

शब्दार्थचिन्तामणिः कोशः

श्रीसुखानन्दनाथेन विरचितः

(७—१५—६)

राध्यन्तेखिलदिव्यसिद्धिसहितखड्गप्रतापोष्णुल्लङ्घनीवैभवमस्तुतेचिरतर

पौरन्दरीयम्परम् धर्म, श्रीवशसैधता मनुदिन नौरीग दीर्घायुषा

श्रीमन्सज्जनसिंहवीरनृपतेश्रीशम्भुतुष्ट्यासदा ॥ १ ॥ गवाङ्घ्रि

सयुतादरिगणान्मानसमुत्मारयन् तत्पत्नीहृदिलोकशोकमनिश

सखापथगुदुष्पदम् ॥ मन्वीभावयुतेमुष्टजनगणेषुमानसमावेश

जनभूयात् सज्जनसिम्भूपतिलकोविख्यातनामावनी ॥ २ ॥

सायतेनिकटनयान्तिमनुजाश्लेषकाश्चरिणी मन्यन्ते

हृदयेनदीनसभयानत्वतोत्सवान्मानभृशम् ॥

प्राप्तास्तेत्वरमेव दातृपदवींसन्त्यक्चरन्तोवर

श्रीमन्सज्जनसिंहवीरनृपतेतिदान

दातृधनम् ॥ ३ ॥

०—०५१—०

दृतीयोभाग पद्यार्थ .

श्रीमन्महाराजाधिराजशिवकुलावतसमहीमहेन्द्रयावदार्थकुलकमल

दिवाकर मेदपाठदेशे श्रीशम्भु श्रीसज्जनभूपतिरोमख्याज्ञया शशि

राजिराजप्रेरणयाएकोनविंशत्यधिकैचत्वारिंशत्तमे १८ ४० पैलमे

द्वैराजधान्युदयपुरे श्रीसज्जनयन्त्रालये धातुपेयिवशोधरप्रदत्त

त श्रीमद् पाठेश्वरकोशधनव्याख्यानमुद्रित

पक्षम्

पक्षवा

पः पुं० पकारे ॥ वार्ते । पवने ॥
अडे ॥ पूते ॥ पर्णे ॥ पाने ॥ पात-
रि ॥

पक्षणः पुं० श्वरालये । भिन्नशामे ॥
पचसि । पचेः क्तिप् । जगन्तिकण
शब्दे पचाद्यच् । पचः याणायच ।
पांशुकानराद्ये च प्रधानंतचनान्यत्
पक्षपौडः पुं० पक्षौडा इ० भा० प्र०
वृ० वि० पंचकृत्ये । पदेनि ॥ इति
रा० नि० ॥

पताव्यः वि० कर्त्तु रनायासेनस्त्रवंपक्षी ।
पचेतिमे ॥ पचेत्तव्यः ॥

पक्षि स्त्री० गौरवे ॥ पाके ॥ फलोत्प-
त्तो ॥ पचनम् । हुपचप्पाके । वा०
क्तिः ॥

पक्षिशूलम् न० परिणामशुक्लि । पाकणे
॥ इ० रा० नि० ॥

पक्षा पुं० अग्नौ ॥ वि० पाचके । पा
ककर्त्तरि ॥ पचति । हुपचप् ।
एतुत्वापितितृच् ॥

पक्षम् न० गार्हपत्याग्नौ ॥ पच्यतेऽनेन

हुपचप्० शुभृषीपचिवचीत्यादि
नाचः ॥ तेजसि ॥

पक्षिभः वि० पाकिर्म । पाकजे ॥ हुप
चप्० भावे । इक्षित्क्तिः । पाकिन
निष्पद्यन्ते चर्मनित्यम् ॥

पक्षाः वि० परिणते । पक्षा० इ० भा०
विनायाभिमुखे ॥ पच्यतेऽन्त, हुप
चप्० क्तः । पचोच इति निष्ठा-
तस्यवः ।

निष्ठाभ्राप्ते । मुहृष्ट० वापत् । पक्षा०
इ० भापा । निष्पत्ते ॥ यथा, कपाये
कर्मभिः पक्षे० इति ॥

पक्षकृत् पुं० निम्बवृक्षे ॥ पक्षं करोति
कृत् ॥ क्तिप् । वि० पाककर्त्तरि ॥

पक्षरसः पुं० मद्ये ॥ इतिगुण्टरत्वावर्त्तौ ॥

पक्षवटिका । स्त्री० । पक्षौडी इ० भा०
प्र० वेगनरटिकायाम् ॥ वटिका वेग-
नस्यापि क्षयितार्था निमज्जिता ॥
रुच्या निष्ठम् लननी यन्त्यापुष्टिकरी
रुता ॥

पक्षवारि न० काञ्चिके पक्षे च गतु

पक्षः

वारि च ॥ पक्षजले ॥

पक्षाधानम् न० पक्षाशये ॥

पक्षान्नम् न० कृतपाकेतरण्डुलादौ ॥

यथा । यतीच ब्रह्मचारीच पक्षान्न-
स्त्रामिनावुभी । तयो रन्न मदत्वा तु
भुक्त्वा चान्द्रायणं चरे दिति सदा-
चारः थामंशुद्रस्य पक्षान्नं पक्व
सुसृष्ट सुच्यते । इतितिधितत्वम् ॥

पक्षाणयः पुं० नाभ्यधःस्थले ॥ पक्षाणय
स्त्वधोनामेरुर्वनामाणयः स्मृतः ॥

पक्षस्य आणयः ।

पक्षः । पुं० मासादौ ॥ पच्यते० परिग्र-
ह्यतेदेवकार्यार्थेपितृकार्यार्थेवायःका-
लविशेषःपक्षः । सचशुक्लकृष्णभेदा-
द् द्विविधः । शुक्लपक्षेतिथियांश्चा
यस्यामभ्युदितोरविः । कृष्णपक्षे
तिथियांश्चा यस्यामस्तमितोरविः ॥
पक्षपरिग्रहे । कर्मणिषञ् ॥ पक्षयति ।
पच्यतेवा । अच् । घञ्वा ॥ यदा ।
पच्यते चन्द्रस्यपञ्चदशानां फलाना-
मापूरणं जयोवागृह्यतेसः ॥ गटो-
वापक्षगण्डीविभक्तौमासस्यैकैकमर्ध-
व्रूते ॥ यदा । पण्यते । पण० । गृधि-
पण्योर्दकीचेतिसः धातोः कान्ता-
देशः ॥ पार्श्वे गृहे ॥ साध्ये ॥ विरोधे ॥
केगादिः परतोवृन्दे ॥ मिचवले ॥
मणययने ॥ चुलीरंधे ॥ पताचे ॥
पक्षिपक्षे । गरुति ॥ राजकुञ्जरे ॥
पार्श्वे । पापादतिभाषा ॥ वर्गे ॥

पक्षता

देहाङ्गे ॥ सहाये ॥ यथा । श्रुति-
गिरः पक्षः समाश्रीयतामित्यु-
पदेशः ॥ शरपक्षे । बाजे ॥ भित्तौ ॥
एकतरकोटौ ॥ सन्दिग्धसाध्ववति ॥
यथा० धूमवत्तु हेतौपर्वतः ॥ सिपा-
धयिधितधर्मविशिष्टो धर्मो पक्षः ।
यथा । महानसेधूमवन्द्ध्योः सगवन्धे
तत्पूर्वकं पर्वतेवज्जिज्ञानम् ॥

पक्षकः । पुं० पार्श्वद्वारे खड्किकायाम्
खिड़कीदारड० भा० ॥ पार्श्वभावे ॥
पक्षद्वय । इवेप्रतिहातावितिकन् ॥
स्वार्थेकोवा ॥ सहाये ॥

पक्षघातः । पुं० पक्षाघाताभिधेजातरोगे
पक्षघरः । पुं० चन्द्रे । विधौ ॥ यूथभ्रष्ट
पृथक्चारिगजे ॥

पक्षच्छिद्रम् । न० तिथिविशेषे ॥ अष्टमी
द्वादशी चैव चतुर्विंशत् चतुर्दशी ॥ अ-
मावास्याच मुनिभिः पक्षच्छिद्रं मुदा
हृतम् ॥

पक्षजः । पुं० चन्द्रमसि ॥ पक्षेजातः ।
जनी० छः ॥ चि० । पक्षजन्मनि ॥
पक्षजन्मा । पुं० चन्द्रे ॥ पक्षेजन्मास्य ॥
चि० । पक्षजाते ॥

पक्षता । स्त्री० अनुमित्माधिरहविशिष्टा
सिद्ध्यभावे ॥ इयमनुमितिकारणम्
तत्र । पर्वतेवन्द्ध्यनुमितौ अनुमित्ता
विरहविशिष्टपर्वतधर्मिकवन्दिनिशया
भायः । यथा । निषाधयिपयाशब्दा
मिदिर्यपनतिष्ठति । सपक्षन्नपक्षचित्त्व

पञः

ज्ञानादनुभितिर्भवेदिति ॥ भाषापरिच्छेदः ॥

पञतिः । स्त्री० पञमूले ॥ प्रतिपत्तिथौ पञस्यमूलम् । पञात्तिः ॥

पञदारम् । न० पञके ॥ पञोपाश्वेदा रम् ॥

पञधरः । पुं० सुधांशौ ॥ इन्दो ॥ यज्ञपत्युपाध्यायक्यावे । चिन्तामणे रलोककारि । मिथ्ये ॥ वि । पञधारणकर्त्तरि ॥

पञधर्मता । स्त्री० व्याप्यस्यपर्वतादिवृत्तित्वे ॥

पञपातः । पुं० आसक्तिविशेषे ॥ अन्यायसाहाय्यकरणे ॥ पञोपातः ॥ पञिषांज्वरे ॥ पञपातःपतङ्गानामित्युक्तिः ॥

पञपातिता । स्त्री० सहायतायाम् ॥

पञपालिः । स्त्री० खडकिकायाम् ॥

पञभागः । पुं० गजस्यपाश्वभागे ॥

पञयत्वेनेन । पञ० । चु० । पुंसीति घः । पञस्यपञएववाभागः ॥

पञमूलम् । न० पञतौ । डानक्० इ० गौड० भा० ॥ पञस्यमूलं ॥

पञवाहनः । पुं० खगे । विहगे ॥

पञः । न० पञे । मरुति ॥ पञति ।

डुपचप् । पञिवचिभ्यांसु ट्चेत्यसुन् ।

पञसीतुम् । तौपञावितिशुभाङ्गः ॥

व्यनीकाधिकरणेपूर्वात्तरिहे पञसी

इतिशबरखाम्यादयः ॥ माघवस्तु

पञी

पञपरिराहड्यस्मादसुन् । पञमृच्छदिः संवत्सराद्यञ्चैत्वाह ॥

पञसुन्दरः । पुं० लोघे ॥ इतिहरावली ॥

पञाघातः । पुं० अर्धामद्वितीयाते भावप्रकाशाक्तवातजन्ये रोगविशेषे ॥ पञेयाहननम् ॥

पञान्तः । पुं० द्वयोः पञदश्याः ॥ अमायाम् ॥ पूर्णिमायाम् ॥ पञस्य अन्तः ।

पञालुः । पुं० पञिणि ॥ इतिशब्दचन्द्रिका ॥

पञावसरः । पुं० पूर्णिमायाम् ॥ अमायां ॥

पञिणी । स्त्री० पूर्णिमायाम् ॥ खग्याम् । विहग्याम् ॥ शाकिनीभेदे ॥ आगामिवर्त्तमानाहर्गुतायांनिशि ॥ आगामिवर्त्तमानेथइनीयुक्तेयस्यां साराधिः पञिणी । यथा । हे अञ्जी एकरात्रिय पञिणीत्यभिधीयते । इति । रात्रिरित्त्वपलक्षणम् । तेन पूर्वात्तरावियुतंदिनमपिपञिणी । पूर्वापरदिनेरात्री वा पञाविवस्ती यस्याम् । अत इनिः ॥

पञी । पुं० खगे । विहगे । शकुनी ॥

पञ्ची । इतिपञ्ची० इतिचभा० ॥

पञावस्ततः । अतइनिठनाधितौ

निः ॥ धान्यादुरचरायेवतंतांसांसं

लवूत्तमन् । धानूपंधलहन्मांसंक्षिगधं

पङ्ककौरः

गुरतरंमृतम् ॥ पञ्चविंशतिं वि
धिकरे ॥ लिङ्गदेहे ॥ पंचमाचिकस्य
द्वितीयप्रभेदे ऽ । ऽ वारणे ॥

पञ्जिपानीयशाला । स्त्री० (चुष्टीह
पञ्जिपानीयशालिका । स्त्री० (तालवालि ।
पक्षिलपानस्थाने ॥

पञ्जिराजः । पुं० सम्प्राती ॥ पक्षिणां
राजा । टच् ॥ शलभरूपेणिवे ॥

पक्षिलः । पुं० वात्स्यायनमुनी ॥

पक्षिशाखा । स्त्री० कुलायिकायाम् ।
नीडे ॥

पक्षिसिंहः । पुं० ताव्ये । गरुडे ॥

पक्षीसिंह इव पक्षिणांसिंहीवा ॥

पक्षिस्वामी । पुं० गरुडे ॥

पक्षीन्द्रः । पुं० जठायी ॥ ताव्ये ॥

पक्ष्गुः । वि० प्राजापत्ये । पक्षरि ॥
पक्षेः कुरितिवोपदेवः ॥

पक्ष्म ॥ न० सूत्रादिस्त्वान्शि ॥ किञ्च-
ण्णि । सुसुमच्छदे ॥ नित्रलीमनि ॥

अणौयसि । गन्ति ॥ पच्यतेऽनेनवा ॥

पक्ष० । कर्मकरणादौमनिन् ॥

पक्षः । पुं० न० पापे ॥ कर्दमे ॥ पक्षो
दाशरूपित्तात्ति शोचप्रः शीतलः सरः ॥

पञ्च्यतेऽः समनेन । पचिव्यक्तीकरणे
एतथे शिक्करणे धञ् । कृत्वम् ॥ पञ्
च्यतेषा । पचिविस्तारे । कर्मणिधञ् ॥

पक्षकथंठः । पुं० द्वाव्ये । कलमुक्तपदे ।
द्वन्द्वल० ङ० भा० ॥

पङ्ककौरः । पुं० फोटादिसने ॥

पङ्करः

पङ्कगडः । पुं० }
पङ्कगडकः । पुं० } पाकाल० दृ० गौ० भा०

पङ्कगतिः । स्त्री० मत्स्ये ।
ब्रह्म्याम् ॥

पङ्क्याहः । पुं० मकरे ॥ इ० हारा
वली ॥

पङ्कजम् । न० }
पङ्कजम् । न० } पद्मे । वामले, इति

राजनिर्घण्टः

पङ्कजिनी । स्त्री० पद्मसमूहे ॥ जलजा
करे ॥ पङ्कजानिसन्त्यस्याम् । पुष्क
रादिभ्योदेशेद्रुतिद्रुतिः ॥

पङ्कधूमः । पुं० नरकभूभेदे ॥ पङ्कधु
धूमो ऽ धिन् ॥

पङ्कप्रभा स्त्री० कर्दमयुक्ते नरकावि० ॥

पङ्कमगडकः । पुं० शम्बुके । जलडिम्बे ॥

पङ्कवली ॥ स्त्री० वृत्तविशेषे ॥ पादकु-
सुमरंवगन्धमनोहरनायकयुगलकरुप

मपाहर । नामन्दपतिवरभापितसु-
द्युतियृत्तममलमिहपङ्कवलीतिहि ॥

यथा । शारदविशदनिशामयिनिन्द
तिसम्प्रतिहृदयभिदामपिदिन्दति ।

मन्मयविशिखभयेननिमीलतिमाधय
तवविरहेणविधीदतीति ॥

पङ्कवास्तः । पुं० कर्कटे ॥ इ० रा० नि ॥

पङ्कशुक्तिः । स्त्री० सितालिकायाम् ।
दुनांगायाम् ॥

पङ्कशरणः । पुं० शालूके ॥ इ० वि० ॥

पङ्कारः । पुं० शैवसे । मीतौ ॥ मीपाने ।

पङ्क्तिः

जलकुवल्के ॥ इतिमे ० ॥
 पङ्क्तिः । त्रि० सज्ज्यालि । पङ्क्त्या ॥
 पङ्क्तोस्मिन्नस्ति । पिच्छादित्वात् डङ्क्त् ॥
 पङ्क्तिर्लत्वम् । न० आर्द्रतायाम् ॥
 पङ्क्तिजम् । न० पङ्क्ति ॥ पङ्क्तिजातम् ।
 जनी ० । सप्तम्यामितिङः । तत्पु
 रूपद्वल्लुक् ॥
 पङ्क्तिरुहम् । न० पङ्क्ति ॥ पङ्क्तिरोहति ।
 रुह० । इगुपधेतिकः । तत्पुरुषे
 क्त्वातीप्पलुक् ॥
 पङ्क्तिः ॥ स्त्री० सजातीयसंस्थानविशेषे
 । वीथ्याम् । श्रेय्याम् ॥ पङ्क्तिसाङ्ख्ये
 दीपा यथा । नसंसेञ्चपतितैर्नचा-
 शङ्कालैर्नपुङ्क्तैः । न मूर्खैर्नावलिभै
 य नान्यैर्नान्यावमायिभिः ॥ एक
 शय्यासनपङ्क्ति भाण्डपङ्क्तान्निग्रणम्
 । याजनाध्यापनेयोनि रुधैवसह
 भोजनम् ॥ सहाध्यायस्तु दशमः
 सहयाजनमेवच ॥ एकादशसमुद्दिष्टा
 दीपाः साङ्ख्यसंज्ञिताः ॥ समीपे
 चाश्वस्त्रानात् पारसंक्रमतेनृणाम् ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्ने न साङ्ख्यं परि-
 वर्जयेत् ॥ पङ्क्तिमाङ्ख्यं दीप
 निवारणीपाथी यथा । एक पङ्क्त्य
 पविष्टायिनस्पृशति परस्परम् । भस्म
 नाकृतमयादा नतेयां सङ्करोभवेत्
 ॥ अग्निनाभस्मनाथैव पङ्क्तिः पङ्क्ति
 विभियते । इति कर्मपञ्चदशाध्यायः
 ॥ सान्तरवीथ्याम् ॥ पङ्क्तनम् । पञ्चि

पङ्क्तिपा

व्यक्तीकरणे । क्तिन् ॥ यथा । पङ्क्तते ।
 पञ्चिर्विस्तारे । क्तिच् ॥ दशाक्षरच्छन्द
 सि ॥ दशसंख्यायाम् ॥ सुप्रतिष्ठाभेदे
 । पञ्चाक्षर पादच्छन्दोभेदे । यथा ।
 भृगौगितिपङ्क्तिः ॥ यथा । कृष्ण
 सनाया तर्णकपङ्क्तिः । यामुनक
 ष्टे चारुचचार ॥ चितौ ॥ सङ्ख्ये
 ये ॥ पञ्चकद्वयम् पञ्चपदानि वा
 परिमाणमस्य । पङ्क्तिविंशतित्रिंश
 दिति निपातनात्प्रकृतेः पञ्चन्
 शब्दस्य टिलोपः । तिप्रत्ययः । चोः
 कुरितिकुत्वम् । पदशब्दोत्रपादपर्या
 यः । रुटिशब्दोयम् । तवाचाप्रना
 वयवार्थे ऽ भिनिषेष्टव्यम् । पङ्क्ति
 शब्दोद्दिनानार्थः । अस्तिक्रमसन्नि
 देशे यथा ब्राह्मणपङ्क्तिः पिपीलि
 यापङ्क्तिरिति । अस्तिचदशसङ्ख्या
 याम् । कृतवान्पङ्क्तिरघोविषड्घ
 यदिति दशशब्दस्यैः अस्तिच्छन्दो
 विज्ञेये यथा । यस्यपञ्चाक्षराः पादाः
 । तथाचच्छन्दोविज्ञेय एशार्थइति बोध्यं ॥
 पङ्क्तिगीवः । पुं० रायणे ॥
 पङ्क्तिचरः । पुं० कुररपत्तिणि । कु-
 य्लभ० भा० ॥
 पङ्क्तिदृषकः । पुं० अपाङ्क्तये ।
 मन्वादिभृत्युक्ते श्रावभोजनानर्वा-
 क्षणे ॥
 पङ्क्तिपादनः । पुं० श्रावभोजनार्वा-
 क्षणे ॥ पञ्चाग्निपृषये ॥ यथाह

पचत्पुटः

हारौतः । पवनः पावनस्त्रेतायस्य
पञ्चाग्नयोऽहं । सायम्प्रातः प्रदीव्य
नोसविप्रः पङ्क्तिपावनः ॥ इति
अग्न्याः सर्वपुर्वेदेपुसर्वप्रवचनेपुच
योचियान्वयजाद्यैर्विज्ञेयाः पङ्क्ति
पावनाः ॥ इत्यादिनामनूक्तेषुत्रा
ह्मणेषु ॥

पङ्क्तिरथः । पुं० दृश्यन्नुपे ॥
पङ्क्तिबीजः । पुं० वर्धूरवृत्ति ॥
पद्मः । पुं० गनेश्वरे ॥ परिव्राजि ॥ यथा
भिजाद्यैगमनंयस्यविण्मूत्रकरणायच ।
योबनान्नपरंयातिसर्वघापद्मुरेपसः ॥
त्रि० शोणे । जड्वाबैकल्पेनचक्षुनाक्षमे ।
जड्घाहीने ॥ पनतिपन० वा० गुः ॥
पद्मकायः । पुं० गनेश्वरयहं ॥
पद्मजः । पुं० सितकावामघोष्ठीके ॥
इतिहेमचन्द्रः ॥
पद्मज्यहारिणी । स्त्री० शिशुडीवृत्ते ॥
पद्मः । स्त्री० विरक्तजड्घावाम ॥
पद्मोद्यत्पुद् ॥
पचः । त्रि० पाककर्त्तरि ॥ पचति ।
डुपचप् । पचाद्यच् ॥
पचकः । पुं० पचे ॥ रग० षः ॥
पचन् । त्रि० पचमाने ॥ पचति ।
लटः शचितिपचेः शल ॥
पचतः । पुं० चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥ वज्जी ॥
पचति । डुपचप् । भृशहृगियदि-
पर्विपद्यमितमिनमिर्षिभ्योराच् ॥
पचत्पुटः । पुं० सूर्यमणिवृत्ते ॥

पञ्चटिका

पचनः । पुं० अग्नौ ॥ न० पाके ॥
त्रि० पाककर्त्तरि ॥
पचनी । स्त्री० वनबीजपूरके ॥
पचन्ती । स्त्री० पाकफल्याम् ॥
पचमानः । पुं० वज्जी ॥ त्रि० पाकक-
र्त्तरि ॥ पचति । पचते । डुपचप् ।
लटः शलशानचादिति० शानजादि-
गः । आनेमुक् ॥
पचम्पवा । स्त्री० दाव्याम् । दासहरि-
द्रायाम् । पचति । पचेः पचाद्यच् ।
पु० ॥ ...
पचा । स्त्री० पाके ॥ पचनम् । पचेः
पित्वाद्ङ् । टाप् ॥
पचिः । पुं० अग्नौ ॥ पचति । डुपच-
प् । सर्व० दृन् ॥
पचेलिमः । पुं० सूर्ये ॥ वज्जी ॥ पच-
ति । पचएलिमच् । त्रि० पक्तव्ये ।
यथापचेलिमाः शालयः पक्तव्या
इत्यर्घः पचते । पचेः कर्मणि क्ति-
लिमरुत्पसङ्ख्याजं ॥
पचेलुकः । पुं० पात्रके । सूदे । इति
त्रिकासंज्ञेशः ॥
पच्यः । अ० पादम्यादमित्यर्थं ॥
पच्यमानः । त्रि० दर्शमानपचनकर्म-
ताग्रये । वर्धमानपाकविप्रष्टेतरडु-
लादौ ॥
पच्यः । पुं० शूद्रे पदो जातः ।
कनी० । डः ॥
पञ्चटिका । स्त्री० गाथाटिकाभार ॥

पञ्चकपाया :

यथा । प्रतिपद्यमकितपीडगनात्रा
 नवमगुरुत्वविभूषितगात्र । पञ्च-
 टिकायाएपदिवेकः । ज्ञापिनमध्यगु
 रुर्गणएकः ॥ यथा । तरलवतंसाश्रि
 टस्कन्धद्वलतर पञ्चटिका कटि-
 वन्धः । मौलिकपलशिशुचन्द्रकह-
 न्दः । कालियशिरसिननर्त्तमुकुटः ॥
 पञ्चकम् । न० धनिष्ठादिपञ्चनक्षत्रेषु ॥
 अथएहनिमित्तदृष्टकाएहरणेदीपो
 यथा । अग्निचौरभयंरोगी राजपीडा
 धनक्षतिः । सङ्घरे दृष्टकाष्ठानां
 दृष्टेयस्त्रादिपंचके ॥ वि० पंचसङ्ख्या
 परिमाणविशिष्टे ॥ पंचसङ्ख्यापरि
 भाणसख । तदस्यपरिमाणमित्यनुष्ठ-
 त्तौसङ्ख्यायाः संज्ञासंघसूत्राध्यय
 निपुतिपञ्चसङ्ख्यापरिमितिसंधार्ये-
 कन्प्रत्ययः ॥ पञ्चभिः क्रीते ॥
 संख्यायाश्चतिगदन्त्याडतिकन् ॥
 पञ्चानांनिमित्तसंयोगवत्यातोवा ॥
 पञ्चकपालः । पुं० पञ्चसुकपालेषु
 मस्यतेपुरोडाशे ॥ संस्कृतंभध्याडत्य
 योद्विगोलुंगनपल्लवतिलुक् ॥ न० ॥
 पंचानांकपालानांसमाहारे ॥
 पञ्चकर्म । न० पञ्चप्रकारशारीरकचि
 किक्षाविशेषे ॥ यथा । वसनं रेचनं
 नन्यं निरुहयानुवासनम् । पञ्चक
 मंदमन्यसं करणत्वेपणादिकम् ॥
 इति श० च० ॥
 पंचकपायाः । पुं० मराखानीयपंच

पञ्चकोपा :

प्रकारकपायद्रव्ये ॥ यथा । जम्बु
 शात्मलिवाद्यालं वकुलंबदरंतया ।
 कपायाः पंचविन्त्रिया देव्याः प्रीति
 काराः शुभाः ॥ पंचचतैकपायाश्च ॥
 पञ्चकारकी । स्त्री० कुलालकारवर्द्धकि
 नापितरजकेपु ॥
 पञ्चकृत्यः । पुं० पञ्चपौडे ॥ न० ॥ स
 द्यादिपु ॥ यथा । यस्मिन्सृष्टि
 स्थितिध्वंसपिधानानुयहात्मकम् ।
 कृत्यंपञ्चविधंशत्रवदासतेतनुमः शिव
 मिति ॥
 पञ्चकीलम् । न० पञ्चोपगे । पाचन
 विशेषे ॥ यथा । पञ्चकीलंकणामूल
 कृष्णाचव्याग्निनागरैः । पञ्चकीलं
 रसेपाकेकटुकंमचिकृन्मत् ॥ तौ
 क्ष्मोशांपाचनंश्रेष्ठंदीपनंकफवातनुत्
 गुन्मघ्नौहोद्रानाहृग्लघ्नंपित्तशोषन
 म् ॥ इतिभावप्रकाशः ॥
 पञ्चकोपाः । पुं० अन्नमयप्राणमयसो
 मयविज्ञानमयानन्दमयेषु ॥ कोपा
 पुत्रात्माश्चादकात्कोपाः । पञ्च
 चतैकोपाश्च ॥ यथाहृषिद्वारस्यगुरवः
 पितृभुक्ताद्भगवीर्याश्चातोऽन्नं नेवव
 र्द्धते । द्वेष्टः मोदमयोनात्माप्राक्
 चोर्द्धंतदभायतः ॥ १ ॥ पुरुषोद्वि
 बलयच्छन्नचाण्डः प्रवर्षकः ।
 वायुःप्राणमयोनासा वात्माचेरान्यत्र
 र्जनात् ॥ २ ॥ अदृणांममतांदिष्ट
 हादौचकरीतियः । कामाद्ययम्यथाभा

पञ्चगव्यम्

तो नासावात्मानमीमयः ॥ ३ ॥ ली
नासुप्तौवपुर्नोधि व्याभुयादानखाग्रगा
चिच्कायोपेतधीर्नानात्मा विज्ञान
मयशब्दभाक् ॥ ४ ॥ काचिदन्तर्मुखा
वृत्तिरानन्दप्रतिधिस्वभाक् ॥ पुण्यभो
गेभोगशान्तौनिद्रारूपिणलीयते ॥ ५ ॥
कादाचित्कत्वतोनात्मास्यादानन्दम
योप्ययम् ॥

पञ्चकेशाः । पुं० अविद्यास्मिता राग
हेषाभिनिवेशेषु ॥ पञ्चकेशाश्च ।
पञ्चक्षारण्यः । पुं० चारपञ्चके ।
पञ्चलवणे ॥ चारिस्तुपञ्चभिः प्रोक्तः
पञ्चक्षारभिभोगणः । काचसैन्धव
सांमुद्रविट्सौवर्चलकैः समैः ॥
स्यात्पञ्चलवणंतच्च सृज्योपेतंपडा
क्षयम् ॥

पञ्चगव्ययोगः । पुं० विदारिगन्धा
वृहती पृथ्विपर्णीनिदिग्धिकाः ॥

पञ्चगव्यम् । न० गोर्दध्यादिपञ्चमु ॥
यथा । पञ्चगव्यं दधिघौरघृतगोमूत्र
गोमयै रिति ॥ तन्मानं यथा । पल
मावं दुग्धभागं गोमूत्रं तावद्विध्यते ।
घृतं च पलमाचं स्याद् गोमयंतोलक
त्रयम् ॥ दधिप्रकृति माचं स्यात्
पञ्चगव्यमितं स्मृतम् । अथवा पञ्च
गव्यानां समानोभागद्वयतइति
शौतमीयतन्त्रम् ॥ अथ च । गोश
द्वद्विगुणं मूत्रं पयः स्यात्तच्चतुर्गु
णम् । घृतंतद्विगुणंप्रोक्तं पञ्च

पञ्चजननीनः

गव्ये तथादधीति ॥

पञ्चगुप्तः । पुं० चार्वाकदर्शने ॥
कमठे ॥

पञ्चगुप्तिरसा । स्त्री० सपुष्पायाम् ॥
पञ्चचामरम् । न० षोडशाक्षरपादे
कन्दोविशेषे ॥ यथा ॥ प्रमाणिका
पदद्वयम् वदन्तिपञ्चचामरम् ॥ यथा ।
सुरद्रुमूलमंडपे विचित्ररत्न निर्मिते
लसद्वितानभूपति सलीखविभ्रमाल
सम् । सुराह्वनात्तवह्वी करप्रपथ
चामरस्फुरत्समीरवोजितं सदाच्युतं
भजामितमिति ॥

पञ्चचौरः । पुं० मञ्जुधोषे ॥
पञ्चचूडा । स्त्री० अप्सरोविशेषे ॥
पञ्चजनः । पुं० नरे । पुरुषे ॥ पञ्चभिर्भू
तैर्जन्यते । जनौ० । घञ् । जनिश्च
धोशेषेतिनष्टदिः ॥ यथा । पञ्चजना
उत्पादकायस्य ॥ संज्ञादपुत्रेद्वैत्य
विशेषे ॥ गन्धर्वाः पितरोदेवा असु
- रारजांसिपञ्चजनपदवाच्यानिभ-
वन्ति ॥ निषादपञ्चमावर्णाश्च ॥

पञ्चजननीनः । पुं० भाण्डे ॥ वि । पञ्च
जनहिते ॥ रथकारपञ्चमासत्वारो
वर्णाः पञ्चजनाः । दिक्मंडल्ये
संज्ञायामिति० समासः । पञ्चजने
भ्योहितम् । पञ्चजनादुपसङ्ख्यान
मितिषः । उपसङ्ख्यानस्यकर्मधा
रयविपयत्वात् । षष्ठीसमासात्पुत्र
नीहिय कएव । पञ्चजनीयम् ॥

पंचदश

पंचज्ञानः । पुं० बुद्धिः ।
 पंचवत् । पुं० पञ्चके । वर्गे । पंच
 परिमाणमन्व । पञ्चदशतीवर्गेवेति
 निपातनादतिप्रत्ययः ।
 पंचतत्त्वम् । न० आशागादि पंच
 भूतानु । नञ्शादिपंचम् ।
 पञ्चतन्मात्रम् । न० तामसाहंकारित्
 पञ्चनशामृतीपादानकारण गच्छन्त्यग
 चरमगन्धेषु । तद्वायव्ये त्रयेषुच ।
 पञ्चतपः । वि० अग्निब्रह्मवसुदे
 तत्पञ्चकृष्णश्वेतयोर्विहिते ।
 पञ्चतयः । वि० पञ्चानयने ।
 पञ्चता । स्त्री० नरपे । पञ्चभौति
 कस्यगीतिसम्बन्धवामावे । देवारस
 कापांनृदिव्यादिपञ्चमङ्गलानांकां
 शमद्वन्द्वमपात्तुष्वल्ते । पञ्चमावे ॥
 पञ्चानांभावः । नन् ।
 पञ्चतिष्ठम् । न० तिष्ठप्रथमं वले ।
 निम्बः पशोचः सुष्ट्रावगुर्वीणाम
 कनका । विन्तर्कुष्ठनुत्थ्यातो गरी
 दंपञ्चतिष्ठकः ।
 पञ्चत्वम् । न० पञ्चमावे । पञ्चता
 याम् । नरपे । पञ्चवानकृतः
 काशीयद्विपञ्चत्वनागतः । कर्मणिः
 स्वर्गरीतेर्लम्बश्चापरिच्छिन्ना ।
 पञ्चदशः । वि० पंचदशानांपुरस्ये ।
 पञ्चवां इ० भाषाः प्र० ॥ तन्व
 पुरस्येडट् ।
 पंचदश । वि० पंचाधिरुद्वान्मन्वाया

पंचदशां

न् । मङ्गल्ये । पंचवदशव ।
 पञ्चदशी । स्त्री० अनाशान्वायाम् ।
 पौरिभास्याम् । पंचदशानांपुरस्ये ।
 डट् । डीम् । देवीविशिषे । विद्यार
 म्प्रहतेवेदान्तपन्थविशिषे ।
 पंचवा । च० पंचप्रकारि ॥ नञ्वाया
 विशिष्येवा ।
 पञ्च । वि० नञ्वाविशिषे । पंचनञ्वा
 विशिष्ये । यदापंचमङ्गलानि ।
 पञ्चनखः । पुं० व्याघ्रगजहृन्दी ।
 पञ्चनदः । पुं० पंचनदीयुक्तदेगविशिषे ।
 पञ्चाप० इ० भा० वाडीके । तीर्थविशि
 षे । न० । पंचानांनदीनांममावा
 रे । तीर्थान्तरे ॥
 पञ्चनिम्बम् । न० निम्बवृक्षमुपा
 टी । यवाड । पंचनिम्बमुत्तमुप
 न्वन्वन्वत्सुदेगिति ।
 पंचनी । स्त्री० शान्तिहृत्लायाम् ॥
 पंचनदी । पुं० पारिभाषिकप्रथिमञ्च
 कडागविशालवीधकिगिबोहिप्रप्रय
 न्ये ।
 पंचदशां । स्त्री० अविद्यायाम् ॥
 दशा । तन्मोमोडोमपानोश्नातिसी
 श्वन्मन्त्रितः । अविद्यापंचवर्षेण
 प्रादुर्भूतान्शक्यमनः ॥ पंचदशांश्व
 न्याः । अशेषवृषीरितिदडीम् ।
 पंचदशांश्वी० पंचदशांश्वः ॥ डाम्
 पञ्चतु । पंचदशं० पंचदशां०
 इत्यादिनाम् ॥

पञ्चमः :

पञ्चपल्लवम् । न० आम्नादिपञ्चपञ्च-
 के ॥ यथा । आम्बजम्बुकपित्था
 नावोजपूरकविल्लयोः । गंधकर्मणि
 सर्वत्रपत्राणिपञ्चपल्लवमितिशब्दच
 न्द्रिका ॥ वैदिकैकर्मणिषटोपरिदे
 शेषञ्चपल्लवे ॥ यथा ॥ आम्बाशुत्व
 यटपर्कटीयन्नोदुम्बराणिपञ्चपल्लवा
 नि ॥ पनमोदुम्बराशुत्वयसुलान्मस
 मुद्रवपत्रेषु ॥ अपिच । पनसान्तथा
 श्रुत्यंषटयसुलमेवच । पञ्चपल्लवमु
 तंपमुनिभिस्तान्वयेदिभिरिति ॥ प
 ञ्चानांपल्लवानांसमाहारः ॥

पञ्चपात्रम् । न० पञ्चानांपात्राणां
 समाहारे ॥ श्रावविशेषे ॥

पञ्चपित्तम् । न० पित्तपञ्चके ॥
 यथा । पराष्टपागमपित्तसत्त्वमायूर
 पित्तकम् । पञ्चपित्तमितिख्यातंस
 चंज्येयधिकर्मसु ॥ इ० वै० म०

पञ्चपुष्पम् । न० करवीरादिषु ॥
 यथा । करवीरं तथाजातोचम्पकंमर
 गीकण्डम् । पाटलाकुमुभंपापिपञ्च
 पञ्चपित्तमिति ॥

पञ्चः । पुं० देवगृहविशेषे ॥
 पञ्चदशम्यपञ्चमोमंडलः
 पञ्चम्यानेपुष्पमितेऽ
 पञ्चमद्रमुद्रन्
 पायन
 षट्पाणि
 कतायः

पञ्चमः :

समीरमित्तञ्चरज्ज्वरार्णाकारोतिमद्रं
 खलुपञ्चमद्रः ॥ त्रि० । विद्युते
 व्यसनिति ॥

पञ्चभूतम् । पुं० चित्तमेजोमरुद्ब्यो
 मात्मकेपुपञ्चसु ॥ पञ्चानांभूतानां
 समाहारः ॥ शब्दाद्ब्योमस्पर्शता
 स्तीनवायुन्ताभ्यांरूपाद्भ्रितैरसाच्च
 अग्नांस्ये तैर्गन्धतोभूर्धराद्याभूताः पं
 चस्युर्गुणोनाः क्तमेवेति प्रपञ्चसारे १
 पटलः ॥ गुरुः । चिग्धस्तीच्णरुचौ
 लघुरितेगुणाः स्मृताः । पञ्चभूतेषु
 तिष्ठन्तिआधिक्यादुपलक्षयेत् पृथिव्या
 दिगुणाधिक्याद्गुणद्रव्येप्रकल्पयेत् ॥०

पञ्चमः । पुं० पद्मरागाणांमध्येतरीयरा
 ने ॥ अस्वगानसमयः गरुहतुः प्रातः
 कालय ॥ तन्वीकण्ठोत्वितेस्वरविशे
 षे ॥ अस्थोत्पत्तिस्तु । वायुः मनुह
 तोनाभेत्तरोद्वत्कण्ठमूर्धसु । विचरन्
 पञ्चमस्थानप्राप्त्यापञ्चमउच्यते ॥ त
 ल्लन्यत्वात्स्वरः पञ्चमः । अपिच ।
 प्राणोऽपानःममानश्चउद्गानोव्यानए
 षथ । एतेषाममवायनजायतेपञ्चमः
 स्वरः । पुष्पसाधारणकानि कौक्लिो
 रीतिपञ्चमम् ॥ पञ्चमाटिनियेषेभ
 रतः । प्रभातेमुरतोनिन्द्याः कपभः
 मशभोपिच । अगयेत्प्रचनं शुद्धा
 पञ्चमपञ्चमोपिच ॥ पञ्चमम्यपिश
 योपंकणिकाःपुष्पमृदिभिः । पणप्रगोतो
 अगयेत्प्रचनमपिपञ्चमम् । इति ।

पंचमी

न० मैथुने ॥ वि० । पंचानांपूरणे ॥
रुचिरे ॥ दृष्टे ॥ पंचानांपूरणः । त
स्यपूरणेडट् ॥ नान्तादितिमट् ॥
पंचमवेदः । पुं० ० भारते ॥

पचमहायज्ञाः । पुं० गृहस्थकर्त्तव्ये
पुपंचविधनित्यकर्मसु ॥ यथा ।
पाठोहोमद्यातिथीनांसपर्यातर्पणं व
लिः । एतेपंचमहायज्ञात्रयज्ञा
दिनामकाः । तथाचमनुः पंचसूना
गृहस्थस्यचुद्धीपेपण्युपस्करः । कण्ड
नीवोदकुम्भश्चवध्यतीयास्तुवाहयन् ॥
तासांक्रमेणसर्वासां निष्कृत्यैमहा
त्मभिः । पंचक्रुद्दामहायज्ञाः प्रत्य
हं गृहमेधिनाम् ॥ अध्यापनं ब्रह्मय
ज्ञः पितृयज्ञस्तुतर्पणम् । होमो
द्वैवोवलिमैतो नृयज्ञोतिथिपूजनम्
इति ॥ वध्यतेहन्तीत्यर्थः । चार्पत्वा-
त् । अथवावध्यतेहिंसालनितदुरिति
नसम्वध्यतेहन्यतेवेत्यर्थः । वाहयन्
प्रवर्त्तयन् ॥

पञ्चमारः । पुं० बलदेवस्यपुत्रे ॥
पञ्चमास्यः । पुं० ० कोकिले ॥ पञ्चमो-
रागः सरोवाचास्त्रेयस्य ॥ ०
पञ्चमी । वि० पञ्चमासादिकेत्यग्रादौ ॥
पञ्चमोमासोवर्षोवास्य । वयसिपुर-
णादितिनिः ॥

पञ्चमी । स्त्री० द्रौपयाम् ॥ तिविवि० ।
साचन्द्रस्यपञ्चमकलाक्रियारूपा । त
दुपलक्षितकालश्च । अस्यांजातस्यफ-

पंचसूत्रम्

लम् । यथा । भूपालमान्द्योमनुजः
सुगावः कृपासमेतोयिदुपांवरैर्यः ।
वागुमीगुणीवन्जुनैकमान्यः प्रसू-
तिकालेयदिपञ्चमीस्यात् ॥ डमि०
भ्याम् ० भ्यम् ० इ० चिकि ॥ पञ्चा-
नांपूरणी ॥ डट् । मट् । डीप् ॥
विद्याविशिषे ॥ रागिणीविशिषे । व-
सन्तरागभार्यायाम् ॥ अस्याध्यान
यथा । सङ्गीतगोष्ठीपुगरिष्ठभावंसमा-
श्रिता गायनसम्प्रदायैः । खर्वाङ्घ्रि-
नीन्पुरपादपद्मासांपंचमीपंचमवेद-
वेत्तीतिसङ्गीतदर्पणः ॥

पंचमुखः । पुं० शिवे ॥ पञ्चमुखा-
नियस्य ॥ सिंहे । मृगेन्द्रे ॥ पञ्च-
ते । पचि० । अच् । पञ्चंविन्मृतं
मुखमस्य । यथा । मुखंपादाद्य०
पञ्चमुखानीयस्य ॥

पंचमुखी । स्त्री० सिंहभार्यायाम् ॥
वासके ॥ जवापुष्पविशिषे ॥ शिवाया
म् इति शब्दाभ्युधिः ॥

पञ्चमीत्रतम् । न० माघशुक्लपञ्च-
मीमारभ्यषड्पर्यपर्यन्तं प्रतिमासीव
शुक्लपञ्चम्यांभविष्य पुराणोत्तौ-
कर्त्तव्यनियमविशिषे ॥

पञ्चमुद्रा । स्त्री० सन्त्यासिनांवि-
दगडकमण्डलुशिक्रपाच जलपवित्र
रूपेतिद्रे ॥ पूजायामावाहन्त्यादिषु ॥

पञ्चसूत्रम् । न० गोजाविमदिपीग-
र्द्भीनांसूत्रे ॥ पञ्चानांसूत्राणां

पंचरत्नम्

समाहारः ॥

पञ्चमूर्तिः । पुं० सदाशिवे ॥ सृष्टि-
स्थितिसंहारनिरोधानुग्रह लक्षणप-
ञ्चकृत्त्वसिद्ध्यर्थं मीशानतत्पुरुषा
घोरवामदेवसद्योजातलक्षणाः पञ्च-
मूर्त्तयोयस्य ॥

पञ्चमूलम् । न० स्वनाम्नाप्रसिद्धेपा-
चनविशेषे ॥ तत्तत्तुविधम्यथा । शी-
फलः सर्वतोमद्रापाटलागणिकारि-
का । स्थोनाकः पञ्चभिश्चैतैः प-
ञ्चमूलंमहन्मतम् ॥ पञ्चमूलंमहत्
तिक्तकषायंकाफघातनुत् । मधुरंका-
मग्वासन्नमुषांलब्धग्निदीपनम् ॥ *
लघुपञ्चमूलन्तु । शालपर्णीपृश्नि
पर्णीवार्ताकीकण्टकारिका । गीचु-
रः पञ्चभिश्चैतैः कनिष्ठंपञ्चमूल-
कम् ॥ पञ्चमूलंलघुस्त्राद्युबल्यंपि-
त्तानिलापहम् । नात्युषांबंधुगंया-
ह्रिज्वरश्र्वासाग्मरीप्रणुत् ॥ * हृत्ती-
यहृत्ताम्यंतत्तु । कुशः काशः शरी-
र्भेद्वज्जुहेतितृणोद्वेगम् । पित्तह-
ृत्हरंपञ्चमूलंवधित्विशोधनमिति ॥
पञ्चमूला । स्त्री० लघुपञ्चमूलपाचने ॥
पञ्चानामूलानां समाहारः । द्विगो-
रितिटीप् ॥

पञ्चरत्नकः । पुं० पञ्चभौतवृत्ते ॥

पञ्चरवम् । न० फनकादिरेवपञ्चके ॥

यथा । जनकंशरीरकंनीलं पञ्चरागस्य

मौक्तिकम् । पञ्चरत्नमिश्रंप्रोक्तमपि

पञ्चलोहकम्

भिः पूर्वदर्शिभिः ॥ रत्नानामप्यभा-
वेतुस्वर्णकपर्शमेववा । सुवर्णस्याप्य-
वेतुश्चाज्यंज्रंयंविचचथैरितिहेमाद्रिः ॥

पञ्चानारत्नानां समाहारः ॥

पञ्चरसा । स्त्री० आमलक्याम् ॥

पञ्चरात्रम् । न० यन्त्रविशेषे ॥ यथा ।

राक्षसज्ञानवचनंज्ञानंपञ्चविधंस्मृत-
म् । तेनेदंपञ्चरात्रंप्रवदन्तिमनी-
पिणः ॥ तत्सप्तविधंयथा । पञ्चरा-
त्रंसप्तविधंज्ञानिनांज्ञानदंपरम् । ब्रा-
ह्मणैर्वचक्रौमारवाशिष्टंकापिलंपरम् ॥
शैतमीयंनारदीयं सिद्धसप्तविधंस्मृ-
तम् । इतिनारदपञ्चरात्रेप्रथमरात्र-
म् ॥ एतदतिरिक्तानिहयगोपंपृथुभु-
वादिपञ्चरात्राणिस्मृति ॥ पञ्चमुनि-
शासु ॥

पञ्चलक्षणम् । न० पुराणे ॥ यथा ।

सर्गश्चप्रतिसर्गश्च शंशोमन्वन्तराणि-
च । यशानुचरितंधैव पुराणंपञ्चलक्ष-
णमिति ॥ पुं० । पुरुषविशेषे ॥

पञ्चलक्षणम् । न० सैंधवादिपञ्चसु ॥

यथा । सैंधवंरुचकंचैवद्विडंसासुद्रकं-
गुडमिति । पञ्चानालवणानां समा-
हारः ॥

पञ्चलाङ्गलकम् । न० मष्टादानविशेषे ॥

पञ्चलोहम् । न० सौराष्ट्रकालोत्पद्यति
हेमचंद्रः ॥ स्वर्णरूप्यतामसीसकर-
हेषु ॥

पञ्चलोहकम् । न० स्वर्णं रत्नत ताम्र

पञ्चवटी

वद्वभागेषु ॥

पञ्चवक्त्रः । पुं० शिवे ॥ पञ्चवक्त्रा
णिवस्त्रसः । तानियथा । विभा
व्यमुखपद्मं च शिवस्त्रवरवर्णिनि ।
सद्योजातं यामदेवमघोरं चततः पर
म् ॥ तत्पुरुषं तथेशानं पञ्चवक्त्रं प्र-
कौतितम् ॥ सद्योजातं च वैशुक्लं
शुद्धमफटिकसन्निभम् । पीतवर्णं त
थासौम्यं वामदेवं मनोहरम् ॥ कृष्ण
वर्णं मघोरं च समं भीमविमर्दनम् ।
रत्नं तत्पुरुषं देवि दिव्यमूर्तिमनोहर-
रम् ॥ श्यामलं च तथेशानं सर्वदेव
शिवात्मकम् । चिंतयेत्पश्चिमे चा
द्यं द्वितीयं च तद्योत्तरे ॥ अघोरं दक्षि
णे दिवं पूर्वतत्पुरुषं तद्यथा । ईशानं म
ध्यतोऽक्षयं चिन्तयेत्मज्जितत्परइति
निर्वाणतन्त्रे पष्ठःपठलः ॥ सिंहे ॥

पञ्चवटः । पुं० उरस्कटे । जीटि
के । मालयज्जोषवतीके । तीर्थवि
शेषे ॥

पञ्चवटी । स्त्री० दण्डकारण्यान्तरभूरी
म्यलविशेषे ॥ पञ्चानां वटानां स
माहारः । षिगोरिति डीप् । तदु
पलघिसत्त्वात् । पञ्चवटीत्यभिभिन्नु
तः प्रसिद्धोऽप्युच्यते ॥ तपः
करणाद्यैः पञ्चप्रकारवृक्षविशेषे ॥ यथा
। अश्वत्थो विन्ध्यवृक्षश्च वटी धात्री च शो
ककः । वटी पञ्चकमित्युक्तं स्यात्पर्यन्तं
पञ्चद्विषुच ॥ अश्वत्थं स्यात्पर्यन्तं प्राचि

पञ्चवर्गः

वित्स्वमुत्तरभागतः । षट्पश्चिमभा
गे तु धात्रीं दक्षिणतस्तथा ॥ अशोकं
वज्रिदिकस्थायं तपस्वार्यं सुरेश्वरि ।
मध्ये वेदीं चतुर्धर्तां सुन्दरीं मुगनी
हराम् ॥ प्रतिष्ठां कारयेत्तस्याः
पञ्चवर्षीं उत्तरं शिवे । अनन्तफलधात्री
सा तपस्याफलदायिनी ॥ इयं प-
ञ्चवटी प्रोक्ता वृहत्पञ्चवटीं गृणु । वि
श्ववृक्षं मध्यभागे चतुर्दिषु चतुष्टयम् ।
वटवृक्षं चतुष्कोणे वेदसंज्ञं प्ररोपये
त् । अशोकं वर्तुलाकारं पञ्चविंशति
संमितम् ॥ दिग्विदित्स्वामलकीं च
एकैकं परमेश्वरि । अश्वत्थं च चतुर्दि
षु वृहत्पञ्चवटी भवेत् ॥ यः करोति
महेशानि साक्षादिन्द्रसमीभवेत् ।
इह लोके मन्त्रसिद्धिः परेष्वपरमा
गतिः ॥ इति हेमाद्रीयव्रतखण्ड
धृतस्कन्दपुराणवचनानि ॥

पञ्चवर्गः । पुं० कापटिकोऽस्मिन्
गृहपतिवैदिकतासंख्यञ्चान्तरके
राज्ञां पञ्चविधे चारवर्गे ॥ यथा । तत्र
परमर्मज्ञः प्रगल्भश्चायः कपट
व्यवहारित्वात्कापटिकः । तं गत्वा
र्थिर्गमर्धमानाभ्यामुपगृह्यारणमिराज्ञा
श्रूयान्त्यस्यदृष्टं पञ्चमितात्तदा
नीमेयमविवक्ष्यमिति ॥ १ ॥
प्रत्रय्याः रुद्रपतित उदाभ्याः । तं
लोकेषु विदित दीपं प्रज्ञागौचं युक्तं
वृक्षयिर्न ज्ञात्वारणमिराज्ञापूर्ववद्

पञ्चवल्कलम्

ब्रूयात् । बह्वृत्तिकमठे स्थाप
येत् ० प्रचुर सस्योत्पत्तिकं भूम्यन्त
रंच तद्वृत्त्यर्थमुपकल्पयेत् सचान्ये
यामपिप्रव्रजितानां राज चारकर्म
कारिणां यासाच्छादनादिकंदद्यात्
॥ २ ॥ कर्षकः चीरवृत्तिः प्रज्ञा
शौचयुक्तो मृदुपतिव्यञ्जनः ॥ तमपि
पूर्ववदुक्त्वास्त्रभूमौ कृषिकर्मकारयेत्
॥ ३ ॥ वाणिकः त्रीणवृत्तिर्वेदेहि
कव्यञ्जनः । तंपूर्ववदुक्त्वाधनमाना
भ्या मात्मीकृष्य वाणिज्यद्वारयेत्
॥ ४ ॥ मुण्डो जटिलो वा वृत्तिकाम
स्तापसव्यञ्जनः । सोपिक्वचिदाश्रमेव
मनु बहुमुण्डजटिलान्तर कपटशिष्य
वणवृत्तीगुप्तराजोपकल्पितवृत्तिस्ता
पस्यं कुर्यात् । मासहिमासान्तरितं
प्रकाणं वदरादि मुष्टिमशूयात् ।
रुसिचराजोपकल्पितं श्वेदमाहा
रं कल्पयेत् । शिष्याद्यास्यतातीताना
गतज्ञानादिकं भ्यापयेयुः तेन बहु
लोकवैष्टनमासाद्य सर्वेषां विप्रव्रस
नोयत्वात् सर्वकार्यं मकार्यं च पृच्छ
न्ति च न्यम्पक्षुक्रियादिकं कथय
न्ति ॥ ५ ॥ एषं पञ्चवर्गं प्रकल्पयेत्
राज्ञः प्रतिराजस्य आत्मोयानां
चः मात्वादीना मनुरागदिरागज्ञानं
भवति ॥ पञ्चानां वर्गाः ॥

पञ्चवल्कलम् । न० त्यक्पञ्चके ॥
दद्यात् । न्ययोधोद्वराश्रवत्यप्रचयेत

पञ्चविपर्ययभेदाः

वल्कलैः । सर्वैरेकत्र संयुक्तैः पञ्च
वल्कलमुच्यते ॥ अपिच । न्ययोधोदु
स्वराश्रवत्य वृत्तपिप्यल पीतनाः ।
चीरिवृत्ताद्य पञ्चैषां वल्कलं
पञ्चवल्कलम् ॥ पञ्चैते चीरियो
वृत्तास्तेषां त्वक्पञ्च लक्षणम् ।
त्वक्पञ्च कंठिमं ग्राहिद्रण ग्रीध
विसर्प जिदितिराजनिर्घण्टः ॥

पञ्चवाणः पुं० कामदेवे । स्मरे ॥ पञ्च
वाणाः द्रावणाद्याथस्य । तीच । द्र
वणं ग्रीषणं वाणं तापनं मोहनाऽभि
धम् । उन्मादनंचकामस्त्रवाणाः पं
चप्रकीर्तिताः ॥ अपिच अरविन्दम
शोकांच चूर्तंचनव मस्त्रिका । नीलो
त्यलंचपञ्चैते पञ्चवाणस्यसायकाः ॥
पञ्चानां वाणानां समाहारे ॥
चि० । पञ्चवाण विशिष्टे ॥

पञ्चवायवः । पुं० प्राणापानव्यानीदा
न समानारस्त्रियु ॥ पञ्चचते वांय
यश्च ॥

पञ्चविधकृत्वम् । न० क्षगजान्मस्य
तिध्वंसतिरोभावविमुक्तिपुं ॥

पञ्चविपर्ययभेदाः । पुं० अविद्यास्त्रि
ता रागदोषाभिनिवेशेषु यथासद्
ख्यंतमोमोहमशारीहतामिस्त्रान्धता
मिन्मंज्ञेषु ॥ विपर्यय प्रभा
यानामप्यस्त्रिता दीनां विपर्यय ल
भायत्वात् ॥ यद्य । यद्विद्ययाविम
र्यंथेना यथार्थं वस्तु अस्त्रिता द्य

पंचशिख :

सात्स्वर्भावाः सन्तस्तदभि निविशं
ते । अतएव पंच पर्वा चविद्ये च्छाह
वार्यगण्यः ॥ ८

पंचशरः । पुं० कामे । मकरध्वजे ॥ पं
चशराश्रयः । तेच उन्मादनस्तापनद्य
गोपणस्तम्भनस्तया । समीहनद्य
कामस्यपंचवाणाः प्रकीर्त्तिताः ॥
पञ्चेन्द्रियार्थाः शराः अस्थित्यन्ते ॥

पंचशलाका । स्त्री० विवाहोपयोगिनि ध
विश्रिये ॥

पञ्चशस्यम् । न० धान्य सुदुत्तिल
यव प्रत्रितसर्पपरुषे शस्यपञ्चके ॥
सर्पपस्थाने मापोपीतिदुर्गोत्सव
पठतिः ॥

पञ्चशाखी पुं० शवे । पाशौ । हस्ते ॥
पञ्च शाखा इव अद्भुतयोऽस्य ॥ न० पञ्च
शाखानां समाहारे ॥ चि० । पञ्च
शाखा विशिष्टे ॥

पंचशिखः । पुं० सिंहे ॥ धर्मस्य
हिंसाभार्यायां आतेमुनिविश्रिये ॥
यद्योक्तं वामन पुराणे ५ अध्याये ।
धर्मस्यभार्याहिंसाख्या तस्यां पुत्र
चतुष्टयम् । सम्प्रार्थ मुनि गार्द्ूल
योगशास्त्रविचारकम् ॥ श्येष्ठः सन
त्कुमारीभृद्द्वितीयश्च सनातनः । सृ
तीयः सनयोनाम चतुर्थश्च मनन्ट
नः ॥ माहृष्य विचारमपरं फपि
लस्योदु मासुरिम् । दृष्ट्वा पञ्च
शिख श्रेष्ठं योगनिष्ठं तपोनिधिम् ।

पञ्चस्कन्धी

ज्ञानयोगनते दृद्युर्ध्यायांसो पिकनी
यसामिति ॥

पंचशूरणः । पुं० पंचप्रकारशूरणे ॥
यथा । अल्पम्भपर्णाकाण्डीर माला
कन्द द्विशूरणैः । ऋषोभवतिगोमोयं
पञ्चशूरणसंज्ञकः । इतिराजनिर्घटः
शूरणः श्वेतशूरणश्चेति शूरणद्वयम् ।
पञ्चशैरीपकम् । न० गिरीपस्यत्वगादि
पंचमु ॥ त्वक्पत्रफलमूखानिकुसुम
शैवपंचमम् ॥

पंचपाः । चि० पंचवापहापरिमाण्येषां
तेषु ॥ दद्भुवचनान्तोयम् ॥

पंचसिद्धीपथयः । पुं० पंचप्रकारै
पधिविश्रिये ॥ यथा । तैलकन्द सुधा
कन्द क्रीडकन्द रुदन्तिकाः । सर्प
नेत्रयुताः पंच सिद्धीपथिकसंज्ञकः ॥

पञ्चसुगन्धकम् । न० पंचप्रकार
सुगन्धद्रव्ये ॥ यथा । फूर्परकक्षौल
लवङ्गपुष्प गुवाकजाती फलपंच
केन । समागभागेनचयोजितेनम
नीष्टरं पंचसुगन्धकंस्यात् ॥

पंचमूना । स्त्री० पंचप्रकारप्राणिय
धम्याने ॥ यथा । पंचमूनाग्दृम्यस्य
शुषीपिपस्थुपस्करः । फगडनीघाद
कुम्भाच्च यध्यते यान्नुवाच्यन् ॥

पंचसूरणम् । न० पंचशूरणे ॥

पंचस्कन्धी । पुं० रूपविज्ञानादिस्क
भानानंमुदाये ॥

पंचस्रोताः । पुं० भौवगाम्ने ॥

पंचाङ्गः

पंचसूरा । स्त्री० ज्योतिर्न्यविशेषे ॥
 पंचसूरोदयः । पुं० ज्योतिः शास्त्र
 विशेषे ॥
 पंचाग्निः । पुं० अग्निहोत्रिणि ॥ गा
 ह्यपच्यद्विषाग्न्याहवनीयसम्भावस
 ध्याख्याः पंचाग्नयोयस्यतथीक्तेरुहे ॥
 पवनः । पावनस्त्रेतावस्यपंचाग्नयो
 रुहे । सायंप्रातः प्रदीप्यन्ते सविप्रः
 पङ्क्तिपावनः ॥ युपर्जन्यपृथिवीपु
 रूपयोपित्सुअग्निदृष्टिंयः कुरुते ०
 सोऽग्निहोत्रादिकारीवापंचाग्निः ॥
 पंचाङ्गः । पुं० पुण्यिताश्वे । पंच-
 भेदे ॥ फूर्म ॥ प्रणामविशेषे ॥ यथा ।
 बाहुभ्यांचैवलानुभ्यां शिरसावचसा
 दृशा । पंचाङ्गयोगंप्रणामः स्यात्-
 पूवाद्यांप्रवरोच्छसौ ॥ राज्ञानये ॥
 यथा । सप्रायाः साधनोपायाविभा-
 गोदेशकालयोः । विनिपातप्रती-
 कारः सिद्धिः पंचाङ्गदृष्ट्यतेइति ॥
 न० । वृक्षस्यत्वगादिषु ॥ यथा ॥
 त्वकपत्रंकुसुमंमूलं फलमेकस्यशाखि-
 नः । एकत्रमिलितश्चेत्तत्पंचाङ्ग
 भित्तिसञ्ज्ञितम् ॥ अधिकरणे ॥ यथा ॥
 विषयीविषयद्यैव पूर्वपक्षस्तथोक्त-
 रम् । निर्णयश्चेतिपंचाङ्गशास्त्रे धिक-
 रणंस्मृतमिति ॥ देवाराधना र्थस्तौ
 चादिषु ॥ यथा ॥ स्तोत्रं च कवचं
 चैवपद्यतिः पठन्तथा । नास्मांस्य
 समित्येतत्पंचाङ्गं तन्ववेदिन इति

पंचातपा

॥ तिथिवाराद्यात्मकेपत्रे । यथा ।
 तिथिवारंरचनचक्रंयोगः करणमेवच ।
 पंचांगस्यफलंश्रुत्वागद्वास्त्रानफलंलभे
 दिति ॥ अपिच । वारोहरतिदुः
 स्वप्नंनचचंपापनाशनम् । तिथिर्भ
 वतिगद्वायायोगः सागरसद्रमः ॥
 करणंसर्वतीर्थानिश्रूयतेयत्रपंचिकेति ॥
 पञ्चाङ्गरामः । पुं० कामटे । कच्छपे
 पञ्चाङ्गप्रणामः । पुं० भक्तिग्रहाति
 शययुक्तेगुर्वादिप्रणतिविशेषे ॥ यथा ।
 जानुभ्यांचसपाणिभ्या मुरसाशिर-
 सागिरा । पंचाङ्गताप्रथामस्यधूला-
 यांप्रवरामतेति ॥
 पंचाङ्गुलः । पुं० मण्डे । एरण्डे ॥
 शुक्लैरंडे ॥ चि । पंचाङ्गुलिमिते ॥
 पंचाङ्गुलयोस्य । तत्पुरुषस्याङ्गुले-
 रित्त्वच् ॥ अङ्गुलिसदृशावयवेधान्या
 द्विविधेपकेकाठे ॥ पंचाङ्गुलयोयस्य ।
 अङ्गुलिर्दारुणीतिपञ्चसमासान्तः ॥
 पंचाङ्गुली । स्त्री० तत्राह्वात्तुपे ॥ इ०
 राजर्नि० ॥
 पंचातपा । स्त्री० तपस्या विशेषे ॥
 यथा । चर्यां पंचा तपाचिन्ताशास्त्र
 यो शास्त्रयो जपः । यज्ञियैर्दारु
 भिः शुष्कै यतुर्दिद्युचतुष्कृतम् ॥
 बज्जि संख्यापनं येषी तीर्थांशुप्त
 च पचमः । इस्तावारे चतुर्वज्जी
 न् कृत्वापैश्वानरेदिना ॥ तन्मध्य
 म्या सूर्यविम्बं वीक्षती पट्टलांशुके

पञ्चास्तयोगः

तिकाशिका पुराणम् ॥

पञ्चात्मकः । वि० पाञ्चभौतिके ॥
पञ्चाननः । पुं० शिवे । पञ्चानना
न्यस्य ॥ सिद्धि ॥ पञ्चविस्तृत मान
नं यस्यसः ॥ यथा । मुखं पादाश्च
पञ्चाननानीवयस्यसः ॥ अत्रुये ॥
पञ्चाप्सरः । न० दण्डकारण्यस्थे तटा
क विंशति ॥ पञ्चाप्सरसोनिवसन्
त्यत्र ॥

पञ्चामर । स्त्री० पञ्चप्रकारामरल
तासु ॥ यथा । एकातु अमरा
दूर्वातस्यघटिं समानयेत् । अन्या
तु विजया देवी सिद्धिरूपा सरस्व
ती । अन्यातु विल्वपत्रस्था शिव
सन्तोषकारिणी । अन्यातु योग
सिद्धार्थे निर्गुण्डीचामरालता ॥
अन्यातु काल तुलसी श्री विष्णोः
प्रियतोषणी । एताः पञ्चः मरा ज्ञे
याः योगसाधनकर्मणीति रुद्रयाम
लोत्तर खण्डे ३६ पटलः ॥

पञ्चास्तमम् । न० दुग्धादि पञ्चसु ।
यथा । दुग्धं सगर्करं चैव घृतं दधि
तयामधु । पञ्चामृत सिद्धं प्रोक्तं वि
धियं सर्वं कर्मसु ॥ पञ्चानामस्तानां
ममाहारः ॥

पञ्चास्तयोगः । पुं० गुडूच्यादि पञ्चा
नांयोगे ॥ यथा । गुडूची गोक्षुरश्चैव
मूसलीमुग्गिडकासया । गतावरीति
पञ्चानां योगः पञ्चास्ताभिध ६०

पञ्चालः

राज० नि० ॥

पञ्चाम्रायः । पुं० शिव पञ्चमुख नि-
र्गत पञ्चप्रकार शैवशास्त्र विंशति ॥
॥ यथा ॥ पूर्वाम्नायः पूर्वमुखः प
श्चिमः पश्चिमा मुखः । दक्षिणोद
क्षिणस्तादृश उत्तरश्चोत्तरः परः । नि
रुत्तरतथाचोर्ध्वं सिद्धान्तागमरूपिणम्
। ऊर्ध्वाम्नायपरिज्ञानं नाल्पस्थतप
सः फलम् ॥ पूर्वाम्नायः शब्दरूपो
दक्षिणः कर्णरूपकः । पश्चिमः
प्रश्नरूपः स्यादुत्तरश्चोत्तरस्तथा ॥
ऊर्ध्वाम्नायस्तत्त्वबोधः क्वैवलानुभवा
त्मकः इति भैरव तन्त्रादि ॥

पञ्चामवापी । वि० पञ्चानामामसहिता
नां ह्येकविंशतिपाणांसमारोपके ॥ यथा ।
अश्वत्थमेकं पिचुमर्दमेकं न्ययोधमेकं
दशपुष्पलातीः । हे ई तयादाडिम
मातुलुङ्गे पञ्चामवापी नरकानयाती
तिवाराष्टपु० ॥

पञ्चाम्नम् । न० अश्वत्थमादिपञ्चसु ॥
यथा । अश्वत्थसहस्रान्न हहस्रस्वी
रनिम्बुकैः । चतुरस्रं हि पञ्चाम्नं
यीजपुरयुतैर्भवेत् ॥

पञ्चाम्नी । स्त्री० शारिष्ट्युल्लायाम् ॥
इतिशब्दरत्नान्ता ॥

पञ्चार्चिः । पुं० बुधयष्टि ३ इ० वि० ॥
पञ्चानः । पुं० वरुणप्रभेदे ॥ यथा ।
वार्धेनदंडेन पञ्चानमाग्यादि ॥
यथा । गर्माग्निर्वापि । द्वैयानि

पंचावयवः

रुद्राणि ॥ पुंभूम्नि । पंचाला : ।
 नौवद्विशेषे । कान्यकुलाहिष्णुनाभि
 धदेशिषु ॥ पंचते । पचिविस्तारे ।
 तमि विशि विडौत्वादिना कालन् ॥
 पंचाला : ऋत्रिया : तेषानिवासी
 जनपदः पंचाला : । निवासि ऽ
 योजनपदे लुप् । लुपियुक्तवद्व्यक्ति
 वचने ॥ पुराणीक्ता व्युत्पत्तिस्तुहर्ष
 श्रदान्मुद्गल च्छत्रय वृहदिपु वचीनर
 काम्पिषसंज्ञाः पंचानामेतेषां विप
 याशां रक्षणायालमेतेमत्पुत्रा इति
 पुत्रा ऽ भिहिता इति पंचाला : ।
 द्र० वि० पु० ४ अंशे १६ अध्यायः
 ॥ कुम्भेचात् पश्चिमेतु तथाचात्तर
 भागतः । इन्द्रप्रस्थान्महेशानि दश
 योजनकहये ॥ पञ्चालदेशी देवेशि
 सौन्दर्यगर्वभूपित इति तन्वशास्त्रम् ॥
 पञ्चालिका । स्त्री० वस्त्रादिकृत
 पुचिकायाम् ॥ गीतिविशेषे ॥ पञ्च
 भिर्वर्णरत्नयते । अलभूपणादौ । अञ्
 । स्वर्धिकन् । टाप् । प्रलयस्या
 दिशीत्वम् ॥ संज्ञायामिति एवुत्सा
 ॥ संज्ञापूर्वकत्वाद्भवति : ॥
 पंचाली । स्त्री० पंचालिकार्ये ॥ शारि
 श्रुत्वाद्यान् ॥
 पंचावटम् । न० उरस्कटे । चालीपवीते ॥
 पंचावयवः । पुं० अनुमाने ॥
 पंच अयवापस्य । तेचयवा । प्रति
 ज्ञाशित्वाहरणीपनचनिगमनानि पं

पंचिका

चावयवाः । यवा । पर्वतोवन्दिमा
 नितिप्रतिष्ठा० धूमवत्वादिति हेतुः
 योयोधूमवान् ससोमिमान् यथाम
 हानसम् इत्युदाहरणम् तथाचाय
 मिह्युपनयः तस्मात्तथेति निगमन
 म् ॥
 पञ्चावस्थः । चि० मृते । श्वे ॥
 पंचावस्थाः । स्त्री० भूम्नि । कौमारं
 पंचमाब्दस्यात्पौगण्डं दशमावधि ।
 कैशोरमापंचदशादयौवनंचततः
 परम् । वार्द्धकंचततः प्रोक्तं पंचाव
 स्थाः प्रकृतिर्त्तिताः ॥ चि० ।
 पंचावस्थायुक्ते ॥
 पंचाशत् । चि० सहाविशेषे ॥ पंच
 दशतः परिमाणऽमस्य । पञ्क्तिविं
 शति चिंशदित्वादिना निपातनात्
 प्रकृतेपंचाभावः प्रञ्चप्रत्ययः ॥
 सङ्घीये ॥
 पंचास्यः । पुं० सिंहे ॥ पंचते । पचि
 ऋच् । पंचविम्बृतमास्यमस्य यथा
 । सुखं पादाश्च पञ्चास्थानीवयस्वसः
 ॥ शिवे ॥ पञ्चवास्यान्वस्य ॥
 पञ्चिका । स्त्री० द्यूतविशेषे ॥ सतुपंच
 भिरद्यैः पंचभिः कपदैः पंचभि
 श्लोकाभिर्वा भवति । तत्रयदा
 सर्वे उक्तानाः परान्ति अवाची वा
 तदा पातयिता न्यं जयति । तस्यै
 वान्यथापाते सतिपातयिताऽन्धेन
 जीयते ॥

पंचद्रियम्

पंचकारणम् । न० आकाशादिसूक्ष्मभू-
तानां परस्परव्यवहृष्टं प्राणिनिकाय-
व्यवहार निर्वाहकतदीय धर्माधर्मा-
पेक्षपरमेश्वर सान्निध्यादि निमित्ता-
पेक्षया विभागेन मिलितानां स्थूल-
तापत्तौ ॥ तत्प्रकारस्तु । आकाशा-
द्रियु पञ्चसु एकैकं द्विधासमंविभ-
ज्य तेषु दशभागेषु प्राथमिकान् पञ्च-
भागान् प्रत्येकं चतुर्दशसमंविभज्यते-
थां चतुर्णां भागानां स्वस्वद्वितीयाद्वि-
भाग परिच्छागेन भागान्तरेषुयोजन-
मिति । तदुक्तम् । द्विधाविधायकैकैकं
चतुर्दशप्रथमं पुनः । स्वस्वैतरद्वितीयार्थं
शैर्यजिनात् पञ्चपञ्चतेति ॥ स्वस्वेषु
स्वैतरार्हानां पादशो योजनन्तुतदि-
तिच ॥ अपिच । द्विधाकृतसमभूम्या-
दे र्हमेकचतुष्कृतम् । स्वान्यद्विती-
यशार्थेषु संयुक्तपञ्चसत्ताकरम् ॥
एवमर्हद्विभूताना मितराष्टमभागल-
म् । स्वांशाधिक्येनभूम्यादि व्यपदे-
शोचसंस्फुट भूति ॥

पञ्चेन्द्रियम् । न० श्रोत्राद्रियु । श्रोत्रं
त्वक्चक्षुषी जिह्वा प्राणं पञ्चेन्द्रि-
यमतम् । पञ्चानामिन्द्रियाणाथै-
शुभेश्वरगदर्शने । यवत्पादस्तुविज्ञानं
दर्शनाच्चित्तरञ्जन मिति भागवत-
म् ॥ वागाद्रियु ॥ वाक् पाणि पाद-
पायू पम्याव्य कर्मेन्द्रियं मतमिच्छु-
त्तैः ॥

पञ्चि :

पञ्चेपुः । पुं० मदनै ॥ पञ्चद्रपवाऽ-
स्य ॥

पञ्चापविषम् । न० उपधिपाणां
पंचके ॥ यथा । खुच्चर्कं करवी-
राणि लाङ्गली विपसुष्टिका । एता-
ख्युपविषाश्चाहुः पंचपांडित्य शालिन-
इ० रा० नि० ॥

पञ्चोपगम् । न० पञ्चकोषे ॥

पञ्चोप्राणः । पुं० भूम्नि आहार पा-
चक शरीरस्य पञ्चाग्निषु ॥ यथा ॥
भौम्याऽऽ व्यामंथ वायव्याः पञ्चो-
प्राणः सनाभसोः । पञ्चाहार-
गुणान् स्वान् स्वान् पार्थिवादीन्
पचन्वन्तु ॥ पार्थिवाः पार्थिवानेव
श्रियाः शिपांगदेहगान् ॥ इति सार-
कौमुदी ॥

पञ्जरः । पुं० शरीरे ॥ देहास्थि सम्-
त्ते । कङ्काले ॥ कलियुग्मे ॥ गर्पा-
नीराजनादिधौ चेति सारस्वताभि-
धान मिति राधाकान्तः । न० । का-
यास्थिवृन्दे । शरीरास्थिपञ्जरे ॥
शालारे । मच्छादिबन्धरुहे । पिजरा-
इ० भा० ॥

पिंजराखेटः । पुं० घोली० इ०
गौ० भाषा प्रसिद्धे पलवे । मत्-
स्वमारणोपाय ॥

पञ्जलः । पुं० कोलकंदे ॥

पञ्चिः । स्त्री० सूचनालिकायाम् ।
पाद्वल० इ० गौ० भा० ॥ पञ्चि ॥

पटः

कायाम् ॥

पञ्जिका । स्त्री० तूलनालिकायाम् ।
 पां० इ० गौ० भा० ॥ टीकाविशेषे ॥ यथा । टीकानिरन्तर व्याख्या ।
 पञ्जिकापद भञ्जिकेति हेमचन्द्रः ॥
 अयसन्धान्याम् ॥ पञ्चाङ्गे । पञ्चा
 द्र० भा० । तिथिवारादि बोधके
 पत्रे ॥ आद्यव्यय लेखनार्थपत्रे ।
 वही० खाता इ० भा० ॥ सकल
 पदव्याख्यायाम् ॥ पिञ्ज्यतेऽर्थोऽ
 स्यात् । पिञ्जिर्भाषार्थः । गुरोश्च हल
 इत्यः । पृ० । इकारस्याकारः ।
 स्तार्थिकः ॥ पिञ्जयतिवा । कृन् ॥
 मञ्जिकारकः । पुं० कायस्वजाती ॥
 चि० । टीकाकारके ॥
 पञ्जो । स्त्री० तिथ्यादिज्ञापके पत्र
 विशिषे । तिथिपत्र० इ० प्र० । पञ्
 जिकायाम् ॥ यथा । यः शूद्रदैव
 ज्ञ मुखेन पञ्जो शृणोति राजा
 नरकं प्रयाति । दैवज्ञ वक्तेश्च
 शृणोति पञ्जो श्रुतुः अययाति
 शशीय कृष्णे ॥ रन्त्रयि० ॥ टीका
 याम् ॥
 पञ्चीकारः । पुं० कायस्थे । पञ्जि
 काकृति ।
 पटः । पुं० चायालद्रुमे ॥ पुरस्कृते ॥
 न० । चाले । पटले । इदिपि ॥
 पुं० सुचिन्तके । शोभनवस्त्रे ॥
 वस्त्रे ॥ चित्रपटे । च० इ० भा०

पटभवनम्

॥ पटति । पटगती० पटविस्तारे
 वा । पचाद्यच् ॥ यद्वा । पथ्यतेऽनेन
 पटभासने । खनोषचेतिधः । घित्वा
 इत्यस्मादपि ॥ हलश्चेतिघञ् संज्ञा
 पूर्वकत्वाद् वृद्ध् भावः । क्वचिद्
 चवाद् विषयेऽप्युत्सर्गोभिनिविशति
 इतिघञ् विषये पुंसीतिघोवा ॥
 पटकः । पुं० सेनानिवेशे । शि
 विरे ॥
 पटकारः । पुं० तन्त्रवाये ॥ चित्रकारे ॥
 चाते रा० इ० भा० ॥ पटंशोभन
 वस्त्रं चित्रपटंवा करोति । डुकृञ् ।
 कर्मण्यण् ॥
 पटकुटी । स्त्री० वस्त्र वेश्मनि । दृष्ये ।
 गुणाख्यनिकायाम् । तंबू । इ०
 भा० ॥
 पटचरम् । न० वीर्यवस्त्रे ॥ पटते ।
 पट० वा० अत् । भूतपूर्वपटत्
 । भूतपूर्वचरत् ॥ यद्वा । पटत् इत्य
 व्यक्तं शब्दं चरति करोति । अच् ॥
 यद्वा । पटइवाचरति । सर्वप्रातिप
 दिकेभ्यः छिन्वा । आचारक्रिपिश
 चन्ताचरत् ॥ पुं० । चीरे ॥
 पटवन्धः । पुं० पटका इतिस्वार्थकटि
 वन्धनि० पटस्यवन्धः ॥
 पटभवनम् । न० उपकार्यायाम् । पट
 मण्डपादिराजसदने ॥
 पटकमठः । पुं० अंगुशालये ॥
 पटमण्डपः । पुं० पटभवने । दृष्ये ॥

पटलप्रान्तम्

पटमयम् । न० वस्त्रालये । दूष्ये ॥
 शांभ्याम् । पटवासि ॥
 पटरकः । पुं० शुन्द्रवृक्षे । पटेरा इ० भा०
 पटलम् । न० पिठके ॥ परिच्छदे । परि
 वारि ॥ छदियि । गृहाच्छादने ।
 छानिइ० भा० तिलके ॥ दृशोगे ।
 दृष्टेरावरके । चांखकापड़दा इ०
 भा० यथा । प्रथमे पटलेदीपो यस्य ह
 र्छांभ्यवस्थितः । अच्यक्तानिसरुपा
 णि कदाचिदधपश्यति ॥ दृश्यांचत्वा
 रि पटलानिसन्ति रसरक्ताश्रयवाह्यम्
 द्वितीयं मांससंश्रयम् । तृतीयमेदः सं
 श्रितम् चतुर्थं ह्यालकाश्रितम् ॥ तथा
 चतुश्चक्रः । तेजोवक्त्राश्रितं चार्द्धं तेज
 न्यत्पिथिताश्रितम् । मेदन्मृतीयंपट
 ल भाश्रितत्वच्चिचापरम् ॥ पञ्चमं
 शसमं दृष्टे स्तेपांवाहृत्यमिष्यते ॥ इ
 ति० ॥ अचतेजः शब्देनरत्नम् जल
 शब्देनरसोव्याख्यातः । ते पुपटलेपु
 वाह्यादिभेदेनाधिष्ठानविशेषप्रभावा
 त् दोषाणां लिङ्गविशेषमाह प्रथमे
 पटले इत्यादि । प्रथमेपटलेसर्वाभ्य
 न्तरेनतुवाह्ये ॥ इ० विजयरक्षितः ॥
 स्त्री० न० । ब्रजे । बुन्दे । सञ्चये ॥
 पुं० न० यन्प्रभेदे ॥ पटंविस्तारंला
 ति । जा० । भातोनुपेतिकः ॥ पट
 ल्युदकंवा । पटगतौग्यर्थः । वृषा
 दित्वात्कलच् ॥

पटलप्रान्तम् । न० वस्त्रालये । परी

पटिष्ठः

ली इति० परावली इतिच भाषा०
 ॥ पटस्य छदियः प्रांतम् ॥
 पटली । स्त्री० छदियि ॥ गौ० डीप् ॥
 पटवापः । पुं० अंगुशालये ॥ चूर्णविशे
 षे । पटस्यवासः ॥ पटोवास्यते
 येनवा । वास० । चु । घः ।
 पटवासकः । पुं० चूर्णवि० । पिष्टा
 ते । बुक्का इ० भा० ॥ पटोवास्यते
 येन । वासडपसेवायाम् । चु० ।
 घः । स्त्री० कन् ॥ पटंवासयति
 वा । कर्मण्यण् । कन् ॥ ०
 पटः । पुं० समारम्भे । आरम्भे ॥
 युद्धेवाद्यमानटकायाम् । थाडम्यरे ॥
 पटपीदुन्दुभिरितिस्वामी । चिंसने ॥
 पुं० । न० । धानके । ठोल इ०
 भा० ॥ पटंइति । हन् । अन्येभ्यो
 पीतिडः ॥ पटितिशब्दं जहाति
 । श्रीहाक्छागे । आतोनुपेतिकः ॥
 पटाकः । पुं० पतिविशेषे ॥ पट
 ति । पट० । पिना० चाकः ॥
 पटाका । स्त्री० पताकायान् ॥ टाप् ॥
 इतिशब्दरत्नावली ॥
 पटालुका । स्त्री० जलोकायाम् ॥
 पटिः । स्त्री० पटविशेषे ॥ वागुलौ ॥
 कुंभिकाद्रुमे ॥ इतिमेदिनी ॥
 पटिष्ठा । स्त्री० वस्त्रे ॥
 पटिमा । पुं० पटुतायाम् । पाठवे ॥
 पटोर्माव । मृ० इमनिच् ॥
 पटिष्ठः । चि० पटुतमे ॥ अद्यमेपा

पटुपर्णी

मतिशयेनपटु : । अतिगायनेतम-
विहनाविति० इष्टम् ॥

पटौ । स्त्री० तिरस्कारिष्याम् । यव-
निकायाम् ॥ वस्त्रविशेषे ॥ गौरा-
दित्वान्जीष् ॥

पटौयान् । वि० पटुतरै ॥ अयमनयो-
रतिशयेनपटु : । द्विवचनविभक्त्यो
पपदेतरवीयसुनौ ॥ स्त्री० । उगित
चेतिङ्गीपि० पटौयसी ॥ समर्थातरे
त्रिलिङ्गः ॥

पटौरः । पुं० पाटौरार्थेषु ॥ पटति
पटगतौ । कृशुपुकाटिपटिशौटिभ्य-
ईरन् ॥

पटुः । पुं० पटौलि । कारण्डीरलता
याम् ॥ कारवेले ॥ चौरके ॥ पटोल
पत्रे ॥ न० । छत्रायाम् ॥ खण्डे ॥
पांशुलवणे ॥ वि० । दन्ते ॥ अतुरे ॥
सधुरे ॥ नीरोने । रोगविहीने ॥
तीक्ष्णे ॥ स्फुटे । निर्दये ॥ निधुरे ॥
धूर्ते ॥ पाटयति । पटगतौ । श्व-
न्तः । फलिपाटौच्युः पटादेशश्च ॥

पटुकः । पुं० पटौलि ॥

पटुतमः । वि० पटिष्ठे ॥ अयमेवाम-
तिशयेनपटुः । अतिगायनेतमम् ॥

पटुवृषकम् । न० लवणवृषे ॥

पटुपर्त्रिका । स्त्री० क्षुद्रचक्षुषुषे ॥

पटुपर्णिका । स्त्री० क्षीरिणीवृक्षे ॥

पटुपर्णी । स्त्री० स्वर्णक्षीर्याम् ॥ हिमा-
त्रायाम् ॥ पटुनिपर्णान्यस्याः ॥

पट्टः

पाककर्णेतिङीप् ॥

पटोटकम् । न० छत्राके ॥

पटोलः । पुं० शौचधि विशिषे । कर्म-
च्छेदे । तिक्तके । परवर इ० पलवल

द्रुतिचभा० ॥ पटोलं पाचनं हृद्यं
वृष्यलघ्वग्निदीपनम् । क्षिग्धोष्ण

रुन्तिकासास्रज्वरदोषत्रयक्षमीन् ॥
पटोलस्यभवेन्मूलं विरेचनकारंमुखा

त् । नालंशुभ्रहरंपत्रं पित्तहारिफ-
लंपुनः । दोषत्रयहरंप्रोक्तं तर्हात्त

क्तापटोलिका ॥ अपिच । पटोलप-
त्रंपित्तघ्नं मूलंतस्यविरेचकम् । फलं

तस्यविदोषघ्ननाडीतस्यकफापघ्न ॥
पटति । पट० । अनाभां वितग्यर्थो

वा । कपिगडिगरण्डीच्योलच् ॥ न०
वस्त्रान्तरे ॥

पटोलकः । पुं० श्रुती ॥

पटोलपत्रम् । न० पलवलपत्तीतिप्रसि-
द्धशक्ति ॥ पटोलपत्रंपित्तघ्नं दीपनं

पाचनंलघु । क्षिग्धं वृष्यं तद्योषाश्च
ज्वरकासकृमिप्रणात् ॥

पटोलिका । स्त्री० ज्योत्स्न्याम्पंचेडा
० इ० प्र० दीर्घफले । पटति । पट०

। शोलजन्तात् ० स्वा० कन्० ।
टाबिस्वच्च ॥

पटोली । स्त्री० ज्योत्स्न्याम् । चंचेडा०
पंडोल० इ० भा० प्र० दीर्घफले ॥

जातेरिति० गौरादित्वाहाङीप् ॥
पट्टः । पुं० प्रियणपापाके । गिल्० इ

पट्टलक्षणम्

तिभाषा ॥ ब्रणादीनां वस्त्रे । पट्टी
 इ० भा० ॥ चतुष्पथे । चौवाटा० इ०
 भा० राजादिशासनवि० पट्टा० इ०
 भा० ॥ पीठे । पट्टा इति पट्टा०
 इति च भा० ॥ फलके । टाल० इ
 तिभाषा० ॥ शाकप्रभेदे ॥ कौषीये ॥
 नृपादीनां किरिटीविशेषे ॥

पट्टकः । पुं० पट्टार्थे ॥

पट्टलम् । न० वस्त्रान्तरे । पट्टवस्त्रे ॥

पट्टदेवी । स्त्री० महाराज्ञ्याम् । पट्टरा
 खी० इ० भाषा० ॥

पट्टनम् । न० पत्तने ॥ पट्टनिजनाय च
 पट्टगती ॥ वा० तनन् ॥

पट्टनी । स्त्री० पत्तने ॥

पट्टरङ्गम् । न० पतङ्गे । वक्त्रम् । इ० भा

पट्टरञ्जनकम् । न० पट्टरङ्गे ॥

पट्टलक्षणम् । न० नृपादीनां किरिटी
 विशेषरूपे ॥ यथा । विस्तरशोनि
 द्विष्टं पट्टानां लक्षणं यदाचार्यैः ।
 तत्सङ्क्षेपः क्रियते भयावसकला
 र्थसम्पन्नः ॥ पट्टः शुभदोराज्ञां न
 र्धेष्टावद्गुलानि विस्तीर्णः । सप्तन
 रेन्द्र महिष्याः पद्भ्युवराजस्य नि
 र्दिष्टः ॥ चतुरद्रुल विस्तारः पट्टः
 सेनापते भवति मध्ये । द्वेचप्रसाद्
 पट्टः पञ्चैते कौर्तिताः पट्टाः ॥
 सर्वे हि युष्मा यामा मथादर्शे न पा-
 श्र्वं विस्तीर्णाः । सर्वे च शुभकांचन
 विनिर्मिताः श्रेयसी वृद्ध्यै ॥ अत्रे

पट्टिलः

व शुभाशुभज्ञानमाह । क्रियमाणं
 यद्विपचं सुखेन विस्तारमेति पट्टस्य
 । वृद्धियौ भूमिपतेस्तथा प्रजानां च
 सुखसम्पत् ॥ जीवितराज्य विना
 शं करोति मध्ये ब्रह्मः समुत्पन्नः ।
 मध्ये स्फुटितसत्याज्यो विघ्नकरः
 पाण्वर्योः स्फुटितः ॥ अशुभलक्ष
 णे हृष्टे किद्दुयादित्याह । अशुभ
 निमित्तोत्पत्तौ शास्त्रज्ञः शान्तिमा
 दिशेद्राज्ञः । शस्तनिमित्तः पट्टो
 नृपराष्ट्रविवृद्धये भवति ॥

पट्टगाकम् । न० नाडौचि । नालिता
 शाक० इ० गौ० भा० । नालीकाशा
 क ॥ इ० दे० भा० ॥

पट्टारोहा । स्त्री० पट्टदेव्यां ॥ पट्टे आ
 रोहोयस्याः सा ॥

पट्टाही । स्त्री० पट्टदेव्याम् ॥

पट्टिका । स्त्री० अल्पविस्तारे पट्टवस्त्र
 विशेषे ॥ पट्टी० इ० प्र० वस्त्रे ॥
 वितस्त्रिविस्तारे वस्त्रे ॥ पट्टिकाख्य
 लोभे ॥

पट्टिकाख्यः । पुं० क्रमुके । रक्तलोभे ॥
 पट्टिका आख्यायस्य ॥

पट्टिकालोभः । पुं० क्रमुके । शाचाप्र
 सादने । रक्तलोभे ॥

पट्टी । पुं० रक्तलोभे । पट्टिकाख्ये ॥
 चि० । पट्टविशिष्टे ॥ पट्टोखास्ती
 ति । अतइनिः ॥

पट्टिलः । पुं० पूतिकरजे ॥

पठित :

पट्टिश : पुं० खड्गविशेष । अक्षविशि
षे ॥
पट्टिसतः । पुं० परशु : पट्टिशोनाम
सएवचपरश्वध इतिभरतः ॥
पट्टी । स्त्री० ललाटभूषणम् ॥ पट्टि
कालोत्रे ॥ तलसारके । अश्ववचो
वन्धनरञ्जी ॥ व्रणावृत्तौ ॥ क्षिज
न्तात्पट्टिशब्दात्ठौष् ॥
पट्टोलिका । स्त्री० व्यवस्थापत्रे ॥ पट्ट
इ० भा० प्र० इ० केचित् ॥
पट्टः । पुं० रथे ॥ भूलोके ॥ पव्यते
पटगतौ । सर्वनिघृष्वरिष्वेति
साधुः ॥
पठकः । पुं० पठनकर्त्तारि ॥ पठति ।
पठ० । अच् । स्वा० कः ॥
पठनम् । न० वाचने ॥ यथा । भूतप्रेत
पिशाचानांपठनादेवनाशनमिति ॥
पठमञ्जरी । स्त्री० श्रीरागस्यचतुर्वरागि
य्याम् । अस्त्रालक्षणांयथा । वियोगिनी
कान्तबितीर्णपुष्पां स्वर्जहन्तीवपुषा
तिमुग्धा । आश्वनास्यमानाप्रिययाच
सख्याविधूयराड्गीपठमञ्जरीगमि
तिदामोदरः ॥
पठसमञ्जरी । स्त्री० रागिणीविशेषे ॥
इतिहलायुधः ॥
पठिः । स्त्री० पठने ॥ इ० शब्द० ॥
पठितः । चि० वाचते । अधीते । कृत
पाठे । यथा । सयान् पठिताचण्डौ
त्वयानापिचिकित्सितम् । अकस्मा
न्नगरोपान्ने कथंधूमा यतैचित्तिहा

पणव :

स्वार्णवः ॥
पठितव्यः । चि० पठनीये । पाठ्ये ॥
पड्वीशशङ्कुः । पुं० अश्वस्य पादवन्ध
नकीले ॥ पदनशीलाः पादाः । तेषांसं
इतिः पड्वी । तस्याईशो नियामक
पड्वीशः वर्णविष्कारशब्दान्दसः ।
सचासौशङ्कुश्चेतिवैदिकोयम् ॥
पणः । पुं० वराटकानांविंशतिगण्डके ॥
मूल्ये ॥ कार्पापणे ॥ द्राव्यशब्का
ट्टिकायान् । विक्रय्यशाकादिमुष्टौ ॥
व्यवहारि ॥ भृती ॥ धने ॥ दानायु
त्सृष्टे ॥ इतिहेमचन्द्रः ॥ पणनम्
पण्यते ऽनेनवापण० । नित्यंपणः
परिमाण इत्यप्पुंसीति घोषा । इल
खेतिघञ्वा । संज्ञापूर्वकत्वात्प्रवृद्धिः ।
शौखिण्डके ॥ पणितद्यूतवितने ॥
ग्लहे । होडइतिभाषा ॥ पण्यते
उत्सृज्यते । इ० स० ॥ द्यूति ॥ पणो
ग्लहो ऽस्यस्मिन् । अर्शयाद्यच् ॥
पणयन्त्रिः । पुं० हृष्टे ॥
पणनम् । न० विक्रये ॥
पणफारम् । न० लग्नाद्द्वितीय पंचमा
ष्टमैकादशलर्गणेषु ॥
पणवन्धः । पुं० संधौ ॥ फलसिद्धौ ॥
पणवः । पुं० वाद्यविशेषे ॥ गायन प
ठहे ढोलकी ॥ इ० प्र० ॥ करताल
इ० ख्याते ॥ मुखवाद्यवि० । नेपा
लेगुर्जरैच भूकार इ० नासा प्रसिधे
इत्येके ॥ करणालइ० भाषा० प्र०

परगडक :

वषाद्यै ॥ परणवाति० गच्छति । धा
 त इ० कः ॥ परणायति चन्वस्त
 न्त्वोकः परणवइति स्वामी ॥
 पणवा । सो० पणव वाद्ये ॥ इतिदि० ॥
 पणसः । पुं० पनसे । पण्ड्र्य ॥
 परणायतेस्म । पणव्यवहारेस्तुतौच ।
 चत्यविचमीत्यसच् ॥
 पणारहना । स्त्री० वेष्ट्यायाम् ॥ इ० हे०
 पणाय । स्त्री० क्रय विक्रयरूपे व्यव
 हारे ॥
 पणायितः । वि० ईडिते । स्तुते ॥ पण
 व्यतेस्म । पण० । क्तः । आयादय
 धार्हधातुकेवा ॥
 पणास्थि । न० वराटके ॥ पणस्यस्थि ॥
 पणांम्यिकम् । न० वराटके । कपर्दके ॥
 पणिः । पुं० चौरै ॥
 पणितः । वि० पणायिते । स्तुते ॥
 पणाव्यतेस्म । पण० । क्तः । आया
 भाषिः ॥
 पणितव्यः । वि० विक्रीयद्रव्ये ॥ स्त्री
 तव्ये ॥ व्यवहार्ये ॥ पण्यते । पण० ।
 तव्यत्तव्यानीयरः ॥
 परगडः । पुं० क्लीबे । नपुंसके ॥
 पंडगते । पडिगतौ । अच् ॥ यथा
 पणते ॥ पण० । अमन्नाड्डः ॥
 चि० । निष्फले ॥
 परगडकः । पुं० परगडे ॥ भिजौ । परि
 ब्राजि ॥ यथा । अद्यजातां यथा
 नारीतया षोडश वार्षिकीम् । शत

परिडत

वर्षांच योहप्रा निर्विकारः सप गड
 क इति० ॥
 परगडा । स्त्री० धियि । वृहौ ॥ परगड्य
 केऽनया । पडि० । सुरोश्चेल्वः । टा
 प् । तच्चानुगायां वृहौ ॥ निर्णया
 त्मज्ञाने ॥
 परगडापूर्वम् । न० फलजनकापूर्वे ॥
 वि० । तदिशिष्टे ॥
 परिडतः । पुं० विटुपि । दोषज्ञे ।
 सङ्गायति । कवी । धीरे । निषेवते
 प्रगस्तानि निन्दितानि सैवते ।
 अनास्तिकः श्रद्धान एतत् परिड
 त लक्षणम् ॥ प्रठकाः पाठकाश्चैव
 येचान्ये शास्त्र चिन्तकाः । सर्वे व्य
 निनोमूर्खायः क्रियावान् सपरिडत
 द्रव्यस्थलक्षणं महाभारते वनपर्वण्यु
 क्तम् ॥ सम्यदर्शिनि । समदर्शिनि ।
 ज्ञानिनि विचार जन्त्यात्म तत्त्वज्ञा
 नयति ॥ शास्त्रकुण्ठे ॥ उपदि
 टार्थेयहणसमर्थे ॥ परगडाजाता ऽस्य
 ता० । इतच् ॥ यदा ॥ परगडेऽस्मात्
 पडि० । यत्त्वर्थेतिक्तः । इट् ॥ ना
 तः परतरं लोकेऽपि दाद्यर्थमहूतम् ।
 पुत्रदारगृहासक्तः परिडतः परिगो
 यते ॥ सिल्लके ॥
 परिडतस्मन्यः । वि० आत्मानंपरिड-
 तंमन्यतेयस्तस्मिन् ॥
 परिडतमानो । वि० परिडताभि मा-
 निनि ॥

पतग :

पख्यम् । चि० विक्रये । विक्रयक्रिया
कर्मणि । पणितव्ये ॥ पख्यते । पण०
अवद्यपख्य वर्यागर्ह्यपणितव्याऽनि-
रोधेष्वितिसाधु ॥ व्यवहर्त्तव्ये ॥ स्तु-
च्यहे ॥

पख्यवीथिका । स्त्री० विपणौ ॥ पख्या
नांवीथी । स्वार्थेकान् । धाणौआवी-
हीड्रतिवला० इतिचभाषा ॥ आ-
पणः पख्यवीथीचइयंवीथीतिसंज्ञि-
तमितियाश्रुतः ॥

पख्यवीथी । स्त्री० विपणौ । इट्टयान्ये
विक्रयस्थाने ॥ क्रयविक्रयस्थाने ॥
इट्टमार्गे ॥ पख्यानांवीथी ॥

पख्यशाला । स्त्री० इट्टे । विक्रय-
गृहे ॥ पख्यानांशाला ॥

पख्यस्त्री । स्त्री० वैश्यायाम् ॥

पख्या । स्त्री० ज्योतिषत्वाम् । मातृकां
गर्भी० इ० भा० ॥ टाप् ॥

पख्याङ्गना । स्त्री० वैश्यायाम् ॥

पख्याजीवः । पुं० क्रयविक्रयिके । ध-
चिचि ॥ पख्यमाजीवीस्य ॥

पख्याजीवकम् । न० इट्टे ॥

पख्याम्ना । स्त्री० तण्विशेषे । कद्रुनी
पचायाम् ॥ दीर्घामध्यातवाङ्स्वाप
स्याम्नात्रिविधास्मृता । रसवीर्यवि
पाकेषुमध्यमा गुणदायिकेतिराज-
निर्घण्टः ॥

पतम् । न० पत्ते ॥

पतगः । पुं० पक्षिणि ॥ पतनपक्षेपग-

पतचम्

च्छति । गङ्ग० । डः ।

पतगोत्तमः । पुं० गरुडे ॥ पतगोपु-
त्तमः ॥

पतङ्गः । पुं० शलमे ॥ शालिप्रभेदे ॥
पक्षिणि ॥ सूर्ये ॥ कन्दुके ॥ दोसौ-
च्चवाकरसरोरुहतः पतङ्गइतिलक्ष्य
म् । जलमधुके ॥ पतति । पत्लृ० ।
पतोरङ्गचपक्षिणि । बाहुलकात्थ-
धान्तरेप्पङ्गच् । न० । सूते । पार-
दे ॥ पटरङ्गनके । वक्रम् । इ० भा०
प्र० । पतङ्गमधुरंशीतंपित्तञ्चेभ्रमणा-
सनुत् । हरिचन्दनवद्वेद्यं विशेपादा
हनाशनम् ॥

पतङ्गिका । स्त्री० पुस्तिकायाम् ।
मधुमक्षिकाप्रभेदे ॥ अङ्गजन्तात्पत
तेः स्वार्थेकान्संज्ञायांवा ॥

पतङ्गिका । स्त्री० धनुर्ज्यायाम् ।
इ० शब्द ० ॥

पतङ्गलिः । पुं० गोनर्दीधिः । वार्ष
गच्छे । महाभाष्यकारमुनी ॥ वर
रुची० श्रुतिशब्दरत्नावली ॥

पतन् । पुं० खगे ॥ चि० । पातुके ।
पतनशीले ॥ पतति । पत्लृ० । लटः
शचादेशः ॥

पतत्पतिः । पुं० अरुहजमगडसिञ्जरे
। गरुडे ॥ पततां पतिः ॥

पतचम् । न० पक्षिपत्ते । पंख० इ०
भा० ॥ पतरांघ्रायते । वैङ् ।
आतोनुपेतिकः ॥ पतत्त्वेनेनवा ।

पताका

पतेर्वाङ्गुलकादचन् ॥ पतति ।
 पत्ल० । अमिनचीच्यचन् वा ॥
 पतत्रिः । पुं० खंगे । पक्षिणि ॥
 पतति । पत्ल० । पतेरचिन् ॥
 पतत्री । पुं० विहंगे । पक्षिणि ॥
 पतत्रमस्त्रस्य । अतश्चनिः ॥
 पतदुपहः । पुं० कटकौले । प्रति
 ग्राहे । प्रोष्ठे । निष्ठीवनपात्रे ।
 पीकदानी इति भा० ॥
 पतनाङ्गुणाति । गृह० । विभा
 प्रायश्चित्तपत्रे ऽ च् ॥ पततो
 गृह इति वा ॥
 पतनम् । न० पाते । पडना० इ०
 भा० ॥ यथा । अशनेः पतने
 नवेदना पतनज्ञान मतीबदुः सह
 मिति ॥ पापे ॥ यथा । अकुर्व
 न्बिहितं कर्म निन्दितञ्चसमारन्
 । प्रसज्यंसेन्द्रियार्थेषु नरः पतन
 मृच्छतीति ॥ पतेर्लुट् ॥
 पतयालुः । चि० पातुके । पतनशीले
 ॥ पतयति ॥ पतगतौ । पु० ।
 अदन्तः । स्पृष्टियहीत्यालुच् ॥
 पतसः । पुं० पक्षिणि ॥ पक्षि
 विज्ञेदि ॥ पतंगे ॥ चन्द्रे ॥ पतति ।
 । पत्ल० । अच्यविचमीत्यादि
 ना ऽ सच् ॥
 पताका । स्त्री० धुजाञ्जले । वैजय
 न्याम् । केतने ॥ शोभमाना
 धुजायियापताकासा प्रकीर्तिता ॥

पतिस्वरा

पततिपत्त्यतेज्ञायतेयोधभेदो ऽनया
 वा । पत्ल० । बलाकादयञ्चेति
 साधुः ॥ धृजे ॥ सौभाग्ये ॥ ना
 टकाङ्गे ॥ केतौ ॥
 पताकिक्कः । चि० पताकावति ॥
 पताकास्त्रस्य ॥ व्री० ठन् ॥
 पताकी । चि० पताकासंयुक्ते । वैजय
 न्तिके ॥ पताकास्यान्तिव्री० इनिः ।
 रिष्टारिष्ट बोधये ज्योतिर्विदां चक्र
 विशिषि ॥
 पताकिनी । स्त्री० सेनायाम् ॥ नान्त
 लक्षणाङ्गीप् ॥
 पतिः । पुं० कान्ते । धवे । प्रिये ।
 भर्त्तरि । विधिनापाणिग्राहके । भ
 तार० इ० भा० ॥ अनुकूल दक्षिण
 धृष्टशठभेदात् पतिसत्तुर्विधः ॥ प
 रमेश्वरे ॥ यथा । सर्वैपतिः स्याद्
 कुतोभयः स्वयम् समन्ततः पाति
 भयातुरंजनम् । सएकएवेतरवामि
 योभयंनैवात्मलाभादधि मन्वतेपर
 मिति ॥ मूले ॥ गतौ । चि० । ईशि
 ॥ चाणशीले ॥ पाति । पारज्ये ।
 पातेर्दतिः ॥
 पतिस्वरा । स्त्री० स्वयम्बरायाम् । स्त्रे
 च्छया पतिकृति कन्दायाम् ॥ पतिं
 वृणोति । वृञ् ० । संज्ञायां भृतवृ
 जीत्यादिना खच्चिपूर्वं पदसामुम् ॥
 पतिवृषीतेवा । पृङ्गुसम्भक्तौ । वृषी
 जीरके ॥ इ० श० च० ॥

पतिव्रता

पतिघ्नी । स्त्री० पाण्डुरेखाविशेषे ॥ प-
तिं हन्ति । घन० । अमनुष्यकर्तृके
चेतिटक् ॥ स्वामिञ्चन्याम् ॥ लक्षणे
जायापलोष्ठक् । उपधालोपः कुत्व
म् ॥

पतितः । त्रि० महापातकिनि । स्व
धर्मच्युते । पतित्वविशिष्टे ॥ स्व
धर्मयः समुच्छिद्य परधर्मसमाश्र
येत् । अनापदि स विद्वद्भिः पति
तः परिकीर्तितः ॥ गलिते । पत
नाश्रये । प्रस्कन्ने । पडा० इ०
भा० ॥ पत्ल० । ऋः । द्वितीया
श्रितातीतपतित इतिनिपातादिट्
॥ पतितागुरवस्त्याख्या ननुमाता
कदाचन । गर्भधारण पोषाभ्यां ते
श्री माता गरीयसी ॥

पतिदेवता । स्त्री० पतिव्रतायाम् ॥
पतिरेव देवतायस्याः ॥

पतिवान्धवः । पुं० पत्युर्भातु प्रभृति
षु ॥ यथा । पत्युर्भाता पिताभाता
पत्युर्भातुः स्वसुः सुता । पत्युः
पितुः सोदराश्च विज्ञेयाः पतिवां
धवाः ॥ इतिमहानिर्याणतन्त्रम् ।
पतिवती । स्त्री० सधवायाम् । सभर्तृ
कायाम् ॥ पतिर्विद्यते यस्याः ।
मतुप् । अन्वर्त्तुपतिवतीर्नु गित्वेने
न निपातनात् बल्वं नुगागम वि-
धानश्च । ततश्चद्विभ्योडीप् ॥

पतिव्रता । स्त्री० सुचरित्रायाम् । सत्या

पत्तनवणिक

न् । साध्व्याम् । पतिशश्रूया व्रता
याम् ॥ पत्यौव्रतं नियमोऽस्याः ।
पतिव्रतमस्यांवा । पतिशब्दः पतिसे
वायां लार्क्षणिकः ॥ यथा । आर्त्ता
र्त्तं मुदिता हृष्टे प्रीयिते मलिना
कृशा । हृतेस्त्रियेतया पत्यौ साध्वी
ज्ञेया पतिव्रता ॥ अपिच । सुप्ते प
श्चाच्चयाश्रिते पूर्वमेव प्रवुध्यते । ना
न्यं कामयते चित्तं सास्त्रीज्ञेया
पतिव्रतेति ॥ धर्मार्थकामेषु मनो
वाक् काय कर्मभिः पतिरेव मया
परिचरणीय इति व्रतयस्याःसा ॥

पतेरः । पुं० खगे ॥ पक्षिणि ॥ त्रि० ।
गन्तरि । गमनशीले ॥ पतति । पत्
ल० । पतिकठिकुठील्ये रक् ॥

पत्तङ्गम् । न० रक्तचन्दने । वक्त्रम् ॥ इ०
भा० प्र० बृहद्वि० ॥ पतङ्गं । रक्तफा
ष्टे । सुरङ्गदे ॥ पत्तङ्गन्तुरक्तसारं सुग
ङ्गं रङ्गनं तथा । पटरङ्गन माख्यातं
पत्तूरं चकुचन्दनम् ॥ पत्तङ्गं मधुरं शी
तं पित्तुश्चेत्प्रव्रणामनुत् । हरिचन्द
वज्ज्जेयं विशेषाहाहनाशनम् ॥

पत्तनम् । न० नगरे । पुटभेदने ॥ पत
न्तिजनाथर्वं ॥ पत्तल० । विपतिभ्यां
तनन् ॥ यत्रराजातत्परिचरिकाश्च
तिष्ठन्ति तत्पत्तनम् ॥ महत्यांपुर्या
म् ॥ मृदङ्गे ॥

पत्तनवणिक । पुं० स्वाध्यायिनि । नगर
वणिजि ॥ इतिविकारङ्गशेषः । पत्त

पत्नी

नस्यवणिक् ॥

पत्तलम् । न० अधनदुग्धे ॥ इति प्रा
खलशाब्दांस्त्वुधिः ॥

पत्तिः । पुं० पदगे । पदातिके ॥ प्थते
० । पद० । बाहुलकात्तिः । क्तिञ्च्वा
॥ वीरमात्रे ॥ चतुर्मात्रिकस्य चतु
र्धमेदे ॥ स्त्री० । गतौ ॥ सेनाविशि
ष्टे ॥ एकैभैकरथाव्यञ्जापत्तिः पंच
पदातिकेत्युक्तेः ॥ अपिच । एको
रथोगजसैकोनराः पंचपदातयः ।
चयश्चतुरगास्तब्जैः पत्तिरित्वमि
धीयते ॥ समस्तसङ्ख्यया पत्त्वां
दशते परिकीर्त्तिताः ॥ पतरि० प
च्यतेषां पत्त्वं । क्तिन् ॥ पद्यते
पद० स्त्रियां क्तिन् । क्तिञ्च्वा ॥

पत्तिकः । पुं० पत्तिपतौ ॥ इत्यञ्जघ
पदात्वात्मकस्याद्दशकस्यैकः पतिः
कार्यः सचपत्तिकउच्यते ॥

पत्तिसंहतिः । स्त्री० पादाते । पत्तीनां
संहतिः ॥

पत्तूरः । पुं० शालिञ्जशाके । लोहमा
रके ॥ न० । पत्तङ्गे । कुचन्दने ॥
पत्नी । स्त्री० द्वितीयायाम् । पाणिगृही
त्वाम् । सहधर्मिण्याम् ॥ पतिव्रता
रूपवती स्वाचारासंयतेन्द्रिया । प
त्नीयदातदादिभिर्नाल्पस्यतपसफ
लम् ॥ पत्त्युर्ध्वसंयोगो यथादम्प
त्योः सहाधिकारात् पत्त्वुर्नीयज्ञत्वं
योगे० इ० नकारात्ता देशोऽपीपच ॥

पञ्चम्

सर्वावयवसंपूर्णां मुहत्तामुद्वेग्नरः ।
क्रयक्रीताचयानारी पत्नीसानविधी
यते ॥

पत्नीसंयाजः । पुं० शोभविशेषे ॥
पत्न्याटः । पुं० वासागारे । भोगय
ष्टे । निष्कृटे ॥ इ० चि० शि० ॥
पत्ना । पुं० अन्तरीचे ॥ पतन्ति पचि
णोऽस्मिन् । अन्येभ्यो० इ० पराते
र्मनिन् ॥

पञ्चम् । पुं० । न० अश्वादिवाहने । यान
मात्रे ॥ पलाशे । पर्णे । दले ॥
शरपक्षे ॥ पक्षिपक्षे ॥ कुर्याम् ॥
पतन्त्वऽनेनेत्वर्थे दामनीशसित्वादि
नाकरणेष्टन् ॥ पतरितयः । पत्त्वं ।
सर्वधातुभ्यः ष्टन् ॥ तेजपत्रे । त-
माद्यपत्रे । पत्रके । लेखनाधारे ।
पत्रा० इ० भा० ॥ यथा । पाण्मा
सिकेतुसम्प्राप्ति भ्रान्तिः सञ्जायते
यतः । धावाक्षराणि सृष्टानि पत्रा
रूढान्यतः पुरा ॥ धातुमय पत्राक
ति द्रव्ये । पत्तर० इ० भा० ॥
दूरदेशस्य सुहृदादीनां वार्ताधीश
लिपिविशेषे । चिट्ठी० पत्रौ० इ०
भा० ॥ अथ पत्ररञ्जनम् । सुवर्णरु
ष्य रङ्गाद्यै रञ्जयेत् पत्रमुत्तमम् ।
सामान्योत्तमं मध्यानां पत्ररञ्जन
मीरितम् ॥ अथ पत्रप्रमाणम् । प-
ड्डुलाधिकां इत्सं पत्रमुत्तममीरि
तम् । मध्यमं हस्तमात्रं स्यात् सा

पत्रम्

सान्ध्यं मुष्टिहीनकम् ॥ अथ पत्रम
द्रुप्रकारः । पत्रम्, त्रिगुणी ह्यव्य
कर्षे तु द्विगुणं त्वजेत् । शेषभागे
लिखिद्वर्णान् गद्यपद्यादि संयुतान्
॥ अथ पत्रस्वरचनक्रमः । राजलि
खकमाह्वय नृपो ब्रूयात् प्रयत्नतः ।
पत्रं कुरुयथायोग्यं गद्यपद्यादिसंयु
तम् ॥ परिहृतद्वय मानीय लेख
कोरहसिस्थितः । यथायोग्यानु
सारेणपत्रं कुर्यान् मनोरमम् ॥ दिनं
द्वयत्रयंवापि विचार्यपरिहृतैर्नवैः स्व
भ्रातृर्द्रुपणं प्राप्त्वा विद्विखित्पत्रपुस्त
के ॥ सामान्यपत्रं मलिख्य रहसिशाव
येन्नृपम् । नृपाज्ञयाशुभेपत्रे विलि
खित्द्राजलिखकः ॥ अथ लेखनप्रका
रः । अङ्गुशं प्रथमं दद्यान् मङ्ग
लार्थं विचक्षणः । मध्ये बिन्दु समा
युक्त मधः सप्ताङ्क संयुतम् ॥
तदधः स्रष्टि विन्ध्यस्य ततोर्गद्यं
सुगोभनम् । ततः श्रीशब्दरूपाणि
पदन्वासक्रमं लिखेत् ॥ भाषयासंस्क
तैर्नैव कुशलं विलिखित्सुधीः । ततः
शुभाशुभांवातां संस्कृतैः प्राकृतै
स्तथा ॥ ततः प्रमाणसंदेशं ततोवा
तांनियोजयेत् । कीर्तिप्रीतियुतं पर्य
न्ततः किमधिकादिकम् ॥ पत्रमे
पण्योक्तं च अहमासादिसंयुतम् ।
सर्वेषामेव पत्रेषु लिखनं शैवमीरि
तम् ॥ सर्वेषामेव पत्राणां विविंशा

पत्रम्

त्वालित्पत्रम् । स्वदेशे कीर्तिमा
प्नोति तथा देशान्तरेष्वपि ॥ एवं
शास्त्रक्रमं ज्ञात्वा योलिखित् राजपत्र
कम् । सराज मन्त्रिभिः सार्धं यज्ञः
प्राप्नोत्पनुत्तमम् ॥ शास्त्रसन्दर्भम
ज्ञात्वा योलिखित्द्राजपत्रकम् । स
राज मन्त्रिभिः सार्धं दुर्यशोमहदा
भ्रूयात् ॥ ५ ॥ अथ पत्रनयनक्रमः ।
राजपत्रं नयेन्सूत्रिं ललाटे मन्त्रिणां
मतम् । गुरुपत्रं नयेन्सूत्रिं ब्राह्मणा
नांतथैवच ॥ यतिसन्त्यासिनांचै
व स्वामिनस्तथैवच । सांदरेणैवय
त्नेन तथामूर्धनिधारयेत् ॥ भार्यापु
त्रस्वामिनस्य हृदयेधारयेत्सुधीः ।
प्रवीराणां कण्ठदेशे पत्रधारणमौरि
तम् ॥ एतेपांचैवपत्राणां मुक्तांधार
णलक्षणम् । अन्येषामपि पत्राणां नि
यमोभाषदर्थितः ॥

अथपत्रपठनप्रकारः । पत्रं धृत्यान
मस्कृत्य पूर्वार्थं स्थापयेत्सुधीः । द
क्षिणार्थेण सदसि नृपागौराजलेकः
६ पत्रं वित्त्यसदसि द्विवारं मनसा
पठेत् । स्फुटं पश्चात्प्रवक्तव्यमघोभो
राजलेखकः ॥ रहसिशावयेत्पत्रं
शुभं वायद्विवाऽशुभम् । पत्रं श्रुत्वा वि
दित्त्वार्थं सभायां शावयेत्ततः ॥
रहस्यपत्रं रहसि नृपाद्ये शावयेत्तद्विजः
। अशुभं नैव सदसि शुभं पत्रं नृपाज्ञ
या ॥ एवंक्रमेण पत्रार्थं शावयित्वा

पत्रम्

द्विजोत्तमः ॥ नृपतेः सन्निधौ स्थित्वा नृपज्ञाननुवर्त्तते ॥
 अथ पत्रचिह्नानि । जर्षे षडङ्गुलं
 ल्यक्त्वा पञ्चुणं चन्द्रविम्बवत् । कस्तूरी
 कुङ्कुमैः कुर्यात् राजपत्रं गुचिह्नितम् ॥
 मन्त्रिणां कुङ्कुमेनैव परिहृतस्यैव चन्द्र
 नैः । गुरुणां चन्द्रमेनैव सिद्धरेणैव
 स्वामिनः ॥ भार्यायाश्चाप्यलङ्घनेन च
 न्दनेः पिष्टपुत्रयोः । सन्यासिनां चन्द्र
 नेन यतीनां युंक्तुमेन च ॥ रक्तचन्दन
 पंक्तिभूत्वस्य समुदीरितम् ॥ शीणि
 तेनैव शङ्खां पत्रचिह्नं प्रकल्पयेत् ॥
 एतेषां चैव सर्वेषां यथायोग्यानुसार
 तः । पत्रस्योर्ध्वं तु मतिमान् कुर्यात्
 चिह्नं मुवर्त्तुलम् ॥ अथ राजपत्रस्य को
 षष्ठीदनप्रकारः । दक्षिणे पत्रकोणस्य
 अधस्ताच्छेदयेत् सुधीः ॥ एकां गुरुप्र
 माणेन राजपत्रस्य वैवहि ॥ अथ राज
 पत्रादिः पदन्यासः । महाराजाधिरा
 जस्य दानशौडं तथैव च । तथा सच्चरि
 तश्रेष्ठ्य कल्पवृक्षादिकं न्यसेत् ॥ य
 थायोग्यानुसारेण तथैव गुणभेदेतः ।
 राजपत्रेषु सर्वेषु पदन्यासक्रमविदुः ॥
 अथ मन्त्रिपत्रस्य । प्रवरं गुणभेदेन त
 था सच्चरितादिकम् । विन्ध्यस्य विलि
 खित्प्राज्ञो मन्त्रिपत्रे पदक्रमम् ॥ अथ
 परिहृतस्य । सद्भावद्वन्दितपदं शा
 चार्थनिपुणादिकम् । परिहृतानां च
 पत्रेषु विलिखित्पदक्रमम् ॥ अथ

पत्रम्

गुरुपत्रस्य । साहसिह्वाननिपुणं सन
 मस्कारकंपदम् । विन्ध्यस्य विलिखित्
 प्राज्ञो गुरुपत्रे पदक्रमम् ॥ ९ ॥ अथ
 स्वामिपत्रस्य । प्रवरं सनमस्कारं प्रा
 षप्रियादिकंपदम् । विन्ध्यस्य विलिखि
 त्धीमान् स्वामिपत्रे पदक्रमम् ॥ ०
 अथ भार्या पत्रस्य । प्राण प्रियापदं
 साधुं तथा सच्चरितादिकम् । भार्या
 पत्रे लिखेद् विद्वान् पदक्रममनुत्तम
 म् ॥ ० ॥ अथ पुत्रस्य प्राणपुत्रपदं
 तद्वत् तथा सच्चरितादिकम् । आशीर्वा
 चनसंयुक्तं पुत्रपत्रे पदक्रमम् ॥
 । अथ पिष्टपत्रस्य । प्रभुवर्दनमस्कारं
 तथा सच्चरितादिकम् । विन्ध्यस्य विलि
 खित्पुत्रः पिष्टपत्रे पदक्रमम् ॥
 अथ सन्यासियतिपत्रस्य । सर्ववा
 ष्ठाविनिर्मुक्तं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ।
 सन्यासियतिपत्रेषु विलिखित्पद
 क्रमम् ॥ सामान्यस्य । सामान्य
 भूत्वशङ्खां विनियोज्यामुक्तं प्रति । श
 स्त्रावशेषितपदं चागतुल्यादिकंतथा
 ॥ एतेषामेव पत्रेषु यथायोग्यानुसा
 रतः । विन्ध्यस्य विलिखित्प्राज्ञः
 पदक्रममनुत्तमम् ॥ अथ श्रीशब्द
 विन्यास सद्गुणोः स्वामि
 नः पञ्च हीमूले चतुरो रिपौ ।
 शोशब्दानां पञ्चमिर्ष एकेकं पुत्रभा
 र्थयोः ॥ अथ राज्ञः प्रशस्तः । स्व
 स्तिगीर्वाण च्यञ्चुडारत्न राजिरोचि

पत्रम्

शुश्रूषितचन्द्रचूडचरणनखेन्दुवृन्दच
 न्द्रिकासंदोहास्तादचतुरचेतस्यकीरव
 रविपमसमरसञ्चरत्प्रवलतरतुरगख
 १पुटपटलदलितभृष्टोत्तिष्ठद्भूमिष्ठ
 धूलिधाराधूसरितसकलहरिदन्तरप्र
 चण्डभुजदण्डभाजमानखरतरासि
 वितासितप्रच्यर्धिपृष्ठीपतिसार्धप्रा
 र्थितानुकम्भासुधासम्पातानवरतवि
 ष्टहारिद्र्यविद्रावणद्रविणराशिवि
 श्राणनसमुपाजितोर्जितयशोमराला
 वलिकवलितवलिदधीचिसञ्चितोय
 शोमृषालालालभूपालकुलतिलकश्री
 युतमहाराजाधिराजेषु ॥ १ ॥
 स्वस्तिप्रचण्डदीर्घण्डखण्डखण्डिता
 रिमण्डलमुण्डोन्मुक्तमुक्तावलीमंडि
 तसद्यमाङ्गनरिङ्गमाणानेकवारण
 वाष्पादिवायकांडवक्रतरनक्रचक्रच
 क्रममण्डुरतिक्रमणीयापगापतिप्रभू
 तयशयन्द्वचन्द्रिकाद्योतविद्योतिता
 खिलजगन्मंडलविधिवद्रविषार्पणस
 न्तोषितसूरिसंमूहस्तूयमानावदात
 कीर्तनर्तकीनर्तनलीलाविप्लेपितगी
 तिधुरीणोर्वश्यादिवेश्याजनसविला
 सगीयमानगुणश्रवणान्दीलिताखंड
 श्रवणकुंडलपरितःप्रसर्धितप्रतापात
 पनीतापितारासितसमध्यासितनि
 कुञ्जकुञ्जप्रसृतसौन्दर्यगाधामुदितश्री
 मन्नारावणचरणकिङ्करश्रीयुतमहारा
 जदानशौण्डिषु ॥ २ ॥

पत्रम्

अथमन्त्रिप्रशस्तिः । स्वस्तिश्रीमत्स
 मस्तसामन्तसेवक निवाहकेषु की
 पंगोक्तपितृपोबल गजवाजिगृहपरि
 वारहर्षहेतुनीतिसितुरक्षणनिपुणेषु
 अस्मद्विप्रज्ञासैकनिकेतनेपुत्रीश्रीमन्त्रि
 प्रवीरेषु आशीराशिनियेदनकोऽयं
 वर्षभूतोऽचक्ष्यं भव्यभावेदयन् तत्र
 त्वं भव्यमव्याहृत मनुदिनमनुजर्ण
 पृच्छतिस्म ० ॥
 अथगुरुप्रशस्तिः ॥ स्वस्तिश्रीनाराय
 णपदपाथोरुहनिस्वरन् मकरन्दमधु
 पायमानमानसेषु । विविधविद्या
 विद्योतिताखिलगुणगणा लङ्कृत
 वेदवेदाङ्ग पारग ^{पु} स्वाश्रमीचिताचार
 सम्पन्नपरमहंसपरिब्राज ^{पु} काचार्यसिष्य
 मान श्रीगोविन्दस्वरूपगुरुकेषु ।
 न्देपुकोटिशः प्रणामाः ॥
 अथभायांथाः स्वामिप्रशस्तिः । स्वा
 श्रीमदुहाम प्रेमहेमभूषितास्मदा
 दिभक्तजनेषु । कर्णयोरधिष्ठानेषु ।
 नेत्रयोरधिदैवतेषु । कामस्यपरि
 यामेषु । चतुर्वर्गप्रदायकेषु । म
 मापररूपेषु । श्रीमत् स्वामिचरणा
 रविंदेषु । गोविंदद्वेदिरायाः
 शहरद्रव गिरिजायाः भहेन्द्र द्रव
 पुलोमजायाः प्रतिदिनं वर्धमाना
 समाराधना प्रणामपूर्वमास्ताम् ॥
 ० ॥ अथभर्तृभूमिप्रशस्तिः ।
 स्व ^{पु} स

पत्रम्

मूर्त्तीप्रियतमायां नेत्रयुग्मस्यकनी
 निक्वायामिव चन्द्रस्यचन्द्रदायामिव
 कमलाकरस्य कमलिन्यामिव पंथि
 कस्य णायायामिवदपातुरस्य शीत
 लामृतधारायामिव ममसप्रेमनिवे
 दयन्ती पत्नीशुभाशीराशीन् निवेद
 यतुसर्वदा ॥ ७ ॥ अथपुत्रस्यपितरं
 प्रतिप्रशस्तिः । स्वस्तिश्रीमदभिन
 ववशंवदचित्तचिन्तितस्त्रीयानुरागा
 नुरञ्जितानुगृहीत स्वयच्छवर्गेषु ।
 निजचरणसरोजरंजितपरागसंरक्ता
 सदादि भालस्रलविशालभास्य सं
 भावुक्यु । श्रीयुतपिष्टचरण सरो
 रुहेषु । अकिञ्चत्करकिङ्करस्यमम
 बलकर सम्पुष्टस्यावनीपृष्ठलग्नाः
 साष्टाङ्गप्रणतयः सहस्रमजस्रं वि
 ज्ञाप्यञ्च ॥ ७ ॥ अथपितुः पुत्रं
 प्रति प्रशस्तिः । सुस्तिश्री विश्वे
 श्वर चरणसरीरुहानुग्रहसमाप्तादि
 तातिविततानवद्यविद्याविलासपी
 दूषपरम्पराभावुकानुपममाधुरीधु
 रीशविविधमुणालङ्कृतनिजवंशा
 वतंससकलविश्रामनिधाननिजकु
 लपवित्रीकृतात्मप्रायेषु । श्रीयुत
 गुणचारपरिपूरितपुत्रेषुशुभाशियां
 राशयः सन्तुविज्ञाप्यञ्च ॥ ७ ॥ अथ
 सन्त्यासियतिप्रशस्तिः । सुस्तिश्री
 मत्परहंसपरिव्राजकाचार्यकरण
 निपुणतापराङ्मुखेषु । विप्रमविप

पत्रम्

यदोपदर्शनद्रूपितप्रपञ्चरचनाविभा
 वेषु । वेदवेदान्तसाङ्ख्यसिद्धान्त
 ब्रह्मदेवप्रकृतिपुरुषविवेकज्ञानशौले
 पु । सङ्ख्यावन्मुख्यवन्दितचरणार
 रविन्दसूत्रमोचिताधारपरिपालन
 पवित्रीकृतधरित्रीतलिषु । सकलभू
 देवपूजितश्रीयुतगोस्वामिचरणारवि
 न्देषु । ममावनीसंलग्नसाष्टाङ्गप्र
 णामसहस्रमजस्रमोनिमोनारायणायै
 तिमन्तेशाकलितमस्तु ॥ ७ ॥ अथ
 भृत्वप्रशस्तिः । स्वस्तिभगवच्चरणप
 रायणसकलद्रवणाधिरजकगीमहि
 ष्यादिप्रतिपालकनिखिलवंशानुसेव
 कावशंवदामुकभृत्वप्रति ॥ ७ ॥
 ॥ ७ ॥ अथारिप्रशस्तिः । सुस्ति
 समराङ्गनभष्टप्रतिभटारयशः परि
 पूरितसकलसामन्तराजधानीविलृ
 ग्मितवीरशस्त्रावशेषितनिजवंशानु
 रजकसततपरिचर्यारणागतामुकं
 प्रति ॥ ७ ॥ ७ ॥ अथविवेकिनां प्र
 शस्तिः । सुस्तिश्रीभगवत्पदपङ्क
 पूजनोपचितपुष्पपुञ्जपवित्रीकृता
 न्तः करणदिग्बिलासिनीविस्तरधम्
 मिहमिलनमल्लीमालाकलायशोतु
 वन्धिनिरवधिवसुविश्राणनाधरीकृ
 तसुरपुरभूमिरुहेषु । सुस्तिश्रीमत्
 परमेश्वरपादपाथोरुष्णाम्नादचतुर
 चित्तचञ्चरीकभूहन्दारकण्ठन्दावन
 लनितामितयशः पटीरपङ्कपट

पत्रणा

लालङ्कृतदिग्गङ्गनागखस्तनतटप्र
बलप्रतापौर्बखर्षीकृतप्रच्यर्थिसार्धग
र्वाकूपारपारेषु ॥ इतिवररुचिस्तता
पत्रकौमुदी ॥ * ॥ * ॥ * ॥ पत्र
पात्रेत्यादिलिङ्गानुशासनात्पुंस्त्वम
पिञ्जेवम्

पत्रकम् । न० पलाशि । वैजपत्रे । ते
जपात्० इ० भा० ॥ पत्रकं मधुरं
किञ्चित् तीक्ष्णोष्णं पित्तलं लघु ।
निह्नित्कफ वाताशो हृत्प्रासा रुचि
पौनसान् ॥ पत्रावल्याम् ॥ पुं० ।
शालिञ्चशक्ति ॥

पत्रकाइला । स्त्री० पत्रशब्दे । पिञ्जी
लायां ॥

पत्रकृष्णः । पुं० पर्णकृष्णते ॥ यथा ।
पर्णोदुम्बरराजीव विल्वपत्र कुशीद
कैः । प्रत्येकं प्रच्यहं पीतैः पर्ण
कृष्णदाहतः इति याज्ञवल्क्यः
॥ पलाशोदुम्बरारविन्दश्रीवृक्षपर्णा
नामेकैकेन कथितमुदकं प्रच्यहंपिवे
त् कुशीदकंचैकस्मिन्नहनीति पञ्चाह
साध्यः पर्णकृष्ण इतिमिताक्षरा ॥

पत्रगुप्तः । पुं० स्रुष्टीभेदे । त्रिकण्ठे ॥
पत्रधना । स्त्री० सातलायाम् ॥
पत्रहम् । न० पत्राङ्गे । रक्तचन्दने ॥
पत्रभङ्गारः । पुं० रायभाटी० इ० गौ
० भा० प्रसिधे ॥ पुरोटी ॥

पत्रणा । स्त्री० शरपत्र रचनायाम् ॥
गराणां पत्ररचना पत्रणापरिकीर्ति

पत्रपुष्पा

ते तिहारायलो ॥

पत्रतण्डुली । स्त्री० यवतिज्ञायाम् ॥
पत्रतरुः । पुं० टुप्श्वदिरे ॥
पत्रत्रयम् । न० वर्षरादिषु ॥ वर्षरा तु
लसी विल्वपत्रत्रयमुदाहृतम् ॥
पत्रदारकः । पुं० क्षरपत्रे । क्रकचे ॥
पत्रद्रुमः । पुं० तालीदलतरौ ॥
पत्रनाडिका । स्त्री० पत्रशिरायाम् ॥
पत्रपरशुः । पुं० स्वर्णकारादिनां श्लर्णा
दिच्छेदिकायाम् । व्रश्चने । छेनी
इ० भाषा० ॥ पत्रमिवपरशुः ॥
पत्रपा । स्त्री० अपत्रपायाम् । लज्जाय
म् ॥ इ० शब्दे० ॥
पत्रपालः । पुं० चायतायांशु्रिकाया
म् ॥
पत्रपाली । स्त्री० कर्चयाम् । केंची०
इ० भा० ॥
पत्रपांश्या । स्त्री० सुवर्णादि रचिते ल
लाटाभरणे । ललाटिकायाम् ॥ पाशा
नांसमूहः पाश्या । पत्रमिवपाश्या ॥
पत्रपिशाचिका । स्त्री० टीका० इ०
गौ० भा० प्र० । मूर्द्धखोले ॥ इ०
द्वि० जलवायाम् । खर्परे । वारिता
याम् । शिरसिपलाशपत्राणां बंध
ने ॥ बंधः पलाश पत्राणां शीर्षपत्र
पिशाचिके तिहारायली ॥
पत्रपुष्पः । पुं० रक्ततुलस्याम् ॥
पत्रपुष्पकः । पुं० भूर्जपत्रे ॥
पत्रपुष्पा । स्त्री० तुलस्याम् ॥ सुद्रुपव

पत्रवाहः

तुलस्याम् ॥

पत्रबंधः । पुं० पुष्प रचनायाम् ॥ यथा
रचनात्र परिष्यन्दः पत्रबंध इति
वयम् । पत्रभङ्ग प्रसूनादि रचनायां
निगद्यते ॥ इतिशब्द रत्नावली ॥

पत्रवालः । पुं० तुलाघटेदांड इति
गौ० भा० ॥

पत्रभंगः । पुं० स्तनकपीलादी कसूरि
कादि रचित पत्रावल्याम् । पत्रलि
खायाम् ॥

पत्रभङ्गिः । पुं०)

पत्रभङ्गे ॥

पत्रभङ्गी । स्त्री०) ॥

पत्रयौवनम् । न० नवीनपत्रे । पल्लवे
क्सिलये ॥ नवीदगते किशलयं कि
शलं पत्रयौवनम् ॥ इतिजटाध
रः ॥

पत्ररथः । पुं० चण्डनं । पत्रिणि ।
पत्ररथइवयस्य ॥

पत्रलम् । न० अघनदधिनि इति
हेमचन्द्रः ॥

पत्रलेखा । स्त्री० पत्रभंगे । स्तनादौकसू
रिकादिनारचिते तिलकविशेषे ।
पत्राङ्गुल्याम् ॥ पत्राकारा लेखा ।
शा० ॥

पत्रवली । स्त्री० पत्रभंगे ॥ मलाशोल
तायाम् ॥ रुद्रजटायाम् ॥

पत्रवाहः । पुं० वापे ॥ पत्रिणि ॥ त्रि०
। लिपिवाहके ॥ पत्रस्थवाहोरयो

पत्राङ्गा

मनुष्यादिर्वा ॥ पत्राङ्गिहृतिवा ।
अस् ॥

पत्रशाकः । पुं० पङ्क्तिषु शाकान्तर्गत
पत्रात्मकशाके ॥

पत्रशिरा । स्त्री० पत्रनाडिकायांम् ।
माय्यां ॥

पत्रश्रेणी । स्त्री० द्रवन्त्याम् ॥ पर्वापङ्
क्त्याम् ॥

पत्रश्रेष्ठः । पुं० बिल्वे । इ० रा० नि० ।
पत्रसूचिः । पुं० कण्टके ॥ इ० त्रि०

पत्रहिमम् । न० हिमदुर्दिने ॥

पत्राङ्गम् । न० तेलपत्रे ॥ तालीशे प
त्रे ॥ हरितालप्रभेदे ॥ यथा ॥ स्वर्ण
वर्णं गुणस्त्रिभुवं सपत्रं चाम्भपत्रवत् ॥
पत्राङ्गं तालुकं विद्याद्गुणायुषं तद्ग
सायनं ॥

पत्राङ्गम् । न० रत्नचन्दने ॥ भूर्जे ॥ प
ङ्क्तौ ॥ रत्नचन्दनसदृशे काष्ठविशेषे ।
वकम् ० पत्रङ्गं इमां ॥ पत्रमेवा
ङ्गमस्य ॥ पत्रे पुत्रइतिवा । अग्निग
ती । अच् ॥

पत्राङ्गुलिः । स्त्री० भङ्गे ॥ स्तनकपीला
दीकसूरिकादि रचितपत्रावल्याम्
॥ पत्रार्धमङ्गुलिः अङ्गुलिव्यापारः ॥

पत्राङ्गनम् । न० मस्यां ॥

पत्राङ्गम् । न० पिप्पलीमूले ॥ पर्वतल
ये । सृगप्रिये ॥ तालीशे ॥

पत्राङ्गम् । न० पत्रके ॥

पत्राङ्गा । स्त्री० चुम्बिकायाम् । चुम्बा०

पत्नी

इ०भा० ॥

पद्मालः । पुं० इच्छुदभायाम् ॥ कासा
ली ॥पद्मवलिः । स्त्री० गैरिके । पत्रश्रेण्या
म् ॥पद्मवली । स्त्री० पत्रलेखायाम् ॥ नवदुर्गा
सम्प्रदानमधुमिश्रितयवचूर्णयुक्त
नवाश्वत्थपत्रेषु ॥ यथा । अभायां
निगिसङ्घेतु पत्रेचाश्वत्थसंज्ञके ।
क्रमात्पद्मवलीदेयं मधुनायवचूर्ण
कम् ॥ देवादि सन्निधौ सन्दिग्ध वस्तु
नोरिक्ततराव धारणार्थकनाह्नया वा
लकीसोलिततप्तस्सन्देहकोटिलि
खिता पद्मसमूहे ॥पद्माहारः । त्रि० तपोविशिष्टाह्नव्ध संज्ञे
तापसविशिष्टे । दीर्घपत्राशने ॥पत्रिका । स्त्री० लघुपत्रे । चिट्ठी इ०
भा० ॥ पत्र्याम् । लिपी ॥पत्रिकाग्रः । पुं० कर्पूरविशिष्टे ॥ त्रि०
पत्रिकानामके ॥

पत्रिणी । स्त्री० पत्रवे ॥

पत्री । पुं० श्वेने ॥ पत्ररथे । खगे ॥ कार्डे
वाणे ॥ द्रुमे ॥ रधिके ॥ अद्रौ ॥ र
धे ॥ तालद्रुमे ॥ श्वे तकिण्ड्याम्
॥ गङ्गापत्र्याम् ॥ पाच्याम् ॥ पत्रालि
संनृत्यस्य भतद्रुनिठनायितीनिः ॥ अ
तिशयितम् ॥ प्रशस्तं प्रापचमस्येति
या ॥ पि० । पत्र्युक्ते ॥

पत्री । स्त्री० पत्रे ॥ लिपी ॥ यथा । वनम्

पन्थाः

पत्नी ॥

पत्नीपस्करः । पुं० कासमर्हे ॥

पत्नीर्णः । पुं० शोणके । स्थोनाकहृत्ते ।
अरलू० इ०भा० ॥ न० । धौतकौषे
यवाससि । सुक्टा० इ०भा० ॥ पत्रे
जर्णाऽस्य । पत्रेयुक्तताजर्णावटल्लु
चादिपत्रेयुक्तमिभिरुर्णायाः कृतत्वा
त् । पत्नीर्णाऽस्त्वत्र । अर्गथादाच् ॥पत्सलः । पुं० पथि ॥ पत्ति । पत्त् ०
पत्तरश्चलद्र०सरः ॥पथः । पुं० मार्गे ॥ पथति । पथेगतौ ।
प० अच् । वाटः । पथश्चमार्गस्थे तिसु
भूतिचन्द्रपुरूपोत्तमौ । पथः पथीति
द्विरुपेपुविशद्वय ॥पथकः । पुं० पथिकुशले ॥ तत्रकुशलः पथे
इतिबुन् ॥

पथरथः । पुं । अध्वरथे ॥

पथिकः । त्रि० अध्वनीने । अध्वगे ॥
पन्थानंगच्छति । पथः प्थक्न् ॥

पथिकसन्धतिः । स्त्री०)

पथिकसंघतिः । स्त्री०) हरौ । पथिक
समूहे ॥

पथिका । स्त्री० कमिलद्राद्यायाम् ॥

पथिकी । स्त्री० अध्वगायाम् ॥ पन्थानं
गच्छति । पथः प्थक्न् । पितृत्वान्
डीप् ॥

पथिट्रमः । पुं० श्वे तन्वदिरे ॥

पन्थाः । पुं० अयने । यत्ननि । मार्गे ।
अध्यनि ॥ धायिमावय पन्थानौयच

पथ्य :

वेदाः प्रतिष्ठिताः । प्रबलिलक्षणे
धर्मोनिहत्तीचविभाषितः ॥ पथंते
ऽनेन । पथि० । पथिमथिभ्यामिनिः
॥ पतन्त्यनेनवा । पतेःस्यद्येतिङ्निः
। धान्तादेशश्च ॥ पन्थादेशोत्राह्मणा
यस्त्रिवैराज्ञे श्चक्षुषे । वृषायभार
युक्तायरोगिणेदुर्वलायच ॥ यथाहम
नुः । अक्रिणोदशमीश्वस्यरोगिणोभा
रिणःस्त्रियाः । स्नातकस्यचराह्मण्य
न्वादेशो वरस्यच ॥ तेषान्तु समवेता
नांमान्दौ स्नातक पार्थिवौ । राजन्ना
तकयोश्चैव स्नातको नृपमानंभा गि
ति ॥ गमनगुणाः । पन्थामेदः क
फशूल्यसौकुमार्यविनाशनः । य
त्तुचङ्कमगंनानिदेहपीडाकरंभवे
त् ॥ तदायुर्वलमेधाग्निप्रदमिन्द्रि
यशोभनम् ॥ उपपथे ॥ यथा । एषप
न्था अमृत्वप्राप्तये यदेतदात्मज्ञान
मिति ॥

पथिप्रज्ञः ॥ पुं० मार्गाभिज्ञे ॥ पन्था
नम् प्रजानाति । प्रेदाज्ञइतिकः ॥
पथिलः । चि० पथिके ॥ पथन्तीऽने
न । पथि० । मि० इलच् ॥
पथिवाहकः । पुं० निष्ठुरे ॥ शायुनि
के ॥

पथ्यः । पु० हरीतकीवृक्षे ॥ न० ।
सैश्वये ॥ चि० । इति । धिकित्सा
दौहितकारणे ॥ यथा । अगीते-
नाम्नसाज्ञानं पयःपानंनयाःस्त्रियः ।

पथ्या

एतद्वोमानवाःपथ्यं स्निग्धमल्पस्रभो
जनम् ॥ मानवाः इतिसम्बोधनम् ॥
विनापिभेजपञ्चैर्वाधिःपथ्यादेवनिव
र्तते । नतुपथ्यविहीनस्य भेजलानांश
तैरपि ॥ न० । शुभावहैवचने ॥ गा
स्त्रीयात्पथीनपेतः । धर्मपथ्यर्थेत्वा
दिनायत् ॥ भूयोपिपथ्यं वक्तव्यमेयमा
हर्हितैपिणः ॥

पथ्यशाकः । पुं० तडुलीयशाके ।

पथ्या । स्त्री० हरीतक्याम् । अभया-
याम् ॥ विजयारोहिणीचैवपूतना-
चामृताभया । जीवन्तीचेतकीचेति
पथ्यायाः सप्तजातयः ॥ अलांबुष्टता
विजयांष्टतासारोहिणीस्मृता । पूत
नास्थिमती सूक्ष्मा अमृतामांस ला
स्मृता ॥ पञ्चरेखाभयाप्रोक्ता जीव
न्तीसूर्णवर्षिणी । त्रिरेखाचेतकीज्ञि
या सप्तानामियमाहृतिः ॥ विजया
सर्वरोगेषु रोहिणीवृषारोहिणी । प्र
लेपपूतनायोज्या शोधनार्थेऽमृताहि
ता ॥ अचिरोगेऽभयागता जीवन्ती
सर्वरोगहृत् । चूर्णाधिचेतकीगता
यथायुक्तं प्रयोजयेत् ॥ बंध्याकर्कोट
क्याम् ॥ मृगेवांरी ॥ चिर्भिटायाम्
॥ पथीनपेता । धर्मपथ्यर्थे न्यायाद
नपेत० इ० यत् । टाप् । चतुर्दश
रश्मिः प्रभेदे । यथा ॥ सजसाय
लौचमहर्गिनपथ्यामता ॥ यथा । म्य
गयन्त्यम् : शमितचातज्जार्तन्तराः

पदार्थः

पिण्डस्य कौमार यौवनाद्यवस्था
 मेदेपिसएवा यमित्यभिन्न प्रत्यय नि
 मित्ता डित्वंत्वादिकाजातिर्वाच्या
 क्रियास्यपि जातिर्बिद्यते सैवधातु
 वाच्या पठति पठतः पठन्तीत्यादेर
 भिन्नस्य प्रत्ययस्यसद्भावात् तन्निमि
 त्तत्वात् श्युपगमः ॥ व्यक्तिवादिन
 सूत्राहुः शब्दस्य व्यक्तिरेवाभिधेया
 जातेस्तूपलक्षणभावेनाश्रयणादान
 नृत्वादिदोषानवकाशद्वितिकैयटः ॥
 पदानां घटपटादीनां मर्थोऽभिधेयः
 पदार्थः ॥ द्रव्य गुणकर्म सामान्य
 विशेष समवाया भावेषु सप्तसु ॥
 यथा । द्रव्यं गुणास्तथा कर्म सामा
 न्यं सविशेषकम् । समवाय साधा
 भ्यायः पदार्थांस्तु कौर्त्तितः ॥
 एतेवैशेषिक प्रसिद्धाः पदार्थां नैवा
 विकानामप्य विरुद्धाः ॥ गोतमी
 क्षाः घोड्ग पदार्थास्तु । यथा । प्र
 माण प्रमेय संग्रह प्रयोजन दृष्टान्त
 सिद्धान्ताऽवयव तर्कनिर्णयवादजल्प
 वितगडा हेत्वाभासपक्षल जाति नि
 यष्ट स्थानानां तत्त्वज्ञानान्निर्णयसा
 धिगमः ॥ एषां लक्षणानि० यथा
 । प्रत्ययानुमानोपमानशब्दाः प्रमा
 णानि ॥ १ ॥ आत्मशरीरेन्द्रियार्थ
 बुदि मनः प्रवृत्तिदोषास्त्वभावफल
 दृष्टावयवार्थास्तु प्रमेयम् ॥ २ ॥ ममा
 • नाभेकधर्मोपपत्तेर्यप्रतिपत्तीरूपन

पदार्थः

व्ध्यनुपलब्धवस्थातश्चविशेषापेक्षो
 विमर्शसंग्रहः ॥ ३ ॥ यमर्थमधिकृत्य
 प्रवर्ततेतत्प्रयोजनम् ॥ ४ ॥ लौकिक
 कपरीक्षकार्णायस्मिन्नर्थेषु विसामान्यं
 सदृष्टान्तः ॥ ५ ॥ प्रतिज्ञा हेतूदा
 हरणोपनयनिगमनान्यवयवाः ॥ ७ ॥
 अविज्ञाततत्त्वेऽर्थकारणोपपत्तितस्त
 त्वज्ञानार्थसूक्ष्मस्तर्कः ॥ ८ ॥ विस्
 श्चपक्षप्रतिपक्षाभ्यामर्थावधारणं नि
 र्णयः ॥ ९ ॥ प्रमाणतर्कसाधनोपल
 क्षाःसिद्धान्ताविरुद्धःपञ्चावयवोपपन्नः
 पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहोवादः ॥ १० ॥
 यद्योपपन्नलक्षणजातिनियष्टस्थानोपा
 लम्बोत्पत्त्यः ॥ ११ ॥ सत्प्रतिपक्षस्या
 पनाहीनोचितगडा ॥ १२ ॥ सव्यभि
 चारविरुद्धप्रकरणसुसमाध्यसमकाल
 ल्यापदिष्टाहेत्वाभासाः ॥ १३ ॥
 वचनविघातोर्ध्वविकल्पोपपत्त्याल्लम्
 ॥ १४ ॥ साधर्म्यवैधर्म्याभ्यामप्रत्यक्षस्या
 नंजातिः ॥ १५ ॥ विप्रतिपत्तिरप्र
 तिपत्तिश्चनियष्टस्थानमिति ॥ १६ ॥
 † ॥ अनेकान्तवादिनांजीवाजीवा
 दिसप्तसु ॥ यथा । इहसप्तपदार्थाः
 स्युर्जीवाजीवासवात्त्रयः । संवरो
 निर्जरस्यैव वन्यमोक्षावुभावपीति
 ॥ † ॥ शैवानांपतिपक्षमाशेषु ति
 यु ॥ ० ॥ अध्यात्मवादिनां पदार्थां
 द्विविधः आत्मा अनात्मा चेति ।
 तत्रापिमापिद्विविधः । वृष्टवरोजी

पद :

जलदास्तडितुणितकांतकार्तमुराः ।
जगतीरिहस्फुरितचारुचामीकराः
सवितुः द्वाचित् कपिशयन्त्रिचामी
कराः ॥ * ॥ आर्याप्रभेदिपि ॥ य-
था । प्रथमगणत्रयविरतिर्दलयोरुभ
योः प्रकीर्त्तितापध्या ॥ यथा । जय
जयजगद्दीशविभोक्तेशवकंसान्तमाध
यानन्त । कुरुकुरुणामितिभणितिः
पध्याभयरोगदुःस्थानाम् ॥ *

पध्यादिगुग्गुः । पुं० भावप्रकाशोली
शौपधविशिष्टे ॥

पध्यापध्वम् । न० रोगाणांहिताहित
कारकद्रव्येषु । तत्पतिपादकमन्थी ॥
पध्यावहम् । न० विषमवृत्तविशिष्टे ॥
यथा । युञ्जोचतुर्यतो जेन पध्यावहं
प्रकीर्त्तितम् ॥ यथा । रासकीलि
सदृशस्य कृष्णस्य मधुषासरे । आ
सीद्गोपसृगाचीणां पध्यावहम् मधु
सुति रिति ॥

पद०द् । पुं० चरणे । पादे ॥ पदाते ।
पदगतौ । क्विप् ॥ स्त्रीतुदान्तं
नमन्वते । पदत्रिज्जादेशविधानात्
ज्ञापकात् । अन्येतुपदादेशणवाय
मिध्याङ् । प्रभृतिग्रहणस्यप्रकारा
र्धत्वनिगमसादनंतभूतेपितत्प्रहृतेः
सम्भवात् । अतएवशौडः श्र्यां
ककुटोपशी द्रुति भाष्योदाहरणं
सदृच्छते ॥

पदः । पुं० किरणे ॥ न० व्यवसि

पदजातम्

तौ । ध्वममाये ॥ चाणे ॥ स्थाने
॥ शास्त्रस्थितौ ॥ लक्ष्मणि । चिह्ने
॥ चङ्घौ । पादे ॥ पादचिह्ने ॥
वस्तुनि ॥ अङ्के ॥ प्रदेशे ॥ श्लोकं
पादे ॥ वाक्ये ॥ शब्दे ॥ विभक्त्यन्ते
॥ पदविधान्तेमुपतिङ्भ्यामव्ययं
तद्विवर्जितम् ॥ चत्वारिपदजाता
निनामाख्यातेउपसर्गनिपाताद्येति
नैकज्ञाः ॥ चत्वारिपदजातानिना
माख्यातोपसर्गनिपाताद्येतिमहाभा
ष्यम् ॥ मिषे । व्याजे ॥ पदनीये
आत्मतत्त्वे । आनन्दरूपे । ब्रह्म
णि । स्वरूपे ॥ पदति पद्यतोयोगा
दिसाधनेः सर्वैर्मुनिभिः प्राप्यतेवा
। पदस्यैवं ० पदगतौवा । पचा
द्यच् । भाषकर्मकरणोपवाचञ् । सं
ज्ञापपूर्वकत्वाद्ब्रह्मभावः । खनी
धचेतिधित्करणपादन्यतोप्ययमिति
ज्ञापनाद्वा ॥

पदकः । पुं० पदयन्त्राभिज्ञे ॥ पदम
धीतिवेद्वा । क्रमा० वुन् । चि०
। पदज्ञातरि ॥ दिवपदचिह्नादिशु
क्तीखनान्नाप्रसिद्धेकण्ठभूषणे ॥

पदगः । पुं० पदातौ ॥ मादाभ्यां
गच्छति । गम्ल० । अन्येभ्यो०ङः ।
पादस्यपदाश्यातिगोपहतेष्वितिपा
दस्यपदत्रयदन्तथादेशः ॥

पदजातम् । न० पदसमूहे । परा
पश्यान्तीमध्यमावैखरीरुपाणीतिवि

पदाति :

वरणकारा : ॥

पदनीय : । वि० गमनीये ॥ पदेरनी
यर् ॥

पदव्यास : । पुं० गोक्षुरे ॥ पदवि
न्यासे ॥

पदभञ्जनम् । न० निवृत्ते । गूढा
र्थशब्दव्याख्यायाम् ॥

पदभञ्जिका । स्त्री० पञ्जिकायाम् ।
व्याख्यायाम् ॥ पदानांभञ्जिका ॥

पदवाक्यप्रमाणज्ञः । वि० व्याकरणमी
मांसातर्काभिज्ञे ॥

पदविः । स्त्री० पदव्याम् । मार्गे ॥ प-
द्यतेऽ नयां । पदगतौ । पद्यटिभ्या
मविः ॥

पदवी । स्त्री० चयने । वर्त्मनि । पधि
। सती ॥ ह्यदिकारादङ्गिनङ्० डी
प् ॥

पदमाला । स्त्री० सीहनशीलायाम् वि
द्यायाम् ॥ इतिदेवीपुराणम् ॥

पदष्ठीवम् । न० पादौच्यष्ठीवन्तीच०
तयोः ॥ अचतुरविचतुरेति निपा
तनात् टिलोपः पञ्चावच ॥

पदाङ्कः । पुं० क्रमाङ्के । पादचिञ्जे ॥

पदाङ्गी । स्त्री० हंसपद्याम् ॥

पदाङ्गिः । पुं० पत्तौ । पदगे । पादातिके

॥ पादाभ्यामजति । अज० अज्य
तिभ्यांपादेचेतीष् । पादस्यपदाजी
तिपदादेशोऽज्यभावश्च ॥

पदातिः । पुं० पदगे । पादातिके । पदे ॥

पदार्थः :

पादाभ्यामतति । अत० । अज्यति
भ्यांपादेचेतीष् । पादस्यपदाज्या
तिगोपहतेष्वितिपदादेशः । चतुर्मां
त्रिकस्थान्तिमप्रभेदे ॥

पदातिकः । पुं० पत्तौ । पदगे ॥ खा०
कन् ॥

पदानुप्रासः । पुं० शब्दालङ्कारेपुलाटा
नुप्रासे ॥ पदानामनुप्रासः ॥

पदारः । पुं० पादधूलौ ॥ पादालिन्दे ॥

पदार्थः । पुं० भावे । धर्मे । तत्त्वे । व
स्तुनि ॥ ॥ किंपुनराहतिः प

दार्थं चाहीस्त्रिव्यम् । कथंजायते
। उभयताच्चाचार्येषूसूदाणि प्रणी

तानि । आहतिपदार्थं मत्त्वानात्वा
ख्यायामेकस्मिन् बहुवचनमन्वतर

स्यामित्युच्यते । द्रव्यं पदार्थं मत्त्वा
स्वरूपाणामेकशेष आरभ्यतेइतिभा

ष्यम् । तत्रजातिपादिनचाह । जा
तिरेवशब्देनप्रतिपाद्यते । व्यक्तीना

मानन्त्यात् सस्वन्वग्रहणासम्भवा
त् ॥ साजातिः सर्वव्यक्तिष्वेकाकारं

प्रत्ययदर्शनादस्तीत्यवसीयते । तत्र
गवादयः शब्दाभिन्नद्रव्यसमवेतां जा

तिमभिदधति ॥ तस्यांप्रतीतायांत
दावेशात्प्रत्ययचिन्नंद्रव्यंप्रतीयते ॥

शुक्लादयः शब्दागुणसमवेतांजाति
माचक्षते गुणेतुतत्त्वान्वयात्प्रत्ययः

। द्रव्यं सम्पत्ति सस्वन्वयात्संज्ञाश
ब्दानामप्यत्यति प्रभृत्यापिनागत

पद्मजः

श्री भ्रास्रपित्तहृत् । गर्भसंस्थापनं क
च्यं वसिष्ठवदवाप्रणुत् ॥ पद्ममिव
। इषेप्र तिक्ताविरिकान् ॥

पद्मकन्दः । पुं० शालूके । पद्ममूले ॥
पद्मकर्कटी । स्त्री० मद्मवौजे ॥
पद्मकर्णिका । स्त्री० अलकर्णिकाया-
म् ॥ पद्मस्यकर्णिकातिक्ताकषाया
मधुरादिमा । मुखवैशद्यकृद्गन्धवीट
प्रास्रकफपित्तनुत् ॥

पद्मन्नकाष्ठम् । न० पद्मके । पीतके
केदारके । पाटलापुष्पसन्निभे ॥
पद्मकी । पुं० ऊनपत्रके । भूर्जवृक्षे ॥
पद्मकेशरः । पुं० । न० किञ्चल्के ॥
पद्मखण्डम् । न० पद्मसमूहे । तस्य-
समूहद्वयधिकारे कमलादिभ्यः ख
खण्डः ॥

पद्मगन्धिः । न० पद्मकी । पद्मकाकङ्कति ।
पाला० इतिचभा० ॥ पद्मस्यगन्ध
इवगन्धोस्य । उपमानाच्चेतीत्वम्
पद्मगर्भः । पुं० ब्रह्मणि ॥ पद्मोगर्भः
जन्मकारणमस्य ॥ हरौ ॥ पद्मस्य
हृदयस्थस्यमध्येऽपारस्यत्वात् ॥
पद्मचारिणी । स्त्री० उत्तरापद्यभवस्त
नामख्यातवृक्ष विशेषे । अव्यवा-
यायाम् । अतिचरायाम् । चार-
व्याम् ॥ स्थलपत्रिन्याम् ॥ पद्मध-
रितुशीलमस्याः । सुपीतिगिनिः ॥
पद्मवः । पुं० चतुरानने । मधुविशेषे ।
पद्मजातः । वनीडः ॥

पद्मप्रिया

पद्मतन्तुः । पुं० मृशाले ॥
पद्मदर्शनः । पुं० श्रीवासि । धूपविशेषे ॥
पद्मनाभः । पुं० मधुरिपी । विष्णौ । पद्मं
नाभौयस्य । अक्षप्रच्यन्ववेत्त्वचालि
तियोगविभागादच् । पद्ममिवसुव
सुलानाभिरस्त्रवा ॥ यद्वा । पद्मस्यहृ
दयपद्मस्यनाभौमध्येप्रकाशनात्
पद्मनाभः । पुं० साधुः ॥ भाविनिन
विशेषे ॥

पद्मनाभिः । पुं० पद्मनाभे । विष्णौ ॥
पद्मनाभौयस्य । अलितियोगविभाग
स्यासार्वत्रिकत्वाद्वाच् ॥
पद्महालम् । न० मृशाले ॥ इतिष्टि-
मचन्द्रः ॥

पद्मपत्रम् । न० पुष्करमूले ॥ पद्मस्यै
वपत्रमस्य ॥ अक्षदले ॥
पद्मपर्णम् । न० पद्मपत्रे ॥
पद्मपाणिः । पुं० ब्रह्मणि ॥ सूर्ये ॥ वु-
हे ॥ त्रि० । कमलहस्ते ॥ पद्मपाणौ
वस्ये ॥

पद्मपुराणम् । न० पादौ ॥ तत्संख्या
ज्ञोकायथा । पद्मपञ्चाशत्साहस्र-
पद्मार्थांविपुलंसतमिति ॥
पद्मपुष्पः । पुं० कर्णिकारे । पिक्ताङ्गप-
क्षिणि ॥
पद्मप्रभः । पुं० वृत्तार्हद्विगेषे ॥ त्रि० ।
पद्मसमानप्रभाद्युक्ते ॥ ०
पद्मप्रिया । स्त्री० जङ्ग्याम् ॥ जरत्का
रसुनेःपत्न्याम् । मनसादेव्याम् ॥

पदकरागः

पद्मानिप्रियाणिव्याः ॥

पद्मवन्धुः । पुं० चित्रकाव्यविशिष्टे ॥

पद्मवन्धुः । पुं० सूर्ये ॥ पद्मानां वन्धुः ॥

भमरे ॥ पद्माबंधवोऽस्य ॥

पद्मभूः । पुं० ब्रह्मणि ॥

पद्ममुखः । त्रि० पद्मसमानमुखयुक्ते ॥

पद्ममुखी । स्त्री० दुरालभायाम् ।

फञ्जिकायाम् ॥ पद्मतुल्यास्यविशिष्टायां ॥

पद्मयोनिः । पुं० घातरि । द्रुहिणे

। ब्रह्मणि ॥ पद्मं यो निरुत्पत्तिस्थानं यस्य ॥

पद्मरजः । न० चसरेणी । परमास्त्र

ष्टके ॥

पद्मरागः । पुं० रक्तवर्णमणिविशिष्टे ।

शोषरत्ने । लोहितके । माणिक्ये ।

माणिक्ये । इ० भा० ॥ पद्ममिवरा

गोऽस्य ॥ अनेकमन्वेतिसमासः ॥

अस्योत्पत्त्यादयो यथा ॥ सौगन्धिक

कुरुविन्दस्फटिकेभ्यः पद्मरागस

भूतिः । सौगन्धिकजाभमराञ्जना

भलम्वरसद्युतयः ॥ कुरुविन्दभवाः

शंभलामन्दद्युतयश्च धातुभिर्विधाः ।

स्फटिकभवाद्युतिमन्तो नानावर्णा

विशुद्धाश्च ॥ क्षिग्धः प्रभानुलेपी

स्वप्तीर्षिपानगुनः सुसंख्यानः ।

अन्तः प्रभोतिरागोमशिरत्नगुणाः

समस्तानाम् ॥ कलुषामन्दद्युतयो

लेखाकीर्णाः सधातवः खड्गाः ।

पद्मलाञ्छना

। दुर्विदानमनोज्ञाः सशर्कराद्येति

मणिकोपाः ॥ सर्पनगोर्लक्षणम्

अमरशिखिकसठवर्णादीपशिखासु

अभोभुजङ्गानाम् । भवतिमणिः

किलमूर्त्तनियोऽनर्घ्यायः सविज्ञेयः

॥ यत्तं विभर्त्तिमनुजाधिपतिर्नतस्य

दोषाभवन्ति विपरीगकृताः कदाचि

त् ॥ राष्ट्रे च निचमभिवर्षिततस्य देवः

शब्दनाशयतितस्य मण्यैः प्रभावात्

॥ ६ ॥ पद्मविंशतिसहस्राख्येकस्य म

ण्यैः पलप्रमाणस्य । कर्षत्रयस्य विंशति

रुपदिष्टानि पद्मरागस्य ॥ अर्धपलस्य षट्

दशकर्षस्यैकस्य षट्सहस्राणि । यथाष्ट

मापकघृतस्य सहस्रवर्णमूल्यम् ॥ मा

षकचतुष्टयं दशशतवर्णं द्यौतुपश्चशत

मूल्यौ । पणिकल्प्यमन्तरात्ते मूल्यं ही

नाधिकगुणानाम् ॥ वर्णान्वनस्यार्ध

तेजोहीनस्य मूल्यमष्टांशम् । अल्प

गुणोवद्दोषो मूल्यात् प्राप्नोति विं

शांशम् ॥ आधूर्त्तत्रयवहुलं खल्प

गुणं चापुयाद्द्विंशतम् । इति पद्म

रागमूल्यपूर्वाचार्यैः समुद्दिष्टम् ॥

११ ॥ इत्येकीनाश्रीतिवाराञ्चाम्

॥ विशिषोद्युक्तिकल्पतरौद्रष्टयः ॥

पद्मलता । स्त्री० मृगालिन्द्याम् ॥

पद्मलाञ्छनः । पुं० ब्रह्मणि । विधसि ॥

भास्करे । रवी ॥ धनटे ॥ गुह्यैश्च

रे ॥ दुहमेदे । लोकिश्चरे ॥

पद्मलाञ्छना । स्त्री० तारायाम् ॥ लक्ष्

पद्मा

स्याम् । श्रियाम् ॥ वाग्देवतायाम् ।
 सरस्वत्याम् ॥ पद्मं लोच्छ्रयस्त्राः
 पद्मवर्णकम् । न० पुष्करमूले ॥ त्रि०
 पद्मसमानवर्णवति ॥
 पद्मवासा । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥ पद्मे
 वासोत्थाः ॥
 पद्मबीजम् । न० गालीङ्घ्रि । पद्माक्षे । क
 मलबीजइति कमलगङ्गा० इति च भा
 षा ॥ पद्ममयबीजम् ॥ पद्मबीजं
 हिमं स्त्रादुकपायं तित्तकंगुण ॥ विष्ट
 भिवृष्यं वृष्यं गर्भसंस्थापकंपरम् ॥
 कफवातरं वल्यं याहिपित्तास्तदाह
 नुत् ॥
 पद्मबीजाभम् । न० मखान्ने । मखाना
 इ० भा० प्र० पा नीयफले ॥
 पद्मव्यूहः । पुं० पद्माल्लतौ व्यूहविशेषे ॥
 समविस्तृतपरिमण्डली मध्योपविष्ट
 त्रिगीपुः पद्मव्यूहः ॥ तैन्नराजापुरात्रि
 र्गच्छसर्वदा कपटनिवेशनं कुर्यात् ॥
 पद्महस्ता । स्त्री० श्रियि । लक्ष्म्याम् ॥ प
 र्शहस्तीयस्याः ॥ त्रि० पद्मविशिष्टकरे ।
 पद्मा । स्त्री० फञ्चिकायाम् । भाग्यारि
 पद्माभंपुष्पमस्त्रस्याः ॥ श्रियि । रमा
 याम् ॥ चारव्याम् । पद्मचारव्याम् ॥
 पद्मानुणायाः कटुस्तिक्ता कषायाकफवा
 शजित् । मूत्रकृच्छ्राग्म शूलघ्नी ज्ञा
 सकास विषामहा ॥ पद्म्याम् ।
 मनसायाम् । जर्त्कारमुनेः पत्
 न्याम् ॥ इर्त्तार्त्तारि ॥ कल्किदे

पद्मावतीका

वेनविवाहितायाम् वृहद्गणराजकन्या
 याम् ॥ कुमुन्ध पुष्ये ॥ पद्ममस्त्र
 स्याः । अर्शथाद्यच् ॥ यद्वा । पद्यते
 । पद्० । अर्त्तिस्तुस्त्रितिमन् । टाम् ॥
 पद्माकरः । पुं० तडागे । कासारि । सप
 द्मागाधजलाशये ॥ योग्यतयानिष्यञ्जे
 चमहानंलाशये ॥ पद्मानामाकरः उ
 त्पत्तिस्थानम् ॥ क्वचित्पद्मशून्येपि
 योग्यतवाप्रयोगः ॥
 पद्मालम् । न० पद्मबीजे ॥ त्रि० । पद्म
 लोचने ॥
 पद्मास्त्रा । स्त्री० पद्माहायाम् ॥
 पद्माटः । पुं० चक्रमर्द्धके । उरणाजे ।
 पवाड० इ० भा० ॥ पद्मभिवपद्मां
 वादमपसमूर्ध्वा अटति अटगतौ ।
 कर्मस्थण् ॥
 पद्मालया । स्त्री० लक्ष्म्याम् । कमला
 याम् ॥ पद्ममालयोऽस्याः ॥
 पद्मावतीका । स्त्री० माचावृत्तविशेषे
 ॥ यथा । यद्यष्टचतुष्कलगणनिर्मित
 म्दकरपदकर्णद्विजविहिता सापद्मां
 वतीकाविवुध सुमहिता जगणविर
 हिता सुकविहिता । इहदशवसुभु
 वनैर्भयति विरानः सकलाभिमत्त
 फलायतदाफणिनायकपंगलभणि
 त सुमद्रल रमिकामनः संविहितस
 दा ॥ यथा । विधुरेवविधुरयतिमर्भ
 निहान्वतिजनयतिशम्भं नमर्भसदः
 चन्दनवन पवनोविकलयतिमनो द

पद्माक्ष

लयतिमदनोद्दयमदः । प्रियसखि
ममनयनंपद्मजनयनंकीर्त्तिं सिंहधर
शौरमण्यदिमिलतिविशालं भवति
तदालं विरहपयोनिधिसन्तरणम् ॥
पद्मावती । स्त्री० जरत्कारमुनेः प
त्न्याम् । मनसादेव्याम् । नदीप्रभे
दे । पद्मा० इं० गौ० भा० ॥ पद्
मचारिण्योपधौ ॥ पद्मावतिका
वृत्ते ॥ जयदेवकवेः पत्न्याम् ॥
पद्मावतीप्रियः । पुं० जरत्कारमुनी ॥
पद्मासनम् । न० योगिनामासनविशेषे
॥ यथा । वामीरूपरिद्धिषं नियम
तः संस्थाप्य वामंतथा दक्षीरूपरि
पश्चिमेनविधिनाधृत्वाकराभ्यां धृत
म् । अद्भुष्टं हृदयेनिधायचिबुकेना
साधमालोकयेदेतदव्याधिविकारना
शनकरंपद्मासनंप्रोच्यते इति ॥ अ-
पिच । जर्वाकरपरिविन्ध्यस्यसम्यक्पाद
तलेशुभे । अद्भुष्टीचनियधीयादस्ता
भ्यांब्युत्क्रमात्ततः ॥ पद्मासनमि
ति प्रोक्तं योगिनां हृदयद्रममितिदे
वीगीता ॥
पद्मासनः । पुं० ब्रह्मणि । कमला
सने ॥
पद्मासना । स्त्री० लक्ष्म्याम् । पद्म
मासनंयस्याः ॥
पद्माक्षयम् । न० पद्मके । पद्मा
क० इं० भा० ॥
पद्माक्ष । स्त्री० पद्मचारिण्योप

पद्मिनीखण्डम्

धौ ॥

पद्मी । पुं० इक्षिति ॥ पद्मंविदु
जालकमस्त्वस्य । इतिः ॥ हरी
॥ पद्मंइतोऽस्य ॥
पद्मिनी । स्त्री० पद्मसङ्घाते ॥
नलिन्याम् । विसिन्याम् ॥ मूल
नालदलीतफुल्लफलैः समुदितापुनः
। पद्मिनीप्रोच्यतेप्राज्ञैर्विसिन्या
दिद्यसास्मृता ॥ पद्मिनीमधुरा
तिक्ता कषाया शिशिरा परा । पि
तृकामिश्रोष वान्ति भान्ति सन्ताप
दोषहृत् ॥ इतिराजनिर्घण्टोक्त लक्ष
णगुणाः । अन्यत्रापि गुणायथा ।
पद्मिनी शीतलागुर्वी मधुरालवषा
चसा । पित्तामृक्कफनुदरुघावात
विष्टभाकारिणी ॥ सरोरुचि ॥ सरस्या
म् ॥ पद्मयुक्तदेशे ॥ पद्मानिस
न्त्यत्र । पुं० इतिः ॥ स्त्रीयिज्ञेये
॥ यथा । भवति कमलनेत्रा नासि
काक्षुटरन्ध्रा अशिरल कुचयुग्मा
दीर्घकेशीकृशाद्री । मृदुवर्षनसुशीला
नृच्यगीतानुरक्ता सकलतनुमुषेण
पद्मिनीपद्मगन्धा ॥ इक्षिन्याम्
मृशाले ॥ पद्मे ॥ सरोरुचि ॥
पद्मिनीकण्ठकः । पुं० पद्मकांटा
इति गौडेषुख्याते ॥ भायप्रकागो
क्षुद्ररोगविशेषे ॥
पद्मिनीकान्तः । पुं० रथी ॥
पद्मिनीखण्डम् । न० पद्मिनीनां

पट्ट :

समूहे ॥ काम० खण्डः ॥
 पद्मिनीवल्लभः । पुं० सूर्ये ॥
 पद्मेशयः । पुं० कृष्णे । विष्णौ ॥
 पद्मेशेते । श्रीः । अधिकारेशेते
 रिक्त्वच् । शयनासित्यलुक् ॥
 पद्मोत्तरः । पुं० कुसुम्भे ॥
 पद्मोत्तरात्मजः । पुं० जिनचक्रवर्ति
 विशेषे ॥
 पद्मोद्भवः । पुं० अन्नयोनी । सुज्ये
 छि ॥ पद्मोद्भवोऽस्य ॥
 पद्मोद्भवा । स्त्री० मनसादेव्याम् ॥
 पद्यः । पुं० शूद्रे । अवरचर्णे ० न०
 शोके । कविकृती ॥ सल्लक्षणं यथा
 । गद्यं पद्यमिति प्राहुर्वाङ्मयं हि
 विधंबुधैः । वर्णमात्राप्रभेदेन पद्य
 वङ्गविधं स्मृतम् ॥ अमिच । पद्यं च
 तुष्पदीतञ्च वृत्तं जातिरिति द्विधा ।
 हचमत्तरसङ्ख्यातं जातिमात्रा ह्य
 ताभवेदिति ॥ शब्दो ॥
 पद्या । स्त्री० वर्त्मन्याम् । वर्त्मनि ॥
 पादायंजिता । शरीरावयवाद्यत् ।
 पदात्पदात्तद्वयं पदभावः ॥ कर्त्तुं
 पदहृत्प्रमभिन् । पदमभिन्नुद्ग्र
 मितिप्रायत् ॥ यद्वा ॥ पाठोविध्य
 न्तिपद्याः शर्कराः । विद्वत्त्वधनु
 धतियत् ॥ न्युतापिनिविश्वः ॥
 पट्टः । पुं० रामे ॥ जनपदे ॥ पद्य
 ते ऽ गिान् । पट्ट ० । म्पायितस्त्री
 तिरक् ॥

पनसः

पद्मः । पुं० भूर्लोकौ ॥
 पद्मा । पुं० पथि ॥ रथे ॥ पद्यते ।
 पद्म० । क्षामद्विपदीत्यादिनावनिप् ॥
 पद्मरी । स्त्री० गतौ । वनीरचेति
 डीब्रौ ॥
 पनसः । पुं० फलवृक्षवि० । कण्ट
 किफले । कण्टहलङ्गतिफनस० इ
 तिचभाषा ॥ अस्त्रपर्यायाद् योयथा
 पनसः कण्टकिफलः फल्पाशोति
 वृक्षत्फलः । पनसंशीतलंपक्वस्ति
 र्गंधपित्तानिलापहम् ॥ तर्पणंबृंह
 यंखादुमांसलंश्लेष्मलंश्लशम् । वल्यं
 शुक्राप्रदं हृत्स्वित्पित्तचतचयान् ॥
 आमंतदेविष्टमिवातलंतुवरंगुरु ।
 दाहहृन्मधुरं वल्यं कफमेदोवियर्धन
 म् ॥ पनसोद्भूतवीजानिष्टप्याणि
 मधुराणि च । गुरुणियदवर्चांसि नृ
 छन्मूत्राणिसंबदेत् ॥ मज्जापनसजो
 हृष्योपाततिचवापापहः । विशि
 पात्पनसंबर्ध्ने गुल्मिभिर्मन्दवज्जि
 भिः । अर्यंपनसपाकाय फलं फट्ख
 स्यावम् ॥ इतिभावप्रकाशः ॥
 कण्टाफलं मुमधुरं वृंहणं शिरधशीत
 तम् । दुर्जरं पातपित्तघ्नं श्लेष्मशुक्र
 यतप्रदम् ॥ तट्टेवमर्षिपावुतास्त्रिगंधं
 एव्यदगप्रदम् । कर्द्दिप्रनचचक्षुषं
 हृष्यक्षुषातमिहानुत् ॥ कण्टाफलम
 पजनं कपावरादुवाततम् । रक्त
 पित्तहरम्यादु तत्फलाम्थापितानु

पद्मगकेशर .

शम् ॥ इतिराजवह्मः ॥ काण्डके
॥ वानरविशेषे ॥ पनाय्यतेसूयते
। पन० अन्वविचमितमीच्वादिना
असच् ॥

पनसतालिका । स्त्री० पनसस्यफले ॥
पनसा । स्त्री० रोगप्रभेदे ॥ राक्षसी
विशेषे ॥ वानरीविभेदे । नदीवि
शेषे ॥

पनसिका । स्त्री० भावप्रकाशोक्तैकार्थ
मध्यजातद्रव्येक्षुद्ररोगविशेषे ॥

पनायितः । चि० शस्ते ॥ पनाय्यते
स्त्र । पण । पनच । ऋः । आ
यादयश्चाईधातुकेवा ॥

पनितः । चि० ईडिते । पनायिते ॥
पन० । ऋः । आयाभावः ॥

पन्यकः । चि० पथिजाते ॥ पयः पन्य
चेतिबुन् ॥

पन्नः । पुं० अधोगमने । नीचैर्गती
॥ पनेः कृहृजृसीतिनन् ॥ चि० ।
च्युते । गलिते । पतिते ॥ पद्य
तेस्त्र । एद० । ऋः । गच्छर्थेति
कर्त्तरिवाऋः ।

पन्नगः । पुं० नगेश्योभिन्नेपवनाशने
। सर्पे ॥ पन्नं गच्छति । गम्बु०
सर्वत्रपन्नयोरुपसङ्ख्यागमितिडः ॥
पदभ्यांनगच्छतीतिवावियहः ॥
पन्नकाष्ठे ॥

पन्नगकेशरः । पुं० नागकेशरपुष्पे ॥
पन्नगाख्यःकेशरः ॥

पयः खल्लः ;

पन्नगाशनः । पुं० गसुडे । वैनतेये
॥ पन्नगान्धुत्नातिचश० । ल्युः ॥
पन्नगाधगर्भस्येतिवा ॥

पन्नगी । स्त्री० सर्पिण्याम् ॥ सर्पिणी
क्षुपे । मनसादेव्याम् ॥

पन्नहा । स्त्री० चर्मपादुकायाम् ॥

पन्नघ्नी । चर्मपादुकायाम् ॥ पनहा
पनघ्नी० इतिचभाषा ॥

पर्षीः । पुं० सोमे । चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥
पातिलोकमुपिवतिवा । पा० । या
पोः किदृशेचित् ईः ॥

पपुः । पुं० पालके ॥ स्त्री० । धाल्याम्
॥ पाति । पा० । कुर्भश्चेतिचकारा
दन्यतोपिकुर्भतोहेच ॥

पमरा । स्त्री० सज्जुकी० इ० गौ० भा०
प्र० भंघद्रव्यविशेषे ॥

पम्या । दण्डकारस्थान्कर्गतसरोविशेषे

॥ ऋथ्यसूक्तसमीपवर्तिन्यां पुष्करि
य्याम् ॥ यथा । पश्यलक्ष्मणपम्या
यावकः परमधार्मिकः । शनैः
शालयतेपादान्प्राणिनां वधशङ्कया
॥ वक्त्रः किंवर्यते रामयेगाहंनिष्
कुलीकृतः । सहवासी विमानाति
चेहितंसहवासिनामिति ॥ श्रीभुदे
शस्थनदीविशेषे ॥

पयः कन्दा । स्त्री० क्षीरविदार्याम् ॥

पयः कन्देयखाः ।

पयःखल्लः । पुं० चतुष्यद्वचनीयजला
हरणार्थेचर्मपुटविशेषे । दृती । प

पयस्विनी

खालङ्कतिभा० ॥

पयः पूरः । पुं० अपांसमूहे ॥

पयः प्रसादि।न० कतकी । कङ्कजानिर्म
ली० इ० भा० ॥

पयःफेनी । स्त्री० । दुग्धफेनीक्षुपे ॥

पयश्चवः । पुं० अपांसमूहे । पूरे ॥ पय
सांचयः ॥पयः । न० चीरे । दुग्धे ॥ नीरे । जले
॥ पय्यते० पयतेवा । पयगतीपौड्०
पानेवा । सर्वधातुभ्यङ्ख्यमुन् ॥पयस्यः । पुं० मालरि ॥ त्रि० । पयःपान
कर्त्तरि ॥ पयः पिबति । पा० ।
सुपौतिकः ॥पयस्याशम् । न० कुत्सितपयसि ॥ याप्ये
पाशप् । पाशकल्यककाम्ये ष्विति
विसर्गस्यसः ॥

पयस्यः । त्रि० पयोजातान्यदध्याद्दौ ॥

पयोहिते ॥ पयसोविकारः । गोपय
सौर्यत् ॥पयस्या । स्त्री० दुग्धिकायाम् ॥ चीर
काकील्याम् ॥ स्वर्णचीर्याम् ॥ सूयं
वक्ष्याम् ॥ कुटम्बिनो क्षुपे ॥ आ
मिवायामितिहेमचन्द्रः ॥पयस्वान् । त्रि० पयस्विनि ॥ पयोन्त्य
स्यमतुप् ॥पयस्वजा । स्त्री० छाग्याम् ॥ पयोस्य
स्याम् । यन्त्रेभ्योपीतिवजः ॥पयस्विनी । स्त्री० नद्याम् ॥ भारतवर्ष
स्यविशेषनद्याम् ॥ धेनी ॥ विभा

पयोधिकम्

वर्ष्याम् । रजन्याम् ॥ काकील्याम्

॥ दुग्धफेन्याम् ॥ चीरविदार्याम् ॥

॥ छाग्याम् ॥ जीवल्याम् ॥ पयो

स्वस्याम् ॥ अस्मायानेधेतिविनिः

डीप् ॥

पयोगडः । पुं० द्विपे ॥ घनोपले ॥

पयोघनः । पुं० घनोपले ॥ इ० हा० ॥

पयोजन्मा । पुं० घने । मेघे ॥ पयसोज
न्मयस्मात् ॥पयोद्ः । पुं० मेघे ॥ पयोद्ददाति ॥ डुदा
ज्० । कः ॥

पयोद्वान्तम् । न० अम्भःकणे

पयोधरः । पुं० इक्षुविशेषे । कौषकारि ॥

नारिकेलि ॥ स्त्रीस्तने । कुचे ॥ यथा

। यापांसुपाण्डुरवपुर्धिरसापुरासीत्

सैवालकाङ्कुरखतामधुनाविभर्त्ति

वक्रं प्रसर्पति तनीर्वितनीति च

स्त्रीप्रायः पयोधरसमुद्रतिरचहेतु

रिति ॥ कशेरुणि ॥ मेघे ॥ धर

ति । धृज्० । अच् । पयसोधरः ॥

गुरुमध्यगतचतुर्माषिकाप्रभेदे ॥ क

र्षिकारवृक्षे द्रतिशब्दांस्त्रुधिः ॥

पयोधाः । पुं० समुद्रे ॥ जलाधारे ॥

पयोदधाति । डुधाज्० । पयसिचे

ति धावोऽसिः ॥ मेघे ॥

पयोधिः । पुं० समुद्रे ॥ पयांसिधीवन्त्रे

ऽत्र । डुधाज् । कर्मण्यधिकारणेचे

तिफिः ॥

पयोधिकम् । न० समुद्रफेने ॥

पर :

पयोनिधि : । पुं० समुद्रे ॥ घीराय्यौ
॥ पर्याप्तिनितरांधीयन्ते ऽत्र । दुधा
ञ्० । अधिकरणेति : ॥

पयोमुक् । पुं० मेघे ॥ पयोमुञ्चति ॥
मुच्ल० क्रिप् ॥

पयोलता । स्त्री० चौरविदार्याम् । पय
सीलतेव ॥

पयोव्रतः । पुं० पयोमात्रपानरूपव्रत
विशिष्टे । द्वादशाहसाध्ये विष्णु
व्रतवि० ॥

पयोविज्राता । स्त्री० सरस्वतीसगि
ति ॥

पयोष्णी । स्त्री० तीर्थविशिष्टे ॥ विन्ध्या
धलदक्षिणेप्रसिद्धायानद्याम् ॥ पयो
ष्णी । सलिलरुच्यंभविवर्षापानाशन
म् । सर्वपापहरं सौख्यवलकान्ति
प्रदंलघ्वितिराजनिर्घण्टः ॥

परः । पुं० देहादन्वस्त्रिज्जात्मनि ॥ ब्र०
क्षणचायुषि ॥ यथा । कालसङ्ख्या
समाप्तिपूर्वार्धयकल्पिता । सपव
स्यात्परः कालस्तदन्तेपरिपूज्यते ॥
निर्जनतस्त्रयमानेन चायुर्वर्षशतंशु
तम् । तत्परस्यै तद्वर्षैश्चपरार्धम
भिधीयते ॥ अपिच । वीणकल्प
शतानिष्टुस्तथा पट्टिर्बिजोत्तमाः ॥
ब्रह्मणः कथितं वर्षे पराख्यंतद्भवत्पद
म् ॥ इ० कूर्मपुराणे ५ अध्यायः ॥
मादातीतेपरमेष्ठरे ॥ न० । पद्या
द्वाविनिकार्ये ॥ न० ॥ दीवली ॥

परकीय :

मीचे ॥ यथा ॥ यस्यवाङ्मनसो
स्यातांसम्यक्प्रथिहितेसदा । तप
स्यागद्यसत्त्वञ्चसर्वै परमवापुयादि
ति ॥ सत्तायाम् । परसामान्ये ॥
ब्रह्मणि ॥ वि० । प्रकृष्टे । श्रेष्ठे ॥
निरतिशये । उत्कृष्टे । प्रकृतिशु
भासंस्पृष्टे । अप्रामाण्यशंकाकलङ्क
शून्ये ॥ यथा एकाक्षरंपरम्व्रह्म
प्राणायामंभरंतपः । सावित्र्यास्तु
परंवास्तिमौनात् सत्त्वविशिष्यत
इतिमनुः ॥ बहुकालीने ॥ अरौ ।
शची ॥ दूरे । अन्यस्मिन् । व्यति
रिक्ते । स्वस्मादितरस्मिन् ॥ उत्तर
स्मिन् ॥ पिपत्तिरोषम्०पूर्यते०ऽने
नशा । पू० । प० । च्छदीरप्० पुं
सीतिषोवा ॥

परः शतः । चि० शतात्परस्मिन्सद-
ख्येयै । शताधिके ॥ शतात्परः ।
पञ्चमीतियोगविभागात्समासः ।
राजदंतादिः । पारस्करादित्वात्-
सुट् ॥ परः शताद्यास्तीयेपांपरासङ्-
ख्याशतादिकात् ॥

परःसहस्रः । चि० सहस्रात्परस्मिन् । स
हस्राधिके ॥ सप्तसात्परि । पद्य
मीति योगविभागात्०स०राजदंता
दिः । पारस्० सुट् ॥

परकीयः । चि० परसम्बन्धिनि ॥ पर
स्येदम् । गहादिषुदुग् जनस्यपरस्य
चेतिच्छः ॥

परतन्त्रम्

परकीया । स्त्री० नायिका भेदे ॥
 परकृतिः । पुं० पुस्तकविशेषनिष्ठमिधोधि
 रुक्षकथने । अर्थवादविशेषे ॥
 परक्षेत्रम् । न० परभूमौ ॥ यथा । वृ
 षापिहिपरक्षेत्रादायातिर्चे चरक्षकः
 । इति ॥ परपत्न्याम् ॥ परश
 रैरे ॥
 परयन्त्रिः । पुं० पर्ववधौ । अङ्गुलि
 पर्वणि ॥ इ० हा० ॥
 परच्छिद्रम् । न० परदोषे ॥ नोचः सर्ष
 पमात्राणिपरच्छिद्राणिपश्यति । आ
 त्मनो विल्वतुल्यानिपश्यन्नपिनपश्य
 ति ॥ इ० ग० पु० ॥
 परजातः । पुं० कोकिले ॥ त्रि० । परा
 चिते । परैधिते ॥ परस्माच्चातः
 परयोषितत्वात् ॥
 परजितः । त्रि० शत्रुणापरजिते ॥
 परञ्जः । पुं० तैलयन्त्रे ॥ कुरिकाफ
 ले ॥ फेने ॥ असौ ॥
 परञ्जनः । पुं० वरुणे ॥ इ० तिहेम
 चन्द्रः ॥
 परञ्जयः । पुं० वरुणे ॥ त्रिकाण्ड
 शेषः ॥ त्रि० शत्रुजयकर्त्तरि ॥
 परतन्त्रम् । न० परकीयभाषे ॥ व्यक्ते ॥
 यथा । बुद्ध्यास्त्रिस्वकार्येष्वह्नारे
 जनयितव्येप्रकृत्यापूरोऽपिच्यते अन्य
 षाचीणासतीनालमह्नारंजनयितु
 मितिस्थितिः । एवमह्नकारादि
 भिरपिस्वकार्यजनने प्रकृत्यापूरम

परधर्मः

पेच्यते । तेनप्रकृतिपरामपेच्यमाणं
 कारणमपि कार्योपजनने परतन्त्रं
 भवति । त्रि० । परवशे । पराधीने
 ॥ परस्तन्त्रं प्रधानंयस्य ॥ परेषां
 तन्त्रम् ॥
 परतः । च० परस्तादर्थे ॥ परस्मिन्पर-
 स्वाम्परस्मात्परस्याः परः परावा ।
 वसत्यागतोरमणीयंवा । विभाषाप-
 राबराभ्यामित्यतमुच् । तद्वितथा-
 सर्वविभक्तिरित्यव्ययत्वम् ॥
 परत्र । अ० परलोके ॥ परस्मिन् । स-
 प्रम्यास्त्रल् ॥
 परत्रभीरुः । त्रि० धार्मिके । परकाल-
 भयशीले ॥
 परत्वम् । न० परतायाम् । प्ररव्यव-
 हारकारणे ॥ तद्विद्विधम् । दिक्-
 कृतत्वात्कालकृतञ्च दूरस्थेद्विक्कृतं
 परत्वम् । ज्येष्ठिकालकृतं परत्वमि
 ति ॥
 परदारः । पुं० परभार्यायाम् ॥ तद्ग-
 ननेदोषोयथा । परदाररताद्यैवपर
 द्रव्यहराद्यये । अयोधीनरकीवात्ति
 पीड्यन्तीयमक्किह्नरैरिति ॥
 परदुःखम् । न० अन्यजनपीडायाम् ॥
 परदेवता । स्त्री० परमात्मनि । परत्र-
 ज्ञानि ॥
 परहेपी । त्रि० विदूषके । परहे-
 चरि ॥
 परधर्मः । पुं० स्वप्नव्यविहिते ॥ पर-

परपाकरत :

स्यपरेषांवाधर्मः ।

परध्यानम् । न० ध्यानविशेषि ॥

परन्तपः । पुं० परतापिनि । शत्रुता-
पने ॥ जितेन्द्रिये ॥ परेषांकाज
क्रोधलोभादिशत्रुणांतापजनके ।
अज्ञानशत्रुदमने ॥ परंशत्रुं काम-
क्रोधादिहृषंशत्रुगणशौर्वैशवलवता
विवेकेनतपसाचभानुरिवतापयती
तिवियहेतपसन्त्याप इत्यस्मात्स्व-
न्तात्परिकर्मण्युपपदेदिप्रत्परयोस्त
परित्तिखच्प्रत्ययः । खचिङ्प्रत्ययः ।
सुम् ॥

परन्तु । अ० प्रासुंक्त्विक्त्वायै ॥

परपदम् । न० सुक्ती ॥ शेषस्थाने पर-
क्षतत्पदञ्च ॥

परपाकनिवृत्तः । पुं० परोद्देश्यकपाक-
रहिते । पञ्चयज्ञाकर्त्तरि ॥ यथा ।
गृहीत्वानिं समारोप्यपञ्चयज्ञान्ग-
निर्वपेत् । परपाकनिवृत्तोऽसौमु-
निभिः परिकीर्तितः ॥ इतिमिता-
क्षरा ॥

परपाकरतः । पुं० परपाकरतचौ ॥
प्रातः पञ्चयज्ञान्निर्वर्त्यपरान्नभो-
जिनि ॥ यथा । पञ्चयज्ञान्स्वयं कृ-
त्वापरान्नमुपजीवति । सततंप्रात-
रुत्थायपरपाकरतस्तुसः ॥ परपाक
निवृत्तस्यपरपाकरतस्यच । अपचन्
यचभुक्त्वात्तंदिजघान्द्रायणं चरेत् ॥
इतिमिताक्षरायांप्रायश्चित्ताध्यायः ॥

परभाग :

परपिण्डाद् । त्रि० परान्नि । परा
न्नजीविनि ॥ परस्पपिण्डः । तमत्ति
॥ अद् ० । कर्मस्थान् ॥

परपुत्रयः । पुं० विष्णौ ॥ परद्यासौ
पुरुषश्च ॥ अन्यपुंसि ॥ उपना
यके ॥

परपुष्टः । पुं० कलकंठे । कोकिले
॥ परेषवायसेनपुष्टः पालितः ॥
त्रि० । अन्यपालितैः । परेष
पोधिते ॥

परपुष्टमहोत्सवः । पुं० आद्ये ॥ पर-
पुष्टानांमहोत्सवोयस्मिन् ॥

परपुष्टमहोत्सवा । स्त्री० वैश्यायाम् ॥
परपुष्टमहोत्सवोयस्याः ॥

परपुष्टा । स्त्री० पणाङ्गनायाम् ।
वारनार्थाम् ॥ परैः पुष्टा ॥

परपूर्वा । स्त्री० पुनर्भाम् । सैरिण्या
म् । परोऽन्यः पूर्वाभतायस्याः सा ।
परपूर्वाः स्त्रियस्त्वन्दाःसप्तप्रोक्तायथा
क्रमम् । पुनर्भूस्त्रिविधातासां सैरि
णीतुचतुर्विधेति नारदः । पतिं हि
त्वाऽपह्णतंस्वमुत्कृतं यान्निषेवते ।
निंदोषसाभवेत्त्रोकेपरपूर्वैतिचोच्य
तेइतिमनुः ॥

परप्रतिनप्ता । स्त्री० (इतिहेम
परप्रपौत्रः । पुं० हृदप्रपौत्रे ॥ चन्द्रः ॥
परभाषा । स्त्री० अपगच्छे । स्त्रिष्णिते ॥
परभागः । पुं० गुणीत्कर्षे ॥ सुस
म्यदि ॥ शेषांशे ॥ गोभातिगये

परमन्तप :

॥ परभागीभवेद्वर्णद्वयसंसर्गजातचिः
 परमुक्ता । स्त्री० अन्यपुरुषसम्भोगवि
 शिष्टायाम् ॥ परमुक्तासुकान्तासु
 योमुङ्क्ते सनराधमः । सपच्यते
 कालसूत्रेयावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥ इ
 त्यादिनात्रह्यवैवर्त्तेशीकृष्णजन्मखडे
 १८८५ घ्यायेविशिषोद्वष्टव्यः ॥

परभृतः । पुं० काके ॥ परंविभर्त्ति
 हुभृज्० । क्तिप् ॥

परभृतः । पुं० कोकिले पिके ॥ परे
 णजाकेनभृतः ॥ चि० ॥ परपो-
 पिते ।।

परम् । अ० नियोगे ॥ चेपे ॥ क्विन्त्य
 र्थे ॥ केषले ॥

परमः । पुं० प्रणवे ॥ चि० । परे ।
 उत्कृष्टे ॥ अग्रेसरे ॥ प्रथमे ॥ अ-
 कारे ॥ प्रकृष्टे । उत्पत्तिविनाशश्च
 न्यस्वप्रकाशपरमानन्दरूपे । निरति
 शयपुरुषार्थपर्ययसाविनि ॥ प्रधाने
 ॥ पराउत्कृष्टाभायस्यसः ॥

परमगतिः । स्त्री० मुक्तौ ॥ चि० भो
 घहेतो ॥ बांधिप्राःसर्धतः शान्ता
 विशुद्धाज्ञाननिश्चयाः । गतिगच्छ
 निसन्नुष्टाक्तानाहः परमागति
 मितिमौघधर्मः ॥

परमन्तपः । न० इन्द्रियजये ॥ नग
 सधेन्द्रियापाहृष्टैकापुं०परमन्तपः
 । प्रापायामात्राज्ञापन्ययोपिनिधि
 वत्कृताः । ज्याहृतिप्रदंयुक्ता वि

परमहंसः

ज्ञेयं परमन्तपः ॥ चालोचने ॥
 परमपदः । पुं० न० श्रेष्ठस्थाने ॥ पर
 देवताचरणे ॥ पद्यतेजानिभिः प्रा
 प्यते प्रति पदः परमस्यासौपद्वेति
 परमत्रह्य । न० परमेश्वरे । नारायण ॥
 परमम् । अ० अनुज्ञायाम् । अनुमती
 । इं० इ० भा० ॥ परंमिमीतेमि
 नोतिमीनातिवा । डम् ॥

परमर्षिः । पुं० भेलादयुषिविशेषे ॥
 सप्तर्षियु ॥

परमहंसः । पुं० आत्मा नात्मविवेकि
 परिव्राजित्वाङ्गणे । संवर्तकारुणि
 श्वेतकेतुदुर्वासाष्टभुनिदाघजडभरत
 दसाच्यरैवतकाप्रभृती ॥ मुखजाना
 मयंधर्मो यद्विष्णोर्लिङ्गधारणं । वाह
 जातोऽनुजाताना मयंधर्मो नविद्यते
 ॥ ० ॥ चतुर्विधावधूतेपुतुरीथे ॥
 यथा । चतुर्णामवधूतानां तुरीयोहं
 सच्यते । चशोन्वे भोगयोगाद्या
 मुक्ताः सर्वेशिवोपमाः ॥ हंसोऽन
 कुयात् स्त्रीसद्गनवाधातुपरिपक्षम् ।
 प्रारब्धमश्रन्विष्टरे द्विपेधविधिवर्जि
 तः ॥ त्वजित्स्वजातिचिद्भानि क
 र्मादिष्टमेधिनाम् । तुरीयोविचरे
 त्तोर्णा निः संकल्पोनिरुद्यमः ।
 मटात्तभायभंतुष्टः शोकमो विव
 र्जितः । निर्निकेतान्तिष्ठुः स्या
 त्तिः शंकीनिरुपटयः ॥ नार्थकंभ
 च्यपेदानंनतस्थ्यानधारणामुः

परमाणु :

ल्लोविरक्तोनिर्हन्वोहंसाचारपरोयति
रिति महानिर्वाणतन्त्रम् ॥

परमागतिः । स्त्री० साक्षाम्नीवष्टैतौ
॥ यथा । कृपयपत्तिः कर्माविज्ञान
नन्तुपरमागतिरिति ॥

परमाणुः । पुं० परिमण्डले । परमेषौ
। यतोऽणुर्नास्ति समरमाणुरित्यर्थः
॥ जालान्नागतैभानौयत्सूक्ष्मं दृश्य
तेरजः । तस्ययः पृथकीभागः पर
माणुः स उच्यते ॥ * ॥ सौचान्ति
कादिमतेपतुष्टयेचपृथिव्यादिपरमा
णवः खरस्त्री ह्येषोरणस्वभावाः । तथा
हि कठिनस्वभावाः पृथिवीपरमाणवः
। स्त्री इस्वभावाः अपां परमाणवः । उष्ण
स्वभावास्तैजसः परमाणवः । धूर
णस्वभावावायुपरमाणवः इति ॥
परमस्यासावणुश्च * ॥ पृथिव्या
दिभूतचतुष्टयानादव्यणुकानामथय
दः परमाणुः । सचनित्योनिरवय
वस्ततः सूक्ष्ममपिनास्ति । यथा ।
नित्याऽनित्यावसाहेधा नित्यास्याद
णुलक्षणा । अनित्यानुतदन्त्यास्मात्
सेवावयवयोगिनी ॥ पारिमाणुल्ल
नामकतत्परिमाणुत्वं नकस्यापिक
रणम् । यथा । पारिमाणुल्लभिन्ना
नांकारणत्वमुदाहृतम् ॥ जलादिप
रमाणुरुपस्थानिच्छत्वम् । पार्थिवपर
माणुरुपस्थाऽनित्यत्वम् । यथा ।
जलादिपरमाणौतन्निव्यमन्यत्सहेतु

परमाणु :

कम् । इ० भा० प० ॥ तैरेवपरमा
णुभिराद्युपादानैर्द्व्यणुकचसरेणवा
दिक्लमेणस्यूलक्षितिजलतैजीमकतः
स्यलतिपरमेश्वरः । यथा । श्रयोन
नंपरमाणुकर्मतयाचसर्गाद्यकालीनं
द्व्यणुकारणकपरमाणुकर्मयवजन्य
प्रयत्नवदात्मसंयोगजन्यंवाकर्मत्वाद
यदादिपरिरीरकर्मवदिति सुसुनाह
तिः ॥ प्रलयेऽतिस्यूलस्यूलनाशान
न्तरंपरमाणुक्तियाविभागपूर्वसंयोग
नाशादिक्लमेणद्व्यणुकशानात्तिष्ठ
न्तिपरमाणववैति । यथा । दोष्य
मानास्तिष्ठन्तिप्रलयेपरमाणवः । इ
ति प्राचीनकारिका ॥ तस्यमहत्वा
भावादतीन्द्रियत्वम् । यथा ॥ मह
त्त्वंपद्धिधेहेतुरिति० भा० प० ॥ *
कालविशेषे ॥ यथा । सकालः पर
माणुर्वैयोमुहृत्तिपरमाणुताम् । सती
विशेषमुग्यस्तुकालः सपरमोमहा
न् ॥ अणुर्हीपरमाणुस्यात्त्वसरेणु
स्वयः स्मृतः । जालार्जरश्म्यवग
तः श्लेवानुपतन्नागात् ॥ इ० श्री
भागवते ३ स्कन्धे ११ अध्यायः ॥
अस्यार्थः । सतः प्रपञ्चस्यपरमाणु
तांपरमाणववस्थाधीमुहृत्तेसकालः
परमाणुः तस्यैवाविशेषसाफल्ययो
मुहृत्तेसपरममहान् । अयमर्थः ।
यद्वर्त्तताराचक्रस्यद्वत्वादिनायत्सूर्य
पर्वटनं वच्यति तत्रसूर्यायावतापर

परमात्मा

मागुदेशमतिक्रामतितावान्कालः
 परमाणुः । यावताचद्वादशराश्या
 त्मकांसर्वभुवनकोपमतिक्रामति ।
 सपरममहान्संवत्सरात्मकः तस्यैवा
 वृत्त्यायुगमन्वन्तरादिक्रमेणद्विपरादां
 न्तत्त्वमिति । तथाच पञ्चमेसूर्यगत्वैव
 कालादिविभागवच्चरति ॥ इदानीं
 दृव्यसुकौदिलक्षणपूर्वकमध्यमकाला
 वस्थांकाश्रयतिहौपरमाणुभूगुः स्वा
 त्चयोषवस्त्रसरेणुः सतुप्रखचद्वत्या
 ष्जालाकैति । गवाक्षप्रविष्टेष्वर्कर
 शिम्ब्रवगतः कोसौधीतिलघुत्वेन
 खमेशानुपतन्भ्रगात्गतः । नगामि
 तिपाठेखमेवानुपतन्नवगतः नतुगां
 पृथ्वीम् । इति श्रीधरस्वामिनः ॥

परमाखण्डकः । पुं० विष्णौ ॥

परमात्मा । पुं० चिदात्मनि । स्वप्रका
 शज्ञानस्वभावात्मनि । कार्यकारण
 विश्वक्षणेनित्यशुद्धवृत्तस्वभावे ॥
 देहादियुद्धन्तानामयिदायात्मत्वेन
 कल्पितानांपरमः प्रकृष्टउपद्रष्टृत्वा
 द्विद्विशीपणविशिष्टात्मा ॥ अन्नम
 यप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानन्द
 मयेभ्यः पञ्चभ्योऽविद्याकल्पितात्म
 भ्यः परमः प्रकृष्टोऽकल्पितोऽन्न
 पुष्टंप्रतिष्ठेतुक्तः पात्माच सर्वभूता
 नांप्रत्यक्षितनः । उषामः पुरुषस्त्व
 न्यः परमाग्नेस्तुदाइतः । परामा
 मायानन्ति वायस्यसः । अतति

परमायुः

सर्वव्याप्नोतीत्यात्मा । परमसासा
 वात्माचेतिवा ॥ परमात्मासत्पदा
 र्थः सर्वोपाधिविवर्जितः ॥ अत्रो
 क्तं श्रीदेवीभागवते । याशक्तिः पर
 मात्मासौयोसौसापरमात्मता । अ-
 न्तरनैतयोः कोपिसूक्ष्मं वेदचनार
 देति ॥ अंतरंभेदः सूक्ष्ममपिनवे
 द ॥ अस्याध्यानं यदा । इत्यधमध्य
 पुरुषंपुराणं सत्त्वात्मकंसर्वजगत् स्वरू
 पम् । ध्यायामि नित्यं परमात्मसंज्ञं
 चिद्रूपमेकं वचसामगम्यमिति ॥

परमाद्वैतः । पुं० विष्णौ ॥ मतविशिषे

॥ यदा । निर्गुणं वामभागे च सव्यभा
 गेऽङ्गु तानिजा । मध्ये नाथः स्वयं
 ज्योतिस्तज्ज्योतिर्मेतमोहरमिति ॥

परमानन्दः । पुं० अथिनागिनिरति
 शयत्याभ्यामुत्कृष्टं सुखविशिषे ॥ पर
 मसासावानन्दश्च ॥ अतिशयाज्ञादे
 ॥ ब्रह्मानन्दे ॥ सार्यभौमाद्विहि
 रण्यगर्भान्तानन्दानामुत्तरीत्कर्षं पर
 मावधित्वात् ॥

परमान्नम् । ग० चीरिकायाम् ॥ पावसे
 । तीर इ० भा० ॥ परमस्य तद्वन्न
 ॥ यदा । परमाणामुत्तमानां देवादी
 नामन्नम् ॥

परमायुः । वि० अतिशान्ते ॥ पर
 मसामो पावसाश्च ॥

परमायुः । पुं० धिगत्वधिके वर्षगते
 । क्षीयितकाले ॥ यदा । अतं यथां

परमार्थवित्

शिविंशत्यानिशाभिः पञ्चभिः स
ह । परमायु रिरदं प्रोक्तं नराणां करि
णामिह । चन्द्राद्वाचिं शदश्रुतानाशुनां
ष्टादशवत्सराः । पञ्चविंशतिवर्षाणि
स्वरस्य करं भस्त्रच ॥ चतुर्विंशतिरब्दा
नां ह्यस्य सप्तपञ्चच । नृगशूकरव
स्तादिपशूनां पद्दशान्विताः ॥ इ०
शब्दमात्मा ॥

परमायुषः । पुं० असनदृमे ॥

परमारः । पुं० पवारं इ० भाषा० प्र०
चत्रियजातिविशेषः ॥

परमार्थः । पुं० सत्त्वे । एकरूपेणावस्थि
तिर्धे ॥ परमार्थो विधाप्रोक्तो मया हे
स्वर्गवासिनः । एकः स्वभावतः सा
क्षात्परमार्थः सदैवतु ॥ सशिवः
सत्यचैतन्यसुखानन्तस्त्रलक्षणः । अपरः
कल्पितः साक्षात् ब्रह्मण्यध्वस्तमा
यया ॥ व्यावहारिकसत्यार्थे साक्षात्
सत्यार्थचिद्वचनं । उभयं वक्तिवेदसु
मार्गनिर्बन्धदन्ति हि ॥ इत्युक्तं ब्रह्म
गीतायां ब्रह्मण्यध्वस्तमायया ॥ २ ॥
अध्याये ॥ चतुर्वर्षे पूकृष्टे मीचे ।
यथार्थे ॥ प्रपञ्चोद्यद्विद्ये तनिवर्त्ते
रतनसंशयः । मायामात्रमिदं नैतम
है तं परमार्थतः ॥ परमसासावर्धय
॥ स्वर्गादिपुधर्मादिपुवापरमोमोची
र्थः परमार्थः ॥

परमार्थवित् । चि० । तत्त्वदर्शिनि ॥ अश्रव
मेधशतसहस्रास्यवक्रुते ब्रह्मघातल

परमेष्ठी

चापि । परमार्थविज्ञपुण्यैर्न चपामै
र्लियते विमलः ॥

परमार्हतः । पुं० जैनराजर्षिविशेषे ॥

परमाशक्तिः । पुं० सान्यावस्थमायोपा
धिकप्रक्षरूपिष्ठाम् ॥ यदाहगीता
सु । अपरेषमितस्त्वन्यां प्रकृतिं वि
द्विमेपराम् । जीवभूतां महावाहीव
येदं धार्थैतज्जगदिति ॥

परमृत्त्युः । पुं० काके । वायसे ॥ परे
भ्यो मृत्त्युरस्य ॥

परमेशः । पुं० परशिवे ॥ परमात्मनि ॥
परमसासावीशय । परमादन्द्रादि
भ्योप्युत्कृष्टात्रह्मादयः तेषामेशः ।

परमेश्वरः । पुं० महेश्वरे । शिवे ॥ पर
मात्मनि । सर्वजडवर्गसत्तास्फूर्तिं
प्रदत्वेन बाध्यवाचकभावशून्ये । सर्व
दोषानस्क्रंदिते । परसासावीश्वर
स्य । परमउत्कृष्टः ईश्वरे भ्यो हिरस्य
गर्भादिभ्यः मचासावीश्वरस्य ।

परमेश्वरी । स्त्री । दुर्गायाम् । परदेव
तायाम् । पराम्बायाम् ॥ परमा
चासावीश्वरी च । यहा । परमाणां
ब्रह्मादीनामीश्वरीनियन्त्री ॥

परमेष्ठी । पुं० धातरि । पितामहे । अञ्ज
योनी ॥ परमेष्ठ्योन्निचिदाकाशे ब्रह्म
पदेवातिष्ठतिष्ठा० । परमेस्थः किंदि
तीनिः । तत्पुरुषेणानीचलुक् । स्या
स्त्रिनस्युषामितिपत्यन् ॥ गुणविशेषे ।
यथा । आदौ सर्ववदेष्टिमन्तदः पर

परम्यरा

मोगुरुः । परापरगुरुस्त्वंहिपरमेष्ठी
 त्वहंगुरुरिति हृन्नीलतन्त्रे २ पटलः
 ॥ मन्त्रदातागुरुः प्रोक्तीमन्त्रस्तुपर
 मोगुरुः । परापरगुरुस्त्वंहिपरमेष्ठी
 गुरुस्त्वहमितितन्त्रान्तरम् ॥ शाल
 यामविज्ञेति ॥ यथा ॥ परमेष्ठीचशु
 क्राभः पद्मचक्रसमन्वितः । चित्रा
 कृतिस्लयापृष्ठे शुषिरश्चातिपुष्कल
 म् ॥ परमेष्ठीलोहिताभयक्रमेकंतथा
 युतम् । विम्बाकृतिस्लया रेखाशुषि
 रश्चातिपुष्कलमिति ब्रह्मपुराणम् ॥
 अपिच । परमेष्ठोचशुक्राभयक्रमपद्मस
 मन्वितः ॥ सवर्तुलस्तयावीतः पृ
 ष्ठे चशुषिरंध्रुवमिति पुराणसंचयः
 ॥ परमेष्ठीतुरक्ताभयक्रमपद्मसमन्वितः
 । द्विधाकृतस्तयापृष्ठे शुषिरश्चापि व
 र्तुलम् ॥ पीतवर्णयुतोवापिभुक्तिमुक्ति
 वरप्रद इति वैश्वानरसंहिता ॥
 जिने । बुधे ॥
 परमेष्ठिनी । स्त्री० ब्राह्म्याम् । धामन
 शटी० इ० गौ० भा० ॥ परमेष्ठि
 नः शक्ती ॥
 परमेष्वासः । पुं० उत्कृष्टधनुषि ॥
 वि० मदाधनुर्धरे ॥
 परम्यरः । पुं० सृगविज्ञेति ॥ तनयस्य
 'प्रपौत्रे' इति मेदिनी ॥ प्रवीचान्द्रायि
 ति रेमचन्द्रः ॥
 परम्यरा । स्त्री० परिपाय्याम् । अनुक्त
 मे ॥ यथे । हिमायाम् ॥ चन्द्रये । स

परवशः

न्तानि ॥ परम्यराशब्दोऽव्युत्पन्नं प्रा
 तिपदिकम् ॥ यथा । परंपिपति ।
 पुं० । अच् । श्वपचचारहरेतिवत् ।
 तत्पुरुषेकतीति बहुलाय ह्यादमौलु
 क् । पु० ॥
 परम्यराकम् । न० इच्छांपशुधाते । श-
 मने । प्रीचये ॥ परम्यराया अकनं
 । अक० । भावेघञ् । अञ्चतेर्घञ्
 वा ॥ यथा । परमतिशयेऽव्ययम् ।
 परंपरः श्रेष्ठः आकोऽस्मात् ॥
 परम्यरीशः । वि० परम्यराप्राप्ते ॥
 परांचपरतरांच अनुभवति । परोवर
 परम्यरेष्यादिनाखः । प्रकृतेः पर
 म्यरभावोनिपातनात् ॥ लक्ष्मीपरम्य
 रीष्यांत्वंपुत्रपौषीयतांनयेतिभट्टिः ॥
 पररीशम् । न० पर्वणि ॥ पर्वहन्तरसे
 ॥ पर्वसिरायाम् ॥ दृत्तकम्बले ॥
 'इतिरेमचन्द्रः ॥
 पररुः पुं० केशराजे । सृद्धसोदरे ॥
 परलोकः । पुं० सुगांदिखोकान्तरे ।
 शचुजनं ॥ परसासौलोक्य ॥
 परलोकगमः । पुं० सृत्यौ ॥
 परवचनम् । न० परस्यव्याजेनवशी
 करणे ॥ परस्यवचनम् ॥
 परवान् । वि० पराधीने ॥ परः
 मुानीपस्यास्ति । तदस्यास्यस्मिन्न
 तिसतुप् । मादुपधायाद्यमतोर्घोऽ
 यवादिभ्यश्चित्त्वत्त्वम् ॥
 परवशः । वि० अमुतन्तं । परायते

परशु :

। पराधीनि ॥ परस्ववशः ॥
 परवश्यः । त्रि० पराधीनि । परस्याधी
 नताइते ॥
 परवाणिः । पुं० धर्माध्यक्षे ॥ वत्सरे ।
 वर्षे ॥ कार्तिकेयस्ववाहने ॥
 परवैराग्यम् । न० फलभूतवैराग्ये ॥
 तत्परमपुरुषस्यातेर्गुणवैदृष्य
 मितियोगसूत्रम् ॥ १६ ॥ तत्
 वैराग्यं परमउत्कृष्टमप्रथमवैराग्यं
 विषयविषयम् । द्वितीयन्तुगुणविष
 यमुत्पन्नगुणविवेकख्यातेरेवभवति
 । निरोधसमाधेरनुकूलत्वात् । इ०
 भोजः ॥ सम्प्रज्ञातसमाधिपाटवेन
 गुणत्रयात्मिकात् प्रधानाद्विविक्तस्य
 पुरुषस्यख्यातिः साक्षात्कारउत्प
 द्यतेतत्तद्याशेषगुणत्रयव्यवहारेषु वै
 दृष्यं यद्भवति तत्परं श्रेष्ठं फलभू
 तं वैराग्यम् । तत्परिपाकनिमित्ता
 द्वित्तोपशमपरिपाकाद्बिलम्बे नजै
 बल्यमिति ॥ परश्चतुष्टैराग्यं च ॥ सं
 सारमेवानुससारं दृष्ट्वा सारद्विद्वज्जया
 प्रव्रजन्त्यक्ततोहाहाः परवैराग्यमा
 श्रिताः इति विविदिपासन्त्यास
 परं वाक्यम् ॥

परव्रतः । पुं० धृतराष्ट्रे ॥

परश्रमम् । न० रत्नचिंशेपि ॥

परशब्दम् । त्रि० परशवेदिते । उपग
 वादिभ्योवत् ॥

परशुः । पुं० सुधितौ । कुठारे ॥ परं

परशुरामः

शृष्याति ॥ शृङ्गिंसायाम् । आङ्प
 रयोः खनिशुभ्योडिञ्चैति कुः ॥

परशुधरः । पुं० गणेशे । लम्बोदरे ।
 धरति । धृञ्० । अच् । परशोधरः
 । त्रि० परशुधारिणि ॥

परशुरामः । पुं० जामदग्न्ये ।
 भार्गवे ॥ अद्यतारेषोडशमेपश्यन्
 ब्रह्मद्रुहोन्टपान् । त्रिः सप्तहत्
 स्वः कुपितोनिः क्षत्रामकरोन्म
 हीम् । परशुनारामः । अयं चै
 तांयुगादाव तीर्थः । अस्योत्पत्त्या
 दिकमुक्तं कालिकापुराणे ८५ अ-
 ध्याये यथा । मार्कण्डेयउवाच
 अयकालेव्यतीतेतु यमदग्निमंहात
 पाः । विदर्भराजस्य सुतांप्रथमं न
 जितांस्त्वयम् । भार्यार्थे प्रतिजयाह
 रेगुकांलक्षणांश्विताम् । सातस्मात्
 सातस्मात् सुपुत्रेषु चांशुतुरो वेदसं
 मतान् ॥ रुषयन्तं मुपेणश्च विश्वं वि
 श्वावसुंतया । पद्यात्तस्यां स्वयंज
 ज्ञेभगवान्मधुसूदनः ॥ कार्तवीर्यं
 वधायाशुशक्रार्थं । सकलैः सुरैः
 । याचितः पशुनः सोभूत्तेषां रा
 माह्वयस्तुयः ॥ भारवतरथाधाय
 जातः परशुनासह । सहजः पर
 शुभस्य तंजहातिकदाचन ॥ अ-
 यंनिजपितामह्या यरुमुक्तिविपर्यया
 त् । ब्राह्मणः क्षत्रियाचारो रामोभू
 त् क्रूरकर्महत ॥ सवेदान खिला

परस्पराहतम्

नृत्तात्त्वाधनुर्वेदांश्चसर्वशः । स्वता
तात्कृतक्लृप्तीभूतवेदविद्या विशारद
इति ॥ विशेषः पाज्ञोत्तरखण्डे द्र
ष्टव्यः ५० अध्याये ॥

परशुरामकः । पुं० भृगूणांपती । जा
मदग्न्ये ॥ सूर्यकः ॥

परश्वधः । पुं० कुठारे । मरसा०
दू० भा० । परश्वधनम् । टुभोश्चि

० । अन्धेष्वधीतिडः । परश्वधस
ति । घेट् ० । आतीनुपेतिडः ॥

परश्वान् । पुं० दन्दशूकविशेषे ॥
परश्वः । म० श्वः परदिने । आगामिदि

नात्परदिने । परसो दू० भा० ॥
परद्वतत्श्वश्च । श्वःपरंवा । राजद-

न्तोदि ? ॥ अतिक्रान्ते पूर्वतरदिने
परश्वोजात इति प्रथोगौणः ॥

परसंज्ञकः । पुं० आत्मनि ॥
परसोत् । अ० परेतोर्थे ॥ परस्मिन्

परस्यान्परस्मात्परस्याःपरःपरावा
ः संसत्त्वागतोरमणीयत्वा । विभाषा

परावराभ्यामितिपक्षे अस्तातिः ॥
परस्परम् । अ० अन्वोन्यार्थे ॥ परस्परं

विप्रानमेति । कर्मव्यतिहारेसर्वना
सोद्वेवाच्ये । असमासवद्भावे पूर्वप

दस्यसुपः । सुर्वक्तव्यः । कस्का
दित्वात्त्विसर्जनोपस्यसः ॥

परस्परपराहतम् । न० सञ्जुले । क्लिष्टे
॥ पितृवैवाक्ये । मातामिवन्र्थे ति
दिसुदार्थदधने ॥ पराधाति । धन्ते :

पराकः

कर्मणिगुक्तः । परस्परैषपराहतम् ॥
परस्यैपदम् । न० तडानी वर्जयित्त्वा

जादिशेषु तिप्० तस् भि । सिप्
यस्-य० । मिप् वस् मस् एतेषु०

शतृङ्गसु० इत्ये त्वोद्य ॥ तादर्थ्ये
चतुर्वीति योगविभागात् समासः

। परस्वचितचतुर्व्याञ्चलुक् ॥
परस्वधः । पुं० परस्वधे । कुठारे ॥

परस्वखंदधाति । काष्ठदण्डधार
कत्वात् । कुधोञ्० । आतीनुपेति

काः ॥ ।
परा । अ० विमोचे ॥ प्राधान्ये ॥ प्राति

लोभ्ये ॥ धर्मणे ॥ आभिमुख्ये ॥
भृशाऽर्थे ॥ विक्रमे ॥ गतौ ॥ वधे

॥ इ० मेदिनी ॥ अपिच । वधेग
तौ दर्शनेच विक्रमाभि सुखेभृशे ।

अधीनमोक्षणप्रातिलोभ्यकेषु पराम
तः ॥ यथा । वधिपराहतः । गतौ

परागतः । दर्शने परादृष्टः । विक्र
मे पराक्रान्तः । अभिमुख्ये रावृतः

। भृशे पराजितः । अधीने पराधी
नः । मोक्षणे पराकृतः । प्राति

लोभ्ये पराङ्मुख इति ॥
परा । स्त्री० वन्ध्यावर्कोटिकां ॥

नाभिरुपसूजाधारात् प्रथमोदितना
दसरूपमर्थे । सूलाधारात् प्रथमसु

दितोवस्तुतारः पराख्यः । इत्य
लक्षारकोस्तुमे ? किरणः ॥
पराकः । पुं० खड्गे ॥ कुट्टे । रोग

पराक्रिया

विशेषे ॥ जन्तुभेदे ॥ व्रतविशेषे ॥
 यथाहमनुः । यथात्मनो प्रमत्तस्य
 द्वादशाहमभोजनम् । पराकीनाम
 कृच्छ्रोर्वसर्वपापापनोदनद्रुति ॥ द्वा
 दशाहोपवासोपरराजः सर्वपापहा ।
 एकैकं न द्वै विविष्यं शुक्ले कृष्णे च घ्रास
 येदिति ग० पु० ॥ पराक्षिपलक्षेण
 वः । पराक्षस्य राजापत्यप्रक्षकतुल्य
 त्यात् ॥ ... ।
 पराकरणम् । न० पराक्रियायाम् । प-
 राक्ष्णु खकरणे ॥ ... ।
 पराकृतः । वि० प्रख्यास्याते ॥ परा
 कारि । कृञ् । ऋः - ।
 पराकृपुषी । स्त्री० अपामार्गे ॥ परा
 क्षिपुष्याण्यस्या ॥ ... ।
 पराक्रमः । पुं० विक्रमे ॥ सामर्थ्ये ॥
 सहसि । बले । शौर्ये ॥ उद्योगे ॥ अ-
 भियोगे ॥ निष्क्रान्ताविति शब्० ॥
 पराक्रमणम्-पराक्राम्यते अनेनवा
 । क्रम० । हलद्येति० घञ् । नोदा
 त्तोपदेशस्येति नद्रुतिः । नसामरज
 चागुणायकल्पते नदानमर्थोपचिते
 पुवर्तते । नभेदसाध्यावलदर्पिताज
 नाः पराक्रमस्त्वयमभेदोचते इति
 रामायणम् ॥
 पराक्रिया । स्त्री० पराकरणे ॥ तथाचा
 हुर्वेदान्तविद्ः । यीविप्रजातिचैरा
 न्यादेव्यदमत्वभिमन्यते । केषुल्या
 त्तपरक्रियात् विप्रजातिपराद्गुण

पराचीनः

म् ॥ ब्राह्मणोऽहमिति भ्रान्त्याहृष्टस्य
 तिसवादिषु । प्रहत्तो लभते जग्मेत्ये
 पैवास्य पराक्रियेति ॥
 परागः । पुं० सुप्रनोरजसि । कुमुमरीषी
 ॥ धूलौ ॥ आनीये ॥ गिरिप्रभेदे ॥
 विस्थोतो ॥ उपरागे ॥ चन्द्रे ॥
 परागच्छति । गन्तु० । अन्येभ्यो यी-
 ति षोडः ॥ स्रच्छन्दगमने इति
 शब्० ॥
 परागतिः । स्त्री० मोचे ॥ यद्भवाननि
 वर्तन्ते सैव प्रोक्ता परागतिः ॥ स्वर्गे ॥
 कर्मफले ॥ प्रकृष्टायाङ्गतौ ॥ परा
 चासौ गतिश्च ॥
 परागृह्णी । वि० पराभिधाने ॥
 पराहृदः । पुं० शिवे ॥
 पराहवः । पुं० समुद्रे ॥
 पराद्गुखः । वि० विमुखे । पराचीने
 ॥ पराक्षति० । अनभिमुखो भवति
 । अञ्चु० । अत्वितिवादिना किन्
 । पराकमुखमस्य ॥
 पराक्ष् । वि० प्रतिलोमगमनायथे ॥
 परा० अक्षति । अञ्चु ॥ किन् ॥
 मन्धाट्ये ॥
 पराचितः । पुं० क्रीकिले ॥ वि० ।
 शौदासीन्ये नपरपुष्टे । परिस्कन्दे
 । परैधिते ॥ परेषथाचितः । वि
 ञ्० । ऋः ॥
 पराचीनः । वि० विमुखे । पराद्गुचि
 ॥ पराक्षति अनभिमुखो भवति ।

परादन :

अक्षु० । अद्विगादिनाकिन् ततः ।
स्वार्थविभाषाश्चे रदिक् स्रियामिति
खः ॥

पराजयः । पुं० रथीभंगे । पराभवे ।
पराजयनम् ॥ लिख्यभिभवे । पराज
यनम् एरच् ॥ सर्वत्रजयमन्विच्छेत्
पुत्रादेकंपराजयमित्यङ्गीकारः ॥

पराजितः । चि० पराभूते । निर्जिते
। जिते ॥ पराजीयतेस्म परैराजी
यतेस्मवा । लिख्यभिभवे । ऋः ॥
पराजिते ॥ परेषामाजीयतेस्म । जि०
। ऋः । यद्वा । परेषामाजः क्षेप
णंजातमस्य । ता० । इतच् ॥

पराङ्गः । पुं० परङ्गार्थे ॥

पराङ्गीनम् । न० पक्षिणः पराहृष्यगम
ने ॥

परात्परः । चि० श्रेष्ठतमे ॥ विश्रुता
त्मनि ॥ परात्त्रह्नादिरपिपरः श्रेष्ठः
। दूरार्थकत्वात् पञ्चम्याः स्तोकादि
भ्यङ्गत्वलुक् ॥

परात्प्रियः । पुं० तृणविशेषे ॥ चि०
प्रियोत्तमे ॥

परात्मा । पुं० प्रत्यगभिन्नं ब्रह्मणि ॥ उक्त्या
यानात्मनः सर्वानन्यथ्यतिरेकतः
। प्रत्यक्प्रधानवाहृष्यानिजात्मानम
वेत्परम् ॥ परासावात्माच । परमा
त्मा ॥

परादनः । पुं० पारसीकाश्चे ॥ इति
त्रिकाण्डशेषः ॥

परापरम्

पराधीनः । चि० परवशे । परतन्त्रे ।
नाथवति ॥ परस्मिन्नधि सप्तमीश्री
शङ्करितिसमासः । अयडचेतिखः
॥ स्वाधीनवृत्तेः साफल्यं पराधी
नवृत्तिता । येपराधीनकर्माणोजीव
न्तौपिचतेमृताः । इति गरुडपुरा
णे ११३ अध्यायः ॥

परानन्दः । पुं० निरतिशयसुखस्वरूपे
॥ परसासावानन्दश्च ॥ परानन्दा
वाग्निद्यागमाचार्यात्मानुभवप्रलयश्च
यस्यैकविषयत्वेनभवति । यथाहु
रागमविद्ः । शास्त्रदृष्टिर्गुरुवाक्यं
तृतीयः स्वात्मनिश्चयः । निरन्त
रानुसन्धानंपरानन्दाभिहेतव इति ॥

परानसा । स्त्री० विकित्सायाम् ॥

अन्तकालः । पुं० द्विपराडावसानेपर
स्यकार्यत्रक्षणः अन्तकालः विना
शकालः ॥

पराङ्गम् । अन्यस्वामिकभक्तपिष्टकादौ
॥ परस्यृष्टान्ते ॥ पराङ्गं परवासश्च
नित्यं धर्मरतस्त्वजेत् ॥ चि० । पर
पिण्डादे । पराङ्गे नोपजीविनि ॥
परस्वअत्रम् । पराङ्गं नित्यमस्य ।
अर्गं चादिभ्योऽच् ॥

परापम् । चि० परेपि ॥ परागताशापो
ऽस्मिन् । अवर्णान्तादेतिपक्षे चपट्टं
दभावः ॥

परापरम् । न० परस्वके ॥ चि० परस्मि
न्नपरस्मिंश्च ॥

परामर्श :

परापरगुरु : । पुं० गुरुविशेषे ॥ पार्व
र्या ॥

परापरज्ञ : । वि० विद्याविद्याविभाग
ज्ञे ॥

पराप्रकृतिः । स्त्री० अपराप्रकृतेर्भिन्ना
यांप्रकृतौ ॥ अपरिबन्धितस्त्वन्या
प्रकृतिंविश्वमेपराम् । जीवभूतां
महावाचीययेदंधार्यतेजगत् ॥ चेन्न
जलघणायाम्० पराशक्तौ ॥

पराभवः । पुं० तिरस्कारे । न्यकारे
। तिरस्क्रियायाम् । परिभवे ॥
यथा । विश्वे प्रहरमजदिवजगतः
प्रभवाम्ययम् । भजंतियेपुष्करार्चं
नतेयान्निपराभवमिति ॥ ब्राह्मण
स्याऽपशब्दभाषणफलंपराभव इति
विवरणकारः ॥ विनाशे ॥ परा
जवे ॥ विपदि ॥ चत्वारिंशत्स
द्व्यक्षेवत्सरे ॥ यथा । पार्थिवेन्दु
पसैन्ये अस्मत्सौः खण्डमण्डले ।
प्रपीड्यन्ते जनाः सर्वेभयभीताःप
राभवे ॥

पराभिधानः । वि० परागृह्णिनि ॥

पराभुक्तिः । स्त्री० पातालादिकला
नाधुवर्तिं विचिवैश्वर्यं सम्पन्नत
त्तद्भुवनाधिपत्त्ये ॥

पराभूतः । वि० जिते । प्राप्ताभि
भवे । पराजिते । पराभूयतेस्य ।
भू० । ऋः ॥ ५

परामर्शः । पुं० विवेचनायाम् । युक्तौ

पराम्बा

। वितर्के । विमर्शने । तर्के ।
जहे ॥ स्मरणज्ञाने ॥ व्याप्तिवि
शिष्टपक्षधर्मताज्ञाने ॥ यथा । व्या
प्यस्यपक्षधर्मत्वधीः परामर्शवच्य
ते । अस्मार्थः । व्याप्तिविशिष्टस्य
पक्षेणसहवैशिष्ट्यावगाहिज्ञानमनु
मितिलनकम् । तच्चव्याप्यः पक्षे
इतिज्ञानम् । पक्षोव्याप्यवान् इति
ज्ञानंवा । इति सिद्धान्तमुक्तावली
॥ सचानुमतौ व्यापारः । यथा ।
व्यापारस्तुपरामर्शः करणंव्याप्तिधी
र्भवेत् । अस्मार्थः । अनुमायामनु
मितौव्याप्तिज्ञानंकारणंपरामर्शोव्या
पारः । तथाहि । येनपुरुषेणमहा
नसादौधूमवद्भ्योऽपिर्ह्यहीतापथा
अस्यैवपुरुषः कश्चित्पर्वतादौअवि
च्छिन्नमूर्त्ताधूमरेखांपश्यति तदन्तरं
धूमोवह्निव्याप्य इत्येवंरूपं व्याप्ति
स्मरणंतस्यपुरुषस्यभवतिपद्याच्चवह्नि
व्याप्यधूमवान्पर्वतइतिज्ञानंभवति
सएवपरामर्श इत्युच्यते ॥ इतिसि
द्धान्तमुक्तावली ॥

परामृतम् । न० गोचृते ॥ वर्षणे ॥
परामृष्टः । वि० सम्बन्धे । सम्बन्धयुक्ते
॥ कृतपरामर्शे ॥ विवेचिते ॥ परा
मृश्यते । मृग० । ऋः ॥

पराम्बा । स्त्री० पराम्बिकायाम् ।
साम्बावस्थमायोपाधिक ब्रह्मरूपि
स्थाम् ॥

परासु :

परिकावा

पराविद्या । स्त्री० ब्रह्मविद्यायाम् ॥
 यथा । पराविद्यांशृगुमुनेयथाब्रह्मा
 वगम्यते । यत्तद्दृश्यमयाच्च भगोच
 चरणं ध्रुवम् । अघक्षु ; श्रोत्रंतद
 पाणिपादनित्यं विभुसर्वगतं सुसूक्ष्म
 मिति ॥

परावृत्तः । अपावृत्ति ॥

परावृत्तिः । स्त्री० निवृत्तौ ॥ उन्नत
 वे ॥

परावेदी । स्त्री० वृहत्याम् ॥

पराशक्तिः । स्त्री० पराप्रकृतौ ॥ परा
 श्वायाम् ॥ यथाहजनमेजय प्रति
 श्वासः । यदादिभूतिमत्सत्त्वं श्रौ
 मटूर्जितमेववा । तत्तदेवावगच्छत्वं
 पराशक्त्यंशसम्भवम् । एतेचान्ये चरा
 जानः पराशक्तेरुपासकाः । संसार
 तरुमूलस्य कुठारा अभवद्गुपेति ॥
 पराचासौशक्तिश्च ॥

पराशरः । पुं० व्यासमुनीर्जनके । श-
 क्तिमुनेः पुत्रे ॥

पराश्रयः । चि० अन्यावलम्बे ॥ पर
 चाश्रयोयस्य ॥

पराश्रया । स्त्री० वृद्धीपरिजातलता
 विशेषि । वृन्दायाम् । वृचादन्वाम् ॥

परासनम् । न० स्नाने । वधि ॥ असु०
 । ल्युट् ॥

परासिसुः । चि० परासितुमिच्छौ ॥
 अस्यते । सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥

परासुः । चि० सृते ॥ परागताअसवी

स्मात् ॥

परासुता । स्त्री० सृतत्वे ॥ निद्रापर
 वशतायाम् ॥

परास्कन्दी । पुं० चीरे ॥ परान्नास्क
 न्दितुंशीलमस्य । स्कन्दिर० । सुषी
 तिणिनिः ॥

परासः । चि० अपासौ । अवज्ञाते ।
 निरस्ते । पराजिते । पराअस्यतेश्च
 । असु० । क्तः ॥

पराहतः । चि० दूरीभूते ॥ ताडिते
 पराहन्यतेश्च । इन० । क्तः ॥

पराहन्ता । स्त्री० समष्ट्येहृकारे ।
 पराहन्तारूपस्यहृदारस्थकी । योवे
 दाईब्रह्मास्मीति वृत्तिरूपउक्तः ।
 तथाच सृष्टिसमयेयः प्रथमीभावो
 व्यक्तस्यपरावाणीरूपोऽयमस्मीत्युत्प
 न्नः पराहन्तारूपः सोहृदारः स
 देवसोम्येदमयवासी दिव्यनीकान्
 सतउत्पन्न इतिनीलकण्ठः ॥

पराहणः । पुं० अपराहण्ये । अरपन्न
 तदृश्यंतिवियहः ॥

परि । अ० सर्वतीभावे । वर्जनि ।
 व्याधी ॥ शिपि ॥ ब्रह्मभूताग्न्यानि ।
 भागे । शीपायांम् ॥ पालिङ्गने
 लक्षण्ये । दीपाग्न्यानि । निरसने ।
 पूजायाम् । व्याप्तौ । भूषणे । उ
 परमे ॥ शोके । सक्तोपभाषणे ॥

परिकावा । स्त्री० वाङ्मयभेदे ॥ यथा
 । अथवाङ्मयभेदाः सुखस्युत्प

परिकर्ता

रहकथाकथा । आख्यायिकापरिक
घेति । त्रिकाण्डशेषः ॥

परिकम्पः । पुं० भये ॥ कम्पे ॥ परि
तः कम्पः ॥

परिकरः । पुं० सङ्घे । गणे ॥ पर्यङ्
के ॥ परिवारे ॥ बस्त्रादिनाप्रगाढ
गान्धिकावन्ने ॥ यथा । सकृदुच्चरि
तं वै न हरिरित्युच्यते ॥ वक्षः
परिकरस्ते न मोक्षाय गमनं प्रतीति ॥
युद्धोचितपरिधाने ॥ समारम्भे ॥
विवेके ॥ सप्तकारिणि ॥ यत्ने ॥
अलङ्कारवि० ॥ यथा ॥ विशेषणैर्यै
त्साकृतैरुक्तिः परिकरस्तुसः ॥ अ
र्थादिशिष्यस्य । उदाहरणम् ।
यथा । महौजसो मान धना ध
नार्चिताधनुर्भृतः संयतिलब्धकी -
र्त्तयः । नमं हतास्तस्थनभिन्नदृष्टयः
प्रियाणिवान्ज्वलन्चमुभिः समीहि
तुम् ॥ यद्यप्यपुष्टार्थस्य दीपतभि-
धानात्तन्निराकरणेन पुष्टार्थस्वीका-
रः कृतः तयाप्येकनिष्ठात्वेन बहू-
नां विशेषणानामेवमुपन्यासे वैचित्र्य
मिच्छलङ्कारमध्ये गणितः ॥ परिकी
यते । कृत्विचेदि । ऋदोरप् ॥ परि
क्रियतेऽनेन । पुंसीतिवः ॥

परिकर्तिका । स्त्री० गुटेकर्त्तनयत्पी-
डायाम् ॥

परिकर्ता । पुं० अनृद्व्येष्ठाकनिष्ठावि
वाहस्ययाजकेद्रुद्युदाहृतत्वम् ॥

परिचित

परिकर्मा । पुं० सेवके । परिवारके ॥
इतिरत् ॥ न० । इन्द्रसंस्कारे । कु-
ङ्कुमादिनाशरीरशोभाधायककर्म
णि ॥ परिमलवर्षनार्थाक्रियापरि-
कर्मस्नानोदघर्षनादीन्वर्थः ॥

परिकर्मी । त्रि० सेवके ॥ इ० ई० ॥

परिकल्पितः । त्रि० कृते ॥

परिकल्प्यः । त्रि० परिकल्पितुंयोरत्वे ॥

परिकाङ्क्षितः । त्रि० तपस्विनि ॥ इ-
तिशब् ॥

परिकीर्णः । त्रि० व्याप्ते ॥ परितः कौ-
र्णः ॥

परिकूटम् । न० पुरद्वारकूटके । नगर
द्वारकूटके । हस्तिनखे । हयनो०
ह० इ० भा० ॥

परिक्रमः । पुं० विहारे । क्रीडार्थप-
द्भ्यांसङ्घरणे ॥ प्रदक्षिणे । परिक-
र्मा० इ० भा० परिक्रमणम् । क्रमु० ।
घञ् ॥ नोदात्तोपदेशस्तेतिनद्विः ॥

परिक्रमसङ्घः । पुं० कागले ॥

परिक्रयणम् । न० नियतकालंभृत्त्या
स्वीकरणे ॥ परितः क्रयणम् ॥ क्रय-
णस्यसमीपंवा ॥

परिक्रिया । स्त्री० परिसर्पे । परिलना-
दिनावेष्टने ॥ परिकरणम् । क्वाञः
शब् । रिङ्शयगुलिङ्ङु ॥

परिक्रान्तः । त्रि० परिश्रान्ते ॥

परिचित् । पुं० नृपान्तरे ॥ अभिमन्यु-
पुत्रे ॥ अश्वमेधे ॥ परितोदुरितंघी

परिग्रहः

यतीयेनेतिव्याख्यानात् ।
 परिहितः । वि० जलादिनाऽवच्छि-
 न्ने । परिखादिनावेष्टिते । निवृत्ते ।
 परितःक्षिप्यतेऽस्मि । क्षिप० । ऋः
 सर्वतोभावेनक्षेपयुक्ते ।
 परिखा । स्त्री० खेये । राजधान्यादी-
 नांखातरूपवेष्टने । खार्द्धे० इ० भा० ।
 अस्यामानन्तु । प्रस्थेषपरिखामानं
 शतहस्तप्रशस्तकम् । परितःशिविरा-
 बासुगभीरदशहस्तकम् ॥ सङ्के-
 तपूर्वकक्षेत्रपरिखादारसीक्षितम् ।
 शशोरमन्थमिचस्यगम्यमेवमुखेनचे-
 त्ति ॥ परितःखन्यते० परितःखाता-
 वा । अन्येभ्योपीतडः ॥
 परिखातः । पुं० गर्ते ॥
 परिख्यातः । वि० दिख्याते ॥
 परिगणितः । वि० सर्वतोभावेनगण-
 नायुक्ते ॥
 परिगतः । वि० प्राप्ते ॥ विस्मृते ॥
 ज्ञाते ॥ चेष्टिते ॥ गते ॥ वेष्टिते ॥
 परिग्रहा । स्त्री० नार्याम् ०
 परिग्रहः । पुं० परिलने । पुत्रमिच
 कलत्रादी ॥ यथा । क्वचिदुपहृतिः
 कर्त्ताऽमीभिः कृताक्रियतेषवानचमु-
 विमवन्त्वेतेपुंभांसुखाद्यपरिग्रहाः ।
 दधतिविरहमर्मण्येदतदर्थमपार्थक्यं
 तदपिबिपुलायासाःसौदंल्यहोवतडः
 शवः ॥ पत्न्याम् ॥ स्त्रीकारे । मूले
 ॥ मूले ॥ शपे । शपये ॥ राहुवक्तु-

परिघोषः

स्यभास्करे ॥ प्रतिघरे ॥ सैन्यपद्या-
 हागे ॥ सङ्गृहे ॥ शास्त्रनिपिबुमा-
 र्गेषदेह्यावानिर्वाहकाधिकभोगसा-
 धनस्त्रीकारे । शरीरधारणार्थमस्य
 हृत्वे पिपरीपनीतवाघोपकारणे ॥ प-
 रिग्रह्यतेपरिग्रह्यम्परिग्रह्यातिवा-
 यहृद्वित्त्वपुत्रिभाषायहृत्त्वज्वा ॥
 परिग्रह्यतेऽनेनितिकारद्व्युत्पत्तिर्हृत्वी ॥
 परिघः । पुं० शीगविशेषे ॥ रात्रजात
 स्तफलंयथा । उत्पत्तिकालेपरिघोय
 दिस्यान्नरस्तदावंशकुठारवल्पः । अ-
 सत्यसाक्षीचमयाविहीनःस्वल्पानु-
 भोक्ताविलितारिपक्षः ॥ लोहंगी०
 इ० प्र० अस्त्रविशेषे । परिघातने ।
 लोहवदलगुडे ॥ भर्गसे ॥ घाते ।
 परिघाते ॥ मुद्गरे ॥ शूले ॥ कलसि-
 चतयाकाचघटेगोपुररुद्रानोरिति
 शश्वरवावली ॥ परिह्वानम् ०
 परिह्वयतेऽनेनवा । इन० । परी-
 घत्त्वप् । घादेश्च ॥
 परिघातः । पुं० अस्त्रे ॥ इनने ॥ परि-
 तोघातः ॥
 परिघातनः । पुं० परिघे । लोहवद-
 लगुडे ॥ लोहवद्वयश्याम् ॥ परि-
 तोघातश्चमेन । ल्युट् ॥
 । न० सर्वतोभावेनइनने ॥
 परिघोषः । पुं० निनादे । शब्दे ॥
 यवाच्ये ॥ लघुदधुनी ॥ परितो-
 घोयोऽथवा ॥

परिणामी

न्तगपत्तिः परिणामः ॥ ॥ ।
 परिणामदर्शी । त्रि० चरमकालप्रसि-
 णि । पञ्चाद्दर्शिनि । विषयादे-
 शियद्दर्शि ॥
 परिणामवादः । पुं० वादविशेषे ॥ त्र-
 शैवनामरूपप्रपञ्चभेदेनपरिणमतेऽ-
 त्तिकेवोदञ्चनादिभावेन । अतएव
 प्राकृतरूपस्यसत्त्वस्यापरिच्छागः प्रप-
 ष्वेषु उदञ्चनादाविवच्छक्तिकाश्चस्ये-
 त्वर्थः ॥ परिणामवादसमाह्यपात-
 श्लेषपाशुपतानांनये ॥ यथा । गुण-
 साम्यं प्रधानंस्याद्गुणाःसत्त्वंरजस्तमः
 । सुखदुःखमोहरूपदंश्रते हिस्फुटं
 जगत् ॥ प्रधानंस्यान्महान् सोह-
 ङ्कारोऽसौषोडशात्मना । जायतेपञ्च-
 तन्मात्राण्येवाण्येकादशापियत् ॥
 तन्मात्राणितुभूतानिजायन्ते तत्रस-
 ह्यथा । चतुर्विंशतिरितानितचात्मा
 पञ्चविंशतिः सदेवकार्यमुत्पत्तेः
 पूर्वकारकरूपकम् । आविर्भावति
 रोभायौजन्मनाशावुद्दीरिताविति ।
 परिणामशूलः । पु० रोगविशेषे ॥ त-
 स्योत्पत्तिर्यथा । स्त्रीर्निदाने प्रकुपि-
 तो वायु सत्रिहृतीयदा कफपित्ति-
 समावृत्तशूलकारीभवेदन्ती ॥ तस्यौ-
 पधंयथा । लौहचूर्णसमायुक्तं त्रिफ-
 लाचूर्णमेवथा । मधुनास्वादितंरुद्र-
 परिणामाख्यशूलनुदिति ग० पु० ॥
 परिणामी । त्रि० विकारिणि ॥ परिणा-

परितर्पणम्

। सोऽस्मास्तीति । म० इति ॥
 परिणामवादी । त्रि० परिणामवादि-
 नि ॥ पूर्वरूपत्वाग्नेरुपान्तरप्राप्तिस-
 द्वायं परिणामंशोक्तिसः ॥
 परिणायः । पुं० शारीर्यांसमन्तान्नयने
 ॥ परितोषामदक्षिण तीनयनम् ।
 शीञ् ॥ परिन्दोरितिघञ् । परिणा-
 येनशरीरोनुहन्तिसमन्तान्नयनेनेत्वर्थः
 परिणायकः । पुं० परिणेतारि ॥ नय-
 तेष्वुल् । उपसर्गादसमासेपीतिण-
 त्वम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 परिणाहः । पुं० विस्तारि । पुनहा० चौ-
 ङ्गाप्रीसार इत्यादिभा० । विशाल-
 तायाम् ॥ परिणह्यतेऽनेन । अह०
 । घञ्- । उपसर्गादसमासेपीतिण-
 त्वम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 परिणिनंसुः । त्रि० परिणनुत्तिर्यक्प्र-
 हत्तुमिच्छी ॥ नमेऽन्नान्नादुप्रत्ययः
 । एकाचउपदेशेऽनुदात्तादितौट् प्र-
 तियेधः ॥
 परिणूतः । त्रि० सुते ॥ परिणूयते
 स्म । षूस्तौ । क्तः ॥
 परिणैता । पु० भर्तारि । वोढारि ॥
 परिणयति । शीञ्सूच् ॥
 परितप्तः । त्रि० परिदूने ॥
 परितर्पणम् । न० ऊहे ॥ शिंसा-
 याम् ॥
 परितर्पणम् । न० परितर्पितक्रिया-
 याम् ॥

परिदायी

परितः । अ० सर्वतोर्वे ॥ पर्यभिभ्यास्ते
तिपरिशब्दात्तसिल्सर्वाभयार्थाभ्या
मिष्यते । सर्वत्र ॥

परितापः । पुं० दुःखे ॥ नरकान्तरे ॥
कर्म्ये ॥ भये ॥ शोके ॥ परित
स्तापः ॥

परितुष्टः । त्रि० परितोपयुक्ते । सन्तु-
ष्टे ॥

परितोपः । पुं० अतिदृष्टौ । सन्तोषे ।
सर्वतोभावेनतुष्टौ ॥ यथा । त्यामु
दरसाधुमन्येशाकैरपियदसिलब्धपरि
तोपम् । इतद्दृश्यञ्चधिकाधिकवा
ब्धाशतदुर्भरंनपुनः ॥

परिच्छागः । पुं० सर्वतोभावेनवर्ज
ने । परिच्छजने । क्षोरणे ॥ मलो
त्सारणे ॥ परितस्च्छागः ॥

परिचाणम् । न० मारणोद्यतस्त्रनिवार
णे । हस्तधारणे । हस्तवारणे ।
पर्याप्तौ ॥ चैड् ॥ ल्युट् ॥ र
चणे ॥

परिदरः । पुं० दन्तरोगविशेषे ॥
यथा । दन्तमांसानिशीर्यन्ते वस्मिन्
ध्रौवतिचाप्यसक् । पित्तासृक्कफ
ओव्याधिर्ज्ञेयःपरिदरोऽसिद्धति ॥

परिदानम् । न० नैसेये । परीषर्त्ते ।
विनिमये ॥ परिकृत्वदानम् ॥ न्य
सावस्तुप्रत्यर्पणेपीतिकश्चित् ॥

परिदायी । पुं० अनूढज्येष्ठेत्कनिष्ठा
यकन्यादातरि ॥ यथाहहारीतः ।

परिदृष्टा

ज्येष्ठेऽनिर्विष्टे कनीयान्निर्विशन्
परिवेत्ताभवतिपरिविन्नोज्येष्ठः प
रिवेदनीयाकन्यापरिदायीदाताप
रिक्तायाजकस्ते सर्वेपतिताद्भृति ॥

परिदोषकः । त्रि० अवबोधके ॥

परिदोषितः । त्रि० प्रकाशिते ॥

परिसर्वतोदोषितः ॥

परिदृष्टः । त्रि० समन्तात्साक्षात्
कृते ॥

परिदेवनम् । न० अनुशीचनोक्तौ ।
विलासे ॥ दिवुपरिदेवने । चु० ।
ल्युट् ॥

परिदेवना । स्त्री० शोकनिमित्तं विला
से । शोकोक्तौ ॥ यथा । अव्यक्ता
दीनिभूतानिव्यक्तमध्वानिभारत ।
अव्यक्तनिधनान्येवतचकापरिदेवना
॥ वृत्तिभगवद्गीता ॥ तमन्तवल
योर्व्येणप्रज्ञया पीरुषेणच । चलभ्यं
लभतेमर्त्तं सचकापरिदेवना ॥ ए
कासाध्यप्रयातानांसर्वेषांतत्रगामि
नाम् । यद्येकस्त्वरितीयातिकात
त्रपरिदेवनेतिग० पु० ॥ दिवुपरि
देवने । चु० । श्यासथव्योयुजिति
युच् ॥ टाप् ॥

परिदूनः । त्रि० परिदेवनांप्राप्ते ॥
चीणचेतने ॥ दिवु ० क्तः ॥

परिदृष्टा । त्रि० समन्ताद्दर्शनस्यक
र्त्तरि । साधिपुरुषे । परिपश्यति
। इशिरः । वा० लृट् ॥

परिपणम्

परिधानम् । न० अधींशुके । अन्तरी
ये । उपसंख्यानं ॥ परिधीयतेऽने
नवा । बुधाञ् । कृत्यल्युटोवहु
लम् ॥

परिधायः । पुं० ललस्थाने ॥ परि
च्छेदे । नितम्बे ॥

परिधावी । पुं० वत्सरविशेषे । यथा ।
अभिभूतं जगत्सर्वं क्लेशैर्बहुविधैः
प्रिये । मारुतैः फलदाहैश्च परिधावि
निशोभने ॥

परिधिः । पुं० यज्ञियद्रुशाखायाम् ॥
उपसूर्यके । परिवेशि । अन्द्रसूर्य
समीपमण्डले ॥ परितीधीतेऽनेन
वा । बुधाञ् । उपसर्गेघोः । किः
चक्रप्रान्ते । भूगोलादेर्वेष्टने ॥

परिधिस्यः । पुं० परिचरे । परितः
स्थिते सैनारक्षके । परिधीसिनान्ते
तिष्ठति । हा० । सुपीतिकः ॥

परिधेयः । त्रि० परिधानीये । परिधा
नीपयुक्तोऽन्तरीयादिवस्त्रे ॥ परि
धातुं शक्यः । धाञ् । अचीयत्
इत्यति । गुणः ॥

परिनिष्ठितः । त्रि० चतुरि ॥ निश्चि
ते ॥

परिपक्कः । त्रि० परिणते ॥ परितः प
क्कः ॥

परिपक्कमानसः । त्रि० अवगमनना
दिभिः स्थितप्रज्ञे ॥

परिपणम् । न० नीव्याम् । वणिङ्मूल

परिपाटी

धने । पूंजी० इति भा० ॥ परिप
श्यते हृद्ध्यर्थे प्रयुज्यते । पण० ।

पुंसीतिथः ॥ राजपुत्रादेर्वन्धके ॥
परिपन्थकः । पुं० शत्रौ ॥ इ० छे० ॥

परिपन्थी । त्रि० शत्रौ ॥ परिदीपाख्या
नंपन्थयितुं शीलमस्य । पथिगतौ

। चु० । णिनि । परिदर्शनीयः
पन्थाअस्यवासमासान्तविधेरनित्य

त्वादेन ॥ विप्लवकृति । पथिकदं
स्यौ ॥

परिपत्नवम् । न० तीर्थविशेषे ॥

परिपवनम् । त्रि० तितलेनि ॥ तित-
उपरिपवनम् भवतीति पेश्याभा-
ष्यम् ॥

परिपाकः । पुं० विपाके ॥ परिपच
नम् । उपसंघर्षे । घञ् ॥ परिपक्क

तायाम् ॥ यथा । इच्छद्, तंकेपलव
ङ्गिपक्कमांसिनस्यैः परिपाकमेती

तिभौवप्रकाशः ॥ नैपुण्ये ॥ य० ।
शीघ्रतस्य विनये परिपाकं पाकयास

नपदस्यैः शतोपीति नैपधिपद्धतः
सर्गः ॥

परिपाकिनी । स्त्री० चिबृतायाम् ॥
परिपाटिः । स्त्री० अनुक्रमे । अनु-

पूर्व्याम् ॥ परिभांगि । भानेन पाट-
नम् । पट० । स्वार्थेऽणन्तः । अच-
इ ॥ इषजादिभ्यङ्गीकृता ॥ इ-

तिकस्य व्यतायाम् ॥
परिपाटी । स्त्री० आवृति । अनु-

परिप्रश्नः

क्रमे ॥ कृदिकारादितिडीप् ॥
 परिपिष्टकम् । न० सीसके ॥
 परिपुष्करा । स्त्री० मोडुस्वायाम् ।
 राजगोमक्द्र० गी० भा० ॥
 परिपूतम् । न० निपुलाकीकृते ।
 अपास्तपुलाके । अपास्ततुपधान्ये ॥
 चि० । सर्वतोभावेनपवित्रे ॥
 परिपूरी । चि० । भक्तवरदे ॥ परिपु-
 रयतिकामैर्भक्तान् ॥ परिपूरयते
 र्थिनिः ॥
 परिपूर्णः । चि० । पूरिते ॥ परितः
 पूर्णः ॥
 परिपूर्णता । स्त्री० । आभोगे । सम्पू-
 र्णतायाम् ॥ परितः । पूर्यतेऽस्मात् ।
 पूरी० । गच्छर्थतित्तः । रदाभ्या-
 मितिनिष्ठानत्वम् ॥ परिपूर्णस्य-
 भावः । तस्यभावइतितल्ल ॥
 परियुर्णत्वम् । न० । आभोगे । पूर्णता
 याम् ॥ परिपूर्णस्यभावः । तस्यभा-
 वस्त्वतल्लौ ॥
 परिपेलम् । न० कैवर्त्तीमुस्तके । ना
 गरमोघा० इ० भा० ॥ यथा । परि
 पेलसर्ववल्पतत्कुटन्नटसन्नकम् ।
 जायतेमुस्तकाकारशेवालकुलसन्न-
 ये ॥
 परिपेलवम् । न० कैवर्त्तीमुस्तके ॥
 परितः । पेलवमृदु ॥
 परिप्रश्नः । पु० कोर्ककथमिदवातको
 वैकर्त्तस्यविद्यते० उपादान किमस्य

परिभवः

स्यकथं वदोस्मि केनोपायेनमुच्ये इत्या
 दिपृच्छायाम् ॥ पृच्छामात्रे ॥ प-
 रितः । प्रश्नः ॥
 परिभवः । चि० चञ्चले ॥ परिभव-
 ते । मुद्गती । प० चच् ॥ आ
 कुले ॥
 परिभ्रुतः । चि० । आमुते । व्याप्ते
 सर्वतोव्याप्ते ॥ परितः । भ्रुतः ॥
 परिभ्रुता । स्त्री० । मदिरायाम् ॥ या
 स्यधर्मेवेदनावत्त्वाद्योनौ ॥ यथा ।
 परिभ्रुतायाम्भवतियास्यधर्मेकजाभ्य
 शम् । इतियोनिव्यापत्रिदानेमाध
 वकरः ॥
 परिफुल्लः । चि० । इर्षपुलकिते ॥ फु
 ल्लते । फुल्ल० । पचाद्यकन्तंनतुफु
 ल्लेतिनिष्ठान्तं । अनुपसर्गादितिक-
 घनाविरोधात् । परितः । फुल्लः ॥
 परिवर्द्धः । पु० । राजयोग्यद्रव्ये । सि
 तच्छत्रादौ ॥ परिच्छेदे ॥ परिवर्द्ध
 तेपरिवर्द्धतेया । वर्द्धप्रधान्ये । अ
 च० चच् ॥
 परिभवः । पु० । अनादरे ॥ यथा ।
 चन्ताव्याद्विजलातयः परिभविष्येतद्-
 वचः । पालनात्पीतः कुम्भसमुद्भ
 वेनमुनिनाकिजातमेतावता । मया
 द्वायदिल्लङ्घतेविधिवशाद्यस्मिन्च-
 षेवारिधिस्रैलीवयसवराचरय स-
 तिय कस्तवकुम्भोद्भवः ॥ परौ सु-
 वोऽवज्ञानइ० घञभावेनदीरप् ॥ स

परिभूयमानः

वर्तमानवने ॥

परिभावः । पुं० अनादरे । परिभवे ॥ परौभुवोऽवज्ञानइतिभावेवञ् । वृद्धिः ॥

परिभावुकः । चि० तिरस्कुर्वति ॥ लघूपतेत्यादिनोकञ् ॥

परिभाषणम् । न० सनिन्देउपालम्भे ॥ उपालम्भोद्दिष्टिविधः । गुणाविष्करणपूर्वकोनिन्दापूर्वकश्च । आद्यो-यथा । महाकुलस्यभवतः किमुचितमिदमिति । द्वितीयस्तुयन्त्रकौमुदस्यभवतश्चित्तमेवेदमिति । तत्रयोर्द्वितीयःसपरिभाषणशब्दाद्यैः ॥ भाष्यव्यक्तायांवाचि । ल्युट् ॥ नियमे ॥ आलापे ॥

परिभाषा । स्त्री० परिष्कृतेभाषणे । पदार्थविवेचकाचार्याणांयुक्तियुक्तायांवाचि । प्रज्ञप्ती । शैल्पाम् ॥ अनियमनिवारकेन्यायविशेषे ॥ अनियमेनियमकारिणीपरिभाषितलक्षणात् ॥ आधुनिकसङ्केते ॥ इ० शक्तिवादेगादाधरीटीका ॥

परिभूः । पुं० ईश्वरे ॥ सर्वेषामुपर्यु-परिभवनात् ॥ परिसर्व्यतीभवति । भू० । क्लिप् ॥

परिभूतः । चि० परिभवाच्चिते । अनादते । अवसते । अवमानिते ॥ परिभूययोग्य । भू० । क्तः ॥

परिभूयमानः । चि० अनादपानुभवक-

परिमाणम्

चरि ॥ यथा ॥ धैर्यालभावेनपठन्ति विद्यांकामातुरायौवननष्टचित्ताः । तैवृद्धकालेपरिभूयमानाः । सन्देह-मानाः शिशिरेयथावजाइति ॥

परिभोगः । पुं० उपभोगे ॥ परिभोजनम् । भुज् ० । घञ् ॥

परिभ्रमः । पुं० सर्वतोभ्रमणे ॥

परिभ्रमणम् । न० पर्यटने ॥ धनाशा-पुरुषस्त्रेहपरिभ्रमणकारणम् ॥

परिभ्रामणम् । न० हस्तादियुग्यही-त्वापरितद्यालने ॥

परिमण्डलः । चि० वर्तले ॥ परितद्य-द्राकारे ॥ न० । परसाह्ये ॥

परिमण्डलितः । चि० विवर्तिते ॥ वस्तु-लीकृते ॥

परिमलः । पुं० विमर्दने । कुडुमादिमर्दने ॥ विमर्दीत्यगम्ये । अतिमनोहरगम्ये ॥ जनमनोहरेसुरतादिविमर्दनेनोत्पन्नेमाल्पादिगम्ये । सुरतोपमर्दविकसच्छरीररागादिसौरभे ॥ सम्भोगे ॥ पण्डितानांसमूहे । इ० शब्० ॥ परिमलनम् । मलधारणे । घञ् । संज्ञापूर्वकत्वाद्भव-द्धिः ॥ वर्षणसमुद्भवेचन्दनादिग-म्ये ॥

परिमाणम् । न० आढककुडवादौप-रिच्छेदके । सर्वतोमाने ॥ आरी-रपरिणाशाभ्यांस्वगताभ्यांवेनकाष्ठा-दिनिर्मितेनद्वीष्ठादिपरिमीयतेतत्

परिमिलित :

परिमाणंप्रस्थादिरिच्छर्थः । परिः
 सर्वतोभावे । ययोक्तम् । परिमाण-
 नुसर्वत । इति ॥ न्यायमतेतुमा
 नव्यवहारासाधारणकारणे । पृथि-
 व्यादिनवद्वयवर्तिनि ॥ तच्चतुर्वि-
 धम् । अणुमहत्दीर्घमृद्धलं चितिमे
 दात् । ययोक्तंभाषापरिच्छेदे । प-
 रिमाणंभवेन्मानव्यवहारस्वकारणम्
 । अणुदीर्घमहद्भुक्तमितितद्देर्द-
 रितः ॥ अनित्यं तदनित्यं स्यान्नि
 त्यं नित्यमुदाहृतम् । सद्भ्यातः
 परिमाणाच्च प्रचयादपिजायते ॥
 अनित्यं दृव्यणुकादीतु सद्भ्याजन्य
 मुदाहृतम् । परिमाणंघटादीतुपरि
 माणजन्यते ॥ प्रचयः शिथिला
 ख्योयः संयोगस्तं नजन्यते । परि
 माणंतूलकादीनाशस्वाशयनोशतः
 ॥ इति ॥ परिमौयतेपरिक्रियते
 येनतद् ॥
 परिमार्जनम् । न० परिशोधने ॥ खा
 दाविशेषे । मधुमस्तके ॥ यथा ।
 मधुतैलघृतैर्मध्ये वेष्टिताःसमिताश्च
 याः । मधुमस्तकमुद्दिष्टं तस्याख्या
 परिमार्जनमिति शब्दचन्द्रिका ॥
 परिमितः । वि० परिमाणविशिष्टे ।
 परिक्रिमे । एतावति । इतन्नाइ०
 भाषा० युक्ते ॥ परितोमितः ।
 परिमिलितः । वि० व्याप्ते । समन्ता
 त्सङ्गते ॥

परिवत्सरः

परिमृष्टः । वि० व्याप्ते ॥
 परिमेयः । वि० परिमातुंयोग्ये ॥
 साङ्० । अचोयत् । ईदयति । गुणः
 ॥ परिमिते ॥
 परिमोक्षः । पुं० मलत्वागे ॥ परितो
 मोक्षणे ॥
 परिमोषी । वि० परिमोषणशीले ।
 चौरि ॥
 परिरब्धः । वि० गृहीति । ॥ आलिङ्गि
 त्ते ॥
 परिरम्भः । पुं० आलिङ्गने । परिज्व
 ङ्गे । वाहुभ्यानिपीडने ॥ परिरम्भ
 णम् । रम० । अञ् । रभेरशब्दलि
 ट्ठोरितिनुम् ॥
 परिरम्भितः । वि० आलिङ्गिते । र
 चिते ॥
 परिवत्सरः । पुं० वत्सरे ॥ वत्सरवि
 शेषे ॥ यथा । शकाब्दात्पञ्चभिर्द
 तीयः शेषतिष्ठतितेनैकोदिक्रमेश
 संपरिद्वदाचनुवदापूर्वकवत्सरंभञ्ज
 काः वत्सराभवन्ति । यथोक्तम् ।
 शकाब्दात्पञ्चभिः शेषात्समाद्या
 दिपुवत्सराः । सम्परीदानुपूर्वाच्च
 तयोदापूर्वकामताः ॥ परिपूर्वत
 यादानंयथानांचद्विजोत्तमाः । इ०
 ति विष्णु धर्मात्तरम् ॥ परितोवस
 न्यत्रायनत्वादयः । वस० । सपूर्वा
 च्छिदितिसरः । सत्यार्धधानुकइति
 सस्यतः ॥

परिवर्हः

परिवर्जनम् । न० मारणे ॥ परिव्या
 ने ॥ यथा । गोघ्नो न दोषो मधुराह
 नानां धूर्तस्वकृपास्यहिरौतिरेषा ।
 विपर्ययोयेन कृतः स्वपिन्नोस्तस्योप
 पत्नी परिवर्जनं किम् ॥ वृजीर्षञ्ज
 ने । ल्युट् । परितोवर्जनम् ॥ कु
 भार्याश्चकुमित्रश्चकुराजानंकुसौहृद
 म् । कुम्भश्चकुदेशश्चदूरतः परि
 वर्जयेत् ॥ ब्राह्मणं बालिशं घञम
 यो वारं विशं जडम् । शूद्रमचरसंयु
 क्तं दूरतः परिवर्जयेत् ॥
 परिवर्त्तः । पुं० नैमेये । विनिमये ॥
 कूर्मराजे ॥ प्रवर्त्तने ॥ पलायिते
 । युगान्ते ॥ परिवर्त्तनम् । वृत्त०
 । भावेषु ॥ अन्यविच्छेदे ॥ अप
 वर्त्तने ॥
 परिवर्त्तनम् । न० परिदाने । परिव
 र्त्तं । विनिमये ॥ परेतना इ० भा०
 । इतस्ततोभ्रमये ॥ (६६६(६)६(६)
 परिवर्त्तिका । स्त्री० भावप्रकाशोक्ते
 ऋद्धजातेक्षुद्ररोगविशेषे ॥
 परिवर्त्तितः । चि० निवर्त्तिते ॥
 परिवर्त्ती । चि० विनश्वरं ॥ ससारः
 । परिवर्त्तीतिप्रसिद्धम् ॥
 परिवर्त्तिनी । स्त्री० विष्टुतिप्रभेदे ॥
 परिवर्हः । पुं० रामयोग्यद्रव्ये ॥
 परिवर्हं दे । परिवर्हतेपरिवर्हते
 वा । वर्षप्राधान्ये । पचाद्यच्०
 घञ्पा ॥

परिवापितः

परिवर्हणम् । न० शाराधने ॥
 परिवसथः । पुं० यामे ॥ परितो
 वसस्यव । वस० । उपसर्गेवसेरिष्य
 थः ॥
 परिवहः । पुं० परावहवायोरुपरि
 स्थितेसप्तवाय्वन्तर्गतसप्तमवायौ ॥
 परिवादः । पुं० परदोषकयने ॥ अप
 वादे । निन्दायाम् ॥ यथा ॥ सेतत
 सुलभदैत्ये निः सुखेजीवलोकेयदि
 मनपरिवादात्प्रीतिमाप्रीतिकश्चित्
 । परिवदतुयथेष्टं मत्समन्ततिरोवा
 जगतिहिवद्दुःखेदुर्लभः प्रीति
 योगदत्ति ॥ वीणावादनवस्तुनि ॥
 परिपूर्वाहृदेर्भावेघञ् ॥
 परिवादकः । चि० परिवादकर्त्तरि ॥
 परिवादी । चि० परिवादकर्त्तरि ॥
 । परिवादविशिष्टे ॥
 परिवादिनी । स्त्री० सप्ततन्वीयुक्तायां
 वीणायाम् । सतरमिया० इ० भा
 ॥ परिवदतिस्वरान् । वद० ।
 सुपीतिणिनिः ॥ परिवादविशिष्टा
 याम् ॥
 परिवापः । पुं० पर्युष्नी । वपने ॥
 जलस्थाने ॥ परिच्छेदे । परि
 वारे ॥ परिवपनम्भ्रमनेन भ्रज्या ।
 टुषप्० । भावेषुहलस्येतिवा ॥
 परिवापनम् । न० मुण्डने ॥ हेतु
 मगुणिवन्ताहपेल्युट् ॥
 परिवापितः । चि० मुंडिते ॥ परि

परिहटः

वाप्यतेऽस्य । सुंखडनार्थे च वपिर्ह्यन्तः
 । क्तः ॥
 परिवारः । पुं० परिवर्जने । पोष्यवर्गे
 ॥ खड्गकोषे ॥ परिच्छेदे ॥ परि
 वार्यतेनेन परिवारणं वा । घञ् ॥
 परिवाहः । पुं० जलोच्छ्रान्ते । परी
 वाहे । समधिकजलस्त्रोपायैर्निष्का
 सने ॥ परिवहन्त्येभिः । वङ् ॥
 हलस्येति घञ् उपसर्गस्येर्घञ्प्रतीतिपत्ते
 र्दीर्घाभावः यद्वा परिवहनेनम् ।
 भावे घञ् ॥
 परिविण्णः । पुं० परिवित्तौ ॥ यथा
 । ज्येष्ठे ऽनिषिद्धे कनीयान्निर्विष
 न्परिवेत्ताभवति परिविण्णो ज्येष्ठः
 परिवेदनीयाफन्यापरिदायीदाता
 परिकर्तायांजकः । ऐतैसर्वेपतिता
 इत्युदाहृतत्वंम् ॥
 परिवित्तिः । योयं दारपरियाहीतस्य
 ज्येष्ठे । परिवेत्तु र्नेनूटेज्येष्ठे भातरि
 परिवर्ज्जनं विन्देति लभते । विदुल्ल
 । जिच् ॥ परिवित्तिः । परीवेत्ता
 यथाच परिविद्यते । सर्वेतेनरकांया
 निदातायाजकपञ्चमाः इ० मनुः ॥
 परिवीतः । त्रि० परितोवेष्टिते । भंव
 ते ॥ व्याप्ते ॥
 परिवृष्टणम् । न० समूहौ ॥
 परिवृष्टितः । त्रि० परिपूर्ये ॥ वृष्टेः क्तः
 परिवृक्त्वाः । त्रि० छिन्नशलाक्यवयवि ॥
 परिवृष्टः । त्रि० अधिपे । प्रभौ ॥

परिवेत्ता

परिवर्हेति वृष्टति वा । वहवृष्टिवृष्टौ
 कर्त्तरि क्तप्रत्ययः ॥ प्रभौ परिवृष्ट
 इति नकारहकारयोर्लोपोनिष्ठातका
 रस्य ढत्वच्च निपाच्यते ॥
 परिवृत्तः । त्रि० आपृते । समन्ताद्दे
 ष्टिते । व्यवहारान्नुः पश्येत्सभ्यैः
 परिवृतोऽन्वहम् ॥ परिसर्वतोभावे
 नष्टतः ॥
 परिवृत्तः । त्रि० सर्वतः । प्रसृते ॥
 परिवृत्तिः । पुं० अलङ्कारविशेषे ॥
 यथा । परिवृत्तिर्विनिमयोयोर्धानां
 स्यात्समासमैः । परिवृत्तिरलङ्का
 रइति ॥ उदाहरणं यथा । लताना
 मेतासामुदितक्षुमानां मरुदयं मतं
 लास्यं दृष्ट्वा श्रवतभृशमाभोदमसम
 मूलतां स्वधन्यानामहृष्टशमादाय
 सहसा ददृष्ट्वाधि व्याधिभमरुदित
 मोइव्यतिहरम् ॥ अत्र प्रथमेर्धे समे
 नसमस्यद्वितीयेऽसमीनन्यूनस्य ॥
 नानाविधप्रहरणैर्नृपसंप्रहारेस्त्रीकृच्य
 दारुणनिनादवतः प्रहारान् । ह्यप्रा
 रिबीरविसरीषवसुन्धरेयंनिर्विप्रलम्भा
 परिरंभविधिर्वितीर्णा ॥ अत्र न्यूनै-
 नोत्तमस्य ॥ विहृती ॥ परिवेत्ता
 विति० हृष्टः ॥
 परिवेत्ता । पुं० ज्येष्ठेऽनूटे दारपरिया
 हिणिकनीयसि ॥ दारामिहीचनं
 योगंशुकतेयोरजेस्थिते । परिवेत्ता
 सविज्ञेयः परिवित्तिस्तु पूर्वजः ॥

परिवेषः

परिविन्दति ज्येष्ठपरित्यज्यभार्याम्
अग्निहोत्रं बालभते । विदुल्लभाभे
दन्तचौशंसिद्धदादिभ्यः संज्ञायां
चानिटौ ॥

परिवेदनम् । न० विवाहे ॥ अग्न्याधाने
सर्वतोभावेनज्ञाने ॥

परिवेदनीया । स्त्री० अन्तुज्येष्ठेतत्कनि
ष्टेनविवाहितायाम् ॥

परिवेदनी । स्त्री० परिवेषुः स्त्रियाम्
इ० हेमचन्द्रः ॥

परिविशः । पुं० वेष्टने ॥ परिधाने ॥

परितोविशति । विश० । घञ् ॥

परिधी ॥

परिवेषः । पुं० भोजनार्थमन्नादीनां परि

वेषणे ॥ परिवेषिर्भविषञ् ॥ परि

हृती ॥ परिधीः । चन्द्रसूर्ययोरुभ्या

तभूतरश्मिमण्डले ॥ अवाहवराह

मिहिरः सन्मूर्च्छितारवौन्होःकिर

णापवनेनमण्डलीभूताः । नानाव

र्णाकृतयोदृश्यन्तेव्योम्नितन्वभू ॥

तेषांसंज्ञान्तराख्याह । तेरक्तनीलपा

ण्डरुकापीताभाभगवणहरिशुक्राः

। इन्द्रयमवसुनिर्ऋतिश्रवसुनिशपि

तामहास्वृक्षताः ॥ धनदः करोति

मेचकमन्योन्दरुणाशयेणवाप्यन्ये

। प्रविनीयतेसुहृर्मुहुरल्पफलः सो

पिवायुहतः ॥ वस्तुवशेनफलमाह ।

वापशिखिर ॥ १ । जलानःख

परिवेषः

गधः परिवेषःशिवसुभिद्यकरः ॥ सक

लगगनानुचारोनेकाम.क्षतजसन्नि

भोरुजः । असकलशकटभरासनशृ

ङ्गाटकवत् स्थित.पापः ॥ शिखि

गलसमेतिवषेवहुवर्षेण्टपवधीभयंधूमे

। हरिचापनिभेयुवान्यशोककुसुमप्र

भेषापि ॥ वर्षेनैकेनयदावहल.सि

ग्धःसुराभकाकीर्षः । स्वर्त्तौसद्यो

वर्षकरोतिपौतखदीपार्कः.॥ दौम

मृगविहङ्गरुतः कलुपःसन्ध्यात्रयो

व्यितोतिसहान् । भयहान्ततडिदुल्

काद्यैर्हतोन्पंशन्तिशस्त्रेण ॥ प्रति

दिनमर्कहिमांश्वोरहन्निंशंरक्तयोर्न

रेन्द्रवधः । परिवेषयोरभौक्षां

लगनासामयस्ययोस्तदत् ॥ सेनाप

तेर्मयकरोहिमण्डलोनातिशस्तकी

पकरः । त्रिप्रभृतिशस्तकीपयुवरा

जभयंगरगोधम् ॥ * ॥ विशेष

माह । वृष्टिस्त्रहेणमासेनवियष्टी

वायुर्दुमनिरोधे । शीरालन्माधि

पयोर्जन्मर्चेवाशुभो राजः ॥ * ॥

परिवेषमध्यगतानांघहाणांफलमा

ह । परिवेषमण्डल गतीरवितनयः

सुद्रधान्यनाशकरः । जनयतिच

वातहृष्टिंस्थावरकृपित्तान्निहन्ता

च । भौमः । कुमारवणपतिसैन्या

नांविद्रधीग्निशस्तभयम् । जीवेप

रिवेषगतेपुरीहिता मास्यनृपपौ

डा ॥ मन्तिस्त्रावरलेखक परिवे

परिवेष :

द्विचन्द्रजिसुवृष्टिश्च । शुक्रियायिच-
चिवराज्ञीपीडाप्रियश्चान्नम् ॥ दु-
दनलसृष्ट्युनराधिपशस्त्रेभ्योजायतेभ
यंकेतौ । परिवेष्टेगर्भभयंराहौव्या
धिर्नृपभयञ्च ॥ * ॥ द्वादिपुयहे
पुमध्यगतेपुफलमाह । युवानिधि
जानीयात्परिवेषाम्बन्तरिद्वयोर्द
योः । द्विवसकृतः शशिनोवातु-
द्वृष्टिभयंत्रिपुप्रोक्तम् ॥ यातिचतु
र्पुनरेन्द्रः सामाख्यपुरोहितोवशंभृ
त्योः । प्रलयमिवविद्विजगतः प
श्चादिपुमयद्वलस्येषु ॥ * ॥ अथता
राचहायांयापुषक्परिवेष्टानांफल
माह । तारायश्शक्रुर्वात्पृथगेवस-
मुत्थितोनरेन्द्रवधम् । नक्षत्राणाम
थवायदिकेतोर्नेदयोभवति ॥ * ॥
तिशिक्रमेणपरिवेषफलान्वाह । वि
प्रचच्चियविदुश्शुद्धाभवेत्प्रतिपदा-
दिपुक्तमशः । शैकीपुरकोपाशांप-
ञ्चस्वादिघ्नशुभकारी ॥ युवराज-
स्याष्टम्यांपरतस्त्रिपुपार्थिधस्यदोषक
रः । पुरोधीद्वाद्दृष्ट्वाभैत्यज्ञोभस्त्र-
योदश्याम् ॥ नरपतिपत्नीपीडांपरि
वेशोभ्युत्थितचतुर्दश्याम् । कुर्वाचु
पञ्चदश्यांपीडामनुजाऽधिपश्चैव ॥
* ॥ परिवेषलेखावशेनशुभाशुभमा
ह । नागरकाणाम्बन्तरिस्थिता-
याधिनास्रबाह्यस्या । परिवेषमध्य-
रेखादिश्रेयास्तन्सारानाम् ॥ रत्नः

परिवेषणम्

श्यामोरुचोभवतिषयोषांपरालयस्ते
पाम् । स्त्रिभ्यः श्वेतोद्युतिमान्ये
षांभागोलयस्तेषामिति ॥ * ॥ अ-
पिच । दिनकरपरिवेषः पूर्वयामे-
तुपीडादिनकरपरिवेषोद्विद्विह
द्वितीये ॥ दिनकरपरिवेषः क्षेम-
मायुस्मृतीयेदिनकरपरिवेषः सर्व
नाशश्चतुर्थे ॥ दिशानूर्वेपरिवेषोरा-
चौचन्द्रेयदाभवेत् । एकस्मिंसेदहो
राचेतदानश्रुतिपार्थिषः ॥ एतेन-
धिधिनानिह्वंससाहंपरिविध्यते ।
सर्वभूतविनाशः स्नात्तस्मिन्नुत्पा
तदर्शने ॥ परितोविध्यतेऽनेन । वि
प्लव्यासी । धञ् ।

परिवेषकः ; चि० अज्ञादिपरिवेषण
कर्त्तरि ॥ सयया । स्नातश्चन्दनच
र्चितः सुवसनः सग्रीप्रसन्नाननः
स्पष्टात्मासुभयः प्रसन्नहृदयः शौ
कान्तपूजारतः । स्वामिसेष्टपरः
स्वपाकनिपुणः प्रौढोवदान्तः शु-
चिर्विप्रोऽजापरिवेषकस्तुकुलजशान्यो
पिवाभूपतेः ॥ स्त्री० । परिवेषि
का ॥ यथा । स्नाताविशुद्धवसमान
वधूपिताहीकर्पूरसौरभमुखीनयना
धिरामा । विव्याधरागिरसिबबसु
गन्धपुष्पामन्दस्मिताक्षितिभृतांपरि
वेषिकास्यात् ॥

परिवेषणम् । न० भोजनार्थमन्नादेः
पार्थेममर्षणे । परोसना० दू० भा० ॥

परिवेषणम्

तत्प्रकारोयथा । पुरस्ताद्विमलं-
पाचंसुविस्तीर्णमनोहरम् । स्यापि
संपीठकेशुभिर्नाभिदेशसमुन्नते ॥ त-
त्रभक्तंपरिवन्धसाम्बन्धभागिसुसंयतम् ।
सूपंसर्पिः पलंशकांपिष्टमन्नन्तुमत्स्य
कम् ॥ स्यापितंदक्षिणेपार्श्वेभुञ्जा
नस्यवधाक्रमम् । प्रजिज्ञाद्याद्रवाः
सर्वेपानीयंपानकंपयः ॥ चोष्यंस-
म्भानकंलेष्टंसव्यपार्श्वेनिधापयेत् ।
सर्वांनिचुविकारांस्रपकात्रंपायसंद-
धि ॥ पुरतः स्यापयेद्भोज्यार्थयोः
पङ्क्तयोस्तुमध्यतः । एवंविज्ञायम
तिमान्परिवेषप्रकल्पनम् ॥ ततो-
होमवतिप्राज्ञः सम्यक्सम्परिवेषि
तुम् ॥ * ॥ अथश्राद्धेपरिवेषणोम-
नुः । पाणिभ्यान्पुसङ्गृह्यस्वयम-
न्नस्यवर्द्धितम् । विप्रान्तिकेपितृन्ध्या
यन्शनकैरुपनिक्षिपेत् ॥ अन्नस्वेति
हतीवार्थेपक्षी । वर्द्धितं पूर्णपिठ-
रानिपाचम् । उपनिक्षिपेत्वाह्नया
नांसमोपेपरिवेषणार्थमम्बरवास्था
पयेत् । तवाचपाकस्थाल्यामाह्वय
प्रथमंभोजनपात्रेनदेयम्किन्तुस्था
ल्यादिकंपाणिभ्यांपाचसमीपेभूमौ
संस्थाप्यपश्चात्पाणिभ्यांपात्रान्तरि
ताभ्यांश्राद्धेपरिवेषयेत् । उभाभ्या-
मपिपाणिभ्यामाह्वयपरिवेषयेत् ।
इतिमत्स्यपुराणात् । यत्तुश्राद्धेपरि-
वेषणनुदक्षिणपाणिभाषेणैवाऽऽ

परिवेष्टा

नभिधानादितिमेथिलोक्तं तत्र । ए-
केनशाणिनादत्तंशुद्रादत्तंनभजयेदि-
त्यादिपुराणैरेनएकपाणिदत्तशुद्रा
दत्तभक्षणनिषेधेनंतन्मात्रपरिवेष-
णस्यापिनिषिद्धत्वात्पाणिभ्यामपि
पात्रान्तरितंक्त्वादेयम् । इत्ताद-
त्ताद्येस्त्रैहालवणंव्यञ्जनानिच ।
दातारंनोपतिष्ठन्तेभोक्ताभुङ्क्तेष-
किल्विपम् ॥ तस्मादन्तरितंदेयंप-
र्णेनायत्येनवा । प्रदद्यान्नतुहस्तेन
नायसेनकदाचन ॥ इतिवशिष्टवच-
नेनसामान्यतोऽभिधानात् । पिष्ट-
भक्तितरङ्गिण्यामप्येवम् । मनुः ।
शुणांस्रसूपशकाद्यान्पयोदधिघृतं
मधु । विन्यसेद्यन्नतः सम्यक्भूमा
वेवसमाहितः ॥ आभिषंपानपात्र
सुभोज्युदक्षिणतोन्वसेत् । भक्ष्यभो-
ज्यञ्चविविधंमूलानिचफलानिच ॥
दृद्यानिचैवमांसानिपानानिसुरभी
शिव । उपनीयचतत्सर्वंशनकैः
सुसमाहितः ॥ परिवेषयेत्प्रयतोशु-
णान्सर्वान्प्रचोदयन् ॥ शुणान्उ-
पकारणानिभूमावेवतुव्यञ्जनादि-
पात्राणिअन्नादिपात्रोपरिनिक्षिपेत्
॥ इतिश्राद्धतत्त्वम् ॥
परिवेष्टितः । द्वि० परिक्षिप्तं । परि-
स्क्रुते । परिते ॥ परितोवेष्टितः ॥
परिवेष्टा । द्वि० परिवेषणस्यकर्त्तरि ॥
परिवारे ।

परिशङ्कनीय :

परिव्याधः । पुं० अम्बुवेतसे ॥ द्रुमो-
पले ॥ परिविध्यते । व्यधताडने ।
धन् ॥ परिविध्यतिवा । श्वाद्ब्यधे
तिष्णः ॥

परिव्रज्या । स्त्री० तपस्यायाम् ॥ इ०-
हे० ॥

परिव्राट्०ङ् । पुं० भिक्षी । कर्मन्दि-
नि । पारासरिणि । मस्करिणि ॥
तल्लक्षयंयथा । सर्वात्मपरिव्यागो-
भैजाश्रयवृत्तमूलता । निष्परिव्यह-
ताऽद्रोहः । समतासर्वजन्तुषु ॥ प्रि-
याप्रियपरिष्वेसुषुदुःखाविका-
रिता । सथाद्याभ्यन्तरंशौचंमुखदुः
खाविकारिता ॥ सर्वेन्द्रियसमाहा-
रोधारणाध्याननिश्चयता ॥ भावसं-
शुद्धिरिल्लेखपरिव्राट्०ङ्० उच्यते ॥ इ-
तिगण्डपुराणम् । परित्यज्यसर्वव्र-
जति । व्रज० । परीव्रजिः पः पदा-
नाडतिक्लिप्० दीर्घं च पदानाविषयेषु
त्वञ्च ॥

परिव्राजकः । पुं० सन्यासिनि ॥ परि-
व्रजति । व्रज० । गबुल् ॥

परिव्राजिः । स्त्री० श्रावण्यामीपधी ॥

परिशङ्कनीयः । चि० सर्वतोभावेनश-
ङ्काविषये ॥ यथा । शास्त्रं सुचिन्तित
मपि प्रतिचिन्तनीयं स्वाराधितोऽपि
नृपतिः । परिशङ्कनीयः । चङ्के-
स्थितापियुवतिः । परिरक्षणीयाशा-
स्तेनृपेचयुवतीचकुतोवशिचम् ॥

परिश्रमः

परिशासनम् । न० भृश्यादिप्रेरणे ।
भाकारणपूर्वकभृश्यादिप्रेरणे ॥ श्रा-
सु० । ल्युट् ॥

परिशिष्टम् । न० परिशिष्यविशिष्टे ।
अवशिष्टार्थबोधकेत्यर्थे ॥ चि० ।
अवशिष्टे ॥ परितः शिष्टः ॥

परिशीलनम् । न० श्रुत्यादिविचारि ॥
परिशीलितः । चि० अभ्यस्ते ॥

परिशुष्कम् । न० मांसव्यञ्जनप्रभेदे ॥
यथा । स्निग्धवृद्धदृष्टतेदर्व्यामुहुरा-
लोड्यभर्जितम् । माचयादधिसिंधू-
त्यरामठैलापरिप्लुतम् ॥ सरिचार्द्रक
संयुक्तं सुगन्धिद्रव्यवासितम् । गतद्र-
वंसुधातुल्यं परिशुष्कं तदुच्यते ॥ अ-
पिच । मांसं बहुघृतेर्भृष्टं सित्तक्षे-
ष्काम्बुनामुहुः । जीरकाद्यैः समायु-
क्तं परिशुष्कं तदुच्यते ॥ इ० । चि०
सर्वतोनीरसे ॥ निर्मासे ॥ परितः
शुष्कम् ॥

परिशिष्यः । पुं० प्रसक्तप्रतियेधेऽन्यत्रा-
प्रसङ्गाच्छिष्यभाषेसम्प्रत्यये ॥ प-
रिशिष्यते । शिष्यलुविशिषणे । घ-
ञ् ॥

परिशोधः । पुं० परिशीधने । सर्वतो-
भावेनशुद्धौ ॥ परितः शोधः ॥

परिशोषः । पुं० सर्वतोभावेनशुष्क-
तार्या ॥

परिश्रमः । पुं० श्रमे । क्लमे ॥ क्लेशि ।
प्रयासे । परिश्रान्ती ॥ परितः श्रमः ॥

परिष्कृत :

परिश्रयः । पुं० सभायाम् । आश्रये ।

परिश्रयणम् । श्रिञ्० । एरच् ।

परिश्रान्तः । चि० सर्वतोभावेनश्रान्ति
युक्ते । परितः श्रान्तः ।

परिश्रुतः । चि० सर्वतोभावेनश्रवण
विशिष्टे ।

परिश्लेषः । पुं० आश्लेषे ।

परिपत् । स्त्री० अधीतशस्त्राणांसम
बाये । सभायाम् । परिपत्त्वं यथा ।
एकविंशतिसङ्ख्याकैर्मीमांसान्या-
यपारमैः । वेदाङ्गकुशलैश्चैवपरिप-
त्त्वं प्रकल्पयेत् ॥ परितः सौदनृत्य
स्याम् । षड्लृ० । सं० क्तिप् । सत्सु
द्विषेतिवाक्किप् । सदिरप्रवेरितिष
त्त्वम् ।

परिषदः । पुं० पारिषदे । अनुचरे ।
इ० डि० ॥

परिषदलः । पुं० सभ्ये । समासदे ।
परिषदस्याङ्गि । रलः कृष्यासुति
परिषदोयलच् ।

परिषेकः । पुं० स्नानादौ ।

परिष्कन्दः । पुं० परिस्कन्दे । परा-
चिते । परिस्कन्दति । स्कन्दिर० ।
पचाद्यच् । परेषे तिवापत्त्वम् ।

परिष्कारः । पुं० विभूषणे । अलङ्-
कारे । परिष्कृत्यतेऽनेन । घञ् ।
सम्परिभ्यामितिसुट् । परिनिवी-
तिपत्वम् । संस्कारे । शुभौ ।

परिष्कृतः । चि० अलङ्कृतौ । भूषि-

परिसङ्ख्या

ते । परिस्त्रियतेस्त्र । क्तः । सम्प
रिभ्यामितिसुट् । परिनिविभ्यः सि
वमितसयसिबुसङ्गसुट्स्त्रुस्त्रामि-
तिपत्वम् ।

परिष्वक्तः । चि० आलङ्किते । यथा ।
स्त्रीपुंसौपरिष्वक्तौभवतः । अन्वो-
न्त्याङ्गानिङ्गितौभवतइत्यर्थः ।

परिष्वङ्गिः । पुं० आलङ्कृतौ । परि-
रम्भे । परिष्वङ्गनम् । ष्वङ्गपरि-
ष्वङ्गे । घञ् । परिनिविभ्यः इति
षः ।

परिसङ्ख्या । स्त्री० विधिविशेषे ।
यथातत्रचान्यत्रचप्राप्तौपरिसङ्ख्ये-
तिगोयते । साचोभयप्राप्ताधितर-
निवृत्तिर्वोधयति । यथा । पञ्चपञ्च
नखाभन्वाङ्गुल्यत्रशशदिमांसितरय
सुनखमांसमक्षणनिवृत्तिर्वोधः ।
तदुक्तम् । नियमः परिसङ्ख्यावा
विद्विष्योर्हिभवेद्यतः । अनात्म-
दर्शनेनैवपरात्मानमुपास्महेइति ॥
एकस्योभयत्रप्राप्ताविकचनियमनेय-
थाङ्गुः । एकस्यवस्तुनः प्राप्तावनेक
चैकधावदा । एकचनियमः साहि
परिसङ्ख्यानिगद्यतेइति ॥ अलङ्-
कारविशेषे ॥ यथा । इयंचिदोपव
तीयथाहस्मात्तः । श्रुतार्थस्यपरि-
च्यागादश्रुतार्थस्यकल्पनात् । प्रा-
प्तस्याधादित्ये बंपरिसङ्ख्याचिदू
पथेति ॥ किञ्चित्पृष्ठमपृष्टंवाःकधि

परिसङ्ख्याविधि :

तंयत्प्रकल्प्यते । ताहगन्धव्यपोहाय
परिसङ्ख्यातुसाङ्गता ॥ प्रमाणा
न्तरावगतमपिबस्तुशब्देनप्रतिपा-
दितमप्रयोजनान्तराभावात्सदृश-
वस्त्वन्तरव्यवच्छेदायवत्पर्यवस्यति-
साभवेत्परिसङ्ख्या ॥ अचकथ-
नंप्रप्रपूर्वकतदन्यथाचपरिहृतयो-
भयचव्यपोह्यमानस्वप्रतीयमानता-
वाच्यत्वञ्चेतिचत्वारोमेदाः । क्रमे-
णोदाहरणम् । किमासेव्यंपुसांस-
विधमनवदाद्युसरितः । किमेकान्ते-
ध्यं चरवायुगलंकीस्तुभभृतः । कि
माराध्यंपुण्ड्रं किमभिलपणीयसुकन-
षायदासक्त्वाचेतो निरवधिविमु-
क्तौप्रभवति । किभूप्रणंसुहृदमचय
श्रीनरत्रं किंकार्यंमार्थं चरितं सुकृतं-
नदीपः । किचक्षुरप्रतिहृतंधिपणा
ननेचञ्जानातिकस्त्वहपरः सदसदि-
वेकम् ॥ कौटिल्यं कचनिचयेकरच-
रणाधरदलेपुरागते । काठिन्यं कु-
चयुगलेतरलत्वं नयनयोर्वसति ॥ भ-
क्तिर्भवेनविभवेव्यसनंशास्त्रेनयुवति
कानास्त्रे । चिन्दायशसिनवपुपि
प्रायः परिहृत्यतेमहेतामिति ॥

परिसङ्ख्यानम् । न० गणनायाम् ॥

परिसङ्ख्याविधिः । पुं० उभयोश्चयु-

गधत्प्राप्तावितरव्याहृत्तिपरिविधी ॥

यवा । पञ्चपञ्चनखाभच्याद्रति ।

इदं हि वाक्यं न पञ्चनखभक्षणपरम् ।

परिसरा

तस्यरागतः प्राप्तत्वात् । नापिनिव-
मपरमृपञ्चनखभक्षणस्ययुगयत्प्रा-
प्तेः । पक्षेऽप्राप्त्यभावात् । अतश्चदम
पञ्चनखभक्षणनिवृत्तिपरमितिभय-
तिपरिसङ्ख्याविधिः । साचहि-
विधा । श्रीतीलाचणिकीच । तच
अचक्षीवावयववतीतिश्रीतीपरिसङ्-
ख्या । एवकारेणपथमानातिरिक्त-
स्तीचव्याहर्त्त रभिधानात् । पञ्चपञ्च
नखाभच्याद्रतितुलाचणिकीद्रतर-
निवृत्तिवाचकपदाभावात् । अतए
वैषाचिदोपयस्ता । दीपधयञ्च ।
श्रुतर्हानिः । अश्रुतकल्पनाप्राप्तधा-
धयेति । तदुक्तम् । श्रुतार्थस्यपरि-
त्यागाद्श्रुतार्थस्यकल्पनात् । प्राप्त
स्यवाधद्वत्त्वेवंपरिसङ्ख्याविदूप्रणो-
ति ॥ श्रुतस्यपञ्चनखभक्षणनिवृत्तेः
कल्पनात्प्राप्तस्यचपञ्चनखभक्षणस्य
वाधनादिति । अस्मिंश्चदोपदर्थश-
ब्दनिष्ठंप्राप्तवाधस्यर्थनिष्ठद्रतिदि-
क् ॥ /

परिसमाप्तिः । स्त्री० निश्चये ॥

परिसरः । पुं० पर्यन्तभूमौ । नदीन-

गरपर्यन्तादेतपान्तभूमौ ॥ परितः

सरन्त्यत्र । रङ्गतौ । पुंसीतिधः ॥

रुष्णौ । विधी ॥ देवे ॥

परिसरणम् । न० सर्वतो गमने ॥ ष्य

तौ । ल्युट् ॥

परिसरा । स्त्री० नाङ्काः ।

परिस्पन्दनम्

परिसर्प्यः । पुं० परिक्रियायाम् । परिजनादिनावेष्टने ॥ परिसमन्तात् सर्पणम् । सङ्गुतौ । घञ् ॥
 परिसर्प्यणम् । न० प्रसरणे ॥ परिसर्प्यं ॥
 परिसर्व्या । स्त्री० परीसारे । सर्वतो-
 गमने ॥ परिसरणम् । स० । परि-
 चर्यापरिसर्याभृगयाटाव्यानामुपस-
 ङ्ख्यानमितिप्रच्ययोयकुगुषौच-
 निपातनात् ॥
 परिसीमा । स्त्री० द्रव्यत्तायाम् ॥ परि-
 तःसीमा ॥
 परिस्कन्दः । पुं० पराचिते । परपुष्टे
 ॥ परिस्कन्दति । स्कन्दिर० । प०
 अच् । परेश्चेतिपक्षेपत्वाभावः ॥
 परिसरणम् । न० आच्छादने ॥
 परिसोमः । पुं० गजपृष्ठस्थचित्रकम्बले
 । प्रवेष्टायाम् । वर्षे । कुथे ॥ परि-
 स्तूयते । टुञ् । अर्त्तिस्तुस्त्रिति-
 मन् ॥ यद्वा । परिगतः स्तोमोऽत्र
 वर्षस्तोमत्वात् । यत्क्रियायुक्ताइति
 परेःस्तौतिप्रतिअनुपसर्गत्वान्नपः ॥
 परिस्पन्दः । पुं० कुसुमप्रकरादेः पत्रा-
 बल्यादेश्वरचनायाम् ॥ शिखास्थ-
 माल्ये ॥ परिवारे ॥ परिस्पन्दन-
 म् । स्यद्दि० । भावे अधिकारणेवा-
 घञ् ॥
 परिस्पन्दनम् । न० सर्वतोभावेनकम्प-
 ने ॥

परीक्षणम्

परिस्पन्दमानः । चि० सर्वतोभावेन
 कम्पमाने ॥
 परिस्फुटः । चि० प्रसिन्नावयवार्थे ॥
 परिस्फुरितः । चि० प्रकाशिते ॥
 परिस्तुत् । स्त्री० वरुणात्मनायाम् ।
 मदिरायाम् ॥ परितः श्रवति ।
 सु० । क्षिप्तुकौ ॥
 परिस्तुतः । चि० स्यद्ने । सवयुक्ते ॥
 परितः सूयतेस्य । सू प्रसवणे । गत्व
 र्धेतिक्तः ॥
 परिस्तुता । स्त्री० वारुण्याम् । मदि-
 रायाम् ॥ परितःश्रवति । सु० ।
 क्षिप् तुक् । भागुरिमते । टाप् ॥
 यद्वा । परितः सूयतेस्यलोकैः ।
 सु० । गत्वर्थेतिक्तः ॥
 परिहापितः । चि० त्याजिते ॥
 परिहारः । पुं० अनादरे ॥ परिह्रियते
 ऽनेनात्रवा । ह्रञ् । घञ् । उपस-
 र्गस्येति पाक्षिकोदीर्घाभावः ॥
 परिहाय्यः । पुं० बलये ॥ चि० ।
 त्वान्ये ॥
 परिहासः । पुं० नर्मवाक्ये । परीहा-
 सीठडा इतिभाषा ॥ परिहसनम् ।
 हसेहसने । घञ् ॥
 परीजकः । चि० निरूपके । कारणिके
 ॥ शास्त्रपरिशौलनप्राप्तबुद्धिप्रकर्षे ।
 प्रतिपादके ॥ परीक्षते । ईक्षदर्शने
 । खुल् ॥
 परीक्षणम् । न० परीक्षायाम् । राज्ञा

परीप्सा

धर्मकामार्थभयैरमात्या देर्भावतत्त्व
निरूपणे । यथा । भेदोपजाया वुप
धाधर्माद्यैर्यत्परीक्षयाम् । इति ॥
सर्वतोभावेनदर्शने ॥ संशयपूर्वपक्ष
निराकरणेनोत्तरपक्षव्यवस्थापने ॥
परितः ईक्षणम् ॥

परीक्षा । स्त्री० विचारणायाम् ॥ परि
तर्कक्षणमनया । ईक्ष० । गुरीर्द्येख्यः
। टाप् ॥ दिव्ये ॥

परीक्षित् । पुं० नृपविशेषे ॥ अभिम
न्यसुते । विष्णुराते ॥ सयुधिष्ठि
रानन्तरं कलियुगस्यारम्भे अक्रवर्त्ती-
राजावभूव । स एवलोकविख्यातः
परीक्षित् इति यत्प्रभुः । पूर्वदृष्ट-
मनुष्यायन्परीक्षेतनरेष्विह ॥

परीक्षितः । पुं० परीक्षित् । अभिमन्यु
मुर्धनृपे ॥ यथा । परिधीणेपुवंशे
पुजातोयस्माहरःसुतः । तस्मात्परी
क्षितोनाम विख्यातः पृथिवीतले
इ० देवीभागवतम् ॥ चि० । सञ्जा
तापरीक्षायस्यता० इतत् ॥

परीक्ष्यकारी । चि० सम्यग्धेतुभिर्विस्त
श्रकारणशीले ।

परीतः । चि० परिवेष्टिते ॥ व्याप्ते ॥
परीतत् । चि० सर्वतोभावेनविस्तृ-
ते ॥

परीप्सा । स्त्री० त्वरायाम् ॥ अपादा
नेपरीप्सायामितिदर्शनात् ॥ प्राप्
मिच्छायाम् ॥ पर्याप्तमिच्छायाम्

परीवादः

परीप्सुः । चि० निज्जा सौ । आप्नो-
तेः सन्नतादुप्रख्यः । आप्त्तपृ-
धामीदितीकारः । अचलोपोभ्या-
सस्येत्त्वभ्यासलोपः ॥

परीभावः । पु० तिरस्कृतिवायाम्
अनादरे ॥ परीभुवोवज्ञानइति०-
भाविषञ् । इतिः । उपसर्गस्यञ्जी
तिदीर्घः ॥

परीरम् । न० फले ॥ पृथाति । पृपा-
लनपूरणयोः । कृष्यपृकटिमटिशौ
टिभ्यङ्गन् ॥

परीरणः । पुं० कर्मठे ॥ दण्डे ॥ प-
दशटके ॥ इतिमिदिनी ॥

परीरम्भः । पुं० आलिङ्गने । परि-
रम्भे ॥

परीवर्त्तः । पु० प्रतिदाने । निमये ।
नैमये ॥ परिवर्त्तनम् । इतु० । भावे
ञ् । उपसर्गस्येतिदीर्घः ॥

परीवादः । पुं० अपवादे । निन्दा-
याम् ॥ परिपूर्वाद्देर्भाविषञ् । उप
सर्गस्यञ्जीतिदीर्घः । विद्यमान
दोषस्याभिधानंपरीवादः । अवि-
द्यमानदोषामिधानंनिन्देतिविवे-
कः ॥ यथा । परीवादन्योभनतु
वितथोयापिमहतांतयाप्युच्चैर्धासां
हरतिमहिमानंजनरयः तुलोत्तीर्थ
स्यापिप्रकटनिहताजिपताममोरये-
स्तादृक्त्वेजोनधिभवतिफन्यांगतव-
तः ॥

परुत्

परीवापः । पुं० पर्युष्मौ ॥ सलिलस्थाने
परिवारे ॥ परिषपनम् अनैनादवा
। टुवप्० । भाविषञ् हलश्चेतिवा
। उपसर्गस्येतिदीर्घः ॥

परिवारः । पुं० परिखनि ॥ खल्लकोषे
॥ परिच्छदे । शोभाजनके उपकणे
छवचामरादौ । सम्यजनादौ च ॥
परिवार्यति ऽ नेनपरिवारणवा । घ
ञ् । उपसर्गस्येतिदीर्घः ॥

परीवाहः । पुं० जलोच्छ्वासि । परि
वाहे ॥ परिवहनत्वे भिः । वह० ।
हलश्चेतिघञ् उपसर्गस्यघञीति
पाक्षिकोदीर्घः ॥ परिवहनम् । भा
वेवा० घञ् ॥ महौभृद्योग्यवस्तुनि
परीष्टिः । स्त्री० चन्वे प्रणायाम् ॥ इ-
धेरनिष्कार्यस्यपरिवेतिपक्षेतिन् ॥
परिचख्यांयाम् । प्राकाम्ये । परी-
सारः । परिसख्यांयाम् । सर्वतो गम
ने ॥ परिसरणम् । स० । घञ् उप
सर्गस्यघञीतिदीर्घः ॥

परीहारः । पुं० श्वप्रायाम् । अना
दरे ॥ परिहरणम् । हञ्० । भावे-
घञ् । उपसर्गस्येतिपक्षिकोदीर्घः ॥
परीहासः । पुं० द्रवेकिलौ । नर्मणि ॥
परिहसनम् । हसी० । घञ् । पा-
क्षिकोदीर्घः ॥

परुः । पुं० वंशादिपर्वणि ॥ पिपत्तिं ।

पृ० । बाहलकाटुः ॥

परुत् । अ० पूर्ववत्सरे । गतवर्षे ॥

परुषा

पूर्वस्मिन्वत्सरेद्वच्यर्थे । सद्यःपरुदि
तिपूर्वस्यपरभावः उत्० च । संवत्स
रे ॥

परुलः । वि० पूर्ववर्षभवे ॥ परुदृभ-
वः । चिरपरुत्परारिभ्यस्त्वोवक्त-
व्यः ॥

परुहारः । पुं० घोठके ॥

परुट् । पुं० पर्वणि ॥ यत्परुषिदिन
मितिश्रुतौपरुषिपर्वशीत्यर्थात् ॥

परुषम् । न० निष्ठुरवाक्ये ॥ नील-
भ्रिण्ट्याम् ॥ परुषफले ॥ न० ।
तिलकवृक्षे ॥ वि० कर्बुरे ॥ रुक्षे ॥
निष्ठुरोक्तौ । परेषादेशजातिकुल-
विद्याशिल्परूपवृत्त्याचारपरिच्छद-
शरीरकर्मजीविनांप्रायश्चदीपवचनम्
परुषमितिवदन्त ॥ पञ्चान्यत्क्रोध-
सन्तापत्राससज्जननवचः । परुषंत
च्चविज्ञेयंयच्चान्यच्चतथाविधम् ॥ च-
क्षुष्मन्नितिलुभाचंचण्डालंब्राह्मणे-
च । प्रशंसानिन्दनदेषत्परुषाज्जति
शियतेप्रतिदेवतः ॥ परुषवचना-
नामेवपरोक्षमुदाहरणमपवादइत्या
हः ॥ निष्ठुरवाग्युक्ते ॥ पिपत्तिं पू-
र्यतिशलं बुद्धिं करोति । पृ० । पृ-
ष्टिकलिभ्यउपच् ॥

परुषा । स्त्री० वृत्त्यनुप्रासघटकवृत्ति-
भेदे ॥ श्लोत्रः प्रकाशकैर्वर्षे ॥ परु
षाग्यास्मृतापरा ॥ वामनाशिमते-
गौडीय्या ॥

परिपम्

परु : । न० यन्थौ । वंशादिपर्वणि ॥
पिपत्तिः । मृपालनपूरणयोः । अ-
र्त्तिः पृथपीत्युम् ॥

परुपम् । न० फलवृक्षभेदे । अल्पाऽ-
स्थिनि । नीलवर्मणि । परुसाइति
च फालसा० इतिचभाषा० ॥

परुपकम् । न० परुपे ॥ परुपकं कया
यान्त्रमामं पित्तकरं लघु । तत्पक्कं म
धुरं पाके शीतं विष्टमिधुं हृणाम् ॥ ह
दं दट्पित्तदाहास्रज्वरक्षयसमीरह
दितिभावप्रकाशः ॥

परुष । अ० परतोर्थे ॥ विभक्तिप्रतिरू
पकमव्ययम् ॥

परितः । पुं० सूतान्तरे ॥ वि० ।
मृते ॥ परं लोकमृदतः ॥ परादूर-
मितीवा ॥

परितरः । वि० आत्मीये । अवञ्चके ॥
परादितरः ॥ खामिकार्यार्थमितरे
प्रांभेदके ॥ परान्विपक्षान्तरय-
तिभेदेन आत्मसात्करोति । तत्क-
रोतीति गण्यन्तात्कर्मस्थम् ॥

परितराट । पुं० धर्मराजे । पितृपती ।
यमे ॥ परिते पुमृते पुरालते । राजु० ।
सत्सुद्धियेति छिप् । जान्तः ॥

परित्यवि । अ० परस्मिन्नहनि । सद्यः ।
परुदित्वादिना परस्मादेद्यव्यहनि-
निपाच्यते ॥

परिपम् । वि० परापि ॥ परागतापा-
पोयथ । ह्यन्तरुपसर्गभ्योपईदित्य-

परिपकारः

अत्रवर्णान्ताद्येच्युक्तेः पालिकर्तृत्
परिष्टुका । स्त्री० बहुसूच्याम् । बहुप-
च्यायाह्ववि ॥ परमिच्छतिपरैरिष्प-
तेवा । वा० तुः । स्वा० कः ॥

परैरिधितः । पुं० क्रीकिले ॥ वि० ।
पराचिते । औदासीन्येन परपुष्टे ॥
परैरिधितः सम्बर्द्धितः ॥

परोचः । पुं० तपस्विनि ॥ वि० ।
इन्द्रियाविषये । अप्रत्यक्षे ॥ परो-
चमस्यस्य । अर्थभाषाच्च ॥ अत्राहुः
। परोभावः परस्याद्ये परोक्षे लिटि
दृश्यताम् । एत्ववादेः परादेः
सिहवायान्निपातनात् ॥ अस्मात्-
परोक्षे लिडिति निर्द्देशात् ॥

परोक्षम् । अ० इन्द्रियाविषये ॥ इत्ति
विषयेऽधिगन्द्इन्द्रियमात्रपरः ।
अज्ञाः परमिति विषयैरदादियु-
प्रतिपरैतिसमासान्ताविधानसाम-
र्थ्यादिव्ययोभाषः । परोक्षे गिडिति
निपातनात्परस्यौकारादेशः ॥ पा
रस्करादिश्वात्सुडित्त्वप्याहुः ॥ श्री
भोजस्तु परार्थे परागृह्यं मन्वते ॥

परोपकारः । पुं० परम्यपरैर्पावाउपकृ
तो । अन्यसंख्यभित्ति । दधीवि-
नापुरागीतः श्लोकप्रयुक्तभूमि ।
सर्धधर्ममयः सारः सर्धधर्मप्रस-
गतः ॥ परोपकारः कर्त्तव्यः प्रा
क्षैः कल्मषतैरपि । परोपकारप्रपु
ख्यंतुल्यं कतुगतैरपीति पाशोपकार

पञ्चन्य :

रुडे २२ अध्याय : ।
 परोवरीय : । वि० योहिपरांस्रव-
 रांस्रनुभवतितस्मिन् । परोवरपर-
 म्परपुत्रपौत्रमनुभवतीतिख । अ
 वरस्यादेरुत्तंनिपाच्यते । गुण : ।
 परोवरीयान् । वि० उत्तरसुत्तरंश्रेष्ठाद्
 विशेष्टे ॥ पुं० । परम्परंवर्रीयस्तु
 गुणवतिप्रार्थे ॥
 परोय्या । स्त्री० तैलपायिकायाम् ।
 मुखविष्ठावागुलिकादिनामिकाया
 म् । चटिकाविशेषे ॥ परंशत्रुत्थां
 यस्याः । गौ० डी० ।
 पर्कटि : । स्त्री० म्रचहर्चे ।
 पर्कटी । पुं० म्रचहर्चे । चटिनि ॥
 कमण्डलुतरौ । पाकरि० इतिभा
 पा ।
 पर्कटो । स्त्री० म्रचहर्चे । पाकरि०
 इ० भा० प्र० ॥ पूगादेर्नूतनेफले
 ॥ पृच्यते पृची० । वा० कटः ।
 गौ० डीप् ॥
 पर्कानी । स्त्री० दारुहरिद्रायाम् ॥ पि
 पर्शि । पृ० विच् । पर्चासौजन्य
 च ॥ परम्पालकंस्त्रासृष्ट्यंजनयति
 वा।जन्यी० । अन्तः । कर्मग्यण् ॥
 पर्जन्यः । पुं० सेवगन्दे ॥ धूनदम्बु
 दे ॥ शक्ते । पिपर्ति । पर्पतिवा ।
 पू० । पृपुसेचनेवा । पर्जन्य इ० साधुः
 ॥ वृष्ट्यात्मकेदेवे । पर्जन्योनाम वृ
 ष्युपकरणाभिमानिनो देवताविधि

पर्थभोजनः

प इतिशान्दोग्यभाष्यम् । सेवसा
 मान्ये ॥ यज्ञाहवतिपर्जन्यः ॥ सूर्ये ॥
 स्वगोभिर्भोजुमारभेपर्जन्यः का
 लथागतै
 पर्जन्यर्च्यः । पुं इन्द्रे ।
 पर्जन्या । स्त्री० दारुहरिद्रायाम् ।
 पर्थः । पुं० वातपोषे । पलाशि ।
 किंशुके । टाक० इ० भा० ।
 ॥ पिपर्ति । पू० । धापृवस्यस्यति
 भ्योनः । यद्वा । पर्थयति पर्थश्
 रितभावे । अच् । न० । पच् ।
 ताम्बूले ॥ यथा । अनिधायमुखे
 पर्थं पूगंस्त्रादयतेनरः । मतिभंशौ
 दरिद्रः स्यादन्वि नस्मरतेहरिम् ॥
 पर्थकुच्छ्रः । पुं० पचकुच्छ्रते ॥ यथा ।
 पर्थादुस्वरराजीवविस्वपचकुशीदकैः ।
 प्रत्येकंप्रत्यक्षाभ्यस्तैः पर्थकुच्छ्रुदा
 हृतः । इतिगुरुपुराणम् ॥
 पर्थखण्डः । पुं० वनस्पती ॥ ताम्बू
 लैकाशि ॥
 पर्थाचोरकः । पुं० चोरकनामगन्ध
 द्रव्यं ॥
 पर्थाध्वत् । वि० पर्थध्वंसकर्त्तरि ॥
 पर्थनरः । पुं० पिचादिशवाग्ध्यलाभेदा
 इवैतत्प्रतिनिधिभूतशरपलाशपत्र
 रचितोर्णातन्तुवेष्टितयवपिष्टमिन्न
 राकारेपुत्तलके ॥
 पर्थनेदिगी । स्त्री० प्रियङ्गी
 पर्थभोजनः । पुं० षागले ॥ पर्थानि

पहं:

भोजनयस्य ॥ त्रि० । पत्रभञ्जके ॥
 पर्षमाचालः । पुं० कर्मरङ्गहचे ॥
 पर्षमृगः । पुं० वानरादिरुगगणविशि
 पे ॥ यथा । वनौकोष्ठमार्जार वृ
 क्षमर्कटिकादयः । एतेपर्षमृगाः ।
 प्रोक्ताः सुश्रुताद्यैर्महर्षिभिः ॥
 स्मृताः पर्षमृगावृष्ट्याद्यक्षुणाः शो
 विणेहिताः । श्वासारशकासशमनः
 मृष्टमूत्रपुरीषका द्रुतिभावप्रकाशः ॥
 पर्षालता । स्त्री० नागवल्ग्याम् ॥
 पर्षवधो । स्त्री० पलायौलतायाम् ॥
 पर्षशाला । स्त्री० उटवी । मुनिगृहे ॥
 पर्षनिर्मिताशाला । शाकपार्थ
 वादिः ॥
 पर्षसिः । पुं० पद्मजे । पद्मे ॥ जल
 गृहे ॥ पृषोति । पृषीती । सानसि
 षर्षसि पर्षसीत्यादिनाऽसिप्रत्ययः
 पृषोतेर्नुक्च ॥
 पर्षाशनः । पुं० घने । मीधे ॥
 पर्षासिः । पुं० खल्पपत्रतुलस्याम् । क
 ठिञ्जरे ॥ पर्षान्वस्यसि । असु० ।
 कर्मघ्नण् ॥ यदा पर्षंरसति । अ
 सदीप्तौ । पचाद्यच् ॥
 पर्षी । पुं० द्रुमे । वृक्षे ॥
 पर्षिनी । स्त्री० मापपरश्याम् ॥
 पर्षीटजम् । न० उटवी । पर्षशाला
 याम् ॥
 पर्हः । पुं० अपानोत्सर्गे । कुत्सिताग
 र्हे । गृदरवे ॥ पर्हते ॥ पर्हं ।

पर्षटदुमः

प० अच् ॥
 पर्देनम् । न० पर्दे । पाद० इ० भा० ।
 पर्षः । पुं० पद्मपीठे । येनकाष्ठेन
 पद्मशरतितस्मिन्काष्ठे ॥ पर्षग
 ती । हलश्चै निकारणे घञ् ॥ न० ।
 नवतुर्थे ॥ गृहे ॥ त्रिपत्ति । पृ० ।
 खण्डगिरिप्रशय्यादिनामप्रत्ययान्तः
 साधुः ॥
 पर्षटः । पुं० पितपातडा० इ० भा०
 भेषजान्तरे । कवचे । तिक्ते ॥ पर्षटो
 वरतिज्ञयस्मृतः । पर्षटकथंसः ।
 कथितः प्रांशुपर्यायस्तथा कवचनाम
 कः ॥ पर्षटोऽन्तिपित्तास्रभ्रमलक्ष्य
 कफज्वरान् । सह्याशै शीतलक्षि
 त्तोदाहनुदातलीलघुः द्रुतिभाव
 प्रकाशः ॥ पापड० इ० भा० पिष्ट
 प्रभेदे ॥ धूमसौरचिताहिङ्गु हरिद्रा
 लरथैर्युताः ॥ सर्जिकाजीरकाभ्या
 म्बतनुक्चचवेक्षिताः ॥ पर्षटान्ते
 सद्द्वारभृष्टाः परमरोचकाः । दी
 पनाः पाचनारुचागुरयः किञ्चि
 दीरिताः ॥ मौद्गायतद्गुथाः शोकां
 विशेषप्राणघ्नोहिताः । चणकस्यगु
 थैर्युक्ताः पर्षटाद्यणकीद्वयाः ॥ र्श
 ह्मृष्टान्तुतेसर्वे भवेयुग्मध्यमागुणै
 रितिभावप्रकाशः ॥
 पर्षटकः । पुं० कवचे । तिक्ते । पर्ष
 टे ॥
 पर्षटदुमः । पुं० कुम्भीगृधे ॥

पर्फरीकम्

पर्फटी । स्त्री० सीराष्ट्रमृत्तिकायाम् ॥
 पिष्टप्रभेदे । पापही० इ० भा० ॥
 उत्तरदेशभवसुगन्धिद्रव्ये । पपरी०
 इ० भा० । रत्नन्याम् । चक्रवर्ति
 न्याम् ॥ अस्त्रागुणा यथा ॥ पर्फटी
 तुवरातिक्ताशिशिरावर्णकृत्तुषुः ।
 विषत्रयशरीकरडुकफपित्तास्रकुष्ठनु
 त् ॥

पर्फरीकः । पुं० सूर्ये ॥ वज्रैः ॥ भूपे
 ॥ पिपर्ति । पृ० । शृपुष्टव्राह्मिकक्
 चाभ्यासस्ये तिर्द्वकन् ० धातोर्हि
 त्वंरुक्चाभ्यासस्य ॥ वेदभाष्येतुपु
 पालन पूरणयोरस्य निपातनमिद
 माश्रित्यस्तीतृणां पालक० इ० व्या
 ख्यातं ॥

पर्फरीणः । पुं० पर्णस्यशिरायाम् ॥ द्यु
 तक्षम्बले ॥ पर्ण चूर्णरसे ॥ न० प
 र्बणि ॥ इतिभेदिनी ॥

पर्फिकः । पुं० पङ्क्ति ॥ खड्गे ॥ पर्षेण
 चरति । पर- ॥ स्त्री पर्फिकी ॥
 पित्तान्डीप् ॥

पर्फरीकम् । न० किसलये ॥ स्फुरति ।
 स्फुरस्फुरणे । पर्फरीकादयस्ते तिर्द्वे
 कन्धातोर्पर्फरादेशश्च ॥ यथा । धा
 तोर्हि त्वम् ० उकारस्याकारःसलो
 पः रुक्चाभ्यासस्य । वेदभाष्ये तु
 त्रिफलाविशरणेस्त्रनिपातनमाश्रि
 त्यगच्छुणां विदारयितेतिव्याख्या
 तम् ॥

पर्यन्तिका

पर्यङ्कः । पुं० मञ्चे । मांवा० इ० भा
 षा ॥ मलपङ्के ० पलङ्गः इ०भाषा
 वृष्याम् । ऋषीणामासने ॥ पर्यङ्कि
 कायाम् खाट० भा० ॥ परितोड
 क्यते । अकिलचथे घञ् ॥

पर्यङ्कपादिका । स्त्री० कीलशिव्या
 म् ॥

पर्यङ्क । वि० परितोर्ध्वे ॥

पर्यङ्कनम् । न० भ्रमणे । ब्रज्यायाम्
 । अटाव्याम् । फिरेना० इ० भाषा
 अट० परिपूर्वः । भावेल्द्युट् ॥

पर्यङ्कयोगः । पुं० जिज्ञासायाम् ॥ इ
 तिहलायुधः ॥ दोषविशेषे ॥

पर्यङ्क्योपेक्षणम् । न० नियहस्थान
 प्राप्तस्यनियहे ॥ नियहस्थानं प्रा
 षवतीऽनियहःनियहनिघहस्थानानु
 षावनमित्यर्थः । यवत्त्वेनेकनियह
 स्थानपाते एकतरोद्भावनेतत्रनपर्य
 ङ्क्योपेक्षणम् । अवसरेनिघहस्था
 नोद्भावनत्वावच्छिन्नाभावस्यैवतत्त्वा
 त् । ननुधादिनाकथमिदमुद्भाव्यंस्व
 योपीनविवग्गस्यायुक्तत्वादिति चे
 त्सत्यम् । मध्यस्थे नैवेदमुद्भाव्यम् ।
 वादिषस्त्रयमुद्भावनेऽप्यदोषः ॥

पर्यन्तः । पुं० अन्वसीमायाम् । प्रान्तदे
 शे ॥ परितोऽन्तः ॥ समीपे ॥

पर्यन्तम् । स्त्री० नदीनगरादिसमी
 पम्भूमौ । परिसरे । पर्यन्तो भूः ॥

पर्यन्तिका । स्त्री० गुणभञ्जे ॥

पर्याणम्

पर्यायः । पुं० व्यतिक्रमे । क्रमोल्लङ्घने । शास्त्रतीलोकव्यवहाराच्चप्राप्तस्वार्थस्वपरित्यागे । अतिपाते । उपात्यये ॥ पर्यायणम् । इण् गतौ । एरच् ॥

पर्यायणम् । न० अश्वसञ्ज्ञायाम् । चीन० इ० भाषा० पलानइतिच ॥

पर्यायसानम् । न० चरमे ॥ षोण्ककर्मणि ॥ पर्यायपूर्वः । ल्युट् ॥

पर्यायसितः । चि० पर्यायसानप्राप्ते ॥

पर्यायस्या । स्त्री० विरोधने ॥ पर्यायस्यानम् । षा० । आतश्चैश्चङ् ॥

पर्यायस्याता । चि० शची । विरोधिनि ॥ पर्यायतिष्ठति । षा० । टच् ॥

पर्यायरोचरि ॥

पर्यायस्थानम् । न० विरोधे ॥ षा० । ल्युट् । सर्वतोभावेनावस्थितौ ॥

पर्यायशुः । चि० परिगतानन्दवाप्ये ।

पर्यायस्तः । चि० अतिदे । अस्ते । षैपडा० इतिभा० ॥ इते ॥ परितोऽस्तः ॥ परिष्ठते । सर्वतः प्रकृते ॥

चिमे ॥

पर्यायस्तिका । स्त्री० खट्वायाम् ॥

पर्यायान्तम् । न० एकपङ्क्तिस्थान्पन्यानवमन्ययवाग्निमुज्यभानिकेनचिदावमनंक्रियतेतद्वन्नपर्यायान्तमुच्यते ।

पर्यायणम् । न० पल्ययने । घोडेकापलान० इ० भा० ॥ वङ्कायभागे ॥ इ० चि० शै० ॥

पर्यायः

पर्याधाता । पुं० आहिताग्नीकनिष्ठे । यथा । सोदर्यैतिष्ठतिज्येष्ठेअन्याधानं करोतिष्ठि । तयोः पर्याधितोऽज्येष्ठः पर्याधाताकनिष्ठकः ॥

पर्याप्तम् । न० यथेष्टे । निकामे ॥ निवारणे ॥ चि० । टप्ते ॥ शक्ते ॥

कार्यकारणद्वये ॥ परिमिते ॥ आभ्रव्याप्तौ । परिपूर्वः । भावे० ताः ॥

प्राप्तौ ॥ दत्तावितिमेदिनिकरः ॥

पर्याप्तिः । स्त्री० प्रकामे ॥ प्राप्तौ ॥ रक्षणे । भारथोद्यतस्थनिवारणे ॥

पर्यापनम् । पर्याप्तितिस्त्राणार्थः ।

क्तिन् ॥ सामर्थ्ये ॥ स्वरूपसम्बन्धविशेषे ॥ सचसर्वेपामेवपदार्थानां

विशिष्टबुद्धिनियामकः । पदार्थभेदेनानाना । यथा । पर्याप्तिसाधनेको

वटइमौढाविद्यादिप्रतीतिसाधिफः स्वरूपसम्बन्धविशेषद्वितीतीति

तिः । समवायेनगुणे गुणस्यासत्त्वे

पिचत्वारीगुणाद्दृष्ट्यादिप्रतीच्यागुणादिपुसङ्ख्यादिमत्त्वनियामको

पितादृशसम्बन्धः । इतिसामान्या

भावेजगदीशः । द्वितीयवादेमदा

धरभट्टाचार्यश्च ॥

पर्यायः । पुं० प्रकारि । अवसरे । क्रमे । आनुपूर्व्याम् । परिपाय्याम् । अनुक्रमे । वारी० इ० भा० ॥ निर्माये ॥ द्रव्यधर्मे ॥ क्रमेणैकार्यवाचकाः शब्दाः पर्यायाः इतिविजय

पर्वततृणम्

जानू इतिच भा० ॥

पर्वकारो । पुं० धनादिलोभेनअपर्वसु
अमावास्याक्रियावर्तके ॥

पर्वगामी । पुं० पर्वसु स्त्रीगामिनि ॥

पर्वतः । पुं० महीध्रे । शिखरिणि ।

ज्जाभृति । अहार्ये । गोत्रे । गिरौ

॥ पर्वानिसन्ध्वत्र । तपपर्वमरुद्

भ्याम् ॥ यद्वा । पर्वति । पर्वपूरणे

। भृष्टदृशियजिपर्विपच्यमितमिन

मिहयिभ्योऽतच् ॥ त्रिंशतिये उपर्व

ता यथा । हिमवान्हिमकूटश्चनिप

धोनीलपर्वतः ॥ श्ले तस्यभृद्भवान्

नेरुमान्ध्वान्गन्धमादनः ॥ सह-

न्टोमलयः सद्यः शुक्तिमान्ध्वमा

नपि । विन्ध्यश्चपारियाश्चकौलासी

मन्दिरस्तथा ॥ लोकालोकोमहांस्ते

पु तथैत्रोत्तरमानसः । एतेविंशति

विंश्याताः पर्वतान्तस्युपावराः ॥

पादपे । ह्वे ॥ गाकप्रभेदे । पावदा

इ० गौ० शा० प्र० मत्स्यविशये ।

देवर्षिविशये ॥

पर्वतकाकः । पुं० द्रोणकाके ॥

पर्वतजः । पुं० गिरिसंभवधनुनि ॥

पर्वतजा । स्त्री० पार्यध्याम् ॥ सरिति

। नद्याम् ॥ द्राक्षावि० । पहाड़ी०

दाय इ० भा० । पर्वतात्जगता ।

जनी० । पद्यम्यामिति ङः ॥

पर्वततृणम् । न० तृणविशये । तृणाव्ये

। मृगप्रिये ।

पर्वतीयः

पर्वतमोक्षा । स्त्री० अद्रिकदल्याम् ॥

पर्वतराजः । पुं० नगाधिराजेहिमा

द्रौ । पर्वतानाराजाः राजेतिटच् ॥

पर्वतराजपुत्री । स्त्री० उमायाम् । दु-

गायाम् । यथा । शक्रध्वजात्पञ्चयुते

दशाहेमूलर्चयुक्तासितसप्तमीया ।

आरभ्यतस्यां दशमीस्रयावत् प्रपूज-

येत्पर्वतराजपुत्रीमिति ॥

पर्वतवासिनी । स्त्री० आकाशमांस्या

म् ॥ गावल्याम् ॥ काल्याम् ॥

पर्वताधारा । स्त्री० पृथिव्याम् ॥

पर्वतारिः । पुं० इन्द्रे ॥ पर्वतानाम

रिः ॥

पर्वतालयः । पुं० वानरे ॥ पर्वतथा

लयोयस्य ॥

पर्वताशयः । पुं० मेघे ॥

पर्वताशयः । पुं० शरमे ॥ वि० । पर्व

तवासिनि ॥

पर्वशयदेशः । पुं० देशविशेषेपु ॥ ते

यथा । अतीदेशान्प्रवक्ष्यामिपर्वता

शयिणश्चये । निर्वाराहंसवर्णाश्चकुप

धाश्चपथाःखगाः ॥ कुघम्रावरणाश्चैव

कर्णाद्भांसमूहकाः । त्रिगतामण्ड

नाश्चैवकिरातायामरैः सह ॥ इ०

तिमत्स्यपुराणम् ॥

पर्वतीयः । पुं० अक्षौटे । पर्वतेभ्यः

। विभाषामनुष्य इतिपक्षेः ॥

वि० पर्वतोत्पन्नमनुष्यादीपर्वतोनि

वासोऽस्य । पर्वताश्चेतिङः ॥

पर्वसन्धि :

पर्वधिः । पुं० हिमांशुः । चन्द्रे ॥
 पर्वः । न० उत्सवे । महे ॥ सन्धौ ॥
 प्रस्तावे ॥ लक्षणान्तरे ॥ दर्शप्रति
 पदोःसन्धौ ॥ विपुवत्प्रभृतिषु ॥ सन्ध
 विशेषे ॥ सन्धसन्धौ ॥ यथा । महा
 भारतेऽष्टादशपर्वाणि । तानियथा
 आदिःसभावनविराटमथोद्यमश्चभी
 षोगुरुवरविजमद्रवसौमिकश्च । स्त्री
 पर्वशान्तिरनुशासनमश्रमेधव्यासाय
 मोमुपलयानदिवायरोहइतिमहाभा
 रतटीका ॥ तिथिविशेषेषु ॥ चतु
 र्दश्यामीकृष्णाश्रमावास्याचपूर्णिमा
 । पर्वाण्ये तानिराजेन्द्रविसङ्गम
 शंतथा ॥ पर्वति० पर्वतेवा । पर्वपूर
 णे । वा० कनिन् ॥ यद्वा । पिपर्ति
 पृणातिवा ॥ पू० । ज्ञामदिपदार्त्ति
 पृशक्तिभ्योवनिप् ॥ लणे ॥
 पर्वपुष्पी । स्त्री० रामदूतीहृत्ते ॥
 पर्वपूर्णता । स्त्री० आयोजने । सभा
 रे ॥ पर्वणःपूर्णत्वे ॥
 पर्वमूला । स्त्री० श्रुतायाम् ॥
 पर्वयोनिः । पुं० इच्छादौ ॥ पर्वणि
 योनिरुत्पत्तिर्यस्य ॥
 पर्वरुद्रः । पुं० विरहपुष्पे । दाहिने ॥
 पर्ववल्ली । स्त्री० मालादूर्वायाम् ॥
 पर्वसन्धिः । पुं० प्रतिपत्पञ्चदश्वोर
 न्तरे ॥ पञ्चदशीशब्देनपूर्णिमाऽमा
 वास्यायोर्द्वयोर्दृष्टव्यम् । अतएवपूर्णा
 मास्याश्रमावास्यायाशीषसार्द्धरुद्र

पर्वत्

चतुष्टयम्प्रतिपदश्चप्रथमसार्द्धरुद्र
 चतुष्टयं पर्वसन्धिरिति वृत्ताः ॥
 सैहिकियोयदाराहुर्यसतेपर्वसन्धि
 ज्वितिद्यमः ॥ पर्वणोःसन्धिः ॥
 पर्वितः । पुं० पर्वतमस्ये ॥
 पर्वुः । पुं० कुठारे । परशौ ॥ परशुं
 शृणाति । शृङ्गिसायाम् । आङ्प
 रयोःखनिशृभ्यांङिञ्चेतिक् ॥ पू०
 ॥ यदा । स्पृशत्ये स्पृशसंस्पर्शने
 स्पृशेऽण्शुनौपृचेति०शुन्० । पू
 । आदेशश्च ॥
 पर्वुका । स्त्री० पाश्र्वांस्त्रिणि । पांसु०
 इतिभाषा ॥ स्पृशति स्पृशतेवा
 । स्पृश० । स्पृशेःश्रण्शुनौपृच
 स्वार्थेकन् ॥ यथा पर्वुरिव । इवैप्र
 तिकृतावितिकन् ॥
 पर्वुपाणिः । पुं० गणेशे । विनायके ॥
 पर्वुरामः । पुं० जामदग्न्ये । परशुरा
 मे ॥
 पर्वुः । स्त्री० पर्वुकायाम् ॥ अप्राणि
 जातेरिच्छूङ् ॥
 पर्वुधः । पुं० कुठारे । परसा० इ०
 भा० ॥ परश्रवणम् । दुशोश्चि० ।
 अन्येष्वपीतिङ् । परश्रवंधाति ।
 डुधाञ् । आतइतिक् । पूयोदरा
 दिः ॥
 पर्वत् । स्त्री० सभायाम् ॥ यथाह०
 याज्ञवल्क्यः । चत्वारोषेदधर्मज्ञाः
 पर्वत्तैविविद्यनेववा । सात्रूतीयसधर्मः

पर्याय :

रक्षितः ॥ सम्पर्कविशेषे ॥ येनस-
हयत्सम्पर्कः सम्बन्धस्तेनसहतत्-
पर्यायः । यथा । समानं कुलभाव
ज्जदानादानन्तयैवच । तयोर्वैशस-
मानंहिपर्यायश्चप्रचक्षते ॥ इतिकु-
लदीपिका ॥ अलङ्कारवि० । यथा ।
एकांक्रमेणानेकस्मिन्पर्यायः । एकं
वस्तुक्रमेणानेकस्मिन्भवतिक्रियते-
वासपर्यायः । क्रमेणोदाहरणम् ।
श्रीणीभारख्यजतितनुतासिवतैमध्य
भागः पदभ्यांभुक्तोस्तरलगतयः
संश्रितालोचनाभ्याम् । धर्तृवधः ।
कुचसचिवतामद्वितीयस्रवक्रमृतज्ञा
चाणांगुणविनिमयः कल्पितो-
यैवनेन ॥ यथावा । नन्वाश्रयस्थि-
तिरिवंतवकालकूटकेनोत्तरोत्तरवि-
शिष्टपदोपदिष्टा ॥ प्रागर्णवस्यहृद-
येष्टपलक्ष्मणोपकण्ठे ऽधुनावससि
वाचिपुनः खलानान् ॥ यथावा ।
विस्वीष्टपवरागस्तेतन्विपूर्वमदृश्य-
त । अधुनाहृदयेषु षष्ठमगावाचि-
दृश्यते ॥ रागस्यवस्तुतोभेदेपिएक-
तयाश्रवसितच्चादेकत्वमविरुद्धम् ॥
तत्ताणसिरिसहोत्तररचणाहरणमि-
द्विचक्षते हरसम् । विस्वाहरेपि
चाणंनिवेशिंशुसुमवाणेन ॥ ३१
तत्तत्पदाश्रीसहोदररत्नाभरणं हृदय-
मेकारसम् । विस्वाधरेप्रियाणांनिवे-
दितुंकुसुमवाणेनेतिहंस्कृतम् ॥

पर्याय :

श्रीसहोदरंरत्नकीस्तुभः आभरणं-
यस्यतस्मिन्विष्णौएकरसमेकतान-
न्तत्तेपांपातालवासिनामसुएणामि-
तिचंडीदासहृदयम् । कुसुमवाणे-
नप्रियाणांकात्तानांविस्वसदृशेऽधरे
विनिवेशितमित्यनेकवस्थितौप्रयो-
जकनिर्देशाद्देदः ॥ अन्यस्तोन्य-
था । अनेकमेकस्मिन्क्रमेणभवति-
क्रियतेवासोन्यः । क्रमेणोदाहरण-
म् । मधुहिमरुचिरंवचः खलाना-
ममृतमहोप्रथमंपृथुव्यनक्ति । अथ-
कथयतिमोहहेतुमन्तर्गतमिवहालह-
लंविष्णुदेव ॥ तद्देहंनतभित्तिम-
न्दिरमिदंलब्धावकाशंदिवःसाधेनु-
र्जरतीनदन्तिकरिणामेताचनाभाध-
टाः । सच्चुद्रोमुशलःधुनिः कलमि-
दंसङ्गीतकंयोपितामाश्रयं दिवसैर्हि
जोयमित्यतीभूमिंसमारोपितः ॥ अ-
थैकस्यैवहानोपदानयोरविवक्षितत्वा-
द्भपरिदृष्टिः ॥ * ॥ अपिचलक्षणां-
न्तरम् । क्रमेणैकमनेकस्मिन्नाधारे
वर्ततेयदि । एकस्मिन्नथवानेकपर्या-
यालङ्कृतिर्मतेति ॥ पर्ययणम् ।
इण्० । परावनुपात्ययद्वयइतिघञ्
। ब्यत्ययेपि ॥ यथा । प्राप्तः पर्याय-
कालोष इतिब्रह्माभ्यापतइति ॥
पर्यायशयनम् । न० उपशये । विशा-
ये । प्रहरिकादीनांपर्यायेणक्रमेणश-
यनम् ॥

पर्युद्वनम्

पर्यायोक्तम् । न० अलङ्कारविशेषे ॥
 पर्यायोक्तं विना वाच्यवाचकत्वेन व-
 स्तुयत् ॥ वाच्यवाचकभावव्यतिरि-
 क्तेनावगमनव्यापारेण यत्प्रतिपादनं
 तत्पर्यायेण भङ्ग्यन्तरेण कथनात् प-
 र्यायोक्तम् । उदाहरणम् । यं प्रेक्ष्य
 चिररूढापिनिवासप्रीतिरुज्झिता
 मदेनैरावणसुखमानेन हृदये हरेः ॥
 अत्रैरावणशक्तौ समानमुक्तौ जाता
 वितिव्यङ्ग्यमपिशब्दं नोच्यते । ते
 नयदेशोच्यते तदेव व्यङ्ग्यं यथा तु व्यङ्-
 ग्यं न तथोच्यते यथा विशुक्लं चलति
 दृष्टे गौः शुक्लं चलतीति विकल्पोय
 देवदृश्यते तदेव विकल्पयति० न तु य-
 यादृष्टं तथा० यतोभिन्नासंसृष्टत्वेन द-
 र्ष्टं भेदसंसर्गाभ्यां विकल्पयति ॥
 पर्यासितः । वि० पर्यासिते ॥
 पर्याहारः । पुं० कीवधे । उभयतो बह-
 शिक्ये स्तन्ववाहो काष्ठविशेषे । कां-
 वडद्रुतिवहंशौद्रुतिचमा० ॥ परित-
 आह्वयतेऽनेन ॥
 पर्याहितः । पुं० योऽप्येऽग्न्याधानं करो-
 तितस्त्वर्थे ष्टे ॥ यथा । सोद्वयेति ष-
 ज्ये ष्टे अग्न्याधानं करोति हि । त-
 योः पर्याहितोऽर्थे ष्टः पर्याधाताक-
 निष्ठकः ॥
 पर्युद्वनम् । न० उद्वारे । ऋषे ॥
 परित उद्वह्यते । अष्टु० । कृष्यल्यु-
 ट् इति कर्मणि ल्युट् ॥

पर्वाक्षम्

पर्युद्वनः । वि० पर्युदासविशिष्टे । वि-
 ध्वन्वयिभेदात्मकानर्घयुक्ते ॥
 पर्युदासः । पुं० प्रतिषेधभेदे ॥ प्राधा-
 न्यन्तुविधेर्यत्र प्रतिषेधेऽप्रधानता ।
 पर्युदासः । सविज्ञे योयत्रोत्तरपदेन न-
 श् ॥ सामान्यशास्त्रप्राप्तनिषेधस्यै-
 व पर्युदासत्वम् ॥ यथा । अमावास्या
 याम्पिष्ठभ्योदद्यात् रात्रौ श्रावं न कु-
 र्वीत । अत्र श्रावकरणे रात्रेः पर्युदा-
 सः ॥ परिसर्वतोभावेन उदास्यते वि-
 धिर्यत्र सपर्युदास इति गौडाः ॥
 पर्युपयुक्तः । वि० समाप्ते ॥ यथा ।
 आगमकालेनेवास्वायुः कृतं संपर्युप-
 युक्तं स्यादिति महाभाष्यम् । आगम-
 कालेन विद्याग्रहणकालेन । अस-
 विद्यार्थिनः । पर्युपयुक्तं समाप्तमिति
 तदर्थः ॥
 पर्युपितम् । वि० राज्यन्तरितपठान्ने
 । च्युष्टे । वासी० इ० भाषा० ॥
 यातयामंगतरसंप्रतिपर्युपितश्चयत्
 । उच्छिष्टमपि धामेध्वंभोजनं ताम-
 सप्रियमिति भगवद्गीता ॥
 पर्येषणा । स्त्री० अन्वेषणायाम् ।
 दूटणा इति दूटइति चमा ॥ अन्वेष-
 र्येषणां चर ॥ तर्कादिना यथा बोधित-
 धर्मादान्वेषणे ॥ द्रुपगत० टि० ।
 द्रुपचाभी च्छे श्रया० । आभ्यां परे-
 र्वेति पक्षे युच् । टाप् ॥
 पर्वाक्षम् । न० ऊरुपर्यङ्क । यौट्टइति

पलम्

स्यादेकीवाऽध्यात्मवित्तमः ॥ इति ॥
 अन्वद्वयुक्तां च चणभविष्यपुराणे ।
 दिगुणाच्चविद्यागान्त्वु वैश्वानां चिगु
 याम्मृता । चतुर्गुणात्तुशूद्राणां पर्यदु
 क्तामहात्मनामिति ॥ परितः सीद
 न्यस्थान् । पद्ल् । सं० क्तिप् ।
 सदिरप्रतेरितिपत्वम् । वा० प्रेरन्त
 लोपः ॥ यद्वा । शृद्धभसोऽदिरिति
 च्यदिप्रत्ययोवाहुलकात्पृथेरपि ॥
 पर्यद्वलः । चि० परिपद्वलि । सभासदि
 । सम्भे ॥ पर्यदस्त्वस्य । राजः कृष्या
 सुतिपरिपदोषलजिच्यत्र पर्यद्विच्य
 पिपाठाद्वलच् ॥
 पलः । पुं० पलाने । अस्थहीनधान्य
 नाले । पराल० इ० भा० ॥
 पलम् । न० चामिपि । मांसि ॥ उग्मा
 ने । कर्पचतुष्टये । सुधौ । प्रकुञ्चे ।
 चित्त्वे ॥ तच्चुशास्त्रे तोलकचतुष्टयम्
 । वैद्यकेषुष्टतोलकम् । लौकिकिसां
 धरक्लिदिभाषकतोलकचितयम् ॥
 यथा । पलन्तु लौकिकैर्मानैः साष्ट
 रक्लिदिभाषकम् । तोलकचितयञ्जे
 यञ्ज्योतिञ्चैः स्मृतिसम्मतम् ॥ इ
 तितितयितत्वम् ॥ पलंसुवर्णाश्चस्वारः
 पञ्चवापिप्रकीर्त्तिताः ॥ (००) ॥
 विघटिकायाम् । घटिकापष्टिभागे
 कभागैः पष्टिपिपले ॥ पलद्वगडयोः
 प्रमाणन्तु दशगुर्वधरोधारणकालः
 प्राणः पडात्मकैः । सैः पलंस्या

पलद्वया

त्तु तत्पण्यादखड्गत्वभिधीयते ॥
 तैनच । माकान्ते पत्रस्थान्ते पर्या
 काशेदेशेस्वाप्पीः कान्तं वक्तां हतं पृथं
 चन्द्रं मत्त्वारात्रौचित् । चतुष्चामः
 प्राटंश्चे तश्चे तोराहुः । क्रूरः प्राद्यात्
 तस्माद्भ्रान्ते हर्ष्यस्थान्ते शय्यै कान्ते
 कर्त्तव्या ॥ अस्यैकपाठात्पलमृषष्टि
 पाठाद्द्वगडो भवति ॥ यथाहकालिदा
 सः । गुर्वधराणामुदितस्त्वपष्ट्याप
 लंपलानां घटिकाकिलैका । पष्ट्याघ
 टीनां भदिनंतयार्थे स्तिथ्यैकायाचन्द्रम
 सोदिनं स्यादिति ॥ पलति । पलग
 तौ । पचाद्यच् ॥
 पलक्या । स्त्री० पालकाभाषी ॥ इ० रा०
 नि० ॥
 पलगडः । पुं० लोपके । राज० इ०
 भा० ॥ पलं मांसंतचुल्येगसदादि
 नागरुडतियदनेकदेशमिबकरोति ।
 गडिवर्दनेकदेशे । पचाद्यच् ॥
 पलङ्कटः । चि० भयशीले । भीरी ॥
 इ० वि० ॥
 पलङ्करः । पुं० पिप्ते ॥ इति चि० ॥
 पलङ्कपः । पुं० राजसि ॥ कण्ठगुग्गु
 ली ॥ पलङ्कपति । कण्ठसिंहायाम्
 । सू० कः । तत्पुरुषइ० द्वितीयाया
 चतुक् ॥
 पलद्वया । स्त्री० गोलुरके । राकायात् ॥
 किंशुके । गुग्गुली । मुखलीयांम् ॥ ला
 द्यायाम् ॥ चतुर्गोलुरके । सश्याव

पलशतम्

पलायनम्

ख्याम् ॥ मचिकायाम् ॥ टाप् ॥

पलप्रियः । पुं० द्रोणकाकि ॥ त्रि० ।
मांसादे ॥

पलभा । स्त्री० पलविभावाम् । विपुव
त्प्रभावाम् ॥ साधमेषसट्कमया
द्वर्वाक्सपादाष्टदिनेमध्याह्ने द्वादशा
ङ्गुलजाष्टया । यथोक्तं यह्लाचवे
। मेधादिकेसाधनसागसूर्येदिनाहं
लाभापलभाभवेत्सिति ॥

पललः । पुं० राचसे । यातुधानि ॥
न० पद्वे ॥ मांसि ॥ तिलचूर्णे ॥ पल
लंतिलकखंस्त्रात् तिलचूर्णंश्चपिष्ट
कः । पललंमधुरंरुच्यं पिप्तास्त्रवल
पुष्टिदम् । इ० राजनिर्घण्टः ॥
सैखवतिलचूर्णे । तिलकुट० इ० भा
॥ यथा । पललन्तु समाख्यातं सैखव
स्तिलपिष्टयाम् । पललंमल्लतदृष्ट्यं
वातघ्नं कफपित्तहात् । बृंहणं गुरु
ष्यश्चक्तिग्ध सूचनिवर्त्तनम् ॥ पल-
ति० पल्यतेऽनेनवा । पलगती ।
वृषादिभ्यश्चिदितिकलः ॥

पललज्वरः । पुं० पित्ते ॥ इतिहारा
वली० ॥

पललप्रियः । पुं० द्रोणकाकि ॥

पललाशयः । पुं० गरुडरोगे ॥

पलवः । पुं० श्वे । पन्नराखेटे । म-
व्यधारथोपाये । लोपो० इ० गौ०
भाषा० ॥

पलशतम् । न० तुलायाम् ॥ पलानां

शतम् ॥

पलाग्निः । पुं० पित्ते ॥

पलाहः । पुं० शिशुमारि ॥

पलाण्डुः । पुं० सुकन्दके । मुखद्रूप
णे । शूद्रप्रिये । रोचने । प्याज०
द्र० भा० ॥ पलाण्डुर्ववनेष्टद्युर्गन्धो
मुखद्रूपकः । फरणोन्व ; पलाण्डु
स्तुलताकोट्टुर्द्रुमशसः ॥ इ० धन्वना
रिः ॥ सुश्रुतस्तु । लशुनोदीर्घपत्र
श्चपिष्णगन्धोमहौषधम् । फरणश्चप
लाण्डुश्चलताकंयापदारिका ॥ रु
द्धनयवनेष्टद्युपलाण्डो र्दशजातवः
॥ इत्याह ॥ पलाण्डुस्तुगुणैर्ज्ञेयोरसो
नसहयोगुधैः ॥ स्वादुपाकारसोऽनु
ष्यः कफकृन्नातिपित्तलः ॥ एरती
केवलंवातंवलवीर्यं करोगुरुरिति भा
वप्रकाशः ॥ पलति । पलरश्मि ॥
धातुलकात्प्याण्डुप्रत्ययः ॥

पलाद् । पुं० । स्त्री० । राचसे ॥ प-
लमत्ति । चद० । कर्मस्थम् ॥

पलादनः । पुं० । स्त्री० । राचसे ॥
त्रि० मांसमक्षणशीले ॥

पलाद्रुम् । न० पाकरानीश्वरोहाप्रकारे
मांसादियुक्तसिद्धमते । पलादने ।
मांसोदने ॥

पलापः । पुं० गजगंडे । हस्तिकपीले ॥

पयनम् । न० अपयानि । प्रद्रावे ।
भयादिगास्थानान्तरगमने । भाग-
ना० इ० भा०

पलाश :

पलायित : । वि० नष्टे ॥ गृहीतदि-
शि । तिरोहिते । पलायनविशिष्टे
॥ इ० हे० ॥

पलाल : । पुं० । न० । निष्फलितृणा
दिकाण्डे । सस्यशूकाधान्यनाले ॥
पलति पल्यतेवा । पलगतौ । तमि
विशिविडिमृषिकुलिकपिपलिपक्षि
भ्यः कालन् ॥ पलमलतिवा । अ-
ल० । कर्मस्थान् ॥

पलालदोहदः । पुं० । आस्रवले ॥ इति
शब्दमाला ॥

पलालिनम् । न० महत्पलालं पलाली
तदति ॥ मत्स्ये० पामादित्वात्नः
। शाक्यपलालीद्रूणां हृस्वत्वञ्च ॥
पलाली । पुं० महत्पलाले ॥

पलाशः । पुं० शब्दाम् ॥ राक्षसे । मगध
देशे ॥ हरिते ॥ किंशुकै । पर्णे ।
वातपोथे । याज्ञिके । टाक० इ०
भा० ॥ पलाशोदीपनीवृष्यः । सरी
षोत्रगुल्मजित् । कपायः । कटु
फस्तिशः । क्षिप्रगुदजरोगजित् ॥
भग्नसन्धानकृद्दोषग्रहण्यर्थः । क्लमौ
नृहरत् । तत्पुष्यं स्वादुपाकेतुकटु
तिक्तकपायकम् ॥ वातलंकफपित्ता
सकृच्छ्रजिद्व्याधिशीतलम् ॥ बट्वा
दृश्यमन्वातरक्तकुष्ठहरं परम् ॥ फलं
क्षुण्णमंहार्यः । क्रिमिवातकफापह
म् । विपाकेकटुकं रूजकुष्ठगुल्मोदरप्र
शत ॥ न० । कृदन् । पर्णे । कृदे ।

पलिघः

पत्ता० इ० भा० ॥ पलाशपत्रे ॥
शासने ॥ परिभाषणे ॥ वि० । हरि
द्वर्णविशिष्टे ॥ निर्दये ॥ पलाशस्यप
चस्यायम् । अण् । संज्ञापूर्वकत्वा
द्दृश्यभावः ॥ यद्वा । पलं मांसं
अश्नाति । अश० । कर्मस्थान् ॥ प-
लेमांसिआशायस्यवा ॥

पलाशकः । पुं शब्दाम् । किंशुकवृक्षे ॥

पलाशपर्णी । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥

पलाशसारः । पुं० शकटुने ॥

पलाशाद्यः । पुं० नाडीहिंसुनि ॥

पलाशास्यः । पुं० नाडीहिंसुनि ।

पलाशान्ता । स्त्री० गन्धपत्रायाम् ॥

पलाशी । पुं० वृक्षमात्रे ॥ पलाशानि
सन्वस्य । अतइनिः ॥ राक्षसे
क्षीरिवृक्षे ॥

पलाशी । स्त्री० लताविशेषे । पत्रवल्
ल्याम् । अन्नपल्याम् ॥ शय्याम् ॥
काशीरेगन्धपलाशीतिप्रसिद्धे । फ
चूर्णप्रभेदे ॥

पलिक्री । स्त्री० वृक्षाद्याम् ॥ पलितम
स्वस्याः । अण् । अच् । असितप-
लितयोर्न । कन्दसिकुमेके० इत्ये
कोक्तेर्भाषायामपित्रनयोस्तद्वच्यस्य
स्थानेक इत्ये षष्वादेशो भवति । ना
न्त्वान्डीम् ॥ गर्भिण्ड्यांगवि ॥

पलिघः । पुं० काचकलसे ॥ घटे ॥
प्राकारगोपुरे ॥ परिहणनम् । परि
हन्यतेऽनेनवा । इन० । परीघवृत्त्यप्

पलिता

घादेश्च ।

पलितम् । न० केशपाके । जरसाके
 शानांशौक्ये ॥ फलतिफलनंवा ।
 फलनिष्पत्तौ । त्रिफलाविशरणे
 । नपुंसकेभावोक्तः । लोष्ठपलि
 तावितिसाधु ॥ फलेरितजादेश्चपो
 षा ॥ शैलजे ॥ तामे ॥ कर्दमे ॥ के
 शपाशे ॥ केशशुक्रताहेतोरोगे ॥ त-
 त्रिदानं यथा । क्रोधशोकशमकृतः
 शरीरोष्माशिरोगतः । पित्तशुक्रेश
 न्पचतिपलितंतेनजायत इतिमाध
 वः । अस्यचिकित्सा यथा । लोष्ठ
 चूर्णास्यकर्पणुदशोर्द्वैतमप्यतः ।
 धात्रीफलद्वयपष्ट्यैतद्यैकंविभीतक
 म् ॥ पिष्ट्वालोहमयभागडेस्यापयेद्वि
 श्वासयेत् । लेपोऽयमचिराहन्ति
 पलितंनेहसंशयः ॥ दशाहंपञ्चक-
 षांषि ॥ काशमर्यामूलमादौसहचर
 कुमुमंकेतकस्यापिभूलंलीहं चूर्णैसभं
 द्वंत्रिफलपलयुतंतेलमेभिःपचेद्यः ।
 कृत्वालोहस्यभागडेचितितलनिहि
 तंस्वापयेन्मासमेकंकेशाःकाशप्रका
 शात्त्रपिमधुपनिभा अस्ययोगाह व-
 न्ति । त्रिफलानीलिकापत्रं भङ्गरा
 जोऽयसोरजः । शवीसूत्रेणसंपिष्टं
 लेपातृक्ष्णीकरं परमिति भावप्रका
 शः ॥

पलिता । स्त्री० वृद्धायाम् ॥ असित
 पलितयोर्निति० प्रतिपिधात्डीप्

पल्लविकः

तकारखनकारादेश्चन ।

पलौदनम् । न० मांसीदने । पलाव०
 इ० भा० ॥ पल्लवोदनञ्चनयोः
 समाहारः ॥

पल्यः । चि० सांसभोजिनि ॥ पलम
 र्हेति । तदर्हतौतियन्त् ॥

पल्यङ्कः । पुं० पर्यङ्के ॥ मञ्चे ॥ वृष्या
 म् ॥ पर्यस्तिकायाम् ॥ परितोह्यते
 । अकिलजरे । धञ् । परिह्वघाह-
 योरितिवालत्वम् ॥

पल्ययनम् । पुं० पर्याये । पलानइति
 भाषा० ॥ इ० इ० च० ॥ चल्यादन्ता
 लिकापल्ययनमिति० चि० श्रे० ॥
 पल्लः । पुं० स्थूलकुसूलके । पालुइति
 मरा इ० च० गौ० भा० ॥

पल्लवः । पुं० । न० । किसलये । नव
 पत्रे । प्रवाले ॥ पर्वपत्रादिसङ्घाते
 शाखायाः पल्लवोमतः इतिश्रीशा
 न्तरम् ॥ पल्यते । सं० कृिप् । लूय
 ते । लूञ् । कंदोरप् । पल्चासौ
 लवच ॥ विटमे ॥ विस्तरे ॥ अञ्जले ॥
 शृङ्गारे ॥ अलङ्कारगे ॥ पिङ्गे ॥

पल्लवकः । पुं० वैश्याधवे ॥ मत्स्यविधि
 षे ॥

पल्लवद्रुः । पुं० अशोकवृक्षे ॥
 पल्लवाङ्कुरः । पुं० तोकम् । कौपर०
 इ० भा० ॥

पल्लवाधारः । पुं० शाखायाम् ॥

पल्लविकः । चि० कामुके ॥

पलाश :

पलायित : । वि० नष्टे ॥ गृहीतदि-
शि । तिरोहिते । पलायनविशिष्टे
। इ० हि० ॥

पलाल : । पुं० । न० । निष्कलितृणा
दिकारण्डे । सख्यशुक्धान्यनाले ॥
पलति पल्यतेवा । पलगती । तन्नि
विशिविद्धिसृष्टिकुलिकपिपलिपच्चि
भ्य : कालन् ॥ पलमलतिवा । अ-
ल० । कर्मण्यण् ॥

पलालदीहृदः । पुं० । आम्बुवृक्षे ॥ इति
शब्दमाला ॥

पलालिनम् । न० महत्पलालं पलाली
तद्वति ॥ मन्त्रर्थे० पामादिच्चात्नः
। शाक्रीपलालीदद्रूणांश्चस्त्वञ्च ॥

पलाली । पुं० महत्पलाले ॥

पलाशः । पुं० शक्याम् । राक्षसे । मगध
देशे ॥ हरिते ॥ किंशुके । पर्णे ।
वातपोषे । याञ्जिके । टाक० इ०
भा० ॥ पलाशोदीपनीवृष्यः सरो
प्योव्रजगुल्मजित् । कषायः कटु
कम्पित्तः स्निग्धोयुदजरोगजित् ॥
भग्मसम्भानकृद्दीपयघ्न्यर्शः कृमी
नृहरत् । तत्पुष्यंस्वादुपाकेतुकटु
तिक्तं कषायकम् ॥ वातलंकफपिप्ता
खल्लच्छुद्धिद्वयादिशीतलम् । बट्टदा
हृगमनंवातरक्तकुष्ठहरं परम् ॥ फलं
लघूष्णमेहार्शः । त्रिभिवातकफापह
म् । विपाकेकटुकंरूक्षंशुंठगुल्मोदरप
शुत् ॥ न० । छन्दने । पर्णे । छन्दे ।

पलिघ :

पला० इ० भा० ॥ पलाशपत्रे ॥
शासने ॥ परिभाषणे ॥ वि० । हरि
हर्षविशिष्टे ॥ निर्दये ॥ पलाशस्यप
त्रस्वाम् । अण् । संज्ञापूर्वकत्वा
द्दृश्यभावः ॥ यद्वा । पलंभांसं०
अश्नाति । अश० । कर्मण्यण् ॥ प-
लेभांसिभाशायस्ववा ॥

पलाशकः । पुं शक्याम् । किंशुकवृक्षे ॥
पलाशपर्णी । स्त्री० अश्लगन्धायाम् ॥

पलाशसारः । पुं० शकद्रुमे ॥

पलाशाचः । पुं० नाडीहिङ्गुनि ॥

पलाशास्यः । पुं० नाडीहिङ्गुनि ।

पलाशान्ता । स्त्री० गन्धपत्रायाम् ॥

पलाशी । पुं० वृक्षमात्रे ॥ पलाशानि
सन्त्यस्य । अतद्गुनिः ॥ राक्षसे ॥
क्षीरिवृक्षे ॥

पलाशी । स्त्री० लताविशेषे । पत्रवल्
ल्याम् । अन्नपत्याम् ॥ शक्याम् ॥
काश्मीरिगन्धपलाशीतिप्रसिद्धे । क
र्चूरप्रभेदे ॥

पलिफौ । स्त्री० वृक्षायाम् ॥ पलितम
ख्यस्याः । अर्० अच् । असितप-
लितयोर्न । छन्दसिक्रमेके० इत्ये
कोत्तीर्भाषायामपिचनयोस्तद्ब्रह्मस्य
स्यानेकू इत्ये पञ्चादेशीभवति । ना
न्तवान्डीप् ॥ गर्भिण्यांगवि ॥

पलिघः । पुं० काञ्चकलसे ॥ घटे ॥
प्राकारगोपुरे ॥ परिह्वयनम् ॥ परि
ह्वयतिऽनेनवा । इन० । धरौघद्रव्यपु

पलिता

वादेशश्च ।

पलितम् । न० केशपाके । जरसाके
 शानांशौक्ये ॥ फलतिफलनवा ।
 फलनिष्पत्तौ । जिफलाविशरखे
 । नपुंसकेभावेक्तः । लोष्ठपलि
 तावितिसाधु ॥ फलेरितजादेश्चपो
 वा ॥ शैलजे ॥ तापे ॥ कर्दमे ॥ के
 शपात्रे ॥ केशशुक्लताहृत्तौरोगे ॥ त-
 त्रिदार्गं यथा । क्रीधशोकप्रमत्ततः
 शरोरोष्माशिरोगतः । पित्तश्चकेशा
 न्पचतिपलितंतेनजायत इतिमाध
 वः । अस्यचिकित्सा यथा । लोह
 घूर्णस्यकर्पन्तुदर्शाहृत्तमज्जतः ।
 धात्रीफलद्वयंपथ्यं हेतुर्वाक्विभौतक
 म् ॥ पिष्ट्वालीहमयेभाण्डेस्थापयेद्वि
 शिवासयेत् । लेपोऽयमचिरादन्ति
 पलितनेत्रसंशयः ॥ द्वावर्धपञ्चक-
 र्याणि ॥ काश्म्यामूलमादौसहचर
 कुसुमंकेतकस्यापिभूलौहं चूर्णसभृ
 ङ्घ्रिफलपलयुततैलमेभिःपचेद्यः ।
 कृत्वालीहस्यभाण्डेक्षितितलनिहि
 तंस्त्रापयेन्मासमेवांशेशाःकाशप्रका
 शाश्चपिमधुपनिभा अस्ययोगाद्भव-
 न्ति ॥ चिफलानीलिकापत्रं महारा
 जोऽयसीरजः । चवीमूत्रेणसपिष्टं
 लेपात्कृत्वाशीकरपरमिति भावप्रका
 शः ॥

पलिता । स्त्री० वृद्धायाम् ॥ असित
 पलितयोर्निति० प्रतिधधात्डोप्

पल्लविकः

तकारस्यनकारादेश्चन ॥

पल्लोदनम् । न० मांसीदने । पलाव०
 इ० भा० ॥ पलञ्चयोदनञ्चचनयोः
 समाहारः ॥

पल्यः । चि० मांसभोजिनि ॥ पलम
 र्हेति । तदर्हतोतियत् ॥

पल्यङ्गः । पुं० पर्यङ्गे ॥ मङ्घ्रि ॥ हृष्या
 म् ॥ पर्यस्तिकायाम् ॥ परितोद्भते
 । अकिलजने । घञ् । परिष्टघाङ्-
 योरितिवाल्त्वम् ॥

पल्ययनम् । पुं० पर्याणे । पलानइति
 भाषा० ॥ इ० डे० च० ॥ वल्वादन्ता
 लिकापल्ययनमिति० चि० शि० ॥

पल्लः । पुं० स्त्रूलकुसूलके । पालुइति
 मरा इ० च० गौ० भा० ॥

पल्लवः । पुं० । न० । किसलये । नय
 पत्रे । प्रवाले ॥ पर्वपत्रादिसङ्घाते
 शाखायाः पल्लवोमतः इतिवीशा
 न्तरम् ॥ पल्यते । सं० क्तिप् । लूय
 ते । लूञ् । ऋदोरप् । पल्लासौ
 लवद्य ॥ विटपे ॥ विसारे ॥ अञ्चले ॥
 शृङ्गारे ॥ अलङ्काराणि ॥ पिङ्गे ॥

पल्लवकः । पुं० वीश्रवाधवे ॥ मल्यविशि
 षि ॥

पल्लवद्गः । पुं० अशोकवृक्षे ॥

पल्लवाङ्कुरः । पुं० तोक्ते । योपर०
 इ० भा० ॥

पल्लवाधारः । पुं० प्राणायाम् ॥

पल्लविकः । चि० कामुके ॥

पवमान :

षोकरणे ॥ खातिनञचे ॥ लब्धा
 दिधिकले ॥ १५। मध्यगुरौचतुष्क
 ले ॥ १५ न० । आपाके । कुम्भ
 कारस्यामघटादीनां पाकस्थाने ।
 आवाङ्मतिभा० ॥ जले । त्रि०
 । पवित्रे । प्रयते ॥ पूज्० । ल्युट्
 पवनविजयः । पुं० गरुडोक्तेशुभाश्रम
 सूचकेऽत्रासवायुजदोपायकेऽन्यत्रि-
 शेषे ॥
 पवनव्याधिः । पुं० श्रीहृणस्यमित्रे
 । उद्वे ॥ वायुरोगे ॥
 पवनात्मजः । पुं० हनुमति ॥ अग्नी
 ॥ पवनस्यात्मजः ॥
 पवनालः । पुं० तूर्णाङ्गे । देवधान्ये
 । जुम्हरी द्रतिजुवार० द्रतिचभा०
 पवनाशः । पुं० सप्ते ॥
 पवनाशनः । पुं० सप्ते ॥ पवनोऽग
 नं वस्य ॥
 पवनाशनाशः । पुं० गरुडे ॥ मयूरे
 पवनेष्टः । पुं० महानिम्बे ॥ निम्बे
 पवनोऽम्बुजम् । न० परूपहृत्ते ॥
 पवमानः । पुं० वायौ ॥ पवते ।
 पूङ् । मूढ्यलोः शानन् । आग्निमुक् ॥
 स्तोत्रविशेषिषु ॥ ज्योतिष्ठीमेहिडाद
 शस्तोत्राशितशोभाचार्यैस्त्रिभिर्धन
 भानार्थं कर्मक्रियते तानिपवमान
 पदवाच्यानिस्तोत्राणीत्यर्थः ॥ नि
 र्मध्याम्नौ ॥ सचगार्हपत्याग्निः ।
 यथा । अत्रयः पवमानस्तु नि-

पवित्रम्

र्मध्योग्निः सच्यते । सचवैगार्ह
 पत्योग्निः प्रयसोत्रस्यः स्मृतः इ
 तिमत्स्वपुराणम् ॥
 पवनात्मजः । पुं० इव्यवाङ्म ॥ य-
 था । पवमानात्मजोऽग्निर्इव्यवाङ्म
 नच्यते ॥
 पवारुकः । पुं० अश्वनि । पापाणे ।
 पविः । पुं० कुलिशे । वच्चे ॥ पुना
 ति । शीरकस्यपवित्रत्वोक्तेः पुनाति
 रचद्रः ॥
 पवितः । त्रि० पवित्रिते । पूते ॥ पू
 यतेऽप्य । पूङ् । क्तः पूङ्खे तीङ्गि
 कल्पः । गुणावादेशौ ॥ न० । म-
 रीचे ॥
 पविता । त्रि० पवित्रताकरके ॥ पुना
 ति । पूज्० । ढच् ॥
 पवित्रम् । न० वर्षणे ॥ कुशे ॥ तोम्बे
 ॥ पयसि । जले ॥ अर्घीपकरणे ॥
 यज्ञोपवीते ॥ घृते ॥ मधुनि ॥
 पार्वणश्राद्धादावर्घीं हीमादावाज्य
 संस्काराद्यर्थस्यसायनिर्गर्भकशास्त्र
 विहितप्रादेशमाचक्षते ॥ यथा ।
 धनन्तर्गर्भिशंसायं कौशंदिदलमे
 वच । प्रादेशमाचक्षिन्नेय पवित्रयष
 कुचचिदिति ॥ पुं० । तिलजवृक्षे
 ॥ पुत्रजीवद्रुमे ॥ त्रि० व्रतादिना
 शुद्धे । प्रयते । पूते ॥ शुद्धिजनके
 । मेध्ये ॥ पावने । शुद्धिधरे ॥ पु-
 नाति । पूज्० । कर्त्तरिचर्षिदिव

पविचारोहणम्

तयोरिति च : ॥ यदा । पवते पुना
तिवा । पूङ् । पूञ्० वा । अशि
चोदिभ्यइञौचौ ॥

पवित्रकः । पुं० अश्वत्थी ॥ उदुम्बरे ॥
कुशे ॥ मदनके ॥ न० । शणसूत्र
खाले ॥ पवित्रमुपवीतमत्तद्वद्विच ।
इवेप्रतिकृतावितिकन् ॥ पवित्रा
दृषिपरीतलक्षणयासंज्ञार्याकोवा ।
मग्न्यितुपवित्रकमितिस्रृतिः ॥
जानूनाभिमानान्तप्रतिमासुपवित्र
कम् । इत्यग्निपुराणम् ॥

पवित्रधान्यम् । न० यवे ॥ इ० रा०
नि० ॥

पवित्रा । स्त्री० नदीविशेषे ॥ तुल
स्वाम् ॥ अश्वत्थीवृक्षे । हरिद्राया
म् ॥

पविचारोपणम् । न० श्रीकृष्णसंप्रदान
कोपथोत्तदानरूपोत्सवविशेषे ॥ यथा
। थावणस्यसितेपक्षेद्वादश्यावैष्णवै
मुंदा । कर्तव्यः कृष्णदेवस्यपवि
चारोपणोत्सवः ॥ श्रीकृष्णदेवस्यै
त्युपलक्षणमन्वदेवतानामपि ॥

पविचारोहणम् । न० पविचारोपणम् ॥
यथा । आयाटशुकपक्षस्ययाष्टमी
श्रावणस्य च । पविचारोहणंकुर्या
द्देव्याः प्रीतिकरंपरम् ॥ दुर्गाम
न्ते कर्मन्ते गदुर्गाधीजनभैरव । वैष्ण
थीतं चमन्ते यद्विचारोहणं चरेत् ॥
विशेषाष्टावकारभ्यदेव्याः कुर्यात्

पशुः

पवित्रकम् । सर्वेषामपिदेवानांपवि
चारोहणं चरेत् ॥

पवित्राष्टकम् । न० स्याख्वादिषु ॥ स्या
गुस्त्रणां च गोकर्षभद्रकर्ममहावलाः
वस्त्रावदाविमुक्ताह्ररुद्रकोव्यः खम
गडले ॥ आकाशतत्त्वे एतत्पवित्रा
ष्टकमिति सृगेन्द्रसंज्ञिता ।

पवित्रितः । त्रि० पवित्रे । प्रयते ।
पूते । शुचौ । शुद्धे ॥ पवित्रंसञ्जात
मस्य । ता० इतच् ॥

पशव्यः । त्रि० पशूपभोग्यवालतृणादि
समूहे देशे ॥ पशुभ्योहितमित्यर्थे य
त् ॥

पशु । अ० दर्शने ॥ परमदर्शने ॥ स-
स्वार्थे ॥ पशुमन्यमानाः ॥

पशुः । पुं० मृगादौ । सिं हव्याप्रादौ ।
तिर्यग्मादिसर्वप्राणिषु ॥ अस्यल
क्षणम् । लोमवह्नाङ्गुल्यत्वम् ॥ इ०
भा० रत्ने कणादः । यास्यारख्यप्रमेदे
नंचतुर्ह्रस्वविधाः पशवो भवन्ति । यथा
ह्रस्वैठीनासिः । गौरविरवोऽश्वीश्व
तरीर्गर्दभांमनुष्यश्चेति सप्तधास्याः
पशवः । महिपयानरर्जसरीसूपरु
पृपतमृगार्थे तिसप्तारख्याः पशवश्चति
दुर्गास्यवतखन् ॥ देवाजि । कामे ॥
छागादौपशुषदप्रयोगसांभवत्तपाश्व
उष्ट्रोवाचदिवामेपच्छाभोवायदिवाह
यः पशुस्थानिनियुक्तानांपशुशब्दोभि
धीति ॥ इति धनिदानप्रकरणे वि

पशु :

तत्त्वम् ॥ अवेधपशुजननिदीपो यथा
 गारुडे । वसेत्समरकेचोरेदिनानि
 पशुरोमभिः । सन्मितानिदुराचा-
 रोयोहन्त्यविधिनापशून् ॥ इति ॥
 प्रमथे । महादेवगणप्रसेदे ॥ स्वर्गा-
 दिकामेसंसारपरचणेनरे ॥ घृणा
 द्यष्टपाशवक्षेप्राणिनि ॥ पाशायथा
 घृणाशंकाभयंलज्जाक्षुमुष्पाचेतिपञ्च
 मो । कुलंशीलंतथाजातिरष्टौपाशाः
 प्रकीर्तिताः ॥ पाशवदः पशु प्रोक्तः
 पाशमुक्तः सदाशिवः इति ॥ ज्ञा
 नशून्यं जने ॥ यथा । आहारनिद्रा
 भयमैशुना निसमानमेतत् पशुभिर्न
 राणाम् । ज्ञानंनराणामधिकोविशे
 पोज्ञानेनहीनाः । पशुभिः समाना
 इति ॥ गवादौ ॥ देवे ॥ प्राणिमा
 र्च ॥ यज्ञे ॥ यज्ञीटुम्बरे ॥ साध
 कानांभावत्रयाणांप्रथमेभावे ॥ तस्य
 निर्णयौयथा । निच्यथावतथासन्
 ध्यावन्दर्नपिष्टतर्षणम् । देवताद
 र्शनंपीठदर्शनंतीर्थदर्शनम् ॥ गुरोरा
 ज्ञापालनञ्चदेवतानिच्यपूजनम् ।
 पशुभावस्थितोमर्त्यामहासिधिलभे,
 दूधुवम् ॥ अपिच । पत्रं पुष्पं फलं
 तीर्थस्त्रयमेवाहरत्यशुः । नशूटदर्श
 नंकुयान्मनसानस्त्रियंस्त्रियत् ॥ या
 दौभावंपशोःकृत्वामश्नात्कुर्वाद्द्विपशु
 कम् । वीरभावं महाभावं सर्वभा
 वोत्तमोत्तमम् ॥ तत्पद्यादतिसौन्द

पशु :

र्येदिव्यभावंमहाफलमिति रुद्रयाम
 ले उत्तरखण्डम् । दिव्यसुदेवता
 प्रायःशुद्धान्तःकरणः सदा । इन्द्रा
 तीतोवीतरागः सर्वभूतसमः क्ष-
 मी । तस्यकाली यथा । चादौद्
 शमदंडेनपशुभाव मयापिवा । इ-
 ति रुद्रजामले उत्तरखण्डम् ॥
 जन्ममात्रं पशुभावंवर्षयोडशकाव
 धिद्वितियामकीश्वरे ५१ पटलः ।
 पशुभावकर्त्तव्याकर्त्तव्यगर्भतज्ञाव
 निन्दा माहरुद्रजामले । पशुभाव
 रतायचक्षेपलं पशुकृपिणः । राची
 यन्वक्ष्मं वक्ष्मस्य श्रेष्ठजपित्कचित्
 ॥ संगथीवलिदानेच तन्नेचसंशयः
 सदा ॥ सन्ने चात्तरवुद्धिश्चविश्रवा
 सोगुरौसदा ॥ प्रतिमासु शिलावु
 धिर्भेदकोदेवते पुनः । निरामिपेण
 देवेशिदेवतायाः प्रपूजनम् ॥ अ-
 ज्ञानेन तथा स्नानं प्रखर्चं देहताड
 नम् । सर्वपाशैर्वनिन्दानुयःकुर्या
 चमहेष्ट्वरि ॥ सएवशुभावेनज्ञधमः
 परिकीर्तितः ॥ इति रुद्रजामले
 उत्तरखण्डे ६ पटलः ॥ राचीनैव
 यजेद्देवीं संध्यायां वापराहणके ।
 ऋतुकालंविनादेविरमणं परिवर्ज्य
 येत् ॥ सांसादिकं महेशानिब्रजेत्
 पञ्चपवसुं । यदन्यद्देवहितं कु-
 र्यान्नियमतत्परः । इतिनित्यात
 न्ने प्रथमपटलः ॥ (६०) ॥ संसा

पशु :

र्यज्ञौ ॥ यथा । चैतन्यद्वक्क्रियारू
पंतदस्वात्मनि सर्वदा । सर्वतश्च य
तोमुक्तौ यतैसर्वतोमुखम् ॥ सद
यभासमानत्वात् तन्निरुद्धप्रतीयते
। बश्यानाहतवैर्यस्यसौतएवविमी
षणात् ॥ अस्वार्थः । ज्ञानक्रिया
त्मकं चैतन्यं तदात्मन्यस्ति नतु
शरीरसमवेतमिति चार्वाकनिराकर
णेशस्त्रेप्रतिपादितम् । तच्चसर्वदैवा
स्तिनतुमुक्तावेधमुक्तौतुसं विच्यभा-
वो यथा । वैशिषिकैरिष्टस्तथाविधा
यामोहरूपायामुक्तीर्षीराकृतत्वात् ।
यतोमुक्तौमुक्तात्मनांसर्वतोमुखत्वचै
तन्यस्यश्रयणात् । नचतेपांतदानी
मेधतदुत्पद्यतेइतिवाच्यम् । सदुत्प
त्तेः सत्कार्यवादिप्रतिपादितत्वात् ।
अशमुक्तावेधतयाविधचैतन्यश्रुतेः
पूर्वञ्चतदनुपलम्भादन्यव्यतिरिक्ता
भ्यांसंसारावस्थायांसर्वतोमुखत्वं
चैतन्यस्यकुतश्चाशङ्कानिरासायाह
। सदवीतिसचमनुपलम्भःसंसाराव
स्थायांतथाविधस्यचैतन्यस्यसत्त्वन्यथा
सिद्धः । व्यञ्जकाभावकृतीहियोनुप
लम्भःसनाभावसाधकोऽपितुचसति
व्यञ्जकेयथायमनुपलम्भःसव्यञ्जका
भावकृतःअतश्चनोऽसत्त्वसाधयति ।
तच्चसर्वतोमुखत्वंसर्दापयस्मान्नप्रयते
ततः । केनाविप्रतिवर्तमिष्यवस्यीय
ते । अन्त्याश्चरितोरनाहतनिजनाम

पशुपाश :

र्यस्यपुरामुक्तेःसचात्मावश्यः इति
॥ पशुति सर्वमविशेषेण । दृशिर्०
। अर्जिदृशिकस्यमिपशिवाधानुक्ति
पशितुक्पुक्दीर्घकाराखे च्चु ;
पशिरादेशश्च ॥ पशवश्चाम्यारख्या
वेदस्मृच्यागमविहितकर्मसाधनभू
ताः । नहितान्विनायज्ञाद्यनुष्ठा
नम्यज्ञार्थमेवचतेपांसृष्टिः । तथ
ग्राम्याञ्जजादयोऽनवयादयस्त्वारण्या
इतिभेदः ॥

पशुक्रिया । स्त्री० मैथुने ॥

पशुजातिः । स्त्री० पशुशब्दवाच्ये ॥
सिंहाद्याहरिणाद्याद्यगवाद्यायेचज
न्तवः । तैसर्वेशास्त्रदृष्ट्याच ग्रीक्षा
हिपशुजातयः ॥

पशुपतिः । पुं० चन्द्रमौलौ । शिवे ॥

पशोर्धपस्थपतिः ॥ पालयामिम

शून्यस्मात् राजामिचयदृष्ट्या ।

तेपाञ्चपतिरेवाहं तस्मात्पशुपतिः

स्मृतः ॥ पशूनांजीवानांसुरनरति

रश्चांपतिरितिवा । यथाः ब्रह्माद्यास्था

वरान्ताद्यपशयः परिकीर्तिताः ।

तेपांपतिर्महादेवः स्मृतः पशुपतिः

श्रुतौ ॥ हुताशने ॥ यज्ञज्ञानभूर्तौ

पशुपन्वलम् । न० कैवर्तीमुसके ॥

पशुपालः । पुं० दृत्वर्थतयाकागसेपा

दिपोपके ॥

पशुपाशः । पुं० पुष्कलजादिषु ॥ घृ

शासज्जाद्यष्टसु ॥ पशूनांपाशोदृष्ट्या

पञ्चात्ताप :

दि : । धृणाशङ्काभयंलज्जासुगुप्सा
चेतिपञ्चमी । कुलंशीलंतथाजाति
रष्टौपाशा : प्रकीर्त्तिता : ॥ षड्
र्गनमहाङ्गुर्पतिता : पशव : प्रिये
। परमाथेनजानन्तिपशुपाशनिबन्धि
तः इतिकुलार्थे १ उल्लासे ॥

पशुपाशकः । पुं० रतिबन्धविशेषे ॥ य
था । स्त्रियमानतपूर्वाङ्गीस्त्रपादान्तः
पद्वयम् । ऊर्ध्वशिंनरमेत्कामीबन्धोयं
पशुपाशकः ॥

पशुप्रेरणम् । न० गवादीनांचालने
। उद्वेगे । हांकना० इ० भा० ॥ प-
शूनांप्रेरणम् ॥

पशुमोहनिका । स्त्री० कटौलतायाम्
पशुरज्जुः । स्त्री० अश्वदिबन्धनरज्जौ
। दामन्याम् ॥ पशुबन्धनोरज्जुः ॥
शाकभार्थिवादिः ॥

पशुराजः । पुं० सिंहे ॥ पशूनां राजा
टच् ॥

पशुवृत्तिः । वि० अतिबलले ॥
पशुहरीतकी । स्त्री० आस्नातकफले ॥
पञ्चात् । अ० प्रतीच्याम् ॥ चरमे ॥ अ-
धिकारे ॥ पृष्ठभागे ॥ अग्रस्मिन्-
अपरस्मात् । अपरोवा । यसल्याग
तोरमणीयवा । पञ्चादितिसूत्रेणच
परस्वपञ्चभाषः आतिशयप्रत्ययोऽ
स्तातेर्विधये ॥

पञ्चात्तापः । पुं० अनुतापे । विप्रती
सारि । अनुशीघ्रने । पञ्चतावा० इ०

पश्वतोहर :

भा० ॥ पञ्चात्तपनम् । तपसंतापे
। घञ् ॥

पञ्चाहं । वि० अपराहं । शिवाहं ॥
अपरस्यासावर्द्धेद्य । अपरस्याहं पञ्च
भावोवक्तव्यः ॥

पश्चिमः । वि० चरमे । यन्ते ॥ पश्चा-
द्भवः । अथादिपश्चाद्धिमवच् ॥ प-
श्चिम० इ० प्रसिद्धेदेशे ॥

पश्चिमकतुः । पुं० अन्वेष्याम् ॥
पश्चिमरात्रिः । स्त्री० अपररात्रे ॥

॥ पश्चिमाचासौरात्रिद्य । विशेषणस-
मासः ॥

पश्चिमा । स्त्री० अस्ताचलावच्छिन्नदिशि
। प्रतीच्याम् । वाक्याम् ॥ तद्वि-
ग्भवायुगुणा यथा । पश्चिमोमारुत
स्तौजः । कफमेहविशोषणः । स-
द्यः प्राणहरोदुष्टः शोषकारीशरी-
रिणाम् इ० रा० नि० ॥ अपिच ।
पश्चिमोग्निवपुर्वर्णवलारोग्यविबर्धनः
। वाषायः शोषणः स्वर्धरोचनो
विशदोलघुः ॥ अर्पालघुत्ववैशद्यशैत्य
वैनल्यकारकः । सर्वद्रव्येष्वभिव्यक्तः
प्रभावरसवीर्यकृत् ॥ व्रणसंरोपणम्व-
च्योदाहशोषतृपापह इ० रा० य० ॥

पश्व । अ० विस्मये ॥ प्रशंसायाम् ॥
पश्वन् । वि० ईक्षणकर्त्तरि ॥ पश्वन्ति
। हगिर् । लट् ; शतृ ॥

पश्वत । अ० प्रशंसायाम् ॥ विस्मये ।
पश्वतोहरः । वि० चोरे ॥ यथा ।

पस्पशा

यः पश्यतो हरेर्दर्थसचौरः पश्यतो
हरः ॥ पश्यन्तमनादृत्य हरति । इञ्
। अच् । पष्ठीचानादरे० इतिपष्ठी
। वाग्दिव्पश्यद्भ्योयुक्तिदण्डहरे
ष्विति० पष्ट्याचलुक् ॥

पश्यन्ती । स्त्री० मूलाधारीखितहृदयग
तनादरूपवर्णे ॥ यथा । मूलाधारा
त्प्रथममुदितोयस्तुतारः पराख्यः ।
पश्चात्पश्यन्त्यथहृदयगोवुहियुद्धसध्य
माख्यः । इत्यलङ्कारकौस्तुभः ॥

पश्वाचारः । पुं० आचारविशेषे ॥ य-
था । वेदोक्तनयनेद्देवोकाससंज्ञरूप
पूर्वकम् । सपववैदिकाचारः पश्वा
चारःसलच्चते ॥ इत्याचारतन्त्रम् ॥

पष्टवाट् । त्रि० युगपाश्वर्गि । दमन
कालेकगहारीपितकाष्ठवासे ॥ पष्ठ
मंपष्टवावर्षवहति । वह० । वहये
तिशिवः । पृषोदरादिः ॥

पष्ठीसी । स्त्री० बालगर्भिण्यांगवि ॥
प्रष्टवहति । शिवः । वाहइतिडीप्
पृषोदरादित्त्वाद्ब्रह्मलोपः ।

पस्पथम् । न० निशान्ति । सद्ने । गृहे ॥
अपस्थायति । ष्टैस्व्यंशब्दसङ्घात
योः । आतद्योपसर्भइतिकः । पू० ॥
पस्पशः । पुं० शास्वारवाससर्भकेडपो
दृघातसन्तर्भयन्त्ये ॥

पस्पशा । स्त्री० भृशमाप्यस्यादिमा
ङ्गिके ॥ स्पशयाधनस्पशंनयोः ।
शडगाटधियडीऽचिचैतिलुक् । अ

पांशुकूलम्

जाद्यतइतिटाप् । दीर्घोक्तिवृत्त्व
भ्यासस्यदीर्घस्तुनभवति । संज्ञापू
र्वकविधिरनिश्चत्वादिच्चाहः ॥

पङ्कवः । पुं० श्मश्रुधारिस्त्रेच्छजातिवि
शेषे ॥ पारदामुक्तकेशाश्चपङ्कवाः श्म
श्रुधारिण इतिहरिवंशः ॥

पङ्किका । स्त्री० कत्तृणे । वारिप्रश्रय्या
म् ॥

पा । स्त्री० रत्नणे ॥ पाने । पूते ॥
पूरिते ॥ चि० पातरि ॥ पानम् ।
पा० । सं० । क्षिप् ॥

पांशुचम् । न० लवणविशेषे । रोमके ।
श्रीद्विज्जे । ऊपरजे । श्रीपरे । रिह
इति भा० ॥

पांशुः । पुं० धूली ॥ सस्यार्थचिरसं
चित्तगोसये ॥ पर्यटे ॥ कर्पूरविशि
षे ॥ न० इस्त्रमन्धरे ॥ स्त्री० । नदी
भेदे ॥ पंशति । पशिनाशने । अर्जि
दृशिकम्पमिश्रियाधामिच्चादिना०
साधुः ॥

पांशुका । स्त्री० केतक्याम् ॥ रजस्वला
याम् ॥ इ० शब्दान्वुधिः ॥

पांशुकासीसम् । न० कासीसे इ० रा० ॥
पांशुकुली । स्त्री० रघ्यायाम् ॥ इ०
हारायलो ॥

पांशुकूलम् । न० अनामपट्टोलिकाया
म् ॥ यथा । शासनंधर्मकीलःस्थान्
मकुतिः शूद्रशासनम् । पष्ठीलिका
श्रूमकीनापांशुकूलंनकस्यचिदिति

पांशुला

त्रिकारणशेषः ॥
 पांशुचत्वरः । पुं० धनोपले ॥
 पांशुचन्दनः । पुं० शिवि ॥ पांशुचन्द
 नमिवयस्य ॥
 पांशुचामरः । पुं० दूर्वाञ्चिततटीभुवि
 ॥ बर्हापके ॥ प्रशंसायाम् ॥ पुरोटी
 ॥ धूलिगुच्छके । पटवासे ॥
 पांशुजम् । न० पाक्ये लवणे । शौद्धि
 दे ॥
 पांशुपत्रम् । न० वास्तूके ॥
 पांशुप्रथ्यायः । पुं० पर्पटी । पित्तपा
 पडा इ० भा० ॥
 पांशुमर्दनः । पुं० केदारि ॥
 पांशुरः । पुं० दंशके । डांस० इ० भा०
 ॥ पीठसर्पिणि । खड्गे ॥ पांशुरस्या
 स्वस्मिन्वा । नगपांशुपाण्डुभ्यश्च
 तिरः ॥
 पांशुरागिणी । स्त्री० महामेदायाम् ॥
 पांशुलः । पुं० पुंशुलि ॥ शक्रोः खट्वा
 हे ॥ हरे ॥ पापिनि ॥ प्रतिके ।
 करञ्चविशेषे ॥ त्रि० पांशुयुते ॥
 पांशु० अस्तिअस्यअस्मिन्वा । सि-
 धादित्वाङ्गच् ॥
 पांशुलवणम् । न० शौद्धिदे । पांशवे ।
 वसुके ॥ शौद्धिदं पांशुलवण्यञ्जा
 तंभूमितः स्वयम् । चारंशुकट्ट
 स्निग्धं श्लेष्मलंवातनाशनम् ॥
 पांशुला । स्त्री० असत्त्वाम् ॥ भुवि ॥
 पांशुपापमस्वस्याः । नगपांशुपाण्डु

पाककृत्वाः

भ्यश्चेतिरः । कपि० । लः ॥ सि-
 धादित्वाङ्गञ्वा ॥ पांशुलातिवा ।
 आतोनुपतिकः ॥ कीटक्याम् ॥ रज
 खलायाम् ॥ इ० रा० नि० ॥
 पांसनः । चि० द्रूपके । दोषोत्पादके
 पांसुः । पुं० रजसि । धूलौ ॥ चिरसं
 चित्तगोमये । खात० इ० भा० ॥
 पंसयति । पसिनाशने । अर्जिद्वि
 श्रुतिसाधुः ॥
 पांसुलः । चि० रजस्वले ॥ पांसुरस्व
 स्य । सि० लच् ॥
 पाकः । पुं० परिणती ॥ शिशौ ॥ कैश
 स्यवरसाशौक्ये ॥ उदरामिना
 हारस्पपचने ॥ पचयाम् । स्यात्पा
 द्रीपचने ॥ स्यालीमार्जनाद्योदन
 परीक्षान्त्व्यापारनिचयः पाकः इ
 तिस्रुतिः ॥ भर्जनतलनंस्त्री इः
 पचनंक्वथितं तश । तान्दूरंपुटपाक
 शपाकः सप्तविधोमयः ॥ निख्यं
 नूतनभाण्डेनकर्तव्यः पाकएवच
 । अथवापक्षपर्यन्तं ततस्त्याज्यंमनी
 यिभिः ॥ दैत्यविशेषेहत्रभातरि ॥
 पचनम् । डुपचप्० । घञ् ॥ पच्य
 ते, परिणस्यतेऽनेनवा । हलश्चेतिघ
 ञ् ॥ पातिपिवतिवा । पारदये पा-
 पानेवा । अर्भकपुत्रुक पाकावयसी
 तिकनप्रत्ययान्निपातित । इ
 एभीक्षापाशलीतिकन्वा ॥
 पाककृत्वाः । पुं० पानीयामलके ॥

पाकमन्त्रः

ह्युपाफलपाके ॥

पाककृष्णफलः । पुं० पाककृष्णे ॥
 पाकजम् । न० काचलत्रणे ॥ परिणा
 मयूले ॥ त्रि० । पाकाकासे ॥ य-
 धारुपादिचतुष्टयंपृथिव्यांपाकजम
 निच्यञ्च । अन्यत्रापाकजनिच्यमनि
 च्यञ्च । निच्यगतनिच्यमनिच्यगतम
 निच्यम् । पाकस्ते जः संयोगः तेन
 पूर्वरूपनश्रुतिरूपान्तरमुत्पद्यते इ-
 त्यर्थः । अत्रपरमाणुष्वैवपाकोनट्ट
 व्यगुकादौ, आपाकनिक्षिप्तघटेपर
 माणुपुरूपान्तरोत्पत्तौश्रवामघटना
 शेषुनट्टव्यगुकादिक्रमेणरक्तघटोत्प
 त्तिः । तत्रचपरमाणवःससवायिकार
 णम् । तेजः संयोगोऽसमवायिकार
 णम् । अट्टादिकांनिमित्तकारणम्
 द्रव्यगुकादिरूपपरमाणुरूपमसमवा
 यिकारणमितिपीलुपाकवादिनोथै
 शेषिकाः । पूर्वघटस्थनाशंविनैवा
 वयविन्धवयवेपुपरमाणुपर्यन्ते पुत्रुग
 पट्टपांतरोत्पत्तिरिति । पिठरपाकवा
 दिनोर्नैयायिकाः । अतएवपार्थिव
 परमाणुरूपादिकमनिच्यमिच्यर्थः ।
 अन्वचजलादायित्वर्थः इतितर्कद्वी
 पिका ॥

पाकपुटी । स्त्री० कुभाशालायाम् ।

पाया इ० भा० ॥ इ० ऐमन्त्रः ॥

पाकफलः । पुं० पानीयामन्त्रके ॥

पाकमन्त्रः । पुं० अत्रुनतिरिधः मन्त्र

पाकलः

ले ॥

पाकयज्ञः । पुं० ब्रह्मयज्ञादन्येषुपंचमहा
 यज्ञान्तर्गतपुत्रैश्वदेवहोमवलिबर्मा
 नित्यश्राद्धाऽतिथिभोजनात्मकेषुचतु
 र्पुं ॥ स्वर्गोपवर्गयोः सिद्धिंपाकय
 ज्ञेप्रचक्षते इतिफलंसमुचितस्य ।
 प्रत्येकफलमुक्तं हारीतेनयद्देविभ्योक्तु
 होतिदेवलोकांतेनजयतिवत्पितृभ्यो
 ददातिपितृलोकांतेनजयति०यत्स्वा
 ध्यायमधीतेष्टपिलोकांतेनजयति य
 इतेभ्योवलिंहरतिभूतलोकांतेनजय
 तीति ॥ धन्यंयशस्वमायुष्यंस्वर्ग्यं
 स्यातिधिपूजनम् इतिमनुः ॥ अ-
 त्त्रभावादीनामविभक्तानामपिसंस्त
 ष्टानांमुख्यैर्नैकेनैवपाकयज्ञाः क-
 र्त्तव्याः । यदाहुः । एकपाकेनिव
 सतांपितृदेवद्विजार्थनम् । एषांभवे
 दृविभक्तानांतदेवस्याद्गृहेगृहे इति
 एकपाकेनिवसतामित्युपक्रम्यंसंस्त
 ष्टानामित्वभिधानादिभक्तानामिति
 द्रव्यपार्थक्यपरं ॥ अट्टकादिषु ॥ इ
 पीतमर्गगृहप्रतिष्ठादीनांहोमे । चरु
 होमादिकर्मणि ॥

पाकयज्ञिकाः । पुं० पाकयज्ञकर्तारि ॥

पाकरञ्जनम् । न० तेजपथे ।

पाकलः । पुं० कुष्ठरज्ज्वरः । बोधनद्र-
 व्यं । अनिनि । वस्त्रौ ॥ पाकंभाति

। ना० । आसोनुपेतिहाः । न० ।

गुर्धोपधौ । वि० । तत्रादिपाकका

पाकिमा

रिणि ॥

पाकली । स्त्री० कर्कश्यां ॥

पाकशाला । स्त्री० महानसे । रसयत्त्वा
म् । रसोर्द्धं० दू० भा० ॥ अग्नि-
कोशतस्याः कर्तव्यतोक्ता । प्राच्यां
द्विशिष्टानगृहमाणे व्य्यां पचनालय
म् । शयनंयाम्यदिग्भागेनैर्द्व्यांश
स्वमन्दिरम् ॥ प्रतीच्यांभोजनगृहं
वायुभागेसभागृहम् । भारुडारसद्
नंसौम्ये त्वै शान्यां देवतालयमिति
पौषधारायां कश्चपः ॥

पाकशासनः । पुं० इन्द्रे ॥ पाकस्थ
चक्षातुः शासनः । शासयति ।
शासु० । पिजत् । न० स्यु० ॥

पाकशासनिः । पुं० इन्द्रात्मजे । ज
यन्ति ॥ पाकशासनस्यापत्त्वम् अत
द्वञ् ॥

पाकशुक्ला । स्त्री० ककश्याम् ॥

पाकस्थानम् । न० महानसे ॥ पाकस
स्थानम् ॥पाकस्थाली । स्त्री० रन्ध्रपात्रे ॥ पा-
कस्थाली ॥पाका । स्त्री० बालिकायाम् ॥ अजा०
टाप् ॥

पाकाभिमुखः । त्रि० सिद्धधुन्मुखे ॥

पाकारिः । पुं० श्वेतकाञ्चने ॥

पाकिमम् । त्रि० पक्षिमे ॥ पाकिनि
र्द्धंत्तम् । भावप्रचयान्तादिसप् ॥

पाकिमा । पुं० पाकतायान् ॥ पाकसा

पागलः

भावः । इमनिच् ॥

याकुक्कः । पुं० सुपकारे ॥ पचति ।
दुपचप्० । पचिनशोरुं कनूकनुसौ
चेतिसाधुः ॥

पाक्यम् । न० विह्वलवणे । खारौलूय
द्व० भा० ॥ पुं० थवच्चारे ॥ त्रि० ।
पक्तव्ये ॥ पच्यते । दुपचप्० । ऋ
हलोर्ध्वत् । चञोरितिकुचम् । पा
कैसाधुवा । तत्रसाधुरितियत् ॥

पाचिकः । त्रि० पक्षपातिनि ॥ पक्षि
घातकी । शाकुनिके ॥ पक्षेयनिर्द्धं
त्तम् । ठञ् ॥ पक्षिगोहन्ति । पक्षि
मख्यसृगान् हन्तीतिठक् ॥ पक्षभवे ॥

पाखण्डः । पुं० पादण्डे । सर्वलिङ्गि
नि ॥ पाखण्डयति । खडिभे द्ने ।
पचाद्यच् ॥ यथा । पालनाद्धत्रयीघ
र्मः । पाशब्दे ननिगद्यते । तंखण्डय
न्तितेयस्मात्पाखण्डासो नहेतुना ॥
नानाव्रतधरानानाविधाः । पाखण्डि
नोमताः ॥ एषांवाङ्मात्रेषां प्यर्च
नंनिविद्धम् । यथाहमनुः । पाख-
ण्डिनो विकर्मस्थानवैङ्गलव्रतिकान्
शठान् । तैतुकान् वकवृत्तींश्चाङ्
मात्रेषां पिनाचयेदिति ॥ (७) ॥
निशामुखेपुखयीता सममाभान्ति
नोयथाः । यथापापेनपाखण्डा न
द्विदिदाः कलीयुगे ॥ द्रुतिभागव-
तम् ॥

पागलः । पुं० उन्नात्ते । वातुले । य

पाठक :

पाठला

धे । पञ्चलोहित्योगुञ्जाः परिमाणस्य
 । तद्विस्तार्येति समासितदस्य परिमाण
 मितिठञ् । मस्याटइतिपुंवद्वावाक्त्रो
 हिनीशब्दस्य कारनकारयोर्निवृत्तिः ॥
 पाञ्चशब्दिकम् । न० पञ्चप्रकारवाद्ये ॥
 यथा । अङ्गजं चर्मजं चैव तन्मलं कांश्च
 जंतया । फुत्कृतञ्चैति मुनिभिः क
 धितं पाञ्चशब्दिकमिति स्कान्दे रेवा
 खण्डम् ॥

पाञ्चार्थिकः । पाशपते ॥ इ० चि० ॥
 पांचालः । पुं० पांचालानाराञ्चि ॥ च
 त्रियसमानशब्दादिष्वपत्ववत्प्रत्य
 यः ॥ पंचालाः पुं० बहुव्ये ॥ चि०
 । पंचालदेशोक्तम् ॥

पांचालिका । स्त्री० वस्त्रदन्तादिनिर्मि
 तपुत्रिकायाम् । शालभञ्ज्याम् ॥
 पंचालदेशेभवा । जनपदतदवध्योरि
 तिवुञ् ॥

पांचालनगरम् । न० स्त्री० छीं पुफर }
 पांचालपुरम् । न० कावाद् इति }
 ख्यातेपत्तने ॥ }

पांचाली । स्त्री० द्वौपद्याम् ॥ पुत्रिका
 याम् । पुतली० इति० भा० ॥
 कोमलाख्यहृत्तनुप्रासघटकहृत्तिमे
 दे ॥ मागध्याम् । पिप्ल्याम् ॥
 पाट् । अ० सम्बोधने ॥ पाटयति । प
 टगती । षिजन्तः क्विप् ॥

पाठकः । पुं० रोधन्ति ॥ यामैकदेशे ॥
 अत्रादिपाठके । अत्रादिवालने ॥

वाद्यप्रभेदे ॥ महाकिष्कौ ॥ मूलद्र
 व्यापचये ॥ कटकान्तरे ॥ पटति ।
 पट० । ख्वलु ॥

पाटञ्चरः । पुं० चीरे ॥ पाटयञ्चरति ।
 चर० । पचाद्यच् । पुषीदरादिः ॥

पाटनम् । न० छिदने । पाडनाइ० भा०
 पाठलः । पुं० आशुधान्ये । पटिकादौ

॥ श्वेतरक्तवर्णे । गुलाबीरङ्ग० इ०
 ग्रामीण० भा० ॥ न० । पाटलापु-
 ष्ये ॥ कुङ्कुमे ॥ पाटल्यवयवे ॥ पा-

टलीविकारे ॥ वि० श्वेतरक्तवर्णदु
 त्ते ॥ पाटलोवर्णोऽस्यास्ति । अच् ॥

पाटयति । मट० । ख्यत्तादृष्टपादिच्वा
 त्कलः ॥ पाटल्याश्वयवोविकारो

वा । वित्त्वाद्यण् ॥ पाटलायाः पुष्य
 म्पाठलम् । अनुदात्तादेशे च्यञ् :

पुष्यमूलेपुष्यङ्गुलमितिवङ्गुलयश्चयात्
 नेङ्गुल् ॥

पाटलद्रुमः । पुं० पुत्रागहचे ॥

पाटला । स्त्री० पाडल इ० भा० पुष्ये
 हके । अमोवाधाम् । काषस्थाल्या

म् । फलेरुहायाम् । पारुल इ० गी०
 भा० ॥ पाटलातुवरातिक्ताऽनुष्ठा

दोषत्रयापहा । अरुचिश्चासशोधा
 सश्चर्दिङ्गिकानृपाश्चरी ॥ पुष्यं कपा

यंमधुरं हिमं हृद्यं कफासनुत् । पिप्ता
 तीसारदाहघ्नं फलं हिक्कासपित्तनुत्

॥ पाटलाति । ला० । कः ॥ पाट
 लवर्णायांगवि ॥ अनुदात्तत्वाभावा

पाटीर :

त्रंडीष् ॥

पाटलापुष्पसन्निराम् । न० पञ्चकाष्ठे ॥

पाटलि : । पुं० स्त्री० पाटलायाम् ॥

मुष्ककद्रुमे ॥ पाति । पा० क्लिप् ।

ठलति । ठलवै क्लव्ये । सर्वधातुभ्य

इन् । पाथाऽसौटलिश्च ॥

पाटलिपुत्रम् । न० पाटलिपुत्रके ॥ य

थव्यसुदर्शनाभिधस्वराज्ञःपुत्राणांरा

जविद्याधिगमायकलौमर्त्यं लोकेह

हस्पतिसदृशेनविष्णु शर्मणाप चत-

न्वहितोपदेशाद्द्वयोश्चरचिता : ॥

पाटलिपुत्रकम् । न० पटना० इ०

प्र० नगरवि० । कुसुमपुरे ॥

पाटली । स्त्री० मुष्ककद्रुमे ॥ कटमी-

वृक्षे ॥ पाटलायाम् ॥

पाटवम् । न० पटुत्वे । पटिमन्त्रि ॥

पटोर्भावः । इगस्ताञ्जलपुर्वादि-

च्यञ् ॥ चारीभ्ये ॥

पाटविकः । चि० धूर्त्ते ॥ पटौ । इ-

क्षे ॥ पाटववति । मत्वर्थीयठम् ॥

पाटिका । स्त्री० मुञ्जायाम् ॥ इति०

हारावली ॥

पाटितः । चि० दारिते । भिन्ने ॥

पाटी स्त्री० वलायाम् ॥ अनुक्रमे ।

परिपाद्याम् ॥ यथा । पाटीसहस्रित

स्येति ॥

पाटीरः । पुं० मूलके ॥ केदारि ॥ वे-

शुसरि ॥ वारिदे ॥ तितथी ॥

वङ्गे ॥ दातिके ॥ चन्दने ॥ यथा

पाठक्रमः

। पाटोरतवपटीयान्कः परिपाटी

मिमासुरौकर्तुम् । यत्पिंपताम-

पिनृणांपिष्टोपितनोधिपरिमलैः

पुष्टिम् ॥ पटीरएव । स्वार्थिकोष् ॥

पाव्यम् । न० पट्टशाके ॥ पाव्यशाक

त्तुमधुरंदुर्जरंगुरुमाकिच ॥

पाठः । पुं० पठने । ब्रह्मयज्ञे । शि-

ष्याणामध्यापने ॥ विधिनावेदस्या

भ्वसने ॥ यथा । आदौचप्रणवञ्ज-

पत्वास्तोत्रंवासंहितांपठेत् । अन्ते

चप्रणवदद्यादित्युवाचादिपुरुषः ॥

सर्वचपाठेविज्ञेयोच्चन्द्रयात्रिफलंभवे

त् ॥ शुभे नानन्वचित्तेनपठितव्यं

प्रयत्नतः । नकार्यासक्तमनसाकार्यं

स्तीचस्यवाचनमिति तान्त्रिकाः ॥

अपिच ॥ आधारेस्यापयित्वातुपुस्त

कंवाचयेत्सुधीः । इन्तसंस्थापनदेव

यस्मादल्पफलंलभेत् । स्वयंचलिखि

तंयत्तु, कतिनालिखितंनयत् । अत्रा

ज्ञानेनलिखितंतच्चापिफलंभवेदि

ति चण्डोस्तोत्रादिपाठेषुविधिरघ-

निरूपितः ॥ पठनम्० पाठनंवा ।

पठ० । भावेचञ् ॥

पाठकः । चि० उपाध्याये ॥ धर्मभाग

के । धर्मकथके ॥ पठति । पठ० ।

खलु ॥ अर्धतरि ॥

पाठक्रमः । पुं० पदार्थवीथकवाक्या-

नांक्रमे ॥ तस्माच्चपदार्थानांक्रमथा

श्रीयते । तेनक्रमेणवाक्यानिपठिता

पाठशाला

नितेनैवक्रमेणाधीतान्यर्धप्रत्ययजन
यन्ति । यद्यार्धप्रत्ययंचपदानामनु-
ष्ठानम् । सचपाठोद्विविधः । मन्त्र
पाठोब्राह्मणपाठश्चेति । तत्राम्नेया
ऽग्नीषोमीययोस्तत्तद्याज्यानुवाक्या
नां पाठक्रमाद्यः क्रमश्चाश्रीयते समन्त
पाठः । सचार्धमन्त्रपाठोब्राह्मणपा-
ठाद्विलीयान् । अनुष्ठानेब्राह्मणवा-
क्यापेक्षयामन्त्रपाठस्यान्तरङ्गत्वात्
। ब्राह्मणवाक्यं हि प्रयोगाद्द्विहरेवे-
दमेवंकर्त्तव्यमिच्छवदोध्यक्तार्थम् ।
मन्त्राः पुनः प्रयोगकालेव्याप्रिय-
न्ते । अनुष्ठानक्रमस्य स्मरणकामाधी-
नत्वात् तत्क्रमस्य च मन्त्रक्रमाधी-
नत्वाद्दन्तरङ्गो मन्त्रपाठ इति । प्रया-
जादीनां समिधो यजतितनूनपातं य-
जतीत्येवंविधवाक्यक्रमाद्यः क्रमः
सब्राह्मणपाठक्रमः यद्यपि ब्राह्मणवा-
। क्यान्यर्धविधायकतार्थानितथापि
प्रयाजानां क्रमस्मारकान्तरस्थाभावा-
त्तान्येव क्रमस्मारकत्वेन स्वीक्रिय-
न्ते इति लीलाशिक्षिभास्करः ॥ पाठ
क्रमादर्धक्रमो वलीयान् ॥

पाठभूः । स्त्री० ब्रह्मरथ्ये । वेदपाठ
स्थाने ॥

पाठमञ्जरी । स्त्री० शान्तिपचिस्थाम् ॥

पाठशाला । स्त्री० अध्वयनगङ्गे ॥ पाठ

स्य अध्वयनशालासृष्टम् ॥ यदा ।
विधिविधिपितासृष्टाद्देवाध्वयनस्य-

पाठशाला

विधिवद्गुरुसुखादध्वयनाध्यापनम्
पं ब्रह्मयज्ञापरपर्यायमभ्यसनं पाठः ।
तदर्थं शालादेवालयवादिः । तथा हि
मनुः । तपोविशेषैर्विधिवैर्ब्रतैश्च वि-
धिचोदितैः । वेदः कृत्स्नोऽधिगन्त-
व्यः सरहस्यो द्विवन्मना ॥ २ ॥
१६५ ॥ तपोविशेषैर्नियमकलापैर्वि-
धिवैर्बहुप्रकारैश्चार्थैर्व्यमाणत्वा-
चान्तपूच्यादिनोक्तैः सिवेतिमांस्तुनि-
यमानि च्छादिभिर्विच्यमाशैरपि । ब्र-
तैश्च उपनिषद्महानामिकादिभिः
विधिदेशितैः स्वयञ्च विहितैः ।
समयवेदो मन्त्रब्राह्मणात्मकः सोपि
नियत्कोपियर्थे तव्यः । रहस्यसु-
पनिपत् । ग्राधान्यव्यापनाय पूषद्-
निर्देशः ॥ १६५ ॥ अपि च । योन-
धीत्वा द्विजो वेदमन्य च कुमते शमम् ।
सजीवन्ने शशुद्रत्वमाशुगच्छतिसान्त्व-
यः । यो द्विजो वेदमनधीत्वा अन्यचा-
र्थं शास्त्रादींश्च संयत्वातिशयं करोति
सजीवन्ने शपुत्रपैचादिसहितः शी-
घ्रं शशुद्रत्वमच्छति । वेदमनधीत्वापि
स्मृतिवेदाह्वयने विरोधाभावं
। अतएव शङ्खलिखितौ । न वेदम-
नधीत्वा न्यां विद्यामधीषीतान्यथै-
दाहस्मृतिभ्यः ॥ १६८ ॥ (८) ॥
तस्माद्देवालयनिष्ठं धर्मशास्त्रस्य
वाच्यते । पाठनकारवेद्राजन्यदो-
षोऽहर्ममात्मन इति वल्लिपुराणम् ॥

पाठी

यस्तु देव्या गृहे निखं विद्यादानं प्रवर्त्त
येत् । स भवेत्सर्वलोकानां पूज्यः ।
पूनापदं ब्रजेदिति पुराणान्तरम् ॥

पाठशालिनी । स्त्री० पाठमञ्जरीम् ॥

पाठा । लताविशेषे । अम्बुषायाम् । व
नतिक्तिकायाम् । तिक्तपुण्यायाम् ॥
अस्या गुणायथा । पाठोष्णाकटुका
तीक्ष्णावातश्लेष्महरीलघुः । हन्ति
शूलज्वरच्छर्दि कुष्ठानीसारहृद्रुजः ।
॥ दाहकण्डूविषप्रशासकमिगुल्मगर
व्रणान् । इ० भावप्रकाशः ॥ अम्बु
षासकपायान्नाक्फकण्ठरुजापहा ।
वातामयवलासघ्नोरुचिकृद्दीपनीपरा
॥ इ० रा० नि० ॥ अस्याः शाकप्र-
कारस्तु । पाठाशाकंगतरविद्धिनेग
व्यतक्रोशसिद्धं प्रातः काले जरणम्
हिततप्ततैले विपाच्यम् । चूर्णलिप्तं
क्षवणसहितं मारिचंतचनव्यं सर्वे
भ्यन्तहवतिरुचिदं व्यञ्जनेभ्यः प्रभूत
म् ॥ पठ्यते । पठ० । कर्मणि घञ् ।
अलादिस्वात्पाप् ॥

पाठिका । स्त्री० पाठायाम् । पटाङ्गु
इ० प० भा० ॥

पाठितः । वि० अध्यायिते ॥ यथा ।
माताशब्दः पितावैरीयालोके ननपा
ठितः । नशोभते सभामध्ये हंसमध्ये
वकोयद्येति ।

पाठी । पुं० चिचकहृत्ते ॥ यथा वि०
। पाठविशिष्टे पाठीम्यास्तीति ।

पाणिगृहीती

अत्र इति नावितोनिः ॥

पाठीकुठः । पुं० चिचकहृत्ते ॥

पाठीनः । पुं० बोयाली० इ० गौ०

भा० प्रसिद्धे मत्स्ये । सहस्रदंष्ट्रे ।

बोदाले ॥ गुणायथा । पाठीनः श्ले

ष्मलोवल्थो निद्रालुः पिशिताशनः ।

। दूषयेद्दुधिरं पित्तं कुष्ठरोगं करोति च

॥ ३३३ ॥ पाठीनः खण्डितः

शस्त्रैर्वैसवारसमन्वितः । कटुतैले

नसम्भृष्टो हि द्रुतक्रोशयोजितः ॥

पाठीनः कफकृद्बल्यो निद्रालुर्वात-

नाशनः । मांसाशीवातरक्तस्थका

रकोरेतसप्तधा । पाठिंपृष्ठं नमय-

ति । यमुप्रहृत्त्वे । पिच् । अन्येभ्यो

डः । अन्येषामपीति दीर्घः ॥ या

ठके ॥ गुग्गुक्षुद्रुमे ॥

पाठ्यः । वि० अध्यापनीये । पाठनी
ये ॥

पाणः । पुं० पाणौ ॥ इति शब्दचन्द्रि
का ॥

पाणविकः । वि० पणवस्यवाद्के ॥

पाणिः । पुं० पञ्चशाखे ॥ शयि । करे । इक्षे

॥ पणायन्ति व्यवहरन्त्यग्नेन । पण०

। अशिपाणाय्योरुडायलुकौचितौण्

चायप्रत्यस्यलुकच् ॥ कुलिकहृत्ते ॥

स्त्री० । पण्यवीद्याम् । इहे

पाणिकम् । न० पणोनक्रीते ॥ असमा

सेनिष्कादिभ्य इति ठक् ॥

पाणिगृहीती । स्त्री० पत्न्याम् । वि-

पाणिनीयम्

धागेनीढायाम् ॥ अम्भिसाच्चिकत-
यापाणिः गृहीतोयस्याः । पाणि
गृहीतीभावायामिति ङीष् । कुतूह
लादिनापाणिर्गृहीतोयस्यादास्या-
देः सातुपाणिगृहीता ॥

पाणिग्रहणम् । न० विवाहे ॥

पाणियाहः । पुं० भर्त्सरि । पश्यौ ॥

पाणिं गृह्णाति । यङ्० अच् ॥

पाणिषः । पुं० पाणिवादे । सृद्द्वादि
वादके ॥ पाणिंपाणिनावाहन्तीति
विग्रहेपाणिघताङ्घ्रौश्लिषनीत्वने
नपाणानुपपदेः ईति ष्टुक् षोषीघत्व-
ञ्चनिपात्यते ॥

पाणिचातः । पुं० पाणिनाशनने ॥

पाणिजः । पुं० नखे ॥

पाणितलम् । न० कर्षपरिमाणे । तो
लकदये ॥ हस्ताधोभागे ॥

पाणिनः । पुं० पाणिनिमुनी ॥ इति
'चिकागङ्गप्रियः' ॥ पञ्चनम् पञ्च० ।
घञर्थेकविधानमिति पञ्चेः ङ् । यञो
ऽस्यास्ति । इ० पणीतस्वगोत्रापञ्चम्
, अण् । गात्रिविदधिके शिगणिपणि-
नश्चेत्यङ्घिपरिंठिलोपोन ॥

पाणिनिः । पुं० दाक्षीपुत्रे । शालङ्कि
नि । व्याकरणसूत्रकारे मुनी ॥ पाणि
नीयुवापञ्चम् । इञ् ॥

पाणिनीयम् । न० पाणिनिप्रोक्ते व्याक
रणे ॥ प्रमाथभूतवाचार्योर्दर्मपति-

चपाणिः शुचायवकाशि प्राङ्मुख

पाणिसर्गा

उपविश्यमहताप्रयत्ने नसूत्राणिप्रण
यतिस्मत्तत्रायसंबंधं यथेनाप्यनर्घं न-
भवितुमिति महाभाष्यम् ॥ पाणि
निनाप्रोक्तम् । उपज्ञातं वा । इहा-
च्छः ॥ वि० तदध्यो ढवेदिवोः ॥

पाणिनीयमधीते वेदा । प्रोक्तास्तु
गिच्छणोलुक् । तेनस्त्रियाम्पाणिनी
याः ब्राह्मणोपपन्नङीप् ॥

पाणित्वमः । वि० अन्वकाराद्याहता
धुनि ॥ तत्रश्रियाण्यसोध्यायन्तो ऽस्मि
न्निति विग्रहे उच्यम्पश्ये रस्माद्पाणि-
त्वमाश्चेति खश् । मुम् ॥

पाणित्वयः । वि० पाणिहारापानक-
र्त्सरि ॥

पाणिपीडनम् । न० विवाहे ॥ पाणेः
पीडनन्यग्रहणम् । कृद्योगाद्यपीस
समस्यतइति वाच्यम् ॥

पाणिभुक् । पुं० उदुम्बरहत्त्रे ॥ वि० ।
पाणिकरणकभोक्तारि ॥

पाणिसर्हः । पुं० करसर्हके ॥ पाणिं
रुद्राति । सृदक्षीदे । कर्मग्यण् ॥

पाणिसुक्तम् । न० चस्त्रे ॥ इति हला-
युधः ॥

पाणिरुहः । पुं० नखे ॥

पाणिवादः । वि० सृद्द्वादिवादके ॥

पाणिवादयति । यदेत्यन्ताद्गण् ॥

पाणिवादकः । वि० पाणिवादे ॥

इ० ई० च० ॥

पाणिसर्गा । स्त्री० रज्जौ ॥ पाणिभ्यां ॥

पाण्डु :

पाण्डु :

स्रव्यते । स्रवसिर्गः । प्राणौस्रवैर्ग्र
 - दितिस्रवत् । चञ्जोरितिकुचम् ॥
 पाणोतलम् । न० पाणितले ॥ विडा-
 लपदकपाँचपाणोतलमुदुम्बरमिति
 शब्दमाला ॥
 पाणोकरणम् । न० विषाहे । इति०
 । जठाधरः ॥
 पाण्डुरः । पुं० शुक्रवर्णः ॥ मरुवके ॥
 न० कुन्दमुष्ये ॥ नैरिके ॥ वि० इद्रे
 । तवर्णवति ॥
 पाण्डुरपुष्पिका । स्त्री० शीतलाहले ॥
 पाण्डवः । पुं० बुधिष्ठिरादिपञ्चसु ॥
 पाण्डोरपत्न्यम् । अण् ॥
 पाण्डवामीलः । पुं० श्रीकृष्णे ॥
 पाण्डवायनः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ पाण्ड
 वानाम्बनः ॥
 पाण्डवैयः । पुं० अभिमन्युसुते । पा
 रीक्षितनृपे ॥
 पाण्डिच्छम् । न० पण्डितधर्मकर्मणोः
 ॥ वेदान्तात्पर्याभिज्ञत्वे । अद्वितीय
 यवस्तुविचारचातुर्यपरिनिष्पन्ने यव
 षे ॥ पण्डे तिवुष्टे नमैतत्साजाता
 यस्तमानतः । सपण्डितसाम्यवा-
 यापाण्डिच्छंश्रुतिसम्मतम् ॥ पण्डि
 तस्यभावः । वषट्ठादिभ्यः ध्य-
 श्चेतिष्यञ् ॥
 पाण्डुः । पुं० नृपतिविशेषः । कुन्तीप
 तौ । बुधिष्ठिरादीनांजनके ॥ सिते
 वर्णे ॥ इद्रेतस्मिन्नि ॥ प्रतुदाख्यप-

द्विविशेषे ॥ यथा पाण्डुस्तुद्विविधीज्ञे
 यद्विचपलः कलधुनिः । द्वितीयो
 धवलः प्रोक्तः सकपोतस्फुटधुनिः ॥
 विचपलः ; कफहुरो वातघ्नोयहशी
 प्रणुत् । धवलः पाण्डुसहितोरक्तपि
 त्तहरोहिमः ॥ रसेपाकेचमधुरः
 सद्ग्राहीवातशान्तिहान् ॥ १ ॥
 पाण्डुरफलीक्षुपे ॥ पटोले ॥ शुक्रपी
 तमिश्रितवर्णे । इरिगे । पाण्डुरे ॥
 सितपीतसमायुक्तः पाण्डुवर्णः प्र
 कीर्तितः । भेदोपिदृश्यते यथा । पा
 ण्डुरस्तरक्तपीतभागीप्रखूपचन्द्रवत्
 । पाण्डुस्तपीतभागाहंकेतकीधूलि
 सन्निभः ॥ रोगविशेषे ॥ तस्यौषधं
 यथा । लोहचूर्णैतक्रपीतं पाण्डुरोग
 हरं भवेत् ॥ १ ॥ अपिच । सप्तरात्रं
 गवांमूत्रेभायितं चायसोरजः । पा-
 ण्डुरोगप्रशान्त्यर्थं पयसाग्रपिवेन्नरः
 ॥ २ ॥ गोमूत्रसिद्धं मण्डूरचूर्णं सङ्ग-
 ढमद्यतः । पाण्डुरोगः क्षयं यातिप
 क्षिशूलस्रदाकणम् ॥ ३ ॥ अयोमलं
 सुसंतप्तं भूयोगीमूत्रसाधितम् । म-
 धुमर्षिर्द्युतलीढा पाण्डुरोगीमुखीभ
 वेत् ॥ ४ ॥ पुनर्मवात्रिहृदपोषवि-
 ङ्गं दारुचिचकम् । कुष्ठं परिद्धं चि
 फलादन्तीचव्यं कलिद्रकम् ॥ ५ ॥
 कटुकापिप्पलीमूलमुक्तशृङ्गीचकार
 वी । वरानीकटफलश्चेतिपुष्पकप
 रामितंमतमिति ॥ वि० । तद्यति ॥

पाण्डुभूमः

पाण्डुः । स्त्री० मापपण्याम् । मापा
शी इ० गौ० भा० ॥ खरुसंयोगोप-
धानं तिनडीम् ॥

पाण्डुकः । पुं० शालिविशिषे ॥ पाण्डुरो
रे ॥ पाण्डुवर्णं ॥ पाण्डुवर्णं ॥ ३३

पाण्डुकण्टकः । पुं० अपामार्गं ॥ पाण्डु
निकण्टकान्यस्य ॥

पाण्डुकम्बलः । पुं० श्वेतप्रवारिः । श्वे
तकम्बले ॥ राजास्तरणवर्णकम्बले ॥
पाण्डुवर्णकम्बलः । पाण्डुयासौकम्ब
लश्चेतिवा । श्रावभेदि ॥

पाण्डुकम्बली । पुं० पाण्डुवर्णकम्बलाह
तेरथे ॥ पाण्डुकम्बलेनपरिहृत्तोरथः
पाण्डुकम्बलादिनिरितीनिः ॥ त्रि०

पाण्डुकम्बलयुक्ते ॥ मच्चर्यायद्रनिः ॥

पाण्डुतरुः । पुं० धवहचे ॥

पाण्डुनागः । पुं० पुन्नागश्चे ॥ श्वेत
गजनागयोः ॥

पाण्डुपत्नी । स्त्री० कौन्त्यान्यौपधी । रे
शुकायाम् ॥

पाण्डुपत्रम् । न० परिपक्तपत्रं ॥

पाण्डुपुत्रः । पुं० पाण्डवे ॥

पाण्डुपृष्ठः । त्रि० अलक्षणे । पाण्डुव
र्णपृष्ठयुक्ते ॥

पाण्डुफलः । पुं० पटोले ॥

पाण्डुफला । स्त्री० चिभिंटायाम् ॥

पाण्डुभूमः । त्रि० पाण्डुवर्णभूमियुक्ते
शे ॥ पाण्डुभूमिरस्मिन् । कृष्णोदका
पाण्डुसङ्ख्यायाभूमेरजिष्यते ॥

पाण्डुशर्करा

पाण्डुसूतः । स्त्री० पाण्डुभूमौ ॥ खख्य-
न् ॥

पाण्डुरः । पुं० श्वेतप्रतीतमिधितवर्णे
॥ ईषच्छृते ॥ श्वित्ररोगे ॥ कामला
रोगे ॥ त्रि० तद्वति ॥ न० मरुवर्णे

॥ पाण्डुःशुक्लोवर्णोऽस्यस्यास्मिन्वा
नगपांशुपाण्डुभ्यश्चेतिरः ॥

पाण्डुरद्रुमः । पुं० कुटजे ॥

पाण्डुरपृष्ठः । त्रि० लक्षणहीने ॥ इ०
हो ॥ पाण्डुरवर्णपृष्ठयुक्ते ॥

पाण्डुरफली । स्त्री० चुद्रुपविशिषे ।
धूसरायाम् ॥

पाण्डुरा । स्त्री० मापपण्याम् ॥ पाण्डुरव
र्णायां ॥

पाण्डुरागः । पुं० मदनकवृत्ते ॥ त्रि०
पाण्डुवर्णयुक्ते ॥

पाण्डुरेणुः । पुं० श्वेतेशी ॥

पाण्डुलेखः । पुं० प्रथमलिखिते । म-
सौदा० इ० भा० पाण्डुलिपौ ॥ य

था । पाण्डुलेखेनफलकभूमौवाप्रथमं
लिखितम् । न्यूनाधिकान्तुसंशोधयथा

त्यचेनियेशयेदिति व्यवहारतत्त्वे-
व्यासः ॥

पाण्डुलोमा । त्रि० पाण्डुवर्णलोमभि
युक्ते ॥

पाण्डुलोमशा । स्त्री० मापपण्याम् ॥

पाण्डुलोमा । स्त्री० मापपण्याम् । मा
याशी० इ० गौ० भा० ॥
पाण्डुशर्करा । स्त्री० रोगविशिषे । यथा

पातकम्

। पिष्टवेमालतीमूलंशोषकालिसमा
हृतम् । सार्धितंछागदुग्धेनपीतंश
र्करयान्वितम् ॥ हरेन्मूत्रनिरोधश्च
हरेद्द्विपांडुशर्कराम् ॥

पांडुशर्मिला । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥

पांडुसोपाकः । पुं० चण्डालेनवैदेष्ट्यां
जनितैत्वक्सारव्यवहारजीविन्वन्व्य
जान्तरे ॥

पांडूकः । पुं० शालिविशेषे ॥ पांडू-
नांजनपदानांराजनि ॥

पाण्ड्यः । पुं० पाण्डोरान्ति । देशवि
शेषे ॥ यथा । कन्धोद्वाहवभागेतु
ब्रुन्द्रप्रस्थाच्चपश्चिमे । पाण्ड्यदेशो-
महेशानिसहाशूरस्वकारकद्रति ॥
पाण्डोरपश्चमुराजावा । पाण्डोर्
शब्दः । टिलोपः ॥

पाण्ड्यः । वि० स्तुत्तवर्ह । स्तवनीये ॥
पण० । यद्ग्रह् ॥

पाण्ड्यास्थः । पुं० ब्राह्मणे ॥ पाण्डिरा
स्थमस्य । पाण्ड्यास्थोहिद्विजःस्मृतः ॥

पातः । पुं० निपातने ॥ पतने ॥ रा-
ही ॥ पञ्चमपद्यवीर्मांसयोर्गर्भस्थपत
ने ॥ पतनम् । पत्त्वं । घञ् ॥
नस्वीभावे । वि० चात्ते ॥

पातकम् । न० नरवसाधने । पापे ।
चंद्रसि । दुरिते ॥ तच्चशुष्यार्द्रभे-
दाद्द्विविधम् । अकामात्पातकशु
ष्ककामादाद्रसुदाहृतमित्युक्तिः ॥
पातयतिअधोगमयतियत्तत् ॥

पातञ्जलम्

तत्तुनवविधम् । यथा । अतिपातक
म् १ महापातकम् २ अनुपातकम्
३ उपपातकम् ४ सद्वरीकरणम् ५
अपाधीकरणम् ६ जातिभंगकरण
म् ७ मलावहम् ८ प्रकीर्णकम् ९
वृत्तिभेदात् ॥

पातकौ । वि० पापिनि ॥ पातकमस्या
ऽस्ति । अतद्रुनिठंनावितौनिः ॥

पातङ्गिः । पुं० शरीररयहे ॥ पतङ्ग
स्याऽपच्यम् । अतद्रुञ् ॥

पातञ्जलम् । न० व्याकरणभाष्ये ।
महाभाष्ये । (७) । पतञ्जलिमु
निप्रणीतपादचतुष्टयात्मकयोगकांड
निरूपकदर्शनशास्त्रविशेषे ॥ तत्रप्र
थमेपादेश्ययोगानुशासनमितियोग
शास्त्रारम्भे प्रतिज्ञाविधायवोगश्चित्त
वृत्तिनिरोधइत्यादिनायोगलक्षणम्
अध्यायसमाधिंसप्रश्नंनिरदिच्छद्म
वानुपतञ्जलिः ॥ १ ॥ द्वितीये ।
तपः स्नाध्यायेश्वरप्रणिधानानित्ति
यायोगइत्यादिनाव्युत्थितचित्तसकृ
यायोग्यभादीनिपञ्चवहिरङ्गानिसा
धनानि ॥ २ ॥ तृतीये । देशवन्ध
श्चित्तस्थधारणं व्यादिनाधारणाध्या
नसमाधिचयमन्तरङ्गसंशमपद्वाच्यं
तवाधान्तरफलंविभूतिजातम् ॥ ३ ॥
चतुर्थे । जन्मौषधिमन्त्रतपः समा
धिजासितवद्व्यादिनासिद्धिप्रपञ्च
नपुरस्कारपरमंप्रयोजनकौवल्क्यम् ॥ ४ ॥

पातालनिलयः

प्रधानादीनिपञ्चविंशतितत्त्वानिसा
ह्योक्तान्येवाचापि । षड्विंशस्तुपरमे
श्वरोऽधिकः ॥ इतिसर्वदर्शनसंय
हः ॥

पातदुग्धा । स्त्री० बन्धकस्थगव्याम् ॥

पातनम् । न० अधोनयने ॥

पातनिका । स्त्री० पीठिकायाम् ॥

पातालम् । न० अधोभुवने । रसातले

। नागलोके ॥ तानिचसप्त । यथा ।
अतलवितलसुरतलरसातलतला
तलमहातलपातालान्यधोधोविद्य
मानानिसामान्यतः पातालशब्द-
वाच्यानिभवन्ति ॥ विवरे ॥ बह्वा
नले ॥ लम्नाञ्चतुर्थभवने ॥ पतन्यत्र
पापात् । पतुः । पतिचरिण्डभ्या
माजञ् । पातम् अलतिपातमाला
तिवा ॥ पुं० । औषधपाकार्ययन्त्रविशे
षे ॥ यथा । ऊर्ध्वमापस्तलेवर्जिर्मध्ये
तुरससंयहः । पातालयन्त्रमेतद्वि
शोधयेत्सूतकादिकम् ॥

पातालगरुडी । स्त्री० लताविशेषे ।

ब्रह्मादन्वाम् । सीमवल्ख्याम् । ति
क्ताङ्गायाम् । गरुड्याम् । छिड-
डा० इ० भा० ॥ छिलिछिण्डे ॥
छिलिछिण्डोमहामूलः पातालगरु
डाक्षयः । छिलिछिण्डः परं वृथः
कफघ्नः पवनपहः ॥

पातालनिलयः । पुं० दैत्ये ॥ सर्वे ॥

त्रि० पातालवासिनि ॥ पातालनि

पात्रः

लयोयस्य ॥

पातालयन्त्रम् । न० औषधपाकार्ययन्त्र
विशेषे । पाताले ॥

पातालीकाः । पुं० दैत्ये ॥ त्रि० पाता
लवासिनि ॥ पातालेषोकशाशितो
यस्यसः ॥

पातिः । पुं० प्रभौ । भर्त्सरि । स्वासि
नि । ॥ पाति । पा० । पातेरतिः ॥

पातिकः । पुं० शिशुमारि ॥

पातितः । त्रि० भङ्गिते ॥

पातिली । स्त्री० वागुरायाम् ॥ नार्या
म् ॥ सृत्याचविशेषे । पातिल्० इ०
शौ० भा० प्र० । पतीली० इ० दे०
भा० प्र० ॥ इ० मे० ॥

पातुकः । पुं० प्रपाते ॥ जलहस्तिनि
॥ त्रि० पतयालौ । पतनशौले ॥ प
तति । पतुः । जपपतपदस्याभू-
वृषहनकमगमशृभृलकञ् ॥

पाता । पुं० कठेरके । गन्धपत्रे । वावु
इ० इति० भा० ॥ रचितरि । पा-
नशौले इतिकश्चित् ॥

पात्रः । पुं० न० भाजने ॥ याग्ये सु
वादी ॥ सुवादिकन्तुयज्ञादौपात्रमि
त्यभिधीयते ॥ रावमन्त्रिणि ॥ कूल
योर्मध्यं । तीरहृद्यन्तरे । धारापर
मध्यभागे ॥ पर्वे ॥ यज्ञभागडे ॥
नाव्यानुकर्त्तरि । आटकपरिमाणे
॥ इतिशैथकपरिभाषा ॥ दानपात्रे
। विद्यातपोयुक्ते । रक्षके । नविद्य

पाचिकी

पाथ :

वाक्येयलयातपभावापिपात्रता । व
त्रवृत्तीदमेवोमेतद्विपात्रं प्रकीर्तित
म् ॥ रक्तकोहिसः । यतोविद्यातपो
भ्यामात्मनोदातुष्टपालनक्षमएवप्र-
तिष्टृणीयादितिशास्त्रम् ॥ विद्यायु
क्तोधर्मशौलः प्रशान्तः चान्तोदा-
न्तः सत्यवादीकृतज्ञः । वृत्तिस्त्रा
नोगोहितोगोशरस्थोदातायज्वात्रा
क्षणः पात्रमाहुः ॥ जनाहर्नि ॥
पतनात्चावतेयस्मात्तस्मात्पात्रं-
जनाहर्नः ॥ पिवतिचनेनाचवा ।
पान्वस्त्राद्वा । पाति । पायतेवापी-
यतेऽनेनवा । पापानि । पारत्रणेवा
सर्वधातुभ्यष्ट्रितिष्टन् । दादिभ्यश्च
न्दसोतिचन्वा ॥

पाचटः । पुं० कर्पटके । कर्परे ॥ चि०
'कृषि ॥

पाचटीरः । पुं० सुकृत्वापारमन्त्रिणि
। अपव्यापारमन्त्रिणि ॥ लोहकांस्थ
रजतपात्रे ॥ सिङ्गाणे ॥ पावके ।
शुताशे ॥ पिङ्गाशे ॥ वायसे ।
कषे ॥

पात्रसंस्कारः । पुं० पुरोटी । पत्रम-
हारे । रायभाटी० इ० शौ० भा०
। भाचमशुद्धी ॥

पात्रिकम् । न० पात्रपरिमितजीवादि
वापयोग्ये लेशे ॥ पाच्यवापः ।
पाथात्इन् ॥

पाचिकी । स्त्री० क्षी० पमती ॥ पित्वा

न्हीष् ॥

पाचिवः । चि० पाल्ये ॥ पात्रमर्हति
। पात्रादृषंश्च ॥

पाची । स्त्री० अमत्रे । पात्रे ॥ पियम्ब
'ऽनवा । पा० प्रन् । ङीष् ॥

पाचीयम् । न० यज्ञपात्रे ॥

पाचीरः । पुं० न० यज्ञद्रव्ये ॥ पत्रे
। इतिकश्चित् ॥

पात्रे समितः । चि० भोजनसमयएव
सङ्गतेनतुकार्ये ॥ सपात्रे समितो
न्यत्रभोजनाभिलितोनयः ॥ पात्रेस-
मितादयश्चे तिसप्तम्याअलुक्समास
। चनिपाच्यते ॥ पापिविशिष्टे ॥ यथा
निधायद्दृश्येपापयः परंशंसतिस्र
यम् । सपात्रे समितोऽथखादिति-
शब्दमाला ॥

पात्रोपकरणम् । न० भूपभूपणे ॥

पात्यः । चि० पात्रिये ॥ पात्रमर्हति ।
पात्रादृषंश्चे तियत् ॥

पात्रम् । न० पापिवातरि ॥ सर्वेषा
मेवपात्राणांपरंपात्रंमहेष्टतरः । प-
तन्वायदेयस्यादतीवगरकार्थवा
त् ॥

पात्रवता । स्त्री० पात्रत्वे ॥

पाथः । न० पानीये । जले । उदके ॥

पाति । पारत्रणे । सर्वधातुस्थीऽसु
त्रिच्यमुन् । उदकेधुदचेत्तमुनःपुद्
॥ भक्ते । भात० इ० भा० ॥ यत्रे चे
च्यमुनवृद्धं ॥

पादः

पादचतुरः

पाधिः । पु० अर्धो । समुद्रे ॥ वलि
 ॥ चक्षुषि ॥ पिवति । पा० । पिव
 तैस्यु गितीसिन् ॥
 पाथेशः । वि० पथिव्यं यो ययो गिनि ।
 यमले ॥ पथिसाधुः । पंथ्यतियि
 पसति स्वपतेर्दञ् ॥ कन्द्याराशौ ॥
 पाथोजः । न० कमले ॥ पाथसिला-
 तम् । जनी० । सप्तम्यां जनेर्दः ॥
 पाथोदः । पु० मेघे ॥ पाथोददाति
 । छुदाञ् । आतोनुपेतिथः ॥
 पाथोधरः । पु० मेघे ॥ पाथसोधरिः ॥
 पाथोधिः । पु० समुद्रे ॥ पाथांसि
 धीयन्ते ऽस्मिन् । कर्मण्यधिकरणे च
 तिधाञ् । किः ॥
 पाथोनिधिः । पु० समुद्रे । चक्षुपरि
 ॥ पाथसांनिधिः ॥ पाथांसिनिधौ
 यन्ते ऽववा । पाथोधिबहाजः किः ॥
 पात्—ट् । पु० चरणे । पादे ॥
 पाद् । पु० बुद्धे । मूले । तुरीयांशि
 । रूपकादिस्तुर्यभागे ॥ शैलप्रत्ययप
 र्वंतीमहाद्रेः समीपे चतुद्रपर्वते ॥ चर
 ये । चङ्घ्री ॥ अखलचणयथा ।
 अखे दनौ स्तुतली कमलोदराभौ-
 शिष्टाङ्गुलीविरिताखनखीसुपाण्णी
 । उख्यौ शिराविरहितौ च निमूट्गुल्
 णीकूर्मोन्नती च चरणीमनुष्येदरखे
 ति ॥ अस्याशुभलक्षणानि यथा ।
 सूर्पाकारविरूढपाण्डुरनखीवक्त्रीशि
 रासक्ततीक्ष्णक्लीविरलाङ्गुलीचचर

शौ दारिद्र्यदुःखप्रदी । मार्गाधि-
 ल्कटक्लीकपायसदृशौ बंशखचिच्छे
 ददौत्रक्षत्रौ परिपञ्चान्दद्यु तितली
 पीतावगम्यारतायिति ॥ विरून्नाव
 स्तिग्धी । पांङ्गुरसखी० पांङ्गुराशु
 क्लाभानखाययोः । पञ्जावस्यष्टौदी
 र्घौवा । उल्कटशोमध्यादुन्नतीमार्गा
 यअधुनेरतीभधतः । कपायसदृशौ
 कृष्णलोहितौ ॥ मयूखे । उखे ।
 किरथे ॥ ऋक्पादे ॥ शोकस्यतुर्यां
 शिः पदातेऽसौ । पदगती । पदरु
 लविगस्पृशोषञ् ॥ पदातेगम्यतेऽने
 नवा । एलथे तिकरणेषञ् ॥
 पादकटकः । पु० नूपुरे । ईसके ।
 शब्दरहितपादभूयणे ॥ पादस्त्रक
 टकः ॥

पादकृच्छः । पुं० व्रतविशेषे । यथा । एक
 भक्तो न नक्तो न तथैवायाचितेन ॥ उप
 वासिनश्चैकेन पादकृच्छे उदाहराः ॥
 इति नारद १०३ अध्यायः ॥
 पादगण्डिरः । पुं० पादरोगविशेषे । श्री
 पदे । गोठ० इ० गीठ भा० ॥
 पादग्रहणम् । न० चभिवादनम् । नामो
 कारणपूर्वकसंस्कृत प्रयोगेण ननस्का
 रे ॥ पादयोर्चङ्गणस्पर्शः ॥ व्यख्यन्
 पाखिना कार्यमुपसदयभङ्गगुणेः ।
 सद्येनसव्यः स्पृष्टव्योऽचिन्नेन च द
 क्षिणः ॥

पादचतुरः । पुं० ङागि ॥ मैकते ॥

पादपोठ :

मिष्यले ॥ अश्वत्थे । करके ॥
 परदोषैकप्रवक्तृपरुषे ॥ इ० मे० ॥
 पादचञ्चरः । पुं० पादचतुरे ॥ इ०
 हेमचन्द्रः ॥
 पादचारी । पुं० पादाती ॥ त्रि० पदभ्यां
 गमनशीले ॥
 पादजः । पुं० शूद्रे ॥ पदभ्यांजातः
 । लवी० डः ॥
 पादत्राणम् । न० पादुकायाम् ॥
 पादद्वन्द्वः । पुं० विचर्चिकायाम् ॥
 पादनिकेतः ॥ पुं० चरणपीठे ॥ पाद
 योर्निकेतः चाश्वयः ॥
 पादपः । पुं० । द्वौ । वृत्ते ॥ पादेः
 पिबति । पा० सुपीतियोगविभागा
 त्कः ॥ पादपीठे ॥
 पादपखण्डः । पुं० वृक्षसमूहे ॥ पाद
 पानांसमूहः । वृक्षादिभ्यः खण्डः
 पादपरुहा । स्त्री० वन्दायाम् ॥
 पादपा । स्त्री० पादुकायाम् ॥
 पादपाशः । पुं० दामाञ्जने । अश्व
 पादरक्षी ॥
 पादपाशी । स्त्री० शृङ्खलायाम् । पै
 रकीसकली इ० भा० ॥ खड्गका-
 याम् । खड्गधा इ० भा० ॥
 पादपीठः । पुं० न० पादासने ।
 पादस्थापनपीठे । पादनिकेते ॥ इ०
 हे० च० ॥ यथा । अस्पृष्टचरणाद्य
 स्वपूडामणिमरीचिभिः । नीराज
 यन्तिभूपालाः पादपीठान्तभूतलमि

पादाकुलम्

तिशीकृष्णान्ध्रः ॥
 पादपीठिका । स्त्री० नापितादिशिल्पे ॥
 पादपोत्पलः । पुं० कर्षिकारि ॥ पाद
 मेउत्पलमूतदाकारंपुष्पमस्य ॥
 पादबलयः । पुं० हंसके । पादकटके ॥
 पादबस्मीकम् । न० श्लोपदे ॥
 पादमूलम् । न० चरणाधीभामि । गो-
 हिरि ॥
 पादरक्षणम् । न० पादुकायाम् ॥
 पादरज्जुः । स्त्री० पार्वाम् । हस्तिपा
 दवन्धनगुणे ॥ चरणवन्धनदानसात्रे ॥
 पादरघी । स्त्री० पादुकायाम् ॥
 पादरीहणः । पुं० वटवृत्ते ॥
 पादविक्रः । पुं० पथिके ॥ पदवीधाव
 ति । माथोत्तरपदेत्यादिनाठक् ॥
 पादविरजाः । स्त्री० पादुकायाम् ॥
 पादविहरणम् । न० पातत्रेपे ॥
 पादशः । अ० पादम् पादमिच्छये ॥
 पादशैलः । पुं० प्रथ्यन्तपर्वते ॥
 पादशोथः । पुं० पादगतशोफे ॥ यथा
 । अनन्योपद्रवकृतः शोथः पादस
 सुस्थितः । पुरुपंहन्निनारीन्तु मुख
 लोमुञ्जजोद्वयम् इति माधवः ॥
 पादस्फोटः । पुं० विषादिकायाम् ।
 विवाध् ॥ इ० भा० । स्फुटति ।
 स्फुट० । घञ् । पादस्वस्फोटः ॥
 पादौस्फोटयतिवा । कर्मण्यण् ॥
 पादाकुलकम् । न० साचावृत्तविशेषे ॥
 यथा । अचरगुरुलघुनियमविरहितं

पादाभ्यासयमकम्

भुजगराजपिङ्गलपरिभणितम् । भव
तिमुगुम्भितापीडशकलकंवाणीभूपा
पादाकुलकम् ॥ यथा । मलयपवन
हतकुसुमपरांगः परभूतनिभृतरधि
वधनभागः । धिरतरसञ्चितमान
दुरन्तः कखनसुद मुपनयति वस
न्तः ॥

पादायम् । न० प्रपदे १ पादस्यायम् ॥

पादाङ्गदम् । न० नूपुरे ॥ पादस्याङ्ग
दमिव ॥ यद्वा । पादएवाङ्गम् । पा
दाङ्गयति । दी० । दायतिषा । दै
प्० । दयति । देङ् पालनेवा । आ
तङ्गतिक् ॥

पादात् । पुं० पादाती ॥

पादाताम् । न० पत्तिसंहतौ ॥ पदाती
नासमूहः । भिन्नादिच्चादष् ॥ पुं०
। पादाती ॥ पादाभ्यामतति । अ-
त० । पचादाच् ॥

पादातिः । पुं० पत्तौ । पादातिके ॥

पादातिकः । पुं० पादाती ॥ पादाति
रेश । विनयादिच्चात्स्वार्यठक् ॥

पादाभ्यामतति अत० । बाहुलका
त्ङ्गकोवा ॥

पादाभ्यासयमकम् । न० चित्रकाव्यप्र
भेदे ॥ यथा । आपदिव्यापृतनवा-
स्तयायुधुधिरैन्द्रपाः । आपदिव्या
पृतनवाविष्णुयंजनतायधेतिमाचका
व्य१६ सर्गे ६० श्लोकः ॥ नृपारा-
जानः । आपदिव्यसनेऽपि । व्या-

पादी

पृतनयाप्रवृत्तिनीतिकाएवसन्तः न
तुश्वापदद्वय्येतिभावः । पृतनया
सिनयासाधनेन । वाक्यान्तरस्थस्या
पिपृतनाशब्दस्यचान्वयसिधे सोढ
व्यः । तथातेनप्रकारेणयुधुधिरैसम्प्र
जङ्गुः । यथा दिव्याजनतायन्तत्रिच
वर्त्तिस्त्रिविद्याधरसङ्घोविस्त्रयमा
प । अमानुपयुङ्क्वक्रुस्त्रिचर्यः ॥

पादारकः । पुं० पोलिंदे । नौकावयव
विशिधे ॥

पादार्यम् । न० पादप्रदाने ॥

पादालिन्द । पुं० नौकायां ॥

पादावर्त्तः । पुं० अरघटके । ररंद्०
ङ्० भा० ॥

पादायिकाः । पुं० पादाती ॥ पादाभ्यास
यति । अवरचणोटो । वा० इक् ॥
यद्वा । पादेनावोरक्षणम् । तत्रनियु
क्त० इतिठक् ॥

पादासनम् । न० पादपीठे ॥

पादी । पुं० पादविशिष्ट कुम्भीरादिज
लजन्तुषु ॥ तद्यथा । कुम्भीर कुम्भन
नक्रायगीधानकरशङ्खः । घाष्टकः
शिशुमारश्चेत्चादयःपादिनःसृताः
॥ पादिनी पिचयेतितुकोपस्थानां
गुणैः समाः ॥ चतुर्थांशभागिनि ॥
यथा । सर्वंयामदिनीमुख्यास्तद्वेना
दिनीऽपरे । तृतीयनसृतीयांशाश्च
तुर्थांशाश्चपादिनः १ चि० । पाद-
विशिष्टे ॥

पादोदकम्

पादुका : । त्रि० गमनशीले ॥
 पादुका । स्त्री० पादत्राणे । चर्मादि
 निर्मितपादाच्छादने । उपाहिन ॥
 पादूपव । स्वार्यकः ॥
 पादुकाकारः । पुं० चर्मकारे ॥ पादु
 कां करोति । डुकृञ्० । कर्मण्यण् ॥
 पादुकाकृत् । पुं० चर्मकारे ॥
 पादूः । स्त्री० पादुकायाम् ॥ पद्यतेऽनेनया
 । पद० । गित्कसिपद्यत्ते रिल्बूः ॥
 पादूकृत् । पुं० चर्मकारे ॥ पादूकरोति
 । कृञ्० । क्तिप् । तुक् ॥
 पादोदकम् । न० चरणधौतजले ॥ चर
 णामृते ॥ यथा । ऋदिरुपमंखेनास
 नैवेद्यमुदरेदरेः । पादोदकञ्चनिर्मा
 ल्यं मस्तकेयस्यसोच्यतः ॥ नैवेद्यम
 त्रं तुलसीविमिश्रं विशेषतः पाद-
 जलं पिबेच्च । योऽतिनिस्त्वं प्रयतो
 मुरारिः प्राप्नोतिमुर्ध्ने मयुतांसभक्ति
 मितिपाद्मोत्तरखण्डे १०० अध्या-
 यः ॥ अर्पिततर्पणं । इत्थं इन्ति
 यदद्भिस्तद्वितुलसीस्तेयश्च पादो-
 दकं नैवेद्यं यद्दमयापानदुरितंशुर्वह्न
 नासहमम् । भक्त्याधीनमतिस्थिति
 र्हरिजनेतत्मङ्गलिः सङ्गजांशाल-
 यामशिलादिमूर्तिसङ्घितांजानन्ति
 केवैश्वर्येति ॥ श्रीनृसिंहपुराणे मं
 गाप्रयागमयने निरुपुच्छराणिपुण्या
 न्यानि कुहलाहलयासुनाणि ।
 फाल्गुनेतौर्धसनिष्ठा निपुनन्तिपापे-

पानकम्

पादोदकमगवतःप्रपुनातिसद्यदिति
 पीतेपादोदकेविष्णोर्यदिप्राणैर्विमुच्य
 ते । हत्वायमभटान्स्वांनवैष्णवलौ
 कमाप्नुयात् ॥
 पादुतम् । न० पद्यतिसमूहे ॥ भि०
 । चण्० ॥
 पाद्मः । पुं० वेधसि ॥ न० । पद्मपुराणे ॥
 पाद्यम् । न० पादायवारिणि । पादप्र
 क्षालनार्थजले ॥ पाद्यपाचलक्षणं
 यथा । षडङ्गुलंप्रविस्तारमुत्सेधञ्च
 तुरङ्गुलम् । शोधमेकाङ्गुलं कुर्यान्ना-
 सिकांचतुरङ्गुलाम् ॥ पृष्ठे पादसमा-
 युक्तांचतुरङ्गुलमानतः । पाद्यपाच-
 न्मितिख्यातंसर्वदेवप्रपूजने इति ॥
 पादार्थमुदकम् । पादार्थाभ्याश्चेति
 यत् ॥
 पानः । पुं० निःश्वसि ॥ शैण्डिकाल-
 लये । शुण्डायाम् । खड्गादेः सं-
 स्कारविशेषे । पाण० इ० भा० ॥
 पानम् । न० पीतो । द्रवद्रव्यखगला
 धीनयने । पीना० इ० भा० भाज
 ने ॥ रक्षणे ॥ शैण्डिकालये ॥ पि
 बंत्वच । पापानि । अधिकरणे ल्युट्
 ॥ पीयेजलादौ ॥ पीयते यत्तत् ॥
 कृत्यल्युटोवहुलमिति कर्मणिल्यु-
 ट् ॥
 पानकम् । न० पद्मपानारसवत् ॥ इ०
 भा० प्र० पेयप्रदार्थं ॥ तत्रासफल
 पानकम् ॥ यथा । आस्रमांसजल-

पानकम्

स्त्रिंशत्तन्त्रपाणिना । सिता-
श्रीताम्बुसंयुक्तं कर्पूरमरिचान्वितम् ॥
प्रपानकमिदं श्रेष्ठं भीमसेनेन निर्मि-
तम् । सद्योरुचिकरं वल्यं शोघ्रमिन्द्रि-
यतर्पणम् ॥ अथ क्वाभरसोद्भूतपान-
कं वातनाशनम् । कफपित्तकरं कि-
ञ्चित्प्रचण्डं यदिसेवितम् ॥ पक्कास-
स्य तु । सुपक्कासस्य फलं सुमुष्टिना
सम्पदि तं शर्करया समन्वितम् । एला-
लयद्वाद्द्वैकवासवासितं वर्षान्वितं
क्षेत्रनरोचकं भवेत् ॥ पानकं चास्-
सम्भूतं स्वादुस्त्रं गुरुपित्तजित् । सुहृ-
द्यं श्रेष्ठं प्रकृतद्वयं वर्धयै हृष्यं क्वचिप्रद-
म् ॥ - (००३००) - ॥ अन्निकाफ-
लपानकं यथा । अन्निकायाः फलं
पक्कं मर्दितं मवारिणा दृढम् । शर्करा-
मरिचोन्मिश्रं लवंगेन्दुमुवासितम् ॥
अन्निकाफलसम्भूतं पानकं वातनाश-
नम् । पित्तघ्नं कफकरं किञ्चित्सुरुच्यं
वह्निबोधनम् ॥ निम्बफलपानकं
यथा । भागैकनिम्बजन्तीयंप्रह्मा-
गंशर्करोदकम् । लवङ्गमरिचोन्मिश्रं
पानकं पानयोक्तमम् ॥ निम्बफल-
भवं पानमत्स्यस्त्रं वातनाशनम् । व-
ह्निदीप्तिकरं रुच्यं समस्ताहारमाचक-
म् ॥ (००) ॥ धान्याकपानकं यथा ।
शिलायां साधुसम्पिष्टं धान्याकं व-
स्त्रगालितम् । शर्करोदकसंयुक्तं कर्पू-
रादिसुसंस्कृतम् ॥ नवीनैश्च नमयेषा-

पानकम्

वे स्थितं पित्तहरन्परम् ॥०॥ जम्बूवाः
पानकं यथा । जम्बूफलं स्थूलतरंसु-
पक्कं सम्मर्दितं मृशकार्याम्बुना लम् ।
। सुवासितं वैद्वज्जम्बूमचैरुचिं विधत्ते
विरुचौजनानाम् ॥ जम्बूफलभवं-
रुच्यं पानकं कफनाशनम् । कपायं-
वातघ्नं तृणोदं स्वादुस्त्रं याहकं परम् ॥
वीजपूरपानकम् । मातुलुङ्गरसो-
ज्यं त्रिगुणं शार्करं जलम् । कर्पूरमरि-
चोन्मिश्रं पानकं स्याद्विदंवरम् । मातु-
लुङ्गभवं पानं शूलानाञ्च विनाशनम् ।
श्रासिकासोऽरुचौवातपिडुस्येयुचपुजि-
तम् ॥ हेमकिरणन्तु । शर्करानालिके-
लञ्जवीजपूररसयुतम् । पटपूतं भ-
वेत् हेमकिरणं नाम पानकम् ॥ पानकं
हेमकिरणं रुच्यं हृष्यं बलप्रदम् । सु-
स्निग्धं वातहृच्छुभं किञ्चित्कफकरं
गुरु ॥ शरमर्दं पानकं यथा । लवङ्गाद्द्वै-
कसंयुक्तं सुपिष्टं वारिणायुतम् । का-
रमर्दं करैर्मर्दयैः सप्तभागसितान्वितम्
॥ वातहृष्टुचिदं भव्यं हृद्यमन्नतरं स्मृ-
तम् । रक्तपित्तकरस्योष्णभावाण्युद्यं
कारमर्दितम् ॥ नारदपानकं यथा ।
सुपक्कनारदफलं निपीडितं संयोजि-
तं शर्करयातिशुभया । सहाद्दं कंचे-
न्दुकणेन वासितम् । पानेच्छया किन-
नसंस्तुतजगम् ॥ नारदफलसम्भू-
तं पानकं वातनाशनम् । मधुरं विद्य-
दं रुच्यं सुस्निग्धं पित्तहृष्टदृढम् । ० ।

पानवर्णिक

चारस्यतु । चारहृत्फलजं सशर्कर
मर्दितशिशिरवारिणाहृत्सम् । ऐल -
माद्रं कयुतेनसुवासंभक्तसिक्थमिलि
तं द्रवतशासम् ॥ चारस्यफलजंपानं-
गुरुहृद्यं रुचिप्रदम् । कफपित्तहरं-
श्रेष्ठं हृद्यं मधुरपाकिच ॥ पल्लवधीरचु
क्तादिद्राक्षादाहृत्समं तथा । एकैकं
सम्भवभिन्नं पानकं क्रियते बुधैः ॥ ए
यमस्यस्यपुष्पस्य फलस्याम्नास्यदात-
या । शर्करामरिचोन्मिश्रं रसं स्यात्
पानकं वरम् । एवं हि पानकं वार्यै-
सुधियामुद्गु यत्कृतम् । गुणाद्रव्यानु
सारेण च्छातव्याः पानकीपुत्र ॥

पानगोष्ठिका । स्त्री० आपाने । सम्भू
यपिवन्ति यत्र० अस्मिन्स्थाने ॥ पा
नस्यगोष्ठी । स्वार्थकः ॥

पानगोष्ठो । स्त्री० पानगोष्ठिकायाम् ॥

पानपात्रम् । न० मद्यपानपात्रे । चप
के ॥ अस्य परिमाणाद्युक्तकुलसारे-
। नयनाग्निवायुसहाकर्मैस्तु परमे श्व
रि । हेतुपात्रं प्रकृतं व्यमित्युक्तकुल
साधने ॥ इतोप्यधिकपात्रन्तुनक-
र्त्तव्यं च साधकैरिति ॥ कर्षणौकि-
कतोलकमित्यर्थः ॥ तदुक्तकुलीत्त
मे । गुह्याहाट्यमापः स्यात्तदष्टौ-
कर्षणं उच्यते इति ॥ पानस्य पानायवा
पात्रम् ॥

पानवर्णिक । पुं० शौण्डिके ॥ पानेन
उपलक्षितो वर्णिकः ॥

पानीयम्

पानभाजनम् । न० पानपात्रे । कसि
। कटोरा० इ० भाषा । पौयते०
पानम् । चीरादि । पापाने । ल्यु
ट् । पानस्यभाजनम् ॥

पानसम् । न० पानसम्भवमद्ये ॥ त्रि० प
नससम्बन्धिनि । पानसस्येदम् । अ
थ ॥

पानाच्यवः । पुं० मदाच्यवरोगे ॥

पानिलम् । न० पानपात्रे ॥

पानीयम् । त्रि० पातव्ये । पिये ॥ र-
क्षणीये ॥ यथा । पानीयं पानीयं शर
दिवसन्तं च पानीयमिति । अस्वार्थः
। पानीयं जलं शरदिपानीयम् पाना-
र्हम् भवति निर्मलत्वात् त्रिदोषघ्नत्वा
त् विशिष्यतः । पित्तोपशान्तिच्चात् ।
वसन्ति च पुनस्तदेव पानीयं रक्षणीय-
मल्पं देवमिति भावः । पारलणे ॥
न० उदके । जले । सलिले ॥ अस्य
गुणायथा । पानीयं भसनाशनं क्लम-
हरं मूर्च्छापिपासापहं तन्द्राहृदि वि-
नाशनं वलकरं निद्राहरं तर्षणम् । हृ
द्यं गुणरमञ्जुर्गोशमनं निखं हितं
शीतलं लघु च्छं रसकारणं निगदितं-
पीयूषवर्णीयम् ॥ तद्वेदास्तु । पा
नीयमुनिभिः प्रोक्तं दिव्यं भौममिति
द्विधा । दिव्यस्तु विश्वं प्रोक्तं धाराज
कारकाभवम् ॥ तौ पारलक्ष्यतया श्रमंति
पुधारं गुणाधिकम् ॥ भौमसम्भोनि
गदितं प्रथमं चिदिधनुधैः ॥ जाह्नलं

पानीयशाला

परमानूपंततः साधारणं क्रमात् ॥
 अनात्तं प्रमुञ्चन्ति वारिवारिधरास्तु
 यत् । तत्त्रिदोषाय सर्वेषां देहिनां-
 परिकीर्तितम् ॥ नादेयनौ द्विदं चैव
 नैर्भरं सारसं तथा । ताड्यागस्तथा-
 वायं कौपंचौ डाक्षपात्यलम् ॥ वि-
 किरस्त्रैव कैदारं वार्यिकं चापिकीर्त्ति-
 तम् । भौमान्यं तानि वारिणि ज्ञात
 व्यानिश्चिचक्षुः ॥ भुक्त्यादौ सलि-
 लंपीतं काश्यं मन्दाग्निदोषहात् । म-
 ध्ये ऽग्निदीपनं चैव चान्तं स्थौल्यक-
 फप्रदम् ॥ पानीयं प्राग्निः प्रायाः
 पानीयं पावनं महत् । पानीयस्य प्रदा-
 ने न हस्तिर्भवति शाश्वती ॥ पीयते ।
 पापानि । अनीयर् ॥ पायते वा । पै-
 शोपणे । अनीयर् ॥

पानीयतगडुलीयः । पुं० तगडुलीय
 प्रमेदे । कच्छटे ॥

पानीयनकुलः । पुं० उद्रे । जलमार्जा-
 रे ॥

पानीयपृष्ठजः । पुं० कुम्भ्याम् ॥

पानीयफलम् । न० मखान्नि । मखाना
 इति भाषा० ॥ गृह्णाटके । सिंघाडा
 इ० भा० ॥

पानीयमूलम् । न० कुम्भ्याम् । सोमरा-
 ज्यां ॥

पानीयमूलकम् । न० सोमराज्याम् ॥

पानीयवर्षिका । स्त्री० बालुकायाम् ॥

पानीयशाला । स्त्री० प्रपायाम् । पानी

पापम्

यस्यशाला ॥ जलावस्थानगृहं ॥
 पानीयशालिका । स्त्री० प्रपायाम् ॥
 स्वार्थे कन् ॥
 पानीयामलकम् । न० प्राचीनामलके
 ॥ प्राचीनामलकं लोके पानीयामल-
 कं स्मृतम् ॥
 पानीयालुः । पुं० जलाली । पनिया-
 लु० इ० भा० ॥
 पानीयाश्रा । स्त्री० वस्त्रजायाम् ॥
 पान्यः । चि० पथिके ॥ पन्यां ननिश्चं-
 गच्छति । पन्योषनिश्चम् । इ० प-
 न्यादेगोशप्रच्ययश्च ॥ स्त्री० । पान्या
 पापम् । न० अपर्मे । अनर्थानुबन्धिनि-
 । किस्त्विषे । वृजिने । एनसि । दु-
 रिति ॥ निषिद्धकर्मानुष्ठानविहित
 कर्माऽनुष्ठानाभ्यां पापोत्पत्तिं सवि-
 श्रेयमाह श्रीसदाशिवः । अनुष्ठानं-
 निषिद्धस्य त्वागोविष्टितकर्मणः ।
 नृणां जनयतः पापं केशशोकामय-
 प्रदम् ॥ स्नानिष्टमात्रजननात्परा-
 निष्टोपपादनात् । तदेव पापं द्विविधं
 जानीहि कुलनायिके ॥ परानिष्ट-
 रात्पापान्मुच्यते राजशासनात् । प-
 न्यस्मान्मुच्यते मर्त्यः । प्रायश्चित्वास-
 माधिना ॥ प्रायश्चित्वाद्यवाद्गण्डैर्न-
 पृतायेकतां हसः । नरपान् ननिव-
 र्तंश्चैव इषामुषनिगर्हिता इति श्री
 महानिर्वाणतन्त्रम् ॥ तद्गविधं य-
 वा । प्राणाभिपातनं सैव्यं परदार

पामा

पामघ्नी । स्त्री० कटुकायाम् ॥ इति०
राजनिर्घण्टः ॥

पाम । न० विचर्चिकायाम् । कच्छाम् ॥
पायच्यद्गम् । पैश्रीषणे । मनिन् ॥
पायतेदेहोऽस्त्रादा । पारक्षणे । पि
वतिदेहंवा ॥

पामनः । वि० कच्छुरे । पामरीगवि
गिष्टे । विचर्चिकायुक्ते ॥ पामाऽ-
स्त्रास्ति । पामादिच्वान्नः ॥

पामरः । वि० खले ॥ नीचे ॥ मूर्खे ॥
पामानंराति । रा० । आतद्रतिकः
॥ यदा । पाधर्मः । म्यतेयेन । मृद्ध
प्राणत्वागे । पुंसीतिथः ॥

पामरोहारा । स्त्री० शुद्ध्याम् ॥
पामवान् । वि० पामने ॥ अस्यर्थमतु
प् ॥

पामा । स्त्री० विचर्चिकायाम् । कच्छा
म् । खर्ज्वाम् ॥ अस्याथौषधं यथा
। हरिद्राहरितालक्षट्टुवांगोमूत्रसैभ
धम् । अयंलीपोहन्तिदद्रुंपामानंवेग
रंतथा ॥ अपिच । माहियंनवनोतं
चमिन्दूरक्षमरीचकम् । पामाविले
पितानश्रे दहलापिहपधुज ॥ अन्य
च्च ॥ मरिचंचिहंतकुष्ठं हरितालंमन
त्रिगला । देवदारुहरिद्रं द्वे कुष्ठंभां
सीतिचन्दनम् ॥ विशालाकरवीरक्ष
पर्कचीरंसकृत्फलम् । एषांचकार
पिकोभागोविपस्याहंपलंभयेत् ॥ प्र
म्यं कटुकतौलम्यगोमूषेष्टगुणेष्वेत् ॥

पायुः

सृत्याचे लोहपाचे वाशनैर्मुहग्निनाप
चेत् ॥ पामाविचर्चिकाचैश्च दद्रुवि-
स्फोटकानिच । अभ्यङ्गेनप्रणश्रान्ति
कीमलत्वस्त्रजायते ॥ प्रसूतान्वपिश्रि
त्रापितैलीनानेनमद्यणात् । चिरो-
त्वितमपिश्रिचं वियथैतत्त्रणाद्भवे-
दिति गारुडे १६९ अध्यायः ॥ पा
यच्यद्गम् । पै० । मनिन् ॥ मनइति
नलीप् । छाद्युभाभ्यामितिडाप् ॥

पामारिः । पुं० गन्धके ॥

पायसः । पुं० न० जीरतगडु, लमिथे
॥ परमान्ने ॥ अतप्ततगडु, लाधौताः
परिमृष्टाधृतेनच । खण्डयुक्ते नदु-
ग्धेनपाचिताः पायसोभवेत् ॥ पा
यसः कफकृहल्योविष्टनीमधुरोऽगु
रुः ॥ अपिच । पायसंदुर्जरबल्यं-
धातुपुष्टिविधर्जनम् । विष्टभजन-
नं हन्तिरक्तपित्ताग्निमारुतम् ॥ श्री
वासे । सरलद्रवैठारपिन्इति भा०
॥ पयएव । प्रज्ञाद्यण् ॥ पयसोवि-
कारोवा । तस्यविकारद्रव्यण् ॥ प-
यसिसंस्कृतोवा । संस्कृतंभघा० इ
त्यण् ॥

पायिकः । पुं० पदातिके । पायक इ
तिभाषा ॥ इति शब्दरत्नावली ॥

पायितः । वि० पानङ्कारिते ॥ पियसे
गर्धनात्कर्तरिक्तः । शाच्यासाहा
व्यायेपायुगितियुगागमः ॥

पायुः । पुं० मलदारे । यपाने । गुदे ॥

अवाग्नातिरपानश्चपायुरध्वात्ममुच्य
ते । अधिभूतविसर्गश्चमिषस्तथाधि
दैवतम् ॥ पायतिशोधयतितैलमि
तिपायुः ॥ पे० । कृवापाजौह्युण्
। आतोयुक् ॥ यथापातिसलनिष्ठा
रणेन । पारक्षणे पिवतिवस्थौधधंवा
। पापानि । प्राग्बत् ॥ चि० रचके ॥
पाय्यम् । न० परिमाणे । यौतवे ॥ मी
यतेऽनेन । माङ्माने । पाय्यसान्ना
र्घ्यं तिनिपातनात्खत्धात्वादेः प-
कारादेशोयुगागमश्च ॥ जले ॥ चि०
। निन्दनीये ॥

पारम् । न० परतटे । नदीलङ्घनाद्गन्त
व्यतीरे ॥ पुं० । न० प्रान्ते ॥ पारय-
ति । पारतीरकर्मसमाप्तौ ॥ पचायच्
॥ समाप्तौ ॥ पुं० । पारदेपीतिकश्चित् ।
पारकुलीनः । चि० परकुलेसाधौ ॥
प्रति० खब् ॥

पारक्यः । चि० परकीये ॥ यथा ।
यन्नाम्नातस्त्रशाखायांपारक्यमविवरी
धियत् । विद्वद्भिस्तदनुष्ठेयमग्नि
होत्रादिकर्मवत् इति ॥ पुं० ।
परन्तिकहितकर्मणि । यथा ।
पादेनतस्यपारक्यं कुर्यात्सञ्चयमा
त्तवान् । अर्द्धेनचात्मभरणं नि
श्चनैमित्तिकंतथा ॥ पादस्नात्वा
र्द्धमर्धस्यमूलभूतविवर्द्धयेत् । एव
माचरतः पुंसोश्चर्धं साफल्ग्यम्-
च्छतीतिमार्कण्डेयपुराणम् ॥

पारगः । चि० । पारगामिनि ॥ पार
ङ्गच्छति । गम्ल० । अन्ताख्यन्ता
धूदूरपारसर्वेद्यादिनागमेर्द्धः प्रत्य
यः ॥

पारगतः । पुं० जिने ॥ चि० ।
पारगे ॥

पारक् । न० सुवर्षे ॥ पारयति ।
पार० । पारयतेरजिः ॥

पारजायिकः । पुं० पारहारिके ॥
इतिमहाभारते राजधर्मः ॥

पारटोटः । पुं० । चम्पनि ॥

पारणः । पुं० सेवे ॥ न० । पारणा
याम् ॥ यथा । पारणंपावनंपुंसां
सर्वपापप्रणाशनम् । उपवासाद्ग
भूतञ्चफलदंशुदिकारणम् ॥ सर्वे
ष्वेवोपवासेषु दिवापारणमिष्यते
। अन्यथाफलहानिः स्यादतेधारण
पारणम् ॥ नरावीपारणं कुर्यादते
वैरोहिणीव्रतात् । निशायांपारणं
कुर्याद्वर्जयिष्वामहानिगाम् ॥ पूर्वा
ण्दिपारणं गन्तं कृत्वा विप्रसुरार्चनम्
। सर्वेषां सम्यक्तं कुर्यादते वैरोहिणी
व्रतमितिव्रतवैवर्धे श्रीकृष्णवन्धवन्दे
ऽ अर्ध्यायः ॥ वन्नाष्टमीव्रते पार
णकालस्तु । अष्टम्यामयोद्विद्या
नकुर्यात्पारणं कश्चित् । हन्यात्
पुराकृतकर्म उपवासाजितंफलम्
॥ तिविरष्टगुणं हनिनचक्षुश्चतु
र्गुणम् । तस्मात्प्रयत्नतः कुर्या

पापकम्

मयापिच । शीणिपापानिकायेनस
 र्वतः परिवर्जयेत् ॥ असत्प्रलापं
 पारुष्यं वैशुन्यमन्वृतं तवा । चत्वारि
 वाचाराजिन्द्रनजल्पे तनचिन्त्येत् ॥
 अनभिध्यापरत्वे पुसर्वसत्त्वे पुसौहृ-
 दम् । कर्मणाफलमस्तीतित्रिविधंभ
 नसाचरेत् ॥ अपिच । अदत्तानामु
 पादानंहिंस्राचैवाविधानतः । परदा
 रोपसेवाचकारिकत्रिविधंमृतम् ॥
 पारुष्यमन्वृतञ्चै वपैशुन्यं चापिसर्व-
 शः । असम्बद्धप्रलापश्चवाङ्मयंस्या-
 च्चतुर्विधम् ॥ परद्रव्ये प्वपिध्यानंम
 नसानिष्ठचिंतनम् । वितयाभिनि-
 वेशश्चत्रिविधं कर्ममानसम् । त्रि० ।
 अधर्मिणि । शास्त्रप्रतिपिठकारिणि
 ॥ यथा । कृष्यापिखलुपापानामल-
 मघे यसिभवेदिति ॥ क्रूरे । परद्रो
 षादिकरे ॥ पात्न्यस्मादात्मानम् ।
 पारलणे । पानीविप्रिभ्यः पः ॥
 पापमस्यास्तिवा । अशंथाद्यच् ॥
 पापं चिन्तयतिचैवब्रवीतिचकरोतिच
 । तस्याधर्मेनिधिष्ठस्य गुणानश्नन्ति-
 साधयः ॥ धर्मनिष्ठः प्रशान्तात्मा
 कार्ययोगवहः सदा । नाधर्मे कुम
 तेशुर्विजन्तमापेप्रवर्त्तते ॥ धर्मनि
 स्तोधर्मे नितरांरराः । कार्ययोगव-
 हः कार्योपायतत्परः ॥

पापकम् । ज० दुरदृष्टे । पाप्मनि ।
 पापे ॥

पापचेलिका

पापकञ्चु कयोगः । पुं० याचायोगवि
 शेषे ॥ यथा । दुर्बलौयदिमार्गेशोनि
 वसेत्पापमध्यगः । पापकञ्चु कयो
 गीयंयातुः पत्नींनिहन्तिवै ॥
 पापकर्मणा । चि० पापाचारे ॥ नचिरं
 पापकर्माणः क्रूरासोकलुगुप्सिताः
 । ऐश्वर्यंप्राप्यतिष्ठन्ति शीर्षंमूला-
 द्बवद्गुमाः ॥ पापं कर्म यस्त्रसः ॥
 पापकृत् । चि० पापकारिणि ॥ पापं-
 कृतवानिति विग्रहेसुकर्मपापमन्त-
 पुण्ये पुल्लज इति छिप् ॥
 पापकृत्तमः । चि० अतिशयपापका-
 रिणि ॥
 पापगणः । पुं० पञ्चमाक्षयाष्टमप्रभेदे ॥
 पापग्रहः । पुं० अर्धो न चन्द्रादौ ॥ य-
 था । अर्धोनेन्दुः कुजोराहुः शनि
 स्तै र्युत्तङ्गन्दुजः । रविःपापाभवन्त्ये
 तेशुभाशान्ति प्रकीर्त्तिताः ॥ जन्म
 राश्रपेक्षयाषष्ठादिस्थानस्थाः पा-
 पाअपिशुभाभवन्ति । यथा । किटूप
 प्रपभौममन्दगतयः पष्ठविंशत्याः
 शुभाचन्द्राकावपितेचतौचदशमी-
 चन्द्रः पुनः सप्तमः । जीवः स
 त्त नवद्विपञ्चमगतीयुग्नेपुसोमात्म
 जः शुक्रः पञ्चदशसप्तदशमितरेम
 वेऽप्युपान्ते शुभाप्रति ॥
 पापघ्नः । पुं० तिचि ॥ चि० पापना-
 शके ॥
 पापचेलिका । स्त्री० अन्वष्टायाम् ।

पापरोग :

पाठायाम् ॥

पापचेली । स्त्री० प्राचीनायाम् ॥ अ-
न्वष्टायाम् । पाठायाम् ॥ पापिचल
ति । चलविलसने । पचादौ षष्ठि
तिनिपातनात् ङीष् ॥ पचैर्यङन्ता
द्विपापतीति प्रापचोवायुः । तमौ
रयतिवा । अश् ॥

पापपति : । पुं० कारे । उपपत्तौ ॥

पापपुरुषः । पुं० पापमयाङ्गनरे ॥ स
चोक्तः पाद्मि क्रियायोगसारे । सृष्ट्वा
दौपुरुषः श्रेष्ठः समारंसचराचर
म् । सर्वेषां दमनार्थाय सृष्टवान् पाप
पुरुषम् ॥ दिनातिहृत्वा मूर्ध्नां मदि
रापानलोचनम् । सुषर्षस्ते यवदमं
शुरुतल्यगतिश्रुतिम् ॥ स्त्रीहृत्वा-
नासिकञ्चैव गोहृत्वा दोषवाहुकम्
॥ न्यासापहरणशीवंभू णहृत्वा गलंत
या ॥ परस्त्रीगतियुक्तालं सुहृत्तोक्त्व-
धोदरम् । शरणापन्नहृत्वादिनाभिं
गर्भकथाकटिम् ॥ शुभनिन्दासक्थि-
भागंकन्या विक्रयश्रेफसम् । विश्वास
वाक्यकथनपापुं पितृवधाङ्घ्रिकम् ॥
उपपातकरोमाणं महाकायं भयङ्करम्
। कृष्ययणीपिङ्गने च स्वाश्रवात्स्यत्वाद्-
कञ्जदमिति ॥

पापफलम् । न० रोगे ॥ कर्मविपाके ॥

पापमुक्तः । चि० निव्यापे ॥

पापयोनिः । पुं० अक्षे ॥ तिरस्त्रि ॥

पापरोगः । पुं० मसूतीरोगे ॥ अष्टौपा

पापघ्नः

परीगाः । तेषु । उन्मादः । त्वग्
दीपः । राजयक्षा । श्वासः । मधु
मेहः । भगन्दरः । सहोदरः ।
असारी । इति ॥

पापरोगी । चि० कुष्ठिनि ॥ सयरोनि
रि ॥ पापरोगाणामष्टविधत्वाद्दौ
पापरोगिणो भवन्ति ॥

पापहिं : । पुं० मृगयायाम् ॥ इ० ई०

पापलः । चि० पापघ्नाङ्के ॥

पापशमनः । चि० पापनाशके ॥

पापशमनी । स्त्री० शमोवृक्षे ॥ पाप-

नाशिकायाम् ॥

पापात्मा । पुं० अधर्मशीले । पापाशये

। पापिनि ॥

पापिष्ठा । स्त्री० वर्षद्वयविशेषे ॥ आ

दौ कर्षद्वयललितं कृत्वा विप्रं गुरुसहि
तम् । तद्दृष्टत्पिंगलभणितं पापिष्ठे
तिश्रवणहितम् ॥ यथा । भासंभा
संभुवनतलं दर्शन्दर्शजगदखिलम् ।
भूयोभूयः परिरुणितम् दिष्णोनाम
श्रवणहितम् ॥

पापी । चि० पापदुर्गे ॥

पाप्मा । पुं० पापे ॥ चि० । तदति ।

आप्नोति । व्याप्नोति लोकान् । आमु०

। नामन्सीनन्व्योमन्निति । निपाति

तः ॥ पातिपिबतिवा । पा० । नामन्नि

ति० मनिन् । धातोः । पुगागमश्च-

निपातनात् ॥

पापघ्नः । पुं० गन्धके ॥

पामा

पामव्री । स्त्री० कटुकायाम् ॥ इति०
 राजनिर्घण्टः ॥
 पाम । न० विचर्चिकायाम् । कच्छाम् ॥
 पायस्यङ्गम् । पैशोषणे । मनिन् ॥
 पायतेदेहोऽस्माद्वा । पारक्षणे । पि
 वतिदेहवा ॥
 पामनः । त्रि० कच्छुरे । पामरोगवि
 शिष्टे । विचर्चिकायुक्ते ॥ पामाऽ-
 स्थास्ति । पामादिस्त्रान्नः ॥
 पामरः । त्रि० खले ॥ नीचे ॥ मूर्खे ॥
 पामानंराति । रा० । आतइतिकः
 ॥ यहा । पाधर्मः । मयतेयेन । मृड
 प्राणच्यागे । पुंसौतिषः ॥
 पामरोशारा । स्त्री० गुडूच्याम् ॥
 पामवान् । त्रि० पामने ॥ अस्यर्थेमतु
 प् ॥
 पामा । स्त्री० विचर्चिकायाम् । कच्छा
 म् । खर्ज्वाम् ॥ अस्वाशौषध यथा
 । हरिद्राहरितालसदृवांगोमूचसैम्भ
 वम् । अयंलीपीहन्तिदद्रुपामानवैग
 रंतथा ॥ अपिच । माहिपंनवनीतं
 चसिन्दूरश्चमरीचकम् । पामाविले
 पितानश्रे चक्षुलापिष्टपधुज ॥ अन्य
 च ॥ भरिचंविष्टतकुष्ठं हरितालंमन
 श्रिशास्ता । देवदारुहरिद्रे हे कुष्ठमा
 सीतिचन्दनम् ॥ विशालाकरवीरश्च
 अर्कवीरंसकृत्पालम् । एषाचकार
 पिंकोभागोधिपस्याष्टपलंभवेत् ॥ प्र
 म्यंकटुल्लतेनम्यगोमूवेष्टगुणेपचेत् ।

पायुः

सृत्याचेलोहपाचेवाशनैर्मृडग्निनाप
 चेत् ॥ पामाविचर्चिकाचैव दृष्टवि-
 स्फोटकानिच । अभ्यङ्गेनप्रणश्वन्ति
 कोमलचक्षुनायते ॥ प्रसूतान्यपिश्वि
 चाखितैलेनानेनमज्जणात् । चिरो-
 त्यितमपिश्विन्नं विवर्णतत्त्रणाञ्जवे-
 दिति गरुडे २६७ अध्यायः ॥ पा
 यस्यङ्गम् । पै० । मनिन् ॥ मनइति
 नडीप् । डायुभाभ्यामितिडाप् ॥
 पामारिः । पुं० गन्धके ॥
 पायसः । पुं० न० क्षीरतण्डुलमिश्रे
 । परमान्ने ॥ अतप्ततण्डुलाधीताः
 परिभृष्टाघृतेनच । खण्डयुक्ते नदु-
 ग्धे नपाचिताः पायसोभवेत् ॥ पा
 यसः कफकृदल्योविष्टभीमधुरोग
 कः ॥ अपिच । पायसंदुर्जरंबल्ल-
 धातुपुष्टिविबर्हनम् । विष्टम्लन-
 नं हन्तिरक्तपित्ताग्निमारुतम् ॥ श्री
 वासे । सरलद्रवैटारपिनुद्रति भा०
 ॥ पयएव । प्रज्ञादाय ॥ पयसोवि-
 कारोवा । तस्यविकारद्वयण् ॥ प-
 यसिसंस्कृतोवा । संस्कृतंभक्षा० द्र
 च्यण् ॥
 पायिकः । पुं० पदातिके । पायक इ
 तिभाषा ॥ इति शब्दरत्नावली ॥
 पायितः । वि० पानङ्कारिते ॥ पिबते
 र्ग्यंक्तात्कर्तरिक्तः । गाच्छासाद्या
 व्यावेपांसुमितियुगामसः ॥
 पायुः । पुं० मलदारे । अपाने । गुटे ॥

अवाग्गतिरपानस्यपायुरध्यात्ममुच्यते । अधिभूतं विसर्गं च त्रिषुस्तत्राधिदेवतम् ॥ पायतिशोषयतितैलमितिपायुः ॥ पै० । कृवापाजौच्युण् । आतोयुक् ॥ यद्वापातिमलनिष्कारणेन । पारक्षणे पिवतिवस्तुप्रधंवा । पापाने । प्राग्वत् ॥ चि० रत्नके ॥ पाव्यम् । न० परिमाणे । यौतवे ॥ मीयतेऽनेन । माद्भाने । पाव्यसान्नाय्यं तिनिपातनात्प्लुतधात्वादिः पकारादेशोद्युगागमश्च ॥ जले ॥ चि० । निन्दनीये ॥

पारम् । न० परतटे । नदीलङ्घनाद्भन्तव्यतीरे ॥ पुं० । न० प्रान्ते । पारयति । पारतीरकर्मसमाप्तौ । पचायच् ॥ समाप्तौ ॥ पुं० । पारदेपीतिशयित् । पारकुलीनः । चि० परकुलीसाधौ ॥ प्रति । खञ् ॥

पारक्यः । चि० परकीये ॥ यथा । यद्वास्त्रातंस्त्रशाखायांपारक्यमधिरोधियत् । विद्वद्भिरनुष्ठेयमग्निहोत्रादिकर्मवत् इति ॥ पुं० । परलोकहितकर्मणि । यथा । पादेनतस्यपारक्यं कुर्यात्सस्यमात्मवान् । अर्धेनचात्मभरणं निच्यनैनिष्क्रान्तया ॥ पादस्त्राडाहंमर्थस्यमूलभूतं विवर्द्धयेत् । एवमाचरतः पुंसोद्यर्थः साफल्यस्यच्छतीतिमार्कण्डेयपुराणम् ॥

पारगः । चि० । पारगामिनि ॥ पारङ्गच्छति । गम्ल० । अन्ताख्यन्ताधुदूरपारसर्वेच्यादिनागमेडं । प्रच्ययः ॥

पारगतः । पुं० जिने ॥ चि० । पारसी ॥

पारङ् । न० सुवर्णे ॥ पारयति । पार० । पारखतेरजिः ॥

पारजायिकः । पुं० पारदारिके ॥ इतिमहाभारते राजधर्मः ॥

पारटोटः । पुं० । अश्वनि ॥

पारणः । पुं० मेघे ॥ न० । पारणायाम् ॥ यथा । पारणंपावर्णपुंसांसर्वपापप्रणाशनम् । उपवासाद्भूतस्यफलदंशुदिकारणम् ॥ सर्वेष्वेधोपवासेषु द्विवापारणमिष्यते । अन्यथाफलहानिः स्याद्विधारणपारणम् ॥ नराचौपारणं कुर्याद्विद्वैरोहिणीव्रतात् । निशायांपारणं कुर्याद्वर्जयित्वासप्तनिशाम् ॥ पूर्वाण्द्विपारणं शकृत्त्वाधिप्रसुरार्चनम् । सर्वेषां सप्ततंकुर्याद्विद्वैरोहिणीव्रतमितिव्रतवैधर्षेयौक्यजन्मखंडेऽश्वयायः ॥ जन्माष्टमीव्रतेपारणकालस्तु । अष्टम्यामधरोहिण्यां नकुर्यात्पारणं क्वचित् । हन्यात्पुराकृतं कर्म उपवासान्तं फलम् ॥ तिथिरष्टगुणं हन्तिनक्षत्रञ्चतत्सुखम् । तस्मात्प्रयवतः कुर्यात्

पारद :

पारद :

त् तिथिभान्ते च पारणम् ॥ थची
भयवियोगे पारणमुक्तम् । यदा सार्द्धं
प्रहरनिशाभ्यन्तरे एकस्यै वियोगस्त
दैकतरवियोगेपि पारणम् । तथा च
नारदीये । तिथिनक्षत्रसंयोगे उप
वासो यदा भवेत् । पारणानुनकर्त्त
व्यं यावन्नैकस्य संघवः ॥ सांयोगि
के तत्रे प्राप्ते यद्यप्येकी वियुन्यते । त
त्रैव पारणं कुर्यादिवं वैदविदो विदुः
॥ यदैकस्यापि । सार्द्धं प्रहरनिशाभ्य
न्तरेन वियोगस्तदा तयो रवियोगेपि प्रा
तरुत्सवान्ते पारणमृतिद्यन्ते चोत्स
वान्ते वात्रतीकुर्वीत पारणमिच्छुक्ते
रिति ॥

पारणा । स्त्री० । उपवासोत्तरदिने-
विहितकाले विहितभोजने ।

पारतः । पुं० । पारदे । पारा० इ०
भा० ॥ पारंतनोति । तनु० ।
चन्देभ्यो० ङः ।

पारतनूत्यम् । न० । पराधीने । परत
न्यतायाम् । पराधीनविषयतागालिच्चे
पारचिकम् । चि० । परलोकभवे ।

पारदः । पुं० । रसराले । रसेन्द्रे । महार
से । चपले । रसे । सूते । यथा । पा
रदस्तुमनाक्पाण्डुः सूतस्तुरहितो
मलात् । पारदस्तुमनाक्शीतः स
र्वेतुल्यगुणाः स्मृताः ॥ प्रतिशब्दा
र्षवः ॥ तस्तीक्ष्णश्चाद्योयथा ।
शियाद्वात्प्रच्युतरैतः पतितंधर-

शीतले । तद्देहसारजातत्वाच्छुक्ल
मच्छम भूचतत् ॥ छेत्रभेदेन वि
ज्ञेयं शिववीर्यं चतुर्विधम् । प्रत्ने तं रक्तं
तथा पीतं कृष्णं तत्तु भवेत्तन्नाम् ॥
ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रस्तु ख
लुवातितः । प्रत्ने तं शंखं रुजां नाशे-
रक्तं किल रसायने ॥ धातुवादे तु तत्
पीतं खेगतौ कृष्णमेव च ॥ पारदः ष
ड्रसः । स्निग्धस्त्रिदोषघ्नोरसायनः ।
योगवाही महाघ्नः सदादृष्टिबल
प्रदः ॥ सर्वाभयहरः प्रोक्तो विशिषा
त्सर्वकुष्ठनुत् । स्वस्वोरसो भवेन्न
ह्लावघ्नो ज्ञेयोजनार्दनः ॥ रञ्जितः
क्रामितस्यापिसाक्षाद्देवीमहेश्वरः ॥
मूर्च्छिं च्चाहरति रुग्ं वश्वनमनुभूय-
खेगतिं शुरुते । यजरी करोति हिन्त-
तः कोन्यः कुरुणाकारः सूतात् ॥ रसाशु
ते । यस्य योगस्य योगो गस्ते नैव सद्यो
जितः । रसेन्द्रे हन्ति तं रोगं न रक्षुञ्जर-
वाजिनाम् ॥ तस्य शोपायथा । मत्तं
विषं वज्जिगिरि त्वचापलं नैसर्गिकं दीप
मुशन्ति पारदे । उपाधिगौदौ च पुना
गयोगजौ दोषोरसेन्द्रे कथितौ मुनी
श्वरैः ॥ मलेन मूर्च्छामरुग्ं विशेषेण दा
शेग्निना कष्टतरः शरीरे । देहस्य जा
ह्यङ्गिरिणामदास्त्राच्चाक्षुत्पतोवीर्य
द्वितिशपुंसाम् ॥ वदं नकुष्टं भुजगेन
नगडो भवेदतोसौ परिशोधनीयः ।
यस्त्रिषंधं मलसं तिमुन्या द्रोपास्त्र

पारद :

योरसे ॥ एतेकुर्वन्ति सन्तापं सृतिं मू
 ष्ठीं नृणां क्रमात् ॥ अन्ये पिषयिता
 दोषाभिषग्भिः पारदेयदि । तथा
 प्येते त्रयोदोषाहरणीया विशिषतः ॥
 संस्कारहैनं खलु सूतरान्यः । सेव
 तेतस्मकरोति बाधम् । देहस्थनाशं
 विदधानि नूनं कष्टांशरीरान्जनयेन्न
 राणाम् ॥ पञ्चवशब्दवाच्ये स्त्रीश्च जा
 तिविशिषे ॥ त्रि० पारदातरि ॥ पा
 रं ददाति । डुदाञ० । आतीनुपे-
 तिकः ॥ पारदस्यमारितस्य मूर्च्छित
 स्य गुणायवा । पारदः कृमिकुष्ठघ्नो
 ज्वरदोहृष्टिदः सरः । सृच्य हृच्चम
 हावीर्ययोगवाही जराहरः ॥ स्मृ-
 त्यो जीरुपदो हृद्यो हृद्विक्लवातुवर्धनः
 । परदलनाशनः शूरः खेचरः सि
 धिदः परः ॥ पारदः सकलरोगघ्ना
 स्मृतः पद्मसोनिखिलयोगवाहकः
 । पञ्चभूतनय एपकीर्त्तितस्मिन्तद्
 गुणगणैर्विराजते ॥ अयास्यगोधन
 विधिः । तत्रस्त्रेदनम् । नानाधान्यै
 र्यथाप्राप्तैस्तुपवर्जैर्जराश्रितैः । सृष्टा-
 रण्डं पूरितं रत्नेद्यावदस्त्रत्वमाप्नुयात् ॥
 तन्मध्ये भृङ्गराण्मुण्डो विष्णु कान्ता
 पुनर्नवा । मोनाक्षी चैव सर्पाक्षी सह
 देवीशतावरी ॥ विफलागिरिकर्णी
 च हंसपाटी च चित्रकम् । समूलं
 कुट्टयित्वा तु यथा लाभविनिःशेषेत्
 । पूर्वान्तभागद्वयं तु धान्यास्त्रक

पारद :

मिदं स्रुतम् । स्त्रेदनादिपुसर्वत्र
 रक्षराजस्य योजयेत् ॥ विष्णुक्ता
 न्तागिरिकर्णी च अपराजितैः प्रवेत
 नीलपुष्पमेदात् ॥ अथ स्वमारनालं
 वातदभावे प्रयोजयेत् । तदभावे ।
 धान्यास्त्राभावे । त्वृषणं लयणं रा
 वीरखनीचिफलाद्रकम् । महः
 बलानामवलामेघनादः पुनर्नवा ॥
 सेपश्ट्रौ चित्रकश्च नवसारं समंसनम्
 । एतत्समस्तं व्यस्तं वापुर्वाग्नेय
 पेपयेत् ॥ प्रलिम्पेत्तेन कल्पो नवस
 मङ्गलमाचकम् । तन्मध्ये निःशि
 पितसूतं वधूतत्त्रिदिनं पचेत् ॥ दो
 लायन्त्रेऽस्त्रसंयुक्तेनायते स्त्रे दितो
 रसः । सेपश्ट्रीनेटाश्ट्रो । तद-
 लाभे कर्कटश्ट्रीयाद्या ॥ नपसारम्
 नौसादर । अन्यच्च । मूलवानज-
 सिन्धु त्वल्युपणाद्रकराजिकाः ।
 रसस्यपोडशांशिनद्रव्यं युञ्ज्यात्पृथक्-
 पृथक् ॥ द्रव्यं ज्वनुत्तमाने पुनर्नवा-
 नमिदं बुधैः । पटाहते पृथेतेपुसूतं
 प्रक्षिप्यकाञ्चिके ॥ स्त्रेदेयद्दिनमेक
 क्षुदोलायन्त्रे षड्विमान । स्त्रेदापी
 त्रीभवेत्सूतो मर्दनाच्च मुनिर्मलः ॥
 मूलकां मुररु । अनलाद्यवकम् । त्वृ
 षणं चिकटुः राजिकाराद्र ॥ + ।
 पथ मर्दनम् । इष्टका चूर्णं चूर्णा-
 भ्यामादी नद्यौरसमातः । उष्णागु
 डेनसिन्धु त्व राजिकागृहभूमकैः ॥

पारद :

अन्वञ्च । कुमारिका चित्रकरक्तस-
र्षपैः कृतैः कषायैर्वृहती विमि-
श्रितैः । फलत्रिकीष्वापि तमर्दितोर-
सोदिनत्रयं सर्वमलैर्विमुच्यते ॥ +
अयमूर्च्छनम् । त्वष्टणं त्रिफलावन्-
ध्याकन्दैः चुद्राद्वयान्वितैः । चित्र-
कोर्णानिशाचारकन्याकंकनकद्रवै-
॥ सूतं कृतैर्नवदूषणवारान्महाभिमूर्च्छ-
येत् । इत्थं समाच्छ्रितः सूतस्थ-
जित्सप्तापिकञ्चुकान् । वन्ध्याक-
न्दयांभखखसाकन्द । चुद्राद्वयम् ।
छोटीकटै आ० वडोकीकटैषा । जर्णा-
जर्णामिदका । निशाहरिद्रा । चारो-
यपचारः । कन्याकुमारी । अर्कीऽ
वर्षाचरसः । कनकोधत्तूरपचरसः
अर्घोर्हपातनम् । मधुरघीवताप्या-
भ्यानष्टपिष्टीकृतस्यच । यन्त्रे विद्या-
धरेष्वार्यादूरसेन्द्रसोर्हपातनम् ॥ सूत-
संस्थादूर्ध्वपातेन सर्वदोषविचर्जितः
। मधुरघीवानुतिषा । ताम्यं सुवर्गं
साधौ । नष्टपिष्टीकृतस्यकुमारिकाद्र-
वयोगेन तावन्मर्दनं कर्तव्यं यावत्पा-
रदः पृथङ्नदृश्यते । विद्याधरेयन्त्रे
उसहयन्त्रे ॥ अथाधः पातनम् । त्रि-
फलाशिशुशिविभिर्लवणामुरिसंयु-
तैः । नष्टपिष्टरसं कृत्वा लेपयेद्दूर्ध्वं यथा-
जनम् ॥ ततोदीर्घैश्चः पातनमुपलैस्त-
न्यकारयेत् । यन्त्रे भूधरसन्निवृत्तत-
सूतो विशुद्धयति ॥ स्त्रेदनादित्रि-

पारद :

याभिस्तुशोधितोऽसौ यदा भवेत् । त-
दाक्तायां शिशुकुम्भे प्रयोज्यः सर्वकर्म-
सु ॥ + ॥ अथ मुख्यदोषहरशो-
धनविधिः । एहकन्याहरतिमलं-
त्रिफलामिन् चित्रको विषं हन्ति ।
तस्यादेभिर्मिश्रैर्वारान् समूर्च्छ-
येत्सप्त ॥ ० (० + ०) ० ॥ अथ
सर्वदोषहरः संचिप्तः शोधनवि-
धिः । कुमारिकाचित्रकरक्तस-
र्षपैः कृतैः कषायैर्वृहतीविमिश्रितैः
। फलत्रिकीष्वापि विमर्दितोरसोदिन-
त्रयं सर्वमलैर्विमुच्यते ॥ एवं कर्द्वि-
तः सूतः पण्डो भवति निश्चितम् ।
वह्नीपधीकप्रायेण स्त्रे दितः सबली
भवेत् ॥ सर्पाक्षीचिञ्चकावन्ध्या भृ-
ङ्गाद्यैः स्त्रे दितो बली । ततः सपा-
वकद्रवैः स्त्रिप्तः स्यादिति दीप्तवा-
न् ॥ सर्पाक्षीनागफणी । चिञ्चिका
अक्षी । वन्ध्यावांभखखसा । भृङ्गी
भृङ्गराजः । अन्धोमुस्ता । पावक-
चिचकः ॥ + ॥ अथरसस्यमारण-
विधिः । धूमसारं रसं तीरीगन्धकं-
नवसाट्रम् । यामैकं मर्दयेदमलैर्भा-
गंकृत्वा समंसमन् ॥ जाचकूप्यां वि-
निः क्षिप्यताश्चन्द्रसुमुद्रया । वि-
क्षिप्यपरितो बद्धो मुद्रां दत्त्वा विशोष-
येत् ॥ अथः सच्छिद्रपिठरीमध्ये कृ-
पीनिधे शयेत् । पिठरीं बालुकापूरै-
भृत्वा चाकूपिकागलम् ॥ निवे श्यञ्चु-

पारद :

लुल्यांतदधोवज्जिंकुयाच्छनैःशनैः । त
 स्मादप्यविकांकिञ्चित्पावकांज्वालये
 त्कृमात् ॥ एषंवादशभिर्यामैर्निय
 तेरसउत्तमः । स्फोटयेत्स्वाद्गो-
 तंतसूर्ध्वगंगम्बकंत्वजेत् ॥ अधःस्थं च
 मृतंसूर्तं गृह्णीयात्तन्तुमात्रया । यद्यो
 चितानुपानेनसर्वकर्मसुयोजयेत् ॥
 अथान्यः प्रकारः । अपामार्गस्थवी
 जानांनूपायुग्मं प्रकल्पयेत् । तत्सं-
 पुटेत्तपेत्सूतंसलपूद्गन्धमिश्रितम् ॥
 मलपूः काष्ठोदुम्बरिका ॥ द्रोणपु-
 ष्पीप्रमूनानि विडङ्गमरिमेदकाः ।
 एतन्नूगंमधसोर्ध्वं दत्त्वासुद्रांप्रदापये
 त् ॥ तद्गोलमाधमेत्सस्यक्सृन्मू-
 षामंसंपुटेसुधोः । सुद्रांदत्त्वाशोषवि
 त्त्वाततोगजपुटेपचेत् ॥ एकेनैवपुटे-
 नैयंसूतकंभस्त्रजायते । तत्प्रयोज्यं
 यथास्त्रानेयथामात्रं यथाविधि- ॥ १
 ॥ --(०४)-- ॥ अथान्यः प्रकारः
 ॥ काष्ठोदुम्बरिकादुग्धै रसंकिञ्चिद्
 विमर्दयेत् । तद्दुग्धघृष्टहिजोच्चमू-
 षायुग्मंप्रकल्पयेत् ॥ त्रिप्लवातत्
 संपुटेसूतंसुद्रांप्रदापयेत् । धृत्या
 तद्गोलकंप्राञ्जोमृन्मूषासंपुटेधिके ॥
 पचेत्सुतंसंपुटेतेनसूतकंयातिभस्त्रता
 म् ॥ अन्यः प्रकारोपि । नागपत्नी
 रमेघुष्टः कर्कोटोकन्टगर्भितः । मृ
 न्मूषासंपुटेपक्षः मृतोयास्त्वै वभस्त्र
 तामिति भावप्रकाशः ॥

पारलौकिक :

पारदगडः । पुं० देशविशेषि । सतु-
 ओद्देशैकभागद्वतिकेचित् ॥
 पारदर्शी । वि० पारद्वते ॥ पारंद्रष्टुं
 शीलंयस्य । शिनिः ॥
 पारदारिकः । पुं० परदाररते । परस्त्री
 गामिनि ॥ यः परस्त्रीपुनिरतस्त-
 स्त्रयौयांकुतोयशः । सचनिन्द्यः
 पापयुक्तः शश्वत्सर्वसमासुष ॥
 परदारान्गच्छति । गच्छतीपरदा-
 रादिभ्यद्वतिठक् ॥
 पारदाय्यंम् । न० परदारगमने ॥
 पारदश्वः । वि० पारद्वते ॥ पारसन्त-
 दृष्टवान् ॥ दृशैःकनिप् ॥
 पारमार्थिकः । वि० परमार्थयुक्ते ।
 सुस्थे ॥ परमार्थादागतः । ठक् ॥
 पारनेष्ठ्यम् । न० ब्रह्मपदे ॥
 पारम्यर्थ्यम् । न० आम्नाये । कुलकमे ॥
 यस्मिन्देशियत्राचारः पारम्यर्थ्यकमा
 गतः । तत्रतंनायमन्त्यं तधर्मस्तथै
 वतादृशः इतिविषादभंगार्थवः ॥
 परम्यरायाथागतःततथागतइत्त्वण्
 । चतुर्वर्णादिच्वात्प्यञ् ॥ परम्यरा
 शब्दात्स्वार्थेप्यञ् ॥
 पारम्यर्थोपदेशः । पुं० ऐतिर्था । उपदे
 शपरम्यरायाम् ॥ पारम्यर्थेणउपदेशः
 ॥ कार्यधारयोवा ॥
 पारलौकिकः । वि० परलोकसम्बन्धि
 नि ॥ पारलौकिककार्येषुप्रमृगाभृश
 नास्तिकाः ॥ परलोकैभ्यः । चड्या

पारिकाङ्क्षी

वतोन्वीषन्दे शीकामुकीषुलघुलार
वः । पारावताङ्घ्रिपिच्छयज्ञेयोग
लरवद्यसद्वति ॥

पारावती । स्त्री० गोपगीते ॥ नदीप्र-
मेदे ॥ लवलीफले ॥

पारावारः । पुं० उदन्वति । समुद्रे ॥
न० तटद्वये ॥ पारमाहशोति । वृज्
। कर्मशय्यं ॥ पारावारावस्यसद्वति
वा । अर्शथाद्यञ् ॥

पारावारीणः । ि० पारावाररागिनि
। पारावारङ्घ्रति० । इत्याद्यर्थेषु ।
यत्पारादिष्टहोतादिपरीताज्ञेति
खः ॥

पाराशरः । पुं० द्वैपायने । व्यासे ॥ इ-
तिशब्दरत्नावली ॥ पाराशरस्यापत्त्व-
म् । षट्पञ्च ॥ न० । पाराशरैक्ये
भिन्नुसूत्रे ॥ उपपुराणविशेषे ॥ त्रि०
। पाराशरसम्बन्धिनि ॥

पाराशरिः । पुं० द्वैद्व्यासे ॥ पाराशर-
स्यापत्त्वम् । अतइञ् ॥

पाराशरी । पुं० भिद्यी । मस्करिणि ॥
पाराशर्येणप्रोक्तं भिन्नुसूत्रमधीते ।
पाराशर्यशिलालिभ्यांभिन्नुसूत्रयो-
रितिगिनिः ॥

पाराशर्यः । पुं० वेदव्यासे । वाटरा-
यणे ॥ पाराशरस्यगीवापत्त्वम् । गर्गा
द्विवाद्यञ् ॥ इत्यनन्तरापत्त्ये षिनी
धरुपाध्यारोपात्प्रत्ययः ॥

पारिकाङ्क्षी । पुं० सपत्त्रिणि ॥ परि-

पारिजातः

काङ्क्षितुंशैलमस्य । काङ्क्षिकाङ्-
क्षायाम् । सुपीतिगिनिः । पुं० ॥

यद्वा । पारमचास्ति । इनिः । पा-
रित्रह्यज्ञानंकाङ्क्षति ॥ मस्करिणि
इ० हैमचन्द्रः ॥

पारिचितः । पुं० अश्वमेधयाजिनिः
परितोदुरितंक्षीयतेयेनसपरिचित्-
अश्वमेधः तद्याजी ॥ जनमेधये ॥

पारिघः । पुं० यात्रायामलङ्घनीये ॥
यथा । पूर्वाद्विपुचतुर्दिक्षुसप्तसप्ताङ्ग-
लक्षितः । वायव्याग्नेयदिक्संस्थं-
पारिघस्तुनलङ्घयेत् ॥ क्वसिक्वानघ-
चात्सप्तभानिपूर्वस्याममघातःसप्त-
भानियास्यायाम्चनुराघातः सप्त-
भानिपश्चिमायात्तुधनिघातः सप्त-
भान्युत्तरस्यांलेख्यानीतिसर्वत्रवाक्य-
शेषः । तत्र० वायव्याग्नेयदिग्गुपनि
वधारेखापारिघोदण्डस्तं सर्वघानल-
ङ्घयेद्विच्यर्थः ॥ तत्रयवनेश्वरः ।
प्राचीसुदग्द्वारिभिरत्रयावात्प्राग्-
द्वारिकैद्योडुभिरष्टुदीर्घीम् । तत्रैव
चास्यामपराश्रितैर्भेद्यंस्थाश्रितैश्चाप्य-
परांप्रयायादिति ॥

पारिचातितः । पुं० अधुरथे ॥

पारिजातः । पुं० मन्दारे । पारिमट्ट-
तरी ॥ मुरट्टमे ॥ पारिणोव्ये जातः
॥ पारमस्यान्ति । अतइनिः । पा-
रिपारङ्गतंजातंलब्धमास्या ॥ पारे-
जातोषिष्युपद्याः पारिजातैतिवि-

पारिपात्रिकः

श्रुतद्रव्यागमः ॥

पारिजातकः । पुं० सुरतरौ ॥ मन्दा-

रे ॥ पारिजातात्स्वार्थकः ॥

पारिणामिकः । पुं० परिणामात्मिके ॥

पारिणायकम् । न० परिणयलब्धधने ॥

यथा । मातुः पारिणायकं स्त्रियो-
विभजीरन्निति ॥

पारिणाहम् । त्रि० सहोपकरणेशय्या

सनकुण्डकाटाहादौ ॥ यथा । अर्ध-

स्वसद्व्यहैनां व्यर्थैश्चैव नियोजयेत् ।

शौचेधर्मेऽग्रपक्त्वाच्च पारिणाहस्य

चेक्षणे ॥ इतिमानवे ६ अध्यायः

एनांपद्यौ ॥

पारितथ्या । स्त्री० बालपाश्यायाम् ।

सीमन्तस्थितायां स्वर्णादिपट्टिकाया-

म् । वन्दीवेना० इ० भा० ।

सिसी० इ० गौ० भा० ॥ पारितस्त

थाभूतापरितया । चतुःस्वार्थव्यञ्ज-

पारितोषिकः । चि० प्रदेये । तुष्टिदा

ने ॥ परितोषजनकद्रव्ये ॥ परितो

षेणलब्धम् । परितोपादागतं वा ।

शैषिकपद्यम् ॥

पारिपन्थिकः । पुं० धीरे । पन्थानं वर्जयि

त्वाव्याप्यवातिष्ठति । परिपन्थंश्चिन्ति

या । परिपन्थश्चिन्तिष्ठतीतिठक् ॥

पारिपान्नः । पुं० कुलाञ्जलविशेषे ।

विचकष्टे । सुशरी ॥ इतिप्रमचं०

पारिपात्रकः । पुं० पारिपात्रवर्तते ॥

पारिपात्रिकः । पुं० अनुमे ॥ पाश्व

पारिभाष्यम्

वर्तिनि ॥ पाश्वेऽतिपरिपाश्वम् ।

विभक्त्यर्थेऽव्ययीभावः । परिपाश्वव

र्त्तते । परिसुखंचेतिचकाराहुक् ॥

नय्याः पाश्वस्ये ।

पारिप्लवः । पुं० नानाविधोपाख्यान-

समुदाये । अश्वमेधेकर्मणिजामि

तापरिहारार्थेषुचादि हतायराज्ञेक

घासीष्टशार्थकवने ॥ मनुर्वैषखतौरा

जाड्रव्यादिकासाश्चित्कया । तस्यां

राज्ञौ पारिप्लव माचक्षीतितियथा ॥

जलोपरिसप्तारिचिपक्षिविशेषे ॥

चि० । चक्षले ॥ आकुले ॥ परिप्ल

वते । मुद्गती । अच् । प्रज्ञाद्यब् ॥

पारिभद्रः । पुं० मन्दारे । निम्बतरौ

। पारिजातके । पातितामादार०

इ० गौ० भा० ॥ पारिभद्रोऽनिल-

श्लेष्मशोचभेदः क्षमिप्रणुत् ॥ तत्

पुष्यं पित्तरीगघ्नं कर्षव्याधिविनाश-

नम् ॥ निम्बद्रमे ॥ देवदारुणि ॥

पारमस्थान्ति । अतइनिः ॥ पारि

पारद्वतंभद्रमस्य ॥ परितोभद्रमस्ये

तिवा । प्रज्ञाद्यब् ॥

पारिभद्रकः । पुं० भद्रदानणि । द्रुकि

लिमे । देवदारुणि । निम्बवृक्षे ॥

न० । कुडोपधी ॥

पारिभाष्यम् । न० कुष्टोपधी व्याप्ये । पाक

लेपरिभाष्येसाधुः ॥ तपसाधुरितियत्

स्वार्थेऽण् ॥ पारिपुतोयार्थेषुभपति

। भव्यगयेतिसाधुरितित्वासी । परि

पारसी

त्मादेष्टजिप्यते । अनुशतिकादिः ॥
 पारवतः । पुं० कपोते । पारावते ॥
 पारशवः । पुं० निषादे ॥ यथा । यंत्रा
 क्षणस्तुशुद्रावां कामादुत्पादयेत्सुत
 म् । सपारवन्ने वशवस्तस्मात्पारशवः
 स्मृतः ॥ ब्राह्मणात्परिशीतशुद्रा-
 सुते ॥ करणेनसमाचाऽस्यहत्तिर्ज्ञे-
 यामनीषिभिः ॥ परस्त्रीतनये ॥ अ
 यसि । लोहे ॥ शस्त्रे ॥ परान्शुष्या
 ति । शू० । भारूपरयोः खनिशू-
 भ्यांङिच्चे च्युः । परशुरेव । प्रज्ञाय
 त् ॥ परस्त्रियाभ्रपच्यंवा । परस्त्री-
 परशुच्चे ति विदादिषुपाठात्प्रकृतेः
 परशुरादेशोऽञ्प्रच्यवः ॥ परशव्य-
 स्यविकारे ॥ कंसीयपरशव्ययोर्यञ्ज
 औलुक्येच्यञ्यतोलुक्य ॥

पारश्वधः । पुं० परश्वधधारिणि ॥
 पारश्वधिकः । पुं० कुठारधारिणि ।
 पारश्वधे । परश्वधायुधे ॥ परश्वधः
 प्रहरणमस्य । परश्वधाङ्ङ ॥
 पारसिकः । पुं० देशान्तरे । पारसीके ।
 पारसी । स्त्री० पारसस्यभाषायाम् ॥
 पारसदेशभवलेखनादिशिल्पे ॥ त
 दारश्चदिनंयथा गणपतिमुहूर्ते ।
 ष्ये छात्रे पामघापृथारिपतीभरणीव
 ये । विशाखाद्रींत्तरापाठशतमेपाप
 यांसरे ॥ लग्ने स्थिरेसचेन्द्रेचपारसी
 भारवीपठेत् । शुद्धइतिशेषः ॥ दि
 जस्यतदध्ययनाभावात् । योऽनधी-

पारस्करः

त्यद्विजोवेदमन्यवशुर्कृतिशमम् । स-
 जीवन्ने वशूद्रत्वमाशुगच्छतिसान्वय
 इतिमनूक्तेः । चौशनसादिप्रोक्तमर्थ
 शास्त्रमधीयानोयदिसान्वयः शूद्र-
 त्वं प्राप्नोतितदापारस्यादिस्त्रेच्छभा-
 पाध्ययनंकुर्वाणः सान्वयोस्त्रेच्छता
 माप्नोतीतिकंवाच्यम् ॥ अपशब्द-
 त्वाच्चद्विजिननपारस्यादिकमध्ये धम् ।
 स्त्रेच्छोहवायदपशब्दइतिमहाभाष्या
 त् । अपिच । ब्राह्मणेननापशब्दोव
 क्तव्यः । भाष्यकारेणतदुच्चारणस्य
 स्त्रेच्छतापादकत्वप्रतिपादनात् । स्त्रे
 च्छामाभूमेत्वध्वेयं व्याकरणमिति-
 पस्पशाभाष्यम् ॥

पारसीकः । पुं० अश्वविशेषे । चाव-
 द्भजे । परादने ॥ देशविशेषे । पार
 सिके ॥ चि० । तद्देशे शोभने ॥ पार-
 सीकेदेशविशेषेभवः । क्रीपधाञ्च-
 त्यण् ॥

पारसीकयवानी । स्त्री० खुरासानीअ
 लवायन० इ० भा० प्र० द्रव्ये ।
 पारसीकयवानीतुयवानीसदृशीगु
 रोः । विशिपात्पात्रगौरुद्धायाहि-
 षीमादिनीगुरुः ॥

पारसीकवचा । स्त्री० खुरासानीवच०
 इ० प्र० वस्तुनि ॥ पारसीकवचाशु
 क्राप्रोक्ताईभवतीतिसा । हैमवच्यु
 दितातदह्मलं हन्तिविशेषतः ॥
 पारस्करः । पुं० देशविशेषे ॥ पारंक्

पारायणिक :

रोति । हुक्कञ् । कृत्रोहेखितिकः ।
पारस्करप्रभृतीतिनिचसंज्ञाया-
मितिसुट् ॥

पारस्वैषेयः । वि० परभाषांयामुत्प
न्नै ॥ परस्त्रियाः अपत्यम् । कल्पा
श्चादिखाट्टक् । दूनडादेशश्च । अनु
शतिकादीनांचेच्यु भयपददृष्टिः ॥

पारा । स्त्री० पारिपात्रपर्वतोद्भवन्दी
विशेषे ॥ पारान्ताप् ॥

पारापारः । पुं० पाराचारे । समुद्रे ॥
पारमपारमस्य ॥ न० । तुष्टेः प्रभेदे
॥ अर्जितंधनंराजैकागारिकाग्निज
लादिभ्योविनङ् च्यतीति तद्रूपेण मह
द्दुःखमिति भावयतो विप्रयोपरमेया
तुष्टिः साहितीयापारापारमुच्यते०
इ० साहाविदः ॥

पारायणम् । न० साकल्यवचने ॥ पा
रगतौ ॥ आदितचारभ्यान्ताद्विच्छे
देनवेदस्याध्यापने ॥ पारमयन्तीसक
लंप्राप्नुवन्त्वियेन । अय० । करणेति
लघुट्० युज्वा । पारस्यायनमूवा ।
पूर्वपदादितिणत्त्वम् ॥ समासद्वे ॥
पुराणपाठे ॥

पारायणिकः । पुं० शिष्ये । छात्रे ॥
पारायणंयत्तयति । पारायणं हि वे-
दाध्यापनम् तस्मिन्पुनश्शिष्याभ्यानिव
र्त्तते । अन्यतरासन्निधावध्ययनक्रि
यायाचनुत्पादात् । तवापि शिष्ये-
ष्वपारायणपुरायणेतिठन्प्रच्ययश्च

पारावताङ्घ्रिपिच्छः

च्चाकरः । तथाहि । यद्यबाधीरो
यद्यपरस्यकरोतिउभौतौवत्तयतः ।

यद्ययजतेयद्यचरुपुरोडाशान्निर्धमति-
उभौतौवपतः । उभयवक्त्रात्रभ
वति । अनभिधानादितिभाष्यम् ॥

पारारुक्कः । पुं० अश्मनि । पापाणे ।
इतिगश्चरन्नावली ॥

पारावतः । पुं० कलरवे । कपीते ॥

पारावतोगुरुचिरधोरक्तपिधानिला
पहः । सह्याहीशीतलस्तज्ज्ञैः

कवितोवीर्यवर्धनः । याचायोगान्त
रे । यथा । चन्द्रोदयेगुरुद्यास्ते ए-

म्नेवासुरपुत्रिते । योगः पारावतो
यानुः शुकं वासुधन्केन्द्रगे ॥ प्रवलो

यदियोगोसौगमनेसर्वसिद्धिः ॥
गिरौ ॥ मर्यादतिन्दुके ॥ दत्तात्रेय-

स्यगुरौ ॥ परंजीवमयति । परान्भ
नोरहकारावाज्ञानोपदेशेनशरभवति

। अय० । शतप्रच्ययः । द्वितीयेति
पञ्चमीतियोगविभागाहासमामः ॥

तस्ये द्मिच्यत् ॥
पारावतपदी । स्त्री० ध्योतिप्राच्यान् ।

पारावताङ्घ्रौ ॥ काकजङ्घायाम् ॥
पारावताङ्घ्रिः । स्त्री० कटभ्याम् ।

प्रश्नायाम् । ज्योतिषाच्याम् । माल-
कांगुली० इ० भा० ॥ पारावतद्वय

अङ्घ्रिरस्याः ॥
पारावताङ्घ्रिपिच्छः । पुं० पारावता
न्तरे ॥ यथाहराकनिर्घण्टः । पारा

पारिष :

भुवोभावे । जामिनी इ० भा० ॥
 यथा । सात्रित्वं पारिभाष्यज्ञदानं-
 ग्रहणमेवच । विभक्ताभातरः कुर्यु-
 नाविभक्ताः परस्परमितिदायभागः
 पारिभाषिकम् । चि० आधुनिकसङ्घि-
 तेनार्थबोधकेपदे ॥
 पारिमाखडल्यम् । न० परमाखुमात्र-
 ह्युत्तिपरिमाखे ॥ परमाखुगुणविशेषि ॥
 पारिमुखिकः । चि० सेवके ॥ अपरी-
 ह्यव्ययीभावेपरिमुखं वर्त्तते । परि-
 मुखंचेतिठक् । खामिनोमुखं वर्त्त-
 यित्वायः सेवको वर्त्तते । स एवमु-
 च्यते । यदा तु सर्वतोभावेपरिशब्दः
 प्रादिसमासश्चतदायतोयतः खामि-
 नोमुखंततस्तत्तेयो वर्त्तते सोर्वोवी-
 ध्यः । एवं पारिपाश्र्विकेष्वूच्यम् ॥
 पारियात्रः । पुं० पारियात्रगिरौ । चि
 चकूटे ॥ परितोयात्रयादृश्यते । शिप
 इत्यण् ॥ पर्यंतविशेषि ॥
 पारियात्रकः । पुं० पारियात्रे ॥ स्त्रा
 र्थेकन्
 पारिरक्षकः । पुं० मस्करिणि । ताप
 से ॥
 पारिवर्षः । पुं० न० विवाहकालप्रदे
 येवरवधोः प्रीतिदेवि ॥
 पारिशः । पुं० गर्दभागडे । खन्दर-
 कि । कपीतने । प्रलाशपीपलद्रति-
 गजगण्ड० इतिचगौ० भा० प्र०
 ह्ये ॥ पारिशोर्दुर्जरः स्निग्धः क

पारीक्षितः

मिशुन्नकफप्रदः । फलेस्त्रमधुरोमू-
 ले कषायः स्त्रादुमञ्जकः ॥
 पारिषदः । पुं० सभ्ये ॥ शिवानुचरे
 ॥ परिषदिसभायांसाधुः परिषदो
 ख्यद्रत्यत्रपरिषदद्रतियोगविभागायः
 ॥ उद्दीच्ययामविशेषोत्पद्ने ॥ परिष
 दिभवः । प्रस्त्रीत्तरपदपलद्यादिकी
 पधादण् ॥ चि० परिषदस्वन्विनि
 परिषदद्रदम् । पचाधूर्वुपरिषदधी-
 ल्यञ् ॥
 पारिषद्यः । पुं० सभ्ये । सभासदि ।
 सामाजिके ॥ शिवानुचरे ॥ परिष
 दिसाधुः । परिषदंसमवैतिवा । प
 रिषदीख्यद्रतिय्यः ॥
 पारिहारिकः । चि० परिहारकर्त्तरि ॥
 पारिहार्यः । पुं० श्रावणके । कटके
 बलये । प्रकोष्ठाभरणे ॥ परिष्प्रियते
 । इञ्० । स्त्रस्त्रोर्धत् । परिहार्य
 एष । प्रज्ञादाय् ॥ यद्वा । घञन्ता-
 चतुर्वर्णादित्वात्स्वार्थेण्यञ् । न० प
 रिहारत्वे ॥
 पारी । स्त्री० पूरे । जलसमूहे ॥ कर्क
 र्यान् । सनालजलपात्रे । भारी इ०
 भा० ॥ दन्तिनः पादरक्षी ॥ परा
 ने ॥ पात्र्याम् । दोहनपात्रे ॥
 पानपात्रे ॥ पारयति० पार्थतिवा ।
 मृपूत्सी । चु० । पचाद्यच्घञ्वा
 । डीप् ॥
 पारीक्षितः । पुं० परीक्षितनृपे ॥ परी

पार्थिव :

द्विततनये । जनमेजये ॥ न० । परी
चित्तेकविते श्रीभागवते ॥
पारीणः । त्रि० पारगामिनि ॥ शैधि
कः खः ॥ पारङ्गामी । अवारपारे
तिखोवा ॥
पारीन्द्रः । पु० सिंहे ॥ अजगरसर्पे ॥
पारीरथः । पु० कामठे ॥ दगडे ॥ पट-
शाटके ॥
पारुः । पु० वन्ही ॥ सूर्ये ॥ पिवति ।
पा० । वा० । पिवतेरपिन्ः ॥
पारुष्यः । पु० गीप्यती । वृहस्पती ॥
न० । परुषत्वे । अप्रिधाभिधाने ॥
प्रध्वजकृच्चवचनशीलत्वे ॥ दुर्वाष्ये
॥ संक्रन्दनवने ॥ परुषीनिदुग्भापी
। तस्यभावः । ब्राह्मणादित्वात्प्यञ्
॥ अमरुषि ॥
पारैरकः । पु० खड्गे ॥ इतिशब्दमा-
ला ॥
पार्थगष्टः । पु० पांशौ ॥ इतिहाराव
ली ॥
पार्थः । पु० पृथातनये । पृथयादेवप्र
सादलब्धे युधिष्ठिरादौ ॥ पृथायामप
त्यम् । शिवाद्यण् ॥ अर्जुनद्रुमे ॥
रात्रि ॥
पार्थक्यम् । न० पृथक्त्वे ॥ भावेप्यञ् ॥
पार्थनगरम् । न० इन्द्रप्रस्थे ॥
पार्थक्यम् । न० पृथुतायाम् ॥
पार्थिवः । पु० ज्ञास्यति । नृपे । भृषे
॥ बह्वरविशेषे ॥ अष्टशस्त्रानिवाय

पार्थम्

न्ते सर्वदेशीमुलोचने । सौराष्ट्रे लाट
देशेचपार्थिवेनाक्षसंशयः ॥ १६ ॥
शरावे ॥ न० । तगरपुष्ये ॥ वि०
पृथिवीसमवायिकारणके । भूमिवि
कारे । पृथिव्याविकृतौ ॥ पृथिव्या
ईश्वरः । तत्रविदितोवा । सर्वभूमि
पृथिवीभ्यामणवाविश्वनुवर्तमाने
तस्येश्वरः । तत्रविदितइतिविश्वञ्
॥ पृथिव्याअवमितिप्राग्दीव्यतोये-
ध्वर्षेषुपृथिव्याआवाधितिआप्ती ।
तेनञ् । स्त्रियांपार्थिवा अविपार्थि
वीतिबोधम् ॥ पृथिव्यानिमित्तसं
योगठत्पातोवा । सर्वभूमिध्यञ् ॥
पार्थिवव्रतम् । न० राज्ञोव्रतविशेषे ॥
यथासर्वाधिभूतानिधराधारयतिसम
म् । यथासर्वाधिभूतानिविभक्तः पा
र्थिवव्रतम् ॥
पार्थिवी । स्त्री० सौतायाम् । जनक
आयाम् ॥ अजन्तस्वाङ्ङित्डीप् ॥
पार्थरः । पु० भक्तसिन्धु ॥ कौमाश्रि
। यमे ॥ राजयक्ष्मणि ॥ जराटे ॥
नीयकिसरे । कदम्बकिञ्चल्को ॥ ग
दान्तरे ॥ भयानि ॥
पार्थासिक्कः । वि० पर्याप्तवादिनि ॥
पर्याप्तनाइ । ठक् ॥
पार्थम् । न० श्राद्धविशेषे ॥ यथा ।
अमावास्यायत्प्रायतेतत्पार्थम् सु
दाह्यतम् । क्षियतेवापर्वक्षियतुतत्
पार्थमितिस्त्रितिः ॥ पार्थम्पदेनगोष्ठी

पार्वतीय :

श्राधान्यपिष्टहन्तेतिप्रोपार्वणविधिना
विधानत् । यद्यपिपर्वणभ्रममिति-
व्युत्पत्तिस्तथापिदेवश्राद्धपूर्वकपट्टपु-
रुपश्राद्धपार्वणमितिवोध्मस्मृत्यनुरो-
धात् ॥ पर्वकर्मणि । पुं० ऋगवि-
ज्ञेये ॥ इतिगण्डचन्द्रिका ॥

पार्वतः । पुं० महानिम्बे । वकायन
इतिडेकइतिच भाषा ॥ चि० पर्व-
तोत्पन्नफलादौ ॥ पर्वतीभवः । वि-
भाषामनुष्यइतिपक्षेण ॥

पार्वती । स्त्री० अपर्णाद्याम् । दुर्गाया-
म् । ऋङान्याम् ० शन्नक्याम् ॥ गो-
पालकान्यकायाम् ॥ सौराष्ट्रमृत्तिका-
याम् ॥ धातन्व्याम् ॥ सैहल्याम् ॥
शुद्रपापाण्यमेदायाम् ॥ जीवन्व्याम्-
॥ अतस्याम् ॥ द्रौपद्याम् ॥ पर्वतस्य
इयम् । तस्यैदमित्यण् ॥ अपत्यार्थे
तुभ्रपवादित्वादिज्स्यात् । इतीम-
नुष्येतिनडीप् । मनुष्यजातिवाचि-
त्वाभावात् । ङञिदपवादविषयेषु
सर्गाभिनिविशत इतिवासमाधेय-
म् ॥

पार्वतीनन्दनः । पुं० स्कन्दे । कार्ति-
केये ॥ पार्वत्यानन्दनः ॥

पार्वतीपतिः । पुं० मदाग्निषे ॥
पार्वत्याः पतिः ॥

पार्वतीयः । पुं० अक्षौटे ॥ चि० गण-
पिशेषः । पर्वतीयम्यायम् । उगता-
टण् । अगटपत्याष्टौपक्षाष्टौपिको

पार्श्वतीयः

नेतिननिषेधः ॥ यथा ॥ तत्रजन्तं
रघोर्वीरंपार्वतीयैर्गणैरभूत्इतिरघुः ॥
पार्वतीयकुमारः । पुं० पार्वतीपुत्रे ॥
पार्वतीयम् । न० सौधीराक्षने ॥ पुं०
सुवर्चलायाम् । सूर्यावर्त्ते । हुल-
हुलइतिप्र०शाके ॥

पार्श्वः । पुं० वृत्तार्हद्विज्ञेये ॥ न० ।
कक्षाऽधोभागे ॥ चक्रोपान्ते ॥ पर्शु-
गणे ॥ अन्तिके ॥ पर्शुनांसमूढः ।
पार्श्वणस् । सितिचेतिपदत्वाद्गत्त्वा
भावादोर्गुणोन् ॥ यदा । स्पृश्यते ।
स्पृश० । स्पृशेः श्रवणशुनौपृचेति-
श्रवण् णित्त्वाद्दृष्टिः ॥ कटिरुपरिच-
तुरद्गुलीभागे ॥ यथा । मांसलैर्दृ-
दुभिः पार्श्वैर्दक्षिणावर्त्तरोमभिः ।
नराभूम्यधियाक्षेयाविपरीतैः सु-
दुः खिताइति ॥

पार्श्वकः । चि० शाठ्येनचित्तान्येदि-
णि । कौस्तुभिके ॥ कुम्भवाविभा-
वन्नेपीपार्श्वकः सन्निर्जीवकप्र०-
हे० ॥ अन्नृजुरुपायः पार्श्वम् । तै-
नार्थानन्विच्छति । पार्श्वेनान्विच्छ-
तीतिङ्गम्

पार्श्वगः । चि० समीपस्थेपुरुपादौ ॥
पार्श्वगतः । चि० समीपस्थे

पार्श्वतः । न० पार्श्वयोरिच्छर्थे ॥
आदादिभ्यउपसर्ग्यान् मिति-
तसिः ॥

पार्श्वतीयः । चि० पार्श्वतीजाता-

पार्थिवः ।

दौ । सुखपार्श्वतसोर्लोपद्येतिच्छः ॥
 पाश्वर्परिवर्त्तनम् । न० भाद्रशुक्लैका-
 दश्यांश्रीहरः पाश्वर्परिवर्त्तनोत्स-
 वः ॥
 पाश्वर्भागः । पुं० पक्षभागे ॥ पाश्वर्-
 स्यपाश्वर्मेववाभागः ॥
 पाश्वर्शूलः । पुं० न० शूलरोगविशे-
 षे ॥ तस्यौषधयथा । शतमुष्पादेव-
 दारुशालपर्णीवचागुरु । कुष्ठमांसी-
 सैन्धवस्रपलमेकां पुनर्नवा ॥ पानेन-
 स्येतशाभ्यङ्गैतैलमेतत्प्रदापयेत् । इ-
 च्छूलं पाश्वर्शूलस्रगण्डमालांचनाश-
 येत् इति गण्डे १८८ अध्यायः ॥
 पाश्वर्स्त्रः । पुं० समीपस्थितनटे ॥
 वि० पाश्वर्स्थिति ॥ पर्यन्तस्थे ॥
 पाश्वर्स्थि । न० पर्युक्तायाम् । कचा
 धीभागस्थितेऽपि ॥
 पाश्वर्द्वारप्रियः । पुं० कर्कटे ॥ इ० हे० ॥
 पार्थ्वी । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥ सल्लक्या-
 म् ॥ जीवन्त्याम् ॥ गौर्याम् ॥ इति हि
 मचन्द्रः ॥
 पार्थदः । पुं० शिवानुचरे । वि०
 सभ्ये ॥ पर्यदिसाधुः । पर्यदोष्य-
 इति पाठे पर्यदइतियोगविभागात् ॥
 पार्थदः । पुं० शिवानुचरे । वि० स-
 भ्ये ॥ पर्यदिसाधुः । पर्यदोष्यः
 इ० ष्यः ॥
 पार्थिवः । पुं० पादमूले । पादपचाद्वा-
 ने । गुल्फाधोभागे । एडी० इ०

पालकः

भा० । जिगीपायाम् ॥ पुं० स्त्री०-
 सैन्यपृष्ठे ॥ पादमूले ॥ पृष्ठे ॥ स्त्री०
 उन्मदस्त्रियाम् ॥ कुम्भ्याम् ॥ पर्य-
 ति० पृष्ठतेऽनेनवा । पृष्ठसेचने ।
 घृष्टिपृष्टिपार्थीतिसाधुः ॥ स्पृश-
 न्खनयावा । पूर्ववत्साधुः ॥
 पार्थिव्याहः । पुं० पृष्ठतः शचरे ।
 जिगीयोः पृष्ठभागस्थितेश्चुष्टि-
 येराज्ञि । विजिगीयो ररिं प्रतिनि-
 र्यातस्थयः पृष्ठवत्तोनूपतिदेशाक्रम-
 याद्याचरतिसपार्थिव्याहइत्यर्थः ॥
 पार्थिवमपथात्पदं गृह्णाति । कर्म-
 यद्वा ॥ गजपाश्वरचके ॥
 पार्थिवम् । न० पद्याद्रक्षकसेनायाम् ॥
 पालः । पुं० गवादिपालके ॥ पुं० रा-
 ज्ञि ॥ पतद्गृहे । इ० हे० चं० ॥
 पालकः । पुं० मुनिभेदे । घोटकरचके ॥
 न० चिषकपृष्ठे ॥ वि० पालनक-
 र्त्तरि ॥ पालयति । पालरचये ।
 गबुद्ध ॥
 पालकायः । पुं० मुनिविशेषे । यरे-
 गुभुवि ॥ धन्वन्तरौ ॥ इति पिका-
 रण्डशेषः ॥
 पालकाव्यः । पुं० गजशास्त्रविमह-
 र्दिविशेषे ॥
 पालकः । पुं० जलजटयभेदे । एवा-
 याम् ॥ पालकेष्वंस्ति । यमनुष्पे-
 तितक् ॥
 पालकः । पुं० शल्लक्याम् ॥ पालक-
 इ० शाके ॥ याल० इ० प्र० खगे ॥

पार्वतीय :

शावान्पिगृह्णन्तेतेषांपार्वत्यविधिना
विधानत् । यद्यपिपर्वण्यिभवमिति-
व्युत्पत्तिस्तथापिदेवशासपूर्वकषट्पु-
रुपशासंपार्वत्यमितिबोध्यं स्मृत्यनुरो-
धात् ॥ पर्वकर्मणि । पुं० ऋगवि-
शेषे ॥ इतिशब्दचन्द्रिका ॥

पार्वतः । पुं० महानिस्वे । वकायन
इतिडेकइतिच भाषा ॥ चि० पर्व
तोत्पन्नफलादौ ॥ पर्वतेभवः । वि-
भाषामनुष्यइतिपत्रेण ॥

पार्वती । स्त्री० अपर्णायाम् । दुर्गाया-
म् । ऋङान्याम् ॥ शक्यायाम् ॥ गो-
पालकन्यकायाम् ॥ सौराष्ट्ररक्षिता-
याम् ॥ धातक्याम् ॥ सैङ्ख्याम् ॥
क्षुद्रपापाण्यभेदायाम् ॥ जीवन्त्याम्-
॥ अतस्याम् ॥ द्रौप्याम् ॥ पर्वतस्य
इयम् । तस्येदमित्यण् ॥ अपत्यार्धं
तुअपवादित्वादिज्स्यात् । इतीम-
नुष्ये तिनङीप् । मनुष्यजातिवाचि-
त्वाभावात् । क्वचिदपवादविषयेषु
तर्गाभिनिविशत इतिवासनाधेय-
म् ॥

पार्वतीनन्दनः । पुं० स्कन्दे । कार्ति-
क्ये ॥ पार्वत्यानन्दनः ॥

पार्वतीपतिः । पुं० सदाशिवे ॥
पार्वत्याः पतिः ॥

पार्वतीयः । पुं० अक्षौटे ॥ चि० गण-
पिशिषे ॥ पर्वतीयस्यायम् । उान्ना-
टण् । अमरपत्वात्पिपदात्पिपको

पार्श्वतीयः

नेतिननिषेधः ॥ यथा ॥ तत्रजन्यं
रवोर्चौरंपार्वतीवैर्गणैरभूत्प्रतिरघुः ॥
पार्वतीयकुमारः । पुं० पार्वतीपुत्रे ॥
पार्वतीयम् । न० सौवीराक्षणे ॥ पुं०
सुवर्चलायाम् । सूर्यावर्त्ते । इल-
ह्लवृत्तिप्र०शाके ॥

पार्श्वः । पुं० वृत्तार्धदिशिषे ॥ न० ।
कक्षाऽधोभागे ॥ चक्रोपान्ते ॥ पर्शु-
गणे ॥ अन्तिके ॥ पर्शुनांसमूहः ।
पार्श्वार्थम् । सित्तिचेतिपदत्वाद्वाह्वा
भावाद्दोर्गुणोन् ॥ यद्वा । स्पृश्यते ।
स्पृश० । स्पृशेः श्रवणशूनौपृचैति-
श्रवण् चित्त्वाद्दृशिः ॥ कठोरपरिच-
तुरद्गुलेभागे ॥ यथा । मांसलैर्मृ-
दुभिः पार्श्वैर्दक्षिणावर्त्तरोमभिः ।
नराभूम्यधियाज्ञेयाविपरीतैः सु-
दुःखिताइति ॥

पार्श्वकः । चि० शाठ्ये नवित्तान्वेदि-
शि । कौमुदितिवी ॥ कुरुत्त्वाविभा-
वन्वेदीपार्श्वकः सन्निधीवकङ्-
हे ॥ अनृचुनपायः पार्श्वम् । ते-
नार्धानन्विच्छति । पार्श्वेनान्विच्छ-
तीतिप्रण्

पार्श्वगः । चि० समीपम्येपुरुपादौ ॥

पार्श्वगतः । चि० समीपम्ये

पार्श्वतः । च० पार्श्वयोरित्त्वर्थे ॥

पार्श्वतीयः । चि० पार्श्वतीजाता-

तसिः ॥

पार्ष्णि :

दौ । मुखपार्श्वतसीर्लीपश्चेतिच्छः ॥
पार्श्वपरिवर्त्तनम् । न० भाद्रशुक्लैका-
दश्यांश्रीहरेः पार्श्वपरिवर्त्तनीत्स-
वे ॥

पार्श्वभागः । पुं० पक्षभागे ॥ पार्श्व-
स्यपार्श्वमेववाभागः ॥

पार्श्वशूलः । पुं० न० शूलरोगविशि-
ष्टे ॥ तस्यौषधयथा । गतपुष्पादेव-
दारुशालपर्णीवचागुरु । कुष्ठमासी-
सैश्ववञ्चपलमेकंपुनर्नवा ॥ पानेन-
स्यै तयाभ्यङ्गेतैलमेतत्प्रदापयेत् । छ-
'च्छूलंपार्श्वशूलश्चगरुडमालांचनाग-
येत्इतिगारुडे १८६ अध्यायः ॥

पार्श्वस्थः । पुं० समीपस्थितनटे ॥
चि० पार्श्वस्थिते ॥ पर्यन्तस्ये ॥

पार्श्वीस्त्रि । न० पार्श्वकायाम् । कक्षा
धीभागस्थितेस्त्रि ॥

पार्श्वीद्वरप्रियः । पुं० कर्कटे ॥ इ० हे० ॥
पार्ष्णीति । स्त्री० द्वौपद्याम् ॥ सप्तव्या-
म् ॥ जीवन्त्याम् ॥ गौर्याम् ॥ इतिहे

नचन्द्रः ॥

पार्ष्णदः । पुं० शिवानुचरे ॥ चि०
सभ्ये ॥ पर्यदिसाधुः । पर्यदोष्ण-
इतिपाठेपर्यदइतियोगविभागाम् ॥

पार्ष्णदः । पुं० शिवानुचरे ॥ चि० स-
भ्ये ॥ पर्यदिसाधुः । पर्यदोष्ण०
इ० गत्रः ॥

पार्ष्णिः । पुं० पादमूले । पादपृष्ठाहा-
ने । गुल्फाधीभागे । एडी० इ०

पालकः

भा० । जिगीदायाम् ॥ पुं० स्त्री०-
सैन्यपृष्ठे ॥ पादमूले ॥ पृष्ठे ॥ स्त्री०
लम्बदस्त्रियाम् ॥ कुम्भ्याम् ॥ पर्य-
ति० पृष्यतेऽनेनया । पृषुसेचने ।
घृणिमृषिकापाण्यतिसाधुः ॥ स्पृश-
नृत्यनयादा । पूर्ववत्साधुः ॥

पार्ष्णियाहः । पुं० पृष्ठतः शची ।
जिगीषोः पृष्ठभागस्थितिशत्रुविशि-
ष्टिराज्ञि । विजिगीषोररिंप्रतिनि-
र्यातख्यः । मृष्टपत्तोन्मृपतिर्देशाक्रम-
णाद्याचरतिसपार्ष्णियाहद्वय्यर्थः ॥
पार्ष्णिमृपस्यात्पदं गृह्णाति । कर्म-
ख्यम् ॥ गजपार्श्वरक्षके ॥

पार्ष्णिचम् । न० पश्चाद्द्रवकसेनायाम् ॥

पालः । पुं० गवादिपालके ॥ पुं० रा-
ज्जि ॥ पतद्गृहे ॥ इ० हे० चं० ॥

पालकः । पुं० मुनिभेदे ॥ घोटकरक्षके ॥
न० चिचकयुक्ते ॥ चि० पालनक-
र्त्तरि ॥ पालयति । पालरक्षणे ।
गबुल् ॥

पालकाप्यः । पुं० मुनिविशेषे । करे-
णुमुवि ॥ धन्वन्तरौ ॥ इतिपिका-
गङ्गेषु ॥

पालकाव्यः । पुं० गजशास्त्रकृतिमह-
र्षिविशेषे ॥

पालप्रः । पुं० जलजलणभेदे । छत्रा-
याम् ॥ पालचेचंरुति । चमनुष्ये-
तिटक् ॥

पालदः । पुं० शत्रुवगाम् ॥ पालद्व-
प्र० शाके ॥ पात्र० इ० प्र० म्वने ॥

पालाश :

पालाही । स्त्री० कुन्दुसनामगन्धद्रव्ये ॥

पालङ्क० भा० प्र० शा० ॥

पालङ्क्यम् । न० पालङ्क० इ० प्र०
शाके । मधुरायाम् । क्षुरपत्रिकाया
म् ॥ अस्यगुणाः । द्रिषत्कटुत्वमधु
रत्वम् पथ्यत्वं शीलत्वम् रक्तपित्तह
रत्वम् यादित्वम् परमतर्पणक्षति०
राज० नि० ॥

पालङ्क्या । स्त्री० कुन्दुरौ । कुन्दुरखो
टीतिगौ० भा० ॥ पालङ्कशाकेपालङ्का
यास्तुक्काराद्युक्तिकाधीरितच्छदा ॥
पालङ्क्यावातलाशीताश्लेष्मलाभेदि
नीगुहः । विष्टम्बिनीमदश्वासपित्तर
क्तविषापघ्ना ॥ पालङ्क्यदलितंशाकं
तिलतैलेविपाचितम् । श्लेष्मद्रव्यसमा
कोषेहिष्ठुसैधवसंयुतम् ॥ पालनम् ।
पाल० । सं० क्षिप् । पाल्भङ्गते । अ
ङ्गपदेलक्षणेच । अदनाः । पचोयत् ॥
पालनम् । न० रक्षणे ॥ यथा । नभा-
र्यान्ताडयेत्क्वापिमातृवत्पालयेत्स
दा । नत्यजिद्धोरकट्टेपिषदिसाधुी
पतिव्रतेति श्रीमशानिर्घाणतन्त्रम् ॥
पाल्यतेऽनेन । पाल० । फरणाधिक
रण्योद्ये तिल्युट् ॥ सद्यः प्रसूता
याः मोर्दुग्धे ॥

पालनी । स्त्री० प्रतिष्ठापिकायाम् ॥

पालाशः । पुं० हरिद्वर्णे ॥ पलाशस्य
पत्रस्यायम् । अण् ० पलाशदग्गडा-
दौ ॥ पलाशस्यपिकारः । पलाशा

पाली

दिभ्योवेत्वञ् ॥ न० । तमालपत्रे ।
तेजपात० इ० भा ॥ त्रि० हरिद्वर्ण
वति । पलाशवृक्षसम्बन्धिनि ॥

पालाशषण्डः । पुं० मगधदेशे ॥ प-
लाशममूहे ॥

पालाशी । स्त्री० मत्स्यविशेषे ॥ यथा
। पालाशिखण्डं तिलतैलयुक्तं वि-
पाचितं सैम्भवकासमर्दं : । हिंम्बार्द्र
धात्रोफलचूर्णैर्पूनीनवंनवंरोचनमा-
तनोति ॥ पालाशीवलदावृष्यावा
तघ्नीपित्तहृत्सरा । गुर्वीकफकारीघो
ष्यामेदः शुक्रविवर्धिनीति ॥

पालिः । स्त्री० कर्णलताये ॥ अर्थौ ॥
पङ्क्तौ ॥ अद्दे ॥ प्रमेदे ॥ छत्रादि
देये ॥ पालयतिपाल्यतेवा । पाल०
। श्यन्तः । अचङ् ॥ पाल्याम् ॥

पालिका । स्त्री० कुन्तलिकायाम् । द
ध्यादिच्छेदन्याम् ॥ अर्थौ ॥ कर्णप
त्रे ॥ पालयति । पाल० । गतुल् ॥

पालितः । चि० रक्षिते ॥

पालिन्दः । पुं० कुन्दुरुके ॥ पालयति
। पाल । वा० क्तिन्दच् ॥

पालिन्दी । स्त्री० कृष्णचिह्नतायाम् ।
श्यामायाम् ॥ गौरादित्वान्डीप् ॥

पाली । स्त्री० यूकायाम् ॥ सगमशुयो
पिति ॥ प्रान्ते ॥ सेतौ ॥ कल्पित
भोजने ० प्रशंसायाम् ॥ कर्णलत
योः ॥ उत्सङ्गे ॥ प्रस्ये ॥ चिङ्गे ॥
वाप्याम् ॥ कृदिकारादितिडीप् ॥

पावन :

श्रेय्याम् ॥ स्याल्याम् ॥

पाल्य : । वि० रक्षणीये ॥

पास्वलम् । न० पस्वलोदके ॥ यथा ।

अल्पं सरः पस्वलं साद्यच्चन्द्रर्जगे-
रवौ । नतिष्ठतिजलं किञ्चित् तत्र त्वं
धारिपास्वलम् ॥ पास्वलं वार्यभिव्य-
न्दिरुखादुचिदोपकृतम् ॥

पावकः । पुं० अष्टानां वसूनां मध्ये भ-
गवद्भिर्भूतिविज्ञेये ॥ अमौ ॥ स-

टाचारे ॥ वज्रिमन्थे ॥ चिचके ॥

भङ्गातके ॥ विठङ्गे ॥ शोधयित्-

नरे ॥ रक्तचिचके ॥ कुसुम्भे ॥

वैद्युतामौ ॥ यथा । पावकः पव-

मानश्च शुचिरग्निश्च ते चयः । निर्म-

थ्यः पवमानः स्याद् वैद्युतः पावकः स्मृ-

तः ॥ यस्यासौ तपते सूर्यः शुचिर-

ग्निस्त्वसौ स्मृतः ॥ इति कौर्म १२९

ध्यायः ॥ पुनाति । पूज्० । श्वुल्

॥ पचिबि० ॥

पावकारणिः । पुं० अग्निमन्थे ॥

पावकिः । पुं० कार्तिकेये ॥

पावनः । पुं० द्वैपावने । व्यासे ॥

पावके ॥ सभ्ये गौ ॥ यः शैलाप-

नोदनाद्यऽर्थे यद्गुप्रदेशेष्वपि विधीय-

ते ससभ्योग्निः ॥ पीतभृद्गराजे ॥

सिद्धके ॥ न० प्रायश्चित्ते । पापक्ष-

यकरे ॥ जले ॥ कृच्छ्रे ॥ गोमये

॥ रुद्राचे ॥ कुष्ठौषधी ॥ चिच-

के शय्यासे ॥ वि० ॥ पवित्रे

पाशजालम्

पूते । पावयितरिः । पापक्षयकरि

गङ्गास्नानगायत्रीजपादौ ॥ पावय-

ति । कर्त्तरि ल्युट् ॥

पावनधुनिः । पुं० शङ्खे ॥ पावनो
धुनिर्यस्य ॥

पावनी । स्त्री० हरीतक्याम् ॥ तुल-
स्याम् ॥ गवि ॥ गङ्गायाम् ॥

पावितः । वि० पवित्रोत्तरे ॥

पाशः । पुं० मृगपत्न्यादिवन्धने ॥ की-

शादिपूर्थः सङ्घाते ॥ कर्णपूर्थकः

शोभनार्थे ॥ छत्रादिपूर्वोनिन्दार्थे ।

वन्धनहेती । पाशजाले । देशेन्द्रि-

यादिसंयोगवियोगलक्षणो ॥ अनवर-

तजन्ममरणजरारोगाद्यनर्थव्राते ॥

अविद्याग्मितारागहे पाभिनिवेशेषु

॥ घृणादिषु ॥ यथा । घृणालज्वा

भयंगङ्गा जुगुप्साचेति पञ्चमी । कु-

लंशीलंतथाजातिरष्टौपाशाः प्रकी-

र्त्तिताः ॥ पाशयते वध्यते येन वा । पश-

वन्धने । चु० । घञ्० घोषा ॥

पाशकः । पुं० यज्ञे । देवने । पासा-

। इति भा० ॥ पाशयति ॥ पशयति-

वत् । पश० ॥ श्वुल्० कुन्या ॥

पाशजालम् । न० प्राहत्यादौ ॥ प्राह-

तीगवलेकर्ममायाकार्येषु तृथिधम् ।

पाशजालं समासेन धर्मानाम् वक्तो-

र्त्तिताः ॥ आत्मनां सहजसामर्थ्य

प्रतिबन्धकत्वात् पाशानां जालमिव

जालम् ॥

पाशात्वाकरसभावम्

पाशपाणिः । पुं० वरुणे । अप्यती ॥

पाशः पाशौयस्य ॥

पाशवपालनम् । न० घासे ॥

पाशितः । नि० पाशयुक्ते । चचे ॥

पाशी । पुं० वरुणे । प्रचेतसि ॥ व्या

धे ॥ यमे ॥ नि० पाशधरे ॥ पा-

शोऽस्यास्ति । इनिः ॥

पाशीकृतः । चि० पाशवदे ॥

पाशुपतः । पुं० शिवमल्ल्याम् । एका

ष्टौत्ति । वक्रपुष्पे ॥ पशुपत्यधिदेवते

॥ पशुपतिभक्ते ॥ पशुपतिपाशात्म

कपदार्थबन्धवादिनिर्गमे ॥ पशुपते-

रयम्० तत्प्रियत्वात्तस्येदमित्यण्

॥ पशुपतिर्देवतास्यवा । सास्यदेव-

तित्वर्थे षष्ठ्यत्वादिच्चादण् ॥

पाशुपतव्रतम् । न० पशुपतिदेवताके-

वङ्गपुराणोक्तोव्रतविशेषे ॥ यथापशु

पतिर्निर्घृष्टत्वासर्वमिदंजगत् । न

लिप्यतेपुनः सोपिधोनिघ्नं व्रतमा

चरेत् ॥

पाशुपतास्त्रम् । न० पशुपतेः शूलाद्ये ॥

पाशुपाल्यम् । न० वैश्यवृत्तिविशेषे ।

गोरक्ष्ये ॥ पशुन्गोमण्डिष्यादीन्पा

लयति । पाल्० । कर्मण्यण् । त

स्यकर्मभावीवा । व्यञ् ॥

पाशात्तः । चि० चन्त्ये । चरमे ।

पशात्तः । दक्षिणापशात्पुरस-

क्यण्० पश्चिमदेशनामे ॥

पाशात्वाकरसभावम् । न० रोमके ।

पापखडी

रामलवणे । सांभर० इ० भा० ॥

पाश्या । स्त्री० पाशवृन्दे ॥ पाशानांसम्

इः । पाशादिभ्योयः ॥

पापकः । पुं० पादाभरणविशेषे । पा

युली० गौड़० भा० ॥

पापखडः । पुं० वीदक्षपणकादौ । वेद

विरोधिनिः । वेदवाङ्मरुतपटमौखडा

द्विव्रतचर्याशालिनि । सर्वलिङ्गिनि

॥ त्वजपाखण्डसंसर्गसङ्गभवसतांस

दा । पापंसनोति सनतिवा । यण्

दाने । यणसम्भक्तौवा । जमन्ताड्

डः । पृषोदरादिः ॥

पापखडकः । पुं० पापखडे ॥

पापखडी । पुं० पापखडे ॥ वेदवाङ्मर-

रुतपटमौख्याद्विव्रतचर्यापापखडम्

। तदस्यास्ति । इनिः ॥ तस्यात्या

प्रलिङ्गिभिः पापै रालापस्यर्शनंत्व

जेत् । विशेषतः क्रियाकालेयज्ञा-

दौचापिदीचितः ॥ क्रियाहानि-

र्हृद्यस्यमासमेकंप्रजायते । तस्या-

बलीकनात्सूर्यपश्येतमतिमान्नरः

॥ किंपुनर्यैस्तुसन्धक्ताचयीसर्वात्म-

नादिन । पापखडभोजिभिः पापै-

र्वेदवादेविरोधिभिः ॥ पापखडिनो

विकर्मस्थान्धैडालव्रतिकान्शठान्

। त्रैतुकान्धकवर्षीद्यवाड्मात्रेया

पिनार्थयेत् ॥ दूरापास्तस्त्वसंसर्गः

सहास्यावापिपापिभिः । पापखडि

भिर्दूराचारैस्तस्मात्तान्परिदृष्टीयेत्

पापाणमाधिकम्

॥ एतेनग्नास्तवाग्ध्यातादृष्ट्याथाज्ञो
पघातकाः । एषांसम्भापणात्पुंसां
दिनपुण्यं विनश्यतीत्यादिपाप्मोत्त
रखण्डम् ॥

पापाणः । पुं० प्रसूरे । यावणि ।
उपले ॥ पिनाष्टि । पिप्लसधू
र्णेने । वाहुलकादानच् । पृ० ।
मूर्हन्य । पः । अपत्यनेनवापपवा
धेयन्वेच । इत्यर्थेतिचञ् । अण
ति । अण्० । चच् । पापस्यासौ
अणश्च ॥

पापाणदारकः । पुं० टक्के । टांकी
इतिभा० । पापाणस्यदारकः ॥
पापाणदारणः । पुं० टक्के ॥ पापाणो
दार्यतेऽनेन । दृविदाग्ये । अन्तः
। ल्युट् ॥

पापाणभेदः । पुं० अग्मभेदे ॥
पापाणभेदनः । पुं० हायाजुष्टी० इ०
गी० भा० प्रसिद्धे । ह्यचविषे ।
अग्मन्ने । शिलाभेदे । पापाणभे
दइतिभाषा ॥ पापाणभेदनीग्मप्री
गिरिभिद्विन्नयोजनी । अग्मभेदोहि
भक्तिस्तः कपायोवन्तिशोधनः ॥
भेदनीहृत्तिदीपार्गी गुणमहाप्रग्म
हद्रुषः । योनिरोगान् प्रमेहांश
प्रीहृत्तलन्नानिचेतिभाष्यमित्रः ॥
पापाणभेदी । पुं० अग्मभेदे । पत्वर
चुर० इतिभाषा ॥

पापाणमाधिकम् । न० स्वर्णमाधिकः

पिङ्गः

पापाणी । स्त्री० बटखरा० इ० प्र०
चुद्रपापाणे । पृपाकरायां ॥

पिङ्गः । पुं० कीकिले । वनप्रिये ॥
अपिकायति । कैशले । पातद्यो
मसर्गेकः । वष्टिभागुरिरसोपमवा
प्योरुपसर्गयोः ॥

पिङ्गप्रियः । पुं० आम्ने । पिङ्गानां
प्रियः ॥

पिङ्गप्रिया । स्त्री० महाजस्युम् ॥

पिङ्गवन्धुः । पुं० आम्नेहृत्ते ॥

पिङ्गानांवन्धुरिय ॥

पिङ्गरागः । पुं० आम्नेहृत्ते ॥

पिङ्गवत्तमः । पुं० आम्नेहृत्ते ॥ पिङ्गा
नांवत्तमः ॥

पिङ्गाचः । पुं० रोचन्यां ॥

पिङ्गाहः । पुं० अगमान्तरे ॥

पिङ्गानन्दः । पुं० वसन्तकाले ॥ पि
कानामानन्दोयस्मिन् ॥

पिङ्गी । स्त्री० कीकिलम्वियाम् । की
किलायां ॥

पिङ्गेक्षयः । वि० कीकिलचक्षुस्त्वन्ध
चक्षुर्दुःखे ॥

पिङ्गेक्षणा । स्त्री० कीकिलाक्षे ॥

पिङ्गः । पुं० इन्दिगियौ ॥ इ० अण्
भाषा ॥

पिङ्गः । पुं० पिङ्गद्वयणं ॥ मृपिङ्गे
॥ न० । दलाके ॥ ररिताये ॥

वि० । पिङ्गलवपंषति ॥ पिङ्ग
ति । पिङ्गवर्णे । अच् । न्यद्

पिङ्गल :

क्वादि : ॥

पिङ्गकपिशा । स्त्री० तैलपायिका
याम् ॥

पिङ्गचक्षुः । पुं० कुंभीरे ॥

पिङ्गजटः । पुं० शिवे ॥

पिङ्गतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ॥

पिङ्गलः । पुं० नागविशेषे ॥ रुद्रे

॥ चण्डांशोः पारिपाश्र्विके ॥

निधिप्रभेदे । कपौ ॥ अग्नी ॥

मुनिविशेषे ॥ नकुले ॥ स्यावरवि

षविशेषे ॥ चुद्रोलुके ॥ वत्सरविशे

षे ॥ देशभङ्गोद्यदुर्भिक्षसमासात्

कथयाम्यहम् । पिङ्गलेचारुपद्मा

क्षिदुर्भिक्षं नर्मादात् ॥ पिङ्गल

नागाचार्यकृतेप्राकृतच्छन्दीयन्यवि

शेषे ॥ नीलपीतमिश्रितवर्णे ॥

सत्पर्यायाः यथा । कण्डारः क

पिलः पिङ्गः पिशङ्गः कट्टः

। केचिद्वह्यस्यस्यपर्यायमाहुः । अत्र

नीलपीतः कपिलः । रोचनाभः

पिशङ्गः । कनकपिङ्गलः कट्टः

॥ पिशङ्गोरोचनामाहुः कट्टः

कनकपिङ्गलः ॥ इतिनाभमाला ॥

पिङ्गोदीपशिखाभः स्यात्पिशङ्गः

पद्मधूलिषत् । पीतनीलहरिद्रितः

कण्डारस्तु षवक्रियत् ॥ त्रि० । तद

र्णविशिष्टे । सन्ध्यातपयथे भवदा

वर्णविशेषः कपिलः इत्यपिष्या

व्यातारमाहुः ॥ न० । पित्तले

पिङ्गाशः

॥ पिङ्गति । पिलिवर्णे । वृपादि

त्वात्कलच् । न्यङ्क्वादिच्वात्

कुच्चम् ॥ यथा ॥ पिङ्गोवर्णोऽस्या

स्ति । सिन्धादिच्वात्कलच् ॥ पिङ्ग

लोवर्णोऽस्यास्ति । अर्शचादाच् ॥

पिङ्गललोहम् । न० पित्तले ॥ इ० रा० ॥

पिङ्गला । स्त्री० वामनाख्यदक्षिणदि

ग्गलस्यहस्तिन्याम् ॥ कुसुदस्यकरि

य्याम् ॥ वेग्नाविशेषे ॥ यथा । आ

शाहिपरमंदुःखं नैराश्र्यं परमं सुख

म् । यथासंक्रियकान्ताशांसुखंसुध्वा

पपिङ्गलेति श्रीभागवतम् । कर्षि

कायाम् । पक्षिविशेषे ॥ राजरीच्वा

म् ॥ शिंशपायाम् ॥ ज्योतिष्मत्या

म् ॥ नाडीविशेषे ॥ दक्षिणाण्डा

धः स्याधनुर्वक्रा दक्षिणनासालांग

तायानाडीसापिङ्गलेष्युच्यते ॥

पिङ्गलिका । स्त्री० बलाकायाम् ॥

पिङ्गसारः । पुं० हरिताले ॥ इ० रा० ॥

पिङ्गस्फटिकः । पुं० गोमेदमथौ ॥

पिङ्गा । स्त्री० गोरोचनायाम् ॥ हिङ्गु

नालिकायाम् । रामठ्याम् ॥ चण्डि

कायाम् । उमायाम् ॥ वंशरोचना

यामिति रा० नि० ॥ हरिद्रायाम् ।

इति श० चं ॥

पिङ्गाक्षः । पुं० शिवे ॥ चि० पिङ्गल-

नेदे ॥ पिङ्गेश्चिणीयस्य । बहुव्रीहा

वितियच् ॥

पिङ्गाशः । पुं० पक्षीपत्नी ॥ मत्स्यवि

पिचु :

शिवे । पाद्माश्र० इ० गौ० भा० ॥
न० जाखखर्षे ॥

पिद्माशी । स्त्री० नालिकायाम् ॥ इ०
हे० चं० ॥ नोलिकायामिति मेदि
निकरः ॥

पिद्मास्यः । पुं० पिद्माश्रमस्ये ॥ त्रि०
पिद्मलवर्णमुखविविष्टे ॥

पिद्मी । स्त्री० शमीवृक्षे ॥

पिद्मेष्यः । पुं० शिवे ॥

पिद्मोयजः । पुं० रथेः पाश्र्वगान्तरे ॥

पिचगडः । पुं० उदरे ॥ पशोरथयथे

॥ अपिचमखन्नम् । चनु० । अम-
न्नाहः । वष्टिभागुरिरखोपमवाप्यो
रुपसर्गयोः ॥ अपिचगड्यातेऽनेन
हेतुनावा । चडिकोपे । पुंसीति
घोषा ॥

पिचगिडलः । त्रि० तुन्दिले ॥ अति
शयितंपिचगडमुदरमस्य । तुन्दादि
च्चादिलच् ॥

पिचव्यः । पुं० कार्पासे ॥ इ० हे० ॥

पिचिगडः । पुं० पिचगडार्थे ॥ पृ० ॥

पिचिगिडका । स्त्री० पिचिगिडकायाम् ।
जङ्गापश्चिमभागे । पिंडली० इति
भाषा० ॥

पिचिगिडलः । त्रि० तुन्दिले । वृष-
त्कुर्वी ॥ अतिशयितंपिचिगडमुदर
मस्य । तुन्दादिच्चादिलच् ॥

पिचुः । पुं० निर्धोजकार्पासे । तुले ।
कुष्ठभेदे ॥ कर्पे ॥ असुरविशेषे ॥

पिच्छा

भैरवे ॥ सस्यप्रभेदे ॥ पिचति ॥
पिचुमर्दने । सृ० कुः ॥

पिचुकः । पुं० मदनवृक्षे । मयना०
इति० गौडभा० ॥

पिचुतूलः । पुं० न० कार्पासतूले ॥

पिचुमन्दः । पुं० निम्बद्रुमे ॥ पिचुं
कुष्ठविशेषंमन्दयति । मदिस्तुच्या
दौ । णिच् । कर्मस्थण् ॥

पिचुमईः । पुं० निम्बवृक्षे ॥ पिचुं कु
ष्ठभेदंमर्दयति । मृदघोदौ । णिच् ।
कर्मस्थण् ॥

पिचुलः । पुं० भावुकद्रुमे । भाड०
इतिभा० ॥ इज्जले । डिज्जले ॥
जलययस्ये ॥ पिचुंतूलंलाति । ला०
। आतोनुपेतिकः ॥

पिच्चटम् । न० सीसके ॥ रष्टे । अयु-
ष्य । रांग० इ० भा० ॥ पुं० नीच
रोगे ॥ पिच्चयति पिच्चतिषा । पिच्च
च्छेदने । अच् । पिच्चटौकते । अ-
न्येभ्योपीतिठः ॥ पिच्चयति । श-
कादिभ्योऽटन्वा ॥

पिच्छः । पुं लाङ्गले । पुष्पे ॥ न० ।
वर्षेशिखण्डे ॥ चूडायाम् । पिच्छ
तिपिच्छयतिवा । पिच्छकुट्टने । अ
चघञ्वा ॥

पिच्छलः । त्रि० अशुभे ॥

पिच्छलदला । स्त्री० यदरीवृक्षे ॥

पिच्छवाणः । पुं० श्वेनपक्षिणि ॥

पिच्छा । स्त्री० पूगे ॥ ष्टायायाम् ॥

पिच्छिलत्वम्

क्वोधि ॥ मोचायाम् ॥ शाल्मलिवे
ष्टे ॥ भक्तसंभूतमण्डे । सांड० इ०
भा० ॥ पङ्कौअत्रपदामये ॥ पिच्छि
ले ॥ चोलिकायाम् ॥ फणिलाला
याम् । शिंशपावृक्षे । इ० श०
चं० । पिच्छति । पिच्छवाधे । गुरो
श्चेत्यः । टाप् ॥ पिच्छतिपिच्छते
वा । अच्धञ्वा ॥ यद्वा । पतितु-
मिच्छति । पत्छ० । सन्नन्तः । प०
अच् पृषोदरादिः ॥
पिच्छावान् । वि० पिच्छले ॥ अ
स्वयमेतुप ॥

पिच्छितिका । स्त्री० शिंशपायाम् ॥
पिच्छिलः । पुं० बहुवारके । श्लिष्णा-
नाकवृक्षे ॥ चि० विजिले । लाल
सीके । विजिलन्तुभक्तमण्डयुक्तमि-
तिरायमुकुटःसरसव्यञ्जनादीतिभर
तःसूपादीतिरमानाद्यः । स्निग्धसूपा
दीतिभानुदीक्षितः । यथा । तरु
णसर्षपशाकंनवौदनानिपिच्छिला
निषदधीनि । अल्पव्ययेनसुन्दरि-
याम्यजनोमिष्टमश्रातीति ॥ मण्ड
युक्तव्यञ्जनमितिनौलकण्डः ॥ पि
च्छामत्तादिमण्डोस्यास्ति । पिच्छा
दित्वात्प्रलच् ॥

पिच्छिलकाः । पुं० धन्वनवृक्ष ॥
पिच्छिलच्छदा । स्त्री० उपोदक्याम् ॥
पिच्छिलत्वम् । पुं० नागरकवृक्षे ॥ ध-
न्वनवृक्षे ॥

पिच्छलः

पिच्छलसारः । पुं० मोचरसे ॥
पिच्छला । स्त्री० पोतिकायाम् ॥ शिं-
शपायाम् ॥ शाल्मली ॥ सिन्धुवि-
शेषे ॥ कोकिलाचे ॥ उश्चिकाक्षुपे ॥
शूलौहणे ॥ अतस्याम् । कच्च्याम् ॥
शाल्मलिनिर्वासः पिच्छा । सास्या-
स्ति । पि० इलच् ॥

पिच्छोदकम् । न० नैत्रमले ॥
पिच्छः । पुं० वधे ॥ पिच्छनम् । पिजि-
हिंसायाम् । चु० । अच् ॥ कर्पूर-
विशेषे ॥ न० वले ॥ चि० ॥ व्याकु-
ले । व्यये ॥

पिच्छटः । पुं० नैत्रमले । दूषिकायाम् ॥
पिच्छनम् । न० कार्पासस्फोटनधनु-
षि । विह्वनने । तूलस्फोटनफार्म-
के । पीजनइ० भा० ॥

पिञ्जरः । पुं० अश्वविशेषे ॥ पीतरत्न-
वर्णे ॥ न० पीतके । हरिताले ॥
रुर्णे ॥ नागकेशरे ॥ पच्यादिरो-
धगृहे ॥ चि० चिचिते ॥ पीतव-
र्णे ॥ पिञ्जनम् । पिजिहिंसाया-
म्० वर्णेवा । अच् । निष्ठायामनि-
ट्पचनान्नकुत्त्वम् । पिञ्जवर्णविशि-
षंरातिकः ॥

पिञ्जरकम् । न० हरिताले ॥
पिञ्जलः । पुं० अच्यन्तव्याकुलसैन्ये ।
समुत्पिञ्जे ॥ पिञ्जयति० पिञ्जते-
या । पिजि० । वाहुलकादलच् ॥
पिञ्जलातिवा । आतप्रतिकः ॥

पिटक

पिण्डा

न० ॥ कुगपचे ॥ हरिद्रामे ॥ हरि-
तात्रि ॥

पिञ्जली । स्त्री० कुशान्तरवेष्टितप्रादेश-
मात्रसायकुगपचइये । पवित्रे ॥
यथा । अनन्तार्गभिर्गंसायंशौशङ्कि-
दलमेवच । प्रादेशमात्रं विज्ञेयं पवित्रं
यत्रकुचचित् ॥ एतदेवहिमिञ्जल्या
लक्षणंसमुदाहृतमिति च्छन्दीगपरि-
शिष्टम् ॥

पिञ्जा । स्त्री० तूले ॥ हरिद्रायाम् ॥
हिसायाम् ॥

पिञ्जानम् । न० सुर्षे ॥ इतिरा०-
नि० ॥

पिञ्जिका । स्त्री० तूलनालिकायाम् ।
पं० इज० इ० गौ० भाषा ॥ इ० वि० ॥

पिञ्जूलम् । न० कुगवर्षाम् ॥ व-
त्तिकायाम् ॥ पिञ्जति । पि-
ञ्जि० । खर्जपिञ्जादिभ्यः करोलचा-
विष्णूलच् ॥

पिञ्जूपः । पुं० कर्णमले ॥ इ० हे० ॥

पिञ्जोटः । पुं० नेत्रमले ॥

पिञ्जोला । स्त्री० पत्रकाहलायाम् ॥

पिटः । पुं० नलादिरचितेभाण्डे । कं
डोसि । पेटोपिटार० इतिचभा-
षा । पेटसि । पिटशब्दसङ्घात-
योः । कर्तारिश्चगुपधैतिकः ॥
न० चानि ॥ इ० वि० ॥

पिटकः । पुं० पेटके । पेटायाम् ।
मञ्जुपायाम् ॥ वि० विस्फोटे ॥ पे-

टति । पिट० । कुन् । म्बियां० पि-
टका । लिपकादित्वात्नेत्वम् ॥

पिटक्या । स्त्री० पिटकसमूहे ॥ पिट-
कानांसमूहः । पाशादिभ्योयः ॥

पिटकृशः । पुं० पर्वताभिधेमतस्ये ॥

पिटकृका । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ॥

पिटकाकः । पुं० मुनिविशेषे ॥

पिटकम् । न० दन्तकिट्टके ॥

पिठरः । पुं० म्याल्याम् ॥ गृहप्रभेदे ॥
कुद्रके । उद्घाटे ॥ न० । मुन्तायाम्

॥ मन्यानदण्डे ॥ पेटति पिठयतेषा

। पिठर्हिंसासक्लेशनयोः । बाहुल

कादरोगुणाभावश्च ॥ पिठरिगुपधे-

तिकः । पिठराति । रादाने । चा

तोनुपेतिकः ॥

पिठरी । स्त्री० स्याल्याम् ॥ अधः स
क्छिद्रपिठरीतिलज्यम् ॥

पिठकः । पुं० स्फोटके ॥ इ० हे० ॥

पिठका । स्त्री० स्फोटकविशेषे । पिठि
या इ० फुडिया० इतिचभाषा ॥

पिण्डः । पुं० वीले ॥ वले ॥ मान्द्रे ॥

देहे ॥ अगारैकदेशे ॥ देहेकदेशे ।

अहे ॥ निधामे ॥ गोमे सिद्धके ॥

शोड्रपुष्पे ॥ घृन्दे ॥ कवले ॥ गज

कुम्भे ॥ मदनवृत्ते ॥ न० । आर्जो

यने ॥ अयमि ॥ पुं० न० यापवि-

शेपद्रव्यनिर्मितविल्वफलाकारेपिट

देयेऽर्घ्ये ॥ पिण्डरी । पिठिसङ्घाते ।

अच् ॥ पिण्डातेवा । कर्म विधम् ॥

पिच्छिलत्वञ्

कोषि ॥ मोचायाम् ॥ शास्त्रलिखे
ष्टे ॥ भक्तसंभूतमण्डे । मांड० इ०
भा० ॥ पङ्कीअश्वपदामये ॥ पिच्छि
ले ॥ चोलिकायाम् ॥ फणिलाला
याम् ॥ शिंशपावृक्षे ॥ इ० श०
चं० । पिच्छसे । पिच्छवाधे । गुरो
श्चेत्त्वः । टाप् ॥ पिच्छतिपिच्छते
वा । अचघञ्वा ॥ यहा । पतितु-
मिच्छति । पत्त्व० । सन्नन्तः । प०
अच् पृषोदरादिः ॥

पिच्छवान् । वि० पिच्छले ॥ अ
स्वऽर्थेमतुप् ॥

पिच्छितिका । स्त्री० शिंशपायाम् ॥
पिच्छिलः । पुं० बहुवारके । श्लैष्मा-
न्तकवृक्षे । वि० विजिले । लाल
सीके । विजिलन्तुभक्तमण्डयुक्तमि-
तिरायमुकुटःसरसश्चञ्जनादीतिभर-
तःसूपादीतिरमानाद्यः । क्षिग्धसूपा
दीतिभानुदीक्षितः । यथा । तरु
श्वसर्षपशाकनदीदनानिपिच्छिला
निचट्धीनि । अल्पव्ययेनमुन्दरि-
याम्यजनोमिष्टमश्नातीति ॥ मण्ड
युक्तव्यञ्जनमितिनीलकरुठः ॥ पि
च्छामक्तादिमण्डोस्त्रास्ति । पिच्छा
दित्वात्डलच् ॥

पिच्छिलकाः । पुं० धन्वनवृक्षः
पिच्छिलच्छटा । स्त्री० उपोदक्याम् ॥
पिच्छिलत्वञ् । पुं० नामरङ्गवृक्षे । ध-
न्वनवृक्षे ॥

पिञ्जलः

पिच्छिलसारः । पुं० मोचरसे ।
पिच्छिला । स्त्री० पोतिकायाम् ॥ शिं-
शपायाम् ॥ शास्त्रलौ ॥ सिन्धुवि-
शेषे ॥ कोकिलाक्षे ॥ वृश्चिकाक्षुपे ॥
श्लीटशे ॥ अतस्याम् । कर्चव्याम् ॥
शास्त्रलिनिर्वासः पिच्छा । सास्त्रा-
स्ति । पि० इलच् ॥

पिञ्जोदकम् । न० नेचमले ॥

पिञ्जः । पुं० वधे ॥ पिञ्जनम् । पिञ्जि-
हिंसायाम् । चु० । अच् ॥ कर्पूर-
विशेषे ॥ न० वले ॥ वि० ॥ व्याकु-
ले । व्यरे ॥

पिञ्जटः । पुं० नेचमले । दूधिकायाम् ॥

पिञ्जनम् । न० कार्णसम्फोटमधनु-
धि । विश्वनने । तुलस्फोटनकार्म-
के । पीजनइ० भा० ॥

पिञ्जरः । पुं० अश्वविशेषे ॥ पीतरक्त-
वर्णे ॥ न० पीतके । हरिताले ॥
स्वर्णे ॥ नागकेशरे । पच्यादिरो-
धगृहे ॥ वि० चिचिते ॥ पीतव-
र्णे ॥ पिञ्जनम् । पिञ्जिहिंसाया-
म्०वर्णेवा । घञ् । निष्ठायामनि-
ट्त्वचनान्नकुच्चम् । पिञ्जं वर्षंविशे-
यंरातिकः ॥

पिञ्जरकम् । न० हरिताले ॥

पिञ्जलः । पुं० अश्वन्तव्याकुलसैन्ये ।
समुत्पिञ्जे ॥ पिञ्जयति०पिञ्जति-
वा । पिञ्जि० । बाहुलकादलच् ॥
पिञ्जलातिवा । आतङ्गतिकः ॥

पितृलोक :

पितृन्प्रसूते । द्विप् । पितृणां
प्रसूवा ॥ पितामह्याम् ॥
पितृप्रियः । पुं० भृङ्गराजि ॥ पितृणां
प्रियः ॥
पितृवाङ्मवः । पुं० पितृमांशादिषु ॥
यथा । पितृमांशापिताभाता पितु
भांतुः स्वसुः सुताः । पितुः
पितुः सोदराद्यविक्रियाः पितृवाङ्म
वाः
पितृभोगीणः । चि० पितृशरीरहिते
॥ पितृभोगः शरीरम् । तस्मै हि
तः । आत्मन्विश्वजनभोगोत्तर
पदात्खः ॥
पितृभोजनः । पुं० साधि ॥ न० ।
पितृणांभक्षणे ॥
पितृभाता । पुं० पितृव्ये ॥ पितु
भांता ॥
पितृमान् । चि० सुशिक्षिते ॥ प्रशं
सार्वभेतुम् ॥
पितृयज्ञः । पुं० पितृणांतर्षणे ॥
पितृयाणः । पुं० धर्मिणांमार्गविशेषे
। इष्टापूर्तेदत्तमितिकर्म तेनप्रतिप
त्तये पथि । कृष्णगच्छपरपर्यायेद
क्षिणमार्गं ॥
पितृराजः । पुं० अयंमृषि ॥ पितृणां
राजा । टच् ॥
पितृलोकः । पुं० पितृणांभुवने ॥
दक्षिणमार्गं । यएपदक्षिणः पन्थाः
पितृलोकः स उच्यते । मनुष्या

पितृम्

नन्दतः सोयंगुणैस्तु स्थाप्यताधि
कः ॥
पितृवनम् । न० श्मशाने ॥ पितृणां
वनम् ॥ पितृन्वनतिश्वा । वनस
श्मशानौ । पचाद्यच् ॥
पितृव्यः । पुं० पितृभांतरि ॥ पितृ
व्यमातुलेतिनिपातनात् । पितु
भांतरिव्यत् ॥
पितृष्वसा । स्त्री० पितुः स्वसरि
। पितृभंगिन्याम् ॥ मातृपितृभ्यां
स्वसेतिपत्वम् ॥
पितृस्वस्त्रीयः । चि० पितृभांगिनये ॥
पितृसन्निभः । चि० मनोजवे । पितृ
समे ॥ पितृवसस्वङ्निभाति ।
भा० । आतद्योपसगद् ० कः ॥
पितृम् । स्त्री० सन्ध्यायाम् ॥
पितृम् । न० शरीरस्वधातुविशेषे ।
साधौ ॥ अस्यस्वरूपम् । पितृम्
ष्वां द्रवंपोतं नीलं सत्वगुणोत्तरम् ।
सरं कटुलघुस्निग्धं तीक्ष्णमम्लन्तु
पाकतः ॥ पीतं निरामम् । नीलं
सामम् ॥ आमाशयगतं सौरं तेजः
पितृमिच्छुच्यते ॥ अस्यकोपकालो
यथा । पितृस्ववर्षान्तनिदाघयोद्य
ति । अचक्षोपद्गति संवध्यते ॥
यतः । आश्विनैकार्तिकिनासि
वैशाखज्येष्ठशुभ्रम् । वैद्यगाम्ब
विचारज्ञैः पितृराजा प्रकोत्तित
इतिनिर्देशात्पुंस्त्वमपि । अस्यप्र

पितृगण :

पितामहसरः । न० तीर्थविशेषे ॥
 पितामही । स्त्री० पितामहत्पन्थ्याम्
 ॥ पितुर्माता । मातरिपित्रे तिङ्गा
 महत्पित्वान्ङीप् ॥
 पिता । पुं० ताति ॥ जनके ॥ सचवा
 लीपिपितैव । यथाहमनुः । ब्राह्म
 स्यजन्मनः कर्त्तास्त्रधर्मस्यप्रशसि
 ता । वाल्मीपिविप्रोबृहस्पिताभव-
 तिधर्मतः अध्यापयामासपितुन्शि
 शुराद्विरसः कविः । पुत्रकावृत्ति
 होवाचज्ञानेनपरिच्छदान् ॥ तैत
 मर्थमपृच्छन्तदेवानागतमन्ववः ।
 देवाश्चैतान्समेच्छे चुन्वाथ्यवः शि
 शुरुक्तवान् ॥ अन्नीभवतिवैवालः
 पिताभवतिमन्ददः । अन्नीहवाल
 भिक्ष्याङ्गुः पितेच्छेवतुमवदमिति
 ॥ पाति । पारजणे । नमृनेष्टृत्वमि
 तिनिपातनात्साधुः । पुं० भू०
 पितरः । दिव्यपितृगणे ॥ षट्पिभ्यः
 पितरीजाताः पितृभ्योदेवमानवाः
 । देवेभ्यश्चजगत्सर्वेषरंस्थागवनुपूर्ध
 शः ॥ पितरीमिध्वात्तमुग्याः ॥
 स्त्रधापितृणांपत्नी ॥
 पितृकम् । वि० पितृसन्वन्विनि ॥ इ
 तिशब्दमासा ॥
 पितृकाननम् । न० म्मशाने ॥
 पितृकाव्यम् । न० पितृनुद्दिश्रक्रिय-
 माणे शाहादी ॥
 पितृगणः । पुं० आश्वपादीनांसमूहे

पितृप्रसूः

सोमपादिषु ॥ मनोर्हरख्यगर्भस्य-
 धेनुरीच्यादयः सुताः । तेषांसृषी
 णांसर्वेषांपुत्राः पितृगणाःस्रृताः ॥
 पितृगृहम् । न० म्मशाने ॥ पितृवैश्व-
 नि ॥
 पितृतर्पणम् । न० पितृतीर्थे । तर्जन्य
 हुष्टयोर्मध्ये ॥ निवापि ॥ तिलि ॥
 पितृतीर्थेन पित्रुद्देश्यकजलदाने ॥
 पितृणांहस्तिमात्रे ॥ विनाहृष्यसु-
 वर्णेनविनातान्तिलैः खगेः । वि
 नादूर्ध्वमन्तैश्चपितृणांनोपतिष्ठति
 द्रुतिशङ्कः ॥ निष्टकादिचित्पितृस्त
 र्पयेत् । नवेष्टितशिरानकृष्णकपाय
 वासादेवपितृकार्यंकुर्यात् ॥ १०० ॥
 यदेषतर्पयत्यद्भिः पितृनुक्त्वात्वादि
 कोत्तमः । तेनैवसर्वमाप्नोतिपितृ
 यज्ञक्रियाफलमितिसन्वाद्यः ॥
 पितृतिथिः । स्त्री० भमावास्यायाम् ॥
 पितृतीर्थम् । न० गयायाम् ॥ तर्ज
 न्यहुष्टयोर्मध्ये ॥ पितृणांतीर्थम् ॥
 पितृदानम् । न० निवापि । सपिण्ड
 नादूर्ध्वं पित्रुद्देशेनदाने ॥ पितृपदं
 स्त्रतोपलक्षणम् । तेनमात्रादेरपि
 यक्षणम् ॥ पितृभ्योदानम् ॥
 पितृदानकम् । न० निवापे ॥
 पितृपतिः । पुं० यने ॥ पितृणांपतिः ॥
 पितृपिता । पुं० पितामहे ॥ पितुः
 पिता ॥
 पितृप्रसूः । स्त्री० सायंसंध्यायाम् ॥

पितृलोकः

पितृन्प्रसूते । जिप् । पितृणां
 प्रसूर्वा ॥ पितानद्याम् ॥
 पितृप्रियः । पुं० भृङ्गराजि ॥ पितृणां
 प्रियः ॥
 पितृवाग्भवः । पुं० पितृमांवादिषु ॥
 यथा । पितृमांतापिताभ्राता पितृ
 भांतुः स्वसुः सुताः । पितुः
 पितुः सोदराद्यविक्रियाः पितृवाग्भ
 वाः
 पितृभोगीणः । वि० पितृशरीरहिते
 ॥ पितृभोगः शरीरम् । तस्मै हि
 तः । आत्मन्विश्वजनभोगोत्तर
 पदात्खः ॥
 पितृभोजनः । पुं० मायि ॥ न० ।
 पितृणांभक्षणम् ॥
 पितृभ्राता । पुं० पितृव्ये ॥ पितृ
 भांता ॥
 पितृमान् । वि० सुजिज्ञिते ॥ प्रगं
 सार्थमतुम् ॥
 पितृयज्ञः । पुं० पितृणांतर्पणे ॥
 पितृयावः । पुं० यस्मिं षांनार्गविशेषे
 । इष्टापूर्तेदत्तमितिकर्म तेनप्रतिप
 त्तव्ये पथि । ह्यशगस्वपरपर्यायेद
 क्षिण्यमार्गं ॥
 पितृराजः । पुं० अर्धमृगि ॥ पितृणां
 राजा । टच् ॥
 पितृलोक । पु० पितृणांभुवनम् ॥
 टक्षिण्यमार्गं । यत्पटक्षिणः पन्थाः
 पितृलोकः सञ्च्यते । मनुष्या

पित्तम्

नन्दतः सौयंगुणैस्तु स्याच्छताधि
 कः ॥
 पितृवनम् । न० भ्रमगाने ॥ पितृणां
 वनम् ॥ पितृन्वनतिवा । वनस
 मश्ली । पचाद्यच् ॥
 पितृव्यः । पुं० पितृभांतरि ॥ पितृ
 व्यमातुलितनिपातनात् । पितृ
 भांतरिव्यत् ॥
 पितृष्वसा । स्त्री० पितुः स्वसरि
 । पितृभगिन्याम् ॥ माटपितृभ्यां
 स्वसेतिपत्वम् ॥
 पितृस्वमीयः । वि० पितृभांनिनेये ॥
 पितृसद्भिः । वि० मनोजये । पितृ
 समे । पितृसस्यङ्निभाति ।
 भा० । यातशोपसगद्र० कः ॥
 पितृमूः । स्त्री० सन्ध्यायाम् ॥
 पित्तम् । न० शरीरस्थधातुविशेषे ।
 मायी ॥ पञ्चस्वरूपम् । पित्तम्
 षां द्रवंपोतनीलंसत्यगुणोत्तरम् ।
 सरंजटुलघुस्निग्धं तीक्ष्णमस्त्रन्तु
 पाकतः ॥ पीतंनिरामम् । नीलं
 सामम् ॥ चामाशयगतंशरीरतेजः
 पित्तमिच्छुच्यते । अम्यकोपकालो
 यथा । पित्तम्यपर्यान्निटाघयोद्ये
 ति । अत्योपइति मध्यते ॥
 यतः । चाग्निर्कारिर्जिनामि
 धेनारुज्येष्टयोर्धुम् । वैद्यगाम्ब
 यित्तमर्जः पित्तोराव्यप्रकोर्षित
 इतिनिर्दिशात्पूर्वत्वमपि । अम्यप्र

पित्तद्रावी

क्रीपकारणान्याहभावमिश्रः । क
 टूमोष्ण विदाहि तीक्ष्णलवणक्रो
 धोपवासात्पक्षीसम्भोगहृत्पाचुधा
 भिहजनव्यायामनद्यादिभिः । भुक्ते
 ऽजीर्यतिभोजनेचशरद्विधीष्ये तथा
 प्राणिनामध्याङ्गे च तथात्स्राचसम
 येपित्तप्रकीर्षोभवेदिति ॥ अन्यच्च
 । मापैस्त्रिलैःकुलत्वं चमत्स्यैर्मेपा
 मिषेण च । गर्व्येनदधितक्ते शठ्यां
 पित्तं प्रकुम्पतीति ॥ शब्दचन्द्रिका
 यामस्यप्रमेदाः पंचोक्ताः । यथा
 । पाचकंभाजकंचैवरज्जुकालीचकं
 तथा । साचकंचैवपंचेतिपित्तनामा
 न्यनुक्तमादिति ॥ एषांस्थानान्या
 ह । अग्न्याशयेयक्तत्प्रीक्षीर्द्धदये
 लोचनद्वये । त्वचिसर्वशरीरेपुपि
 त्तं निवसतिक्रमादितिभावप्रकाशः
 ॥ अग्निदीयतेऽस्य । दौ० देह्० वा
 । क्तः । अचउपसर्गात्तः । वटिभा
 गुरिरक्तोपमवाप्योरुपसर्गयोः । सं
 ज्ञापूर्वकत्वाद्दक्षीतिदीर्घान् ।
 पित्तद्रावम् । न० घृते ॥ पित्तं हन्ति । ह
 न० । अमनुष्यकटंकेचित्ठिठम् ॥
 चि० पित्तनाशकाद्रव्ये ॥
 पित्तप्रीः स्त्री० गुडूच्याम् । डीप् ॥
 पित्तञ्जरः । पुं० पैत्तिकञ्जरे । विशिप
 तः कोमलनारिकेलंविहन्तिपित्त
 ञ्जर्मन्द्दोषान् ॥
 पित्तद्रावी । पुं० सधुरजस्वीरे ॥

पिनदः

पित्तरक्तम् । न० रोगविशेषे । रक्त-
 पित्ते ॥
 पित्तलम् । न० धातुविशेषे । आर-
 क्कृटे । पीतल० इ० भा० ॥ चि०
 पित्तवति ॥ पित्तमस्त्वस्यास्मिन्-
 वा । सि० लच् ॥
 पित्तला । स्त्री० तोयपिम्पल्पाम् । ला-
 इल्याम् । टाप् ॥
 पित्तारिः । पुं० पर्पटं ॥ लाजायाम् ॥
 चन्दनान्तरे ॥ पित्तस्य अरिः ॥
 पिचैयः । चि० पिचं हिते । तद्यै-
 हितमितिच्छः ॥
 पित्त्यः । न० पित्ततीर्थे । अद्गुष्ठाहु
 ल्योर्मध्ये ॥ आचादौ ॥ मधुनि ॥
 आदकल्पे ॥ पित्तरोदेवताअस्य ।
 वायुहृतुपिचितियत् । रोद्धतः ।
 यस्येतिच ॥ चि० पित्तुरागते ॥ त-
 तभागतद्वयधिकारिपित्तुर्वचैतिय-
 त् ॥
 पित्सन् । पुं० विहृद्भवे । चि० पतने-
 च्छी ॥ पतितुमिच्छुः । लटः श-
 त् । समिमीमेतीस् । अभ्यासलोपः ॥
 पित्सनम् । न० यथि ॥ इतिप्राणकृत्वा
 शब्दास्त्वुधिः ॥
 पित्सुः । चि० विपत्तिपति ॥
 पिधानः । पुं० न० तिरोधाने ॥ अ-
 पिपूर्वकदुधाञ्जोन्मुट । वटिभागु-
 रिरितिपद्येअतोपः ॥
 पिनदः । चि० यामुक्ते । परिहितक-

पिपीलक :

बं चादौ भटे । अपिनश्च निद्र । गह-
बंधने । कर्मस्थितः । वटिभागुरि-
रिच्छलोपः ।

पिनाकः । पुं० न० रुद्रत्रापि । पांशु-
वर्षे । विशूले । शाङ्करएवत्रिशूलः ।
इति० स्वामी । पातिशिवानुचरान् ।
पिनाकाद्यद्येतिपातेराकः । इत्त्व-
नुम्च ॥ पनाद्यते । पनस्तुती ॥
पिनाकादिच्चात्साधुर्वा ।

पिनाको । पुं० शिवे । पिनाकोधनु-
रस्वास्ति । इनिः ॥ यात्रायोगान्त
रे । रविः पठेसितच्छिद्रे तृतीये-
भूमिनन्दनः । पिनाकयोगोविज्ञे-
योयातुर्विजयकारकः ।

पिपतिपन् । पुं० खगे । वि० पित्सौ ।
पतनेच्छी ॥

पिपतिपुः । पुं० विहगे । वि० प-
तितुमिच्छौ । पतेः सन्नन्तादुप्र-
च्ययः । तनिपतीत्वादिनाद्दत् ॥

पिपासा । स्त्री० तृषि । लोभस्यभावे
यम् । पश्यन्नुत्पिपासे ॥ पातुमि-
च्छा । पापाने । धातोरितिसन् ।
अप्रच्ययात् । टाप् ॥

पिपासुः । तृषिते ॥ पातुमिच्छुः ।
पिपतेः सन्नन्तादुप्रच्ययः ॥

पिपीलकः । पुं० कीटविशेषे । अ-
पिपील्यते । पीलप्रतिपन्नम् । घञ् ।
घटिभागुरिरिच्छपिरलोपः । स्वार्थे-
कान् ॥ शनैर्यातिपिपीलकः ॥

पिप्पलः

पिपीलिका । स्त्री० पिपीलकस्त्रियि ।
चींटी० इ० भा० ॥ टाप् । प्रखल-
स्यादितोच्चम् ॥

पिपीली । स्त्री० पिपीलिकायाम् ॥ घ
ञ्जान्ङीष् ॥

पिप्पकः । पुं० खगान्तरे ॥

पिप्पटा । स्त्री० खाद्यभेदे । गुडशकं-
रायाम् ॥

पिप्पलः । पुं० वीधिद्रुमे । चलदले ।
अश्वत्ववृत्ते । पीपल० इ० भा० ॥ पि
प्पलोदुर्जरः शीतः पित्तश्लेष्मत्र-
णास्रजित् । गुरुस्तुवरकोरुषोवर्षी
योनिविशोधनः इतिभावप्रकाशः ॥

० अत्रपद्मपुराणोक्तानिवचनानि-
लिख्यन्ते । अश्वत्वमूलमासाद्यशा
केनास्रोदकेनवा । एकंवाभोजयेद्-
विप्रंकोटिकोटिफलंशमेत् ॥ ० ॥

अश्वत्वमूलमासाद्यतपोहोमः सुरा
चनम् । अचयंमुनिशाटूँलवृक्षणोव
चनयथा ॥ १०१ ॥ एवंसमर्चितोऽ

श्वत्वः सर्वसौख्यप्रदोभवेत् । यज्ञा
यैच्छेदितोऽश्वयः सर्वारोग्यप्रदोभ-
वेत् ॥ ०१० ॥ अश्वत्वः पूजितोये

नपूजिताः सर्वदेवताः । अश्वत्व-
च्छेदितोयेनच्छेदिताः सर्वदेवताः ।

अन्यः श्रुवः सुसन्तुष्टोऽश्वत्वोदेवम-
योगुरुः । ससेव्यः पूजनीयश्चरणव
यविनाशकः ॥ भृगुवर्कधारेभौमेच-
मध्याङ्गे निशिसंध्ययोः । अश्वत्वदृश

पिप्पली

नंकार्यकुलक्षयभयात्मभिरिति ॥
 पिप्पलंजलमस्यास्तिमूर्लेसिक्तत्वात् ।
 चर्गश्चाद्यच् ॥ निरंगुके ॥ पञ्चि-
 विशेषे ॥ निरर्गले ॥ न० । सलि-
 ले ॥ वस्त्रच्छेदविशेषे ॥ कर्मपाले ॥
 पिप्पलकम् । वज्रोजहन्ते । चूचुके ॥ सीव
 नसूत्रे ॥
 पिप्पलव्रतम् । न० । बालिवैधव्ययोगना
 शकैव्रते ॥ यलवद्विधवायोगेवाख्ये
 सतिमृगीदृशाम् । पितारहसिकुर्वी
 तसद्व्रतंशास्त्रसस्यतम् ॥
 पिप्पलादः । पुं० वेदप्रसिद्धेष्टविशेषे ॥
 पिप्पलिका । स्त्री० कणायाम् । पिप्प
 ल्याम् ॥ पिप्पल्येव । स्वार्थेकः । इस्त्रः ॥
 पिप्पली । स्त्री० कणायाम् । उपकु ।
 ल्यायाम् । मागध्याम् । कणायाम्
 । पीपल० इ० भा० ॥ पिप्पलीदी
 घनीवृष्ट्याखादुपाकारसायनी । अ-
 च्चुप्शाकटुकास्त्रिधावातश्रेष्ठप्रशरी
 लघुः ॥ पित्तलारिचनी हन्तिश्वास
 कासीदरज्वरान् । कुष्ठप्रमेशगुल्मा-
 र्गः श्लेष्मलासमारुतान् ॥ आर्द्रां
 कफप्रदास्त्रिग्धाशीतलामधुरागुरुः
 । पित्तप्रशमनीसातुशु कापित्तप्रको
 पिणी ॥ पिप्पलीमधुसंयुक्ताग्नेदः
 कफघ्निनाशिनी । प्रवासकासज्वरह
 रीहृष्यामेधाम्निवर्धिनी । लीर्णज्वरि
 ऽग्निमान्द्यं चशस्यतेगुडपिप्पली ।
 कासात्रीर्शाऽरुचिश्तानहृत्पाण्डुः

पित्तः

मिरोगनुत् ॥ द्विगुणः पिप्पलीचूर्णा
 हुशोचभिवर्जामतः ॥ पिपत्ति^१ ।
 पृ० । वा० अलच् । पृ० । गौरा
 दित्वान्डीष् ॥
 पिप्पलीका । स्त्री० अश्वत्थीहृत्ते ॥
 पिप्पलीमूलम् । न० यन्विके । पीपला
 मूल० इ० भा० ॥ दीपनंपिप्पली
 मूलं कटुष्णपाचनंलघु । रुचंमिक्त
 कार्भेदिकफवातीदरापहम् ॥ आ
 नाहृत्तीहृगुल्मघ्नं कुम्भिश्वासज्वरपह
 मितिभावप्रकाशः ॥ पिप्पल्यामूल
 म् ॥
 पिप्पिका । स्त्री० दन्तमूले ॥ इ० हे०
 पिपुः । पुं० जटुलं । लस्यन इतिभाषा
 ॥ अषिप्रवते शुद्धती ॥ मितट्टादि
 च्चाङ्गुः । वट्टिभागुरिरक्तोप मवा
 थोरुपसर्गयोः ॥
 पिप्यालः । पुं० राजादने । सन्नकट्टी ॥
 चिरींजी० इतिप्रसिद्धबीजस्रष्टे ॥
 पीयते । पीयुः सौत्रोघातुः । पीयु
 क्कणिभ्वांकालन् । वापुलकादधस्र
 ष ॥
 पिपुवाः । पुं० पीपुस्रष्टे ॥
 पित्तः । पुं० क्लिप्ते चणि । क्लेदयुक्तमेव
 ॥ चि० । तदति ॥ क्लिप्ते चक्षुपीच-
 स्य । क्लिप्तेचक्षुपीचिपिलादेशो
 लक्षप्रत्ययः ॥ चक्षुर्गतः क्लेदरोगः
 पित्तशब्दाच्च ॥ तद्योगाच्चक्षुसा
 योगात्पुरुपीपीतित्वान्म्यातारः ॥

पिशाची

पिशङ्गः । पुं० कपिले । पिङ्गलवर्णं
 । सुवर्णवर्णसदृशवर्णं ॥ त्रि० ।
 तद्वति ॥ पिंशति । पिशयवयवे ।
 विडादिभ्यः किदिख्यङ्गच् ॥
 पिशङ्गा । स्त्री० कपिलवर्णायाम् ॥
 पक्षेटाप् ॥
 पिशङ्गी । स्त्री० पिङ्गलवर्णायाम् ॥
 पिशङ्गादुपसङ्ख्यानमितिपात्तिको
 ङीप् ॥
 पिशाचः । पुं० देवयोनिविशेषे । पि
 चास पिशाच० इतिचभाषा० ॥
 राजसादपकृष्टे अशुचिसरुदेशनिवा
 सिनि ॥ पिशितमग्राति । अण० ।
 कर्मण्यण् पु० शितशब्दस्यलोपः
 । अशुशब्दस्यशाचादेशः । मध्यता
 लव्यः ॥ प्रेते ॥ यथा । अशौचान्ता
 दृष्टितीयेद्विषयस्यनोत्पद्यतेहपः । पि
 शाचत्वंभवेत्तस्यदत्तैःश्राद्धगतैरपि ॥
 पिशाचकः । पुं० पिशाचेकुशले ॥
 आकपोदिभ्यः कन् ॥
 पिशाचकौ । पुं० कुवेरे । पिशाचाःसन्त्यस्य
 । पिशाचाच्चेतीनिः कुगागमश्च ॥
 पिशाचद्रुः । पुं० शाखोटवृक्षे ॥ पिशा
 चानाद्रुः ॥
 पिशाचपतिः । पुं० रुष्टे । पिशाचानां
 पतिः ॥
 पिशाचवृक्षः । पुं० शाखोटि ॥
 पिशाचो । स्त्री० गन्धमांस्याम् । पिशा
 चिकायाम् । पिशाचस्त्वियि ॥

पिष्टपम्

पिशितम् । न० मांसि ॥ पिंशति ।
 पिशयवयवे । पिशेः किञ्चेतीतन्
 पिश्र्यतेस्यवा । क्तः ॥
 पिशिता । स्त्री० जटामांस्याम् ॥
 पिशिताशी । त्रि० शाष्कुले । मांस
 भक्षके ॥
 पिशी । स्त्री० जटामांस्याम् ॥
 पिशुनः । पुं० कपिवक्त्रे । नारदे ॥
 काके ॥ न० कुङ्कुमे ॥ त्रि० सूचके
 । परोक्षेपरदोषोक्तासके ॥ क्रूरे ॥
 पिंशति । पिशि० । क्षुधिपिगिमि
 थिभ्यः किदिख्युनन् ॥
 पिशुना । स्त्री० पृक्कायाम् । पिडिं
 शाक इति गौ० भा० ॥ अदन्तल
 क्षण्टाप् ॥
 पिष्टम् । न० सौसके ॥ पूषे । त्रि०
 चूर्णिते । चूर्णीकृतते । क्षुण्णे । पीसा
 इ० भा० ॥
 पिष्टकः । पुं० घृतपूपादौ । अपूपे
 पूडा० इति भा० । नेत्ररोगविशि
 पे ॥ तद्वक्षणं यथा । अघ्नोपामारुत
 कोपेन शक्तेपिष्टममुन्नतम् । पिष्ट
 वत्पिष्टकंविशिमलाक्तादर्गसज्जिभम्
 ॥ पिष्टस्यविकारः । संज्ञायामिति
 कन् ॥ न० । तिलचूर्णे ॥
 पिष्टकारिणी । स्त्री० क्षुण्णदास्याम् ।
 पिसनहारी इ० भा० ॥
 पिष्टपम् । पुं० न० भुवने । पिष्टपे ।
 विशन्त्यस्मिन्सुहातिनः । विशप्रवेगः

पिप्पली

नंकार्यकुललयभयात्मभिरिति ॥
 पिप्पलंजलमस्यास्तिमूलेसिन्नाच्चात् ।
 अर्शत्रायच् ॥ निरंशुके ॥ पञ्चि-
 विशिषे ॥ निरगंले ॥ न० । सलि-
 ले ॥ वस्त्रच्छेदविशिषे ॥ कर्मफले ॥
 पिप्पलकम् । वज्रोजहन्ते । चूचुके ॥ सौब-
 नसूत्रे ॥
 पिप्पलव्रतम् । न० । बालिवैधव्ययोगना-
 शक्रेव्रते ॥ बलवद्विधवायोगेवात्ये
 सतिमृगौडशाम् । पितारहसिकुर्वी
 ततद्व्रतंशास्त्रसस्यतम् ॥
 पिप्पलादः । पुं० वेदप्रसिद्धेष्टपिविशिषे ॥
 पिप्पलिका । स्त्री० कणायाम् । पिप्प-
 ल्याम् ॥ पिप्पल्येव । स्वार्थिकः । वृक्षः ॥
 पिप्पली । स्त्री० कणायाम् । उपकु ।
 ल्यायाम् । मागध्याम् । कणायाम्
 । पीपल० इ० भा० ॥ पिप्पलीदी-
 पनीष्ट्यास्त्राटुपाकारसायनी । अ-
 स्युष्णाकटुकास्त्रिधावातश्रेष्ठप्रहरी
 लघुः ॥ पित्तलारेचनी शन्तिश्वास
 कासीदरज्वरान् । कुष्ठप्रमेहगुल्मा-
 र्जः । मोहशूलाममारुतान् ॥ आर्द्रां
 दफप्रदास्त्रिधाशैतलामधुरागुरुः
 । पित्तप्रगमनीसातुशु कापित्तप्रको-
 पिणी ॥ पिप्पलीमधुसंयुक्तामेदः
 कफविनाशिनी । श्वासकासज्वरह-
 रीहृष्यामेधाग्निवर्धिनी । जीर्णज्वरे
 ऽग्निमान्द्यं चशस्त्रेतुङ्गपिप्पली ।
 कासातीर्णाऽरुचिश्वासहृत्पाण्डु

पित्तः

मिरोगनुत् ॥ द्विगुणः पिप्पलीचूर्णां
 द्रुगोवभिषजांमतः ॥ पिपत्ति ।
 पू० । वा० अलच् । पू० । गौरा
 दित्वान्डीष् ॥
 पिप्पलीका । स्त्री० अश्वत्थीवृक्षे ॥
 पिप्पलीमूलम् । न० । यन्धिके । पीपला
 मूल० इ० भा० ॥ दीपनं पिप्पली
 मूलं कटुष्णापाचनं लघु । रुचं पित्त
 करं भेदिकफवातोदरापहम् ॥ आ-
 नाहरीहृगुल्मवृं कृमिश्वास्तत्रवापह
 मितिभावप्रकाशः ॥ पिप्पल्यामूल
 म् ॥
 पिप्पिका । स्त्री० दन्तमूले ॥ इ० हि०
 पिप्पुः । पुं० अटुलं । लखन इतिभाषा
 ॥ अपिप्लवते मृद्गती ॥ नितट्टादि
 च्चाङ्गुः । वटिभागुरिररुपे मया
 श्योरुपसर्गयोः ॥
 पियालः । पुं० राजादने । सन्नकट्टी ॥
 चिरींजी० इतिप्रसिद्धबीलस्यवृक्षे ॥
 पीयते । पीयुः सौचोधातुः । पीयु
 क्कणिभ्यांकालन् । वाहुलकादुधस्य
 च ॥
 पिलुकः । पुं० पीलुवृक्षे ॥
 पिलः । पुं० क्लिन्नं जषि । क्लिं दयुक्लनेच
 । वि० । तदति ॥ क्लिन्ने चक्षुपीच-
 स्य । क्लिन्नस्यचित्पिपीतिपिलादेशो
 लक्षप्रत्ययः ॥ चक्षुर्गतः क्लिं द्रोगः
 पित्तगच्छाच्यः । तद्योगाच्चक्षुस्त
 योगात्पुरुषोर्पातिव्याख्यातारः ॥

पिशाची

पिष्टपम्

पिशङ्गः । पुं० कपिले । पिङ्गलवर्णे
 । सुवर्णवर्णसहशिवर्णे ॥ चि० ।
 तद्धति ॥ पिंशति । पिशङ्गवयवे ।
 विडादिभ्यः किदिच्छङ्गच् ॥
 पिशङ्गा । स्त्री० कपिलवर्णायाम् ॥
 पचेटाप् ॥
 पिशङ्गी । स्त्री० पिङ्गलवर्णायाम् ॥
 पिशङ्गादुपमङ्ख्यानमितिपाक्षिको
 ङीप् ॥
 पिशाचः । पुं० देवदोनिविश्रये । पि
 चास पिशाच० इतिचभाषा० ॥
 राक्षसादपक्रष्टे अशुचिमरुदेशनिवा
 सिनि ॥ पिशितमश्नाति । अश० ।
 कर्मण्यण् पुं० शितशब्दस्यलोपः
 । अशशब्दस्यशाचादेशः । मध्यता
 लव्यः ॥ प्रेते ॥ यथा । अशौचान्ता
 द्द्वितीयेज्जिवस्यनोत्सृज्यतीवृषः । पि
 शाचत्वभवेत्तस्यदत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥
 पिशाचकः । पुं० पिशाचिकुशले ॥
 आकर्षादिभ्यः कन् ॥
 पिशाचकौ । पुं० कुवेरे ॥ पिशाचाः सन्व्यस्य
 । पिशाचाच्चे तीनिः कुगागमद्य ॥
 पिशाचद्रुः । पुं० शाखीटवृक्षे ॥ पिशा
 चानांद्रुः ॥
 पिशाचपतिः । पुं० रुद्रे । पिशाचानां
 पतिः ॥
 पिशाचवृक्षः । पुं० शाखीटे ॥
 पिशाचौ । स्त्री० गन्धमांश्याम् । पिशा
 चिकायाम् । पिशाचभित्ति ॥

पिशितम् । न० मांसे ॥ पिंशति ।
 पिशङ्गवयवे । पिशेः किच्चे तीतन्
 पिश्रतेस्मवा । ङः ॥
 पिशिता । स्त्री० जटामांश्याम् ॥
 पिशिताशी । चि० शाङ्कुले । मांस
 भक्षके ॥
 पिशी । स्त्री० जटामांश्याम् ॥
 पिशुनः । पुं० कपिवक्षे । नारदे ॥
 काके ॥ न० सुहुमे ॥ चि० सूचके
 । परोक्षेपरदोषोद्भासके ॥ क्रूरैः ॥
 पिंशति । पिशि० । क्षुधिपिशिमि
 दिभ्यः किदिच्छु नन् ॥
 पिशुना । स्त्री० पृक्तायाम् । पिडिं
 शाक इति गी० भा० ॥ चदन्तल
 क्षण्टाप ॥
 पिष्टम् । न० सौसके ॥ पूषे । चि०
 चूर्षिते । चूर्षीकृति । चुषे । पीसा
 द्द्र० भा० ॥
 पिष्टकः । पुं० घृतपूपादौ । अपूपे
 पूष्ठा० इति भा० । नेत्ररोगविशे
 पे ॥ तन्नक्षत्रं यथा । शं भ्रानाकृत
 कोमेन शुक्रं पिष्टसमुद्रतम् । पिष्ट
 यत्पिष्टकंविदिमलाक्लादर्शसन्निभम्
 ॥ पिष्टस्यधिकारः । संज्ञायामिति
 कन् ॥ न० । तिलचूर्णे ।
 पिष्टकारिकी । स्त्री० चूर्णदास्याम् ।
 पिसनहारी द्द्र० भा० ॥
 पिष्टपम् । पुं० न० भुवने । विष्टपे ।
 विशन्त्यस्मिन्सुकृतिनः । विश्रम्येग

पिष्टिका

ने । अस्मात्० विटपिष्टपविशपो
 लपाङ्घ्रौणादिकः कपन्० विशते
 रादेः पः प्रच्ययस्वतुट्प्रश्चेतिष
 त्वम् ॥ यहा पिश्र्यते० पिष्यतेवा ।
 पिश्र्यते० पिप्लसञ्चूर्णनेवा ॥
 प्रक्षिप्यापूर्ववत् ॥ सूत्रेविष्टपस्थाने
 पिष्टपद्रुतिपकारादिपाठस्तूञ्ज
 लदत्तरीच्योक्तः । नायंयुक्तः । यत्र
 ब्रह्मस्यविष्टपसिद्ध्याद्दौदन्व्योष्ठादि
 पाठस्यदर्शनात् ॥

पिष्टपचनम् । न० ऋजीधे । पिष्टपाक
 पात्रे । तर्द्धे इ० भा० ॥ तिलाती
 इ० गौ० भा० ॥ पच्यतेऽव । हुप
 चप्० । करणेति ल्युट् । पिष्टस्यप
 चनम् ॥

पिष्टपाकभृत् । पुं० पिष्टपाकपात्रे ।
 पिष्टपचने ॥

पिष्टपूरः । पुं० वटकेष्टतपूरे ॥ इ० डे० ॥

पिष्टपक्तिः । पुं० मुहकसूरादिपिष्टे ।
 चमस्याम् ॥

पिष्टसौरभम् । न० चन्दने ॥ इ० हा० ॥

पिष्टातः । पुं० पटवासके । धूतिगुच्छ
 के । अवीर इति युक्ता० इति भा०
 ॥ बस्त्रादिवासनार्थं मेकीकृच्छगन्ध
 द्रव्यचूर्णे । पिष्टमतिति । अत० ।
 कर्मस्थान् ॥

पिष्टकम् । न० तगडु लोहवतमर्चारे ॥

पिष्टिका । स्त्री० पिष्टदिदले ॥ पिष्टो
 इ० भा० ॥ यथा । दालिः संस्था

पीठः

पितातीयेततोपद्धतकञ्चुका ॥ शि-
 लायांसाधुसम्पिष्टापिष्टिकाकथिता
 बुधैरितिभावमिश्रः ॥

पिष्टोडी । स्त्री० श्वेतामूलिकाया
 म् ॥

पिहितः । चि० आच्छादिते । संवी
 ते । आवृते । कृन्ने । टका० इ०
 भा० । तिरोहिते । अपिधीयतेस्म
 । दुधाञ्० । क्तः । दधातेर्हिः ।
 भागुरिभतेनाहोपः ॥

पीठः । चि० चौकोतिपीठी० इत्यादि
 नाम्नाचप्रसिद्धे ॥ उपवेशनाधारे ।
 आसनविशेषे । पीठन्यत्र । पिठहिं
 सासंज्ञे शनयोः । हलश्चेतिघञ् ।
 बाहुलकादीर्घः । पीयतेऽववा । पी
 ड्यानि । वा० ठक् ॥ धातुपापाण
 काष्टैश्चपीठस्त्रिविधलक्ष्यते ॥ विशे
 पोयुक्तिरुत्पतरौपीठीहे श्रेष्ठपद्यः
 ॥ एतपञ्चाशद्भेदमिह देवतास्थान
 विशेषे ॥ यथा ॥ कृतयुगेदचप्रजा
 पतेर्यज्ञेगिबनिन्दान्मुखाप्राणांस्त्व
 ज्ञावत्त्वाः सत्त्वाः शरीरंशिरसिधृ
 च्चाभनतिशिवेविष्णुनाचक्रौणच्छि
 ब्राह्मवयवाः यत्रयत्रपतिताम्पृथ
 ट्पृथ्वाएकपञ्चाशन्महापीठाश्चमवन्नि
 तिपौराणिकी यथातिप्रसिद्धास्ति
 ॥ ७ ॥ अथतेषांनिरूपणम् । ईश्व
 रउवाच । मातः परापरदेविसर्व
 ज्ञानमयीश्वरि । कथ्यतामिसर्वपी

पीठ :

ठंशक्तिभैरवदेवताः ॥ देव्युवाच ॥
 शृणुवत्सप्रवक्ष्यामिदयाजोभक्तयत्सल
 याभिर्विनानसिध्यशिशपसाधनत
 त्कियाः ॥ पञ्चाशदिकपीठानिएवं
 भैरवदेवताः । अद्भप्रत्यङ्गपातेन
 विष्णु चक्रवर्तेनच ॥ ममान्यवपुषो
 देवहितायत्वयि कथ्यते ॥ ब्रह्म
 रंभं हिङ्गुलायांभैरवोभीमलोचनः
 । कोट्टवीसामहामायाचिगुणाथादि
 गम्बरी ॥ १ ॥ शर्करारेचिनेत्रं मे
 देवीमहिषमर्दिनी । क्रीधीशोभैरव
 स्तवसर्वसिद्धिप्रदायकः ॥ २ ॥
 सुगन्धायांनासिकामेदेवच्च यम्बकभै
 रवः । सुन्दरीसामशदेवीमुनन्दा
 तवदेवता ॥ ३ ॥ काग्नोरैकगुहदे
 शश्चित्रसध्वैश्वरभैरवः । मलामाया
 भगवतीगुणातीतावरप्रदा ॥ ४ ॥ ज्या
 लामुध्यांमहाविहादेवउन्मत्तभैरवः
 । शम्बिकासिद्धिदानास्त्रीस्तनजाल-
 न्धरमम ॥ ५ ॥ भीषणोभैरवस्तवदे
 वीचिपुरमालिनो ॥ हार्दपीठं वैद्य-
 नाधैवैद्यनाथस्तुभैरवः ॥ ६ ॥ देवताज
 यदुगांख्या ॥ ७ ॥ नेपालेलानुनीम
 म ॥ कपालीभैरवः श्रीमान्महा-
 मायाचदेवता ॥ ८ ॥ मानसेद्वजह-
 स्तोमेदेवीदाजायणीहर ॥ अनरोभै
 रवस्तवसर्वसिद्धिप्रदायकः ॥ ९ ॥
 उत्कलिनाभिदेशश्चिरवाचेचमुच्य-
 ते । विमलासामशदेवीजगन्नाथस्तु

पीठ :

भैरवः ॥ १० ॥ गण्डक्यांगण्डपात
 यतचसिद्धिर्नसंशयः । तत्रसागण्ड-
 कीचण्डौचक्रपाणिस्तुभैरवः ॥ ११ ॥
 बहुलायांवासवाहुर्बहुलाख्यानुदेव-
 ता । भीरुकोभैरवोदेवः सर्वसिद्धि
 प्रदायकः ॥ १२ ॥ उज्जयिन्यांकुर्भ
 रक्षमाहल्यः कपिलाम्बरः । भैर
 वः सिद्धिदः साचाट्टदेवीमहलच-
 षिडका ॥ १३ ॥ चट्टलेदचवाहुर्मेभै
 रवश्चन्द्रशिखरः । व्यक्तरूपाभगवती
 भवानीतवदेवताविशिषतः कलि-
 युगेवसामिचन्द्रशिखरे ॥ १४ ॥ चि
 पुरायांद्वजपाट्टोदेवताचिपुरामता ।
 भैरवस्त्रिपुरेशश्चसर्वाभीष्टफलप्रदः
 ॥ १५ ॥ त्रिस्रोतायांवासपाट्टोभाम
 रीभैरवीम्बरः ॥ १६ ॥ योनिपीठं-
 क्कामगिरौकामाख्यातपदेवता । य-
 चास्तेचिगुणातीतारूपपापाण्डपि-
 णी । यचास्तेमाधवः साचाट्टमान
 न्दोषभैरवः । सर्वदाविहरेदुदेवी-
 तवमुक्तिर्नसंशयः ॥ तत्रश्रीभैरवी-
 देवीतवनतवदेवता । प्रचण्डचशिड
 कातत्रमातङ्गीचिपुराश्विका ॥ वग-
 लाकमलातवसुवनेश्रीसुधूमिनो । ए-
 तानिवरपीठानिग्रंशंशिवरभैरव ॥
 एयंतादेवताः सत्रांपयंतैदृशभैरवाः
 ॥ १७ ॥ सर्वत्रविरलाचारंकामरु-
 पेष्टहेष्टहे ॥ गौरीशिखरमारुह्यपुन
 कंननविद्यते ॥ १८ ॥ करतोयां-

पौठ :

समासाद्ययावच् छिखरवासिनौ ।
 शतधोजनविस्तीर्णचिकोणं सर्वसिद्धि
 दम् । देवामरणमिच्छन्तिकिंपुनर्मा
 नवादयः । भूतधात्रीमहामायाभे
 रवः । क्षीरखण्डकः ॥ युगाद्यायां-
 महादेवदधाङ्गुष्ठपदीमम ॥ १८ ॥
 नकुलीयः कालिपीठेदक्षपादाङ्गु-
 लीषुच । सर्वसिद्धिकरीदेवीका-
 लिकातत्रदेवता ॥ २० ॥ अङ्गुली
 पुचष्टस्रप्रयागेखलिताभवः । ज
 यन्ध्यामजड्वाचजयन्तीकामदीश्व
 रः ॥ २१ ॥ भुवनेशौसिद्धिरुपा-
 किरीटस्थाकिरीटतः । देवताविम
 लानाम्नीसंवर्त्तीभैरवस्तथा ॥ २२ ॥
 वाराणस्यांविशालाजीदेवताकालभै
 रवः । मणिकर्णोतिविख्याताकुण्ड
 लक्ष्ममश्रुतेः ॥ २३ ॥ कन्याश्र-
 मेधपृष्ठंमिनिमिपोभैरवस्तथा । सर्वा
 णीदेवतातत्र ॥ २४ ॥ कुन्लेवेच-
 गुल्फतः । श्याणुर्नाम्नाचसावित्री
 देवता ॥ २५ ॥ मणिवेदके । मणि
 वंधेचगायत्रीसर्वानन्दस्तुभैरवः । २६
 श्रीशैलेचममयीवा महालक्ष्मीस्तुदे-
 वता । भैरवः शम्बरानन्दोदेशेदेश-
 व्यथस्थितः ॥ २७ ॥ काञ्चोदेशेच-
 कङ्कालोभैरवोरुनामकः । देव-
 तादेवगर्भाख्या ॥ २८ ॥ नितम्बः
 कालमाधवे । भैरवश्चासिताङ्गयदे
 वीकालीचमुक्तिदा । दृष्टादृष्टामहा

पौठ :

देवमन्त्रसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ कुजवारे
 भूततिथौनिशार्हेयस्तुसाधकः । न
 त्वाप्रदक्षिणीकृत्यमन्त्रसिद्धिमवाप्नु
 यात् ॥ २९ ॥ शोणाख्यामद्रसेन-
 स्तु । नर्मदाख्येनितम्बकः ॥ ३० ॥
 रामगिरौस्तनान्यञ्चशिवानीचण्ड-
 भैरवः ॥ ३१ ॥ वृन्दावनेकेशजा-
 लीउमानाम्नीचदेवता । भूतेशोभैरव
 स्तत्रसर्वसिद्धिप्रदायकः । ३२ ॥
 संहाराख्यजर्हदन्तेदेवीनारायणेशु
 चै । अधोदन्तंमहारुद्रोवाराहीपञ्च
 सागरे ॥ ३३ ॥ करतोयातटतल्पं
 वामेशामनभैरवः ॥ अपर्यादेवता-
 तत्रब्रह्मरूपाकरीना ॥ ३४ ॥ शौ-
 पर्वतेदक्षतल्पंतत्रश्रीसुन्दरीपरा ।
 सर्वसिद्धिकरीसर्वासुन्दरानन्दभैरवः
 ॥ ३५ ॥ कपालिनीभीमरूपावाम-
 गुल्फोविभासके ॥ ३६ ॥ उदरञ्च
 प्रभासेमेचन्द्रभागायशस्विनी । वक्र-
 तुण्डोभैरव ॥ ३७ ॥ शोर्वांष्टोभैरव
 पर्वते । अघन्तीचमहादेवीलम्बकर्ण
 स्तुभैरवः ॥ ३८ ॥ चिकुकीभामरी ।
 देवीविक्रताख्योवलिस्थले ॥ ३९ ॥
 गण्डोगोदावरीतीरेविश्वेशीविश्वमा
 तका । दण्डपाणिभैरवस्तुवामगण्डे
 तुराकिनौ ॥ अमायीभैरवोवत्ससर्व-
 शैलात्मकोपरि ॥ ४० ॥ रत्नाबल्यांद्
 चस्कन्धः कुमारीभैरवः शितः ॥
 ४१ ॥ मिथिलायामुमादेवीयाम्बक

पोठ :

श्रीमहोदरः ॥ ४२ ॥ नालाहटां
 नलापातोयोगेशोभैरवस्तथा । तत्र
 साकालिकादेशो सर्वसिद्धिप्रदायि
 का ॥ ४३ ॥ कर्णाटैवैवकर्णेशोभै
 र्नामभैरवः । देवतात्रयदुर्गाख्या
 नानाभोगप्रदायिनी ॥ ४४ ॥ वक्र
 प्रवरेमनः पातवक्रनाथस्तुभैरवः ।
 नदीयापहरातवदेवीमहियमर्दिनी
 ॥ ४५ ॥ वशोरेपाणिपद्माक्षदेवतायश
 रेप्रवरी । चण्डसभैरवावचतत्रसिद्धि
 मत्राप्रयात् ॥ ४६ ॥ अट्टहासिचोष्ट
 पातीदेवीसाफुल्लरासृता । विश्वे
 शोभैरवस्तत्रसर्वाभीष्टप्रदायकः ॥
 ४७ ॥ शारपातो नन्दिपुरेभैरवो नन्दि
 केशवरः । नन्दिनीसासहादेवीतत्रसि
 धिर्नसंशयः ॥ ४८ ॥ लङ्कायां नूपु
 रक्षैवभैरवोराजसेश्वरः । इन्द्राची
 देवतातत्रइन्द्रो पासितापुरा ॥
 ४९ ॥ विराटदेशमध्ये तुपादाशुलि
 निपातनम् । भैरवो वसुधाधश्चदेवी
 तत्राम्बिकासृता ॥ ५० ॥ मगधे
 दत्तजङ्गामेश्वोमकेशस्तुभैरवः । स
 र्वा नन्दकारीदेवीसर्वकामफलप्रदा ॥
 ५१ ॥ एतास्ते ऋधिताः पुत्रपीठना
 थाधिदेवताः ॥ श्रीचाधीशंविनादे
 वंपूजयेत्पीठठेयताम् । भैरवोऽक्रिय
 तिसर्वैजपपूजादिसाधनम् ॥ अत्रा
 त्वाभैरवंपोठपीठशक्तिश्चण्डर ॥
 प्राणनाथनसिन्धु तत्कल्पकोटिजपा

पीठी

दिभिः ॥ नदेयंपरशिष्येभ्योनिन्द
 कायदुरात्मने । शठायवञ्चकायेदं
 दत्त्वास्त्युमवाप्नुयात् ॥ ६५ ॥ ५॥
 नावशिष्यायनेत्रिकायशुचिप्रिये ।
 साधकायकुलीनायमन्त्रोमन्त्रार्थसि
 द्ध्ये ॥ ० ॥ इतितस्त्रचूडामथौशि
 वपार्वती संघाटे एकपञ्चाशद्दिव्यो
 त्पत्तीपीठनिर्णयः समाप्तः ॥ अ-
 न्यानिपीठानिकासीपुराण्ये ॥ १८
 । ५० । ६१ । अध्यायेवद्रष्टव्यानि ॥
 पीठकलिः । पुं० नायकविशेषः । पीठ
 मर्हे ॥
 पीठमर्हः । पुं० नायकविशेषः । नम्रं
 सचिवः । तत्रलक्षणं । कुपितस्त्रीप्रसाद
 कद्रुति । अस्योदाहरणं यथा । को
 यंकोपविधिः प्रयच्छकुरुषा गर्भव
 शोजायतांपीयूषद्रवदीर्घिकापरिम
 लीऽऽरामीदितामेदिनी । आस्तांवा
 स्युऽथालुलोचनमिदं व्यावर्तयन्ती
 मुहुर्गम्य कुप्यमितस्तमुन्दरितपीठ
 न्दालिसन्तामहेद्रुति ॥ नाग्योक्ता
 नायकप्रिये ॥

पीठसर्पकः । वि०
 पीठविसर्पः । खड्ग
 पीठसर्पः । पांशुरे । पद्मे ॥
 पीठस्थानम् । न० शिवताविज्ञेपाशांप्
 वास्थाने ।
 पीठिका । स्त्री० पातनिकायाम् ॥
 क्रमे ॥
 पीठी । स्त्री० पीठे । आसने । चौकी

पीतस्फटिक :

पीतरक्त : । पुं० पुष्परामणौ ॥
 पीतरत्नम् । न० गोमेदमणौ ॥
 पीतराग : । पुं० पीतवर्णं । किञ्चुल्ले
 ॥ सिद्धयुक्ते ॥ चि० । पीतवर्णवति
 पीतरोहिणी । स्त्री० काश्मर्याम् ॥
 पीतलः । पुं० पीतवर्णं ॥ चि० तद्वति ॥
 पीतलकम् । न० पित्तले ॥ इ० रा० ॥
 पीतलोहम् । न० पित्तलभेदे ॥
 पीतवासा : । पुं० श्रीकृष्णो ॥ चि० पी
 । तयस्त्ववति ॥
 पीतबीजा । स्त्री० मेथिकायाम् । पी
 तानिबीजानियस्याः ॥ चि० पीत
 वर्णबीजयुक्तो ॥
 पीतवृक्षः । पुं० श्योनाकप्रभेदे ॥ सर
 लवृक्षे ॥
 पीतशालः । पुं० असनवृक्षे ॥
 पीतसारः । पुं० मलयजे ॥ गोमेद
 कमणौ ॥ तुरुष्के ॥ वीजके ॥ अ
 ङ्गीठवृक्षे ॥ न० हरिचन्दने ॥
 पीतसारकः । पुं० सर्लकवृक्षे वि
 लयसारइतिव्याप्तं ॥ पीतः सारो
 स्य ॥ निम्बवृक्षे ॥ अङ्गीठवृक्षे ॥
 इ० रा० नि० ॥
 पीतसारि । न० सोतीञ्जने ॥
 पीतमालकः । पुं० सर्लकवृक्षे । अ
 सने । वम्बुके । विजयसार० इ०
 व्याप्तं ॥ पीतः सारोऽस्य । रलयो
 रिकत्वम् ॥
 पीतस्फटिकः । पुं० पुष्परामणौ ॥

पीतु :

पीत । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥ दारुहरि
 द्रायाम् ॥ महाज्योतिष्मत्याम् ।
 कपिलशिंशपायाम् ॥ प्रियङ्गौ ॥
 गोरोचनायाम् । अतिविषायाम् ॥
 धीयतेस्य । पीड्पाने० पापानेवा ।
 कर्मदित्तः । पुमास्त्वीतीत्वम् ॥
 पीताङ्गः । पुं० श्योनाकप्रभेदे ॥
 पीताब्धिः । पुं० अगस्त्यमुनी ॥ पीतः
 अद्विर्धेनसः ॥
 पीताभम् । न० कालीयके । हरिचन्द
 ने । पीताशभायस्यतत् ॥ चि० ।
 पीतकान्ती ॥
 पीताम्बरः । पुं० अच्युते । विष्णौ ॥
 पीतमम्बरंयस्यसः । शैलूपि । न०
 हरिद्राभवसने ॥ पीतवर्णकौटिश्यव
 र्त्ते ॥ चि० पीतवस्त्रयुक्तो ॥
 पीताम्बरा । स्त्री० वगलाट्टेव्याम् ॥
 पीताम्बा । पुं० पुष्परामणौ ॥
 पीतिः । पुं० घोटके । तुरगे ॥ इत्य
 सरः ॥ पिबति । पापाने । क्लिच्
 । पुमास्त्वीतीत्वम् ॥
 पीतिः । स्त्री० पाने । श्वद्वयस्यगला
 धः करणे ॥ इतिमेदिनीकरः ।
 यानम् । पा० । स्त्रियांक्तिन् । पु
 मास्त्वीतीत्वम् ॥ शृण्डायामिति
 शब्दचन्द्रिका ॥
 पीतिका । स्त्री० पीतयुष्याम् ॥ दारु
 हरिद्रायाम् ॥ हरिद्रायाम् ॥
 पीतुः पुं० । मय्ये । वन्ती ॥

पीनोद्धी

पिबति । पा० । पः किञ्चेति
तुन् ॥

पीयः । पुं० अर्के ॥ अग्नौ ॥ काले
॥ न० । जले ॥ घृते ॥ पिबति ।

पा० । पातृतुदीत्यादिनाथक् ॥

पीथिः । पुं० चीटके ॥

पीनः । त्रि० स्थूली ॥ प्यायतेक्षः ।

ओप्याथीहृथी । गस्वर्थेतिक्तः ।

ओदितश्चेतिनत्वम् । प्यायः

पीभावः ॥

पीनसः । पुं० रोगविशेषे । नासा

स्त्रावे । प्रतिश्याये ॥ अस्यनिदान

म् ॥ यथा । आनद्यतेयश्चविशु

प्यतेचप्रक्रियतेधूप्यतिचैवनासा ।

नवेत्तियोगम्बरसांश्चजन्तुर्जुष्टं व्य

स्येत्खलुपीनमेग ॥ तच्चाभिलशे

भभवविचारंभूयात्प्रतिश्यायसमा

नलिङ्गम् ॥ अस्यौषधम् । यथा ।

पिप्पलीत्रिफलाचूर्णमधुसैधवसंयुत

म् । सर्वरोगज्वर श्वासशोषपीन

सहृद्भवित्कति ॥ पीनस्थिति० सा

यतिश्च । पोषणककर्णशि० पौञ्ज

येवा । आतोनुपेतिकः ॥

पीनसा । स्त्री० कर्कश्याम् ॥ इ०

रा० नि० ॥

पीनसी । त्रि० पीनसरोमिणि ॥

पीनस्कन्धः । पुं० महिषे ॥

पीनोद्धी । स्त्री० पीवरस्तन्याङ्गवि ॥

पीनमूधोऽस्याः । कधसोऽनद् ।

पीलुः

वह्व्रीहेरुधसोऽडीप् ॥

पीपरिः । पुं० ऋस्यस्ये ॥ इ० रा०
नि० ॥

पीयुः । पुं० काले ॥ रवौ ॥ घृके

। पेचके ॥ सुवर्णवायसयोरिति

दीक्षितः ॥ पिबति । पा० । खरु

शङ्कुपीयुनीलङ्गुलिगु० इतिशुप्र

त्त्वयः धातोरोच्चयुगागमश्च ॥

पीयूषम् । न० अमृते ॥ अमृतायाम्

। गुह्य्याम् ॥ यथा । पीयूष

लोकपाञ्चालीचरशानांकपायक इ०

लीलिम्भराजः ॥ दुग्धे ॥ पुं०

न० नव्यसूतधेनोःसप्तदिवसार्थाध

चीरे । मयूषे ॥ पीयते० पीय्य

ते० अनेनवा । पीय इ० सौत्री

धातुः प्रीती । पीयेरूपन् ॥

पीयूषमहाः । पु० चन्द्रे ॥ इ० श०

रत्नावली ॥

पीयूषरुचिः । पुं० चन्द्रे ॥ त्रि० ।

अमृतप्रिये ॥

पीलकः । पुं० पिपीलिकायाम् ॥

इ० रीमचन्द्रः ॥

पीलुः । पुं० प्रसूने ॥ परमाणौ ॥

मतङ्गज ॥ तालस्यास्त्रिषष्टि ॥

काण्डे । धग्ने ॥ ब्रवादिदेशीपु

खनाग्न्याप्रसिधेपादपविशेषे । गुड

फले ॥ हृमिविशेषे ॥ पुष्यद्रुमे

॥ पीलयति । पीलप्रतिपत्ते ।

मृगव्यादित्वात्कुः ॥ न० पीलुवच

पीत :

पीठा० पीठी० इत्यादिभाषा ॥
पीडनम् । न० अवमर्हे । देशादेशपर
द्रवदाने । शस्यादिसम्पन्नदेशस्यपर
चक्रोत्पीडने ॥ दुःखे ॥ मरणपी
प्यवर्गस्यप्रशस्तं स्वर्गसाधनम् । नर
कपीडनेचास्यतस्माद्यत्नेनतंभरेत् ॥
मर्दने । टीपना फीचना भीचना
इत्यादिभाषा ॥ यथा । गर्भोभिघा
तविशमाशनपीडनाद्यैःपक्षद्रुमादि
वफलंपततिक्षणेनेति ॥ पीडयवर्गा
इने । ल्युट् ।

पीडा । स्त्री० बाधायाम् । व्यायाम्
दुःखे । पीडयति पीडयवगाइने ।
बु० । भिटाद्यर्द्धे । दिग्भाविगुरो
र्ये च्च । टाप् । कृपायाम् ॥ शि
रोमालायाम् । उक्तसे ॥ सरकट्ट
मे ॥ इतिमेदिनी ॥

पीडितम् । न० स्त्रीकांकरणे ॥ चि०
। यन्विते । बाधिते ॥ मर्दिते ॥
पीडासन्नाताश्च । ता० इत् ॥

पीतः । पुं० गोत्रे । हरिद्राभे । पीला
इतिहर्द्रिया इतिचभाषा ॥ कु-
सुम्भे ॥ अहीटे ॥ शाखोटे ॥ पुष्य
रागे ॥ न० पाने ॥ हरिताने ॥
चि० पीतवर्णपति ॥ स्रगपाने ॥
मिवतिवर्णान्तरम् । औषादिकःशुः
॥ पीयते चचुपायम् । पाराने । शः
। घुनाम्बे रीत्वम् ॥ पीतारा०इ
त्यन्तु० पीतपानम्० भासासमी

पीततण्डुलः ;

तिमत्वर्थीयोऽर्ग आद्यलिख्यत्प्रत्य
यीनीध्वः । यद्येत्तरपदलोपोचट्ट
व्यः । पीतोदकाः पीताः । अत्रो
दकस्यपीतत्वं गोधूपचर्यति ॥

पीतकम् । न० ताले । हरिताने ॥ अ
सुराणि ॥ पद्मकाष्ठे ॥ पित्तले ॥
साधिके ॥ नन्दीवृक्षे ॥ कुडुमे ॥
हरिद्रवृक्षे ॥ किङ्किरातद्रुमे ॥ श्यो
नाके ॥ पीतशाले ॥ चि० पीतेनर
त्ते ॥ पीतातकम् ॥ यथा । स्वार्थे
वाशादिभ्यः कन् ॥ पीतचन्दने ।

पीतकदली । स्त्री० खर्षकदल्लयाम् ॥

पीतकद्रुमः । पुं० हरिद्रवृक्षे ॥

पीतकन्दम् । न० मर्दरे ॥

पीतकरवीरकः । पुं० पीतवर्णकरवी
रपुष्पवृक्षे । पीतप्रसरि । सुगन्धिद्रु
सुमे ॥

पीतजाविरम् । न० कुडुमे ॥ पित्तले ।

पीतकाष्ठम् । न० पीतचन्दने ॥

पीतकीला । स्त्री० आद्यर्त कौलताया
म् ॥

पीतघोषा । स्त्री० पीतमुष्पघोषालता
याम् । धामार्गवे । महाजान्ध्याम् ॥

पीतचन्दनम् । न० पीतवर्णचन्दने ।
फानीयके । माधवप्रिवे । पालानु
मायंके ॥ हरिद्रायाम् ॥

पीतचम्यकः । पुं० प्रदीपे ॥ पीतव
र्णचम्यकपुष्पवृक्षे ॥

पीततण्डुलः । पुं० फद्रुन्याम् ॥

पीतपुष्प :

पीततण्डुला । स्त्री० वृष्टीप्रभेदे ।
षड्विकाहजे । पुत्रप्रदायाम् । बहु-
फलदायाम् ॥

पीततुण्डः । पुं० कारण्डशखी ॥ तु-
ण्डे ॥

पीततैला । स्त्री० महाज्योतिष्प्रत्न्याम्
॥ ज्योतिष्प्रतोलतायाम् ॥

पीतदारुः । न० देवदारुणि ॥ पीत-
द्वतदारुचः ॥ हरिद्रौ ॥ सरले ॥

पीतदुग्धा । स्त्री० हिमचोर्याम् ॥ पी-
तदुग्धमस्याः ॥ धेनुष्यायाम् ॥

पीतद्रुः । पुं० दानहरिद्रायाम् ॥
पीतद्रुवति । द्रुगती । नितद्रुदि-
च्चाट्टः ॥ पीतद्यासौद्रुचवा ॥
सरलहजे ॥

पीतगः । पुं० आम्नातके ॥ प्रजे ॥
न० पीतशतणि ॥ कुङ्कुमे । हरित-
ते ॥ पीतकरोति । तत्करोतीति

षिच् । बहुलमन्वनापीतियुच् ।
स्युर्वा ॥ यदा । पीयते । पीडपा-
ने । वा० तनन्० गुणाभावश्च ॥

पीतवर्षेनयतीवा । नयगती । गीञ्-
वा । चन्व भ्योपीतिङः ॥

पीतमयः । पुं० आम्नातके ॥
पीतनी । स्त्री० शालपत्र्याम् ॥

पीतपर्णी । स्त्री० त्रिवक्त्र्याम् ।
पीतपादा । स्त्री० शारिकापत्रिणि ॥

पीतचरणयुक्ते ॥

पीतपुष्पः । पुं० चम्पकवृक्षे ॥ कर्षिं

पीतयूथी

वारि ॥ पिण्डोक्तप्रभेदे ॥ पीत-
भिण्णव्याम् ॥ कृष्णारणे ॥ पीतानि
पुष्पाण्यस्य ॥ न० । आङ्गुल्यवृक्षे ॥
हरिद्रामकुसुमे ॥

पीतपुष्पा । घाटक्याम् ॥ इन्द्रवार-
ख्याम् ॥ मिञ्भिरिष्टाक्षुषे ॥ वा-
र्काटक्याम् ॥

पीतपुष्पी । स्त्री० गङ्गपुष्प्याम् ॥ पीत-
वाय्यालके ॥ सहदेव्याम् ॥ महाको-
पातक्याम् ॥ जपुष्प्याम् । राजको-
शातक्याम् ॥

पीतफलः । पुं० शाखोटवृक्षे ॥ कर्म-
रक्षवृक्षे ॥ पीतानिफलान्यस्य ॥

पीतफलकः । पुं० शाखोटवृक्षे ॥
पीतवालुका । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

पीतवर्षेसिकतायाम् ॥
पीतभद्रः । पुं० किङ्किराते ॥

पीतभृङ्गराजः । पुं० स्वर्णभृङ्गारे ।
हरिप्रिये ॥

पीतमणिः । पुं० पुष्पराने ॥ गोभेदे ॥
पीतमलाः । पुं० खमान्तरे । कलिकारे ॥

पीतमाचिकम् । न० मधुप्रभेदे ॥
पीतसुण्डः । खगविशेषे । कलिकारे ॥

पीतमुद्गः । पुं० वसौ । प्रबले । शार-
दे । सोनामूगा इ० भा० इ० हे० ॥

पीतमूलकम् । न० गर्जरे ॥ इ० रा०
नि० ॥

पीतयूथी । स्त्री० स्वर्णयूथ्याम् । सोन-
लुहौ । इ० भा० ॥

पीवरी

पुंश्चली

स्यफले । पीलू० इ० भा० ॥ पीलु
श्रीषसमीरघ्नं पित्तलभेदिगुण्डानुत्
। खादुतिहृत्स्रयत्पीलुतन्नाच्युष्णं
विदोषहृत् ॥

पीलुकः । पुं० मधूकप्रभेदे ॥

पीलुकुणः । पुं० पीलूनां पाके ॥ तस्य
पाकमूलद्रव्यादिनाकुणपप्रच्ययः ॥

पीलुनी । स्त्री० मूर्धायाम् ॥

पीलुपत्रः । स्त्री० सताविशेषे । मोर
टायाम् ॥

पीलुपर्णी । स्त्री० विम्बिकायाम् ॥
मूर्धायाम् ॥ शोषधिभिदि ॥ पी
लोरिवपर्णान्यस्याः ॥ पाककर्णे
तिडीष् ॥

पीवा । त्रि० खूले ॥ प्यायते ।
प्यैङ्गुहौ । ध्याप्योः सम्प्रसारणं
चेतिहृत्तन् ॥

पीवरः । त्रि० खूले । मोटा इति
भाषा ॥ प्यायते । प्यैङ् । छि
त्खरच्छत्त्वरतिवरच् प्रच्ययान्तो
निपातितः ॥ पुं० कर्म ॥

पीवरस्तनी । स्त्री० खूलस्तन्याङ्
वि । पीनोष्ण्याम् ॥ पीनस्तन
विजिष्ठावांनार्वाम् ॥ पीवराः
स्तनाः पीवरीवास्तनीश्याः खा
द्वाघोपसर्तनादितिडीष् ॥

पीवरा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥ गता
वयाम् ॥ म्यूनायाम् ॥

पीवरी । स्त्री० गान्धपण्याम् ॥ गतम्

ल्याम् ॥ प्यायते । प्यैङ् । ध्याप्योः
सम्प्रसारणञ्चेतिहृत्तन्निष् स्त्रियां
नोरचेडीत्री ॥

पुंश्चयः । पुं० गन्धमूपिके ॥

पुंश्चलः । पुं० व्यभिचारिणि ॥ यथा ॥

ललाटोपसृतास्त्रिस्तोरेखास्युःशतव
र्षिणाम् । नृपत्वंस्याच्चतस्रभिरायुः
पञ्चनवच्यय ॥ अरेखिणायुर्नवतिर्वि
च्छिन्नाभिश्चपुंश्चलः ॥ इ० गन्धपुं०

पुंश्चली । स्त्री० व्यभिचारिण्याम् । अ

तिवच्छलायाम् । असत्वाम् ॥ त-
स्याश्चरिवदोषायथा । अशोकीविद्
भुवनेदुर्ज्ञेयं पुंश्चलीमनः । पुंश्चल्यां
योहिधिष्वस्त्रीविधिनासविडम्बितः

॥ वहिष्कृतश्चयशसाधर्म्येणस्वकुले
नच । वाञ्छितं नूतनंप्राप्य विन-
श्र्यतिपुरातनम् ॥ सदाखकर्मसा
ध्यासाकोधातस्याः श्रियोऽद्रियः ।

दैविकार्मणि पेत्रेदपुत्रेवस्थीनभर्त-
रि ॥ दारुणंपुंश्चलीचित्तं सदागृह्णा
रकर्मणि । प्राणाधिकंरतिज्ञंसाऽ
मृतदृश्याहिपुंश्चली ॥ रवप्रदंरख-
विज्ञंविषदृश्याहिपश्यति । सर्वेषां-

खलमस्येवपुंश्चलीनांनकुत्रचित् ॥
दारुणंपुंश्चली जातिर्भरजातिभ्य-
एवच ॥ निष्कृतिः कर्मभोगान्तो-
सर्वेषामस्तिनिश्चितम् ॥ नपुंश्चली

नाविप्रेन्द्रयावच्चन्द्रदिवाकरौ । अ-
न्यासांकारमिनीनाश्चकीटंश्नुस्रया

पौलु :

दया । सानासिपुंशलीनाञ्चकान्तं
 घन्तुपुरातनम् ॥ रतिचंनूतनंप्रा-
 म्यविपतुन्द्यपुरातनम् । कान्तं हृष्ट्या
 दिनस्त्विदसोपायेनावलीकथा ॥ ७ ॥
 पूषिव्यांयानिपामानिपुंशलीष्वेव-
 भारसे । तिष्ठन्त्याताभ्योनपरा : पा
 पिष्ठा ; सन्तिकेचन ॥ (०१०) ॥
 पुंशलीपरिपक्रान्तं सत्त्वं पातकमिथि
 तम् । देवैकर्मणिप्रेत्रेवदेयंनचत-
 घावलम् ॥ अत्रंविष्ठापयोमूचंपुंश
 लीनाञ्चनिश्चितम् । इत्वापित्भ्यो
 दिवैभ्योभुक्त्वाचनरक्षंनजेत् । शतश-
 र्पकालसूत्रेपचत्वेवसुदानुजे । घोरा
 न्यकारिक्तमयस्तं दग्न्तिदिवानिश-
 म् ॥ पुंशल्यव्रज्जयोभुङ्क्तेद्वैवाद्य
 दिनराधम : । सप्तजन्मकृतं पुण्यं त
 स्वनश्यतिनिश्चितम् ॥ आयु : श्री-
 यशसांशानिरिहलोकेपरचच । त-
 स्यात्प्रादाद्वचनीयं पाक्पाचं कलचक-
 म् ॥ (०३०१) ॥ पुंशलीदर्शने
 पुण्यं याचातिदिग्भिविदुवम् । स्पृशंनि
 पमहापापं तीर्थस्नानादिशुद्धयति ॥
 स्नानं शानं व्रतञ्चैव जपयद्यदेवपूजनम् ।
 निष्कलंपुंशलीनाञ्चभारतेजीवनंह-
 या ॥ (००१००) ॥ उपस्थितस-
 कान्तपुंशलीस्वर्गादिपोषयारहस्पप
 स्थितांकामान्पुंशलींवेज्जितेन्द्रियः
 परिल्लजेधन्तं भयादधर्मांन्ररक्षंनजे
 त् ॥ (१०००१) ॥ सर्वदैवतसा-

पुक्तस :

सपस्विच्याज्यस्वंगर्हितत्वंचयथा ।
 उपस्थिताचयाद्योपिदृष्ट्याश्यारागि
 यामेपि । श्रुतीश्रुतमितित्वाज्यास
 र्दैवतपस्विनाम् ॥ अक्षेसर्वा : प-
 रिस्वाज्याः पुंशलीचविशिषत : । ध
 नायु : प्राप्यशसांनाशिनौदु : ख
 दायिनी ॥ स्वकार्यतत्पराश्रवत्प-
 रकार्यविधातिनी । निष्ठुरानरघा-
 तिभ्यः सज्ञंपहीजरुपिणी ॥ विद्यु
 हीमिल्लेरेखासोभान्मैचीवयाभवे
 त् । परट्टोहाद्ययासम्पत्कुलटाप्रेम
 तत्परम् ॥ सर्वेभ्योऽंसजन्तुभ्योवि
 पहीजासदैवसा । योविश्वसेत्तां-
 सम्मूटोपिपत्तस्यपदेपदे ॥ इतिब्र-
 ह्मवैषर्षी श्रीकृष्णब्रह्मखण्डे २३ ।
 २४ । ०२ अध्यायः ॥ पुंसोभर्त्तुः
 सकाशाञ्जलति० पुनपानारंगच्छति ।
 पलगतौ । अच् । गौरादि : ॥

पुंसिद्धम् । न० शिष्टे ।

पुंसधनम् । न० दुग्धे । गर्भं ॥ सं-
 स्कारविशिषे ॥ इतिायेनात्तीवेषा
 नासिपुंसवनंभवेत् । व्यक्तोर्गर्भभवे
 त्कार्येभोसन्तीनमहाघवा ॥ पुमान्
 सूदतेऽनेन । पुञ्० । ल्युट् ॥

पुंस्त्वम् । न० रितसि । शुक्रे ॥ पुनप-
 ल्ये ॥

पुंस्त्वयिदहः । पुं० भूटणे ॥

पुक्तस : । पुं० श्रवणे ॥ पधमे ॥ पु
 त्कुम्भितम् पुण्यं वापुसांनधाकम्

पुष्क :

ति । कसगतौ । अच् । सू० कोवा
॥ पृ० । निपादाच्छूद्रायांजाति ।
जातानिपादाच्छूद्रायांजात्याभवति
पुक्कसः ॥

पुक्कसी । स्त्री० कालिकायाम् ॥ नी-
ल्याम् ॥

पुङ्गः । पुं० मङ्गलाचारि ॥ शराङ्गे ।
याणमूले ॥ श्येने ॥

पुङ्गानुपुङ्गम् । न० मङ्गलामङ्गले ॥
यथा । पुङ्गानुपुङ्गविषयेक्षणतत्
परोपिधीरोनमुच्यति मुकुन्दपदार
विन्दे । सङ्घीतनृत्वगतितालव्रङ्ग
तापि मौलिस्त्रकुम्भपरिरक्षणधीर्न
टीवेति ॥

पुङ्गः । पुं० न० पुङ्गे ॥ इतिशब्द
चन्द्रिका ॥

पुङ्गनः । पुं० आत्मनि ॥ इतिभूरि
प्रयोगः ॥

पुङ्गवः । पुं० वलीवर्दे । हृषे ॥ पु-
मांश्यासीगौथ । गोरतश्चित्तुकीति
टच् ॥ औपधमप्रभेदे ॥ उत्तरपद
स्थः श्येष्टे ॥ षट्प्रभौपधे ॥ महो
धे ॥ पुनपर्यभे ॥ पुमान्गौरिव
। उपमितिसमासः । पूर्ववत्टच् ॥

पुष्कः । पुं० पद्यात्प्रदेशे ॥ पुं० न०
लाङ्गूले ॥ न० कालाये । समूहे ।
लोमवहाङ्गूले ॥ युष्कति । युष्कप्र
भाटे । प० अच् । पृ० । पुष्कभा
गडे तिनिपातनाद्यायनापः ॥

पुट :

लीचटकाना० इतिभा० ॥

पुच्छदा । स्त्री० । लक्षणवन्दे ॥ इ०
राजनिर्घण्टः ॥

पुच्छी । पुं० युक्तुटे ॥ अर्कावर्धे ॥
वि० । लाङ्गूलवति ॥

पुञ्जः । पुं० राशौ । धान्याद्युच्छित
वन्दे ॥ पिञ्जयति० पिञ्ज्यतेवा ।
पिलिहिंसा । वलादाननिकेतनेपु ।
अच्० वञ्वा । पृ० । यथा । उन्न-
त्यापुमांसजयति । अन्ये० डः ॥

पुञ्जकखली । स्त्री० अपसरोवि शिषे ॥

पुटः । पुं० बालपल्लवे ॥ न० । जा
तीफले ॥ उपर्यधाभवापन्नसंयुक्तत्
दादिकपालद्वयरुपौषधपाकपात्रे ॥

धात्वादिमारण्योपयुक्तान्पुटप्रकारा
नाहरसप्रदीपः । लोहादिरपुनर्भा
व सद्गुणव्यङ्ग्याव्यता । सलिले
तरणञ्चापिततसिद्धिः पुटनाहवेत्

॥ गभीरेविमृतेकुण्डे द्विहस्ते चतु
रस्रके । वनोपलसहस्रे णपूरितेपुट
मौपधम् । कोष्ठेरुधं प्रयत्ने नगोपि
ष्टोपरिधारयेत् । वनोपलसहस्रा
हंकोष्ठियोपरिनिः क्षिपेत् ॥ व

ह्निविनिः क्षिपेत्तत्रमहापुटमिति
स्मृतम् ॥ १ ॥ कोष्ठंभूषा । गी
पिष्टा० गोडटा ॥ १०३० ॥

सपादपुष्पमानेनकुण्डे निर्वर्तयथा
यते । वनोपलसहस्रे णपू र्णमध्वे
विधारयेत् ॥ पुटनट्टयमंयुक्तान्की

पुट :

छिकांमुद्रितांमुषि । अधोद्वानिकर
 गडानिधर्मान्पुपरिनि : क्षिपित् ॥
 एतद्भवपुटंम्रीतंन्यातंसर्वपुटोरान
 म् । इस्तत्तुविंशत्तुलप्रमाथ :
 समपाद् ; तेनविंगटद्गुलप्रसारं ने
 स्वर्थे ; अतएवोक्तम् । साधारणीन
 राद्गुल्याविंगटद्गुलयोगजः । क
 रागडानि • चारण्यागोमया : । इ •
 गजपुटम् ५ २ ॥ (+ + + +) —
 अरविमालकेसुरगुह्येपुटंशाराहमुच्यते
 ॥ ३ ॥ वितास्तिमातृके स्वातेऋषि
 तंशौक्युटंपुटम् ३ ४ • अरविस्तुनि
 प्कानिष्टं नमुदिता । इत्यमरः । नि
 गतकनिष्ठयामुप्योपनधिसोहस्तौ
 ऽरविस्त्वियर्षः ॥ शोडशाहुत्तकैमानि
 कस्यचित्कौक्युटंपुटम् • यत्पुटंही
 यतेखातेष्वटसत्स्यैर्धनोपलैः । क
 पोत्तपुटमेतत्तु, कविसंपुटपण्डितैः
 ॥ ५ ॥ गोष्ठंतिर्गोत्पुरत्तुत्तुत्तुत्तुत्तु
 र्गितगोमयम् । गोधरंतात्तुमनाख्या
 तंवरिहंरमसाधने • ट्टुकाण्डम्य
 तैर्धनगोधरेर्दीयति पुटम् । तद्गोय
 रपुटंम्रीतंभिपण्भिः • गतभक्तकृत
 ॥ ६ ॥ इच्छाण्डतुषैः • दुर्धं मर्धं
 म्पांविधारयेत् । छिप्ट्वाभिंमुट
 छिच्छाण्डं तद्वाण्डपुटमुच्यते ॥ ७
 ॥ इति भाष्यपादः ॥ पुं • न •
 । अगमुरं ५ ३ ॥ आस्तादने ॥
 पचाटिावितेमुपायाचारं • पुडा •

पुटपाक :

इति • टोना • इतिपभा • । मियः
 मंघ्रये •
 पुटपाकम् । न • पद्यं ॥ इतिगम् • ॥
 पुटफन्दः । पुं • कोणकम् •
 पुटकिनी । स्त्री • पश्चिन्याम् • पुट-
 कानिमन्त्रवपुष्कादिभ्योदेगडती
 निः ॥
 पुटपोरः । पुं • गर्वाद्याम् • तामफु
 भं ॥
 पुटपाकः । पुं • पुटान्तरितोपवप
 ने • अस्त्रविधियया • पुटपकस्यक
 त्दस्यसःसोम्यतयाः । अतमुपु
 टपाकानांतुक्तिरचोच्यतेमया • पु
 टपाकन्यराज्ये लिख्यात्रारवर्षसा
 । लिख्युश्चद्वन्द्वं नंकरादिव्याद्वनि
 मावकम् । कामरीषट्कंशुदिन-
 चैर्धेनमुत्तनम् । परमाचोरनोवा
 छः कारमाधंनभुषिदेत् । कल्क
 चूर्णद्विषायास्तुट्टेयाः कोणमितातु
 धैः • • • • अपिच । ई विन्मं छि
 रधनांमस्त्रपरंद्रव्यं धनंमतम् । द्रव
 स्यकुडुशोम्मानंनर्धमेकषदेपयेत् ॥
 तदेकषममापोडापथैः • सुररिवे
 दितम् । पुटपाकविधानेन तत्पद
 त्यातटभंगुधः • तर्पणोक्तं निधि
 नायवापदवधारयेत्, इतिमर्धं नि
 धिष्यः न्याद्विचयुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तु
 र्धं इतोत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तु
 धा । इति : छिच्छोविट्टस्यनिर

पुठमेद :

स्यसतुलेखनः ॥ इष्टे र्वलार्थमितरः
 पितासग्व्रणवातनुत् । इतररोप
 णः । स्त्री हमांसवसामप्यमेदः स्या
 द्वीषधैः कृतः ॥ स्त्री हनः पुटपा
 कः स्यः दुधार्यो द्वे वाक्शततुसः ।
 वाक्शतंकोटिकागतम् । जाइला
 नांयज्ञान्मांसैलेखनद्रव्यसंगुतैः ॥
 कृष्णालोहरजस्ताम्बुद्विविद्रुमत्तिम्बु
 लैः । समुद्रफेनकासीस स्त्रीतीजद
 धिमस्तुभिः ॥ लेखनोवाक्शततस्य
 परंधारणमिष्यते । स्तन्यजाइल म
 धुज्यतिक्तकद्रव्यभाषितः ॥ लेखना
 त्विगुणोधार्यः पुटपाकस्तुरोपणः
 । तिक्तकद्रव्याग्राह । निम्बामृता
 हृपपटोलनिदिग्धिकाभिः स्यात्पञ्च
 तिक्तकद्रुतिप्रथितोगुणोद्यम् । चाच
 रैत्तर्पणोक्तान्मुक्तियांव्यापत्तिदर्शने
 । व्यापत्तिदर्शने । सिध्याकृतपुटपा
 कजनितव्याधिदर्शने । तैजांसनिघ्न
 माकाशमादर्शभास्त्रराणिच । नेत्रे
 तत्तर्पितेनेत्रे यद्यत्रापुटपाकवान् ॥
 इति भावमिथः ॥

पुटपाकजम् । न० मांसस्यव्यञ्जनान्त
 रे ॥ गुणयन्त्रेणयम्पत्रं तज्ज्ञेयं
 पुटपाकजम् ॥

पुठमेदः । पुं० नदीषत्रे ॥ पत्तने ।
 नगरे ॥ पातोटी ॥ तटिनोमुखे ॥
 पक्षाकारेकदलानामधीवराने ॥ पु
 टसंघिष्टं भिनत्ति । भिटिर० । कर्म

पुण्डरीकम्

ख्यत् ॥ पायाणविशेषे ॥ पुटैःपुटै
 र्भेद्यते इ० ॥

पुठमेदकः । पुं० पायाणविशेषे ॥
 पुठमेदनम् । न० पत्तने । स्थानीये ।
 नगरे ॥ पुटानिपाचाणिभिद्यन्ते
 ऽव । भिटिर० । अधिकरणेल्युट् ।
 युञ्जा ॥

पुटालुः । पुं० शूकरकन्दे । कोल
 कन्दे ॥

पुटिका । स्त्री० एलायाम् ॥

पुटितम् । न० अहिपुटे ॥ हस्तपुटे ।
 त्रि० । पाटिते ॥ सूते ॥

पुटी । स्त्री० कौपीने ॥ चाच्छादने ॥
 पञ्चादिनिर्मितेषुपायाधारे । पुडि
 या० पुड्डी० इ० भा० ॥ गौ०
 डीप् ॥

पुटोडजम् । न० श्वेतच्छत्रे ॥ इ०
 त्रिकाण्डशेषः ॥

पुटोदकः । पुं० नारिकेलि ॥ इ० हा०

पुण्डरी । पुं० हस्तिनामनुष्याणाञ्च
 क्षुष्यं क्षुद्रविष्टपे । शालपर्णीप्रस
 मानपत्रे । पीण्डरीकि । त्र्यक्षुष्यं ।
 सालपुष्पे ॥ इ० शब्द० ॥

पुण्डरीकम् । न० सिताम्भोजे ॥ सि
 तच्छत्रे ॥ भेषजे ॥ पुं० । व्याघ्रि

। पन्निटिह्नागे ॥ फोपकारान्तरे
 ॥ सहकारे ॥ गणाधरे ॥ राजिला
 ह्यौ ॥ गजज्वरे ॥ मदनकथुषे ॥
 कमण्डली ॥ श्वेतकर्णे ॥ शाले

पुण्डर्यम्

जातिविशेषे ॥ कुष्ठविशेषे ॥ तत्र
 चणाम् । सश्वेतरक्तपर्यन्तं पुण्डरी
 कदलोपमम् । सोत्सेधञ्चसरागञ्च
 पुण्डरीकप्रचक्षते इति० । पुण्ड
 रीकवर्णयोगात्पुण्डरीकः । अर्ग
 पाद्यच् । पुण्डयति । मङ्गिभूया
 याम् । पुण्डिच । फर्फरीकादयथे
 त्यरीकन् ।

पुण्डरीकाक्षः । पुं० विष्णो । नारा
 यणे । इत्युण्डरीकेप्रकाशमानियामु
 देवे ॥ तस्यस्मरणादेवशुचिर्भवति
 । यथा । अश्विनः पवित्रोवासवा
 वस्त्राङ्गतोपिवा । भःस्मरेत्युण्डरीका
 चंसवाभ्याभ्यन्तरं शुचिरितिस्मृतिः
 ॥ पुण्डरीकमिवातिशोभयति । बहु
 व्रीहौसक्यच्छोः स्त्राङ्गात्पष् ।
 पुण्डरीकेषुञ्जियस्रावा ॥ पुण्ड
 रीकस्त्रानिञ्जियस्येतिवा ॥ अयम
 र्यसुहरिस्त्री साहस्रमितिपुण्डरास्तो
 त्वेव्यन्तः ॥ यदापुण्डरीकलोका
 त्प्रथमजति । अन्व्याप्तौ । कर्म
 ग्यञ् । तत्तुचायतिवा । जैत्रये ।
 आतोनुपमर्मइतिञ् । अन्त्ये पा
 मगीतिदीर्घः । आङ्प्रश्नोपोवा ।
 लखसुपोतिमूलविभुजेतिञ् ॥ न०
 । पुण्डर्ये ॥

पुण्डरीकम् । न० प्रपौण्डरीके ।
 म्प्रलपद्ये ॥

पुण्डर्यम् । न० प्रपौण्डरीके ॥ पुण्ड

पुण्याम्

यति । पुण्डिखण्डने । अच् । पुण्ड
 म्याव्यैः प्रधानम् । शकन्धादिः
 पुण्डः । पुं० दैत्यविशेषे ॥ इक्षुप्रभेदे
 । पीडां दू० भा० ॥ अतिमुक्तके
 चित्रे ॥ कर्मौ ॥ पुण्डरीके ॥
 तिलके । पुण्डवृक्षविशेषे ॥ इक्षुप्र
 भे ॥ देशविशेषेतु पुण्डः ॥ न० ।
 ऊर्ध्वपुण्डादौ ॥ पुण्डाते । पुण्डिख
 ण्डने । स्थायितञ्चीतिरक् ॥

पुण्डकः । पुं० अतिमुक्ते । वासंत्या
 म् । माधवीलतायाम् । तिलकवृ
 क्षे । स्थिरपुण्याम् ॥ इक्षुप्रभेदे ।
 पौण्डा इ० भा० ॥ पुण्डति० पु
 ण्डातेवा । मुण्डिवन्धने० पुण्डिच
 । स्थायीतिरक् । स्थायैकन् ॥

पुण्डकेलिः । पुं० इमे । इस्तिनि ॥
 पुण्ड्रेपुकेलिर्यम्य ॥

पुण्डम् । न० धर्मे ॥ सुकृते ॥ यथा ।
 पण्डितेनापिकिन्तं नसमर्थेनचदेहि
 नाम् । यत्पुण्ड्रंभारमुडोटमशतः
 पारलौकिकमिति । तस्माद्यतित
 पुण्ड्रेपुयद्वच्छेन्महतीश्रियमिति ॥
 विधिभिदिति ॥ सदाचारि ॥ शोभन
 कर्मणि ॥ ति० । शोभने । गनोर
 ने । सुन्दरे ॥ पावने ॥ शुभे ॥ पुना
 ति० । पूयतेऽनेनवा । पूष् । पूष्ठी
 यक्षुद्धस्वन्चेतियतगाद्दृष्टव्य ॥
 यदा । पुणति । पुणकर्मणिशुभे
 । इगुपधितिञ् । पुण्सेसाधुः । तत्र

पुण्याभाक्

साधुरितियत् ॥ दयासमं नास्तिपु
ख्यं पापं हि सासमं नहीति देवीभा
गवतम् ॥

पुण्यकम् । न० विधिविहिते उपवास
कृच्छ्रचान्द्रायणप्राजापत्यनक्तभोज
नादि व्रते ॥ पुण्यमेव । संज्ञायां कन् ।

पुण्यकन्नतम् । न० ब्रह्मवैवर्तकोक्ते ।
सौकर्त्तव्ये नियमविशेषे ॥

पुण्यकृतत् पुं० अश्वमेधादियाजिनि ॥
आश्रमकस्मै कृति ॥ त्रि० पुण्यक
र्त्तरि । धार्मिके ॥ पुण्यकृतवान्
सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषु कृत्तः इति
कृत्तः क्तिप् इन्वस्वेति तुक् ॥ पु
ण्यकारयतिशः । बहुलमन्यवापी
तिशिलुक् ॥

पुण्यगन्धः । पुं० उन्मपके । पुण्यो ग
न्धोऽग्नौ ॥

पुण्यजनः । पुं० वजे ॥ राजसे ॥ म
ङ्गलादिवहिरुदलजगथापुण्यद्यासी
जनश्च ॥ धार्मिके ॥ पुण्याश्रयो
जनः । मध्यमपदलोपीसमासः ।

पुण्यजनेश्वरः । पुं० कुचेरे । व्यस्यक
सम्बे ॥ पुण्यजना. यथाः तेषामी
श्वरः ॥

पुण्यदृष्टम् । न० श्वे तकुशे ॥

पुण्यदर्शनः । पुं० चायमक्षिणि ॥

पुण्यफलः । पुं० यनविशेषे । लक्ष्म्या
रामे ॥ न० । धर्मजन्यफले ॥

पुण्यभाक् । वि० पुण्यविशिष्टे ॥

पुण्याहवाचनम्

पुण्यभूः । स्त्री० आर्यावर्ते ॥ पुण्यास्य
भूः । पुण्याचासौभूमिश्चेति वा ॥

पुण्याभूमिः । स्त्री० आर्यावर्ते ॥ पुण्या
स्यभूमिः । पुण्याचासौभूमिश्चे
ति वा ॥

पुण्यावान् । त्रि० सुकृतिभिः । भर्त्ये ॥
पुण्यामस्वास्ति । मतुप् । सादुप
धायाद्यमतोर्वीड्यवादिभ्यः इति व
त्त्वम् ॥

पुण्यशोकः । पुं० जनार्दने । विष्णौ
॥ नलद्विप्रमिहैराजनि ॥ युधिष्ठि
रे ॥ पुण्यानिपावनानि श्लोकानिव
शांसियस्य ॥ पुण्यादिकधीनापद्या
निवायस्मिन् ॥ वि० पुण्याचरिते
पुण्याश्लोका । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥ वैदे
ह्याम् । सीतायाम् ॥ यथा । पुण्या
श्लोकोनलोराजा पुण्याश्लोकीवुधिरः
। पुण्याश्लोकात्रवैदेही पुण्याश्लोकोन
नार्दनइतिपुण्याम् ॥

पुण्या । स्त्री० गद्रावाम् ॥ तुलस्या
म् ॥ पुण्यजनिकायाम् ॥

पुण्यात्मा । वि० धर्मशीले ॥ पुण्या
आत्मोऽस्य ॥

पुण्याहम् । न० शोभनदिवसे ॥ पुण्या
श्चतदह्य । राजाहः सखिभ्यष्टजि
तिटच् । उत्तलैजाभ्यामित्यन्हादेशो
न । पुण्यामुदिनाभ्यामितिक्रमेवत्वम्
॥ मङ्गले ॥ यथा० पुण्याहवाचनम् ॥

पुण्याहवाचनम् । न० देशादिप्रासां

पुत्र :

दौमन्त्रलार्थपुण्याहमितिग्रन्थस्य वा
रत्रयकथने ॥ यथा । पुण्याहवाचनं
दैवेन्द्राह्नयस्यविधीयते । एतदेवनि
रोद्धारं कुर्व्यान्वाचयिष्येऽथो : ॥
सोद्धारं ब्राह्मणे ब्रूयात्निरोद्धारं मही
पतौ । उपांशुचतुर्वावैश्वे शूद्रे स्व
स्तिप्रयोजयेदित्यमः ॥

पुत्रलिका । स्त्री० धातुपापाणादिनि
र्मितमूर्त्तौ । पुत्रलोडतिभाषा ॥

पुत्रिका । स्त्री० मधुमक्षिकाविशेषे ।
पतङ्गिकायाम् ॥ यतथाह । भास्ति
कतेलवर्णस्यात्पृथक्वर्णितुषीक्षिकम् ।
भ्रामरस्तुभक्षेष्कुक्कं चोद्भक्तकपिलंभ
वेत् । इति ॥ पुत्रकुम्भितंतायते ।
तावृत्तानपारुणयोः । वाङ्मुखा
त्कः । यलोपः । केणइतिङ्स्वः ।
। इत्ययन्त्यादितिस्त्वम् ॥ पिपीलि-
काप्रभेदे । हीमकाइतिर्हीउक् ॥ इति
षभाषा ॥ यथा । धर्मशनेः मस्ति
मुयाहन्तीकमिभपुत्रिका । परलो
कसहायार्थमास्त्वन्त्ं सुगरीरिगमि
ति ॥

पुत्रः । पुं० ॥ म्नात्पद्ममभक्षे ॥ चा
त्मजि । तनये । सुनी । मुते । अप
श्च । पुत्रइतिभाषा० ॥ पञ्चानि
क्तिर्यथा । पुत्रामो नरकाद्यग्नात्वि
तरं चायते सुतः । तग्नात्पुत्रइति
प्रीतिः स्वयमेवमयत्कृपेति ॥ सं-
मारिषोवमवश्रमपेक्षितः । अपुत्र

पुत्र :

स्यगतिर्नास्तिस्वर्गगतं परन्तप । येन
केनाप्युपायेनपुत्रस्यजननंचरेदिति
वचनात् ॥ सचडादशविधीयथा ।
पुत्रान्वाहशयानाहनुर्णांस्वायम्भुवो
मनुः । तैर्पापइवभ्युदायादाः पण्ड
दायाद्वाम्भवाः ॥ श्रीरनः सचल
शैबदत्तः कृचिमण्यच । गृटोत्प
न्नोऽपविः चदायादाशाम्भवाश्चपट् ॥
कानीनश्मसोदचक्रोतः पीनर्भव
स्तथा । स्वयंदत्तश्चश्रीद्रच पण्डदाया
द्वाम्भवाः इति ॥ पुत्रिकापुत्रेण
सहचयोदशविधोऽपिभवति ॥ ३ ॥
वीथतीशक्वकारणात्पुत्राहभूरिभो
जनात् । गथायां पिगउदान् च वि
भिः पुत्रस्यपुत्रता ॥ (०) ॥ चतु
र्विधाः पुत्रायथा । सुमनीयाप ।
वत्समभ्यन्धिनः केचित्केचित्पुत्र्या
सापहारकाः । रिपवद्यप्रियाश्चेति
स्वकर्मवशवर्तिनः ॥ भेदेऽनुभिर्जाय
न्ते पुत्रामिचान्मियस्तथा । भार्या
पिताचमाताचभुष्या स्वजनशाम्भवाः
॥ स्वमस्वेनहिजायन्ते सम्भयेनम
हीतनि । न्यासापहारभाषेन यम्यथ
महत्तंभुवि ॥ न्यासस्वामीभवेत्पु
त्रीगुणयान्प्रपवान्भुवि । येनचाम
ह्वयंन्यासंतसामेतेनमंगदः ॥ न्या
सापहारपाहुर्भमदश्यादान्पंगतः
। न्यामस्वामीगपुत्रोऽमुष्णमापहार
कमाथ ॥ गुदशान्दर्वी ॥ ये प्रमर्श

पुत्र :

जणसंयुतः । भक्तिश्च दर्शयित्तस्य
 पुत्रोभूत्वादिनेदिने ॥ प्रियवाक्प्रथ
 रोवापिवहुञ्चे हंप्रदर्शयेत् ; स्वीयं
 द्रव्यं समुद्राद्यं प्रीतिमुत्पाद्यचातु
 लाम् ॥ भुक्त्वा तु पोषणात् र्वनतदादा
 यंपुनर्प्रीजित् । यथातेन प्रदत्तं तद्व्या-
 सापहरणात्पुरा ॥ दुःखमेवंम-
 हत्कृत्वादासुखं प्राणनाशनम् । ता
 दृशंतसादद्यात् सपुत्रोभूत्वा महागु
 षैः ॥ अत्यायुपस्तथाभूत्वा मरणं
 यान्ति तैतथा । दुःखं दत्त्वा प्रयान्त्रे
 वंप्रकृच्छै वंपुनः पुनः ॥ यदाहपुत्रपु
 त्रेतिप्रलः पंडितोति सः । तदाहा
 सां करोत्येवकः सपुत्रो हिकसाच
 ॥ अनेनापि कृतं न्यासं मदीयं परिचा
 रिणा । द्रव्यापहारोपि प्रितापूर्वमद्यै
 वतस्यच ॥ पिशाचत्वं मया दत्तमद्यै
 व हिदुरात्मनः ॥ द्रव्यापहरणेनापि
 मम प्राणागताः किल ॥ दुःखेन म
 हता चैव यथाहं पीडितः पुरा । तदा
 दुःखं प्रदत्त्वा हंप्रव्यं मुद्राद्यमुत्तमम्
 ॥ भोगेन सर्वमादाय चिरात् बिश्वस्य
 सौम्यवत् । यतोस्मिन्नृष्टं चाद्यक
 स्यात्सुतइदृशः ; नचैषोपि पितापू
 र्वमद्यै वनचकस्यचित् । पिशाचत्व
 मया दत्तमद्यै वचदुरात्मनः ॥ एव
 मुक्त्वा प्रवृत्त्यै वतंप्रदश्य पुनः पुनः ।
 प्रयात्तनेन मार्गेण दुःखं दत्त्वा मुदा रु
 रम् ॥ एवं न्यासस्य मम न्यात्पुत्राः

पुत्र :

किन्ती भवन्ति वै ; संसारदुःखवहु
 लादृश्यन्ती यत्र तत्र हि ॥ १ ॥ चरणं
 धम्विनः पुत्रान् प्रवेच्छामितवाच
 तः । ऋणं यस्य गृहीत्वायः प्रयाति
 मरणं किल ॥ अद्रदाता सुतोभूत्वा
 भातावाशपिताप्रियः ; मित्ररूपेण
 वर्त्तेत यन्तर्दुष्टः सदैवसेः ॥ गुणं
 नैवंप्रपश्येत् संक्रूरीनिष्ठुराकृतिः
 । अल्पतेनिष्ठुरं वाक्यं सदैवस्वजने
 पुत्र ॥ निच्यं मिष्टं समश्नातिभोगां
 न्मुञ्चति निच्यशः । द्यूतकर्मरतो
 निच्यं चौरकर्मणि निच्यशः ॥ रक्षा
 दद्रव्यं बलाहतां वार्यमाणः प्रकुप्य-
 ति । पितरं मातरं चैव कुत्सते च दिने
 दिने ॥ द्रावकसासकश्चै वं वहुनिष्ठ,
 रकल्पकः । वक्ष्यित्वै वमुद्राश्च ह
 त्वासुः खेन तिष्ठति ॥ जातयोर्मादि-
 भिर्वालो द्रव्यं गृह्णाति दासुणः ।
 पुनर्बिवाहसंयोगाज्ञानाभैर्द्वैरजकथा
 ॥ एवं संक्षोयते द्रव्यं नैवमेतदुदाल्य
 पि । गृह्णेच्च दिकां सर्वममैव हि न सं
 शयः । पितरं मातरं चैव वदत्यै वं
 दिनेदिने ॥ सुदग्धैर्मुसैश्चै वकथा
 घातैस्सुदासुणैः ; सृतेतुतस्मिन्वित
 रितयामातरिनिष्ठुरम् ॥ नि ; स्त्री
 षोनिष्ठुरश्चै वजायतेनाथसंशयः ।
 गाशकायाणि दानानि न करोति क
 दाचन । एवं विधास्यः पुत्राभवन्ति
 चनरितने ॥ २ ॥ रिपुपुत्रं प्रवेद्या

पुत्र :

मितवाये मुनिपुङ्गव । वाख्ये वयसि
सम्प्राप्ते रिमुवत्वर्ततेसदा ॥ पिता
रंमातरंचैव क्रीडमानोहिताडयेत्
ताडयित्वाप्रयाख्ये धंप्रहस्यै वपुनः
पुनः ॥ पुनरायातितं तत्रपितरं
मातरंपुनः । सक्रोधीवर्ततेनिश्चं
नैवकर्मणि सर्वदा ॥ पितरंमारयि
त्वात् । मातरंचपुनः पुनः । प्रया
ख्ये वंसदुष्टात्मा पूर्ववैरानुभावतः
॥ ३ ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामियस्मा
द्वभ्यो भवेत्प्रियः । जातमात्रः प्रियं
कुर्यात्वाख्ये नटनक्रीडनैः ॥ वयः
प्राप्यप्रियंकुर्यान्मातापित्रीरनन्तर
म् । भक्त्यासन्नोपयेन्नित्यं तातुभौ
परिपालयेत् । स्त्री हेनवचसाचैवप्रि
यसम्प्रापणेनच । मृतौगुरुसंभाषा
यन्ने हेनरुदतेपुनः ॥ श्रावककर्माणि
सर्वाणि पिराहदःनादिकांक्रियाम् ।
करोत्येवंमुदुः खालं स्तेभ्योयोषां
प्रयच्छति ॥ कृष्णवयान्वितः स्त्रीहा
न्निर्यापयतिनिश्चितः । यस्माद्वभ्यं
भवेत्कान्तप्रयच्छतिनसंशयः ॥ पु
त्रीभूत्वामहाप्राज्ञचनेनविधिनाक्रि
त् ॥ ४ ॥ उदासीनप्रवक्ष्यामितंवा
ये प्रियसाम्प्रतम् । उदासीनेनभावे
नसदैवपरिवर्तते ॥ ददातिनैवगृ
ह्णातिनक्रुध्यतिनतुष्यति । नैवोप
यातिसख्यज्यउदासीनोहिजोत्तम ॥
तवाये कथितंसर्वे पुत्राणांगतिरोह

पुत्र :

शी । यथापुत्रास्तंवाभायां पितामा
तायवान्भवाः ॥ भृत्वाद्यान्ये समा
ख्याताः परमेश्वरगास्तथा । राजा
महिष्योदाख्येसत्तंणसम्बन्धिनः स्व
मी ॥ ०० ॥ मुरुचलक्षणन्तु । द-
शिष्ठउवाच । पुत्रेख्यलक्षणंपुंख्यं
तवाये प्रवदोम्यहेम् । पुख्यप्रसक्तौ
यन्त्यात्मासख्यधर्मरतः सदा ॥ बु
द्धिमान्ज्ञानसम्पन्नस्तपस्वीवाग्विदा
श्वरः । सर्वकर्मसुसद्गुणीरोषेदाध्य
यनतत्परः । सर्वशास्त्रप्रवक्ताचदे
वब्राह्मणपूजकः । याजकः सर्व
यज्ञानां दातात्वागौ प्रियम्बदः ॥
विष्णुध्यानपरोनिश्चंशान्तोदात्मः
सुहृत्सदा । पितृमातृपरोनिश्चंस
र्वसुजनधत्सलः ॥ कुलभ्यतारकी
विद्वान् कुलस्यपरितोषकः । एवं
गुणैः सुसंयुक्तः सुपुत्रः सुखदाय
कः ॥ पुत्रस्यजङ्गमतीर्थत्वं यथा ।
सर्वतीर्थार्हरतीर्थेषुवतीर्थमुदाहृतम्
॥ यद्देवोवैष्णवदेवीसर्वधर्मवहिष्कृ
तः । पृथुनापुत्रतीर्थिनपविचोऽगा
त्परंपदम् ॥ सत्यत्रंपरमतीर्थप्राप्य
सुख्यन्तिपूर्वजाः । पितापितृणमु-
क्तः स्थात्जातेपुत्रे महात्मनि ॥
वैष्णवपुत्रस्यपूर्वपुत्रपुत्रातृत्वंधथा
। वैष्णवोयदिपुत्रः स्थात्मतारयसि
पूर्वजान् । पितृनधस्तानान्वंशांस्ता
रयच्छतिपावनः ॥ ५ ॥ कुपुत्रजन

पुत्र :

नेपितृणां नरकगमनं यथा । तथा-
दिकुपुत्रः स्यात्तेन मज्जन्ति पूर्वजाः ।
सुधीरे नरकीदोनाः शपन्ति च मुहु-
र्मुहुः ॥ यथा जले कुल्लवेन तरन्म-
ज्जति मूढधीः । तथा पिता कुपुत्रे-
ण तमसाम्भे निमज्जति ॥ जातमा-
त्रे कुल्ले जन्तो संशिरते पिता महाः ।
किनेयोऽधो नयेदस्मात्कुर्वन् वा वैष्ण-
वो भवन् ॥ इति पाद्मे भूमिखण्डे
११ । १२ । १८ । १२० अध्यायः
॥ सप्तविधाः पुत्रा यथा । बरजो
वीर्यवान् वैवर्तेषु जः पालकस्तथा ।
विद्यामन्त्रमुतानाञ्च गृहीतः सप्तमः
सुतः ॥ इति ब्रह्मवैवर्तेः ॥ इति
ब्रह्मवैवर्तेः प्रकृतिखण्डे ३६ अध्या-
यः पुत्रमुखदर्शने पुण्यं यथा । श्री-
पार्वत्युवाच । गृहमागच्छ प्राणेश
तत्र संपाद्य दायकम् । कल्पे कल्पे
ऽध्यासतेयं तं पश्चात्तस्मिन्दिनम् ॥
श्रीमं पुत्रमुत्तं तत्र पुण्यं वीजं मदीय-
वम् । पुत्रासनरकावाणकारणं भव-
तारणम् ॥ ज्ञानञ्च सर्वतोर्ध्वं पुत्रवैद्य-
कैर्दुदक्षिणा । पुत्रस्य दर्शनस्यास्य क-
लां नार्हन्ति पौडशीम् सर्वदा नेन यत्पु-
त्रं यत्पृथिव्याः प्रदक्षिणं पुत्रदर्-
शनं पुण्यं स्य कलां नार्हन्ति पौडशीम्
सर्वास्तपोभिर्विद्युत्प्रं यदेवानां जनैः
व्रतैः । नत्पुत्रीहवपुण्यं स्य कलाना-
रं गि पौडशीम् । यदि प्रभोजनेः पु-

पुत्र :

ख्यं यदेव सुरसेवनेः । सत्पुत्रप्राप्ति-
पुण्यं स्य कलानां नार्हन्ति पौडशीम् ॥
इति ब्रह्मवैवर्ते गणपतिखण्डे ६
ऽध्यायः ॥ ० (+ + +) ० विद्यादि-
रहितस्य पुत्रस्य निन्द्या यथा । कोर्यः
पुत्रेण जातेन यो निवहान्न धार्मिकः ।
तथा गवां किं क्रियते यान्दोग्धीनग-
र्भिणी ॥ स च मध्वसोत्तमाधममिदा-
त्त्रिविधः । यदुपास्यथः पित्रा-
घनं धीर्यमथापि वा । तन्न ह्यपयते य-
स्तु सनरो मध्वमः स्मृतः ॥ तद्दीर्या-
भ्यधिकं यस्तु पुनरन्यत्स्वशक्तितः ।
निष्याद्यति तं प्राज्ञावदन्ति नरमुत्त-
मम् ॥ यः पित्रासमुपास्यति धनवी-
र्यं यथासिच । न्यूनतां नयति प्राज्ञा-
समाहूः । पुरुपाधमसि तिमार्कण्ड-
यपुराणम् ॥ ० (+ +) ॥ जायमानो
हरिद्वारान् वर्हमानो हरिद्वनम् ।
नियमानो हरिद्वारान् नास्ति पुत्र-
समीरिपुरितितु कुपुत्रजन्यं दुः ख-
मनुभवं कुशां स्योक्तिः ॥ संसारिणः
सुखं पूर्णं सत्युत्तमुखदर्शनम् । कुपु-
त्राचरितादुदुःखं मरणाभ्यधिकं वि-
दुः ॥ ० (० + ०) ० पुत्रस्य प्रणसा-
यथा । धनं नान्यत्स्वखं वागत्सर्वं पु-
त्रहेतुकम् । न भक्षितं यत्पुत्रेण तद्-
द्वयं निष्फलं भूयि ॥ शतकपाधिका-
वापीशतवापीसमंसरः । सरः ग-
ताधिको यज्ञः पुत्रीयज्ञगताद्वरः

भ्रुकुटि :

वक्तव्यमितिनिषेधोत्तरपठितेन ।
अभ्रुकुंसादीनामिति वक्तव्यमिति
वार्त्तिकेन तन्निषेधाद्भ्रुः ॥ एवं
भ्रुकुटिशब्देपिवोधम् ॥

भ्रुकुटिः । स्त्री० भ्रुकुटी । भ्रुकुट्या
म् । श्लोधादिनाललाटसङ्कोचमे ॥
कुटेरिगुपधात्किदित्तीन् । भ्रुवोः
कुटिः । भ्रुकुंसत्प्रकृत्या ॥

भ्रुकुटी । स्त्री० भ्रुकुटी । भ्रुवोः
कौटिल्ये ॥ कुटेरिगुपधादित्तीन् ।
ह्रदिकारादितिडोप् । भ्रुवोः
कुटी ॥ अभ्रुकुंसादीनामितिवा
र्त्तिकाद्भ्रुः ॥

भ्रुः । स्त्री० नैत्रोपरिभागश्चरोमराज्या
चिह्निकायाम् । सौ० पू० भा० ॥
भ्रमु० । भ्रुमेद्यङ् । टिलोपः ॥ यहा
भ्रमिति । भ्रमुचलने । भ्रुमेद्यङ् ।
॥ यहा । भाष्यति । क्तिप् । उह
सादीनामिति० गमः क्त्वाच्चिच
वार्त्तिकेन० मलोपजङ्घादेशः ॥
भ्रुकुंसः । पुं० भ्रुकुंसे । भ्रुकुंसे
। नचनिञ्जा० इ० भा० ॥ भाषणा
यैकचुरादिष्यन्तात्कुसैरैरच् ।
भ्रुवाकुंसोभाषणमध्य । इकोऽस्यो
ऽङ्गो गालवस्त्रे तिसूत्रे० इयङ्० वङ्
भाषिनाम० धानाश्चनेतिवार्त्तिका
द्भ्रुन्वा० नपेधः ॥

भ्रुकुटिः । स्त्री० भ्रुकुट्याम् ॥ भ्रुवोः
कुटिः । इयङ्, वङ् भाषिनामिति

भ्रूय इत्यम्

निषेधाद्भ्रुस्त्रोत्रमिति ॥

भ्रुकुटी । स्त्री० भ्रुकुट्याम् । भ्रुकुटी
॥ कुटेरिगुपधादित्तीन् । ह्रदिका
रादितिडोप् । भ्रुवोः कुटी ।
इयङ्, वङ् भाषिनामितिङ्भ्रु नि
पेधः ॥

भ्रूयः । पुं० स्त्री० गभे । उदरस्यजन्ती
॥ डिभे । यभेके ॥ गभे ग्याम्
॥ श्रोत्रियदिजे ॥ भ्रूयते । भ्रूय
थाशाविशङ्खोः । घञ् ॥

भ्रूयइत्या । स्त्री० गभेस्त्रवालकहन
ने ॥ यथा । त्रिविवाहं कृतयेनमकरो
त्तित्तुर्थकम् । कुलानिपातयेत्स
तभ्रूयइत्याव्रतश्चरेत् ॥

भ्रूयहा । चि० गभेस्त्रवालकहन्तरि
॥ भ्रूयइतवान् । हन० । ब्रह्म
भ्रूयइत्तये क्तिप् ॥ ब्रह्मइति ॥
भ्रूयहा० धरिष्ठवाङ्मणहन्तीत्यत
द्वतित्याख्यानात् ।

भ्रुभङ्गः । पुं० भ्रुविक्षीये । भ्रुवः
कौटिल्ये ॥ भ्रुवोभङ्गः ॥

भ्रुपः । पुं० अघः पाले । यद्योचि
तात्० भ्रुंशे ॥ भ्रुपखम् । भ्रुंष्ट
लने । घञ् ॥ चलने ॥

भ्रुपयम् । न० चलने ॥

भ्रूयइत्यम् । न० भ्रूयप्रोभाषे ॥
घञ् । दाग्निनायनेतिनिपातना
सकारादेशः ॥

मकारन्द :

मः । पुं० मकारे ॥ यमे ॥ समये ॥
विषे ॥ मधुसूदने ॥ चन्द्रशेखरे
। शस्त्री ॥ ब्रह्मणि ॥ चन्द्रमसि ॥
मन्त्रे ॥ महले ॥ विगुरौ०ऽऽऽ० ॥
मंहिष्ठः । चि० महनीये । पूजनी
यं ॥

मकारः । पुं० नक्रौ । यादः प्रभेदे
। मगर० इतिभाषाप्रसिद्धे ० भ्र
याणांमध्ये मगवद्विभूतौ ॥ निधि
प्रभेदे ॥ दशमराशौ । आकोकिरे
॥ ह्यप्ताति । कृष्टिंसायाम् । पचा
द्यच् । मनुष्याणांकरः । पृषोदरा
दिः ॥ यदा । मङ्कते । मकिमण्ड
ने । चच् । भागमशास्त्रस्यानिष्प
त्त्वात्तनुम् । मकाराति । रादानि
। आतोनुपेतिकः ॥ दर्पणंऽप्यु
क्तः सारस्वतकोपि ॥ अहंद्भु
जं ॥

मकारकुण्डलम् । न० मकाराकृतिक-
र्थाभरणं ॥

मकारकेतनः । पुं० कामदेवे ॥ मकारः
केतनं घस्यसः ॥

मकारधुजः । पुं० कर्दभे । धनञ्जै ॥
मकारोनक्रौधुजीयस्त्रसः ॥ रससि
न्दूरविशेषे । चन्द्रोदये ॥ तस्मात्कर
णपकारोन्मथरसिन्द्रचिन्तामणौ ॥

मकारन्दः । पुं० पुष्परसे ॥ मकारमपि
यति० कामकनकत्वात् । दोषवख
ण्डने । आतोनुपेतिकः । पृषोद-

मकुटम्

रादिः ॥ यदा । मकरमप्यन्दति ।
अदिवम्बने । कर्माख्यम् । शकन्
ध्वादिः ॥ कुन्दपुष्पवृत्ते ॥ न० कि
ञ्चलके ॥

मकरमुखी । स्त्री० प्रयाख्याम् । पठ
सः पदव्याम् ॥

मकरन्दवतो । स्त्री० ह्यणवन्तायाम् ।
पाटलापुष्पे ॥ मधुविशिष्टायाम् ॥
मकरव्यूहः । पुं० मकराकृतियत्सै
न्यविन्यासे ॥ बराहव्यूहविपर्यये-
णमकरव्यूहोभवति । तीनाऽर्धे पञ्चा
श्रीभयचभयेसतियच्छेत् ॥

मकाराकरः । पुं० समुद्रे ॥ मकाराणा
माकरः ॥

मकाराकारः । पुं० सशकारञ्जे । प-
ङ्गयन्त्ये ॥

मकाराङ्गः । पुं० समुद्रे ॥ कामदेवे ॥
मकाराधिपः । पुं० शनियष्टे ॥ मकार
स्वराशिविशेषक्षपधिपः ॥

मकारालयः । पुं० अश्वी ॥ मकाराणां
मकारोपलक्षितानां जलजन्तूनामा-
लयः ॥

मकरी । पुं० समुद्रे । मकाराः सन्त्य
ध्वान् । अतश्चनिष्ठमाविति० इ-
न्दिः

मकुटम् । न० मुकुटे । किरीटे ॥ म
कुटेऽन्ते ॥ मकि० । बाहुलका
दुटः । पुं० न० । मकारानिख्यात्त्वन्न-
नुम् ॥

मकेश्वर :

मकुतिः । स्त्री० शूद्रशासने ॥

मकुरः । पुं० मुकुरे दर्पणे ॥ वकु
लद्रुमे ॥ कुलालदण्डे ॥ कीरके ॥
महते । मकि० । मकुरददुं रावि-
तिसाधुः ॥

मकुलः । पुं० न० मुकुले ॥ वकुलद्रु-
मे ॥

मकुष्ठः । पुं० वनसुद्धे । मीठ० इ० प्र०
त्रौष्टिविशेषे ॥ मकुष्ठोद्यातलोद्या-
हीकफपित्तहरोलघुः । वांतिनि-
न्मधुरः पाकिक्रमिक्तञ्जूरनाशनः ॥
त्रि० मंघरे ॥

मकुष्ठकः । पुं० वनसुद्धे । मयुष्ठके ।
मकुष्ठे ॥ महते० मङ्ख्यतेवा । म
कि० । वाङ्मलकादुनुमभावश्च ।
तिष्ठति । षो० । कुन् । मकुष्ठा-
सौम्यकश्च । पूर्वपदादितिषः ॥

मकुलकः । पुं० सुकुलके । खधु
दन्त्यामोषधौ ॥ महते । मकि० ।
खलपिञ्जादिभ्यञ्जरोलघाविति०
पिञ्जादिच्चाट्टलच् सार्थकन् ॥

मकुलः । पुं० शूलरोगविशेषे ॥ य
था । मूतायाश्चिरोक्षिशिशूक्ष्मक
क्षसंज्ञितन् । यवघारपिधतृत्तच-
मस्तुनोऽथोदवीनथा ।

मक्का । स्त्री० खुराशानाभिधे देशे ॥

मकुलम् । न० शिलावतुनि ॥

मकेश्वरः । पुं०) खुराशागदेशस्य

मकेश्वरः । पुं०) शिवे ॥

मखान्नम्

मकोलः । पुं० शिलाधातौ । सितो
प्रसे । मकोल० खडियामाटी० गो
लू० इ० भा० ॥

मखः । पुं० खदीपाच्छादने ॥

मखधीर्यः । पुं० पियालवृक्षे ॥

मखिका । स्त्री० कौटविशेषे । ग
न्धलोपुपायाम् । वमनीयायाम्
। मखी० इ० भा० । मशति ।
मशशब्दे रोयकृतेच । इनिभगिभ्यां
सिकन् ॥ मखतिवा । मखरोपस
ङ्घाते । कुन्० खलुल्वा ॥

मखिकामलम् । न० सिक्थके ॥

मखीका । स्त्री० मखिकायाम् ॥

मखः । पुं० यज्ञे ॥ मखन्तिदेवाश्च
यज्ञेनवा । मखहेतौ । इलस्येति०
घञ् । संज्ञापूर्वकत्वान्नङ्घ्रिः ॥
यदाकचिदपवादधिपथेय्यत्सर्गाभि
निविशते० इतिषभ्वधिपथेपिपुंसी
तिषः ॥ यदा । मखते । मह० ।
नहर्होपथ० महेऽतिखीहलीपथः ॥

मखचाता । पुं० श्रीरामचन्द्रे ॥ मखा
नांचाता ॥

मखवर्द्धिः । पुं० प्रथीति । यज्ञाग्नी०

मखानलः । पुं० महावीरे । यज्ञा
ग्नी ॥

मखान्नम् । न० पद्मबीजार्भे । पानी
यफले । मखाना० इ० भा० ॥

मखान्नपद्मबीजस्यगुणैस्तुल्यांविनि
र्दिशेत् ॥

मघ ;

मखामुहत् । पुं० शिवे । मखस्यदक्ष

यज्ञस्यसुहृत्०शत्रुः ॥

मगणः । पुं० चिगुरी०SSS: ॥

मगधः । पुं० वन्दिनि ॥ मागधे ।

वशपरम्पराशंसके ॥ मगधति०या

धते । मगधपरिविष्टने । कण्डूद्विद्यं

गन्तः । अच् । यस्त्वहलद्रतियस्तेमः

॥ मगधाः पुं०भूमि० कौकटदेशे

॥ यथा । व्यासेश्वरंसमारभ्यतमकु

ण्डान्तकं शिवे । मगधास्त्रीभद्रादेशी

याचायांनहिदुष्यति ॥ दृजोत्तरक

मेवैवक्रमात्कौकटमागधौ ॥ मगधा

नांनिवासोवनपदः ० मगधाः ।

निवासोऽथोवनपदेलुप् । लुपियुक्त

यद्वायः ॥

मगधा । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥

मगधेश्वरः । पुं० जरासन्धनृपे । स

गधदेशाधिपमात्रे ॥ मगधानांदिश

विशेषाथामीश्वरः ०

मगधोद्भवः । चि० मगधदेशजाते ॥

मगधोद्भवा । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥ मग

धोऽङ्गवोयस्य ॥

मग्मः । चि० जलान्तः प्रविष्टे । या

मुते । स्नाते ॥ मज्जति । टुमस्जो

शुद्धौ । क्त । चोदितस्यंति०निष्ठा

नत्वम् । तस्यासिद्धत्वात्०स्कीरिति

सलोपः । शीः कुः ॥

मघः । पुं० दीपान्तरे । देशान्तरे । म

ग्० नामकस्त्रे च्छम्याने ॥ न० पुष्य

महुरः

विशेषे ॥

मघवा । पुं० इन्द्रे । शक्ते ॥ मघ्वतेपू

ज्यते । महपूजायाम् । श्वन्नुचन्

पूषन्गोहन्निखादिना०कनिन् । कवि

रितिमनोरमायांस्पुटम् ॥ निपा

तनात्०हृष्टोबुगागमश्च । मघवा

नौ०मघवानः ॥ मघवावहुलमिति

मितिचादेशपक्षेत् ० मघवान्मघ

वन्ती० मघवन्तः ० इत्यादिबो

ध्यम् ॥ विनानांदादशकंशर्वन्त

यंतचक्रवर्तिविशेषे ॥

मघवती । स्त्री० इन्द्राग्राम् ॥

मघा । स्त्री० दशमनवर्षे ॥ अत्रजात

स्यफलंयथा । कठोरचित्तः पितृमातृ

भक्तस्तीव्रस्वभावस्त्वनवद्ययिद्यः च

ज्जन्मभयस्यमघाऽनघः स्थान्मतिः

सदारातिविनाशदद्या ॥ बहुवचना

न्तोष्यदंष्ट्रश्रुते ॥ यथा नवोदकेनवा

ग्नेचगृहप्रच्छादनेतथा । पितरः स्य

पयन्त्वन्नमष्टकामुमघामुचेति ॥ स

घायांपिण्डदानेनर्द्धेष्टपुत्रोदिनश्च

तीत्येकवचनान्तोपि ॥ शीषधविशे

षे ॥

मघाभयः । पुं० शक्रायहे ॥

मघामूः । पुं० शक्रचार्ये ॥

मघी स्त्री० धान्यविशेषे ।

मघोनी । स्त्री० इन्द्राग्राम् ॥

महुरः । पुं० दर्पणे । मुकुरे । महते

भक्ति० । याहुलकादुरच् ॥

पुष्पस :

पुर :

कृतशास्त्रयज्ञः सद्रत्नकामी वरभूष
शाब्दः । दाताप्रतापीवमुधाधिपी
सौपुनर्वसौयस्यभवेत् प्रसूरितिष्व-

पुनातः । चि० पवित्रीकुर्वाणे ॥ पुना
ति । पू० गानच् । प्वादीनांङ्खः ॥
पुद्गामः ॥ पु० सितोत्पले ॥ जांतीफले
॥ पंगुनाये ॥ खनामख्यातवृहत्
पुष्पहनत्रिभिधे । पुरुषे । तुङ्गे केश
ये । देववल्लभे । गुर्जरदेशसिदेशराज
तिख्याते ॥ नरश्रेष्ठे ॥ यथा । सर
नाद्विरभायन्ती घनायन्ती कजिद्रुमाः
नशमीनचेपुद्गागीख्यस्त्रिनुसंसार
कानने ॥ पुमाद्गणद्वेष । उपमितस
मांसः । पुद्गानोद्देशः प्राधान्यात्
सद्वेषे ॥

पुष्पसः । पु० चक्रमहे ॥
पुद्गाडः । पु० चक्रमहे ॥ पुमांसनाड
यति । नेत्रभ्रंशे । कु० कर्वाख्य
मस्मानुस्वारपरसर्वेषां ॥
पुद्गामनरकः । पु० नरकविधिषे ॥ पुद्गा
मनरकंधोरविनाशप्रादुर्भावतः ॥
पुष्पन् । चि० पवितुंसाधयितुंनिर्घुसौ
कर्तुमिच्छतिकर्षके ॥ पुनातिः सन्न
न्ताहृतः शचादेशः । सनिग्रहगु
होर्ष तिचकारादिटः प्रतिविधः ॥
पुष्पुलः । पु० उदरस्वभावौ ॥ इति
भूरिप्रदीपः ॥

पुष्पसः । पु० बीजकोषे । वैश्ववीजा

धारे । घंराटके ॥ फी० पडा० फीपडा
॥ चद्रतिख्याते वामंपार्श्वस्थंमलाशये
॥ रक्तफेनजे ॥ दृष्या । छदयाद्यामतो
॥ अधयपुष्पसोरक्तफेनजे इति ॥
पुंसर्धः । पु० धर्मादिपुचतुर्पुः । पुरुपा
तार्थः । पुंसीजातुः पुरुषस्युत्पत्तयः प्रयो
जनं चस्मिन् ॥
पुंमान् । पु० पञ्चजने । युरुदे । यूरुय
नरे ॥ पाति । पा । पातिर्दुम्सु
न् ॥ छचिह्नपुंजीडुम्सुस्त्रितिपाठः
॥ तथपुनाति । पू० पवने ॥ पवव
॥ चक्रुलोत्सेधोयः पुमान्सप्रकाशते
॥ आत्मानि । देवतिर्यङ्गानुष्येपुद्गा
माभगवान्हरिः । जीनाजीजन्मी
मंभेयनानयोर्विद्यतेपरमितिविष्णु
पुराणम् ॥ चावन्नविन्दतेजायांताव
दर्शमिधेत्पुमान् । यज्ञवाक्षेः परि
द्वर्तंश्रमशानमिवतदृष्टम् ॥
पुः । स्त्री० पुर्णम् । नगरे । पत्तने ।
छद्गादिविधिषे पुरे ॥ पिपत्ति । पु०
॥ भावभासेतिक्वप् । उदोष्ठोच्यत्
। रपरः । वीरितिदीर्घः ॥ पूर्यते
। सुर० सं० क्विप् वा ॥
पुरः । पुं० शुम्भुली ॥ पीतभित्कटा
म् । न० । गेष्टि ॥ पाटलिपुत्रे । पु
प्यादीनां दलाह्वती ॥ नागरमुस्ताया
म् ॥ चम्पि ॥ गृहोपरिगृहे । देष्टि
। शरीरे ॥ शरीरं चिपुरमिपुरम्हा
रपालाधिष्ठाचाद्यनेकापुनोपकरणम् ॥

पुरञ्जय :

स्येतिदर्शनाच्छरीरमपि पुरम् । पुरञ्जसोपकरणं स्वात्मनाऽसंहतस्वतन्त्रस्वाम्यर्थदृष्टम् । तथेदंपुरसामान्यादनेकोपकरणसहितं शरीरं स्वात्मनाऽसंहत राजस्थानीयस्वाम्यर्थं भवितुमर्हतीत्थनुर्थ्येयम् ॥ राजनामचिह्नितराजधान्याम् ॥ विपत्तिं । पू० । सू०कः ॥ यद्वा । पुरति । पुरअयगमने । इगुपधेतिकः ॥ न० । स्त्री० । इहादिविशिष्टस्थाने ॥ यद्गुणामीयव्यवहारस्थाने । नगरे । पत्तने । कटकैः । पट्टे । निगमे ॥ अत्यलक्षणांमव्यपुराणे राजधर्मेदृष्टव्यम् ॥ ।

पुरःसरः । चि० अयने । अयं सरि ॥ पुरः सरति । सू० । पुरीयतोखे पुसर्त्तोरितिः ॥

पुरञ्जनः । पुं० जोषे । कर्माणापुरञ्जनयतीतिव्याख्यानात् ॥ पुरुषंपुरञ्जनं पिद्याद् यद्व्यनक्ष्यात्मनः पुरम् । एकद्विविधतुष्याद्वह्वुपादमपाटकमितिथीभागवतम् ॥

पुरञ्जनी । स्त्री० दुहौ ॥ यथा । नविदानवयंसम्यक् कर्त्तारंपुरुषर्षभ । आत्मनश्चपरम्यापिगीर्त्तनासचयत्कृतम् ॥ राजन्मटोयाः सर्वेतिमासाइहपुरञ्जनीमितिभागवतम् ॥

पुरञ्जयः । पुं० सूर्यवंशीयराजविशिष्टे । काकुत्स्थे ॥ वि० पुरञ्जयकर्त्तारि

पुरविजयी

पुरटम् । न० सुवर्णे ॥ पुरणः । पुं० समुद्रे ॥ पूर्यते । पू० । क्लृप्पृष्ठजिमन्दिनिघोञ्जः क्युः ॥ पुरतटी । स्त्री० उट्ट्याम् । इष्टीपुरत ॥ ट्टीमतेतिहारावली ॥

पुरतः । शि० अयतोर्थे ॥ प्रथमे ॥ पुरति । पुर० । बाहुलकात्अतसुच् पुरद्वारम् । न० गोपुरे ॥ पुरस्वदारम् ॥

पुरदिट् । पुं० शिवे ॥ पुरंदेष्टि । द्विष० ॥ क्लिप् ॥

पुरन्दरः । पुं० उन्द्रे । पुरञ्जते । शक्ते ॥ अरीणांपुरीदारयतीतिविग्रहे । पूःसर्वयोर्दारिसर्गोरिति विदारणार्थकादृधातोः खच्प्रत्ययेवाचयमपुरन्दरीचेतिनिपातितः ॥ चौरि ॥ वधा । समांसमीनाथदिपाकशालासमांसमीनादशधेनवः स्युः पुरन्दरम्याविषयंवदिस्थात्पुरन्दरस्यापिपुरंनवापे ॥ न० । चविके ॥ पुरन्दरा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ इतिहारावली ॥

पुरन्धिः । स्त्री० पुरन्ध्याम् ॥

पुरन्धी । स्त्री० सपुत्रमधवायाम् । कटुमिन्व्याम् ॥ पुत्रैरंधारयति । धृञ्० । स्वार्थग्न्यन्तः । मञ्जायांभृत्वितिग्वधिद्वस्वः । गो०टीप् । पू० । स्त्रीमापे ॥

पुरविजयी । पुं० पुरांविजितरिशिवे ॥

पुरस्तात्

पुरघरम् । न० मन्त्रार्थासाधनायज
पद्मोमादिक्रियायाम् ॥ यथा । जप
होमोत्तपणञ्चामिमेकोविप्रभोजन
म् । पञ्चाङ्गोपासनं लोके पुरघरम्
मिष्यते ॥

पुरम् । पुं० तूष्णविशेषे । दर्भे । सो
मपथे । उलु० दू० गौडभा० ॥-

पुरः । अ० अर्थे । प्रथमे ॥ प्राच्यादि
शि ॥ पूर्वकाले ॥ पूर्वस्मिन्पूर्वस्मा
त्पूर्वावाएवंपूर्वस्वाम् पूर्वस्वा ;
पूर्वाधावसञ्चागतोरमशीयंवा । पू
र्वाधरावराणामसि पुरधवथै यामि
तिअसि : पुरधादेशश्च ॥

पुरस्कारः । पुं० पुरस्क्रियायाम् ।
अभिगमि ॥ अयकारणे । पुरः क्रि
यतेऽनेन । कृञ्० । घञ् ॥

पुरस्कृतः । वि० अभिगस्ते ॥ अरिप
सं० । अर्थे कृते ॥ पूजिते ॥
स्वीकृते ॥ सिक्ते । अभिपिक्ते ।
पुरोऽकारि । कृञ्० । क्तः ।
पुरोव्ययमितियतित्वम् । नमस्त्
रस्तोरितिसत्वम् ॥

पुरस्कृतत्व । अ० पुरतः कृत्वर्थे ॥

पुरस्क्रिया । स्त्री० पुरस्कारे ॥

पुरस्तात् । अ० प्रथमे ॥ प्राच्याम् ॥

अयतीर्थे ॥ पुरार्थे ॥ अयमभि ॥

पूर्वस्मिन् पूर्वस्वावा पूर्वस्मात्

पूर्वस्वावा । पूर्वः पूर्वावा ।

दिक्गन्धेभ्यः सप्तमीपञ्चमीप्रथमा

पुराणः

भ्योदिग्देशकालिष्वस्वाति : अस्ता
तिचेतिपूर्वस्यपुरादेशः ॥-

पुरा । अ० पुराणे । निकटे ॥ प्रवन्धे
॥ अतीते ॥ भाविनि ॥ प्रतीप्ते ॥

पुरति । पुर० । वा० का ॥ अवि-
रते ॥ चिरातीते ॥ भविष्यदासन्ने ॥
गच्छपुरादेवोवर्षिष्यति । समनना
रं वधिष्यतीत्यर्थः ॥

पुरा । स्त्री० पूर्वदिशि ॥ सुगन्धिद्रव्य
विशेषे । दिव्यायाम् । गन्धाब्जा
याम् । यम्भकुव्याम् ॥

पुराकल्पः । पुं० अर्थवादान्तरे । ऐ
तिह्यसमाचरिततयाकीर्तने । पूर्ण
पुरुषैराचरितत्वाभिधाने ॥ यथा ।
पुराकल्पे पुनारीषांमौञ्जीयम्बनमि
ष्यते । अध्यापनश्रुविदानां सावित्री
वचनतथेति यमः ॥ युगान्तरे ॥
यथा । पुराकल्पतदासीत् संस्का
रकालोत्तरं ब्राह्मणाव्याकरणं स्थापि
यते । तेभ्यस्तत्तत्स्थानकरणनादानु
प्रदानेभ्योवैदिका शब्दात्पश्यदि
श्लेतदशब्दे न तथा वेदमधीच्छत्वरि
तावक्तागेभ्यन्तोतिमहाभाष्यम् ॥

पुराकृतम् । वि० प्रारब्धकर्मणि ॥

पूर्वकालकृतपुण्यादी ॥

पुराणः । पुं० पणे ॥ षोडशपणे ॥

आत्मनि । सर्वकारणे । अनाद्यात्म

नि ॥ सचपुरादिमवएकरूपएव न

त्वधुनानुगतानुकाश्चिदवस्थामनुभव

पुरातन :

पुरी

ति । यो हि अथ यवो पचयद्दारेणाभिनि
 र्वर्त्यते सद्दानो नैवो यथा कुम्भादिः ।
 तद्विपरीतस्त्वात्मापुराणोऽविविष्मि
 तः ॥ न० सर्वपुराणसामान्ये पञ्च
 लक्षण्ये । सर्गसंप्रतिसर्गश्च शोभन्व
 न्तराण्ये । वंशानु चरितश्चेति
 पुराणपञ्चलक्षणम् ॥ (१३५) ॥
 द्रुतिपञ्चलक्षणलक्षिते पुंमत्स्यादांष्टाद
 शसु । यथा । सर्वेभ्यश्चैव व्रतचर्य
 वचनेषुष्टयम् । अनापलिङ्गजुस्मानि
 पुराणानि पूर्वेषु पुत्र्यगिति ॥ पुंसां भ
 वमित्यस्मिन्नर्थे सायंश्चिरमेप्रोहृषेप्र
 मेव्यर्थेभ्यष्टु व्युत्थो । तुट्चेति ॥ व्यु
 थ्युत्थो । पूर्वकालैकोत्तिनिर्पातितस्तु
 लभाथ ॥ पुराणप्रोक्तपुत्राद्भयकल्पे
 विवित्तिनिर्पातितोना ॥ पुं० न० का
 प्रापणे ॥ वि० । प्रवे ५ पुरातने ।
 पुराणो ० इ० भा० ० १ । १११
 पुराणनः । पुं० प्रजापती । ब्रह्मणि ॥
 पुराणपुरुषः । पुं० विष्णोः । पुराण
 यासीपुरुषे ॥
 पुराणो । स्त्री० चिरन्तन्याम् ॥ पुरा
 भवा । टित्त्वान्डीप् ॥ ब्रह्मादित्त्वा
 त्पक्षेडीप्वा ।
 पुरातनः । पुं० परमात्मनि ॥ काले
 नापरिच्छिन्नत्वात्पुरापिभवतीति
 सतयोच्चते ॥ वि० । चिरान्ते ।
 पुराणे । प्रतने ॥ अनादिगुरुपरम्य
 रानति ० पुराभयः । सायश्चिरमि

तिव्युत्थुलो । अवाधकान्वपिनिर्पा
 तनानिभवन्तीति पक्षे तुट् ॥
 पुरातनी । स्त्री० चिरन्तन्याम् ॥ टि
 त्त्वान्डीप् ॥ भा० १ । १११
 पुराधिपः । पुं० पुरपालके ॥
 पुरार्थ्ये ॥ वि० नगराधिकृते ॥ १११
 पुरारिः । पुं० त्रिपुरान्तके ॥ शिवे ॥
 पुरार्थविस्तरः । पुं० खिटे ॥ शंखो
 नगरे ॥ १११ । १११ । १११
 पुरार्थसुः । पुं० भौषण्ये । पाण्डवानां
 पितामहे ॥ भा० १ । १११ । १११
 पुरावृत्तम् । न० इतिहासे । पूर्वच
 रिते ॥ पूर्ववृत्तप्रतिपादकव्यासा
 दिप्रणीतयन्त्रे ॥ पुरावृत्तमाचष्टे ॥
 पुरावृत्तमाख्यानम् । ख्यन्तात्पचा
 यच् ॥ १११ । १११ । १११
 पुराश्रुतिः । स्त्री० पुरातन्यानिधा
 याम् ॥ अन्तकानिर्दिभूतानिमुञ्चन्ती
 तिपुराश्रुतिः ॥ १११ । १११ । १११
 पुरासिनी । स्त्री० सहदेवोलांतायाम् ॥
 पुरासुहृत् । पुं० शिवे ॥ इ० १० ॥
 पुरिः । पुं० राजनि ० स्त्री० पुंयाम् ॥
 नयाम् ॥ पिपत्तिपूर्यतथा । पुं०
 । कृगृगृपुकुटिभिदिच्छिदिभ्यश्चेति
 इः ॥ १११ । १११ । १११
 पुरी । स्त्री० नगर्याम् । नृपावासः
 पुरीप्रोक्ताविशापुरमपीष्यते ॥ तीर्थ
 विशिष्ये । अयोध्यामपुरीमायाकांगी
 काशीअमलिका । पुरीदारावतीधैव

पुरु :

सप्रै तामोक्षदायिका : ॥ तामुवासं
 प्रकुर्वन्तियेस्तथावागरा : परम् ।
 लभन्ते नपु नर्जन्म माहगर्भेषुकुच
 चित् ॥ पुं० । दयनामानेर्गतस
 न्यासिनि ॥ यथा । अन्नरते न
 सम्पूर्णः ; पूर्णतत्त्वप्रयच्छति : ।
 परब्रह्मरतो नित्यं पुरीनामासउच्य
 ते ॥ इतिवृहच्छुद्धरदिग्विजयः
 ॥ पुरति । पुर० ॥ इत्युपधेति
 कः । गौरादिध्वाङ्गातेरितिवा
 षष्ठीम् ॥ इतिवृहच्छुद्धरदिग्विजयः
 पुरीतत् । पुं० न० अन्ते ॥ अंत०
 इतिभाषा ॥ इदमपरिवेष्टननाडा
 म् ॥ पुरींशरीरंतेनोति । तनु०
 । छिप् । गमादीनांघ्रावित्त्वनुना
 सिक्लोपः । तुक् ० पुरितनोतीति
 पद्ये० नहिबृतेतिदीर्घः ॥
 पुरीमोहः । पुं० धुम्तूरि ॥
 पुरीपम् । न० विद्यायाम् ॥ पिपत्ति
 शरीरम् । पुं० । फूतृभ्यामीपन् ।
 शृपृभ्यांकिञ्चित् ० ईपन्किञ्च ।
 उदीक्ष्यपूर्वस्य ॥ पहे ॥
 पुरीपयः । पुं० पुरीप्ति ॥ इतिवि
 काण्डशेषः ॥
 पुरीपम । पुं० नपदे । मूर्खे ॥ इ०
 विकामण्डशेष ॥
 पुरु । पुं० टेषलीके । स्वर्लोके ॥
 नृपति० । यथातेः कनिष्ठात्मजे ॥
 परासे ॥ द्वैत्यदि० ॥ वि० प्राच्ये

पुरुष :

॥ प्रचुरे ॥ पिपत्ति० पृथतिशे० ।
 पुं० । पृभिदीतिकुः ।
 पुरुः । स्त्री० । नदीविशेषे ॥
 पुरुकुत्सवः । पुं० । इन्द्रारिविशेषे ॥
 पुरुदंशकः । पुं० सरःशक्तिः ॥ हंसि ॥
 पुरुदंसा । पुं० इन्द्रो । पिष्टीजसि ॥
 पुरुधा । अ० बहुप्रकारे ॥ ॥
 पुरुखाः । पुं० पुरुखसि ॥ पुरुरीति
 । रुग्धे । पुरुभक्षोपपदेरीतेरसिप्र
 ष्यथः । विद्यात् पुरुरवः शब्दे रु
 कार्थोपिदीर्घतामितिद्विरूपको
 यः ॥
 पुरुरूपः । वि० बहुरूपे ॥ पुरुषि
 प्रचुर । विक्रयानिवथ्य ॥
 पुरुवर्यसम् । न० बहुरूपे ॥ इ० वेद
 भाष्यम् ॥
 पुरुशक्तिः । वि० बहुशक्तिमति ॥
 पुरुषः । पुं० पुत्रागपादपे ॥ तिलक
 द्रुमे ॥ औशनविशिष्टकार्थकरण
 सङ्घाते । पुरुषे । नरे ॥ अधि
 कृतयर्थाश्रमादि-विशिष्टे शरीरा
 धिष्ठातरि ॥ यथा । आपस्तम्बो
 युतिमान्यः सम्यक्प्रतिपद्यते ।
 कर्मोत्थवश्रकार्याणि तमाहुः पुरुषं
 बुधाइतिपरिहरथ्यगर्भे । समष्टिलिङ्गा
 त्मनाव्यटिसर्वकरणानुयाहके ॥ अ
 न्तर्गामिरुपेणम् पुं० पूर्णं । आत्मनि ।
 पुरंपुपुर्बुवाशयाने । पृथेत्वात्पुरि
 पुरिवागयानेपरमात्मनि ॥ पूर्यति-

पुरुषः

पुरुषकारः

स्वेनात्मनाजगदितिभाष्यम् ॥ नव
 द्वारपुरुषं पुरुषमेतैर्भविः समन्वित-
 म् । व्याप्यशैतेमहात्मायस्तस्मात्पु-
 रुषोऽप्युच्यते इति महाभारतम् ॥ पुरि-
 शैतेयतस्तीस्मात्पुरुषो जीवोऽप्युच्यते ।
 सर्वाः पुरयतीत्येवं पुरुषो ब्रह्मस्य-
 ते ॥ प्रमाणान्तिरे ॥ पञ्चारत्विः ॥ पु-
 रित्प्रद्वितिशुक्लेसूचम् ॥ अर्द्धबाहुपु-
 रित् ॥ सचर्विशत्यधिकशतमङ्गुलं भ-
 वेति ॥ रवेः ॥ पाश्र्वं गाक्षरे ॥ सा-
 ष्ट्यतत्त्वज्ञे ॥ न प्रकृतिर्न विकृतिः ।
 पुरुषः । अनुभयरूपः ॥ सूक्ष्मश-
 रीरमेव पुरुषः । तदपि हि पुरिस्थ-
 शिरीरे शैते सुखदुःखादियः प्रा-
 कृता बुद्धिगुणाः तत्कथमेतेचेतन-
 सम्बन्धित्वे न भवन्तीत्युच्यते पुरुष-
 इति । पुरित्प्रद्वितिशैते इति पुरुषः ।
 श्लिष्टं तस्मिन्स्त्रीतिचेतनीदितत्स-
 व्यस्त्रीभवतीत्यर्थः ॥ पुरुषं मनोना-
 ष्वदध्यात्मनाजगत्समस्तमिति पु-
 रुषः ॥ पुरिमनुष्यशरीरेऽपतिथ-
 हमाकारेणवसतीति वा पुरुषः ॥
 पुरति पुरुषोऽकप्रतिप्राणाद्विभ्योऽयं
 गच्छति ॥ तमेतन्कामनां प्राणो नू-
 त्कामतीति श्रुतेः । पुरुषपगमने ।
 पुरः कुरुपन् । यथा । अत्यन्तमन-
 इत्याहः शरीरपुरमुच्यते । अत्य-
 न्तके पुरे शैते पुरुषस्ते नचीत्यते ॥ इ-
 ति ॥ यदा पुरुषपिण्डान्निज्जन्तोभि

ः अपि तानि स नोति ददाति । यं गुदा-
 ने । ङः ॥ पुरुषि भुवनानि संहार-
 : समये स्यति चन्तः करोति त्वा । यो-
 न्तकर्मणि । कः । प्रकृतिप्रवर्तक-
 ॥ १०५ ॥ ॥ पञ्चलक्षलोकिते मनु-
 जे ॥ येषां पात्रे त्वागीगुणेशी-
 भीगीपरिलनेः सहाशास्त्रे बोधार-
 श्योऽपि पुरुषेः प्रचलक्षणे इति प्राची-
 नोऽऽ । जितेन्द्रिये ॥ यथा ॥ सश्री-
 यानि मेदकुर्यात्समुखादृष्टयो भि-
 तः । तन्मिचं यच विश्वासः पुरुषः
 सजितेन्द्रिय इति गारुडे १६३ अध्यायः
 पुरुषकम् । नः ॥ चोऽकोर्द्धी स्थितौ ।
 सीधे पां वखे डे पां वई ॥ भीः ॥ ॥ यथा ।
 पश्चिमभ्यात्तुपीदाभ्यां भुवि स्थित्वा-
 यपादयोः ॥ अर्द्धं प्रेरणयाम्यानम-
 श्वाना पुरुषः स्मृतः ॥ पुरुष एव ।
 कः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 पुरुषकारः ॥ पुरुः प्रयत्ने ॥ पुरुषस्य-
 कृती । चेष्टायाम् । पुरुषे ॥ य-
 या । मनुकवाच । देवेषु रूपकारे च
 किञ्चायस्तं ब्रवीहि मे । अत्र मे सग-
 यो देव हेतुमर्षस्य जेपतः ॥ मत्स्य-
 उवाच । स्वमेयकर्म देवास्त्वविधि-
 देहान्तरार्जितम् । तस्मात्पुरुषमे-
 वेत्येवमाहुर्मनीषिणः ॥ प्रतिक्र-
 न्तं तदा देव पौरुषेण विपश्यते । मद्ग-
 खाचारदुस्ताननिचमुत्पानशीलि-
 नाम् ॥ येषां पुरुषे हतं कर्मा माशुकां

सुरुषदन्तिका

सुरुषार्थः

मनुजोत्तम । पौरुषेण विना तेषां कि-
 पां चिद्दृश्यते फलम् ॥ कर्मणा प्रा-
 प्यते लोके राजसस्य तया फलम् ॥ कृ-
 णि ष्टौ षण्कर्मणा विधिता मसस्य तथा फ-
 लम् ॥ पौरुषेण पथे राजन्मार्गित-
 व्यं फलं नरे । देवमेव विमानन्ति-
 नराः । पौरुषवर्जिताः । तस्मा-
 द्दक्षिणकालसंयुक्तं देवं न सफलं भवेत् ॥ पौ-
 रुषं देवसम्पत्त्या काले फलति पार्यिव ॥
 दैवं पुरुषकारश्च कालश्च मनुजोत्तमा-
 चयनेतन्मानुषस्य पिण्डतस्यात्-
 फलावहम् ॥ कृषिर्दृष्टिसमाश्रीगा-
 द्दृश्यन्त फलसिद्धयः । तास्तु काले
 प्रदृश्यन्ते नैवास्मात्सिद्धयश्चन ॥ तस्मा-
 त्स्वदेवकर्तव्यं सधर्मं पौरुषं नृभिः ॥
 रक्षवंती प्राप्नुवन्ती उपरलीक फलं शुभ-
 म् ॥ नालिसाः प्राप्नुवन्त्ययान् च दै-
 वप्रायस्योः । तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन-
 पौरुषेण ब्रह्माचरित् ॥ चक्षुःशालसान्
 देवपरां मनुष्यानुत्थानयुक्तान् पुरु-
 षान् हिलक्ष्मीः । अन्विव्येत्त्वा दृशु-
 तिनृपेन्द्रतस्मात्संदीव्येन वतो हि भा-
 व्यम् ॥ इति मानुस्ये देवपुरुषका-
 रकोनाम १६५ चर्थायः ॥ पुरुष-
 स्यकारः ; कर्मणोऽपीतत्पुरुषः ॥
 पुरुषप्रभुः । वि० पुरुषपरिमाणे ॥
 पुरुषप्रदयसि ॥ प्रमाणीयसज्जदपुञ्ज-
 मावचदन्ति पुरुषान् प्रमाणीयैश्च दृष्ट्वा ॥
 पुरुषदन्तिका । स्त्री० मीदायाम् ॥

पुरुषनार्यः । पुं० राज्ञि । सीनापती ॥
 पुरुषान्नवति ॥ शौचं । कर्मस्य-
 पुरुषपुण्डरीकः । पुं० । क्रश्चे ॥
 पुरुषव्याघ्रिः । जिनरीत्रविशिष्टे ॥
 पुरुषप्रभः । पुं० । नरश्चे ॥ पुरुषकु-
 ष्टुरे । सु । कतरपदे व्याघ्रपुङ्गवर्षभ-
 कुञ्जराः । सिंहादे लनागाद्याः ।
 पुंसिश्चे शर्यायां चकाः ॥
 पुरुषपक्षिणम् । पुं० । पुरुषस्वरूपे ।
 तन्नररूपं ययापश्यत्पाराश्चां दृष्ट्वा
 ध्यायम् ॥
 पुरुषसारहरः । पुं० । गृहे ॥ पुरुषा-
 योऽसारं विविकर्षैर्यज्ञमाश्राप्तिप्रमुखं
 शरतोऽतितथा ॥
 पुरुषसिंहः । पुं० । पुरुषश्चे ॥ जि-
 नराजविशिष्टे । शीवो ॥
 पुरुषपादः । पुं० । राक्षसे । निर्दये ॥
 पुरुषपाशः । पुं० । आदिना द्रवनामनि-
 ज्जिनेः । विष्यो ॥
 पुरुषप्रायुषम् । पुं० । वर्षयते ॥ पुरुष-
 स्यायुः । चतुरेति निपातत्वात्सा-
 धुः ॥
 पुरुषार्थः । पुं० । पुरुषस्य प्रवीजने ।
 चतुर्वर्गे ॥ धर्मार्थकाममोहाद्यपुरु-
 षार्थावदाहताः ॥ चतुर्भुजः ।
 वशिष्ठत्वेन्द्रिययामं संयम्य च मनस्त-
 था । सर्वान्संसाधयेद्यज्ञिश्चिखन्
 योगतत्त्वानुमिति ॥ पुरुषस्यार्थः ॥

पुरुह :

पुरुपार्थत्वम् । न० पुरुषोद्देश्यप्रत्यय
फलसाधकत्वे ॥ भाषेत्त्वः ॥

पुरुपार्थताधनम् । न० चतुर्वर्गीपाये ।
तेचस्मृतिप्रसिद्धाः ॥ यथा अर्थस्य
सूखनिर्कृतिः चमाचकामस्वरूपश्च
वधीवपुष्टा । धर्मस्वयागादिदयादम
समोच्चस्वसर्वोपरमः क्रियाभ्यः ॥
तत्रलक्ष्णुपपुरुपार्थताभिसम्बन्ध
संकामयमानोसूखैव ॥ १ ॥

पुरुषास्थिमाली । पुं० शिविः ॥ पुरुषा
स्थांमांशांसाश्चिन्तिभ्रम् ॥ ब्रीह्या
दित्वादिनिः ॥ ॥ १ ॥

पुरुषोत्तमः ॥ पुं० विष्णौ । भगवति
वासुदेवे ॥ पुरुषेभ्यः पुरुषेपुवा
उत्तमः । अनिर्धारणवृत्तिमष्टोसमा
सनिधेवात् ॥ पुरुषाणांमध्येउत्तमो
वा । अनिर्धारणवृत्ति निधेवस्तुला
छन्नयनपेक्षयाऽसमर्थत्वान्नप्रवर्त्त
नैकर्मधारयेतु सन्महत्परमोत्तमो
नृकृष्टाः पूज्यमानैरित्युत्तमपुरुष
वृत्तिस्वरत् ॥ यस्मत्तत्परमतीतो
हमवसतदपिबोत्तमः । अतोच्छ्रि
नोकेवैटचप्रवितः पुरुषोत्तमः ॥
नृपवि० । हत्तार्हद्विजिप्र ॥ ॥ १ ॥
पुन्यत्तमः । पुं० श्रीहरी । पुनर्धिव
रूपदासीसत्तमय ॥ ॥ १ ॥

पुरुस्पृहः । वि० पंडुभिःस्पृहबीये ॥
पुरुष्टः । वि० प्रचुरे । पुनर्हनिग
च्छति । इ० । अन्व्यभ्योपीत्तडः

पुरोगामी :

॥ यद्वा । पुरुनृजहाति० विहीति
वाचातद्धतिकः ॥ ॥ १ ॥

पुरुहूतः । पुं० इन्द्रे । पुरुप्रचुरं हूत
माह्वानंयज्ञेष्वस्य । पुरुषिहूतानि
नामान्यस्य । युष्पुरुनाक्षाऽसुरेष
हूतइतिवा । हूजः क्तः । सम्
प्रसारणम् । हलश्चिदिदीर्घाः ॥

पुरुभूयिष्ठः । यथास्यात्तयायज्वभिर्भू
यितइतिवा ॥ ॥ १ ॥
पुरुहूता । स्त्री० देवीविश्वे । पुरुहूता
पुष्कराचे ॥ इतिभागवतोक्तेः ॥

पुरुस्वाः । पुं० वक्ष्यपुत्रे । उर्ध्वशीर
सणे । ऐलि । वीधे । चन्द्रवंशीया
दिराजे । राक्षर्षी ॥ दिश्वदेपे ॥

पार्थिव्यावदेवे ॥ यथा । पुरुस्वा
माद्रवाञ्चपार्थिवोसमुद्राद्धतौ ॥ पुरु
रीतिः । रुगन्धे । पुरुस्वाइति०
पुरुगन्धस्पर्दीर्घोरौत्तरिमथनिपात्त्वते

पुरोगः । वि० अयगे । अर्थे सरि ॥
पुरोगच्छति । गम्ल० । अन्व्यभ्यो
यीत्तडः ॥ प्रधाने ॥ ॥ १ ॥

पुरोगतिः । पुं० शुक्लुः । वि० अय
गे ॥

पुरोगमः । वि० अयगे । पुरः सरि ॥
पुरोगच्छति । गम्ल० । अच्० स्व
च्वा ॥

पुरोगामी । वि० पुरोगे । अर्थे सरि ।
प्रष्टं ॥ पुनोगन्तु गीतमस्य । सुप्-
दातावितिचिनिः ॥

पुरोहित :

पुरोटिः । पुं० पचभङ्कारे । रायभा
टिब्र० गौ०भा० ॥ पुरोटिः पुरसंस्का
रे इति शारावली ५

पुरोडाशः । पुं० रश्मिदे । यवचूर्णनि
र्मितेरोटिकाविशेषे ॥ पिष्टकस्य
चमस्याम् ॥ हुतशेषे ॥ सोमरसे
॥ पुरोडाश्वते । दाष्ट्रानि । कर्म
शिवञ् । पुरोडाशपु. पुरोडाशेष्वच
निपातनादस्य इत्त्वम् ॥ १४

पुरोडाश्वम् । वि० पुरोडाशीये ।
इवियंग्ये ॥

पुरोहवा । स्त्री० महामेदायाम् ॥

पुरोधः । पुं० पुरोहिते ॥ पुरोऽ
धीयते । हुधाञ्० । प्रसिचेति०
धाञोऽसिः ॥

पुरोभागो । वि० दौर्घकदृशि । दोष
माचदर्शनि ॥ पुरः पुरं भजते
। भज० । विनुग् ॥ दोषैक्या-
हिहृदयः पुरोभागो तु कथ्यते ॥
अयाशिनि ॥

पुरोहितः । पुं० शान्त्यादिकर्त्त
रि । पुरोधमि ॥ पुरोहटाहृष्ट
लेपुकर्मसु० धीयते आरोध्यते यः ।
हुधाञ्० । ऋः । दधातेर्हिः ॥
चव्याञ्चदगडनौत्वाच्च कुणलः स्यात्
पुरोहितः । अथर्वविहितं कुर्या
न्नित्यं शान्तिकर्त्तृकम् ॥ लच
शान्तरं च यथा । वेदवेदाङ्गतत्त्वञ्चो
त्पद्यते मपरायणः । आशीर्वाद

पुलकः

वचोयुक्तपराज पुरोहित इति ॥
वर्त्तनीयस्तु यथा । काशं व्यङ्गमपुत्रं वा
ऽनभिन्नमजितेन्द्रियम् । नङ्गसंन्या
धितं वापि नृपः कुर्वात्युरोहितमिति ॥
पु० र्थेऽन् । न० पु० र्थेऽन्के ॥

पु० र्थेऽन्के । न० ज्ञानेन्द्रियाद्यष्टके ॥
यथा । ज्ञानेन्द्रियाणि पञ्चैव पञ्चक
र्मेन्द्रियाणि च । मनो बुद्धिरहृद्धार
धितश्चेति चतुष्टयम् ॥ प्राणीपान
स्तयाव्यानटदानास्त्रस्तथैव च । स-
मानर्थेति पञ्चैताः कौर्त्तितः प्राण
हृद्यः ॥ अथाद्युन्वयविरत्यसभूत
। सूक्ष्माणि पञ्चथ । अविद्याकामक-
र्मादिनिष्ठं पु० र्थेऽन्के विदुरिति । अ
न्यच्च । भूतेन्द्रियबनोबुद्धि वासना
कर्मभावयवः । अयिद्याचाष्टकं प्रोक्तं
पु० र्थेऽन्के पिसप्तमैः ॥ अयिच । ज्ञा-
नेन्द्रियाणि खलु पञ्च तथापराणि क
र्मेन्द्रियाणि । मनआदिचतुष्टयञ्च ।
प्राणादिपञ्चकमथो वियटादिपञ्चका
मयकर्मचतमः पुनरष्टधाम् ॥ पु
रीणानष्टकम् ॥

पुलः । पुं० पुलके । वि० विपुले ॥

पुलकः । पुं० कृमिभेदे । प्रस्तरविशेषे ॥
तस्य परीक्षान्यचष्टदृष्ट्या ॥ मन्थिदो
षे ॥ रोमाश्चे । त्यक्पुष्ये ॥ हरिता
ले । गजान्निपिष्टे ॥ मन्थे ॥ गल्ल
के । इति हिमचन्द्रे पाठः ॥ असुरा-
ज्यामूदति हिमचन्द्रः ॥ न० पर्यती

पुलाक :

यमैतिकावि० । कहुष्टे ॥
 पुलकितः । त्रि० । हर्षिते ॥ पुलकः
 सञ्जातोऽसा० ता० इतच् ॥
 पुलकी । पु० । धाराकदम्बे ॥
 पुलन्धिः । पु० । देशविशेषे ॥ शिल्लह
 टात्पूर्वभागे कामरुपात्तथीत्तरे ॥
 पुलन्धिदेशोद्विशिर्नरनारायणः
 परः ॥
 पुलस्तः । पु० । पुलस्त्यमुनी ॥
 पुलस्त्यः । पु० । ब्रह्मणः कर्णाभ्यांवा
 तैसप्तर्षीणांमध्ये ऋषिविशेषः । हवि
 भुवः पत्नी ॥
 पुलहः । पु० । ब्रह्मणोनांभितोजाते
 सप्तर्षीणांमध्ये ऋषिविशेषः । गति
 स्वामिनि ॥ स्वयंभुवमनीसंनये ॥
 पुलहोऽश्विनः । पु० । हरेः पत्नी ॥
 पुलो । स्त्री० । मृताद्यनेकापरैर्नामनि
 ह्येनेतिवि० ॥ तदुक्तं ह्येलीलीवच्या
 म् । मृतांमेवहितानां ह्येर्वाधारा
 पुलनाभिधा ॥ पुनरेनामलोपान्तां
 पुनामिच्छाहदेशिकः । तत्रक्षयश्चत
 त्रैव । क्षियतिसप्तविशेषानुत्क्षिप-
 च्छयपादान्प्रसरतिपुरुतीश्वः सा
 धधारापुलाख्या । धिलसतिसमपा
 दोत्क्षिपणाकुक्षानां करुणमिहग-
 तिञ्चः । प्राहुरन्ये पुलाख्यामिति ॥
 पार्श्वप्रधानं प्रविधायरंगाद्व्याद्य
 धौलक्ष्यचरेत्पुलाख्यामिच्छादिः ॥
 पुलाकः । पु० । तुच्छधान्ये । अमार

पुष्कर :

धान्ये ॥ सद्द्वेषे ॥ भगवत्कि-
 धके ॥ पोलनम् । पुल० । सं०
 क्षिप् । पुलनकाति । अक० ।
 कर्मस्यम् । पोलतिवा । चलाका
 द्यद्येतिसाधुः ॥
 पुलाकी । पु० । वृत्ते ॥
 पुलायितम् । न० । अश्वगतौ । विक्रा-
 न्तौ ॥ पुलाख्यया अयितगतिः ।
 पुलायितम् । अय० । क्तः ।
 पुलिनम् । न० । तोयोत्थितेतटे । जलादे
 चिरोत्थितेतटे । चडा० टापू० इ०
 भा० । पोलति पुलमहत्वे । पुलि
 तलिभ्याश्चेतिनम् ॥ द्वीपे ॥
 पुलिन्दः । पु० । अरख्यचरत्वे च्छजा-
 त्यन्तरे । शधरे ॥ पोलति । पुल० ।
 कुष्पिपुन्धोः किन्दच् ॥
 पुलोमजा । स्त्री० । इन्द्राण्ड्याम् । पुलो
 म्मोमुनेजाता । पञ्चम्यामजातादि-
 तिडः ॥
 पुलोमद्विद् । पु० । इन्द्रे ॥
 पुलोमा पु० । दान्वात्तरे । सुनिविशेषे ॥
 पुलोमारिः । पु० । शचीपतौ ॥
 पुल्लसः । पु० । पुलसे ॥ पु० ।
 पुषा । स्त्री० । लार्गुलिबीहते ॥
 पुलितः । वि० । पुष्टे । हनयोपणेप-
 चिन्मगादी । पुष्यतेस्य । पुष० ।
 क्तः । भौवादिकत्वादित् ॥
 पुष्करः । पु० । रोगवि० । नागवि०
 ॥ सारसपद्मिणि । नृपवि० । नल

पुष्करवान्

राजभ्रातरि ॥ वंमणमु वे ॥ यथा-
न्तरि ॥ सैवाधिपवि० ॥ पुष्करो
दुष्करजलः ॥ द्वीपधि० ॥ न० खे
अम्बुनि ॥ पद्मे । 'सिताम्बोजे ।
रूर्यवक्त्रे ॥ खड्गफले ॥ हस्तिहस्ताये
' काण्डे ॥ कुष्ठोपधे । द्वीपवि० ॥
तीर्थविशे० ॥ यथा । गायत्र्याद्यपर-
स्थानंश्रीमत्पुष्करसीरितमिति ॥
तत्त्वक्षणः ॥ स्थानम् ॥ पुष्यति ।
पुष्पातिथो पुष्यते० अनेनवा ।
पु०पु० । पु०पु० : क्विटितिकरन्क्लि-
त्वञ्च ॥

पुष्करकः । पु० चिताम्बेराकाद-
नाथं क्रियमाणेदृष्टकानिर्मितेदेव-
कुलाकारेण ॥

पुष्करकर्षिका । स्त्री० स्थलपद्मिन्या-
म् ।

पुष्करज. । पु० पुष्करमूले ॥ वि० ।
पुष्करोत्पन्ने ॥

पुष्करयो स्त्री० पुष्कर द्वीपनद्याम् ॥

पुष्करद्वीप . । पु० सप्तद्वीपान्तर्गतद्वी-
पविशेषे ॥ नदीपुष्करणीनामसैम
पुष्करमण्डिता । तयाम्पुष्करद्वी-
पं स्थापित . सुरसेवित ॥

पुष्करनाडी । स्त्री० स्थलपद्मिन्याम् ॥

पुष्करमूलम् । न० कुष्ठवृक्षमूले । पी-
ष्करे ॥ पुष्करस्यकुष्ठोपधस्त्रमूलम् ॥

पुष्करवान् । पु० इस्तिनि ॥ पुष्कर
मस्यस्य । मतुप् ॥

पुष्करी

पुष्करशिका । स्त्री० पुष्करमूले ॥
पुष्कराक्षः । पु० विष्णो । पुष्करे-
गोप मितेश्वरिणीवस्य । वधुव्रीहौ
सकृद्यज्ञोः स्वाहात्पञ्जितिषद् ॥
पुष्करहृदयपुष्करीकमच्छोतिव्या-
प्तोत्थनाशमिरुपेणितिपुष्करोपपदा
दक्षव्याप्रापितिधातो . कर्मस्थान् ॥
पुष्कृतादेव्याः स्थाने ।

पुष्करावर्त्तः । पु० मेघमेदे ।
पुष्कराह . । पु० सारसपक्षिणि ॥
पुष्कराक्षयः । पु० सारसे ॥ न० पु-
ष्करमूले ॥

पुष्करिणी । स्त्री० इभ्याम् । हस्ति-
न्याम् । सरोजिन्याम् । कमलिन्या-
म् । कृत्विमञ्जलाशये ॥ पुष्करमूले
॥ स्थलपद्मिन्याम् ॥ समचतुरस्राका-
ते । यथा । चतुर्विंशकुलोहस्तोप
नुत्तचतुरस्रतर । यतधन्वगरश्चैव
तावत्पुष्करिणीमता । एतत्पञ्चश-
ण् । प्रोक्तसुडागइतिनिचयः ॥ तेन
चतुर्द्विविशतिहस्तान्यमतायाच
तु यतहस्तान्यनाम्यनारत्वेनपु-
ष्करिणी । एतज्जनागयाधारपरन
तु० उपरितटम् । शतैरधनुर्भिः पु-
ष्करिणो । इतिनव्यवर्तमानधृतोव
गिष्ठ ॥ पुष्करापिसत्त्वस्याम् । पु-
ष्करादिभ्योदेशे . इतीति . ॥

पुष्करी । पु० इस्तिनि ॥ मत्त्वर्थोद-
इनि ॥

पुष्टि :

पुष्करवर्णः । पुं० प्रभासतीर्थाधिष्ठा
 ल्यांटेव्याम् ॥
 पुष्कलः । पुं० भरतात्मजी । पुष्क
 लावस्याभधीशि ॥ न० । यत्सचतुष्ट
 यात्मजाभिष्ठायाम् ॥ यथा । भिष्ठा
 नाह्वर्यासमाचमत्रं तस्माच्चतुर्गुणम्
 । पुष्कलं हन्तकारन्तुतच्चतुर्गुणमुच्य
 ते ॥ इति ॥ अष्टकुञ्चिपरिमितेधा-
 व्यमानभेदे ॥ यथा । अष्टमुष्टिर्भावे-
 त्कुञ्चिः कुञ्चयोष्टैवपुष्कलम् ॥ पु-
 ष्कलानिचचत्वारिंशाटकः परि-
 शीत्तितः ॥ वि० परिपूर्णं ॥ श्री-
 ह्ने ॥ पृथ्वति । पु० । पुषः कि-
 ट्ठित्यनुष्ठत्तौ कालश्चेत्तिकलुनूकित्
 स्त्रियांगौरादित्वात्पुष्कली ॥
 सि० लज्जा ॥
 पुष्कलकः । पुं० गन्धस्युगे ॥ क्षप-
 ने ॥ कीलके ॥
 पुष्कसः । पुं० पुष्के ॥ पुं० ॥
 पुष्टः । वि० फालिते । कृतपोषणे । पुष्टि-
 ते ॥ पु० व्यसम् ॥ पु० । कः ।
 दैवाटिकत्वाद्ग ६ ॥
 पुष्टिः । स्त्री० पोषणे ॥ हठी । अश्व-
 यशोपचये ॥ अश्वगन्ध्यायाम् ॥ मा-
 ट्ठकादिशिषे ॥ यथा । पुष्टिर्गणपतेः
 पत्नीपूजितः जगत्तोतले । यथाविना
 परिकीर्णाः पुमान्नीवोधितोपिचे-
 त्तिभाग्यतम् ॥ पोषणम् । पु० ।
 क्तिन् ॥ व्रतफले ॥ पुष्टिर्धनजना

पुष्पकम्

दीनांहविरित्यभिधीयते ॥
 पुष्टिकरः । वि० पुष्टिकर्क ॥
 पुष्टिका । स्त्री० जलशुद्धौ ॥
 पुष्टिकान्तः । पुं० श्रीगणेशे ॥ विना-
 यके ॥
 पुष्टिदा । स्त्री० अश्वगन्ध्यायाम् ॥ हठी
 ॥ पुष्टिदात्याम् ॥
 पुष्पम् । न० सुमनस्य । प्रसूते । कुमुदे
 ॥ स्नानंकृत्वातुयेकेचित्पुष्पचिन्त-
 न्तिवैदिकाः । देवदास्तुद्रगृहस्थान्त
 भस्मीभयतिद्राकवटिति लघुहारी-
 तः ॥ विक्राशे ॥ स्त्रीरजसि । धन-
 द्रविमाने ॥ नेचरुग्भेदे ॥ मूला
 फली ॥ इ० भा० प्र० ॥ अस्त्रौषधं
 यथा । हरीतकीत्रिचाकुष्ठं पिप्पली
 मरिचानिच । विभीतकस्यमज्जाच
 शङ्खाभिर्भनः गिला ॥ सर्वभेजत्
 समंकृत्वाष्ठागोचीरेषपेययेत् । ना
 शयेत्तिसिरंकरुष्टुपटलान्त्वर्तुटानि
 च ॥ अधिकानिचमांसानियञ्चसचौ
 नपश्यति । अपिष्टिकार्थिकं पुष्पं
 मासेनैकेनसाधयेत् ॥ वसिष्ठेन्द्रोद्
 यानामनृणांष्टष्टिप्रसादनी ॥ इतिच
 क्रपाश्विदत्तः । पुष्पानिपुष्पतेवा ।
 पुष्पदिकसने । पपाद्यच्० धञ्वा ॥
 पुष्पकम् । न० रीतिपुष्पे ॥ पुष्पवदा
 भद्रगभूतेवनद्वयविमाने ॥ पुष्पको
 स्त्रीतिशब्दार्थेवात्पुष्पिञ्जोपि । ने-
 चरीयविशिषे । पुष्पे ॥ स्वककके ॥

पुष्पधन्वा

रसाञ्जने ॥ लोहकांस्ये ॥ मृद्भार
भक्त्याम् ॥ कासीसे ॥ पुष्पति ।
पुष्प० । कुन् ॥ पुष्पनियथा । इषेप्र
तिक्रतावितिकन् ॥

पुष्पकरण्डकम् । न० उष्णयिन्याम्शि
यस्त्रोद्याने ॥

पुष्पकरण्डकौ । स्त्री० अदन्त्याम् ।
उष्णयिन्याम् ॥

पुष्पकाशीशम् । न० किञ्चित्प्रीतिका
सीसे । कंसके । नेत्रौषधे ॥

पुष्पकीटः । पुं० भमरे । रोलम्बे ॥
कुसुमकमिसात्रे ॥

पुष्पकेतलः । पुं० कामदेवे ॥

पुष्पकेतुः । पुं० रीतिपुष्पे । कुसुमा
ञ्जने ॥ पुष्पककेतुरिवनाशकत्वात्

पुष्पघातकः । पुं० कौकिल्ये ॥ दम
नल्ले ॥

पुष्पजः । पुं० पुष्परसे । पुष्पद्रवे ॥

पुष्पदः । पुं० हले ॥ चि० । पुष्पदा
तरि ॥

पुष्पदन्तः । पुं० वायुकोशस्थदिग्गजे
॥ विद्याधरविशिषे । सुविध्याख्य-
जिने ॥ पुष्पमिदन्ताः बल्लसः ॥

पुष्पदन्तकः । पुं० गन्धर्वविशिषे ॥

पुष्पद्रवः । पुं० पुष्पस्त्रेदे । पुष्पमारे ॥

पुष्पधनुः । पुं० कामदेवे ॥ पुष्पधनु
रस्य । वासन्नायामिष्यनडभाविता
न्तः ॥

पुष्परागः

धनुरस्य । वासन्नायामिष्यनड् ॥

पुष्पनिचः । पुं० भमरे ॥

पुष्पनिर्वासकः । पुं० पुष्पद्रवे ॥

पुष्पस्यः । पुं० भमरे । पुष्पाग्निध

यति । घेष्टः । मुञ्जकुलास्यपुष्पे पु

घेष्टः खशितिकेचिदितिखग् । च

रुधिषदितिमुम् ॥

पुष्पपथः । पुं० भर्गे । योनौ ॥

पुष्पपाचम् । न० पुष्पाधारे ॥

पुष्पपुरम् । न० पाटलिपुत्रनगरे ॥

पुष्पफलः । पुं० कपिले ॥ कृष्णण्डे

॥ पुष्पयुक्तफलस्य ॥

पुष्पबलिः । पुं० वास्तुपूजायाम् ॥

पुष्पमासः । पुं० वसन्ते ॥ पुष्पाणां

मासः ॥

पुष्पयोगः । पुं० यात्रायोगांतरि ॥

यथा । भौमेश्वराग्निगेलम्निसौम्ये

किन्द्रचिकीर्णगे । पुष्पयोगोरिविपि

नकुठारः सहराहणे ॥

पुष्परक्तः । पुं० सूर्यमणिह्वजे ॥

पुष्परथः । पुं० चक्रधानि । युद्धविना

याचोत्सवादी सुखभ्रमथार्धरथे ॥

सुकुमारत्वात् ॥ पुष्पसिवरथः ॥

पुष्परसः । पुं० मकरन्दे ॥ पुष्पस्य

रसः ॥

पुष्परसाह्वयम् । न० मधुनि ॥

पुष्परागः । पुं० प्रीतमथौ । वाचन्य

तिधल्लमे । पोखराज० ५० भा०

॥ अष्टलक्षणयथा । मुष्पाधर्मीत ॥

पुष्पधन्वा । पुं० मर्दने । कामे ॥ पुष्प

पुष्पवाटिका

पुष्पा

गुरुभाजसुररुद्रशुभं स्निग्धञ्चनिर्मल
मतीवसुहृत्तथीतम् । यः पुष्पराग
सकलकलयेदमुष्प पुष्पातिकीर्त्ति
मतिशौर्यं सुखायुर्वर्धनम् ॥ तस्यापल
क्षम्यया । कृष्णविन्दुद्वितरुचं
धवलंमलिनंलघु । विष्कायंशर्करा
गारंपुष्परागंसदोषकं ॥ अस्यपरी
क्षाक्षणे यथा । हृष्टीविकाशयेत्
पुष्परागमधिकमात्मीयम् । नखसु
पुष्परागोवाच्यतयापरीचक्षैरक्तः ॥

पुष्परेणुः । पुं० पराये ॥

पुष्परोचनः । पुं० नागकेशरे ॥

पुष्पलावः । पुं० } साखाकारे ॥
पुष्पलावी । पुं० }

पुष्पलिट् । पुं० भ्रमरे ॥ पुष्पंलेटि
। लिङ्० । क्षिप् ॥

पुष्पवटी । स्त्री० फुलीरी० इ० प्र०
खाद्यप्रभेदे ॥

पुष्पवन्ती । पुं० एकयोक्त्यानिच्यहि
षचनान्नाद्यन्द्रसूर्ययोः ॥ चन्द्रा
कीं० एकयोक्त्यासाधारणवचने०
पुष्पवन्ती० प्रथ्यं कंपुष्पवानितिन
प्रयोक्तव्यमितिभावः । पुष्पविकस
ने । भाविचञ् । पुष्पः प्रकाशस्त
इत्यौ ॥

पुष्पवती । स्त्री० रजस्रलायाम् ॥
तीर्थविशिषे ॥ पुष्पंरजोऽस्त्वस्या ।

। मतुप् ॥ वि० पु० विगिष्टे ॥

पुष्पवाटिका । स्त्री० पुष्पवाद्याम् ॥

पुष्पवाटी । स्त्री० पुष्पोद्याने । फुल
वारी० फुलवरिया० इ० भा० ॥

पुष्पाणांवाटी ।

पुष्पाणः । पुं० मन्मथे । कामदेवे
॥ पुष्पाणियाणाभस्य ॥

पुष्पवाहनः । पुं० पुष्परराजाभिधि
। नृपे ॥

पुष्पकटो । स्त्री० आकाशवाद्याम् ।
द्वैप्रश्ने ॥

पुष्पगन्धः । पुं० उदुम्बरे । वि०
कुसुमरहिते ॥

पुष्पसमयः । पुं० वसन्ते । चैत्रवैशा
खयोः ॥ पुष्पाणांसमयः ॥

पुष्पसायकः । पुं० पुष्पधन्वनि ।
कामदेवे ॥

पुष्पसारः । पुष्पदेवे ॥ पुष्पस्वसा
रः ॥

पुष्पसिन्धुः । स्त्री० फूलसधार० इ०
भा० प्र० इत्ये ॥ भवेत्पुष्पसिता

शीतारत्नपिताहरीलघुः ॥

पुष्पसौरभो । स्त्री० राक्षिकादीवृक्षे ॥

पुष्पसिद्धः । पुं० पुष्पद्वये ॥

पुष्पहासः । कुसुमविकासे ॥ पुष्पा
णांमुकुलात्मनास्त्रितानांहासो, विक्रा
शः पुष्पहासः ॥

पुष्पहासा । स्त्री० रजस्रलायाम् ॥

पुष्पहीना । स्त्री० उदुम्बरे ॥ नियन्वा
याम् । रजः शून्यायाम् ॥

पुष्पे । स्त्री० । क्षणंपुष्पाम् । मालि

पुष्पिताया

न्याम् । भागलपुरं ३०, प्र०, नग
रे ॥

पुष्पाजीवः । पुं०, मालाकारे ५

पुष्पाञ्जनम् । न०, अञ्जनवि०, । कुसु
म्भी । पुष्पकेती ॥

पुष्पाञ्जलिः । पुं०, प्रसूनागामञ्जली
। कुसुमाञ्जली ॥

पुष्पाण्डकः । पुं०, शालिजातिविशि
ष्टे ॥

पुष्पाम्बुजः । पुं०, पुष्पद्रवे ।

पुष्पाधवायो । पुं०, मालाकारे ॥

पुष्पासवम् । न०, मधुनि ॥ पुं०, पुष्पम
यारन्दहातभासवे ॥

पुष्पास्रः । पुं०, कन्दर्पे । मकरधूजे ॥

पुष्पाह्ला । स्त्री०, शतपुष्पायाम् ॥

पुष्पिका । स्त्री०, दन्तमले ॥ लिङ्गमले ॥

पुष्पितः । पुं०, वि०, जातपुष्पेषुजादौ । प्रफु
ल्ले ॥, पुष्पवति ॥ पुष्पाणिसंजा

तान्यस्य । ता०, इतच् ॥ रमणीये

॥ आपातरमणीये ॥

पुष्पिता । स्त्री०, रत्नखलायाम् ॥

पुष्पिताञ्जः । वि०, बुद्दुद्दष्टौ ॥

पुष्पिताया । स्त्री०, वर्षावृत्तेष्वहेसमह
त्तप्रभेदे ॥ लक्ष्म्ययथा । अयुजिनयु

गरेफलोयकारोयुजितुनलीजरगाद्य

पुष्पिताया ॥ य०, करकिसलयशोभ

याविभान्तीकुचफलभारविमसदेह्य

ष्टि । स्मितरुचिरविलासपुष्पिता

याऽत्रलयवतिव्रततिर्हरेर्मुदिभूत् ॥

पुष्यज्ञानम्

पुष्पिपुः । पुं०, कामदेवे ॥ पुष्पाणि
द्वयवोऽस्य ॥

पुष्यः । पुं०, इष्टमनञ्जे । तिथ्ये ।
तिथ्ये ॥ पुष्यः, सर्वार्थसाधकः ॥

राप्रजातस्त्रफलंयथा । प्रसन्नगात्रः
-पितृमातृभक्तः, स्वधर्मयुक्तोऽभिन-

याभियुक्तः । भवेन्ननुष्यः खलुपुष्य
अन्मासन्मानचामीकरवाहनाद्यः

॥ पौषमासि ॥ कलियुगे ॥ यथा ॥
सत्समप्रदायप्रवनायपुष्येशिष्यैश्च

तुभिः सष्टयोवतीर्णः । उक्तोबृह
त्सद्मसतन्वराजे योशङ्कराचार्यगु

हंतमीष्टे ॥ पुष्पातिकार्याणि०पु
ष्यव्यर्थाश्चिन्त्रितिथा । पुष्यसि-

ध्यैरक्षवद्वृत्तिकार्यधिकरणेचक्यव
निपातितः ॥

पुष्यधः । पुं०, भूर्जकण्ठके । सङ्करजा
तिप्रिषिषे । आवन्त्ये ॥

पुष्यरथः । पुं०, युधंविनासुडभ्रमणा
रथे । चक्रायानि ॥ असीपुष्यरथश्चक्र

याननसमराययत् ॥ पुष्यद्वरथ ।
पुष्येयाशोत्सगादौरयोऽ ॥

पुष्यज्ञानम् । न०, पुष्याभिषेके ॥ यथा
। मूकमनुजाधिपति प्रजातरोसदु

प्रघातसस्कारात्, अशुभशुभयो
किमवतिथतोतोनृपतिचिन्ता ॥ पुष्य

ज्ञाननृपतेः, कर्तव्यं देवविमर्शो
र्थेभ्याम् । नात परमविषमर्षी

व्यातान्करमस्ति ॥ अस्वधिधिः

पूनीय :

पूगकृत : । चि० पुञ्जीकृते ॥ अपूग :
 पूग : सम्पद्यमान : कृत : द्रव्यैर्ब
 श्रेय्यादय : कृतादिभिरितिसमा
 से० श्रेय्यादिपुच्यवर्धवचनमिति
 चंब्यर्थता ॥

पूगतिय : । चि० पूगानांपूरणे ॥
 बहुपूनेतिडटितियुगागमविधाना
 दसंख्यात्त्वे पिडट् ॥

पूगपावम् । न० पूगपीठे । फलव
 के ॥

पूगपीठम् । न० कटकोले । पतद्व्य
 हे ॥

पूगपुष्पिका । स्त्री० कुहलौ । निपाह
 सम्बन्धिपुष्पताश्चूले ॥

पूगफलम् । न० लड्डेने । चिलख्या
 म् ॥

पूगयाजकः । पुं० बहुयाजके ॥

पूगघोटः । पुं० हिलालहधे ॥

पूगिशा । स्त्री० क्रमुके ॥

पूगिकाफलम् । न० पूगोफले ॥

पूगी । स्त्री० पूगे । पूगघर्षे ॥

पूगोफलम् । न० लड्डेने । पूगफ
 ले ॥

पूजकः । चि० पूजाकर्त्तरि ॥

पूजनम् । न० अर्चने । पूजायाम् ।
 । यथा ॥ शास्त्रप्रणामशुभ्रप्रादी
 ॥ पूजपूजायाम् । ल्युट् ॥

पूजनीयः । चि० श्रुताचाराभिजना
 दिभिः पूजायोग्ये ॥ पूज्ये ॥

पूज्यः

पूजेरनीवर् ॥

पूजा । स्त्री० नमस्त्रायाम् । अर्चयि
 तौ ॥ सपर्यायाम् ॥ प्रोद्ग्रचालना
 र्चनधनदानादिरुपायामर्चायाम् ॥
 देवाचर्नायाम् ॥ तस्याः सामान्या
 नुष्ठानंयथा । आदाहृष्यादिकन्यासः
 करशुद्धिस्ततः परम् । अङ्गुलि
 व्यापकन्यासोद्ददादिन्यासएवच ॥
 तालचयञ्चदिग्बन्धः प्राणायाम
 स्ततः परम् । ध्यानपूजावपश्चेथ
 सर्वतन्त्रेष्वर्थविधिरितियामलयथ
 नम् ॥ पूजनम् । पूज० । चि
 त्तिपूजीत्यङ् ॥

पूजार्हः । चि० सान्धे । अर्चभाजि
 ॥ कुसुमादिभिरर्चनीय्ये । पू
 ज्ये ॥ पूजामर्हति । अर्हपूजा
 याम् । अर्हप्रत्वव् ॥ शिवांपू
 जार्हा ॥

पूजितः । चि० सत्कृते । अर्चि
 तौ ॥ पूज्यते च ॥ पूज० । शः
 ॥ देवे ॥ पूजितोयः सुरासुरैरि
 त्त्वादीभूते क्लान्तुवर्त्माने० तेन
 तृतीयातत्रोपपद्यते । अन्यथात्स
 चपर्त्मानवृत्तिपट्टीस्यात् ॥

पूजितव्यः । चि० पूजनीये ॥

पूजिलः । पुं० देवतायाम् ॥ चि०
 पूज्ये ॥

पूज्यः । पुं० इन्द्रशुरे ॥ चि० यन्घे
 पूजाहे । प्रतीच्ये ॥ पूजार्हा य

पूत :

या । गुरुषामपिसर्वेषांपूज्याः ।
 पञ्चविंशत्यतः । तेषामाद्यास्त्रयः ।
 श्रेष्ठास्तैषांमातासुपूजिता ॥ यो
 भावयतियासूतेयेनविद्योपदिश्रवते
 ज्येष्ठः भ्राताचभर्ताचपंचैतेगुर
 वस्तृताइतिकौर्मैत्रपरिभागे ११
 अध्यायः ॥ पूज्यते । पूज० ।
 । अचोयत् ॥ पूजयितुमर्हः ।
 पूज० । अर्हं कृष्यत्वचश्चेति यत् ॥
 सर्वस्यैव हिदानस्यगहीतागुरुकच्य
 ते । कन्यायाश्चैव विद्यायाः प्रदा
 तापूज्यतेगुरुः ॥

पूज्यपादः । पुं० भगवच्छंकराचार्ये ॥
 पूतः । पुं० शङ्खे ॥ श्वेतकुशे ॥
 बिक्रहृतवृत्ते ॥ न० बहुलीकृते ।
 अपनीतगुपधान्ये ॥ सत्यवचने
 ॥ चि० व्रतादिनाशुभे । पवित्रे ।
 प्रयते ॥ दधिगोमयादीसामन्यप
 वित्रे० स्वभापपवित्रे वा । पवित्रे
 नेष्ये ॥ दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं यस्त
 पूतं जलं पिवेत् । सत्यपूतां वदेहा
 चंसनः पूतं समाचरेत् । शठिते
 दहलीकृते ॥ पूयतेभ्यः पूङ्०
 पूज्० वा । क्त० ॥ पवतेभ्यवा ।
 पूडोगत्वर्येति क्तः ॥
 पूतकृतायी । स्त्री० इन्द्राग्रान्
 । गच्छान् ॥ पूतकृतोः स्त्री० ।
 पूतकृतोरेचेत्यैकारादगोडीप्
 च ॥

पूतनाश

पूतकृतुः । पुं० इन्द्रे ॥ पूताः कृतवो
 येन ॥
 पूतकृतुः । स्त्री० देव्याम् ॥ पूताः
 कृतवीययासा ॥
 पूतागन्धः । पुं० चर्वरे ॥
 पूतदण्डम् । न० श्वेतकुशे ॥ कुशे ॥
 पूतद्वतत्तृणस्य ॥
 पूतद्वुः । पुं० पलाशवृक्षे ॥
 पूतधान्यम् । न० तिखे ॥ पूतद्वतशा
 न्यस्य ॥
 पूतना । स्त्री० हरीतक्याम् ॥ पूतना
 स्थिमतीसुष्मोतिनिरुपणात् । सिन्धु
 देशजासुख्यत्वकृद्दक्षिणहरीतकी
 लेपनेप्रशस्तोतिराजवल्लभः ॥ गन्ध
 मांस्याम् ॥ बालरोगविशेषे ॥ बाल
 मातृकाविशेषे ॥ दानवीविशेषे ।
 वकासुरभगिन्याम् ॥ अष्टौवकीयं
 स्नानकालवृष्टं जिघांसयापायियदप्य
 साधु । लेभेगतिंधाल्यु चितांत
 तोन्यं कंवाद्यालुं शरणं व्रजेम ॥ पू
 तं करोति । तत्करोतीति णिच् ।
 बहुलमन्यत्रापौतिवुच् ॥
 पूतनारिः । पुं० बालमुकुन्दे । श्री
 कृष्णे ॥ पूतनायाश्चरिः ।
 पूतनासूदनः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ पूत
 नान्मुदितमान् । सूदयतिवा । सूद
 चरणे । नन्द्यादित्त्वान् । ल्युः ॥
 पूतनाश । पुं० श्रीकृष्णे ॥ पूतनां
 इन्नि । इन्० । क्तिप् ॥

पूतिकर्षक :

पूतपाप : । वि० निरस्तस्वर्गभोगप्रति
बन्धकपापे ॥

पूतफल : । पुं० पनसे ॥

पूता । स्त्री० दूवांयाम् ॥

पूतात्मा । पुं० ईश्वरि ॥ पूत : शुभः
सत्त्वादिगुणसम्बन्धरहितः आत्मा
स्वरूपयस्य ॥ पूतद्यासाश्चात्माचेति
वा ॥ शुद्धदेहे ॥ शुद्धान्तःकरणे ॥
पूतथात्मायस्य ॥

पूति : । स्त्री० दुर्गन्धे ॥ पवित्रताया
म् ॥ खट्वाशमुष्के ॥ न० रोहिष
हृषे ॥

पूतिक : । पुं० पूतिकरञ्जे ॥
पुनाति । पूज्० । तिन्तिडीका
दयद्वति० इकान् ॥ न० विष्टायाम् ॥

पूतिकरज : । पुं० खट्वाकरञ्जहृषे
। क्लिब्यारके । कलहनाशने । क-
ण्टवतिकरञ्जे । कौटाकरञ्जइति०
भा० ॥ पूतिश्चासौकरजश्च ॥

पूतिकरञ्ज : । पुं० पूतिकरञ्जे ॥

पूतिकर्षक : । पुं० कर्षरोगविशेषे ॥
तल्लचणयथा । कर्षविद्रधिपाफाडा
जायतेचाम्बुपूरणात् । पूयंसज
तिषाम् पूतिपञ्चयः पूतिकर्षकः ॥
अस्योपधयथा । निर्गुण्डीसुरसम्भै
खंसिन्धुधूमरजोगुडः पूरपात्पू
तिरुर्णस्त्रशमनोमधुसंयुतः ॥ अथ
वा । परुणाद्र्कपित्वात्तल्लम्बपूजव
साधिसम् । पूतिकर्षापहतेतलजा-

पूतिफली

तीपचरसेनवेति चक्रपाणिदत्तः ॥

पूतिका । स्त्री० माजार्याम् ॥ पीड
इ० प्र० लतानाके । उपोदक्याम् ॥

पूतिकामुखः । शम्बूके ॥

पूतिकाष्ठम् । न० सरलद्रुमे ॥ दिवदो
रुमहीरुहे ॥ पूतिघतत्काष्ठञ्च ॥

पूते : पावनस्यकाष्ठं वा ?

पूतिकाष्ठकम् । न० पूतिकाष्ठे ॥

पूतिगन्धः । पुं० गन्धके ॥ हिङ्गुदोह
जे । न० रङ्गे । वि० दुर्गन्धे ॥

पूतिगन्धिः । } वि० दुर्गन्धे ॥
पूतिगन्धिकः : }

पूतिगन्धिका । स्त्री० वाकुच्याम् ॥

पूतितैला । स्त्री० ज्योतिष्पाच्याम् ॥

पूतिदारुः । न० देवदारुणि ॥

पूतिनस्यः । पुं० नासारोगभेदे ॥ त
ल्लचणयथा । दीपैर्विद्रग्धैर्गन्तरालु
मूलसम्बुर्द्धितोयसप्तसमीरषसु ।
निरतिपूतिमुंखनासिकाभ्यांतपूति
नस्यप्रवदन्तिरोगम् ॥ चौपधन्तु ।
। भ्वाधीदन्तीवचाशियुखरसस्योप
मन्धयैः । पाचितंताद्रणंतेलंपूतिना
सागद्वयेत् ॥ अथवा । चिकटुवि
डङ्गकासैम्बवृहतीफलशियुखरस-
दन्नाभिः ; । तैलद्रोजपमिधंनसप्त
स्नात्पूतिनस्यस्य ॥

पूतिमत्रः । पुं० श्रौनाकविशेषे ॥

पूतिपुष्पिका । स्त्री० मातुलुहायान् ॥

पूतिफली । स्त्री० वाकुच्याम् । सोम

पूपाटका

राज्याम् ॥ पूतिफलेष्वस्याः पाक
कर्णेतिहोप ॥

पूतिमयूरिका । स्त्री० अजगंधावाम् ॥

पूतिमेदः । पुं० अरिमेदे ॥

पूतिवातः । पुं० विल्लहृत्ते ॥ अधोधा
यौ ॥

पूतिवृक्षः । पुं० श्योनाकि ॥

पूतिशारिका । स्त्री० खडाश्याम् ॥

पूतिकः । पुं० शंभुमालरि ॥ छोडा
करञ्ज इ० भा० प्र० करञ्जविशेषि ॥
लताविशेषे ॥

पूतिकरञ्जः । पुं० लटा खकरञ्जे ।

पूतिगण्डः । पुं० पूतिकोटे ॥

पूतिभावः । पुं० दौर्गन्धो ॥ क्लेदे ॥

पूच्यण्डः । पुं० गन्धकोटे ॥ गन्धैले
॥ यस्मिन्भीहृगनाभिर्जायते ॥

पूपः । पुं० अमूमे । पिष्टके । पूत्रा०

इ० भा० ॥ यथा ॥ समितांगुडतो-
येनमेलविच्छासुमर्दिताम् । घृतेवि-
स्तार्थमुपचेत्सुबृत्तोऽदुपपकः ॥

अपूपः । पुष्टिदोवह्योऽह्योऽगुत्तरः
सूरा । पितागिलाहरोवृष्यः सु-
पक्षोरुचिकारकः ॥ पवनंपूपः ।

पूञ्ज-सं-क्षिप् । पुंपपाति-पिध-
तिवा । पारचये-पानेवा । आत-
इतिकः ॥

पूपला । स्त्री० पोचिकायाम् ॥

पूपाली । स्त्री० पोल्याम् ॥

पूपाटका । स्त्री० पापरायणीपूणि

पूरकः

मायाः परतः कृष्णाष्टन्याम् ॥

पूपिका । स्त्री० पूलिषायाम् ॥

पूयम् । न० पक्षत्रयादिसम्भवनीभू-
तशुद्धवर्णविलतरक्तेः क्षतजे । म-
लजे । पौष-राध-पू-भापा ।

पूयनम् । न० रक्तविकारि । पूयेः

पूवरक्तः । पुं०-नासारोगभेदे ॥ तत्र
क्षणम् । दोषैर्विदग्धैरथवापिक्तान्तो

रुजाटदेशेऽभिहतस्यतैस्तैः । ना-
सात्सवेत्पूयनसृग्मिथ्रं तंपूवरक्तं प्र-
वदन्तिरोगम् ॥

पूयारिः । पुं० निम्बपादमे-

पूयालसः । पुं० सन्निगतरोगभेदे ॥

लक्षणयथा । पक्षः शोफः सन्नि-
जः संसवेद्यः सान्द्रं पूयंपूतिपृथा
लसः सः ॥ इतिसुश्रुतः ॥

पूयोदः । पुं० नरकान्तरे ॥

पूरः । पुं० जलसमूहे । अम्भसांवृ-
ष्टौ ॥ व्रणसंश्रुती ॥ खाद्यविशेषे ॥
न० दाहागुह्नि ॥

पूरकः । पुं० प्राणवायोः शनैर्वांसना
सामुटेन-दक्षिणनसामुटेनवाः स-
ज्वापमव्यन्याधिनान्तः प्रवेशने ॥

वाचो नवायुनासुर्जः शक्तिसीमप्र-
रणम् । पूरकः सतद्भ्यासात्सुगु-
र्वपिपिकर्षयेत् ॥ नासिकोत्कृष्टवृष्ट्या

सोधातः पूरकवच्चते ॥ आत्मासु-
सन्ध्यामे ॥ व्रतौ वायुतो तियापृतिः

पूरकोवायुरीरितः ॥ पूरीभाष्याय

पूरकोवायुरीरितः ॥ पूरीभाष्याय

पूरिका

पूर्य :

ने । खलुत् ॥ वीजपरे ॥ गुणकाङ्के ॥
 पुं० प्रेतदेहनिष्पादकाशौचकादेय
 दशपिण्डे ॥ द्वि० पूरणकर्त्तारि ॥
 पूरणः । पुं० सितौ ॥ विष्णु तैले ॥ न०
 अङ्कानांगुणने ॥ वृष्टौ ॥ कुटन्न-
 टे ॥ वानतस्तुपु ॥ पिष्टप्रभेदे ॥
 द्वि० धान्यबलेमांसमुखिन्नसूक्ष्मकृ-
 द्दितम् । संयुक्तं च जीराद्रं वीजपू-
 रेणसैन्धवैः ॥ घृतेतप्तपरिभृष्ट-
 धूपितं मांसपरंशम् ॥ मांसस्य पूरणं क-
 ष्यं इदं पुष्टिकरं परं । वातपित्तहर्षं व-
 स्यं भग्दाग्निवृधनाशनम् ॥ द्वि० पू-
 रके । पूरणकर्त्तारि ॥ पालनकर्त्तारि
 ॥ पृषाति । पृषालनप्ररणयोः । ल्यु-
 ट् ॥ पूर्यतेऽग्निना । पूरी० । कारवेत्यु-
 ट् ॥
 पूरथी । स्त्री० शाल्वलिङ्गमे ॥ पटार-
 कसूत्रेषु ॥ पूरणकर्त्त्याम् ॥ पूर-
 यति । पूरी० । ल्युट् । डीप् ॥
 पूरान्नम् । न० घृचाङ्गे ॥
 पूरिका । स्त्री० पूषधिभेदे । पूरी०
 कर्त्तरी० इ० भा० ॥ यथा । माया-
 खादिष्टिकाद्युज्ज्यास्रव्याद्रं कश्चिद्
 भिः । तथापिष्टिकाया पूर्यासमि-
 साकृतपोषिका ॥ ततस्तौ लैविपक्षा-
 सापूरिकाकथितायुधैः । रुच्यास्ता-
 डीगुरुः स्निग्धावातपित्तासूद्रयिका
 । घृतुर्ल जोषरीचोष्णापाक्वेवातपि-
 नाशिनौ । तत्रैवघृतपक्षाऽपिचक्षुष्या-

रक्तपिषादत् ॥ बदरचूर्णपूरिकात्
 । घृतमिश्रकनिष्वायामिलितं पञ्चमां-
 शकम् । बदरखग्मबन्चूर्णं जखिना
 लोढापीडयेत् ॥ पूरिकाघृतसंपक्ता
 खण्डमाकविलिहिता । पूरिकावद-
 रोन्मिश्रास्निग्धापित्तहराश्चिमा ॥
 मधुराहृद्वातघ्नी सराष्णर्द्विपिना
 शिनी । एवंविप्रायखर्जूरशर्कराना-
 रिकेरकैः ॥ द्राघयात्रैमुपर्यस्तुपरि-
 काःपूर्ववत्पचित् ॥

पूरितः । पि० लतप्रशे । पूर्ये ॥ पूर्यं
 तैस्य । पूरी० । क्तः । वादान्तेति
 पक्षेऽट् ॥ गुणिते ॥

पूरुषः । पुं० पुरुषे । नरे ॥ पूंसि ॥
 चित्रज्ञे ॥ यथा । यस्मादपिश्वमुदेति
 यचरन्तेयस्मिन्पुनर्लीयतेभासाय
 स्रजगद्विभातिसञ्जानन्दो ज्ज्वलं
 यन्महः । शान्तं शाश्वतमक्रियंचन
 पुनर्भावायभूतेप्रहरम् इति धान्यस
 पाशयान्तिहृत्तितनः । स्त्रीमितं पूरु-
 पमिति ॥ पूरति । पूरभयग-
 रणे । पूरः कुशन् । अन्ये पामपी-
 ति शीर्षः । पृषोदरादिर्षा ॥ यथा
 । पूरयति पूर्यतेवा । पूरी० वा०
 कुशन् ॥

पूर्यः । द्वि० व्याप्ते ॥ पूर्यते ॥ पुं०
 शक्ते ॥ समये । सकले ॥ पूर्यतेसा
 पूरी० । कर्त्तारिजर्मिषिवातः । या-
 दान्तेतिसाधुः ॥

पूर्णावतार :

पूर्णकः । पुं० स्वर्गवृद्धपक्षिणि ॥ कु-
 त्स्त्रिनः पूर्णः । संज्ञायांकन् ॥
 पूर्णकुम्भः । पुं० भद्रकुम्भ । जलपूरि-
 तघटे ॥ पूर्णखासौकुम्भश्च ॥
 पूर्णकोष्ठा । स्त्री० नागरमुक्तायाम् ॥
 पूर्णचन्द्रः । पुं० सम्यूर्णन्दुभयाष्टम्यो-
 र्मध्यक्षेत्रेन्द्री ॥ पूर्णखासौचन्द्रश्च ॥
 पूर्णता । स्त्री० पर्याप्तौ ॥
 पूर्णपात्रम् । न० वस्तुपूर्णपात्रे ॥ वर्धा-
 पक्षे । पूर्णानके ॥ उत्सवकालेष्टर्पा-
 त्पृष्ठीतवस्त्रालङ्कारादौ ॥ होमक-
 र्मणित्रस्रदक्षिणायाम् ॥ हर्षादुत्सव-
 कालियद्वलङ्काराभ्यरादिकम् । आ-
 द्वाप्यष्टद्वयैर्पूर्णपात्रपूर्णनकाद्यतत् ॥
 पूर्णमा । स्त्री० पौर्णमास्याम् ॥
 पूर्णमासः । पुं० पौर्णमासद्वयानि ॥
 पूर्णमासी । स्त्री० पूर्णिमायाम् ॥
 पूर्णबीजः । पुं० बीजधरे ॥
 पूर्णवैनाशिकः । पुं० वैनाशिके ॥
 वैशेषिकास्त्रायदहर्वैनाशिकः सर्व-
 क्षयवादिनस्तु पूर्णवैनाशिकत्वे नद्र-
 सिवाः शास्त्रे ॥
 पूर्णा । स्त्री० पञ्चमीदशमीपूर्णिमाया-
 वास्यासु ॥
 पूर्णानक्षम् । न० वर्धापने ॥ शान्तके ॥
 षट्श्रे ॥ पात्रे ॥ पूर्णपात्रे । हर्षा-
 त्पञ्चवकालेष्ट्वावाकर्षणे ॥
 पूर्णावतारः । पुं० जृम्भिते ॥ रामे ॥
 परिपूर्णतमे श्रीहृत्क्षेत्रे ॥

पूर्णिमा

पूर्णाहन्ता । स्त्री० पराहन्तायाम् । य-
 धाहृवार्तिककाराः । मुहूर्तयथात्रं
 कुचिस्त्रंस्वात्मत्वेनैवमश्रयति । पूर्णा-
 हन्ताकवखितंविश्वयोगीश्वरस्तयति
 पूर्णिका । स्त्री० नासाष्टिद्वीनामक-
 पक्षिणि ॥
 पूर्णिमा । स्त्री० पौर्णमास्याम् । शुक्ल-
 पक्षान्तिमतिर्णैः साहिविधा ।
 यथा । राकाधानमतीचैवदिविधा
 पूर्णिमामता । पूर्णादितकलाश्रीने
 पौर्णिमास्यानिशाकरे ॥ पूर्णिमानु-
 मतीज्ञेयापश्चात्तमितभास्करे ॥ य-
 स्मात्तामनुनन्तेदेवतापितृभिःसह
 । तस्यादनुमतीनामपूर्णिमाःप्रथमा
 स्रुता ॥ यदाचास्तमितेसूर्येपूर्ण-
 चन्द्रस्यचोद्गमः । युगपत्क्षोत्तरारा-
 गात्तद्गानुमतिपूर्णिमा ॥ राकान्ताम-
 नुसन्त्यन्तं देवतापितृभिः सह ।
 रङ्गनाचैवचन्द्रस्यराकेतिकवयोऽत्र
 वन् ॥ तस्यांजातस्यफलंयथा । कन्द-
 र्पतुल्लोयुवतिप्रियश्चन्यायासवित्तः
 सततंसहर्षः । शूरोजलीशास्त्रदि-
 शारद्वयश्चतुर्णिमाजन्मनियन्त्र-
 न्तोः ॥ पूरी० । भाविकः । पूर्णच-
 न्द्रस्यपूर्णम् ॥ तेननिर्वृता ॥
 पूर्णम् । न० खातादिकर्मणि ॥
 आदिनादेवकुल्यादिशब्दः । तदु-
 क्तम् । पुष्करिण्याः सभावापीदेव-
 तायतनानिच । आरामश्चविशेषिण

पूर्वदिक्

पुत्रं कर्मविनिर्दिशेत् ॥ अपिच ।
वापी ह्यवतडागानि देवतायतनानि
च । अन्नप्रदानमारामः पुत्रमित्य
भिधीयते ॥ इति ॥ गृहोपरागैय-
हानं पुत्रं तदपिनाशदन् ॥ भारा
मादिक्रियाजिफले ॥ पालने ॥ वि०
पूरिते ॥ ऊर्ने ॥ पूरणम् ॥ पूर्यतेस्य
वा । पु० । भावेकर्मणिवाक्त्वात् । नप्या
स्येतिनिष्ठानत्वम् ॥ ।

पुत्रिः । स्त्री० पवन्ति । उपसम्पन्ने
॥ पूरणे ॥

पूर्वः । वि० पूर्वञ्चि ॥ प्राचि ॥ आद्ये
॥ अपे ॥ श्रुतिभदे ॥ न० कारणे
। पूर्वभाविनि ॥ पुग्भून्नि । अति
क्रान्ते ॥ पूर्व्यति । पूर्वपूर्ये । अ
च् । पु० ॥

पूर्वगङ्गा । स्त्री० देवायाम् । नर्मदान
याम् । पूर्ववासासौगन्धराच ॥

पूर्वजः । पुं० ज्येष्ठभातरि ॥ अभादौ ॥

पूर्वजाः । पुं० भूस्त्रिदिव्यपितृगणे ।
न्यसायस्ये पु । ऋष्यमालादिपु ॥ पू
र्यस्त्रिन्कालेजातः सप्तम्याजनेहं ॥

पूर्वजा । स्त्री० ज्येष्ठभागिन्याम् ॥ टा-
प् ॥

पूर्वजिनः । पु० यतीतजिनवि० ।
नञ्जुषोथे । शार्दूलवाहने ॥

पूर्वदिक्पतिः । पुं० इन्द्रे ॥

पूर्वदिक् । स्त्री० प्राच्यादिशि । पूर्व-
स्याम् ॥

पूर्वभाद्रपदा :

पूर्वदेवः । पुं० असुरे । दैत्ये ॥ पूर्वद्या
सीदेवश्च । पूर्वापरप्रथमेत्यादिना
समासः ॥ यहा । पूर्वदेवः । अ
न्यायादिदेवत्त्वाद्भृष्टः । सुष्पुमे
तिसमासः ॥

पूर्वदेशः । पुं० सूर्याद्वोपलक्षितदेशे
। वर्तनी ॥

पूर्वपत्रः । पुं० शुक्रपत्रे ॥ पूर्वद्यासी
पत्रश्च ॥ शास्त्रीयप्रश्ने । सिवान्त
विरुदकोटी । चोद्ये । देश्ये ।
फक्रिकायान् ॥

पूर्वपत्रपादः । पुं० चतुष्पादव्यवहा
रान्तरगतप्रथमेपादे । भाषायाम् ।
प्रतिज्ञायाम् । पञ्चि ॥

पूर्वपर्वतः । पुं० उदयाचले ॥ पूर्वप
र्वतः ॥

पूर्वप्राङ्गानो । स्त्री० अश्विन्यादिनक्ष
त्रान्तर्गतकादिज्ञेयघञे ॥ तत्रजात
साफल्यं यथा । शूरक्यामीसाशसी
भूमिभक्तान्कोषात्क्रान्तः सप्तच्छिरा
लोतिदक्षः । धूर्तं कुरीच्छन्तवाता
धिक् । प्राक्फलगुन्यस्ये लभ्यकाले
चयस्य ॥

पूर्वप्राङ्गानीमवः । पुं० हरस्यतो ॥

पूर्वभद्रपदः । पुं० प्रोष्ठपदासु । पञ्च
विंशतिमेनचने ॥

पूर्वभद्रपदाः
पूर्वभाद्रपदा स्त्री० } अश्विन्यादिस
भविगतिनक्ष

चान्तर्गतपञ्चविंशतितमेनचने । प्रो

पूर्वरान्न :

उपदानु ॥ तत्रजातस्यप्रलं । जि-
तेन्द्रियः सर्वकलागुडञ्जितारि
पक्षः खलुतस्यानिव्यम् । भवेत्तरी
यान्सुतरामपूर्वापूर्वापदाभाद्रपदा
प्रसूती ॥ पूर्वाघताभाद्रपदाश्च ॥
एकवचनान्तोपि ॥

पूर्वयज्ञः । पुं० जिनवि० । जलेन्द्रे ।
मथिमद्रे ॥

पूर्वरङ्गः । पुं० नाभ्यगालायास् ॥ ना
स्योपक्रमे । प्राक्सङ्गीते । गुणनि
कायाम् ॥ रङ्गप्रधानास्योरङ्गविष्णु
शान्तिशारीनान्दीपाठगीतवादिधा
स्यनेकाङ्गविशेषोनाव्यादौकर्त्तव्यः
वार्त्तविशेषः पूर्वरङ्गः । तदुक्तं वस
न्तराजीये । यन्नाम्बवस्तुनः पूर्वरङ्ग
विष्णोपमान्तये । कुशीलवाः प्रकु-
र्वन्तिपूर्वरङ्गः प्रकीर्त्तितः इति ॥
पूर्वरङ्गविधावादीसूत्रधारविनिर्भति
। प्रविश्वतद्वद्वरः क्ताभ्यसास्त्रापयेन्न
टः ॥ प्रथमं पूर्वरङ्गद्वयततः प्रस्ताव
भेतिव । अरम्भे सर्वनास्थानातेत
त्सामान्यमित्यते ॥ पूर्वरङ्गतेऽ
स्त्वान् । रङ्गे र्वञ् । कुत्वम् ॥

पूर्वरान्नः । पुं० नाविकानाधिकशोर्दं
जादिशेषे ॥ अथथाद्दर्शनावापिमि
धः संगूढरागयोः । दशाविशेषो
योऽप्राप्तौपूर्वरान्नसठच्यते ॥ पु० ॥

पूर्वरात्रः । पुं० रात्रेः पूर्वभागे ॥ रा
त्राङ्गाणः पुंसि ॥

पूर्वापाठा

पूर्वरुधम् । न० पूर्वलक्षणे ॥ दैवके
भाविव्याधिवोधकाचिङ्गे ॥

पूर्ववत् । न० अनुमानविशेषे ॥ यथा
। टटस्त्रलक्ष्यसामान्यविषययत्
। तत्पूर्ववदुच्यते । पूर्वप्रसिद्धसदृष्ट
स्त्रलक्ष्यसामान्यमितियायत् । तद्य
स्यविषयत्वे नास्ति । अनुमानज्ञान
स्येतिपूर्ववत् । यथाधूसाद्वद्विष्य-
सामान्यविशेषः पर्वतेनुमीयते
। तस्यवद्विषयसामान्यस्त्रलक्ष्यं
वद्विषयोदृष्टोऽसवत्याम् । वीता
योतभेदाच्चद्विधिमम् ॥

पूर्वघाटी । वि० प्रागभिधोक्तारि । प्र-
थमविवादिनि ॥

पूर्ववित् । वि० अतीतज्ञे ॥

पूर्वगैलः । पुं० उदयपर्वते ॥

पूर्वसरः । वि० पथगामिनि ॥

पूर्वा । स्त्री० पूर्वदिशि । प्राच्याम् ।
तद्विग्नभवायुगुणाः । पूर्वस्तुमधु
रोपातः स्निग्धः कठुरसान्वितः
। गुरुर्विदाग्गमनोवातद्दः वित्त-
नाशनः ॥ इति ॥

पूर्वाङ्घ्रिः । पुं० उदयाचले । दिनमूर्ध-
नि ॥

पूर्वापाठा । स्त्री० अज्जिन्व्यदिसप्तविं
शतिगद्यान्तर्गतविश्रुतिसंख्याकान
क्षेत्रे ॥ तत्रजातस्यपालंयथा । भूवो
भूयः स्तुयमानानुरक्तो भक्तोदिव्य
श्चमान्योतिद्वयः । पूर्वापाठाक-

पूषा

भक्त्यालेपदिखादाघाटः स्याद्देरि
 यर्गनितान्तम् ॥ पूसावर्वाचाघाटाच्च ॥
 पूर्वाह्नः । पुं० द्विधाविभक्तदिनस्य
 पूर्वभागे ॥ यथा । आधर्तनात्पू
 र्वाह्नोश्च पराह्णस्ततः परः । आ
 वर्तनात्० वासरस्त्वष्ट्यायापरिवर्तना
 त्प्रागितिशेषः ॥ त्रिधाविभक्तदि
 नस्यप्रथमभागे ॥ सचत्रिंशदण्डदि
 नमामेसूर्योदयावधिदशदण्डात्मकः
 कालः यथा । पूर्वाह्नोर्वैदेवानां
 मध्यदिनमनुष्ठायामपराह्णः पि
 तृणामितिश्रुतिः ॥ अङ्गः पूर्वम्
 । पूर्वापराधरेत्त्वं कदेशिसमासः ।
 रागाहः सखिभ्यजिष्टतिष्ठत् । अ
 ङादेशोश्चत्वम् ॥
 पूर्वाह्नोत्तनम् । त्रि० पौर्वाह्निके ॥
 पूर्वाह्नोभवः । विभाषापूरुवाह्णा
 पराह्णाभ्याम् ० इतिव्युत्प्लौतुत्त्वं
 । अकालतनेज्विष्यत्कृ ॥
 पूर्वद्युः । अ० प्रातः काले । धर्मवा
 सरे ॥ पूर्वस्मिन्नहनि ॥ रुद्य ० पर
 दिव्यादिनापूर्वशब्दादिद्युसंप्रत्यये
 निपात्यते ॥
 पूषः । पुं० ब्रह्मदेवस्य । तूत् ० इ०
 भा० ॥ पूषवहौ । इगुपधात्कः ॥
 पूषकः । पुं० ब्रह्मदेवस्य ॥ पूषपव
 कः ॥
 पूषा । पुं० सुधे ॥ जगतः पोषणा
 त् । पुष्पाति । पुपपुष्टी । प्रवन्तु-

पृतना

चन्पुपन्नितिनिपातितः ।
 पूषभाषा । स्त्री० अमरावचान् ।
 चन्द्रनगर्याम् । सुरपुर्याम् ॥
 पूषमुञ्चत् । पुं० शिवे ॥
 पूषा । स्त्री० पिङ्गलापृष्टवर्तिन्यांता-
 ङान् ॥ पूषातुपिङ्गलापृष्टेनील-
 लीमूतसन्निभा । याम्यभागस्वनेवा-
 नाथावत्पादतर्लगता ॥
 पूषा । स्त्री० मरुत्तमालायाम् । पिशु-
 नायामोषधौ । अक्षरक० इ० भा०
 । पिङ्ग० इ० गौ० भा० स्पृश्यते । स्पृ
 शस्पर्शने । वा० कक् । पृ० ॥
 पूषाम् । न० धने ॥ त्रि० सधिते ॥
 सम्पर्कवृत्ते ॥ पृच्छते । पृष्ठी० ।
 क्तः ॥
 पूषा । स्त्री० रुम्पर्के । स्पृष्टी ।
 स्पृशे ॥ पर्वनम् । पृष्ठीरुम्पर्के ।
 क्तिन् ॥
 पूषा । स्त्री० अनुयोगे । प्रथे ॥ प्रच्छ
 नम् । प्रच्छन्नीपायाम् । गुरीचङ
 लदत्त्वः । सम्प्रसारणम् ॥
 पूषितानुः । पुं० प्रच्छलने ॥
 पूष्याम् । त्रि० प्रष्टव्ये ॥
 पृतना । स्त्री० सेनामात्रे ॥ सेनावि
 श्रिष्टे । तिस्रपुषादिनीपु ० अर्थे भाः ॥
 २४३ । रथाः २४३ । अशवाः ७०
 ८ । पाटातिकाः १२१५ । समस्त
 इच्छयासखिचतुर्विंशतिभिः पृ
 ता । २४३० ॥ म्रियते । पृष्टव्या-

पृथक्पथी

पृथान् :

याने । वा० तनः शुभाभावश्च ॥

पृतनाषाट् । पुं० इन्द्रे ॥ पृतनांसश्च
ते । पृथमर्थणे । इन्द्रसिसृचुति०
शिवः सहैरितिपः ॥

पृथक् । प० भिन्ने । धिनार्थे । अन्तरे
श्च । ऋत्ते ॥ अमङ्गीर्थे ॥ नानार्थे ॥
पर्ययति । पृथग्रक्षेपे । वा० कक् ॥

पृथक्त्वम् । न० पृथक्प्रत्ययासाधारण
कारणत्वे ॥ यथा । सङ्ख्यायञ्चपृ
थक्त्वं स्यात्पृथक्प्रत्ययकारणम् ।
अन्वोन्वाभावतोनास्त्र चरितार्थत्व
सुच्यते ॥ अस्मात्पृथगिनयनेतिप्रती
तिर्हिबिलक्षणा ॥ पृथक्त्वं निरूपयति
सङ्ख्यावदिति । पृथकप्रत्ययासाधा
रणकारणपृथक्त्वम् । तन्निष्पत्त्या-
द्विवांसंख्यावत् । यथानित्ये ष्वे क-
त्वे नित्यम् । अनित्ये अनित्यम् । या
श्रयदित्तीयञ्चोत्पद्यते याश्रयना-
शाञ्चश्रयति । तथापृथक्प्रसमिहित्वादि
वत्तद्विपृथक्त्वादिक्रमपीत्यर्थः । ईवो
पादेयविवेकि ॥ मेदे ॥ भाषित्वः ॥
पृथग्भावे । परस्परभिन्नत्वे ॥

पृथक्त्वसा । स्त्री० मूर्त्तयाम् । छर्त्त-
रीना० इ० भा० । दिव्याम् । म-
धुरसायाम् ॥ पृथक्त्वचायसाः ।
पृथक्पथी । स्त्री० पुन्निपरशान् । पि
अपर्याम् । पीठवगी० इ० भा० ।
पाण्डुप्या० इ० भा० ॥ पृथक्पस
कपथीनस्याः । पाक्कर्थेतिडीम् ।

पृथगात्मता । स्त्री० विधेके । व्यज्ञौ ॥
पृथगात्प्रायसा । तस्यभावः । त
त् । तलन्तं स्त्रियाम् ॥

पृथगात्प्रिका । स्त्री० व्यज्ञौ ॥

पृथग्जनः । पुं० मूर्त्ते ॥ नौचे ।
अधसे ॥ पृथक्कार्यजनः असम्भ-
त्वात्पृथग्जनः । शाकपार्थिवादिः
॥ सत्कनिभ्यः पृथग्भूतोजनोवा ।
त्रि० पापिनि । भिन्नलोके ।

पृथग्रूपः । त्रि० यदुविधि । पृथ
ग्रूपमस्य ॥

पृथग्वत्प्रास्ता । पुं० वायौ । पृथक्-
नानाविधवत्प्रसङ्गरथमात्मास्वभा
वोऽस्य ॥

पृथग्वद् । पुं० इतिनि । पृथक्
नानावस्तु० इत्येवंवदगंयस्य ॥

पृथग्विधः । त्रि० नानारूपे । पृथग्
धर्माधर्मादिसाधनवैचित्र्ये य० पर
स्परविलक्षणविधायस्य ॥

पृथग्वीजः । पुं० भद्रातके ।

पृथक् । भिन्ने । विषयचये ॥ प्रथयति
। प्रथ० । प्रथ. कित्सम्प्रसारणश्चे
त्त्वजिः ॥

पृथग्वी । स्त्री० भुधि । पृथिव्याम् ॥
प्रथते । प्रथविस्तारे । प्रथेः यथन्
सम्प्रसारणश्चेत्त्वैके । पित्वान्डीप् ॥

पृथा । स्त्री० कुण्ड्याम् । दसुटेथस
रि । पाखण्डोः पत्न्याम् ॥

पृथाङ् । पुं० कुण्डीपुत्रे । बुधिति

पृथिवी

रभीमादौ । पृथायाः । पृथायांवा
खातः । जनी० । उः । अर्जुनपाद
पे ।

पृथापतिः । पुं० । भाण्डुनृपे । पृथा
याःपतिः ॥

पृथिका । स्त्री० । शतपथ्याम् ।

पृथिवी । स्त्री० । गन्धायाम् । धनायाम्

। भूमौ । शब्दस्पर्शरूपरसतन्मात्र
सहितः। इन्द्रत्वन्मात्राद्दुत्पन्नायांशब्द
स्पर्शरूपरसगन्धगुणायाम् ॥ पृथि
वीपञ्चमंभूतंघ्राणदाध्यात्ममुच्यते ।

अधिभूततयागन्धोवायुसाधाधिदेव
तम् । न्यायसत्तेनपृथिवीधिभजति
। गन्धनतीपृथिवी । साधिधा । नि
त्याऽनित्याच । नित्यापरमाशुरूपा
। अनित्याकार्थरूपा । पुनस्त्रिभिधा

। शरीरेन्द्रियविषयमेहात् । शरीर
सम्प्रदादौनाम् । इन्द्रियगन्धयाश्च
यंघ्रायनासायवर्तते । विषयोन्मत्वा
पाणादिः । इति । प्रयते । प्रथमि
लारे । प्रथमिष्वन्स्यसारणञ्च । पि

त्वाञ्जीम् । प्राणप्रदानात्सपृथु-
यंश्चाह्मेरमृत्मिता । तत्तरुपृथि
वीसंज्ञामपापाखिलधारिणी । ग-
न्धोप्राणन्द्रियश्चापिकाहिन्यंभीरव
तथा । पशुश्वरागुणापत्तेनदिता

गुणवेदिभिः । रविषन्द्रनसीयां
पन्मदूश्चैरवभासते । सत्समुद्रसरि
र्ष्वंवातादतीपृथिवीरूता ।

पृथुः

पृथिवोचित् । पुं० । राजनि ॥ पृथि-
व्यांघवतिवसति । चि० । क्षिप्-
तुम् ।

पृथिवीगीता । स्त्री० । विष्णुपुरीचीत्
पृथिवीक्षयावाम् ।

पृथिवीतीर्थम् । न० । तीर्थविशेषे ।

पृथिवीपतिः । पुं० । भूपाले । पृथि-
व्याःपतिः । भास्वपिः । कुसुतेकाव्य
नासुदोसुद्रमर्षति । नादेवेशोद्दा-
त्वज्ञंनाविष्णुः । पृथिवीपतिः । स
पमास्वीपथे । कृतान्ते ।

पृथिवीपालः । पुं० । राज्ञि ।

पृथिवीशक्तः । पुं० । राजनि ।

पृथुः । पुं० । अर्जुनौ । चेतानुगेसूर्यं
शोयपञ्चमनृपे । विषनृपश्चदृष्टिय
शरसयनःप्राते । प्रभारक्षणादादि
राजोपाधिंप्राप्ते । पृथते । प्रथस्य
ने । प्रथिच्छीतिक्कुः । समासारणञ्च
। श्योनाकवि० । स्त्री० । त्वरूप्यां
म् । शिष्टुप्रत्याम् । कृष्याधीरके
अक्षिणेने । पि० । नरति । वि
लीर्थे । सृत्ति । निपुर्णे ॥

पृथुः । पुं० । चिपिटे । चिडटा-
रू० भा० ॥ दया । शान्तयः । सतु
पाशाद्वान् । एषाम्पृथिताकृतः ।
दुष्टिताचिपिटाः । शीतान्ते कृता
पृथुशान्ति । पृथुशान्तोदात-
नामनाः । अंशान्ति । सर्वोदा
वृष्ट्यादप्यापरयाभिज्ञतापत्तेः पृथु

पृथक्पथी

यामे । वा० तनः गुणाभावश्च ॥
 पृतनाषाट् । पुं० इन्द्रे ॥ पृतनांसङ्घ
 ते । पृथमर्थणे । छन्दसिसङ्घट्टति०
 खिः सङ्घेरितिपः ॥
 पृथक् । प० भिन्ने । दिनार्थे । अन्तरे
 ष । ऋते ॥ अमहीर्थे । नानार्थे ॥
 पृथयति । पृथप्रक्षेपे । वा० कक् ॥
 पृथक्त्वम् । न० पृथक्प्रत्ययासाधारण
 कारखत्वे ॥ यथा । सङ्ख्यायज्ञपृ
 थक्त्वं स्यात्पृथक्प्रत्ययकारणम् ।
 अन्योन्याभावतोनास्य चरितार्थत्व
 मुच्यते ॥ अस्मात्पृथगियंमेतिप्रती
 तिर्हिबिलक्षणा ॥ पृथङ्ङुं निरूपयति
 सङ्ख्यावदिति । पृथक्प्रत्ययासाधा
 रणकारणपृथक्त्वम् । तन्निखता-
 दिवांसंख्यावत् । यवानित्ये ष्वे श-
 त्वं नित्यम् । अनित्ये थनित्यम् । था
 अयद्वितीयज्ञथेथोत्पद्यतेथाश्रयना-
 शान्नश्रयति० राधापृथङ्ङुमपिद्विच्वादि
 वत्तद्विपृथङ्त्वाद्द्विकसपीत्यर्थः । हेचो
 पादेयद्विविकी ॥ भेदे ॥ भावेत्त्वः ॥
 पृथग्भावे । परस्परभिन्नत्वे ॥
 पृथक्त्वचा । स्त्री० मूर्धावान् । ऊर्ध्व-
 रीला० इ० भा० । दिव्याम् । म-
 धुरसायाम् ॥ पृथक्त्वत्रादृक्षाः ॥
 पृथक्पथी । स्त्री० पृथ्निपर्याम् । पि
 थपर्याम् । पीठगनी० इ० भा० ।
 पाङ्गुल्या० इ० भा० ॥ पृथक्पथस
 तांपथीमस्याः । पाककथीतिडीप् ।

पृथानः

पृथगात्मता । स्त्री० धिविकी ॥ व्यक्ती ॥
 पृथगात्मयस्य । तस्यभावः । त
 ल् । तलन्तं स्त्रियाम् ।
 पृथगात्मिज्ञा । स्त्री० व्यक्ती ॥
 पृथग्जनः । पुं० मूर्खे ॥ नौचे ।
 अधसे ॥ पृथक्कार्यजनः असभ्य-
 त्वात्पृथग्जनः । शाकपार्थिषादिः
 ॥ सज्जनेभ्यः पृथग्भूतोजनोवा ।
 ० द्वि० पापिनि । भिन्नलोके ।
 पृथग्रूपः । त्रि० बहुविधे । पृथ
 ग्रूपमस्य ॥
 पृथक्त्वात्मा । पुं० वायी । पृथक्-
 नानाविधवंतं सञ्चरणमात्मासुभा
 वोऽस्य ॥
 पृथग्वादः । पुं० हैतिनि । पृथक्
 नानावस्तु० इत्वं वंदनंयस्य ॥
 पृथग्विधः । त्रि० नानारूपे । पृथक्
 धर्माधर्मादिसाधनवैचित्त्येण० पर
 स्परविलक्षणाविधायस्य ॥
 पृथक्वीजः । पुं० भङ्गातके ।
 पृथक् । भिन्ने । विषयज्ञे ॥ प्रथयति
 । प्रथ० । प्रथः कित्सम्प्रसारणस्ते
 खिः ।
 पृथक्वी । स्त्री० भुवि । पृथिव्याम् ।
 प्रथी । प्रथविस्तारे । प्रथेः पवन्
 सम्प्रसारणस्तेत्येके । पित्वान्ङीप् ॥
 पृथा । स्त्री० दुत्ख्याम् । दसुटेपउस
 रि । पाख्योः पत्न्याम् ॥
 पृथापः । पुं० दुस्तीपुथे । दुधिदि

पृथिवी

रभौमादौ : पृथाया : पृथायांवा
जात : सनी० । उ : ॥ अर्जुनपाद
से ॥

पृथापति : । पुं० पाण्डु नृपे । पृथा
याःपति : ॥

पृथिका । स्त्री० शतपथ्याम् ।

पृथिवी । स्त्री० गीर्वाणाम् । ज्ञायाञ्
। भूमौ । शब्दस्पर्शरूपरसतन्मात्र
सहिताह्रस्वतन्मात्रादुत्पन्नायांशब्द
स्पर्शरूपरसगन्धगुणायाम् ॥ पृथि
वीपञ्चसंभूतं प्राणद्याध्यात्ममुच्यते ।
अधिभूततत्प्राणत्वोवायुस्तत्राधिदैव
तम् । न्यायमतेन पृथिवीविभजते
। गन्धपत्नीपृथिवी । साहिधा । नि
त्याऽनित्याश्च । नित्यापरमाणुरूपा
। अनित्याकार्यरूपा । पुनस्त्रिविधा
। शरीरेन्द्रियविषयभेदात् । शरीर
सम्बन्धादीनाम् । इन्द्रियगन्धसाह
र्कप्रत्ययान्नायवर्ति । विषयोन्मत्ता-
प्राणादिः । वृत्तिः । प्रथते । प्रथवि
ष्टारे । प्रथेपिवन्सम्प्रसारणम् । पि
त्वान्डीप् । प्राणप्रदानात्संपृष्टु-
यं ध्याद्भिरभूत्पिता । तत्पुत्रपृथि
वीसंज्ञान्मवापास्त्रिभारिणीः । न-
खोप्राणन्द्रियज्ञापिकाठिन्धं गौरवं
सथा । धनुश्चरामुष्णापत्विगदिता
मुष्णवेदिभिः । रविचन्द्रमसीर्या
पन्मयूखैरवभासति । सप्तमुद्रचरि
ष्ठे तातादतीपृथिवीभृता ॥

पृथुः

पृथिवोच्चिन् । पुं० राजनि ॥ पृथि-
व्यांघयतिवसति । द्वि० । तिप् ।
तुष् ।

पृथिवीगीता । स्त्री० विष्णुपुरीषोक्त
पृथिवीकथायाम् ।

पृथिवीतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ।

पृथिवीपतिः । पुं० भूपाले ॥ पृथि-
व्याःपतिः । नाशयिः कुरुतेकांक्ष
नासद्रोरुद्रमर्चति । नादेवशोदहा-
त्यङ्गनाविष्णुः पृथिवीपतिः ॥ उ
पभाष्यौपथे । कृतार्गः ।

पृथिवीपञ्चः । पुं० राज्ञि ।

पृथिवीशक्तः । पुं० राजनि ।

पृथुः । पुं० अन्नौ । भेतायुगेसूर्यवं
शीययज्ञमनृपे । वेदनृपस्यदक्षिण
कारसयनाख्याति । प्रचारकुनादादि
राज्ञीपार्थिप्राप्तिः ॥ मृथते । प्रथक्या
ने । प्रथिन्ददीतिक्कुः समप्रसारयञ्च
। श्योनाकवि० ॥ स्त्री० त्वक्पञ्चार्था
म् । हिङ् । पथ्याम् ॥ कृपाक्षीरके
अक्षिकेने० । पि० । मएति । वि
स्तीर्थे ॥ स्यूले ॥ निपुणे ॥

पृथुकः । पुं० चिपिटे । चिउडा०

दू० भा० ॥ यथा । शालयः सतु

षादाद्रांभृष्टाश्रफ्ठिताकृतः ।

कुहिताचिपिटाः प्रोक्षन्ते गृता

पृथुकाचि ॥ पृथुकरमुखीवात-

नाशनाः शिप्रनाचमि । सहीरा

वृष्ट्यावृष्ट्यावल्याभिप्रमणागते ॥ पृथु

पृथुस्कन्धः

रैव । संन्यायाकन् ॥ यदा प्रयते ॥
 प्रथप्रस्थाने । पर्ययति ० पथ्यतेवा ।
 पृथुप्रचेपे । चु० । अर्भकपृथुकृति
 पृथेर्वाकुक्कन् ० प्रवेःसम्प्रसारयश्च ॥
 यदा । पृथुकायति । केशब्दं ।
 चातकृतिकः ॥ त्रि० शिशौ ।
 अर्भके ॥

पृथुका । स्त्री० हिङ्गुपल्याम् ॥ वा-
 लिकायाम् ॥

पृथुकोलः । पुं० राजवदरे ॥

पृथुच्छदः । पुं० हरिदम् ॥ त्रि०
 हृत्पत्रे ॥

पृथुपत्रः । पुं० रक्तलगुने ॥ हरिद-
 र्भे ॥

पृथुमलाशिक्षा । स्त्री० शब्दाम् ॥

पृथुरीमा । पुं० मख्ये ॥ पृथूनिम
 मशान्तिरोमाय्यस्थ । रोमशब्दे तप
 क्षीचे तिस्त्रामी । वस्त्रलभितिस-
 र्बधरः ॥ त्रि० उहृजोमयुक्ते ॥

पृथुलः । त्रि० विग्रहे ॥ पृथुपृ-
 थुत्वमस्मास्ति । सि० लच् ॥ पृथु
 पृथुत्वंलातिश । कः ॥

पृथुला । स्त्री० हिङ्गुपल्याम् ॥ टाम्

पृथुशिवः । पुं० श्योनाकप्रभेदे ॥

पृथुशेखरः । पुं० पर्थते ॥ पृथुसंहा
 न्शिखरोऽस्तु ॥

पृथुसेनः । पुं० राक्षि ॥ पृथुसेना
 वस्य ॥

पृथुस्कन्धः । पुं० शकरे ॥

पृथ्वीलम्

पृथुदकम् । न० तीर्थविशेषः
 पृथुदरः । पुं० सेवे ॥ त्रि० उहृत्कु-
 चौ ॥

पृथ्वो । स्त्री० भूमौ । अचलायाम् ।

धरायाम् ॥ म० त्वह्वाम्कूपल्याम्

हिङ्गु ॥ ल्याम् ॥ कृष्णजीरके ॥ हृत्पा

ईन्मातरि ॥ उहृदेलायाम् ॥ पुन-

नंवायाम् ॥ प्रयते प्रथविस्तारे ० प्र

स्थानेवा । प्रथिन्दिभस्त्रांसम्प्रसा

रणमितिकुः । वीतोतुणवचनादि

तिडीष् ॥ वर्णहृत्विशेषे । तल्लक्ष-

णं यथा । जसौलसवलावसुयहृ-

तित्पृथ्वीशुकरिति । अपिचः प-

थोधरपयुतास्कु रत्नकयुग्मताट्टि

गौसुवर्णकविषाङ्गचाणकितभायव-

द्मपुरा । सुवर्णकविरालसच्छ्रवणश्च

पवत्कुण्डलाभुवङ्गपतिवर्षिताङ्गर

तिहृत्पृथ्वीमम ॥ यथा । अताध

रतटीधनस्त्रसितमङ्गरागव्यथोहृशो

रपिचशोचिमाभवतिकारवादन्यतः

। उदंतवपरप्रियाभिभूतसप्रमव्यञ्ज

कंसुखेयदिदमङ्गनरहसिचार्धचन्द्र

गले ॥

पृथ्वीका । स्त्री० उहृदेलायाम् ॥ कृष्ण

जीरके । कलाजाज्याम् ॥ हिङ्गु प

ल्याम् ॥ प्रयते । प्रथप्रस्थाने । फर्ष

रीकादवसे तिसाधुः ॥

पृथ्वीकुरयकाः । पुं० श्वेतमन्दादे ॥

पृथ्वीलम् । न० गडलवणे ॥

पृषत :

पृदाकुः । पुं० वृश्चिके ॥ व्याघ्रे ॥ सर्पे ॥
विचिके ॥ पर्दते । पर्द० । पर्देर्निक्सम्प्र
सारथमलोपर्थे तिकाक्षुप्रच्ययः ॥

पृथिः । स्त्री० रथी ॥ वि० चल्पत-
नौ । स्पृथति स्पृथतेवा । स्पृ
गसंस्पर्शे । वृपृथीनिसाधुः ॥ पृ
थति० पृथ्वातया । पर्थति० पृथ्यते
वा । प्रथ्थ्नीसाद्याम् । पृपुसेचने
वा । पृर्वथत्साधुः ॥

पृथिका । स्त्री० कृमिकायान् ॥
पृथिगर्भः । पुं० गदायके । श्रीकृष्णे ।
पृथिपर्णी । स्त्री० पृथक्पथ्याम् । अ-
ङ्घ्रिवह्निकायाम् । चक्रौत्० इ०
पिठवनि० इ० च० भा० । चाकु-
लिया० इ० गौ० भा० ॥ पृथिप-
र्णीषिदोपद्गीहृष्यीष्यामधुरासरा ।
धृतिदाहञ्जरश्वासरजातीसारतृङ्
वसीः ॥ पृथिरत्वं पर्थमस्याः ।
पाककर्णेतिडीप् ॥

पृथिमद्रः । पुं० श्रीकृष्णे ॥
पृथिगृहः । पुं० विष्णौ ॥ गणेशे ॥
पृथी । स्त्री० वारिपथ्याम् ॥
पृथत् । पुं० मृगे ॥ न० विन्दौ । वि
श्वेतविन्दुयुक्ते । पर्थति । पृपुसे
चने । वर्त्मानेपृथद्दृहन्महदिति
अतिप्रत्नयोमुत्थाभाश्चनिपात्यते ।
शतृशदस्यकार्यम् ॥

पृथतः । पुं० पृथाकमृगे । विचमृगे ॥
यथा । पृथतयन्द्रविन्दुः स्नाहरिषा

पृथभाषा

क्विच्चिदल्पकः ॥ पृथतस्तुभवेत्सादृ
राहिकः शीतलोत्तुः । दीपनीरोच
नः श्वासञ्जरदोषवयाञ्जित् ॥
इति ॥ विन्दौ । वि० श्वेतविन्दु-
युक्ते ॥ पर्थति । पृपु० । पृपिर-
ञ्चिभ्यांकिद्विच्यतश् ॥ यथा । पृप
ताः विन्दवः सन्त्यस्य । अशंभा-
द्यश् ॥

पृथताम्पतिः । पुं० वायी ॥
पृथताश्च । पुं० वायी । अनिले ॥
पृथतोमृगविशेषोऽश्वीवाहनमस्य ॥
पृथती । स्त्री० मृग्याम् ॥
पृथत्कः । पुं० वाये । शरे ॥ पर्थति
पृपु० । लटः शतृ । संज्ञापूर्वक
स्वाग्रमुषः ॥ यथा । वर्त्माने
पृथन्महदितिसाधुः स्वार्थेकन् ॥
पृथदश्वः । पुं० गन्धर्वे । पवने ।
वायी ॥ पृथन्मृगमेदोऽश्वीवाहन
मस्य ॥ पृथतामन्बुक्वानामश्वद
वेतिवा ॥

पृथदाज्यम् । न० सदध्याय्ये । दधि
मिश्रितवृते ॥ पृथत्तदाज्यश्च ॥
यथा । पृथदभिः सधितभाज्यम् ॥
पृथदलः । पुं० वायुश्चे ॥
पृथतिः । पुं० विन्दौ ॥ यथा । पयः
पृथन्तिभिः स्पृष्टावतिवाताः श
नैः शनैरितिजान्बुवतीविषयका
व्यम् ॥

पृथभाषा । स्त्री० इन्द्रपुयांम् ॥

पृष्ठवंश :

पृपाकरा । स्त्री० च्चुद्राश्मनि । षट्
खराद्भा० ॥

पृपातजम् । न० सदध्याज्ये ॥

पृष्टम् । न० सामगानांनाध्न्दिन
सवनेगीयमानस्त्रीचार्णानामधेये ॥

चि० कृतप्रश्ने । उपामन्विते ॥
पृष्टेः क्तः ॥

पृष्टव्यः । चि० विज्ञासिते ॥

पृष्टम् । न० शरीरपश्चाद्भागे । पार्श्वे
स्थाने । पीठ० इ० भा० ॥ अस्यश्च

भाशुभत्वाच्चण्डया । मुस्लिग्धमांस
जपृष्टमभग्नस्त्राप्यरोमणम् । सव

नागाविपर्यस्ता निरुनानांप्रसोक्तिं
तसितिसमुद्रः ॥ चरममात्रे ॥

पृष्टते । पृष्टु० । तिघपृष्टगुवेति
साधु ॥ स्त्रीचविशेषेपिपृष्टम् । चि

त्राधिकारणे० पृष्टैः स्तुपतइत्यादी
तथानिर्णयात् ॥

पृष्टयन्ति । पुं० गडौ । क्व० इ०
भा० ॥

पृष्टतः । अ० पष्ठात् । पृष्टदेशे ॥
पृष्टे इति । आद्यादिच्चात्तसिः ॥

पृष्टदृष्टिः । पुं० भङ्गुक्ते ॥

पृष्टमासाटः । चि० परीक्षे दोषाभि
धायिनि ॥ वाक्याभिधायिनि ॥

दृ० चिक्राण्डजयः ॥
पृष्टमासादनम् । न० परीक्षे दोषक्री
त्तने । चि० तदति ॥

पृष्टाण । पुं० रीटके । पृष्टास्थि

पेचकः

नि ॥ सतुगर्भमांसमात्रेणभवति ॥

पृष्ठवहः । पुं० पृष्ठवाश्वे ॥

पृष्ठवास्तु । न० गृष्टस्थीपरिग्रहे ॥

पृष्ठवाट् । पुं० युगपाश्वर्गष्टे ।

पृष्ठवाह्निनि ॥

पृष्ठवाहः । पुं० ॥

पृष्ठवाहकः । पुं० ॥

पृष्ठवाह्यः । पुं० भारवाहकवृषे ।

स्त्रीरिचि । पृष्टे ॥

पृष्टवृक्षः । पुं० वनप्लवगे ॥

पृष्टवृक्षी । पुं० दंशभीरी । सैरिसे ॥

गृष्टे ॥ भीमसेने । हकीदरे ॥

पृष्टहायनः । पुं० धान्यविशेषे ॥ सत
इजे ॥

पृष्टी । पुं० मत्स्यविशेषे ॥

पृष्टोदयः । पुं० राशिविशेषे ॥ मेयो-

हप्रकर्कटश्चधनुर्भकरएवच । पृष्टोः
दयाः पडेवैतैमीनघामितथैवच ॥

पृष्टाः । पुं० स्त्रीरिचि । पृष्टेनभारवह
नशीलेघोटके । न० पृष्टवृन्दे ॥ य-

ज्ञत्रिपयैऽदः स्मरनि ॥ पृष्ठानांस
सूहः । पृष्ठायन ॥ प्रशस्तमतिश

यितंपृष्टमस्य । अन्येभ्योपीतियदा
पृष्णि । पुं० सूये ॥

पृष्णिका । स्त्री० ॥ कृत्तणे । तुम्भ्या
पृष्णौ । म् ॥

पेचकः । पुं० उल्के । वाचसारवाते
। कौशिके ॥ च्क्ते ॥ मल्लार्हाहर्ष

सूले । तद्गुदाप्लादकमांसपिण्डपि

पेपीयमानः

शेदि ॥ पचति० पच्यतेवा० दृःवह्ने
 न । डुपचप् ० ॥ पचिमच्चोरिचो-
 पधाघाडतितुन् । अतइत्त्वम् । पु
 नन्ति तिगुपःपर्यङ्के ० मेषे० । यूके ॥
 पेचकी । पुं० इस्तिनि ॥ , , ,
 पेचिलः । पुं० गजे । इस्तिनि ॥
 पेचुः । न० पिचुल्याम् ॥ , - ,
 पेचुकम् । न० नाडीचशाके । पेचुल्या
 म् ॥ चिजागडशेषेकेचुकमितिपाठः
 पेचुली । स्त्री० पिचुनि । नाडीचशाके
 पेटः । पुं० प्रहस्ते । पेटति । पिट०
 । प० यच् ॥
 पेटकः । पुं० न० पिटके । पुस्तका
 हीनामङ्गलायाम् । पिटार० इ०
 भा० ॥ नि० कृद्वक्त्रे । समूहे ०
 पेटति । पिटशब्दसंघातयोः ।।
 एबुल् ॥
 पेटकः । पुं० पेडायाम् । पेटके ॥
 पेटिका । स्त्री० हृद्यविशेषे० । कुबेरा
 च्याम् । कृष्णहलिफायाम् ॥
 पेटी । वि० पेटके ०
 पेडा । स्त्री० पेटके । नङ्गुफायाम् ।
 हृद्यपेटाके ॥ पिण्डते । पिडिस-
 याते । प० १२ । अनिरुत्वाद्गु
 न् ॥
 पित्तम् । न० इन्दते ० घृते ॥ पीयते ।
 पा० । अन्ते भोपिहृद्यतइति०
 इत्वन् ॥
 पेपीयमानः । वि० यत्नात्तथापीय-

पेयूषः

माने ॥

पेयम् । न० भयसि । जले ॥ दुग्धे ॥
 मध्ये ॥ अष्टविधान्तर्गतद्रवि० ।
 यथा । भोज्यं पेयं तथा चूप्यं लिङ्गं स्वाद्यं च
 चर्बणम् ; गिर्धं पञ्चैव भक्ष्यं स्याद-
 । ज्ञानेष्टविधं स्मृतम् ॥ इ० रा० नि० ॥
 वि० पानयोम्यद्रव्ये । पातव्ये ॥
 पातुं योम्यम् । पा० । यत् । ईद्वति
 । गुणे ॥ ॥
 पेया । स्त्री० श्राणावाम् ॥ अक्षरगण्डे
 ॥ सिक्थसमन्वितपेयद्रव्ये ० पेया
 विधिर्गुणाश्च । चतुर्दशगुणैनीररक्त
 शाख्यादिभिः कृता । द्रवाधिका-
 स्वल्पसिक्थापेयाप्रोक्ताभिप्रग्वरैः ॥
 सातिलघ्नीयादिषीचधानुमुष्टिविधा
 यिनी ॥ खेदाग्निजननीत्रयावात-
 वर्त्तन्तुलोमिनी । गण्डेऽसिध्वमंयु
 ल्लाटीमनीपाचनीचसा । आसशूल
 हरीरुक्षास्यादिवन्धविनाग्निनी ॥
 पातुं योम्या । पा० । यत् । ईद्वौ
 । टाप् ॥
 पेयूषः । पुं० न० चन्दते ॥ नव्यदु
 ग्धे । नृपद्रवसावधिर्हीरे ॥ आस
 प्ररानप्रभवञ्जीरं पेयूषवत्त्वते ॥ पीय
 ते० पीयतेऽग्नेनया । पीयटतिमौ
 धोधातुः प्रीती । पीयेरपन् । यत्
 लवचनात्पक्षेगुणः ॥ अग्निसंयो-
 गात्कठिनतांगतेनपप्रमृतायाः शोः
 क्षरे ॥ धीरं तत्पालमूलायाधनं-

पेवलि :

पेवूपमुच्यते ॥ नव्यघृते ॥

पेरु : । पुं० सूर्ये ॥ वज्रौ ॥ समुद्रे
॥ मीयते । पीड्याने । निपीभ्यां
रु : ॥

पेरोलम् । न० उपरत्नवि० । पेरजे ।
पिरोजा० इ० भा० ॥ तद्विद्विधम् ।
भस्माङ्गरितश्च । तस्मिन्पुष्पाः । पे
रोजंमुकषाङ्गस्वान्मधुरदीपनंपरम् ।
स्थावरंजंगमश्चैवसंयोगाच्चयथावि
धम् । तत्सर्वनाशयेच्छीघ्रंशूलंभूता
द्विदोषजम् । पाठान्तरम् यथा ॥
पेरोजंमुकषाङ्गस्वान्मधुरदीपनंरव्योः
। स्थावराद्विषघ्नं स्थावरितश्चापरं
शृणु ॥ शीताङ्गनाशयेच्छीघ्रंशूलंति
मिरभूतजम् ॥ इ० रा० नि० ॥

पेलम् । न० अण्डकोशे ॥

पेलवम् । वि० विरले ॥ अथसावका
मख प्रकारः ॥ पेटागम् । पिलसे
दने । घञ् । पेलीस्त्राप्ति । अन्धे
भ्योपीतिवः ॥ कोमले छुशे ॥

पेवलि : । स्त्री० नृत्तविशेषे । यथा ।
ताण्डवश्चतयालाख्यं द्विविधंनृत्त्यगु
च्यते । पेवलिर्वहुरुपाचतान्डर्वि
विधंमतम् । अहविद्येयकाकुसुमं
तथाभिनयशून्यता । यथमापेवलि
भन्म्याः मञ्जादिशीतिशोकतः ॥
केदनंभेदनंयथवहुरुपासुमावली ।
ताण्डव्यहुरुपन्तदावपागन्मुपत
मिति ॥

पेपणी :

पेशलम् । न० सौकुमार्ये ॥ वि० रु-
चिरे । रम्भे । चारौ । सुन्दरे ।
दक्षे । कुशले । चतुरे ॥ कोमले
॥ पिशचवयवे । भावेवञ् । पेशं-
साति । ला० । कः ॥ वा० पिशे
रक्षज्वा ॥ पेशीसूयास्ति । सिन्धा-
दित्वालज्जा ॥ धूर्त्ते ॥ कर्मशानन
सावाचावपुषाचशोभनत्वात् ॥ पेश
लोविष्णुर्वासुदेवः ॥ तथाविधो
न्योपि ॥

पेशः । न० रूपे ॥

पेशस्कृत् । पुं० एसा ॥ कीटवि० ।
क्तिमिरले । इ० गौ० भा० ॥
पेशिः । पुं० शतकोटी । वज्र्ये । स्त्री०
अण्डे ॥ विंशतिवयवे । हृदिगिर
शिङ्गतीत्यादिना० वृन् ॥ मापविद
ले ॥

पेशी । स्त्री० सुपक्षकलिके । मांस्या
म् ॥ अण्डमेदे ॥ हृदिकारादृत्तन
उत्तिङीप् । गौरादिधां ॥ पिशाच्या
म् ॥ राघसोमेदे ॥ नदीविशेषे ॥
पेशीशोषः । पुं० पक्षिद्विस्त्रे । अण्डे
॥ पेशीनांमांसखण्डानां कोषोभा
खण्डागारइतिस्वामी ॥

पेपणम् । न० चूर्णशे । दिप्खमंघूर्णने
भावैल्युट् ॥ खले ॥ सुपीट्, मे ॥

पेपणिः । स्त्री० } पेपणजिजायाम् ।

पेपणीः । } दृग्दुपलान्ति-

पैत्तिकान्

झायान् । पट्टे । गृहकण्डपे । सि
ज० इ० भा० ॥

पेशलः । चि० पेशले ॥

पेशपाः । पुं० पेश्याम् ॥

पैङ्गुपः । पुं० कर्णे ॥

पैठरः । चि० उच्छ्रे । स्थालीपद्ममां
सादौ ॥ पिठरेसंस्कृतम् । संस्कृतमघा
पृथ्व्यम् ॥

पैठीनसिः । पुं० स्मृतिशारकेमुनि
विशेषे ॥

पैठिन्यम् । न० भैक्षजीविकायाम् ॥

पैतामहम् । चि० पितृये । पितामह
सम्बन्धिनादौ ॥ पितामहस्ये दम्
। तस्ये दमिच्छन् ॥ स्त्रियांपैतामही

पैठकम् । चि० पितृसम्बन्धिनिधनादौ
॥ सुखिनस्यीयतीवचसदेशः खलुपै
ठकः ॥ पितुरागतम् । पितुर्यश्चे
तिचकाराट्टञ् ॥ ङीप्-पैठकीवि
द्या ॥

पैठकम्भिः स्त्रोः । पितृसम्बन्धिस्यानि ॥

पैठप्वसेयः । चि० पितुर्भगिनीसन्त
तौ । पितृप्वसुरपचम् । टकिलोपः
। अतएवज्ञापकाट्टक् ॥ स्त्रियांपैठ
प्वसेयो ॥

पैठप्वस्त्रीयः । चि० पितृभांगिनेये ।

पैठप्वसेये ॥ पितृप्वसुरपचम् ।

पितृप्वसुच्छण् ॥

पैत्तः । चि० पैत्तिके ॥

पैत्तिकम् । चि० पितृसम्बन्धी । पि-

पैशाचः

ससम्भवे ॥ पितृस्यशमनंकीपनंवा
वातपितृश्रे पश्वः शमनकोपनयो
रितिठञ् ॥

पैचम् । न० पितृतीर्थे । तर्ज्यन्तंशुष्ठयो
र्मध्ये ॥ पितृषामिदम् । तस्ये द
मिच्छन् ॥ चि० पितृसम्बन्धिनि ॥

पैशाहोराचः । पुं० पितृलोकस्यदि
वारादौ । नृणांमासेः कृत्वापचः
पितृषांदिनम्-शुक्लपक्षोराचिः ।
पितृषामयम्-पैचः । पैचस्थासा
वहोराचश्च ॥

पैत्यः । पुं० देवसर्गप्रभेदे ॥

पैष्यलम् । चि० पिष्यलकारडे ॥ पि-
ष्यलभक्तानि ॥ पिष्यलरूपयद्वीधि
कारोवा । अययवेचेच्छण् ॥

पैलः । पुं० ऋषिविशेषे । षट्-विद्धा
रक्षेव्यासशिष्ये ॥ पीलावाचपचम्
। पीलायानेच्छण् ॥

पैलियः । पुं० पैले ॥ पीलायाचपच
म् । अणभावे । ङाच इति० टक् ॥

पैशाचः । पुं० अष्टप्रकारविवाहान्त
र्गताष्टमविवाहे ॥ पैशाचः कन्ध-
कांछलात् । छलमाश्रमनुः । मुक्तां
सर्ताप्रमत्तांवारहोयचोपमञ्जति ।
सपापिष्टोधिवाहानांपैशाचश्चाष्टमी
धमः ॥ पिशाचस्यैवायम् । अण् ॥
पिशाचएववा । स्वार्थिकः प्रप्राद्य
क् ॥ देवसर्गविशेषे ॥ चि० पिशाच
सम्बन्धिनि ॥

पोटगल :

पैशाचिकः । चि० पिशाचसम्बन्धि
नि ॥

पैशुनम् । न० परस्मैपरोक्षपरदोषप्र
काशने ॥ पिशुनस्यकर्मभावोवा ।
यु० । जण० ॥

पैशुन्यम् । न० अविज्ञातदोषाविष्क
रणे । पिशुनतायाम् । खलतायाम्
॥ पिशुनस्यदुष्कर्मस्यकर्मभावोवा ।
त्रा० घ्यञ् । परीक्षेपरदूत्रणकथने ।
गुरुनृपतिवन्धुभावात्तत्रसक्वाशिश-
र्षोपघातार्थेदीपोपाख्यानं पैशुन्य
मितिबदन्ति ॥

पैष्टः । चि० पिष्टसम्बन्धिनि ॥

पैष्टिनम् । स० मद्यविशेषे ॥ पिष्टानां
समूहे ॥

पैष्टी । स्त्री० विविधधान्यविकारजा
यामदिशायाम् । वाक्ययाम् । पै-
ष्टोकाटुस्मृतीष्णाख्यादीपज्ञोडोसमा
परा । यातष्टत्कफक्षत्चीपत्पिच
हान्तोऽनीचला ॥ पिष्टस्य यम् ।
तस्येदमित्यम् । टीप्

पोगण्डः । पुं० बालके ॥ बालजापो
उपाशर्पात्पोनण्डशपिण्डितः
इतिनारटः ॥ दग्धपीयशालके ।
चि० विकृतार्थे ॥ पयसे० पुनाति
वा । चि० । पोगण्डपदरेपोख ॥

पोटः । पुं० वेगमभङ्गे । बालके ॥

पोटगल । पुं० नखे । परजट० नरमा०
इ० भा० ॥ कान्ते । इदुगगयायाम्

पोतः

। कांस० इ० भा० ॥ मस्यविशेषे
॥ पोटेनमंज्ञवेगगलति । गलत्तद
ने० सवधेय ॥ यच् ॥

पोटा । स्त्री० स्त्रीपुंसलक्षणायाम् ।
स्त्रीपुंसयोः स्तनग्रन्थादि चिह्नयु
क्तयाम्योपिति ॥ पोटवति । पुट
भाषार्थेद्युदादिः । पचाद्यच् ॥
दास्यं ।

पोटली । स्त्री० पोष्टलिजायाम् । पोटे
ली० इ० भा० ॥ यथा । शुद्धर्थ
त्रिफलाक्षावेगुडुच्याः क्षायपक्षवा
। दोलायन्ते पुरः पाच्यः पोष्टल्या
यस्तवधवा ॥

पोहुः । पुं० कपालास्थितखे ॥

पोतः । पुं० शिशौ ॥ वद्विने । समुद्र
तरणार्थेनौकाविशेषे । समुद्रयाने
। धार्जटे । जहाँवा० जहाँज० इ०
चाधुनिजभाषा ॥ यथा । समुद्रया
नेरदानिजभाषासौल्यानिसाधुभिः ।
रत्नपारीतकेः साहंमानविष्ये वहु
निच । शुकेनसहसंप्राप्तोमहात्त
वगार्थयम् । पोतारुटास्ततः सर्वे
पोतवारुवास्ताः ॥ अपारिदुस्त
रुतेऽगार्थेयांतिनेनेनित्तमः । इ०
वाराहेगोत्रार्थेभारतान्वाध्यायः ॥
पोतोदुम्बरनारिराशितरवेदीपेन्य
कारागमे प्रत्यादि ॥ गृहस्थाने ।
पोता० इ० गौ० भा० ॥ बाएलि
॥ दग्धपर्मायनके । पुनाति० पुयते

पोताधानम्

वा । पूञ्० । षसिच्छिणितितन्
॥ यदा । पवत्ते । पूङ्० । पूर्ववत्
न् ॥

पोतफौ । स्त्री० श्यामायाम् । सौन
धिडी० इ० भा० ॥ पूतिकायाम्
उपोदिकायाम् । मालवे० चमृतव
ज्जरोतिप्रसिद्धा । पोडिशक इ० भा०
॥ पोतकोशीतलाखिन्धाद्गुलावा
तपिचनुत् । चकंद्यापिच्छलानि-
द्राशुकदारक्षपित्तकित् । वलदार
चिह्नत् पथ्या वृंहथी तसिक्-
रिणी ॥

पोतजः । पुं० कुञ्जराक्षी ॥

पोतवणिक् । पुं० सायाधिके । नावा
गानावाविज्यकरे ॥ पोरोनोपलधि
तोवणिक ॥

पोतवणिकप्रियः । पुं० बुहप्रभेदे ॥

पोतवणिकः प्रियायस्यः ॥

पोतरक्षकः । पुं० कनिपाक्षे । पत-
वार० इ० भा० ॥ हलि० इ०
गौ० भा० ॥

पोतवाङ् । पुं० नियामके । गुणह
क्षोपरिस्थितेनाधिकवि० ॥ यष्टि
वाङ्के । ढौडी० इ० गौ० भा० ॥
पोतवहति । वङ् । कर्मस्थ ॥

पोताच्छादनम् । न० वल्लवुष्टिम् ॥

पोताधानम् । न० शुद्राण्डमख्यसंघा
से । पोना० इ० गौ० भा० ॥

पोतवहिसिन्धाधीयन्ते । धाञः क

पोलिन्दः

र्मणिल्युट् ॥ यदा । पोतोऽर्भकः
चाधीयतेऽत्र ॥ अधिकरणेल्युट् ॥

पोतासः । पुं० कर्पूरविशेषे ॥

पोतिका । स्त्री० शतपुष्यायाम् ॥

पूतितायाम् ॥ मूलगेत्वाम् ॥

पोती । स्त्री० यक्षिणांमूल्यस्ये ॥

पोतस्यबुद्रनौकायाम् ॥ पोतात्थ

यसिप्रथम इतिडीप् ॥

पोता । पुं० षट्त्विकि ॥ पुनाति ।

पूञ्० । तन्विधाहृत्विषुषानुपस

र्गस्येतिटन् ॥ भृगुष्ट्वष्टृष्टोष्टपो

तभाहजामाहृत्तिट् इति साधुः

॥ विष्ठी ॥

पोत्रम् । न० वस्त्रे ॥ शृकरमुखाद्ये

॥ हलस्यस्ये । शाङ्खाद्ये ॥

पूयतेऽनेन । पूञ्० । इतसूकरयोः

पुत्रइतिष्टन् ॥ बहिर्वि ॥

पोत्रायुधः । पुं० शकरे ॥

पोत्री । पुं० कोले । सूकरे ॥ पोत्रमु

खाद्यमस्यस्य । इतश्चिः ॥

पोत्रिस्था । स्त्री० त्रिनशक्तिवि० ।

विमुखायाम् । यञ्जकालिकायाम् ।

सायादेव्याम् ॥

पोलिका । स्त्री० विष्टकविशेषे ॥ यदा

। कुर्यात्सन्नितगातीवतन्धोपर्वटि

कांततः । खेदयेत्तमकेतान्धुपो

लिकांजगदुर्बुधाः ॥ तांखादितसि

कायुक्तांतस्यामण्डकवद्गुणाः ॥

पोलिन्दः । नीलावसवविशेषे । पाटा

पोष्यवर्गः

रथी ॥
 पोली । स्त्री० पिष्टकवि० । पूपाख्या
 न् । चर्पव्याम् ॥
 पोपः । पुं० पोपथे ॥
 पोपकः । वि० पालनकर्त्तरि ॥
 पोपणम् । न० पुष्टौ । पुपपुष्टौ ॥
 ल्युट् ॥ धृतौ ॥
 पोपयित्वाः । पुं० कोकिले । भर्त्तरि
 ॥ द्विजे । वि० पोपके । पोपणक
 र्त्तरि ॥ पोषवति । पुष० । स्तनि
 छपिपुषीच्चादिना० इत्तुच् ॥
 पोष्टा । पुं० पूतीके । कांटाकरञ्ज०
 इ० गौ० भा० ॥ वि० पोषणकर्त्त
 रि ॥ पुष्णाति । पुष० । ङच् ॥
 पोष्ट्वरेः । वि० पोपकाये ० ॥
 पोष्यः । वि० प्रतिपाख्ये । पोषणी
 वे । अथशत्रुसम्बन्धीनेवे पोष्यवर्गे ॥
 पोष्यपुत्रः । पुं० पुत्रप्रतिनिधीपाल
 नासुतत्वं प्राप्ते ॥
 पोष्यवर्गः । पुं० परिजनैः । प्रतिपाल
 नीयमथे । यथा मातापितागुरुः
 पत्नीत्वपत्यानिसमाश्रिताः । अभ्या
 गतोऽतिषिद्याग्निः पोष्यवर्गाश्च-
 नीनव ॥
 अपिच । मातापितागुरुभ्राताप्रजाः
 दीनाः समाश्रिताः । अभ्यागतो
 तिषिद्याग्निः पोष्यवर्गोऽप्युक्तः ॥
 भरपंपोष्यवर्गस्य प्रशस्तं श्रुंगसाधन
 म् । नरकंपीडनेचाश्रयत्वाद्यने न

पौण्ड्रकः

तंभरेत् ॥ पोष्याणां वर्गः ॥
 पौंसवनम् । न० पुंसवनसंस्कारे ॥
 पौंसम् । न० पुंस्त्वे । पुंसददम् ।
 स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्छञौ भवनादिति
 सञ्च् । वि० पुंसुभवे । स्त्रियांपौं
 स्त्रीः ॥
 पौण्ड्रम् । न० पञ्चाब्दानन्तरं दशाब्द
 पर्यन्तप्रयामवस्थायाम् ॥ यथा ।
 कौमारपञ्चमाब्दान्तं पौण्ड्रं दशमा
 बधि । कैशोरमापञ्चदशमात्पूर्ववत्
 न्तुततः परमिति । आचार्यप्रमुखा
 नां हि पीनः पौण्ड्रं न तैर्मती । यतो
 गण्डावस्थतेन पौण्ड्रः सस्युतोऽबु
 धैरित्युक्तोऽसदवस्थावति । वि० ॥
 पौण्ड्ररीक्षम् । न० प्रपौण्ड्ररीके ॥ पु-
 ण्ड्रोऽस्मिन् । शर्करादिभ्योऽण् ॥
 पौण्ड्र्यम् । न० ओषधीभेदे । स्वउप-
 ष्ठी । प्रपौण्ड्ररीके ॥ पौण्ड्र्यमधुरं
 तिलकपापंशुकरलंघिमम् । अक्षुष्यं
 मधुरं माक्षीवर्ष्यं पित्तकफासनुत् ॥
 पौण्ड्रः । पुं० चंदेली० इ० प्र० देश
 ॥ भीमसेनस्य सख्ये ॥ पौंड्रा०
 इ० प्र० इक्षुषिष्ये ॥ पुण्ड्रते ।
 मुट्टिखण्डने । स्तायीतिरक् । प्र-
 ञ्जाद्यण् ॥
 पौण्ड्रकः । पुं० शत्रुघ्नोऽपि । इ० प्र०
 इक्षौ ॥ पातापित्तप्रगमनो मधुरीर-
 सपाकयोः । नुगीतो वृहसोऽन्यः
 पौण्ड्रको भीरुकफाया ॥ पौण्ड्रदेशो

पौतिकीय :

पौरव :

हृषीकादौघविधे पथादिहितज्ञिया
लोपादिनागद्रत्वमापन्नं दस्युपदशा
च्छो जाघन्तरं ॥ श्रीगिडकायाम्भै-
श्याज्जातेजातिवि० । धुंठो० इ०
गौ० भा० ॥ पुग्दुएव । खा० कन् ॥
पौण्ड्रवर्धनः । पुं० देशवि० । विघा-
र० इ० भा० ॥

पौण्ड्रकः । पुं० पुग्दु घी । सेव्यं ।
अतिरसे ॥

पौतिमाप्यः । पुं० येदप्रसिद्धेष्टपिदि
श्रेषे ॥ पूतिमापेस्वगोत्रापत्त्वम् ।
नगादिभ्योयञ् ॥

पौत्तिकम् । न० घृतवर्षमधुनि ॥ या
कृष्यामशक्नोपमाजघुतराः प्रायो-
महाभिशिडञ्जावधानास्तुरुकोटरा-
न्वर्गताः । पृथासथं कुर्वते । तान्ज्
ज्ञैरिष्टपुत्तिकागिगदितलाभिःकृत
सर्पिंसातुल्यं यन्मधुतद्वनीचरजनैः
संकीर्तितं पौत्तिकम् ॥ पौत्तिकं मधु
रुचोष्णं पित्तदाहाघ्नातकृत् । वि-
दाहिसेहकुप्फुच्चं यन्ध्यादिजतनो-
पिपु ॥ पुत्तिकाभिः कृतम् । नञ्जा
यामिच्चण् ॥

पौषः । पुं० पुत्रन्वपुषे । नम्ररि ।
पोता० इ० नाती पु० भा० ॥ पु-
षस्व० पुन्याद्यापत्त्वन् । धनृथ्यानन्
र्थविदादिभ्योऽञ् ॥ न० पौरुर्भाज
कर्मणोः । उट्० अञ् ॥

पौषिकीयः । वि० पुषिकारतमये ॥

पौषो । स्त्री० पुत्रमुतायाञ् । नपत्या
म् ॥ पुत्रस्त्वपुत्राक्षस्यपत्यम् ।
अजन्तवान्डीन् ॥

पौनः । पुनिकः वि० पुनः पुनर्भ
वे ॥ फालाड्गञ् ॥

पौनः पुन्यम् । न० आभीक्ष्ण्ये । पु-
नः पुनरित्त्वस्मिन्नर्थे ॥ पुनःपुनरि-
त्वस्यभावः । ध्वञ् । अव्ययानांभ
माश्लेषिभोपस्य० प्रातिपदिकाव्यर्थ
उत्संख्यान्मिर्तितिलोपः ॥

पौनक्तिकः । पुं० पुनरुक्तसधीयानि
॥ उ० टप् ॥

पौनर्भवम् । न० पुनर्भावशक्ति ॥

पौषर्भयः । पुं० दादृग्विधपुत्रान्ताभ-
तनुभविः । पुनर्भूपुत्रि ॥ आपत्ते वै
ऽण् ॥ दादृग्विधपुत्रान्ताविधयावा
स्यैव्युया । उग्यादर्थन्पुनर्भुत्वात्त-
र्षीनर्भवश्च्यते ॥

पौरम् । न० कर्मणि । रोष्टिपरुषे । ग
मज्ञर्षुद० ट् ॥ ख्यातिः । वि० नागरे
। परोक्षत्वे ॥ पुनर्भवन् । तत्रभवञ्
त्वण् ॥

पौरकः । पुं० गृहनाज्ञोपसने ॥ नि-
ष्कृष्टन्गुणारामोवाशारामधुर्पौर-
कः ॥ इतिरिमचन्द्रः ॥

पौरन्दरः । पुं० पुरन्दरापत्ये ॥ वि०
पुरन्दरसम्बन्धिनि ॥ अण् ॥

पौरन्दरी । स्त्री० पुगन्दराधिष्ठितदिशि
पौरवः । पुं० दुष्यन्तनृपती । पुरोरप

प्रकट :

॥ क्षीरसमयेगः चाच्छादनवस्त्रवि
 शेषे । कावाइ० इ० गौ० भा० ॥
 पौष्णाः । पु० सूर्यपुत्रे ॥ न० रेवती
 नक्षत्रे ॥
 पौष्पयम् । त्रि० पुष्यनिर्मिते ॥
 पौष्कम् । न० धातुप्रभेदे । रीति
 पुष्ये ॥ पुष्यस्वप्रतिष्ठातिः । इवे
 प्रतिष्ठातावितिकन् । ततः स्वार्थे
 यच् ॥
 पौष्पी । स्त्रो० पुष्पपुरे । पटना० इ०
 भा० ।
 प्याट् च० छे । भो । सख्योघने ।
 प्यायते । पौडहृषी टण्त्वयः ।
 प्र । अ० प्रकर्षे ॥ गतावर्षे ॥ प्रचाहि
 कर्म टीर्षेभृशसन्ननदक्षिणु । विथी
 गशुशिश्वतीच्छार्शानिपृचाद्यदर्शने
 ॥ यथा आदिवर्षे । प्रयात ।
 । दीर्घे० प्रवत्तासुपवा । ईर्ष०
 प्रभुर्देशस्य । भृगवैप्रवदनिदाया
 दाः । सक्षवे० हिमयतीगद्वाप्रभ
 वति । दृप्ती० प्रभुक्तमन्नम् । वि
 योगे० प्रोषित । शुद्धीप्रसन्नमुदन्न
 म् । शतौ० प्रशक्तीविप्राय । इ
 च्छादान्० प्रार्थयते कन्दाम् ।
 शान्ती० प्रजान्कोशिनः । पूजाया
 म्० प्राङ्गनिः स्थितः चर्ये० प्र
 वागम् । टर्गने प्रगोकथति ।
 पृत्तयेः ।

प्रकटः । दि० च्छले । निःसन्दिग्धं

प्रकरणम्

भातीतिव्यवहारगोचरे । स्पष्टे ॥
 उद्भूते ॥ सम्योद्धेतिप्रशब्दार्
 स्वार्थेकटच् प्रत्ययः ॥

प्रकटितं । त्रि० प्रकाशिते ॥
 प्रकटोदितम् । न० विस्पष्टवाक्ये ॥
 प्रकख्वः । पु० दिग्विशेषे ॥
 प्रकथनम् । न० प्रकर्षेणप्रतिपादने ॥
 यथागाथाः प्रकृते । प्रकथयती
 । च्छ्वयः । गन्धनावर्षेण्येतिप्रकथने
 आत्मनिपदम् ॥
 प्रकम्पनः । पु० वायी ॥ गरकोविशे
 षे ॥ न० कम्पातिशये ॥
 प्रकरः । पु० स पृती । सङ्घे ॥
 विकीर्णकुमुमादिषु । न० खोद्द
 षे ॥ प्रवीर्यते कृविशेषे । ऋही
 रप् ॥
 प्रकरणम् । न० प्रस्तावे ॥ यथा ।
 भोजनप्रकरणे सैन्धवमानयेतिलव
 र्थे प्रतीतिगमनप्रकरणे त्वस्त्रवे
 प्रतीतिर्भवतीति ॥ रूपकभेदे ।
 अभिने यणकारे ॥ विश्रामे ॥ यन्त्र
 सन्धी । यन्त्रस्थविच्छेदे । तप्तचण्ड
 यथा । शास्त्रैकदेशसन्धय शास्त्र
 कार्यान्तरेस्थितम् । चाङ्ग । प्रकर
 यं नामसन्धभेदविपश्चितः । इव
 नीमासकाः । विनियोगविधे
 सणकारिभूते पुपट् सुप्रमाणे पुचतु
 र्थप्रमाणे । उभयाकाशाप्रकरणम् ।
 यथा । प्रयाजादिपुसनिधोयशती

प्रकरणम्

त्वादिवाक्येफलविशेषस्यानिर्देशात्
समिद्यागेनभावयेदितिबोधानन्त-
रंकिमित्यस्युपकार्याकाङ्क्षा० द-
र्शपूर्णमासवाक्ये मिदंशपूर्णमासा
भ्यांस्वर्गभावयेदितिबोधानन्तरकथ
मित्यस्युपकारकाकाङ्क्षा । इत्थं
चोभयाकाङ्क्षयाप्रयाजादीनांदर्श
पूर्णमासाङ्गत्वम् । तच्चप्रकरणं-
द्विविधम्० मङ्गाप्रकरणमवान्तरप्रक
रणञ्चेति । तत्रमुख्यभावनासम्यग्भि
प्रकरणमहाप्रकरणम्० तेनचप्रयाजा-
दीनांदर्शपूर्णमासाङ्गत्वम् । एत-
च्चप्रकृत्यावेशोभयाकाङ्क्षया ; स-
म्भवात् । नतुविल्लती० तच्चप्रकृति-
वद्विल्लति ; कर्तव्यत्वतिदेशेनक
थभावाकाङ्क्षयाउपशयेनापूर्वाङ्गा
नामप्युभयाकाङ्क्षयाविनियोगा-
सम्भवात् । तस्मादपूर्वाङ्गानांस्या-
नादेरविकृत्यर्थत्वमिति । अङ्गभा-
वनासम्यग्भिप्रकरणमवान्तरप्रकरण
म् । तेनचामिक्कमणादीनांप्रयाजा-
याङ्गत्वम् । तच्चसन्दर्शेनैवज्ञायते०
तदभविचाविशेषात्सर्वेषांफलभा
वनाकथभावेनयद्व्यप्रसङ्गेनप्रधाना
एत्वापत्तेः । एताजानुवादेनविधी
यमानयोरप्यङ्गयोरन्तराशेषेजिज्ञत्-
तुत्त्वसन्दर्शः । यथा० अमिक्कमथे०
तद्विहसमानयतउपभृतज्ञे योयाद्वत्वा
दिनाप्रयाजानुवादेन० किञ्चिदङ्ग-

प्रकरणम्

विधायविधीयते० तदनन्तरमपिप्र-
याजानुवादेनप्रयाजत्वम्० यस्यैवंवि
दुपः प्रयाजाद्वत्वनो० प्रैभ्योलीके-
भ्योभावाद्यानुनुदते० अमिक्कानञ्जुहो
त्वमिजित्थी इतितदनन्तर मपिप्र
याजानुवादेनयोत्रैप्रजानांमिथुनंवे-
देत्यादिनाकिञ्चिदङ्गविधीयते । अ
तःप्रयाजाद्वमध्येऽभिहितममिक्कम
थं तदङ्गप्रयाजैरपूर्वकत्वायागोप-
कारंभावयेदितिज्ञाते० कथमेभिरपू
र्वकैर्व्यमिति० कथगभावाकाङ्क्षा
याः सत्वात् । साचसन्दर्शपतितै
रभिः क्रमणादिभिः शाम्यति ।
नत्राङ्गभावनायांकथभावाकाङ्क्षा
भावः । भावनासाम्यं नतत्रापितत्
सम्भवात् । यदिदंप्रकरणं तत्क्रिया
याएवसाजादिनियोलकंद्रव्यगुणयो
स्तुतद्द्वाराः तदाहि० यजेतरगंका
मद्वत्त्वफलभरनायां कथभावाका
ङ्क्षयाः सन्निधपठितमद्युमापफ
लकंक्रिया- पातमुपकार्याकाङ्क्ष
धैतिककर्तव्यतात्वेनाऽप्येति० (०)
क्रियायाएवलीकेकथभावाकाङ्क्षा
यामन्यददर्शनात् । नहिहठारिषिचि
न्यादित्वपकथभावाकाङ्क्षयास-
मुयार्थमाशोपिहन्तोऽप्येति० किन्तु
एतं नो दाम्यनिपात्तं तु दामननि
पातनेजण्य० इहायतद्वारैवान्ये ती
तिसार्धलनीनमेतत् । इदंचम्याना

प्रकरणसम :

दिशोबलवत् । अतएवाज्ञेर्दीव्यति
राजन्वमिति विदेवनाद्योधर्माच्चभि
षेचनीयसन्निधौ पठिता अपि स्थाना
न्नतद्दग्म् । किन्तु प्रकरणाद्वाजसूया
इमितिमीमांसकाः ॥

प्रकरणसमः । पुं० । नैयायिकानां पदा
र्थावान्तरविशेषे ॥ तंलजयति । य-
स्मात्प्रकार्यचिन्तासनिर्णयार्थमपदि
ष्टः प्रकरणसमः ॥ ४७ ॥ सहेतुः
स्वसाध्यपरसाध्याभावस्त्रया० नि-
र्णयार्थमपदिष्टः प्रयुक्तः प्रकरण-
समउच्यते । सक्तः इत्याकाङ्क्षया
साह । यस्मात्प्रकरणं पक्षप्रतिप
क्षावितिभाष्यम् । साध्यतद्भावव-
न्नावितितदर्थः । तथाचनिर्णयार्थम्
प्रयुक्तीहेतुर्यन्निर्णयंजनयितुमशक्यं
स्तुल्यबलिनपरीणप्रतिवञ्जात् । किन्तु
धर्मिणः साध्यवत्वंतद्भावत्वम्वेति
चिन्ताजिज्ञासांप्रवर्तयतिसप्रकरण
समः । यदा प्रकृतंकरणलिङ्गं परा
मग्नौ वा० कोहेतुरनयोः साधकाः ०
एतयोः क० परामर्शः प्रमेतिवा
यर्वाजिज्ञासाभवतीत्यर्थः । यस्या-
दित्यादितुवन्नुस्थितिमाहम् । जय
शान्तुत्तुल्यबलविरोधिपरामर्शकाली
नपरामर्शविषयत्वंतद्साध्यपरामर्शं
कालीनतुल्यबलविरोधिपरामर्शो-
वा । विरोधिपरामर्शस्यहेतुनिष्ट
त्वमेकज्ञानविषयत्वसम्बन्धेन । य

प्रकाशः :

न्याहेतोर्दुष्टत्वं न स्यात् । अयञ्चद
शाविशेषेदोषदृश्यतः सद्ये तोरपि
विरोधिपरामर्शकालीदुष्टत्वमिष्टमेवे
त्त्ववधेयम् ॥ ४७ ॥

प्रकरीः स्त्री० नास्यत्रे ॥ चत्वरभूमौ ॥

प्रकर्षः । पुं० । विशेषे । अधिकेः उत्
र्ध्वे ॥ यथा । गुणप्रकर्षेणजनोनु
रज्यतेजनानुरागप्रभवान्निमन्यदः ॥
प्रकर्षणम् । कृष्ण० । घञ् ॥

प्रकाण्डः पुं० । न० । विटपे । तरोर्मूल
शाखान्तरे । मूलादारभ्यशाखाव
धिष्टजे । स्कन्धे । चि० । प्रशस्ते ॥
प्रगतः काण्डोऽधमोवस्मात् । प्रश
स्तोगीः गोप्रकाण्डः । प्रकाण्डस्य
रुटिशब्दत्वात्प्रशंसावचनेत्येति स
समासः ॥ प्रकाण्डात् । कश्चिमेद
मे । चु० । एत् । पु० ॥ प्रकाम्यते ।
कम् । पिङ् । वरणाडयश्चेति ङोवा ।

प्रकाण्डरः । पुं० । तुभे ॥

प्रकामम् । च० । यतिशये ।

प्रकामम् । नि० । निकामे । यथेष्टिते
॥ प्रकामनम् । कम् । घञ् ॥

प्रकारः । पुं० । भेदे । सामान्यस्वभेद
केविशेषे । साहस्ये ॥ प्रकरणम् ।
कृष्णोचन् ॥

प्रकाशः । पुं० । दोल्ये । आतपे ॥
स्फुटे । प्रकटे । उग्वर्षे । व्यज्ञे ॥
प्रहासे । बुद्धिपरिणामविशेषविष-
याकारे० दीपवत् । स्वविषयायत्त

प्रकीर्णः

बिरीधिनिसत्वकार्ये ॥ प्रभाते ॥ न०
कार्ये ॥ चि० व्यक्ते । प्रकाशनम्
प्रकाशसेवा । काण्टदीप्तौ । घञ्०
पचाद्यञ्वा ॥ अतिप्रसिद्धे ॥

प्रकाशकः । पुं० सूर्यादिवदन्वावभा
सकेपरमात्मनि ॥ सूर्यादिषु ॥ चि०
व्यञ्जके । अदभासके । प्रकाशकर्त
रि ॥ प्रकाशयति । काण्ट० । शबु-
ल् ॥

प्रकाशकज्ञाता । पुं० कुण्डटे ॥ चि०
प्रकाशज्ञातरि ॥

प्रकाशनः । पुं० प्रकाशके ॥ प्रकाश
यति । काण्ट० ल्युः ॥

प्रकाशमानः । चि० भासमाने ॥ वि-
श्वोपलब्धात्मनासदाप्रकाशमानमे
वब्रह्मेतियथा ॥

प्रकाशात्मा । पुं० डिवाकरे । सूर्धे ॥
प्रकाशधात्मास्वरूपयस्य ॥ चि०
व्यङ्ग्यस्वभावे ॥

प्रकाशितः । चि० व्यक्तीकृते । दर्शि
ते । आविष्कृते । प्रकटिते । सञ्जा
तप्रकाशे ॥ ता० इतच् ॥

प्रकाशो । चि० दीप्तिजनके ॥

प्रकीर्णः । पुं० पूतिकरञ्जे ॥ न० य-
न्वविच्छेदे ॥ चामरे ॥ चि० अस्तङ्ग-
ते ॥ नानाप्रकारमिश्रिते ॥ यथा ।
प्रकीर्णः पुष्पाणांहरिचरणवीरञ्ज-
निरयमितिवेशीमंहारः ॥ विसृ-
ते । विचिसे ॥ य० । प्रकीर्णभा-

प्रकृतः

एडमगवेद्यकारिणीसदैवभर्तुः । प्र
तिशूलवादिनीम् । परस्वधेग्नाभिर
तामलज्जामेवंविधांस्त्रीं परिवर्जया-
मीतिलक्ष्मीचरित्रम् ॥ प्रकीर्णतस्य ।
कृषिचोपे । क्तः ॥

प्रकीर्णकः । पुं० अश्वे ॥ न० चास-
रे ॥ विशारे । यन्वविभेदे ॥ पाप-
वि० ॥ यदनुक्तं तत्प्रकीर्णकम् । प्र-
अनुक्तम् ॥ अनुक्तानिष्कृतिकम् । प्र-
कीर्णपातकेज्ञात्वागुरुत्वमथलाघ-
वम् । प्रायश्चित्तबुधः कुर्यात्त्राघ्न
शानुमतेसदा ॥ विवादपटे ॥ नद-
ष्टं यच्चपूर्वंपुसर्वतत्स्यात्प्रकीर्णकम्
॥ संज्ञायांकन् ॥

प्रकीर्णितः । चि० कथिते ॥ प्रकर्ष-
णकीर्णितः ॥ यथा । प्रभूतमल्पं-
कार्थवाधेनरः कर्तुमिच्छति । स-
र्वां रक्थेयतत्सुख्यात् मिहादिकंप्र-
कीर्णितम् ॥

प्रकीर्ण्यः । पुं० पूतिकरञ्जे । कलिपार
के । कठकरञ्ज० इ० भा० । नाटा
करञ्ज० इ० गौ० भा० ॥ घृतघर
ञ्जे ॥ रोठाकरञ्जे ॥ चि० विप्रकी
र्ये ॥ प्रकीर्यते । क्त० । अष्टादि
त्त्वाद्यक् ॥

प्रकृतः चि० प्रस्तुते । प्रकरणप्राप्ते ॥
यथा । प्रकृतमनुसरामः ॥ प्रकर्षे
यकृते ॥ अविहृते ॥ प्रक्रियतेत्य
। क्तञ्ः क्तः ॥

प्रकृति :

प्रकृतार्थः वि० प्रकरणप्राप्तस्याऽभिधेये
 प्रकृतिः । श्री० अमात्वादिषु ॥ ते च
 । यथा । स्वाम्यमात्स्यसुहृत्कीपरा-
 प्रदुर्गबलानि च । राज्याङ्गानि प्रकृत
 यः । इति ॥ प्रकृतेः प्रभावस्तू
 क्तोद्देवीभागवते इन्द्रं प्रति हरिश्चन्द्र
 नृपेण यथा । भुङ्क्ते शक्रनृपो राज्यं
 प्रभावात् प्रकृतेर्भुवम् । यजते च म-
 हायज्ञैः कर्मपूर्तं करोति चेति ॥ प्र
 कृष्टं करोति राज्यमिति । क्तच् ॥
 स्वभावे ॥ सांसिद्धिकी स्वाभाविकी
 सहजा प्रकृता च या । प्रकृतिः सेति
 विज्ञेया स्वभावं न जहाति या ॥ जा
 ती ॥ लिङ्गे ॥ लिङ्गम् व्यक्तम् । श्री
 पुत्रपुंसकञ्चेति स्वामी । यथा ० एती
 या प्रकृतिः शरदः ॥ पौरवर्गे । भी
 राणां श्रेणिषु ॥ शिल्पिनि ॥
 शक्तौ ॥ सापञ्चविधायथा । साप
 ञ्चविधायथा । गणेशजननी दुर्गाराधा
 लक्ष्मीसरस्वती । सावित्री च सृष्टिवि
 धी प्रकृतिः पञ्चमी च्मृतेति ॥ निस्तक्ति
 स्तु । प्रकृष्टवाचकः प्रञ्चकृतिश्च सृष्टि
 वाचकः । सृष्टौ प्रकृष्टाया देवी प्रकृ
 तिः सा प्रकीर्तिता ॥ गुणैः प्रकृष्टे
 सत्त्वे च पशुव्यो वर्तते श्रुतौ । मध्यमे
 वर्तते पशुप्रकृतिश्च सृष्टिवाचकः । सृष्टे
 रायाश्वादेवी प्रकृतिः सा प्रकीर्ति
 तेति ॥ योषिति ॥ परमात्मनि ॥
 प्रत्ययात्पूर्विकायाम् । मुख्ययात्-

प्रकृति :

प्रथमे ॥ साहिधा । धानुः प्रातिप
 दिक्ञ्च ॥ पञ्चमहाभूतेषु ॥ वारणे
 ॥ शुद्धे ॥ जन्तौ ॥ एकविंशत्त्वरा
 यांश्चन्द्रो हसी ॥ एकविंशति च्चर्द्ध
 ॥ मातरि । जनन्याम् ॥ खास्ये ॥
 योनौ । उपादानकारणे । मूलप्र-
 कृतौ । सत्त्वरजस्तमसांसाभ्याव
 स्यायाम् ॥ यथा । सत्त्वरजस्तमस्यै
 वगुणत्रयमदाहृतम् । साभ्यावस्त्रि
 तिरतेषां प्रकृतिः परिकीर्तिता ॥ को
 धित्प्रधानमिच्छाहुरव्यक्तमपरे लंगुः
 । एतदेव जगत्सृष्टिं करोति विकरो
 ति च ॥ मूलप्रकृतिरविकृतिः ।
 प्रकरोतीति प्रकृतिः । साञ्च विकृतिः
 प्रकृतिरेवेत्यर्थः । कस्मात् ० इत्यत
 उक्तं मूलैति । मूलं सा सौ प्रकृतिश्चे
 ति ० मूला प्रकृतिः । विंशत्यकार्यथा
 लापस्यसामूलनत्त्वस्यासूलान्तर
 म् ० च नवस्था प्रसङ्गात् । न चानवस्था
 यामस्ति प्रमाणमिति भावः । इति
 साङ्ख्यविद् ॥ ॥ अविद्यायाम् ॥
 प्रकृतिर्नामसाया । सा च सत्त्वरजस्त
 मोगुणमधी च घटनघटनापटीयस्त्री-
 मिध्यान्नानात्मिका पारमेश्वरी श-
 क्तिः ॥ प्राग्जन्मकृतधर्मार्थमज्ञाने
 ष्टादिसंस्कारैर्वर्तमानजन्मन्वभिव्य
 क्ते ० सर्वव्यवलयेति ॥ पुरुषार्थभ्रंश-
 हेतुभूतायामनिर्बन्धनीयस्वभावायां
 त्रिगुणात्मिकायां सर्वविकारकारण

प्रकृतित्वम्

भूतायां भगवन्मायायाम् ॥ मायानु
प्रकृतिविद्यात् । प्रकृत्यतेऽनयेति-
प्रकृतिरुपादानकारणविद्याजानी-
यादित्त्वर्थः ॥ पराऽपरमेदेन प्रकृ-
तिर्हिधा । पराचेचञ्जलघणा० अप-
राचेचञ्जलघणा । यथा । भूमिरापो
ऽनलो घायुः । अमनी बुधिरिवच । अ-
एङ्कारवृत्तौ यमेभिन्नः प्रकृतिरपधा
॥ अपरेयमितस्त्वन्याप्रकृतिविहिते
पराम् । जीवभूतां महावाचीवयेदं
धार्यते जगत् । इति । समयाज्ञोप-
देशे ॥ अथ समयाज्ञोपदेशः सा प्रकृ-
तिः । यथादर्शपौर्णमासादिः ।
तत्प्रकरणे सर्वाङ्गपाठात् ॥ प्रकृति
यद्विहतिः कर्तव्येति श्रीभांमका-
नांथस्या । तत्रयस्मिन्वागो० इति
कर्तव्यतोपदिष्टा यागान्तरैणोपकी-
यते सा प्रकृतिः । येन चोपकीयते
सा प्रकृतिरिति तदर्थः ॥ प्रकरणम्
। दुक्तञ्० । तिन् । प्रकृतये । लि
च् ॥

प्रकृतिजः । वि० स्वभावप्रभवे । प्रकृ-
तेरभिश्चोरेर गद्वेषादौ ॥ प्रकृतजो
तः । जनी० । छः ॥

प्रकृतित्वम् । न० तत्त्वान्तरोपादाने ।
तदेव प्रकृतित्वसाङ्ख्यनयेऽभिमत-
म् । अतोवद्यपि पृथिव्यादीनामपि
गोचरे तेषां यो विचारः सन्नि०
एवं तद्विचारमिदानां पयोधीनादीनां

प्रकृतिसरूपम्

दध्यहुराद्यः ० तथापि गवाद्यो
शीलाद्यो वापृथिव्यादिभ्यस्तत्त्वाना-
रम् । सर्वेषां गोघटादीनां स्थूल-
सुक्ष्मिन्द्रिययाञ्च त्वसममितिनतत्त्वा-
न्तरम् ॥

प्रकृतिदान्तः । वि० स्वभावतत्त्वोप-
शान्ति ॥ प्रकृत्यादान्तः ॥

प्रकृतिलयः । पुं० प्रधानलयः । प्रकृ-
तौ संज्ञे द्वे । पुरुषतत्त्वानभिज्ञस्य०
धैराग्यमात्रात् प्रकृतिलयः । प्रकृ-
तियद्वयात् प्रकृति मद्दृष्टद्वारभूते
न्द्रियाणि गृह्यन्ते । तेषां त्वबुधोपा-
स्यमाने बुलयः । धैराग्यात् प्रकृति-
लयः ॥

प्रकृतिविकृतिः । स्त्री० महदादिसप्त-
सु । महदाद्याः प्रकृतिविकृतयः
सप्त । प्रकृतयश्च विकृतयश्च तादृति-
प्रकृतिविकृतयः सप्त । तथापि ।
महदात्ममद्द्वारस्य प्रकृतिविकृतिय-
मूलप्रकृतेः । एतद्द्वारतत्वं तन्मा-
याणामिन्द्रियाणाञ्च प्रकृतिविकृति-
श्च महत् । एवं पञ्चतन्मायावशित-
त्वानिभूतानां मानायादेनां प्रकृत-
यो विकृतयश्चाष्टारास्य ॥

प्रकृतिविरूपम् । न० गगनादौ । तत्त्व-
विभाजकोपाध्यवष्टिशासनकत्वा-
त् ॥ विनय रूपविरूपम् । प्रकृते-
र्विरूपम् । वि० प्रकृतेरसमानरूपे ॥
प्रकृतिसरूपम् । न० महदादिसप्तके ॥

पु क्रम :

तत्त्वविभाजकोपाध्यवच्छिन्नवनक-
खात् । समानरूपं सरूपम् । प्रकृतेः
समानरूपे ।

प्रकृतिस्थः । त्रि० जायतस्त्रप्रभोगज-
नककर्मद्येप्रकृतावन्नानेसङ्गरूपे-
णस्थिते । स्वभावस्थे ॥ प्रकृतौति
ष्ठति । षा० । सुपिस्थइति कः ।
विकारशून्ये ॥ प्रकृतौसाम्यादस्था
यांतिष्ठतीतितथा ॥

प्रकृत्याख्या । स्त्री० अन्तः पदवाच्या-
यांतुष्टौ ॥ प्रकृतिराख्यायस्थाः ॥

प्रकृष्टः । वि० प्रधाने । अर्थे ॥ उच-
ते ॥ प्रकृष्यतेऽयम् । कृष० । कर्म-
णिङ्गः ।

प्रकृतः । पुं० चिह्नभूते ॥ प्रकृष्टः कि-
तः ॥

प्रकीतनम् । न० गृहे ॥ प्रकृष्टकेतनम्

प्रकीष्टः । पुं० अपकाजान्तरे ॥ विकृ-
तकरिहस्ती ॥ सन्निवन्धकुर्धरयोर-
न्तरे ॥ प्रकृष्यतेऽनेन । दुपनिष्क-
र्षे । उपिष्णुपीतिस्वन् ॥ प्रकिष्टः
कोष्ठं दुमूलं पा । अघ्यादयइति स-
नासः ॥ भुङ्क्ते ॥

प्रखरः । पुं० अश्वकवचे । पुखरे ।
पाखर० इ० भा० । इ० श० जा० ।

प्रज्ञाना । वि० उपज्ञानरतिरि । चार-
न्धकारि ॥

प्रक्रमः । पुं० प्रथमारम्भे । उपधने ।
परन्तरे ॥ क्रमे ॥ प्रक्रमणम् । क्रमु०

पुं चै पश्यम्

। घञ् ॥ ग्रन्थपरिचयार्थेक्रमपाठे ।
प्रक्रान्तः । वि० प्रसूते प्रकरणस्थे ॥
आरब्धे ॥ प्रक्रान्तविस्म । क्रमु० ।
क्तः ॥

प्रक्रियाः । स्त्री० नृपादीनां चामरधू-
ननच्छ्वधारणादिव्यापारे । अधि-
कारे । उत्पादने । साधने ॥ प्रकारे
॥ औपधिप्रयोगे ॥ प्रकषायकरणम्
। डुकृञ् । कृञ् ॥ शचेतिशः ।
रिङ् । इयङ् । टाप् । प्रकृष्टकार्ये ॥

प्रकीडितः । त्रि० क्रीडाकरे ॥ प्रकी-
डति । क्रीड० । कतरिक्तः ॥

प्रक्षिन्नः । वि० प्रकर्षणकं द्युक्ते ॥
तृप्ते ॥

प्रक्षणः । पुं० प्रक्षायि । वीणायाः क-
ञ्चित् ॥ कणशब्दे । कञ्चोदोषाया
श्चेत्यम् ॥

प्रक्षणः । पुं० प्रक्षणे । वीणाशब्दे ॥
दागोदोषायाश्चेति प्राजिकोचञ् ॥

प्रखरः । पुं० अश्वसन्नाहरे । प्रखरे ।
पाखर इ० भा० । इ० इ० सं० ॥

प्रक्षालनम् । न० धावने । मार्चने ।
प्रक्षालितः । वि० धौतेनार्चिते ।

प्रक्षिप्तः । वि० कृतप्रक्षेपे ॥ प्रक्षिप्य
तेभ्यः । क्षिप० । क्तः ।

प्रक्षेपः । पुं० औपधादिपुञ्जिपणीवद्
व्ये । विक्षेपे ॥

प्रक्षेपणम् । निक्षेपथे ॥ प्रक्षेपेण
णम् ॥

प्रगण्डः

प्रचीमः । पुं० प्रकृष्टचीमे ॥ न० चल
ने ॥
प्रचीडनः । पुं० सर्वलोहमयेयरे । ना
राचे । प्रकर्षेण च्चीदते । जिज्ञासा
अव्यक्ते शब्दे । ल्युट् । पुं० ॥
प्रचीदनः । पुं० प्रचीडने । नाराचे ।
प्रखरः । पुं० इयसन्नाहे । पाखर०
इ० भा० ॥ शुक्लुरे ॥ अश्वतारे ॥
वेसरे ॥ त्रि० अच्यन्ताखरे ॥ अच्यु-
ये ॥
प्रख्यः । त्रि० उत्तरपदेतुल्यार्थवाचके
। यथा । स्युक्ततरपदेप्रख्यः प्रकारः
प्रतिमोनिभ इति हिमचन्द्रः ॥ म-
हान्नः । प्रख्यपयः सरस्वतेतितुल
ल्यम् ।
प्रख्या । स्त्री० फान्ती । प्रख्यानम् ।
ख्या० । अचिष्टादेशोवा । आतथो
पसर्गइत्यङ् । टाम् ॥
प्रख्यातः । त्रि० प्रसिद्धे । प्रकृष्टख्यात
युक्ते । विख्याते ॥ प्रकर्षेण चाख्या
वि । ख्याप्रकयने । अचिद्ध । ख्याक्त्वा
। ऋः ॥
प्रख्यातपितृकः । पुं० प्रख्यातवस्तुके
। विख्यातपितृके । आमुष्यायणे ॥
प्रख्यातः । पितायस्य । कप् ।
प्रख्यातिः । स्त्री० प्रकृष्टायाम् । प्रकृ
ष्टायांकीर्ती । विख्याती ॥
प्रख्यानम् । न० प्रतीती ॥
प्रगण्डः । पुं० कुपरोपरिकल्पयन्त

प्रगायः

भागे । भुजमध्वीपरिभागे ॥ प्रत्या
सन्नीगण्डः कपोलोऽस्य ॥ ०
प्रगण्डी । स्त्री० वक्षिः प्राकारे ॥ दुर्ग
प्राकारभित्ती शूराणामुपवेशनस्था
ने ॥
प्रगतजानुः । त्रि० प्रगतजानुके ॥
प्रगतजानुकः । त्रि० प्रज्ञौ । वाता-
दिनाविरलजानुके ॥ प्रगतेविरले-
जानुनीषस्य । कप् ॥
प्रगम्भः । पुं० पपट्टे ॥
प्रगल्भः । त्रि० प्रतिभान्विते । प्रष्ट
व्याद्यवसरे अकौशलाप्रतिपद्याद्य
योगवति । प्रच्युत्पन्नतौ । प्रगल्
गते । गल्भधापर्य्यं । पचाद्यच् ।
धृष्टे ॥ प्रौढे ॥ वाग्मिनि ॥
प्रगल्भगीः । स्त्री० उदारबहुसि ॥
त्रि० तद्वति ॥
प्रगल्भता । स्त्री० ज्ञानोत्कर्षे ॥ प्रग
ल्भभावे । उत्साहे । उदामे ॥ निः
शब्दत्वंप्रयोगेषु बुद्धे रक्ताप्रगल्भता
प्रगल्भा । स्त्री० गायिकाभेदे ॥
प्रगाढः । त्रि० कृच्छ्रे ॥ दृढे ॥ प्रगा
ह्यतेस्य । गाह्य० । ऋः । यद्यदि-
भाषेतिभेदः ॥ भृशे ॥
प्रगाता । त्रि० उत्तमगायके ॥
प्रगापः । पुं० चतुर्थपष्ठोपाटीवाहते
प्रगावोपनरभ्या सित्वोत्तरयोरवस्ये
दित्ये वमादिवपनाद्यचद्योक्तौ चो-
त्तिरः क्तियन्ते सप्रगावप्राव्यते ॥

प्रयासः

प्रकर्षेणानन्दच ॥ यथा । प्ररुद्धये । लस्य० । अकर्तृरिचकाररुद्धति कर्मणिघञ् । प्रूषोदरादित्वाद्द्रफ नकारयोर्लोपः । उत्तरेणुद्धसावम् ॥

प्रगुणः । द्वि० ऋञ्जी ॥ प्रकृष्टागुणा वस्य ॥ प्रकृष्टजाववादिगुणवति ॥ प्रगृह्यतः । पु० प्रातिशाख्यादिप्रसिद्धे पदविशेषे ॥ स्वरोद्धितचनसम्भियते यस्यपूर्वाचार्यैः प्रगृह्यसंज्ञाविहिता प्रगृह्यते । सङ्घटपादाने । असञ्जि कर्पोचक्रहेरर्थः । पदस्यैरिवाच्चा पच्यं पुचेतिक्वप् । सङ्घेयै तिर म्प्र सारणम् ॥

प्रगे । अ० प्रातः काले ॥ प्रगीयतेऽव वा । गैशब्दे । केप्रच्छयः ॥

प्रगेतनः । द्वि० प्रवृत्तने । प्रातस्तने ॥ प्रगेभवेः । सायञ्चरमितिव्युत्थु ली ॥

प्रगृह्यतः । पु० तुलासूत्रे ॥ वन्द्यात् । आकृष्टमनुष्यादी ॥ निदमने ॥ भुञ्जी ॥ जयादिरग्नी ॥ रग्नी सुह पालुमधीकृष्टे ॥ रजनायाम् ॥ कर्षिकारुहजे ॥ प्रकृष्टाभिनिवेशे ॥ वन्धने ॥ प्रकृष्टिभानाद्याप्यायभावे परस्परमचोरसञ्जिकर्षे ॥ प्रगृह्यति । सङ्घटपादाने । प्रेवणिजाम् । रग्नीचेतिघञ्भावापचे० सङ्घट्टि च्यप् ॥

प्रयासः । पु० तुलासूत्रे ॥ उष्यादी

प्रघातः

नावंधने ॥ अभीषी ॥ प्रयष्टे । प्रगृह्यते । रुह० । प्रेवणिजां रञ्जीचेतिघञ् ॥ यथा । प्रय षणम् ॥ यह० । प्रेलिप्साया मितिघञ् ॥ यथा । पात्रप्रयाहेणच रतिभिचुः । भित्तापात्रोपादानेन पात्रंरुहीत्त्वे तियावत् ॥

प्रघटावित् । चि० शास्त्रगण्डे ॥ प्रघट्टः । पु० ताम्रकुम्भे ॥ लोहमुद्गरे विष्णुकोष्ठके । अलिन्दे ॥ प्रव वडिहारिणः कर्तुः प्रहृन्वते । इन० । शक्तिः पादैः प्रहृन्वते । प्रघाणश्चेति अगारेकदेशेप्रघणः । प्रघाणश्चेति साधुः । वारदेशेनौ प्रघाणः प्रकोष्ठे अगारोवाह्यश्च । यत्रवा प्रघाणाय निपातनम् ॥

प्रघसतः । पु० असुरे ॥ दैत्या प्रकर्षेणयति । अद्० पचा घसुलभावे अच्युपसङ्ख्याने उरसर्गदद्भ्युपितु० घञपोर घसुलादिनः ॥

प्रघाणः । पु० ताम्रकुम्भे ॥ लोह रे । अलिन्दे । वडिहारप्रकोष्ठके प्रविशक्तिः पादैः प्रहृन्वते । इन० । अगारेकदेशेप्रघणः प्रघाणश्चेति साधुः । वार्धे प्रकोष्ठेनिपातनमि दम् ॥

प्रघातः । पु० अनिसाम्यारो । युडे ॥ प्रकर्षेणचननम् ॥ हृन्वतेया । इन० । घञ् ॥

प्रमेदे ॥ लव् । म् । वृति

सुहृ

प्रचलाकः

प्रचूर्णः । पुं० अतिथी ॥ वि० प्रकृष्ट
चूर्णयुक्ते ॥

प्रचक्रम् । न० प्रस्थितायांसेनायां
॥ प्रस्थितचक्रभैरवम् ॥

प्रचक्षाः । पुं० बृहस्पतौ ॥

प्रचण्डः । पुं० श्वेतकरवीरे ॥ वि०
दुर्बले । दुर्धरे ॥ प्रतापिनि ॥

प्रचण्डमूर्तिः । पुं० षड्भद्रुमे ॥
वि० प्रतापयुक्तशरीरे ॥ प्रचण्डा
मूर्तिर्यस्य ॥

प्रचण्डा । स्त्री० देवीविशेषे ॥ अस्याः
स्थानं लंगलण्डः ॥ श्वेतदूर्वा
याम् ॥

प्रचयः । पुं० समूहे ॥ प्रसङ्गे ॥ पुष्या
वचये ॥ शिथिलाख्यसंयोगे ॥ अय
ञ्चपरिमाणजनकः । यथा । सख्
ख्यातः परिमाणाञ्चप्रचयादपिजा
यते । प्रचयः शिथिलाख्योऽयः
संयोगस्तौ न जन्यते ॥ परिमाणं तु
लकादीनामस्वाधयनागतः ॥
इ० भा० प० ॥ प्रचोयते । चिञ्
एरच् ॥

प्रचयगमनम् । न० वाहुर्त्यं नमसरथे
॥ प्रचयेनगमनम् ॥

प्रचरः । पुं० पथि ॥

प्रचरद्रूपः । वि० व्यक्तरूपे ॥

प्रचलकी । पुं० प्रचलाकिनि ॥

प्रचलाकः । पुं० शराघाते ॥ शिख
ण्डे । भुजङ्गमे ॥

प्रचुरपुरुषः

प्रचलाकी । पुं० मयूरे ॥ भुजङ्गे ॥

प्रचलायितः । वि० निद्रादिनाघूर्षि
ते ॥ प्रचलप्रवाचरति । कर्त्तुः
क्यङ्सलोपयेति ॥ सन्नतात्कर्त्त
रिक्तः ॥ प्रचलायाजातास्येतिवा
। पुचलायते स्म । गृत्त्वयेतिक्तोवा ॥

पुचलितः । वि० पुन्विति ॥

पुचारः । वि० सततव्यवहारे ॥
व्यक्ते । पुकाधि ॥ पुचरणम् ।
चर० । घञ् ॥

पुचितः । वि० परिवृद्धिते ॥ पुचौ
यते स्म । चिञ् । क्तः ।

पुचितकम् । न० दण्डकविभेदे ॥ व०
। पुचिराकसमभिधीधौरधीभिः
स्मृतीदण्डकोनहयादुत्तरैः सप्त
भिर्यैः । यथा सुरहरयदकुला
शोधिवन्द्रपुभोदेवकौगर्भरञ्जचिलो
कैकनाघ० पुचितकपटसुरारिद्रञ्जो
दामदलावलस्तोमविद्रावथेकेशरी
न्द्र । चरणनखरनुधांशुच्छटीन्मेष
निः शिथितध्यातिवेतीनिविष्टाम्भ
कार० पुचतजनपरितापीषदाधा
नलोक्तं दमेघपुसौदपुसौदपुसौद ॥

पुचोयमानः । वि० पुष्यमाणे ॥

पुचुरः । वि० पुभूते । पुज्ये ।

वहुक्ते ॥ पुचोरयति । चुर० । इण्

पधेतिङ् । चुरादीनां णिञ्बैक

ल्यिकः ॥ पुगतद्यु रायादतिवा ।

पुचुरपुरुषः । पुं० चौरैः । बहुनरे ॥

प्रच्छना

प्रजनः

प्रचेता : । पुं० वरुणे । अप्यती ।
मुनिविशिषे ॥ प्राचीनवर्हिपस्तन
येषु । प्राचीनवर्हिषः । पुत्रा शतद्रु
त्वांश्चाभवन् । तुल्यनामव्रता । सर्वे
धर्मज्ञाताः प्रचेतसः ॥ त्रि० प्रकृष्टह
दि । प्रकृष्टचेतोऽस्य ॥ प्रचेतय
तिवा । पितृ० । अमुन् ॥

प्रचेतसी । स्त्री० कटफले ॥

प्रचेता : । पुं० सारथी ॥

प्रचेलम् । न० पीतकाष्ठे ॥

प्रचेलकः । पुं० यज्ञे ॥

प्रचोदनौ । स्त्री० कण्टकाद्याम् ॥ प्र
चोदयति । कुटसञ्चोदने । लुपुट्

प्रचोदितः । धि० प्रेरिते ॥

प्रच्छद । पुं० आच्छादने ॥

प्रच्छदपटः । पुं० निचोले । शीतशूल
गव्यादिप्रच्छाद्यते तस्मान्मृष्य इति
शामी ॥ छोलिकाद्यावरणपटे ॥
द्रव्ये के । स्त्रीपरिधानपटे ॥ बुरजा ॥
इतिख्याते इत्यपरे । आक्षरणप
टे ॥ पिच्छीडा ॥ पिच्छीडी नाम
वाससि । प्रच्छदति ० प्रच्छाद्य
ते अनेनवा । चुरादिग्रन्थात् ॥
छादेर्चेङितङ्गस्य । प्रच्छदद्या
सोपठश्च ॥

प्रच्छना । स्त्री० आमरुपावान् ॥

प्रच्छन्नम् । न० जनादीरे प्रकोटी-

यनेपानादीनि ॥ प्रकर्षेणछन्नम् ।

दमरो दमनासः । त्रि० गूढे ॥ भा

च्छने ॥

प्रच्छन्नतस्करः । पुं० कितवकुशीलवा
दी यथा ॥ कितवान्कुशीलवान्
रान्प । पण्डस्यांश्चमानवान् । विक
र्मभ्यान्शौरिहकाश्चिप्र निवासये
पुरात् ॥ एतेराष्टे व त्तमानाराज
प्रच्छन्नतस्कराः । विकर्मव्यववाणि
त्यंवाधन्तमद्रिकाः प्रजाइतिमान
दीनवसोऽध्यायः ॥

प्रच्छन्नहृदयः । त्रि० गूढाभिप्राये ॥ प्र
च्छन्नहृदयस्य ॥

प्रच्छद्दिशा । स्त्री० दमिरोगे ॥ प्रच्छ
र्दनम् । हृद्दमने । रोगाख्याते ।

- एवञ्च ॥

प्रच्छादनम् । न० उत्तरीयवस्त्रे प्राय
ः ॥ रणे ॥

प्रच्छादितः । धि० आच्छादिते ॥

प्रजनः । पुं० पशुनागर्भशङ्खस्ताले

॥ लपचरे । प्रघनगर्भराष्टे । स्त्री

गव्यादिषु प्रहवादीनां प्रघनगर्भा

धानायमेघनाभियोगे । गर्भधारणे

प्रजननम् । जगो ॥ जञ् । जनि

वधोरिति नवृजिः ॥ वधायन्ता

टेरन् । प्रप्रथोधात्सर्वविपरीतय

ति । प्राहुर्भाजस्यै परीच्छन्नगर्भ

शङ्खम् । तच्च प्रथम द्वितीयादिकं

वैच्यशनाशङ्खस्यै के । हरदत्तस्यार

सोपधेवम् । वृथोतु प्रघनगर्भराज

शमितिव्याख्यातम् ॥

प्रजाता

प्रजननम् । न० शोभी ॥ जन्मनि ॥
 प्रगते ॥ पु० भोत्पत्तौ ॥ ॥
 प्रजनिका । स्त्री० सावरि ॥
 प्रजनिका । चि० प्रजनशीले ॥ प्रपु-
 र्वाञ्जनीप्रादुर्भाषिद्वयस्त्रादलदृष्टनि
 राकृञ्जिह्वादिना० इच्छुच् ॥
 प्रजल्पः । पुं० वाक्यवि० । य० । च-
 सूयेर्यामदयुजायोऽवधीरणमुद्रया ।
 प्रियस्वकीशलोद्धारः प्रजल्पः सतु-
 ष्यते । इच्छुज्वलनीलमणिः ॥
 प्रजवः । पुं० प्रकृष्टवेगे ॥
 प्रजवी । चि० वेगिनि । प्रकृष्टवेगयुक्ते ॥
 प्रजवति । लुः सोचोवेगेगतीच ।
 प्रजोरिनिः ॥
 प्रजा । स्त्री० लोके । जनेः सन्ताने ॥
 यथा । यैप्रजासीशिरधीरास्ते ऋशा-
 नानिभेजिरे । यैप्रजानि शिरधीरा-
 स्तेऽमृतस्त्व हिभेजिरे ॥ इति ॥ प्र-
 कर्षेणदीजयोन्धोः सद्भवज्जायते ।
 जनी० । उपसर्गचसंज्ञायामिति
 ङः ॥ यथाहुः । नशब्दाङ्गनच-
 क्राङ्गनपद्मङ्गसिद्वजगत् । विद्वा-
 ङ्गसभगाङ्गसुतस्त्रान्माहेज्वरीप्रजे-
 ति ॥
 प्रजागरः । पुं० प्रकर्षेणजामरथे ॥ रा-
 जानंकाभिनंधीरंपु विशन्तिपू जाग-
 राः ॥ प्र कर्षेणजानति । जामृ० ।
 पचाद्यच् ॥
 प्रजाता । स्त्री० धातापत्राद्याम् । पु०

प्रजापतिः

सूतायाम् । पूजायतेन्द्र । चन्द्रभा-
 वितस्वर्धोवजनिः । गच्छर्वेतिक्तः ॥
 पूजातिः । स्त्री० पूजाष्टेजन्मनि ।
 उपनयने ॥
 पूजातीर्थम् । न० पुनोत्पत्तिपुण्यथा-
 ज्ञेः पुजेजातेव्यतीपातेदत्तभवति
 चात्रयम् ॥
 पूजाच्यानन्दः । पुं० सन्तानार्थेस-
 श्योने ॥
 पूजादा । स्त्री० गर्भदात्रीधुपे ॥ चि०
 पूजादातरि ॥
 पूजादानम् । न० रजते ॥
 पूजाध्यक्षः । पुं० द्वादी ॥ पूजा-
 गामध्यक्षः ॥
 प्रवान्ती । स्त्री० ईशितायाम् । प्रा-
 च्छ्याम् ॥
 प्रजापः । पुं० राजनि ॥ ॥
 प्रजापतिः । पुं० विधातरि । हिरण्यग-
 र्भे । चतुरानने ॥ वाग्रमे ॥ दिवा
 करे ॥ वज्रौ ॥ च्छरि ॥ कामा-
 त्ति ॥ मरीपाक्षि । रात्रि ॥ दद्या-
 दी ॥ दशमवापतयोवया । मरीचि
 सत्तद्विरसौपुलस्वयं पुलसंक्रतुम् ।
 प्रचे तसंप्रिष्टस्त्रभृगुंनारदत्तैवर्षे ति
 ॥ एकविंशतिर्वशा । प्रजाभ्याणुर्भ-
 नुर्द्वीभृगुर्धर्मन्यायम । मरीचि
 रद्विराचिष्टपुलस्वः पुलसः क्रतुः ॥
 यशितः परमेष्ठीचक्रियन्मान्मोसप-
 च । कर्द्वनद्याविवः पोलः सोथो

प्रजावती

वर्षक्रोतएवच ॥ एकविंशतिरुत्थ
ज्ञान्ते प्रजापतयः स्मृताः । इति
सहाभारतेमोक्षधर्मः ॥ प्रजानां
पतिः ॥ कौटबि० ॥

पूजापतितीर्थम् । न० कनिष्ठासूले ॥
पूजापतिपतिः । पुं० ब्रह्मणि । पि-
तामहे ॥ पूजापतीनांद्वयोनांप-
तिः ॥

पूजापालः । पुं० वायौ । यथा ।
श्रीतांशुः क्वेदयत्युर्वा विवस्वान्
शोपयत्यमि । तावुभाषपिसंश्रित्वा
वायुः पालयतिप्रजाः ॥ सचद्दधि
थायनम् वर्षाशरदृष्टमन्ताः । तेषु
भगवानाप्यायुतेसोमोऽग्निलवणभधु
राशरसाबलवन्तोभवन्ति । उत्तरी
त्तरश्चसर्वप्राणिनांबलसमिबर्हते ।
उत्तरायणश्चशिशिरवसन्तयोष्ठाः ।
तेषुभगवानाप्यायतेऽर्कस्तिक्कषा
यकटुजाशरसाबलवन्तोभवन्ति ।
उत्तरोत्तरश्चसर्वप्राणिनांबलमयघी
यते ॥

पूजापालनम् । न० लोकांनां संरक्षणा
त्मकैभूरुतीर्थमे ॥ यथा । चाटचार
णचौरेभ्योवधमन्त्रभयादिभिः । पी
डामानाः पूजापत्तुकायस्थेभ्यो
विशेषत इतिवक्त्रिपुराणम् ॥

पूजावती । स्त्री० भाद्रजायायाम् ॥

पूजाऽस्थयाः । तदस्यास्तोतिमत्तु

पू ॥ सन्तानविशिष्टायाम् ॥

प्रज्ञा

प्रजाहितम् । न० जले ॥ प्रजाभ्योहि
तम् ॥ वि० प्रजोपकारे ।

प्रजिनः । पुं० वायौ ॥

प्रजुष्टः । वि० प्रसक्ते ॥

प्रजिश्वरः । पुं० नृपे । राज्ञि ॥ प्रजा
नामोश्वरः ॥

प्रज्भटिका । स्त्री० भाद्रजाताम्भरे ॥

य० । चत्वारिचतुष्कलकानिधेहि
तत्रापिजगणमन्ते विधेहि । भक्षिता
कथिनायकपिङ्गलेनप्रज्भटिकासा
धोद्गृहकलेन ॥ यथा ॥ रमतेन-
सनः परितापधारिनमनागपिधिर
मतिनयनवारि । यक्षविहृरिणीह
क्पयमगाभितद्वधिवाधाशतमनु-
भवाभि ॥

पूजाः । वि० पण्डिते ॥ पूजानाति
। ज्ञापयधने । चातयोऽपसर्गघृति
कः ॥ पूजापूजाविरलवानुके०
इतिहेमचन्द्रः ॥

पूजाज्ञिः । स्त्री० पूजाने ॥ शब्दादि
पूतीती ॥ सङ्घते ॥

पूजाज्ञो । स्त्री० जिनविद्यादेवोविशिषे

पूजा । स्त्री० शिशुष्याम् । युषौ । य

या । पूजापीनस्यपठनमन्त्रस्यदर्प
णंयथा । देवोपज्ञावतःशास्त्रं तत्त्व-
ज्ञानस्यसाधनमिति । अतीतानु-
सृतिर्मेधातत्कालयाहिणीमतिः ॥
शुभाशुभविचारज्ञाधीरैरुदाहृता ।
इतिविशेषः ॥ पूजायाम् ॥ अप

प्रज्ञामावा

रोचानुभवपर्यन्तविचारि ॥ चेतना-
यांजीवनधर्म ॥ प्रज्ञानाति । प्रज्ञा
यतेऽनयावा । ज्ञा० । चातद्योप
सर्ग इतिवः

प्रज्ञाकायः । पुं० मञ्जु, घोषे ॥ प्रज्ञै
वजायोऽस्य ॥

प्रज्ञाचक्षुः । चि० शब्दे ॥ प्रज्ञाचक्षु-
र्यस्य ॥

प्रज्ञातः । चि० प्रच्यजे ॥ सकलप्रमाण
नेपणयाप्रत्यक्षगोचरः प्रज्ञातश्चक्षु
च्यते । प्रथमेषुज्ञातः ॥

प्रज्ञानम् । न० बुद्धौ ॥ चिन्हे ॥ प्रज्ञा-
यतेऽनेनवा । भावकर्मकरणादौ-
त्पुट् ॥ प्रज्ञासौ ॥ ब्रह्मविज्ञानं ॥
ब्रह्मणि ॥ प्रकृतं जन्मादिविक्रिया
विरहितं कृष्टस्वज्ञानं ज्ञप्तिरूपं वस्तु०
प्रज्ञानं तस्य ब्रह्मप्रज्ञानं श्रुतेः धेने धते
शृणोतीदं विप्रतिव्याजरीतिच । ह्य
हस्तादृषिवानाति तत्प्रज्ञानमुद्दी-
रितम् । चतुर्भुविन्द्रदेवेषु मनुष्या
सगवादिषु । चैतन्मेकं ब्रह्मज्ञातः
प्रज्ञानं ब्रह्ममव्यपीति त्रिटुषामनुभ-
वात् । चि० पण्डिते ॥

प्रज्ञाचक्षुः । चि० प्रज्ञाकारसंप्राप्ते ॥
सप्रज्ञाचक्षुः नः स्यन्दनानिघनी-
भूतानीव । यथात्तर्षानैज्ञेन तम-
नाऽविमन्चमानं सपेधनमिव तद-
त् ॥

प्रज्ञामावा । गी० शब्दादिपुटिषु ग-

पृथति :

श्यादिलनकेन्द्रियेषु ॥

प्रज्ञावान् । पुं० धीरे । प्रज्ञिते ॥ प्र-
ज्ञाशक्ति चक्षु । मत्तुम् ॥

प्रज्ञावादः । पुं० प्राज्ञैर्विह्वलमनुचिते-
शब्दे ॥ प्रज्ञानामदाद् ॥ प्रज्ञा-
यतांपण्डितानांवादे ॥

प्रज्ञिलः । चि० पण्डिते । प्रज्ञास्यस्य
पिच्छादित्वादित्त्वत् ॥

प्रज्ञुः । चि० प्रगतज्ञानौ ॥ प्रगतेविर-
लवानुनीशस्य । प्रसंभ्यां जानुने-
र्जुः ॥

प्रज्वरः । पुं० मारकैवैष्यायज्वरे ॥

प्रज्वलः । चि० उज्ज्वले ॥ प्रज्वलति ।
ज्वलदीप्तौ । शच् ॥

प्रज्वलितः । चि० उज्ज्वलिते । दीप्ते ।
दृष्टमाने ॥

प्रज्ञीनम् । न० पक्षिणांगतिः ॥ उड्य
नायकमवश्ये ॥ प्रथमं डयनम् । डीद्
विहायसागतौ । नपुंसकेभाविकः ।
स्वादयथोदितप्रतिषीदित्वादिज्ञा-
नस्यम् ॥ परानवेगयत्तायामिति-
कार्णपर्य ॥ श ॥ पतनेवेगयत्ताया-
म् ॥

पृथः । चि० पृथे । पुरातने ॥ नय-
पुराणवादिहितनपृथयः ॥

पृथाः । चि० प्रप्रीभूते । नमस्तुते ॥
प्रथसदिस्य । नमप्रपृथे । नः ।
कार्मदित्तौवा ॥ प्रथर्वेणनतोया ॥

प्रपृथतिः । घ्यो० प्रगामे ॥ प्रपृथि-

पुणव :

पुणाय्य :

ते । अनुनये । नमस्कारे ॥ प्रकृष्टा
नतिः ॥ ईश्वरोजीवकलयाम्रविष्टो-
भगवानिति । प्रथमेदृशब्दङ्गमा-
वाञ्चचारुहालगोखरम् ॥

प्रणतोदरः । चि० प्रनतोदरे ॥

प्रणयः । चि० प्रसरि । प्रणये । प्रीत्या
प्रार्थने ॥ प्री मृणि । स्त्री षे ॥ याञ्चा-
याम् ॥ विद्यम्भे ॥ निर्वाणे । मोक्षे
॥ सान्त्वनायाम् ॥ परिष्वये ॥ प्र-
णयनम् ; षीञ्० एरच् ॥ चि० ॥

प्रणयनम् । न० प्रापणे ॥ प्रणीयते ।
षीञ्प्रापणे । ल्युट् ॥

प्रणयवान् । चि० प्रेमविशिष्टे ॥

प्रणयी । पुं० स्वामिनि ॥ चि० ज्ञेहव-
ति ॥ प्रणयोऽस्ति । इनिः ॥ अ-
र्धनि ॥

प्रणयिनी । स्त्री० भार्यायाम् ॥

प्रणयः । पुं० तारे । मन्नादौ । वेदा-
दौ । ब्रह्मणि ॥ प्रणवाद्यास्तवावि-
दाः प्रणवेचप्रतिष्ठिताः । वाङ्मयं
प्रणवः सर्वतस्मात्प्रणवमभ्यसेत् ॥
प्रणमन्तिहयं वेदास्तस्मात् प्रणव-
उच्यतेइतिसनत्कुमारवचनम् ॥
प्रणम्यते इतिप्रणयः । नते ;
कर्मविषय् संज्ञापुर्वसत्वादहृद्ध्य
भायः । पृषोडरादित्वाग्रस्ययः ।
प्रणमतेस्तुचते । शन्तुतो । एदोर-
प ॥ यदा प्रणोतिप्रकर्षेणमौतिपर
सिद्धरम् । षु० । उपसायच् । उपस

गादितिणत्वम् ॥

प्रणष्टः । चि० प्रकर्षेणनाशयुक्ते ॥

प्रणादः । पुं० तारशब्दे ॥ श्वव्यास-
ये । कर्णनादि । यथा । कर्णस्रोतः
स्थितेवातिशृणोतिविविधान्स्वरान्
। मेरोमृदङ्गशङ्खानांकर्णनादः सञ्च-
यते ॥ अनुरागजीशब्दे । प्रीतिजन-
तेमुखकण्ठादिशब्दे । प्रीतिविशेष
कृतशीतुकृतशब्दे ॥ अनुरागकृतेश-
ब्दे प्रणादःशीतुकृतंन्यामितिशब्दा-
र्थावः । पुणदनम् । षदअव्यक्तेशब्दे ।
घञ् । उपसगादसमासेपोतिणत्वम् ॥

प्रणामः । पुं० प्रणेतौ प्रणिपाते । भ-
क्तिश्रद्धातिशययुक्तनमस्कारे । स्वाप-
कर्षबोधकव्यापारविशेषि । अष्टाङ्ग
पञ्चाङ्गादिभेदभिन्ने ॥ यथा । दीर्घ्यां
म्यञ्जाञ्जलःतुभ्याः सुरसागिरसाङ्ग-
शा । मनसावचसावेति प्रणानीष्टा
हृद्भिरितः ॥ वाङ्मयाञ्चैवजानुभ्यां
गिरसावचनादृशा । पञ्चाङ्गोयंप्रणा-
मः स्यात्पञ्चासुसुवराविन्नी ॥ एत-
इत्तमुष्णामशयपुर्ववाधिपुट्क्षिणम् ।
अज्ञानिदर्शनं विषोर्भन्तिपुरश्चपुरा
कृतम् ॥ पुणमनम् । षमपुट्त्वे
। घञ् ॥ यः शूद्रे गार्हितनिर्गन्धि-
षुवापुणमेदिजः । निष्कृतिन
प्रणामोऽप्यशक्तितायुतेर्नपि ॥

प्रणाय्यः । चि० अभिगापधिपिच्छिति
। पतयते । प्रणीयते । षीञ्० ।

प्रणिरित :

प्रणाय्योसम्भताविति साधुः ॥ प्रणा
व्यः साध्वनिन्दितवृत्तित्रिकाण्डशे
षः ॥

प्रणालः । पुं० कृषिसज्जलनिःसम्भ
मार्गे । पयनाला० पनाला० इ०
भा० ॥ नल्यते । शलवन्धने । क-
र्मणिघञ् । उपसर्गादिति गत्वम् ॥

प्रणाली । स्त्री० शानुपूर्व्याम् ॥ कृषि
मान्वुनिःसरणमार्गे । पयनाली-
पनाली० इ० भा० ॥ गौ० ङीप् ॥

प्रणिदानम् । न० विनिमये ॥ अत्य-
प्यंशे ॥

प्रणिधानम् । न० प्रयत्ने ॥ प्रवेशने ।
अभिधोगे ॥ समाधी । मनसोविप्र
यान्तरवारणे । चित्तेशायि ॥

प्रणिधिः । पुं० अनुचरे ॥ गूढपुरुषे ।
चरे । प्रार्थने । याचने ॥ अवधाने
॥ प्रणिधानम् । प्रणिधीयतेवा । डु-
धाञ् । उपसर्गेशोः किः प्रकर्षे
णनिधीयतेऽत्रेयमत्रवा ॥

प्रणिरातः । पुं० अनुनये । प्रणती ।
प्रकर्षेणभक्तिश्रद्धातिशयेननीचैः प-
तने । दीर्घनमस्कारेः दण्डधत्पत-
ने ॥ प्रकृष्टोनिपातः ॥

प्रणिरितः । वि० निखले । समाहि-
तेः सम्प्राप्ते ॥ न्यम्ने । स्थापिते ।
'निहिते ॥ प्रणिधीयतेऽत्र । डुधाञ् ।
हाः । दधातेर्ह्रस्वः अल्पस्वामिः ॥
प्रणिधिसर्मणानियुक्ते ॥

प्रतनुः

प्रणीतः । पुं० संस्कृतात्मौ ॥ प्रकर्षे
नीतः । त्रि० क्षिप्ते ॥ उपसम्पन्ने
। पाकिनसंस्कृतेव्यञ्जनादौ ॥ विहि-
ते । कृते ॥ प्रवेशिते ॥ प्रचीचतेऽत्र
। शीञ् । कर्मणिक्तः ॥ उत्पन्ने ॥

प्रणीतमनाः । वि० हृष्टचित्ते ॥
प्रणीता । स्त्री० यत्प्रपाचविशिष्टे । वि-
ष्णोरासनार्थे धारिपूरितेऽमसे ॥
टाप् ॥

प्रणुतः । वि० स्तुते ॥ प्रणुयतेऽत्र ।
शस्तुयौ । क्तः ॥

प्रणुन्नः । वि० कम्पिते ॥ प्रकर्षेणनु-
न्नः ॥

प्रणैता । त्रि० कर्त्तरि ॥ यथा । रुर्वा
सामपि विद्यानां प्रणैताभभवान्शिष-
वृत्तिः ॥

प्रणैयः । वि० वशीभूते । वश्ये ।
प्रकर्षेणनेतुंशक्यः । शीञ् । ऋधी
यत् ॥

प्रणैद्यः । वि० प्रत्याख्ये ॥

प्रततः । त्रि० अभिव्यक्ते ॥ निरन्तरे ॥

प्रततिः । स्त्री० विस्मृतौ ॥ वल्ल्याम् ॥
प्रतनोति । तनुविस्तारे । तिङ्शतौ
चसंज्ञायाम् ॥

प्रतती । स्त्री० गतायाम् ॥ विस्तारे ॥
कृत्स्नारादिति डोप् ॥

प्रतनः । वि० पुरातने ॥ नद्यपुराणे
मादितिः पुरातनान्तनप्राच्यः ॥

प्रतनुः । वि० उत्कृष्टे ॥

प्रतानिनी

प्रतमकः । पुं० तमकप्रभेदे ॥ पित्ता
नुबद्धज्वरादियोगेनतमकस्यैवप्रतम
कसंज्ञा । यथा ॥ ज्वरमूर्त्तापरीत
स्यविद्यात्प्रतमकान्तुतम् । उदावर्त्त
राजोऽजीर्णक्लिन्नकायनिरोधतः ॥
तमसावर्द्धतेऽच्यर्थशीतैश्चाशुप्रशाम्य
ति । मज्जतस्तमसीवास्यविद्यात्प्र
तमकान्तुतदिति ॥

प्रतर्कणम् । न० वितर्के । ऊहे ।

प्रतर्दनः । पुं० भगवति ॥ प्रत्येभूता
निप्रकर्षेणतर्दतिचिनस्ति । तर्दहिं
सायाम् । नन्द्यादिद्वाल्लुह्युः ॥ इ
पिविशेषे । दिशोटासात्मजेवाग्नि-
राजे ॥ प्रकर्षेणतर्दयच्चभिभवतिस्त्र
शशुन् । इति ॥

प्रतलः । पुं० चपटे । तताहुक्तिधरे ।
घाप० इ० भा० ॥ न० पातालवि०
॥ प्रतलति । तलप्रतिघायाम् । च-
च् ॥ संघतले ॥ प्रतलेप्रशिष्टे तलेच
च ॥

प्रतान् । अ० विस्तारि ॥ प्रतास्यति ।
तमुत्साङ्काशाम् । क्रिप् । अनुना-
सिकस्येतिदीर्घः । मीनीधातोः ॥

प्रतानः । पुं० तन्तुमंयुक्तेषुचपुशाला
दूप्रभृतिषु ॥ शाखापत्रप्रचये ॥ वि-
स्तारि ॥ प्रतननम्० प्रतन्वतेव ।
तनु० । घञ् ॥ कुटिलतन्त्री ॥ अ-
पतानकाव्ये वायुरोगविशेषे ॥

प्रतानिनी । स्त्री० प्रतानवल्द्याम् ॥

प्रतारणम्

शाखापत्रप्रचयः प्रतानः कुटिल-
न्तुर्वा ॥ सोऽस्यस्याः । इन्नन्तान्डी
प् ॥ प्रसारख्याम् ॥

प्रतापः । पुं० तामे ॥ तैजसि । कोष
दण्डजेतैजसि ॥ कोषोधनम्० दण्डो
दमः । तद्वै तुच्चात्सैन्धमपिदण्डः ।
ताभ्यांयत्तेजो जायतेतस्मिन्निति-
यावत् ॥ प्रतापयति० अग्नेनं । तप०
। स्थलः । पुंसोतिघः प्रतपनंवा ।
भाविघञ् ॥ अर्कवृक्षे ॥ प्रतापौषीरु
पातपावितिर्यादवः ॥ ।

प्रतापकः । पुं० रवेः पाश्वर्गान्तरे ॥
प्रतापनः ॥ पुं० नरकविशेषे । कुन्भी
पाजे ॥ न० पीडने ॥ प्रतापयति-
। तपदाहे । ल्युः ॥

प्रतापवान् । वि० अत्रणसान्नेषणशुवि
दारकलेनप्रशस्तगौरुषे ॥

प्रतापनः । पुं० पतके । शुक्लाकवृक्षे
॥ प्रतापचक्षुस्तेजः स्यति । पी० ।
कः ॥ प्रशुतास्ताप्रसायेनवा ॥

प्रतापान्वितः । वि० शीर्यंयुक्ते ॥
प्रतापी । वि० शशुतांपके ॥ प्रतापै-
यितुंशीलमस्य । ताच्छील्ये गिनिः
॥ तैजस्विनी ॥ अतडनिठनादिती
निः ॥

प्रतामम् । अ० म्लानी ॥

प्रतारकः । वि० वस्त्रके ॥ प्रतारयति
। टु० । गबल् ॥ . .

प्रतारणम् । न० वस्त्रके ॥

प्रतिकूल :

पुतारणा । स्त्री० वञ्चनायाम् ॥ यदो
 ष्चसिवशोक्तं, जगदेकैककर्मणा ।
 उपास्यतांकलौकलपलतादेवीपुतार
 ष्येति० धूर्त्तं कल्पितम् ॥

प्रतारणायै : । पि० वञ्चनीये ॥

प्रतारितः । पि० व्यंसिते । वञ्चिते
 कृतप्रतारणे ॥

प्रति । च० प्रतिनिधी ॥ इत्यम्भूता
 स्वाग्रे ॥ आभिमुख्ये ॥ साचार्ये
 । स्तोत्रे ॥ भागे ॥ धीप्सायाम् ॥
 लक्षणे ॥ प्रतिदाने ॥ क्षेपे ॥
 निश्चये ॥ प्राति० प्रयत्ने वा ।
 बाहुलकाद्भक्तिः ॥ व्याहृती ॥
 प्रशान्ती ॥ विरोधे ॥ समाधी
 रुभायै ॥

प्रतिकः । पि० कार्यापण्ये ॥ का
 र्यापणे नक्षीतः । कार्यापणाद्विठन्
 वक्तव्यः ० पुतिरादेशश्चवा ॥ऽऽ
 पतिकी ॥ स्त्री ॥

प्रतिकर्म । न० पुसाधने, वेजे ।
 कृतशोभायाम् ॥ पुच्छं प्रतिक्रिया
 तं धाकर्म । शाकपाधिवादि ॥ वंश
 नग्दिपञ्चकर्मखितिभिपन्नः ॥

प्रतिकारः । पुं० पुतीकारे ॥ समे०
 । भट्टे० । पुतिकरणम् ॥ कञोच
 ज् ॥

प्रतिकूपः । पुं० परिखायान् ॥

प्रतिकूलः । वि० अननुकूले । पुत्त
 व्ये । अपसव्ये । पुतीये । विरु

प्रतियहः

घार्धे ॥ पुतीपंकलात् । पुतिकूल
 शब्दोद्दिलक्षण्याविरुधे वर्त्तते ॥
 पुतिलोभवत् ॥ आत्मनः पुति
 कूलानिपरिपानसमाचरेत् ॥

पुतिकृतिः । स्त्री० अर्वायाम् ॥ पु
 तिनिधी । दण्डचर्मकाष्ठादिनि
 र्मिते पुतिमापर्यायेवस्तुनि ॥ पु
 तीकारे ॥ पुकृष्टाकृतिः । पुति
 निधेः कृतिर्वा ॥

पुतिकृष्टः । वि० मुष्टे ॥ विराहस्था
 कर्पिते ॥ पुतिकृष्यते स्म ॥ कृप०
 । कृः ॥

पुतिक्रिया । स्त्री० पुतीकारे ॥ पु
 तिकारणम् । कञ्ः शच ॥

पुतिक्षणम् । च० पौनः पुन्ये ॥

पुतिक्षयः । पुं० रज्ज्वे ॥

पुतिक्षिप्तः । वि० वारिते । पुति
 श्वते ॥ पुपिते ॥ आह्वयपुपि
 सोयशुपुतिक्षिप्तः सञ्च्यते ॥
 भेषजे ॥ कृताधिर्क्षेपे ॥ अधि
 क्षिप्ते ॥ अधिक्षिप्यते स्म । क्षिप
 पुरेण । कृः ॥

पुतिक्षेपः । पुं० पुत्वास्थाने ॥

पुतिगतम् । न० पुतिक्षोधि ॥ पु
 क्षिगतिविशेषे ॥ वि० पुतिया
 ते ॥

पुतिगमनम् । न० पुतिपूयाथे ॥

पुतियहः । पुं० स्त्रीकरणे । स्त्रीक
 ती ॥ सैन्यपृष्टे । सैन्यस्यमद्यो

प्रतिघ्नम्

भिन्नसङ्घातेऽनीके ॥ प्रतिगृह्य
 तेऽनेन । ग्रहद्विच्यम् ॥ मतद्
 ग्रहे ॥ द्विलेभ्योविधिवद्देये ॥ दान
 ग्रह्यग्रहे ॥ ग्रहविशेषे ॥ क्रिया
 कारे ॥ प्रतिगृह्याति । ग्रहउपा
 दाने । विभाषाग्रह इतिपक्षेऽच्
 ब्राह्मणस्वार्थः प्रतिग्रहाज्जितः ।
 यथा । प्रतिग्रहाज्जिताविप्रेक्षवि
 देशसन्निर्जिताः । वैश्वान्याया
 ज्जितास्त्रावाः शूद्रे शूद्रपयानि
 ताः ॥ अथाचितप्रतियहोदोषाभा
 वीयथा । अथाचितोपपन्ने तुनास्ति
 दोषः प्रतियहो । अमृत त द्विदु
 देवास्तस्मात्तत्रैवनिर्गतेत् ॥
 प्रतियाहः । पुं० मतद्ग्रहे । भाचमन
 के । प्रोख्ते ॥ प्रतिगृह्याति । ग्रह
 विभाषाग्रहइतिपक्षेणः ॥ प्रति
 ग्रहणे ॥
 प्रतियाहितः । वि० स्त्रीकारिते ॥
 प्रतिघ्न । पुं० प्रतिघाते ॥ क्रोधे ॥
 प्रतिहननम् । इन० । अन्यत्रापिदृश्य-
 तइतिडेन्वङ्गाटिच्वात् कुस्वम् =
 मूर्च्छावाम् ॥
 प्रतिघातः । पुं० प्रतिगन्धे ॥ प्रतिह
 ननम् । इन० । घञ्० । इनस्ती-
 चिन्तलोः । रोहन्तेरितिमुत्वम् ॥
 प्रतिघातनम् । न० मारणे ॥ हन्तेः
 स्वार्यप्रनात्ल्युट् ॥
 प्रतिघ्नम् । न० यज्ञे ॥

प्रतिज्ञा

प्रतिच्छन्दः । न० प्रतिरूपे ॥
 प्रतिच्छाया । स्त्री० प्रतिविम्बे ॥ प्र
 कृष्टाच्छाया ॥
 प्रतिजङ्घा । स्त्री० अयजङ्घावान् ॥
 प्रतिजल्पः । पुं० वाक्यविशेषे ॥
 प्रतिजागरः । पुं० अवेक्षायाम् । प्रत्यवे
 क्षणे ॥
 गृहमवेक्षेत्यादिनियोगे ॥ प्रति
 जागरणम् । जागृ० । घञ् । जा
 ग्रोऽपौतिगुणः ॥
 प्रतिजिज्ञा । स्त्री० उपनिहायाम् ।
 रसनकाङ्गे । आलजिव० इ० भौ०
 प्रतिजिज्ञिका । स्त्री० तालुमूलस्यद्यु
 द्रजिज्ञायाम् । प्रतिजिज्ञायाम् ॥
 घणित्वायाम् ॥
 प्रतिज्ञा । स्त्री० अज्ञीकृती । अज्ञी
 कारे । साध्याभिधाधिकार्यावाचि ॥
 नृपान्यांप्रतिज्ञापरिपालनं स्वर्गसाध
 नमितिबृडाः ॥ कर्तव्यत्वप्रकारक
 ज्ञानासुकूनव्यापारे । इत्यनुमितौ
 मदाधरी ॥ साध्यनिर्देशः प्रति
 ज्ञा ॥ इ० गीतमसूत्रम् ॥ ३३ ॥
 साधनीयस्वार्थस्य योनिर्देशः सप्र
 तिज्ञा ॥ साधनीयद्यवज्जिमत्वादि
 नापर्यताटिः । — (१०१) —
 तथाचपक्षतापच्छेदकपिशिष्टपक्षेसा
 ध्यतावच्छेदक विशिष्टवैशिष्ट्यबोध
 कगच्छत्यर्थः । निगमनधारणायच
 साध्यांगिः साध्यतापच्छेदकातिरि

प्रतिज्ञान्तरम्

ह्यापुकारकत्वं वाच्यम् । तदर्थं च
साध्यतावच्छेदकपुकारतः विलक्षण-
पुकारताशून्यत्वम् । तेनपुमेय-
वतः साध्यत्वेनासिद्धिः । उदासीन
वाक्यवारणाय च न्यायान्तर्गतत्वे स-
तिपु कृतपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नप-
क्षकपु कृतसाध्यतावच्छेदकावच्छि-
न्नसःध्यविषयता विलक्षणविषयता
काम्यविभाजनकत्वसति पु कृतपक्षप्र-
कृतसाध्यबोधजनकत्वतत्पु तिज्ञा
त्वावयवत्वादिकं परिभाषाविशेषवि-
षयत्वरूपम् । तदादृश्यत्वत्वरूपश्चे-
त्यपि वदन्ति ॥ पु तिज्ञायती० इति
॥ पु तिपुर्वाध्यानातिरातस्योपसर्गइ-
त्यङ् । टापु ॥

पु तिज्ञातः । चि० अङ्गीकृते ॥ पु-
तिज्ञायतेत्य । ज्ञः ॥ पु तिज्ञात
स्वरामेणरादावालिपधंपु तीतिरामा-
यणम् ॥

पु तिज्ञानम् । न० अङ्गीकारे । पु ति-
ज्ञायान् ॥ पु तिपुर्वाकजानाते-
त्यङ् ॥

पु तिज्ञान्तरम् । न० निरुद्धस्थानवि०
पु तिज्ञातार्थपु तिपेधेभर्षविकल्पा-
त्तदर्थनिर्देशः । पु तिज्ञान्तरम् ॥
४६ ॥ पु तिज्ञातस्यार्थसद्यपु तिपे-
धे कृतं तद्गुणयोर्द्वितीयार्थाधर्मस्य
धर्मान्तरस्वविशिष्टः कल्पोविकल्प-
सम्भवात् विशेषणान्तरविशिष्टतया

प्रतिज्ञाविरोधः

प्रतिज्ञातार्थस्य कथनमिति फलिता-
र्थः । पु तिपे धद्रुच्यने न कटिति
संवरणे विलंबे नापि स्वयं दूषणं वि-
भाव्यविशेषणे न दीपइत्युक्तम् ।
पु तिज्ञातार्थस्य च्युतलक्षकम् ॥
हेत्वतिरिक्तार्थस्य तितत्वम् । तेन
उदाहरणान्तरम् पुनयान्तरञ्च पु ति-
ज्ञान्तरत्वे न सद्गृहीतं भवति ।
इदं पक्षसाध्यविशेषण भेदात्पु-
त्येकं द्विविधम् । यथा शब्दोऽनि-
त्यइत्युक्ती ध्वनौ वाधेन परिणामपु-
क्तो धर्मात्कथः शब्दः पक्ष इतिपु-
तिज्ञान्तरम् । नचेदमर्थान्तरम् ०
पु कृतोपयोगात् । नचेयं पु तिज्ञा-
हानिः पूर्वीकस्या परिख्यायात् ।
एवंपर्वतोवन्दिमान् सुरभिसलिनपु-
मवत्त्वादिषु क्ति० कृष्णागुदप्रभव-
द्विमानित्यत्र ० एवंतादृशवक्त्रोसाध्ये-
यः सुरभिसलिनधूमान्सवद्विमा-
नूदत्त्वुदाहरणे न्यूनत्वे न प्रत्युक्ती०
सतादृशवक्त्रिनानित्यत्र ० एवमन्यद-
प्युच्यम् ॥

प्रतिज्ञाविरोधः । पु० निरुद्धस्थानमि-
श्रेते । प्रतिज्ञाहेत्वोर्द्विरोधः प्रति-
ज्ञाविरोधः ॥ ४७ ॥ यत्र प्रति-
ज्ञाहेतुपदेकवाक्यालीनवाक्यपरि ।
तथाचकवायं गवचनार्थविरोधः ।
यद्यपिकाचनमयः पर्वतोवन्दिमा-
नूद्विद्विमान् इदं स्यात्पर्वतोव-

प्रतिज्ञाहानि

ज्ञिमान्काञ्चनमयधूमादित्यादौ हे
त्वाभासान्तरसाङ्घर्षम् । तथापिउ-
पधेयसङ्करेऽप्युपाधेरसाङ्घर्यान्नदी
पः । नचासङ्घीर्णस्यलाभावः ।
पर्वतोवज्ञिमान्धूमात्थोयोधूमवान्
सनिरग्निरित्युदाहरणे । निरग्निसा
यमित्युपनयेचतत्सत्वात् । एवंनि
गमनेपिवोध्दम् ॥ ४० ॥

प्रतिज्ञासन्त्यासः । पुं० नियहस्या
नविशेषे । पक्षप्रतिषेधेप्रतिज्ञाता
र्थस्यापनयनप्रतिज्ञासन्त्यासः ॥ ४८
॥ पक्षस्यस्वाभिहितस्यपरेष्वप्रतिषेधे
कृतेऽसितत्परौलिङ्गीर्षयाप्रतिज्ञा
तार्थस्यअपनयनमपलापइत्यर्थः ॥
यथा । शब्दोऽनित्यऐन्द्रियकत्वादि
त्युक्ते सामान्ये व्यभिचारेणपरेष्वपू
त्युक्ते कएवमाहशब्दोऽनित्यइति ॥
४८ ॥

प्रतिज्ञाहानिः । स्त्री० नियहस्यान
वि० ॥ पुं० तिदृष्टान्तधर्माभ्यनुज्ञास्र
दृष्टान्तोपुतिज्ञाहानिः ॥ ४५ ॥ पुं
तिक्रमोदृष्टान्तो यत्रसप्रतिदृष्टान्तः
परपक्षः स्वः स्त्रीयः दृष्टान्तोयत्र
सस्रदृष्टान्तः स्वपक्षः । तवाचस्र-
पक्षेपरपक्षधर्माभ्यनुज्ञापुतिज्ञाहा-
निः सूर्यविगिप्याभिहितपरित्याग
इतिफलितार्थः । सिद्धान्तसूर्यवि
गिप्यनाभिधीयतइति नापसिद्धान्त
साङ्घर्षम् । सेयंपक्षहेतुदृष्टान्त सा

प्रतितालः

ध्यतदन्यहानिभेदात्पक्षधाभवति
। यथाशब्दोऽनित्यः कृतकत्वादि
त्युक्ते । प्रत्यभिज्ञयाबाधितविषयो
यमित्युत्तरिति० अस्तुतर्हिषट्पक्ष-
पक्षइति । एवंतत्रैवऐन्द्रियकत्वादि
तिहेतोरनैकान्तिकत्वमित्युत्तरित्युक्ते
अस्तुकृतकत्वादितिहेतुरिति । एवं
पर्वतोवज्ञिमान्धूमात् अथोगोलक
वदित्युक्ते० दृष्टान्तः साधनविकल
इति प्रत्युक्ते० अस्तुतर्हिभ्रमानसव
दिति । एवमत्रैवसिद्धसाधनेचप्रत्यु
क्ते० अस्तुतर्हिद्वन्द्वनवानिति । अ-
न्यहानिसुविशेषणान्यादिः ।
यथा तत्रैवनीलधूमादित्युक्तेअसम
र्थविशेषणत्वेनप्रत्युक्ते० अस्तुतर्हि-
धूमादितिहेतुरित्यादि ॥ ४५ ॥
प्रतिज्ञेयः । वि० प्रतिज्ञातुंयोर्भ्ये ॥
पुं० स्तुतिपाठके ॥
प्रतितन्त्रसिद्धान्तः । पुं० सिद्धान्तवि
शेषे ॥ समानतन्त्रसिद्धः ॥ २८ ॥
समाशब्दएकार्थः तेनैकतन्त्रसिद्ध-
इत्यर्थः । सतन्त्रसिद्धइतिपर्यवसि
तीर्थः । तथावादिप्रविवाद्ये कत
रमात्राभ्युपगतस्तर्देकतरस्यप्रतित-
त्रसिद्धान्तः इतिफलितार्थः । यथा
मीमांसकानांशब्दनित्यत्वम् ॥ २८ ॥
प्रतितालः । पुं० तालविशेषे ॥ यथा ।
कान्तारः समरौपचयैकुलीपाञ्चि
तस्तथा । कथिताः शब्दरेषैववत्या

प्रतिधान :

र : प्रतितालका : २

प्रतिताली । स्त्री० तालकोद्घाटनय-
न्ते । तालो० इ० भा० ॥

प्रतिदानम् । न० विनिमये । नैमेये ॥
स्वामिनेन्यस्तस्यापैगे । दक्षस्यप्रति
निर्यातने ॥ प्रतिकृच्छदानम् । प्रती
पंवादानम् ॥

प्रतिदारणम् । न० आजी । युवे ॥

प्रतिदिनम् । न० प्रच्यहम् ॥

प्रतिदिवा । पुं० सूर्ये ॥ प्रतिदोष्यति
। दिवु० । कनिन्युषुषितचिराजि
धन्विद्युप्रतिदिवङ्गतिकनिन् ॥ दि
वसे ॥ प्रतिदीव्यन्त्यस्मिन्नित्यधि-
करणेकनिन् ॥

प्रतिदृष्टान्तः । पुं० परपक्षे । प्रतिकृ
लदृष्टान्ते ॥

प्रतिदेयम् । चि० क्रीतद्रव्यस्यदुष्क्रीत
बुध्नापराहृत्त्वदाने ॥ यथा । क्रीत्वा
भूजेनयः पर्य्यं दुष्क्रीतमन्यतेक्रयी
। विक्रेतुंप्रतिदेयं तच्चस्मिन्नेषाञ्ज
विस्ततम् ॥ इतिमिताक्षरः ॥

प्रतिदन्वी । चि० प्रतिस्पर्धिनि ॥ वि
रोधिनि ॥ तत्तेदन्ते स्वतान्यत्वेत्
न्ताहन्ते परस्परम् । प्रतिदन्प्रितया
लोकप्रसिद्धेनावसंगयः ॥

प्रतिधुनिः । पुं० प्रतिरवे । प्रतिश-
ब्दे ॥

प्रतिधूमः । पुं० प्रतिश्रुति । प्रतिश-
ब्दे ॥

प्रतिनिर्देशः :

प्रतिनन्दनम् । न० वन्दने ॥ आशीर्वा
दादिभिः सम्भावने ॥

प्रतिनप्ता । पुं० प्रपौत्रे । पुत्रस्यपौत्रे ॥

प्रतिनवः । चि० नूतने ॥ प्रतिनूयते
शु० । ऋदीरप् ॥

प्रतिनिधिः । पुं० मुख्यसदृशे ॥

॥ मुख्यस्वाभावेतत्सदृशोयत्पादी
यतेसप्रतिनिधिरुच्यते ॥ यथा व्रता
दाबलन्तासामर्थ्ये सति० पुत्रं वा वि
नयोपेतं भगिनीं धातरं तथा । एषा
मभावएवान्वं ब्राह्मणं विनियोजयेदि
ति गरुडपुराणम् ॥ काम्ये प्रतिनि-

धिर्नास्तिनित्य नैमित्तिकेक्षिप्तः ।

काम्ये पूषक्रमादूर्ध्वमन्येप्रतिनि-

धिं विदुरिति ॥ कालमाधवीयवच

नास्तिनित्यनैमित्तिकेकार्मण्ये वप्रतिनि

धिः कार्यः ॥ विप्रवैद्यदेवैः साध्यै

सब्राह्मणैश्चमर्षिभिः । आपत्सु म

रणाङ्गीतैर्विधेः प्रतिनिधिः करप्रति

मनुः । मुख्यस्यविधि सोमादेवैश्चान

यादिः प्रतिनिधिर्विश्वप्रतिपदेवा

दिभिरनुष्ठितोऽतोऽसौ मुख्यसम्भवे-

कार्येनानुमुख्यसम्भवेकार्ये इत्यर्थः ॥

प्रतिमायाम् ॥ प्रतिनिधीयते० सह

शीकियते । दु- धाञ्० । उपसर्गे

घोः किः ॥

प्रतिनिन्दः । पुं० प्रतिधुनि ॥

प्रतिनियमः । पुं० व्यवस्थायाम् ॥

प्रतिनिर्देशः । पुं० प्रतिपाद्यतयाविधेः

प्रतिपत् ० द्

यतयावाकीर्तने ॥
 प्रतिपत्तः । पुं० अरी । शची ॥ विप
 रीतसाधकत्वे नाभिमते ॥ अन्तरा
 ये ॥ सादृश्ये ॥
 प्रतिपत्तव्यः । चि० अवगन्तव्ये ॥
 प्रतिपत्तिः । स्त्री० प्रवृत्तौ ॥ प्रागल्-
 भ्ये ॥ गौरवे ॥ सम्प्राप्तौ ॥ प्रबोधे
 सम्यग्ज्ञाने । पदप्राप्तौ ॥ सत्त्ववच-
 ने ॥ साध्यस्यसत्त्ववचनं प्रतिपत्तिरु-
 दाहता ॥ प्रतिपदनमनयावा । प-
 द० । क्तिन् ॥ मीमांसकमतेफलशु-
 न्यकर्माद्वे ॥ कर्तव्यज्ञाने ॥
 प्रतिपत्तिपटहः । पुं० कल्पापटहे ।
 नगरा० दू० भा० ॥ प्रतिपत्तेः
 पटहः ॥
 प्रतिपत्तसूर्यम् । न० द्रगडवाद्ये ॥
 प्रतिपत्त्रभिसम्भिः । पुं० प्राप्तिपदस्य
 ॥ प्रतिपत्तेः अभिसम्भिः ॥
 प्रतिपत्तफला । स्त्री० सुद्रकारवैल्याम् ।
 प्रतिपत्तसिद्धा । स्त्री० हृत्तन्त्र्यास ॥
 प्रतिपत्तिकाः । त्रि० प्रतिपत्तप्राप्ते प्रा-
 तिपत्तिके ॥ प्रतिपत्तनेति । ठन् ॥
 प्रतिपत् ० द् । स्त्री० तिघिवि० । पत्त-
 तौ ॥ साचन्द्रस्यप्रथमकलाक्रिवारू-
 पा । इतिरुपाधिष्णुका । घ्रासज्जपा-
 धेत्कृष्णा ॥ दन्तनासकफलम् । म-
 शिवानकविभूपा संयुतदारुकान्ति
 निज्जुलकमलीद् घाटमार्तण्ड-
 विम्बः । प्रतिपत्तिशशिपूर्वालम्ब

प्रतिपालकः

जन्मप्रतापीभवतिविमलवेशश्चात्
 केशःपुञ्जेशःसती । संविदि । चेतना
 याम् ॥ द्रगडवाद्ये ॥ उप प्रतिपद्यते
 क्रम्यतेऽनया । पदगती । सम्पदा
 दिच्वात्क्लिप् ॥ प्रतिपदनम् । कर-
 णेवाक्लिप् ॥ तिथीनांप्रवरायस्माद्
 ब्रह्मणासमुदीरिता । प्रतिपाद्याप-
 देपूर्वप्रतिपत्ते नसोच्यते ॥ अत्रचन्द्र-
 दर्शनकारणबंधा । अमावास्याघटी-
 शोध्यापष्ट्याहर्मानसंयुता । सूर्यरा-
 हुघटोभ्यश्चे दधिकान्द्रशनेशशीति
 ष्योतिपम् ॥
 प्रतिपद्यमानः । पुं० भजमाने ॥
 प्रतिपन्नः । चि० अवगते । विदिते ॥
 अहीकृते ॥ विक्रान्ते ॥ प्राप्ते ॥
 प्रतिपद्यतेऽस्मि । पद० । क्तः ॥
 प्रतिपर्णशिफा । स्त्री० द्रवन्त्याम् ॥
 प्रतिपादकः । चि० प्रतिपत्तिजनके ।
 बोधके । ज्ञापके । प्रमाणे ॥
 प्रतिपादनम् । न० दाने ॥ प्रतिपत्तौ ।
 बोधके ॥ पद० । श्यन्तः । भावे
 ल्युद् ॥
 प्रतिपादयिता । चि० समर्थयितरि ॥
 प्रतिपादितः । चि० बोधिते ॥
 प्रतिपादकः । त्रि० प्रतिपद्यमाने ॥
 लपपतपदेच्चादिना० उक्त्वा ॥
 प्रतिपाद्यः । चि० बोधव्ये ॥ वक्तव्ये ॥
 प्रतिपालकः । चि० पालनकर्त्तारि ॥
 प्रतिपालयति । पारचणे । श्वल् ॥

प्रतिबन्धः

प्रतिपालनम् । न० पोषणे ॥ रक्षणे ।
 प्रतिपालितः । चि० रक्षिते ॥
 प्रतिपास्यः । चि० प्रतिपालनीये ॥
 प्रतिप्रिपादयिषा । स्त्री० प्रतिपादयि
 तुमिच्छायाम् ॥
 प्रतिप्रयोगम् । न० प्रतिगमने ॥ यथा
 प्रतिप्रयाणेष्वेमेतायमानामिति ॥
 प्रतिप्रयातः । चि० प्रतिनिहल्लेगते ।
 मिलकीलीटे । इ० भा० ॥
 प्रतिप्रसवः । पुं० निषिद्धस्यपुनर्विधाने ।
 प्रतिप्रसूतः । चि० प्रतिप्रसवविशिष्टे
 ॥ सामान्येयास्त्रविहितं कश्चिच्छा
 स्त्रेण प्रतिप्रिहंपुनर्विधीयमानं हि प्र
 तिप्रसूतमुच्यते ॥ पुनःसम्भाविते ॥
 प्रतिप्रसोता । पुं० कृत्वनिवशिषे ॥
 प्रतिप्रियम् । न० प्रत्युपकारे ॥
 प्रतिफलनम् । न० प्रतिबिम्बे ॥ चि०
 तुल्यफलम् ॥
 प्रतिफलम् । न० प्रतिबिम्बे ॥
 प्रतिफुल्लः । } पुं० प्रफुल्ले ॥
 प्रतिफुल्लकः । }
 प्रतिवलः । चि० गृहीते ॥ मनोहरे ॥
 प्रतिवध्यतेषु । बन्धवन्धने । क्तः ॥
 प्रतिबन्धविशिष्टे ॥
 प्रतिवध्यः । चि० प्रतिवध्यनीये । प्र
 तिबंधार्हे ॥
 प्रतिबन्धः । पुं० प्रतिबन्धे । कार्यप्र
 तिघाते । प्रतिबन्धनम् । बन्ध० ।
 घञ् ॥

प्रतिभानम्

प्रतिबन्धकः । चि० प्रतिरोधकी । वा
 धकी ॥
 प्रतिबन्धिः । पुं० अनिष्टान्तरप्रसञ्ज
 कीवाक्यविशिष्टे । प्रतिबन्धे ॥ प्रति
 बन्धेरनुत्तरत्वम् ॥
 प्रतिबलः । चि० समानबले । शक्ते
 । समर्थे ॥
 प्रतिबोधः । पुं० स्फुटने ॥ निद्राप
 गमे ॥ गुरुपदेशे ॥
 प्रतिबोधन् । च० बोधबोधप्रतीत्यर्थे
 ॥ अव्ययविभक्तीत्यादिनायथार्थेऽव्य
 यीभावः ॥ बोधाभिमुखे ॥
 प्रतिभयम् । न० भये ॥ चि० घोरे ।
 भयहरे ॥ प्रतिगतंभययिन । प्रादि
 समासः प्रतिगतंभयमस्मिन् ।
 प्रादिभ्योधातुजस्येतिवा ॥
 प्रतिभयाकरः । चि० भयहकरूपे ॥
 प्रतिभयमाकरोयस्य ॥
 प्रतिभा । स्त्री० उपस्थितासांशुधी ॥
 ज्ञानबीजभूतिसंस्कारविशिषे ॥ मय
 नोन्मेषशालिन्वांशुदी ॥ इन्द्रा
 नवनोन्मेषशालिनोऽप्रतिभानता
 ॥ पञ्चमण्डले ॥ प्रतिभानत् । स्त्री०
 । आतयेत्यङ् ॥
 प्रतिभागः । पुं० राज्ञाः । तिङ् ॥
 फलकुसुमदात्तः ॥ इन्द्रा
 प्रतिभानम् । न० इन्द्रात् ॥
 जन्मात् ॥ इन्द्रात् ॥ इन्द्रात् ॥
 इन्द्रात् ॥ इन्द्रात् ॥ इन्द्रात् ॥

प्रतिमा

सूत्रम् ॥

प्रतिमानवान् । त्रि० प्रतिभाविशिष्टे
॥ प्रतिभैवप्रतिमानम् । प्रतिमान
सम्व्यस्य । मतुप् ॥ तात्कालिक
बुद्धिमति ॥

प्रतिभान्वितः । त्रि० प्रगल्भ ॥ प्रति
भयाश्रितः ॥

प्रतिभामुखः । त्रि० प्रगल्भे ॥

प्रतिभार्गवः । पुं० प्रतिशुक्ले ॥ यद्विभग
तः समुद्वेद्विचरेद्यच्चगोलके ।
यद्द्वारभेपुविचरेत्त्रिविधः प्रति
भार्गवः ॥ एकयानेषतुः शालि
दुर्भिक्षे राष्ट्रविप्लवे । मतिनानीय
मानायाः पुरः शुक्रो नदुष्यतीति
नववध्वागमनेदीपिका ॥

प्रतिभासः । पुं० प्रतीतौ ॥

प्रतिभाहानिः । स्त्री० बुद्धिनाशे ॥

प्रतिभूः । पुं० कर्मके । धनिकाधम
र्थायोर्भध्यस्थे । जामन्त्र० पारसी
वभाषा ॥ सत्रिविधः एकोदर्शन
प्रतिभूः । द्वितीयोदानप्रतिभूः ।
अपरः प्रत्ययप्रतिभूरिति ॥ प्रति
० प्रतिनिधिर्भवति । भू० । भुवः
संज्ञान्तरधीरितिक्लिप् ॥ निर्घेत
रि ॥

प्रतिमः । त्रि० उत्तरपदस्थोयस्सस
दशे ॥ प्रतिमीयते । साङ् । आत्
इच्छञ् ॥

प्रतिमा । स्त्री० गजदन्तस्यवर्धे ॥

प्रतियातना

अनुकृतौ । मूर्तिसदृशमृच्छिलादि
निर्मितप्रतिरूपके । प्रतिमाने ।
प्रतिविम्बे ॥ प्रतिमीयतेऽनया ।
भाङ्माने । आतद्योपसर्गइच्छञ्
॥ उपमायाम् ॥

प्रतिमानम् । न० प्रतिच्छायायाम् ।
प्रतिविम्बे ॥ प्रतिक्वचामोयतेऽ
नेन । भाङ्माने । ल्युट् ॥ गज
कुम्भान्तराले ॥ गजदन्तद्वयान्तरे ॥
दन्तयोर्मयोर्मध्यं प्रतिमानमिति
स्मृतम् । बाह्वित्वाधोभागे ॥ प्रति
मीयतेऽनेन । मीञ्छिंसायाम् ।
करणेति ल्युट् । मौनातिमीनोती
त्याच्चम् ॥

प्रतिमार्गकः । पुं० पुरविशेषे ॥ उट्ट
ज्ञे ॥

प्रतिमुक्तः । त्रि० आमुक्ते । परिहित
काञ्चुकादौ भटे ॥ प्रतिमुच्यतेस्त्र
। मुच्छ् ० । क्तः ॥

प्रतिमुखः । पुं० नाटकसन्ध्वन्तरे ॥
अभिमुखे ॥ विमुखे ॥

प्रतियत्रः । पुं० गुप्ताधाने । संस्कारे
॥ लिप्सायाम् ॥ उपयच्छे ॥
त्रि० यत्रवति ॥ प्रतियत्रम् ॥ प्रति
यच्छतेषा । यतीप्रयत्रे ० निकारा
दीवा । यजयाचेतिनञ् ॥

प्रतियातना । स्त्री० प्रतिकृतौ । पृति
विम्बे । पृतिमायाम् ॥ पृतिया
त्यतेऽनया । यतनिकारोपस्कारयोः

प्रतिरोपणम्

। पु० । व्यासश्रव्योमुष् ॥ तुल्यया
तनायाम् ॥

पू तिथोगः । पुं० विरोधे ॥ पू ति
युज्यते । प्रञ् ॥ सम्बन्धे ॥

पू तियोगी । वि० विरोधिनि ॥ यथा
रागपू तियोगीविरागः ॥ सत्पू
तिप्रज्ञे ॥ यथा ॥ पू तियोगिनं
दृष्ट्वापू तियोगीविरागं ॥ तुल्य
शक्तिमति ॥ निरूपिते ॥ यथा ।
सन्भावपू तियोगिकम् । विद्यमान
वस्तुनाचनिरूपित मित्रार्थः ॥

पू तिरथः । वि० पू तिप्रचे ॥

पू तिरथः । पु० पू तिलक्ष्णे ॥

पू तिरुद्वः । वि० पू त्वापृत्ते ॥

पू तिरुपः । वि० सहशे ॥ न० ।

पू तिसायाम् ॥ पू तिसहशं रूपं
यस्य ॥

पू तिरुपकम् । न० पू तिरुपे ॥ स्वा०
कः ॥

पू तिरोद्धा । वि० पू तिकृत्वाचरण
शीले ॥

पू तिरोधः । पुं० तिरस्कारे ॥ चीर्णे
॥ सत्पू तिप्रचे ॥

पू तिरोधकः । पुं० चीरे । पू तिप्रध
के ॥

पू तिरोधो । पुं० चीरे । पू तिरोधं
शीलमस्य । रुधिरं । सुपौतिणि
निः ॥

पू तिरोपणम् । न० उत्प्रावमुना

प्रतिवासरः

रोपणे ॥

पू तिलक्ष्मः । पुं० क्षामे । लक्ष्मणे ॥

पू तिलोमः । वि० वामे ॥ विलोमे
॥ अक्ष्पू च्यन्वधेच्यच् ॥

पू तिलोमजः । वि० पू तिलोमजाते
॥ उत्तमपर्यायामधमवर्णांजाते ॥

पू तिबचनम् । न० उत्तरे । पू ति
वाक्ये ॥

पू तिबचः । न० पू च्चत्तरे ॥

पू तिबन्दी । स्त्री० स्वस्तीकृतटीयसा
न्ये ॥

पू तिबन्धः । पुं० साने ॥

पू तिबन्धा । स्त्री० अलङ्कारवि०

पू तिपाक्षम् । न० उत्तरे ॥ पू तिध
चनम् ॥ स्थत् ॥

पू तिवाणिः । स्त्री० पू तिवाक्त्रे ॥

पू तिवातः । पुं० वातवि० ॥ योमुक्त
देशाच्छिष्यदेशमागच्छतिवातुः स
पू तिवातइत्युच्यते ॥

पू तिवाद्दः । पुं० प्रत्याख्याने ॥ पू ति
वटनम् । वट् ॥ विरोधे ॥

पू तिवादी । वि० विरोधिनि ॥ पू तिवा
दोवस्थासि । इमिः ॥ पू तिप्रज्ञे

॥ यथा । यदास्त्री वंधियः पञ्चः
कल्पितः मूर्धवादिना । इत्यात्

यत्पञ्चसंनयं पू तिवादीतटीयरम्
॥ इतिवृत्त्यतिः ॥

पू तिवापः । पुं० पू तिवापे ॥

पू तिवासरः । पुं० पू तिदिने ॥

प्रतिशौर्यकम्

प्रतिवासी । चि० आसन्नग्रहिणि ।
प्रतिवेशवासिनि । प्रतीसी० इ०
भा० ॥ प्रतिवसति । वस० । य
च्चादिणिनि : ॥

प्रतिविधानम् । न० प्रतिवन् । ॥
प्रतिविधिः । पुं० प्रतीकारे ॥
प्रतिविस्वम् । न० प्रतिकृते । प्रति
मायाम् ॥ तत्तदुपधिपुविस्वाका
रेचित्तपरिणामे ॥ प्रतिकृतिर्विस्व
स्य । कुगतीनिसमासः ॥

प्रतिविषा । स्त्री० अतिविषायाम् ।
अतीम० इ० भा० ॥ प्रतीपविषं
यस्थाः ॥

प्रतिविष्णुः । पुं० मुचुकुन्दवृत्ते ।
मुचुकुन्दमुष्य० इ० प्रसिद्धे ॥

प्रतिविहितः । चि० सञ्जिते ॥
प्रतिवेशः । पुं० प्रतिवासिगृहे ॥ प्रति
वासिनि ॥ प्रतिवेशिर्षब् ॥

प्रतिवेशवासी । चि० प्रतिवासिनि ॥

प्रतिवेशी । चि० प्रतिवासिनि ॥

प्रतिशब्दः । पुं० प्रतिधाने । मुख्यस-
दृशधुन्यक्षरे ॥

प्रतिशरणम् । न० प्रतिगृहे ॥

प्रतिशासनम् । न० आश्रयभूत्वादीनां
कार्ये प्रेरणे ॥ प्रतिपूर्वात्० शासुश्च
नुशिष्टाविच्छस्त्राल्त्व्यट् ॥

प्रतिशिटः । चि० प्रहिते । प्ररिते ॥
प्रत्याख्याते ॥

प्रतिशौर्यकम् । न० निष्कृत्ये ॥

प्रतिषेधः

प्रतिशुद्धः । पुं० प्रतिभार्यवे ॥

प्रतिश्रवा । स्त्री० पीनसे ॥ प्रतिश्रायते
नवाश्रयैर्ङ्गतौ । श्रःशोपसर्मङ्-
त्वङ् । टाप् ॥

प्रतिश्रायः । पुं० पीनसे । नासास्त्रा
वरीणे ॥ प्रतिश्रायते । श्रैङ्
। श्राट्त्व्यधेतिष्णः ॥

प्रतिश्रयः । पुं० सभाशाम् ॥ आश्र
ये । आश्रये ॥ निघासे ॥ यच्चगृहे
॥ प्रतिश्रयणम् । अत्रवा । श्रिञ्०
। एरच्० घोवा ॥

प्रतिश्रयः । पुं० अङ्गीकारे । अभ्यु-
पगमे ॥ प्रतिपूर्वाच्छृणीते । च्छदो
रप् ॥

प्रतिश्रवणम् । न० आङ्गाङ्गीकरणे ॥
प्रतिश्रुत् । स्त्री० प्रतिधाने ॥ श्रु-
वणे । सम्प्रदादित्वात्क्लिप् । प्रति
प्रथमशब्दस्य कृत्वश्रुवते० इ०
प्रतिश्रुत् ॥

प्रतिश्रुतः । चि० स्त्रीकृते । अङ्गीकृते ॥
प्रतिश्रुयोरक्ष । श्रु० । क्तः ॥

प्रतिषिद्धः । चि० निषिद्धे । प्रतिषेध
विषये ॥ अप्रतिषिद्धमनुमतमवधौ
तियथा ॥

प्रतिषिद्धा । चि० निषेधके । माशब्धि-
के । प्रतिषेधकर्त्तरि ॥

प्रतिषेधः । पुं० निषेधे ॥ यथा ।
प्राधान्यनुविधेयचप्रतिषेधेप्रधानता
। पर्युदासः सविज्ञेयोर्यत्रोत्तरपदे

प्रतिष्ठा

प्रतिष्ठित :

ननञ् ॥ इ० ॥ पर्युदासः सदृश
 याहोप्रतिषेधोनिवर्तकः । इतिच ॥
 प्रतिषेधकः । चि० निषेधकर्त्तरि ॥
 प्रतिषेधः । चि० प्रतिषेधकर्त्तुं यो
 म्ये ॥
 प्रतिष्ठाशः । चि० सहाये ॥ वाताह
 रे ॥ पुरोगे ॥ क्रमगतिशासनयोः
 । प्रविपूर्वोऽस्यात्पचाद्यचि० प्रति-
 ष्ठाशकशेरितिसुट्प्रत्यञ्चनिपात्य
 ते ॥
 प्रतिष्ठापः । पु० चयार्थ्यौ ॥
 प्रतिष्ठकः । पु० प्रतिधाते । प्रतिव-
 म्ये । रोधे । प्रतिष्ठन्नम् । एभ्यु-
 रोधे । घञ् ॥
 प्रतिष्ठः । पु० सुपाञ्चानामकवृत्ताहं
 त् पितरि ॥ नि० प्रतिष्ठायुक्ते ॥
 प्रतिष्ठा । स्त्री० गौरवे ॥ गौरवरूपाप्र
 तिष्ठाचपुण्यस्यपत्नी । यथा । पुण्य
 यज्ञो प्रतिष्ठासापूजिता पुण्यदास
 दा । यथाधिनाजगत्सर्वलोचनमू-
 तसमंसुने० तिभागवतम् ॥ ११)
 चित्ती ॥ स्थाने ॥ स्थितौ ॥ चात्म
 यापनायस्थाने । आस्पदे । आशये ॥
 अनिकेताञ्जनरक्षारयंचसार्थ्यंरुश-
 गताः । तेषांरुष्टः सर्वेषांप्रति
 ष्ठायोनिरेवचेतिविष्णुपुराणम् ।
 योनिरद्वादिशानेनजीवनरितुः । या
 गनिष्पत्तौ ॥ योगसितौ ॥ संस्कार
 द्विषये ॥ तत्र • यथाशक्तिप्रपना-

दिपूर्वैक प्रतिष्ठाहृदयेतन्मूलमन्त्र
 विन्यासेगडेवतायाविशेषसन्निधिः
 प्रतिष्ठे च्यायातम् । यद्योक्तं भविष्य
 पुराणे । सपनादिवयाशक्तिक्त्वा
 तन्मूलमन्त्रकम् ॥ विन्यसेहृदयास्थौ-
 लीप्रतिष्ठासुकृताभवेदिति ॥ महा-
 कर्मिलापञ्चरात्रे । प्रतिष्ठाशब्दसं-
 सिद्धिः प्रतिष्ठाशब्दसंनिधौ । व-
 श्वर्थे च्याग्निपातानां संस्कारादीप्रति-
 स्थितिः ॥ अर्थसादृश्यमेतस्यगीयते
 शाब्दिकैर्जनैः । विशेषसन्निधिर्यातु
 क्रियतेव्यापकस्य ॥ सन्पूर्वभाव
 नामतैः प्रतिष्ठासाभिधीयते ॥
 इति ॥ अकल्पिते ॥ प्रतिष्ठि-
 त्वेतिक्लृप्ततरुपरहितसकल्पित
 मुच्यते ॥ स्थानादप्युच्यते । प्र-
 तिष्ठाशब्दसंनिधौरातशीपसर्गद्वयत् ।
 उपसर्गात्सुनोतीतिपत्वम् ॥ चतु-
 रचरण्ये ॥ यथा । भासत्क-
 न्या० सैकाधन्या । यथाः कृत्ते०
 कृत्ते०ऽखेजत् ॥

प्रतिष्ठानम् । न० नगरवि० । चत्वार-
 चिनः पुरुरयसौराजधान्याम् । ब्र
 ह्मावर्त्त० इ० विहूर० इ० प यद्य
 प्रसिद्धिः ॥

प्रतिष्ठापितः । दि० विनिवेशिते ॥
 प्रतिष्ठितः । नि० तात्पर्येणस्थिते ।
 संस्थिते । निष्पन्नयागे । संस्कृ-
 ते ॥ प्रतिष्ठापूर्वः । गच्छति-

प्रतिसर :

ज्ञा : । अतिस्वतीतीक्ष्णम् । उपस-
र्गात् मुनोतीतिप्रत्वम् । । प्र ति
श्रंगते । गौरवान्विते ॥ इतच् ॥
प्र तिष्ठितानां चाजीर्षिर्मरणादिति
रिच्यते ॥

प्र तिष्ठितप्रज्ञः । वि० परमार्थनिष्ठे ॥
यः सर्वज्ञानभिस्त्रे हस्तत्त्याप्यशु
भाशुभम् ॥ नाभिनन्दतिनष्टे पित-
स्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ यदासंहरते
चायकूर्मीज्जानीदसर्वप्रः । इन्द्रि-
याधीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठी-
ता ॥

प्रतिसंख्यमानः । वि० अविभाग-
सापद्यमाने ॥

प्रतिभङ्गमः । पुं० भङ्गाप्रलये ॥

प्रतिसत्तरः । पुं० सहाप्रकवे ॥ सर्वे-
यानिभूतानां विविधः प्रतिसत्तरः ।
नैमित्तिकः प्राकृतिकान्तैवात्य-
न्तिकीमतः ॥ ब्राह्मीनैमित्तिक-
स्ये प्राकृत्यान्ते प्रतिसत्तरः । आत्य-
न्तिकस्यमोघास्यः प्राकृतोद्विपरा-
र्षिकः ॥

प्रतिसन्धानम् । न० अनुमन्धाने
॥ प्रतिसन्धीयते । डुवाञ्० । ल्यु
ट् ॥

प्रतिनरः । पुं० नलमेते ॥ नाल्ये ।

सवि ॥ कङ्कठे ॥ त्रयसुरी ॥

चमृष्टे ॥ प्रातः काले ॥ पुं०

न० मण्डले ॥ काले ॥ करन्-

प्रतिसूर्यक :

वे । कंगथा० इ० भा० ॥ वि०
नियोज्ये ॥ प्रतिसरति स० पचा
दाच् ॥

प्रतिसरा । स्त्री० षड्कणिकाया-
म् ॥

प्रतिस्तर्यः । पुं० पुराणलक्षणवि-
भेदे । अनुस्मरे । ब्रह्मणः सध्यन-
न्तरं ब्रह्मादीनां सृष्टौ ॥ रुद्रो विराड्-
मनुर्ब्रह्मो मरुश्चाद्यास्तुमानसाः ।
यं वंस्सर्गेषु यक्चक्रुः प्रतिसर्गः । स-
सस्रुतः ॥ प्रतिसर्षणम् । प्रति-
सृज्यते वा । सजेर्षञ् ॥ प्रलये ॥

प्रतिमव्यः । वि० प्रतिकूले ॥

प्रतिसान्धानिकः । पुं० सागधे । सु-
त्तिपाठके ॥

प्रतिसारणम् । पुं० दन्तादीनामहुल्या
घर्षणे ॥ दन्तजिह्वामुखांयां यक्षु-
कल्याद्वल्लेष्टकैः । शनैश्चर्षे ॥ अहुल्या
तदुक्तं प्रतिमारणम् ॥

प्रतिसौरा । स्त्री० जवनिकाराम् ॥
व्यवधानदस्थाम् । कनात० चिञ्०
इ० भा० ॥ प्रतिसिनोति । प्रति-
सीयते वा । यिञ्चन्वने । शुमिन्दि-
सीनां दीर्घश्चेत्तिङ्गन् ॥

प्रतिसूर्यः । पुं० कुरुग्रामे ॥ द्विती
वसुधे ॥

प्रतिसूर्यकः । पुं० कुरुग्रामे ॥ उप-
सूर्यकमण्डले ॥ द्वितीयेर्षे ॥ उच्च-
लक्षणे यथा । प्रतिसूर्यकः प्रगमो

प्रतिहार :

दिवसकृद्दुवर्णसप्रभः स्निग्धः ॥
 वैदूर्यनिभः खच्छः शुक्रश्चेमसौ
 भिचः ॥ पीतोव्याधिजनयति श-
 गोकुरुपद्यशस्त्रकोपाय । प्रतिमूर्त्या
 र्णामावाद्स्युभयातद्गुणपहर्षी ॥
 दिवसकृतः प्रतिमूर्त्योजलदकृद्दु-
 ग्दक्षिणोस्थितोऽनिलकृत् । उभय
 स्युः सखिलभयं नृपमुपरिनिहन्व्य
 धोजनञ्च ॥ प्रति ॥

प्रतिच्छेदः । चि० प्रच्याख्याते ॥ प्रिपिते
 ॥ दत्ते ॥ प्रष्टिते ॥

प्रतिसोभा । स्त्री० सहिषयवल्ख्याम् ॥

प्रतिस्पर्धा । स्त्री० स्पर्धायाम् ॥

प्रतिस्पर्धी । चि० स्पर्धाविशेषे ॥ प्र-
 तिगर्जिते ॥

प्रतिहतः । चि० द्विष्टेप्रतिमुखलि-
 ते ० रुद्धे ॥ यष्टे ॥ प्रतियष्टे ॥ प्र-
 तिहन्यतेऽस्त्र । क्तः ॥

प्रतिहतिः । पुं० विनाशे ॥ प्रतिघा-
 ते ॥

प्रतिहन्ता । चि० विनाशके ॥ प्रतिह-
 न्ति । हन० । बहुलमन्यत्रापीति
 तृन् ॥

प्रतिहरणम् । न० इतस्ततोऽनयने ॥

प्रतिहर्ता । पुं० कृत्विग्विशेषे ॥ प्रति
 हरति । हृञ्० । बहुलमन्यत्रापी-
 तितृन् ॥ चि० वारयितरि ॥ प्रति
 हर्तात्वमाप्रदाम् ॥

प्रतिहारः । पुं० द्वारि । द्वारि ॥ हा-

प्रतीक्षा

स्त्री । द्वारपाले ॥ प्रतिद्वियतोऽनेना
 चवा । हृञ्० । घञ्० । उपसर्गस्त्री
 तिपात्रिकोदीर्घाभावः ॥ प्रतिहर-
 णम् । भावेघञ् । प्रतिहारोऽनवा-
 रणमन्वयस्य । अर्थात्वाच् ॥ साम-
 मन्वयन्तरे ॥ पाश्चभक्तिशस्त्रास्त्र-
 तुर्धमन्तौ ॥

प्रतिहारकः । पुं० मायाकारे ॥ इन्द्र-
 जालादिकारके ॥

प्रतिहासः । पुं० करवीरे ॥ प्रतीपो
 हासोऽस्त्र ॥ हासकंप्रतिहास्ये ॥

प्रतीकः । पुं० अङ्गे । अवयवे ॥ चि०
 प्रतिकूले । प्रतीपे । विकीर्णम् । प्रति

गताद्गौर्लक्ष्मीर्धनघा । नन्दुतस्तीति
 कप् ॥ प्रत्येति० प्रतीयतेवा । इण्-
 गतो । अस्तीकादयश्चेति साधुर्वा ॥

प्रतीकारः । पुं० कृतापकारस्य प्रत्यप-
 कारे । वैरशुद्धौ ॥ संप्राणादिनाया-

यध्यापारे ॥ प्रतिकरणम् ।
 क्तञ्० । घञ् । उपसर्गस्त्रीतिदीर्घः

॥ उपाये । चिकित्सायाम् ॥

प्रतीकाशः । पुं० उपमायायाम् । उ-
 त्तरपट्टस्त्रित्यास्त्रसदृशवचने ॥ प्रति

काशते । काश्टदीर्घौ । पचाद्यच् ।
 इण्कः काशडल्युपसर्गस्त्रीदीर्घः ॥

प्रतीक्षणम् । न० प्रतीक्षायाम् । ईच०
 । ल्युट् ॥

प्रतीक्षा । स्त्री० प्रतीक्षणे । निज्ञात
 प्राप्तीदार्थप्रतीक्षणे । ईक्षणम् । ईच०

प्रतीप :

दर्शनाद्दनयोः । गुरोश्चैत्वं । । टा
प ॥

प्रतीप्यः । चि० पूज्ये ॥ प्रतिप्राख्ये
॥ प्रतीचणीये ॥ प्रतीच्यते । ईज०
। ऋहलोर्ध्वत् ॥

प्रतिघातः । पुं० प्रतिघाते ॥

प्रतीची । स्त्री० पश्चिमदिशि ॥ प्रति
पश्चाद्दिनान्तेष्वस्तिसूर्यम् । अस्तु
र्गतपूजनयोः । ऋत्विगादिनाक्लि
न् । उगितर्थे तिङीप् ॥

प्रतीचीनः । चि० प्राग्भवे ॥ प्रच्य-
क् ॥ विभाषाश्चे रदिक्स्त्रियामि
तिखः । ॥

प्रतीच्यकः । चि० शाश्वते ॥

प्रतीच्छितः । चि० इष्टे ॥ गृहीते ॥

प्रतीच्यः । चि० प्रतीचिभवे ॥ द्युगा
गितिषैपिकोयत् ॥

प्रतीतः । चि० सादरे ॥ ज्ञासि ॥ इ
ष्टे ॥ प्रख्याते ॥ प्राज्ञे ॥ प्रस्थिते
॥ प्रत्येकमगात् ॥ प्रतीयतेस्त्रे तिव्रा
। इण्० । गच्छर्थत्वात् ॥ कर्तरि०
कर्मणिवाक्त्वात् ॥

प्रतीतिः । स्त्री० प्रत्यये ॥ ज्ञाने ॥
सिद्धौ । भागे ॥

प्रतीपः । पुं० अन्द्रधंशीयर्जराणपुत्रे
। शान्तनुराजपितरि । चि० प्रति
कृत्वि । पराङ्मुखे ॥ न० वामे ॥
अलहारदिशिषे ॥ यथा । प्रतीपमुप
मानस्यउपमेयत्वकल्पनम् । त्वली

प्रतीप :

चनसमंपद्मं त्वहन्तुसदृशीविधुः ॥

प्रसिद्धोऽमानोपमेय प्रातिलीम्वात्

प्रतीपम् ॥ यथावा । यत्त्वज्ञे चसमा

नकान्तिसलिलेमगन्तदिन्दीवरं मे

चैरन्तरित प्रियैतवमुखच्छायानु

कारौशशी । येपिचदृगमनानुका

रिगतयस्ते राजहंसागतास्त्वत्साह

श्रविनोदमाचमपिमेदैवेननक्षस्य

ते ॥ अन्धोपमेयलाभेनवर्ण्यस्थाना

दरश्चतत् । अलङ्कारेणैवक्तुकान्धा

चन्द्रोपितादृशः ॥ अच्युत्कृष्टगुण

तयावर्ण्यमानस्य० अन्वचससाहश्र्य

मसहमानस्यउपमेयंकिञ्चित्प्रदश्र्य

तावतावर्ण्यस्य तिरस्कारोदितोर्यं

प्रतीपं । पूर्वस्मादपिविच्छित्तिवि

ज्ञेपशालि । यथा । गर्वमसम्भाव्य-

मिमंजोचनयुगलेनकिंयहसिभद्रे ॥

सन्तोदशानिदिशिदिशिसरख्युननु

नीलनलिनानि ॥ वर्ण्योपमेयलाभेन

तयान्वस्थाप्यनादरः । कःकौर्वदर्प

सं मृत्योश्चतुर्ग्याः सन्तिहिस्त्रि

वः ॥ अच्युत्कृष्टगुणतयाङ्गचिदप्यु

पमानभाव मसहमानस्या वर्ण्यस्य

वर्ण्यमुपमेयंपरिकल्प्यतावतातस्या

पितिरस्कारः । पूर्वप्रतीपवैपरीत्ये

नतृतीयंप्रतीपम् ॥ यथावा । अष्ट

मेवगुरुः सुदारुणानामितिहान्ता

एवमास्यातातदृष्यः । ननुसन्निभ

यादृशानिभयोभुवनेस्मिन्वचनानि

प्रतीपदर्शनी

दुर्जनानाम् ॥ वस्त्रे नान्वस्योपमाया
 अनिष्पत्तिवचस्यतत् ॥ मुधाऽपवादी
 मुग्धाचित्वन्मखाभं किलाम्बुजम्
 ॥ चवस्त्रेवस्त्रोयमिच्यनिष्पत्तिवच
 नपूर्वेभ्यउत्सर्गशालिचतुर्यंप्रतीपं ।
 उदाहरणेमुधापवादस्त्वोक्त्याउपमि
 च्यनिष्पत्तिरुद्घाटिता । यथावा ।
 आकर्षणसरीजाचिवचनीयमिदंभु
 वि । गशांकस्तववक्त्रेणपामरैरुपमी
 यते ॥ प्रतीपमुपमानस्त्रकैमर्थ्यं
 मपिमन्वते । इष्टेष्टे इदंनतस्याः
 किंपद्मि नकिमिन्दुना । उपमेय
 स्त्रैशोपमानप्रातिलोभ्यात् पञ्चमंपु
 तीपम् । यथावा । तद्दीजसस्तद्य
 गसः स्थिताविमौदृष्टेचिर्त्तं फुरुते
 यदायदा । तनोतिमानोः परिविश
 कौतवातवात्तदाविधिः फुगडल
 नांविधोरपि । केचिदनन्वयोपमेयो
 पमाप्रतीपानामुपमाविशिपत्वेनत
 द्दस्तर्भावमन्यन्ते । अर्ग्यं तुपञ्चमंप्रती
 पपुकारसुपमानाच्चेप रूपत्वात्था
 छीपाजङ्गारमाहुः ॥ पुतिङ्गुलाया
 पोस्मिन् । षट्कूप्रवितिअपुख्यः
 । द्रव्यस्वरुपसर्गेभ्यद्वतोत्वम् ॥

प्रतीपगः । त्रि० यतथागतस्तत्रैवग
 ते ॥ पुतिकूलगामिति ॥

प्रतीपदर्शनी । सी० सीमाये । प्रती
 पंद्रष्टृशीलनस्याः अपाङ्गनिरौच
 ॥ यात् । सुप्यजातावितिपिनिः ॥

प्रतोहारो

प्रतीमानम् । न० प्रस्यद्रीणादिमान
 विशिषे ॥

प्रतीयमानः । ज्ञायमाने । प्रमाणस्य
 विषये ॥

प्रतीरम् । न० तटे । तीरे । तीरव-
 त्ति । पारतीरकर्मसमाप्तौ । पचा
 द्यच् । प्रान्योपसर्गनिवृत्तये ॥

प्रतीवापः । पुं० दुग्धादौदध्यादिभा
 वार्धतज्ञादिप्रक्षेपे ॥ निक्षेपे ॥

सुर्गादिद्वृत्तसदृश्यान्तरेणावधूर्णन-
 द्रुतिशाली ॥ पानीयौषधविशेषे ॥

प्रतीविशः । पुं० प्रतिदेशे ॥ उपसर्ग
 स्ववञ्जोतिदीर्घः ॥

प्रतीसरः । पुं० कङ्कणे ॥

प्रतीहारः । पुं० द्वारि ॥ हाः स्ये ॥

प्रतीहारोजनधारणमख्यस्य । अ-
 र्गशयद्यच् ॥ अस्यलक्षणं यथा ।

इङ्गिताकारतस्त्वञ्जोवलवान्प्रियद
 र्शनः । अप्रमादोसदादद्यः पुती

हारः सञ्च्यते ॥ अपिच । प्रांशुः
 सुरपोदक्षजपियनादीनचोरतः । वि

त्तयाहचसर्वेप्रांप्रतीहारोविधीय
 ते ॥ इति ॥ बुद्धौ ॥ सभ्रिविशेषे

मयास्थोपकृतपूर्वमदक्षोपक्षरिष्य
 ति । इतियः क्रियतेनन्विः पुती

हारः मउच्यते ॥ पुतिहरणम्०
 प्रतिप्रियतेरुनाववा । षञ् । घञ्

। उपसर्गस्येतिदीर्घः ॥
 प्रतीहारो । त्रि० द्वारिणि ॥ द्वारार्धं

प्रत्त :

कप्रतीहारशब्दादस्त्वर्थेद्वनि : ॥
 प्रतीहारी । स्त्री० हाःस्थितायाम् ।
 द्वारपालकर्मकर्त्याम् ॥ गौ० डीप्
 प्रतीनासः । पुं० करवीर । शतप्रा
 शि । हयमारके ॥
 प्रतुदः । पुं० हारीताद्रिपक्षिगणे ॥
 वधा । हारीतोधवलः पाखुडुच्चित्र
 पक्षोवृहक्षुकः । पारावतः खड्ग
 रीटः पिकाद्याःप्रतुदाः स्मृताः
 ॥ अत्रमुख्यपाठस्त्वयम् । कालक-
 ण्ठकहारीतकपोतशतपत्रिकाः ।
 सारिकाखड्गरीटश्चपिकाद्याः प्रतु
 दाः स्मृताः ॥ इति । भावप्रका
 शीयव्याख्यानुरोधत् ॥ प्रतुदा
 मधुरापित्तकफघ्नास्तुवराहिमाः ।
 लघवीशबबर्चस्काः क्षिप्रहातक
 राः स्मृताः ॥ अपिच । लावा
 द्याविष्करोवर्गः प्रतुदाजाह्वलाः
 मृगाः । लपवः शीतमधुराः कं
 पायाश्चहितानृषाम् ॥ इति ॥
 प्रतोदः । पुं० प्राजने । लोहप्रोता
 यो द्वयभादिप्रेरणदृष्टे ॥
 प्रतोरणम् । न० वर्णहरि ॥
 प्रतोली । स्त्री० शाममध्यमर्गि । रथ्या
 याम् । विशिषायाम् ॥ प्रतोलय-
 ति । तुलउन्मार्गि । चु० । षच् ।
 गौ० डीप् ॥
 प्रत्तः । वि० दत्ते ॥ प्रदीयतेस्म ॥
 बुदाब्दानि । ऋः । अचउपमर्गा

प्रत्यक्षम्

चडतितादेशः ।
 प्रत्तः । वि० पुरातने ॥ नद्यपुराणे
 प्रादितिचेनसमुच्चितसूत्रप्रत्तवः ॥
 प्रत्तक्चेतानः । पुं० त्वम्पदलक्ष्ये ॥
 प्रत्तक्त्वम् । न० सर्वान्तरत्वे ॥
 प्रत्तक्पर्णी । अपामार्गं ॥ द्रवन्ध्याम् ॥
 प्रत्तक्षिपर्णान्यस्याः सा । पाकक
 र्णैतिडीय् ॥
 प्रत्तक्पुष्पी । स्त्री० अपामार्गं ॥ प्रत्त
 क्षिपुष्पाख्यस्याः पाककर्णैतिडीय् ॥
 प्रत्तक्त्रयी । स्त्री० दन्व्याम् ॥ भूषि
 कपर्णाम् । सुतत्रेय्याम् ॥ प्रती
 चीत्रेयीयस्याः । समासान्त्वा
 नित्वत्वात्प्रकप् ॥
 प्रत्तक्षम् । अ० प्रत्तक्षे ॥ अक्षिश्चिप्र
 तीतिशैशादान् वयार्थत्वेनसमा
 सः । अक्षोरोभिमुख्यमित्यर्थे ० लक्ष
 योनाभिप्रतीतिवाव्ययीभावः प्रति
 परसमनुभ्योच्च्यदतिटच् ॥
 प्रत्तक्षम् । वि० प्रभाषविशेषे । श्रुती
 ॥ प्राजाग्यं प्रत्तनपेक्षत्वात् । इन्द्रि
 यशास्त्रे । ऐन्द्रियके ॥ इन्द्रियार्थं
 सन्निकर्षजन्यायांकाराग्रया० इन्द्रि
 याश्रितवृत्तिः प्रत्यक्षं प्रमाणम् ॥
 प्रत्यक्षज्ञानकारणं प्रत्यक्षम् । इन्द्रि
 यार्थं सन्निकर्षजन्यं ज्ञानं प्रत्यक्षम् ॥
 तद्विधिविधम् । निर्विकल्पकं सविक
 ल्पकत्वेति । तत्रनिष्प्रकारकांक्षा
 ननिर्विकल्पकम् । सप्रकारकांक्षा

प्रत्यक्षम्

नं० सविकल्पकम् । यथा० हित्वो
यम्० ज्ञात्तन्नीयं० श्रामोयमिति ।
प्रत्यक्षज्ञानहेतुरिन्द्रियार्थसन्निकर्षः
पङ्क्तिः । संयोगः संयुक्तसमवायः
संयुक्तसमवेतसमवायः ; समवेत
समवायः विशेषणविशेष्यभावश्चे
ति । तच्चक्षुषाघटप्रत्यक्षजनने०
संयोगसन्निकर्षः (॥ १ १ १ ॥)
घटरूपप्रत्यक्षे० संयुक्तसमवायः ; च-
क्षुष्यं युक्ते घटे रूपस्यसमवायात् रूप
स्वसामान्यप्रत्यक्षे संयुक्तसमवेतसम
वायः चक्षुःसंयुक्ते घटे रूपसमवेतान्त
चरुपत्वस्यसमवायात् ॥ ३ ॥ श्रोत्रेण
शब्दसाक्षात्कारे० समवायः सन्निक
र्षः ; कर्णविवरवर्त्याकाशश्रुत्योच
त्वात्० शब्दसाक्षात्कारश्रुत्यात्० श्रुत
श्रुतिनोच्यसमवायात् ॥ ४ ॥ शब्द
त्वसाक्षात्कारे० समवेतसमवायः
सन्निकर्षः ; श्रोत्रसमवेतशब्दे० शब्द
त्वस्यसमवायात् ॥ ५ ॥ अभावप्रत्यक्षे
विशेषणविशेष्यभावः सन्निकर्षः ;
घटाभाववद्भूतत्वमित्यत्र० चक्षुष्यं-
युक्ते भूतत्वे० घटाभावस्यविशेषणत्वा
त् ॥ ६ ॥ एतन्निकर्षपदत्वजन्यं
ज्ञानप्रत्यक्षम् । तत्कारणमिन्द्रियम्
। तस्मात्० इन्द्रियप्रत्यक्षप्रसाधनि
तिसिद्धम् ॥ इन्द्रियार्थसन्निकर्षोत्प
न्नं ज्ञानमव्यपदेश्यमव्यभिचारिव्यव
सायात्मकप्रत्यक्षम् ॥ प्रतिगतीऽद्य

प्रत्यक्षम्

म् । अत्यादयइतिसमासः ॥ चतु
भयविशेषे ॥ तत्पङ्क्तिधम् । प्राक्-
क्षम् ? रासनम् २ श्रावणम् ३ चा
क्षुपम् ४ स्पर्शनम् ५ मानसम् ६
निर्विकल्पकसविकल्पकसेदेनप्रत्ये
कंविधिधम् । निर्विकल्पकशुभ्रती
न्द्रियम् । सविकल्पकमनोयाज्ञम् ।
पङ्क्तिधप्रत्यक्षे० आश्रयसमहत्वं का
रणम् । इन्द्रियकारणम् । विषयेणस
ह० इन्द्रियसन्निकर्षोत्पत्त्यापारः ।
यथा । प्राणलादिप्रभेदेनप्रत्यक्षप-
ङ्क्तिधमतम् । प्राणशरीरोगन्धो
गन्धत्वादिरपिष्णुतः । तद्यारसो
रसज्ञायात्तद्यद्यदोपिचश्रुतेः ।
उद्भूतरुधंनयनस्य गोचरोद्भव्याखितस
न्निगृह्यत्वसदृश्ये । विभागसंयो
गपरापरत्वस्ये हद्रवत्वंपरिमाणयुक्त
म् । क्रियांजातियोग्यहृत्समवा-
यज्ञताहशम् । गृह्णातिचक्षुः स-
न्वन्वादाहोकोद्भूतरूपयोः ॥ उद्भू-
तस्पर्शवद्द्रव्यं गोचरः ; सोपिचत्व
चः । रूपान्यच्चक्षुषीयोग्यं क्षुपमचा
पिष्कारणम् ॥ द्रव्याध्वचेतुषोद्योगो
मनसाज्ञानकारणम् । मनोसाद्यं
सुखं दुःखमिच्छार्थं पीमतिः ह्य
तिः ॥ ज्ञानं यद्विर्विकल्पाख्यं तद
तीन्द्रियमित्यति । महत्त्वं पङ्क्तिधे
नुरिन्द्रियंकारणमतम् ॥ विषयेन्द्रि
यसम्बन्धोव्यापारः ; सोपिपङ्क्तिधः

प्रत्यक्

॥ इतिभाषापरिच्छेदः ॥

प्रत्यक्षत्वम् । न० अविद्यस्थितप्रतीति
कत्वे ॥प्रत्यक्षदर्शनः । चि० साक्षिणि ॥ प्रत्य
क्षदर्शनम् । यस्यसः ॥

प्रत्यक्षदर्शी । चि० साक्षिणि ॥

प्रत्यक्षदेवः । पुं० ब्राह्मणे ॥

प्रत्यक्षवादी । पुं० वीरे ॥

प्रत्यक्षी । चि० व्यक्तदृष्टार्थे ॥

प्रत्यक्षात्मा । पुं० चर्दशब्दप्रत्ययालम्ब
ने० आत्मनि ॥ जडानृताहङ्कारा
दिभ्यः सत्त्वज्ञानानन्दादिरूपतया
प्रतिषष्ठतिद्वतिप्रत्यक् । सचासावा
त्मान् ॥

प्रत्यक्षाशापतिः । पुं० वरुणे ॥

प्रत्यग्भृतः । चि० अन्तर्मुखीकृते ॥

प्रत्ययः । अभिगये । नूतने ॥ शोधि-
ते ॥ प्रतिनवसयमस्य ॥

प्रत्ययः । पुं० अष्टिच्छत्रदेवे ॥

प्रत्यङ्गम् । न० कार्याद्यध्वे ॥ यथा ।
प्रत्यङ्गकर्मानासाक्षिणिङ्गाङ्गानिकारा
दिकम् । इति ॥

प्रत्यङ्गिरा । स्त्री० देवीविशेषे ॥

प्रत्यङ्ग । ष० दिशि ॥ देशे ॥ काले ॥

प्रतीच्यादिशि० प्रतीच्यादिशः प्रती
चीदिम्बा । दिक्शब्देभ्यः सप्तमी
पञ्चमीष्वादिनाऽस्तीतिः । अर्द्धं लु
क् । सुव्यवहितलुक् ॥ ॥ एवंदिश-
यालोच ॥

प्रत्यनीकः

प्रत्यक् । चि० दिशि ॥ देशे ॥ काले ॥

प्राग्भवे ॥ सर्वान्दरेदृश्यादन्यस्मिन्
कोटकृतत्प्रथगितिचेत्० तादृगीद-
गितिद्वयम् । यत्रनप्रसरेच्छेतत्प्रत्य
गित्ववधार्यताम् ॥ निर्विशेषापरोक्षे
॥ जडानृताहङ्कारादिभ्यः सत्यज्ञा
नानन्दादिरूपतया प्रतिषष्ठतीति
तथा । छिन् ॥

प्रत्यक्षितः । चि० पूजिते ॥

प्रत्यनन्तरः । चि० प्रत्यासन्ने ॥

प्रत्यनीकः । पुं० शरी । शत्रौ । विरो
धिनि ॥ परपक्षसैन्ये ॥ न० अज-
ङ्कारवि० ॥ यथा । प्रतिपद्यमशक्ते-
नप्रतिकर्तुं तिरस्क्रिया । यातदौय
स्यसत्सुख्यैप्रत्यनीकतदुच्यते ॥ न्य-
क्कृतिपरमपिबिषयं साच्चान्निरसि
तुमशक्तेनकेनापियत्तमेवप्रतिपद्यसु
त्कर्षयित्तुं तदाशितश्च तिरस्करणम्
तदनीकप्रतिधिधितुल्यत्वान्० प्रत्य
नीकमभिधीयते । श्वानीकेऽभिधी
ष्ये तत्प्रतिनिधिभूतमपरंगूढतया-
क्तेनचिदभियुज्यते० तथेहप्रतियोगि
निविजेयेतदीधौन्यो दिक्षीयतदुच्य
र्थः । उदाहरणम् । त्वंविनिर्जितम
गोभवदपः साचसुन्दरभवत्तुरङ्गा
। पञ्चभिर्युगपदेवशरैसांतापयत्तु
शयादिष्वजामः ॥ यथा । यस्कि
क्षिदपयार्त्तुमजसः कायनियगम्
हीतविषयः । सात्त्विकसहशाक्त

प्रत्यभिवादः

तिष्ठतोरारुहिरिन्दुमधुनापिवाधते ॥
इन्दोरवतदीयतासम्बन्धितुखसम्ब-
न्धात् ॥

प्रत्यन्तः । पुं० स्त्री च्छदेशे ॥ प्रतिगती
ऽन्तम् । अच्चाद्यः क्रान्ताद्यर्थे०
इ० स० ॥ त्रि० सन्निकृष्टे ॥

प्रत्यन्तपर्वतः । पुं० पादे । प्रधानाऽ
द्विसमीपस्थबुद्रादौ ॥ प्रत्यन्तो०
महाद्वेः समीपे० यः क्षुद्रः पर्व
तः ॥

प्रत्यभिज्ञा । स्त्री० सुखमहमखापमि
च्छाद्यभिज्ञाने ॥ प्रत्यभिज्ञायते ।
प्रत्यभिपूर्वाज्जानाते रातसोपसर्ग
इच्छद् । टाप ॥

प्रत्यभिज्ञानम् । न० इन्द्रियकेशाने
॥ प्रत्यभिज्ञानं नाम पूर्वमनुभूतस्य
कालान्तरेपु माखेनतत्त्वोच्छेद्यपूर्व
कंज्ञानम् । तथाहि । आत्माहियो
इवाख्ये पितरावन्वभूर्वसपवेदानी-
स्याविरेनमृननुभवासीति । योर्हं
सुप्तः स्वप्नमद्राचंसपवेदानीं जागर्मी
ति च वाक्याद्यवस्थासु च० प्रत्यभिज्ञा
यते । प्रतिपूर्वाज्जानातेच्छुर्द ॥

प्रत्यभियोगः । पुं० प्रत्यपराधे ॥

प्रत्यभिवादः । पुं० अभिवाद्यस्त्रगुरो
राशीर्वचने ॥ अभिवादयिचेचागौ-
र्वादेः प्रत्यभिवादइतिव्याख्यानात्
॥ अचोत्तंपतञ्जलिना । अविदांसः
प्रत्यभिवादेनामोयेनप्रु तिपिदुः ।

प्रत्ययः

कामन्ते पुतुयिप्रोष्यस्त्रोष्विवायमहं-
वदेत् । स्त्रीयन्मासूमेच्छाद्ये संव्याक
रयमिति ॥ स्त्रीष्विधेति । प्रत्यभि-
वादेहिगुरुणाप्रुतः कार्यः । प्रुतं
कर्तुं न जानाति सस्त्रीवद्वक्तव्यः अथ
महमिति । नत्प्रत्यभिवाद्येदेवदत्तो
इमित्यादिनासंस्कृतप्रयोगेणो तिष्ठे
यटः ॥

प्रत्यभिवादमन् । न० प्रत्यभिवादे ॥

प्रत्ययः । पुं० अधीने ॥ शपथे ॥

ज्ञाने ॥ विश्वासे ॥ उदयति च परिच्छि
नृप्रत्ययेशास्त्रयोनी० गतवतिविल
यञ्चप्राक्तैपिप्रपञ्चं । सपदिपदमु
दीर्घंकेवलंप्रत्ययोयत् तद्विदिति
मिमौतेकोद्गदापण्डितोपि ॥ निश्च-
ये ॥ इतौ ॥ कार्यप्रत्ययते० जनकत्वे
नगच्छति० इतिव्युत्पत्त्याप्रत्ययशब्दः
कारणयत्नइत्वाहुः ॥ प्रतीयतेस्मात्
कार्यमिति व्युत्पत्त्यर्थे ॥ शब्दे ॥
प्रथितत्वे ॥ ततोयाध्यायमारभ्यपञ्च
माध्यायपर्यन्तंप्रकृतैः परतोदिदि
तेपुसन्नरादिवाचकोषु ॥ प्रकृतिपरए
वप्रत्ययः प्रयोक्तव्यः । प्रत्ययपरै
वप्रकृतिरितिभाष्यम् ॥ नकेवला
प्रकृतिःप्रयोक्तव्यानापिकिवलः प्रत्य
यः इतिच ॥ आचारे ॥ प्रत्ययन
म्० प्रतीयतेऽनेनवा । प्रत्येतीति-
वा । इण्प्रती । एरच् पुंसीतिचो
वा० पचाद्यज्वा ॥ प्रतिपिपयमय-

प्रच्यवसितम्

तिगच्छतीतिवादिग्रहै । अय० ।
 चच् । प्रत्ययाः सहकारिण्यदितिचि
 कासहृषण्यः ॥
 प्रच्यवकारिणी । स्त्री० सुद्रायाम् ।
 छाप० मोरछाप० द्र० भा० ॥ अ-
 भिज्ञाने ॥ प्रच्यवस्यनिश्चयस्यकारि-
 णी ॥
 प्रच्यवितः चि० । आर्षि । विश्वस्ते ॥
 प्रच्यवोविश्वासः सद्भावोऽस्य । त-
 दस्यसद्भावात्प्रतिपत्तौ च ॥
 प्रच्यवो । चि० विश्वासिनि ॥ प्रच्यवो
 अस्वस्य । इनिः ॥
 प्रच्यवः । पुं० पद्मसतारावान् ॥
 प्रच्यवो । रि० शची ॥ प्रतिकूलमर्थ-
 यितुंशोक्तः । अर्थयासावाग् । सुपी-
 तिणिनिः ॥ प्रतिवादिनि ॥ आर्षि-
 प्रतिपक्षे ॥ यथा । प्रच्यवोऽयतो
 लेख्यं यथावेदितमर्थिना । समासा-
 सत्तदर्थदर्शनात्मजात्वादिचिञ्जितम्
 ॥ अर्थ्यतेऽर्थः साध्यः सीत्या-
 स्तीत्यर्थोऽतत्प्रतिपक्षः प्रच्यवो ॥
 प्रच्यवस्यम् । न० निर्यातने । न्यासा-
 र्पणे ॥
 प्रच्यवितः । चि० प्रतिदत्ते ॥ प्रच्य-
 वकारणम् । न० कृशत्वकरे ॥ नि-
 चर्त्तके ॥
 प्रच्यवरः । चि० निरुद्धे ॥
 प्रच्यवसानम् । न० भक्षये ॥ भोजने ॥
 प्रच्यवसितम् । चि० भक्षये ॥ प्रत्य-

प्रच्यवम्

वसीयतेस्म । पोन्तकर्मणि । क्तः ॥
 प्रत्यवस्कन्दः । पुं० प्रत्यवस्कन्दने
 प्रत्यवस्कन्दनम् । न० व्यवहारोत्तर-
 प्रसेदे ॥ यथा । प्रत्यवस्कन्दनं नाम
 सत्त्वं गृह्येतम् । प्रतिदत्तं प्रतिग्रह-
 लब्धमिति वा । यथाहनारदः । अ-
 र्थिनाके खितीयोर्धः । प्रत्यवधीयदि-
 तंतथा । प्रपद्यकारणं ब्रूयात्प्रत्यव-
 स्कन्दनं स्मृतमिति ॥ हृहस्यतिरपि
 । अर्थिनाभिहितोऽर्थः प्रत्यवधीयदि-
 तंतथा । प्रपद्यकारणं ब्रूयात्प्रत्य-
 वस्कन्दनं हितदिति ॥
 प्रत्यवस्थाता । पुं० शची ॥
 प्रत्यवस्थानम् । ग० दूषणाभिधाने ॥
 प्रत्यवहारः । पुं० प्रलये ॥ प्रत्यव-
 हियन्ते प्राणिनीस्त्रिन् । ह्रज्० ।
 अवहाराधारितिवज् ॥
 प्रच्यवायः । पुं० अद्भुतमुखनिवन्धने
 पाये ॥ प्रच्यवायते । प्रच्यवपूर्वादि-
 यतेर्घञ् ॥
 प्रच्यवेद्यः । चि० एतावत्कृतमेताव-
 त्कृतव्यमित्यनु सन्धानेनविचार-
 शीवे ॥
 प्रच्यवशा । पुं० गैरिवी । गिरिसृदि ॥
 प्रच्यवस्तः । चि० प्रक्षिप्ते ॥
 प्रच्यवम् । अ० प्रतिदिने ॥ अष्टः
 अष्टः प्रसिद्धः यवार्थेऽव्यर्थभावेन
 पुंमयादन्तरणामिति समासात्
 अष्ट् । टिलोपः ॥

प्रत्यादेश :

प्रत्याकार : । पुं० खड्गकोपि ॥
 प्रत्याख्यात : । पुं० दूरीकृते । निरा-
 कृते ॥ प्रत्याख्यायतिस्म । ख्याप्र-
 कवने० चञ्चिडादेशोवा । स्तः ॥
 प्रत्याख्यानम् । न० निराकरणे ।
 निरसने ॥ ख्या० चञ्चिडादेशोवा
 । ल्युट् ॥
 प्रत्याख्येय : । चि० प्रणीये । प्र-
 याख्यातुंयोग्ये ॥ अचोयत् । ईत् ॥
 कुशा : शान्त्तपयोगम्बा : प्रत्याख्ये-
 यंनवारिच । अयाचिताहृतंयाञ्च
 मपिटुञ्जुतकर्मणः ॥ अन्यत्रकुल-
 टापखलपतिर्भ्योहिषस्तथे । तगरुड
 पुराणे अध्यायः ॥
 प्रत्यागत : । चि० पुनरागते ॥ स-
 न्निवृत्ते ॥
 प्रत्यागमः । पुं० प्रत्यागमने । फि-
 रकेचावना० इ० भा० ॥
 प्रत्यागमनम् । न० पुनरागमने । प्र-
 त्यागमे ॥
 प्रत्यादिप्तः । चि० आच्छिद्यप्रहीतु
 मिच्छी ॥
 प्रत्यादिष्टः । पुं० निराकृते । निर-
 स्ते । माभागच्छे ख्यायुक्ते । प्रति-
 रुचे ॥ प्रत्याख्याति ॥ प्रत्यादिश्य
 तेद्य । दिशश्चित्सर्वने । त्तः ॥
 प्रत्यादेशः । पुं० निराकृतौ । प्र-
 त्याऽऽख्याति ॥ प्रसङ्गनिवारणे ॥
 शक्तं प्रतिदिशतायाउपदेशे ॥ प्रत्या

प्रत्याहार :

देशनम् । दिश० । घञ् ॥
 प्रत्यायः । पुं० विश्वासे ॥
 प्रत्यायकः । चि० प्रतीतिजनके ॥
 यथा । वर्षसमूहरूपतयाशब्दोऽर्थ-
 स्यप्रणायकइति ॥ यथावाहिरादै-
 जित्यत्रहृदिशब्दस्यप्रत्यायकत्वमा-
 देचांप्रत्याय्यत्वम् ॥
 प्रत्यायनम् । न० प्रतीतावानयने ॥
 बोधजनने ॥
 प्रत्यायितः । चि० विश्वसनीये ॥ प्र-
 त्त्ययएवप्रत्यायः तंप्राप्तः ॥
 प्रत्याखीटम् । न० धन्विनांयुक्तकाले
 अरण्यवासभेदे । ऊर्ध्वस्थस्ययामपा-
 दप्रसारिदक्षिणपादसङ्कोचे ॥ चि०
 अशिते ॥ प्रत्यालेषनम् । लिट्० ।
 नपुंसकेभाषेतः ॥
 प्रत्याशा । स्त्री० अभिलाषी ॥
 प्रत्यासक्तिः । पुं० सामीप्ये ॥
 प्रत्यासन्नः । चि० निष्कटवर्तिनि ॥
 प्रत्यासरः । पुं० सैन्यगृष्टे ॥
 प्रत्यासारः । पुं० व्यूहस्यपथाप्राने ।
 व्यूहस्यपथाद्व्यूहान्तरे । व्यूहपा-
 थौ । प्रतीपमासारयतिभग्नान्
 । स० । ख्यन्तः । अच् ॥
 प्रत्याहतः । चि० कुण्डिते ॥
 प्रत्याहरणम् । न० प्रत्याहारे ॥
 प्रत्याहारः । पुं० उपादाने । सख
 दिपथेभ्यइन्द्रियाणांप्रत्याहारणे ॥
 खल्वत्रिपयासम्प्रयोगेचित्तस्यखरु

प्रत्युत्तरम्

पानुकारपवेन्द्रियाणामितिपातञ्ज
ला : । विषयेभ्योनिगृहीतानीन्द्रि-
याणिचित्तरूपाग्र्येवभवन्ति । तत
श्चक्षिपाभावात्चित्तधारणादिकं
निर्वहतीत्यर्थः ॥ सर्वासीन्द्रिया
णिसुखविषयेभ्यः प्रत्याहरतीति-
तथा ॥ विषयेष्वात्मतादृष्टात्मनस-
श्चित्तमज्जनम् । प्रत्याहारः सवि-
ज्ञेयोभ्यसनीवोसुमुज्जभिः ॥ प्रत्या-
हरणम् । ङञ् । घञ् ॥ अचरस-
माम्नाये । अल्पीनवहूनांश्चहणे ।
व्याकरणपुस्तिकेष्वन्वयान्तरादिषु ॥
प्रत्याङ्घ्रियन्तेसङ्घिष्यन्तेवर्णायच ।
कारणाधिकरणयोश्चेतिख्युटिप्राप्ते
ह्यत्यल्युटोवहूणमितियहूलोहोर
धिकरणे घञ् ॥ प्रतिकार्यमाङ्घ्रिव-
न्तेवा ॥

प्रत्याहारयोगः । पुं० शोचादीनी
न्द्रियाखन्व्यं संयनाग्निपुञ्जतृतीति
विहिते ॥

प्रत्युक्तः । चि० दत्तोपरि । प्रतिवा-
प्ये ॥

प्रत्युक्तिः । स्त्री० प्रत्युत्तरे ॥

प्रत्युत्क्रमः । पुं० प्रयोगार्थे । फलारम्भे
प्रथमप्रयोगे ॥ प्रत्युत्क्रमणम् । घञ् ॥

प्रत्युत्क्रान्तिः । स्त्री० प्रत्युत्क्रमे ॥

प्रत्युत्तरम् । न० प्रतिवचने । उत्तरे ।
उत्तरं प्रति । उत्तरे ॥ यथा । नमेयं
भूमिः क्रमागतत्वात् । इतिवाच्येति ॥

प्रत्युपवेशनम्

ममेयंभूसिर्देशवर्जोपमुज्यमानत्वात्
इतिप्रत्युत्तरं ॥

प्रत्युत्थानम् । न० अभ्युत्थाने । गात्रो-
त्थानपूर्वकसन्धाने । प्रत्युत्थीयते
ऽथ । ङा० । ल्युट् ॥

प्रत्युत्थपत्रः । चि० उत्पत्तिविशिष्टे ॥
प्रत्युत्थयतिस्म । पद० । क्तः ॥

प्रत्युत्थपत्रमतिः । चि० प्रगल्भे ।

प्रतिभायुक्ते ॥ सूक्ष्मबुद्धियुक्ते । कु-
शाचीयमतौ ॥ कार्याधिसरणप्रत्यु-
त्थानामतिर्यस्वसः ॥

प्रत्युद्गतः । चि० प्रत्युद्गते ॥ प्रत्यु-
द्गन्वतेस्म । गम्ल० । क्तः ॥

प्रत्युद्गमः । पुं० आगच्छतोर्गुर्वादिः
सन्मुखगमने । अभ्युत्थाने ॥ प्रत्यु-
द्गमप्रत्ययनाभिवादनं विधीयते
साधुमिथः । गुमथ्यने । प्राज्ञैः पर-
रक्ष्यं पुरुषायचेतसागुहाशयावैभवे
हमानिने ॥

प्रत्युद्गमनम् । न० प्रत्युद्गमे ॥

प्रत्युद्गमनीयम् । न० धीरांशुकदये ॥
चि० उपपत्त्यर्थे । समुपस्थानयोग्ये
प्रवर्जनीये ॥

प्रत्युद्घातः । पुं० प्रत्युद्घाते ॥

प्रत्युद्यतः । चि० निवेदित्ये ॥

प्रत्युपकारः । पुं० उपकारं प्रतिउप-
कारे । प्रतिपिप्ले ॥ प्रतिफर्षुम-
शब्दमधीवितान्मरणपरम् ॥

प्रत्युपवेशनम् । न० निरोधने ॥

प्रथित :

प्रत्युप : । चि० खचिते ॥
 प्रत्युष : । न० प्रभाते ॥ प्रलोपत्यन्
 कारम् । उपदाहे । उप : क्तिदि
 लसिः अन्वोपसर्गनिवृत्तयेप्रतीति ॥
 प्रबूढ : । चि० हृते । बहिष्कृते ॥
 प्रबूष : । पुं० अहर्मुखे । प्रभाते ॥
 वसौ ॥ प्रबूषति० रुजतिकामुका
 न् । ऊपरुजायाम् । इगुपधैतिकः ॥
 प्रबूष : । न० प्रबूषे ॥
 प्रबूह : । पुं० विघ्ने ॥ प्रबूहनन्
 । ऊह् । घञ् ॥
 प्रबोकम् । न० एतमेकम्प्रतीत्यर्थे ॥
 प्रबोना : । चि० चौर्वादिशिक्षे ॥
 प्रबो नस : शिक्षका : खुचीर्यादी
 तत्तदेनसि ॥
 प्रबनम् । न० विस्तारे ॥
 प्रबम : । चि० आदी ॥ प्रधाने । सु-
 ख्ये ॥ प्रथमे । प्रथमप्रबने विस्तारि
 वा । प्रथेरमच् । प्रथमचरमेति
 सर्वनामत्वात्पदे० लस : शी । प्र-
 वमे प्रथमा : ॥
 प्रथमा । स्त्री० सु० औ० जन् इति
 चिके ॥
 प्रथयन् । चि० विस्तारयति ॥
 प्रथा । स्त्री० ख्यातौ । प्रसिद्धिप्र-
 याम् ॥ प्रथनम् ॥ प्रथ० । भिदा
 यद् ॥
 प्रथित : । चि० विख्याति ॥ प्रथतेत्य
 । प्रथ० । अकर्मकत्वात्कार्त्तवित्तः

प्रदक्षिण :

दृष्ट ॥
 प्रथिति : । स्त्री० ख्यातौ । प्रथते
 प्रथ० । पदिप्रथिभ्यांनिदित्तिः ॥
 तितुचेष्वप्रहादीनामितोद् ॥
 प्रथिमा । पुं० पार्थिवे । पृथुल्ये ॥ पृ-
 थोर्भावे ; । पृथ्वादिभ्यदमनिञ्जेति
 दमनिच् । रश्चतोरितिरश्चादेशः ।
 टेरितिटिलोपः ॥
 प्रथिष्ठ : । चि० अतिशयेनप्रथौ । अ-
 तिल्लहति ॥
 प्रथीयान् । चि० पृथुतर ॥ ईयसुनि०
 रश्चतोह्लादेरितिरेफादेशः ॥
 प्रद : । चि० प्रदातरि । प्राकर्षणदृ-
 त्ति । उदाङ् । कः ॥ मे दान्
 इतिकर्मरूपपदेविधानाद्भक्तः । त
 स्मादसाधुरेवायम् ॥
 प्रदक्षिणः । पुं० न० दक्षिणावर्तेनदेय
 तानुदिश्यधमने ॥ यथा । एकदे
 व्यांरवौसप्त चोबिन्दुयोर्दिनायके ।
 चत्वारिकेगवेन्दुर्वात् शिवेचार्यप्रद
 क्षिणम् ॥ सर्वदेवतुष्टिदप्रदप्रदक्षि
 णम् यथा । प्रसार्यदक्षिणं हस्तं स्वयं
 नम्रगिराः पुनाः । दक्षिणं दृग्ं व
 न्पाश्र्वं मनसापिचदक्षिणः ॥ संह
 त्पिवांशेष्टयेतादेव्यापीति : प्रवा-
 यते । सचप्रदक्षिणोत्तयः सर्वदेवी
 घतुष्टिदः ॥ षटोत्तरगतयन्तुटेव्याः
 सुर्वात्प्रदक्षिणं सर्वाङ्कामान् समा-
 साद्यप्रथाग्मोचनवाप्रुयात् ॥ मन-

प्रदर :

सापिचयोदयाह्वयै भक्त्याप्रदक्षि-
णम् । प्रदक्षिणाद्यमगृहेनरकाशि-
नपश्यति ॥ अपिच । दक्षिणाद्वाय
वीगत्वादिशंतस्त्राशशाश्वीम् ।
ततश्चदक्षिणांगत्वानसंस्कारस्त्रिको
णवत् ॥ अर्धचन्द्रमहेमस्त्रपृष्ठतयस
भौरितम् । शिवप्रदक्षिणेमन्त्रीष-
र्धचन्द्रकमेणतुं ॥ सव्यासव्यक्रमेणै-
वसोमसूत्रंनलङ्घयेत् ॥ प्रसार्यदक्षि
णहस्तंस्त्रयंनमश्चिरा : पुनः । दर्श
येदक्षिणंपार्श्वमनसापिचदक्षिणः ॥
त्रिधाचवेष्टयेत्सम्यक्देवतायाः प्र
दक्षिणम् ॥ एकहस्तप्रसांग्यपर्यथा
पिप्रदक्षिणम् । अकालिदर्शनंविष्णो
र्हन्तिपुण्यपुराकृतम् ॥ प्रगतोदक्षि
णम् । तिष्ठद्गुप्रभृतीनिचद्वयव्यधी
भावः ॥

प्रदत्तः । चि० प्रकर्षेणदर्शने ॥

प्रदरः । पुं० विदोर्णभूभागे । विदारि
॥ गरे । वाणे ॥ भङ्गे ॥ मारीरुग्-
भेदे । अमृगदरे ॥ तत्तु फलितयोन्वा
रक्तादिधातुघरणे ॥ अखनिदानं
यथा । विरुद्धमद्याध्ययनादकीर्णा
दगर्भप्रपातादतिभैद्युनाह । यान्ता
धुणोकादतिकर्षणाश्चभाराभिघाता
च्छयनाहिवाच ॥ अमृगदरंभवेत्स
र्वसाद्रमर्हसवेदन्म् ॥ तस्यातिष्ठ
दधीदोर्वल्यथमोमूर्च्छान्मदमृपा ।
दाहः प्रलापः पाण्डुत्वन्न्द्रारोगा

प्रदीपः

अवातनाः ॥ सचतुर्विधतत्तोयथा
। तंशेष्मपित्तानिलसन्निपातैश्चतुः
प्रकारं प्रवदन्तिहृद्भाह्वति ॥ प्रदीप्ये
ते० प्रदरखमनेनवा । हृदिदारुणे
। अदोरप् ॥ गर्ते ॥ प्रकृष्टमये ।
चि० तद्वति ॥

प्रदर्शनम् । न० संदर्शने ॥ दिङ्मात्र
दर्शने ॥ प्रदृश्यते । दृशिर् । ल्युट्
प्रदर्शितः । चि० आलोकिते ॥

प्रदलः । पुं० वाणे ॥

प्रदानम् । न० दाने ॥ प्रदीयमाने ॥

हुदाञ् । प्रपूर्वः । प्रकृष्टदाने ॥

प्रदानोचितः । चि० दानपार्श्वे ॥

प्रदिग्धम् । न० मांसव्यञ्जनभेदे ॥

यथा । मांसं बहुघृतैर्भृष्टं सित्वाचो-

ष्याभ्युनामुहुः । जीरकाद्यैः समा

युक्तं परिशुष्कं तदुच्यते ॥ तदेव घृत

तक्त्वाद्यं प्रदिग्धं सविजातकम् ॥

चिप्रकर्षेणालिप्ते ॥

प्रदिक् । स्त्री० विदिशि ॥ दिग्भ्यः

प्रगता । शान्ता ॥

प्रदिष्टः । चि० निर्दिष्टे । प्रदर्शिते ॥

प्रदीपः । पुं० मृष्टमणौ । दर्शने ।

कञ्जलधुजे । दीपे । दीप० इ०

भा० ॥ दीपवत्साध्यकसंख्यासौजसा

द्यैशभैरव । हस्तेचदीपीदासव्योन्नतु

भूमौकदाचन ॥ सर्वसहावमुमती

सहतेनस्विदंश्यम् । अकाव्यं पाद-

घातश्चदीपतापंतथैवच ॥ प्रदीप्यते

प्रदेशिनी

ऽनेनवादीपयतिप्रकाशयतिवा ।
दीपीदीप्ती । प्रगुपधत्वात्क । च-
ञ्वा । अञ्वा । प्रीन्वोपसर्ग
निवृत्त्यर्थः ॥

प्रदीपनः । पुं० स्थावरविपभेदे ॥ त
ल्लक्षयथा । वर्धतीलीहितोयः स्या
दीप्तिनान्दृष्टनः प्रभः । महादा
हकरः पूर्वेःकथितः सप्रदीपनः ॥
चपिच । प्रदीपनस्तुदहनोरक्तवर्णो
ज्जनाद्रिजः ॥ इ० ॥ त्रि० प्रका
शके । प्रकर्षेणदीपयति । शिज
न्वादीपित्युः ॥

प्रदीप्तः । त्रि० प्रज्वलिते । दृष्टमाने ॥
पूदीप्ता । स्त्री० रथियुक्तदिशि ॥
पूद्वीपतः । चि० उपहृते ॥
पूद्वेयः । त्रि० पारितोषिके ॥
पूद्वेयः । पुं० देशमात्रे । छिन्ती ।
आस्थाने । अद्ययाजे ॥ तर्जन्यहुष्ठ
सञ्चिते ॥ भिन्ती । एकदेशे । पू-
दिश्यते । दिश० । एतद्योतिषञ् ।
उपसर्गध्वजोतिपात्रिकोदीर्घाभा
वः ॥

प्रदेशनम् । न० प्राभृते । उपायने ।
उपहारे ॥ प्रदिश्यते । दिश० । वृ
त्त्युत् ॥

प्रदेशिनी । स्त्री० तर्जन्याम् । प्रदिश्य
तेऽनवा । दिश० । करणेत्त्युत् ॥

प्रदेशिनी । स्त्री० तर्जन्याम् ॥ प्रदि
शति । दिश० । सुपीतिगिनिः प्र

प्रद्योतनः

देशीस्वस्यावा । इनि० ॥

प्रदेहः । पुं० आलेपभेदे । प्रलेपे ॥
आर्द्राघनस्योष्णः स्यात्प्रदेहः स्त्री
प्रायातहा ॥ अनुलेपनाभ्यहादी ॥
प्रदोषः । पुं० रजनौमुखे ॥ त्रिसुह
र्त्तः प्रदोषस्याद्रवावस्तंगतेसतीत्वं
के ॥ प्रदोषोऽस्तमयादूर्ध्वघटिका
द्यमिष्यतद्वत्त्युत् ॥ प्रकृष्टदोषे ॥
दुष्यति । दुष० । षच् । टाम् ।
प्रारम्भोदोषायाः प्रादिसमासः ।
प्रारब्धादोपायस्मिन्वा । गोस्त्रियो
रितिऋसः ॥

प्रदोषप्रतम् । न० प्रदोषदिनेक्रियमा
णं व्रतानुष्ठाने ॥ यथा । यत्रदेवोमहा
देवोदेवीसंस्थाम्प्रविष्टरे । नृत्वंदरे
तिपुरतःसार्धदेव्यानिशानुखे । तयो
पोष्यरजान्याद्दी प्रदोषेप्रलक्ष्मिवा
म् । प्रतिपत्तंविश्विषिणसदेवोप्रीति
कारकमितिश्रीदेवीभागवतीश्रीदेवी
गीता ॥

प्रद्युम्नः । पुं० कामदेवे । कन्दर्पे ।
वृद्धध्वजिष्ठारि । वासुदेवांशवि०
यथा । अनिजयः स्वयंभक्त्याप्रद्यु-
म्नः कामपश्यच । बलदेवः स्वयं-
शेषः ह्यप्यस्यप्रकृतैः परः ॥ प्रहृ-
ष्टद्युम्नंवलमस्य ॥

प्रद्योतः । पुं० सातमे । प्रकाशे ॥
प्रहृष्टोद्योतः ॥ रगती ॥

प्रद्योतनः । पुं० सूर्ये ॥ ह्यप्रद्योत-

प्रधी :

दः ॥ न० द्युतौ ॥

प्रद्राणकः । चि० कुत्सितामवस्थांप्रा
प्ति । अन्नजाभादन्वावस्थांप्राप्ति ॥

प्रद्रावः । पुं० पलायने । अपक्रमे ॥
पृ० द्रवणम् । द्रु० । प्रेद्र, सुसुव-
इतिघञ् ॥

प्रधनम् । न० द्युधि । रणे । दारणे ।
डुधाञ् । कृपृवृजीतिक्युः ॥

प्रधर्षणम् । न० अभिभवे ॥

प्रधानम् । न० प्रकृतौ । गुणसाम्याव-
स्थायाम् ॥ परमात्मनि । वृद्धौ ॥

प्रधत्ते सर्वमात्मनि । अन्यचापी-
तियुच् ॥ चि० उत्तमे ॥ प्रदधा-
ति । डुधाञ् । ल्युट्० युञ्वा ।

प्रधत्ते ० प्रधीयतेऽनेनास्मिन्वा । क
र्त्तृकरणादौल्युट् ॥ पुं० न० महा-
माने । सेनापत्यादौ ॥ प्रधीयते ।

कृत्यल्युट्प्रतिक्त्वापि ल्युट् ॥ प्र
धानानुयायिनौजनव्यवहारभधन्ति
॥ प्रधानस्य प्रधानेन सह निरोधी-

नतुदुर्वलेन ॥

प्रधानात्ता । पुं० जगत्प्रकृतौ । मा-
वायाम् ॥

प्रधावनः । पुं० याजौ । चि० प्रकृ-
ष्टगमनविशिष्टे ॥ प्रकृष्टधावनयस्य ॥

प्रधिः । पुं० रयसाचक्रान्तेभूमिस्र-
ग्निभागे । निग्याम् ॥ प्रधीयतेऽनेन ।

डुधाञ् । उपसर्गेधीः क्विः ॥

प्रधीः । चि० उत्कृष्टदुवियुक्ते ॥ प्रकृ-

प्रनिघातनम्

ष्टधायति । ध्वी० । अ.यतेः स-
म्प्रसारणञ्चेतिक्विप् । हलश्चेतिदो

र्घः । नित्यस्त्रीत्वाभावाज्जनदौ-
त्वम् । प्रकृष्टाधीर्यस्योतिवियहेतुन

दौत्वम् ॥ स्त्री० पृ० कृष्टवृ० धी० तयु-
क्तायाश्च ॥ पृ० कृष्टाधीः पृ० कृष्टा-

धीर्यस्यवो ॥

प्रधूपितः । चि० प्रकर्षेणतप्ते । दीप्ते
च ॥ क्लेशिते ॥ प्रकर्षेणधूपितः ॥

प्रधूपिता । स्त्री० क्लेशितायाम् ॥ रवि
गन्तव्यदिशि ॥

प्रधूमितः । चि० सञ्जातधूमे । ता०
स्त्री० सूर्यगन्तव्यदिशि । प्रकर्षेण

धूमः संजातीस्यता० इतच् ॥
पृ० ध्वंसः । पुं० विनाशे । पृ० कृष्टो

ध्वंसः ॥

पृ० ध्वंससाभावः । पुं० अभावविशिष्टे ॥
सच० सादिरन्तः प्रध्वंसः उत्प-

त्ते रनन्तरमकार्यस्य । घटादावति
व्याप्तिवारणायानन्तवृत्ति । आका

शादावतिव्याप्तिवारणायसादिरि
ति ॥ प्रध्वंसस्यानावभाषय ॥
कपालेयुघटादेर्विद्यमानस्यैवाभाषः

प्रध्वंससाभावग्निरोगावजनककृत्ति
सत्कार्यथादिनः ॥

प्रगोदरः । चि० विस्तृतोदरे । भ्यु-
त्तोदरे ॥ प्रकर्षेणतनन्वमुदरं वस्य
॥ रीम्बी० ॥ युपादिनृत्वाज्जणः ॥
पृ० निघातनम् । न० पृ० निघातने ।

प्रपञ्च :

वधे ॥

पुं० सञ्चये ॥ विस्तारे ॥
 पुं० तारथे । विपु लम्बने ॥ विपर्धा
 से ॥ विपर्यासी ॥ वैपरीक्ष्य भ्रमो
 वामार्थेतिस्त्रानौ ॥ संसारे । नाम
 रूपकण्ठे है तभे दविस्तारे । आका
 शादिदेशस्ते जगद्विस्तारे ॥ पुं० च
 ते । पचिव्यक्तौ करणे । पचाद्यच्
 ॥ अध्यारोपापवादाभ्यानिपुं० पुं
 चंप्रपंचते । अतः प्रपंचो न वास्तवः ।
 यथा कुर्वीहपादाचार्याः । पुं० चो
 यदि विद्ये तन्निवर्त्ते तनसशयः ।
 मायामात्रमिदं है तमहै तं परमार्थ
 तः । विकल्पोधिनिवर्त्ते तकल्पितो
 यदि केनचित् । उपदेशादयं वादी
 ज्ञाते है तं न विद्यते ॥ पुं० चस्य
 किं कारणं किं स्वरूपमित्यादितर्क
 कात्तं चनकर्त्तव्यं तस्य मायामय
 स्वादिच्छाहुराचायावधा ॥ किमि
 दं किमस्य रूपं कथमिदमभूदसु-
 ष्यकीहेतुः । इति न कदापि विचि
 न्यचिन्त्यं मायेति श्रीमता विप्रश्नम् ॥
 दंति निदारुकारिदारुतिरोभव ।
 तिसोपितत्रे ॥ जगत्तथा परमा
 त्तापरमात्मन्यपि जगत्तिरोधत्ते
 ॥ सात्ममयेम इतिपटीविविधजगच्चि
 त्त्वात्मना लिखितम् । स्वयमेवकी
 धलमसौ पश्चन्प्रमुदं पुं० यातिपरमा
 त्ता ॥ तथा जोहो गीगनी हृदये

प्रपा

। जगच्चिन्समालिख्यस्त्रिंशान्ति
 फयात्मनि । स्वयमेवसमालोक्यप्री
 याति भगवान् शिवइति ॥

प्रपञ्चितम् । चि० विस्तारिते ।

प्रपञ्चोपशमः । पुं० चात्मनि ॥ पुं
 पञ्चसाउपशमोयस्मिन् ॥ चिन्मा-
 त्रममलमक्षयमदयमानन्दमनुभवा
 रुठम् । ब्रह्मैवास्मितदन्वन्नकिञ्चि-
 दस्तीति निश्चयो विदुषाम् ॥

पुं० पथः । चि० शिथिले ॥

प्रपथ्या । स्त्री० इरीतश्चाम् ॥ पुं० क-
 र्थेषुपथ्या ॥

पुं० पदम् । न० पादाये ॥ प्रकृष्टं प्रार
 थ्यं प्रगतं वापदम् । प्रादयोगतादा
 र्थे प्रथमयेतिसमाप्तः ॥

प्रपदनम् । चि० प्राप्तिसाधने ॥ प्रप-
 द्यतेऽनेन । पद० । ल्युट् ॥ शर-
 णंगमने ॥

प्रपद्यमानः । चि० मन्यमाने ॥

प्रपन्नः । चि० शरणागतं ॥ सत्तदेव
 प्रपन्नायतप्राप्तौति चयाचते । अर्भयं
 सर्वयातस्मै ददास्ये तद्व्रतं मम ॥
 प्रपद्यतेऽस्मै । पद० । क्तः । प्राग-
 ते ॥ प्राप्ते ॥

प्रपन्नाडः । पुं० एडगजे । चक्रमर्द-
 के ॥

प्रपा । श्री० पानीयशालिकायाम् ॥
 प्रपिबन्वस्थाम् । मापाने । यात-
 इत्यङ् ॥

प्रपित्सु :

प्रपाठक : । पुं० सामवेदाध्याये ॥
 प्रपाणि : । पुं० करसाधोदेशे । पा
 गितले ॥
 प्रपात : । पुं० चतटे । भृगौ । निरव
 लम्बनपर्वतपार्श्वे । यस्यात्पतने
 ऽवस्थानक्रियाविशेषोनास्ति० तस्मि
 न् । प्रमतन्वस्मात् । पत्तु० । अ-
 कर्त्तरीतिघञ् । निर्भरे ॥ अथ
 वरकन्दे ॥ कूले० । इतिहेमचन्द्रः
 पतनप्रदेशे । यत्रपततितन ॥ प्रप
 तत्वस्मिन् ॥
 प्रपान : । पुं० अङ्गस्योत्तरोष्ठतले ॥
 प्रपाथी । चि० पानकर्त्तरि ॥ रक्षथक
 र्त्तरि ॥
 प्रपाथनम् । न० वनान्तरे । कासार-
 ख्ये ॥ चि० प्रकर्षेणश्रुतिजनके ॥
 प्रपितामहः । पुं० पिहपितामहे ।
 पितामहपितरि ॥ विधातरि । अ
 क्षणि ॥ हिरण्यगर्भस्यापिपितरिवा
 सुदधे ॥ प्रकर्षेणप्रितामहः । प्राद
 यदति समासः ॥
 प्रपितामही । स्त्री० पिहपितामह्याम्
 ॥ प्रपितामहपत्न्याम् । खेनभ
 र्त्तसापुत्रावसातामुहृत्स्वधामवम्
 ॥ पितामहीघर्षे नैवस्त्वे नैवप्रपि
 तामही । प्रकर्षेणपितामही ॥
 प्रपित्सु : । चि० प्राज्ञमिच्छी ।
 पतले : सन्नन्ताटु : प्रत्ययः ।
 । नगिमीनित्वादिना० दूमादेशः

प्रफुल्ल :

अत्रलोपोऽभ्यासस्यैव्यभ्यासलोपः
 प्रपुन्नाटः । पुं० चक्रमर्हे ॥
 प्रपुंनाडः । पुं० एडगजे । पद्माटे
 द्विपञ्चातं प्रपुन्नाडशाकं सुखे दितं
 पिण्डितवाटवाट । ससैश्वरं राजि।
 कयासुदिम्भं विमर्शं सेव्यं क्वधितं।
 हिपाच्यम् । प्रपुंनाडीलघुः स्वादु
 र्वातिश्चेत्प्रहरः परः ; तित्तः क
 कापटः श्वासकासकुष्ठकर्मौण्डये
 ॥ पुमांसंजाडयति । नडभंशे ।
 चु० । यार्थं खण् । मस्यानुस्वारप
 रसवर्षीप्रकृतः प्रगतोवापुन्नाडः
 प्रपूरिका । स्त्री० कण्टकार्याम् ॥
 प्रपूरितः । चि० दग्धे । पूरिते ॥
 प्रपौरुडरीकम् । न० पुण्डर्ये । हेस्ति
 नांमनुष्याणाञ्चक्षुष्ये द्युद्रविटपे ।
 शालपर्णीमन्त्रतुल्यच्छदे । चक्षुष्ये
 पुण्डरिया इति गौ० भा० प्र० ।
 स्थलपद्मे तिप्र० ॥ पुण्डरीकेष्वसदृ
 शम् । शेषे० इत्यण् । प्रकृतं पौरुड
 रीकम् । यद्वाभ्यार्धेऽण् ॥
 प्रपौषः । पुं० पुत्रसर्पौषे । पौषस्य
 पुषे । प्रतिनप्तरि ।
 प्रपौषी । स्त्री० पौषस्यपुत्र्याम् ॥
 प्रफुल्लः । चि० उन्फुल्ले । सम्फुल्ले । फु
 ल्लोविकासिते ॥ फलति । विफला०
 । जीतः क्तः । धादित्तये तीडभा
 वः । तिचेत्युत्त्वम् । अनुसर्गात्फु
 ल्लोरेतिनिष्ठातन्वत् । प्रादिस

प्रवालः

मासः । प्रफुल्लतिना । फुल्लधिक
सने । प० अच् ॥

प्रवन्धः । पु० सन्दर्भे रचनायाम् ।
काव्यादिसधने ॥ पूर्वापरसङ्गती ॥
प्रवाहे ॥ प्रकृष्टोवन्धः ॥

प्रवन्धकल्पना । स्त्री० कथायाम् ॥ प्र
वन्धकल्पना ॥ प्रवन्धस्वयम्भिषे-
यकल्पनास्वयंरचनाया ॥ प्रवन्धक-
ल्पनास्तोकसत्यांप्राज्ञाः कथांवि
दुः । परस्परश्रयायास्त्रात्सामता
स्थायिकाकचित् ॥ इतिशोलाह
लाचार्यः ॥

प्रवलः । पु० पल्लवे ॥ वि० प्रकृष्टवल
संयुक्ते ॥ प्रकृष्टवलमस्य न० प्रकृ-
ष्टवले ॥

प्रवला । स्त्री० प्रसारिण्याम् । प्रकृ
ष्टवलमसाः अस्यावा ॥ प्रकृष्टव
लयुक्त्यायाम् ॥

प्रवालः । पु० न० अभिनवपल्लवे ।
किञ्चलये ॥ शीघ्रादण्डे । अकारक
मणौ । विदुषे । लतामणौ । रक्तध
र्षवर्तुलाकाररत्नवि० । मंगा० दू०
भा० ॥ तस्यशुभाऽशुभलक्षणं यथा
। शुद्धनन्ददंष्ट्रं किञ्चं गात्रसुरत्र
कम् । समंगुस्त्रिराहीनप्रवालधार
येष्कुभम् । गौरंरत्नजलाक्रान्तं वर्ज
सूक्ष्मसकोटरम् । रूक्षकृष्णं लघु-
प्रवेतंप्रवालमशुभंत्वजीत् ॥ विशेषी
युक्तकल्पतारोनुसन्धेयः ॥ प्रक-

प्रवीधितः

पैशावस्यतेसंनियते । बलसंवरणे ।
यञ् ॥ यदा । प्रवलति । बलप्रा-
बने । ज्वलतीतिषः ॥ यदा० य-
न्तात्पचाद्यच् ॥ जीवशाके ॥

प्रवालकः । पु० जीवशाके जीवन्ते ॥
प्रवालफलम् । न० रक्तचन्दने ॥

प्रवाहिका । अ० समकाले ॥ ऊर्ध्वी ॥

प्रवाहः । पु० ऊर्ध्वरस्थाधीभागे ॥

प्रवाहकम् । अ० समकाले । ऊर्ध्व
प्रवाहकंगृह्णीयात् ॥

प्रबुद्धः । वि० निद्रोत्थिते । प्रफुल्ले ।
विकसिते । ऊहापोहकुशले । परिड
ते ॥ आत्मबोधयुक्ते । निः सन्दे
हापरोक्षज्ञानिनि ॥ प्रकर्षेण० अस
भावनादिरहितत्वेनबुद्धः ॥

प्रबोधः । पु० विनिद्रस्त्वि ॥ ज्ञाने ॥
यथार्थज्ञाने ॥ चैतन्यप्रधाने । ब्रह्मा
कारकः करणहस्तुपहितयनाहत
चैतन्ये ॥ प्रकृष्टबोधः ॥

प्रबोधनम् । न० अनुबोधे । गतगन्ध
साप्रयत्ने बोद्धीधने ॥ यथाकसूरिका
दिर्मद्यादिनाप्रबुद्धिः । बुधध्वगमने
। भावेल्युट् ॥ विबोधने ॥

प्रबोधनी । स्त्री० टुरालभायाम् । का
त्किञ्चशुक्लंकादश्याम् । देवउठनी०
दू० भा० ॥

प्रबोधितः । वि० सञ्ज्ञातप्रबोधे ॥
प्रकर्षेणज्ञापिते ॥

प्रबोधिता । स्त्री० अतिजगतिप्रभेदे

प्रपित्तु :

प्रपाठकः । पुं० सामवेदाध्याये ॥

प्रपाषिः । पुं० करसाधोदेशे । पा
णितले ॥

प्रपातः । पुं० अतटे । भृगौ । निरव
लम्बनपर्यन्तपार्श्वे । यस्मात्पतने
ऽवस्थानक्रियाविशेषोनास्ति० तस्मि
न् । प्रपतन्वस्मात् । पत्सु० । अ-
कर्त्तरीतिघञ् ॥ निर्भरि ॥ अभ्य
वस्कन्दे ॥ क्लृप्ते० । इतिहेमचन्द्रः
पतनप्रदेशे । यत्रपततितत्र ॥ प्रप
तत्वस्मिन् ॥

प्रपानः । पुं० अश्वस्रोत्तरोष्ठतले ॥

प्रपाथी । त्रि० पानकर्त्तरि ॥ रत्नशक
र्त्तरि ॥

प्रपावगम् । न० वनात्तरि । काभार-
ख्ये ॥ त्रि० प्रकर्षेणशुचिजनके ॥

प्रपितामहः । पुं० पितृपितामहे ।

पितामहपितरि । विधातरि । व्र
ह्मणि ॥ हिरण्यगर्भस्यापिपितरिवा
सुदेशे ॥ प्रकर्षेणपितामहः । प्राद
यद्यति समासः ॥

प्रपितामही । स्त्री० पितृपितामह्याम्

॥ प्रपितामहपत्न्याम् ॥ स्त्रीभ
र्त्तासङ्ग्राहंसातामुद्धृत्तौ स्वधामयम्
॥ पितामहीचर्त्तौ नैवर्त्तौ नैवप्रपि
तामही ॥ प्रकर्षेणपितामही ॥

प्रपित्तुः । त्रि० प्राप्तिमिच्छी ॥

पतसिः सन्नद्यादुः प्रत्ययः ।

। सनिमीमेतत्त्वादिना० वृसादिप्रः

प्रफुल्लः

अत्रलोपोऽभ्यासस्त्वभ्यासलोपः

प्रफुल्लः । पुं० चक्रमर्हे ॥

प्रपुंनाडः । पुं० एङगजे । पद्माटे
द्विपञ्चातंप्रपुंनाडशांकं मुखेदितं
पिशिडतवाठवाठं । ससैन्वयंराजि।
वायासुदिग्धं विमर्थंसेव्यंवाधितं।
द्विपाच्यम् ॥ प्रपुंनाडोल्लघुः स्वादु
वांतश्चि फ्रहरः परः तिक्तः क
फापहः प्रजासकांसकुष्ठमौन्यवे
॥ पुसांसनाडयति । नडभंशे ।
चु० । कर्मण्यम् । मस्मानुस्वारप
रसवर्णौप्रकृष्टः प्रगतोवापुंनाडः

प्रपूरिका । स्त्री० कण्टकार्याम् ॥

प्रपूरितः । त्रि० दग्धे । पूरिते ॥

प्रपौरुडरीकम् । न० पुरुडर्ये । हंशि

नामनुष्याणाञ्चचक्षुष्यं बुद्रविटपे ।

शालपथींपञ्चतुल्यच्छदे । चक्षुष्ये

पुरुडरिया इति गौ० भा० प्र० ।

स्थलपथे त्तिप्र० ॥ पुरुडरीकेषुसह-

शम् । शिषे० इत्यम् । प्रह्लादं पौरुड

रीकम् । यद्वाभ्यासेऽम् ॥

प्रपौत्रः । पुं० पुत्रस्वपौत्रे । पौत्रस्व

पुत्रे । प्रतिनभरि ॥

प्रपौत्री । स्त्री० पौत्रस्वपुत्र्याम् ॥

प्रफुल्लः । त्रि० उत्फुल्ले । सम्फुल्ले । फु

ल्लोविकसिते ॥ फलति । त्रिफला०

। जीतःकः । चादितथेतीडभा

वः । तिचेत्वुत्वम् । अनुसर्गात्फु

ल्लघीदितिनिष्ठातस्त्रलः । प्रादिस

प्रवालः

मासः ॥ प्रफुल्लतिवा । फुल्लविक
सने । प० अच् ॥

प्रवन्धः । पुं० सन्दर्भ रचनायाम् ।
काव्यादियवने ६ पूर्वापरसद्गती ॥
प्रवाहे ॥ प्रकृष्टोवन्धः ।

प्रवन्धकल्पना । स्त्री० कथायाम् ॥ प्र
वन्धनकल्पना ॥ प्रवन्धस्य अभिषे-
यकल्पनास्त्रयं रचनावा ॥ प्रवन्धक-
ल्पनास्तीकसत्यांप्राज्ञाः कवावि
दुः । परस्पराश्रयायाश्चात्सामता
स्याधिक्याद्वाचिन् ॥ द्रुतिकोलाह
लाचार्यः ॥

प्रवणः । पुं० पङ्क्ति ॥ त्रि० प्रकृष्टवल
संयुक्ती ॥ प्रकृष्टवलमस्य न० प्रकृ-
ष्टवले ॥

प्रवला । स्त्री० प्रसारिण्याम् । प्रकृ
ष्टवलमस्यः अस्यांवा ॥ प्रकृष्टव
लयुजायाम् ॥

प्रवालः । पुं० न० अभिनवपङ्क्ति ।
किसलयै ६ वीथादृग्ङ्ङे ॥ अद्भारक
मणौ । विट्टमे । लतामणौ । रक्तय
र्वर्तुलाकाररत्नवि० । मूंगा० इ०
भा० ॥ तस्यशुभाऽशुभलक्षणं यथा
। शुद्धधनं दृष्टं च विग्रहं गात्रसुरर
कम् । समंगुक्तिसिरीषीनप्रवालधार
येषुभम् । गौरं रं रं रं रं रं रं रं रं रं
सुखं सकोटरम् । रुचकृष्णं लघु-
श्वं तं प्रवालमशुभत्वजित् ॥ विशेषो
युक्तकल्पतरोरनुसन्धेयः ॥ प्रक-

प्रबोधितः

पैशवल्यतेसंश्रियते । यलसंवरणे ।
घञ् ॥ यदा । प्रबलति । यलप्रा-
यने । ज्वलतीतिशः ॥ यदा० ग्वा-
न्नात्पचाद्यच् ॥ जीवशाकि ॥

प्रवालकः । पुं० जीवशाकी जीवन्ते ॥

प्रवालफलम् । न० रक्तचन्दने ॥

प्रवाहिका । अ० समकाले ॥ जहाँशे ॥

प्रवाहुः । पुं० शुष्परस्थाधीभागे ॥

प्रवाहकम् । अ० समकाले ॥ जहाँशे

प्रवाहुकंगृहीयात् ॥

प्रबुद्धः । त्रि० निद्रोत्विते ॥ प्रफुल्ले ।

विकसिते ॥ जहापोहकुशले । पण्डित

ते ॥ आत्मबोधयुक्ते । निः सन्दे

हापरीषज्ज्ञानिनि ॥ प्रकर्षण० अस

भावनादिरहितत्वे नबुद्धः ॥

प्रबोधः । पुं० विनिद्रत्वे ॥ ज्ञाने ॥

यथार्थज्ञाने ॥ चैतन्यप्रधाने । ब्रह्मा

कारान्तः फरणस्य पठितचनापत

चैतन्ये ॥ प्रकृत्योधः ॥

प्रबोधनम् । न० अनुबोधे ! गतगन्ध

साप्रथने मोहोधने ॥ यथाकमूरिका

टेर्मथादिनाप्रबुधिः । बुधश्चयमने

। सावेत्युट् ॥ विबोधने ॥

प्रबोधनी । स्त्री० टुरालभायाम् । का

त्तिकशकौ क्षादश्याम् । देषउठनो०

इ० भा० ॥

प्रबोधितः । त्रि० सद्भातप्रबोधे ॥

प्रकर्षणज्ञापिते ॥

प्रबोधिता । स्त्री० अतिजगतिप्रभेदे

प्रभव :

॥ यथा । सजसाजगौचभवतिप्रवो
धिता ॥ यथा शयितासृषाचटुसमा
ननिद्रया ॥ रतिकेलिकुञ्जनिशयेवि-
लासिनी । सुरवैरिणावदनचुम्बना
स्मितमाततानसपदिप्रवोधिता ॥
प्रवोधनी । स्त्री० उखानैकादश्याम् ।
प्रवोधन्याम् ॥
प्रभवणः । चि० असञ्जयशीले । खा
उद्धतिख्याते ॥
प्रभञ्जनः । पुं० वायी ॥ प्रकृष्टभन
क्ति । भञ्जीशामर्दने । युच् ॥
प्रभद्रः । पुं० निम्बे ॥ चि० श्रेष्ठे ॥
प्रभद्रा । स्त्री० पुसारिष्याम् ॥
प्रभवः । पुं० जलमूले ॥ जन्महेतौ
पिचादौ । पराकृमे ॥ ज्ञानस्यादि
मस्यानि । प्रथमज्ञानार्थस्थाने ॥
मुनिविशेषे ॥ जन्मनि ॥ उपादानि
निमित्ते ॥ प्रभवत्वस्मात् । अकर्त्त
रिचकारकद्रत्यधिकारादपादानार्थे
भुवश्चदोरप् ॥ अन्यतः सिद्धस्य
प्रथममुपलम्भे ॥ विष्णौ प्रकृष्टोभवो
जन्मास्र ॥ यद्वा । प्रकर्षेणभवन्ति
जायन्ते महामभूतान्यस्मात्पूर्वपदम्
॥ गुरोर्मानिनपठिवत्सराणामादिमे
वत्सरैः ॥ तत्प्रसूयथा । बहुतोवा
स्तधामिधावहुशस्याचनेदिनी । बहु
चौरास्तथागावो व्याधिरीगविदर्शि
ताः ॥ पुत्रान्वापार्थिवाश्चैवपभवेप
रिकीर्त्तिताः ॥ १ ॥ तीर्वविश्रीधे

प्रभा

प्रभविष्णुः । पुं० उत्पत्तिकालिसर्ध
स्यप्रभवनशीले ॥ प्रपूर्वाद्भवतेर्भुव
श्चेतिङ्णुच् ॥ यद्यपिभुवश्चेतिङ्णु
सि० इष्णुजिष्यते ॥ तथा पि० जगत्
प्रभोरप्रभविष्णवैष्णवमितिलीकेपि
प्रयोगदर्शनात् । अत्रनिरहुशाः
धावयइतिसमाधानमकारिमहोज
तीक्षितेन ॥ प्रभौ ॥ यथा । नभ
त्तानैवचसुतोनपितामातरीनच ।
आदानेवाविसर्गेवास्त्रीधनेप्रभवि
ष्णवः । इ० ॥ चि० प्रकर्षेणभव
नशीले ॥

प्रभा । स्त्री० रुचि । त्विषि दीप्तौ ।
प्रकाशे ॥ तेजसीभार्थिधम् यथा ।
प्रभाचदाहिकाचैवद्वेभार्थितेजसः
स्मृते । याभ्यांविनाजगत्सृष्टुंवि-
धातुञ्जनहीश्वरः इति ॥ यथाणांय
द्विधायांश्यायायाम् ॥ यथाहृष्टपि
पुत्रः । याचच्छायाप्रभासैवद्विधा
साप्रकीर्त्तिता । स्वच्छाकिग्धा
प्रसन्नाचकान्ता दीप्ताविहीपनीति
कुर्वेरपुयाम् ॥ जगतीङ्णुः प्रभे
दे । मन्दाकिन्याम् । लक्ष्यंयथा
। खरशरविरतिननौरौप्रभेति । य०
। बलिदमनविधोवभौसद्गतापदज
लरुहियस्यमन्दाकिनी । सुरनिहि
तसितान्बुजस्रङ्गिभाहरतुजगदत्तंम
पीताम्बरः ॥ प्रभाति । भादीप्तौ
। आतथीपसर्गङ्कः ॥ दुर्गावाम्

प्रभावती

॥ सूर्यपत्न्या ॥ गोपीविशेषे ॥

प्रभाकरः । पुं० अम्नौ ॥ सूर्ये प्रभां
करोति । दिवाविभेतिटः अर्कहृत्ते
० चन्द्रे ॥ समुद्रे ॥ सीमांसैक
देशिनि ॥

प्रभाकौटः । पुं० खद्योते ॥

प्रभाञ्जनः । पुं० शोभाञ्जने ॥ प्रभा
मनक्ति । अञ्ज् ० । कर्त्तरि ल्युट् ॥
बहुलमन्वयापीतियुञ्वा ॥

प्रभातम् । न० रातः काले । दिना
दौ । प्रलये । उदसि ॥ भातुं प्रवृत्त
म् आदिकर्मणित्तः ॥ वैद्यः पुरोहि
तो मन्वी देवज्ञो यत्रतुर्वकः । प्रभात
काले द्रष्टव्यो निवस्वशिवमिच्छता ॥

प्रभावः । पुं० शक्नौ ॥ नीतिवेदिनां
प्रभावोत्साहमन्वजामुशक्तिशु ॥ की
शदगुहजतेजसि ॥ प्रसापे ॥ महिम
नि ॥ भवत्वनेन । भू० । शिषी
भुवोनुपसर्गङ् ० घञ् ० भवनंभावः
॥ प्रकृष्टोभावः ॥ प्रभुत्वशक्त्यतिश
ये ॥

प्रभादान् । वि० प्रभायुक्ते ॥

प्रभावती । स्त्री० मालिकानामकीनयि
शहृत्ताहन्मातरि ॥ गणानां वीणा
याम् ॥ कन्दोभेदे ॥ यथा । एतेक
मातृत्वमसजसंज्ञया गणागस्यान्वी
यदिनिहितो महीपते । वैदेयैर्भ
वतियतिश्च गोभनानागाधिपोषदति
तदाप्रभावतीम् ॥

प्रभुमताः

प्रभावनः । वि० सम्पादवितरि ॥
प्रभावयति । कर्त्तरि ल्युट् ॥ डी
पिप्रभावनी ॥

प्रभावी । त्रि० महानुभावे ॥ प्रभावो
ख्यस्य । इनिः ॥

प्रभापः । पुं० वसुविशेषे ॥

प्रभापितम् । न० वचने ॥ प्रकृष्टभा
पितम् ॥

प्रभासः । सौमतीर्षे ॥ पुष्करेजणा
देव्याः स्थाने ॥ प्रभासेसौमतीर्षी
सौदेवी च पुष्करेजणेत्यागमात् ॥ जै
नगणाधिपविजये ॥

प्रभित्रः । पुं० मत्तहन्तिनि । गर्धति
। मत्ते ॥ त्रि० विदीर्षे ॥ प्रकृष्टमे
द्विशिष्टे ॥ प्रकर्षेण भिद्यतेस्य ।
शिद्विर० क्तः ॥

प्रभुः । पुं० ईश्वरे ॥ चात्मनि ॥ पार
दे ॥ शब्दे ॥ वि० निग्रहानुग्रहस
मर्थे ॥ स्वामिनि । मदीश्वीयमिति
स्त्रीकर्त्तरि । अधिभुवि । नायके
॥ नित्ये ॥ शक्ते ॥ प्रभवति । भू०
। वितासम्भ्यङ् ० डु ० ॥ परमेश्वरि
॥ प्रभवति ० दृष्टिस्वितिसंशारप्रयेग
प्रशासनेषु ० इति प्रभुः

प्रभुता । स्त्री० शिभुतायाम् ॥

प्रभुत्वम् । न० ऐश्वर्ये ॥ स्वार्थे ॥

प्रभुभक्तः । पुं० उत्तमाश्वे ॥ वि० स्वा
मिन्वनुरक्ते ॥ प्रभोर्भक्तः ॥

प्रभुशक्तिः । स्त्री० शीशदगुहजले ॥

प्रमथ :

प्रभो : पत्न्याम् ॥ प्रभोःशक्तिः ॥
 प्रभूतम् । वि० उद्गते ॥ प्रचुरे । प्रा-
 ज्ये ॥ पुं० ज्ञानैश्वर्यादिगुरौः सं-
 पन्ने भगवति ॥ प्रभवतिस्म । भू० ।
 गत्वर्थेतिक्तः ॥ प्रकृष्टे घुमहाभूतेषु
 प्रभूष्णुः । वि० शमे । शक्ति ॥
 प्रभृतिः । अ० तदादौततः प्रभृति
 पितरः पिण्डसंज्ञान्तुलेभिरे ॥ इ-
 तितिथ्यादितत्वम् ॥
 प्रभृतिः । पुं० तदादौ ॥
 प्रभेदः । पुं० सैदे । प्रकारे । विज्ञेये
 । भिदायाम् । अन्तरे ॥ प्रकृष्टेभि-
 दः ॥
 प्रभृष्टकम् । न० दूडालम्बिमास्थे
 । शिखातोलम्बमानमाल्ये ॥ प्रभं
 शिशुं प्रहत्तम् । आदिकर्मणित्तः ०
 वार्तरिच । सुार्थेकम् ॥
 प्रमत्तः । वि० अनवहिते । अनवधा-
 नताद्युक्ते । प्रमादिनि । व्यसनास-
 त्ति ॥ शीलसंरचचेनरहिते ॥ यथा ।
 सन्ध्यापूजाविहीनश्चप्रमत्तः पति-
 तः स्मृतः इतिमचराज्ञानाहा-
 नयितव्योयथा । सत्तोन्मत्तप्रमत्ता-
 त्तभूत्वान्नाष्ठानधेनुपः ॥ प्रमाद्य-
 तिस्र । सदी० । गत्वर्थेतिक्तः ।
 नध्यास्त्रे तिनत्वामावः ॥
 प्रमथः । पुं० यट्चिंशत्कोटिसङ्-
 ख्याके हरपारिषदे ॥ दुष्टान्प्रकर्षे-
 यमधति । मघे० । प० यच् ॥ भूत

प्रमथाधिपः

विज्ञेये ॥ प्रमथ्यतेमन्तादिना । ख-
 नोचचेतिवः ॥ घोटके ॥
 प्रमथनम् । न० वधे । नारणे ॥ मय-
 हिंसायाम् । ल्युट् ॥
 प्रमथनायः । पुं० महाभैरवे ॥ प्रमथा-
 नांनायः ॥ यथा । भवद्भवनदेहली
 प्रकटचण्डदण्डा इतस्फुटन्मुकुट-
 कोटिभिर्सर्षवदादिभिर्भूयते । ब्रजा
 सिभवदनिर्कप्रकृतिमेत्यपैशाचिकीं
 किमित्यमरसम्पदं प्रमथनायनाया-
 महे ॥
 प्रमथा । स्त्री० श्रोतव्याम् ॥
 प्रमथाधिपः । पुं० शिवे ॥ प्रमथानां
 योगिविज्ञेयगथानांमधिपः ॥ ते
 गणा यथा । यट्चिंशत्सहस्राणि
 प्रमथाद्विजसत्तमाः । तत्रैकत्र
 सहस्राणिभागेषोडशसंस्थिताः ॥
 नानारूपधरायैवैजटाचन्द्रार्चमंडि-
 ताः । तैसर्वैसकलैश्वर्ययुक्ताध्यान-
 परायणाः ॥ योगिनोमदमात्मसर्व-
 दम्भाहङ्कारवर्जिताः । शौणपापा-
 सहाभागाः शम्भोः प्रीतिकराः
 पराः ॥ नतेपरियहरांगंकाङ्क्षन्ति
 स्मकदाचन । संसारविमुखाः सर्वे
 यतयोयोगतत्पराः ॥ ध्यानावस्थं
 महादेवपरिवार्यहृतव्रताः । कृत्वा
 परिषदंश्चातिष्ठन्तिविगतकृमाः
 ॥ यदैवपरमंज्योतिश्चिन्तयत्यम्बि-
 कापतिः । तदैवतेपारिषदाः स

प्रमद्वनम्

वैसं वैष्टयन्तितम् ॥ तेषोऽगसमा
ख्याताः कीटयोषेधतत्रताः ।
सिंहव्याघ्रादिसारुष्याश्चणिमादि
समायुताः ॥ वृत्त्यादिकाजिका
पुराणे पाठोद्घृष्टम् ॥

प्रमदितम् । न० निर्जलतन्त्रे ॥ वि०
चुम्बे ॥ प्रकर्षेणमदितम् ॥

प्रमध्या । स्त्री० पियट्टव्यान्तरे ॥ त-
स्याः विधिर्गुणस्यवा । पृ० मध्या
पू० च्यतेद्रव्यपलात्कल्कीकृताच्छृ-
तात् । तोषेष्टगुणिततस्याः पान
माहुःपलद्वयम् ॥ द्रव्यं० पाच्यद्रव्य
म् । तस्याः पलद्वयशेषायाः ॥
गुणेः प्रमध्यापियाचततोऽलघ्वीवि-
शेषतः ॥

प्रमदः । पुं० सम्राटे । हर्षे । मुदि-
। प्रीतौ ॥ धत्तूरफले ॥ वि० मत्त-
॥ मदीहर्षे ॥ पृ० मदसमादौ हर्षेण
त्वम् ॥

प्रमदकाननम् । न० पृ० मद्वने ॥

प्रमद्वनम् । न० पृ० मादे ॥

प्रमद्वनम् । न० र० ज्ञान्तः पुरा-
चित्तपने । यथसखीकोराजाज्ञीड-
ति० तस्मिन्नुद्याने ॥ पृ० मदानां
वनम् । इत्याधोरितिः ॥

प्रमदा । स्त्री० उत्तम योषिति ॥

प्रमदोऽर्षोऽस्त्वष्टाः ॥ यदा । प्रम-

दयतिपुरुषम् । मदी० । अयम् ।

टाप् ॥

प्रमा

प्रमदाकाननम् । न० प्रमद्वने ॥
प्रमदावनम् । न० प्रमद्वने ॥ प्र-
मदानांवनम् ॥

प्रमनाः । वि० दृष्टमानसे ॥ प्रकृष्ट-
मनोयस्य ॥

प्रमयः । पुं० वधि ॥

प्रमा । स्त्री० यथार्थानुभवे । प्रमितौ

। घोषे । ज्ञाने ॥ यथाहुः साङ्-
ख्यविदः । अस्तन्दिग्धाऽविपरीता

ऽनधिगतविषयाचित्तवृत्तिर्वोधश्च
पौरुषेयः फलप्रमेति । असन्दि-

ग्धे च्यादिप्रमेस्त्वान्वेति । अस्ति
साधारण्येच्यनधिगतपदं नदीयम् ।

अविपरोतोऽपाधितः । साङ्ख्य-
सिद्धान्ते० अचुरादेः करणत्वा-

भावादाह० चित्तवृत्तिरिति । प्रमा-
स्वरूपमाह० बोधः पौरुषेयइति०

चैतन्यप्रकाशरूपइत्यर्थः । ननु
चैतन्यप्रकाशस्यमित्यत्वात्तन्त्रं

प्रमाणफलत्वव्यवहारइत्यतश्चाह
० अन्तं प्रमेति । तथाचैतन्यप्रकाश-

स्यमित्यत्वं पित्तद्वयोपरकृतृत्ति-
प्रतिविस्वाश्रयत्वं नप्रमाणकार्य-

त्वादित्वार्थः ॥ प्रमीयते । माङ्-
माने । चातस्योपसर्गइत्यद् ।

टाप् ॥ अनधिगतायाधितायांनु-
भवरूपाप्रमेतिव्याख्यातारः । सा-

चप्रत्यक्षानुमित्युपमितिशब्दा-
यांपत्येनुपपन्नधिर्भेदेनयोऽह ॥

प्रमाणम्

न्यायमते० तद्वतितत्प्रकारकज्ञाने । भ्रमभिन्नज्ञाने ॥ अस्याः कार-
णं गुणः । सचप्रत्यूहजे० विशेष्ये
विशेषणस्यसम्बन्धः । अनुमितौ०
साध्यविशिष्टपक्षेपरामर्शः । शब्द-
बोधे० योग्यतायाः तात्पर्यस्यवाच्यथा-
र्थज्ञानम् । उपमितौ० शक्ये सादृ-
श्यबुद्धिः । यथा । द्रोणोऽप्रमाया
जनकः प्रमायास्तुगुणो भवेत् । प्रत्य-
क्षे तु विशेष्येण विशेषणवतासमम्-
॥ सन्निकर्षीगुणस्तु स्यादथ अनुमि-
तौ पुनः । पक्षे साध्यविशिष्टे च परा-
मर्शगुणो भवेत् ॥ शक्ये सादृश्य-
बुद्धिस्तु भवेद् उपमितौ गुणः । शब्द-
बोधे योग्यतायास्तात्पर्यस्य वाच्य-
मा ॥ गुणः स्याद् भ्रमभिन्नस्तु ज्ञा-
नमधीच्यते प्रमा । अथवा तत्प्रका-
रं यज्ञानं स्यात्तद्विशेष्यकम् ॥ इति ॥
प्रमाणमप्रमाणञ्च प्रमाभासस्तथैव च
। कुर्वन्त्येव प्रमां यत्र तदसम्भावना
कृतः ॥

प्रमाणम् । न० नित्ये । शाश्वते ॥ शा-
स्त्रे ॥ सत्यमादिभिः ॥ द्रव्यत्तायाम्
। परिशुद्धे ॥ यथा । कियत्प्रमाण
मुदकम् ॥ मयट्टायाम् । अशुद्धौ-
॥ यथा । राजानं माञ्च प्रमाणं
कृत्वा० यवधिं कृत्वा चर्यः ॥
हृत्तौ । ज्ञप्तिनिमित्ते ॥ यथा । अ-
मौ प्रमाणधूमः ॥ प्रमातरि ॥

प्रमाणम्

यथा ॥ अचार्थे प्रभुः प्रमाणम् ॥
नित्यस्तीवैकत्ववानयं शब्दः । य-
था ॥ वेदाः प्रमाणं स्मृतयः प्रमा-
णमित्यादि ॥ बहुवचनान्तमपि ।
यथा । प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दाः
प्रमाणानीति ॥ प्रमाकरणे ॥ प्रमा-
तायेनार्थे प्रनिर्णयितितत्प्रमाणम् ।
प्रमीयतेऽनेनेति निर्वचनात् प्रमां प्र-
तिकरणत्वं गम्यते । असन्दिग्धा-
विपरीतानधिगतविषयाच्चित्तवृत्ति-
वैधिश्रुतौ यफलं प्रमा० तत्साध-
नं प्रमाणासिद्धिः । एते न० संशयवि-
पर्ययस्मृतिसाधनेष्वप्रसङ्गः ॥ ७॥
प्रत्यक्षानुमानशास्त्रोपमानार्थापत्त्य-
भावाख्यानि० षट्प्रमाणानीति वै-
दिकाः । प्रत्यक्षानुमानागमाः ।
प्रमाणानिर्णीतौ त्रयोः । प्रत्यक्ष-
ानुमानोपमानशब्दाः प्रमाणानी-
ति नैव्यायिकाः । अत्र तद्वतितत्-
प्रकारकत्वरूपप्रकर्षविशिष्टज्ञानं०
प्रशब्दविशिष्टे नसाधोतुना प्रत्याख्य-
ते० तत्त्वरणत्वं प्रमाणत्वम् । ज्ञान-
ज्ञानानुभवो विवक्षितः । तेन स्मृ-
तिकरणेनातिश्याप्तिः । लक्षितानां
प्रमाणानां विभागः प्रत्यक्षानुमानो-
पमानशब्दाद्वृत्तिः विभागस्योद्देश-
एवान्तर्भूतत्वादयविशेषोद्देशः । प्र-
त्यक्षलक्षणानुयथास्यानेदृष्टम् । ए-
पांचान्तर्भावविभावाभ्यांसङ्गोच-

प्रमाणम्

विकाशौद्रष्टव्यौ ॥ † ॥ प्रमितिसा
धने ॥ श्रुतिलिङ्गनायवप्रकरणस्यान
समाख्याच्च० प्रमाणानि । श्रुतिर्हि
तोयाक्षमताचलिङ्ग'वाक्य'पदान्येव
तुसंज्ञतानि । साप्रक्रियायाकथमित्य
पेक्षास्यानंक्रमीयोगवत्समाख्या ॥
खजणायाम् ० बोधके ॥ बाधकज्ञानर
हितमगृहीतपाङ्गिज्ञानंप्रमाणम् ॥
आयामस्तुप्रमाणंस्यादितिवाचिका
र्धेनु० प्रायामोदैर्ष्यम् सयेनमीयते
तत्प्रमाणम् । तच्चक्षचित्तिर्यगव
स्थितश्चवस्तुनः । यथा । वस्त्रादे
र्हस्तादिः । काचिदूर्ध्वधरदिगवस्थि
तस्य । हासिनमुदकम् ० कुरुद्वय-
समुदकमित्युक्तम् ॥ प्रमीयते० प्रमि
मीतेऽनेनवा । करणे० कर्त्तरि० भा
वेचल्युट् ॥ प्रचक्षमेकं चार्वाकाः क
णादमुगतौपुनः । अनुमानश्चतत्रा
सिद्ध्यस्यागच्छतेपि ॥ न्यायै
कदेशिनोप्येवमुपमानश्चकेचन । अ-
र्थापत्यासमेतानिचत्वायाङ्घ्रःप्रभाक
राः॥अभा।वयष्टान्तेतानिभट्टावेदान्ति
नस्तथा । समवेतिज्ञयुक्तानितानि
पौराणिकाजगुः ॥ प्रभाकरोमीनां
सकेकदेशी । वेदान्तिनीपिव्यवहार
कालिआङ्घ्रितिसम्बन्धः ॥ वेदोऽ-
नादितयावायदापरमेष्ठवरप्रशीतत
या । भवतिपरमंप्रमाणंशोधोनास्ति
सूतस्यपरतोवा ॥ नायेचतेयदन्यथ

प्रमाणविषयः

द्वेषेचन्तेऽद्विलानिमानानि । वा
क्यं'तन्निगमानांमानंत्रज्ञाद्यतीन्द्रि
यावगतौ ॥ मानंप्रबोधयन्त'बोधमा
नेनयेवुभुत्सन्ते । एधोभिरवदहनद
ग्धु'वाञ्छन्वितेनहात्मानः ॥ वेदो-
ऽनादिरमुप्यन्वञ्चकईशः स्वयंप्रका
शात्मा । तदभिर्व्यक्तिमुदीक्ष्यप्रोक्तौ
सौसूरिभिः प्रमाणमिति ॥ रूपा
णामयलौकेचचुरिवान्धन्नकारणंष्ट
। तदददष्टावगतौ वेदवदन्वीनवेद
कोष्टितुः ॥ निगमेपुनिश्चितायैतन्ते
षाश्चिद्यदिप्रकाशयति । तद्विदमनु
वादमात्रप्रामाण्यं'तस्यसिद्धरतिर्नाक
श्चित् ॥ अनुभूतौप्रमाणानापरिनि
ष्ठासनाप्यते । ततस्तयैवयाज्ञप्तिः
किन्नावाग्यैप्रमान्तरेः ॥

प्रमाणवाधितार्थकः । तर्कविशेषे ।

• चात्माश्रयादिचतुज्जान्वत्प्रसङ्गत्वं
तस्यलक्षणम् । सविधिधः । व्याप्ति
साहकीविषयपरिशोधकश्चतत्रादो
यथा । धूमोयदिवक्त्रिव्यभिचारीस्या
त्तदायक्त्रिजन्वीनस्यात् । द्वितीयस्तु०
यवतीथदिनिर्वाङ्घ्रिः स्यात्निर्धूमः
स्यात् ॥

प्रमाणभूतः । त्रि० प्रामाण्यं प्राप्ते ।
प्रमाणमूलः । पुं० परमात्मनि । च
चुरादीनाचचुरादिरुपे ॥

प्रमाणविषयः । वि० अविज्ञातानु-
नि ॥ अविज्ञातः प्रमाणानांविषय

प्रमाणम्

न्यायमते० तद्वतितत्प्रकारकाज्ञाने
 । भ्रमभिन्नज्ञाने ॥ यस्याः कार
 णं गुणः । सचप्रत्यक्षे० विशेष्ये
 विशेषणस्य सम्बन्धः । अनुमितौ०
 साध्यविशिष्टपक्षे परामर्शः । शब्द
 बोधे० योग्यतायाः तात्पर्यस्य वा यथा
 र्थज्ञानम् । उपमितौ० शक्ये सादृ
 श्यबुद्धिः । यथा । दीपोऽप्रमाया
 जनकः प्रमायास्तु गुणो भवेत् । प्रत्य
 क्षे तु विशेष्येण विशेषणवता समम्-
 ॥ सन्निकर्षो गुणस्तु सादृश्यञ्च अनुमि
 तौ पुनः । पक्षे साध्यविशिष्टे च परा
 मर्शो गुणो भवेत् ॥ शक्ये सादृश्य
 बुद्धिस्तु भवेत् उपमितौ गुणः । शब्द
 बोधे योग्यतायास्तात्पर्यस्य वा प्र
 मा । गुणः स्याद्भ्रममिदं ननु प्र-
 मितौ व्यति प्रमादात्मनि ॥ लौकिक-
 वैदिकव्यवहारेष्वभ्रान्तौ जीवे । प्र-
 मा वैर्बोधे प्रमितौति० सचक्षेत नो जी
 वलक्षते ॥ प्रकृष्टो माता ॥ प्रमाता
 रम् विनाशास्त्रं कस्य न्वाद्याविधीयते
 त् । प्रमातापि विनाशास्त्रं किना र्थम
 वबुध्यते ॥ स्मृतिनिश्चयसन्देहराग
 हे पादिदृष्टिषु । अहंरूपेण योन्येति
 सप्रमातास्त्वनिश्चयित् ॥ दृष्टिमद
 न्नः फरणावच्छिन्नाचित्प्रमातेति
 ॥ स्मारास्यहंनिश्चिमीनिसंशयिराग
 वानिति । अहंरूपान्वयः स्पष्टः
 कर्ता भोक्ताप्यसौ भवेत् ॥ प्रकृष्टो

प्रमाणम्

यथा ॥ अत्रार्थे प्रभुः प्रमाणम् ॥
 नित्यक्तीवैकत्ववानयं शब्दः । य
 या ॥ वेदाः प्रमाणं स्मृतयः प्रमा
 णमित्यादि ॥ बहुवचनान्तमपि ।
 यथा । प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दाः
 प्रमाणातीति ॥ प्रमाकरणे ॥ प्रमा
 तायेनाद्ये प्रमितोति तत्प्रमाणम् ।
 प्रमीयतेऽनेनेति निर्वचनात् प्रमां प्र
 तिकारणत्वं गम्यते । असन्दिग्धा
 विपरीतानधिगतविषयाचित्तवृत्ति
 र्विधस्य पौरुषेण फलं प्रमा० तत्साध
 नं प्रमाणमिति । एते न० स' शयवि
 पर्ययस्मृतिसाधनेऽप्रसङ्गः ॥ ३॥
 प्रत्यक्षानुमानशास्त्रोपजानार्थे एतत्
 भावात्प्रपञ्च भावमृष्टकृत्वे । अनव
 धानतायाम् ॥ यथा० समाधिसाध
 नानुष्ठानसामर्थ्येपि अनुष्ठानशील
 तां० विषयान्तरव्याहृततथायोगसा
 धनेष्वौदासीन्यमितियावत् ॥ वस्तु
 विवेकासामर्थ्ये ॥ चित्तविक्षेपे ॥
 सत्त्वकार्यप्रकाशविरोधिनि ॥ तत्का
 लकर्तव्यत्वेन प्राप्त्त्यर्थं स्थानुसन्धा
 भाभावे । पूर्वकर्तव्यतयानिश्चिते
 प्यकर्तव्यताबुद्धौ ॥ मदीहर्षे । भा
 वेषु । प्रकृष्टो माद्ः ॥ स्वाभावि
 कब्रह्मभावात्प्रच्युतौ ॥
 प्रमाद्वान् । चि० जाप्ते । प्रमादयु
 ज्ञे ॥ प्रमादोऽस्वस्यास्मिन्वा । मत
 य् ॥

प्रमाणम्

विकाशौद्रष्ट्यौ ॥ १ ॥ प्रमितिसा
धने ॥ श्रुतिलिङ्गवाक्यप्रकरणस्थान
समाख्याद्यं प्रमाणानि । श्रुतिर्हि
तौयाचमताचलिङ्गवाक्यं पदान्ये व
तुसंज्ञतानि । साप्रक्रियायाकथमित्य
पेक्षास्थानंक्रमीयोगवर्लसमाख्या ॥
लक्षणायाम् ॥ बोधके ॥ वाधकन्नार
हितमगृहीतयाहिन्नानंप्रमाणम् ॥
आयामस्तुप्रमाणंस्यादितिवाचिंका
र्येतुं ॥ आयासोदैर्घ्यं सयेनमीयते
तत्प्रमाणम् । तच्चक्रचित्तिर्यगव
स्थितप्रवस्तुनः । यथा । ब्रह्मादे
र्हस्तादिः । क्वचिदूर्धाधरदिगवस्थि
तस्य । हाक्षिनमुदकम् ० ऊरुहय-
सुविवेचसुधा ॥ ११ ॥ मीयते ० प्रमि
राः ॥ अपिच । प्रमादिनोवर्धिस्य
त्ताः । पिशुनाः । कलशोत्सुकाः ।
संन्यासिनोपिदृश्यन्तैवैवसन्दूषि-
ताशयाः ॥

प्रमाणकः । वि० प्रमाणकः ।
प्रमाणम् । न० निवर्धणे । मारणे ।
वधे ॥ मीञ्चि सायाम् । स्वार्थे
त्तः । भाषेव्युट् ॥
प्रमायुक्तः । वि० प्रमरणशीले ।
प्रमितः । वि० ज्ञाते ॥ माङ्माने ।
चादिकर्मणिताः कर्त्तरिचेतिज्ञाः ।
। द्यतिस्वमीतीत्वम् ॥
प्रमिताचरा । स्त्री० अगतीकृदोभेदे ।
य० । प्रमिताचराएनससैः कथि

प्रमाणविप्रचः

द्वेषेक्षन्ते ऽखिलानिमामानि । वा
क्यं तन्निगमानानांभानंत्रञ्जायतीन्द्रि
यावगती ॥ ज्ञानंप्रबोधयन्त'बोधमा
नेनयैवुभुत्सन्ती । एधोभिरिवदृष्टन्द
ग्धुंवाञ्छन्वितेमहात्मानः ॥ वेदो-
ऽनादिरमुप्यव्यञ्जकईशः स्वयंप्रका
शात्मा । तदभिव्यक्तिमुद्दीक्ष्यप्रोक्ती
सौसूरिभिः प्रमाणमिति ॥ रूपा
णामवलोकितचक्षुरिवान्वन्नकारणंष्ट
। तददृष्टावगतौ वेदवदन्योनवेद
कोहेतुः ॥ निगमेपुनिश्चितायैतन्ती
कश्चिददिप्रकाशयति । तद्विदमनु
वादमात्रप्रमाख्यं तस्यसिद्धातिनकि
ञ्चित् ॥ अनुभूतौप्रमाणानांपरिनि
ष्ठासमाप्यते । ततस्तयैवयाज्ञप्तिः
- किन्नवान्यै प्रमान्तरेः ॥
णे । गुरोश्च ॥ १ ॥ तर्कनिष्
प्रमुखः । पुं० पुत्रागहले ॥ न० तदा
खे । तत्काले ॥ वि० प्रथमे ॥ थे-
ष्टे । सुख्ये ॥ प्रकृतंमुखमस्य ॥
प्रमुखतः । य० सम्मुखे ॥
प्रमुदन्तु । वि० छष्टे ॥ चानन्दे ॥ य
था । आत्मनयेमर्हतिष्टे विविधल
गच्छिचमात्मनालिखितम् । स्वयमे-
वकीवलमसौपश्यन्प्रमुदं प्रयातिपर
मात्मा ॥
प्रमुदितः । वि० छष्टे ॥ प्रमोदतिस्म ।
सुदृष्टे । तः ॥
प्रसृतम् । न० कर्पणाख्यहृत्ती ॥ प्रसृ

प्रमोचन :

तं कर्षणं स्मृतमिति मनुः । कर्षण-
शस्त्रमृगगतप्रचुरप्राणिसरणनिमि-
त्तत्वाद्दुःखफलकम् ॥ चि० प्र-
कर्षणं स्मृते ॥

प्रकृष्टः । चि० व्याकृष्टे ॥

प्रमेयः । चि० प्रमाविषये । प्रत्वक्षा-
दिप्रमायैः परिच्छेद्ये ॥ यत्प्रमो-
यते तत्प्रमेयम् । यथा जीवव्रह्मैक्यम्
शुद्धचैतन्यं वेदान्तानां प्रमेयम् ॥ आ-
त्मशरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनः प्रवृत्ति-
दोषप्रैत्यभाषफलदुःखापवर्गान्तु
प्रमेयम् ॥ इ० योतमनूचम् । ६ ॥

प्रकृष्टमेयम् ॥ प्रमोयते । साङ्०
। अचोयत् । ईदति । गुणः ॥ प्र-
मातुं योग्यो वा ॥ प्रमाणाधीना प्रमे-
यसिद्धिः ॥ प्रमाणमप्रमाणञ्च प्रमे-
योनिश्चितिरुधा । यत्प्रमाग्निध्यात्प्र-
सिध्यंति तत्सिद्धौ चिन्मपेक्ष्यते ॥

प्रमेयत्वम् । न० अज्ञातत्वे । प्रमावि-
षयत्वे ॥ भाषे० त्वः ॥

प्रमेयः । पुं० शुक्रघटितरोगविज्ञेयि ।
नूषदीपे । मेहे ॥ प्रकृष्टोमेयः ॥
अन्यनिदानम् । गाल्यामुपस्वप्नसु-
खं दधीनिद्याम्यौदकागूपरसाः प-
यासि । नवान्नपानं शुग्उवैकृतदुप्र-
मेयसितुः क्षफफुससर्वम् ॥

प्रमोदकः । पुं० मोचने ॥ प्रमोदकसु-
च्यते । गुणः । कर्मणि घञ् ॥

प्रमोचनः । चि० प्रमोचने ॥ प्रकृष्ट

प्रयतात्मा

मोचनवार्तरि ॥

प्रमोचनी । स्त्री० गवाच्याम् । गोडु-
स्वायाम् ॥

प्रमोदः । पुं० हर्षे ॥ मुद० । घञ् ।

प्रकृष्टोमोदः ॥ वत्सारवि० । उन्म-
त्तसृजगतसर्वधनधान्यसमाकुलम् ।
नित्योत्सवः प्रजाउषिः प्रमोदेजा-
यते प्रिये ॥ ४ ॥

प्रमोदनः । पुं० विष्णौ ॥ प्रमोदते ह-
ष्यति स्वरूपानन्दानुभवात् ॥ मुद०
। अनुदात्ततद्यह्लादेरिति युष् ॥
ध्यायिनीयोगिनः प्रमोदयति हर्षय-
ति । मुदः प्रपूर्वाण्यणितान्तात्कर्त्त-
रिल्युट् ॥ औशादिस्त्रोयुच्वा ॥

प्रमोदितः । पुं० कुबेरे ॥ मुद० । क्त-
उदुपधादिति वाकित् ॥ चि० प्रमो-
दयुक्ते ॥

प्रमोदी । चि० प्रकृष्टहर्षयुक्ते ॥

प्रमोदिनी । स्त्री० विङ्गिनीवृद्धे ॥

प्रमोदा । स्त्री० अप्सरोविशेषे ॥

प्रयन् । चि० गच्छति ॥ प्रैति । घृणः
शतरि० यथादिगः ॥

प्रयतः । चि० पथिषे ॥ अशिसारती ॥
प्रयच्छति स्त्र । यन० । अकर्मवाच्य-
त्कर्त्तरि क्तः । मलोपः ॥ यदा । प्र-
यतते । यतीप्रयत्ने । अच् ॥

प्रयतनम् । न० साधने ॥ प्रपूर्वादात्ते-
र्नपुंसकेभाविल्युट् ॥

प्रयतात्मा । चि० शुद्धयुक्ते ॥ प्रयतया

प्रयाग :

कचटतपगजडदवडजगनमाः० तदा
मा : यरत्वा : ० स्वरा : ३८ एषा
मल्पप्राणः । खण्ठधमघभटधभाः
एतद्यमा : शयसहा : ० चनुस्वार
विसर्ग—रु—पाः २८ एषामहाप्रा
णः । अद्वउक्तलएषोषी ६ एषामु
दात्तानुदात्तस्वरिताः ० विहारसंवा
रादयस्तु० वर्णोत्पत्तेः पद्यान्मू
र्द्धिप्रतिहतेनिवृत्ते प्राणाख्ये वाया
वुत्पद्यन्ते० इतिवाद्याद्वच्युच्यन्ते
। गलथिलस्यसङ्कोचात्संवारः
। तस्यैवविकाशाद्विहारः । एतौ
चसंभृतविद्यतरूपाभ्यन्तराभ्यांभिन्ना
थेव । तयोः सनीपदूरावस्थाना
त्मकत्वादिस्त्ववधेयम् ॥

प्रयत्नवान् । चि० प्रतियत्ने । प्रकृष्टय
त्नविशिष्टे ॥ प्रयत्नोऽस्ति । म
तुम् ॥

पूयस्तः । चि० सुसंस्कृते । घृतचतु
र्जातादिद्रव्यान्तरेणपूयत्वात्संस्कृते
पक्षव्यञ्जनादौपूयस्तेऽस्मि । यमुग्र
यत्ने । कर्म्मणिक्तः ॥

प्रयागः । पु० तीर्थविशेषे । भा
स्करज्ञेये ॥ शत्रुमुखनं कर्त्तव्यम् ।
मुगहनक्षीपवासद्यस्यतीर्थेष्वयंवि
धिः । दर्शनस्त्रागयांशङ्गादिशा
लांहरिजांतया ॥ पूयागोतीर्थेऽत्रा
यांपितृसातृवियोगतः । कचानां
दपनं कुर्याद्द्विधानयिकचोभयेत् ॥

प्रयामः

गङ्गायांभास्करज्ञेये मातापिषीर्गु
रोर्द्धीती । आधानिसीमपानेचवपनं
सप्तसुस्मृतमितिसमृतिसमुच्चय-
लिखितवचनं प्रयागावच्छिन्नगङ्गाय
विधायकम् । गङ्गायांभास्करज्ञेये मु
खनं योनकारयेत् । सकोटिकुल
संयुक्तश्चाकल्पं रौरवेवसेत् ॥ यत्ने
॥ शतमखे । शत्रे ॥ अश्वे ॥

प्रयागभयः । पु० इन्द्रे ॥

प्रयाजः । पु० यज्ञाङ्गे ॥ पञ्चप्रया
जाः । यज्ञेर्धामि० प्रयाजानुयाजौ
यज्ञोद्भूतिजुत्वाभावोनिपात्यते ॥

प्रयाणम् । न० प्रस्थाने । गमने ॥
प्रपूर्वाद्यातेऽर्द्धुट् ॥ उद्घाटितेन
वहारेपञ्चरेविष्टगोऽनिलः । यत्ति
ष्ठतितदास्यर्थेप्रयाणेदिस्रयः कु
तः ॥

प्रयाणकालः । पु० अन्तसमये ॥

सौहृत्तिकाधेदितेगमनसमये ॥

प्रयाणस्वकालः ॥

पूयान् । चि० धापति ॥ यातेर्लट् ।
शत्रादेशः ॥

पूयातः । पु० सौमिके । शत्रितुद्धे
॥ भृगौ ॥ न० गमने ॥ चि०
गतेऽस्थिते । गया० इ० भा० ॥
पू कर्षेऽयातः ॥ यातेः कर्मणि
कौवा ॥

प्रयामः । पु० नीवासे । मष्ट्यां हती
र्धान्यसंचये ॥ क्रयादरे ॥ पूयम

प्रयोगविधि :

शम् । यन्मर्षञ् ॥

प्रवासः । पुं० चायासि । क्रमे । श्मे ॥
यसनम् । यसुपूयत्रे । घञ् । पू
कृष्टोयासः ॥

प्रयुक्तः । चि० पूं रिते ॥ निरुपिते ॥
कृतपूयोगे ॥ युज्यतेस्म । युजिर्०
। क्तः ॥ प्रकर्षेणयुक्ते ॥ य० । गुण
प्रयुक्ताः परमर्मभेदिनः शराद्भवा
वंशमवाभवन्तिहि । तथाविधायै
तुविशुद्धवंशजा व्रजनिचापाद्भव
तेऽतिनम्बताम् ॥ पू कर्षेणमिच्छि
ते ॥

प्रयुक्तिः । स्त्री० प्रयोजने ॥ प्रकृष्ट
युक्ती ॥

प्रयुतम् । न० नियुते । दशलक्षे ॥
१०००००० ॥

प्रयोक्ता । चि० उत्तमर्णे ॥ प्रवक्तुं
के ॥ अनुष्ठातरि । महाकृतीवि
श्वचितः प्रयोक्तेतिरघुः ॥

प्रयोगः । पुं० कार्भणे ॥ प्रयुक्तौ ॥
निदर्शने ॥ वशीकृती ॥ अश्वे ॥
अनुष्ठाने । पू कृष्टोयोगः । शब्दे ॥
प्रयुज्यते पू योजनंवा ॥ युजिर्०
घञ् ॥

प्रयोगविधिः । पुं० प्रयोगप्राशुभाव
योधकैविधौ । सचाद्भवाक्यं कवा-
क्यतापन्नः प्रधानविधिरिव । सहि
साद्दप्रधानमनुष्ठापयन् विलम्बे
प्रमाणाभावाद्द्विलम्बापरपर्यायप्र

प्रयोजकः

प्रयोगप्राशुभावंविधत्ते । यथा० वेदं
कृत्वाधिदीकरोतीत्यादि । नचतद्वि-
लम्बे पिःप्रमाणाभावद्विवाच्यम् ।
विलम्बे ह्यहप्रधानविध्यं कवाक्यता
वगततत्साहित्यानुपपत्तिः । वि-
लम्बे नक्रियमाणयोः पदार्थयोरि-
दमनेनसहकृतमितिसाहित्यव्यवहा-
हाराभावात् । सचाविलम्बो नियते
क्रमथाश्रीयमाणेभवति । अन्यथाहि
किमेतदनन्तरमेतत्कर्त्तव्यम्० एत-
दनन्तरंवेतिप्रयोगविलेपापत्तेः । अ-
तः प्रयोगविधिरैवत्वविधियप्रयोग
प्राशुभावसिद्धर्थेनियतंक्रममपिप-
दार्थविशेषणतयाविधत्ते । अतएवा
हानांक्रमयोधकोविधिः प्रयोगवि-
धिरित्यपिलक्ष्यम् । तत्रक्रमोनाम-
विततिविशेषः । पौर्यापर्यरुपोवा ।
तत्रयुल्लव्यं प्राठादीनिपट्प्रमाणाणि
भवन्ति ॥

प्रयोगार्थः । पुं० प्रत्युत्क्रमे । प्रधान
प्रयोगानुक्लीप्रयोजनानुष्ठाने ॥ प्र-
योजनम् । युजिर्० । घञ् । प्रयो-
गोर्वीश्व ॥ प्रयोगसृष्टौ ॥

प्रयोगी । चि० प्रयोगवति ॥ प्रयोगोऽ-
स्त्वस्य । अतद्रनिठनौ ॥ प्रयोक्तरि ।
एत्त्विति ॥

प्रयोग्यः । चि० अश्वार्थे ॥ प्रयुज्यते
। युजिर्० । षट्श्लोर्णसु ॥

प्रयोजकः । चि० प्रयोगकर्त्तरि । नि

प्ररोह :

योगकर्त्तरि । यः कर्त्तारंकारयति
तस्मिन् ॥ प्रेरके । कर्त्तुर्व्यापारानु
कूलव्यापारवति ॥ प्रयोजयति ।
युञ् । खलु ॥

प्रयोजनम् । न० कार्ये ॥ हेतौ ॥ सर्वं
स्यै वह्निशास्त्रस्य कर्मणो वापि कस्यचि
त् । यावत्प्रयोजनं नोक्तांतावत्तत्
केन गृह्यते ॥ सिद्धार्थसिद्धसम्बन्धं
श्रीतुं श्रोता प्रवर्त्तते । यन्त्यादौ तेन वशा
व्यः सम्बन्धः स प्रयोजनः ॥ फले ॥ य
था । वेदान्तानां प्रत्यग्ब्रह्मस्थोरेक्यप्र
मेयगताज्ञाननिवृत्तिसत्स्वरूपान
न्दावाप्तिश्चैति प्रयोजनम् ॥ प्रयोज
नमनुद्दिश्य न मन्दोपि प्रवर्त्तते ॥ यु
जिर् । ल्युट् ॥ प्रयोजनं लचयति
गोतमः । यमर्थमधिकृत्य प्रवर्त्तते
तत्प्रयोजनम् ॥ २४ ॥ अधिकृत्य०
उद्दिश्य । तथाच० प्रवृत्तिर्हेत्विच्छा
विषयत्वं प्रयोजनत्वम् । विषयत्वं
साध्यताग्न्यविषयताविशेषः ॥ कर
णव्युत्पत्त्या प्रयोजके ॥

प्रयोजयिता । चि० नियोजयितरि ॥
प्रयोज्यः । चि० भूत्वे । प्रयोज्यं शक्ये ॥
प्रपूर्वाद्दयुजेर्णत् । प्रयोज्यनियो
ज्याविति० कर्त्तृभावे निपातनात्
॥ न० मूलधने ॥

प्ररुट् । पुं० जठरे ॥ चि० व३मूले ॥
वदे ॥ प्रकर्षेण रूट् । जाते ॥

प्ररोहः । पुं० उद्गने । अहुरे ॥ अच

प्रलयः

न्ययोधादौशाखावलम्बिन्यधीमूले-
हुरे ॥ प्रकृष्टोरोहः ॥

प्ररोही । पुं० नन्दोद्गले ॥

प्रलयनम् । न० प्रलापे ॥

प्रलयितः । चि० कथिते ॥ प्रपूर्वाङ्गपेः
कर्मणिकः ॥

प्रलयः । चि० वक्षिते ॥

प्रलयः । पुं० दैत्यभेदे ॥ सचम
नुष्यवध्यः । यथा । एकाक्षत्पभो
रिष्टः प्रलयनरकौतया । इन्द्रवा
धनकेशीचपुरः शङ्कोयधनुकः ॥
गवेष्टिकोगवाक्षताककेतुश्चवीर्यवा
न् । एते मनुष्यवध्यास्तुदनोः पुत्रान्वा
याः स्मृताः ॥ अपुत्रे ॥ पयोधरे
॥ तालाहुरे ॥ शाखायाम् ॥ हार
प्रभेदे ॥ प्रलयस्यने ॥ चि० लब्धमा
ने ॥

प्रलयधुः । पुं० रामे । वलदेवे ॥ प्र
लयं हतवान् । मू० कः ॥

प्रलयभित् । पुं० बलभट्टे ॥ प्रलयं
भिनत्ति । भिद्वि० । क्विप् ॥

प्रलयाखण्डः । पुं० दीर्घाखण्डकोपिणि
॥ प्रलयः अगडोयस्यसः ॥

प्रलयितः । चि० प्रकर्षेण लम्बमाने
माल्यादौ ॥

प्रलयनम् । न० मिथ्याफलाख्याने ॥
वक्षने ॥

प्रलयः । पुं० मरणे ॥ मृत्यौ ॥ प्रक-
र्षेण लीयन्ते ऽग्नेनेति व्युत्पत्त्यात्तं ॥

प्रलापहा

रि ॥ मूर्च्छायाम् । नष्टचेष्टये । सा
चिक्वभावे ॥ प्रलयः सात्त्विकीमा
कीभावइत्युक्तेः ॥ अपावे ॥ तिरो
भावे ॥ सत्कार्ययादेहिक्वपालेपुविद्य
मानस्यैकघटादेस्तिरोभावप्रलयोय
थातथैवकारणात्मनाविदंमानानां-
तत्त्वानांतिरोभावएवः लयोविबक्षि
तः ॥ कल्पान्ते । सर्वर्त्तं । क्षये ॥
सचतुर्विधोयथा । नैमित्तिकः प्रा
कृतिकस्तथैवाच्यनिकोद्विज । नि-
च्ययसर्वभूतानांप्रलयोऽयंचतुर्विधः
॥ ब्राह्मो नैमित्तिकस्तत्रयच्छेतेजगतः
पतिः । प्रयातिप्राकृतेचैवब्रह्माखण्डंप्र
कृतौलयम् ॥ ज्ञानादाच्यनिकः
प्रोक्तोयोगिनः परमात्मनि । निच्यं
सदैवजातानांयोनिनाशोदिवाऽनि
शमितिः ॥ पश्चान्यत्रदेनंदिनप्रलयं ॥
प्रलयनम् ॥ प्रलीयन्ते पदार्थाश्च ।
लोहं । एरच् ॥

प्रलयान्तः । चि० यावज्जोषमनुवर्त्तं
माने ॥ प्रलयः चान्दोयस्य ॥

प्रलापः । पुं० अनर्थकवचसि । प्रयोज
नशून्ये उन्मत्तादिवचने ॥ रोगाणा
मुपसर्गोयम् । स्रष्टेतुकृपिताहाता
दसम्भवं निरर्थकम् । यचनंयत्रोत्र
तेसंप्रलापः प्रकीर्तितः इत्युक्तेः ॥
प्रलयनम् । लपच्चलायांदाचि ।
घञ् ॥

प्रलापहा । पुं० कुलत्वाच्चने ॥

प्रलेहः

प्रलीनः । पि० निगूढे ॥

प्रलीनता । स्त्री० प्रलये । इन्द्रियखा
पे । चेष्टानाञ्जे ॥

प्रलेपः । पुं० लेपे ॥ प्रलेपनम् । लि
प० । घञ् ॥ शीतज्ञानुविशोषोषप्र
लेपः पित्तहन्मतः ॥

प्रलेपनम् । न० लेपे । लिपेत्युट् ॥

प्रलेहः । पुं० मांसस्यप्रकारवि
ज्ञेपि ॥ यथा । स्वज्ञानिमांसखण्डा
निघादितानिचवारिण्या । तप्तयो
रेबिनिः क्षिप्यद्व्यासञ्चालयनप-
चेत् ॥ तप्तं तत्रविनिःक्षिप्यलावणं
खलमल्पकम् । पञ्चेत्पटपटाशब्दं
तस्मिन्मांसिप्रकुर्वति ॥ प्रक्षिपेद्दाडि
मीनीरंबुषुलेनपचेत्पुनः । मांस
पिण्डेषुसिद्धे तुदेयाशुश्लोसधीरका
॥ ततश्चीत्तार्थतन्मांसं पृथक्कुवांत्स्य
लेहतः । प्रलेहंवाससापृतंस्थापयेत्
न्यभाजने । हिन्दुनाघृतयुक्तेनधूमै
तश्चधूपयेत् ॥ गौहृदेगोयपलेहस्तु
। हिद्वाद्गौधीजपूरैस्ता न्यथैः स-
भृतंनतु । कुट्टितामिपपिष्टे नतश्च
दाडिमयीजतः । सोपयाविसयारा
भ्यांप्रलेहो गौहृदेनजः । प्रलेहोरु
चिदोषान्धः ककानिलकृत्वापहः ।
सद्योपरोपिचक्षुत् क्षितिश्चिन्नाध
मानगदानृजयेत् ॥ पूर्णंप्रलेहस्तु ।
नांसंपूरणयोगेन कोष्ठाकारविधाय
च । शिष्टं कृत्वाघृतेभृष्टं प्रलेहविधि

प्रलेहः

नापचेत् ॥ पूरणस्यप्रलेहोयंविज्ञेयी
 वातनाशनः । श्लेष्मान्तकारकश्चैव
 मुखवैरस्यद्वन्द्वरुः ॥ शुक्लवर्णः प्र
 लेहः । घृतेविसरधान्याकाहिन्नुभृद्
 धिसंयुते । वस्त्रपूतेऽर्द्धसम्पक्केस्त्रिं
 मांसंविनिः क्षिपेत् ॥ पीतवर्ण
 स्तु । प्रलेहः पीतवर्णोपिकार्यः शु
 क्लप्रलेहवत् । विशिषोचहरिद्रायाः
 संमर्गः कुङ्कुमस्यवा ॥ रक्तवर्णोपि ।
 तप्तस्र्णैश्चिपेद्विद्भु संयुतंकासमर्दक
 म् । धान्यकलवखानाजीधीतंमां
 सञ्चतत्क्षिपेत् ॥ ततोऽंस्फुटितेमां
 सेदाडिमोर्वीजसंयुते । सपक्के चाति
 नृदुलेतक्रं शुक्लोचनिः क्षिपेत् ॥
 ततउत्तार्यवस्त्रेण गालयेद्दुपयेदपि
 ! रक्तवर्णप्रलेहस्य संसिद्धार्थंविनि
 क्षिपेत् । करमर्दंदाडिमस्यस्थानेश्चि
 यन्तुपूर्ववत् ॥ हरितवर्णस्तु । मेथि
 काकासमर्दान्कल्केनचकरालिभिः ।
 घृतेमांसंविनिः क्षिप्यपचेच्छुष्कप्रले
 हवत् ॥ सिद्धेचगालयेद्वस्त्रे कृत्वा
 वर्णप्रयोजनम् । तास्वलंकष्टजडा
 रंदेवहरितैस्तुना ॥ अरुचौचचिदः
 सद्योनानायणंप्रसाधितः । प्रलेहः
 कफनातघ्नः किञ्चित्पित्तकरोख
 घ्नः ॥ वटकप्रलेहोपि । मापस्यपि
 टिकासूत्र्मा विसवारणसंयुता ।
 बहुधाक्रियतेरस्यावटिकावटकादि
 कम् ॥ आस्यविम्बीफलाकारंलङ्-

प्रवचनम्

कावटकादिकम् । शृङ्गाटकफला
 कारंयथाबुद्धिप्रकारजम् ॥ कृत्वा
 हिवहुधाधारिस्त्रे दितंघृतभाष्मि
 तम् । सविसवारजेतक्रं क्षाधितेचमनो
 रमे ॥ निः क्षिप्यचालयेदीपदुष्ता
 र्येलादिवासिते । एवन्तुवहुधाकार्यो
 मापमुद्गप्रलेहकः ॥ प्रलेहोवातजि
 हल्यः शुक्रमांसप्रदोरसः । प्रौण
 नः प्राणयुक्तानांशुकदः क्षीणरित
 साम् ॥ मत्स्यप्रलेहस्तु । मांसप्रले
 हवत्कार्यः प्रलेहोमत्स्यसम्भवः ।
 आदीतैलेपरंपक्कंसर्वमन्यत्तु पूर्ववत्
 ॥ वर्णस्यकरणेदेयंपूर्वीतंद्रव्यकंक्षिय
 त् । उद्बूलनंसुगन्धायदातव्यंपूर्वस
 म्भवम् ॥ मत्स्यखण्डप्रलेहस्तु । स
 म्यक्प्रचालितंमत्स्यं विसवारणार्थेष्टि
 तम् । तप्तरीलेक्षिपेत्खण्डंहिद्भुसै
 भ्वमिश्रितम् ॥ प्रलेहविधिवत्सा
 ध्योमत्स्यखण्डप्रलेहकः ॥

प्रवक्ता । वि० वाग्मिनि । वाचदूके ॥
 यिदादियाचकी ॥ यथा । जातिमा
 नोपजीवीवाकामंस्थाद्वाप्यणवुवः ।
 धर्मप्रवक्ता नृपते नृतुगुद्रकदाचने
 ति ॥ उपदेष्टरि ॥ प्रकृष्टोवक्ता ॥

प्रवचनम् । न० आगमे । बेदे ॥ न०
 प्रकृष्टवचने ॥ प्रोच्यते । वच० ।
 ल्युट् ॥ अनेकवेदस्वीकरणे ॥ शि
 चादिविदाङ्गेषु । अध्यापने ॥ ब्राह्म
 णस्यैवप्रवचनेऽधिकारोनेनचंविद्यादे-

प्रवर :

ब्राह्मणात्मनासमस्तानां विद्वानां प्रव
चनं कुर्वन् वेदस्यायमिति ब्राह्मणश्रुति
ब्राह्मणनामार्यभाष्यम् ॥ प्रकर्षेण
उच्यते वेदार्थेणभिरितितथा ॥ वि०
प्रह्वयत्कारि ॥ यथा । अपिचक्रुः
प्रवचनमेकं शुश्रूषुवोऽपरे ॥

प्रवचनीयः । वि० प्रह्वयत्कारि ॥ प्रवाच्ये
॥ प्रवक्ति० प्रोच्यतेवा । वच० ।
अनीवर । मध्यनेयप्रवचनीयेति सा
धुः । प्रवचनीयोगुतः स्वाध्यायस्य०
। प्रवचनीयः स्वाध्यायोगुरुणा ॥

प्रवचनम् । न० प्रतारथी ॥ वक्षु०
पू० पू० : ल्युट् ॥

प्रवचः । पुं० चतुष्पद्ये ॥ जषे ॥
आवर्त्त ॥ वि० क्रमनिजमहीमा
ने ॥ उदारे ॥ पू० ह्ने ॥ पू० गुणे ॥
आयत्ते ॥ क्रीणे ॥ प्रवचोऽनेनाच
वा । प्रुङ्गती । ल्युट् ॥

प्रवक्ष्यन् । वि० प्रवासं करिष्यति ॥
प्रवक्ष्यन्पतिका । स्त्री० नायिका
प्रसेदे ॥

प्रवयणम् । न० प्रवतोदे ॥ प्रवीयते
ऽनेन । यजगतिचोपणयोः ।
ल्युट् ॥ वायावितिपाक्षिकीविः
ः कृत्त्वचद्विणत्वम् ॥

प्रवयाः । वि० स्रविरे । इहे ॥ प्र-
गतं वयाऽस्य ॥

प्रवरः । पुं० सन्तती ॥ गोचप्रवर्त्तक
मुनिव्यावर्त्तके मुनिगणे ॥ तथा

प्रवर :

चवमदग्निगोचस्यप्रवराः ० यमद्
गुन्यैर्ववशिष्टाः ३ । भरद्वाजगोच
स्य० भरद्वाजाङ्गिरसवाहस्पत्याः ३
विश्वामित्रगोचस्य० विश्वामित्रमरी
चिकौशिकाः ३ । अचिगोचस्य ४
अत्याचि यशातातपाः ३ । गीतम
गोचस्य ५ गीतमवशिष्टयार्हस्य
च्याः ३ । वशिष्टगोचस्य ६ वशि
ष्टः १ । केषाश्चित्त्वशिष्टाचित्साङ्गत
यः ३ । काश्यप गोचस्य ७ काश्य
पासारनैधुवाः ३ । अगस्त्यगोचस्य
८ अगस्ति दधीचिजैमिनयः ३ ।
सौकालिनगोचसा ९ सौकालिना
ङ्गिरस यार्हस्यत्यासारनैधुवाः ५ ।
मौद्गल गोचसा १ । और्वच्यवनभा
गवजामदग्न्यापुवतः ५ । पराशर
गोचसा ११ पराशरशक्तिवशिष्टाः
३ । वृहस्पतिगोचसा १२ वृहस्पति
कपिलपार्ष्णीः ३ । काश्वनगोच
सा १३ अश्वत्थदेवलटेवराजाः ३
विष्णुगोचस्य १४ विष्णुवृद्धि कौर
वाः ३ । कौशिक गोचस्य १५ कौ
शिकानिजमदग्नेयः ३ । कात्याय
नगोचस्य १६ अत्रिभृगुवशिष्टाः
३ । आचियगोचसा १७ आचिय
शातातपसाङ्ख्याः ३ । काश्य
गोचस्य १८ काश्यपाश्वत्थदेवताः
३ । कृष्णाचियगोचस्य १९ कृष्णा
चियार्थेयावासाः ३ साङ्कृतिगो

प्रवर :

त्रस्य २० अथ्याहाराचिसाङ्कत
 यः ३ । कौण्डिन्यगोत्रस्य २१
 कौण्डिन्यस्त्रिमिककौत्साः ३ ।
 गमर्गोत्रस्य २२ गार्ग्यकौस्तुभ
 मारुह्याः । ३ । आङ्गिरसवशिष्ट
 वाहस्पत्याः ३ । अनाहकाक्ष
 गोत्रस्य २४ गार्ग्यगौतमवशिष्टाः
 ३ । अथ्यगोत्रस्य २५ अथ्यवलि
 सारस्वताः ३ । जैमिनिगोत्रस्य
 २६ जैमिन्युतथ्यसाङ्कतयः ३ ।
 हृदिगोत्रस्य २७ कुरुहृद्घाङ्गि
 रोर्वाहस्पत्याः ३ ॥ शाण्डि
 गोत्रस्य २८ शाण्डिल्यासितदे
 वलाः ३ । वात्स्यगोत्रसायणगो
 योः २९ ३० शौर्वच्यवनभार्गव
 जामदग्न्याप्नुवतः ५ । आलंदा
 यन गोत्रस्य ३१ आलंदायनशा
 लह्यायन शाकटायनाः ३ । वैया
 प्रपद्यगोत्रस्य ३२ साङ्कतिः २
 । घृतकौशिकगोत्रस्य ३३ कुशिक
 कौशिकघृतकौशिकाः ३ केषाञ्चित्
 कुशिककौशिकयन्त्रुलाः ३ । शक्ति
 गोत्रस्य ३४ शक्तिपराशरवशिष्टाः
 ३ काश्यप्यनगोत्रस्य ३५ का
 श्यायनाङ्गिरसवाहस्पत्यभरद्वाजा-
 लमीढाः ५ । वासुकिगोत्रस्य
 ३६ अक्षोभ्यानन्तवासुकायः ३ ।
 गौतमगोत्रस्य ३७ गौतमाप्यारा
 ङ्गिरसवाहस्पत्यनैधुवाः ५ । के

प्रवर्त्तकत्वम्

पाञ्चित्गोतमाङ्गिरसावासाः ३ ।
 शुनकगो० ३८ शुनकशौनकएतस
 मदाः ३ । सौपायनगोत्रस्य ३९
 शौर्वच्यवनभार्गवजामदग्न्याप्नुव-
 तः ५ । प्रवराः ॥ इति धनञ्जय
 कृतवर्म्हप्रदीपे गोत्रप्रवरविवेकः ॥
 न० गोत्रे ॥ अयुक्ताणि ॥ त्रि० श्रे
 ष्ठे ॥ प्रत्रियते० श्वानधूर्युभ्यामुत्०
 शोर्त्सते । वृञ्० । अह्वद्वित्त्वप्
 ॥ प्रवरणं वा ॥

प्रवरललितम् । न० अष्टिप्रभेदे ॥ ध-
 या । यमीनस्त्रीगद्यप्रवरललितं नाम
 वृत्तम् ॥ भुञ्जोत्क्षेपः शब्दे चलव-
 लयभङ्कारयुक्तश्चलत्पादन्यासः
 प्रकटिततुलाकोटिनादः । स्मितं व
 क्तुः कस्माद्दृशिपटुकटाक्षोर्मिखीला
 हरौजीयादीदृक्प्रवरललितं वृत्तवी
 नम् ॥

प्रवर्गः । पुं० शोमान्ती ॥

प्रवर्ग्यः । पुं० वैदिककर्मविशिष्टे ॥ म-
 रावीरे ॥

प्रवर्त्तकः । पि० प्रेरके । प्रवर्त्तनका
 रिणि ॥ प्रवृत्तिजनके ॥ यथा । प्र-
 यत्तं कंसाक्षयमुवाच चोदनां निवर्त्तकं
 नैरमुवाच भाष्यकृत् । ततश्च विप्रो-
 नश्चिन्नेदनास्त्रिसाप्रवर्त्तिकायानभ
 वेदिति स्थितिः ॥ इति सङ्क्षेपश्री
 रीरकं ॥

प्रवर्त्तकत्वम् । न० प्रवृत्तिजनकत्वे ॥

प्रवर्धय :

प्रायः प्रवर्त्तकत्वं विधिवत्संली-
कवेद्योर्दृष्टम् । सिद्धं बोधयतोर्ध्वक
यमेतद्भवति तत्त्वमस्यादेः ॥ ३६ ॥
विधिरेवनप्रवर्त्तकनयश्चभिलषित
वस्तुबोधोपि । राजाभवति सुरोभू-
दिति बोधेन प्रवर्त्तकलोकः ॥
प्रवर्त्तनम् । न० प्रेरणे । यात्रा
पने । पृष्ठतो । धारणे ॥

प्रवर्त्तना । स्त्री० पर्येषणायाम् ॥ उत्
कृष्टस्वनिष्कृष्टप्रत्याज्ञायाम् ॥ प्र-
वृत्तिजनकत्वे । प्रवृत्तिहेतुव्यापा-
रे ॥ प्रवर्त्तकराजादिनिष्ठायान् ॥
यिजर्थे ॥ सर्वाङ्गगतप्रवर्त्तनासा-
मान्यविधौर्ध्वः । प्रेषणाद्योवि-
शिष्यास्तु० अर्धप्रकरणादिगन्वा-
द्वतिबोधम् ॥

प्रवर्त्तयिता । त्रि० कर्त्तरि ॥

प्रवर्त्तितः । नि० जाते ॥ उत्पादि-
ते ॥ यथा । प्रवर्त्तितोद्दीपद्वयप्र-
दीपादितिरध्वः ॥

प्रवर्द्धनम् । न० विवर्द्धने ॥

प्रवर्धयः । पुं० अद्रिद्विजिप्ते ॥ न० पृ-
कृष्टवर्धये ॥ तत्रलक्षणमाहवराह
चार्यः । ज्यैष्ठ्यानासमतीत्यां पूर्वां
पाठादिसंश्लेषे नशुभमशुभंवावाच्यं
परिमाणं चान्धसस्तज्ज्ञैः ॥ तत्रप्र
माणार्थमाह । हस्तविशालं कुण्डक
सधिकृत्याम्यपुंमाणनिर्द्देशः ॥ प
श्चात्पलमाटकमानेनमिनुयाज्-

प्रवर्द्ध :

जलंपतितम् ॥ प्रवर्धयेपुंमाणमा
ह ; येनधरित्रीमुद्राजनितावाविन्द
वस्तृणार्थेपु । वृष्टे नतेनवाच्यं परि
माणं वारिणः ; प्रवचनम् ॥ मुद्राजनि
ता० विगतधूलिजाता । मत्तान्तरमा
ह । केचिद्यथाभिवृष्टं दशयोजनस-
खलं वदन्त्यन्ते । गर्गं वशिष्ठपराशर
मतमेतद्वाद्दशाङ्गपरम् ॥ येपुचमेव्य
भिवृष्टं भूयस्तीर्ष्वेववर्धतिप्रायः ।
यदिनाप्यादिपुष्टं सर्वेषुतदात्वना
वृष्टिः ॥ नक्षत्राणां वृष्टिपुंमाणमा-
ह । इस्ताप्यसौम्यचित्रायौष्ण्यनि-
ष्टासुयोऽगद्वेद्याः । शतभिषगैन्द्र
स्वातिपुचत्वारं कृत्तिकासुचदश ॥
अवधमघानुराधाभरणीमूलेपुदशच
तुर्यं क्तः । फाम्बुन्यां पञ्चकृतिः पु
नर्वसो विंशतिद्वेद्याः । ऐन्द्राग्न्याख्य
वैश्वे विंशतिः सार्धभेदशत्यधिकाः
॥ आर्द्रिर्षुध्न्यार्थं मृणप्राजापत्यं पु
पञ्चकृतिः । पञ्चदशालेपुर्ध्वे चकी
र्त्तित्वावाजिभेदशतीथ ॥ रोद्रीयो-
ऽग्निकृत्तिकाद्वेद्यानिरुपट्टतेर्ष्वेते ॥
अवविशेषमाह । रश्मिपिसुतकितुपी
द्विभेभेद्वितितनयतिविधात्प्राप्तते
थ । भवतिचनशिवंगचापिदृष्टिः शु
भसहितेनिरुपट्टविशिष्येति ॥

प्रवलाकी । पुं० भुजङ्गे । चित्रमेख-
लके ॥

प्रवर्द्धः । वि० पृष्ठानि । वृष्टे । प्र- १

प्रहिक्का

हति । वृहस्पतौ । पचायच् ॥

प्रवहः । पुं० वहिर्घानायाम् । पुरा-
वहिर्घमने ॥ वायुमात्रे ॥ समवायु-
न्तर्गतवायुविशेषे ॥ सतु० चावहवा-
योरुर्वस्थितः ॥ सनिष्त्वंपृच्छन्ना
तिः तस्यतुमध्यसंस्थाः । नक्षत्र-
कचाः खचरैः समेतायस्मादत-
स्तेनसमाहतोयम् । भपञ्जरः स्ते-
चरचक्रयुक्तोभ्रमच्छजत्तंप्रवहानिली
नेतिशित्तिरोमणिः ॥ यस्माज्ज्योती-
षिवहतिप्रवहस्तेनसंस्मृतः ॥ १५ ॥
अस्वार्थः ॥ यस्माज्ज्योतीषिप्रकर्षेण
वहतितेनसवायुःप्रवहः स्मृतः ॥
प्रवहस्यैवमेदाः सर्वेवायुस्कन्धाः ॥
इतिविष्णुपुराणेद्वितीयेऽंशे २२ अ-
ध्यायः ॥ वायोद्वितीयस्कन्धे ॥ ऋ-
तुजित्सत्त्वजित्सेनजितमित्रावमि-
त्रजित् । भूरिमिदसुषिणौषेष्वाभा-
नीः प्रवहोगणः ॥ प्रकृष्टोवहः ।
गीचरसञ्चरैरिसाधुः ॥ पुरतोमच्छ-
न्मदहोवायुः ॥

प्रवहणम् । न० कर्णीरये । लयने ।
न्तियोहनाययानविशेषे । चौडो
ला० इ० भा० । अधुना० पीनस
खर्चरिया० इ० प्र० ॥ प्रोक्षतेऽने-
नथा । यहप्रापणे । ल्युट् ॥

प्रवहिका । स्त्री० प्रहेलिकायाम् ।
परिनी० इ० भा० ॥ प्रवहते० आ-
ष्णादयति । वर्षवृष्ट्यपरिभाषणार्हि-

प्रवाहः

प्रादानेषु । कुन्शिल्पिसंज्ञयोः ॥
दुर्विज्ञानार्थप्रश्नादिवाक्यरूपाहिसो
प्रवाक् । चि० वाग्मिनि ॥
प्रवाचकः । चि० प्रकृष्टवक्त्रिः ॥
प्रवाच्यः । पुं० पाठविशिषोपलक्षिते
यन्त्रविशेषे ॥ प्रोच्यते । वच० । ॥
ख्यत् । यजयाचेतिनकुत्वम् ॥
प्रवाशी । स्त्री० तन्तुवायशलाकावाम्
प्रकर्षेणकयतीशस्याम् । प्रपूर्वाहयते
ल्युट् ॥
प्रवादः । पुं० परस्परवाक्ये ॥ जनर-
वे ॥ वादविशेषे ॥ प्रकृष्टोवादः ॥
प्रवादितः । चि० शब्दिते ॥
प्रवारणम् । न० निषेधे ॥ काम्यदा-
ने ॥ महादाने ॥ प्रवियते । वृज्-
चु० ॥ ल्युट् ॥
प्रवासः । पुं० स्वगृहादूरगमने । विदे-
शस्थितौ ॥ विदेशे ॥ प्रवसन्त्यस्मि-
न् । वस० । हलर्थेतिषञ् ॥
प्रवासनम् । न० वधे । मारणे ॥ वा-
सच्छेदे । चु० । प्रपूर्वाङ्गावेत्युट्
॥ प्रवासनायाम् ॥
प्रवासी । चि० प्रवासविशिष्टे । प्रोधि-
ते । मधिके ॥ वस० । प्रपूर्वादिस्मात्
प्रिलपसद्मयवदवसः इतितच्छी-
लादिपुधिनृष् ॥
प्रवाहः । पुं० प्रहृत्ती ॥ व्यग्रहारे ॥
शम्भुधरे । जलस्यस्रोतसि ॥ अवि-
च्छिन्नसनातौ । अविच्छेदेनजलादि

प्रविचिचु :

प्रवृत्तौ ॥ प्रवहणम् । बह० । घञ्
 ॥ प्रकृष्टाश्वे ॥
 प्रवाहणः । पु० राघसे ॥ चि० प्रकृ
 ष्टवहनकर्तारि ॥
 प्रवाहणः । पु० जीवजस्यराज्ञोपत्ये
 । वेदप्रसिद्धे राजर्षिविशेषे ॥
 प्रवाहिका । स्त्री० घञ्छ्याम् । सङ्घ
 षीरोगे ॥ वायुः प्रवहोनिचितं व
 त्तासं नुदत्त्वधस्ताद्विज्ञानस्य ।
 प्रवाहतोर्त्वं बहुशोमलात्प्रवाहिकां
 तांप्रवदन्तितज्ज्ञाः ॥ प्रवाहतः क
 ष्टवहनेनसशब्दं वायुसपानमार्गे
 जल्यजतः ॥ प्रवहति । बह० ।
 गद्वल् ॥ प्रवहणम् । प्रवाहयति०
 मुहुर्मुहुः प्रवर्त्तयतिवा । रोगाख्या
 यां ग्वल् ॥
 प्रवाही । स्त्री० बालुकायाम् ॥
 प्रविश्याति । स्त्री० विश्राये । अति
 प्रसिद्धी ॥ प्रविश्यागम् । स्त्री०
 क्तिन् ॥
 प्रविततः । चि० विस्तृते ॥
 प्रविदारणम् । न० सम्पराये । युद्धे
 ॥ अविदारणे ॥ दृविदारणे । अन्
 नादृमावेस्युद् ॥
 प्रविरः । पु० पोतकाष्ठे ॥
 प्रविरलः । चि० घनेतरे ॥ प्रकर्षेण
 विरलः ॥
 प्रविचिचुः । चि० गृहादीप्रवेष्टुमिच्छी
 ॥ यथा । कारयेद्गवनशोधनमादी

प्रवृत्तिः

भातुरन्तिकमपिप्रविचिचुः । आत्म
 शस्यनुगतः प्रविशेदासङ्घटेचग
 हनेचनतिष्ठे दिति राजनीतीकाम
 न्दकः ॥
 प्रवियत्सन् । चि० प्रवासंकर्तुमिच्छति
 । वसेः सन्नन्तास्रटः शत्रादेशः ॥
 प्रविशोपः । पु० विधुरे । प्रकृष्टविश्वे
 ये ॥ प्रविशोपणम् । द्विपभालिङ्ग
 ने । घञ् ॥
 प्रविषा । स्त्री० अतिविषायाम् ॥
 प्रविष्टः । चि० कृतप्रवेशे ॥ प्रविष्य०
 । क्तः ॥ निविष्टे ॥
 प्रवीणः । चि० निपुण्ये । विज्ञे । नि
 प्णाते । शिञ्जिते ॥ प्रकृष्टावीषाऽ
 स्य ॥ यदा । वीणयाप्रगायति०
 प्रगीयतेवा । सख्यापेतिषिक्तन्तात्
 पचाद्यच्० कर्म्मणिघञ्वा ॥
 प्रवीरः । पु० योद्धृमुखे । सुभटे ॥
 चि० उत्तमे ॥ प्रकृष्टोवीरः ॥
 प्रवृष्टः । चि० पण्डिते ॥ प्रकर्षेणवृ
 ष्टः ॥ सुभादितारस्मिन् ॥
 प्रवृत्तः । चि० शारभे ॥ प्रवृत्तिविशि
 ष्टे ॥ प्रकृष्टवर्त्तनविशिष्टे ॥ जाते
 ॥ प्रवर्त्तितस्य । वृत्तुः क्तः ॥
 प्रवृत्तिः । स्त्री० प्रवाहे । अविच्छिन्न-
 सन्तती । उदन्ते । वातायाम् ।
 प्रवर्त्तने । वृत्ती ॥ अन्तः करणय
 त्तिन्वांप्रयत्नलक्षणायां ॥ अण्यन्त्या
 दिदेशि ॥ इतिनन्दे ॥ कर्म्मणामार्गे ॥

प्रवृत्तिक्रमः :

नितरांप्रयतमानतायाम् । रजः
कार्ये चारम्भे ॥ गतौ ॥ प्रवर्तते
व्याप्नोति० प्रवर्तनंवा । वृत्तु० ।
ज्ञिच० । क्तिन्वा । न्यायमतेयवनि
शेषे ॥ अस्याःकारणम् । चिकीर्षा
कृतिसाध्यताज्ञानम्० इष्टसाधन
ताज्ञानं० उपादानप्रत्यक्षम् । यथा
प्रवृत्तिश्चनिवृत्तिश्चतयाजोवनकार-
णम् । एवंप्रयत्नत्रैविध्यं तान्त्रिकैः
परिदर्शितम् ॥ चिकीर्षाकृतिसाध्य-
साधनत्वमतिस्तथा । उपादानस्य
चाध्यक्षं प्रवृत्तौजनकं भवेत् ॥ इति ॥
प्रवृत्तिर्वाग्बुद्धिशरीरारम्भः । इति
शोतमसूत्रम् ॥ १७ ॥ यदज्ञानात्
प्रवृत्तिः स्यात् तज्ज्ञानात्साकुतो
भवेत् ॥

प्रवृत्तिक्रमः । पुं० श्रुत्यादिभ्योऽर्बु-
प्रवृत्तेः क्लमे ॥ तथाहि । सहप्रयु-
ज्यमानिभ्रुप्रधानेपुसन्निपातिनामहा-
नामावृत्त्याऽनुष्ठानिकर्तव्ये हि० द्विती-
यादिपदार्थानांप्रथमानुष्ठितपदार्था-
नांप्रथमानुष्ठितपदार्थक्रमाद्यः क्र-
मः । यथा० प्राजापत्यपञ्चके पुं०
प्राजापत्याहिवेषजदेवीकृत्वाप्राजाप-
त्यैघ्रन्तीशिवान्ये नटतीयानिर्देशा-
त्सेतिकात्तथाक्ताएकयाजत्वेनयि-
दिताः । अतस्त्रिप्राजाहानास्त्रीपा-
करणनियोजनप्रभृतीनांसाहित्यं म-
म्पाद्यम् । तत्रप्राजापत्यपशुनां स-

त्रयेषु :

स्मृतिपद्मदेवताकत्वेनयुगपदनुष्ठाना-
दुपपद्यते । तदज्ञानास्त्रीपाकरणा-
दीनांयुगपदनुष्ठानमशक्यम्० अत-
स्त्रीपांसाहित्यमव्यवहिताऽनुष्ठाना-
त्सम्पाद्यम् । तत्रैकस्त्रीपाकरणं
विधायापरस्त्रीपाकरणंविधेयम्०
एवंनियोजनादिकमपि । तथाच
प्राजापत्येपुक्त्वाच्चित्यशोरारम्भः
एकंसर्वधानुष्ठायद्वितीयादिः पदा-
र्थस्त्रीवैवक्रमेणानुष्ठेयः सप्रवृत्तिक्र-
मः ॥ प्रवृत्तेः क्रमः ॥

प्रवृत्तिजनकः । चि० प्रवर्तके ॥
प्रवृत्तिज्ञः । पुं० चारभेदे । धार्मिके
। वाचायने ॥ चि० प्रवृत्तिज्ञाननि-
शिष्टे ॥

प्रवृत्तः । चि० प्रीष्टे । एधिते । वृष्टि-
युक्ते ॥ प्रसारिते । प्रसृते ॥ प्रवर्ध-
तेऽस्म । वृधुवृद्धौ । गत्वर्थेति
ज्ञः ॥

प्रवृष्टः । चि० प्रवृष्टवति ॥

प्रवेकः । उत्तले । प्रधाने । प्रमुखे ॥
प्रविच्यते । विचिरपृथग्भावे ।
घञ् ॥

प्रवेष्टः । पुं० शितशुके । यदे ॥

प्रवेणिः । स्त्री० कुवायाम् ॥ वेष्ट्याम्
प्रीपितमर्हं काटिधायकेशरचनावि-
शेषं ॥ वेष्टति । वेष्टनिगमनवादि-
नां रगमनज्ञानचिन्तासु । इन् ।
प्रापमर्गान्तरव्यापृच्छर्थः ॥

प्रव्यक्त :

प्रवेष्टौ । स्त्री० सुधायाम् । परिक्षोने ।
गजपृष्ठस्त्रिचक्रान्नले ॥ वेष्ट्याम् ॥
प्रकर्षेणवीयतेऽस्याम् । वीगल्यादि
सु । वीज्याज्वरिभ्योनिः । कृदिका
रादक्तिनङ्कतिपाक्षिकोडीप् ॥

प्रवेष्टः । पुं० पीतमुद्गे । सोनामूंगा
इ० भा० ॥

प्रवेशः । पुं० अन्तर्भिगाहने । गृह्णा
द्यन्तर्गमने ॥ प्रवेशञ्चतुर्हा । अपूर्व

प्रवेशः सुपूर्वप्रवेशः इन्द्राभयप्रवे
शः । अधूप्रवेशः । इतिभेदात् । तव

अधूप्रवेशसाम्बन्धसंज्ञकत्वात् ० तद
न्ये प्रांलज्यान्व्युच्यन्ते । यथा ।

अपूर्वसंज्ञः । प्रथमः । प्रवेशोयाचा
वसानेतुसुपूर्वसंज्ञः । इन्द्राभयस्त्व

न्निभयादिजात स्त्वे बंप्रवेशस्त्रिवि
धः । प्रदिष्टः ॥ भूरिपुष्पनिकरंस

तोरणंतोयपूर्वकलगीपगीभितम् ।
धूपगम्ब वलिपूजितामरं ब्राह्मण

ध्वजियुतंविधिदृग्दृग् ॥ प्र० विश०
। इल्लक्षे तिषञ् ॥

प्रवेशनम् । न० प्रवेशे ॥ निंष्ट्वारे ॥
प्रविशं० । ल्युट् ॥

प्रवेश्यः । वि० प्रवेशयितव्ये । प्रवेश
नीये ॥

प्रवेष्टः । पुं० भुजे । याही ॥ प्रवेष्टते
। वेष्टवेष्टने । पचादाच् ॥ इन्दिदन्त
नांसि ॥ गजपृष्ठतल्पने ।

प्रव्यक्तः । वि० उद्धरणे । स्पष्टे । स्फु

प्रशस्ता

टि ॥ प्रव्यव्यतेस्य । अङ्गुव्यव्यव्यते
। त्तः ॥ प्रव्यव्यतेस्यना । अङ्गुवि
शेषणे । त्तः ॥

प्रव्ययितः । वि० प्रपीडिते ॥ व्याकु
लीकृतते ॥ अतिभीते ॥

प्रव्रजन् । वि० संन्यस्यगच्छति ॥
प्रव्रजितः । पुं० प्रव्रज्याश्रमविशिष्टे ।

बुधभिक्षुशिष्ये । चेलुके । ग्रामणे
रे ॥ वि० निष्कान्तं ॥

प्रव्रजिता । स्त्री० भांस्याम् ॥ मुगडी
वाम् ॥ तापस्याम् ॥

प्रव्रज्या । स्त्री० वेदवाश्रमपटादी ॥
प्रव्रजनम् । व्रज० । व्रजयजीभावि
क्यप् ॥ सभ्यासे ॥

प्रव्रज्यायसितः । पुं० सभ्यासभष्टे ॥
प्रव्रजाजी । पुं० प्रव्रजनशीले । सभ्यासि
नि ॥ ताच्छील्यं वैराग्यातिशयश

लित्वम् ॥

प्रशंसनोयः । वि० प्रशंसितुंयोग्ये ॥
शंसुः । अनौचर् ॥

प्रशंसा । स्त्री० प्रशंसने । वर्णनायाम् ॥
ईडायाम् । स्तवे ॥ परोक्षस्तुती ॥

दिप्रकारादिप्रशंसाभवति । घन्तुनि
पिद्यमानमुद्योतकर्मण्यकः । प्रकारः

स्तावन्नेनशब्दे नसम्प्रादितोमुणोक्त
र्षः । परः । प्रकारइति ॥

प्रशस्ता । पुं० समुद्रे ॥ प्रगोयते । श
शब्दज्ञातने । प्रशूरयदोमुद्वेति
दाणिम् ॥

प्रशान्तवाहिता

प्रशस्त्ररी । स्त्री० नद्याम् ॥ डीग्री ॥
 प्रशमः । पुं० उपशान्तौ ॥ प्रशमनम्
 । शम० । भाषिषञ् ॥
 प्रशमनम् । न० मारणे । वधे ॥ शम
 तायाम् । प्रशान्तौ ॥ प्रशमयति ।
 शम० । शिजन्ताल्ह्युःभावेल्ह्युङ् ॥
 प्रशमितः । चि० अपाकृते । राक्षः क
 तं व्ये ॥ रक्षापौरजनस्य० देशनगर
 यामेषुशुभिसन्ध्या० योधानामपिसद्
 दृष्ट० तुलयामानव्यवस्थापनम् । सा
 स्यं सद्दिषु० दानवृत्तिकरणीत्यागः
 समानार्चनम्० क्षार्याग्नेयमहीभुजा
 प्रशमनान्ये तानिराज्येनव ॥
 प्रशस्त्रम् । न० भङ्गले ॥ पि० क्षेमे ।
 शुभे ॥ प्रशंसनीये । अतिश्रेष्ठे ।
 उत्तमे ॥ प्रशस्ततेस्त्र । शंसु० । क्तः
 । प्रकर्षेणशंसोवा ॥
 प्रशक्तिः । स्त्री० पत्रलेखनप्रक्रियायां ॥
 प्रशान्तः । चि० प्रहृष्टशमताविशिष्टे ।
 परहिंसारहिते ० सर्वत्रसमबुद्ध्या
 रागद्वेषशून्ये । निर्द्विकारे ॥ स्वल्प
 खाभेनापिसन्नुष्टे ॥ तमोरजसोः
 क्षयात्प्रविक्षेपशून्यत्वेनशुद्धसत्त्वरूपे
 चित्तौ ॥ प्रकर्षेणशान्तः ॥ प्रत्यक्षानि
 तान्ते शि ॥
 प्रशान्तचित्तः । चि० शान्ते । उपरत
 र्द्वर्पादिदोषे । समाहितमनसि ॥
 प्रशान्तचित्तं यथासः ॥
 प्रशान्तवाहिता । स्त्री० तमोरजसोः

प्रशो

क्षयात्प्रविक्षेपशून्यत्वेनशुद्धसत्त्वरूपं
 चित्तं प्रशान्तं । पूर्वपूर्वप्रशमसंस्कार
 रपाटवेनतादृशचित्तस्वाधिक्यं प्रशा
 न्तवाहितेत्यर्थः ॥
 प्रशान्तात्मा । चि० प्रशान्तचित्ते ॥
 प्रशान् । अ० समानार्थे ॥
 प्रशान् । चि० शान्ति ॥ प्रकर्षेणशाम्य
 ति । शम० । क्तिप् । अनुनासिक
 स्थक्किभूलोरितिदीर्घः । सोनोधा
 तोः ॥
 प्रशासनम् । न० प्रकृष्टाज्ञायाम् ॥
 शासु० । ल्युट् ॥
 प्रशासिता । चि० प्रहृष्टशमताविशिष्टे ॥
 ईश्वररे ॥ यथा । प्रशासितारसर्वेषा
 मशीयांसमणोरिति । स्वभ्रामंस्वप्र
 धीगन्धर्विद्यात्तंसुखंपरम् ॥ देवता
 यागकर्तारंपितरः श्रावकारियन्
 । भाषुबुद्धिव्यकथ्यांश्चैयदिनस्यात्प्र
 शासिता ॥
 प्रशाखा । पुं० कृत्विजि ॥ मित्रे ० चि०
 शासनकर्तारि ॥ प्रशक्ति । शासु०
 । तृच् । अपृट्त्रितिदीर्घः ॥
 प्रशः । पुं० अनुयोगे । पृष्ठांयाम् ॥
 प्रश्रयम् । प्रच्छ० । यजयाचितिन
 ङ् । क्षौरितिशः । प्रश्रचेतिलिङ्गा
 न्नसम्प्रसारणम् ॥
 प्रश्रद्धा । स्त्री० प्रहृष्टिकायाम् ॥
 प्रशो । स्त्री० कुम्भिकायाम् । वारिप
 यार्मिम् ॥

प्रष्टवाट्

प्रश्रयः । पुं० प्रणये । प्रीत्याप्रार्थने ॥

प्रश्रयणम् । शिञ्जएरच् ॥

प्रश्रयम् । न० प्रवाहे ॥

प्रश्रितः । चि० विनीते ॥ प्रथमं गुणै

रथायि । शिञ्० । ऋः ॥

प्रश्रयः । चि० शिधिले ॥

प्रश्रिष्टः । चि० प्रकर्षेणामिलिते ॥

प्रश्रिपः । पुं० सयोरे ॥ प्रश्रिपणम् ।

क्षिप्० । घञ् ॥

प्रश्रासः । पुं० प्राप्तेनकोष्ठस्यवायो

वर्द्धिर्निश्चारणे । समाध्यङ्गपूर्कवि

रोधिनि ॥ स्नास्य्यविशेषि ॥ प्रश्र

सनम् । श्रस० । घञ्० ॥ श्रमाप

नये ॥

प्रष्टव्यः । चि० प्रश्ने ॥

प्रष्टा । चि० कषड्कधिके । प्रश्नकर्तारि

। पुच्छति । प्रच्छ० । टच् । ब्रह्मेति

ल्लापः ॥

प्रष्ट । चि० अरसे ॥ श्रेष्ठे । चाण्डा

ल्लिकीपथी ॥ प्रतिष्ठते० गच्छति ।

ष्टा० । आतड्योपसर्गइदिकः । सुपि

स्यइदिकोवा । प्रष्टोयगामिनीति

पः । ष्टृत्वम् ॥

प्रष्टवाट् । पुं० युगपात्रं गे । दमनया

ल्लिकण्डारोपितकाष्ठवाहे ॥ प्रष्टमय

गामिनवहति । बहश्चेतिरिक्त्वाः ॥

स्नामोत्तु० पञ्चमंप्रष्टं वावर्षवहतीति

विश्वेश्वरेणैरहितं पठति ॥ तत्रपृषोड

रादित्वं बोध्यम् ॥

प्रसङ्गः

प्रष्टी । स्त्री० प्रष्टभार्यायाम् ॥

प्रष्टोही । स्त्री० वाक्त्रगभिख्याइवि ।

प्रथमगर्भधृतवत्त्वाम् ॥ प्रष्टं बहति

। बहश्चेतिरिक्त्वाः । वाहइतिङीष् ॥

प्रसक्तः । चि० आसक्तो ॥ तद्वति ।

सर्वश्रातदेकपरि । न० । सतते ॥ प्रा

सञ्जि । यञ्ज० । कर्मशिक्षः ॥

प्रसक्तिः । स्त्री० प्रसक्ते ॥ प्रहसती ॥

अनुमितौ ॥ आपत्तौ ॥ प्र० यञ्ज०

। स्त्रियाक्तिन् ॥ आसक्तौ ॥

प्रसङ्गः । पुं० प्रसक्तौ । अन्योद्देशेनाऽ

न्यदीयस्यापिसङ्गानुष्ठाने ॥ अन्योद्दे

शेनप्रष्टत्वावन्वस्यापिसिद्धौ ॥ यथा ।

दृष्टातुहरतेषापं स्पृष्टातुचिदिवंनये

त् । प्रसङ्गेनापियागङ्गाभौवदाह

यगाङ्गिता ॥ शीतवादिवादी ॥ प्रस

ज्यतेपुरुषोयच । पञ्ज० । घञ् ॥

मेहेतार्थान्प्रसङ्गेननावसर्वेनकर्म

णा । नविद्यमानेष्वर्थेषुनात्त्वामिपि

यतस्ततः ॥ यतस्ततः पतितादेः

॥ प्रस्तावे ॥ प्रस्ताये ॥ य० । यथा

च्युत्तीदारकथाप्रसङ्गः ॥ पुनः पु

नः प्रहसती ॥ प्रहृष्टसम्बन्धे ॥ स

ङ्गतिविशेषे ॥ स्मृतत्वेसत्त्वपोद्धा

तादिपञ्चकमिन्नत्वमितितस्वलाचष

म् । स्मृतस्योपेधानर्हत्वप्रसंगत्वम् ।

तदर्थंस्तुस्मृतिविषयतापन्नत्वेसतिहे

पविषयतानापन्नत्वमित्वनुमितिय

न्येगदाधरभट्टाचार्यः ॥ प्रकृष्ट.सङ्गः ॥

प्रसन्नता

मैथुने ॥

प्रसन्नत्वम् । न० स्मृतस्योपिचाऽनर्हत्वे ।
स्मृतविषयतापन्नत्वेसति० द्विषविष
यतानापन्नत्वमितितदर्थः ॥

प्रसङ्ख्यानम् । न० आहृत्तौ ॥ आह
शिर्षिप्रसङ्ख्यानमित्युक्तेः ॥

प्रसज्यः । पुं० प्रसज्यप्रतिषेधे ॥ पर्यु
दासः सदृशयाहीप्रसज्यस्तुनिषेध-
कृत् ॥

प्रसज्यप्रतिषेधः । पुं० निषेधान्तरे ॥
अप्रधान्यविधेर्यत्र प्रतिषेधेविधान
ता । प्रसज्यप्रतिषेधोयंक्रिययासह
यचनञ् ॥

प्रसञ्जनम् । न० प्रसङ्गे ॥

प्रसत्तिः । स्त्री० नैर्मल्ये । प्रसादे ।

प्रसन्नतायाम् ॥

प्रसंत्वा । पुं० प्रजाप्रती ॥ धर्मे ॥ मूढे
॥ प्रसीदति । पद्लु० । प्रहरसदो
स्तुट्चेति० दृशपादीभाठात्सदेरपि
कानिप् ॥

प्रसञ्चरी । स्त्री० प्रुतिपत्ती ॥ बगोर
चेतिडीनी ।

प्रसन्नः । द्वि० अष्टे । खष्टे । नि
र्मले । अष्टा० अष्टी० इ० भा०
॥ सन्तुष्टे ॥ प्रसन्नयातुष्टे ॥ प्रसाद
वति । प्रसादत् । प्रसीदति अवा
॥ पद्लु० गल्यर्थेतिक्तः ॥

प्रसन्नता । स्त्री० नैर्मल्ये । प्रसादे ॥
प्रसन्नस्यभायः । तल् ॥

प्रसरणी

प्रसन्ना । स्त्री० सुरायाम् ॥ सद्यप्रभेदे
॥ प्रसन्नागुल्मवातार्शोविवन्वानाह-
नाशिनी । शूलप्रवाहिकाटोपकफ
वातार्शसांहिता ॥ प्रसादविशिष्टा
याम् ॥

प्रसन्नात्मा । पुं० शमदमाद्यभ्यासाच्छु
बचित्ते ॥ प्रसन्नरत्नसमोभ्यामकु
लुपितः आत्सान्तःकरणस्य ॥
विश्वी ॥ अवाप्तसर्वकामत्वात्प्रस
न्नभात्मा स्वभावोऽस्य ॥

प्रसभः । पुं० न० वलात्कारे ॥ प्रगता
सभायस्मात् । सभायाः प्रगतौवा ॥

प्रसरः । पुं० प्रणये ॥ वेगे । ज्वे ॥
सङ्गरे । युद्धे ॥ विसर्पणे ॥ प्रसरंन
लभन्ते हिश्रावत्कचनमर्कटाः ।
नाभिद्रवन्तितेतावत् पिश्यांचावास्त्र
गोचरे ॥ प्रसरणम् । रङ्गती । वा०
अम् ॥ अधिकारणेपुंसिसंज्ञायामि
तिघीया ॥ प्रकर्षे ॥ समूहे ॥

प्रसरकः । पुं० पियाले ॥ अत्रप्रसन
कदल्यपिपाठः शब्दमालायाम् ॥

प्रसरणम् । न० आसारे । सैन्यानांस
र्यतीव्याप्ती ॥ तृणकाठादिरेतविसै
न्यानामितस्ततोगमने ॥ सर्वतोम
मने । पसर्ना० फौलना० इ० भा०
॥ र० । ल्युट् ॥

प्रसरणी । स्त्री० प्रसरणार्थे ॥ प्रसरति
। र० । अतिचञ्चल्यनिः । कृदि
कारादितिटीप् ॥

प्रसविता

प्रसर्पणम् । न० गमने ॥ प्रसरणे ॥
 प्रसवः । पुं० उत्पादे ॥ अण्वे ॥ फले ॥
 कुसुमे । गर्भमोचने । गर्भाहालकनि
 स्मृती । प्रसूती ॥ अश्वमासनियमो
 यथा । नवमेदशमेमासिनोरीगर्भप्र
 सूयते । एकादशेद्वादशेषाततोऽन्य
 चधिकारतः ॥ इति ॥ अस्त्रीपधं
 यथा । पीतन्तुकाञ्चिकसद्गद्वधितंश
 रपुङ्गवा । चिद्गुत्तैन्ववमंयुक्तंशीघ्रं
 स्त्रीणांप्रसूतिहत् ॥ गातुलुङ्खवै
 मूलंफटिवंशंप्रसूतिकृत् । अपामा
 र्गस्यवैमूलंयोनिस्थप्रसूतिहत् ॥
 अणामार्गस्यवैमूलैर्गर्भवत्वास्तुनाम-
 तः । उभयव्यमानिसदलेपुत्रः स्त्रा
 दन्यथासुता ॥ अपामार्गस्यवैमूले
 नारीणांशिरसिस्थिते । गर्भशुलंविन
 श्चैतनाच्चकार्याविचारणा । इति
 गारुडे १८ ६ अध्यायः ॥ अभ्यनुज्ञा
 ने ॥ प्रसवनम् ॥ प्रसूयतेवा । पुङ्० ।
 प्राधिप्रसवे ० पूरेण वा । रुदोरपुं०
 पथाद्यञ्वा ॥
 प्रसवकः । पुं० पिवाचष्टथे ॥
 प्रसवगम् । न० प्रसवे ॥
 प्रसवयन्वनम् । न० इन्ते ॥ प्रसूयते ।
 पुप्रसवे । रुदोरपुं । वध्यतेनेन ।
 वध्यंघने । करणे ल्युट् । प्रसवस्य
 पुषफलपचस्यवन्वनम् ॥
 प्रसवस्थली । स्त्री० मातरि ॥
 प्रसविता । पुं० ताते । पितरि ॥

प्रसन्नचौरः

प्रसविधी । स्त्री० जनयित्वाय् ॥
 प्रसव्यः । वि० प्रतिकृति ० अनुकृ
 ले ॥ प्रगतंसव्यात् । सव्यशब्दश्चा
 राष्ट्रशब्दत्वानदक्षिणोभयार्थः ॥
 प्रसहः । पुं० काकगृध्रादिषु ॥ तैच्
 । काकोगृध्रउलूकश्च चित्तयशशघा
 तकाः । चापोभाससञ्जुररइत्याद्याः
 प्रसहाः स्मृताः ॥ प्रसहाः स्त्री
 चिंताश्चेतिप्रसहाप्याद्यभघणात्
 । प्रसहाः खलुवीर्योप्याप्तन्नांसम्भ
 क्षयन्तिथे । तेशोपभस्रक्षीन्नादेः
 शुक्रवीणाभवन्निहि ॥
 प्रसहनः । पुं० हिंस्रपशौ ॥ यथा ।
 शार्दूलसिंहर भर्जतरक्षुमुख्याये
 न्यागृप्सहाविनिहल्य निपतयन्ते
 । तैकीर्चिताः प्रसहनाः पल्लवं
 तदीयमर्शः प्रसहेठरामयजाडाहा
 रि ॥ इति ० राजनिर्वण्डः ॥ न०
 क्षमायाम् । रुदने ॥ वि० तद्वति
 अभिमये ॥ अलिङ्गने ॥
 प्रसहा । स्त्री० वृहत्तिकायाम् ॥
 प्रसहिष्णुः । वि० अभिभावके ॥
 अलङ्गवित्तीप्सुप् ॥
 प्रसन्न । अ० उठादर्थे । वलात्कारार्थे
 ॥ प्रकर्षेणपीडा । परमर्षणे । मृग-
 ल्यप् ॥
 प्रसन्नचौरः । पुं० उठाचीर्यकारिणि
 । माचते । चित्तामे । डाकादत०
 दीडा । लुटेरा० इत्यादिभाषा ॥

प्रसाद :

प्रासादिका । स्त्री० सूक्ष्मधान्ये ॥
 प्रसादः । पुं० अनुग्रहे । तुष्टिदाने
 । प्रीतिदाने ॥ यथा । सखीत्तिं
 विमलं यशःसुकवितापाण्डित्यमारी
 ग्यता० वादेवाक्पटुताकुलेऽतुरता
 गाम्भीर्यमचोभ्यता । प्रागल्भ्यं प्रभु
 तामुणे निपुणता यस्त्रप्रसादाद्भवेत्
 तंबन्धे शिवरूपिणं निजगुरुं सर्वार्थ
 सिद्धिप्रदमिति ॥ स्वास्ये । आ
 रोग्ये ॥ सौम्यतायाम् ॥ प्रसक्तौ
 । प्रसन्नतायाम् । कैर्मल्ये ॥ चित्त
 साप्रसन्नतायाम् । चित्तसुखतायाम्
 ॥ देवनिवेदितद्रव्ये ॥ गुरुणां
 मुक्तावशेषे ॥ प्रसदनम् । पद्लु०
 । भाषेचञ् ॥ दैर्भरीतीति युक्तका
 व्यगुणे । साम्यशब्दभिन्नप्रसिद्धार्थ
 पदवत्त्वे ॥ यथा । चीजः प्रसाद
 माधुर्यगुणवितयभेदतः । गौडवैद
 दर्भपाञ्चालारीतयः परिकीर्त्तितः
 ॥ तत्र० व्यक्ताधपदमथाम्यं प्रसा
 दः परिकीर्त्तितः । इतिलजगम् ॥
 अपिच । शुष्कान्धनादिवत्सुखच्छज
 लवत्मङ्गसैवयः । व्याप्तीत्यन्यत्प्र
 सादोसौसर्वविहितस्थितिः ॥ अ
 न्यत्कृतिः व्याप्यसञ्चितम् । सर्व
 चेतिसर्वपुरसेपु० सर्वां सुरचनासुच
 । गुणहृत्वापुनस्तीर्णाहृत्तिः शब्दाध
 योर्मता ॥ गुणहृत्वाउपचारिण ।
 तेषाम् । चीजचादिगुणानाम् ।

प्रसारणम्

आकारेशौर्यस्येव ॥

प्रसादनः । पुं० भक्तकारे ॥ न०
 चन्ने ॥ वि० प्रसन्नताकारके ॥
 प्रसादना । स्त्री० परिचर्यायाम् । से
 वायाम् ॥
 प्रसादितः । वि० प्रार्थिते । सीमन
 स्त्रमिति ॥
 प्रसादी । वि० अनुग्रहशीले । प्रसा
 दगुणयुक्ते ॥ शीलेषिनिः । अत्य
 र्येद्वनिर्वा ॥
 प्रसाधनम् । न० वेशे । अलङ्काररच
 नादिकृतशोभायाम् । प्रसाध्यते
 ऽनेनाहम् । पाध० । करणे ल्युट्
 ॥ प्रकृष्टनिष्पत्तौ ॥
 प्रसाधनी । स्त्री० कंठतिकायायाम्
 ॥ सिद्धौ । डीप्
 प्रसाधिका । स्त्री० नौवारे । वेशकारि
 ग्याम् । अलङ्कृत्याम् ॥
 प्रसाधितः । वि० अलङ्कृते । भूपि
 ते ॥ प्रसाध्यतेऽस्मि । पाधसंसिद्धौ
 । स्वार्थस्यन्तः । त्तः ॥ प्रकृष्टनि
 ष्यन्ते । निष्पादिते ॥
 प्रसारः । पुं० प्रसरणे ॥ प्रसरणम्
 । स्त० । घञ् ॥ दणक्ताष्टादेः पु
 वेशे ॥
 प्रसारणम् । न० पञ्चविधकर्मान्तगतं
 विस्ताररूपिकर्मणि ॥ यथा । उत्
 छेपणं ततोऽवच्छेपणमाकुञ्चनं तथा
 । प्रसारणस्य गमनं कर्माग्ये तानि

प्रसिद्ध :

पञ्च ।

प्रसारणी । स्त्री० गंधालिकायाम् ।
सरणाथाम् । कुजप्रसारणीतिख्या
तायाम् । गन्धभादालिया ० इ०
यौ० भा० ॥ प्रसारणीगुरुष्वप्यावल
सन्धानकृतसरा । वीर्योष्णायात
हृत्तिक्तायातरक्तकफापहा ॥ क्षीणा
नास्यविराणाञ्च वातसङ्कोचितात्म
नाम् । प्रसारयेद्यतोद्गानितदुर्ग
पाप्रसारणी ॥ प्रसार्यतेरुपमनया
। करणे तिल्युट् ॥

प्रसारिणी । स्त्री० उज्जालुलतायाम्
॥ प्रसारय्याम् ॥

प्रसारितः । वि० तर्ते । विसारि
ते ॥

प्रसारौ । वि० प्रसरणशीले । विसृच
रे ॥ प्रसरति० तर्फीलः । सृगती
। प्रेलपस्त्रमवयवस प्रतिचिनुष्
॥ आचर्ते ॥ व्याप्ते ॥

प्रसितम् । न० पूये । वि० तत परे
। पासर्ते ॥ प्रासाधि । पिञ्चन्ध
ने । कर्मणिक्त्तः ॥

प्रसिति । स्त्री० धन्यने ॥ यन्धनसा
धनरज्जुनिगडादौ ॥ प्रसयनम् ।
पिञ्० । क्तिन् ॥

प्रसिध् । वि० भूपिते । ख्याते ॥
प्रसिद्ध्यति० प्रसिध्यतेस्मान्ना ।
पिधुस राडोगत्याया । कर्त्तरि०
कर्मणिक्त्तः ॥

प्रसूनम्

प्रसिद्धिः । स्त्री० टष्कारे । ख्यातौ ॥

उत्कृष्टसिद्धौ ॥ प्रकृष्टासिद्धिः ॥

प्रसुप्तः । वि० निद्रिते ॥ प्रकर्षेण
सुप्तः ॥

प्रसूः । स्त्री० अश्रवायाम् ॥ जनन्या
म् ॥ कन्दल्यान् ॥ वीरधि ।
प्रसूते० प्रसूयतेवा । पूङ्प्रसवे
। सत्स्वितिक्रिप् ॥

प्रसूका । स्त्री० बाबिन्याम् । बडवा
याम् ॥

प्रसूतम् । न० कुसुने । पुष्पे ॥ पि०
सञ्जाते ॥ सूते ॥ प्रासविष्ट । पू
ङ्० । ङः ॥

प्रसूता । स्त्री० ज्ञातसन्धानायाम् ।
जातापत्त्यायाम् । प्रजातायाम् ॥
टाप् ॥

प्रसूतिः । स्त्री० प्रसवे । अश्रवे ॥
तनये ॥ दुहितरि ॥ स्थायगाव
मनो ; पुत्र्याम् ॥ प्रसयनम् ।
प्रसूयतेवा । पूङ् । क्तिन् ॥ कार
णे ॥ प्रकर्षेणसूतिर्जन्मयस्मात् ॥

प्रसूतिका । स्त्री० प्रसूतोयाम् ॥
प्रासविष्ट । पूङ्० । गन्धर्वेतिङ् ।
। स्वार्थे ङन् । सूतिकापुनिकीती
त्यम् ॥

प्रसूतिवनम् । न० टुः खे । गीडा
माने ॥ प्रसूतीनां वनम् । पञ्चन्याग
जातापितिङ् ॥

प्रसूनम् । न० फले । पुष्पे ॥ पि०

प्रसेदिवान्

जाते ॥ प्रसूयते । पुञ् चभिषव
 ; सुञीदीर्घञ् चित्तनः ॥ यद्वा । प्र
 सूयते स्म । पूङ् । क्तः । ओदि
 तञ्चेतिनिष्ठानत्वम् ॥ स्वादयञ्चो
 दितः ॥

प्रसूनेषुः । पुं० कन्दर्पे । कामे ॥
 प्रसूनानि इपवोयस्य ॥

प्रसृतः । पुं० । चर्वाञ्जलौ ; निकुञ्ज
 पाथौ । पस्सै० इ० भा० ॥ न०
 पलहये ॥ चि० सुप्रसारे । तते ॥
 विनीते ॥ वेगिते ॥ निस्सृते ॥
 प्रकृष्टं सतमस्य ॥ प्रसरति स्म ।
 स० । गच्छर्थेतिक्तः ॥

प्रसृता । स्त्री० जङ्घायाम् ॥ प्रसर
 ति स्म० प्रस्रियते स्मवा । स० ।
 गच्छर्थेति० कर्मणिवाक्ताः ॥ प्र
 कृष्टं सतं गमन मनयावा ॥

प्रसृतिः । स्त्री० शकुञ्चितपाथौ ॥
 चर्वाञ्जलौ । प्रसृते । प्रकृष्टासृ
 तिरस्य ॥

प्रसृष्टः । चि० प्रेषिते । अनुज्ञा
 ते ॥

प्रसेकः । पुं० सेचने ॥ सुती ॥ घर
 थि ॥ प्रसेचनम् । पिच्० घञ् ॥
 प्रसेदिका । स्त्री० जुद्धोपवने । यगी
 ची० इ० भा० ॥

प्रसेदिवान् । वि० प्रसृते ॥ सदेर्भाषा
 याम् इवमन्युपइतिलिठः कानुरादेगः
 निठिधातो रितिदित्वम् । अत

प्रस्तारः

एकहल्प्रथमद्वये त्वाभ्यासलोपी । य
 स्त्रे काकादृषसामितीहागमः । उ
 गित्वानुम् । सान्तेतिदीर्घः ॥

प्रसेवः । पुं० वीणाद्वे ॥ सूते । वस्त्र
 श्यादिनिर्मिते ॥ घैला० इतिव्यातिः ॥
 सूचरचितभाण्डविशेषे । धोकडा०
 इ० गौड० भा० ॥ इतौ ॥ प्रसौव्य-
 ते स्म । पिबु० । अकृत् रितिघ-
 ञ् ॥

प्रसेवकः । पुं० वीणाक्रान्तेवक्रकाठे ।
 दरहाधः शब्दगाम्भीर्यार्थिकाष्टभा-
 ग्दे । ० वीणास्थितालावुफले । ०
 ककुभे ॥ सूत्रनिर्मितभाण्डे । धौ
 तकटे । सूते । धोकडा० इ० गौड
 भाषा० ॥ प्रसौव्यते । घट्टसेवने ।
 कुन् ॥

प्रस्करखः । पुं० षट्पिण्डेषु ॥ प्रस्करख
 हरिचन्द्राष्टपीडितसाधुः ॥

प्रस्कन्दनम् । न० विरेके ॥

प्रस्कन्नम् । चि० अपगतौ ॥ पतितौ ॥
 प्रकर्षेणस्कन्नः ॥

प्रस्तरः । पुं० पापाथे । चायणि । प
 ल्वा० इ० भा० ॥ मणौ ॥ प्रसृत्वा
 ति । मृञ्० । पचाद्यच् ॥ दर्भमु
 टौ ० इ० कर्मभीमांसकाः ॥ पञ्जवा
 यैर्धिरघितेतल्पे ॥ प्रस्तारे ॥

प्रस्तरिणी । स्त्री० गोलोमिकायाम् ॥

प्रस्तारः । पुं० पञ्चरधिरातल्पे ॥ उ-
 पवने ॥ मय्यायाम् ॥ कृन्टः प्रभृ

प्रस्तावना

तीनां प्रभेदज्ञापके सङ्घे तविशेषे ॥
प्रस्तीर्यते । सू० ॥ प्रेम्नोऽयन्ने
इति चञ् । भावे वा ॥

प्रस्तारितः । वि० प्रकीर्णे । विचित्रे ॥

प्रस्तार्यर्म् । न० नेचरोगभेदे ॥ त-
स्यलक्ष्यम् । प्रस्तार्यर्म् तनुस्तीर्णश्या
वरक्तनिभंसिते । इतिमाधवकरः ॥
अपिच । समन्ताद्विसृतः श्यावो-
रक्तो वामांससङ्घयः । सङ्घिपातेन-
दोषाणां प्रस्तार्यर्म् तदुच्यते ॥ तस्यौ
पदं यथा । कतकस्य फलं गङ्ख-
द्या पशंसैव वा न्वितम् । फेनोरसा
घ्ननं घौद्रं विद्वद्भ्रमनः । गिला ॥
कुक्कुटो गृहकलापानियतिरेपाव्यपी
हति । तिमिरं पटलं काचमर्गशुक्रं
तथैव च ॥ कण्डुर्लक्ष्णं दार्दुर्दं हन्तिर्मल-
मागुसुखावतीति ॥

प्रस्तावः । पुं० प्रसङ्गे ॥ प्रकरणे ॥ अ-
वसरे ॥ प्रस्तावनम् । टु० ॥ प्रदुम्बु
सुव इति चञ् ॥ पाञ्चभक्तिकस्य सा-
स्रोद्वितीयभक्तौ ॥ प्रारम्भे ॥

प्रस्तावना । स्त्री० शारभे ॥ प्रतिपा-
द्य शार्थस्याकथावाम् । सूत्रधारणस-
हनदोषिद्रूपकाणां परस्परविधिबभा-
षणे । तस्यालक्षयया । नटीवि-
द्रूपकौशापिपारिपात्रिकएवमा ।
सूत्रधारणसहिताः संवापयचकु-
र्वन्ते । विधेर्वादीः स्वकार्योत्थैः ।
प्रस्तुताद्येपिभिर्मिथः । शामुगात्

प्रत्यः

प्रविज्ञेयं नाम्नाप्रस्तावनापिसीतिसा
द्विच्यद्वयं च ॥

प्रतिरः । पुं० पञ्चवादिचित्तशय्या
याम् ॥

प्रस्तीतः । वि० धुनिते ।
प्रस्तीमः । वि० संहते ॥ स्वीटैगण्ड

सङ्घातयोः । क्तः । आत्वे क्त-
ते० संयोगादेरिच्छस्यासिद्धत्वात्०-
पूर्व० स्वः । पु० पूर्वस्येति मन्प्रसारणे
पूर्वस्येपि चकते इत्युत्तिदीर्घः । यं-
द्याद्यण्वत्त्वात् तत्त्वयोर्धिरडाङ्गनत्व-
म् । प्रस्योन्यतरस्यामिति० निष्ठा
तस्य पाचिकीमः ॥

प्रस्तुतः । वि० उष्णिते । प्रति
पञ्जे । प्रकरणप्राप्ते । प्राकार्षिके ।
प्रासङ्गिके । निष्पञ्जे । प्रकर्षस्तुति-
बुद्धौ ॥

प्रस्तुतिः । स्त्री० दत्तवस्तुतौ ॥

प्रस्तुतः । वि० अन्तरिते ॥

प्रस्तोता । पुं० इत्यन्विशेषे । प्रसो-
ति । टु० ॥ चङुलमन्यवापीति-
त्तन् ॥

प्रस्तोभः । पुं० परिहाने । प्रीत्याद्ये ॥

प्रस्तोभितः । वि० उपहसिते ॥

प्रत्यः । पुं० न० चतुष्क, इन्द्रपधान्त
मानभेदे । चत्वारः कुड्याः प्र-
त्यः । आट्टकचतुर्थभागं । पर्वते
कटेने । मागी । उन्मत्तदम्बुनि ।
दिशरावपरिमाणे । टु० ॥ ५० ॥

प्रश्न :

वमनेचविरैकेचतयाशोणितमोक्ष-
णे । अर्द्धचयोद्गमपलंप्रस्थमाहुर्मनी
प्रिणः ॥ अर्द्धचयोद्गमपलंसाह्वैषट्
कम् । विस्तारि ॥ यथा । दीर्घेपू स्थे
समानञ्चनकुर्वान्मन्दिरं बुधद्विति ॥
प्रकर्षेणतिष्ठति । छा० । आतस्येप
सर्गद्व० वा : प्रतिष्ठन्ते ऽस्मिन्नऽनेन
वा । घञर्थेकोवा । प्रकर्षस्थितिधि
शिष्टे ॥

प्रस्त्राप्यः । पुं० सल्यपत्र तुमस्त्रान्
। मरुत्के । मरुपा० इ० भा० ॥
प्रस्थेस्तानीपुप्पति । पुप्प० । अच् ॥
प्रस्थानम् । न० विजिगीषो पृचाखे ।
यात्रायाम् । ब्रह्मायाम् । अभिनि
र्वाचे ॥ गमनवाचं । प्रपूर्वात्ति
ष्ठतेर्ल्युट् ॥

प्रस्थानविधुः । पुं० गमनव्याघाते ।
प्रस्थापितः । चि० प्रतिशिष्टे । प्रेरिते ।
पठाय० इ० भा० । प्रकर्षेण
स्थापिते ॥

प्रस्थायी । धि० प्रस्थास्यतितद्धिन् ॥
छा० । प्रेस्थइति दुर्निर्णीत् ।

प्रस्थिका । स्त्री० अश्वघायाम् ॥

प्रस्थितः । चि० कृतप्रस्थाने । प्रष्ठा०
। क्तः । यतिस्थतीतीम्बम् । नि-
र्गच्छति ॥

प्रस्तः । पुं० स्नानार्थकटाहविशिष्टे ॥
प्रस्तान्त्वस्मिन् । छा० । घञर्थेकवि
धानस्याक्षापाव्यधिरनिवृज्यवम् ॥

प्रश्नेद :

प्रस्फुटः । चि० प्रफुल्ले । प्रकर्षेणस्फु
टः ॥

प्रस्फुटितः । धि० विकसिते । प्रक
र्षेणस्फुटितः ॥

प्रस्फुरितः । चि० पुचलिते ॥ प्रोष्ठ
सिते ॥

प्रस्फोटनम् । न० शूर्पे । ताडने ॥
विकाशने ॥ प्रस्फोच्यतेऽनेन । स्फु
ट् । करणेऽल्युट् । पचने ॥

प्रसवः । पुं० पुवाहे ॥ स्ववर्णसवः ।
स्रुगतौ ॥ ऋदोरप् । प्रकृष्टः स-
वः ॥ क्षीरादिद्रवद्रव्यस्यचरणे ॥

प्रसवणः । पुं० किष्किन्वासमीपव
र्तिनिगिरिविशेषे ॥ माल्यवृत्पर्व
ते ॥ स्त्री दे । न० पर्वतस्थानभेदे
स्रवञ्जलस्थितौ । पर्वतमूलादहिः
स्रवञ्जलेवा । उल्से । भर्ना० इ०
भा० ॥ तञ्जलगुणायथा । प्रसवण
जलं स्रष्टुं लघुमधुरं रोचनञ्चदीपन
कृदितिराजनिर्घण्टः ॥ स्रवन्वापोऽ
स्मात् । स्रु० । भीमादयद् । कृत्वल्यु
टया० च वादान् ल्युट् । प्रकर्षेणचरणे ॥

प्रस्रावः । पुं० मूत्रे । प्रिसाय० इ०
भा० । प्रस्रावते । स्रुप्रस्रावे ।
प्रेद्वरुन्नुवइतिघञ् ॥

प्रसृतः । नि० वरति ॥

प्रस्तानः । पुं० उच्चैः शब्दे ॥ प्रकृ
ष्टः स्नानः ॥

प्रस्तेदः । पुं० पतिगयधर्मं । तदी

प्रहरकलिका

धर्धयथा । चन्द्रनक्षत्रसंज्ञासौक्यं
 रोजातिपत्रिका । चातीकलीजपू
 गानांलवङ्गस्त्रफलातिच ॥ अगुरु
 शीरवाश्रयः कुष्ठं तगरनालिका
 गोरोचनाप्रियहृद्य चोखंभदनर्कन
 खम् ॥ सरलः सप्तपर्णं शलाघावा
 मलकीतया । कर्बूरकःपञ्चकक्षपतै
 सौ लंप साधितम् । पूस्त्रे दमलदौ
 र्गन्धकाण्डं कुष्ठहरं परम् । पुमान्
 युवास्याच्छुक्राव्यः खीणांघातन्नाव
 क्षमः ॥ स्त्रीशतगच्छतेरुद्रयन्ध्या
 पिलभतेसुतम् ॥ इतिगारुडे १८८
 अध्यायः ॥

पू. हत. । वि० पितते ॥ शुभे ॥ पू
 हन्यसिम्हा । इन० । क्तः ॥ पू. क
 र्धिसिंहिसिते० गते० च ॥

प्रहरः । पु० दिवससप्तचतुर्थंशि । अही
 रात्रस्याष्टभागीशभागे । यामे । पहर०
 इ० भा० ॥ प्रजिषकेटकादिरिखिन्
 । इञ्० । पुसिर्ज्ञायामितिच ॥
 प्रहरकुटवी । स्त्री० कुटुम्बिनीचुषे ॥
 प्रहरणम् । न० शस्त्रनादे । आयुधे ॥
 प्रहियतेऽनेन । इञ्० । करणेति
 ल्युट् ॥ अम्नौप्रचेपेद्रुतिकर्मनीनां
 सक्ताः ॥ युधे ॥ प्रहारे ॥ स
 गणे ॥ ५. ॥

प्रहरकलिका । स्त्री० शर्कराप्रसेदे ॥
 ननभनलयित्तिप्रहरणकलिका ॥ य
 था । व्यथयतिकुमुसप्रहरणकलिका

प्रहाणः

प्रमद्वनभवातवधनुषितता । विरह
 विपदिनेश्वरणमिहृततो० सधुमयन
 शुकस्वरणनविरतम् ॥

प्रहरी । वि० प्रहरवति । पहरिवारी०
 इ० भा० ॥

प्रहर्षा । वि० प्रहारकर्त्तरि । मारके
 - ॥ प्रहरति । प्रहजन्मृच् ॥

प्रहर्षः । पु० प्रमोदे ॥ प्रकृष्टोर्षः ॥
 प्रहर्षणः । पु० एकदेहे । बुधघञे ॥

वि० हर्षविशिष्टे ॥ हर्षकारके ॥
 प्रहर्षणी । स्त्री० अतिलज्जतौप्रमोदे ॥

तस्यालचणं तथा । स्त्रीञ्चौगस्त्रि
 दशयतिः प्रहर्षणीयम् । अपिच ।

व्याशाभिर्मनघरगाः प्रहर्षणीयम् ।
 इ० ॥ लघ्यं यथा । गोपीनामधर

सुधारसख्यानैरुत्तुङ्गस्तनकलसीप
 गृह्णैश्च । आद्यैरपरितिबिभर्मु

रादेः संसारमतिरभवत्प्रहर्षणीह
 ॥ हरिद्रायाम् ॥

प्रहसणम् । प्रहासे ॥ आक्षेपे ॥ रूपका
 न्तरे ॥ हसे० । ल्युट् ॥

प्रहसन्ती । स्त्री० पूथ्यान् ॥ वासन्त्याम्
 ॥ प्रहसति । हसेहसने । कटः श

तृ । उगित्वान्ङीप् । शपञ्चनीरि
 त्तिनुम् ॥ प्रकर्षेणहसन्त्याम् ॥

प्रहसः । पु० अपेटे । प्रतले ॥ प्रह-
 तोहसः । प्राद्योगतेतिसमासः

॥ रावणस्यसिनापतौ ॥
 प्रहाण. । पु० जये ॥ कृत्यचङ्० गत्व

प्रकृत :

स् ॥

प्रहारः । आघाते । चौट० फट० इभा०

॥ प्रहरणम् । हृञ् ॥ घञ् ॥

शान्तं भीतित्वक्तशस्त्रे पतितेवालके
तथा । प्रहरन्ति नधीरास्ते धर्मपस
नातनः ॥

प्रहारवधौ । स्त्री० नांसरोहिष्याम् ।

प्रहासः । पुं० अट्टहासे । शिबे ॥ न

टे ॥ सीमतीर्थे ॥ अत्यर्थहासे । अनु

चिताचरणप्रकाशनेनलज्जोत्पादने

॥ प्रहसनम् । हसे० । घञ् ॥

प्रहासी । पुं० वासन्तिके । विदूषके ।

प्रीतदे । भाएड० इ० भा० ॥ प्रकृष्ट

हासयति० हसतिवा । णिनिः ।

प्रहासोऽस्यास्तिवा । इनिः ॥

प्रहिः । पुं० कूपे ॥ प्रहियते । प्रेहर

तेः कूपेद्धति० इनि० ॥

प्रहितम् । न० सूप् ॥ चि० प्रहिते ।

प्रेरिते ॥ प्रधीयते । डुधाञ् ०

क्तः । दधातेर्हिः ॥

प्रहीणः । चि० विगते । परित्यक्ते ।

। विहीने ॥ शीहाक् ० । क्तः ॥

चुमास्येतीत्वम् । शोदितश्चेतिनि

ष्टातस्यनः ॥

प्रहीणदोषः । चि० नितान्ननिर्मलखा

न्त ॥ प्रहीणाः दोषारागादयो

यस्य ॥

प्रकृतः । पु० पञ्चमहायज्ञान्तर्गतभूत

यज्ञे ॥ प्रकर्षेणह्यते । हृ० । क्तः

प्रहेलिका

प्रकृष्टः । चि० सन्तुष्टे ॥ प्रकर्षेणहृ
ष्टे ॥प्रहेलकम्) न० विष्टकविज्ञिपे । वाय
प्रहेलकम्) ने । वाचनके । व्रतो

पायने । वायना० इ० भा० ॥

प्रहेलिका । स्त्री० प्रवह्निकायाम् ।

पञ्चहृत्याम् । दुर्धिज्ञानार्थप्रश्ने ।

पहेली० इ० भा० ॥ लक्षणयथा ।

व्यक्तौकृत्यकमप्यर्थस्वरूपार्थस्यगोप

नात् । यत्रवाद्यान्तरावर्धौकष्येते

साप्रहेलिका ॥ साहिधार्थोचगाद्धी

घप्रख्याताप्रश्नगतने । आर्थास्या

दर्थविज्ञानाच्छाब्दीशब्दविभागतः

॥ आर्थायथा । तरुख्यालिङ्गितः

कण्ठे नितम्बस्यलभाश्रितः । गुरु

णांसन्निधानेपिकः कूलतिमुहुर्मुहुः

॥ पानीयक्षुभ्रइति । शाब्दीयथा ।

सदारिमध्यापि नवैरियुक्तानितान्तर

क्ताप्यसितैवनित्यम् । यद्योक्तवादि

न्यपिनैवदूतोकानामकान्तोतिनिविद्-

याशु ॥ सारिका । इति ॥ एवम् ०

सोदर्यवर्षेणनितान्तमादौ सम्भावि

तोनिर्गतभीः समीभः । राजन्भ

वहाङ्गवलेनतुल्यी निगूढनामाचक

विवर्त्तवीति ॥ अस्याचर्थः । चादौसो

त् ० उकारसङ्घितः । भीमोनि

र्गतभीः मकारः । अर्थवर्षेणस्वा

मिधाचकेनपतिशब्देनसम्भावितः

पथाद्युक्तः । अवहाङ्गवलेनतुल्यो

प्रक्षीभूत :

दीर्घः । तथाच० उमापतिरितिक
वेनाभात्रनिगूढम् । प्रहेलिकायाम्
नेयार्थत्वदूरात्स्वयादिनद्रूपमिति
ज्ञेयम् ॥ प्रहेलवति० अमिप्रायंसूच
ति । हिलभायकरणे । कृन्शिल्पि
संज्ञयोरितिकृन् ॥

प्रह्वनः । चि० हृष्टे । प्रमुदिते । प्री
ते । प्रह्वान्यतिम् । ह्लादीमुखे च
क्तः । रदाभ्यामिति नत्वम् । ह्लादो
निष्ठायामिति ह्रस्वः ॥

प्रह्लादः । पुं० निन्दे । शब्दे । हर्षे । प्रमो
दे ॥ प्रह्लादे । परमभागवते हिरण्य
कशिपोः पुत्रे ॥ प्रकर्षेण ह्लादव-
ति० आनन्दयति० परमसत्त्वित्वे
नसवान्० इति प्रह्लादोदैत्यानां मध्ये
भगव तोविभूतिः ॥

प्रह्वः । चि० प्रवयो नम् । नते । नम
जशीस्त्रि । अनुकूले । प्रह्वयति ।
ह्रिञ्स्प्रशांशब्दे च । कविधौ सर्व
चप्रसारचिभ्यो ह्रस्वितिः ॥ प्रह्वयतिऽ
सौ । ह्रिञ्० । सर्वनिघृञ्जितिसा
धुः । आकारवकारयोर्लोपः । ज
हातेर्वा । आसक्तौ । गिरसानम्बे
॥ सञ्जति । यथा । तदाप्रह्लाः सर्व
कार्ये विधानश्रान्तुनेषिवे० इति देवीभा
गवतम् ।

प्रह्वत्वम् । न० गिरसानती ।

प्रक्षीभूतः । चि० प्रणते । गिरसानम्बे ।
नमस्ततपति ॥

प्रकारः

प्रांशुः । चि० उच्चै । उन्नते । तुष्टि ॥
प्रकृष्टार्थगवोऽस्य ॥ जगतचयक्रम
सायोभगवतिवामने । तोयेतुपति
तेहस्तो वामनोभूद्वात्मनः । सर्वदेव-
सयरूपदर्शयामासवैविभुः ॥ भूः
पादो० द्यौः । गिरसास्यचन्द्रादित्यौ
चचक्षुषी । इत्यादिविश्वरूपदर्शयि
त्वा० तस्य विक्रमतोभूमिं० चन्द्रादि
त्यौस्तनान्तरे । नभः । प्रक्रममाणस्य
नाभ्यान्तौसमवस्थितौ ॥ दिवमाक्र
ममाणस्यजानुमूलिव्यवस्थिताविति
प्रांशुत्वदर्शितं० ह० वं० ॥

प्राकरणिकः । चि० प्रकरणागते ॥

प्राक्कथिकः । पुं० पिङ्गे ॥ सायान-
तंके ॥ परदारोपजीयिनि ॥ प्राक्
पति । कपहिसायाम् । प्राडिर्पाण
क्षप इति क्लिक्न् ॥

प्राकाम्यम् । न० सहादेवस्यष्टविधैश्व
र्यान्तर्गतैश्वर्यविशेषे । स्वच्छन्दानु
सती । अवसर्गे । स्वाच्छन्दानुमन
ने० प्राकाम्यमिच्छानभिघातः ।
यतोभूमादुन्मज्जति० निमज्जति च०
यद्योदके ॥ प्रकामस्यभावः । प्यञ् ॥

प्राकारः । पुं० वरणे ॥ साले । य-
प्रोवर्यन्त्यववा० दृष्टत्वादि रचितवेष
ने ॥ अस्त्रपरिमाणं यथा । ऊर्ध्वं
विंशतिहस्तं भ्योर्नैवक्षुर्थाद्गृहगृही ।
ऊर्ध्वं विंशतिहस्तं भ्यः । प्राकारं नशु
भप्रदम् ॥ तस्यद्वारमानम् । प्रस्त्रेह

प्राकृतज्वर :

साद्यत्पूर्वदीर्घहस्तप्रयंतया । गृ
हिर्णांशुभदं द्वारंप्राकारस्य गृहस्य च ।
नमध्यदेशे कर्तव्यं किञ्चिन् न्यूनाधि
केशुभमिति । ब्र० पु० ॥ प्रक्रिय-
ते । डुकृञ् । कर्मणि घञ् । उप
सर्गस्य घञोति दीर्घः ॥

प्राकृतः । चि० मीचे । प्रकृतमकृत
मेकार्यस्य ॥ स्वाभाविके ॥ शा-
स्त्रासंस्कृतबुद्धौ । दालसमे ॥ सं-
स्कृतेतरभाषायाम् ॥ संस्कृतप्रकृ-
तिके । भाषाप्रभेदे ॥ प्रकृतौ संस्कृ-
ते भवः ; तत्तथागतौ वा । तत्र भवः
तत्तथागतत्वात् ॥ पुं० प्रलय
विशेषे । प्रकृतौ संस्थितं व्यक्तमतीत
प्रलयेतुयत् । तस्मात्प्राकृतसंज्ञीय
मुच्यते प्रतिसञ्चरः ॥ प्रकृत्यासिधः ॥
पुं० प्रकृतिप्रवर्तकौ भगवति ॥ गु-
णविशेषे ॥ यथाशैवानां मते धर्मज्ञा-
नवैराज्ञादयो बुद्धिशुभाभावसंज्ञया
विज्ञाताः । तत्र सांसिद्धिकाः । दैन-
यिकाः प्राकृतार्थे तिचिधा भवन्ति ।
तत्र प्राकृतो देहसंयोगे व्यक्तः स्वप्ना-
दिवोधवत् । यः स्वप्नमद्मूर्च्छाप्रवृ-
त्त्यः । यथाप्रस्तुतसंस्कारवदेहसं-
योगस्य व्यक्त्येन देहापाये पिसमा-
कृतो नामगुणो विज्ञेयः । इति शै-
वाः ॥ ति० प्रकृतिसव्यन्धिनि ॥

प्राकृतज्वरः । पुं० ऋतुज्वरे ॥ यथा ।
वर्षाशरदसन्ते पुत्रिष्वृतपुत्रमेव वा

प्राकृतमानुषः

तपित्तकफज्वराः । यथा । वर्षा
शरदसन्ते पुत्राताद्यैः प्राकृतकृमा-
त् । इति ।

प्राकृतदोषः । पुं० वर्षाशरदसन्तेपुत्र-
मेणकृपितीपुत्रातपित्तकफेषु ॥ यथा
। चयप्रकोपप्रशमाः पित्तस्य प्राकृता
दिषु । श्लेष्मणः शिशिरार्थे पुत्रायो-
र्वर्मादिषु त्रिषु ॥ इति रचितः ॥

प्राकृतप्रलयः । पुं० प्रकृतेर्लये ॥ य०
निर्गुणस्य च नित्यस्य चाद्यन्तरहित-
स्य च । निमेषाणां सहस्रेण प्रकृतेर्द-
गुह्यच्यते । पट्टिदण्डात्मकस्तथा
सरस्य प्रकीर्तितः । मासस्त्रिंशद्दि-
यागत्रैर्वर्षेहादशमासकैः ॥ एवञ्च
तिशताब्दे च शोकायां प्रकृतेर्लयः ॥ प्र-
कृत्यां च प्रलीनायां तदैव प्राकृतो लयः
। सर्वाः संहृत्य सा चैकानद्याविण्योः
प्रसूयया । कृष्णवक्षसिलीनाचमू-
ञ्जप्रकृतिरीश्वरी ॥ ब्र० ब्र० ॥ चपि-
च का० पु० ॥ प्रकृतौ संस्थितो य-
स्यात्सर्वस्तन्माचसंज्ञयः । यह-
द्वारमहत्तच्च गतीयत्प्राकृतो लयः
॥ प्रकृतौ संस्थितो व्यक्तमतीतप्रलय-
सुयत् । तस्मात्प्राकृतसंज्ञीयमुच्य-
ते प्रतिसञ्चरः ॥ ३० ॥

प्राकृतमानुषः । पुं० सामान्यमनुष्ये
॥ यथा । एकादशचतस्रानां भीमपादे
नमास्पृश । पञ्चानामपियोभर्ता
नासौ प्राकृतमानुषः ॥

प्रागभाव :

प्राकृतमित्रम् । न० स्वदेशव्यवहितदे
शावस्थितैराजनि ॥

प्राकृतशत्रुः । पुं० एकविषयाभिनिवे
शिननुपादौ ॥

प्राकृतिकः । पुं० बन्धविशेषे ॥ सच-
प्रकृतावात्मज्ञानात्० येप्रकृतिसुपा
सतेतेषांभवति । योनायपुराणे० प्र-
कृतिलयादित्युच्यते । पूर्णं भ्रतसह-
स्रनुतिष्ठन्त्यव्यक्तचिन्तकाइति ॥
धि० प्रकृतिविकारे । प्रकृतिसम्ब
न्धिनि ॥

प्राङ्गूलः । त्रि० प्रागये ॥

प्राक्तनः । त्रि० प्राग्भवे ॥ कालवा-
चिनोऽव्ययात्ष्वुल्लौ ॥

प्राक्तनकर्म्म । न० षडष्टे । भाग्ये ॥
पुराकृतकार्ये ॥

प्राक्फलः । पुं० पनसे ॥

प्राक्फल्गुनी । स्त्री० पूर्वफल्गुन्या-
म् ॥

प्राक्फल्गुनीभयः । }
प्राक्फाल्गुनः । } पुं० वृहस्पतौ
प्राक्फाल्गुनेयः । } जीवे । चित्र
शिशुशिल्पे ॥ तीक्ष्णतायाम् । प्र-
खरत्वे ॥

प्रागभावः । पुं० कार्यस्योत्पत्तेः पूर्व
वर्त्तिनि० यभावविशेषे ॥ सच० य-
नादि । सान्तः । आकाशादाशति-
व्याप्तिवारणायसक्तइति । चटादाव-
तिव्याप्तिवारणायानादिरितितार्कि

प्राग्रहरः

काः । विद्यमानस्येवघटस्यमृत्पि षडे
ष्वभावः प्रागभावः चाविर्भावज
नकइतिसत्काव्यवादिनः ॥

प्रागल्भ्यम् । न० प्रगल्भतायाम् ।
प्रतिभातिशये ॥ यथा । प्रागल्भ्य
हीनस्वनरस्यविद्या० शस्त्रं यथाकापु-
रुपस्यहस्ते । नटशिसुख्यादयतीशरी
रेवस्यटारावुवदर्शनौयाः ॥ इ० ॥
स्त्रीशामयन्नजभावविशेषे ॥ य० ।
प्रागल्भ्यौदार्यमाधुर्यंशोभाधौरत्व-
कान्तयः । दौसिद्या० यन्नजा० भाव-
शावशिलास्त्रयोद्वजाः ॥ इ० ॥ प्रग
ल्भस्यभायः । ध्वज् । प्रागल्भ्यप
राभिभवसामर्थ्यमितिगीताभाष्य-
टीका ॥

प्राग्दीची । स्त्री० पूर्वोत्तरदिशि ॥
प्राग्गसनम् । न० अयतोनिस्तरणे ॥
प्राग्ज्योतिषः । पुं० कामरूपे । नर-
कामुरपुरे ॥ अथैषदिम्बितोमन्नाप्रा
ङ् नक्षत्रससर्गह । ततः प्राक्
ज्योतिषाख्यं शं पुत्रीगङ्गापुरीसमा ॥
प्राग्भद्रपदा । स्तो० पूर्वभाद्रपदनक्ष-
त्रे ॥

प्राग्भागः । पुं० पर्वतादेश्यभागे ॥
प्राग्भारः । पुं० प्राकृतिविशेषे ॥ प-
र्वताद्यभागे ॥ तटे ॥

प्राग्रहरः । त्रि० प्रधाने । शं छे ॥ प्र
कृष्टमद्यम् । प्राग्रहरति । हरतेरनु
द्यमनेच् ॥

प्राङ्न्यायः

प्रायाटम् । न० अचनेदधनि ॥
 प्रायः । वि० अयो । श्रेष्ठे ॥ प्रकु-
 ष्टीयाः ॥
 प्राग्वंशः । पुं० घृताधारगृहात्पूर्व
 गृहे । पत्नीशालास्थे । इविः शा-
 लायाः पूर्वभागियजमानादीनांस्थि-
 त्वर्थेनेहैः प्राञ्चति । अक्षु० । ष्ट-
 त्विगादिनाक्तिन् । प्राग्०वंशः
 गोचंस्थूणावाऽत्र ॥ यज्ञशालायाःपूर्व
 पश्चिमस्तथयोरपिर्तिपूर्वपश्चिमायते
 ष्ठाष्टे ॥
 प्राघातः । पुं० युद्धे ॥ प्रकृष्टआघा-
 तोयस्मिन् ॥
 प्राघारः । पुं० घृतादिहरणे । घृताति ॥
 प्राघरणम् । घृतरणदीप्त्योः । घ-
 र्ज् । उपसर्गस्यघञोतिदीर्घः ॥
 प्राघुषः । पुं० अति-
 प्राघुषिकः । पुं० धी ॥
 प्राघूर्णः । पुं०) पुं० अति-
 प्राघूर्णिकः । पुं० धी ॥
 प्राङ्कः । पुं० पञ्चव-
 प्राङ्गः । पुं० वाद्ये ॥
 प्राङ्गणम् । न० अङ्गने । चत्वरैः । अलि-
 रे । अंगना० आंगन० इ० भा० ॥ सू-
 र्वविदस्यतस्यदोषोयथा । अभद्रदंस्व-
 र्ववेधंप्राङ्गणक्षतधैवचेति ॥ अभि-
 न्यक्तिस्थाने । गृहाद्विदस्यले ॥ प-
 ण्यववाद्ये ॥ प्रकृष्टम् अङ्गनम् ॥
 प्राङ्न्यायः । पुं० अतुर्हीतरान्तर्ग

प्राचिका

तो तरविशिषे ॥ यत्राभियुक्तएवंब्रू-
 यात् । अस्मिन्नर्थेऽनेनाहमभियुक्त-
 स्तत्रचायं व्यवहारमार्गेष्वपराजित
 इति । उक्तञ्चकाच्यायनेन । आचा-
 रेणावसन्नोपिपुनर्लेख्यतेअदि । सो
 भिधेयोजितः पूर्वप्राङ्न्यायस्तुस-
 उच्यते ॥ इ० ॥
 प्राक् । अ० पूर्वदिशि । पूर्वदेशे ॥ पूर्व-
 काले ॥ प्राग्देशे ॥ आचोदेशात् ०-
 प्राङ्देशोवा । दिक्छन्दे स्थः स-
 मभौपश्चमीपुथमाभ्योदिग्देशकाले-
 ष्वस्तातिरिति ० अस्तातिः । अश्ते-
 लुक् । एवंदिशि ० कालेच ॥ इहक-
 स्मान्नभवति ० पूर्वस्मिन्देशेवसतीति
 । नैपटोपः । देशविशेषणमेतत् ।
 इ० भाष्यम् ॥ योहिदेशेनविशेष्यमा-
 योदेशोभवतिततः प्रत्ययो० नवि-
 शेषणद्विच्यर्थः ॥ पूर्वस्मिन् ॥ अ-
 वान्तरे ॥ अयो ० प्रभाते ॥ अतीते ॥
 प्राङ् । वि० पूर्वदिशि । पूर्वदेशे ॥
 पूर्वकाले ॥ प्रकर्षेणाञ्चति । सु-
 प्युपपदेशच्चे ष्ट्विगादिनाक्तिन् ।
 अनिदितामिति नलोपः । उगिद-
 चामितिनुम् । संयोगान्नस्यलोपः ।
 नुमोनस्य ० किन्पृ च्यवस्थे तिकुत्वे-
 नङकारः ॥
 प्राचिका । स्त्री० दंशे । डांस० इ०
 भा० ॥ पक्षिशिषे ॥ प्राञ्चति ।
 अक्षु० । कान् । इत्त्वम् ॥

प्राचीनपरिचयः

प्राची । स्त्री० पूर्वस्थादिशि ॥ पूज्य
पूजकयोरप्ये ॥ यत्रैवभानुस्तुवि
यत्पुं देतिप्राचीतितावेदविदोवद
न्ति । तथा पुरः पूजकपूज्ययोश्च
सदंगमन्त्राः प्रवदन्तितन्त्रे ॥ प्रा
यस्य ऽत्रप्रशब्दः । प्रथमसञ्ज्ञितिप्रा
प्नोतिसूर्यम् । अस्तु० । अस्त्व
गादिनादिन् । उमितथे ङीप् ॥
प्राचीनम् । न० वृत्तौ । प्राचीरे ॥
पि० प्राग्भवे । पूर्वदिग्देशका
स्तभवे ॥ प्राचि ॥ प्रागिव । विभा
पाञ्चै रदिक् स्त्रियाभिति० खः ॥
प्राचीनपनसः । पुं० द्विल्ले । गोष्ठ
रौतक्याम् ॥
प्राचीनयोग्यः । पुं० वेदप्रसिद्धे सत्य
योग्याख्यमुनी ॥ प्राचीनयोगस्य
गोत्रापत्यम् । गगादिच्वाद्यञ् ।
बहुव्रीह्ये प्राचीनयोग्याः ॥
प्राचीनवंशः । पुं० कर्मसीमांसाप
सिद्धे । मण्डपविशिष्टे । यस्य
मण्डपविशिष्टस्योपरिवंशाः प्राग
याभवन्ति सप्राचीनवंश इत्युच्य
ते ॥
प्राचीनवर्हिः । पुं० इन्द्रे ॥ पृथोः
पूषोवे० पूषेत्साम्पितरि० राज
पि० विशिष्टे ॥ प्राचीनाद्याः कुशा
स्तस्यपृथिव्यांविश्रुतासुने । प्राची
नपरिचरमवत्ख्यातो भुविमहाप
तः ॥

प्राचीपतिः

प्राचीनशालः । पुं० वेदप्रसिद्धे सुनि
विशिष्टे । श्रीमन्त्यथे ॥
प्राचीना । स्त्री० वनरित्तिकायाम्
। पाठायाम् । आकनादि० इ० गौ
भा० ॥ नरकुल्याम् । रात्रायाम्
॥ प्राचिभवा । विभापाञ्चै रिति
खः । टाप् ॥ प्राग्भवायाम् ॥
प्राचीनामलकम् । न० वारिवदरे ।
मानोयामलके ॥ प्राचीनामलकं
दोषत्रयसिद्धगघातिच ॥
प्राचीनावीतम् । न० अपसव्ये ।
श्राद्धाद्दीवामकरिवदिष्यते सति०
दक्षिणस्कन्धापरितयज्ञसूत्रे । विप
रौतधृतयज्ञोपवीते ॥ तथादि
। सव्यंवाङ्गं समुष्ट्वदक्षिणे तुधृतं
द्विजाः । प्राचीनावीतमित्युक्तं
पितृकर्मविधीयते ॥ प्राची
नंप्रदक्षिणमावीयते स्म । अल०
। अजेव्यं अजयोः ॥ वीगच्यादि
पुत्रा । क्तः ॥ यथा । प्राचीनं
प्रदक्षिणमाजतिष्म ॥ श्रायैतिस्त्रया
गन्धर्वतिसः ॥
प्राचीनावीती । पुं० अपसव्यवतिष्ठिते
॥ वामपाशाबुद्धे तदनिपस्कन्धस्थि
ते वामकदाबलम्बे यज्ञसूत्रे वस्त्रे
वाप्राचीनावीतीद्विजीभण्यते ॥
प्राचीनावीतमस्यास्ति । अतद्वनि
ठनावितीनिः ॥
प्राचीपतिः । पुं० इन्द्रे ॥

प्राजनम्

प्राचीरम् । न० प्रान्ततोदृतौ । ग्रामादि
रन्ते कण्टकादिवेष्टने ॥ दुर्गार्थं नग
रादेः प्रान्तभागेषु कण्टकवेचादि
मयीवृत्तिर्वैष्टनिकैतिकश्चिद्भरतः
॥ अन्वय्यामपि हतौ प्राचीरमुपचा
रादिति स्वाभ्यादयः ॥ प्राचीयते
। प्राङ्पूर्वश्चोच्यते । शसिचि
मीनादीर्घश्चेत्तिक्रन्दीर्घौ ॥
प्राचितसः । पुं० प्राचीनवर्तिराज
पुत्रेषु ॥ सान्तनिच्यवहुवचनान्तो
यम् ॥
प्राचितसः । पुं० बाळ्मीकिमुनी ।
रामायणप्रवक्तारि ॥ प्रचितसोऽपत्यम्
। अण् ॥
प्राच्यः । पुं० अरावत्त्वानद्यामर्षादा
याः प्राग्दक्षिणदेशे । देशान्तरे
॥ यथा । अद्वावद्दामद्गुरकाचन्त
गिरिवर्तिगिराः । ततः प्रवद्दामा
तद्दामलयामलवर्त्तकाः ॥ मुहो
त्तराः प्रविलयाभार्गवाङ्गैवमाल
वाः । प्राग्भ्योतिपाथ मुह्नाश्च
विदेहास्ताम्बलिप्रकाः ॥ सास्त्रामाग
धमोर्नाः प्राच्याजनपदाः स्मृताः
॥ इ० मत्स्यपुराणम् ॥ चि०
पूर्वदेशीये ॥ प्राच्याभवः । युप्रा
मितियत् ॥

प्राट् । पुं० प्रअकर्त्तरि ॥

प्राजकः । पुं० सारथी । सूते ॥

प्राजनम् । न० तोदने । उपभादि

प्राजापत्यः

प्रेरणदण्डे ॥ प्रवीयतेनेन ।
अज० । ल्युट् । वायावितिवी
न ॥
प्राजापत्यः । पुं० प्रयागे ॥ जैनराज
भेदे । त्रिपृष्ठे ॥ प्रजापतेरपत्ये ।
देवि ॥ असुरे ॥ विवाहविशेषे । का
ये ॥ सहोमौचरतांधर्ममितिवाचा
नुभाष्यच । कन्याप्रदानमभ्यर्च्य प्रा
जापत्योविधिः स्मृतः ॥ पञ्चमव
हसरे ॥ नीरोगाश्चनिरावाधानानवा
विगतद्विषः । बहुचीरास्तथाः गा
वः प्राजापत्ये वरानने ॥ पू० ॥ दैव
सर्गांतरे ॥ प्रजापतेरपत्यम् ॥ प्रजा
पतिर्देवताऽस्य ॥ प्रजापतेरिवायंवेत्या
दर्थे ॥ दिव्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदान्
ख्यः ॥ न० तपसि ॥ पुं० न०
हादशाहसार्धं व्रतविशेषे ॥ यथा०
व्यहंप्रातस्त्वहंसायं त्यङ्गसद्यादयाचि
तम् । व्यहंपरस्त्रनाग्नोयात्प्राजाप
त्यंचरन्दिजः ॥ अत्रयासपरिमाणा
येचोयामाहपरशरः । सायं द्वाविंश
तिर्यासाः प्रातः पङ्क्तिंशतिस्रथा
। अयाचितेचतुर्विंशः परंधानज
नंस्मृतम् ॥ कुक्षुटाण्डप्रमाणश्चवा
वान्वाप्रविशन्मुखम् । एतंयासंविजा
नीयाच्छुद्धार्थेकायशोघ्नम् ॥ उचि
ष्यश्चाग्नेमग्नीयाद्यधाराचैतयादिव
। श्रीस्त्रीय्यहनिशास्त्रोयान्यासा
नसद्व्याकृतान्यथा ॥ अयाचितं

प्राज्ञः

तथैवाद्यादुपवासस्यैव भवेदिति ॥
पुं० रोहिणीनक्षत्रे ० त्रि० प्रजा
पतिसम्बन्धिनि ॥

प्राजापत्या । स्त्री० 'यजुर्वेदीयोणाख्या
नयन्वोक्तायाम् । संन्यासश्रमपूर्व
कर्तव्यप्रजापतिदेवताकसर्वस्वदक्षि
णायामिष्टी ॥ यथा । प्राजापत्यानिरु
ष्येष्टि' सर्ववेदसदक्षिणाम् । आत्मन्य
स्त्रीन्समारोप्यब्राह्मणः प्रव्रजेद्गृ
हादिति ॥

प्राजिता । पुं० सारथी । वन्तरि ।
सूते ॥ प्राजति । अज० । तृच् ।
अन्तर्भावितस्वार्थीवा । बलादा-
बार्हभ्रातृकेवेष्ट्यतइतियीभायोन ॥

प्राज्ञः । पुं० कल्किदेवस्यर्थाष्टेभात
रि ॥ परमात्मनि ॥ विदितवेदत
द्रुपकरणावै० विवेकिनि ॥ प्रज्ञाश्च
विनाशितरुपानुभवरुपायस्यसप्रज्ञाः
। प्रज्ञएवप्राज्ञः । प्रज्ञाद्यन् ॥ यच्चिः
विशेषि । राजशुक्ति । शतपत्रे । रा-
जसूया० इ० भा० ॥ कारणशरी
राऽभिमानिनिधीवे । मलिनसत्त्वप्र
धानाविद्योपाधिकेजीवे भूतेभविष्य
तिचविषयेज्ञाद्वत्तवासर्वस्वज्ञानपि
वर्तमानेविषयेज्ञातृत्वमस्यैवेतिप्रक
र्षेणज्ञानातीति० प्रज्ञः । स एवप्राज्ञः
॥ सुपुप्तोपिदिभूतमूर्खत्वाप्राज्ञउ
च्यते ॥ प्रायेणप्राज्ञः त्रि० प-
गिडते ॥ परिडतेचगुणाःसर्वमूर्खे

प्राह्विवाकः

दोषाश्चकेवलम् । तस्मान्मूर्खसह
संपुप्राज्ञएकोविशिष्यतइतिविष्णु
शर्मा ॥ दधे ॥

प्राज्ञता । स्त्री० विदित्वे ॥ यथा । पदं
'पदाईमेकवाचाहरेच्चसुभाषितम् ।
मूर्खीपिप्राज्ञतायातिनदोभिः सा
गरोयथा इति ॥

प्राज्ञमानौ । त्रि० पगिडताभिमानिनि ॥
प्राज्ञा । स्त्री० बुद्धिमत्याम् । धीमत्या
म् ॥ प्रज्ञाऽस्त्वस्याः । प्रज्ञाश्रदाचा
भ्योश्चः । टाप् ॥

प्राज्ञी । स्त्री० स्वयंज्ञात्याम् । प्राज्ञा
याम् ॥ प्रजानाति । ज्ञा० भातयोप
सर्गइतिकः ॥ प्र० अण् ॥

प्राज्यः । त्रि० प्रचुरे । प्रभूते । अदभे
॥ प्रवीयते । अज० ख्यत् । वा०वी
भाषोन ॥ प्राज्यसम्पन्ने ॥ प्रभूतमा
ज्यंयस्यसः ॥

प्राज्ञलः । त्रि० सरले ॥

प्राज्ञलिः । त्रि० यथाश्रुतौ । वृत्तम
म्युटकरदुग्जे ॥ भक्तिनक्षे ॥
प्रकृष्टोन्मूर्च्छितोऽज्ञालिर्देन०यस्य
वा । प्रवत्तः । अज्ञालिर्देनवा ॥

प्राह्विवाकः । पुं० अघदर्शके । विचारा
र्यराजनिद्युतमुक्ति । व्यपहारद्रष्टति
। शपदानादीन्वष्टादशविधादपदा
निव्यवहाराः तेषानिर्घेतति । ज-
ल० इति अदरेवीभाषा ॥ प्रष्टनं
। प्रष्टनीषायाम् । क्रियुषचिप्रष्टि

प्राण :

श्विस्तु द्रु कटप्रु ज्वादीर्घोऽसम्प्रसार
णश्च ल्युणादिस्त्रेणक्विदीर्घो० सम्प्र
सारणाभावश्च । विवचनम् । घञ् ।
प्राट्चविवाकश्चप्राड्विवाकौ० प्रश्न
विवेकावस्थस्तः । अर्थश्चाद्यच् ।
प्रञ्जविचारयोः कुशलद्रव्यर्थः ।
यद्वा । वृष्णतिवादिप्रातिवादिषा
क्यम्प्राट् । ष्टोः शूडनुनासिकेचे
ति० श्वादेशः । विविच्यवक्तीतिवि
वाकः । घञ् । प्राट्चासौविवा
कश्चेति० प्राड्विवाकः ॥ दधा-
ह् । विवादानुगतंपृष्ट्वापूर्ध्वा
क्यंप्रयत्नतः । विचारयतिथेना
सौप्राड्विवाकस्ततः स्मृतः इति
॥ अपिच । अर्थिंप्रत्यर्थिनौपृच्छती
तिप्राट् । तयोर्वचनंपिसहाविरुह
श्चसम्भैः संहविदिनक्तिविवेचयति
वेतिविवाकः । प्राट्चासौविवाक
श्चेतिप्राट्विवाकः ॥ उक्तञ्च । विवा
दानुगतंपृष्ट्वा ससम्भ्यक्तंप्रयत्नतः
। विचारयतिथेनासौप्राड्विवाकस्त
तः स्मृतः ॥ इति ॥

प्राणः । पुं० प्राणजनयति० नासाय
स्थानवर्तिनिवायी० नासायै प्रत्य
क्षमुपलभ्यमानत्वात् । प्राग्निती
तिव्युत्पत्तेश्च ॥ तस्यवर्णवर्णम
नम् । तस्यरूपम्० इन्द्रजीलप्रतीक्षा
ग्रंप्राणरूपंप्रकीर्तितम् । तस्यस्थाना
नि० चास्थानोत्सिफयोर्मध्येवर्ततेवाभि

प्राणा :

मध्यगे । प्राणालयइतिप्राङ् । पादा
द्गुष्टेपिकेचनेतियोगार्थवः । शरी-
रान्तः सञ्चारिण्येवायी ॥ सचैको
प्युपाधिभेदात्प्राणापानादिकांसं-
ज्ञालभते ॥ इन्द्रियेषु ॥ प्राज्ञे० वी
जात्मनि ॥ समष्टिलिङ्गशरीराभिना
-निनिर्चैतन्म्यो० क्रियाशक्तिप्रधानं
धिरस्थगर्भं ॥ संसरये । ब्रह्मणि ॥
हृन्मनरुते ॥ बोले । गन्धरसे । का
व्यजीवे ॥ बले । धातुः पुत्रे ॥ प्रा
णित्थनेनवा । अच्० घञ्या ।
अनितेरितिप्रत्ययम् ॥ प्रसरणेन० अ
नितिवा ॥ यस्मिन्सतिजोवनम्०
यत्पगसेचनेभवति० सचवायुविशे
षोलोकैरुक्तः प्राणैइति० निश्वासी
॥ च्छ्वासेवासेस्तुपाणोजीवसमाश्रितः ।
। प्राणंक्वुरतेयस्मात् तस्मात्प्राणः
प्रकीर्तितः । चि० पूरिते ॥
प्राणः । पुं० भूमि० असुषु० अस
वः प्राणाइति० असुप्राणशब्दाभ्यां
उहवचनान्ताभ्यांमञ्चुप्राणादवउच्य
न्ते पुनरेकैवाभिधानेदङ्गुपचनम् ।
अतएव० माथोऽपानद्रव्यं श्वम्० इदि
प्राणोमुदेपानद्रव्यादिचहृश्यते ॥ अ
स्योत्पत्तिर्व्या । मिलितैस्तुप्राणो
भवतिपञ्चधेति । मिलितैः पञ्चभू
तानारण्यैः प्राणापानादिपञ्च
उच्यत्सकः प्राणोभेदतीत्यर्थः ॥
शरीरस्थपञ्चप्राणायथा । प्राणोपानः

प्राणधारणा

समानद्योदानध्यानीचवायवः । शरीरस्थाद्रमे० प्रत्यमरः । इमेप्राणा द्यपञ्चवायवः शरीरेतिष्ठन्तितेचनि यतस्थानस्थाः । यदाहुः । इदिप्राणो गुदेपानः समानोनाभिसंस्थितः । उदानः कण्ठदेशेचव्यानः सर्वशरीरगदति ॥ तेषांव्यापाराश्च यथा । अन्नप्रवेशनं० मूचाद्युत्सर्गोऽन्नविपाचनम् । भाषणादि० निमेषादि० तद्व्यापाराः क्रमादसो ॥ इति ॥

प्राणकः । पुं० सत्त्वजातीये । प्राणिसार्धे ॥ जीवकद्रुमे ॥ चोले । वस्त्रविशेषे ॥ योनि ॥

प्राणवः । पुं० वायौ ॥ तीर्थे ॥ प्रजापतौ ॥ चलवति ॥ प्राणिति । अन० । शीङ्गपिरुगमियञ्चि जीविप्राणिभ्योऽघः ॥

प्राणदः । पुं० जीवकद्रुमे ॥ भगवति ॥ न० कले ॥ रक्ते ॥ प्राणान्द्रदाति० चेष्टयति । प्राणान्कालात्मना द्यति० खण्डयतिवा । प्राणान्दापयति० शोधयतिवा । प्राणान्दातिलुनातिवा । आतद्वृत्तिकः ॥

प्राणदा । स्त्री० हरीतक्याम् ॥ ऋद्धिष्ठे ॥ टाप् ॥

प्राणधारणा । स्त्री० असूनान्धृत्यर्थमाहारि ॥ दद्या । अयं प्रदायभूतेभ्यः सैताववरवर्षिणी । तयोरप्यददा

प्राणमयः

दुभाचोर्मधुमांसश्चसम्भृतम् ॥ तयोः कृत्स्नमद्योत्पाद्यवीरयोः कृतश्रीचयीः । विविवज्जानकीपद्माश्चक्रे साप्राणधारणामित्यार्थे रामायणे० अथोध्यावर्षेनेदृष्टम् ॥

प्राणनम् । न० जीवने ॥ पुं० गले । वि० आप्यायनकरे ॥

प्राणनाथः । पुं० पत्न्यौ ॥ यमे । वि० प्राणाधिपे ॥ प्राणानानाथः ॥

प्राणन्तः । पुं० रसाङ्गने ॥ वायौ । प्राण्नात् । अन० । रुद्दिगन्दिजीविप्राणिभ्यः पिदाग्निधौतिभक्त् ॥

प्राणन्तोः । स्त्री० हिक्कायाम् ॥ घृति । हिक्कायाम् ॥ पित्तवान्डीप् ॥

प्राणपणः । पुं० अतिप्रयासे ॥ प्राणपणोवस्तिन् ॥

प्राणप्रतिष्ठा । स्त्री० प्रतिभायंजीवन्त्यासि ॥ प्राणानांप्रतिष्ठा ॥

प्राणप्रदः । वि० प्राणदातरि ॥

प्राणप्रदा । स्त्री० ऋद्धिनामकीपधी ॥ प्राणप्रददाति । हुदाञ् । कः ॥

प्राणभास्वान् । पुं० अश्वी । समुद्रे ॥ प्राणभृत् । पुं० जीवे ॥ प्राणान् विभर्ति । हुभृष् । क्रिप । तुष् ॥

प्राणमयः । पुं० हितोद्यकीये । कर्मन्दित्र्यैः सञ्चितेप्राणादिपञ्चकेः क्रियाशक्तिमतिवार्थरूपे ॥ अस्यक्रियात्मकत्वे नरजीवकार्यत्वम् ॥ स्थूल-

समष्टिकारणीभूतेऽपञ्चोऽपञ्चमपञ्चा

प्राणहारकम्

भूततत्कार्यात्मकेहिरण्यगर्भसूत्रेऽ-
मूर्तिरश्वीसूक्ष्मसमष्टौ * पूर्णदिष्टे
वलंयच्छन्नघाथायांयः प्रवर्तकः ।
वायुः प्राणमयोनासावात्माश्चेतन्य
वर्जनात् ॥

प्राणरोधः । पुं० नरकान्तरे ॥
प्राणलयः । पुं० मरणे ॥ परमात्मनि
। प्राणानालये ॥ प्राणलयेजाते०स
हृत्पथिकल्पावप्रिमनसीनायासेन
लीनौभवतएष० प्राणमनसोर्दुग्धा
म्बुवन्मिलितत्वात् । तदुक्तम् ।
दुग्धाम्बुयत्सन्मिलितावुभौतौतु
ल्यक्रियौमानसमा०तौतौ । तत्रैक
नाशादपरस्थनाशस्तत्रैकवृत्तेऽप्यपर
प्रवृत्तिरिति ॥ प्राणलयेसहृत्पथिक
ल्पलयेचसमाधिर्भवति ॥
प्राणवान् । पुं० जीवि ॥ प्राणोऽस्याख्य
स्मिन्वा । ननुप ॥
प्राणवित् । पुं० हेरण्यगर्भादिषु ॥
प्राणसयमः । पुं० प्राणायामे ॥
प्राणसमा । स्त्री० पत्न्याम् ॥
प्राणस्पन्दनिरोधः । पुं० चित्तशान्
त्युपाये ॥ यस्तुवासनानामतिप्राव
ल्यात्० तास्वक्तंनयकोति० तस्यप्रा
णस्पन्दनिरोधणोपायः । प्राणस्प
न्दवासनयोश्चित्तप्रेरकत्वात्० तयो
निरोधेचित्तशान्तिरुपपद्यते ।
प्राणहारः । पुं०) वत्स नामे ॥ वि०
प्राणहारकम् । न०) असुनाशके ॥

प्राणायामः

प्राणा । स्त्री० विहारी विशिषे ॥ साचा
रुण्यगुण्डयोः श्लथूः ॥
प्राणाचार्य्यः । पुं० वैद्ये ॥ ३.१
प्राणाक्षयः । पुं० आपत्काले ॥ प्रा
णानामक्षयोयस्मिन्सः ॥ १
प्राणादिपञ्चकम् । न० प्राणापानव्या
नीदानसमानात्मके ॥ १ ।
प्राणाधिनाथः । पुं० पत्न्यौ ॥ प्राणा
नामधिनाथः ॥ २
प्राणाधिपः । पुं० प्रिये । पत्न्यौ ॥
प्राणान्तः । पुं० प्राणावसाने ॥
प्राणापानी । पुं० अश्लिभीकुमारयोः ॥
प्राणायामः । पुं० प्राणसंयमे । रेचक
पूरकयुष्मकलक्षणेषुप्राणनियन्त्रीपाये
॥ तथाचयोगसूत्रम् । तस्मिन्सति
श्वासप्रश्वासयोर्गतिविच्छेदलक्षणः
प्राणायामइति । तस्मिन्नासनस्थैर्वै
सतीत्यर्थः ॥ प्राणः प्राणदितोवा
युरायामीत्यप्रखेदनम् । प्रेरणाकृ
ष्टिसंरोधलक्षणः क्रतुदोषनुत् *
यवोयान्मध्यमोर्ज्येष्ठः सतालैर्वा
दशादिभिः ॥ उक्तञ्च । तालपाद-
शफोर्ज्येष्ठः प्राणायामस्तुकाभ्यसः ।
मध्यस्तनुर्भिर्विशिष्याथेष्टस्तद्विशुणो
भवेत् ॥ सोपिध्यानतपोपेतः सम
र्भोऽन्यस्तदुज्जितः । यथासगर्भ
स्त्रीर्यामनसोन तथेतरः ॥ अथिच
। सव्याहृतिंसप्रणवांरायर्चां शिर
सासृष्ट । विः पठेदायतप्राणप्राण

प्राणायामयज्ञः

वासःसुलच्यते ॥ सर्वपापहरं प्रोक्तं
 प्राणायामं हि जन्मनाम् । ततस्त्व
 स्यधिकं नास्ति तपः परमपावनम्
 ॥ अत्र विशेषो देवीगोतायाम् । इह
 याकर्षयेद्वायुं बाह्वं षोडशमात्रया ।
 धारयेत्पूरितं योगी चतुः षष्ट्या तु-
 मात्रया ॥ सुपुम्बामध्यने सस्य कृदा
 त्रिंशन्मात्रया शनैः । नाड्यापि गल
 याचैवरेचयेद्योगविज्ञानम् ॥ प्राणा-
 याममिमं प्राणुर्वीर्यशस्त्रविशारदाः
 । भूयोभूयः क्लामात्तस्य वाञ्छमेवंस-
 माचरेत् ॥ मात्राद्वह्निनामेषैवसस्य-
 कृदादशषोडश । जपध्यानादिभिः
 सार्धं सगर्भं तं विदुर्बुधाः ॥ तदपे
 तं विगर्भं क्षुप्राणायामं परिषिद्धुः ।
 क्रमादभ्यसतः पुंसो देहे ह्ये दोह्नमो
 धमः ॥ मध्यमः कम्पसं युक्तो भू-
 मिच्छायः परोमतः । उशमस्यगु-
 ष्यावाप्तिर्थावच्छीलनमिष्यत इति ॥
 अथात्मविदम्ब्राह्मणः । चित्तादिस
 र्वभावे पुत्रघ्नत्वे नैव भावनात् । नि-
 रीधः सर्ववृत्तीनां प्राणायामः स
 उच्यते ॥ इति ॥ प्राणस्य वायुविशेष
 स्य प्राणायामो रीधः ॥

प्राणायामयज्ञः । पुं० अपाने जुहति-
 प्राणं प्राणेऽपानं तया परे । प्राणापा
 नगतोरुद्धा प्राणायामपरायणाः ॥
 अपरनियताहाराः प्राणान् प्राणेषु
 जुहतीति भगदुबह्निः ॥

प्राण्यङ्गोद्भवः

प्राणियुक्तम् । न० समाह्वये । पशुप-
 बांजादिप्राणिसंयुगे ॥ प्राणिभिर्मेष
 कुङ्कुटादिभिः कृतं श्रुतं ॥
 प्राणी । पुं० प्राणविशिष्टे मनुष्यादौ ॥
 चेतने । जन्मनि । जन्तौ । शरी-
 रिणि ॥ अहं वैनाशिकमते ॥ अस्यगु
 णायथा । बुद्ध्यादिपदकंसङ्ख्या
 दिपञ्चकं भावना तथा । धर्माधर्मौ-
 गुणाएते आत्मनः स्युः चतुर्दशेति ॥
 अयमिन्द्रियायाद्यधिष्ठाता ॥ पुण्यपा
 पाश्रयः । ज्ञानसुखादियोगतोमान
 सपृच्छच्चविषयः । परदेहादौ प्रवृ-
 ष्यादिनानुमेयः । अहमिच्छाकार-
 प्रच्छयाश्रयः । मनोमात्रस्य गीचरः
 । विभुः परममहत्त्ववान् । इति-
 भाषापरिच्छेदः ॥ प्राणाः सन्त्य-
 स्य । अतश्च निठनाविति ॥ इति ॥
 प्राणिसाला । स्त्री० गर्भं दात्रीनुपे ॥
 प्राणिहितः । वि० लोकहितकारि-
 णि ॥
 प्राणिशिता । स्त्री० पादुकायाम् । पन
 शिवा० इ० भा० ॥
 प्राणौत्थम् । न० अने ॥
 प्राणेशः । पुं० पत्नी ॥
 प्राणेशा । स्त्री० भार्यायाम् ॥
 प्राण्यङ्गोद्भवः । पुं० गन्धविशेषे ॥
 यथा । नृगनाभिसमुद्भूतसत्कोपी
 इव एववा । गन्धः प्राण्यङ्गः प्रो
 क्तो मोददः स्वर्गवासिनामिति ॥

प्रातर्गैयः

प्रातः सवनम् । न० गायत्रच्छन्दस्के
 प्रातः काकीपलचितेकस्य षि ।
 प्रातः । अ० पृगे । पृभाति । पञ्च-
 धाविभक्तस्यदिनस्य ० धर्मभागे । प्रा-
 तति । अत० । प्रातरीररन्निति०-
 अरन्पृष्वयः ॥ सार्वपृहरे । य-
 धाहगाय्यः । खलाटसम्मिमेभा-
 नीपृधमः पृहरेः स्मृतः । सएवा
 ध्वर्हसंयुक्तः प्रातरित्यभिधीयत
 इति । पञ्चपञ्चउषः कालः सप्त
 पञ्चान्तपोदयः । अष्टपञ्च० भवेत्
 प्रातः श्रेयः सूर्योदयः स्मृतः
 इतिदेवीभागवतम् । श्रौचियंशुभ-
 गांवाञ्छयन्निमन्दिचित तथा । प्रात
 सत्वावयः पश्येदावद्यः सविमु-
 च्यते ॥ तथा । पापिण्डुर्सांन-
 द्यंनमनुत्सृत्तगासिकाम् । प्रात-
 रुत्वावयः पश्येत्तत्कालेनप्रलप-
 यामितिकृन्दीनपरिशिष्टम् ।
 प्रातरनुवाकः । पुं० जघ्ने ॥ वत्प्रा-
 तः दालिशस्त्रैयाञ्जिकैः ॥
 प्रातरायः । पुं० प्रातः दालीनभो-
 जने । कल्यावर्त्तौ । कलेठ० द्रु-
 भा० ॥
 प्रातर्गैयः । पुं० स्तुतिपाठके । स्तु-
 तिजते । यन्दिनि । भाट० द्रु० भा०
 । प्रातः प्रातिगे यद्वैश्वरादिर्देव ।
 पृधर्मुत्तेनातव्यं गोतानानसृष्टा
 दी ।

प्रातिभाव्यम्

प्रातर्भाक्ता । पुं० काकि । प्रातः भुङ्-
 क्ते । भुज० हृच् । त्रि० प्रभातेभो-
 जनवात्त्वरि ।
 प्रातर्भोजनम् । न० कल्यावर्त्ते ।
 प्रातिः । स्त्री० पूर्त्तौ । प्रादेशे ।
 प्रातिका । स्त्री० जवायाम् ॥
 प्रातिकूलिकाः । त्रि० प्रातिकूलचा-
 रिणि । प्रातिकूले । प्रातिकूलव-
 र्त्तौ । तत्पृष्वनुपूर्वमीपलोमक-
 लमित्ठक् ॥
 प्रातिजननीः । त्रि० जनेजनेसाधौ-
 ॥ जनजनम्० इति० प्रतिजनम् ।
 वीप्सायामव्ययीभायः । प्रातिजने
 साधुः । प्रातिजनादिभ्यः खञ् ॥
 प्रातिपथिकः । त्रि० प्रतिपथिके ॥
 प्रतिपथसेति । प्रतिपथिमेत्तिठ-
 शो षिगच्छेठक् ॥
 प्रातिपथिकः । पुं० अग्नी । शिखाव-
 ति । न० । अर्थमदधातुरत्ययप्रा-
 तिपथिकाम्० कृतद्वितमस्यत्ता उेति
 सूत्राभ्यांरचिते० नाननि । प्रति-
 पथिकाम् । ठक् । धोरः वीहगत
 श्रीद्रुत्तेकोरोगीदायनातिकाः । की
 एरुपन्द्रंनपश्यन्तितात्तुनपाविर्ध
 द ॥
 प्रातिगम् । न० प्रातिभाकिञ्जे । ज्ञान
 प्रथापथिञ्जे ॥ प्रतिभेव० प्रातिभायां
 अनंवा । सार्धे० शोधेश षण् ॥
 प्रातिभाव्यम् । न० प्रतिभूत्वेनद्वेषणे ॥

प्राथमकल्पिका :

प्रतिभुवोभावे । ज्ञानिनी० द्र०
मा० ॥ यथा । साक्षित्वंप्रातिभाव्यस्य
दानग्रहणमेव च । विभक्ताभातर ;
सुर्युर्नादिभक्ता : परस्परम् ॥ इ० ॥

प्रातिभासिक : । वि० प्रतिभासमान
कालसिद्धे । नपुरस्ताद्गपद्यात्स्थिति
॥ यथाशुक्तिकायांरूप्यंरक्षीवासर्षः॥

प्रातिलोमिक : । वि० प्रतिकूले ॥ प्र-
तिलोमं वर्तते । तत्प्रत्यनुपूर्वनीप
लोमकूलमितिठक् ॥

प्रातिवेश्य : । पुं० निरन्तरगृहवासि
नि । परीसी० इतिभा० ॥ प्रतिवे-
शेभव : । यत् ॥

प्रातिशास्त्रम् । न० वेदभाष्ये ॥ प्रति-
शास्त्रंभवम् । अथ्यवीभावाच्चैतिजः ॥
प्रातिष्ठितम् । न० चावेशिकेस्त्रीये ॥

प्रातिस्त्रिक : । वि० असाधारणे । आ-
वेशिके । स्त्रीये ॥

प्रातिचारिक : । पुं० मायाकारे । ऐ-
न्द्रजालिके ॥ प्रतिचरन्म् । दृञ्०
। भाषेचञ् । प्रतिचारीब्बाज : प्र-
योजनमस्य । प्रयोजनमितिठक् ॥

प्रातीप : । पुं० प्रतीपपुत्रे । महाम्नी-
प । शान्तनुराजे ॥

प्रातीपिक : । वि० प्रतिशूत्रेप्रतीपं
वर्तते । तत्प्रत्यनुपूर्वनीपलोमकूल
मितिठक् ॥

प्राथमकल्पिका : । पुं० शैले । प्रथमा
रथवेदे ॥ प्रथमकल्पपाठारम्भ :

प्राद्युति :

प्रयोजनंयस्य । प्रयोजनमितिठक्
॥ यथा । प्रथमकल्पमधीते । वि-
द्यालक्षणकल्पान्ताश्चेतिवक्तव्यमि-
तिठक् ।

प्राथमिक : । वि० प्रथमभावे । प्रथम
स्वव्याख्यानः प्रथममधीवाद्द्व्यनुद्वा
घाण्क् प्रथमाधुरपुरखरणाभाख्या
ताडक् ॥

प्राथम्यम् । वि० प्रथमस्यभावे ॥

प्रादुर्भावः । पुं० प्राकष्ये । आविभावे ॥

प्रादुष्कृतः । वि० प्रकटिते ॥

प्रादुः । अ० नामनि ॥ विष्णोर्दशप्रा-

दुर्भावाः । दशनामानोत्थर्षः ॥

प्रकाशि ॥ प्राकाश्या । स्फुटताया-

म् । आविरर्थे ॥ सभाथ्ये ॥ उत्तौ

प्रान्दति । आद्वयथने । दा० उस्

। आगसशास्त्रस्थानित्वाद्गनुम् ।

प्राप्तिवा चदभयथे ॥

प्रादेशः । पुं० तर्कान्दुष्टसमिते । तर्क-

नीसहितमित्ताद्दुष्टे ॥ प्रदिश्यते ।

दिश० । हलच्चेतिषञ् । उपसर्ग-

स्यचञ्जीतिपाचिकोदीर्घः ।

प्रादेशनम् । न० दाने ॥ दिशप्रतिघ-

र्जने । प्राङ्पूर्वः । भाषेच्छुद् ॥

प्रादिगिक : । पुं० अद्याप्यवृत्तौ ॥

प्रादीप : वि० } प्रदीपसन्निधि

प्रादीपिक ; वि० } ॥ निमाप्रदीपा
भ्याश्चेतिगैपिदीर्घठञ् । पर्वेऽण् ।
प्राद्युति : । पुं० अग्निर्भवे ॥

प्रापणम्

प्राधान्यम् । न० प्रधानतायाम् ॥ अ
 गुणीभावे ॥ भावेष्वञ् ॥
 प्राधीतः । त्रि० प्रज्ञानाध्ययने ॥
 प्राध्ययनम् । न० प्रकृष्टाध्ययने ॥
 प्राधुम् । त्रि० दूरपथे ॥ प्रह्वे । प्रपते
 ॥ बन्धने ॥ प्राधूनति । धूनशब्दे ।
 डम्पत्ययः ॥
 प्राधुहृत्य । अ० बन्धनेनानुकूलहृत्त्वर्थे
 ॥ प्राधुस्वन्धने० इतिगतिसंज्ञा ।
 कुगतीतिसमासः ॥
 प्राधुम् । अ० नर्म्शणि ॥ अनुकूले ॥
 प्राधूनति । धून० डम् ॥
 प्रान्तः । पुं० अरमे । अन्तभागे । शेष
 सीमायाम् । उपान्ते ॥ यथा । प्रान्त
 ष्वावाधिनिर्मुक्तानसनीज्ञाजलाश
 याः । तत्प्रादधोदखप्रान्तेष्वारामा
 न्विनिवेशयेदिति ॥
 प्रान्तरतः । अ० प्रान्तभागे ॥
 प्रान्तरम् । न० ग्रामस्यदूरे० दृक्कल
 तादिशून्ये बर्त्मनि । दूरशून्यपथे
 ॥ द्विपिने । अरख्ये ॥ कोटरे
 ॥ प्रकृष्टमन्तरम्० व्यवधानमवका
 शोवाचत्र । प्रादिभ्यद्भतिवहुव्री
 हिः ॥
 प्रान्तशून्यम् । न० छायादिरहिते०
 दूरशून्ये ऽधुनि ॥
 प्रान्त्यः । त्रि० प्रान्तभागे ॥
 प्रापणम् । न० नयने । प्राप्तौ ॥
 प्रुकार्ये चव्यापने ॥

प्राप्तपातः

प्रापणिकः । पुं० प्रखदविक्रयिणि ।
 प्रापणाय्यते । ण्य० । आङिपणि
 कपड्भित्तिक्कन् ॥ प्रुपणोव्यवहारः
 प्रुयोजनमस्यवा । तदस्यप्रुयोजन
 मितिठक् ॥
 प्रापणीयः । त्रि० फलमात्रे ॥ प्रा-
 प्ये ॥ प्राप्यते यत् । प्रुपूर्वापधा
 तोः कर्म्मस्थनीयर् ॥
 प्राप्य । अ० गमयिष्ये च्यर्थे ॥
 प्रापितः । त्रि० निवेशिते ॥ नीते
 प्रकर्षेणप्रापितः ।
 प्रापिपथिषुः । त्रि० प्रापयितुमिच्छी
 ॥ प्रापयतेः सन्नन्तादुपत्ययः ॥
 प्रापेयः । पुं० गन्धर्वगणविशेषे ।
 यथा प्रुवाच्यजनयत् पुत्रान्दिव्या
 न् वैगायनोत्सुकान् ॥ चतुर्दश
 देवगन्धर्वाः प्रापेयाः परिकीर्ति
 ताः ॥
 प्राप्तः । त्रि० स्थापिते । पुण्डिते
 ॥ विद्वे । लब्धे ॥ यथा । प्राप्ते
 कर्म्मणिनाऽनेकीविधातुशक्यते
 गुणः । अप्राप्ते तुविधीयन्ते वश्ये
 ष्ये कवत्तद्वृत्तिन्यायः ॥ समञ्जसे
 ॥ प्राप्यतेस्य ॥ आप्लु० । गत्य
 र्याकर्मकियत्तः ॥ कर्त्तरिक्त इति
 स्वामी ॥
 प्राप्तपञ्चत्वम् । त्रि० गृते ॥ प्राप्त
 पञ्चत्वम्येन ॥
 प्राप्तपातः । पुं० चडांशोः पारिपा

प्राभवम्

श्रिंके ॥

प्राप्तभावः । पुं० जातोच्चे ॥ चि०
लब्धसत्तादौ ॥ मनोहरे ॥ पण्डि
ते ॥

प्राप्तरूपः । चि० प्राप्ते ॥ रम्ये ॥
प्राप्तीरूपम् । प्राप्तापन्नं चतुर्थीय
येतिसमासः । प्राप्तरूपं धेन
वा ॥

प्राप्तव्यः । चि० प्राप्ये ॥ प्राप्यते य
त् । प्रपूर्वापधातोः कर्त्तृणित
व्यप्रत्ययः ॥

प्राप्तिः । स्त्री० महेदये । घनादि
रुचौ ॥ अधिगमे ॥ कामे ॥
भूच्यन्तरे । अणिमाद्यष्टैश्चर्यानाग
तैश्चर्याविशेषे ॥ यतोऽङ्गुल्यये
णस्युत्तिचन्द्रमसम् । प्रापयाम्
आप्लृ० । सिद्धावादिभ्यः ॥ ल
गादेकादशे ॥

प्राप्ता । चि० प्राप्तवति ॥ प्राप्नो-
ति । लृच् ॥

प्राप्यः । चि० गम्ये । समासादौ ।
प्राप्ये । आप्तुं शक्ये ॥ प्राप्यते
। आप्लृ० । षट्श्लोख्यत् ॥

प्रायोधिकः । पुं० उपः काले ॥
प्रायोधिकीमियाठः शब्दमालाया-
म् ॥

प्राभञ्जनम् । न० स्नातिनचर्चे ।

चि० प्रभञ्जनमन्यञ्चिनि ॥

प्राभवम् । न० श्रेष्ठत्वे ॥

प्राभास्यवादः

प्राभवस्वम् । न० प्रभवतोभावे ।
प्यञ् ॥

प्राभाकरः । पुं० चात्मनोचिद्रूपया
दिनि० मौमांसकविशेषे ॥ प्रा
भाकरास्तार्किकाद्यथाहुरस्याधि
दात्मताम् । आकाशवद्व्यमात्माग
द्वत्तद्गुणव्यतिः ॥

प्राभूतिकः । चि० प्रभूतवादिनि ॥
प्रभूतमाह । आहीप्रभूतादिभ्य-
इतिठक् ॥

प्राभृतम् । न० उपट्टीकने । प्रदेशने
। देवताभ्योमिवादिभ्यश्चदीयमाने ।
भेट०, इ० भा० ॥ प्राभ्रियते, क् ।
भृञ् भरणे० डुभृञ् धारणपोषणयो
र्वा । लः ॥

प्राभृतकम् । न० कौशलिकायाम् ।
प्राभृते ॥

प्राभाषिकः । चि० प्रमाणलब्धे ॥
प्रमाणादागतः । ठक् ॥

प्राभास्यम् । न० प्रमादत्वे ॥ काल
त्रयावाधितार्थविषयत्वम्, प्राभास्य
मितिव्याख्यातारः ॥ संवादाधी
नंप्राभास्यमितितार्किकाः ॥
स्वतः प्राभास्य मितिमौमांसकाः
॥ प्रमाणस्यभावः प्यञ् ॥

प्राभास्यवादः । पुं० प्रमाकरण्या
कथने ॥ तदतितात्प्रकारकत्वम्
प्रमात्वकथने । चिन्ता मपिन्त्याय
प्यञ्चविशेषे ॥

प्रायश्चित्तम्

प्रामादिकम् । त्रि० प्रमादाद्वगते ॥
 प्रामाद्यः । पु० वासके । अठरूपे ॥
 प्रामीत्यम् । न० ऋषे ॥ मृतत्वे ॥
 प्रायः । पु० सत्र्यासवति० मरणायाम्
 शने ॥ प्रायोपविष्टं गङ्गायामिति
 लक्ष्यम् ॥ बाहुल्ये ॥ यथा । प्राये
 णाकृतकृत्त्वान्मृत्योरुदित्तजेजमः
 । इति ॥ मृत्तौ । मरणे ॥ तुल्ये ॥
 वयसि ॥ प्रायणम् । अय० । घञ् ॥
 प्रकृष्टमयनम् । इण्० । एरञ्वा ।
 प्रायत्त्वम् । न० पवित्रतायाम् ॥ प्रयत
 स्थभायः । ष्यञ् ॥
 प्रायश्चित्तम् । न० शुद्धिसम्पादकेकर्म
 विशेषे । अशुद्धत्वनिरसनेनशुद्धे रा
 पादके० पापत्रयसाधनेकर्मणि ॥
 प्रायः । पापविनिर्दिष्टं चित्तं तस्यवि
 शोधनमितिस्मृत्युत्पत्तिः ॥ अ-
 पिचाहाङ्गिराः । प्रायोनामतपः
 प्रोक्तंचित्तं निश्चयवच्यते । तपोनि-
 चयसंयुक्तं प्रायश्चित्तमितिस्मृतम् ॥
 निश्चयसंयुक्तं पापत्रयसाधनत्वे ननि
 चित्तमित्यर्थः ॥ प्रायस्त्रयश्चित्तम् । पार
 स्करादित्वात्साधु ॥ प्रायश्चित्तक-
 र्माणितु० पापत्रयसाधनानिचान्द्रा
 यणादीनि । विहिताऽकरणप्रतिधि
 वसिषारूपनिमित्तविशेषानुपभो०नि०
 प्रायश्चित्तकर्माणि । पापत्रयमाचोर्द्ध
 शनविहितानोतिवा ॥ पापानामनु
 रूपाणिप्रायश्चित्तानिकुद्यथा । यथा

प्रायोपविष्टः

तथैवसंस्मृत्यप्रोक्तानिपरमर्षिभिः
 ॥ पापेयुस्त्रिगुरुणिस्वल्पान्यल्पे च
 तद्विदः । प्रायश्चित्तानिमैत्रेयजगुः
 स्वायम्भुवाद्यः ॥ प्रायश्चित्तान्यशि
 षाणितपः कर्मात्मकानिवै । या-
 नितेषामशेषाणां कृष्णानुस्मरणं पर
 मितिपराशरः ॥ प्रायश्चित्तानुपापा
 नांश्रीदेवीनामसंस्मृतिरितिभामव
 तैव्यासः ॥

प्रायश्चित्तीयः । त्रि० प्रायश्चित्तयो
 ग्ये । प्रायश्चित्तसाधनत्वेनभवः
 । प्रायश्चित्तायपापशीधनायश्रुति
 स्मृतिविहितायकर्मणि चित्तोवा ।
 इहाच्छः ॥

प्रायः । अ० भून्नि । बाहुल्यार्थे ॥

प्रायणम् । अय० । अंसुन् ॥

प्रायिकः । त्रि० प्रायोभवै ॥

प्रायुर्वेदी । पु० घोटके ॥

प्रायोज्यम् । त्रि० प्रयोजनार्हे ॥

यथा । प्रयोज्यं नविभज्येत ।

यद्यस्यप्रयोजनार्हेपुस्तकादितन्मू-

खैः । सङ्घनविभजनीयम् ॥ इति

दायभागः ॥

प्रायोपविष्टः । त्रि० प्रायोपवेशवि

शिष्टे ॥ प्रायेणस्वल्पव्यन्तानशने

न उपविष्टः ॥ अत्रादित्यपुराणम्

॥ य० । संमायुक्तोभवे यस्तुपातकै

र्मैर्हृदादिभिः । उदिकिस्सर्महा

रोगैः पीडितोवाभवेत्तुयः ॥

प्रारब्धम्

स्वयं देहविनाशस्यकालेप्राप्ते महा
गतिः । आत्रह्णाद्यस्तृणादिमहा
फलजिनीषया ॥ पृ० विशिज्ज्वलनं
दोषं क्षुर्यादनशनं तथा । एते पा
मधिकारोस्तिनान्ये प्रांसर्ववस्तुयु ॥
नराणामपिनारीणां सर्ववर्णेषु स
र्वदा ॥ इति ॥

प्रायोप्रवेशः । पुं० सन्त्यासपूर्वकाऽ
भजनस्थिती ॥

प्रारब्धम् । न० वर्त्तमानदेहारम्भके
कर्मणि ॥ कर्मजन्मान्तरीयं यत्
प्राारब्धमिति क्वीर्त्तितम् । दुर्बलं
सफलं चेति प्रारब्धं द्विविधं विदुः ॥
दुर्बलस्य प्रतीकारः सनास्तिसय
लस्य तु ॥ अवश्यं भाविभावानां
प्रतीकारो भवेद्यदि । तदादुःखं
नर्त्तित्ये रन् नलरामयुधिष्ठिराः
॥ आत्मानं सततं जानन्कालं नय
महामते । प्रारब्धमखिलं भुञ्जन्
नीद्रे गंक्तुमर्हसि ॥ इच्छाप्रार
ब्धं परेच्छाप्रारब्धमनिष्ठाप्रारब्धमि
तिभेदात्तत्त्रिविधं । तत्रस्त्रीपदा-
हृतं भिच्छाटनादि० समाध्यवस्थायां
शिष्यादिभिर्दीयमानं परेच्छाकृतम्
समाध्यवस्थादांब्युत्पानदशायां वा
थाकाशफलपातवदकस्माज्जायमा
नं पापाद्यपतनं कण्ठकवेधादिकञ्चा
निष्ठाकृतं प्रारब्धमिति विधेयः ॥
वि० प्रकर्षेण प्रारब्धे ॥

प्रालेयम्

प्रारब्धः । स्त्री० गजवन्धनरक्षी ॥
प्रारम्भः । पुं० प्रकृष्टारम्भे ॥ प्रक-
र्षेण प्रारम्भः ॥ प्रारम्भे कर्मसांविप्रः
पुण्डरीकं स्मरेत्परिम् ॥
प्रारिप्सितः । वि० प्रकर्षेण प्रारब्धमी
स्थिते ॥
प्रार्थनम् । न० प्रकर्षेण याचने । प्रार्थ
नायाम् ॥
प्रार्थना । स्त्री० याज्ञायाम् । अर्थना
याम् । याचनायाम् ॥ प्रकृष्टा अर्थ
ना ॥ अभियाते ॥
प्रार्थनीयम् । न० हापरयुगे ॥ वि०
प्रार्थनाविषये ॥
प्रार्थितः । वि० याचिते ॥ शत्रुसंरुते
॥ अभिहिते ॥ प्रार्थ्यतेत्य । अर्थया
ज्ञायाम् । क्तः ॥
प्रार्थ्यमानः । वि० याच्यमाने ॥
प्रालम्बः । पुं० मथीधरे । वपुषे । न०
कण्ठाहृत्यस्पृजुलम्बमानमाल्ये ॥
प्रालम्बते । लधिअपसंसेने । पचा
द्यच् ॥
प्रालम्बिका । स्त्री० ऐसविरचितेनाभि
लम्बिनिमाल्ये ॥ प्रालम्बते । लधि
। ग्लुल् ॥
प्रालेयम् । न० मिदिकायाम् । हि-
मे ॥ प्रलीयन्ते पदार्थाद्येति० प्रूल
थीदिमाद्रिः । ततथागतम् । अथ्
। कैकयनिदयुपुलयानांयादेरियद्
विवस्येयादेशः । उटके ॥

प्राहट्

प्रालेयांशुः । पुं० हिमांशौ । चन्द्रे
 ॥ प्रालेयानि० हिमानि० अंशवोय
 स्य ॥
 प्रालेयाचलः । पुं० हिमालये । मेना
 धवे ॥
 प्रावटः । पुं० यवे ॥
 प्रावरः । पुं० प्राचीरे ॥
 प्रावरणम् । न० संख्याने । उत्तरीय
 वस्त्रे ॥
 प्रावादुकः । वि० शुष्कतर्कजल्पनशी-
 ले ॥
 प्रावारः । पुं० उत्तरासङ्गे । उपरि
 वस्त्रे ॥ उत्तरीये ॥ मृत्रियतेऽनेन
 । वृञ्० । वृणोतेराच्छादने० इ०
 वञ् । उपसर्गस्यवज्जोतिर्दीर्घः ॥
 प्रावारकौटः । पुं० कौटविशेषे ॥
 प्रावृडल्ययः । पुं० शरहतौ ॥
 प्रावृतः । वि० निवृत्ते । परिहितव
 स्त्रे ॥ यात्रियतेऽस्य । वृञ्० । क्त० ।
 प्रावृत्तिः । स्त्री० प्राचीरे ॥ शैवानाम
 मते० स्वाभाविकवामशुद्धौ । मले ।
 प्रथमपाशे ॥ प्रावृणोति० प्रकर्षेणैवा
 ष्छादयति० आत्मनां दृक्क्रिये० इ०
 प्रावृत्तिः ॥
 प्राहट् । स्त्री० वर्षाकाले । श्रावणभा
 द्रयोः ॥ वर्षणम्० वृट् । ह्युसिचने
 । सम्प्रदादिच्वात्किप् । प्रहृष्टाहृष्ट
 च । नहिष्ठतिहृषिव्यधिरुचिसहित
 निपुक्तावितिदीर्घः ॥ प्रवर्षतीति-

प्राशस्त्वम्

वा ॥

प्राहृषा । स्त्री० वर्षाकाले । जलार्णवे ॥
 प्राहृषायणी । स्त्री० कण्डूरावाम् ।
 शृकशिम्बायाम् ॥ प्राहृषामेति० अ
 यतेवा । कर्त्तृरित्युट् । कृत्त्वचद्
 तिषत्वम् । ङीप् ॥
 प्राहृषिकः । पुं० मयूरे ॥ वि० प्राहृ
 षिजाते ॥ प्राहृषेष्टम् ॥
 प्राहृषिजः । वि० प्राहृषिजाते ॥ प्राहृ
 ट्शरत्कालदिवांजे० इत्यलुक् ॥
 प्राहृषेय्यः । पुं० नौपि । कदम्बहृत्ते ॥
 कुटजहृत्ते ॥ धाराकदम्बे ॥ वि० प्रा
 हृट्कालभवे ॥ प्राहृट्देवतास्य० प्राहृ
 षिभवोवा । कालेभ्योभवयत्० इति०
 प्राहृषण्यः ॥ प्राचुर्ये
 प्राहृषेय्या । स्त्री० रक्तपुनर्नवायाम् ॥
 कापिकच्छाम् ॥ प्राहृषिभवा । प्रा
 हृषण्यः । टाप् ॥
 प्राहृष्यः । पुं० कुटजे ॥ धाराकदम्बे
 ॥ विकण्टके ॥ न० ॥ वैदूर्यमणौ ॥
 प्राट् । पुं० प्रअकर्तरि ॥ प्रश्ने
 ॥ पृच्छति । प्रच्छनवा । प्र-
 च्छन्नीप्तावाम् । क्विञ्चिप्रच्छी
 तिक्विद्धीर्घावसम्प्रसारणञ्च । च्छी,
 शृद्धितिश्च । प्राशौ० प्राशः प्राहृ
 भ्यासित्वादि ॥
 प्राशः । पुं० अवलेहे ॥
 प्राशस्त्वम् । न० उत्तमत्वे ॥ वलवदनि
 टाननुवन्धित्वे ॥

प्रास्तारिकः

प्राशितम् । न० पिठयत्ने । निच्य-
 यासि ॥ वि० भक्षिते ॥
 प्राशिकः । पुं० सभ्ये ॥ वि० पृथक्
 चरि ॥
 प्रासः । पुं० कुत्सार्थे । भाषा० इ०
 । भा० शकौ च० इ० गौ० भा० ॥ प्रा-
 स्यते । असु० । षड्घेतिघञ् ।
 प्रायोहलाद्येऽल्येद्र० स्नामी ॥
 प्रासङ्गः । पुं० युगे । वत्सानांशिघा-
 र्थकाष्ठवि० । परानां दमनकालेऽ-
 न्येयत्काष्ठमासव्यतेतच ॥ पृ० स-
 ष्यते । यल्लसात् । घञ् । उपसर्ग-
 र्थेतिदीर्घः ॥
 प्रासङ्ग्यः । पुं० युगवोटरिबूपे । यु-
 ग्ये ॥ प्रासङ्ग्यं दहति । तद्वदतिरथ
 युगप्रासङ्ग्यमिति वत् ॥
 प्रासाटः । पुं० देवमद्विरे । राजगृ-
 हे । प्रसोदन्त्वस्मिन्मनांसि । ष-
 ल्येतिघञ् । उपसर्गश्चघञोति-
 दीर्घः ॥ चाड् । कृत्वाप्रभूत-
 सलिलमारासाग्निविश्रयच । टव-
 तायतनं कुर्याद्यशोधर्माभिवृद्धये ॥
 प्रासादकुण्डः । पुं० पारावसे ॥
 प्रासिकः । पुं० कौशिके । प्रास-
 प्रचरवमक्ष । पृ० हरणमितिठक् ॥
 प्रास्तः । वि० पृथिवी ॥ निरस्ते ॥
 प्रास्यसेऽस्य । असु० । कः ॥
 प्रास्तारिकः । वि० प्रस्तारव्यवहर्त्तरि
 ॥ प्रस्तारेव्यवहर्त्तरि । कठिनान्त

प्रियः

प्रस्तारसंस्थानेषुव्यवहर्त्तरि । द्रुतिठ-
 क् ॥
 प्रास्थानिकम् । वि० प्रस्थानस्थालोचिने
 ॥ प्रस्थानेभवम् । कालाह्वञ् ॥ प्र-
 स्थानशब्दस्यगुणश्चाकवश्चित्का-
 सेवर्त्तमानत्वात् ॥
 प्रास्थिकम् । न० प्रस्थपरिमितव्रीणा-
 दिधापयोर्धेने । प्रस्थस्वपः ।
 तद्वत्पदद्रुतिठक् । वि० कटाणादि-
 पानान्तरे ॥ प्रस्थसंशयति० स्वस्मि-
 न्समावेशयति० चवररति० मप-
 तिथा । सस्थवश्चवहर्त्तीत्यादिना
 ठक् । टिड्ढेति-जोषि० प्रास्थि-
 षीव्राह्मणे । प्रस्थनुपसंहरति० प-
 तिवेत्त्वर्थः ॥ प्रस्थेनकीर्ति ॥ ठक्
 । प्रस्थपरिमाणमय । प्रास्थिकोरा-
 शिः । तद्वत्परिमाणमितिठक् ॥
 प्राहः । पुं० नृत्योपदेशे ॥
 प्राहृण । पुं० पूर्वाहणे ॥ प्रथमसुतद-
 ष्यप्राहृणः । राजाहः सखिभ्यष्ट-
 च् । षड्घोऽपतेभ्यश्च्यञ्जादिभ्यः ।
 षड्घोऽन्वादितिपत्वम् ॥
 प्राहृणे । अ० पूर्वाहणे ॥
 प्राहृणेतनः । वि० पूर्वाहणसम्पत्ति-
 नि ॥ सायश्चिरम्प्राहृणेप्रगेऽव्ययेऽ-
 ह्युद्गुलीतुत्त्वं ॥
 प्रियः । पुं० धने । पत्नी ॥ वृदिनामी-
 यथी ॥ शोवकीपथे ॥ प्रीतिविप-
 ये । आत्मनि ॥ यथा । प्रियोष्ठा

प्रियकः

त्मैवसर्वेषां नात्मनोऽस्वपरं प्रियम् ।
 लोकेस्मिन्नात्मसम्बन्धात्तव न्यून्ये
 प्रियाः शिवे ॥ प्राणबुद्धिमनः स्वा
 त्मदाराऽपच्यधनादयः । यत्सम्प
 कांत्प्रियायासन्ततः कोन्यपरः
 प्रियः ॥ प्रीणाति । प्रीञ्त्पर्षणे ।
 इगुपधेतिकः ॥ न० श्रोतुस्तत्काल
 श्रुतिमुच्छेयाक्ते ॥ चि० हृद्ये । इष्टे ।
 प्रीतिविषये । स्त्री हपात्रेपुत्रादौ ॥
 प्रीतिकरे ॥ सर्वः प्रियः खलुभव
 च्यनुरूपचेष्टः ॥ मृत्ये ॥ प्रीणयति
 शश्रूपादिनास्वामिनम् ॥ प्रियोऽ
 प्रियद्यकार्यवशाद्भवति । यथा । न
 हि कस्यप्रियः कोनाप्रियोवाजगत्
 त्वे । कालेकार्यवशात्सर्वेभवन्
 त्वे वाऽप्रियाः प्रियाः ॥

प्रियवदः । पुं० खेचरे । गंधर्व
 विशेषे ॥ चि० प्रियवाचि ॥ प्रियं
 वदति । वदव्यक्तायांवाचि । प्रिय
 वशेवदः खच् । नुम् ॥

प्रियवदा स्त्री० स्वर्गेश्यायाम् ॥
 प्रियकः । पुं० प्रीतसालतरी । जीव
 की । असनकुसुमे । विलयसार०
 इ० भा० ॥ नीपे । धाराकदम्बे
 ॥ चिचरुगे । कम्पणप्रकृतीसृग
 विशेषे ॥ प्रियकोरोमनियुंतीन् ह
 च्चनस्यैर्घनैरितिर्जयंती ॥
 फलो । चञ्चरीके ॥ प्रियङ्गौ ॥
 कुङ्कुमे । शम्भोरजन्मनि ॥ प्रीणा

प्रियङ्गुः

ति । प्रीञ् ॥ 'कुन्शिल्पिसंज्ञ
 योरिति कुन् ॥ यद्वा । प्रीणाति०
 प्रीयते वा । इगुपधेतिकः । स्त्रा
 र्धकन् ॥

प्रियकारः । चि० प्रियङ्गुरे । प्रियं
 करोति । कुञ् ॥ चिमप्रिये ख्य
 ण् ॥

प्रियकृत् । पुं० नारायणे । भजतां
 प्रियं करोति । क्तिप् ॥ चि० प्रि
 यकारिणि ॥

प्रियद्वरः । चि० द्वितकारिणि ।
 प्रियकारके ॥ प्रियद्वरोति । चिम
 प्रियमद्रेण्चेतिपर्चखच् ॥

प्रियङ्गुरी । स्त्री० वृहस्पतीन्त्वाम्
 ॥ प्रीतकण्टकार्याम् ॥ अश्वगन्धा
 याम् ॥

प्रियङ्गुः । स्त्री० राजिकायाम् ।
 राजसर्षपे ॥ कषायाम् । पिष्य
 ल्याम् ॥ काङ्गुसस्ये ॥ खनामख्या
 तमुगन्धिवृक्षविशेषे । प्रियके ।
 श्यामायाम् । लतायाम् । फलि
 न्याम् ॥ प्रियङ्गुः शीतलातिक्ता
 तुवरानिलपित्तहृत् । रक्तातियोग
 दीर्गन्ध्यस्त्रे ददाद्द्वज्वरापहा ॥ गु
 ल्मलड् विषमोहघ्नोतद्वहन्धप्रियङ्गु
 का । तत्फलमधुरंरूचं कषा
 यम् शीतलं गुरु । विवन्धाध्मानव
 लकृत् सद्यश्चिकित्सावित्तजित् ॥
 प्रियंगच्छति ॥ सृगयुद्धौनिपात

प्रियत्वम्

सिधः ॥ मित० ड्रुवां ॥ प्रियसह
तिवा । अगिगतौ । खन्तोया । कुः
पूर्वत् । शकन्ध्वादिः ॥ कटु, क्या
म् ॥

प्रियचिकीर्षुः । चि० मिथुल्कृष्णु
मिच्छी ॥

प्रियजनः । पुं० हृद्यलोके । प्रौढभा
वन्ने ॥ यथा ॥ प्रौढभावानुविज्ञोय
स्तस्यपि यजनोचसः ॥

प्रियजीवः । पुं० श्योनाकवृ
क्षे ॥

प्रियतमः । पुं० मयूरशिखावृक्षे ॥
आत्मनि ॥ यथा । विजातपुत्रः
प्रियः पुत्रात्, पिण्डः पिण्डात्,
तयेन्द्रियम् । इन्द्रियस्यः प्रियः
प्रायश्चात्प्राप्रियतमसातः ॥ चि०
प्रेष्टे ॥ अतिशयं नप्रिये ॥

प्रियता । स्त्री० शर्द्रे । प्रेम्यि । स्त्री
हे ॥ प्रीयातीतिप्रियः । तस्य
भावः । रात् ॥

प्रियतोषणः । पुं० षोडशवन्वातिरि
क्तरतिवम्भविशिष्ये ॥ यथा । नारी
पादौष्ठश्लो नधारये जघनोपरि ।
स्तानापीडकरः कामीकामयेत् ।
प्रियतोषणः । चि० प्रियस्तुष्टि
कारिणि ।

प्रियत्वम् । न० प्रियतायाम् ॥ प्रिय
स्यभायः । त्वः ॥ प्रीतिस्तर
ये ॥

प्रियश्रवाः

प्रियदर्शनः । पुं० कीरे । शुक्वि
रुद्रमे ॥ चौरिकाद्रुमे ॥ चि० चचु
ष्ये । सुदर्शने ॥ प्रियदर्शनम
स्य ॥

प्रियप्रायम् । न० षट्पुनि । चाटुनि
। प्रियवाक्ये ॥ इतिहेमच
न्द्रः ॥

प्रियप्रेषुः । चि० द्रष्टास्युक्ते ।
चरसुके ॥

प्रियमधुः । पुं० एककुण्डले । बल
देवे । अच्युतायसे ॥ प्रियमधु
मदायस्य ॥

प्रियरूपः । पुं० कामे ॥ न० शपा
रः प्रभृतीनांरूपे ॥ चि० मनो
हररूपवति ॥

प्रियवर्णी । स्त्री० उग्रामायाम् । गु
न्दायाम् । प्रियज्ञौ ॥

प्रियवल्ली । स्त्री० प्रियज्ञौ ॥

प्रियवादी । चि० तत्कालमधुरवाक्य
वहति ॥ मनोज्ञवहति ॥ यथा ।
कोतिभारः ममवांनकिन्दुरंध्य
साविनाम् । कोपिदेगः सुविद्या
नांकः परः प्रियवादिनामिति ॥

प्रियव्रतः । पुं० स्नायगभुवनोः पुं
षे । यथा । प्रियव्रतोत्तानपादौमनी
स्वापन्मुदन्तु । दीपुषीसुगन्तापीदी
धर्मज्ञीकयितौराव ॥

प्रियश्रवाः । पुं० भगवतिषानुदेवे ॥

प्रियश्रवोदयनः ॥

प्रियाल :

प्रियसखः । पुं० खदिरै ॥
 प्रियसखन् । न० मूनृतवाक्ये ॥
 प्रियसन्देशः । पुं० चम्पकवृक्षे ॥ प्रिय
 संवादे ॥
 प्रियसालकः । पुं० असनवृक्षे । विजं
 । यसार० इ० भा० ॥
 प्रिया । स्त्री० भार्यायाम् ॥ नार्याम् ।
 एलायाम् ॥ मदिरायाम् । सक्तिका
 याम् ॥ वार्त्तायाम् ॥ प्रियद्वौ ॥
 सधावृत्तिप्रभेदे ॥ यथा । जोहलंठ
 श्वते । साप्रियाकथ्यते ॥ यथा ।
 नीमिगोपालकम् । देवकीवालकम्
 ॥ मृगीतिनामानारम् । रोमृगीति
 जज्ञथात् ॥ सुप्रतिष्ठाप्रभेदिपि । स
 लभैः प्रिया ॥ यथा । ब्रजसुभुवौ
 । बिलसत्कलाः । अभवन्प्रियामुरवै
 रिणः ॥
 प्रियासुः । पुं० चाम्पकवृक्षे ॥ न० चा
 म्पकले ॥ इत्यमले ॥
 प्रियाईः । पुं० नारायणे ॥ स्त्री इदरे
 प्रियाणीष्टान्यर्त्तिभर्षयितुयोद्योभ
 वतीसितधा । कर्मग्रन्थ ॥ यथा०
 यद्यदिष्टमंशोकेयद्यास्यदधितंगृष्टे ।
 तत्तद्गृष्टायतेदेयंतदेवाजयमिच्छता ।
 नृत्तिमार्कण्डेयपु० ॥ अपिच । यथा
 द्वात्मप्रियद्वयं तत्तदिष्टायकल्पयन्त
 प्रियालः । पुं० राजादने । पिवान्ने ॥
 पारश्वफलपत्रं सुष्यं गौल्याम्बकं
 गुरु । तदीक्षंभधुरं हृष्यं पित्तदाशक्ति

प्रीति :

नाशनम् ॥ प्रीणाति । प्रीञ्० वा०
 कालन् ॥
 प्रियाला । स्त्री० द्राक्षायाम्
 प्रियोदितम् । न० प्रियवाक्ये ॥ प्रियसु
 । तत्तुदितसु ॥ त्रि० प्रियवाक्येविष
 ये ॥
 प्रीणः । त्रि० सुरातने । प्रतने । नद्य
 सुराणेप्रादिति० चैनसनुश्चितः खः
 ॥ प्रीते ॥
 प्रीणनम् । न० तर्पणे । वृत्तौ ॥ प्रीञ्
 । स्वार्थेऽन्तात्पुटि० धृञ्प्रौञ्जो-
 रित्तिनुक् ॥
 प्रीणयन् । त्रि० तर्पयति ॥ प्रीञ्जीम्प्र
 व्याहृतः । नृशानचादित्वादिनाल
 टः शघादिग्रे० धृञ् प्रीञ्जीर्नुखकव्य
 वृत्तिनुगागमः ॥
 प्रीणसः । पुं० गण्डके ॥
 प्रीतः । पि० छट्टे । मत्ते । तृप्ते ॥
 नर्त्तयि ॥ प्रीयतेन्न । प्रीद्प्रीणनं ।
 क्तः ॥
 प्रीतिः । स्त्री० सुदि । प्रमदे । शर्पे ।
 सुखे ॥ इष्टदर्शनवन्द्यं सुखे ॥ भोज
 नकालेऽनभिरचिराहित्वे । दुष्कौ-
 स्करणे ॥ विष्कसादिप्रुष्टितीययो
 गे ॥ तद्वजातस्यफलं यथा । प्रसूति
 कालेयदिप्रीतिवोगोनरोद्यतेगः सु
 षयान्प्रमोदी । रत्नानुरागोविदुषां
 प्रपन्नः सम्प्रार्थितोयच्छतिमिक्तमेय
 ॥ रघ्याः सपत्न्यांस्मरपत्न्याम् ॥

प्रीतिदृष्टम्

प्रीम्णि ॥ यथा । धाप्रोतिररिविवेका
 भांविथयेष्वनपायिनौ । स्वासनुखा
 रतः । तामे इदृश्यान्मापसर्पतु ॥ मा
 प० ऐत्रीपत्ते । मापसर्पतुया ॥ प्रेम
 खवणाप्रीतिर्ज्ञात्मनिमुष्यः न्यत्रगौ
 शी । तथाचोक्तं नार्तिकसारे । स्वा
 त्मभोगस्य हेतुत्वात्प्राणादीप्रीतिरि
 यते । नखतोयोगसानुस्याद्यात्म-
 प्रीतिर्यथायथा ॥ प्रतीचिनिर्निमित्तौ
 वसनादस्थानुबोध्यते । प्रीतिरस्त्री
 प्यरतुतक्षान्मस्यासावितिगम्यता
 ग् ॥ सरान्तरतरत्वेनयुज्यतेनिर्निमि
 शता । धाप्रो पुत्तनिमित्तत्वंप्रीतेः ।
 त्यष्टं यथादिपु० व्याध्याद्युपद्रुतो
 लोके गृह्णतिमप्यभिव्यञ्जति । निर्नि
 मित्तप्रियत्वेतुदेहादेस्तत्रयुज्यते ॥
 इति ॥ प्रीञ्त्तर्षणे । भाविद्वान् ॥
 यदीच्छेद्विपुलांप्रीतिंवीथितवनका
 रथेत् । भावित्वादीर्घसम्बन्धः परो
 छेदारभाषणम् ॥

प्रीतिवुषा । स्त्री० उपायाम् । अग्नि
 रुद्रपत्न्याम् ॥

प्रीतिदं : । पुं० वासनाके । केलिकि
 ले । रिद्रूपके । भांठ० इ० भा० ॥
 कामुके ॥ वि० सुखप्रीमदातरि ॥

प्रीतिदृष्टम् । वि० प्रीत्यादत्तवस्तुनि ।
 यथा । प्रीत्यादत्ततुयत्किञ्चिच्छ्रु
 याप्रवशुरेषुहा । याद्वन्दनिकस्यैव
 प्रीतिदृष्टंरादुच्यते ॥ प्रीतिदमे ॥

प्रेङ्गा

भावेकः ॥

प्रीतिदानम् । न० प्रसादे ॥

प्रीतिभोज्यम् । न० प्रीत्यामन्नशीथेऽज्ञा
 दी ॥ यथा । अन्नानिप्रीतिभोज्या
 निचापज्ञीज्यानिवापुनः । नचस
 म्प्रीयसेराजनूनचैवापन्नतावयम् ॥

प्रीतयुक् । वि० स्निग्धे ॥

प्रीत्यात्मकः । पुं० सच्चगुणे ॥ प्रीतिः
 सुखमात्मायस्यसः ॥

पुत्रिः । पुं० प्रुघौ ।

पुष्टः । वि० दर्धे । मुप्यतेस्य । पुप
 ऐ । ऋः । यस्थेतिनेट् ॥

पुष्यः । पुं० षत्तौ ॥ सूर्थे ॥ प्रोपति
 । पुप० । अशुमुपिगटीतिक्रन् ॥

पुष्या । स्त्री० जलकाशिक्षायाम् । टा-
 म् ॥

प्रेक्ष्यम् । न० अक्षुपि ॥ दर्शने ॥

प्रेक्ष्यकूटः । पुं० अक्षुर्गोलके ॥

प्रेक्षणीयः । वि० दर्शनीये ॥

प्रेक्षा । स्त्री० उपलब्धी । पुक्षी ॥ नृत्वं
 घणे ॥ ईक्षणे ॥ प्रदृष्टमीक्ष्यमन
 याया । ईक्ष० । गुरीर्धेत्यः । टाप्
 ॥ इक्षशाखायाम् ॥

प्रेङ्गन् । वि० चलनविशिष्टे ॥ संसनि
 यिशिष्टे ॥

प्रेङ्गा । स्त्री० पर्यटने ॥ अश्वगतौ ॥

संवेगनाकरे ॥ नृत्वं ॥ दीपायाम्
 ॥ प्रेङ्खते । इण्डिगतौ । पञ् ।
 टाप् ॥

प्रेतकार्यम्

प्रेङ्कितः । चि० कम्पिते ॥ प्रेङ्कितस्त्र
। इखि० । क्तः ॥

प्रेङ्कोलनम् । न० दोखायाम् । दोलने ॥

प्रेङ्कोलितः । चि० दोलिते । तरलि
ते । लुलिते ॥ न० रतवन्धान्तरे ॥
सर्षतः कटिपरिभयोदिप्रेङ्कपूर्व-
मिदमुक्तमारतम् ॥

प्रेतः । पुं० नरकस्थप्राणिनि ॥ भूत-
प्रभेदे ॥ स्वधर्मात्प्रच्युतोविप्रोदेह
पातादूर्ध्वं वायवीवंदेहमापन्नल्ला-
मुखकटभूतनादिसंज्ञः । प्रेतउच्यते
। यथा । बान्ताशुक्लामुखः प्रेतो
विप्रोधर्मात्स्वकाश्च्युतः । इति ॥
भूतप्रेतपिशाचानां लोकायथा । अ-
रीयचरायेचभूतप्रेतपिशाचकाः ।
वर्जयित्वा रुद्रगणैस्ते तत्रैव चरन्ति हि
॥ नोर्ध्वं विक्रमशक्तिस्तेषां सभूतपा-
पमनान् । असकृद्दृष्टिप्रेन्द्रराज
सायेकृतैः सः ॥ तैतुसूर्यादधः स-
र्वे विहरन्त्वूर्ध्वं वर्जिताः । इति पा-
प्नो स्वर्गखण्डः ॥ वैदिकविधानेनौ-
र्ध्वं देविकाभावात्विष्णुर्देवाश्च वहु-
नरकभोगान्ते प्रेतशरीरं भवतीति
पुराणे प्रसिद्धमस्ति ॥ चि० मृते ॥
अर्थाकसपिण्डोकरणात्प्रेतो भवति
द्वैमृतः ॥ प्रैति । इण् ० । गत्वर्थेति
क्तः ॥

प्रेतकार्यम् । न० मृतश्चदाशादिपि-
ण्डोकरणात्कर्मणि ॥ यथा । अह-

प्रेतमाता

त्वाप्रेतकार्याणिप्रेतस्थधनहारकः ।
वर्णानायहधेप्रोक्तं तद्व्रतंनियतश्च
रेत् ॥ इति ॥

प्रेतकृत्वा । स्त्री० पित्रुपकारार्थायांक्ति-
यायाम् ॥ प्रकर्षेण इतः प्रेतः पि-
तृलोकस्थएवोच्यते ॥

प्रेतगृहम् । न० श्मशाने ॥

प्रेततर्पणम् । न० सरणावधिसपिण्डो-
करणपर्यन्ते प्रेतशब्दोद्धे खेनंजलदा-
ने ॥

प्रेतनदी । स्त्री० वैतरिख्याम् ॥ प्रेता-
नां नरकस्थप्राणिनां नदी ॥

प्रेतपटङ्गः । पुं० भवरुदि । मृत्युम-
ङ्कुरके । मृत्युकास्त्रेवादनोयवाद्य-
विशेषि । भौक० इ० भा० १०

प्रेतपतिः । पुं० यमे । प्रेतपालि ॥
प्रेतानांपतिः ॥

प्रेतपिण्डः । पुं० सरणावधिसपिण्डो-
करणपर्यन्तं प्रेतसम्प्रदानकपिण्डा-
कारात्ने ॥ यथा । नस्वधासुप्रयुञ्जी-
तप्रेतपिण्डं दशाहिके । भाषितैतच्च
दैपिंडं यच्चदशस्रपूरकम् ॥ प्रेतपि-
ण्डानदीयन्ते यस्य तस्य विमोक्षणम् ।
श्मशानिकेभ्यो देवेभ्यश्चाकल्पं नैव
विद्यते ॥

प्रेतपुरम् । न० वमालये ॥

प्रेतमाता । स्त्री० कात्यादिषु ॥ का-
लीकरालीभद्राचमीष्ठाचैव भयोत्क-
टा । साधारणीदुराधर्मासन्नेताः

प्रेष्यभावः

प्रेतमातरः ॥

प्रेतराचसी । स्त्री० तुलसाम् ॥

प्रेतघनम् । न० म्शानि ॥

प्रेतवाहितः । त्रि० भूताविष्टे ॥

प्रेतशिला । स्त्री० पिरुहदानार्थगया
स्थितप्रसरविधिषे ॥ यया । येयंप्रे
तशिलास्यातागयायांसाधिधास्थि
ता । प्रभातेप्रेतकुण्डेचगयासुरशि
रस्यपि ॥

प्रेतशीचम् । न० मृतसंस्कारादौ ॥

प्रेता । स्त्री० वैतरणीनद्याम् ॥ मृता
याम् ॥ प्रेतभावापद्रायाम् ॥प्रेत्य । अ० अमुच । जन्मान्तरे ॥ देहं
त्यक्त्वास्वर्गे ॥ प्रकर्षणप्रस्था । द्रुण्०
क्षुपस्वयः । समासेद्वितिल्यप् ।
तुक् ॥ व्याधत्येस्वर्गे ॥प्रेष्यभावः । पुं० पुनरुत्पत्तौ ॥ तथा
अगौतमसूत्रम् । पुनरुत्पत्तिः प्रेत्य
भावः ॥ १८ ॥ प्रेष्यमृत्वाभावो
कननं० प्रेष्यभावः । तत्रपुनरित्य
नेनाभ्यासकथनात्० प्रासुत्पत्तिस्त
तोमरणंततउत्पत्तिरिति । प्रेष्य
भावोजननादिरपवर्गान्तः । एतज्
ज्ञानश्चैराग्यउपयुज्यते० इति० प्रे
ष्येतिनव्यर्थम् । तदीयमरणश्चतदी
यजीवनादृष्टनागस्तदीयखरमप्राण
संयोगधूं०सप्तदीयप्राणध्वंसोवा ।
तदीयोपत्तिस्तु० तदोवविजातीयश
रीराद्यप्राणसंयोगइति ॥

प्रेयान्

प्रेत्या । पुं० शसवे । वाते ॥ प्राणे
षु ॥

प्रेत्वरौ । स्त्री० पुरि ॥

प्रेमा । पुं० न० प्रियतायाम् । हार्दे
। स्त्री० हे ॥ हर्षे ॥ नर्मणि ॥ रम्येषु
दिदृष्टायाम् ॥ प्रियस्यभावः पू-
ध्वादित्वादिसनिच् । प्रियस्मिरेति
प्रादेशः ॥ प्रयथम् । प्रौढत्पर्णो
। मनिन्धा ॥ नपुंसकलिङ्गम् ॥
गुणतन्वाः प्रेमापोनपरिचयतन्वाः
। पुंस्त्वमपि ॥ स्त्री० इवाचकस्यलक्ष
णंयथा । सर्वथाध्वंसरहितंसर्वाधि
ध्वंसकारणे । यद्वाधवमनयूनोः स
प्रेमापरिकीर्तितः ॥ इत्युज्ज्वल
नीलमणिः ॥

प्रेमपरिप्लुतः । त्रि० प्रेमरसमन्ने ॥

प्रेमपातनम् । न० नीचजले ॥

प्रेमालिङ्गनम् । न० स्त्री० देनपरिष्वङ्गे
॥ नायिकानायिकयोरालिङ्गनविशे
षे ॥ तल्लक्षणंयथा । नायककटिं
नायिकयैकपादेनवेष्टयित्वाद्वितीयं
पादंतस्यजङ्घो परिस्त्रापयित्वायदा
लिङ्गनतदितिकामशास्त्रम् ॥प्रेयान् । पुं० पत्नौ । प्रिये । दयिते ।
कान्ते ॥ कान्ते । त्रि० प्रियतरे ।
पद्मपुत्रादिलक्षणे ॥ अयमनघोरिति
शयेनप्रियः । ईयसुन् । प्रियस्मिरे
तिप्रादेशः ॥ न० सर्वान्तरे०ब्रह्मा
त्मनि ॥

प्रेषणम्

प्रेषती । स्त्री० प्रियतमायां नारायाम् ।
 दयितायाम् । कान्तायाम् ॥ पल्ल-
 भायाम् ॥ डीप् ॥
 प्रेरकः । पुं० राजादौ । प्रयोजके ।
 विधौ ॥ प्रेरणामिव कुर्वन् प्रेरको वि-
 धिः । प्रेरयति । प्रोत्रमटादीर्तेर्हे-
 तुमन्विभ्रजात्० कर्मणि० एवुल् ॥
 प्रेरणम् । न० प्रेषणे । पठावना० इ०
 भा० ॥ आज्ञापने । स्वस्वकार्येषु नि-
 योजने ॥ अज्ञानां पद्धिप्रेरणं व-
 दा । याज्ञने प्रतिशानां पद्धिं विधिं
 प्रेरणां ददुः । रागावल्याकांपापा-
 ष्वां प्रतोदरवभेदतद्वृत्ति ॥ प्रकृतम्
 रं रणम् ॥
 प्रेरणा । स्त्री० चीदनायाम् । विधौ ॥
 प्रेरितः । वि० चोदिते । नियोजिते
 । प्रेषिते ॥
 प्रेषा । पुं० सागरे । समुद्रे । प्रेरय-
 ति । ईरलेपे । प्रदूरणदोस्तद्वृत्ति
 कनि ॥
 प्रेषरी । स्त्री० नयाम् । बनोरचेति
 षोष्ठी ॥
 प्रेष्यः । वि० प्रेरकाधेने ॥
 प्रेषः । पुं० प्रेषणे । प. ङायाम् ॥
 प्रेष्यं ॥
 प्रेषणम् । न० प्रेरणे ॥ जानीयात्
 प्रेषणेश्वरान् यान्श्चान् व्यसनागने ।
 भिन्नप्रापदिकालेषु भार्याश्च मर-
 चये ॥

प्रोक्षणी

प्रेषणा । स्त्री० भृत्यादेर्निहातस्य प्रवर्त-
 नायाम् । आज्ञायाम् ॥
 प्रेषितः । वि० प्रमृते । प्रेरिते ।
 प्रस्थापिते । प्रतिशिष्टे । पठाया-
 इति भा० ॥
 प्रेषः । वि० प्रियतमे । अयमेपाम-
 तिप्रयेन प्रियः । प्रियस्थिरेत्यादि-
 केडनिसाधुः ॥
 प्रेषा । स्त्री० प्रेषणम् ॥ प्रमृताया-
 स् ॥
 प्रेष्यः । वि० विधेये । सेवके । भृत्ये
 ॥ प्रेष्यते । इपगत्यादिपुदा । स्थ-
 त् । सुणः ॥
 प्रेष्यधीनम् । न० प्रियङ्गुक्षेत्रे । प्रि-
 यङ्गुणां भयनं देवम् । धान्यानां भं-
 धनक्षेत्रेषु ॥
 प्रेषः । कर्मणि । वर्द्धने ॥ उन्माने ॥
 विधौ । प्रेषणे ॥ प्रेषणम् । इदं भा-
 वेषु । प्रादूर्हितेति ॥
 प्रेष्यः । वि० प्रेष्ये । प्रेष्यते । इयु-
 इच्छायाम् । इपगती० आभीच्छीच
 । स्थत् । प्रादूर्हितेति ॥
 प्रोक्षः । वि० काधिते । प्रकर्षणं च
 घ्यापनेन० अर्थव्याख्यानेन साततः
 प्रकाशितः ॥
 प्रोक्षणम् । न० सेचने । वधि । यज्ञा-
 र्थवशुचिसने ॥ प्रकृतमुच्यते ।
 उच्यते च । न्युट् ॥
 प्रोक्षणी । स्त्री० जलक्रीडाविधि ।
 क्रीडादेवना० इ० भा० ॥ प्रोक्षणी

प्रोतोत्सादनम्

भिरुद्वेजितास्त्रद्रतिप्रयोगात् ॥

प्रोक्षितः । चि० निरुते । यच्च हतप-
शौ । उपसम्पन्ने ॥ यच्चार्षिमन्त्रैः
संस्कृतनांसादौ ॥ यथा । भवयेत्
प्रोक्षिसंभासं सक्तद्वान्नाद्यन्वयास्य-
या । दैवेनियुक्तः श्रावणानियमे-
तुविवर्जयेत् ॥ चारुधानामिदा-
नीतनप्रोक्षणापिधानास्तौच्युक्तम-
शागारते । यथा । चारुध्याः सर्वदे-
वध्याः प्रोक्षिताः सर्वशोभृगाः ।
ध्रगस्थेनपुरारावन्मृगयायेनपू-
ज्यते । इति । सिद्धे ॥ प्रोक्षतेस्त ॥
उच्च० । क्तः । मन्त्रसंस्कृते ॥

प्रोच्छलत् । चि० उच्छलति । उच्छल्-
ता० इ० भा० ॥

प्रोच्छन्नम् । न० प्रवर्जनि । लोपने ।
पूजना० इ० भा० ॥

प्रोज्जासनम् । न० मारणे ॥

प्रोञ्जितः । चि० च्यञ्जि ॥

प्रोच्छः । पुं० फटखोले । पतदृयहे ॥

प्रोतम् । न० । ह्रीं । वाससि ॥ चि०
खचिते । व्याप्ति ॥ शुम्भिकते । यधि
ते ॥ स्यूते । प्रविष्टे ॥ प्रगते । प्र-
तिष्ठति ॥ प्रचिर्षे ॥ पठेतिर्यज्ञस्तौ
॥ वहिर्व्याप्ति ॥ प्रपूर्वादेवः क-
र्मणिक्तः । यच्चादिच्चात्सम्प्रसार-
णम् ॥

प्रोतोत्सादनम् । न० कृचे । वन्मनु-
द्विसे ॥

प्रोष्ठः

प्रोत्फलः । पुं० स्ति० हलास्थाने । त
लवृक्षसदृशवृक्षविशेषे । छडी० छ-
डा० इ० गौ० भा० ॥

प्रोत्फुल्लः । चि० पियासिते ॥

प्रोत्साहः । पुं० प्रकृष्टोद्यमे ॥

प्रोथः । पुं० कथ्याम् ॥ सिचये । ग्रा
टकी । स्त्री० गर्भे ॥ षागखेत्रस्त्रे ॥
गह्वरे ॥ पुं० न० घोषायाम् । अप्रजन-
सिक्तायाम् ॥ चि० अर्ध्वगि ॥ प्रथि
ते ॥ प्रोथति । प्रोथृपर्याप्तौ । पुंसी
तिथः । प्रवतेवा । प्रुङ्गर्ता ।
तिथपृष्ठगूयूथप्रोथा० : इ० थक् ।
निपातनाङ्गणः ॥

प्रोथतः । चि० सीद्यमे ॥

प्रोथः । पुं० सन्तापे

प्रोपितः । चि० पूथासगते । विदिग
स्थि ॥ अपगत ॥

प्रोपितभर्तृका । स्त्री० विदेशम्यभ-
र्तृकायाम् ॥ शान्धपरसृष्टियान-
समाजीत्यरदर्शनम् । स्त्रीडांगरो
रसंस्कारं खलत्पूपापितभर्तृका ॥
प्रोपितोभर्तृयस्याः ॥ स्त्रीयादिना
यिक्ताभेदे ॥ देगान्तरगतते पश्चोस
गापाकुवाप्रोपितभर्तृकेतिबचण-
म् ॥

प्रोष्ठः । पुं० गवि ॥ शफयांम् । प्रो-
ष्टीमत्स्थि ॥ पू० हृष्टयोष्टीऽस्य । प्रो
ष्टोष्ठयोः समासेवा ॥

प्रोष्ठपदः । पुं० भाद्रमाने ॥

प्रौढ :

प्रौष्ठपदा । स्त्री० पूर्वभाद्रपदोत्तरभा
द्रपदयोः ॥ प्रौष्ठोगीस्तस्यैवपादा
यासाम् सुप्रातस्तुष्टसुदिःशारिकु
चीच्यादिनावहुम्रीहावच्०पद्माः-
यनिपातितः ॥

प्रौष्ठपदी । स्त्री० भाद्रगाम्पूर्णिमा
याम् ॥

प्रौष्ठपादः । पुं० प्रौष्ठपदामुक्ताते ॥
सन्धिवेलेच्यादिनाऽण् । जं प्रौष्ठ
दानामिच्छुत्तरःदस्याचामादेरची
वृष्टिः ॥

प्रौष्ठो । स्त्री० शफरे । शफर्याम् । धै
वरीमच्छी०सहरी०पोठी०पूठी०
इ०भा०पू०सत्स्ये ॥ प्रौष्ठीति-
नाकटुः स्वाटुः शुक्रप्लीकफवात
वित् । निग्धास्यकस्त्ररोगप्लीरोच-
नीचलवुःस्रृता ॥ पू०कृष्टपीष्ठोऽथाः
। ओत्तोष्ठयोः समासेषा । नासि
कोद्रीष्ठेति०जातेरितिवाडीप् ॥

प्रौष्ठ्य । स० देगान्तरैरुपिर्त्विष्यर्थे ॥

प्रौष्ठः । पुं० गलाङ्घ्री । इन्तिपादे ॥
पर्वणि ॥ गजचरणपर्वणि ॥ प्रौष्ठ-
चरणपर्वणीतिविशारुड्जेषः । वि
०निपुणे०तर्णे ॥

प्रौढः । पुं० वत्सरे ॥ वि० प्रग-
ल्भे ॥ पू०वृष्टे । वृष्टिते । एविते
॥ निपुणे । प्रौष्ठते स्म । वृष्टः ।
ऋः सम्प्रसारणम् । प्रादृष्टेतिवृ
ष्टिः ॥

प्रौढा

प्रौढपादः । पुं० आसनारोपितपाद
तले । आसनोपरिपादतलद्वयसंयौ
गपूर्वकोपवेष्टरि ॥ वस्त्रादिनाहृत
पृष्ठजानुजङ्घादन्धे । वस्त्रादि-
द्वारामृष्ठजानुजङ्घाद्वयदृढबन्धन
पूर्वकोपवेष्टरि यथा । आसना
रूढपादस्तुजानुनोर्जङ्घयोस्तथा-
। कृतावसक्त्यिकीयस्तुप्रौढपादः
सलज्यते ॥ स्नानमाचमनं होमभो
जनदेवताऽर्चनम् । प्रौढपादो न
कुर्वीतस्त्राध्यायं पितृवर्षम् ॥ इ
तिकाच्यायनः ॥ अनेकोद्वाहोदा
रुशिलेभूमिसनेद्रुष्टकाद्यसङ्कीर्णै
भूताद्भ्रतिवीधायनश्चनान्तथाविधे
थारूढपादोपिकुर्यात् । इत्थार्त्तक
तत्त्वम् ॥

प्रौढा । स्त्री० नात्रिकाभेदे । चिरंस्था
म् । श्यामायाम् ॥ यथा । बाला-
तुतरुणीप्रौढाहृदाभवतिनायिका ।
गुणयोगेनरन्तव्या नारीवश्याभवेत्
दा ॥ त्रिंशद्वर्षाद्दूर्ध्वम्यक्षपञ्चाशद्वर्ष
पर्यन्तंप्रौढावस्था । यथा । आशौह
शीभवेद्बालातरुणीत्रिंशतामदा ।
पञ्चपञ्चाशतोप्रौढा भवेद्दृष्टाततः
परम् ॥ आसांशत्यकारणंयथा ।
अलङ्कारादिभिर्पाला तन्तोरितियो
गतः । प्रेमदानादिभिः प्रौढा
वृषाचदृढताठनात् ॥ आसारमणे
गुणदोषायथा । बालातुमापदाप्रौ

पुत्र :

क्तातरुणीप्राणहारिणी । प्रौढाकरो
तिष्ठद्वत्तद्वहामरणदाभवेत् ॥ सुग्धा
दिनिविधान्तर्गतप्रगल्भमायां नायि-
कायाम् ॥ स्मरमन्दौकृतव्रीडाप्रौ
ढासंपूर्णयौवना ॥

प्रौढि : । स्त्री० उत्साहे । प्रगल्भता
याम् ॥ उद्यमे । उद्योगे । कियदे
तिकायाम् ॥ सामर्थ्ये ॥

प्रौष्ठपद : । पुं० भाद्रमासे । प्रौष्ठप
दोपौर्णमास्यस्मिन् । सास्मिन्पौ
र्णमासोत्थम् ॥

प्रौष्ठपदिक : । पुं० प्रौष्ठपददेवताके ॥
प्रौष्ठपदोदेवतास्य । महाराजप्रौष्ठप
दाइञ् ॥

प्रौष्ठपदी । स्त्री० भाद्रपौर्णमास्याम् ॥
प्रौष्ठपदाभिः पूर्वभाद्रपदोत्तरभाद्र
पदाभिर्युक्तापौर्णमासी । नचवे
णयुक्तः कालद्रव्यम् । टीप् ।

प्रौष्ठ : । पुं० प्रौष्ठे ॥ प्रकर्षेणकचः ।
हृदि : ॥

प्रञ्च : । पुं० जटिनि । पर्कष्याम् ।
पाखर० इ० प्र० इत्ते ॥ प्रञ्चः फ
पायः जिशिरोन्नययोनिगदापहः
। दाहभिक्षकफास्रघ्नः शोथहारक-
पित्तहृत् ॥ गर्दभाण्डे । कन्दराले
। गैडो० इ० वृक्षे ॥ कुञ्जराशने ।
अश्वत्ये ॥ पक्षके । सर्पान्तरे० ।
प्रप्यति । प्रप० । प्रपिरक्षीप्रधाया
वृत्तिसः ॥ प्रञ्चरति० घा० । चर-

पुत्र :

सञ्चलने । धन्यवापीतिष्ठः । कपि
खयादिः ॥ यथा । प्रच्यते । प्रच
भवथे । कर्मणिघञ् । प्रचत्त्वधीन
प्यतिग । अच् ॥ हौंपविशेषे ॥
जम्बुद्वीपस्यादिस्ताराद्विगुणेनसम-
न्ततः । संवेष्टयित्वाचीरोदंभद्वही
पोव्यवस्थितः ॥ प्रचद्वीपेनविप्रे
न्द्राः सप्तासन्कुलपर्वताः । अ-
ध्वायताः सुपर्वाणः सिद्धसङ्गनि
र्घविताः ॥ गोमेददृक्स्थेयनामा
भारम् ॥

प्रचसरस्वती । स्त्री० तीर्थत्रिशेषे ॥

प्रजोदुम्बरः । पुं० तीर्थविशेषे ॥

प्रवः । पुं० प्रवने । प्रती । भेले ।

भेलके । होंगा० इ० प० जलतर

णसाधने ॥ भेके । दर्दुरे ॥ अवी ॥

प्रवचे । चांडाले । कपौ । नर्पा-

टे ॥ जलकाके कुलके ॥ प्रवथे ।

ज्ञाननिष्कमहीभागे यर्कटीद्रुमे ।

कारणद्वयस्ये । शब्दे । प्रतिगती ॥

म्रेष्टजाती । जलान्तरे ॥ जलकु

ञ्जुटे । संसादिजलचरपक्षिपु ॥

तीयवा । अससारसकाचाचवकनी

क्षगरारिकाः नन्दीमुखीसफाद

स्वादलाकान्ताः पूवाः स्मृताः ॥

पूथन्तिसलिनियम्नः देतेतस्मात्पू

वाः स्मृताः ॥ पूवाः पित्तहरा

क्लिग्धानधुरागुश्वीहिमाः । यात

शं प्रप्रदाद्याद्विलशक्तकराः मराः

मृत :

। दाडिमपुष्पके । रोहिडागाक्षं ।
 इ० गौ० भा० प्र० हृत्ते ॥
 प्रीहा ; पुं० शुक्ले । कुचिवामपाश्वं
 स्वमांसखण्डे । पिष्ट्नी० तापतिष्ठी
 ० इ० भा० । शोणिताज्जायते प्री
 हा वामतो हृदयादधः । रक्तवाहि
 शिराणांसमूले मूलातोमहर्षिभिः
 ॥ विदाश्चमिष्यन्दि रतस्रजन्तोः
 प्रदुष्टमत्वर्थं मरुक् कफश्च । प्रीहा
 भिषङ्गिकुरुतः पृथुक्षीतं प्रीहसन्नं
 गदमामनन्ति । प्रो हते । प्रीहगती
 । श्वद्भुजन् पृथुपन् प्रीहत्रित्वादि
 नासाधुः ॥
 प्रीहशत्रुः । पुं० दाडिमपुष्पके ।
 रोहितकद्रुमे ॥ स्वल्पफलास्युपा
 याम् ॥ शरपुङ्गे ॥ प्रीहः शत्रुः
 ॥ विभीतके कोकिलार्चं ० ।
 प्रीहहन्त्री । स्त्री० श्वत्वफलायाम्
 । ह्युपायाम् ॥
 प्रीहा स्त्री० प्रीहरोगे ॥ यकृत
 शोहिवसस्ववे० इतिप्रयोगात् ।
 प्रीहारिः । पुं० अश्वत्ववृत्तं प्री
 हायापरिः ॥
 प्रीहाशत्रुः । पुं० प्रीहति ॥ कोकि
 लार्चं ० ॥
 प्रुचिः पुं० शमौ । प्रीपति
 प्लुप० । प्लुपिफुपिशुपिभ्यः
 विसः ॥
 मृतः । पुं० विमात्रवर्षे ॥ न० च

फञ्जिका

श्वगतिविशेषे । त्वरवाभ्रम्ये नाश्व
 गती ॥ उत्पतने । तार्व्यग्गती ।
 चि० आम्रुते । प्रसृते ॥ भ्रम्यगति
 युक्ते सवनम् । मृद्गतौ भावेक्तः ॥
 मृतिः । स्त्री० सवने ॥
 मृपः पुं० दहने ।
 मृपिः । पुं० पुत्तिकायाम् । अल्प
 मशके ॥
 मृष्टः । त्रि० दग्धे ॥ मृप्यतेस्म । मृप
 दाहे । क्तः यस्येतिनेट् ॥ ।
 म्रोपः । पुं० शोषे । दाष्टे ॥ म्रोपणम्
 मृप० घञ् ॥
 म्रा । स्त्री० भक्षण्ये ॥
 म्रातम् । त्रि० भजिते ॥ पायतेष्ठा ।
 म्राभक्षणे । क्तः ।
 म्रानम् । न० भोजने ।
 ००—ः—००
 म्रः । पुं० पवर्गद्वितीयाक्षरे ॥ यद्यसा
 धने ० स्फागे ० भ्रमभावात् ॥ वष्ट
 क्ते ० अंभायाम् ॥ म्रुटे । फलमा
 म्रौ न० रुचीकौ ॥ म्रुत्कृतौ ॥
 निष्फलभाषणे ॥
 फञ्जिका । स्त्री० पूर्वपद्ये । असदृशव
 हारे । चोद्ये । फांकी० इ० भा०
 । न्यायसम्बन्धिव्याज्याविशेषे ।
 फञ्जिका । स्त्री० भाग्याम् । वाह्यपय
 टिकायाम् ॥ भनश्चिरोगान् । भद्रो
 आमर्दने ॥ म्वुल् । पृपोदरादिः
 दिवताडे ० दुरालभायाम् ॥

फणावान्

फञ्जिपत्रिका । स्त्री० आखुपण्ड्याम् ॥
फञ्जी । स्त्री० भार्याम् ॥ मनञ्जिरो-
गान् । मञ्जो० । अच् । पु० । गौ०
डीप् ॥

फट् । अ० अनुकरणशब्दे ॥ विघ्ननि
राहृतौमन्ते ॥

फटा स्त्री० फण्ये ॥ दम्भे ॥ स्फुट
ति । स्फुटविकसन । चु० । षिज
भावे० पचाद्यच् । पृषोदरादिः ॥

फडिङ्गा । स्त्री० भिङ्गिषायाम् ॥

फणः । पुं० फणायाम् ॥ फणति ।
फणगती । पचाद्यच् ॥ फटायान्तु
फणादयोरित्यमरः । शशौर्णकार
शंफणमितिक्लीवकाण्डे षन्द्रगोमी ॥

फणकरः । पुं० भुजङ्गे ॥

फणधरः । पुं० सर्पे ॥

फणधरधरः । पुं० शिवे ॥

फणभारी । फणाभृति ॥

फणभृत् । ऋ० पुं०) सर्पे ॥
फणवान् ।

फणा । स्त्री० सर्पविसृत्तमस्तके फटा
याम् ॥ फणति । फण० अच् ।
टाप् ॥

फणाकरः । पुं० सर्पे । भुजङ्गमे ॥

फणाकरोऽस्य ॥

फणाधरः) पुं० सर्पे कुन्मीनसे ।
फणाभरः) पुं० द्विरसजे ॥

फणावान् । पुं० श्वसनाशने । विपा
ऽऽख्ये । सर्पे ॥ फणास्वस्य । मनु

फणवकम्

प् ॥

फणिकेसरः । पुं० नागवेशरे ॥ फ-
फिसंज्ञकः केसरः ।

फणिलेखः । पुं० भारतीपक्षिणि
गरुद्योधनि । भार० इ० गौ० भा० ॥

फणिलिङ्गा । स्त्री० महाशतावर्याम् ॥
महासमहायाम् ॥ सारिकायाम् ॥

फणिज्झकः । पुं० प्रस्थपुर्ये । मरु
वा० इ० भा० फणिजातोऽस्मा-
त् । फणाभपत्रपुष्पत्वात् । फणौठ-
ज्झकीवर्जकोऽष्टीतिकेचित् । उभ
यत्रपृषोदरादिः ॥ स्त्री० रामदृत्या
म् ॥

फण्यी । पुं० सर्पे ॥ फणास्थानि ।
ब्रीह्यादित्वादिनिः ॥ सर्पिस्थामो
षधी ॥

फणिप्रियः । पुं० वायौ ॥

फणिफेनः । पुं० अहिफेने ॥

फणिभुवनम् । न० पाताले ॥

फणिवल्ली । स्त्री० नागवल्याम् ॥

फणिहन्त्री । स्त्री० राखायाम् । गन्ध
नास्तुल्याम् ॥

फणिहत् । स्त्री० चुद्रदुरालभायाम् ॥

फणौश्वरः । पुं० अनन्ते ॥ फणिना
मौश्वरः ॥

फण्डः । पुं० जठरे ॥

फत्कारि । पुं० पक्षिमात्रे ॥

फरम् । न० फलके ॥

फरवकम् । न० पूगपत्रे ॥

फलम्

फर्फरीकः । पुं० चपेटायाम् । न०
मादंवे ॥

फर्फरीका । स्त्री० पाटुकायान् ॥

फलः । पुं० कुटजवृक्षे ॥

फलम् । न० जातीफले ॥ सखी । वृ
क्षादीनांफले ॥ फलेषुपरिषक्यंद्, य
वत्तदुदाहृतम् । विल्लादन्यचविज्ञे
यमामंतद्विगुणाधिकम् ॥ फलेपुस
रसंयत्स्याद्गुणवत्तदुदाहृतम् ।
द्राक्षाविल्लशिवादीनांफलंशुक्लंशु
षाधिकम् ॥ फलतुल्यगुणं सर्वमज्जा
नमपिनिर्दिशेत् । फलं हि प्राग्निदुर्वा
तव्यालकूटादिद्रूपितम् । अकालजं
कुभूमौजं पाकातीतं न भवेत् । पाक
मतिक्रम्यशटितम् ॥ व्युष्टौ ॥ लाभे ॥ य
था । अग्निहोत्रफलावेदादत्तभुक्तफलं
धनम् । रतिपुत्रफलादृशः शैलवृक्ष
फलंशुतमिति वद्विपुराणे ऽग्निवा-
क्यम् ॥ त्रिफलायाम् फलीले ॥
यस्त्राये । चाखाये ॥ फलके ॥
निरीपि । फाले ॥ दाने ॥ मुख्ये ॥
यथा । अफलीभुज्यतेमेपः सफल
स्तुनभुज्यते । इतिरामायणम् ॥ हे
तुहते । इत्यूले । साधननिपाद्यो-
काब्दे ० स्वर्गादौ । अभिसत्वीयमा
ने ० शरीरवहणे । मायामये ॥ फ-
ला, तथा जयमदर्शनं गच्छतीति नव
क्तैः । तत्रफलं कर्मशस्त्रविधत्वा
त्त्रिविधम् । प्रापस्थानिष्टं फलं ना

फलम्

रकतिर्यगादिलक्षणम् ॥ २ ॥ पुण्य

स्थेष्टं फलं देवादि लक्षणम् ॥ १ ॥

मिश्रस्थतुयापुण्यदुगलक्षमिश्रम् ०

इष्टानिष्टसंयुक्तमानुष्यलक्षणम् ३

कर्माधीनेपुत्रपशुस्वर्गादिलक्षणे विन

श्वरे ॥ जीवः कर्मफलं भुङ्क्ते आत्मा

निर्लिप्त एष । आत्मनः प्रतिविम्ब

सद्वेदी जीवः स एव च ॥ पङ्क्ति

हेपुचतुर्थलिङ्गे । प्रकरणप्रतिपाद्यात्म

ज्ञानस्य तदनुष्ठानस्य च तत्र तत्रेशू य

मात्रे प्रयोजने ॥ यथाहान्दोर्ग्ये पष्टे

प्रपाठके ० साचार्यवान्ब्रह्मादिवाक्ये

न० अद्वितीयवस्तुज्ञानस्य तत्प्राप्तिः

प्रयोजनं श्रूयते ० इति ॥ प्रवृत्तिदोष

जनितार्यः फलम् ॥ २० ॥ इति

गीतसः । अत्रचमुख्यं फलं सुखदुः

खोरभोगः । तथाचभाष्यम् । सुख

दुःखसंघेदनं फलम् । तत्रचधर्मा

धर्मादत्तेः प्रयोजकत्वात् ० तत्रचदोष

स्य हेतुत्वात् ० प्रवृत्तिदोषजनिते-

व्युक्तम् । लक्षणकुसुखदुःखान्य-

तरसाचात्कारइति । गौणफलानु

शरीरादिकंसर्वनेष । तथाचभाष्य

म् । तत्पुनर्देशेन्द्रिययुक्तिपुसतीयु-

भवतीति । सहदेवेन्द्रियादिभिः

फलजनितमितम् । तथाहि । प्रवृत्ति

दोषजनितोर्वः फलमेतत्तर्कभय-

तीति । इत्यद्वयन्यत्येवफलत्वम् ।

प्रवृत्तिदोषजनितइतितुनिर्गोप्यौ

फलकेशर :

गाटुक्तम् २० ॥ नियतीत्तरभावि-
नि ॥ फलति फलनिष्पत्ती० जि
फलाविशरषेधा । पचादाच् ॥ फलं
द्विविधम् । सातिशयंनिरतिशयश्च
। तत्रसातिशयंस्वर्गादि०निरतिशयं
मोचः सचपरमानन्दस्वरूपः ब्रह्म
यन्तद्रूपत्वात् ॥ फलंफलोधनेर्षीजि
निष्पत्तीभोगलाभयोः । सःइति
केशरः ॥ फलेऽसाधनंसंक्रामति ।
फलकः । पुं० न० चर्मणि । फले ।
टाल० इ० भा० ॥ फलति । जि-
फला० । श्रुत्यादिभ्योयुन् । पुं०
दारुघटितदीर्घासिने । फला०पट्टा०
पट्टा० इ० भा० ॥ काष्ठादिपट्ट
के ॥ यथा । पाण्डुलेखिनफलकेभूमौ
शाप्रथमंलिखित् । कनाधिकानुसं
शोधं पद्याम्यत्र निवेशयेत् ॥ इति
॥ यस्थिखण्डे ॥ नागकेशरे ॥ रज-
कस्यपट्टे । शाल्मलीफलकेऽक्षणेनि-
ष्वादासांसिनेवकः । नववासांसि
वासोभिर्निर्हरेन्नचवासयेत् ॥
फलकपाणिः । वि० चर्मणि । फल-
कधारिणि । टलैत० इ० भा० ॥
फलकंपाथीयस्य ॥
फलकी । पुं० फलु इ० गौ० प्र० म-
ह्ये ॥ वि० फलकान्विते ।
फलकीतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ॥
फलकपाथः । पुं० पानीयामलके ॥
फलकेशरः । पुं० नारिकेलवृक्षे ॥

फलप्रदः

फलकोपकः । पुं० अण्डकोपे ॥
फलवाही । पुं० वृक्षे । वि० फलवृक्ष
शकत्तरि ।
फलचमसः पुं० दधिमिश्रितवटत्वक्
चूर्णे
फलचौरयाः । पुं० चोरकनामगम्यद्र
व्ये ॥
फलत्रयम् । न० द्राक्षापरूपकाश्मरी
पु० त्रिफलायाम् ॥ फलानांत्रये ॥
फलचिकम् । न० त्रिफलायाम् ॥ हरो
तज्यादित्रये ॥ फलानांचिकम् ॥
फलदः । पुं० ईश्वरे ॥ वृक्षे वि०
फलदातरि ।
फलपञ्चाम्बुम् । न० अम्बुपत्रफले ॥
फलपाकः । पुं० पानीयामलके । फा
रमर्हके ॥
फलपाथान्या । स्त्री० धान्यकदल्या
द्योपधी ॥ फलपाकद्रवान्तोयक्षाः ॥
फलपाकी । पुं० गर्दभाण्डे ॥
फलपुष्पः । पुं० वरडालौ ।
फलपुथा । स्त्री० पिण्डखर्जूर्याम् ॥
द्रीणपुष्पाम् । गुग्गा० इ० भा० ॥
फलपूरः । पुं० वीजपूरे । विलौरा०
इ० भा० । फलिनपूर्यते । पूरी० ।
द्रुगुपधेतिक ॥ कर्मणिघञ्वा ॥
फलपूरकः । पुं० खोलङ्गे । वीजपूर ॥
फलप्रदः । पुं० ईश्वरे । धनेदानेन
नष्टे पितृफलप्रदईश्वरः । यतो-
स्मिन्नेनदातारंतंप्रणंसन्तिवैदिकाः ।

फलव्याप्तत्वम् ।

॥ नापूर्वफलदंतस्मिन्मानाभावा-
त्फलंपुनः । ईशादप्युपपन्नत्वा-
द्वापूर्वस्य कल्पकम् ॥ सिद्धाद्वा-
न्नः फलप्राप्तिर्दृश्यतेनत्वपूर्वतः ।
दानादिक्रिययासेव्यादोशात्तदत्-
फलमवेत् ॥

फलप्रिया । स्त्री० प्रियद्वी ॥

फलभूमिः । स्त्री० कर्मफलभोगस्या-
ने ॥ यथा । भरतान्यैरावतानिवि-
देहाशुकुरुन्विताः । यथाशिकया
भूम्यः म्युः शिवाशिवफलभूमयइति
हेमचन्द्रः ॥

फलमुष्या । स्त्री० पिण्डखर्जूरैः ॥ अज-
मोदायाम् ।

फलमुद्गरिका । स्त्री० पिण्डखर्जूरैः ॥
फललक्षणा । स्त्री० प्रयोजनवत्त्वांलक्ष-
णायाम् ॥ यथा ब्रह्मसूत्रगूढगूढ-
स्याद्दिक्षास्युः फललक्षणाः इति
साहित्यदर्पणः ॥

फलवान् । वि० फलिनि । फलसहित
वृद्धे ॥ फलिने ॥ फलवत् सन्निधा-
भावफलतद्गम् ॥ फलान्वक्षसन्नि-
। मतुप् ॥

फलतुलम् । न० कालिहे ॥

फलविषयः । वि० फलव्याप्ते ॥ फना-
त्मनि ॥

फलहृत्तकः । पुं० पनसे ॥

फलव्याप्तत्वम् । न० वाद्येन्द्रियसन्निक-
ष्टार्थाकारवाद्यधीपरिग्रहान्वाधक्षिन्न

फलानाः

चिदंशकृते प्राकव्याशयत्वे ॥ फलद-
त्तिप्रतिविम्बितसिद्धाभाससहाय्य-
त्वमिच्छर्यः ॥

फलशाकम् । न० पद्द्विधशाकान्तर्ग-
तफलरूपशाकि ॥

फलश्रेष्ठः । पुं० आम्ने ॥ फलेषु श्रे-
ष्ठः ॥ तद्दृजे ॥

फलषाडवः । पुं० दाडिमे ॥

फलशैशिरः । पुं० वदरदृजे ॥

फलश्रुतिः । स्त्री० कर्मप्रवृत्तिनिनि-
त्तप्रलीभजनकवाक्ये । कर्मफलश्र-
वणे । यथा । फलश्रुतिरियंनृणांन-
शंयोरोचनं परम् । शंयोविवक्षया-
प्रोक्तं यथाभैयज्यरोचनम् ॥ अपिच ।
वेदोक्तमेवकुर्वाणोनिः सद्रोर्पित मी-
श्वरे । नैष्कर्म्यंलभतेसिर्विरोचना-
यफलश्रुतिः ॥

फलश्रेष्ठः । पुं० शचीटदृजे ॥

फलशरी । स्त्री० काल्याम् ॥

फला । स्त्री० भिक्षारिष्टाक्षुपे ॥

फलाब्धा । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥

फलाध्यक्षः । पुं० राजादने । चीरि-
कायाम् । शिरणी० इ० भा० ॥

फलानामध्यक्षः ॥

फलादनः । पुं० शुके । कीरे । सूत्रा-
० इ० प्र०पक्षिणि । वि० फलफला-
निवासदनयस्य तस्मिन् ॥

फलानाः । पुं० वंशे ॥ फलेनफलैवा-
फलोयस्य ॥

फलसहितः

फलान्नः । पुं० अन्नवेतसे ॥ न० वृ
 चास्त्रे ॥
 फलाशनः । पुं० शुकपक्षिणि ॥ चि०
 फलभक्षके ॥
 फलासवः । पुं० फलरसविक्रतीसुरा
 प्रभेदे ॥
 फलिः । पुं० फलुषू इ० प्र० नख्ये ॥
 फलिका । स्त्री० निष्याव्याम् ॥
 फलितः । पुं० वृक्षे ॥ न० शैलेषु ।
 शिलापुष्पे ॥ चि० सफले । सञ्जात
 फले ॥ फलानिसञ्जातान्यस्य । ता
 रकादित्वादितच् ॥
 फलितार्थः । चि० निष्कृष्टार्थे ॥ फलि
 तश्चासावर्थश्च ॥
 फली । चि० फलवति ॥ फलान्यस्यस-
 न्ति । अतश्चनिः ॥
 फलिनः । चि० फलवति ॥ विद्यमान
 नफली । फलान्यस्यसन्ति । फलव-
 हांश्चाभिमुखम् ॥ पुं० पक्षी फलवति
 वृक्षेच ॥ इतिराजनिर्घण्टः ॥
 फलिनौ । स्त्री० प्रियङ्गुवृक्षे ॥ अग्नि
 शिखःवृक्षे ॥ नान्मल्लत्तयोङ्गीम् ॥
 फली । स्त्री० प्रियङ्गुवृक्षे ॥ गौरा-
 दित्वाङ्गीम् फलिनस्ये ॥
 फलीकरणम् । न० तुषे ॥
 फलीयः । पुं० पारिजे ॥
 फलूपः । पुं० लताप्रभेदे ॥
 फलसहितः । पुं० यथाकालफलधरे ।
 अथन्ध्यवृक्षे ॥ चि० फलसहितकत्त

फलाः

रि ॥ फलानिगृह्णाति । यइ० ।
 फलसहितरात्मभरिद्येति उपपदस्य
 एदन्त्यत्वप्रहेरिन्प्रच्ययश्चनिपाद्य
 ति ॥
 फलेन्द्रः । पुं० राजजम्बाम् । फरेन्द्रा०
 इ०भा० ॥
 फलिपुष्पा । स्त्री० द्रोणपुष्प्याम् ॥
 फलिप्तः । चि० सकामेजने ॥ फलंप्रा
 गुमिच्छतीति तथा ॥
 फलिकृशा । स्त्री० पाटलायाम् । पाट
 लिहृक्षे ॥ फलेरोहति । इगुपवे-
 तिरुहैः कः । तत्पुरुषेकृतीत्यलु
 क् ॥
 फलीत्तमा । स्त्री० काकलीद्राजायाम्
 । निर्बीजायाम् । किस्मिस्-इ०
 भा० ॥
 फलीत्पत्तिः । पुं० आम्बुवृक्षे ॥
 फलोदयः । पुं० लाभे ॥ विदिवेश
 लये ॥ फलखलदयः अस्मिन्वा ॥
 फल्लः । पुं० विसारिताङ्गे ॥
 फलाः । स्त्री० गयास्थानद्याम् । मल
 व्याम् । काकोदुम्बरिकावृक्षे ॥ गुला
 ल-फाग-इ०प्र०रेणुप्रभेदे ॥ मि-
 य्यावाक्ये ॥ चि० तुष्के । असारे ॥
 यथा । अणमाचगतिः । अणुजगदेतद्
 तिकस्यु । धलतोभमपहावनमप
 श्नयनाद्य ॥ फलतिज्जिफलाविशर
 ष्ये ॥ फलानिम्यत्तौवा । फलिपाटीति
 साधुः ॥

फल्गुत्सवः

फाण्टः

फल्गुतीर्थम् । न० गयानद्याम् ॥
 सार्द्धं क्रोशध्वंमानं गयार्थापरिकी
 र्चितम् । पंचक्रोशंगयाच्च तं क्रोश
 मेकंगयाशिरः ॥ तत्रपिण्डप्रदाने
 न हस्तिर्भवतिशाश्वती ॥ नागाञ्ज
 नार्दनाच्चैषकूपान्नीत्तरमानसात् ॥
 एतद्गयाशिरः प्रोक्तं फल्गुतीर्थ-
 तदुच्यते । तत्रपिण्डप्रदानेनपितृ
 र्थापरमागतिः ॥ पृथिव्यांयानिती
 र्थानियेसमुद्राः सरांसिच । फल्गु
 तीर्थगमिष्यंतिवारमेकंदिने दिने ॥

फल्गुदा । स्त्री० गयानद्याम् ।

फल्गुनः । पुं० अञ्जुनपाण्डवे ।
 अर्जुनपादये ॥ फलतिनिय्यादयति
 फल० फले गुक्चेचनुन्०गुगाग
 मय ॥ वि० फल्गुन्यांजाते ॥ श-
 विष्ठाफलगुनीत्त्वथोलुक् । लुक्त्-
 चित्तलुकि ॥

फल्गुनी । स्त्री० नद्यत्रयिणी । पूर्व-
 फल्गुन्योः ॥ काकीदुम्बरिकाया-
 म् ॥ फल्गुन्यांजातायाम् ॥ शविष्ठा
 फल्गुनीत्त्वथोलुकि ॥ लुक्त्चित्तलु-
 कीतिस्त्रोप्रच्चयस्यचलुकि० फल्गु-
 न्यपाठामितिटः । टित्वान् ङी-
 प् ॥

फल्गुशाटिका । स्त्री० काकीदुम्बरिका
 याम् ॥

फल्गुवृत्तफः । पुं० उग्रोनाफप्रमेदे ॥

फल्गुत्सवः । पुं० दीलयाचायाम् ॥

फल्गुम् । न० कुमुमे ॥

फल्गुकी । स्त्री० फलितमत्स्ये ॥

फल्गुफलः । पुं० सूर्पलवाते ॥

फाः । पुं० द्वौ ॥ वर्द्धते ॥ सन्नापि ॥

निष्फलभरणे ॥

फाटको । स्त्री० स्पटिकायाम् । फटकि
 रौ इ० भा० ॥

फाण्डिः । स्त्री० गुडे ॥ शरंभे ॥

फाणितम् । न० मत्स्यगुडाम् । राव

० इ० भा० यथा । पुत्तोरससुयः

पक्वः विश्विद्वाटोवपुद्रवः । सए

वेच्चुशिकारेयुद्ध्यायः फाणितसंज्ञ

या ॥ फाणितं गुर्धमिष्यन्दिहं ह्यं

कफशुक्रकृत् ॥ वातपित्तप्रमान्धन्नि

मूत्रवन्तिविशोधनम् ॥ फण्डते ।

फाणगतौ । खलःक्तः ॥

फाण्टः । वि० अनायासकृते ॥ पुं०

न० कपायविशिषे ॥ चुगामीपधजा

तमुत्थोदकेप्रक्षिप्य सद्योभिपुत्वपू-

त्वायत्पीयतेतत्फाण्टमित्याहुः ॥

यथा । क्षिप्तोत्थतोयेन्दितः फा

ण्टद्रव्यमिधोयते ॥ अपिच । चुगाट्ट

व्यपलेसन्त्यफलानमुत्थांदिनिःक्षिपेत्

पात्रेषुत्पण्डमितेत्तत्मुसावधिष्णल

म् ॥ सोयं चूर्णद्रवः फाण्टोभिपग्

भिरभिधीयते ॥ इति वै० प० ॥

फण्डतेस्य । फण० । ऋः । चुव्यस्ता

न्ति साधुः ॥ नदनीतभावात्प्रा

गवस्थापत्रे द्रव्ये ॥

फलैर्यदि :

फालाग्नः । पुं० फालवेतसि ॥ न० ह
 चान्ते ॥

फालाशनः । पुं० शुकपक्षिणि ॥ चि०
 फालभक्षके ॥

फालासवः । पुं० फालरसविह्वलसुरा
 प्रमेदे ॥

फालिः । पुं० फालुङ्ग इ० प्र० मत्स्ये ॥

फालिका । स्त्री० निष्याव्याम् ॥

फालितः । पुं० हृद्ये ॥ न० शैलेयि ।

शिलापुष्पे ॥ चि० सफले । सञ्जात
 फले ॥ फालानिसञ्जातान्यस्य । ता
 रकादिखादितत् ॥

फालितार्यः । चि० निष्कृष्टार्थे ॥ फलि
 तस्यासावर्धय ॥

फलो । चि० फलवति ॥ फालान्यस्यस-
 नि । अतद्गनिः ॥

फालिनः । चि० फलवति ॥ विश्वमा
 नफले । फालान्यस्यसक्तिगिन० इ०

हस्त्रासिन् ॥ तत्रजातस्यफलम् । प्रियं
 वदः सञ्जनवलभश्चपरोपकारीवि

मलाशयस्य । दातानितान्तं प्रमदाभि
 खापी ह्यात्फालगुणैयस्यजनस्यजन

॥ अनन्तपुरे ॥ फालतिनिष्याद्यति
 । फाल० । फालेर्गुञ्चेतिउनन् । गु-

गागमश्च । ततः प्रजाद्यत् ॥
 यद्वा । फाल्गुनीपौर्णमासस्मिन्

दिभाषाफाल्गुनीतिपचे० षष् ॥

फाल्गुनानुजः । पुं० सुरभी । वसन्त
 काखे ॥ अर्जुनस्यकनिष्ठं भातरि ॥

फाल्गुः

रि ॥ फालानिगृह्णाति । यद् ॥
 फलैर्यद्विरात्मभरिष्येति उपपद्य

एदन्तत्त्वं यद्विरिन्प्रस्ययश्चनिषाच्च
 ति ॥

फलिन्द्रः । पुं० राजलम्बाम् । फरेदा०
 इ० भा० ॥

फलिपुष्या । स्त्री० द्रोणपुष्याम् ॥

फलिष्पुः । चि० सक्तामेजने ॥ फलंप्रा
 ण्निष्कृतीतितथा ॥

फलिरुहा । स्त्री० पाटलायाम् । पाट
 लिहृत् ॥ फलिरोहति । इगुपधे-

तिरुहैः कः । तत्पुरुषेह्यतीच्यलु
 क् ॥

फलोत्तमा । स्त्री० काकलीद्राघायाम् । म
 । निर्वाजायाम् । किञ्चिस् ० इ०

भा० ॥

फलोत्पत्तिः । पुं० आम्बुधरे ॥

स्याटपिहगे । फिक्का० इतिदिविष्ठा
 प्र० खगे ।

फिरङ्गः । पुं० रोगान्तरे ॥ ह्रीपान्तरे
 कधीपविशिष्ये ॥ तत्रत्वजने ॥ यथा

। पूर्वाम्नायेनवशतंपडशीतिः प्रकी
 र्तिताः । फिरङ्गभाषयामन्त्राःतीपां

ससाधनात्कसौ ॥ अधिपामसुड
 लानाश्चसङ्ख्यामेध्वपराजिताः ।

इदरेजानवपट् पञ्चलखड्गजायापि
 भाविनः । इतिमेरुतन्त्रे २३ प्रका
 शः ॥

फुः । पुं० मन्त्रके ॥ तुच्छवाक्ये ॥

फलरूक्षव :

फलगुतीर्थम् । न० गयानद्याम् ॥
 साङ्गक्रोशद्वयमानं गयायांपरिक्वी
 र्चितम् । पंचक्रोशंगयाक्षेत्रं क्रोश
 मेकंगयाशिरः ॥ तत्रपिण्डप्रदाने
 न तस्मिर्भवतिशाश्रुती ॥ नागाञ्ज
 नार्दनाच्चैवकूपाम्बोचरमानसात् ॥
 एतद्गयाशिरः प्रोक्तं फलगुतीर्थ-
 तदुच्यते । तत्रपिण्डप्रदानेनष्टितृ
 षांपरमागतिः ॥ पृथिव्यांवानिती
 र्थानियेसमुद्राः सरांसिच । फल्गु
 तीर्थंगसिष्यतिषारमेकंदिने दिने ॥

फलगुदा । स्त्री० गयानद्याम् ।

फलगुनः । पुं० अञ्जुनपाण्डवे ।
 अर्जुनपादपे ॥ फलतिनिप्यादयति
 फल० फले गुंक्चेत्त्यनु० गुगाग
 मद्य ॥ चि० फलगुन्यांजाते ॥ अ-
 विष्ठाफलगुनीच्यषोणुक् । लुक् । त-
 त्त्वित् । परस्मैत्यनियेकैतेशी
 नौ । इत् । इदं । इत्तरसपाकमल-
 वयः शोथितमलस्तञ्जः उण्डुकः
 सचान्तदेशेव्यवस्थितः पुरीषाधान
 म् । फुफ्फुसः हृदयस्थानमाध्वे
 फुफ्फुस इतिख्यातइतिविजय
 रचितः ॥

फलतिः । स्त्री० फलेने ॥

फुल्लः । चि० विकसिते ॥ पुष्पे ॥
 यथा । श्रीपद्मस्यार्थयदेवीफुल्लैः स
 म्पूजयेत्सदा ॥ फलति । विकला
 । जीतः क्तः । चादितश्चेतीडभा

फाण्डः

फलयम् । न० कुसुमे ॥
 फलयकौ । स्त्री० फलितमत्स्ये ॥
 फलफलः । पुं० सूर्पजवाते ॥
 फाः । पुं० हवी ॥ वर्धके ॥ सत्यापे ॥
 निष्फलभाषणे ॥
 फाटको । स्त्री० स्पटिकायाम् । फटकि
 री वृ० भा० ॥
 फाण्डिः । स्त्री० गुडे ॥ करंमे ॥
 फाण्डितम् । न० मत्स्यगुडाम् । राव
 ० इ० भा० यथा । इचोरसस्तुयः
 पक्षः किञ्चिद्गाढोवद्द्रवः । सए
 वैचुत्रिकारिपुख्यातः फाण्डितसंज्ञ
 या ॥ फाण्डितगुर्यभिष्यन्दिहंइत्य
 कफशुक्रकृत् । वातपित्तशमान्छन्ति
 मूत्रवस्तिविशोधनम् ॥ फण्डति ।
 फाण्डगतौ । खन्तःक्तः ॥

फाण्डः । चि० अनायासकृते ॥ पुं०
 फोल्का । अण्डविशेषे ॥ घुसमौपधजा
 ती ॥ फूत्कारणम् । अण्डेभिपुल्यम्-
 फोत्कारिणी । स्त्री० तन्त्रविशेषे ॥
 फेनः । पुं० छिगडीरे । अद्विककफे ।
 समुद्रफेने ॥ तरणद्रव्योपर्युत्थितवु
 हुदाकारवस्तुनि स्नाग० इ० भा०
 ॥ स्फायते । स्फायौ० फेनमीना
 वितिनिपातनाह्लाधुः ॥

फेनकः । पुं० फेने ॥ पिष्टविशेषे ॥

फेनका । स्त्री० जलपकतण्डुलचूर्णे
 फेनदग्धा । स्त्री० दग्धफेनीक्षुपे ॥

फेनलः । चि० फेनवति । फेनिले ॥

फे निल :

फे नोस्यास्मिन्वास्ति । फे नादिल-
श्चेति चकाराण्यच् ॥

फे नवान् । चि० फे नले ॥ फे नोस्यास्मि
न्वास्ति । फे नादिलश्चेत्यन्यतर
स्यामिच्चनुवृत्तिः पक्षे मतुप् ॥

फे ना । स्त्री० क्षुपत्रिशेषे । सातलाया
म् ॥

फे नायम् । न० बुद्धिदे ॥

फे नायमानः । चि० फे नमुहमति ॥

फे नाश्चेति बहुव्यमितिकञ् ॥

फे नवाही । पुं० वस्त्रे ॥

फे नाग्रजिः । पुं० इन्द्रे ॥

फे निका । स्त्री० पक्काण्डविशेषे । फे नी

द्व० भा० ॥ यथा समितायाघृता

द्वारायावर्तीर्दीर्घाः समाचरेत् । ता

स्तुसद्विहितादीर्घाः पीठस्थोपरिधार

येत् ॥ वल्लयेषु छनेनेतायवैकापर्षा-

टीभवेत् । ततश्छुरिक्रयात्तान्तुसंज्ञ

न्नामेवकर्तयेत् ॥ ततस्त्वैल्लयेद्भूयः

शङ्केनचलेपयेत् । ततः संबृततां

लोमूर्त्तिविद्धधीतपृथक्पृथक् ॥ पुन-

स्तांविद्येद्येद्योमूर्त्तियथास्मान्मण्डलाह-

तिः । ततस्तांमुपचेदाञ्च भवेद्युद्य

पुटाः स्फुटाः ॥ सुगन्धवाशकैरवा

तदुद्दूलनमाचरेत् । सिद्धैपाद्मेनि

कानाम्नीमठकेनसमागुणैः ॥ ततः

किञ्चित्तुघुरियम्विशेषीयमुदाहृतः ॥

फे निलः । अरिष्टभूतके । रीठा० द्व०

भा० ॥ बदरहजे ॥ न० मदनफले

वंहिष्ठः

॥ बदरफुले ॥ चि० सफेने ॥ फे
नोऽस्यास्ति । फे नादिलश्चेति च
लच् ॥

फेरः । पुं० शृगाले ॥

फेरण्डः । पुं० शृगाले ॥

फेरवः । पुं० शृगाले ॥ अस्तमे । रा-
क्षसे ॥ फे० इति० अत्यन्तोरवोऽस्य

॥ चि० धूर्त्ते ॥ हिंस्रे ॥

फोरः । पुं० जम्बुके । शृगाले । फे०
इत्यव्यक्तरीति क्यच् । मितद्रा

दित्वात्० डुः ॥

फेलम् । न० भुक्तसमुक्ति

फेलकः । पुं० ते । उच्छि

ष्टे ॥

फेला । स्त्री० भुक्तोक्तिते ॥ फेस्यते ।

फेलगतौ । शुरोचेल्यः ।

फेलिः । भुक्तोक्तिते ।

फेलिका । स्त्री० उच्छिष्टे । कं

फेलौ । ट० । द्व० भा०

—ऽ०(—)ऽ०—

वययोरैक्यमभेददर्शनात् ॥

वः । पुं० पवर्गस्त्रुततीयाचरे ॥ वरु

णे ॥ सिन्धौ ॥ भगे ॥ तोये ॥

वरने ॥

वंहिष्ठा । पुं० बहुलतायाम् ॥ बहुल

स्वभावात् । पृथ्वादित्वादिमनिच् ।

प्रियस्थिरेति बहुलस्य वहिष्ठादेशः ।

वंहिष्ठः । चि० अत्यन्तबहुले ॥ अयमे

पामतिशयेन बहुलः । अतिशयने

वक्त्रचिह्निका

तमविहनावितौष्ठन् । प्रियस्त्रिरेति
वंडिवादिभ्यः ॥

वंहीयान् त्रि० वङ्गुलतरे ॥ अयम
नयोरतिशयेनवङ्गुलः । द्विवचन
विभञ्चोपपदेतरवीयमुनावितौष्ठसु
निप्रियस्त्रिरेतिवंड्यादिभ्यः ॥

वक्त्रः पुं० कङ्घे । वगला० इ० प्र०
पक्षिणि ॥ अस्यमांसगुणस्तु । शरा
रिवक्त्रकाकाय दाल्यूहाः पवना-
पहाः ॥ इ० ॥ वक्त्रपुष्पे । शिव
मल्ल्याम् । अगस्तिद्रुमे । यथा ।
सितपीतनीललोहितकुसुमभेदाश्च
तुर्विधोऽगस्तिसिः । मधुरशिशिरदो
ऽश्रमकासविनाशनशमूतघ्नः ॥

तथाचराजनिर्घण्टः । अगस्तिशि-
शिरनील्यं त्रिदोषघ्नंशमापहम् ।
बलासकासवैषय्यंभूतघ्नंस्त्रवलाघण
मिति ॥ श्रीदे । कुर्वरे ॥ रक्षोविशि
पे । योभीमेनहतः । असुरविशेषि ॥
सत्तश्रीकृष्णेनहतः ॥ वङ्गुते । व-

क्षिनीटिल्ये गतौ च । अच् । आग
मशाखधामित्वत्वाद्गनुम् । वच्यो
रैश्वम् । यहा घातिः वापतिवा ।
वागतिगमनयोः । चोवैशोषणेषा
कृन् । आतोलीपः ॥ धैति० या-
यतिवा । मूलविभुजादित्वात्पुः ।
वक्षिवा । वचेरच् । न्यङ्ङादि । ॥

वक्त्रचिह्निका । स्तो० मत्स्यविशेषि० ।
वक्त्राच्याम् ॥

वङ्गुलः

वङ्गुजित् । पुं० भीमसेने ॥ श्रीकृष्णे ।
वङ्गुनिस्सूदनः । पुं० श्रीकृष्णे ॥
भीमसेने ॥

वङ्गुपुष्पः । पुं० वङ्गुवृक्षे ॥ न० अग
स्तिकुसुमे ॥

वङ्गुवृक्षः । पुं० वङ्गुसमानवृक्षे नवि
शिष्टे यथा । पापहिन्दनोविकर्म-
स्थान्वैडालवृक्षकान्गुठान् । हेतु
कान्गुवङ्गुवृक्षीष्टवाङ्मात्रेणापिना-
र्चयेत् ॥

वङ्गुवरी । पुं० श्रीकृष्णे ॥ भीमसेने ॥

वङ्गुव्रतचरः । पुं० वङ्गुव्रतनि ॥ वङ्गु
व्रतं चरतीति० तथा । चरेटः ।
वङ्गुवृक्षप्रायेणसीनश्चननसचितयामि
ध्यामिनीतः सन्ने वंशीलोमवतीति
गीयोवङ्गुव्रतपण्डः तल्लजयन्तु ।
अधोदृष्टिर्नेकृत्तिकः स्वार्थसाधनत
त्परः । गठोन्मिथ्याविनीतस्त्रवङ्गु
तचरोविलः ॥ इ० ॥

वङ्गुव्रतो । पुं० वङ्गुव्रतचरे । वङ्गुव्रत
वृत्ति ॥

वङ्गुवृक्षी । स्त्री० वङ्गुवृक्षिकायाम् ॥

वङ्गुवृक्षः । पुं० श्रीकृष्णे ।

वङ्गुलः । पुं० श्रीधुगम्भे । सिंहनेगरे

। मोलसरीति० प्र० वृक्षे ॥ वङ्गुते ।

वङ्गुगुर्व्ये । व० उलच् । आगम

शास्त्रम्यानिवृत्ताद्गनुम् । वङ्गुलसु

वरोऽनुष्णः । कटुपाकरसोऽगुणः ।

कफपित्तनिपशिवङ्गुनिदन्तगटाप-

वणिज्यम्

वदरफली

ह : ॥ पश्रवन् ।

वकुला । स्त्री० कटुकायाम् ॥

वकुली । स्त्री० काकोल्याम् ॥

वकूलः । पुं० वकुले ॥

वकोरुका । स्त्री० वलाकाभिदि ॥ वा

तावर्जितशखायाम् ॥

वकोटः । पुं० शुक्लवायसे । वके ॥

वठरः । पुं० अश्वष्टे शठे ॥

वणिग्वम्बुः । पुं० नीलीवृत्ते ॥

वणिग्भावः । पुं० सव्यानृतैः वाणि

ज्यैः ॥ वणिजोभावः । प्यञ् ॥

वणिग्वहः । पुं० उष्ट्रे ॥

वणिक्०ग् । पुं० वाणिज्यके । वाणिज्य

कर्त्तरि । क्रयविक्रयकर्त्तरि । वैदे

हके सार्यवाहे । नैगमे । क्रयवि

क्रयके ॥ वाणिज्ये ॥ करणान्तरे ॥

पयति' पय० । एखेरिज्यादियवः ॥

दृश्ये ॥

वणिक् । स्त्री० वणिज्यायाम् ॥

वणिलः । पुं० वधाद्यैकादशकणात्

गैतयष्टकरणे । तज्जातफलंयथा ।

प्राज्ञः कृतज्ञोमुण्डानुगुणज्ञोवखि

गुजनप्राप्तमनोरथः स्यात् । यस्यप्र

सूतीवणिजाभिधानंभाण्डप्रधानंद्र

विर्णंइतम्येति ॥ वणिजि ॥

वणिज्यम् । न० वाणिज्ये । वृष्यन्तरे ।

वणिजांकर्मभावीव । दूतवणिग्

भ्यास्त्रेति०यः दूतिकाशिका ।

भार्यं तु० दूतयपिन्भ्यास्त्रेतिनास्त्रे

व ॥

वणिज्या । स्त्री० वाणिज्ये ॥ वृष्यन्तरे

वणिजांभावः । दूतवणिग्भ्यास्त्रेति

यः वणिज्याशब्दः स्वभावात्स्त्री-

लिङ्गः ० भावणवाचप्रत्ययोनतुक्-

र्मणीतिमाधवः । भार्यं तुवार्तिकमे

वनास्ति ॥ वणिक्कर्मणि ॥

वण्डः । पुं० असहायगमने ॥ अकृ

तोदाहे ॥ खर्वे ॥ कुन्तायुधे ॥ भृत्य

। वांठ० इ० भा० ॥ वण्डसे । वठि

। अच् ॥

वण्डः । वि० विहृतलाङ्गुले ॥ वण्डा

इ० भा० ॥

वदरः । पुं० कोलिपादपे ॥ वदरस्य

पत्रलेपोच्चरदाहधनाशनः । त्वसा

दिस्रोठशमनीवीर्जनिचामयापहम्

॥ वदतिस्त्रिरीभवति० छिन्नस्यापिपु

नः प्ररोहणात् । वदस्त्र्ये ० वा०

अरः ॥ देवसर्पपेह्वे ॥ कापांसिशा

स्थि । विनौला० कपासिषो०वाड

वा० इ०भा० ॥ न० कोलिफले ॥

कापांसीफले ॥ वदर्याः फलम् ।

फलेलुगिति विकारावयवप्रत्ययस्यलु

क० लुग्तविरलुकोति० स्त्रीप्रत्य

यस्वलुक् ॥ सेविफले ॥ छुद्रवदरे ।

भाडीवेर इ० भडदेरी० इ० भा०

॥ गोणोष्ठायाम् ॥ वदरवाचे ।

कर्मणी । वदर्याम् ॥

वदरफली । स्त्री० भूवदर्याम् ॥

वदरीपण्ड :

वदरवल्ली । स्त्री०) भूवदर्यान् ॥
 वदरा । स्त्री० गृष्टी । वराहकान्ताया-
 मोषधौ ॥ कार्पास्याम् ॥ एलाप-
 ष्याम् ॥ विष्णुकान्तायाम् ॥ टा
 प् ॥
 वदरामलकम् । न० प्राचीनामलके ॥
 वदरिः । स्त्री० कीलिवृत्ते ।
 वदरिक्म् । न० तीर्थविशेषे ॥
 वदरिकाश्रमः । पुं० न० तीर्थविशे-
 धे । नारायणाश्रमे । व्यामाश्रमे ॥
 वदरी । स्त्री० कीलिवृत्ते ॥ कपिकण्डू-
 न् ॥ कार्पास्याम् ॥ गौरादित्त्वान्डी
 प् ॥ वदरीफले ॥ वदर्याः फल-
 म् । हरोतकादिभ्यश्चेति० विष्का-
 रार्धस्युप् ॥
 वदरीखण्डः । पुं० वदरीणांसमूहे ॥
 वृक्षादिभ्यः खण्डः ॥
 वदरीशुद्धा स्त्री० शङ्खनव्याम् ॥ हस्ति
 कीलिवृत्ते ॥
 वदरीपत्रकम् । न० नवीनामगत्र
 वृत्ते ॥
 वदरीपाचनम् । न० तीर्थविशेषे ॥
 तत्रवशिष्टाश्रमः ॥
 वदरीफला । स्त्री० नीलशफालिका
 याम् ॥
 वदरीशैलः । पुं० शलकनन्दायाः
 पश्चिमतीरेरिमाचलैकदेशे ॥
 वदरीपण्डः पुं० वदरीपण्ड ॥
 वदरीणांपण्डः समूहः ॥

वदशिखः

वदर्याश्रमः । पुं० नारायणाश्रमे ॥
 यदः । वि० कीलिते । संयते ।
 कारागारादौनिगण्डिते ॥ वध्यते
 स्य । वधवन्धने । क्तः ॥ मीहा
 यावृत्ते० सुखदुःखादिधर्मवति०
 पाशादकेनयंविशेषंसारिलीविषयी
 वदगुदम् । न० वदरामयविशेषे ।
 तत्रिदानंयथा । यस्यान्मन्त्रैरुपले
 प्रिभिवांपालाग्मभिवांपिहितंयथा
 वत् । सञ्जीवते तस्यमलः सदो
 यात् शग्ः शनैः शङ्करवचनाडा
 म् ॥ निरुध्यते तस्यगुदेपुरीषं निरे
 तिलच्छादपिचात्पमल्पम् । इन्द्रा
 शिमर्धं परिहृदिनेति तस्योदरवद
 गुदं वदन्ति ॥
 वदफलः । पुं० करञ्जवृत्ते ॥
 वदमुष्टिः । वि० कृपणे ॥
 वदमूलः । वि० इटमूले । उत्पाटना
 नर्हमूले । यद्येमूलोयस्यसः ॥
 वद्धगौनः । वि० निःशब्दे ॥
 वद्धरसानः । पुं० विदिधराजाम्ना
 त्तर्गताख्युत्तमात्रे । मध्यात्रे ।
 मन्मथानन्दे ॥
 वद्धशिखः वि० शिखी । यामि ॥
 संयतचूडेनरे ॥ यथा । सद्रोप
 यीतिनाभाव्यं सद्रावद्धशिखं ननु
 । त्रिगिम्बोव्यपनीतयत्करोतिन
 ततत्कृतमिति ॥ वद्धाशिखाय
 न्य ॥

वधस्थली

वधशिखा । स्त्री० उच्चटौपधौ ॥

वधः । पुं० प्राणविद्योगफलकव्यापारि

। प्रमापणे । मारणे । हननम् ।

हन० । हनश्चवधइत्यम् ॥ पुख्यप्रद

वधस्तुयथा । एकस्ययत्रनिधनेप्रवृ

त्तेदुष्टकारिणाम् । बहूनांभवति

चेमंतस्यपुख्यप्रदोवधः ॥ रुकास्ती

थीसुरापश्चत्रज्ञागुरुतल्पगः ।

आत्मानंघातयेयास्तुतस्यपुख्यप्रदो

वधः ॥ इति ॥ अपिच । नैकस्या

र्थेबहून्हन्त्यादितिशास्त्रेपुनश्चयः

एकंहन्याहहूनांहिनपापीतेन

जायते ॥ इति दामनपुराणे ५५

अध्यायः । पारिभाषिकवधस्तु ।

वपनंद्रविषादानंस्थानान्निर्यापणं

तथा । एषहिनस्त्रयन्बूनांबधोनान्यो

स्तिदृष्टिकः ॥ इ० ॥ कारचरणः

दिच्छेदनादिरुपेताडने ॥ सप्रम

तारायाम् ॥

वधक . पुं० व्याधि । मृच्छी ॥ वध

कर्त्तरि । वधक० इ० भा० ॥

वि० हिंसे ॥ हन्ति । हन० ।

खलु । बहुलंतयोतिखलुखिवधा

दिगः ॥ वधहिंसायांवा । तदा०

जनिवध्नीचेतिहृदधिनिपेधः ॥

वधश्चम् । न० आयुर्धे ॥ वध्यतेऽनेन

। वध० । अग्निनक्षत्रजिवधिपति

भ्योऽचम् ॥

वधस्थली : स्त्री० वधस्थाने ॥

वध्यः

वधस्थानम् । न० आघातने । सूना

याम् ॥ वधस्यस्थानम् ॥

वधाङ्कम् । न० काराविश्रमनि ॥

वधाहं : । वि० हननयोग्ये ॥

वध्ये ॥

वधी । वि० वधकर्त्तरि ॥

वधिरः । वि० एहे । श्रवणशक्तिहीने

वधरा० इ० भा० ॥ वाधिर्यनिदा

नन्तु । यदाशब्दवहंवायुः स्रोतसा

वृत्ततिष्ठति । शुद्धयंभ्रान्वितीवा

पिवाधिर्यन्तेनजायते ॥ औषधं

यथा० । कर्णशूलिकर्णनादेवाधिर्यं

च्छेदएवच । चतुर्ष्वपिचरोगेपुसा

मान्यंभेषजंस्मृतम् ॥ शृङ्गधेरक्ष

मधुचसैन्धवंतैलमेवचा कटुषां

धर्याथोर्धार्यमेतत्स्याहदनापहम्

॥ इ० ॥ वाधिर्यंवालहृदधीत्वं

चिरोत्वञ्चविवर्जयेत् । यध्नाति

कर्णम् । वध्यतेवा वन्धवन्धने ।

इपिमदिमुदोतिकिरच् ॥ भिन्नु

कलत्रणे । हितमितमनोरस्य

वचः शोकापहृष्टयत् । श्रुत्वाथो

नशृणोतीववधिरः सप्रकीर्ति

तः ।

वधीद्यतः । वि० परवधाद्योद्युक्तौ ।

सद्रहं । आततायिनि ॥

वध्यः । वि० वधीर्हि । गीर्षच्छेद्ये ॥

किन्त्वयानश्रुतंलीकेष्यध्याः शत्रु

योपितः । हिनवर्णोपमुक्तायात्वास्या

बंध :

बध्यापिवाभवेत् । चबध्यायया ।
गोत्राक्षयं हृदमयापिसुप्तं बालं स्वव
न्युल्लनांसुदुष्टाम् । कृतापराधान
पिनैवबध्याचार्यं सुख्यादागुरवस्तथै
वेति ॥

बध्यपालः । पुं० कारागृहरघके ।
बधम् । न० नागि । सीसके सीसा०
इ० भा० । बध्यतेऽनेन । सर्वधातु
भ्य ण् ।

बध्नी । स्त्री० बध्याम् । बरचायाम् ।
चर्मरक्ष्णी । बरत० लाव० इ० भा०
॥ बध्यतेऽनया । प्रनःपित्वान्डीप्

बन्धः । पुं० आदौ । बन्धने । अन्तः
करणाशुबिरूपेज्ञानप्रतिबन्धे । क
र्तृत्वादागिमाने । विपर्ययादिष्यते
बन्धः । विपर्ययात् अतस्त्वज्ञानात्
सच-प्राकृतिकवैकारिकदाक्षिणिक
भेदात् विविधवक्तव्यं च द्रव्याख्यान
तोऽप्रगन्तव्यः । पुनर्बन्धो विविधः ।
तीव्रो मृदुश्चेति । तत्र नुरसम्पत्
साक्षादेवकं ग्रहेतुत्वात् तीव्रो बन्धः
। इतिमात्रप्रतोतिस्तुल्यवमकं शक्य
त्वाच्चमृदुयस्य इति । बध्यतेऽनेनया ।
बन्ध० । इत्यर्थे तिघञ् ॥ गृहादि-
बेष्टने । शरीरे ॥ निगडादिबन्धने
। अनेकान्तयादिमतेषु । गानानिर
यसंस्तरणकारणं मोहादिरष्टविधोग
णः स्वातन्त्र्यविघातहेतुत्वात्त्वन्धः ।
उक्तञ्च । मोहादिकोगणस्यैवबन्धो

बंधकः

जीवस्यकल्पितः । लोहपद्मरसम्ब
बंधयाक्षितं जलाशये । पलावुक
मधोयातितदप्सोवः सर्वधनप्रति ॥
बालंधरोश्चीयनमूलबंधान्बल्यन्ति-
कण्ठोदरपायुमूले । बंधचयेस्मिन्
परिचीनमानेबंधः कुतोदारुणका
लपायैः ॥ इति योगविद् ॥ षोड
शप्रकारेरतिबंधे ॥ तीयया । पद्मा
सनोनागपटीलताविठोऽर्धसंपुटः ।
कुलिशं सुन्दरस्यै वतयाकीशरएवच
द्विलोलीनरसिंहो विविपरीतस्तथा
परः । जुम्बीवैधेनुकस्यै वससुत्कण्ठ
स्ततः परम् ॥ सिंहासनोरतिना
गोविद्याधरस्तुषोडश इतिरतिम
सुरी । एतेषां लक्षणानितसच्छब्द
द्रष्टव्यानि ॥ सन्नाप्रभेदेनान्येऽपि-
बधाः सन्ति । यथा कासप्रदो वि
परीतो नागरोरतिपाशकः । किवूरः
प्रियतोपश्चततः समप्रदस्ताया ।
ततश्चैकपदोऽप्येयः सम्पुटद्वीर्धस
म्युटः । ततस्तनभषयै वततो नुर
तिमुन्दरः ॥ ऊरुपीडसुरचक्रौत
तश्चौरुक्रमः स्मृतः । विष्टकोहस
कीलस्तुतोलोलासनस्तथा ॥ अटा
दशकमादुबधाः स्त्रीणां बहुमुखप्रदाः ॥
पुंसंकरास्यैवकथितास्तुक्रमात्ततः ॥
बंधकः । पुं० विनिमये । आधी ॥ रत
द्विष्टके । सच्यदारे ॥ न० आधी
। यदुत्तमर्णायभूम्याद्याधीयतेतच्च ॥

बंधनालयः

ऋणग्रहणायस्थापितैवस्तुनि ॥ बंधू
ति । बंध० । खुल् ॥

बंधकौ । स्त्री० पुं० चत्वारिंशत् ॥ हस्तिन्या
म् बंधूतिमनीयत्र । बंधबंधने ।
खुल् । गौ० डीप् ॥ पञ्चपुरुषगा
मिन्याम् ॥

बंधनम् । न० बंधे । बंधनक्रियायाम् ।

। उद्दाने । वधे । बांधना० इ० भा०

॥ निमित्ते ॥ यथा । नप्रकाशेह

मित्युक्तिर्यत्प्रकाशैकबंधना । स्वप्र

काशतमात्मानमप्रकाशः कथंस्पृ

शेत् ॥ अहंनप्रकाशे० नभासीत्यु

क्तिर्वचन० यत्प्रकाशैकबंधना० य

स्यप्रकाशस्वरूप प्रकाशएकएवबंधनं

निमित्तयस्याः सातथोक्ता ॥ नप्र

काशद्वितिव्यवहारः प्रकाशानुभव

निमित्तत्वादित्यर्थः । तंप्रकाशस्य

मेवभासमानमात्मानमप्रकाशोऽज्ञा

नंकथस्पृशेत् आवृणुयात्नकथंचि

दित्यर्थः । वि० प्रासत्याम् । बंध

नसाधनेरङ्गनिगडादौ ॥ यथा ।

बंधनानिकिलसन्निवहृनिर्मरञ्जु

कृताबंधनम् महत् । दारुभेदनिपु

खोपिपडङ्घ्रिनिर्निविधीभयतिपडङ्घ

वहइति ॥ बध्यतेऽनेनास्मिन् ।

बंध० । ल्युट् ॥

बंधनवेग्न । न० कारागारे ॥

बंधनालयः । पुं० कारायाम् । बंध

नागारे ॥ बंधनस्थानालयः ॥

बंधुरः

बंधस्तम्भ । पुं० आलाने । हस्तिवं

धनस्तम्भे ॥ बंधस्तबंधनस्तम्भः ॥

बंधिवम् । न० कामदेवे ॥ चर्मव्य

जने ॥

बंधुः । पुं० बंधूके । बंधुजीवके ॥

मित्रे । सन्त्यागासहने । भ्रातरि ॥

सगीत्रे । बांधवे । ज्ञातौ ॥ हित

कारिणि ॥ संसारबंधनान्मोचन

हेतुरात्मैवबन्धुनान्यः ॥ सखन्धो

नोपकर्त्तरि ॥ बंधूतिर्ज्ञेयम

नीयः बध्यतेऽस्मिन्जातिरितिवा ।

बंध० । शृ० स्तृत्तिर्हीच्छुः ॥ लग्ना

चतुर्थभवनं वर्षाहत्तान्तरे ॥ भ

चयशोभितसङ्गतकर्णः शुद्धसुसङ्ग

तपश्चिकथर्थः । पद्मगरालनिवि

दितयंधू राजतिभूपतिसत्सदिव

धुः ॥ यथा । भद्रितवासरनायक

चन्द्रः कामिसवृषसमाहिततन्द्रः ।

दर्शितलोततडित्करवालः सोय

सुपैतिघनाघनकालः ॥

बंधुजीवः । पुं० बंधूकवृक्षे । माध्या

ङ्गिके । दुपहरिया० फूल० इ० भा०

॥ बंधुरिवजीवजलमक्ष ॥

बंधुजीवकः । पुं० बंधूके ॥ स्वा० कः

बंधुता । स्त्री० बंधुसङ्घे ॥ बंधूनांसमू

हः । यामगनबधुभ्यस्तल् ॥

बंधुरः । पुं० स्त्रीचिङ्गे ॥ तैलफल्के ॥

बंधूके ॥ बंधुरे ॥ इसे ॥ यिङ्गे ॥

शरपसौपथी ॥ न० मुकुटे । बंधने ।

बंध :

॥ वि० उन्नतानते ॥ रम्ये ॥ नखे
॥ वध्नाति । बंध० । मङ्गरादयश्चे
तिसाधुः ॥

बंधुराः । पुं० भूमि०सक्त्यु ॥

बंधुरा । स्त्री० पत्न्ययोषायाम् ॥

बंधुलः । पुं० असतीपुत्रे ॥ बंधून्ला
ति । चातइतिकः ॥ वि० नखे ॥
सुन्दरे ॥

बंधूकः । पुं० पीतसालके । सर्जके ।
प्रियके । विजयसार० इ० भा० ॥ पं
यासाल० इ० गौ० भा० ॥ न० पुष्पट
छविः । रक्तके । बंधुजीवके । देी
पहरिया० मभेनिया० इ० भा० ॥
धौदुलौ० इ० गौ० भा० ॥ बंधू
धूकः कफकृद्द्याहीवातपित्तहरी
लघुः ॥ वध्नातिचित्तम् । बंध० ।
उलूकादयश्चे च्यूकः ॥ खधूपे । व
न्दक० इ० भा० ॥ यथा । बंधूकोबंधु
जीविस्थात्खधूपेखान्नपुंसकमितिहृष्ट
चन्द्रः ॥

बन्धूकपुष्पः । पुं० पीतसाली । जीव
कतरौ । विजयसार० इ० भा० ॥

बन्धूकस्येवपुष्पाग्रल ॥ बीजके ॥

बंधूरः । पुं० विवरि ॥ वि० शोभने ॥
नखे ॥ वध्नाति । बंध० । खर्जूरा

दित्वादूरः ॥ उन्नतानते ॥ बंधूरबंधु
रीरम्ये नखे वसंतुबंधुरत्रतिरभसः ॥

बन्धुः । वि० अफले । अवकीर्णनि ।

निष्फले । चतुर्ग्रामावपिफलरहिते

वभुजः ;

वृक्षादौ ॥ बंधिसाधुः । तत्रसाधु
रितियत् ॥ बंधनीथे ॥

बन्ध्या । स्त्री० अप्रजस्त्रियाम् । वांभ
इ० भा० ॥ अपत्यशून्यायांगवि ।
वशायाम् ॥ वृषलीविशेषे ॥ यथा ।
बन्ध्याचवृषलीज्ञेयावृषलीचमृतप्रजा
। अपरावृषलीज्ञेयाकुमारीयारजस
ला ॥ वलाध्यगंधद्रव्ये । वा-
ख्यालके ॥ वध्नाति । बंध० । यत्
। अध्न्यादिस्त्रायाम् ॥ योनिरोग
विशेषे ॥

बन्ध्याकन्दः । पुं० बन्ध्याककोटक्या
म् । वांभखखसा० इ० भा० ॥

बन्ध्याककोटली । स्त्री० विपकण्डकि
न्यामोषधी । ककीडी० खखसा०
इ० भा० ॥ बन्ध्याककोटकीलक्ष्मी
काफनुद्वेषशोधनी । सर्पसर्पहरीती
क्ष्णविसर्पविषहारिणी ॥

बभसः । वि० भक्षयशीले ॥

बभुः । पुं० वैश्वानरे । चमौ ॥ शूल
पाथी । शिद्वे ॥ गरुडञ्जले ॥ वि-

ष्यौ ॥ विशाले ॥ नकुले । स्थूलपु
ष्पोरत्तमेचोवभुर्भेदः सनाकुलः ॥

मुनिभेदे ॥ देशभेदे ॥ यादवविशि
षे ॥ सितावरणाके ॥ वि० पिङ्गले

। पिङ्गलवर्षवति ॥ विभर्ति० भर
तिवा । इभुज० भृञ्० या । कुम्भ-

धृति० कुर्दित्वस्य ॥ खलतौ ॥
बभुजः । पुं० ब्राह्मणे ॥

वधनालय :

कण्ठयष्टयायस्यापितिवस्तुनि ॥ वध्ना
ति । वध० । खलु ॥

वधकी । स्त्री० पुं० खल्याम् ॥ हस्तिन्या
म् वध्नातिमनीयत् । वधवधने ।
खलु । गौ० डौष् ॥ पञ्चपुरुषगा
मिन्याम् ॥

बंधनम् । न० वधे । बंधनक्रियायाम् ।
। उद्दाने । वधे । बांधना० वृ० भा०
॥ निमित्ते ॥ यथा । नप्रकाशेह
मित्युक्तिर्यत्प्रकाशैकबंधना । स्वप्र
काशतमात्मानमप्रकाशः कथस्य
शेत् ॥ अहनप्रकाशे० नभानीत्यु
क्तिर्वचनं यत्प्रकाशैकबंधना० द
स्यप्रकाशस्वरूप प्रकाशएकएवधन
निमित्तयस्याः सातथोक्ता ॥ नप्र
काशद्रुतिव्यवहारप्रकाशानुभव
निमित्तत्वादित्यर्थः । तत्प्रकाशस्वय
मेवभासमानमात्मानमप्रकाशोऽज्ञा
नकथस्येशेत् आनृणुयात्नकर्षाच
दित्यर्थः । वि० प्रासल्याम् । वध
नधाधनेरञ्जुनिगडादौ ॥ यथा ।

वधनानिकिलसन्निवहुनिमेरुञ्ज
नलान्पुं० हलोशुधे । वलदेवे
द्वैत्यप्रभेदे ॥ मयपुत्रे ॥ अखस्थान
मत्तलं । यथा । प्रथमेपिवरेविप्रथ
तलाख्येसनोरने । मयपुत्रोमलोना
मयर्ततेऽखर्वगर्वहत् । पण्यनव्योयि
नसृष्टामायात्तवर्षसाधिकाः । मा
याविनोयात्तयोधारयतिचक्षाद्य
नेति० दे० भा० ॥ वायमे ॥ वनप

बंधुर :

बंधस्तम् । पुं० आलाने । हस्तिवं
धनस्तम्भे ॥ बंधस्तबंधनस्तम्भः ॥
बंधिवम् । न० कामदेवे ॥ चर्मव्य
जने ॥

वधुः । पुं० बंधूके । बंधुजीवके ॥
, मित्रे । सन्ध्यागासहने । भातरि ॥
सगोत्रे । बांधवे । ज्ञातौ ॥ हित
कारिणि ॥ संसारबंधनान्मोचन
हेतुरात्मैववन्धुर्नान्यः ॥ सम्बन्धे
नोपकर्त्तरि ॥ वध्नातिस्तेहेनम
नोयः बध्यतेऽस्मिन्जातिरितिवा ।
बंध० । शृ० स्वृच्छिहीच्युः ॥ लना
च्चतुर्थभवने वर्षहत्तान्तरे ॥ भ
चयशोभितसद्वृत्तकर्षः । शुद्धसुसद्व
तपङ्क्तिकवर्षः । पद्मगराजनिवे
दितबंधू राजतिभूपतिससद्विं
धुः ॥ यथा । भजितवासरनाथक
चन्द्रः कामिससूहसमाहिततन्द्रः ।
दर्शितलोलतडित्करवालः सोय
मुपैतिवनाधनकालः ॥

बंधुजीवः । पुं० बंधूकवृक्षे । माध्या
ङ्गिके । उपरिभागे । प्रथमं पुं० भु
रणे । बलप्राणनेवा ।
च० कर्मणिघञ्त्वा । संज्ञा-
पूर्वकत्वाद्द्वयभावः । पुंसीति० धी
वा ॥ बलयेऽनेन । सुनोधचेतिधो
वा ॥ पारिभाषिकयलानियथा । वि
द्याभिजनमित्रादिहृदिसत्त्वधनानि
च । तपः सहायवीर्याणिदेवसद्वृत्त
संघलम् ॥ अपिच । अमलस्यनर्मरा

बंधः

॥ वि० उन्नतानते ॥ रन्ध्रे ॥ नन्धे
॥ बंधाति । बंध० । मद्गुराद्यर्थे
तिसाधुः ॥

बंधुराः । पुं० भूम्नि० सक्तुषु ॥
बंधुराः । स्त्री० पञ्चयोपायाम् ॥
बंधुलः । पुं० असतीपुत्रे ॥ बंधून्ला
ति । आतड्रतिकः ॥ वि० नन्धे ॥
सुन्दरे ॥

बंधूकः । पुं० पीतसालके । सर्जके ।
प्रियके । विजयसार० इ० भा० ॥ पे
यासाल० इ० गौ० भा० ॥ न० पुष्पह
क्षविः । रत्नके । बंधुजीयके । द्वी
पहरिया० सभंनिया० इ० भा० ॥
बंदुली० इ० गौ० भा० ॥ बं
धूकः कफहृद्याहीयतपित्तहरो
लघुः ॥ बंध्रातिचित्तम् । बंध० ।
उलूकाद्यर्थे खूक्षः ॥ खधूपे । व
न्दूक० इ० भा० ॥ यथा । बंधूकोबंधु
जीवेस्यात्खधूपेस्यान्नमुंसकमितिष्ट
चन्द्रः ॥

बन्धूकपुष्पः । पुं० पीतसाले । लीव

भूमीसुराणाञ्चिष्याणां गुरुसेवनम्
॥ बलंधर्मोद्यहस्रानां भूत्वानां रात्रसे
वनम् । बलंस्तवः स्तायकानां ब्रह्मच
न्नचारिणाम् । यतीनाञ्चसदाचा
रोन्यासः सत्र्यासिनां बलम् । पापं
बलं पातकिनां मुभक्तानां हरिर्वलम् ॥
पुण्यं बलं पुण्यवतां प्रजानां नृपतिर्वल
म् । फलं बलञ्च ज्ञानाणां जलधीनां ज-

बभूजः

हृदादौ ॥ बंधेसाधुः । तत्रसाधु
रितियत् ॥ बंधनीये ॥

बन्ध्या । स्त्री० अपजस्त्रियाम् । वांभ
इ० भा० ॥ अपत्यशून्यायांगवि ।
वशायाम् ॥ हृत्पलीविशेषे ॥ यथा ।
बन्ध्याचहृत्पलीश्लेयाहृत्पलीचमृतप्रणा
। अपराहृत्पलीश्लेयाकुमारीदारकस
ला ॥ बलाख्यगंधद्रव्ये । वा-
य्यालके ॥ बंध्राति । बंध० । ख्यत्
। अध्व्यादित्वाद्यन्वा ॥ वीनिरोग
विशेषे ॥

बन्ध्याकन्दः । पुं० बन्ध्याकर्कोटक्या
न् । वांभखखसा० इ० भा० ॥
बन्ध्याकर्कोटकी । स्त्री० विपकरष्टकि
न्यामोपधौ । कक्कीडी० खखसा०
इ० भा० ॥ बन्ध्याकर्कोटकीलघ्वी
कफनुद्वेषशोधनी । सर्पसर्पहरिती
च्छाविसर्पविषहरिणी ॥

बभसः । नि० भक्षणशीले ॥

बभुः । पुं० वैश्वानरे । यनी ॥ शूल
पाणौ । शिवे ॥ गरुडध्वजे ॥ वि-

बलाहकः । पुं० मेघे । शम्भुदे ॥

बल सरित्स्वरमिति ॥ वाते । वाया
॥ बलेनदीव्यति । दिवु० । यच् ॥

बलदेषा । स्त्री० चावमायायासोपधौ ।

बलप्रसूः । स्त्री० रोहिण्याम् । बलरा
ममातरि ॥ बलप्रसूः ॥

बलभद्रः । पुं० सौरिणि । हलावुधे ॥

बलशालिनि ॥ लोभे ॥ गयये ॥ व
लभद्रं चै प्रमस्य । बलभद्रं चै

बंधः

॥ वि० उन्नतानये ॥ रम्ये ॥ नर्न
॥ वध्नाति । बंध० । मङ्गरादयथे
तिसाधुः ॥

बंधुराः । पुं० भून्नि० सक्तुपु ॥

बंधुरा । स्त्री० पञ्चयोपायाम् ॥

बंधुलः । पुं० असतीपुत्रे ॥ बंधून्ला
ति । आतद्रतिकः ॥ चि० नभे ॥
सुन्दरे ॥

बंधूकः । पुं० पीतसालके । सर्जके ।

प्रियके । विजयसार० इ० भा० ॥ पे
यासाल० इ० गौ० भा० ॥ न० पुष्पह
कविः । रत्नके । बंधुजीवके । शे
पहरिया । मङ्गनिया० इ० भा० ॥

बाँदुलौ० इ० गौ० भा० ॥ बं-

धूकः कफकृद्वाहीव्रतपित्तहरो

लघुः ॥ वध्नातिचिचम् । बंध० ।

उलूकादयथे त्वूकः ॥ खधूपे । य

न्दक० इ० भा० ॥ यथा । बंधूकोबंधु

जीवेस्वान्खधूपेस्वान्पुंसकामितिहृष्ट

चन्द्रः ॥

वभूकपुप्यः । पुं० पीतसाले । जीव

धुक्त्वात् । अ० इठादर्धे । यथा । बला

त्सन्इ प्रवेद्यस्तुपरभार्या नरः क

चित् । वधदण्डोभवत्सखनापराधो

भवेत्स्त्रियाः ॥

बलात्कारः । पुं० प्रसर्भे । हठे ॥

बलादितिनिपातोहठे० इ० स्वामी

॥ बलात्करणम् । भावेघञ् ॥

इदध्वास्त्रहमानीयताडनाद्यै रूप

वभुजः

हजादौ ॥ बंधेसाधुः । तत्रसाधु
रितिघत् ॥ बंधनीये ॥

बन्ध्या । स्त्री० अप्रजस्त्रियाम् । वांभ

वृ० भा० ॥ अपत्यशून्यायांगवि ।

वशायाम् ॥ हपलीविशेषे ॥ यथा ।

बन्ध्याचहपलीज्ञेयाहपलीचमृतप्रजा

। अपराहपलीज्ञेयाकुमारीयारजख

ला ॥ बलाग्यगंधद्रव्ये । वा-

ब्याखके ॥ वध्नाति । बंध० । ख्यत्

। अघ्न्यादिच्चाद्यम्वा ॥ दोनिरोग

विशेषे ॥

बन्ध्याकन्दः । पुं० बन्ध्याकर्कोटक्या

म् । वांभखखसा० इ० भा० ॥

बन्ध्याकर्कोटकी । स्त्री० विपककृत्कि

न्यामोपथौ । कफीडी० खखसा०

इ० भा० ॥ वन्ध्याकर्कोटकीलघ्वी

कफनुद्गणशोधनी । सर्पसर्पहरीती

च्छाविसर्पविषहारिणी ॥

वभसः । चि० भक्षणशीले ॥

वभुः । पुं० वैश्वानरे । अग्नी ॥ शूल

पाथी । गिषे ॥ गरुडध्वजे । वि-

बलाहकः । पुं० मेघे । अम्बुदे ॥

वारिवाहकोबलाहकः । पृषोदरा

दित्वात्पूर्वपदस्यावः उत्तरपदादे

द्यलत्वम् ॥ बलाकाभिर्होवतेगम्य

ते । षोडाह० गती० पु० ॥ बले

नहीयतिवा । कृन् ॥ गिरी ॥ दैत्य

विशेषे ॥ नागविशेषे ॥ मुस्तके ॥

श्रीकृष्णस्यन्दनाश्वे ॥ रमागर्भोद्भव

वलि :

कालिकादेवपुत्रे ॥

बलाङ्गकन्दः । पुं० गुलङ्गकन्दे ॥

वलिः पुं० दैत्यप्रभेदे । विरोचना
त्मजे ॥ करे । राजघातभागो ॥
चामरदण्डे ॥ उपहारे । उपायने
। भेट० इ० भा० ॥ पूजासामग्र्या
म् ॥ नियोज्योपनीव्ये ॥ पञ्चम
हायज्ञानाङ्गतभूतयज्ञे ॥ तिर्यग्
भिक्षुकादिदाने ॥ यवातिवङ्गी
हवसुतपीराजपुत्रे ॥ वलिवैश्वना
मकपञ्चयज्ञानाङ्गतयज्ञविशिषे ॥
वलते० वल्यते वा । वलप्राम्दने०
वलसंवरणे संवरणे च । सर्वधातु
भ्यङ् ॥ वलनम् । वलदाने ।
वलते वा । खनिकपीति० इवा ॥
यहा । दण्डिः सौत्रः । अस्य०
वर्षेर्बलिसाहिरण्ये० इतिवलिरा
देशः ॥

वलिः । स्त्री० जरयाश्लवचर्मणि ॥
चर्मतरङ्गे ॥ शृङ्गदारुप्रभेदे ॥
कठरावयवे ॥ यथा । एकवलिः
शस्त्रन्धुः सौभोगीदिवलिः स्मृ
तः । त्रिभिराचार्यैश्चाहुस्तु
भिः स्याद्गुप्रजः ॥ अवलिसुन्दपः
प्रोक्तोयज्ञादानैकशामरः । विष
मायलवीयेपुत्रीचागन्याभिगाभि
नः ॥ षट्कव्यन्तुवलयोधेपुत्रीनराः
सुखभागिनः ॥ इति ॥ गन्धर्के ॥
गुदादृ ॥

वलिनी

वलिकम् । न० षट्प्रान्ते ॥

वलिकरः । त्रि० वलिकर्त्तरि । व-
लिकरोति । दिवाविभेतिटः ॥
वलिका । स्त्री० अतिबलायाम् ॥
वलिक्रिया । स्त्री० इष्टदेवतापूजाधि-
धौ ॥

वलितः । त्रि० व्रष्टिते ।

वलिदानम् । न० देवीदेष्टेनयद्यावि-
धिपूजोपहारस्याग्रे ॥ देवतोद्देशेन
सङ्कल्पपूर्वकच्छागादिपशुधा-
तने । वलिदानेनसततजयेच्छत्र-
ननृपान् नृप ॥

वलिध्वंसौ । पुं० विध्वंसौ ॥ वलिम-
सुरविशेषध्वंसितुंशीलमस्य । ता
च्छैल्येणितिः ॥ वलिनापूजा-
दिना० अविद्याध्वंसितुंशीलमस्ये
तिवा ॥

वली । पुं० वलदेवे ॥ माघे ॥ वृषभे ॥
महिषे ॥ उष्ट्रे ॥ शूकरे ॥ कर्के ॥
कंदहृत्ते ॥ त्रि० वलपति । उपचि-
ते । मांसले ॥ वलमस्यास्ति । य-
लादिभ्योमतुवन्त्यतरशामितिपक्षे-
इतिः ॥

वलिनः । त्रि० वलिर्भे । श्लवचर्मव
ति ॥ वलिधर्मसहोषोस्यास्ति ।
पामाट्टिच्यत्रः ॥

वलिनन्दनः । पुं० पाणामुरे ॥

वलिनी । स्त्री० बलायाम् । वाद्याल-
के ॥ वलमस्यस्याम् । यलादिभ्योम-

वली

तुवन्यतरस्थामितिपक्षेडनिः ॥

वलियुष्टः । पुं० वाके ॥ वलिनायु-
ष्टः ॥

वलिपोदकी । स्त्री० उपोदक्याम् ॥

वलिप्रियः । पुं० लोभहृत्चे ॥

वलिभः । त्रि० वलिने । जरयाश्रवच
मंशि ॥ वलिचर्मसद्गोचोस्यासि
। तुन्दिवलिवटेभं ॥वलिभुक् । पुं० वायसे ॥ वलिंभुङ्-
क्ते । भुजपालनाभ्यवहारयोः ।
क्विप् ॥वलिमन्दिरम् । न० पाताले ॥ वलि-
मंदिरमत्र ॥

वलिमुखः । पुं० वलिमुखे ।

वलिशम् । न० वडिशे । भत्क्षवेधने
॥ वलिनोमत्स्रान्० श्र्यतिः शोत
नूकरणे । आतीनुर्पेतिकः ॥वलिष्ठः । त्रि० बलवत्तमे ॥ अतिशये
नवलवान् । बलशब्दान्मतुषणादिष्ठ
नूप्रच्ययः । विभ्रतोर्लुगितिमतु-
पोलुक् ॥ प्रायश्चित्तं विनापूतात्त्व
मेवशुद्धमानसा । अकामायावलिष्ठे
ननस्त्रीजारिणदुष्यति ॥

वलिष्ठाः । त्रि० अपमानिते ॥

वलिसङ्गः । न० रसातले । पाताले ।

वलेः सङ्गः ॥

वलिष्ठाः । पुं० विष्ठाये ॥

वली । स्त्री० वली । त्वगूर्मा । चर्मत
रङ्गे ॥

वल्मीकः

वल्मीकम् । न० नीधे । षटलप्रान्ते ।

कांची० इ० गौ० भा० । परावली० इ-
भा० ॥ वलति । आहृषोतिभिच्या
दि । बलसंवरणे । अलीकांक्षियश्चे
तिकीकम् ॥वलीमुखः । पुं० वानरे ॥ वलीयुक्तं सु-
खमस्य ॥

वलीयान् । त्रि० अतिशयेनबलयुक्ते ॥

वलीवर्द्धः । पुं० वृद्धे । वैल० वरध० व-
र्धा० इ० भा० ॥ वरधम् । वरधुंष्या
याम् । सम्यदादित्वात्क्विप् ।वृंशवर्ध० ईवरी । तीददाति । आ
तद्वतिकः । अतिशयितंबलमस्य ।
अतद्वनिः । वलीचासौ ईवर्द्धस्य ॥तीर्थयात्रायांतदारुटश्चदोषोयथा-
मात्स्ये । वलीवर्द्धसमारुहः शृणु
लक्ष्यापियत्फलम् । नरकेवसतेषो
रेगवांक्रोधेहिदारुथे ॥ सलिलञ्च-

नमृच्छन्तिपितरस्तस्यदेहिनइति ॥

वल्लुः । स्त्री० इस्तिर्तालिकायाम् ॥

वल्लूकः । पुं० पद्ममूले । पवित्रिशि-
ष्टे ॥ वलति । वल० । वल्लेकः ॥वल्लूलः । त्रि० बलवति ॥ बलनसङ्घे-
। बलादूलः ॥

वल्मीकः । पुं० न० वल्मीके ॥

वल्मीकिः । पुं० न० वल्मीके ॥

वल्मीकः । पुं० न० वामलूर । नाक्षी
। पिपीलिकादिकोटविशेषकृतमृत्
सूपे । वावी० इ० भा० ॥ न० रोग

बल्लकौ

बहुक :

विशिषि । अखलक्षणं । यथा । यी-
वांसकचाकरपाददेशेसम्भौगलेवा-
श्रिभिरवदीपैः । ग्रन्थः सवल्मी-
कवदंक्रियाणांजातः क्रमेणैधगत-
प्रहृदिः ॥ मुखैरनेकैः सुतितोद-
वद्भिर्विसर्पवत्सर्पतिचीन्नतायैः ।
वल्मीकसाहुर्भिषजोविकारनिष्प्र-
ख्यनौकंखिरजंविधिपात् ॥ वाल्मी-
निमुनौ ॥ वलन्तेप्राणिनीऽच । अ-
लीकादयथैति कौकद्रन्तोनिपाति
तः ॥

वल्मीकशीर्षम् । न० सोतोङ्गने ॥
वल्मीकिः । पुं० वल्मीके ॥
वल्मीकूटम् । न० वल्मीके ॥
वल्यः । पुं० बुद्धभिन्नुके । श्रमणे ॥
न० प्रधानधातौ । रेतसि ॥ चि०
वलकरे ॥

वल्याः स्त्री० अतिवलायाम् ॥ अश्ल-
गन्वायाम् ॥ शिमूडीक्षुपे ॥ प्रसा-
रिष्याम् ॥

वल्लः । पुं० गुह्यावयपरिमाणे । द्वि-
गुह्ये परिमाणे ॥ साडेगुह्यायाम् ॥
वल्लते । वल्लसंवरणे सखरणेषु ।
य० अच् ॥

वल्लकः । पुं० निष्पात्रे । राजशिव्या-
म् ॥

वल्लकी । स्त्री० वीषायाम् । द्विपञ्चा-
म् ॥ वल्लते । वल्ल० । कुन् । गीरा-
दित्वान्डीप् ॥ सप्तकीवृक्षे ॥

वल्लभः । चि० दयिते । प्रिये ॥ अर्ध-
क्षे ० न० कुलीनाश्ले । सप्तघणतु-
रहमे ॥ अर्धक्षोऽत्रगवाध्यत्र द्रति-
स्वामी ॥ वल्लते० वल्लत्यतिवा । वल्ल०
। रासिबलिभ्यानिच्छभच् ॥

वल्लभपालः । पुं०) उत्तमाश्ल-
वल्लभपालकः । पुं०) पाले ॥ अश्ल-
रक्षके ॥

वल्लभा । स्त्री० प्रियायाम् । प्रियस्वा-
म् ॥

वल्लरम् । न० वल्लुरे ॥

वल्लरिः । स्त्री० मञ्जर्याम् ॥

वल्कथः । पुं० तरुणवत्से । वरिडा०
द्र० भा० ॥ वल्कते । वल्कगतौ ।
वा० भवन् ॥

वल्कयणी । स्त्री० वल्कयिष्याम् ॥

वल्कयिणी । स्त्री० तरुणवत्सायाङ्गि०

। योखडी० द्र० भा० ॥ वल्कयस्तरु-
णवत्सः ० सोख्यस्थाः । अतद्गनि-
ठनाधितौनिः । अट्कुप्वाडिति
णत्वम् । डीप् ॥

वल्किः । अ० वाह्ये ॥ वल्कति । वल्क०
द्रस् ॥ ववयोरभेदः ॥

वल्कु । चि० त्यादिसङ्ख्याम् ॥ विपुले

। भूर्यसि ॥ वल्कते । वल्किवृक्षे ॥

वल्कुत्रंक्षीर्णलोपक्षे ल्युः ॥ श्विष्या०

वल्कादित्वात्० पाचिकीडीप्रभावः ।

डीप्पक्षे० वल्की ॥

वल्कुकः । पुं० कर्कटे ॥ अर्कं ॥ दात्यु

वहुयन्त्रिः

ई । मलखातके ॥ त्रि० बहुभिःक्री
ते ॥ सङ्ख्यायाश्चतिसदन्तायाः
कन् ॥

बहुकण्टकः । पुं० चुद्रगोचुरे । यवा
से ॥ हिन्ताले ॥

बहुकण्टका । स्त्री० अग्निदमन्याम् ॥

बहुकण्टा । स्त्री० कण्टकार्याम् ॥

बहुकन्दः । पुं० शूरये ॥

बहुकन्दा । स्त्री० कर्कश्याम् ॥

बहुकरः । पुं० वक्रयौवे । लघे ॥

त्रि० खलपि ॥ स्रियं बहुकरा ॥

बहुकार्यकर्तारिः । बहुकरोतिभुवसं

नाष्टि । क्रियतश्च बहुपुत्रजोन्निधा

नमित्त्वच् ॥

बहुकरो । स्त्री० बहुकरभार्यायाम् ॥

पुंयोगसन्नपोडीर् ॥ सम्मार्जन्या

म् ॥

बहुकर्षिका । स्त्री० आखुकर्षाम् ।

बहुकूर्चः । पुं० मधुनालिकीरके ॥

बहुक्षमः । पुं० वृष्टे ॥ बहुक्षमते ।

क्षमूप् । ईत्तिक्षमिभ्याश्चैतिथः ॥

बहुगन्धम् । न० त्वचे । पुं० कुन्दुर्कम् ॥

बहुगन्धदा । स्त्री० कस्तूर्याम् ॥

बहुगन्धा । स्त्री० चम्पकलिकायाम् ॥

यूषिकायाम् ॥ कृष्णनीरके ॥

बहुगन्धाक् । वि० कुम्भितबहुधादि

नि । जल्पाके । बहुगन्धावागस्य ॥

बहुयन्त्रिः । पुं० भाडुके ॥ ० रवीय

न्ययोर्यस्मिन् ॥

बहुदुग्धा

बहुच् । पुं० प्रचयविधिपि ॥ सचप्रकृ
तेः पूर्वभवति ॥ प्रकृतेर्लिङ्गचभक्त
तेः । स्वादीपदसमाप्तीतुबहुच्प्रकृ
तिलिङ्गकः ॥

बहुष्णिन्ना । स्त्री० कन्दगुह्याम् ॥

बहुतन्त्रीः । वि० बहुतन्त्रीविशिष्टे ॥ यथा

। बहुतन्त्रीःकायः । बहुतन्त्रीर्यावा ।

बहुतन्त्रिशरीरम् । यत्तन्तन्त्र्योयस्मि

न् । नाडीतन्त्रोःस्त्राङ्गे ० इ० नकम् ॥

बहुतन्त्रीकः । पुं० बहुतन्त्रविशिष्टे ।

यथा । बहुतन्त्रीकः पटः । बहुत-

न्त्रीकावीणा । बहुतन्त्रीकावासः । यत्त

न्तन्त्र्योयस्मिन्कम् ॥

बहुतरक्तण्डिश । पुं० रागीधान्ये ॥

बहुता । स्त्री० बहुत्वे ॥

बहुतिक्ता । स्त्री० काकमाच्याम् ॥

बहुतिथः । वि० यद्सङ्ख्याके ॥

बहुनांपूरणः । तस्यपूरणेऽट् । य

द्बुपूगणसहस्यतियुक् ॥

बहुतणम् । न० तणकल्पे ॥ ईपदस-

मात्र तणम् । विभाषामुभोवद्वच

पुरस्तात् ॥

बहुत्वम् । न० बहुतायाम् । यरीभां

वः । तस्यभावस्त्वतलौ ॥

बहुस्वकः । पुं० ० भूर्जद्रुमे ॥

बहुस्वक्

बहुदुग्धः । पुं० गोधूमे ॥

बहुदुग्धा । स्त्री० यद्दुग्गायाम् । यद्

धीरायांगवि । बहुदुग्धंघस्याम् ॥

बहुपत्रिका

बहुदुग्धिका । स्त्री० स्तु होष्ठजे ।
 बहुधा । अ० अनेकप्रकारे ॥ बहुवः
 प्रकाराः । सङ्ख्यायाविधार्थेधावा ॥
 यद्वा । बहुवारान्० इति० क्रियाभ्या
 वृत्तिगणने० विभाषावहोर्धाऽविप्रकृ
 षकालइतिधा । बहुधाबहुकृत्वा
 दिवससम्भुङ्क्ते ॥
 बहुधान्यः । पुं० वत्सरविशिष्टे ॥ सु-
 मिघ्रंक्षेमसारोग्यं प्रशान्ताः पार्थि
 वाः प्रिये । तस्करोपहतं वित्तं बहु
 धान्यं वरानने ॥ १२ ॥ अतिशय
 धान्यविशिष्टे ॥
 बहुधारम् । न० वर्ज्ये ॥
 बहुनाडिः । त्रि० काये ॥ नाडीतन्
 त्योः स्वाङ्गइतिनकप् ॥
 बहुनाडीकः । त्रि० स्तम्भे ॥ दिवसे
 ॥ बहुनाडीयोयस्मिन् । कप् ॥
 बहुनादः । पुं० शब्दे ॥
 बहुनामा । पुं० असङ्ख्यातनाम्नि
 परमेश्वरे ॥ बहुनिनामानियस्य ॥
 सर्वाण्ये तानिनामानिपरस्यब्रह्मणो
 हरेरितिपुरायोक्तेः ॥
 बहुपट् । त्रि० ईपट्नेपटी । बहुपु
 ष्ठमसुदधे ।
 बहुपत्रः । पुं० पलाशडी भ० अ-
 भक्ते ॥ त्रि० अनेकपत्रयुक्ते ॥
 बहुपत्रा । स्त्री० तरुसौपुष्ये ॥
 बहुपत्रिका । स्त्री० भूम्यामलक्याम् ।
 मेघिकायाम् ॥ महागतावर्याम् ॥

बहुफलः

बहुपत्री । स्त्री० लिङ्गिन्याम् ॥ गृह
 कन्यायाम् ॥ तुलस्याम् ॥ जतुका
 कायाम् ॥ वृहत्याम् ॥ गोरचदुग्धा
 याम् ॥
 बहुपर्णः । पुं० समष्टदृष्टे ॥ त्रि०
 अनेकपत्रयुक्ते ॥
 बहुपर्णिका । स्त्री० आखकख्याम् ॥
 बहुपर्णी । स्त्री० मेघिकायाम् ॥
 बहुणात् । पुं० बट्टवृत्ते ॥
 ॥ बहुवः पादास्य । सङ्ख्यासु-
 पूर्वस्य ॥
 बहुपादः । पुं० बट्टवृत्ते ॥
 बहुपत्रः । त्रि० अनेकसुतविशिष्टे ॥
 बहुपत्रा । स्त्री० भूम्यामलक्याम् ॥
 बहुपुत्री । स्त्री० शतमूल्याम् ।
 बहुपुष्पः । पुं० पारिभद्रवृत्ते ॥
 बहुपुष्पिका । स्त्री० } धातव्याम् ॥
 बहुपुष्पी । स्त्री० }
 बहुप्रवः । पुं० मुञ्जतृणैः ॥ शूकरे ॥
 त्रि० अनेकसन्तानयुक्ते ॥
 बहुप्रतिष्ठः । पुं० अनेकपदसङ्घीर्ष
 पूर्वपद्यविशिष्टव्यवहारे । त्रि० अ-
 नेकप्रतिज्ञायुक्ते ॥
 बहुप्रदः । त्रि० शक्तिदातरि । वदान्ये
 । दानगौण्डे । बहुप्रददाति । प्रे
 दात्तइतिनः ॥
 बहुप्रमूः । स्त्री० क्षामिनायाम् । बहु
 सन्तानप्रसवकारिण्याम् ॥
 बहुफलः । पुं० कदम्बे । नीमे ॥ त्रि०

बहुमूली :

कङ्कति ॥ वीजः फले ॥
 बहुफलता । स्त्री० भूस्वामलवधाम् ॥
 घबिन्नायाम् ॥ मापपण्याम् ॥ का
 कसाच्याम् ॥ चपुष्याम् ॥
 बहुफलिका । स्त्री० भूवर्ध्याम् ॥
 बहुफली । स्त्री० आमलवधाम् ॥ मृगे
 धारौ ॥
 बहुफेना । स्त्री० सातलायाम् ॥
 बहुवणः । पुं० सिंहे ॥ वि० अतिशय
 बलयुक्ते ॥
 बहुमञ्जरी । स्त्री० तुलस्याम् ॥
 बहुमतः । वि० वधूनांसम्भते ॥ नात्य
 न्तं संस्कृतेनैवनात्यन्तं देशभाषया ।
 कथांगोष्ठीपुत्रपर्यङ्गोके बहुमतो भवे
 त् ॥
 बहुमलः । पुं० सौप्तके ॥ वि० अने
 कमलयुक्ते ॥
 बहुमार्गः । पुं० न० ख्वरे ॥ वधूनां
 मार्गः समाहारो वा । वि० अनेक
 पचयुक्ते ॥
 बहुमूर्तिः । स्त्री० वनकांपांसि ॥ वि०
 नानाकारि ॥
 बहुमूर्धा । पुं० विष्णौ ॥
 बहुमूलः । पुं० इक्षते ॥ शिष्यौ ॥
 स्थूलशरे ॥ वि० अनेकमूलयुक्ते ॥
 बहुमूलकः । पुं० इक्षते ॥ न० उ-
 शीरे ॥
 बहुमूला । स्त्री० शतावयाम् ॥
 बहुमूली । स्त्री० माकन्द्याम् ॥

बहुलः :

बहुमूल्यः । वि० महाधने । महार्ध-
 यस्तुनि ॥
 बहुयाज्यः । पुं० अनेकयजमाने ॥
 बहुवीभूर्यासोयाज्यायात्मनीयायस्य ॥
 बहुरम्बिका । स्त्री० मेदायाम् ॥
 बहुरसा । स्त्री० महाज्योतिषांच्याम् ॥
 बहुरुहा । स्त्री० कन्दमुहूच्याम् ॥
 बहुरूपः । पुं० शिष्ये ॥ विष्णौ ॥
 धूनके । सर्जरसे ॥ सरटे ॥ स्मरे ।
 कामदेवे ॥ ब्रह्मणि ॥ कुन्तले ।
 केशि ॥ युद्धप्रभेदे ॥ बालयुवादिरूपे
 देवनरादिरूपे जीवे ॥ बहुरूपद्रवा
 भातिमायया बहुरूपया । रममाथो
 गुणेष्वस्याममाहमिति मन्यते ॥ ना
 नाकृतिगम्यत्वात् ॥ बहूनिरूपास्थ-
 स्य ॥ वि० नानारूपयुक्ते ॥
 बहुरूपकः । पुं० जाह्नकजन्ती ॥
 बहुरूपा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 बहुरेखा । स्त्री० प्रचुरदीर्घचिह्नयाम् ॥
 बहुरेखायुक्तायाः स्त्रियादीपोथया ।
 रेखाभिर्बहुभिः क्तं शंस्रल्पाभिर्ध
 न्चोनताम् ॥ रक्षाभिः मुखमाश्रो
 तिहृष्ट्याभिः प्रेष्यतां वनेत् ॥
 बहुरेताः । पुं० ब्रह्मणि ॥
 बहुरोमा । पुं० नेपे ॥ वि० लोमशे ॥
 बहुलः । पुं० अग्नी ॥ हृष्यपत्ने ॥
 न० विहायसि । आकाशे ॥ सित
 मरिचे ॥ वि० प्राण्ये ॥ हृष्यवर्षे ॥
 बहून्यर्थान्जाति । ला० । शती

वहुवार :

नुपेतिक : ॥ बहुनिवीजानिलाति
वा ॥

बहुलागम्भा । पुं० एलायाम् ॥

बहुलच्छदः । पुं० रक्तशिशौ ॥

बहुलयणम् । न० शौषरके ॥

बहुलवल्कलः । पुं० भूर्ध्वे ॥ चारे
प्रियाले ॥

बहुला । स्त्री० नीलिकायाम् ॥ एला
याम् ॥ गत्रि । घेनी ॥ देवीविशि
षे । टांप् ॥

बहुलाः । स्त्री० भूमि० कृत्तिकासु ॥

बहुलिमा । पुं० । बहुलत्वे । बहुल
स्यभावः । इमनिच् ॥

बहुलौकृतम् । त्रि० अपनीततुच्छधा
न्ये धान्यादौ । पूते ॥ यबहुलंबहु
लमकारि । अभुततद्भावेच्चिः । अ
स्यचौ ॥

बहुवचनम् । न० येनबहुवोर्धाउच्यन्ते
तस्मिन् ॥ बहुनामर्यानांबचनम् ।
यचेः करणेल्युट् । कर्मणिषष्ठ्या
ममासः ॥

बहुवल्कः । पुं० प्रियाले ॥

बहुवर्षी । स्त्री० डोडिचुपे ॥

बहुवारः । पुं० उदाले । शिलीः

श्रं प्रांतके । लसोडा० इ० भा० ॥

बहुवारोविपस्कोटत्रयसर्पकुष्ठनु
त् । मधुरस्तुवरस्तिक्तः केश्रद्यक
फपित्तहृत् ॥ फलमामन्तुविटम्भि

रुचंपित्तकफाक्षितत् । तत्पकं

बहुसन्तति :

मधुरंस्त्रिगुधं श्लेष्मलंशीतलंगुह ॥

बहुवारकः । पुं० श्लेष्मांतके । बहुवा

रे ॥ बह्वन्वारयति । वृज्० । णि

जन्तः । क्तुन्शिल्पिसंज्ञयोरपूर्व-
स्यापि ॥

बहुविधः । त्रि० विविधे । नानारूपे
। पृथग्विधे ॥ बहुबोविधायस्य ॥

बहुविस्तीर्णा । स्त्री० कुषिताकाम् ॥

बहुवीजम् । न० गण्डगात्रे । आह्वये ॥

बहुवीर्यः । पुं० विभीतके ॥ तरङ्ग
लीयशाके ॥ शाल्मलिहृद्ये ॥ मरवे ॥

बहुवीर्या । स्त्री० भूम्यामलक्याम् ॥

बहुव्रीहिः । पुं० प्रायोन्वपदार्थप्रधा-
नेसमासविशिषे ॥ सचसप्तधा ।

द्विपदः । बहुपदः संख्योत्तरः संख्यो
भयंपदः दिगन्तराललक्षणः व्यतिहा

रलक्षणः सहपूर्वपदधीतिभेदात् ॥
त्रि० प्रचुरधान्वयुक्ते ॥

बहुशत्रुः । पुं० चटके ॥

बहुशल्यः । पुं० रक्तखद्विरे ॥ त्रि०
अनेकशल्ययुक्ते ॥

बहुशः । अ० भूरिशद्वर्धे ॥ बहुनि
। बहुल्पाध्यांश्चकारकादन्यतरस्या

म् ॥

बहुशाखः । त्रि० अनेकभेदे ॥

बहुशालः । पुं० क्तुष्णाम् ॥

बहुशिखा । स्त्री० जलपिप्यल्याम् ॥

बहुश्रवा । स्त्री० शबरीतरौ ॥

बहुसन्ततिः । पुं० त्वक्सारप्रभेदे ।

वह्वृची

वेदुर्वासः । इ० गौ० भा० ॥ वि०
अनेकासन्तानवति ॥

वहुसम्पुटः । पुं० विष्णु कन्दे ॥

वहुसारः । पुं० खदिरे ।

वहुसुता । स्त्री० शतमूल्याम् ॥

वहुसू । स्त्री० शुकर्वायाम् ॥ बहुप्रसवायाम् ॥

वहुसूतिः । स्त्री० परेष्टुकायाम् ॥ बहु

पत्यायागवि ॥ वह्नीसूतियं स्थाः ॥

वहुसन्तानप्रसवायाम् ॥

वहुसवा । स्त्री० शक्रकौतुहले ॥ नाना

चरणशीलायाम् ॥

वहुस्वनः । पुं० पंचके ॥ वि० अनेक

शब्दयुक्ते ॥

वह्वपत्न्यः । पुं० शुकरे ॥ मूपके ॥

वि० बहुसन्तानयुक्ते ॥

वह्नाशी । वि० बहुभोजनशीले ॥ वह्ना

शादिशिष्टे ॥

वह्नी । स्त्री० वह्नये । वह्नादित्वान्

डीप् ॥

वह्वक् । स्त्री० अश्वदे ॥ न० भूते

विशेषे ॥

वह्वृचः । पुं० ऋत्विदिनिब्राह्मणे ॥

वह्वृत्तचोऽर्धतव्यायेन । ऋक्

परिच्यः ॥

वह्वृची । स्त्री० चध्वर्वायाम् । अध्व

युशाखाध्यव्याम् ॥ वह्वृत्तचो-

र्धतव्याययासेतिविषयः । अनृच

वह्वृचावर्धतयेवेतिवचनात् ॥

ऋक्परिच्यप्रच्यय समासान्तः

वाणिव्यम्

। यद्यपि० स्त्रीणांस्त्राध्यायाध्ययनं

प्रतिपिडम् ० तथापिपुराकल्पे

ह्येतदासीत् । यथा । पुराकल्पे

पुनारीणामौष्ठीवन्धनमिष्यते ।

अध्यापनञ्च वेदानां सावित्रीवच

नंतयेतियमवचनात् ॥ नीचञ्च

चरणैः । सष्टिजातिप्लान्डी

य् ॥

वा । स्त्री० गते ॥ गन्धने ॥ तन्नुसं

ताने ॥

वाटम् । न० दृढे ॥ प्रतिज्ञायाम् ॥

भृशे । अतिशये ॥ बाहते । बाह

प्रयत्ने । ओष्ठादि । गन्धर्वेति

क्तप्रच्ये० द्युभ्यस्वाक्तेतिनिपातित

म् । वि० अतिशयिनि ॥ क्रिया

विश्लेषणेऽभ्रक्रीयत्वम् । द्रव्यविज्ञे

यणत्वे तुवाच्यलिङ्गत्वम् ॥

वाण्यः । पुं० पशययवर्गे ।

वाणि । स्त्री० वहादीनायपनक्रिया

याम् । व्यूती ॥

वाणिलः । पुं० वणिजि ॥ बाहवाऽ

म्ली ॥ पणते । पण० । पणे रिच्वा

देश्य । स्वार्थेऽप्रञ्जाद्यण् ॥

वाणिलकः । पुं० वणिजि । बाहवा

म्ली । धूर्त् ॥

वाणिव्यम् । न० सख्यानृताख्यवैश्य

हृत्तौ । वणिव्यायाम् । क्रयविक्रया

दिलक्षणे वणिलकस्त्वणि । वणि

जाकस्त्वभाषोबा । ब्राह्मणादित्वा

बाधक :

तृष्यञ् ॥

वाणिनी । स्त्री० नक्तक्याम् ॥ ह्येका
याम् । मत्तयोषायाम् ॥ विदग्ध
वनितायाम् । अयश्च्यवयति ।
यणशब्दे । आयश्च्यकिति० यच्चादि
त्वाद्वाणिनिः । यवयोरैक्यं ॥

वाणी । स्त्री० वाख्याम् ॥

बाधः । पुं० प्रतिबन्धके । व्याघाते ॥
अन्वयानुपपत्तौ ॥ अतिदिष्टपदार्थं
निवृत्तौ ॥ ज्ञानान्तरेणविषयासत्त्व
प्रतीतौ ॥ न्यायमते साध्याभाव
वत्पक्षे ॥ य० । ऋदोर्वाङ्गिमा
न् ॥

बाधकः । पुं० प्रतिबंधके ॥ आधिक्यं
बाधकत्वे हेतुः । बाधते । बाध् ०
। ख्वल् ॥ स्त्रीणारोगविशिषे ॥
यथा । रक्तमाद्रीतवाधपीचाङ्कुरी
जलकुमारकः । चतुर्विधोवाधकः
स्यात् स्त्रीणांमुद्रिविभाधितः ॥
तेषांस्वभावंवच्यासिद्यथाशास्त्रंवि
धानतः । एतेषांपूजनकार्यंज
नै । सन्नानकाङ्क्षिभिः ॥ निः
सारखंस्वापनश्चवलिदानंजपस्तथा
कर्त्तव्यो गुरुवाक्येन यथाशास्त्रं
विचक्षणैः ॥ चतुर्विधोवाधक
स्तुजायते ऋतुकालतः । तस्य
लक्षणंयथा । व्यधाकव्यांतयानाभेर
धः पाश्वे स्तनेऽपिच । रक्तमाद्री
प्रदोषेणजायतेफलहीनता ॥ भास-

वाधितः

मेकं हयंवापि ऋतुयोगो भवेद्यदि ।
रक्तमाद्रीप्रदोषेणफलहीनातदा भवेत्
॥ इतिरक्तमाद्याःनेत्रेहस्तेभुवेज्ज्वा
लायोनौचैवविशेषतः । लालासंयु
तरक्तक्षुपठीवाधकयोगतः ॥ भासै
केन भवेद्यस्याऋतुध्यानं हयंतथा ।
मलिना रक्तयोनिः स्यात् पठीवा
धकयोगतः ॥ इतिषष्ठाः ॥ उड्
गोगुरुतादेहेरक्तस्त्रावीभवेद्दुर्गु । ना
भेरघोभवेच्छूलंवाङ्कुरः सतुवाधकः
॥ ऋतुहीनाचतुर्मासं चिमासंवाभवे
द्यदि । कथाद्रीकरपादेचज्वालाचा
ङ्कुरयोगतः ॥ इतिचाङ्कुरः ॥ स
शूलाचसगर्भाचशुद्धदेहात्परिक्रिका ।
जलकुमारस्यदोषेणजायते बलहीन
ता ॥ याकुशाद्रीभवेत्सूलावहुका
लऋतुसथा । गुरुस्तनीखल्परक्ता
जलकुमारस्यद्रूपयात् ॥ इतिजलकु
मारस्य ॥ इतिवैद्यकम् ॥ धि० वा
धाजनके ॥

वाधनम् । न० पीडायाम् ॥ प्रतिबंध
के ॥

वाधा । स्त्री० टु, खे । पीडायाम् ॥ नि
षेधे ॥ बाधूलीडने । गुरोश्चैत्वः ॥

वाधितः । पुं० हेत्वाभासविशिषे ॥ यस्य
साध्याभावः प्रमाणेननिश्चितः स
वाधितः । यथा । वङ्गिरनुष्पीद्रव्य
त्वादिति । अत्रानुष्पात्वंसाध्याभावः
। उष्पात्वंस्पर्शेनपत्वक्षेणगृह्यते० इ-

वांधवः

तिवाधितत्वम् ॥ वि० वाधायुक्ते ॥
पीडिते ॥ तारकादित्वादितच् ।
निबृत्ते ।

वाधिर्यम् । न० वधिरत्वे ॥ वधिरस्य
भावः । ध्यञ् ॥ कर्णरोगविशेषे ।
तस्यनिदानम् वधिरिऽवलोकनौघम् ।
। श्लेषधनुः । शुष्कमूलकशुष्कीनां
चारोहिद्रुलनागरम् । शक्रचतुर्गु
शंद्द्यासैलमेतैर्धिपाचयेत् । वाधि
र्यकर्णशूलस्यपूयसावस्यकर्णयोः ।
ह्रमयस्ययिनश्चान्तिं तैलस्वास्त्रप्रपूर
णार्त् ॥

वाध्यः । वि० निराकरणयोग्ये । वा
धितव्ये । वाधनीये ॥ न्यूनत्वधा
भ्यत्वे हेतुः ॥

वांधकनेयः । पुं० बंधुने । असतौ
सुते ॥ कौलटये ॥ बंधववाचपत्य
म् । स्त्रीभ्योऽशिबल्यार्यादित्वा
दिनडादेशश्च ॥

वांधवः । पुं० मित्रं । सुहृदि ॥ सगो
त्रे । बंधो । ज्ञातौ । स्वजने ॥ वां
धवान्निविधाः । आत्मवांधवाः० पितृ
वांधवाः० मातृवांधवाश्च । ययोक्त
म् । आत्मपितृष्वसुः पुत्राभात्स
मातृष्वसुः सुताः । आत्ममातुल
पुत्राद्यविज्ञेयात्मात्मवांधवाः ॥ पि
तुः पितृष्वसुः पुत्राः पितुर्मातृ
ष्वसुः सुताः । पितुर्मातुलपुत्राद्य
विज्ञेयाः पितृवांधवाः ॥ मातुः

वालः

पितृष्वसुः पुत्राभातुर्मातृष्वसुः सु
ताः । मातुर्मातुलपुत्राद्यविज्ञेया
मातृवांधवाः ॥ प्रुति ॥ बंधुरिव ।
प्रज्ञादायण् ॥

वाभ्वी । स्त्री० दुर्गाद्याम् ॥ पण्यवभ
वौम् ॥

वारकः । पुं० अश्वगती ॥ वि० निधि
धके ॥

वारकौ । पुं० श्वरी ॥ चिन्नाश्वे ॥
पर्णाजीविनि ॥ पयोधौ ॥

वारकीरः । पुं० शारयाडिभि ॥ वा
डवे ॥ यूकायाम् ॥ वैशिविधिन्या
म् ॥ नीराजिताह्वये ॥

वारणः । पुं० मतङ्गले ॥ न० प्रतिधि
धे ॥

वारवाणः । पुं० कञ्चुके ॥

वार्वटीरः । पुं० रङ्गे । चपुणि ।
आन्वास्थिः । अङ्कुरे ॥ गणिकासुते ॥

वालः । पुं० कुन्तलि । चिकुरि । कचे ॥

॥ अश्वत्थवालके । किशोरे ॥ अश्वत्थ

वालधौ । इमपुच्छे ॥ नारिकेलि ॥

पञ्चवर्षीवहसिनि ॥ य० । पञ्चवर्षी

श्लोवालः स्यात्पोतोदश्वर्षकः ।

इति ॥ पुच्छे ॥ मल्लविशेषे ॥ पुं०

न० श्लेषरे । बर्हिष्ठे । लदीच्छे ।

वाला० इ० प्र० गन्धद्रव्ये । सुग-

न्ध्रिवाला० इ० च० भा० ॥ पि०

मूर्त्ते ॥ पविर्विनि । शास्त्रार्थवि-

वेकज्ञानशून्ये । अल्पप्रज्ञे ॥ धर्म

बालः

के । माणवके ॥ अप्राप्तव्यवहारे ।
 पञ्चदशवर्षादनधिकवयस्के इतिक-
 क्षित् । षोडशवर्षपर्यन्तप्रथमवय-
 स्के ॥ यथा । आप्रोडशाश्वेहालो-
 यावत्चौरनिवर्त्तकः । इ० ॥ अत्र
 सुश्रुतः । जनषोडशवर्षस्तुनरोऽश-
 लोनिगद्यते । त्रिविधःसोपिटुग्धाशी
 दुग्धान्नाशीतथात्रभुक् दुग्धाशीवर्ष
 पयस्तदुग्धान्नाशीशरइयम् । तदुत्तरं
 स । द्वाशीएवंबालस्त्रिधासतइति ॥
 अन्यत्राप्युक्तम् । आप्रोडशाश्वेहा-
 लस्तस्यास्ततडच्यते । इवः स्यात्
 समतेरुद्धैवर्षीयान्नवतेः परम् ॥ इ०
 ॥ अनायबालहृदानारचिकाःसर्वदेव
 ताः ॥ अथबालपरिचर्याविधिः ।
 बालमहेसुखंदद्यान्नचैतन्तर्जयेत्क
 चित् । सप्तसावीधयेन्नैवनायोग्यमु-
 पवेशयेत् ॥ अयोग्यमुपवेशनासमर्थ
 म् । नाकृष्यस्यापयेत्क्रीडेनक्षिप्र-
 शयनेक्षिपेत् । रोदयेन्नक्षिप्तकार्ये
 विधिसावश्यकंविना ॥ आवश्यको-
 विधिर्भेषजदानतैलाभ्यङ्गोदत्तना-
 दिः । तच्चित्तमनुवर्त्तेतत्सदैवानु-
 मोदयेत् । संसेवितमनाएवंनिच्य-
 सेवाभिवर्द्धयेत् ॥ बालातपतडिडृ-
 टिधूमानलज्जलादितः । निम्नोच्च-
 स्थानतस्यापिरचेद्दालंप्रयत्नतः ॥
 बालस्यसमाहितान्याह । अभ्यङ्गो
 वर्त्तनेस्नानंनचयीरञ्जनंतथा । वस

बालखिल्यः

नंमृदुयत्तचतयासृदनुलेपनम् ॥
 जम्भप्रभृतिपथ्यानिबालस्यैतानि-
 सर्वथा ॥ बालस्यकवलादेः समय
 माह । कवलः पञ्चमाहर्षांशिते-
 स्यैवमैशुनमिति । वलति । बलप्रा-
 यणे । ज्वलितीतिः । बाडते ।
 बाडृषाज्ञाव्ये । पचाद्यज्वा ॥
 यदा । बल्यते । बलसंशरणे । कर्म
 णिषब् ॥ बालयति । अन्तात्प-
 चाद्यज्वा ॥ कर्मैकादशवर्षस्यपञ्चव-
 र्षाधिकस्यच । चरेद्गुरुः । सुष्टंदापि
 प्रायश्चित्तंविशुद्ध्यै ॥ ततोऽन्यूनंतर
 स्याम्यनापराधीनपातकम् । नर्षा
 सरालदण्डोपिप्रायश्चित्तंनैविद्यते
 इत्यहगिराः ॥ ॥ ॥ ॥
 बालशः । पुं० शिशौ ॥ अत्रे ॥ हयबाल
 धीः ॥ हस्तिपुच्छे ॥ अङ्गुरीयके ॥
 ह्रीवरे । सुगन्धियाला० इ० प्र० ॥
 बालकंशीतलंरुजलघुदीपनपाचन-
 म् । इहासारुचिवीसर्षद्विगस्वे-
 तिसारहृत् ॥ बलये । केशे ॥ निर्व-
 ले ॥ ॥ ॥ ॥
 बालकप्रिया । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम्
 ॥ कदल्याम् ॥
 बालकामिः । पुं० केशकीटे ॥ ॥
 बालक्रीडनम् । न० बालकखिलाया-
 म् ॥ ॥ ॥ ॥
 बालक्रीडनकः । पुं० कपडंके ॥
 बालखिल्यः । पुं० तपोविशेषलब्धे-

बाधधि :

संप्रकेतापसानरे । नयान्तलब्धे पू
 र्वसंज्ञितध्यागिनि ॥ मुनिविशेषेषु
 ॥ केशजातावालखिल्याः ॥ वेके
 शास्त्रीवालखिल्या इतिश्रुतेः ॥
 बालगर्भिणी । स्त्री० प्रथमगर्भव-ध्यां
 नकि । प्रथीन्नाम् ॥ बालाचा-
 सौगर्भिणीच ॥
 बालगोपालः । पुं० श्रीकृष्णमूर्त्तिं
 विशिषि ॥
 बालयज्ञः । पुं० बालकइत्ययद्विशिषि
 ॥ यथा बालयज्ञाचनाचारात्पी
 छयन्निशिभुंयतः । तस्मात्तद्वप-
 नगैभ्योरक्षेहाखं प्रथमतः ॥ पद्यते-
 र्मानामादि । स्कन्दयज्ञस्तुप्रथमः
 स्कन्दापस्मार्णवच । शकुनीरेवरी
 चैवपूतनागभ्रपूतना । पूतनाशी-
 तपूर्वाधतचैवमुखमण्डिका । नव
 नोनैननीयत्प्रोक्तावालचायथमी ॥
 बालधर्म्यः । पुं० सिधसेने ॥ क्वार्ति
 क्षिये ॥
 बालजीवनम् । न० चौरि । दुग्धि ॥
 बालतनयः । पुं० खद्विरे ॥ धालाः
 तनयाः पचाथ्यस्य ॥ बालकपुत्रे ॥
 बालतन्त्रम् । न० सुमारभृत्यायाम् । ग
 र्भिस्यविषये । बालचिकित्सायाम् ॥
 बालव्रणम् । न० शर्पे । नयव्रणे ॥
 बालव्रणम् ॥
 बालधिः । पुं० क्षेत्रमंयुते० लाङ्गुलि ॥
 बालाधीयन्ते ऽच । करसाधिकारणे

बालमूलकम्

तिक्षिः ॥
 बालपत्रः । पुं० खद्विरे ॥ यवास्ते ॥
 दुरालभायाम् ॥ न० नूतनपर्णे ॥
 बालपत्रकः । पुं० खद्विरुक्षे ॥
 बालपाश्या । स्त्री० पारितष्यायाम् ।
 सीमन्तस्थितायांस्त्रयांदिपट्टिकाया
 म् ॥ वन्दी० वेशी० इ० भा० ।
 सिंति० इ० गौ० भा० ॥ बालपाशे
 ॥ केशसमूहेसाधुः । तत्रसाधुरिति
 वत् ॥ बालीयुपाश्यामाशसमूहोवा ॥
 बालपुष्पिका । स्त्री० दृष्टिवा
 बालपुष्पी । स्त्री० दृष्टि
 बालभद्रः । पुं० विषभेदे । शास्त्र
 बालभद्रकः) पुं० वि ॥
 बालभैषज्यम् । न० रसाञ्जने ॥ बाल
 सौषधे ॥
 बालभोग्यः । पुं० चदस्ते ॥ चि० धा
 लकभघशीये ॥
 बालसुकुन्दः । पुं० श्रीधिष्मूर्त्त्यन्तरे
 ॥ यथा । करारविन्दे नपद्दारविन्दं
 नुखारविन्देयिनिविशयगतम् । बट
 स्यपत्रस्रपुटे शयानं बालसुकुन्दमन
 सास्मरामि ॥
 बालमूलकम् । न० लघुमूलके ॥ मूल
 कांषालकंदचंच्चक्षुर्ध्यां पाचनंलघु ।
 दीपचयज्वरप्रवातनासाकृच्छान्तिरो
 गनुत् ॥ नष्टत्ववेवरुधीणं सुदो
 यत्रयप्रदम् । श्री हसिष्ठं तदेवस्याहो
 षचययिनाशनम् ॥

बालः

बालखिल्यः

के । माणवके ॥ अप्राप्तव्यवहारे ।
पञ्चदशवर्षादनधिकशयस्के इतिक-
श्चित् । षोडशवर्षपर्यन्तप्रथमवय-
स्के ॥ यथा । आपोडशास्त्रवेहालो-
यावत्चीरनिवर्त्तकः । इ० ॥ अत्र
सुश्रुतः । जनषोडशवर्षस्तुरीया-
लोनिगद्यते । त्रिविधः सोपिदुग्धाशी
दुग्धान्नाशीतयान्नमुक् । दुग्धाशीवर्ष
पयस्तदुग्धान्नाशीशरद्वयम् । तदुत्तरं
स । दन्नाशी एवं बालस्त्रिधामतइति ॥
अन्यत्राप्युक्तम् । आपोडशास्त्रवेहा-
लस्तरुणस्ततश्च्यते । इवः स्यात्
सप्ततेरुर्द्विवर्षीयान्नवतीः परम् ॥-इ०
॥ अनाथबालब्रह्मज्ञानारक्षिकाः सर्वदेव
ताः ॥ अथबालपरिचर्याविधिः ।
बालसङ्घे सुखं दद्यान्नचैनंतर्जयेत्क
चित् । सहसा बोधयेन्नैवनाथोग्यसु-
पवेशयेत् ॥ अथोग्यसुपवेशनासमर्थ
म् । नाह्वयस्यापयेत्क्रीडे-
शयनेहिपेत् । शोभते

० चरते । पुं० पञ्चचोरे । सिंहके
ली । मञ्जुबोधे । पूर्वजिने ॥
बालसंध्याभः । पुं० अरुणवर्णे ॥
त्रि० तद्वृत्ति ।
बालसूर्यः । पुं० उदितमात्रेऽर्के ॥
न० वैदूर्यमणौ ॥
बालहस्तः । पुं० केशयुक्ताङ्गुलीसो
। बालधौ ॥ बालः ० हस्तद्रव-
दंशादिवारकत्वात् ॥

शरत् । स्त्री० कुश्याम् ॥ योपायाम् ॥

नन्ददुयत्तञ्चतयासृष्टनुलेपनम् ॥
बन्धप्रभृतिपथ्यानिबालधैतानि-
सर्वथा ॥ बालक्षकवलादेः समव
माह । कबलः पञ्चमाहर्षादिंशते-
स्यैवमैधुनमिति ० बलति । बलप्रा-
णने । ज्वलितीतिथः । वाडते ।
वाडृष्णाप्राव्ये । पचाद्यज्वा ॥
यहा । बल्यते । बलसंशरणे । कर्म
विषय् ॥ बालयति ॥ ग्यन्तात्प-
चाद्यज्वा ॥ जनैकादशवर्षस्यपञ्चव
र्षाधिकस्य च । चरेद्गुरुः । सुदृढापि
प्रायश्चित्तविशुद्धये ॥ ततोन्वूनतर
स्वाम्यनापराधीनपरोत्तकम् । नंचां
शरत्तदण्डोपि प्रायश्चित्तनमिद्यते
इत्यङ्गिराः । ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
बालकाः । पुं० शिशौ ॥ अज्ञे ॥ ह्यबाल
धौ । इतिपुष्पे ॥ अङ्गुरीयके ॥

श्रीकृष्णः ॥ नन्दः ॥ दशैवावालाः ॥ ततएव दधि

प्रभाते मैधुनं निद्रासद्यः प्राणहरा
षिषट् ॥

बालिः । पुं० ऐन्द्रे । सुयीववानर
भ्रातरि ॥

बालिका । स्त्री० बालायाम् । कन्याया
म् ॥ बालुकायाम् ॥ पत्रकाहलाया
म् । पिप्पलीलायाम् ॥ बार्धभूषणे ।
बाजी० इति० भा० ॥

बालखिल्यः । पुं० षट्पिदिशिषु ॥
पुलस्त्यकन्यावासंज्ञत्वात् ॥ प्रातोः प-
टिसहस्रस्यैवकपुष्पेषु ॥ तेषां
हपरिभाषाः ॥

वाचधि :

संज्ञकेतापसानारे । नयात्रलब्धे पू
 र्वसंस्थितध्यागिनि । मुनिविशेषेयु
 ॥ केशवात्तावालखिल्या : ॥ येके
 शास्त्री वालखिल्या इतिश्रुतेः ॥
 बालगर्भिणी । स्त्री० प्रथमगर्भव-र्या
 नधि । प्रष्टीछाम् ॥ पाक्षाचा-
 सौगर्भिणीच ॥
 वाचगोपाल : । पुं० धीरुष्वमूर्त्ति
 विशेषे ॥
 बालयज्ञः । पुं० बालयज्ञद्वयविधि
 ॥ यथा बालयज्ञाचनाचारात्भी
 ह्यन्तिश्रियुंयतः । तस्मात्तद्वप-
 र्गर्भेभ्योरक्षेहात्प्रयत्नतः ॥ अयत्त-
 र्नांनामामि । स्कन्दयज्ञप्रथमः
 स्कन्दापचारपञ्च । शकुनीरेवती
 चैवपूतनागन्धपूतना । पूतनागी-
 वालिहत्या । पुं० योः क्लिप्ता । नय
 वाली । स्त्री० मेधे ॥ स्वनाखाप्रसि
 द्धिः । पलाकारविशेषे ॥
 वालीशः । पुं० गूलुच्छरीरे ।
 बालुः । स्त्री० एलबालुजनास्त्रिगंधद्र
 व्ये ॥
 बालुकम् । न० एलबालुशे ॥ वराते
 । बलप्रायणे । वा० उप् । चार्त्तिक
 न् । पुं० पानीयामगके ।
 बालुका । स्त्री० निकतासु बालु-
 द् । भा० ॥ बालुकाविगुनाजीता
 त्वोरः धतनागिनी । टाप् । क
 पूरे । सख्याम् । रक्षाविशेषे ॥

वाचमूलकम्

तिदिः ।
 बालपत्रः । पुं० खदिरं ॥ यवाति ॥
 दुरालभायाम् ॥ न० नूतनपर्षे ॥
 बालपत्रकः । पुं० खदिरवृक्षे ॥
 बालपाश्या । स्त्री० पारितोष्यायाम् ।
 मीमनास्त्रितायांस्त्र्यादिपट्टिकाया
 म् ॥ यन्दी० वेणी० द्र० भा० ।
 सिति० द्र० गौ० भा० ॥ बालपाश्रि
 ॥ केशसमूहेसाधुः । तपसाधुरिति
 यत् ॥ वालीयुपाश्यापागसमूहोवा ॥
 बालपुष्पिका । स्त्री० ययिका
 बालपुष्पी । स्त्री० ययि
 बालभद्रः । पुं० विद्यभेदे । शास्त्र
 बालभद्रकः) पुं० वे ॥
 बालभेषजम् । न० रसाश्चरी ॥ बाल
 खौपधे ॥
 बालभेष्यः । पुं० अयसे ॥ पि० वा
 चधर्षी ॥
 बालुकाय दे । श्रीविष्णोर्मूर्त्त्यन्तरे
 मयमहाकगुनाहनप्रतिम
 गांमार्द्वं क स्वानीत्वावाक्कमागय
 न् । श्रवाशतत्रकवामर्त्तौ दोन्व
 मवोहति ॥ द्र० भा० प्र० ॥
 बालुकी । स्त्री० कर्दवीभेदे । पट्टकमा
 याम् । जिन्धकमायाम् ॥ बालुकी
 मातृगमनोमीताद्व्यायमापत्ता ।
 विशाल्यमनोद्व्याकुलते कामरीन
 सा । स्वाहा बालुकीमर्द्वर्षेयद्वेष
 र्थरिभवात्तापसुपिषत्तापस्य

वाल्मीकीय :

क्षिप्रं करोति खलु पीनसमर्षं पक्वाप-
जात्सतीवमधुराफलकारिणी च ॥

पुं० रा० नि० ॥

वालुका । स्त्री०) इवांरी । कर्कष्याम् ॥
वालुहो ।

वालुकः । पुं० विपप्रभेदे ।

वालेयः । पुं० गर्दभे ॥ रासभे ॥

अद्धारवत्तयाम् ॥ दैत्यविशेषे ॥ चा

शक्यमूलके ॥ वि० मृदौ । कीमले

॥ वलिधिते । वल्यर्थे । पूजायोग्ये

बलयेत्तपहारायशितम् । हृदिरुप

धिक्लेष्टञ् ॥ दक्षिरपत्यंश । गृह्या

दित्वात्० टञ् ॥

वालेयशाकः । पुं० अद्धारवत्तयाम् ।

वर्षरे । भाग्याम् ॥ वालेयस्यशाकः

। गर्दभभक्षशाकत्वात् ॥

वाल्लेष्टः । पुं० बदरे ॥ वि० घालका

भिलधिते ॥

वाल्लोपशीतम् । न० वाल्लोपरिधान-

बन्धे । पञ्चावटे ॥

वाल्मीकिः । पुं० मुनिविशेषे । रामा

यण्यत्तारि ॥ वल्मीकस्तनाकोरपत्य

म् । वल्मीकप्रभवोयस्मात्तस्माद्वा

ल्मीकिरित्यसाविति वल्मीकवर्तीति

वल्मीकप्रभत्वेनगौणपुत्रादिवद्गौ

णमस्यवल्मीकापत्यत्वंगृहीत्यैवसाधु

रपत्यार्थः ॥ यथा । वल्मीकद्रुति०

ऋषिदिशेषस्यसंज्ञित्वाद् ॥

वाल्मीकीयः । वि० वाल्लोक्सिस्वन्धि

वाहुः

नि । तस्ये दमित्यर्थे । वृषाच्छः ।

वाल्म्यम् । न० अस्याविशेषे । शै-

श्वे ॥ तिथिर्षमन्तंवाल्म्यमित्यु

क्तेः पञ्चदशवर्षपर्यन्तावस्थायामि-

त्यर्थः ॥ चापत्ये ॥ ज्ञानि

मोवस्थाविशेषे । ज्ञानमनाविष्कु

र्यद्भगवितत्वे । दन्तदर्पाह्वारादिरा

हृष्ये । युक्तितः श्रुतार्थानुसन्धान

कुशलत्वे ॥ बालस्यभावः कर्मवा ।

। ब्राह्मणादित्वात्प्यञ् । पुरोहि

तादित्वाद्यम्वा ॥

वाप्यः । पुं० न० नेत्रजले । जलपि

॥ वाधतेनेत्रम् । वाधुः । ख्यपि

ख्यशयवाच्यरूपपर्यंतख्याः । इति

पप्रत्ययः ॥ धातोः षादेशश्चनिपा

त्यते ॥ वाप्यमूपाश्च० इत्यनरः ॥

वाहुः । पुं० स्त्री० अघादङ्गुल्ययप

र्यन्तावयवविशेषे । मुले । प्रवेष्टे ।

दोषि । वांङ्० इ० भा० ॥ अघ-

शुभाशुभलक्षणंयथा । अहहवाहुः

पुरुषोवधवन्धमवाप्नुयात् । दीर्घधा

हुर्भवेद्वाजासमुद्रवचनंयथा ॥ प्रल

खवाहुरैश्वर्यंप्राप्नुयाद्गुणसयुतम् ।

दुस्ववाहुर्भवेहासः परंप्रप्यकारसा

या । वामावर्तमुजायेतुयेचदीर्घभु

जानरः ॥ संपूर्णवाह्वीयेतुराजान

स्तेप्रकीर्तिता इति० ॥ कूर्परस्त्रीर्ष

भागे ॥ वाधते । वाधुः । अर्जिह

शिकस्यमिपयिवाधान्निपशितुक्

वाहुदा

धुक्दीर्घहकाराद्यै तिकुर्हृद्याऽन्त्य
स्य ॥ सगणे० पुं० ॥ रवेः पाश्र्वं
गे ॥

वाहुकः । पुं० नलाभिधनृपे । मुख्य
शोकै । अश्वविदि । नैपथे ॥
विं० वाहुभ्यांतरतियस्तस्मिन् ॥
नौद्व्यचठम् । स्त्रियाम्० । वाहु
का ॥

वाहुकुण्डः । वि० कुण्डितावाहुयुक्ते
। कुम्भे । दीर्गङ्गौ ॥

वाहुकुण्डः । पुं० गरुति । पक्षे ।
पतचे । पङ्ख० पू० भा० ॥

वाहुजः । पुं० क्षत्रिये । कीरे ॥
स्वयञ्जाततिले ॥ वि० वाहुजाते
॥ वाहुभ्यांजातः । पञ्चस्यामजा
तावितिङः ॥ वाहोर्जातोवा । स
प्तस्यांजनेडः ॥

वाहुचाणम् । न० अस्त्राघातवारणा
र्थं वाहुनडलीहादौ । वाहुली ॥

वाहुदणौ । पुं० इन्द्रे ॥

वाहुशः । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥ सैत
वाहिन्यांनद्याम् ॥ कदाचिद्विष्वि
तस्यर्षे भांतुः शून्याश्रमेफलभक्त
याद्राजावाहूदित्रौ०तीचारताप
स्तरान्तमजातावित्त्वतः ०वाहू
दित्रौटक्तयतोलिखितस्यर्षेः । उडा
ज् ॥ आतीनुभे तिकः ॥ यदा
। वहुटस्यकार्तवीर्यस्य यम् । ते
नायतारितत्वात् । तस्ये दमित्य

वाहुसहस्रभृत्

ण् ॥

वाहुभूषा । स्त्री० केयूरे ॥ वाहुभूष
णमाचे ॥

वाहुभूलम् । न० कर्चे । काख० इ०
भा० ॥ वाहोर्भूलम् ॥

वाहुयुद्धम् । न० नियुद्धे । दीर्घ्याम्
सड्यामे । वाहुभिर्युद्धम् ॥

वाहुलः । पुं० कार्तिकमासे । कर्के
॥ बहुलाह्वतिका० तयायुक्तापीर्या
मासी० वाहुली । वाहुलीपीर्या
मासस्थिन् । साम्निन्पीर्यामासी
खण् ॥ अमौ ॥ शाक्यमुनेः सुते
। यशोधरये ॥ न० वाहुचार्ये ॥

वाहुलकम् । न० प्राचुर्ये ॥ यथा ।
कचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः
क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेश । विधे
विधानम् बहुधासमौच्य चतुर्वि
धंवाहुलकं वदन्ति ॥ बहुलस्य भा
वः । इन्द्रमनीन्द्रादिभ्यश्चे तिसु
ब् ॥

वाहुलेयः । पुं० कार्तिकेये । गुह्ये ।
स्कन्टे ॥ बहुलानां कृत्तिकानाम
पत्न्यन् । स्त्रीभ्योठक् ॥

वाहुस्यम् । न० बहुत्ये ॥ बहुलस्य
भाषः । घ्यञ् ॥

वाहुशर्वा । पुं० इन्द्रे ॥ वाहोः
स्वोद्योरेवशर्द्धीर्यादस्य ॥

वाहुसहस्रभृत् । पुं० कार्तवीर्यार्जुने
॥ वाहुनांसहस्रम् ० विभक्ति

वाल्मीकीय :

चिप्रं करोति खलु पीनसमर्षपक्षाप-
क्षात्पतीयमधुराफलकारिणी च ॥

पु० रा० नि० ॥

वालुङ्गा । स्त्री०) इवांरी । कर्कश्याम् ॥
वालुङ्गी ।

वालुकः । पुं० विप्रप्रभेदे ।

वालियः । पुं० गर्दभे ॥ रासभे ॥

अहारवध्याम् ॥ दैत्यविशेषे ॥ वा

शक्यमूलके ॥ वि० मृदौ । कीमले

॥ वलिपिते । बल्यर्थे । पूजायोग्ये

बलये उपहाराय शितम् । अदिरुप

धिवले ङे ॥ खिरपत्यंवा । गृह्या

दित्वात्० ङञ् ॥

वालियशाकः । पुं० अहारवध्याम् ।

वर्षरे । भाग्याम् ॥ वालियस्यशाकः

। गर्दभमघशाकत्वात् ॥

वालितः । पुं० बहरे ॥ वि० बालका

भिलपिते ॥

वालीपधीतम् । न० वाङ्मोपरिधान-

बन्धे । पञ्चावटे ॥

वाल्मीकिः । पुं० मुनिविशेषे । रामा

यथवत्तरि । बल्मीकस्य नाकोरपत्य

म् । बल्मीकप्रभवो यस्मात् तस्मादा

ल्मीकिरित्यस्य इति ब्रह्मवैवर्त्तस्ये

बल्मीकप्रभवत्वेन गौणपुत्रादिवद्गौ

णस्य बल्मीकापत्यत्वं गृहीत्वैव साधु

रपत्यार्थः ॥ यथा । बल्मीकद्रुति०

अधिविशेषस्य संज्ञेत्वाद्वाहुः ॥

वाल्मीकीयः । वि० बाल्मीकिसम्बन्धि

वाहुः

नि ॥ तस्मिन् दमित्यर्थे । इवाञ्चः ।

वाल्यम् । न० अस्त्रविशेषे । शै-

शवे ॥ तिथिर्षमत्तं बाल्यमित्यु

क्तिः पञ्चदशवर्षपर्यन्तावस्थायामि-

त्यर्थः ॥ चापल्ये ॥ ज्ञानि

नो बस्याविशेषे । ज्ञानमनाविष्कु

र्धन्नगर्वितत्वे । दम्भदर्पाङ्गारादिरा

ङ्गिष्वे । युक्तिः श्रुतायां नुसन्धान

कुशलत्वे ॥ बालस्यभावः कर्मवा ।

। ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । पुरोहि

तादित्वाद्यम्वा ॥

वाप्यः । पुं० न० नेत्रकले । जप्यणि

॥ वाधतेनेचम् । वाधु० । खप्यणि

रूपशय्यावापरूपपर्यंतस्थाः । इति

पप्रत्ययः ॥ धातोः पादेशश्च निपा

त्यते ॥ वाप्यमूपाशु० इत्यमरः ॥

वाहुः । पुं० स्त्री० कक्षादङ्गुल्यप

र्यन्तावयवविशेषे । भुजे । प्रवेष्टे ।

दीप्ति । वाङ्० इ० भा० ॥ अश्व-

शुभाशुभलक्षणं यथा । उद्वहवाहुः

पुरुषो बधवन्मवाप्तुयात् । दीर्घवा

हुर्भवेद्वाजासमुद्रवचनं यथा ॥ प्रल

स्ववाहुरैश्वर्यप्राप्तुयाद्वाहुषसंयुतम् ।

इत्स्ववाहुर्भवेहासः परंप्रप्यकरसा

या । यामावर्तमुजायेतुयेचदीर्घ

धानरः ॥ संपूर्णवाङ्मोयेतुराजान

स्तप्रकीर्तिता इति ॥ कूर्परस्योर्भ

भागे ॥ वाधते । वाधु० । अर्जिङ्

वाङ्मूला

धुक्दीर्घहकाराच्च तिकुर्हृष्टान्त्व
स्य ॥ सगणे ॥ पुं० ॥ रवेः पाश्र्व
गे ॥

वाङ्मूलकः । पुं० नलामिधनृषे । पुच्छ
श्लोके । अश्वविदि । नैपथे ॥
चिं० वाङ्मूलांतरतियस्तस्मिन् ॥
नौद्व्यचष्टन् । स्त्रियाम्० । वाङ्
का ॥

वाङ्मुल्लः । वि० कुशितवाङ्मुल्ले
। कुम्भे । दोग्ढी ॥

वाङ्मुल्लयः । पुं० गरुति । पत्रे ।
पतत्रे । पङ्ख० इ० भा० ॥

वाङ्मुल्लः । पुं० क्षत्रिये । कीरे ॥
खयञ्जाततिले ॥ वि० वाङ्मुलाति
॥ वाङ्मूलाजातः । पञ्चम्यामला
तावितिङः ॥ वाङ्मूलाजातोवा । स
प्रम्यांजलेडः ॥

वाङ्मुलायम् । न० अस्त्राघातवारणा
र्धवाङ्मुल्ललीलादी । वाङ्मुले ॥

वाङ्मुल्लो । पुं० इन्द्रे ॥

वाङ्मुला ली० तीर्थविशिषे ॥ मैत
वाङ्मूलांनयाम् ॥ वाङ्मूलाचिह्नित
तस्यर्षे भांतुः शून्याश्रमेफलभक्त
वाङ्मूलावाङ्मूलादिनी० तीर्थादांतप
स्यतन्मगजातावित्यतः ० वाङ्मूला
छिन्नीदत्तवतीलिखितस्यर्षेः । ड्दा
ज् ॥ आतीनुपेतिङः ॥ यहा
। वङ्मुल्लकात्तवीर्यस्येयम् । ते
नावतारितत्वात् । तस्येदमिच्छ

वाङ्मूलसम्भृतम्

य् ॥

वाङ्मूला । स्त्री० केयूरे ॥ वाङ्मूल्य
यमात्रे ॥

वाङ्मूलम् । न० कचे । काश्व० इ०
भा० ॥ वाङ्मूलम् ॥

वाङ्मुल्लम् । न० निवृष्टे । दोर्भ्याम्
सङ्ग्रामे । वाङ्मुल्लियुदम् ॥

वाङ्मुल्लः । पुं० कार्तिकमासे । जर्ष्य
॥ वङ्मुलाहत्तिका० तयायुक्तापौर्य

मासी० वाङ्मुली । वाङ्मुलीपौर्य
मास्यस्मिन् । सास्मिन् पौर्यमासी

च्यय् ॥ अग्नौ ॥ प्राक्वमुनेः भुते
। यगोधरेथे ॥ न० वाङ्मुलागे ॥

वाङ्मुल्लकम् । न० प्राचुर्ये ॥ यथा ।
क्षत्रित्प्रवृत्तिः क्वचिद्व्यवृत्तिः

क्षत्रिहिभाषा क्वचिद्व्यवृत्तेषु । विधि
विधानम् वङ्मुलासमीच्य चतुर्वि

धवाङ्मुल्लकवदन्ति ॥ वङ्मुल्लस्यभा
वः । इन्द्रमनोज्ञादिभ्यर्षेतिवृ

ज् ॥

वाङ्मुल्लेयः । पुं० कार्तिकेये । शुद्धे ।
स्कन्डे ॥ वङ्मुल्लानां क्वचित्कानाम

पत्न्यम् । स्त्रीभ्योऽटक् ॥

वाङ्मुल्लम् । न० वङ्मुले । वङ्मुल्लस्य
भावः । घञ् ॥

वाङ्मुल्लो । पुं० इन्द्रे ॥ वाङ्मूलाः
स्योयवीर्यवशदूर्ध्ववलयस्य ॥

वाङ्मुल्लसम्भृतम् । पुं० कार्तवीर्यार्जुने
॥ वाङ्मूलांसङ्ग्राम० विभक्तिः ।

वीभत्स :

डुभृञ् । क्विप् । तुक् ॥

वाह्ववाचवि । अ० वाहुयुवे ॥ वाहु
भ्यांवाहुभ्यांप्रहृत्त्वं द'युङ् प्रहृत्तम् ।
तचते नेदमितिलरूपे ० इतिवहुत्री
हौ ० इष्कर्म व्यतिहारइतीच्
समासान् । अन्येषामपिदश्रत
इतिदौर्घः । श्रीगुणः । अच् ।
तिष्ठद्गुप्रभृतिषु पाठादव्ययीभावा
दव्ययत्वम् ॥

विदूरः । पुं० देशविशेषे ॥ वृचवाल
वाचलः संस्क्रियते ॥

विभिन्ना । स्त्री० भेत्तुमिच्छायाम्
॥ भिदिर० । सन् हलन्ताच्चे ति
क्त्वाद्गुणाभावः । अप्रच्ययादि
च्यकारप्रच्यये ० टाप् ॥

विभ्यत् । चि० वेषमाने ॥ विभीतेः
शतरि० नाभ्यस्ताच्छतुरितितुमभा
वः ॥

विभाणः । चि० दधाने ॥ भृञ् ।
कर्त्तृविशानच् ॥

वीभत्सः । पुं० अर्जुने । पाद्ये ॥ चि०
क्रूरे ॥ घृणात्मनि ॥ विहृते ॥ रस
विशेषे ॥ जुगुप्सास्त्राधिभावस्तुवीभ
त्सःकथ्यतेरसः । नीलवर्षोमहाकाल
दैवतोयमुदाहृतः ॥ वधेनिन्दा
यांसन् । भावे ० घञ् ॥ यद्वा । अ
प्रच्ययात् । वीभत्साऽऽख्यत् । अर्ग
पाद्यच् ० यद्वा । वीभत्सते ० वी
भत्सतेवाऽनेनवा । वधवन्धने । स

वृद्धः

न्नन्तः । मान्धे च्चभ्यासदीर्घः ।

पचाद्यच् ० घञ् ० घोवा ॥

वीभत्सा । स्त्री० वीभत्से ॥

वीभत्सुः । पुं० अर्जुने । विजये ॥

वुकः । पुं० वुके ॥

वुक्कः । पुं० कागे ॥ न० अग्रमांसं ।

वुक्कायाम् ॥ वुक्यते । स्वादुत्वान्

मृग्यते । वुकमपणे । घञ् ॥ हृद्-

ये ॥ पुं० स्त्री० समये ० इतिरभ

सः ॥

दुक्कनम् । न० भयणे । श्वरवे ॥

वुक्का । स्त्री० वुक्के । हृदवान्तर्गतमांस

विशेषे ॥ मेदः शोणितयोः सारा

दुक्कयोर्गुणं भवेत् । तौतुपुष्टिक-

रौप्रोक्तौजठरस्य मेदसः ॥ हृद्-

ये ॥

वुक्कारः । पुं० सिंहनादे केशरिध्व-
नी ॥

वुक्की । स्त्री० वुक्के ॥

वुडिलः । पुं० ऋषिनिशेषे । आश्रत

राश्री ॥

वुद्धः । पुं० लब्धवर्थे । विचक्षण्ये ।

विदुषि । पण्डिते ॥ परमायुर्दग्धि-

नि । ब्रह्मविदि ॥ दिष्णोरवतारवि

शेषे । सर्वज्ञे । सुगमते । धर्मरा-

जे । जिने । अजिनमुते । मुनो-

न्द्रे ॥ यथा । ततः कर्षीसं प्रहृष्टं

सम्प्रीणायसुरद्विपाम् । वृत्तीनाम्वाऽ

जिनसुतः कीकटेपु भविष्यति ॥

बुद्धः

ईश्वरनिरूपणे बुद्धविशेषाणां मतमा-
ह । सर्वज्ञइतिसौगताः । निराज-
रंणइतिदिगम्बराः । लोकाव्यवहा-
रसिद्धइतिचार्याकाः । शरीराख्ये-
वचेतनानि० गौरोहं जानामीत्वा-
दिज्ञानेन० गौरवत्वज्ञानवत्वयोः
सामानाधिकरण्यानुभवादितिचा-
र्याकाणां मतञ्च । तेषांमतेजगतः
क्षणभङ्गत्वम् ॥ नन्वस्तुक्षणभङ्गः
पूर्वपुञ्जाद्योत्तरपुञ्जोत्पत्तिः तथाच
पुञ्जनिष्ठकुर्वन्त्याख्यजातिविशेषः स्य
रणजनकतावच्छेदकइतिनदीपइति
कुसुमाञ्जलिः ॥ अथमस्तवकटीकायारा-
मभद्रः ॥ बुद्धानां दशविधमतभेदमा-
ह । यदन्तिपुत्रआत्मेति १ इष्टप्रा-
कृतबुद्धयः । देहआत्मेति २ चार्वा-
का० बुद्धिवाग्दारे ३ चते ॥ तेऽ-
न्ये प्राण ४ स्ततो न्ये ते मनआत्मेति
५ वादिनः । बुद्धिरात्मेति ६ बौ-
द्धार्थे ० शून्यमात्मेति ७ तेऽपरे ॥
याज्ञिजायन्तपुत्रपदं सर्वज्ञं ८ सौग-
तादिष्टुः । निराश्वरमाहुर्बुद्धिदिग-
म्बरमतानुगाः ॥ चार्याकाशापिलो-
कानां व्यवहारप्रसिद्धजनम् १० । इ-
त्वात्मप्रकाशः ॥ चि० बुद्धिते । ज्ञा-
ते । विदिते ॥ अशस्त्राबुद्धिरस्य । अ-
र्थयाद्यत् ॥ प्राशस्त्रस्तुगतिसाध-
कत्वात् ॥ यदा । बुद्ध्यतेऽम् । व-
धचयगमने । ऋः । दिवादिनि-

बुद्धिः

दृ० प्राबुद्धे ॥

बुद्धद्वयम् । न० स्तौपिके । शोषा०
इ० भा० ॥बुद्धवान् । वि० ज्ञातवति । ज्ञानि-
नि ॥

बुद्धान्तः । पुं० जागरे ॥

बुद्धिः । स्त्री० आत्मगुणे ॥ सर्वव्यव-

हारहेतुर्ज्ञानं बुद्धिः । सादिधा । अ-

नुभूतिः स्मृतिश्च । यथा । विभुर्बु-

द्ध्यादिगुणयान् बुद्धिसुविधिधाम

ता । अनुभूतिः स्मृतिश्च स्यादनु-

भूतिश्चतुर्विधा । प्रत्यक्षमप्यनुमिति

स्तयोपमितिशब्दे ॥ इति नैयायि-

कमतैर्बुद्धेर्विभागैरितिः । अथ्यव

सायलक्षणायामनीपायाम् । धि-

यणावाम् । धियि ॥ अथ्यवसायो-

बुद्धिः क्रियाक्रियान्तोरभेदविन-

द्याया । सर्वव्यवहर्ता० चलोच्य० म-

त्वा० परमवाधिकृतद्रव्यभिमत्त्वा० वा

र्त्तव्यमेतन्प्रयत्नप्रयत्नस्यतिः (‡) तत

उपवर्ततइतिलोकसिद्धम् । तत्रक-

र्तव्यमितियोयनिसयचितिनन्निधा-

वापन्नवैतन्यावायुष्टेः सोध्यवसायो

ऽसाधारणव्यापारः तदभेदाबुद्धिः

सचयुहेर्लक्षणम् । समानासमान-

जातीयव्यवच्छेदकत्वात् ॥ तच्चा-

तत्त्वविदेकसामर्थ्ये । मपत्तत्त्वे ॥

अन्तःकरणे ॥ निसयास्मिन्नाया-

मकः करणवृत्तौ । बुद्धिरुपगच्छि-

बुद्धि :

ज्ञानमित्यनर्थान्तरम् । नतुसाङ्ख्या
नामिव० बुद्धितत्त्वस्य० महत्त्वापर
पर्यायस्य परिणामविशेषीज्ञानम् ।
तथाच० बुद्ध्यादिपदवाच्यत्वमनुभव
सिद्धज्ञानत्वजातिरेववा० लक्षणम्
॥ ज्ञानस्यभार्यायाम् । पञ्चमेधा
म् । मती । शिमुष्याम् ॥ अध्यात्मं
बुद्धिरिच्छाः प्रवृत्तिरिन्द्रियविचारिणी
। अधिभूतज्ञमन्तव्यं ब्रह्मातन्नाधि
दैवतम् ॥ इत्याश्रमेधिकपर्वं । स-
त्त्वादिगुणर्भेदेनयुक्तेषु विध्यमीरित
म् । गीतायांवासुदेवेनचर्जुनायानु
पृच्छते । यथा । प्रवृत्तिनिवृत्तिश्च
कार्याकार्येभवाभये । बन्धंमोक्षश्च
यावेत्तियुद्धिः सापार्यसात्त्विकी ।
१ ॥ यथाधर्ममधर्मश्चकार्यश्चाकार्यं
मेवच । अथवावत्प्रजानातिबुद्धिः
सापार्यराजसी ॥ २ ॥ अधर्मधर्म
मितियाभ्यन्तरेतमसाहता । सर्वा
र्यान्विपरीतांश्चबुद्धिः सापार्यतान
सीति ॥ ३ ॥ भारतेमोक्षधर्मस्यागु
णाः पञ्चप्रकीर्तिताः । यथा । इ
ष्टानिष्टविपत्तिश्चञ्चयमायः समा
धिता । संग्रहः प्रतिपत्तिश्चबुद्धिः प
ञ्चगुणानुविष्टरिति ॥ इष्टानिष्टानां
दृष्टिविशेषाणां विपत्तिनाशः ।
निद्रारूपारतिरित्यर्थः । व्यवसायः
उत्साहः । सनाविता । विपत्तवृत्ति
निरोधशुद्धयः । संग्रहः । फोटी

बुद्धिभेदः :

द्वयस्पृक्ज्ञानम् । प्रतिपत्तिः प्रत्य
क्षादिप्रमाणवृत्तिः ॥ इतितद्वीका
॥ अस्याःसप्तगुणायवा । शुश्रूषांयव
शब्दैर्वयहणंधारणन्तथा । ऊहापो
हीर्यविज्ञानंतत्त्वज्ञानश्चधीगुणाः ॥
इति ॥ अस्याहत्तयःपञ्च । यथा । प्र
माणविपर्ययविकल्पनिद्रास्य तयइ
ति ॥ बुद्धात्तेऽनया । बुध० । क्तिन् ॥
बुद्धितत्त्वम् न० बुद्धिस्रभावे ॥ तच्च
प्राकृतत्वादचेतनमिति० तदौयोध्य
वसायोप्यचेतनोघटादिवत् । एवं
बुद्धितत्त्वस्य० सुखादयोपिपरिणाम
भेदाश्चेतनाः० पुरुषस्तुसुखाद्यन
नुपद्मीचेतनः । सोयंबुद्धितत्त्ववर्ति
नाज्ञानसुखादिनातत्रप्रति विस्मित
संख्यायापत्त्वा ज्ञानसुखादिमानिव
भवतीतिचेतनोनुगृह्यते० चिच्छा
यापत्त्याच० अचेतनापिषुबुद्धिन्त
दध्यवसायश्चेतनइवभवति । उक्त
श्च । तस्मात्तत्संयोगादचेतनं चे
तनापद्विबलिकम् । गुणकटस्थेच
तया कर्तव्यमवत्युदासीन इति ॥
बुद्धिधर्मः । पुं० धर्मादिपुं० धर्मो
ज्ञानं पिरागणेश्वर्यम्० सात्त्विकमेत
द्वपंतानसमस्मादिपर्ययस्यम् ॥
बुद्धिभेदः । पुं० बुद्धिर्विचालमे ॥
बुद्धिरश्मेतत्फलं करिष्ये० एतत्
फलद्वभोत्स्ये० इति० तस्याः० भेदो
विधाननम्० अफलांतोपदेशनः ॥

बुद्धिस्कन्धमयः :

बुद्धिभ्रंसः । पुं० सतेर्विषयेषुपतनक
र्तरि ॥ रजोगुणे ।

बुद्धिमान् । वि० बुद्धियुक्ते । ज्ञानवति
॥ तद्भुज्यतेयद्बुद्धिलभुक्तशेषसबुद्धि
सान्द्योनकरोतिपापम् आत्मज्ञान
वति । विवेकिनि ॥ प्रशस्तबुद्धी ॥
बुद्धेः प्रागुख्यनाम । शुश्रूषाश्रयणं चै
षयश्चंधारणं तथा । जहा पोहीर्धवि
ज्ञानंतत्त्वज्ञानश्चधीगुणाः ॥ प्रशसा
यामतुप् ॥

बुद्धियुक्तः । वि० बुद्धिमति ॥ परमा-
त्मसाक्षात्कारवति । समत्वबुद्ध्या
युक्ते ॥

बुद्धियोगः । पुं० आत्मबुद्धिसाधनभूते
निष्कामकर्मयोगे । आत्मतत्त्वविष
येसम्यग्दर्शने ॥ अप्रचलितेनसम्यग्
ज्ञानस्यै र्यलक्षणैः समाधिनायुष्यते
इति ॥ बुद्ध्याव्यवसायात्मिकयाकृ
तः कर्मयोगः बुद्धियोगः ॥ बु
द्धिसाधनभूतोवायोगः ॥

बुद्धिवित् । पुं० बौद्धे ॥ बुद्धिरेषा
त्मेतिबौद्धानांभ्रान्तिमावमेव ।
सुमे व्यभिचारात् ॥ वेदाश्चचटवद
तिरिक्तवेदात्वात् ॥

बुद्धिसम्पत्तिः । स्त्री० धीशक्तौ ॥
बुद्धेः सम्पत्तिः ॥

बुद्धिसहायः । पुं० धीसचिये म-
न्त्रिणि ॥ मतेः साहाय्यकर्तरि ॥

बुद्धिस्कन्धमयः । पुं० संसारबृधे ॥

बुधः

बृहन्बुद्धिशाखाः । स्कन्वाद्बुधवन्ति
संसारश्च बद्धेः सकाशाद्गाना
विधाः परिणामाभवन्ति ० तेनसाध
म्येण ॥ बुद्धिरेवस्कन्धस्तन्मयस्तत्प्र
चुरोयंसंसारबृधः ॥

बुधौन्द्रियम् । न० ज्ञानेन्द्रिये । धीन्द्रि
ये ॥ तत्रेन्द्रियंतावत्त्रिविधंभवति
। बुद्धीन्द्रियं कर्मेन्द्रियमन्तरिन्द्रि
यञ्च । यथाइमनुः । बुद्धीन्द्रिया
णिपञ्च'पांशोवादीन्यनुपूर्वशः ।
कर्मेन्द्रियाणिपञ्चै'पांपायादौनिप्र
चक्षते ॥ एकादशमनोज्ञेयंलसुणे
नोभयात्मकम् । यस्मिन्कितिलिता
वेतौभ्रतः पञ्चकौगथाविति ॥
बुद्धेः करणत्वाद्बुद्धीन्द्रियम् ।
सङ्ख्यारूपेणोभयरूपेन्द्रियगणप्रवर्त
कस्वरूपम् । मनस्त्वन्तरिन्द्रियंज्ञात
व्यं । बुद्ध्यर्थेनिन्द्रियं ॥

बुद्ध्यमानः । वि० गम्यमाने ॥

बुद्दुद्दः । पुं० जलस्फोटे । वर्तुलाया
रेजलविकारि । बुल्लुला० इ० भा०
॥ यमच्छायादृणादग्निनी'चसेवा
पथेजलम् । वेद्यारागः खलेप्रोतिः
पडेतेबुद्दुदोपमाः ॥ गर्भस्थावयववि
ज्ञेये यथा । पञ्चरात्रेणकलनंबुद्दु
दाकारतांवेजेत् ॥

बुद्दुद्दृष्टिः । वि० पुष्पिताद्ये ॥

बुधः । पुं० विट्टेपि । विपश्चिति ।

दीपञ्चै । सति । पण्डिते । विपे-

बुधाष्टमी

किनि । विवेकेनावगततत्त्वे । अ-
 धिष्ठानसाक्षात्कारेणनिहतममे ।
 आत्मतत्त्वज्ञे । ब्रह्मविदि ॥ चतु-
 र्येयहे । रीहियेयै सौम्ये ॥ अथ
 वरिजातलफलम् । यथा । गुणौगु-
 णप्रः कुशल ; क्रियादौविद्यासशी
 लोमतिमान्बिनीतः । मृदुस्वभा-
 वः कमनीयमूर्तिर्बुधश्चरिप्रभवी
 मनुष्यः । सूर्यवशीब्रह्मदेवामीठनृप-
 स्थपुत्रे । बुद्धयते । बुध० । इगुप-
 धेतिकः । बुद्धमुनी ॥ सर्वज्ञः ॥
 सुगतीबुधः ॥ इ० व्याडिकीफः ॥
 बुधश्चरुम् । न० मियुनराशी ॥ कन्या
 राशी ॥ बुधश्चरुम् ।
 बुधचारः । पुं० पश्यवाराशीम् ॥
 बुधतातः । पुं० विधौ । चन्द्रे ॥
 बुधरत्नम् । न० मरकतमणौ ॥
 बुधराशिः । पुं० मिथुने । कन्यायाम् ॥
 बुधसुतः । पुं० पुरुवरसि ॥
 बुधा । स्त्री० जटामांश्याम् ॥
 बुधानः । पुं० गुरौ ; श्रीवे । वृहस्प-
 ती । त्रि० विज्ञे ॥ ब्रह्मवादिनि ॥
 प्रियवादिनि ॥ बुध्यते० बोधयति
 वा । बुध० । बुधिवुधितयः किञ्चि-
 त्वानच् ॥
 बुधाष्टमी । स्त्री० प्रतविशेषे ॥ पताङ्गे
 मकरेयातेद्वेषजावतिमाधवे । बुधा-
 ष्टमीप्रकुर्वीतपर्णयित्वातुषेधकम्-
 प्रसुते अजगद्राघेसन्ध्याकालेमधी

बुधवारः

तथा । बुधाष्टमीनकुर्वीतकृताहनि
 पुराकृतम् ।
 बुधितः । त्रि० ज्ञाते । बुद्धे । विदि-
 तै ॥ बुध्यतेस्म । बुध०भादिः सेट्-
 णि० क्तः ॥
 बुधिनः ॥ त्रि० पण्डिते ॥
 बुधिलः । त्रि० पण्डिते ॥
 बुधः । पुं० मूले । रुद्रे । गिरिञ्चि । बुध्ना-
 ति० बुध्यतेवा । बुधधन्वने । वन्धे
 ब्रुधिवुधीचेतिनक् ॥ वर्तुले । यथा
 । पृथुबुधोदराकारोघटइति ॥
 बुभुक्षा । स्त्री० क्षुचि । अशनायायान्
 ॥ भोक्तुमिच्छा । भुजपालनाभ्यव-
 शरयोः । धातोः कर्मणइतिसन्
 । अप्रत्ययादित्वः । टाप् ॥
 बुभुक्षितः । वि० क्षुघाते । क्षुधिते ॥
 बुभुक्षासञ्जातास्य । तारकादित्वा
 दितच् ॥
 बुभुक्षुः । त्रि० संसारभोगासक्तजने ॥
 बुभुक्षा । स्त्री० बोद्धुमिच्छायाम् ॥
 बुभुक्षुः । वि० भधितुमिच्छी । भुवः
 सञ्जन्ताटुप्रत्ययः ॥
 बुधवारः । पुं० । एतमुखयोगेनक्रिय-
 मायोग्ये ॥ कस्मिंश्चिदनर्धसम्प्रा-
 णेपत्रंशब्दलोकाः कुर्वन्ति ।
 यथा । गत्वाटैस्वपतिसर्वेचक्षुर्वु-
 धवारयंमुहुः । रत्नरत्नमहाराजभक्त-
 यश्चयथाकानिकेतिशुभप्रतिरपात्
 परावृष्ट्यागतानां दैत्यानामुक्तिर्भागी

वृहत्

वृहती

वते ॥ वींवी इ० भा० - ॥
 वृत्तिः । स्त्री० भगि ॥
 वृषम् । न० वृषे ॥
 वृषम् । न० वृषधान्ये । कडहरे ।
 भुस्० भूसा० इ० भा० ॥ वृष्यति
 वृष उत्सर्गं । इगुपधतिकाः ॥
 वृत्तः । पुं० न० मांसपिण्डविशेषे ॥
 खालीभृष्टमांसि ॥ पनसादिफलस्था
 सारभागे ॥ वृष्यतेऽन् । वृष० ।
 ऋः ५
 वृद्धः । पुं० पश्चान्तस्थादिम् ॥
 वृहच्चतुः । पुं० महाचक्षुःशक्ति ॥
 वृहच्चित्तः । पुं० वीजपुरे ॥
 वृहच्छ्लोकः । पुं० चिह्नमन्त्रे ॥
 वृहच्छुकः । पुं० दार्यावाटे । कठको
 रथा० इ० भा० ॥
 वृहच्छ्रवाः । वि० महायशसि ॥
 वृहच्छोकः । पुं० भगवतिवासुदेवे ।
 वृहन्तः श्लोकाः कवीनांपद्यानिच
 सिन् ॥
 वृहज्जीरकः । पुं० कृष्णजीरके ॥
 मगरैलाइतिलीकेइतिभावप्रकाशः ॥
 वृहज्जीवन्तो । स्त्री० वृहविशिषे ।
 पत्रमद्रायाम् । वीवपुष्टायाम् ॥
 वृहदृष्टा । स्त्री० दण्डद्वयाम् ॥
 वृहत् । वि० महति ॥ वर्हति । वृह
 द्धौ ॥ वर्तमानेपूपद्वृहन्मृष्य
 गच्छदपद्ये चतिप्रत्ययान्तोनिपाति
 तः ॥ वृहत् ॥ वृहत्त्वाद्द्वृष्यत्वा

चवृहत् । अचापिप्रत्ययेनहेतु
 कर्त्तृसाधारणकर्त्तृत्वसामान्यं प्रति
 पाद्यते । वर्हतिवृद्धिप्रोप्नोतिवृद्ध
 यतिवर्हयतिचेतियोगात् । तथाच
 वृहत्तत्त्ववृद्धिप्रतिपत्तिवर्तितुक्तां
 चेत्युभयमपिकर्त्तृत्वेनरूपेणलभ्य-
 तइतिवर्धितावर्धयिताचेति वृह
 त्पदीनोच्यते ॥ चादित्यदैवत्येसाम
 विशिषे ॥ वृहत्सामतथासाम्नामिति
 भगवदुक्तः ॥
 वृहताम्पतिः । पुं० सुराचार्ये ॥
 वृहत्तिका । स्त्री० उत्तरीये । उपरिव
 स्त्रे । उपर्ना० इ० भा० ॥ वृहतो
 वसनान्तरे० वृहत्त्वेव । वृहत्यायाच्छा
 दने० इतिकन् ॥ कण्टकार्याम् ॥
 वृहती । स्त्री० वसनान्तरे ॥ वारिधा
 न्याम् ॥ वाचि ॥ विततायाम् ॥
 महत्याम् ॥ क्षुद्रायानुद्रवार्ताक्याम्
 वृहतीतिनिगद्यते । श्वेतचुद्राचन्द्र
 हासालक्षणायेवृहत्तिका ॥ गर्भदाच
 न्द्रभाचन्द्राचन्द्रपुण्याप्रियङ्करौ ॥ वृह
 तीयादिर्षीद्वयापाचनोक्तफवातइ
 त् । कटुतिक्ताखवैरश्मलारोचक
 नाशिनी । वृहत्तुवृहत्तुवृहत्तुवृहत्तु
 कासाग्निमान्द्यमित् ॥ कण्टकार्याम्
 ॥ विश्वावसोवीणायाम् ॥ नवापरा
 यांबृहती ॥ वर्हति । वृह० । वर्तमा
 नेपूपदितिमाधुः । शतृवत्वान्डी
 प् ॥

वृहत्फला

वृहतीपति : । पुं० वृहस्पती ॥
 वृहतीसहस्रम् । न० महत्युक्थे ।
 वृहत्कन्दः । पुं० गृह्णने । विष्णुका
 न्दे ॥
 वृहत्कालशाकः । पुं० कासमदान्त
 रे ॥
 वृहत्काशः । पुं० पीठगले ॥
 वृहत्कुचिः । वि० तुन्दिले । विशाल
 जठरेजने ॥ वृहत्कुशिरस्य ॥
 वृहत्तालः । पुं० पाठायाम् ॥
 वृहत्तृणः । पुं० वंशे ॥
 वृहत्स्वक् । पुं० सप्तपर्णे ॥ रोधे ।
 ग्रहनाशनवृक्षे । छातियान्० इ०
 भा० ॥
 वृहत्पञ्चमूलम् । न० पञ्चमूले ॥
 वृहत्पत्रः । पुं० दीर्घपत्रे ॥ पट्टिका
 लोभे ॥ हस्तिकन्दे ॥
 वृहत्पत्रा । स्त्री० त्रिपर्शिकायाम् ॥
 वृहत्पाटलिः । पुं० धुस्त्रे ॥
 वृहत्पादः । पुं० वटवृक्षे ॥
 वृहत्पारिवतम् । न० महापारिवते ॥
 वृहत्पाली । पुं० वनजीरे ॥
 वृहत्पीलुः । पुं० महापीली ॥
 वृहत्पुष्पः । पुं० कुड्मके ॥
 वृहत्पुष्पो । स्त्री० घण्टारवायाम् ॥
 वृहत्फलः । पुं० घनसे ॥ कृष्णखण्डे
 ॥ चण्डेण्डायाम् ॥
 वृहत्फला । स्त्री० कटुतुम्ब्याम् ॥
 महेंद्रवारुण्याम् ॥ कृष्णखण्डायाम् ॥

वृहदातः

महाजम्ब्याम् ॥
 वृहत्साम । न० गीतिविशेषे ।
 वृहद्दहः । पुं० मतद्वजे ॥
 वृहद्दक्षः । पुं० राजाकरे । कर्मरङ्गे ॥
 वृहदारण्यकम् । न० यजुर्वेदीयोप
 निषद्दिशेषे । यथा । अरथ्ये ऽध्याप
 नादेतदारण्यकमुदाहृतम् । वृह
 त्त्वाद्यन्वयोर्थाच्चवृहदारण्यकमत
 म् । वृहच्चतदारण्यकश्चेतिविशेषः
 वृहदिला । स्त्री० पृथ्वीकायाम् । स्थ
 लैलायाम् ॥
 वृहद्गुहाः । पुं०) भू० कारुषदेशेषु ॥ विन्ध्या
 वृहद्गुहाः । पुं०) द्रिः पद्यान्मालवदेशस्य स
 भीपतेदेशावर्तन्ते ॥
 वृहद्गोखम् । न० तरस्युजे । तरबूल
 इ० भा० ॥
 वृहद्गलः । पुं० पट्टिकालोभे । रिता
 ले ॥
 वृहद्गलम् । न० हली । नित्यायाम् ॥
 वृहद्गहारिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 वृहद्गानुः । पुं० अन्तले । वज्रौ ॥
 वृहन्तीभानवोस्य ॥ विचके ॥
 वृहद्ग्रयः । पुं० पराशरणिष्ये ।
 शाङ्करवे ॥ इन्द्रे ॥ यज्ञपात्रे ॥
 मन्त्रविशेषे ॥ सामर्थेदांशे ॥
 वृहद्रावी । पुं० चूट्रोलूके ॥
 वृहद्भनम् । न० गोकुले ॥ महदने ॥
 वृहद्भक्तः । पुं० पट्टिकालोभे ॥
 वृहद्दातः । पुं० अम्मरीहरे । देवधो

वृहस्पति .

न्वे ।

वृहदारुणो । स्त्री० मण्डिन्द्राकण्ड्या
म् ॥

वृहद्बीजः । पुं० आस्वातके ।

वृहद्भलः । पुं० महापोटगर्ले । अर्जु
ने । सुभद्रे षे ॥

वृहद्भला । स्त्री० अर्जुने ॥ द्वादशवर्ष
वनरासानन्तर मज्जातयासि विरा
टभवने विराटकन्यायान्दृश्यगीता
दिशिन्नाथ स्त्रोक्त्रोववेशेनार्जुनो
वृहद्भलति नास्वाख्यातो ऽ भूत् ।
यथा । अर्जुनउवाच । शायामिन्द्र
ह्याम्यथशदशसि भद्रोस्मिन्नुच्छ
कुशलोस्मिगीते । त्वमुत्तराय प्रदि
शस्वमास्त्रय भयामिदेव्यानरदेवनत्
वाः ॥ इदन्तुरूप ममयेनकित्वाप्र
कीर्त्तयित्वा भृशशोकवर्द्धनम् ।
वृहद्भलानानरदेवविहिंसुत सुताया
पितृमाहवर्जिताम् विराटउवा
च । ददात्मतेहन्त्रर वृहद्भनले
मुताचमेनत्तययाश्रतादृशीः ॥ इ
तिमहाभारते विराटपर्व ॥

वृहस्पतिः । पुं० सुराचार्ये । गौण
तौ ॥ पंचमवारं ॥ तद्धारजातफल
म् । नृपेन्द्रमन्त्रीनृपलब्धकामोपि
द्याविनोद्दीचतुरः प्रगल्भः । आ
चार्यं पृज्यामधुरस्रभावीवारिभवेद्देव
धगुरोर्मनुष्यः ॥ वृहताम्पतिः ।
तद्वृहत्तोरितिसुट् तलोपौ ॥

बोधः

वृहस्पतिग्रहम् । न० धनुराशी ॥
मीनराशी ॥

वेटकः । पुं० बैकटिके भणिकारे
॥ मत्स्यप्रभेदे । भेकटी० इ०
गौ० दे० भा० ॥ यूनि । ज्ञातता
सुखे ॥ पिटूपके ॥

वेटमिका । स्त्री० वेटमी० वेटजी०
इ० भा० प्र० खाद्ये । यथा । मा
पपिष्टिकयापूर्णगर्भागोधूमचूर्णता
। रवितारोटिकासैवप्रोक्तानवेटमि
कावुधैः ॥ भरेवेटमिकावल्याह
प्यारुच्य निलापंघा । उष्यासन्तर्पि
शीगुर्वीवृहथीशुक्ललापरम् ॥ मि
त्रमूरमलास्तन्य मेदः पित्तकफ-
प्रदा गुदकीटादितश्चासपक्ति
शूलानिनाशयेत् ॥ पङ्क्तौच्यव०
यह्नदिति पाठान्तरम् ॥

वोकडी । स्त्री० वस्तान्ध्याम् ॥

वोहय्यः । वि० ज्ञातव्ये । प्रतिपा
द्ये ॥

वोदधा । वि० बोधकर्त्तरि ॥ बुद्ध्य
ति । बुधश्चवगमने । हृच् ॥

वोदध्यमानः । वि० उपदिश्यमा
ने ।

बोधः । पुं० ज्ञाने । यथा । बोधविही
ने शान्तिरिवतु वाक्य प्रयातिवैफ
ल्यम् । मयनविधीनं भर्त्तिलावण्य
मिषखड्गनाचीयामिति । साक्षा
न्बोधसाधने ज्ञाने । यथा इरा

बोधनीय :

चार्थाः । बोधोन्वसाधनेभ्योऽपि सा
 ज्ञान्मोक्षैकसाधनम् । पाकस्य त्रिंश
 वत् ज्ञानं विनामोक्षो न सिद्ध्यती
 ति ॥ वृत्तिज्ञाने ॥ जागरणकाले
 चैतन्ये ॥ निर्णयान्मकज्ञाने ॥
 आत्मसाक्षात्कारे ॥ प्रमाणे न यद्ये
 तनागतौ रनुग्रहस्तत्फलं प्रमाणी
 धइतिसाद्ग्याः । बोधनम् ।
 बुध ० । बुद्ध्यते येन वा घञ् ॥
 बोधकः । पुं० सूचके ॥ प्रमाणे ॥
 चि० बोधकर्त्तरि ॥ बोधजनके ।
 बोधकरः । पुं० निशान्ते बोधका
 रकेस्तु ह्यादिना प्रातर्बोधके ॥ बोधं
 करोति । ड, क्तञ् ० । क्तञो हेत्व
 तिष्ठः ॥
 बोधज्ञः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ य० । स-
 र्वभावविदां यो ह्ये बोधज्ञः कामशा
 स्त्रवित् । कामिनीबोधयामास वा
 सयामास यच्च सि ॥ चि० अभिप्राया
 भिञ्जे ॥
 बोधदः । पुं० अर्हति ॥ चि० बोध-
 दातरि ॥
 बोधनम् । न० गन्वदीपने ॥ विज्ञाप
 ने । वेदने ॥
 बोधनी । स्त्री० कार्तिकेशुक्तौ क्ताद्भ्या-
 म् ॥ बोधौ ॥ पिप्पल्याम् ॥ शिव-
 चक्रे षु कौलासादुपरिस्थे ॥
 बोधनीयः । चि० बोधे । बोधित-
 व्ये । बोधयोग्ये ॥

बोधः

बोधभानुः । पुं० ज्ञानार्के ॥ यथा ।
 सतितमसिमोहरूपे विश्वमपश्यन्त
 देतदिस्थखिलम् । उदितवतिबोध-
 भानी किमपिन पश्यामि किन्तु दं चि
 चम् ॥
 बोधवासरः । पुं० भगवतः प्रबोधदि
 ने । उत्थाने काद्भ्याम् ॥
 बोधात्मा । पुं० ज्ञानस्वरूपे ० परमा-
 त्मनि ॥ यथा । कदाचिद्वावहारे तु
 द्वैतं यदापि श्यति । बोधात्मव्यति
 र्केणनपश्यति चिदन्वयात् ॥ किन्तु
 पश्यति मिथ्ये वदिङ्मीहेन्दुविभाग
 वत् ॥
 बोधायनः । पुं० ऋषिविशेषे । ज्यो
 तिष्ठोमादिर्यञ्जपरमावर्वादिनि ॥
 बोधिः । पुं० बोद्धसमाधौ ॥ पि
 प्लपाद्पे ॥ बोधे ॥ चि० ज्ञातरि
 ॥ बुद्ध्यते । बुध० । सर्वधातुभ्य-
 षन् ॥
 बोधितः । चि० ज्ञापिते ॥ सञ्ज्ञातवो
 धे ॥ ता० कृतच् ॥
 बोधितरुः । पुं० अश्वत्थद्रुमे ॥ बो-
 धिद्यासौतरुश्च ॥
 बोधितव्यः । चि० ज्ञापितव्ये ॥
 बोधिद्रुमः । पुं० पिप्पलवृक्षे ॥ बो-
 धिद्यासौद्रुमश्च ॥
 बोधिवृक्षः । पुं० अश्वत्थे । चलदले ॥
 बोधिसत्त्वम् । न० बुद्धे । श्रीवने ॥
 बोद्धः । पुं० बुद्धशास्त्रावलाभिनि ॥

ब्रह्मकर्म

भिन्नशै । क्षपण । अष्टीकि । वैना-
यिके । अस्तिनास्तीत्यादिसप्तप्रका-
रेः पदार्थानामनेकरूपत्ववादिनि-
विधसने ॥ वैशेषिके ॥ न० । बुद्ध-
मुनिप्रणीतेनिरीश्वरशास्त्रे ॥ त्रि०
बुद्धिभवेप्रच्यये ॥

बौद्धैकदेशी । पुं० । बाह्यास्तित्ववा-
दिनि ॥

बौधः । पुं० । पुरुरबसि । बुधस्याऽप-
त्यम् । अच् ॥

व्रततिः । स्त्री० । जतायाम् ॥ विस्तार-
रे । ब्रजन्तीततिर्विसृतिरस्याः ।
पृषोदरादिः ॥ यद्वा । व्रतनोति
। तनु० । क्लिष्टत्तौषसंज्ञायामि-
तिक्लिच् । पृषोदरादित्वात्पस्य-
वः ॥ व्रतमिदकरोति । व्रतशब्दा-
त्० तत्करोतीतिश्चन्ताडाङ्गलकाङ्-
तिर्वा ॥

व्रतती । स्त्री० । बल्ल्याम् । जताया-
म् ॥ विस्तारे ॥

व्रध्नः । पुं० । सूय्ये । ह्यमूलि । गि-
रिशे । रुट् । अर्कवृत्ते । वध्नाति ।
कम्भ० । यस्ये ब्रधिवुधीचे तिनक्०
धातोर्ब्रधादेशश्च । रोगविशेषे ॥

ब्रह्मक्षन्धका । स्त्री० । सरस्वत्याम् ।
ब्राह्मणामोपधौ ॥

ब्रह्मकर्म । न० । ब्राह्मणजातेः कर्म-
णि । शमोद्धमस्तपः शौचं चान्ति-
राजं वनेवच । ज्ञानं विज्ञानमास्ति

ब्रह्मघातकः

क्यं ब्रह्मकर्म स्वभायकम् ॥

ब्रह्मवार्त्तसमाधिः । पुं० । ब्रह्मण्ये व-
कर्मत्तिकेचित् कायि ॥ यथा ।
ब्रह्मार्पणं ब्रह्महवि ब्रह्माग्नी ब्रह्म-
णाहुतिम् । ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्म-
कर्म समाधिना ॥

ब्रह्मकल्पः । पुं० । नृष्ट्युपक्रमे ॥

ब्रह्मकुण्डम् । न० । ब्रह्मणानिर्मिते सरो-
विशेषे ॥ य० । पाण्डुनायस्त्रीतरस्यां
ब्रह्मकुण्डाह्यंसरः । ब्रह्मणानि-
र्मितं पूर्वं ज्ञानायस्वर्गवासिनाम् ॥
आयामेनशतश्यामंविस्तीर्णं नतदर्श-
कम् । सर्वपापहरं पुण्यदेवलोका-
त्प्रमागतं ॥

ब्रह्मकूटः । पुं० । पर्वतविशेषे ॥ यथा
। ब्रह्मकुण्डलक्ष्मिन्नात्वा पूजयित्-
त्वात्समापतिम् । ब्रह्मकूटं समा-
प्तमुक्तिनेवाप्तुयात्तरः ॥

ब्रह्मकूर्चम् । न० । व्रातविशेषे ॥ तत्तु उ-
पवासपूर्वकं चन्द्रगन्धपानम् । य० ।
अहोरात्रोचितोभूत्वा पौर्णमास्यां
विशेषतः । पंचमव्यं पिवेत्प्रात-
र्ब्रह्मकूर्चविधिः स्मृताः ॥ इति
प्रायश्चित्तविधिकः ॥

ब्रह्मकीशी । स्त्री० । अजमीदायाम् ॥

ब्रह्मगर्भः । स्त्री० । आदित्यभक्तायाम् ॥

ब्रह्मगिरिः । पुं० । ब्रह्मगैरी ॥

ब्रह्मघातकः । नि० । ब्राह्मणवधकर्त्तरि
॥ यथा । रागादिपातप्रमादावस्ततः

ब्रह्मचर्यम्

परतएव च । ब्राह्मणं घातयेद्यस्तुऽ
सभवेत्ब्रह्मघातकः ॥ अपिच । गो
भृहिरण्यग्रहणं स्त्रीसम्बन्धे कृतं
पिवा । यमुद्दिश्यत्यजेन्प्राणांस्त
माहुर्ब्रह्मघातकम् ॥

ब्रह्मघोषः । पुं० मन्त्रपाठे ॥ ब्रह्मणो
वेदस्वघोषः ॥

ब्रह्मज्ञः । पुं० आत्मघातिनि ॥ यथा ।
भूमिगंहचक्रंवापि च्छत्राकंभक्षयं-
तिप्रिये । ब्रह्मज्ञानान्त्रिजानीयाद्
ब्रह्मवादिपुमर्हितान् ॥

ब्रह्मती । स्त्री० गृहकन्यायाम् ॥

ब्रह्मचर्यम् । न० आश्रमविशेषि ॥

गुरुकुलवासादिलक्षणैतपसि ॥ ब्र-
ह्मचर्यं स्थितो नैकमन्नमद्यादनाप-
दि । ब्राह्मणः काममश्रीयाच्छास्त्रे
व्रतमपौड्यन् ॥ मधुमांसंतथाश्री
लमिष्यादिपरिस्पर्शयेत् । प्रतिवेद
ब्रह्मचर्यं वादशाब्दानिपञ्चवा ॥ य
हृणांतिकनिच्छेके० केशान्तथैवषो
डशे ॥ सचकलौनास्यैव । ब्रह्मच
यांश्रमीनास्ति वानप्रस्थोपिनप्रिये ।
गार्हस्थोभैक्षु कथं वशाश्रमौदौकलौ
युग इतिमद्यानिर्वाण तन्त्रोक्तैः ॥
स्त्रीविषयवृत्त्यात्यागे ॥ निषिद्धमैधुन
निवृत्तौ ॥ अष्टाङ्गमैथुनाभाषे ॥ य
योक्तम् स्मरणं कीर्तनंकेलिः प्रे
क्षयः गुह्यभाषणम् । सहस्रपोध्यव
सायश्चक्रियानिर्हृत्तिरेवच ॥ एत

ब्रह्मजन्म

न्मैधुनमष्टाङ्गं प्रवदन्तिमनीषिणः ।
विपरीतं ब्रह्मचर्यं मेतदेवाष्टलक्षण
मिति ॥

ब्रह्मचारिणी । स्त्री० भार्याम् ॥

ब्रह्मचारी । पुं० प्रथमाश्रमिणि ॥ उप
नयनानन्तरं नियमं कृत्वागुरोः स
त्रिधौ स्थित्वा साङ्गवेदाध्ययनकारि-
णि ॥ सत्विविधः । उपकुर्वाणो नै-
ष्ठिकश्चेति ॥ यथा । ब्रह्मचाय्युप
कुर्वाणो नैष्ठिको ब्रह्मतत्परः । योऽ
धीत्यविधिवद्देवान् गृहस्थाश्रममा-
ब्रजेत् ॥ उपकुर्वाणको ज्ञो नैष्ठि-
को मरणात्तथावृत्ति ॥ ब्रह्मवेदः ।
तदध्ययनार्थं व्रतमर्थोपचाराद्ब्रह्म ।
ब्रह्मचरितुं शीलमस्य । व्रतेऽति-
सुपीतिवाणिनिः ॥ यथा ब्रह्म-
तपो० ज्ञान वा० आचरत्यर्जयत्यव-
श्यम् । आवश्यकै० णिनिः ॥

ब्रह्मचारिणी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ वेदे
पुत्रतैयत्वात्तेनसा ब्रह्मचारिणीति
देशीपुराणम् ॥ कथौदृष्टे ब्रह्मी
शक्ति ब्रह्मचर्यं व्रतधारिण्याम्
ब्रह्मजः । पुं० अग्नी ॥ ब्रह्मणो हिर
ण्यगर्भाज्जाते ॥

ब्रह्मजज्ञः । पुं० अग्नी ॥ ब्रह्मजज्ञा
सौजज्ञ ॥

ब्रह्मजन्म । न० उपनयनजन्मसंस्कार-
रूपे ॥ ब्रह्मणो वेदस्य घृष्टार्थं ज-
न्म ॥

ब्रह्मज्ञानम्

ब्रह्मजटा । स्त्री० । इमनकहत्ते ॥
ब्रह्मजिज्ञासा । स्त्री० । ब्रह्मविचाराये-
ष्यायाम् ॥

ब्रह्मजीवी । पुं० । द्विजकार्येषुमूल्ये न
परिचारके ॥

ब्रह्मज्ञः । वि० । ब्रह्मविद्दि ॥ ब्रह्म
जानाति । ज्ञा० । आतइतिकः ॥
यथा । सब्रह्मज्ञः सब्रह्मज्ञः सो-
मिनहोत्रीसदीक्षितः । चीनाचार
क्रमाचारैर्योजित् तारिषींनरः ॥
अपिच ! सांसारिकमुखासक्तं ब्रह्म
मज्ञोस्मीतिशादिनम् । त्वजित्तंस
ततधीरचमहात्मिवदूरतः ॥ इति
श्रीकृष्णामलवचनम् । न० । श्रीकृष्-
ण्ये । परमात्मनि ॥ ब्रह्मशब्दार्थ
भूतान्वेदान्प्रलयप्रलयेस्वात्मनिप्र-
लीनान्कृष्टादौहिरण्यगर्भोपदेशा-
र्थेजानात्वनुसम्भत्ते इतितथा ॥

ब्रह्मज्ञानम् । न० । ब्रह्मविषयकज्ञाने
इतिसमञ्जसावृत्तिः ॥ सिध्यावास
नाविरहविशिष्टआत्मभिन्नभिन्नज्ञा-
ने० इतिमुक्तिवादः । प्रकृतिपुरु-
षयोर्विद्विकविषयज्ञाने० इतिसाद्-
व्यमतम् । क्लीशिकर्मविपाकाशयनि-
वर्षकहिरण्यगर्भविषयकेज्ञाने० इ-
तिपातञ्जलमतम् ॥ तत्त्वमहादि-
वाक्यजन्यप्रतिफलितवृत्त्याकृष्टज्ञा-
ने इतिवेदांतलघुचन्द्रिका ॥ प्रत्य-
क्तयापरोक्षज्ञाने ॥ प्रतिबोधमव-

ब्रह्मतालः

भासाश्चित्प्रतिविम्बास्त्री पां० अच्यगा
त्सतयाऽव्यभिचरितस्वरूपेणविम्ब-
स्यानीयेनैकेनरूपेणयद्ब्रह्मभेदनंत
द्वद्ब्रह्मज्ञानम्० तदेवसम्यग्दर्शन
मिति व्याख्यातारः ॥

ब्रह्मज्ञानी । वि० । ब्रह्मज्ञानविशिष्टे
॥ यथा । कुशलाकुशलाष्टत्तिरहितः
समदर्शनः । लिङ्गाग्रमपरिच्य-
गौब्रह्मज्ञानीनिगद्यते ॥ कृष्णभ-
क्तिस्तुतेनापिकर्तव्यं तिपुराणगीः
॥ यथा । ब्रह्मानन्देनपूर्णेहतेना
नन्देनपूर्णेधीः । तयापिशून्यमा-
त्मानंमन्यं कृष्णरतिंदिना ॥ इति
पाद्मेपातालखण्डेजावालिंप्रतिबु-
द्धमविद्यावचनम् ॥

ब्रह्मण्यः । पुं० । विष्णौ ॥ ब्रह्मदारु
वृक्षे ॥ शनैश्चरे ॥ मुञ्चत्येषे ॥ तूल-
वृक्षे ॥ वि० । ब्रह्मसाधौ ॥ ब्रह्म
रते ॥ ब्रह्मणिधैदिके० साधुः ।
तत्रसाधुरितियत् । येचाभायकर्म
णोरित्यनुप्रकृत्या । 'ब्रह्महिते ॥
तपोधिदायजातिच ज्ञानश्चब्रह्मसं-
तम् । तेष्योहितः । खलयवमाय
तिलवृष्यब्रह्मपद्ये तियत् ॥

ब्रह्मण्यदेवः । पुं० । श्रीकृष्ण्ये ॥

ब्रह्मतालः । पुं० । चतुर्मुखतासे ॥

सतुदशतालात्मिकः । तत्र ० मा

चाः । मात्रातु० फ च ट त पु०

इतिप्रश्नाधरायामुच्चारणकालः ।

ब्रह्मदत्त :

सैवल्युमात्रा । तद्वर्द्धु तमात्रा ।
 तन्मध्ये ४ लघवः ६ द्रुताः ० । ० ।
 । ०० । ००० । यथा । चतुर्मुखा
 भिधेतालीजगथानन्तरंभुतः । इति
 सहीतदामोदरः ॥

ब्रह्मातीर्थम् । न० पुष्करतीर्थे ॥ पुष्क
 रमूले ॥ ब्राह्मतीर्थे ॥ तीर्थविशेषे ॥
 ब्रह्मत्वम् । न० ब्रह्मभूये । ब्रह्मसा
 युंज्ये ॥ ब्रह्मणोभावः । तस्यभा
 वस्त्वतलो ॥ ब्रह्मणोऽस्त्विविशे
 षस्यकर्मभावयोः ॥ ब्रह्मणस्त्वः ।
 नेतिवाच्ये ॥ स्ववचनतलोवाधनार्थ
 म् । ब्राह्मणपर्यादात्तु ब्रह्मनृशब्दा
 च्चतलोभवतएव । ब्रह्मत्वम्
 ब्रह्मता ॥

ब्रह्मदण्डः । पुं० ब्राह्मणशपि ॥
 वशिष्ठमुनेः सिद्धयष्टाम् ॥ यथा ।
 धिग्वलं च त्रियवलं ब्रह्मतेजोयलं व
 लम् । एकेन ब्रह्मदण्डेन व ह्येवोना
 शितामम ॥ प्राणि ॥ कृतुविशेषे ॥
 उक्तांचनारदसंहितायाम् । पिताम
 हात्मजः क्रूरस्त्रिवर्णाशिखिरान्वि
 तः ब्रह्मदण्डोद्ययंकितुः सर्पभूत
 विनाशनः ॥ इति ॥ ब्राह्मण्यष्टि
 कायाम् ॥

ब्रह्मदण्डी । स्त्री० चन्द्रपुत्रविशेषे ॥
 अजदण्डाम् कण्ठपत्रफालार्या ॥
 ब्रह्मदत्तः । पुं० ब्रह्माकुवंशीयराजवि
 शेषे । ब्रह्मसूनी ॥

ब्रह्मा

ब्रह्मदर्भा । स्त्री० यमान्याम् ॥ अज
 मीदायाम् ॥ ब्रह्मणादृश्यते । दृभी
 यन्थे । घञ् । काट्कारणेकृतेतिस
 मासः ॥

ब्रह्मदर्भिका । स्त्री० यमान्याम्
 ब्रह्मदारु । न० स्वाम्नाख्यातेऽश्व
 त्याकारहृत्तविशेषे । नूदे । पूगे ।
 क्रमुके । ब्रह्मण्ये । अश्वत्याकारे
 पार्श्वपिप्पलवृत्तिख्याते । तूत इ०
 भा० ॥ ब्रह्मण्यो० ब्रह्मण्यो०
 दारु ॥

ब्रह्मदेया । स्त्री० ब्राह्मणविवाहिनोटा
 याम् ॥

ब्रह्मदैत्यः । पुं० प्रेतयोनिप्राप्तब्राह्म
 ण्ये ॥

ब्रह्मद्विष्टः । वि० ब्राह्मणानां द्विष्टरि
 ॥ ब्राह्मणान् द्विष्टि । द्विष्ट् । जि
 प् ॥

ब्रह्मा । पुं० चतुर्मुखे । वैधसि । वि
 श्वभृजि । हिरण्यगर्भे ॥ तदण्डम-
 भवत्संसहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन्
 जज्ञी स्वयंब्रह्मासर्वलोकपितामहः
 ॥ अस्त्विविशेषे ॥ विष्कन्नादिसप्त
 विंशतियोगान्तर्गतपंचविंशयोगे ॥
 तत्रजातस्यफलम् । नानाशास्त्रा
 भ्याससंनोतकालोवर्णाचारैः संयुत
 शारुकीर्तिः । शान्तोदान्तो जायते चा
 रुकर्मसुतीर्थस्य ब्रह्मयोगप्रयोगः ॥
 इति ॥ विप्रै । ब्राह्मणे ॥ अर्धदुपास

ब्रह्म

कविशेषि ॥ हृदि ति० यद्दृश्यति प्रजाः ।
 । हृदि हृदि । अन्तर्भावित्वात्पर्यः ।
 हृदिर्नाड्येति० मनिन्० धातोर्नशा
 दादेशः ॥ हृदि ति० यद्दृश्यते ॥

ब्रह्म । न० वेदे ॥ तपसि अव्यक्ते ।
 सर्वकारणकारणे० परमात्मनि ।
 यथात्कारणमव्यक्तं नित्यं सदसदा
 त्मकम् । तद्विषयः सपुरुषोलोके
 ब्रह्मेतिकीर्त्यते ॥ अध्यात्मे ॥ ज्ञा
 ने ॥ तपोवेदाद्यज्ञातिशयज्ञानं च ब्रह्
 मसंज्ञितम् । प्रत्यस्तमितभेदं यत्स
 चामात्रमगोचरम् ॥ वचसामात्म-
 सवेद्यं तज्ज्ञानं ब्रह्मसंज्ञितम् ॥ इ०
 वि० पु० ॥ इहत्वाद्दृष्टं इत्यत्रादास
 ल्यज्ञानादिलक्षणम् । ब्रह्मानन्तं हि
 विज्ञेयं शास्त्राचार्योपदेशतः ॥ सा
 द्वादपरोच्चात्सर्वान्तरे० आत्मनि०
 अशनायाद्यतौते० नेतिनेत्यस्यूलम
 नस्त्रिच्यवमादिलक्षणे० औपनिषदे
 तत्त्वे अव्याहृताननुगतं वस्तु ब्रह्म गि
 रोच्यते । अकारणमकार्यं नन्दित्वने
 नोदितमवेत् ॥ अव्याहृतपदेन० अ
 कार्यम् । अननुगतपदेन० यस्तुतोऽ
 कारणमितितन्नोक्तं भवतीत्यर्थः ॥ न
 व्याहृतं विज्ञेयेभ्यो नानुहन्तश्च गोत्व-
 यत् । अव्याहृताननुगतं चैतन्यं चैव
 वीच्यताम् ॥ तदिदं तादृशमीदृश
 मेतावन्तावदिति चयन्नभवेत् । ब्रह्
 मतदित्वनधेयनोचे हि पदो भवेत्परो

ब्रह्म

ब्रह्म ॥ यथाभास्यपरोलाभोयत्सुखा
 न्नापरंतुसुखम् । यज्ज्ञानान्नापरं ज्ञा
 नं तद्वद्विच्छेदधारयेत् ॥ यद्वद्वानाप
 रं दृश्यं ब्रह्मत्वानुपगमैवः । यज्ज्ञा-
 त्वानापरं ज्ञेयं तद्वद्विच्छेदं ॥ तिर्यग्
 र्धमधः पूर्णं सच्चिदानन्दमद्वयम्
 अनन्त निश्चमेकं यत्तद्वद्विच्छेदं ॥
 अतद्व्यावृत्तिरूपं यथा दान्ते लक्षते
 उदयम् । अखण्डानन्दमेकं यत्तद्वद्वि-
 च्छेदं ॥ दृश्यतेयूयतेयद्यद्विच्छेदोन्व-
 यतद्वेत् । तत्त्वज्ञानाद्यतद्ब्रह्मसच्चि-
 दानन्दमद्वयम् ॥ सर्वगं सच्चिदा-
 त्मानं ज्ञानएव निर्नीचते । अज्ञा-
 नचक्षुर्न चेतमास्त्रं तं भानुमन्वय
 त् ॥ इदं तमे ॥ ब्रह्मचतुर्विधम् ।
 यथा । विराट्, १ हिरण्यगर्भः, २
 वैश्वानरः, ३ तृतीयः ४ । इति मेदा-
 त् ॥ अपिच । सत्त्वमानन्दमद्वयम-
 नृतमेकरूपं वाङ्मनसागोचरं स-
 र्वगंसर्वातीतचिदेकरसदेशकालाप
 परिष्विन्नमपाठमपिशोषगमपाणि
 चसर्वशस्त्रमचक्षुरपिसर्वदृष्टं पशोत्र
 मपिसर्वश्रोत्रं अचिन्त्यमपिसर्वज्ञ
 सर्वनियन्तृ सर्वशक्ति सर्वपांसृष्टि-
 स्थितिप्रलयकथं किमपि वस्तु ब्रह्मे
 तिवद्विदिता ॥ तत्र शुद्धबुद्धिस्तथाव
 द्ब्रह्मोपनिषदाः । १ । आदिविद्या
 न्स्तिदृष्टद्विद्विद्यापिलाः । २ । क्री
 शकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टो निर्मा-

बृह्म

यथायमधिष्ठासम्प्रदायप्रद्योतकीऽनु
 याहकश्चेतिमातञ्जलाः । ३ । लोक
 वेदविरुधैः पिनिर्लेपः स्वतन्त्रश्चेतिम
 हापाश्रुपताः । ४ । शिवइतिशैवाः
 पुरुषोत्तम इ० वैष्णवाः । ५ ।
 पितामहइतिपौराणिकाः । ७ ।
 यज्ञपुरुषइतियाज्ञिकाः ८ । स
 र्वज्ञइतिसौगताः । ९ । निरावर
 णमितिदिगम्बराः । १० । उपाम्य
 त्वेनदेशितइतिमीमांसकाः । ११ ।
 लोकव्यवहारसिद्धइतिचार्वाकाः ।
 १२ । यावदुक्तोपपन्नइतिनैयायिका
 । १३ । विश्वकर्मेतिशिल्पिनः ।
 । १४ । इतिकुसुमाञ्जलिः ॥ यि-
 श्वेशे० परमेश्वरे० विश्वात्मनि० वि-
 श्वाश्रये ॥ स एकाग्रसद्रूपः सत्यो
 द्यैतपरात्परः । स्वप्रकाशः सदापूर्णः
 सच्चिदानन्दलक्षणः ॥ निर्विकारोनि
 राधारोनिर्विशेषो निराकुलः सु
 षातीतः सर्वसाक्षीसर्वात्मासर्वदि
 ग्बिभुः ॥ गूढः सर्वेषुभूतेषुसर्व
 व्यापीसनातनः । सर्वेन्द्रियगुणा
 भासः सर्वेन्द्रियविवर्कितः ॥
 लोकातीतो लोकहेतुरवाङ्मनसगो
 चरः । सद्येतिविश्वसर्वज्ञस्तन्ना
 नातिक्रान्तः ॥ तदधीनंजगत्सर्वं वै
 लोक्यं सचराचरम् । तदालम्बनत
 त्तिष्ठेदधितकर्मिर्दंजगत् ॥ तत्त्वत्
 तामुपाश्रित्यसद्यश्चातिपृथक्पृथक् ॥

बृह्म

तैमैवहेतुभूतेनवयंजातामहेश्वरि
 कारणंसर्वभूतानांसएकः परमेश्व
 रः ॥ लोकेषुसृष्टिकरणात्स्रष्टाव
 क्षोतिगोचरो । विष्णुः पालयितादे
 विसंहर्ताहन्तदिच्छया ॥ इन्द्रादयो
 लोकपालाः सर्वे तद्वशवर्तिनः ।
 स्वैस्वैधिकारेनिरतास्तेशासन्तित-
 दाज्ञया ॥ त्वंपराप्रकृतस्यपूज्यासि
 भुवनत्रये । तैमान्तर्यामिरुपेणतत्
 तद्विषययोजिताः ॥ स्वस्वकर्मप्र
 कुर्वन्निनस्वतन्वाः कदाचन ॥ यद्
 यादातिपातोपिसूर्यस्तपतियज्ञयात् ।
 वर्धन्तितोयदाः कालेषुष्यन्तितरवो
 वने ॥ कानंकाशयतेकालेमुत्थोर्ह
 त्पुर्मिथोभयम् । वेदान्तवेद्योभगवा
 नतत्तत्तच्छब्दोपलक्षितः ॥ सर्वेदे
 वाद्यदेव्ययतन्मवाः सुरवन्दिते ।
 आम्नहास्तस्वपर्यन्ततन्मयसकलजग
 त् ॥ तस्मिंस्तुष्टेजगत्तुष्टुंप्रीणिते
 प्रीणितजगत् । तदाराधनतोदेवि
 सर्वेषांप्रीणनंभवेत् । तरोर्मूलाभि
 धेक्ष्ययथातद्दृजपत्नवाः । तप्यन्ति
 तदनुष्ठानात्तथासर्वे मराद्वयः ॥
 यथातयार्चनादध्यानात्पूजनाज्जप
 नात्प्रिये । भवन्तितुष्टाः सुन्दर्यस्त
 याजानीहिसुव्रते ॥ यदागच्छन्तिस
 रितोऽवशेनापिसरित्पतिम् । तथा
 चांदोनिकर्माणि तदुद्देश्यानिपार्व-
 ति ॥ यीयोनान्यान्यजिह्वान्श्र

ब्रह्म

वधायद्यदाप्रिये । तत्तद्ददातिसीध्य
 क्षत्तौ क्षीर्देवगणैः शिवे ॥ बहुनाच
 किमुक्ते नरवाप्ये कश्चित्प्रिये । ध्येयः
 पूज्यः सुखाराध्यस्तं विनानानास्ति
 मुक्तये ॥ नायासीनोपवासस्यकाय-
 क्लेशो न विद्यते । नैवाचारादिनिव
 मोनोपचाराद्यभूरिगः ॥ नदिका
 लविचारोस्ति नमुद्रान्याससंघटितः
 । यत्साधनेकुलेशानितं विनाकोन्य
 साश्रयेत् ॥ इति श्रीमहानिर्वाणत
 न्तं सर्वधर्मनिर्णयसारे श्रीमहाद्या
 सदाशिवसंपादेजौवनस्तारोपायप्र
 श्रीत्तरद्वितीयोद्भासेपरब्रह्मपासनी
 पक्रमः ॥ अपिच । श्रीसदाशिव
 उवाच । ज्ञेयं भवति तद्ब्रह्मसच्चि
 दिब्रह्ममयं परम् । यया तत्त्वस्वरूपेण
 लक्षणेर्वा महेश्वरि ॥ सत्तामाचंनि-
 विंशियमदाद्भनसगोचरम् । यस
 त्त्विलोकीसहानंस्वरूपं ब्रह्मणः स्मृ
 तम् ॥ समाधियोगैस्तद्देवां सर्वेषस
 महष्टिभिः । इन्द्रातीतैर्निर्विक
 ल्पैर्देहात्माध्यासवर्जितैः ॥ यतो
 विश्वं समुद्भूतं येन जातं च तदिति ॥
 यस्मिन्मर्वाविलीयन्ते ज्ञेयं तद्ब्रह्म
 लक्षणेः ॥ स्वरूपवुद्ध्यायद्देवां तदे
 वलक्षणेः शिवे । लक्षणे रासुमि
 ष्टुर्ना विहितं तस्य साधनम् ॥ इति-
 ॥ महानिर्वाणतन्तं तु शिवेनोक्तं हि
 साधनम् । तत्तद्गदादवगन्तव्यं ते

ब्रह्मपुत्रः

षनिः श्रेयसं भवेत् ॥ इति षर्षेति
 निरयसमश्च लक्षणादिमान्भवति
 । इति ॥ इति श्रीमहेश्वरः ॥ नु
 मोनस्योकारादिशब्द ॥

ब्रह्मनालम् । न० काश्याचक्रतीर्थस्य
 पूर्वभागेपितामहेश्वरलिङ्गस्थापसौ
 र्यविशिष्टे ॥

ब्रह्मनिर्वाणम् । न० ब्रह्मणिष्ठ
 ती ॥ मोचे ॥ ब्रह्मपरमानन्दरूप
 म् ॥ कल्पितद्वैतौपशमरूपत्वेननि
 र्वाणं तदेव ॥ कल्पितभावस्याधिष्ठा-
 नात्मकत्वात् ॥

ब्रह्मनिष्ठः । वि० कृतब्रह्मसाधा
 त्कारे ॥ हित्वासर्वाण्यकर्मणाणिके
 बलेऽद्ये ब्रह्मणि ॥ निष्ठातदेकपरता
 यल्लसः ॥

ब्रह्मनिष्ठत्वम् । न० श्रीपनिपद्ब्रह्-
 मात्मविज्ञानपरिपूर्वत्वे । वेदाना
 वेद्यब्रह्मात्मनाऽस्त्रित्तत्त्वे ॥

ब्रह्मपत्रम् । न० पलाशष्टदे ।
 टाककापत्ता इ० भा० ॥

ब्रह्मपत्रः । पुं० सखलोकम्यब्रह्मणः
 प्राप्तिमार्गे ॥ गन्तव्ये न ब्रह्मणोपल
 क्षितः पन्था ब्रह्मपत्र उच्यते ॥

ब्रह्मपर्षी । स्त्री० पृत्रिपण्याम् ॥

ब्रह्मपवित्रः । पुं० कुश ॥ दर्भे ॥

ब्रह्मवादपः । पुं० पलाशे ॥

ब्रह्मपुत्रः । पुं० शेषविशेषे ॥ नद्वि
 ज्ञेये ॥ यमोचानन्दने । लौहित्ये

ब्रह्मवन्द्यः

॥ ब्रह्मणःपुत्रः ॥ सत्त्वं धर्मं ॥
 मरीच्यादिपु ॥ विपप्रभेदि ॥ ब्रह्म
 पुत्रस्तुकापिलोमलयाद्रिभवः खरः ।
 इतितल्लक्षणम् । अपिच । वर्णतः
 कपिलीयः स्यात्तथा भवतिसारकः
 ॥ ब्रह्मपुत्रः सविज्ञेयो तो जायते मल
 याचले ॥
 ब्रह्मपुत्री । स्त्री० सन्ध्यायाम् ॥ सर
 स्वतीनेद्याम् । शिखायाम् । बारा
 हीकन्दे ॥
 ब्रह्मपुरम् । न० शरीरे ब्रह्मोपल-
 त्त्रितुत्वात्० ब्रह्मणः सदास्य
 स्यपुरमिषपुरम् ॥
 ब्रह्मपुराणम् । न० अयुतश्लोकात्मकम
 हापुराणविशेषम् ॥ अघोक्तं देवीभाग
 धते । तथाचायुतसङ्ख्यात्किपुराणं
 ब्रह्मसंज्ञकमिति
 ब्रह्मपुरी । स्त्री० काश्याम् । वै लो-
 क्ये ॥ ब्राह्मणानां निवासस्थाने ॥
 ब्रह्मवन्द्यः । पु० अधिष्ठिते । निन्द्य
 विभे । ब्राह्मणस्य निन्दे ॥ ब्राह्म
 णेषु वाच्ये ॥ ब्रह्मवाह्मणजातिः
 बन्धुरस्य । ब्रह्मणो वाह्मणस्य व-
 न्धुरेव० अनुष्ठानाभावादिति० जाति
 वाह्मणोधिचिष्यते ॥ ब्राह्मणा
 न्धन्यन्धन्यपदिशतिसख्येवाह्मण
 इत्यर्थः ॥
 ब्रह्मवन्द्यः । स्त्री० वृत्तस्थाध्यायही
 नायावाह्मणजाती ॥ ऊर्ध्वतद्बन्धु

ब्रह्मयज्ञः

॥
 ब्रह्मभूतः । पु० ब्रह्मणि ॥ ब्रह्म
 मीवभूत उच्यते ॥
 ब्रह्मभूतिः । स्त्री० सन्ध्यायाम् ।
 ब्रह्मभूमिला । स्त्री० सिं हल्याम् ॥
 ब्रह्मभूयम् । न० ब्रह्मसाक्षात्कारे
 । ब्रह्मभवने । मोक्षे । ब्रह्मत्वे
 । ब्रह्मणोभावः । भुवीभावइति
 क्यप् ॥
 ब्रह्ममयः । वि० ब्रह्मस्वरूपे ॥
 ब्रह्ममीमांसा । स्त्री० उत्तरमीमांसाया
 म् । ब्रह्मकाण्डवेदविचारग्रन्थे ।
 वेदव्यासप्रणीते० वेदान्तत्वे नप्रसि
 द्धे० ब्रह्मसूत्रे ॥
 ब्रह्ममूर्धभूतः । पु० शिवे ॥
 ब्रह्ममेखलः । पु० मुखे ॥
 ब्रह्मयज्ञः । पु० विधिनाविदानास
 ध्ययने ॥ विधिनाशिष्याणामध्याप
 ने ॥ अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृ
 यज्ञस्तुतं षामिति मनुः ॥ ब्रह्म
 यज्ञरूपमिदं ब्रह्मवेदाध्ययनाशक्ती०
 सावित्रीमात्राध्ययनेनापिसिध्यती
 त्वाहमनुः । अपांसमीपे निय
 त्तोने त्र्येकं विधिमास्त्रितः । सावि
 त्रीमध्यधीयैतगत्वारण्यं समाहित
 इति० अथोक्तं छन्दोगपरिशिष्टे । यद्य
 शुतिलजपः प्रोक्तो ब्रह्मयज्ञः स उच्यते ।
 संचावाज्जपं णात्कार्यं पश्चादापा
 तंराहुतः ॥ वैश्वदेवावसानेवा

बृहन्नाराचि :

नान्यवर्त्ते निमित्तकात् । ऋते
निमित्तकात् अलस्यतर्पाद्यादिनि
मित्तविना ॥

बृह्मयष्टिः । स्त्री० भाग्याम् ॥ विप्र
यष्ट्याम् ॥

बृह्मर्यष्टिका । स्त्री०
ब्रह्मबटी । स्त्री० भाग्याम् । विप्र
यष्ट्याम् ॥

बृहन्नयोनिः । पुं० बृह्मगिरौ ॥ ती
र्थविशेषे ॥

बृहन्नयोनी । स्त्री० कुरुक्षेत्रे सरस्व
तीतीरे मृषूट्कनिकटे तीर्थविशे
षे ॥ तत्र बृहन्नाषत्वारोहणाः स
ष्टाः ॥

बृहन्नरभ्यम् न० उत्तमाङ्गे ॥

बृहन्नरातः । पुं० शुक्रदेवे ॥

बृहन्नराक्षसः । पुं० भूतविशेषे ॥

यथा । संयोगपतितैर्गत्वापरस्यै
वधयोपितम् । अपहृत्य च विप्रस्त्रं भ
वति बृहन्नराक्षसः ॥ महादेवस्मृत्या

विशेषे ॥ पारिभाषिकबृह्मराक्षसा
यथा । मूर्खः स्त्रीकच्छपयै ववा

जीवधिरण्वच । गृहीतार्थं नमुच
न्ति पक्ष्मै बृह्मराक्षसाः ॥ इ

ति ॥

बृहन्नराचिः । पुं० याज्ञवल्क्यमु
नी ॥

बृहन्नराचः । पुं० ब्राम्हमुहूर्ते ॥

बृहन्नराचिः । पुं० याज्ञवल्क्यमुनी-

बृहन्नलोकाः

॥ बृह्म० ज्ञान० राति० ददा
तिथः । बृहन्नोपपदाद्राते स्त्रि-
प् ॥

बृहन्नराचिः । स्त्री० बृह्मणोनिशाया
म् ॥ सदैवसदृशयोगेनमयति ॥

बृहन्नरीतिः । स्त्री० पित्तलग्नभेदे ॥
राजरीती ॥ इ० र० नि० ॥

बृहन्नरूपम् । न० असत्यादिषु ॥

यथा । अस्तिभातिप्रियं रूपं नाम
चैत्थं शपञ्चकम् । आद्यत्रयं बृह्म
रूपं जगद्रूपततोदयम् ॥

बृहन्नर्षिः । पुं० सृष्ट्यादिषु । बृहन्न
णोमानसतनयेषु ॥ तियथा । भृशु

पुलस्त्यं पुलहं कतुमद्भिरस तथा

। मरौचिन्दक्षमत्रिस्रवसिष्ठश्चैव
माननान् । नववाह्मणाश्च ते

पुराणे निश्चय गताः ॥

बृहन्नर्षिदेशः । पुं० कुरुक्षेत्रादिदेश
चतुष्टये ॥ यथा । कुरुक्षेत्रे बृहन्नर्ष्या

श्चपत्रालाः शूरसेनकाः । एष बृहन्न
र्षिदेशो वै बृहन्नावृत्तादिनन्तरः ॥ ए

तद्देशप्रसूतस्यसप्तशतव्यज्रभनः ।
स्तस्ववरिवंशिवरेण पृथिव्यासर्व-

मानवाः ॥

बृहन्नलोकाः । पुं० बृहन्नर्षिः, लोकानली
काः । ब्रह्मवलीकोत्रलोकः ।
कार्यब्रह्मर्षिः । ब्रह्मणः कार्यस्य सप्त
नि । बृहन्नर्षो भुवने ॥ यथा । सत्य
स्तुसप्तमोलोको ज्ञानुनर्भववासिना

ब्रह्मवन्धुः

॥ ब्रह्मणः पुत्रः ॥ सत्ये । धर्मे ॥
मरीच्यादिषु ॥ विषप्रभेदे ॥ ब्रह्म
पुत्रस्तुकपिलोमलयाद्रिभवः खरः ।
इतितल्लक्षणम् । अपिच । धर्मतः
कपिलोयं स्यात्तथा भवतिसारकः
। ब्रह्मपुत्रः सविज्ञे यो तो जायते मल
याचलै ॥

ब्रह्मपुत्री । स्त्री० सन्ध्यायाम् ॥ सर
खतीनयाम् । शिखायाम् ॥ बारा
हीकन्दे ॥

ब्रह्मपुरम् । न० शरीरे ब्रह्मोपल-
ब्धिहेतुत्वात् ० ब्रह्मणः सदाभ्य
स्यपुरमिवपुरम् ॥

ब्रह्मपुराणम् । न० अयुतश्लोकात्मकेम
हापुराणविशिषे ॥ अथोक्तं देवीभाग
वते । तथाचायुतसङ्ख्याकांपुराणं
ब्रह्मसंज्ञकमिति ।

ब्रह्मपुरी । स्त्री० काश्याम् ॥ वैलो-
क्ये ॥ ब्राह्मणानां निवासस्थाने ॥
ब्रह्मवन्धुः । पुं० अधिधिमे । निन्द्य
विप्रे ॥ ब्राह्मणस्य निर्देशे ॥ ब्राह्म
णपुत्राभवे ॥ ब्रह्मि ब्राह्मणजातिः
वन्धुरस्य । ब्रह्मणी ब्राह्मणस्य व-
न्धुरेव ० अनुष्ठानाभावादिति ॥ जाति
ब्राह्मणीधिचिर्ष्यते ॥ ब्राह्मणा
न्वन्धुन्व्यपटिशतिनख्येयब्राह्मण
इत्त्वर्ष ॥

ब्रह्मवन्धुः । स्त्री० वृत्त्याध्यायही
नायांब्राह्मणजाती ॥ जडुतइत्य

ब्रह्मयज्ञः

इ ॥

ब्रह्मभृतः । पुं० ब्रह्मणि ॥ ब्रह्-
मैवभृतोच्यते ॥

ब्रह्मभृतिः । स्त्री० सन्ध्यायाम् ॥

ब्रह्मभूमिजा । स्त्री० सिंहल्याम् ॥

ब्रह्मभूयम् । न० ब्रह्मसाक्षात्कारे

। ब्रह्मभवने । मोक्षे । ब्रह्मत्त्वे

। ब्रह्मणोभावः । भुवोभावइति

क्यप् ॥

ब्रह्ममयः । वि० ब्रह्मस्वरूपे ॥

ब्रह्ममीमांसा । स्त्री० उत्तरमीमांसाया

म् । ब्रह्मकाण्डवेदविचारग्रन्थे ।

वेदव्यासप्रणीते ० वेदान्तत्वे नप्रसि

धे ० ब्रह्मसूत्रे ॥

ब्रह्ममूर्द्धभृत् । पुं० शिवे ॥

ब्रह्ममेखलः । पुं० सुद्धे ॥

ब्रह्मयज्ञः । पुं० विधिनावेदानाम

ध्ययने । विधिनाशिष्यायामध्याप

ने ॥ अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृ

यज्ञस्तुतर्पणमिति मनुः ॥ ब्रह्म

यज्ञरूपमिदं ब्रह्मवेदाध्ययनाशक्ते ०

सावित्रीमात्राध्ययनेनापिसिष्यती

त्वाहमनुः । अपांसमीपे निय

तो नै त्विकं विधिनास्थितः । सावि

त्रीसंध्यधीतगत्वारख्यं समाहित

इति अथोक्तं छन्दोगपरिशिष्टे । यद्य

श्रुतिजप प्रोक्तो ब्रह्मयज्ञः स उच्यते ।

सचावाक्त्तर्पणात्कार्यः पश्चाद्वाप्रा

तराश्रुतेः ॥ वैश्वदेवावसानेवा

बृह्नरात्रिः

नान्यवर्त्तनिमित्तकात् । ऋते
निमित्तकान्जलस्यतर्पणादिनि
मित्तविना ॥

बृह्नमयष्टिः । स्त्री० भाग्याम् ॥ विप्र
यष्ट्याम् ॥

बृह्नयष्टिका) स्त्री०

ब्रह्मयष्टी । स्त्री० भाग्याम् । विप्र
यष्ट्याम् ॥

बृह्नयोनिः । पुं० बृह्नमगिरौ ॥ ती
र्थविशेषे ॥

बृह्नयोनी । स्त्री० कुरुक्षेत्रे सरस्व
तीतीरे पृषूदकनिकटे तीर्थविशि
षे ॥ तत्र बृह्नणाचत्वारीप्रणाः स
ष्टाः ॥

बृह्नारम्भम् न० उक्तसाह ॥

बृह्नारातः । पुं० शुकदेवे ॥

बृह्नाराक्षसः । पुं० मृतविशेषे ॥

यथा । संयोगपतितैर्गत्वापरस्मै
वधयोपितम् । अपहृत्त्वचविप्रस्त्रं भ
वतिबृह्नाराक्षसः ॥ महादेवशुभग
विशेषे ॥ पारिभाषिकबृह्नमराक्षसा
यथा । मूर्खः स्त्रीकच्छपथे ववा
क्षीवधिरणवच । गृहीतार्थं नमुंच
न्ति पञ्चैते बृह्नमराक्षसाः ॥ इ
ति ॥

बृह्नारात्रिः । पुं० याज्ञवल्क्यमु
नी ॥

बृह्नारात्रः । पुं० ब्राम्हमुहूर्त्ते ॥

बृह्नारात्रिः । पुं० याज्ञवल्क्यमुनी-

बृह्नलोकः

॥ बृह्नम० ज्ञान० रात्रि० ददा
तिथः । बृह्नोर्षपदाद्वाते स्त्रि-
म् ॥

बृह्नारात्रिः । स्त्री० बृह्नमणोनिशाया
म् ॥ सदैवसहस्रयोगेनभवति ॥

बृह्नरात्रिः । स्त्री० पिच्छलप्रभेदे ॥
रात्ररीती ॥ इ० रा० नि० ॥

बृह्नारूपम् । न० षस्त्वादिषु ॥
यथा । अस्तिभातिप्रियंरूपं नाम
घेत्वंशपञ्चकम् । आद्यं च वं बृह्नम
रूपं जगद्रूपतरोदयम् ॥

बृह्नार्षिः । पुं० भृग्वदिषु । बृह्न
शोमानसतनयेषु ॥ ते यथा । भृगु
पुलस्त्य पुलहं ब्रातुमहिरस तथा
। मरोचिन्दक्षमचिञ्चवसिष्ठञ्चैव
मानमान् । नथवाह्मणइत्येते
पुराणे निश्चयगताः ॥

बृह्नमर्षिदेशः । पुं० कुरुक्षेत्रादिदेश
चतुष्टये । यथा । कुरुक्षेत्रमत्स्या
खपचालाः शरसेनकाः । एष बृह्नम
र्षिदेशो वै बृह्नमावर्त्तान्तरः ॥ ए
तद्देशप्रमृतस्यसकाशाद्यजन्मनः ।
स्त्रसवरिचं शिञ्जेन् पृथिव्यासर्व-
मानवाः ॥

बृह्नमलोकः । पुं० बृह्नमणि ॥ लोकनली
कः । ब्रह्मवलीकीब्रह्मलोकः ॥

कार्यब्रह्नमणि ॥ ब्रह्नमणः कार्यस्यसञ्च
नि । बृह्नमणोमुवने ॥ यथा । सत्य
सुसप्तमोलोको ब्रह्मणर्भववासिना

ब्रह्मवनम्

ब्रह्मवित्

म. । ब्रह्मलोकाः ; समाख्यातोद्घा-
तीघातलक्षणः ॥ इ० देवीपुराण-
म् ॥ अपिच । घट्गुणो नतपोलो-
कात्सत्यलोकोविराजते । अपुन-
मरिकायचब्रह्मलोकोहिसम्भृतः
अस्वार्थः । जनलोकापेक्षयैवपह्
गुणे नदादशकीच्युच्छ्रायैवतपोलो-
कानगरसत्यलोकाः । नतुतपोलो-
कात्पह्गुणैर्नेतिमन्तव्यम् । तथास
त्यष्टाचत्वारिंशत्कोष्युच्छ्रायत्वेनत्र
क्षाण्डे तस्यावकाशाभावात् । सू-
र्याण्डगोलधोरन्तः कोष्यः स्युः
पञ्चविंशतिरितिशुकोक्तः । सत्व-
लोकाएवकषामेदेनब्रह्मधिष्णयात्-
परवैकुण्ठलोकादिष्वेवम् । एवञ्च०
भूतलादूर्ध्वं पञ्चदशलक्षोत्तरास्वयो-
विंशतिकोष्योभवन्ति । सत्वलोका-
दूर्ध्वञ्च पञ्चदशलक्षोत्तरादिदुषाद-
ण्डकटाहइतिज्ञेयम् । अपुनमार-
काः पुनर्मृत्वुशून्याः इतिधि-
ष्णुपुराणे २ अ० शि ७ अध्यायः ॥
ब्रह्मवदनम् । न० ब्रह्मोद्यो ॥ ब्रह्मवेद
स्तस्यवदनम् । वदः मुपिक्वपच्चेति
भावेयत् ॥
ब्रह्मवद्या । वि० ब्रह्मोद्यायाम् ॥ टा-
प ॥
ब्रह्मवनम् । न० संसाररूपे ॥ ब्रह्मणो
जीवरूपस्यभोग्यवननीयसमञ्जसो
यम् ॥

ब्रह्मवर्चसम् । न० ब्राह्मणस्य० वृत्ताऽध्य-
यनधी ॥ वेदाध्ययनतदर्थं ज्ञाना-
दिप्रकर्षं कर्ततेत्यसि । ब्रह्मयोर्वेद-
स्यतपोसीवा० वचः । ब्रह्महस्तिभ्यां
वचं सवृत्त्यच् ।

ब्रह्मवर्चसी । पुं० वृत्तस्वाध्यायनिमि-
त्तं तैजोब्रह्मवर्चसम् तदिति ॥

ब्रह्मवर्चस्यम् । वि० ब्रह्मवर्चसोनि-
मित्तं ॥ ब्रह्मवर्चसरे० निमित्तं० स-
योगः । उत्पातो । ब्रह्मवर्चसा-
दुपसहस्रानमितियत् ॥

ब्रह्मवर्चस्वी । पुं० श्रुताध्ययनसम्पत्ति-
कर्तृजोयुक्ते ॥

ब्रह्मवर्चनम् । न० ताम्ने ॥

ब्रह्मवादः । पुं० वेदपाठे । श्रुतादा-
ने ॥

ब्रह्मवादी । वि० मुक्ते । वेदान्तिनि ॥
वेदार्थज्ञे ॥ ब्रह्मवित्दितुमवस्थातुं
शीलमस्य । वद० । सुयजतातावित्य-
च० ब्रह्मवित्दितुमितिषिनिः ॥ वेदव-
त्तरि ॥

ब्रह्मवादिनी । स्त्री० गायत्र्याम् ॥ मै-
त्रेयप्रभृतियु ॥ ब्रह्मवदितुं शील-
लमस्याः । क्षिनिः । डीम् ॥

ब्रह्मवित् । पुं० वेदार्थाभिज्ञे । परमा-
र्थदर्शिनिः । ब्रह्मसाक्षात्कारवति-
। अकर्मणि ॥ ब्रह्मवेदवेदार्थज्ञय-
थावद्वृत्तिर्विन्दते या । विदजाने०
विदलुस्तामेवा । क्षिप् ॥ प्रसवेन्द्रि

ब्रह्मवित्

अप्रवृत्तवदनश्च निश्चिन्तः कृता-
 र्थो ब्रह्मविद्भवतीति० भाष्यम् ॥ अ-
 स्यमाहात्म्यं सृष्टौ यथा । यद्ये को
 ब्रह्मविद्बुद्धो जगत्तत्पर्ययतोऽखि-
 लम् । तस्माद्ब्रह्मविदेदेयं यदास्ति-
 यस्तु किञ्चनेति ॥ अस्य लक्षणं तु । नि-
 यतं लक्षणं किञ्चिन्नञ्चास्ति ब्रह्मवेदि-
 नः ॥ रागो कथि हिरक्लोऽन्यः क्रु-
 द्दोऽन्यः शान्तिमान्परः । प्रारब्ध-
 भोगानान्छात्कथं लक्ष्मनिथम्यते
 ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिधर्मानिषोच्यव-
 र्त्तत । प्रथमैकात्म्यसम्बोधात्त-
 दमैर्लक्ष्यते कथम् ॥ सर्वसंसारभा-
 योऽन्यथा लक्षणं तथा । सर्वाभा-
 योपिनैव स्यात्सुषुप्ते व्यभिचारतः
 ॥ ननु ज्ञानात्पूर्वैयत्साधनममानि-
 स्वादि० तत्सर्वं नूतुं ज्ञानिलक्षणमि-
 तिसम्प्रदायनिदः० नतदन्यथयि-
 त्तु युक्तमतञ्चाह । शोभतीत्यहधानानां
 लक्ष्मै तन्न विवेकिनाम् ॥ साम्प्रदा-
 यिकाः श्रद्धालवः सन्नो विदुषो य-
 द्ब्रह्मयमाचलते० तत्सर्वं व्यवहार-
 म्यं यन्नतदतीतस्यै च्यर्थः । तर्हि-
 व्यवहारातीतस्य किं लक्षणमिच्छाग-
 ङ्क्य० ब्राह्मणलक्षणमेव तन्न लक्षण-
 मिच्छाह । धेद्यानुरोधतो यस्मा-
 द्युपतोलक्ष्यतद्विदः० भागभाषोभ-
 यधुंसिन्नञ्चैदांततः श्रुतिः । ये गृहणे-
 यतीतेति लक्षणं तद्विदोऽब्रवीत् ॥ य-

ब्रह्मवृत्तिः

अथाह कृताह गेव भवेद्विद्वान्निषोधतः
 । वीधीतोलक्षणं तस्य वीधयस्यात्म-
 सात्त्विकवृत्ति ॥ तस्य विषयान्तरुप-
 च्चं वीध्यम् । ज्ञानीत्वात्मैयमेमतमि-
 ति भगवद्वचनात् ।

ब्रह्मविद्या । श्री० वेदार्थपरिज्ञाने ॥
 ब्रह्मणो वेदत्रयस्य ० विद्याशिक्षादिरू-
 पा ॥ ब्रह्मज्ञाने ० यथा । न्यायाग-
 तधनः शान्तो ब्रह्मविद्यापरावणः ।
 स्वधर्मपालको निश्च्यसोऽमृतत्वाय क-
 ल्यते ॥ परविद्यायाम् ॥ ब्रह्मपर-
 मात्मा० तयथावेद्यते० सा ब्रह्मविद्यो-
 ति भाष्यकाराः ॥

ब्रह्मविदुः । पुं० वेदपाठकालिमुखा
 त्रिर्गतविन्दौ ॥ ब्रह्मणो विदुः ॥

ब्रह्मविदुः । पुं० ब्रह्मविन्दौ ॥
 ब्रह्मवीलम् । न० प्रत्यये ॥

ब्रह्मवृत्तिः । पुं० किंशुकि । पञ्चाग्रह-
 र्थे । पलाशो ब्रह्मरूपपट्टगितिपञ्च
 पुराणोक्तः ॥ उदुम्बरे ॥ ब्रह्मणो
 वृत्तिः ॥ परमात्मनाऽधिष्ठिते० स-
 सारवृत्त्ये ॥

ब्रह्मवृत्तिः । श्री० ब्राह्मणसंजीवनी
 प्राये ॥ यथा । सुदृष्टां परदृष्टां वाग्-
 र्मवृत्ति परेत्तु यः । पट्टिर्धर्मसह-
 साणिविद्यायां नायते क्तमिरिति ॥
 पूर्णवृत्तौ ॥ ब्रह्माकारवृत्तौ ॥
 यथा । वेतुवृत्तिं विद्यायै नान् ब्रह्मा-
 स्यां पावर्गैरारम् । तैतुवृत्तैर्वज्जीव-

बृहस्पति

बृहस्पतिवर्चसा

न्तिपशुभिश्चसमानराः ॥
 बृहस्पतिः । पुं० बृहस्पतिः
 बृहस्पतिः । स्त्री० देशविशेषः । व-
 या । बृहस्पतिः कुरुक्षेत्रे पञ्चरा-
 मद्रदान्तरमितिष्टमचन्द्रः ॥
 बृहस्पतिवर्चसम् । न० अष्टादशमहापु-
 राणान्तर्गतदशमपुराणः ॥ य० । अ-
 ष्टादशमहस्तत्रबृहस्पतिवर्चसमीप्सित-
 म् । सर्वेषाञ्चपुराणानांसारसेववि-
 दुर्बुधाः ॥
 बृहस्पतिः । पुं० सोमवल्को । बृ-
 र० इ० भा० । इतिरजमाला ॥
 बृहस्पतिः । न० बृहस्पतिवर्चस-
 म् । धर्मकीलकः । बृहस्पतिवर्चसा-
 याम् ॥ पञ्चविंशति ॥
 बृहस्पतिः । पुं० मुख्यपरिव्राजि-
 त् । बृहस्पतिः । निवृ-
 त्तसर्वकर्मतत्त्वाधने० परिव्राज्य-
 त्वाश्रमिणि० परमहंसे ॥ बृहस्प-
 त्पोपरमात्मनि० सम्यगव्यभिचारि-
 णिश्चितिर्निष्ठायाः परबृहस्पति-
 चात्कारवतः सः ॥ निवृत्तकर्मा-
 भिश्च कएवबृहस्पतिः इतिभाष्य-
 म् ॥
 बृहस्पतिः । पुं० बृहस्पतिः ।
 तस्ये ॥
 बृहस्पतिः । स्त्री० भगवत्सिद्धा-
 न्तसह्यहयन्यविशेषः ॥ अध्याय-
 शतसम्पन्नाभगवद्बृहस्पतिः ॥

कृष्णोपनिषदांसारैः सञ्चितावृ-
 हस्पतिः । जीवगोस्वामी ॥
 बृहस्पतिः । न० अध्यापने ॥ श्री-
 त्मनोविचारि ॥ यच्चसमानाएववृ-
 हस्पतिदिनोवक्तृशोक्तभावेनवृहस्प-
 तीमांसन्ती तद्वृहस्पतिमिच्छु-
 च्यते ॥
 बृहस्पतिः । स्त्री० चतुर्मुखसभाया-
 म् ॥ समाविशेषः ॥ यथा । यस्मि-
 न्देशे निसीदन्तिविप्रावेदविदस्त्र-
 यः । रात्र्याधिकृतोविद्वान्बृ-
 हस्पतिमांसभाविदुः । बृहस्पतिः
 सभेवसभा ॥
 बृहस्पतिः । पुं० द्विपुण्ड्रनामक-
 जैनविशेषः ॥
 बृहस्पतिः । पुं० सूर्यविशेषः ।
 हलाहरी ॥
 बृहस्पतिः । न० बृहस्पति-
 म् ॥
 बृहस्पतिः । न० बृहस्पति-
 युक्तिः । युक्तिः । इत्युप-
 तिः । युक्तिः । तेनसञ्चि-
 त् । वीपसर्जनस्येति सञ्चि-
 तः । यथा । योजनंयुक्तं । सम्पदा-
 दित्वात्किम् । सञ्चयुजा । सयुजस्य
 सयुजोऽभावात् । बृहस्पतिदित्वा-
 त्प्यञ् । बृहस्पतिः सायुज्यम् ॥
 बृहस्पतिः । पुं० दशमेऽक्षरे ॥
 बृहस्पतिवर्चसा । स्त्री० सुवर्चसायाः

ब्रह्मस्ती यी

प्रभेदे . इत्यंतिक्काकपाथीष्वासराह
चाजघुः षट्ः । निहन्तिक्कफपित्ता
स्रग्वासकासारुचिगहान् ॥ विस्फो
टकुष्ठमेहास्रयोनिरुक्कमिपाण्डु-
ता ॥

ब्रह्मसूः । पुं० भूपकैती । काम
देवे ॥ अनिरुधे । उपापती ॥ बृह-
मतपः । सुवतिचाजयति । धूम्रे रणे
। अन्धेभ्योपीतिक्कम् । इतिकाम
पक्षे ॥ अनिरुधपक्षे तु । ब्रह्माणं
सूतवान् । कल्पान्तरे किञ्चानि
रुद्धमूर्ते भगवतो ब्रह्माजातः ॥
तथाच बृहस्पराणम् । अनिरुधात्
ततो बृहस्पताभिकमलोद्भवः ॥
इति ॥

बृहस्पतसूचम् । न० यज्ञसूचं । पवित्रं
। यज्ञोपवीतं ॥ व्याससूचं ॥ ब्रह्म
सूच्यते ॥ एभिरिति व्याख्यातारः
॥ तटस्थलक्षणपरिष्पनिपहाख्ये
पु ।

बृहस्पतसूनुः । पुं० इत्युवाक्कुत्रंशोद्भव
राजविशिषे । बृहस्पदने ॥

बृहस्पत्यानम् । न० तीर्थविशिषे ॥

बृहस्पत्याणा । स्त्री० तीर्थविशिषे ॥

बृहस्पती यी । त्रि० आचार्यानुमतिं वि-
नाथिनकेनापिप्रकारिण्ये दंष्ट्रह्या
ति । यथाहमनुः । बृहस्पत्यस्त्वननु
ज्ञातमधीयानादयाप्रयात् । सव-
प्रस्तयसंयुक्तौ नरकं प्रतिपद्यतश्च

बृहमहा

ति ॥

ब्रह्मसूम् । न० ब्राह्मणसम्बन्धिने ॥
सक्षर्यं दोषोयथा । बृहस्पत्वागुरु
स्त्वादेः स्त्वापिबोहरेत् । सहात
घ्नइतिर्ज्ञेयोमहापापीचभारते ॥
अवटोदेवसं त्सोपियावदिन्द्रशतं
शतम् । ततोभवे त्सुरापीतिसातः
शुद्रसातः शुचिरिति वृ० वै०
पु० ॥

बृहस्पत्या । स्त्री० ब्राह्मणवधे । ब्रा-
ह्मणस्यहननजन्ये महापातकविशि-
षे ॥ ब्राह्मणप्राणवियोगरूपफलके
व्यापारे ॥ सचव्यापारः साद्याद-
न्यवानियुज्य । तथागोहिरण्यादि-
निमित्तकार्यकलापि तदुद्देशेन
वाहस्पत्यमरणे दृष्टमहत्या । एव
सुशास्त्रतोवस्यब्राह्मणहन्तृत्वं प्रती-
यते ० स एव बृहस्पत्योतिर्ज्ञेयम्
॥ ब्रह्मस्योहननम् । हन०

० । हनस्तचित् ० हन्ति भविक्रमपु०

तकार्त्वाप्तादिशः ॥ अन्तश्चसमु-
त्कर्त्तारानगामिचपैशुनम् । गुरोश्चा-
लीकनिर्वन्धः समानिवृहस्पत्य-
येति मनुः ॥ निद्राभङ्गः कथा-
च्छेदोदम्पत्त्वोः प्रीतिर्भेदनम् । शि-
शुभाहविर्भेदश्च बृहस्पत्यासमंस्मृ-
तमिति देवीभागवतम् ॥

बृहस्पत्या । पुं० बृहस्पतेः । बृहस्प-
त्यावधकत्तरि । श्वसूकरखरोष्ठा

ब्रह्माणी

शांगीवाविस्त्रगपक्षिणाम् । चण्डा
 क्षपुःकसानाञ्चवृह्महायोनिमृच्छ
 ति ॥ वृह्माणं वृह्मवाहृतवान्
 । हन० वृह्मभूणवृचेपुक्षिप् ॥
 वृह्महानभवच्चन्योवृह्महावृप
 लीपति : । यस्तस्यामाहितोगर्भः
 सतेनवृह्मणोदृत : ॥

वृह्महृतम् । न० पञ्चमहायज्ञान्तर्ग
 तयज्ञविशेषे । नृयज्ञे । अतिथि
 पूजने ॥

वृह्माक्षरम् । न० प्रणवे ॥

वृह्मायभूः । पुं० क्रतुपथौ । घोट
 के ॥

वृह्माञ्जलिः । पुं० वेदपाठका
 लाञ्जली । अथ्यवनस्यादावन्ते च
 गुरवे प्रणयोच्चरणपूर्वकेऽञ्जली ॥
 वृह्मारम्भेऽवसानेचपादौघाञ्जौ
 गुरोः सदा । सहचहस्तावर्ध्वयं
 सहिवृह्माञ्जलिः स्मृत इतिम
 नुः ॥

वृह्माणी । स्त्री० वृह्मणःपत्न्या
 म् ॥ वृह्माणमणतिकीर्त्तयति ॥
 अणशब्दे । कर्माश्चरत् । डीप् ॥
 यदा । वृह्माणमानयति० जीव
 यति । अनप्राणने । ख्यन्तात्कर्म्म
 ख्यणि० षोरनिटौतिचिलोपे० टि
 छ्ठेति डीपि० पूर्वपदातिवर्त्त
 च० वृह्माणीतिरूपसिद्धिः । च
 न्ययात्रन्द्रवरुणे तिसूत्रे वृह्मन्शब्दे

ब्रह्मानुभवः

स्वपाठाभावादानुगनुपपन्नएव ।
 दुर्गायाम् ॥ वृह्माणीवृह्मजन
 नाह्वृमाक्षरपरामते तिदेवीपुरा
 णम् ॥ देणुकानामगन्धद्रव्ये ॥ रा
 जरीती । पित्तलविशेषे ।

वृह्माण्डम् । न० भुवनकोषे । वि
 श्वगोलके ॥ चतुर्दशलोकाः स्वा
 वरणभूतलीकालोकपर्यंततद्वाञ्छ
 पृथिवीतद्वाञ्छसमुद्रैः सहितावृ
 ह्माण्डमिच्छुच्यते ॥ अथ ब्र
 उर्माण्डगोलमाह भास्कराचार्यः
 । भूभूधरविदशदानवमानवाद्यादि
 याद्यधिपृथ्व्यगनीचरचक्रकक्षाः
 । लोकव्यवस्थितिरुपर्युपरिप्रदिष्टा
 वृह्माण्डमाण्डवठरे तदिदं सम
 स्तमिति ॥ हादशैवसप्तसाणिवृ
 ह्माण्डश्चयताधिकमिच्छुक्लसंख्या
 किमप्यपुराणविशेषे ॥ महादान
 विशेषे ॥

वृह्माण्डकपालम् । न० योजनार्बुद
 कोटिविस्तृते ॥

वृह्मात्मभूः । पुं० अश्वे ॥

वृह्मादनी । स्त्री० हंसपदाम् ॥

वृह्माद्रिः । पुं० गिरिविशेषे ॥

वृह्माद्रिजाता । स्त्री० गोदावर्या
 म् ।

वृह्मानुभवः । पुं० अविषयतथैव
 विषयानुपरत्तचित्स्तरणे ॥ वृ
 ह्मणोऽनुभवः ॥

ब्रह्मासनम्

बुद्धिमापेतः । पुं० माघमासे सूर्यं
निकटस्थितराजसि ॥

बृहस्पतिरथम् । न० वेदपाठभूमी
॥ धनवि० ॥

बृहस्पतिरथम् । न० बृहस्पतिरथसम
मर्थे ॥ तैत्तिल्यकारेणः कर्मपु
राणे यथा । बृहस्पतिराद्योयती देय
पृहस्पतिरथम् । बृहस्पतिरथ
दीयते चेत्तिबृहस्पतिरथमिदं पर
म् ॥ नाहंकारासर्वमेतद्बृहस्पति
बहुकृते तथा । एतद्बृहस्पतिरथ
म् प्रोक्तमिदमित्येवमिदं विधिः ॥
प्रीयातु भगवानोश कर्मभानेन
शाश्वतः । करोतिसतत बुद्ध्या
बृहस्पतिरथमिदं परम् ॥ यदाफला
नासन्त्यासप्रकृत्यात्परमेश्वरे । कर्म
यामितदप्याहुर्बृहस्पतिरथमनुत्तम
मिति ॥

ब्रह्मावर्त । पुं० दिशवि० । तपोवटं ॥
सहस्रतीहपहचोर्द्वयनयोर्वद्वारम्
। तदेतन्मितदेशब्रह्मावर्तं प्रचक्ष
ते ॥ तीर्थविशिष्येय ॥

ब्रह्माश्रम । पुं० ब्रह्मज्ञानसाधनीभू
तेसन्त्यासाश्रमे ॥

ब्रह्मासनम् । न० ध्यानयोगासने ।
ध्यानप्रत्ययैकतानताच० योगस्थित
हृत्तिनिरोधसतधीरासनम् ॥ यदा ।
ध्यानस्ययोगउपायः ० ध्यानमेवयोगो
वा । तस्यासनमित्यर्थः ॥ ब्रह्म

ब्रह्मीश्रुतम्

नः सैन्धव्योसिनम् ॥

ब्रह्मासनम् । न० बृहस्पतिरथमाश्रमे ।
ब्राह्मे ॥

बृहस्पतिरथम् । स्त्री० बगलोमुख्याम्
। पीताश्वरायाम् ॥

ब्रह्मिष्ठ । वि० बृहस्पतिरथम् ॥ अति
शयनेबृहस्पतिरथम् । मनुष्यादुप्युह
सन्दादिदन् । गिम्भतोर्मुगितिगन्तु
पोलुक् । नक्षत्रितङ्गितिगोपः ॥

बृहस्पतिरथम् । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ बृहस्पि
छावेदसाहत्वाद्वायवीचरणात्वात् ।
वेदेषुधरतीयस्मात्तेनसाब्रह्मचारि
णी ।

ब्रह्मी । स्त्री० पाञ्चिकायाम् ॥ शाक
विशिष्ये । मत्स्याख्याम् । सुरमाया
म् ॥ पद्मगडकमत्स्ये ॥

बृह्मोश्रुतम् । न० श्रीपथविशिष्ये ।

सुरसतघृतमितिख्याते ॥ यथा ।
समूलपथामुत्पाद्यब्रह्मोपचात्यवा
रिष्या । उल्लूखलेषोदयित्वा रसं ब्रह्म
णगालयेत् ॥ रसेचतुर्गुणैस्तस्मिन्
घृतमस्यविपाचयेत् । हरिद्रामाल-
तीकुष्ठं वृहतीसहरीतकी ॥ एतेषा
पलकैर्भागैः शेषान्शुक्रार्थिका । स्मृ
ताः । दिप्यन्त्योयविडङ्गानिसैन्धव
शर्करावचा ॥ सर्वमेतत्समालोका
शनेष्टं हृदिनापचेत् । एतत्प्राणित
साभेणवाग्निशुषिः प्रजायते ॥ स
प्रराचप्रयोगेयकिन्नरैः सहगीयते ॥

ब्राह्म :

अर्द्धरात्रप्रयोगेण स्वरो भवति कौलि-
कः ॥ मासमेकं प्रयोगेण भवेच्छ्रु-
तिधरो नरः । पञ्चगुह्यान् प्रमेष्टांश्च
कासंपञ्चविधं जयेत् ॥ बन्धानां चैव
नारीणां नराणामल्परेतसाम् । घृतं
सारस्वतं नामवलवर्णवपुः । प्रदमिति
-- विकित्सारत्नसङ्ग्रहः ॥

ब्रह्मीयम् । वि० ब्रह्मणीवेदस्ववदने
। ब्रह्मवद्ये ॥ वदः सुप्रिक्वम् ॥
ब्रह्मोद्याश्चकयाः कुर्यात्पितृणामे-
तदीप्सितम् ॥

ब्रह्मोपनिषद् । स्त्री० वेदगुह्ये ॥

ब्रह्मोपनेता । पुं० पलाशवृक्षे ॥

ब्रह्मोदनम् । न० यज्ञीकृत्विग्भ्योद-
-त्तेऽने ॥

ब्राह्मः । पुं० ब्रह्मोपासके । ब्रह्मा-
राधनतत्परि ॥ ब्रह्मास्त्रे ॥ विवाह-
विशेषे । बरमाहूययथाशक्त्यलङ्कता-
याः कन्यायादाने ॥ यथा । आच्छा-
द्य चार्चयित्वा च श्रुतिशीलवतस्त्रयम्
। आहूयदानकन्याया ब्राह्मो धर्मः
स उच्यते ॥ जननचापिनरण-
शरीरावायवासकृत् । दानत-
थैव कन्याया ब्राह्मो वाह । सकृत्सकृ-
त् ॥ ब्रह्मण्यद्रवायम् । नतु ब्रह्म-
देशतात्त्वविवाहस्य सम्भवति । ना-
रदे ॥ न० ॥ मानसे सरसि ॥ ब्रह्म-
शीर्षे ॥ अद्भुष्टमूलभ्यतले ब्राह्मतीर्थे
प्रचलति । अनेन द्विजस्य च मनस्य

ब्राह्मणः

था । अन्तर्जानुशुचीदेशे उपविष्ट
उदङ्मुखः । प्राग्वा ब्राह्मेण तीर्थेन
द्विजो नित्यमुपस्पृशेत् ॥ अंगुष्ठोत्तर-
तो रेखाया पाणोर्दक्षिणस्थे च । एतद्
ब्राह्ममिति ख्यातं तीर्थमाचमनाय वै
ब्रह्मपुराणे ॥ वि० ब्रह्मदेवताके
॥ ब्रह्मादेवतोऽस्य । सांख्यदेवते त्व-
ण । ब्रह्मोलातावितिसाधुः । तस्य
दमित्यण्वा ॥ नस्तद्विद्वत्तिटिलोप-
ब्राह्मणः । पुं० प्रथमवर्षे सत्त्वप्रधाने
द्विजाती । अयजन्मनि । भूदेवे ।
वाहवे । विप्रे । वक्त्रजे । वर्षे ज्येष्ठे
। षट्कर्मणि । द्विजोत्तमे । द्विजे ॥
ब्राह्मणो लङ्गमा मूर्तिः शोविष्ठीः । पर-
मात्मनः । अतएव हि विख्याता
भूदेवास्ते महास्ते ॥ राज्ञो ब्रह्मण्य
पितृबन्धान्य उक्तो मनुना । ब्राह्मण्य
दशवर्षं तु शतवर्षं तु भूमिपम् । पिता
पुत्रो विजानीयात् ब्राह्मणसुतयोः
पितेति वचनात् ॥ लात्याऽङ्गुलिनह-
त्तेन स्वाध्यायेन श्रुतेन च ॥ अभिर्युक्ती
क्षियन्ति ह्ये त्रिन्न्यसद्विज उच्यते ॥ इ०
ब्रह्मपुराणम् ॥ अपिच । तपः श्रु-
तस्य यो निश्च एतद् ब्राह्मणवारकम् ।
तपः श्रुताभ्यासी हीनो जातिब्राह्म-
ण एव सः ॥ अविदुषो ब्राह्मणस्यापू-
ज्यत्वयथा । अविदान् ब्राह्मण कोपि
नैव पूज्यः कदाचन । आहारादधि-
कानैव देयमूर्खाय कर्हिचित् इति भाग्ये

ब्राह्मण :

यतम् । ब्राह्मणस्य तु देहोऽयं न कामावां
 यलायते । इह लोकांशयतपसि प्रोत्थ्व
 नुपमं सुखमिति भारते मीक्षधर्मपाव
 काध्यनाध्यायः । १४५ । अस्व-
 धर्जनीयानिकर्मस्थानाह नारदः ।
 । ज्याकर्षणं शत्रुनिवर्षणं स्रक्तपिर्षणिं
 म्यापशुपालनञ्च । शत्रूषणञ्चापि-
 तयार्थं हेतोरकार्यमेतत्परमं ब्राह्मण
 स्य ॥ राजप्रैथ्यं कृषिधनजीवनञ्च
 वणिज्यया । कौटिल्यं कौलटीयं च
 कुपीदृचविवर्धयेत् ॥ शूद्रो राजन्
 स भवति धर्मापितो दुराचरः । एष लो-
 रमते यस्तु पिशुनो नर्तनस्तथा । या
 मप्रेष्यो विकर्मांशयो द्विजश्चरिताच्यु-
 तः । वेदानपिजपन्शूद्रैः समः
 सपरिक्वीर्तितः । कृत्ये पुषर्जनीयो
 सौवेदिके तान्तिकेपि च । निर्मर्यादे
 । चाशुचौ क्रूरश्च हि सात्मके त्वक्तध-
 र्मेऽप्रवृत्ते । इव्यस्रक्तव्यं च न देयमेव दा-
 नं च दत्तं विफलं भवेदिति ॥ ब्राह्मणो
 च्चित्रिया वैश्या सुब्राह्मणाज्जातो ब्रा-
 ह्मणाज्जातो ब्राह्मणः । यथा ।
 ब्राह्मण्यं ब्राह्मणाज्जातो ब्राह्मणः
 स्यान्न सशयः । चित्रिया वास्तुयः
 पुत्रो ब्राह्मणः सोऽप्यसशयः ॥ च-
 त्रियाशां यथैव न्याद्वै श्यायामपि चैव
 हीति महाभारते : दानधर्मः ॥ ब्र-
 ह्मणोऽपत्नम् । तस्यापत्नमित्यम् ।
 अन्निति । टिलोपीन ॥ यदा । ब्रह्

ब्राह्मण :

"म० वेदः । तद्धोतैवेदं वा तद्धोते
 तद्देवदेव ॥ अपरोक्षीकृतपरमार्थं
 तत्वे० ब्रह्मविदि ॥ यन्न सन्तं न चा-
 संतं न श्रुतं न बहुश्रुतम् । न सुहृत्-
 न दुर्हृत् तं वेदकश्चित्सत्राह्मणः ॥
 गूढं च भाशितो विद्वान् अज्ञातं च रितं
 चरेत् । अश्ववज्जडं वच्चापि मूकव-
 ज्ञमही चरेत् ॥ न क्रुध्येन्न प्रहृष्ये च
 मानितो मानितश्चयः । सर्वभू-
 तेष्वभयदस्त देवा ब्राह्मणं विदुः ॥
 अनाशिपमनारगं निर्नमस्कारम-
 स्तुतिम् । अनीश चीणकर्मण
 तट्टे वा ब्राह्मण विदुः ॥ अचीणं
 पूर्णम् ॥ अनुत्तरो यवसनमनुपत्ती
 र्थं शायिनम् । वाह्यधानीयं शान्तं
 तद्देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ येन केनचिदा-
 ष्टन्नो येन केनचिदाशितः । यच्च
 च न शायौ च तद्देवा ब्राह्मण विदुः ॥
 कन्याकौपीनवासास्तु दग्धधृग्धान्य
 तत्परः । एकाकीरमते नित्यतद्देवा
 ब्राह्मणं विदुः । यो हिरियगणाज्ञो
 तः सन्नागाग्नरकादिव । कुण्ठपा-
 दिप्रयस्त्रोम्यस्तं देवा ब्राह्मण विदुः ॥
 येन पूर्णं निदीकाशभवत्ये केन सर्वदा
 । शून्यं च स्रजनाकीर्णं तद्देवा ब्राह्मण
 विदुः ॥ सन्यासिनि ॥ अमौ न सुमौ
 नश्च निर्बिद्याय ब्राह्मण्यदतिश्रुतिः ।
 ब्राह्मणो नुहवावार्थः सात्तादित्या
 दिलक्षणः । ब्राह्मणस्य गौणनन्वस्य-

ब्राह्मणप्रिय ।

ब्रह्मबीधारजन्मन । । विप्रलेन्मनी
 ब्रह्मधीयोग्यत्वात्तत्रब्राह्मणशब्दो-
 गौणः । विदुषिसुख्यद्वेष्यैः ॥ ब्रह्म
 णोवेदस्यायम् । तस्येदमित्यम् ॥
 ब्राह्मणम् । न० ब्रह्मसङ्घाते । विप्रसं-
 सूहे ॥ मन्त्रेतरवेदभागे ॥ सचविधि
 वचनत्वे नार्थशादवचनत्वे नश्चनुवा-
 दवचनत्वे नचविधास्मृतः । ।
 ब्राह्मणकः । पुं० आयुधकीविवाहम-
 यानांदेशे ॥ ब्राह्मणकोपिकेसंज्ञा
 यांङ् ॥
 ब्राह्मणकीयः । नि० ब्राह्मणकीजाते
 । ब्राह्मणकीनामजनपदः ॥ यत्र
 ब्राह्मणाआयुधकीशिनः० तत्रजातः
 ।-ङ् ॥
 ब्राह्मणचाण्डालः । पुं० ब्राह्मणस्थां
 शद्राव्याते ।
 ब्राह्मणधनम् न० ब्राह्मणःनांसमता
 दिरुपेदिचे ॥ नैतादृशंब्राह्मणस्या
 स्तिविशंयथैकतासमतानस्यताच ।
 श्रीलंस्त्रितीर्दण्डनिधानमार्जवंतत-
 सततखीपरम.क्रियाभ्यः ब्रह्मस्ते ।
 ब्राह्मणप्रियः । पुं० नारायणे० भग-
 वति०वासुदेवे ॥ ब्राह्मणानांप्रियः ।
 ब्राह्मणाः प्रियाभस्यवा । घ्रन्तंश
 प्रन्तंपरुषंवदन्तंयीब्राह्मणानप्रयमेव
 याहन् । सपापहाद्वृह्मदवाग्निदग्धो
 वष्यस्रदण्डशनचाध्यदीयः । । इति
 भगवदवचनम् ॥ अपिच । यदेवंदेव

ब्राह्मणहितः

कीदेवीवसुदेवादजीजनत् । भीमस्य
 ब्रह्मयोगुप्यैदीप्तमग्निरिवारिचि-
 तिभारतम् ॥
 ब्राह्मणद्रुवः । पुं० जातिब्राह्मण्ये ।
 जातिमात्रोपजीविश्रीह्मण्ये । योब्रा-
 ह्मणः क्रियारहितश्चास्मिन्नंब्राह्-
 मण्येववीतिसुख्यैः ॥ यथा । वि-
 प्रः संस्कारयुक्तो नित्यं सन्धादिको
 मयः । नैमित्तिकस्तुनोक्तुयादयुह-
 मणद्रुवउच्यते ॥ युक्तः स्यात्सर्वसंस्का-
 रैर्विजस्तुनियमयुतैः । कर्मकिञ्चि
 यकुरुतेवेदेकांब्राह्मणद्रुवः । गभा
 धानादिभिर्युक्तस्तथोपनयनेनच ।
 नकर्महात्रवाधीतेसन्नेयोब्राह्मण-
 द्रुवः ॥ अध्यापयतिथः शिष्यान्
 गाधीतेवेदमुत्तमम् । गभाधानादिमं
 स्कारैर्युतः स्याद्ब्राह्मणद्रुवः ।
 इति ॥ तस्यैदानफलविशेषोयथा
 । सममब्राह्मण्यैदानंदिगुणंब्राह्म-
 णद्रुवे । अधीतेशतसाहस्रमनन्तंवेद
 पारगे ॥ इ० मनुः-॥
 ब्राह्मणयष्टिना । स्त्री० फल्लिकायाम्
 । पञ्चायाम् । भाग्याम् । ब्राह्मणे
 टी० इ० मा० भारङ्गो० इ० च० ॥
 ब्राह्मणयष्टी । स्त्री० अक्षरयस्युत्थाम् ।
 बालेयशक्ति । भाग्याम् ॥
 ब्राह्मणहितः । नि० ब्राह्मणस्य
 हितकारिणि । ब्रह्मस्य ॥ यद्ब्रा-
 ह्मणस्यकुशलं तदेवसततंयदेत् ।

ब्राह्मण्यम्

तृतीयोमासीतनिन्दायांकुर्वन्मैषज्य-
मात्मनः ॥

ब्राह्मणाच्छंसी । पुं० ऋत्विग्विशेषे ॥
ब्राह्मणे विहितानिशास्त्राणि० उप-
चाराद्ब्राह्मणानि । तानि शंसति ।
ब्राह्मणाच्छंसिन उपसङ्ख्यानमिच्छ-
लुक । द्वितीयाथे पञ्चम्युपसङ्-
ख्यानादेव ॥ अथ शब्दार्थादसः ।
ब्राह्मणाच्छंसिनः कन्दसीत्युपसं-
ख्यानात् ॥

ब्राह्मणाच्छंसीयन् । न० ब्राह्मणाच्छं-
सिनश्चत्विग्विशेषेऽस्य कर्मभावयोः
॥ होवाभ्यश्च ॥

ब्राह्मणायनः । पुं० शुद्धसन्तानजैविप्रै
॥ ब्राह्मणस्यापत्त्वम् । नडादिभ्यः
फक् ॥

ब्राह्मणिका । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥
ब्राह्मणी । स्त्री० विप्रभार्यायाम् । ब्रा-
ह्मणपत्न्याम् ॥ ब्रह्मणद्रयम् । तस्ये
दमिच्छन् । शाङ्करवादिष्वान्डी-
न् ॥ फञ्जिकायाम् । पृकायाम् ॥
वरव्याम् ॥ पिपीलिकाभेदे । स्यू-
लशीर्षिकायाम् ॥ रक्तपुच्छिकाश्च
जन्तौ । ब्राह्मणो० इ० भा० ॥

ब्राह्मण्यम् । न० ब्राह्मण्यत्वे ॥ ब्राह्मण-
स्य कर्मभावोवा । शुभवचनब्राह्मणा-
दिभ्य कर्मणि च तिष्यञ् । ब्राह्मण्यं
बहुभिरवाप्यते तपोभिसङ्गवध्वानर-
तिपरिणहिलितव्यम् । स्वाध्यायेतप-

ब्राह्मावधूतः

सिद्धमेचनिध्वयुक्तः क्षेमाधीकुश-
लपरः सदायतस्त्रीतिभारतीशान्तौ
मोक्षधर्मे पाठकाध्ययनम् ॥ पाण्डि-
त्त्ववाच्यमौनानिश्चयणादीनितैरय-
म् । भवति ब्राह्मणस्तच्च ब्राह्मण्यं ब्रह्म-
रूपता ॥ विप्रहृन्दे ॥ ब्राह्मणानांस-
मूहः । ब्राह्मणववाहवाद्यन् ॥
वि० ब्राह्मण्यहिते ॥ ब्राह्मणे घृहितः
। यत् ॥ ब्राह्मणे भ्योहितोवा ॥

ब्राह्मण्यः । पुं० ढणप्रभेदे । सुञ्जे ।
दृढतृणे ॥

ब्राह्मणमुहूर्त्तः । पुं० शरुणोदयकालस्य
प्रथमदण्डद्वये ॥ ब्राह्मणमुहूर्त्तमाह-
पितामहः । रात्रे श्वपश्चिमेयामैसु-
हूर्त्ती ब्राह्मणच्यते । पश्चिमेयामेशेषा
र्द्धमहरे । शेषार्द्धमहरे ब्राह्मणमुहूर्त्त
इति मदनपारिजातात् । तथापि-
सूर्योदयात्प्रागर्द्धमहरे द्वौ मुहूर्त्तौ
० तथाचो ब्राह्मणः ० द्वितीयोरौद्र-
ः । ब्राह्मण्यसौ मुहूर्त्तश्च ॥ ब्रह्मणो
मुहूर्त्तः । सतु ० एकमनुस्त्रित
कालः । देविकानां युगानानुसह-
स्रब्रह्मणो दिनम् । मन्वन्तरं तथै-
वैकान्तस्य भागश्चतुर्दश इति लिङ्गपु-
राणम् ॥

ब्राह्मावधूतः । पुं० अवधूतविशेषे ।
ब्रह्ममन्त्रोपासकाद्ये ब्राह्मणघञ्चियाद-
यः । गृहाश्रमेव सन्तोपि ज्ञेयास्तौ
यतयः प्रिये ॥

ब्राह्मण्यम्

तृष्णीमासीतनिन्दायांकुर्वन्मैषज्य-
मात्मनः ॥

ब्राह्मणाच्छंसी । पुं० षट्त्वित्रिशेषे ॥
ब्राह्मण्यं विहितानिशास्त्राणि० उप-
चाराद्ब्राह्मणानि । तानियंसति ।
ब्राह्मणाच्छंसिनउपसङ्ख्यानमित्य-
लुक् । द्वितीयाधेपञ्चम्युपसङ्-
ख्यानादेव ॥ अयंशब्दच्छांसः ।
ब्राह्मणाच्छंसिनः छन्दसीत्युपसं-
ख्यानात् ॥

ब्राह्मणाच्छंसीयम् । न० ब्राह्मणाच्छं-
सिनः षट्त्वित्रिशेषस्यकर्माभावयोः
। होत्राभ्यम् ॥

ब्राह्मणायनः । पुं० शुक्लसन्तानजैविप्रै
॥ ब्राह्मणस्यापद्यम् । नडादिभ्यः
फक् ॥

ब्राह्मणिका । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

ब्राह्मणी । स्त्री० विप्रभार्यायाम् । ब्रा-
ह्मणप्रत्ययान्म् ॥ ब्राह्मणइवम् । तस्यै
दमित्यण् । शाहंरवादित्वान्ङी-
न् ॥ फञ्जिकायाम् ॥ पृजायाम् ॥
तरव्याम् ॥ पिपीलिकाभेदे । स्यु-
लशीर्षिकायाम् ॥ रक्तपुच्छिकाख्य
जन्तौ । ब्राह्मणी० इ० भा० ॥

ब्राह्मण्यम् । न० ब्राह्मणत्वे ॥ ब्राह्मण्य-
स्यकर्माभावोवा । गुणवचनब्राह्मणा-
दिभ्यः कर्मणिचेतिष्यञ् ॥ ब्राह्मण्य-
वद्भिरेवाप्यतैतपोभिस्तद्ब्रह्मण्य-
तिपदेवहितव्यम् । स्वाध्यायेतप

ब्राह्मणवधूतः

सिद्धमेवनिश्चयुक्तः चेमावीकुश-
लपरः सदायतस्त्रिभिभारतेशास्त्री
मोक्षधर्मेपात्रकाध्ययनम् ॥ पाण्डि-
त्यबाल्यमौनानिश्रवणादीनिनैरय-
म् । भवतिब्राह्मणस्तत्रब्राह्मण्यं ब्रह्म-
रूपता । विप्रहन्दे ॥ ब्राह्मणानांस-
मूढः । ब्राह्मणववाहवाद्यन् ॥
त्रि० ब्राह्मणहिते ॥ ब्राह्मणेपुहितः
। यत् ॥ ब्राह्मणभ्योहितोवा ॥
ब्राह्मण्यः । पुं० ब्रह्मप्रभेदे । मुञ्चि ।
दृष्टतृणे ॥

ब्राह्मणमुहूर्तः । पुं० अरुणोदयकालस्य
प्रथमदण्डद्वये ॥ ब्राह्मणमुहूर्त्माह-
पितामहः । रात्रेः सपदिमेयामैमु-
हूर्त्तौब्राह्मणव्यते । पश्चिमेयानेशिया
र्द्धप्रहरि । शिपाद्धं प्रहरिब्राह्मणमुहूर्त्तं
इतिगदनपारिजातात् । तत्रापि-
सूर्यादयात्प्रागर्द्धं प्रहरिर्ब्रह्मणो
० तत्राद्योब्राह्मणः ० द्वितीयोरौद्र
ः । ब्राह्मणासौमुहूर्त्तश्च ॥ ब्रह्मणो
मुहूर्त्तः ० सतु ० एकमनुस्थिति
कासः । दैविकानांयुगानानुसह
स्रब्रह्मणोदिनम् मन्वन्तरंतयै-
वैकंतस्यभागश्चतुर्दशइतिलिङ्गपु-
राणम् ॥

ब्राह्मणवधूतः । पुं० अत्रधूतविशेषः ।
ब्रह्ममन्त्रोपासकायेत्राह्मणचर्चियाद-
यः । गृह्यश्रमेवसन्तोपिज्ञेयास्ते
यतयः प्रिये ॥

ब्राह्मी

ब्राह्माहोरात्रः पुं० ब्रह्मणोदिनयामि-
न्योः । द्वयोर्द्वैवयुगसहस्रयोः ॥ दै-
वैः षट्पञ्चदशैस्त्रिभिरधोरात्रश-
तैर्दिव्यवर्षम् । तैर्द्वादशभिः स-
हस्रैर्मानुषैश्चतुर्युगम् । तच्चन्द्रे-
वानामेकयुगम् । तत्सहस्रं ब्रह्मणो-
दिनं भूतानां स्थितिकालः । ताव-
त्त्रैवरात्रिः प्रलयकालः ॥ ब्राह्म-
खासाधहोरात्रश्च ॥

ब्राह्मी । स्त्री० भारत्याम् । सरस्वत्या-
म् ॥ दुर्गायाम् ॥ अष्टमातृकान्त-
र्गतमातृकाविशेषे । ब्रह्मणः श-
क्ती ॥ शाकप्रभेदे । हिलेमोचिका-
याम् । हिलिं चा० इ० गी० दे० भा०
॥ फल्लिकायाम् ॥ रोहिणीनक्षत्रे
॥ वाराहीकन्दे ॥ महाज्योतिष्प्र-
त्याम् । बडौमालकङ्गुनी० इ० भा०
॥ मत्स्यप्रभेदे । पङ्कगङ्गे ०००
स्नानाज्ञाप्रसिद्धायामहौषध्याम् ।
सोमयज्ञ्याम् । सौम्यलतायाम् ।
मण्डूकमातरि । मेध्यायाम् । ब्रा-
ह्मीहिमासरात्रिणा । लघुमेध्याच-
शीतला । कपायामधुरास्वादुपाका-
युप्यारसायनी ॥ स्वयंभृतिप्रदाकु-
प्रपाण्डुमैहासकासजित् । विधशो-
घद्वरहरीतद्वन्मण्डु । पर्णिनी ॥ मत्-
स्याख्याम् । महेष्ठी० इ० मकरिया०
इ० प्र० पुष्पशाके ॥ बृहन्नपञ्चयम्
। तस्यैदमित्यम् । ब्राह्मीजाता-

व्रीहिः

धितिटिलोपेटिड्ढेटिडोप् ॥
ब्राह्मीकन्दः । पुं० वाराहीकन्दे ॥
ब्राह्मीघृतम् । न० मेधाकरौषधविशे-
षे । ॥ पञ्चमेधाम् ॥
व्रीहिः । पुं० यवादिसामान्यधान्यं
॥ चाशुधान्यं ॥ अस्मत्सामान्यनाम-
गणनागुखाद्यथा । धान्यं भोग्यञ्च
भोगार्हमन्नाद्यं जीवसाधनम् । तच्च
तावत्त्रिधा ज्ञेयं शुक्रशिवीढया ह्यय-
म् । व्रीह्यादिकं तदिह शुक्रसमन्वितं
स्यात्तच्छुक्रधान्यमथमुद्गमकुडका-
दि । शिवीनिगूढमितितत्प्रव-
दन्ति शिवीधान्यं तपोदुर्भवमधीत-
यधान्यमन्यत् ॥ तत्र चिदोपशमनं
लघुशुक्रधान्यं तैजोबलातिशयवीर्यं
विबुद्धिदायि । शिवीभघं गुहं हिम-
ञ्च विबन्धदायिषातालकान्तुशिशिरं त-
यधान्यमाहुः ॥ देशदेशशुक्रधान्ये
पुसङ्ख्यात्तातुंशकप्रानोरदैवतैर्वी-
। तस्मादेपायेषु भोगोपयोगास्तान्य-
स्याभिव्याक्रियन्ते कियन्ति ॥ शाल-
यः कालमारुच्याव्रीहिये षानृपप्रि-
याः । धान्योत्तमाश्च विज्ञेयाः कैदा-
राः सुकुमारकाः ॥ रावान्नपष्टिक-
सितितैरक्तमुण्डस्थूलाणुमन्यतिरिया-
दिकं शालिसञ्जाः । व्रीहिस्येति
द्वजधाभुविधायनाः स्युस्तौ षांक्रमे-
णगुणमामगणं प्रपीमि ॥ व्रीहिगौ-
रोमधुरशिशिरः पित्तहारीकषायः

ब्रीहिक :

त्रिग्वीह्यः कृष्णिकफहरस्तापर
 क्तापहय । मुष्टिं दत्ते शमशमनकृद्
 वीर्यवृद्धिं विधत्ते रुच्योच्यन्त जनयति
 मुदं वातकृन्मे चकोनाः ॥ इतिरा
 जनिर्घण्टः ॥ अपिच । वार्धिकाः
 कण्डिताः शुक्राव्रीह्यश्चिरपाकिनः
 । कृष्णव्रीहिः पाटलसुकुण्डाण्डक
 द्रव्यपि ॥ शालामुखोजतुमुखपृथ्या
 याव्रीह्यः स्मृताः । कृष्णव्रीहिः
 सविज्ञेयोयः कृष्णतुपतण्डुलः ॥
 पाटलः पाटलापुष्पवर्णकोव्रीहिरु
 च्यते । शालमुखः कृष्णशुकः कृ
 ष्णतण्डुलउच्यते ॥ लाघावर्णमुखय
 स्यज्ञेयोजतुमुण्डसुसः । व्रीह्यः
 क्षयिताः पाकेमधुराधीर्यतोहिमाः
 ॥ अल्पाभिष्यन्दिनोववर्षस्काः
 षष्टिकैः समाः । कृष्णव्रीहिवर्
 स्ते पातस्मादल्पगुणाः परे ॥ इति
 भावप्रकाशः ॥ यद्दंतिउपचवंग
 ष्यति । वृषभौ । द्रुगुपधात्किदि
 तीन् । पृषोदरादिः ॥ वीर्यते व्रीह्या
 म् । बाहुलकात् ० द्विक्वा ॥ यद्वा ।
 व्रीह्याति । ब्रीवरणे । व्रीहिशाल्योर्
 गितिज्ञापकात् ० हिक् ॥ व्रीहिः फ
 लम् ० व्रीहिः । विल्लादिभ्योष् ।
 फलपाकशुषामितिलुपि ० युक्तवडा
 यः ॥
 व्रीहिकः । वि० धानाविशिष्टे । वी
 हियि ॥ व्रीह्यादित्वात्ठन् ॥

.भ :

व्रीहिकांचनः । पुं० भसूरे ॥
 व्रीही । वि० व्रीहिमति० क्षेत्रादौ ।
 ब्रीहिके । ब्रीह्यादित्वादिनिः ।
 व्रीहिरणी । स्त्री० शालिपण्यांम् ॥
 व्रीहिभेदः । पुं० अणौ । चौणा०
 इ० भा० प्र० धान्ये ॥
 व्रीहिमयः । पुं० पुरोडाशे ॥ व्रीहि
 र्विकारः । व्रीहपुरोडाश इतिम
 यट् ॥
 व्रीहिरालिकः । पुं० कद्दुधान्ये ॥
 चीनकधान्यम् ॥
 व्रीहियेष्ठः । पुं० शालिधान्ये ॥
 व्रीह्यगारम् । न० धानागृहे । कुमूले ॥
 ब्रुवन् । वि० कथयति ॥
 ब्रुवाणः । दि० आचक्षाणे । पत्तरि ॥
 व्रीहि । अ० प्रीदे ॥ अनुज्ञायाम् ॥
 अवसरि ॥
 व्रीहः । वि० व्रीहिनिर्मिते ॥
 व्रीहियम् । वि० आशुधान्योपयुक्त
 भूस्थले । धान्यसामान्यस्यकलमा
 दियोत्पत्तियोग्ये क्षेत्रे ॥ व्रीहीणां
 भवनं क्षेत्रम् । व्रीहिशाल्योर्ठक् ॥
 — १ — — ० — — १ —
 भः । पुं० भवर्षे । भकारे । मय
 नन्दने । शुक्राचार्ये ॥ भवर्षे ॥
 आदिगुरौत्रिके ० १ । १ । बांटी
 ॥ न० उडुनि । नवर्षे । मयौ ।
 क्षेत्रे । मयौ । भावे । मयौ ।
 । पत्तवर्षे ॥ १ ॥

भक्त :

भक्तूटम् । न० वैवाहिकविचारोप
योगिनिपोटकविशेषे ॥ यथा ।
एक राशौचदम्पत्योः शुभस्वात्म
मसप्तके । चतुर्थ दशके चैववती
यैकादशैतयेति ॥

भक्तः । वि० भक्तियुक्ते । तत्परि

। पूज्यविषयकानुरागोभक्तिः ०

तद्वति । भगवदनुरक्तिविशिष्टे ।

शरणागतत्वे सच्चत्वन्तप्रीतिमति

॥ भज्यते स्म । भजसे वायाम् ।

कर्मणिक्तः ॥ भक्त्यामिदोषतः

श्रीदेवीभागवते ॥ ब्रह्महत्यामु

रापानंगोवधः स्त्रीवधस्तथा । तुल्य

नेभिर्महत्पापं भक्त्यागादुदाह

तम् । भजन्तं भक्तमध्याज्यं त्वज

तः स्यात्कथं सुखमिति ॥ न०

अर्चने । अन्वसि । योदने । भात

० इ० भा० । तस्त्रिविधिशुभाय ।

यथा । जलित्तुर्दशगुणै तगडुल्लानां

नांचतुष्पलम् । विपचेत्स्त्रावये

अं डं तत्तत्तमधुरं लघु ॥ चक्रदत्त

स्तु । अन्नपचगुणै तीये यवागूपङ्गु

णै पचेत् । अत्रात्र भक्तम् ॥ अपि

च । सुधीतांस्तडुल्लान्स्फीतां

स्तोये पचगुणै पचेत् । तद्भक्तं प्रह

तं चोषां विशदं गुणपञ्चमतम् ॥

भक्तं वङ्गिकरपथ्य तर्प्यं शरीचनं ।

लघु । अधीतमस्तु तं शीतं गुर्व

इच्छंक्षफप्रदम् ॥ अपिच । वारिषा

भक्ति :

भूरिषाशालितगडुल्लान्छालितान्

वह । तत्रैषासिच्यतत्तमे स्यात्थ

भसि विनिः क्षिपेत् । ततः पयो

घृतं क्षिप्त्वा प्रस्त्रिघ्नान्स्त्रावयेदिमा

न् । राजाहं तद्भवेद्भक्तं गन्धवर्ष

रसान्वितम् ॥ यस्य धान्यं छयद्भ

क्तं तस्य नदगुणमाहरेत् । भक्तं ल

घुपु राणशशालेस्तच्चिपिटोगुरुः ॥

भक्तकारः । पुं० कृविमधुपैः ।

भक्तकारः । पुं० पाचके । योदनि

के ॥ भक्तं करोति । डुकृञ् क

र्मण्यण् ॥

भक्ततूर्यम् । न० नृपाभोरि । भूम

जांभोजनकालावेदके याथाविशि

ये ॥

भक्तदासः । पुं० पंचदशदासान्तर्गत

दासविशेषे । सुभिर्षेपिभक्तं ना

ङ्गीकृतदास्ये ॥

भक्तमण्डः । पुं० अन्नागरसे । मास

रे । मांड० इ० भा० ॥

भक्तवत्सलः । पुं० श्रीहरी । भ

क्तः । यत्प्रलायस्य ॥ वि० भक्तश्चे

इवति ॥

भक्तिः । स्त्री० विभागे ॥ गौणवृत्तौ

॥ भङ्ग्याम् ॥ श्रदायाम् । भजने

॥ अगुरत्तौ ॥ अनुरागविशेषे ॥

पूज्यं ध्वनुरागोभक्तिरिच्छपदेशः

॥ परमेश्वरविषये परमप्रेमणि । न

चेष्टदेवात् परमसिद्धिं चिद्धिति

भक्ति :

युक्तिपूर्विकायां प्रीतौ ॥ उपासनायाम् । उपास्यकारचित्तवृत्त्या वृत्तिरूपायां परिपक्वनिदिध्यासनाद्यायां श्रवणमननाभ्यासफलभूताया मनुरक्तौ । तात्पर्ये ॥ जन्मान्तरसहस्रेषु तपोज्ञानसमाधिभिः । नराणां लीलायापानां ह्यप्ये भक्तिप्रज्ञायते ॥ उक्तानिलक्षणानि गौतमीयतन्त्रे । देवतायां च मन्त्रेषु तथा मन्त्रप्रदेगुरौ । भक्तिरष्टविधायश्च तत्प्रकाशः प्रसीदति ॥ तद्भक्तजनवात्सल्यं पूजायां चानुभोदनम् । मुमना चर्चयेन्नित्यं तदर्थं देवदर्शनम् ॥ तत्कथाश्रवणे रागस्तदर्थे चाह विक्रिया । तदनुस्मरणं निच्छं वस्तुनामोपलौवति । भक्तिरष्टविधा च पा यस्मिन्मूर्च्छे पिवत्तते । समुनिः सख्यवादी च कौत्सिमानुसभवेन्नरः ॥ श्रीभागवते प्रज्ञादोक्तियथा । श्रवणं कौत्सनं विष्णोः स्मरणम्पादसेवनम् । अर्चनं वन्दनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् ॥ इति पूर्वसार्पिता विष्णोर्भक्तियोगप्रवचनार्थाः, क्लियते भगवच्चदा तन्मध्ये ऽधीतमुत्तमम् ॥ इति ॥ उदाहरणम् यथा । विष्णोस्तु श्रवणं परीक्षितिरभूद्वनैयासकः कौत्सो नेप्रज्ञादः स्मरणं तदङ्गिभजने लक्ष्मीः पृथुः पूजने । सुवीरस्य

भक्ति :

भिवन्दनेऽ घट्टुमान् दास्येऽथ सख्ये ऽर्जुनः सर्वं स्वात्मनिवेदने वलिरभूत्कैवल्यमेवाम् पदमिति ॥ हिमालयटयाच । स्त्रीयां भक्तिवदस्वाभ्यवेनज्ञानं सुखे नहि । जायते मनुजस्यास्य मध्यमत्वाविरागिणः ॥ मध्यमस्य मध्यमाधिस्तारिणः विरागिणो भक्तिरहितस्यापि दुर्लभं ज्ञानं येन भक्तिहेतुना प्रायेत तां भक्तिवदेत्तर्षः ॥ श्रीदेव्युवाच । मार्गस्त्रयोने विख्याता मोक्षप्राप्तौ न माधिप । कर्मयोगो ज्ञानयोगो भक्तियोगश्च त्रयम् ॥ मोक्षप्राप्तौ त्रयो मार्गाः ते च कर्मयोगसनाज्ञानभेदेन त्रिविधाः । तत्र ज्ञानमार्गः साक्षान्मोक्षसाधनम् इतरौ चित्तशुद्धिद्वारेति विवेकः । तान्मार्गान् दर्शयति कर्मयोग इति भक्तियोग उपासनायोग इत्यर्थः ॥ चयाणामप्ययं योग्यः कर्तुं योग्योऽस्ति सर्वथा । सुलभत्वात्मानसत्वात्कावचित्ताद्यपीडनात् ॥ गुणभेदान्मनुष्याणां साभक्तिसि विधानता । परपीडासमुद्दिश्य दर्शयत्कृत्वा पुरस्कारम् ॥ मात्सर्यं क्रोधयुक्तो यस्तस्य भक्तिस्तु तामसी । परपीडादिरहितः स्वकल्याणार्थमेव च ॥ निच्छं सकाम इदं यीय शोयी भोगलोचुपः । तत्तत्फलमभावात् त्वं नामुपासते ति भक्ति

भक्षणीयम्

भक्तिमान् । चि० भक्तियुक्ते ॥
 भक्तियोगः । पुं० प्रेमलक्षणं यद्योक्तं दे-
 वीगीतायाम् । त्रयाणामप्ययंयोग्यः
 कर्त्तुं शक्योऽस्ति सर्वथा । सुलभत्वा-
 न्मानसत्वात्कायचित्ताद्यपीडनात्
 ॥ अस्मार्थः । त्रयाणांमपिमार्गा-
 णांतन्मार्गगामिनां त्रयाणांपुरुषाणां
 सप्ययंभक्तियोगः कर्त्तुं योग्यः श-
 क्यद्यभवति । कुतश्चित्चेत् ॥ अथ
 भक्तियोगस्यान्यापिचयासुलभत्त्वान्
 मानसत्वात् ॥ द्रव्यव्ययशरीरायांस-
 मन्तरेणकेवलं मनोवृत्तवैसंभ्याद्य-
 त्वात् । यस्मिन्भक्तियोगे । कायचि-
 त्तद्रव्यव्ययादिपीडनाभावो भवति
 तस्मादित्यर्थः । तस्मात्सर्वैरप्ययं
 भक्तियोगोनिदमेनाश्रयितव्य इत्य-
 र्थः ॥

भक्तिलः । पुं० साधुश्रेयः ॥

भक्षकः । चि० भक्षयतत्परे । अक्षरे
 । घञ्कारे ॥ भक्षयति । भक्षयद्ने ।
 गञ् ॥

भक्षकः । पुं० क्षुद्रगोक्षुरे ॥

भक्षणम् । न० द्रव्येतरद्रव्यस्यगलाधः
 करणे । नादे । स्तदने । खादद्ने
 । भक्षना० खाना० इतिभाषा ॥
 भक्ष्येर्लुट् ॥ शशाकंघृषामासंकरे-
 णकथितदधि । तर्जन्वाद्वाधावय-
 सद्योगोमांसभक्षणम् ॥

भक्षणीयम् । चि० भक्ष्यद्रव्ये । भक्षण-

भक्ष्याभक्ष्यम्

योग्ये ॥ भक्ष्यतेयत् । भक्ष० । अनी-
 यर् ॥

भक्षपत्रा । स्त्री० नागवल्ग्याम् ॥

भक्षितः । चि० कृतभक्षणवस्तुनि ।
 चर्विते । प्रत्यवसिते । खादिते ।
 अभ्यवहते । अशिते । भुक्ते ।
 खायलिया० इ० भा० ॥ भक्ष्यतेस्म
 । भक्ष० । क्तः ॥

भक्ष्यः । चि० अदनीयद्रव्ये । अपूप-
 दौ ॥ दनौरथखण्डावखण्डायत्
 भक्ष्यते ॥ तद्भक्ष्यम् । खरविशदमभ्य-
 वहार्यमभक्ष्यमितिव्याख्यातारः ।
 खरंकठिनम् ॥ विशदंविज्जावय-
 वंखाद्यं ॥ भक्ष्यमित्यर्थः ॥ यत्प्रत्य-
 यान्तस्यभक्ष्यतेस्तत्रैवप्रयोगात् ॥
 भक्ष्यञ्चनामचतुत्प्रतिषातार्यमुपादी-
 यते ॥ शक्यज्ञानेनश्रमांसादिभिर-
 पिक्षुत्प्रतिहन्तुम् । तत्रनियमः
 क्रियतेद्रव्यभक्ष्यमिदमभक्ष्यमितिम-
 होभाष्यम् ॥ भक्ष्यञ्चनामेत्यस्यतद्भव-
 तित्यदितिशेषद्वयविवरणम् ॥

भक्ष्यकारः । चि० पिष्टकादिखाद्यद्र-
 व्यविक्रयवीविनि । अपूपिके ।
 कांदविके । कांदीद्र० हलवाङ्गे० इ०
 भा० ॥ भक्ष्यं करोति । कर्मस्थश्च ॥

भक्ष्याभक्ष्यम् । न० खाद्याखाद्यद्रव्ये ॥
 यथा । भक्ष्याभक्ष्याण्यनेकानिब्राह्मण-
 सुविशेषतः । अत्रशिश्यायवात्र युक्त-
 यायावीविनिर्णयः ॥

भगम्

भक्त्यात्वात् । स्त्री० रावालाब्ज्याम् ॥
 भगः । पुं० भाग्ये ॥ ऐश्वर्यादिषु ॥
 यथा । ऐश्वर्यस्यसमयस्यधर्मस्ययज्ञ
 सः श्रियः । ज्ञानवैराग्ययोश्चैव
 पञ्चांभगप्रतीकना ॥ सूर्ये । रवौ ॥
 भञ्जते । भजसे दायाम् । पुंसी
 तिघः । खनोवर्चे तिघिक्करणाद्वा
 घः ॥

भगम् । न० स्त्रीचिह्ने । योनी ।
 पराङ्गे । उपस्थे । स्मरमन्दिरे
 । रतिगृहे । जन्मवर्त्मनि ॥ तस्य
 लक्षणं यथा । विस्तीर्णं चगभीरं च
 द्विविधं भगलक्षणम् । तद्गुणा
 यथा । कर्मपृष्ठं गजस्कंधं पद्मगध
 सुकोमलम् । अकोमलं सुविस्तीर्णं
 पचेते चभगोत्तमाः ॥ तद्गोधा
 यथा । शीतल निममत्त्वृणं गोवि
 ज्ञासदृश परम् । इत्युक्तं कामशा
 स्त्रज्ञैर्भगदोष चतुष्टयम् ॥ विस्ती
 र्णमुपलं योष्यं गभीरिवं शशीलकम्
 ॥ प्रति ॥ श्रियि ॥ वीर्ये ॥ इच्छा
 याम् ॥ ज्ञाने ॥ वैराग्ये ॥ को
 र्त्वि ॥ माहात्म्ये ॥ ऐश्वर्ये ॥
 यत्ने ॥ धर्मे ॥ मोक्षे ॥ रूपे ॥
 स्त्रियि । सौभाग्ये ॥ कान्तौ ॥
 सूर्ये । तपने ॥ चन्द्रे ॥ पूर्वफल
 गुनीनचचे ॥ पूर्वफलगुन्दोर्देव
 तायाम् ॥ पुंसां गुदमुष्कमप्यभा
 से ॥

भगन्दरः

भगणः । पुं० नचचसमूहे ॥
 यथा । भग मायासमाख्यातायोनिः
 सर्वस्यसायतः । तद्वतीतितदीशा-
 नीनाम्भगवतीस्रुतेतिशिवपुराणा
 न्तर्गतोमासंघितोक्तेः सर्वकारण
 त्वाद्योनिस्थानापद्रायामायाशक्तिस्र
 स्थास्वाभिनीत्वात्प्रवतोयासञ्चिदा
 नन्दरूपिणीदेवीसाभगवतीपदेनो
 च्यते ॥
 भगदत्तः । पुं० नरकासुरस्यज्येष्ठा
 त्मले ॥ यथा । सकरीभगदत्ते नग्रे र्थे
 माणोमुष्टुर्मुष्टुः । नकरोतिवचस्तस्य
 दरिद्रस्येववोपितः ॥
 भगदैवतम् । न० पूर्वफलगुनीनच
 चे ॥ बृहस्पतेर्वन्द्यमे ॥
 भगन्दरः । पुं० अपानदेशेत्रणरोगवि
 शेषे ॥ तस्यरूमाङ्ग । गुदम्यङ्गाङ्ग
 लीलेचेवाङ्गैतः भिडकार्तिकृत् ।
 भिन्नोभगन्दरोज्ञेयः सचपंचविधो
 भवेत् ॥ आर्त्तिकृत् प्रीडाङ्गत् । पं
 चविधः ०वातिरूपेति कश्चिन्मि
 सान्निपातिकशाल्यजमेदैः ॥ भगंदा
 रयति । भगिचदारैरितिक्वाशिको
 क्तैः खच् । मुम् ॥ तथाचभोजः
 । भगं परिममलाश्चगुदवस्तीतयै-
 वच । भगवहार येद्यस्मात्तस्मादिय
 भगंदरः ॥ इ० । भजन्यनिनेतिभगं
 मेहनम् । भजनत्वस्मिन्निति भगं
 योनिः । अत्रभगन्दरे नदयस्य

भक्ति :

तः ॥ भेदवद्दृष्ट्यादिमांस्वस्त्रादन्वं
 जानातिपाप्मरः । तस्मिन्भक्तिः स
 माख्यातानगाधिपतुराजसौ ॥ पर
 मेशार्पणं कर्मपापसङ्घालनाय
 च । वैदोक्तत्वादवश्रंतत्कर्त्तव्यं
 तुमयानिशम् ॥ इतिनिश्चितवु
 दधिस्तुभेदवुदधिमुपाश्रितः ।
 करोतिप्रौढैकमभक्तिः सानग
 सात्त्विकी ॥ परभक्तिः प्रापिकीयं
 भेदवुदध्ववलम्बनात् । पूर्वप्रोक्ते
 ह्यभेभक्ती नपरप्रापिकीयते ॥
 अधुनापरभक्तिन्तु प्रोच्यमानानि
 योधमे । भद्रगुणवर्णनित्त्वमम
 नामानुकीर्त्तनम् ॥ कल्याणगुण
 रत्नानामाकरायां मयिस्थिरम् ।
 चेतसोऽसंनद्धैर्बतैर्लधारासमं
 सदा ॥ इतुस्तुतचकोवापि नकदा
 विदुर्भवेदपि । सासोप्यमाष्टिसा
 युज्यसालोक्यानानचंपणा ॥ मत
 सेवातोधिकं किञ्चिन्नैवजानाति
 कर्हिचित् । सेव्यसेवकताभावा
 त् तत्रसीद्धंनवाञ्छति ॥ परा
 नुरक्त्यामासेनचिन्त्येद्योह्यतन्द्रि
 तः । स्वार्भेदेनैवमानिच्छंजाना
 तिनविभेदतः ॥ मद्रूपत्वेनजौ
 वानां चिन्तनं कुरुतेतुयः । यथा
 खस्य्यात्मनिप्रौढिस्तथैवच परात्म
 नि ॥ चैतन्यस्यसमानत्वान्नभेदं
 कुरुतेतुयः । सर्ववशत्मानामां

भक्ति :

सर्वरूपाश्चसर्वदा ॥ नमतेयजते
 चैवाप्याचारदालान्तमौश्वरम् ।
 नकुचापिद्रीष्टवुचिंकुर्वतेभेदवर्ज
 नात् ॥ सत्स्थानदर्शनैश्वर्यामद्
 भक्तदर्शनैतथा । मष्ठास्त्रश्रवणे
 यथाप्रवृत्तं चादिषु प्रभो ॥ मयिप्रे
 माकुलमतीरोमाञ्चिततनुः स
 दा । प्रेमाश्रुजलपूर्णाक्षः कण्ठ
 गद्गदनिखनः । अनन्येनैवभावे
 नपूजयेद्योगगाधिप । मामीश्वरी
 जगतीमिंसर्वकारणकारणाम् ॥
 दानानिममदिव्यानिनिश्चनैमित्त
 कान्यपि । निश्चयः कुरुतेभक्
 त्वाविषयशाठ्यविवर्जितः ॥ मदुत्स
 वदिदृष्टाचमदुत्सव कृतिसुतथा ।
 लायतेयस्य नियतंस्वभवादेवभू
 धर ॥ अहैर्गायंशनामानिममैव
 खलुनृच्यति । अहङ्कारादिरहितो
 देहतादात्म्यवर्जितः ॥ प्रारब्धे
 नयथायच्चक्रियतेतत्तथाभवेत् ।
 नमेचिन्तास्तितचापिदेहसंरक्षणा
 दिषु ॥ इतिभक्तिस्तुवाप्रोक्तापर
 भक्तिस्तुसास्मृता । यस्यादेव्यति
 रिक्तन्तुभक्तिञ्चिदपिभाव्यते ॥
 इत्थंजातापराभक्तियैरुभूधरतत्त्व
 तः । तदैवतस्यचिन्मात्रे मद्रूपे
 विलयोभवेत् ॥ भक्तस्तुवापरा
 काष्ठासैवज्ञानं प्रकीर्त्तितम् ।
 वैराग्यस्यचसीमासाञ्जानेतदुभयं

भक्ति :

यत : ॥ भक्तौ कृतार्थायं स्यापि प्रार
 ष्ववशतीनग । नजावते ममज्ञानं म
 षिद्वीपं सगच्छति ॥ तत्रगत्वाखिला
 न् भोगाननिच्छन्नपि चच्छति ॥
 तदन्ते ममचिद्रूपज्ञानं सम्यग् भवे
 द्भग । ते नमुक्तः सदैवाद्याज्ञाना
 न् मुक्तिर्न चान्यथा ॥ इहैवयस्य
 ज्ञानं स्यात्तदुगतप्रत्यगात्मनः ॥
 ममसंवित्परतनोस्तथाप्रायाव्रवन्ति
 न । ब्रह्मैवसंस्तदाप्रोतिब्रह्मैव
 ब्रह्मस्यैदृशः ॥ कच्छचामीकरस
 ममज्ञानास्तु तिरोहितम् । ज्ञाना
 दज्ञाननाशिनलब्धमेवद्विलभ्यते ॥
 विदिताविदितादन्वन्नशोत्तमवयु
 र्भम । यथादर्शं तथात्मनियथाजले
 तथापितृलोके ॥ छायातपौयथा
 स्तृष्ठीविविक्तौ तद्वदेवदि । मम
 लोकेभवेज्ज्ञानं इतिमानविवर्जित
 तम् ॥ यस्तुवै राग्यवाने वज्ञानही
 नोधिष्ये तर्चेत् । ब्रह्मलोकेव
 से त्रित्वं यावत्कल्पं ततः परम्
 ॥ शुचीनांशोमरांगेहिभवेत्तस्य
 जनिः पुनः । करोतिसाधनं
 पयात्ततोज्ञानं हिजायते ॥ य
 ने कलन्ममीराजन् ज्ञानं न्यात्रैक
 जन्मना । ततः सर्वप्रयत्ने नज्ञाना
 र्थं यत्नमाश्रयेत् ॥ नोचन्महा-
 विनाशः स्याज्जन्मे तददुर्लभं-
 पुनः । तत्रापिप्रयत्ने वर्णं वेदप्रा

भक्तिकरः

सिद्धदुर्लभा ॥ शमादिषट्कसम्प
 त्तिर्यागसिद्धिस्तथैवच । तद्योत्तम
 गुरुप्राप्तिः सर्वमेवावदुर्लभम् ।
 तथेन्द्रियाणांपटुतासंस्तृत्वंत
 नोस्तथा । धने कलन्मपुंस्थैस्तु
 मोक्षेच्छाजायते ततः । साधने
 सकलिये वं जायमाने पियोजरः ।
 ज्ञानार्थं नैवयतते तस्यजन्मनिरर्थक
 म् ॥ शस्माद्राजन् यथाशक्त्याज्ञा
 नार्थं यत्नमाश्रयेत् । पदेपदेऽप्य
 मेधस्यफलमाप्रोतिनिश्चितम् ॥
 घृतमिश्रपयसिनिगूढं भूतेभूतेचवस
 तिविज्ञानम् । सततंमन्ययितव्यमन
 सामन्यानभूतेन ॥ ज्ञानंलब्ध्या
 कृतार्थं : स्यादिति वेदान्तद्विरुद्धमः
 । सर्वज्ञसमसिनकिंभूयः श्रोतुमि
 च्छसि ॥ ४५ ॥ इतिश्री देवीभाग
 वतेमहापुराणे सप्तमस्कन्डे देवी-
 गीतायांसप्तविंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥
 भक्तिश्चैराग्यस्यपत्नी । यथा । वैरा
 ग्यस्यचदेभार्येश्वाभक्तिश्चपूजिते ।
 याभ्यांशश्रवणगतसर्वयज्जीवनमुक्ति
 सन्मुने । इति ॥ भण्यतेसेवते । भज
 सेवायाम् । कर्मणिक्तिन् । भजय
 त्वेयवैधातुः सेवायंपरिकीर्तितः
 । तस्मात्सेवायुधैः प्रीताभक्तिसा
 धनभूयसी ।

भक्तिकरः । पुं० भक्ते । भक्तिं करोति
 द्विवाचिभेतिठः ॥

भगवान्

भगवतो

भिहितम् । भगवत् । योनिवत् ॥
 कटीकपालनिस्तोददाह्वणखड्ग
 दयः । भवन्तिपूर्व रूपानिभविष्यति
 भगन्दरे ॥ कटीकपालमन्त्रकटीफल
 वाम् । यथात्यपिडकामेवतघायना
 दुमाचरेत् । शुद्धदध्यसस्रुतिर्सेका
 यैर्यथापाकनगच्छति ॥ लुङ्घनं
 खेदमक्षेप विज्ञापगविरचनैः ।
 । रक्तमोक्षादिभिः श्रीमृदुनांपि
 डकांजयेत् ॥ तद्यथाभियक्त्या
 दयापाकं निवच्छति । अपक्ववाथ
 पक्ववाजसौकापातनं हितम् ॥ त
 द्भायै तुशृङ्गाभ्वासिंदरक्तस्यसोद्यम
 म् ॥ गुग्गुलु विफालायुक्तपोत्वान
 श्वेद्भगन्दरः ॥

भगवत्कः । पुं० सुगडाग्नि । कुट
 ना० इ० भा० ॥ तस्यान् भजये
 निषेधोचया । योयाम्बैः परि
 त्यक्तः साधुभिर्ब्राह्मणैरपि ।
 सुगडाशीयश्चतस्रान् भुक्त्वाचान्द्रा
 यणं चरेदिति ॥

भगवान् चि० चिन्त्यै श्रव्यादिगु
 षो० ईश्वरशब्दाच्चै ॥ भगंभाहा
 त्त्वं पद्विधमै श्रव्यं चनित्यम
 प्रतिपत्तये नयत्रवर्त्तते ॥ सभगवान्
 नित्ययोगेमतुप् ॥ उत्पत्तिनिधन
 खेवभूतानागागतिर्गतिम् ।
 वेत्तिनिद्यासिद्यासुसवाच्योभगवा
 नितिदिष्णपुराणम् १ पूजावति

। पूज्यै ॥ आत्मनि ॥ जिने ॥
 भगवती । स्त्री० चचिन्त्यै श्रव्यायामा
 यायाम् । गौर्याम् । दुर्गायाम् । प
 रस्यांप्रकृती । तस्याः स्वरूपं यथा
 । यथानित्योहिभगवान्निच्छाभगव
 तीतथा । स्वमाययातिरोभूतातथ श्रे
 प्राकृतैलये ॥ आब्रह्मसाम्बपर्यन्तं स
 र्वं मिथ्यैवकृत्विमम् । दुर्गासत्त्वस्व
 रूपासाप्रकृतिर्भगवान्यथा सि
 द्ध्यै श्रव्यादिकंसर्वयस्यामस्तियुगेयु
 गे । सिद्ध्यादिकेभगोज्ञेयस्ते नभ
 गवतीस्मृता ॥ इतिब्रह्मवैवर्त्तपुरा
 णम् ॥ अपिच । सैवतियासुरैः
 सर्वैस्ताञ्चेवभजतेयतः । धातु
 भर्जे तिसैवायांभगवत्त्वेवसास्मृते
 ति ॥ चतुर्व्यूहात्मकंभगवत्त्वाः
 स्वरूपंक्रमेणदर्शितंश्रीदेवीभागवते ।
 तद्यथा । सर्वस्याद्यामहालक्ष्मीर्वरे
 ष्याशक्तिवत्तमा । सात्विकीयमही
 पालाजगत्यासनतत्परा ॥ मृजतेया
 रतीरूपासत्त्व रूपाचपालने । संहारे
 चतमोरूपाचिगुणासासदामता ॥
 निर्गुणापरमाशक्तिः सर्वकामफ
 लप्रदा । सर्वैयांकारणंसाहिव्रह्मा
 हीनांनृपोत्तमा ॥ सर्वस्याद्येति ।
 एकापालयित्रीसात्विकीमहालक्ष्मी
 विष्णुशक्तिः सर्वप्रपञ्चस्थाद्येय
 म् । द्वितीयातु० मृजतेयारतीरूपा
 सा० सत्त्वरूपाचपालने० इतिपुनस

भगवतो

क्तिरनुवादरूपा : संहारितमोरूपा-
यासिवंदतीयाशक्तिः । एतासांना-
मानिप्रथमस्कन्दएभोक्तानि । तस्या
स्तुसात्विकीयतीराजसीतामसीत-
या । महाजघ्नीसरस्वतीमहाकाली
तिता : स्त्रियइति । अनुरहस्ये तु०
सत्वाख्ये नातिशुद्धे नगुणेनेन्दुप्रभं-
दभाभितिवचनेनमहालक्ष्मीरजोगु
यासरस्वतीसत्वगुणेतिलभ्यतद्वृत्ति-
चेद्र । कल्पभेदेनगुणभेदव्यवस्था-
या : सुस्थत्वात् । एतासांचशक्ती-
नांशक्तसस्वरूपाव्यतिरेकाद्ब्रह्माश्रयं
विहायावस्थानासम्भवेन० तत्तद्गु-
णविशिष्टं ब्रह्मैवमहालक्ष्म्यादिना
मकमितिबोध्यम् ॥ निर्गुणेति ।
अथवागुणत्रयकारणभूतात्ताज्वाव-
स्थात्मिकासामिगुणा० तस्माच्चपिप
राशक्तित्वेन० ब्रह्माश्रयंविनाऽवस्था
नासम्भवेन० सास्यावस्थमायोपाधि
कंब्रह्मैव० पराशक्तिमायाभुवनेश्व-
रोशब्दाच्चभवति । सर्वेचेदमुपो-
त्वातेस्पष्टम् । तत्रनिर्गुणासर्वे-
षांकारणमित्याह । सर्वेषांकारणं
साहीति । सर्वकारणस्थानवस्था-
भिथाकस्मादप्युत्पत्त्यभावेननिच-
त्वमुक्तम् । तेनचकीयंशक्तिः कृती
जातेत्यस्तीचरंदत्तंभवति ॥ रूपच
तुष्टयमध्येप्याह । निर्गुणासर्वादा-
ज्ञातुमशक्त्यायोगिभिर्नृपाः । सगु-

भगवदक्तः

यासुखसेव्यासांचिन्तनीयासदाबुधै
॥ अयोगिभिरितिच्छेदः । अयो-
गिभिर्निर्विकल्पसमाधिरहितैर्निर्गु-
णाज्ञातुमशक्त्यायोगियुद्विगम्यैवसे-
च्यर्थः । तथाचश्चेताप्रवृत्तरेतेध्या-
नयोगानुशातान्प्रशयन्देवात्मशक्तिं
सगुणैर्निर्गुणामिति । मध्यमाधि-
का रिरशामयोगिनानुसगुणामहा-
लक्ष्म्यादिरूपाचिन्तनीयत्वर्थः ।
तद्द्वारामूलप्रकृतेरेवसर्वेषोपाश-
त्वमितिरहः३३म् । सर्वेषु दंशक्तित-
त्वविमर्शिन्यांस्पष्टम् ॥ पूज्यायाम्
॥ उगित्वान्डीम् ॥

भगवत्पदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

भगवत्पूज्यपादः । पुं० श्रीशङ्कराचा-
र्ये ॥

भगवद्द्रुमः । पुं० तगरहसे ॥

भगवद्वक्त्रः । पुं० हरिपरितोषकीदाद-
श्यादिनियमस्वरूपधर्मे ॥ चि० त
द्विशिष्टे ॥

भगवद्वक्तः । चि० स्थितप्रज्ञे ॥ य० ।

द्वेषाधीनजगत्सर्वमज्ञान्यार्णशुभा
शुभम् । तंयोगाच्चवियोगाद्यनपदै-
वात्परंब्रह्मम् ॥ कृणुयाद्यत्तस्तुतद्देवं
सदेवात्परतस्ततः । भवन्तिसततं
सतः परमात्मानमोश्वरम् ॥ दै-
ववर्धयितुंशक्तः जयं कर्तुं सखी
लया । नदेवयदस्तद्मत्तद्याविनाशी
चनिर्गुणः ॥

भग्नपादर्वम्

भगालम् । न० नृकरोटिकाया
म् । नृमसक्ति ॥ भगन्ति । भञ्जो
यामर्दने । घातुलकात्कालम् ।
नलोपः । न्यङ्क्षादित्वात्कुत्व
म् ॥

भगास्त्री । पुं० चन्द्रमौली । सदाशि
वे ॥ भगालमस्यास्ति । इनिः ॥

भगिनी । स्त्री० सहीदरायाम् ॥
खसरि । भगकल्याणम् । इच्छा
वास्त्वस्याः । इनिः । डी
प् ॥

भगनीपतिः । पुं० आबुक्ते । भासे ।
। भगिन्याः पतिः ॥

भगीरथः । पुं० सूर्यवंशीयनृपति
विशेषे । दिगीपात्सले ॥ योहि
गङ्गांस्तरांदागोयभागीरथीतिसंज्ञां
चकार ॥

भगोलः । पुं० भपञ्जरे । नक्षत्रचक्रौ ॥

भगी । ख०) हेभगवन्०

भगोः । थ०) इतिसम्बोधने ॥

भग्नः । चि० पराजिते ॥ स्फुटिते ।
फूटा० द्र०भा० ॥ भङ्गे ॥ तोडा०
द्र०भा० ॥ यथा । चिरकालोपित-
लोर्णकौटनिष्कृपितधनुः । कि
ञ्चिद्व्यतिरामेषभग्नचत्रियकान्ति
के ॥ भङ्गे ; क्तः ॥ न० रोगविशेषे
। चस्त्रिविद्धे पलवर्षे ॥

भग्नपादर्वम् । न० पुष्कराख्यनक्षत्र
पट्के ॥ यथा । पुनर्वसूत्तरापाटाः

भङ्गा

कृत्तिकोत्तरफल्गुनी । पूर्वभाद्रः
विशाखे चपङ्केतेपुष्कराः स्मृताः
॥ भग्नपादर्वसंयोगात्० द्वितीया
द्वादशीयदि । सप्तमीचार्कमन्दारे-
जायतेजारजोध्रुवम् ॥

भग्नपृष्ठः । पुं० सङ्मुखे ॥ इ० चि०
शिपः ॥

भग्नसन्धिः । पुं० शरीरस्थसन्धिस्था
नभग्नरोगविशेषे ॥ तस्योषधंवथा
। अमवाचिफलाब्धोषः सर्वैरेभिः
समौकृतैः । तुल्यीगुग्गुलुनायो
ज्योभग्नसन्धिप्रसारकः ॥

भग्नसन्धिकम् । न० घोषे ॥

भग्नास्मा । पुं० चन्द्रमसि ॥

भग्नाथः । चि० इताशे ॥

भग्नी । स्त्री० भगिन्याम् ॥

भङ्गारी । स्त्री० दशे ॥

भङ्गता । चि० भङ्गकर्त्तरि ॥ भगन्तिः ।
भङ्गो० । लृच् ॥

भङ्गः । पुं० तरङ्गे । वीच्याम् । ख-
ल्पोस्याम् ॥ भङ्ग्यते । भङ्गो० । क-
र्त्तृण्यच् ॥ जयविपर्यये । पराजये
। भङ्गनम् । घञ् ॥ भेदे ॥ रोगविशि-
षे ॥ रोगनाथे ॥ स्फोटने ॥ कौटि-
ल्ये ॥ भये ॥ विच्छिन्नौ ॥ जलनि-
र्वाणे । न० खण्डे ॥

भङ्गवासा । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

भङ्गसार्धः । चि० कुटिले ॥

भङ्गा । स्त्री० शशाख्यशशान्तरे । सा

भङ्गरः

तुलान्याम् ॥ इन्द्राशने । विजया
 याम् । भाङ्ग० इ० भा० । भङ्गाफ
 फहरौतिज्ञायाधिपोपाचनीलघु
 । ॥ तौच्छोष्ठापित्तहामोहनदवाग-
 वरिष्वर्द्धनी ॥ भङ्गतेऽनया । भङ्गो०
 । अकर्त्तरिचैतिहलर्घंतिवा० घञ्
 । टाप् ॥ विष्टतायाम् ॥ ।
 भङ्गाकटम् । न० भङ्गरजसि ॥ अला
 वृत्तिलेति० कटच् ॥ ।
 भङ्गानः । पुं० सत्त्वविशेषे ॥ दोर्घज
 हले । भाङ्गन० इ० गौ० दे० भा०
 भङ्गिः । स्त्री० भङ्गी ॥ वीच्याम् ॥
 विश्वेदे ॥ कौटिल्यप्रभेदे । विभ
 ङ्ग्याम् ॥ विन्यासि । भङ्गे ॥ व्याजि
 ॥ छलनिभे ॥ नानाविधशब्देरचना
 वैदग्ध्यविशेषाभङ्गयद्दतिव्याख्या-
 तारः ॥ भङ्गस्यकरणम् । तत्करोती-
 तिष्टन्तादचद् ॥
 भङ्गिमा । पुं० भङ्ग्याम् ॥ यथा । अ
 धरेकज्जलं वासुद्विशोक्तास्यूलरङ्गिमा
 । प्राणनायकमित्तसं वैश्विन्यास-
 भङ्गिमा ॥
 भङ्गी । स्त्री० विभङ्ग्याम् । कौटि-
 ल्ये । अगमनोद्हरविन्यासि ॥ ज्ञा-
 नामिमानसलसांगिवचोविभङ्गीभं-
 गीगतनयनयोरपिचातुरीच । आ-
 भीरनन्दनमुखास्युजसगर्गसीवशी
 रवोद्यदिनमासवशीफरोतोत्वुष्टः
 भङ्गुरः । पुं० नद्यावद् ॥ चि० कुटि

भचक्रम्

ली । वक्त्रे ॥ नष्टरे ॥ भङ्गतेऽनये
 य । भङ्गो० । भङ्गभावेतिचुरच्०
 फर्मकर्त्तर्येव ॥ ।
 भङ्गुरा । स्त्री० अतिविषादाम् । प्रिय
 ङ्गी ॥
 भङ्ग्यम् । न० भाङ्गीने ॥ भगायाभव
 नञ्चिन्म । विभाषातिलमापोभाभ
 द्वाणुभ्य इ० प्लेयत् ॥ भगार्हे । भ
 ङ्गमर्हति । दण्डादित्वाद्यत् ॥
 चक्रम् । न० राशिचक्रे । यथा ।
 भमावर्त्ताभचक्रे सिन्धुवोनाभीव्य
 स्थितः । आराचक्रे त्विन्दुभीमीशु
 क्रवीवशनैधराः ॥ राहुः । केतुरग
 र्व्यसन्नक्षत्राश्वथराशयः । यदादि
 क्षुमुग्रष्टासुमेरोर्भूगोलकीर्णका ॥ का
 याभवेत्तदाराधिः । स्यात्तदिरहा
 हिनम् । सूर्येन्दोरुपरगस्तुगोलच्छा
 यथाभवेत् ॥ अन्योन्ययोन्मयोरेवका
 रणात् । याससोच्चौतुजायेततत्रात-
 पूर्वपश्चिमी ॥ तत्रपुण्यफलाद्भागः
 हतोरार्शोस्तुषिष्णुनेत्याद्ये वङ्गिपुरा
 राशेभेदनामाध्यायः ॥ अथभचक्र
 भमणव्ययस्यामाहसिद्धान्तशिरोम
 णी ॥ निरुद्धदेशिचितिमंडलोपगौ
 धुधौनरः । पश्यतिदक्षिणोत्तरी ।
 तदाश्रितं खिललयन्भवत्सदाभमद
 चक्रं निलमस्तकोपरि ॥ उद्गिदश्या
 तियवायवानरस्तवातथाखात्रतमृत्तं
 मंडलम् । उद्गम्बुवंपश्यतिचोन्नतं

भञ्जरु :

द्वितेस्तदन्तरेयीजनजाः पलाशकाः
 ॥ योजनसङ्ख्याभांशै ३६० गुणित्वा
 कुपरिधिहृता ४६६७ भवन्त्यंशाः
 भूमौ कक्षायां वा भागेभ्यो योजनानि च
 व्यस्तम् ॥ इति ॥

भञ्जन् । वि० विभजति । भागकर्त्तरि ।

॥ सेवाकर्त्तरि । सिवति । भजति ।

भजसेवायाम् । लटः श्चदेशः ॥

भजनम् । न० भजौ । भागे ॥ सेवा-
 याम् ॥ भजे भवित्युट् ॥ दारास्ती-
 क्षे भजनसहायापुत्रास्ती येतदनकायाः
 । धनमपितद्वरिभजनार्थं नोर्धे देत
 त्सर्वव्यर्थम् ॥

भजमानः । वि० श्रीपथिके । न्याया
 गते ॥ शरणागते ॥ भजतेफलमनु

श्रद्धाति । भज० । ताच्छील्येति०
 चानश्० शानज्या ॥ भागकर्त्तरि
 ॥ सेवाकर्त्तरि ॥

भजिष्णुः । वि० भजनशीले ॥

भञ्जकः । पुं० वि० भञ्जनकर्त्तरि ॥

भनति । भञ्जौ । लटः श्च ॥

भञ्जनम् । न० खड्गने । भञ्जे भवित्यु
 ट् ।

भञ्जनकः । पुं० मुग्धरोमनिधिषे ।

यथा । यत्पुत्रकं नवेद्यस्तदनामगच्छ
 जायते । कफवातहतो व्याधिः न

भञ्जनकमञ्जितः ॥

भवकः । पुं० दीपकुनोद्गततरो ।

काशिनै ॥

भट्टाचार्यः

भट्टा । स्त्री० अन्नपूर्णायां दिव्याम् ॥

भञ्जितः । वि० खडिते ॥

भटः । पुं० योडरि । वीरि ॥ पामर

विशेषि ॥ स्नेहप्रभेदे ॥ मिथ्याभा

विशिषेवके ॥ रात्रिचरे ॥ वर्षसङ्घ

रजातिविशेषे ॥ यथा । वर्षकारा

इटो जातो नटिकां वरवाहकः । इ०

प० पु० ॥ भटति । भटभृतौ ।

पचायच् ॥

भटा । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् । राखा

। लशसा० इ० दे० भा० ॥

भटिचम् । न० श्लाकृते । शूल्ये ।

शूलपक्वमांसि । श्ला० इ० भा०

भटतिभव्यतेषां । भट० । अग्निचा

विति० इवः ॥

भटौ । स्त्री० भटयोपिति ॥

भटः । पुं० मोमांसकविशेषे भाट०

इ० भा० प्र० वर्षसङ्घरजातिविशि

षे ॥ तस्योत्पत्तिर्न ज्ञातव्ये यथा ।

वैश्यायां शूद्रभौर्येण पुमान्कोवभूव

ए । सभट्टो वावदृक्त्वसर्वेषां मुनि

पाठकः ॥ अचिच तवैव । क्षत्रि

याद्विप्रकन्यायां भट्टो जातो नु गचकः

। इति ॥ शिविरान्तिके राज्ञा तस्य वा

भोदियः । यथा । भट्टवैद्यं पुण्यका

रं न्यापयेच्छिविरान्तिके । इ० ॥

भट्टाचार्यः । पुं० भट्टाचार्ययोर्भताभि

र्षे । तुतात भट्टमतं गीमांसाग्रामम्

उदयनाचार्यमतं न्यायग्रामम् । एत

भङ्गिल :

दुभयमतनिष्ठातोभट्टाचार्यः ॥

भट्टारः । चि० पूज्जे ॥ भट्टति । भट्ट
। क्तिप् । भट्ट्चासौतारख । पृषो-
दरादिः ॥ भट्ट्कच्छतिवा । कर्म
ख्यण् ॥

भट्टारकः । पुं० नाब्यवाचा० नृपे ॥
नाब्योक्ता० देवे ॥ तथा० तपोधने ॥
चि० पूज्जे ॥ भट्टति । भट्टपरिभा
षणे । क्तिप् । भट्ट्चासौतारकख
। पृषोदरादित्वात् । ट्, खनिषेधोन
॥ भट्ट्स्वामित्वम् । कच्छतिवा । क
र्मख्यण् । ततः स्वार्थकः ॥

भट्टारकवारः । पुं० अदित्यवारि ॥
भट्टिः । पुं० सनाज्ञाप्रसिद्धिरामकथा
श्रयमहाकाव्ये ॥

भट्टिनौ । स्त्री० नाब्योक्ताऽकृताभिषे
कायाराजयोषायाम् । ब्राह्मण्याम्
भट्टः । पुं० वर्णसङ्करजातिविशेषे ॥
सतुलेटात्तृतीयरकन्यायांजातः ।
यया । सेटस्त्रीवरकन्यायांजनयामा
सपत्नरान् । माल मत्र नातरञ्ज
डकीलक्षकन्दरम् ॥ इ० व्र० वै०
पु० ॥

भट्टाग्निः । पुं० अग्निविशेषे ॥ भट्ट
भट्टतिशब्दयुक्ते यज्ञौ ॥

भट्टिलः । पुं० शूरेः सेवकेः । भट्ट
तिसौवोधातु । सलिकाप्यनि-
सद्भिर्भट्टिभङ्गिण्डिपिण्डितुण्डिकु
क्लिभूभ्यङ्लजिति० इलच् ॥

भरडोरः

भणितः । चि० कथिते । शब्दि
ते ॥

भणितिः । स्त्री० वाचि ॥
भरडाकी । स्त्री० धार्ताक्याम् ॥ भय
ते० भय्यते ॥ भट्टभृती० भणश
ब्देवा । पिनाकादयश्चेतिसाधुः
॥ घृष्ट्याम् ॥

भण्टिका । स्त्री० वृन्ताकि । भटा
भरडां० इ० भा० ॥

भण्टकः । पुं० श्योनाकवृष्टे ॥

भण्डः । पुं० चाट, बटौ । शशीलभा
प्रिणिभांठ० इ० भा० ॥ भण्डते ।

भण्डिकल्याणे० पचाद्यच् ॥

भण्डकः । पुं० खड्गनखने ॥

भण्डनम् । न० कषचे ॥ युद्धे ॥ खली
काकारे ॥

भण्डासिनी । स्त्री० वैश्यायाम् ॥

भण्डिः । स्त्री० वीच्याम् ॥

भण्डिका । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥

भण्डिरः । पुं० भण्डिले ॥ शिरीष
वृक्षे ॥ रलयोरेकत्वम् ॥

भण्डिलः । पुं० । शिरीषवृक्षे । भरडते
। भण्डिकल्याणे० परिभाषणे वा ।

सलिकलीति० इलच् । चि० दूते
। श्रुते ॥ शिल्पिनि ॥

भण्डी । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥ भण्ड
ति । भण्डचाभण्डने । पचाद्यच् ।

। गौ० डीप् ॥ शिरीषवृक्षे ।

भण्डोतकी । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥

भण्डोरः । पुं० कीविदारि । पचाद्यच् ॥

भद्र :

भद्रतुरगम्

नारे ॥ तण्डुलीयबीज ॥ शिरी
 पवृक्ष ॥ भण्डरीरान् ॥
 भण्डोरलतिका । स्त्री० मञ्जिष्ठाया
 म् ॥
 भण्डरीरी । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥ भण्ड
 ति । भण्डयामदने । वा० इरान्
 गौ० ॥
 भण्डीलः । पुं० मञ्जिष्ठायाम् ॥
 भण्डुकः । पुं० मख्यविशेषे । भाकुर०
 इ० गौ० दे० भा० ॥
 भण्डुकः । पुं० श्वोनाकहत्ते ॥
 भद्रन्वः । पुं० सौगतादिवृक्षे ॥ सुते
 जसि ॥ मायादेवोसुते ॥ वि० प्रव्र
 जिते ॥ पूज्ये ॥ भद्रते ॥ भद्रिक
 ल्याथेसुखिच । भन्देर्नलोपस्यतिभ
 च ॥
 भद्राकः । पुं० ज० मंगले ॥ भन्दते ।
 भद्रि० ॥ पिनाकादिच्छात्सा
 धुः ॥
 भद्रम् । न० कल्पार्थे ॥ शर्मणि ।
 सौख्ये ॥
 भद्रः । पुं० शिवे ॥ खजरीट ॥
 वृषभे ॥ कदम्बके । करिजाति
 विशेषे ॥ नवशुक्लान्तर्गतवज
 देवे । रामधरे ॥ सुष्ठाम् ॥ न०
 मङ्गले ॥ मुस्ते ॥ कासने ॥ वि०
 यष्टे । भन्देनीये ॥ सुर्च्ये ॥ सा
 धी । पुं० स्त्री० कारणाप्तरे ।
 विष्टिसञ्जके ॥ मृगाले ० । भन्द

ते । भद्रि० ॥ कृत्वाङ्गुलितिरभू०
 भन्देर्नलोपस्यनिपास्यते ॥
 भद्रकः । पुं० देवदारुणि ॥ सुपाश्वी
 ख्यविष्कम्भशैलमूले ० धृतिमद्रा
 मकाननम् ० तत्रस्वहृदे ॥ न०
 भद्रमुस्तके ॥ वि० मनोज्ञे ॥
 भद्रकण्ठः । पुं० गोक्षुरे ॥
 भद्रकर्षः । पुं० सिवस्थानविशेषे ॥
 भद्रास्याङ्गद्रकर्षके ॥
 भद्रकर्षहृदः । पुं० तीर्थविशेषे ॥
 भद्रकर्षा । स्त्री० गन्धालिकायाम् ॥
 ॥ गोकर्षाविषसिन्धादेव्यां म् ॥
 भद्रकाली । स्त्री० कात्यायन्याम् ॥
 महिषमर्दिन्याम् ॥ शीषधीभेदे
 । गंधोल्याम् ॥ भद्रकल्याणका
 लेयति वर्धयति । कर्मस्थाने भद्रा
 कासौकालीचेतिवा ॥
 भद्रकाशी । स्त्री० भद्रमुस्तायाम् ॥
 भद्रकुम्भः । पुं० पूर्णकुम्भे । भद्रस्य
 ० भद्रोवाकुम्भे ॥
 भद्रगम्बिका । स्त्री० मुस्तके ॥
 भद्रहरः । वि० चमद्वरे । शुभद
 रे ॥
 भद्रचूडः । पुं० नृहीभेदे ॥ लक्षा
 स्वायिनि ॥
 भद्रकः । पुं० इन्द्रयवे ॥
 भद्रतरुणी । स्त्री० कुञ्जकवृक्षे ॥
 भद्रतुरगम् । न० वस्त्रहीपलमवध
 पान्तर्गतवर्षविशेषे ॥ यथा ।

द्वयला

भद्रवल्ली

माल्यवज्जलधिमध्यवर्ति यत् तत्
भद्रतुरगंजगुर्वुधा : ॥ इ० सिदा
न्निरोमणि : ॥

भद्रदन्तिका । स्त्री० दन्तीवृक्षप्रभेदे
। केकरुहायाम् । जयावहाया
म् ॥

भद्रदारुः । पुं० न० देवदारुणि ॥
। न० सरलवृक्षे ॥ भद्रदारुः ॥

भद्रदावादिक्षः । पुं० शीपधरण
वि० ॥

भद्रनामा । पुं० काष्ठकुट्टम्बगे ॥

भद्रनामिका । स्त्री० चायन्तोवृक्षे
। बहला० गी० दे० भा० प्र० ॥

भद्रनिधिः । पुं० महादानविशि
ष्टे ॥

भद्ररत्नो । स्त्री० सुभगायाम् ॥ भद्रः
। पतिर्यस्याः । इतिविशेषे० निल्यं
सपत्न्यादिष्वितिपतिशब्दम्यनात्वा
देशे० नान्तलक्षणोऽपीप् ॥

भद्रपदाः । स्त्री० प्रोष्ठपदासु । पूर्व
भाद्रपदीत्तरभाद्रपदनचत्रयोः ॥

भद्रपदंथासाम्० ताः । चचारो
याइहृत्वं ॥

भद्रपर्णी । स्त्री० गम्भायांम् । भद्रा
। शिपर्णान्तस्थाः । पाककर्णेतिडी
प् ॥ प्रसारण्याम् ०

भद्रपीठः । पुं० सिंहासने ॥

भद्रवलनः । पुं० बलरामे ॥

भद्रवला । स्त्री० लताविशेषे । प्रसा

रण्याम् । कटभरायाम् । भद्रं
वलमस्याः ॥ घलायाम् ॥

भद्रमल्लिका । स्त्री० पेल्लीतिख्यातपु
ष्पे ॥

भद्रमल्ली । स्त्री० अपराजितायाम् ॥

भद्रमुञ्जः । पुं० शरे । इक्षुवृष्टभे ।
सरकागडा० इ० भा० ॥

भद्रमुस्तः । पुं० भद्रमुस्तके ॥ भद्र्या
सौमुस्तकश्च ॥

भद्रमुस्तकः । पुं० नागरमुस्तके ॥
भद्र्यासौमुस्तकश्च ॥

भद्रमुस्ता । स्त्री० भद्रमुस्तके । गुन्द्रा
याम् ॥

भद्रयवम् । न० फुटत्रफले । कलि
हे । इन्द्रयवे ॥ यवाकारवीजव्या
द्यवम् । भद्रघृतद्यवञ्च ॥

भद्ररेणुः । पुं० ऐरावतहस्तिनि ॥

भद्रवटः । पुं० भौमतीर्थविशेषे ॥

भद्रवत् । न० देवदारुणि ॥

भद्रवती । स्त्री० भद्रपण्यांम् ॥ कट
फले ॥

भद्रवर्मा । पुं० नवमालिकायाम्
नवाख्याम् । नवारा० इ०
भा० ॥

भद्रवृत्तिका । स्त्री० गोपयलुख्याम् ।
चनन्तमूल० इ० भा० प्र० ॥

भद्रवल्ली । स्त्री० मल्लिकायाम् ॥
माधवीलतायाम् । लताविशेषे ।
जातभीरी । अष्टोपट्टिकायाम् ।

भद्रा

भद्रनमाली० इ० हापरमाली० इ०
 च० गौ० दे० भा० ॥
 भद्रशयम् । न० चन्दने ॥
 भद्रश्रीः । पु० चन्दनवृक्षे ॥ भद्रा
 श्रीरस्य ॥
 भद्रसोमा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 भद्रा । स्त्री० राक्षायाम् ॥ कृष्णायाम् ॥
 व्योमनन्दायाम् ॥ यथा । भद्रा
 तद्योत्तरगिरीन् उत्तरांश्चतुर्विंशति
 शतीन् चोत्तरशम्भोधिर्मध्ये तिचमंहा
 मुनिः प्रसारिष्याम् ॥ कट्फ
 लम् ॥ अनन्दायाम् ॥ तिचिभेदे ।
 द्वितीयात्तममोहादश्रीपु ॥ जीव
 त्याम् । अपराजितायाम् ॥ नील्या
 याम् ॥ वलायाम् ॥ शम्भ्याम् ॥
 वचायाम् ॥ दन्त्याम् ॥ हरिद्रा
 याम् ॥ श्वेतदूर्वायाम् ॥ काश्म
 र्याम् ॥ सारिवाविशेषे ॥ मघि ।
 काकोटम्बरिकायाम् ॥ बुधशक्तिविशे
 षे । तारायाम् ॥ छायागर्भजात
 सूर्यकन्यायाम् ॥ श्रीकृष्णभगिन्याम् ॥
 सुभद्रायाम् । दुर्गायाम् ॥ यथा ।
 भद्रास्याद्भद्रकर्मके इति ॥ विष्ट्या
 म् ॥ यथा । शुक्रे पूर्वदिशि ऽष्टमी
 पञ्चदश्यां भद्रैकादश्यां चतुर्थ्यां प
 रादि । कृष्णं ऽन्यात् स्यात्तृतीया
 दशम्योः पूर्वभागे सप्तमौ शकृत् ति
 थ्योः ॥ विहाय विपरीदादिषु विष्टि
 सप्तचवर्जयेत् । विष्टिशेषे निष्टगडे

भन्दम्

॥ हिमं पृच्छे कार्यं जयावहम् ॥
 भद्राकरणम् । न० सुरङ्गने ॥
 भद्राक्षः । चि० श्रीमननेचे ॥
 भद्रात्मजः । पु० खड्गे ॥
 भद्रारक्तः । पु० अष्टादशक्षुद्रद्वीपान्त
 गर्तद्वीपविशेषे
 भद्रालपत्रिका । स्त्री०)
 भद्राली । स्त्री०) गन्धाल्याम् ॥
 भद्रावती । स्त्री० कट्फलवृक्षे ॥
 भद्राश्वम् । न० भुवोनववर्षान्तर्गत
 वर्षविशेषे । इलावृतवर्षे । भद्रा
 श्वम् माल्यवत्प्राच्यावर्षे भद्रजना
 कुलम् ॥
 भद्रासनम् । न० नृमासने ॥ भद्रं च
 तदासनं च । तृतीययोगाद्द्विशेषे
 तदयो । सीवन्वाः पाश्र्वयोर्न्य
 स्वेदगुलं फलुग्ं मं मुनिचलम् ।
 वृषणाधः पादपाणिपाणिभ्यां प
 रिवन्वयेत् ॥ भद्रासनं समुद्दिष्टो
 गिभिः सारकल्पितम् ॥
 भद्रेश्वरः । पु० कल्पयामस्यशिये ॥
 शिवप्राप्त्यर्थं दुर्गाराधितहिमाल
 यस्थपार्थिवविशालङ्गे ॥
 भद्रैका । स्त्री० स्थूललायाम् ॥
 भद्रैदनी । स्त्री० वलायाम् । यरि
 धारा० इ० भा० ॥ नागवलाया
 म् ॥
 भन्दम् । न० कल्याणं ॥ पचाय
 च् ॥

भयम्

भन्दिलः । पुं० दूते न० श्रुमे ॥ १ ॥
 भन्धुकः । पुं० भारतवर्षान्तर्गतदेशविशेषः ॥
 भपञ्जरः । पुं० नक्षत्रचक्रं ॥
 भपतिः । सुधांशुः ॥ भानांपतिः ॥
 भक्षः । पुं० धूमे ॥
 भक्षरालिका । स्त्री० भक्षार्याम् । दंश्रि ॥
 भक्षराली । स्त्री० भक्षिकायाम् ॥ दंश्रि ॥
 भक्षारः । पुं० मगधराजविशेषः । श्रेणिके ॥
 भयम् । न० घोरं । भयङ्करं ॥ कुञ्जकप्रसूने ॥ प्रतिभये । दरे । चासे । भोतौ । भिभि । साध्यसे । अनागतप्रतिकूलप्रतिसम्भानि ॥ यत्तद्वचना नियया । रौद्रशक्यातुजनितचित्तबलव्यदंभयम् । व्याघ्रादिदर्शनाधीनचित्तवृत्तिविशेषः ॥ भयम् ॥ गर्भवासादिदुःखरूपम् । रागविषयस्थविनाशके समुपस्थिततन्निपाणासामर्ष्यमात्मनोभयमानकट्टेन्यात्मकचित्तवृत्तिविशेषः ॥ सर्वाङ्गविषयान्परिच्यञ्जानसार्गिकधनीयितव्यमितिचासः ॥ अनिष्टहेतूपनिपाते तत्परिध्यागानर्पताज्ञानम् ॥ परतः स्त्रानिष्टसम्भाषणायाम् ।

भयङ्किण्डमः

भयङ्किणीयाभिनविशतः स्यात् ॥ यथा व्याघ्रादिभेति । व्याघ्राधीनत्वेनस्वीयसरणं सभावयतीति । विभेद्यस्यात् । जिमीभये । अज्विधौ भयादीनामुपसङ्ख्यानं नपुंसकेणादिनिवृत्त्यर्थम् ॥ विभेद्यनेनेति विषयैः । एरजितिकरणे ऽच् ॥ भयं द्विविधम् । दैवम् । मानुषम् । यथा इकामकन्दकः । हृताशनोवलं व्याधिर्दुर्भिक्षं मरणं तथा । इति पञ्चविधं दैवमानुषव्यसनंततः ॥ आयुष्मकेभ्यश्चौरैर्भ्यः परेश्वोराजवत्तमात् । पृथिवीपतिलोभाचनरायांपंचधाभयमिति ॥ चागतं भयेऽथभीतवत्स्यातव्यम् । यथा । तादृश्यस्य भेतव्यं याभवद्भयमनागतम् । उत्पन्नं तु भयेतीत्रे स्यातव्यं तैरभीतवत् ॥ पुं० रोगे ॥
 भयङ्करः । पुं० दुःखदुःखपक्षिणि । वि० भयोत्पादके । भैरवे । दारुणे । भीषणे । भयानके ॥ भयं करोति । मेघर्षिभयेपुत्रजप्रतिखञ् । सुभागमः ॥ पुं० यात्रायोगान्तरे ॥ यथा । एकर्षीशुक्रलोदीद्यातामन्वीन्यसप्तगौः । भयङ्करास्त्रियोयोगोयं यातुर्भाति प्रदायकः ॥
 भयङ्किण्डमः । पुं० सङ्घामपट्टे ॥

भर :

भयद्रुतः । चि० कान्दिशीके । भी
 व्यापलायिते ॥ अद्द्रुवत् । द्रुग
 तौ । कर्त्तरिक्तः । भयात्द्रुतः ।
 पंचमोतियोगविभागात्समासः ॥
 भयनाग्निनी । स्त्री० भयनाशकत्वात्
 । विद्यायाम् ॥ चायमाणाक्षता
 - सू ॥

भयभीतः । चि० चासीनातद्धिते ॥

यथा । एकतोभयभीतस्वप्राणिनः
 प्राणरक्षणम् । नातोयुक्तमोधर्मः
 । कश्चिदन्योस्त्रिखेचरेति ॥ ब्रह्मिपु
 राणे शिविरालोमास्थानं ॥

भयभ्रष्टः । चि० भयद्रुते ॥

भयानकः । पुं० व्याघ्रे ॥ राक्षी ।

शृङ्गाराद्यष्टरसान्तर्गतपष्टरसे ॥

चि० भयानके । भीषणे ॥ विभेच्य
 स्यात् । जिगी० भयानकः शीङ्
 भयद्रुत्वानकः ॥

भयापहः । पुं० राजनि ॥ परमेश्वरे

॥ भयससारजमुमुक्षुणाभयहती

ति । इमं । अन्यभ्योपिहृष्टतद्

तिडः । भयमपहद्ध्याहा । आशि

पिहृष्टततिडः ॥ चि० भयापहरण

कर्त्तरि ॥

भयावहः । चि० भयङ्करे ॥

भरः । पुं० अतिशये । भरति । भृञ्

। पचाद्यच् ॥ भरण भरः ० पुं

सीतिघोवा ॥ अक्षद्रुत्वयाचित्वे पि

० पुंस्त्वमेव । घञजयन्ताः पुंसी

भरुडा

तिवचनात् ॥ चन्द्रे ॥ भंनर्त्तव

राति । रा० कः ० यत्ने ॥ भारे

॥ श्रुतीधराभराक्रान्ते शेषेनाराय

णः स्वयम् । लक्ष्मीयन्तोन्नयान

निद्रुः सहांपरवेदनाम् ॥

भरटः । पुं० कुम्भकारे ॥ भृत्के ॥

विभक्ति । डुभृञ् । जनिदेखा

दिना० रटच् ॥

भरणम् । न० वेतने । भृती । सू

त्ये ॥ भियते ऽनेन । भृञ्

। ल्युट् ॥ पोषणे ॥ यथा । भरणं

पोष्यवर्गस्यप्रशस्तं स्वर्गसाधनम् ।

नरकंभीडनेचाऽस्तस्माद्यालेनतं

भरत् ॥ पुं० भरणीनक्षत्रे ॥

भरणी । स्त्री० द्वितीयनक्षत्रे । यमदे

। षते ॥ तत्रजातस्यफलम् । यथा

॥ सदापकीर्तिर्दिव्यमहापलादोनाना

विमोदैश्चिन्नीतकालः । जजेवि

लासीचपलखलः स्यात् प्राणिप्र

णीतोभरणीपुजातः ॥ प्राणिप्रणीत

। प्राणिनि । चिस ॥ पोषके ॥ टि

० त्वान्डीप् ॥

भरणीभूः । पुं० राहुयष्टे ॥

भरणीयः । चि० पोष्ये ॥ भरणीयो

स्ये ॥

भरुडः । पुं० स्वामिनि । कृमी ॥ नृपे

॥ दृष्टे ॥ भरति । भृञ् ० । अण्डन्

कृष्टभृञ् । इत्येण्डन् ॥

भरुडा । स्त्री० मूमी ॥

भरत :

भरथ्यम् । न० वेतने । मूल्ये ॥
 भरथेसाधु । तत्रसाधुरितिय
 त् ॥
 भरथ्यमुक् । चि० वैतनिके । कर्मक
 रे । मूल्येनकर्मकुर्वति ॥ भरथ्यं
 ॥ वेतनंमुड्ङ्क्ते । क्विप् ॥
 भरथ्या । स्त्री० वेतने ॥
 भरथ्याहा । स्त्री० रामदूतीतिगौ०दे०
 ध्यातायांपूर्वपुष्याम् ॥
 भरथ्युः । पुं० शरथ्ये ॥
 भरतः । पुं० नाव्यशास्त्रे ॥ खलङ्-
 कारादिशास्त्रस्यसूत्रकारे०सुनौ ॥
 रामानुजे ॥ शरथे ॥ जेजे ॥ भरता
 त्मजे ॥ देवर्षिविशेषे ॥ तनतुवा-
 ये ॥ नटे ॥ भरतस्यमुनेः शिष्यः ।
 तस्येदमिच्छन् । संप्रापूर्वकत्वात्त-
 वृद्धिः ॥ यद्वा । विभक्तिंखाद्गं ।
 डुभृज् ० । भृज्दृशौच्यतच् ॥ च
 न्द्रवंशैयनृपविशिष्यदुष्यन्तस्यपु-
 षे । शाकुन्तपिये । दौष्यन्तौ । सर्व
 दमने ॥ निरुक्तिद्यास्यशोभागवती ।
 माताभस्त्रापितुः पृथीयेनजाता-
 सएवसः । भरस्वपुत्रंदुष्यन्तमाय-
 संस्थाः शकुन्तलाम् ॥ इति ॥ ष्ट
 पभदेवादिन्द्रदत्तजयन्ध्यांकन्याया
 मुख्यन्नगतपुचान्तर्गतश्रेष्ठां च ॥
 यवा । यवाहभगवानृपभदेवः स्व
 वर्षकर्मक्षेपमनुमन्यमानः प्रदर्शि
 तगुरुकुलवासोलब्धअरिगुरुभिरनु-

भरवान्

ज्ञातोगृहेमेधिनांधर्माननुशिक्ष्यमा
 योजयन्वामिन्द्रदत्तायामुभयविध-
 थर्मसमासाय सभिवृज्ज्ञातमना-
 नामात्मसमानानांशतंजनयामास
 । येषांखलुमहायोगीभरतोऽप्येष्टः
 श्रेष्ठगुणश्चासौत्वेनेदं वर्षंभारतमि-
 तिव्यपदिशन्तीति ॥ पापकल्पपुत्रे ॥
 भरतखण्डम् । न० भारतवर्षान्तर्गत-
 कुमारिकाखण्डे ॥
 भरतज्ञः । चि० नाव्यशास्त्रे ॥
 भरतपुत्रव । पुं० राष्ट्रिये । शीर्षे ॥
 भरतपुत्रकः । पुं० शैलपुत्रे । नटे ॥
 भरताग्रसूः । स्त्री० किकथ्याम् ॥
 भरतायजः । पुं० श्रीरामचन्द्रे ॥
 भरथः । पुं० लोहपाले । विभक्तिं ।
 डुभृज् ० । भृज्दृशित्त्वयः ॥
 भरतानः । पुं० मुनिविशेषे ॥ व्याघ्रा
 टे । भारद्वाजौ०दे०भा०प्र०पत्ति-
 थि । भर्तृल०द्र०भा० ॥ गुरोः पु
 षे । उतध्यपत्न्यान्ममतायांरह
 स्यतेर्षीयांजातेमुनिविशेषे ॥ यस्य
 नामनिर्वचनंयथाविष्णुपुराणे ।
 मूठे भरहाजनिमंभरहाजंवृहस्यते ।
 यातीयदुक्त्वापितरौभरहाजमात-
 सयम् ॥ इति ॥ भरन्धारकौया-
 लोऽस्य ॥ यद्वा । भरहाजस्यापथ्य-
 न् । ष्टप्यन् । स प्रापूर्वकत्वाद्दृह
 हाभावः ॥
 भरवान् । पुं० शिवे ॥ भरथन्दीमुख

भर्गा :

भर्ता

स्य । मतुप् ॥ भरसद्विष्णौ ॥

भरिणी । स्त्री० हरिद्वर्णे हरा० इ०
भा० ॥भरितः । पुं० हरिद्वर्णे ॥ चि० तद्वति
॥ भृते ॥ पुष्टे ॥ परिपूर्णे । भरा०
इ० भा० ॥ भरः सञ्जातोऽस्य । ता०
इतच् ॥

भरिता । स्त्री० हरितायाम् ॥

भरिमा । पुं० भरणे ॥ कुटुम्बे ॥ भर
ति० विभक्ति० वा । भृञ्० डुभृञ्०
वा । हृभृधृक्षृशृभृभृदमनिच् ॥भरुः । पुं० स्वर्णे । वनकी । हरे ।
शिवे ॥ भर्त्तरि । स्वामिनि ॥ भर-
ति० विभक्ति० वा । भृञ्० डुभृञ्०
वा । भृसृशृशृचरित्सरितनिधनि
मिमसृजिम्भृत् ॥

भरुजः । पुं० चन्द्रशृगले ॥

भरुटम् । न० निष्कृष्टपक्ष्मांसि ॥

भरुटकम् । न० भृष्टामिषे ॥

भर्गाः । पुं० स्मरहरि । शिवे ॥
भर्जते । भृजोभर्जने । प० यच्
। न्यङ्क्षदित्वाल्तुत्वम् ॥ भृज्य
न्तो पान्मादयोऽनेनेतिवा । हलर्थे
तिवञ् । भृज्यने० पच्यते जगद्
चेतिवा ॥ संविहमण्डलगतादि
स्वरूपेषु रूपे ॥ चिन्तयामोषयं
भर्गविद्योयोगः प्रचोदयात् । ध
र्मार्थिषाममोक्षेषु वृत्तिवृत्तीः
पुनः पुनः ॥ अपिच । भ्रसृजपाकेभवे वातुर्यस्मात् प्राचयते छ
सौ । भाजते दीप्यते यस्माज्जगच्चा
न्ते हरच्यपि । कालो ग्निरुपमास्त्रा
यसप्राचिः । सप्तशशिभिः । भाज
ते यत् स्वरूपे णतस्माद्भर्गः स उच्य
ते ॥ भेतिभीपयते लोकान् रति
रक्षयते प्रजाः । गच्छागच्छत्वजसं
यो भगवान् भर्ग उच्यते ॥ इतियो
गियाञ्जपल्क्यः ॥भर्गः । न० तेजसि ॥ भर्जते ।
भृजोभर्जने । अञ्च्यञ्चियुञ्चिभृ
जिभ्यः कुञ्चत्वसुन्० कषर्गच्चा
न्नादेशः । भर्गसी० इत्यादि ॥
स्वरूपभूते तेजसि ॥भर्ग्यः । पुं० शिवे । भर्जते । भृ
जो० । ऋहलोऽर्थात् । चवोरिति
कुत्वम् ॥भर्जनम् । न० भृष्टौ । भूना ०
इ० भा० ॥भर्जितः । चि० दग्धे ॥ भृजो० ।
ऋः ॥भर्तव्यः । चि० भरणीये । पोषणीये
॥ वृद्धौ च मातापितरौ साध्वीभार्या
सुतः शिशुः । अथकार्यगतं
कृत्वा भर्तव्यामनु रज्ज्वीत् ॥भर्ता । पुं० स्वामिनि । नाथे । पत्नी
। परिधृष्टे । नीतरि ॥ विष्णौ ॥
प्रपञ्चस्याधिष्ठानत्वे भरणात् ।
विभक्तिस्वाध्वस्तं सर्वमधिष्ठान

भर्त्सपत्रिका

भजक :

तयाधारयति सत्तास्फूर्तिप्रदाने
नपोषयतिथेति विभर्त्संधारणपो
षणार्थात्, लृच् ॥ वि० धातरि ।
धारके ॥ सुखसाधनस्वदातरि ॥
देहेन्द्रियमनोबुद्धीनांसंहतानां
चैतन्याभासविशिष्टानां स्वसत्तया
स्फूर्णनेन धारयितरि ॥ विभर्त्सि
भरतिवा । डुभृञ्० भृञ्०वा ।
लृच् ॥

भर्त्सदारकः । पुं० नाब्योक्त्वायुष
राजे । द्वियते । इड् आदरे०
तुदादिः । ख्वुल् । भर्त्सूराज्ञो
दारकः ॥

भर्त्सदारिका । स्त्री० नाब्योक्तौराल
कन्यायाम् ॥ भर्त्सूराज्ञोदारि
का ॥

भर्त्सप्रपञ्चः । पुं० औपनिषदमन्त्रे
वेदान्तानांब्याख्याल्लविशिष्ये ॥

भर्त्सस्थानम् । न० तीर्थविशेषे ॥
अचकार्षिं कियस्तिष्ठति ॥

भर्त्सहरिः । पुं० व्याकरणकारिका
कर्त्तरिष्ठपिविशिष्ये ॥ खनान्नाप्र
सिद्धे काव्यकर्त्तरिरालविशेषे ॥
सचबिक्तमादिच्चरालभाता ॥

भर्त्सनम् । न० अपकारगिरि । ची
रोसित्वं घातयिव्यामित्वामित्याद्य
पकारार्थवचने ॥ भर्त्सतर्त्सन्तज
ने । ल्युट् ॥

भर्त्सपत्रिका । स्त्री० महानोल्या

म् ॥

भर्त्सितः । वि० अधिचिप्ते ॥

भर्त्सम् । न० ॥ खर्षे ॥ भृती ॥
नाभौ ॥

भर्त्सकम् । न० रोगविशिष्ये ॥ विड
ङ्गे ॥ कलधौते । सुवर्णे ॥

भर्त्सग्या । स्त्री० गणिकाशुल्की ॥

भर्त्सम् । न० भारे ॥ काञ्चने ॥ भृती
ः भरणे । पोषणे । कुमारभृद्या

कुशले रधिष्ठितेभिषग्भिरामैरथ
गर्भभर्त्सणीति रघुः । अत्रगर्भहेम

प्रभृतिषुइतिमल्लिनायधृतःशोषवतः
॥ नाभौ ॥ धुस्तूरे ॥ विभर्त्सि०

भरतिवा । भियते ऽनेनवा । डुभृ
ञ्०भृञ्० । मनिन् ॥

भलता । स्त्री० प्रसारग्यामीषधी ।
राजवलायाम् ॥

भलन्दनः । पुं० धान्यकुण्डदेशीय
नृपविशिष्ये ॥

भल्लूशः । पुं० भाल्लूके ॥ भल्लते ।
भल्लभल्लपरिभाषणद्विसादाने पु

५ उल्लाकादयस्तेनिसाधुः ॥

भल्लः । पुं० भल्लूके । खले ॥ पुं०
न० श्वप्रभेदे । भाला० ड०भा०

॥ वाणविशिष्ये ॥ क्लृहीदलफलो
भल्लइतिवादेवः ॥ भल्लते । भल्ल०

। पचाद्यच् ॥ न० भल्ले । शिवे ॥
इ० वि० शि० ॥

भल्लकः । पुं० भल्लूके ॥ संज्ञायां

भल्लूकः

कन् ॥

भल्लपुष्पी । स्त्री० गवेशकायाम् ॥

भल्लाटः । पुं० न० शशिध्वजराजपुरे

भल्लातः । पुं० भल्लातके ॥

भल्लातकः । पुं० अग्निमुख्याम् । य

रुष्करे । शीयकृति । झिक्वावा०

इ० भा० । भल्लातकफलंपक्वं खा-

दुपाकारसंलघु । कवायं पाचनं स्निग्धं

तीक्ष्णोष्णं हृदिभेदिनम् ॥ मेध्वं वृद्धि

करं हन्ति कफवातत्रयोदरम् ॥ कुष्ठो

शीघ्रहिशीगुल्मशोषानाह्वयरक्त्रिभी

न् ॥ तन्मज्जामधुरो हृष्यो हृणो वा

तपित्तघ्ना । हृन्तमारुष्करं स्वादुपित्त

घ्नं कैश्रमग्निहृत् ॥ भल्लातकः

कपायोष्णः । शुक्रलोमधुरीलघुः ।

वातघ्नो प्रोदरानाहकुष्ठार्शोयहृणीग

दान् ॥ हंतिगुल्मज्वरश्वित्रवृद्धिमा

न्यहामिन्नान् ॥ भल्लइवातति

घ्नत० । क्नु, न् ॥

भल्लातकी । स्त्री० वीरवृत्ते । अग्निमु-

ख्याम् । भल्लातके ॥ गौरादित्वा-

न् डीप् ॥

भल्लिका । स्त्री०) भल्ला

भल्ली । स्त्री०) तके ॥

भल्लुः । पुं० भल्लुके ॥ भल्लवे । भल्ल०

बाहुलकादुः ॥

भल्लुकः । पुं० दुर्धीपे । षट्त्वे । रीछ

भाळ् ० इ० भा० संज्ञायाम् ।

भल्लुकः । पुं० षट्त्वे । भल्लुके ॥ भल्ल

भवती

ति । भल्ल० । उलूकादित्वात्साधुः

॥ श्योनाकप्रभेदे ॥ कुक्कुरे ॥

भवः । पुं० ईशे । शिवे । शङ्करे ।

हरे ॥ ज्येष्णे । श्रेयसि ॥ समृद्धौ ॥

यथावतारोभूतानां ज्येष्ठा यच भवा-

यच ॥ संसारे ॥ अपामार्गलतेवायं

विरुद्धफलदोभवः । प्रत्यगृहशां वि

मोक्षाय संसाराय परागृहशाम् ॥ स

त्तायात् ॥ प्राप्नोति । भद्राप्नोति ॥ उद्भव

। जन्मनि ॥ लग्नादेकादशे ॥ भव-

ति० भवतेवासर्वम् । भूप्राप्नोति ।

पचाद्यच् । अन्तर्भावितश्चेर्धोवा ॥

जन्मनितु० भावे० षट्दोरप् । न०

फलविशेषे । भव्ये । चालता० इ०

गौ० दे० भा० चि० ज्येष्ठां चिते ॥

भवघस्मरः । पुं० दावानले ।

भवच्छिद् । चि० संसारनिवर्तके ॥ भ

वच्छिनत्ति । छिदिरं० । सत्सूक्ष्मे

त्वादिना० क्षिप् ॥

भवान् । चि० युष्मदर्थे । भाति । भादी

प्तौ भाते ष्वतुः ॥ लिंगधयेरुपन्तु

। भवान्० भवती० भवदिति ॥ पूष्ये

॥ सति । विद्यमाने ॥ भवतेर्लटः

शचादेशे । भवन्० भवन्तीभवत्०

इतित्रिलिङेरुपवीध्यम् ॥ जायमा

नि ॥

भवती । स्त्री० विपाकवाशि ॥ पूज्या

याम् । दोषमन्याम् ॥ उगितश्चेति

डीप् ॥

भवावनाशिनौ

भवदासः । न० देवदारुचूले ॥
 भवदीयः । वि० भावस्त्रे ॥ भवताम
 यम् । भवतष्ठक्कृसायिति० क्त्स्म् ॥
 भवनम् । न० अगारे । मन्दिरे । गृहे
 । भावे ॥ भवन्त्यत्र । भू० । ल्यु
 ट् । राशौ ॥ छेत्ते ॥
 भवनाशनः । पुं० आत्म शोषोर्धे ॥
 भवनाशिनौ । स्त्री० सरदांसरिति ॥
 भवनीयः । वि० भवितव्ये ॥ उत्पद्य
 ष्टे ॥
 भवन्त । पुं० कालसामान्ये ॥ वर्तमा
 नकाले ॥ भवति० भूवादा ॥ भू०
 । तृभूयद्विषसिभासिसाधिगडिभगिड
 जिनन्दिभ्यश्चेति० भच्० सचयित् ।
 भवन्ति । पुं० वर्तमानकाले ॥ भव
 ति । भू० । भुवोभ्रिच् ॥
 भवन्ती । स्त्री० पूर्वाचार्याणां लट सञ्जा
 याम् ॥ यथा । अस्तिर्भवन्तीपरोऽ
 प्रयुज्यमानोपस्तीत्यादिभाष्यम् ॥
 पित्वान्डीय् ।
 भवभाषणः । वि० संसारकारणे ।
 भवः संसारस्तस्यभावनधेन ॥ उत्प
 त्तिकृत्ये ॥
 भवभूतिः । पुं० भोजराजस्यसभास्ये
 कविधिशेषे । भालतोमाधवादिना
 टककर्तारि । भूगर्भे ॥ महादेवस्यै
 प्रवर्धे ॥
 भवत् । पुं० प्रेतपटहे ॥
 भवावनाशिनौ । स्त्री० गङ्गायाम् ।

भवाभीष्टः

भवात्मजा । स्त्री० मनसादिव्याम् ॥
 भवाह्वः । वि० भवाह्वशे ॥ भवानि-
 वपश्रुति० भवन्तमिषवा । दृशिर्-
 प्रोचणे । त्यदादिष्वित्यत्र० क्लोपि
 वाच्यइति० क्तः० । आसर्वनाम्-
 इत्यत्र० इत्थे चेतित्वात् । कादाका-
 रोन्तादिशः ॥
 भवाह्वः । वि० भवाह्वशे ॥ भवानि-
 वपश्रुति० भवन्तमिषवा । दृशिर् ।
 । त्यदादिष्वितिक्लिन् । आसर्वना-
 म् ।
 भवाह्वः । वि० युपाह्वह्वशे । भवदि
 चे ॥ भवानिवपश्रुति० भवन्तमिष-
 वा । दृशिर् । त्यदादिपुह्वशोनालो
 चमेकश्चेति० कज् । आसर्वना-
 म् । इत्याकारोन्तादिशः ॥
 भवानौ । स्त्री० पार्वल्याम् । दुर्गाया-
 म् ॥ भवस्यस्त्री । इन्द्रवरुणमश्र-
 वस्यदिना० डीयानुक्ता । परदेवता
 याम् ॥ एकैवशक्तिः परमेश्वरस्य-
 भिन्नाश्चतुर्धाव्यवहारकाले । भोगिभ
 वानीपुरुषेषुविष्णुः । कीपिपुङ्गाली-
 समरेपुद्गर्ग । चङ्गनपीठवासिन्धा-
 मम्बायाम् ।
 भवानौगुरुः । पुं० हिमालये ॥
 भवानौपतिः । पुं० महादेवे ॥
 भवापधर्गः । पुं० मीचे ॥ भवस्यध-
 र्गः नाशः ॥
 भवाभीष्टः । पुं० गुग्गुली ॥

भविष्यम्

भवाब्धिः । पुं० संसाररूपसमुद्रे ॥
 भवाब्धितरणोपायः कुलमार्गीहि-
 नापरः ॥
 भवायना । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 भविकम् । न० भव्ये । कुशले ॥ भवी-
 भद्राप्तिरचास्ति । अतश्चनिठनाविति
 ठन् ॥ चि० तद्वति ॥
 भवितः । चि० अतीतोत्पत्तिके । भूते ॥
 भवितव्यम् । चि० भवनीये ॥ भवितव्य
 म्भवत्येव नारिकेलफलास्त्वुत् । ग
 न्तव्यं गतमित्याहर्गजभुक्तकपित्वव-
 न् ॥
 भवितव्यता । स्त्री० नियतौ । भाग्ये ।
 अर्वानामनर्वानाञ्चावश्यं भावित्वे ।
 कालभार्यायाम् ॥
 भविता । चि० भविष्यौ ॥ भवनशीलः
 भू० । ह्यतिठन् ॥
 भविनः । चि० काव्यकर्त्तरि ॥
 भविलः । पुं० भव्ये ॥ भवति । भू० ।
 सलिकल्यनीत्यादिना० इलच् ॥ पि
 ह्ये । विदूषके ॥
 भविष्णुः । चि० भवितरि । मूषणौ ॥
 भवनशीलः । सुवद्येति० भवतिरि-
 ष्याच् ॥
 भविष्यम् । न० पञ्चशताधिकचतुर्दश
 सप्तश्लोकात्मकेपुराणविशेषे ॥
 यथा । चतुर्दशं भविष्यं स्यात्तथा
 पञ्चशतानिर्चितीश्रीभागवतम् ॥
 यमिच । चतुर्दशसहस्राक्षितया

भषणम्

पञ्चशतानिच । भविष्यं परिसंख्या
 तं मुनिभिस्तस्वदर्शिभिरितिदेवी
 भागवतम् ॥ चि० भविष्यं स्ता
 ली ॥
 भविष्यत् । चि० आगामिकाले । वर्त
 मानप्रागभाव प्रतियोगिनिकाले-
 ॥ वर्त्मानकालोत्तरकालीनीत्य
 त्तिकत्ये । अनागते । प्रवस्त
 ने ॥
 भव्यः । पुं० कर्मरंगतरौ ॥ न० अ
 स्थनि ॥ फलविशेषे चालता० इ०
 शौ० दे० प्र० । वभेज्क्वशोधने
 ॥ भव्यं स्वादुक्कषायाम् इत्यमास्य
 विशोधनम् । तदेवपक्षं दोषग्रंशु
 याहिविषापरम् ॥ पुं० न० रत्त
 भेदे ॥ चि० शुभे ॥ सत्ये ॥
 योग्ये ॥ भाविनि ॥ जनिष्यमाणे
 ॥ भवति० भाव्यमनेनरा । भव्य
 गे यप्रवचनीयोपस्थानीवजन्वाप्रा
 व्यापात्त्वाविति० कर्त्तरि० भावे
 वाचतासाधुः ॥
 भव्या । स्त्री० उमायाम् । करिकषा
 याम् ॥
 भषः । पुं० कुक्षुरे ॥ भषति । भष०
 । अच् ॥
 भषक । पुं० कुक्षुरे । शुनि
 ॥ भषति । भषपैशुन्ये ।
 क्षुन् ॥
 भषणम् । न० वृक्षमे । प्रवर्धे ॥

भस्त्रा ।

भप० ल्युट् ॥

भपा । स्त्री० चर्णघीर्याम् ॥

भपी । स्त्री० शुन्याम् ॥ भवतिपात्र

म् । भपयत्सर्गे । प्रचादौ । भप

डितिपाठात् । टिड् डे तिडी

प० ॥

भसद् । स्त्री० भाखरे । योनी ।

वचने ॥ काले ॥ मांसे ॥ कारखड

वखगे ॥ प्रवे । भेलके । वभस्ति

। भसभस्त्रं नदीपत्योः । शृट्ट

भसोदिः ॥

भसनः । पुं० भमरे ॥

भसन्तः । पुं० काले ॥

भसिगम् । न० भस्त्रानि ॥

भसूचकः । पुं० दैवज्ञे ॥

भस्त्रया । स्त्री० चर्णाप्रसेविका

याम् ॥

भस्त्रफला । स्त्री० श्लेषधिविशेषे ।

भस्त्रेवफलान्यस्याः । पाककर्षेति

प्राम् डीपं वाधित्वा० सभस्त्राजिने

तिटाप् । इयापीरितिङ्खः ॥

भस्त्रा । स्त्री० अग्निदौपकचर्मनिर्मि

तयन्त्वविशेषे । चर्मप्रसेविकाया

म् ॥ जलादिनीयते येनलोहादि

ध्मायते तथा । चर्मशोषिहतिः ।

साये भस्त्राशास्त्रे प्रकीर्त्ताः ।

भस्यते ऽनया । भसदीप्तौ । इयामा

शुभसिन्धुस्त्रन् । तितुर्त्तितनेट् ।

। चलादित्वाट् टाप् ॥

भस्त्रगर्भः ।

भस्त्राका । स्त्री० भस्त्रिकायाम् । भस्त्रा

यां ।

भस्त्रिकः । वि० भस्त्रयाजलाहरणक

चरि । भिस्त्री० इ० भा० ॥ भस्त्रया

हरति । भस्त्रादिभ्यः । षन् । स्त्री०

भस्त्रिकी । पित्वान् डीप् ॥

भस्त्रकः । पुं० रोगविशेषे ॥ तस्य

निदानसम्प्राप्तिपूर्वकं लक्षणं । य

था । कट्टादिरूक्षात्रभुर्लानराणां चो

षे कफं मारुतपित्तहृदौ । अतिप्रवृद्धः

पयनान्वितोऽग्निं मुक्तं चणाग्न्या

करोति यस्मात् । तस्माद्सौभस्त्रक

संज्ञकोऽभूदुपेक्षितोयं पचते चधा

तून ॥ असतोपद्रवमरिष्टं यथा ।

लट् स्त्रे ददाहमूर्च्छादीन् कृत्वैवात्य

ग्निसम्भवान् । पक्त्वान्नमाशुधात्वा

ः दीन्सद्यिप्रं नाशयेद्द्रवम् ॥ इ०

भस्त्रकारः । पुं० रज्जवे ॥

भस्त्रगन्धा । स्त्री० रेणुकायाम् । इरे-

णौ ।

भस्त्रगन्धिका । स्त्री० इरेखानोपधौ ।

रेणुकायाम् ॥ भस्त्रनोगन्धः । भस्त्र

गन्धोऽस्यस्याः । अतद्गन्धि । ठनावि-

तिठन् । टाप् ॥

भस्त्रगन्धिनी । स्त्री० रेणुकायाम् । इ

रेखाश्लेषधौ ॥ गन्धद्रव्यमेतदिति

स्वामी ॥ भस्त्रगन्धोऽस्यस्याः । अत

द्गन्धिठनावितोनिः । डीप् ।

भस्त्रगर्भः । पुं० तिनिशद्रुत्तः ।

भागवतम्

भागी

शान्तरत्नप्रदायाम् ॥
 भागधियः । पुं० करे । राजसी । या
 मादिराजसाङ्घे षष्ठभागादौ ॥ दा-
 यादे ॥ भागएव । भागरूपनामभ्यो
 धेयइतिस्वार्थे० धेयप्रत्ययः ॥ न०
 भास्ये । प्राक्कनिकर्म्मणि । देवे ॥
 भागलक्षणाः । स्त्री० भागव्यागलक्षणा
 याम् ॥
 भागलक्ष्यम् । न० भागपथे ॥ भागा
 यलक्ष्यम् ॥
 भागवतम् । पुं० भगवद्वक्त्रे ॥ यथा
 । सर्व देवान्परित्यज्य नित्यं भगवदा-
 श्रयः । रतस्तदाश्रयं वायसिभाग
 वत उच्यते ॥ शब्दबोधश्चरुं ना
 क्षिप्यष्टावागवुडोन्विता । पुरुतो
 वानुदेवस्थानसभागवतः कली ॥
 उत्तमभागवतस्तु । सर्वभूतपुत्रः
 पश्येद्भगवद्भावमात्मनः । भूतानि
 भगवत्त्वात्मन्ये प्रभागवतोत्तमः ॥
 नयस्वस्वपरवृत्तिवित्तिप्यात्मनिवा-
 भिदा । सर्वभूतसमः शान्तः
 सर्वभागवतोत्तमः । गृहीत्वापी
 न्द्रिग्रैरथान् यो नवेष्टिनङ्काञ्जित
 । विष्णोर्मायाभिद् पश्यन्सयै भाग
 वतोत्तमः ॥ शिवश्चपरमेशाने
 विष्णोर्वपरत्वात्मनि । समवुद्ध्या
 प्रवर्त्तन्ति तेषु भागवतोत्तमाः ॥
 भगवतोत्तमम् । अण् ॥
 भागवतम् । न० अष्टादशपुराणान्त

गतिश्चष्टादशसहस्रश्लोकात्मके उपपुर
 यविशिष्टे ॥ महापुराणविशिष्टे ॥
 तत्राष्टादशाध्यायोत्तरत्रिंशताध्यायो
 त्मन् देवोभागवतज्ञानमहापुरा
 णं हात्रिंशदध्यायाधिकत्रिंशताध्या
 यात्मकं विष्णुभागवतमिति विधि
 कः ॥ अष्टादशसहस्रं वै पुरुषं भाग
 वतं किलिति देवोभागवतम् ॥ चात्म
 तस्वदीपकेज्ञाने ॥ भगवन्नाप्रोक्त
 म् । तेन प्रोक्तमिच्छण ॥ भगवत्त्वा
 माद्योपाधिकब्रह्मरूपिण्याः प्रोक्तिप-
 दिव्ये ० सर्वं खल्विदं सर्वं भान्य
 दक्षिणगतनमित्येह श्लोकात्मिकसू
 चमं तमे यंसर्वं वेदसारं सर्वं खल्वि
 दं ब्रह्मनेह नानास्ति विविधं तिसर्वं
 वेदसात्पर्यायं प्रतिपाद्यवाक्यार्था
 भिलापकं पुराणं नन्वरूपं भगवत्त्वा
 यटपञ्चशयानाद्यविष्णुषु प्रकटीकृतं
 यत्तत् । भगवत्त्वाप्रोक्तम् । तेन
 प्रोक्तमिच्छण ॥
 भागिकम् । चि० भास्ये । सर्वं शिव
 मुद्रादौ ॥ भागोरुपकथ्यार्णवृत्तिः
 शायः ० श्रुत्कम् ० उपदावाचमि
 न्दीयते । भागिकं शतम् ० भागि
 काविशतिः । भागाद्यर्णवृत्ति
 न् ॥
 भागी । चि० च शिनि ॥ याद्विणि ॥
 सम्युच्चोदिना ० भजे चिनु
 य् ॥

भाग्ययोग :

भागिनियः । पु० भगिनीपुत्रे । ख
स्त्रीय ॥ भगिन्या । अपत्यम् । स्त्री
भ्योटक् ॥

भागिनियी । स्त्री० भगिन्यासत्यपत्ने ।
भानजी० इ० भा० ॥ टिड् ट्ति
डीप् ॥

भागीरथी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ भनी
रथस्यैशम् । तैस्त्री दसिच्छम् ।
डीप् ॥

भागुरिः । पु० सृतिव्याकरणकत्
रिमुनिविशेषे ॥ साकं एड् यपु राण
प्रसिद्धे मुनी ॥ कविविशेषे । शत
लुम्पके० इति कटावरः ॥

भाग्यम् । न० प्राज्ञानशुभाशुभकर्म
योः । निवृत्ती । दैवे । दिष्टे ।
फलोन्मुखी भूतपूर्व दैहिकशुभा
शुभकर्मणि । जडानामविवेकानां
मश्राणामपिप्रभो । भाग्योग्या
तिराज्यानिस्सन्ध्वनीतिमतासपि
॥ भज्यते ऽनं न० भजते वा । भज
सेवायाम् । ऋश्लोर्णत् । चजो
रितिकुत्वम् ॥ चि० भागिके ॥
भागोवृद्ध्यादिरक्षिन्दीयते ।
भाग्यं शतम्० भाग्याविंशतिः ।
भागारुच्येति० यत् ॥ भागार्हे ॥
भागमर्चति । दण्डादित्वाद्य
त् ॥

भाग्ययोगः । पु० याचायोगान्तरं ।
पञ्चमेश्वोरविःषष्टे यत्तं नयमेगुनः

भाजी

। भाग्ययोगाभिधे योगमिहेतायै रि
शांसदा ॥

भाग्यवान् । चि० भाग्ययुक्ते ॥ भाग्य
वतांसर्वं श्रेयसैभवति ॥

भाग्याख्या । स्त्री० तुष्टिविशेषे ॥ य-
था । यातुनप्रकृतेन कालान् नोद्यु
पादानाद्विवेकख्यातिरपितुभाग्या-
द्वि० अतएवमदालसाऽपत्यानि यात
वालानिमातुरुपदेशमात्रादेवविवे-
कख्यातिमन्तिमुक्तानिभभूवः० त
स्माद्भाग्यमेवहेतुर्नान्यादिच्यपदेशे
तुष्टिः साभाग्याख्यातुष्टिर्दृष्टि-
रुच्यते ॥

भाज्ञानम् । चि० भङ्ग्ये । भङ्गात्ते
वे ॥ भङ्गायाभवनमुत्तेषम् । वि
भापातिज्ञभापोनाभङ्गाण भ्यङ्-
तिपद्येखञ् ॥

भाजकः । पु० श्रेष्ठे ॥

भाजनम् । न० पात्रमात्रे ॥ योग्ये ॥
यः स वादयतेनिश्चयोऽतिवादा-
स्तितिचति । यच्चतप्तोनतपतिदृढ
सोऽयं स्थभजनम् ॥ आठकपरिमा-
णे इतिवैद्यकपरिभाषा ॥ भाज-
यति । भाजपृथक्कर्मणिल्लु-
ट् ॥

भाजितः । चि० पृथक्कृते । विभ-
क्ते ॥ न० भागे ॥

भाजी । स्त्री० आषायायाम् । पलायाम्
॥ ज्ञानपदेतिङ्गीप् ॥

भांडपुट :

भाज्यः । चि० भागाई । भाजनीये ॥

भाटकः । पु० न० व्यवहारार्थं दत्त
गृहशकटादिसम्भवे । भाडा० इ०
भा० ॥

भाट्टः । पु० आत्मनिश्चिद्विद्रूपत्व-
वादिनिभट्टाचार्यमतानुसारिणि-
मीमांसके ॥ गूढं चैतन्यमुत्प्रेष्य
द्रव्यबोधस्वरूपताम् । आत्मनीव्रुव
तेभाट्टाच्चिदुत्प्रेक्षीत्यितस्मृतेः ॥
जडोभूत्वातदाऽस्वाप्समितिजाड्य
स्मृत्तिसदा । विनालाड्यानुभूतिं
नकथंचिदुपपद्यते ॥ द्रष्टुर्दृष्टीरसौ
पश्यत्युतः सुप्तौततस्त्वयम् । अ-
प्रकाशप्रकाशाभ्यामात्माखद्योतव-
द्युतः ॥

भाषः । पु० नाटकादिदृश्यरूपकान्त
गतरूपकविशेषे ॥

भाण्डः । पु० गर्हभाण्डहचे ॥

भाण्डम् । न० पात्रे । घटककादि-
भाजनमात्रे ॥ पण्यद्रव्ये । वणि-
ड्मूलधने ॥ भूषायाम् । भूपथे ॥
अप्रभभूषायाम् । तुरङ्गाणांभण्डने
॥ नदीकूलद्वयमध्ये ॥ भण्यते ।
भण्यश्चे । अमन्ताड्डः ।
॥ भण्यतिवा । ड । प्रज्ञाद्यम् ॥
यदाभन्दते । भदिकल्याणं सुखं च
। चच् । पृषोदरादिः ॥ भण्डह-
त्ती । भंडीचा० इ० भा० ॥

भाण्डपुटः । पु० नापिते ॥ भाण्ड-

भाद्रः

पुटाः वस्यसः । ॥

भाण्डपुष्यः । पु० सर्पविशेषे । कौ-
कुटिकन्दले ॥

भाण्डागारम् । न० गृहशेषे । अत्रा-
दिद्रव्याणां गृहे ॥ भाण्डानामागा-
रम् ॥ धनागारे ।

भाण्डागारिकः । चि० भाण्डागारि-
नियुक्ते । भण्डारी० इ० भा० ॥ अ-
गाराणादृन् ॥

भाण्डागारी । चि० भाण्डारिणि । भा-
ण्डागारवति ॥ भाण्डागारमस्या-
स्ति । इनिः ॥

भांडारी । पु० भांडागाराध्यचे । ख-
नास्त्रं वप्रसिद्धे । यथा क्षुधितस्तु-
षितः कामीविद्याधीं कृषिकारकः
। भांडारीचप्रवासीचसप्तसुप्तान् प्र-
बोधयेत् ॥

भाण्डिः । पु० नापितक्षुराद्याधारे ॥

भाण्डिलः । पु०) नापिते ॥

भाण्डिवाहः । पु०)

भाण्डौरः । पु० वटहले ॥ ब्रजमण्ड-
लान्तरेषोडशवटवनमध्ये द्वितीयव-
टवने ॥

भासम् । न० प्रभाते ॥ भा० । क्त०
हीप्ती ॥ चि० तद्वति ॥

भातिः । स्त्रो० शोभायां ॥

भातुः । पु० आदिष्वे । सूत्रे ॥ भा-
ति । भादीप्ती । कामिगमीतितुः ॥

भाद्रः । पु० नभस्थे । प्रौष्ठपदे । भा

भानु :

द्रपदेमासि ॥ भाद्रीपौर्णमास्यस्मि
 न् । सास्मिन् पौर्णमासीत्थण् ॥
 अत्रजातश्चफलम् । नभस्यमोसीखलु
 जन्मयस्यधोरोसनोन्नयवराह्नाना
 म् । रिपुप्रमाथीकुटिलोऽतिमर्माप्र
 पन्नभर्तासम्भित्सहासः ॥ अत्रगोः
 प्रसवेनारदः ॥ भानौसिंहगतेश्चै
 ययस्यगोः सम्प्रसूयते । मरुयंत
 खनिर्दिष्टपङ्क्तिमांसैर्नसंशयः ॥
 प्रसूतांतत्क्षणादेवतातांगांविप्राय
 दापयेत् । पद्याच्छान्तिप्रकुर्वीत्यथा
 न्तिशास्त्रोक्तवत्संनितिः ॥

भाद्रपदः । पुं० वर्षतृद्वितीयमासि
 । भाद्रे ॥ भद्रपदाभिर्युक्तापौर्णमा
 स्यस्मिन् । सास्मिन् पौर्णमासीत्थ
 ण् ॥

भाद्रपदा । स्त्री० प्रोष्ठपदासु । भद्रप
 दासु । पूर्वभाद्रपदानक्षत्रेषु उत्तर
 भाद्रपदानक्षत्रेषु ॥ भद्रमेव ॥ भा
 द्रम् । भाद्रपदंयासांताः ॥

भाद्रमातुरः । पुं० सतीतनये ॥ भद्र
 मातुरपत्वम् । मातुरत्सङ्ख्यास
 भद्रपृथायाः ॥

भानम् । न० आभासि ॥ प्रतीती ॥
 प्रकाशि । साक्षात्कारि ॥ नदिभाना
 हतिसत्त्वं नर्तेनानचित्तोऽधितः ।
 चित्तमगो दीपिना ध्याताहवैतेनाह
 मश्वः ॥ भाति । भा० । ल्युः ॥

भानुः । पुं० किरणै । मयूनि । पं-

भामः

शौ । करि ॥ रवी । सूर्ये । हंसे ।
 सहस्रांशौ ॥ दिने ॥ भाति । भां०
 । दामाभ्यानुः ॥ यदा । भाति०
 चतुर्दशभुवनमध्ये अग्न्यादिस्वयंप्र
 काशेभ्यः अधिकंदीप्यतेवा । पूर्व
 वत् ॥ अर्धवृत्ते ॥ प्रभौ ॥ राजनि
 ॥ वृत्तार्हतपितृविशेषे ॥

भानुः । स्त्री० भानुमत्याम् ॥
 भानुफला । स्त्री० रम्भायाम् । कद
 ल्याम् । भानुरिवफलात्कसा
 थलादिः ॥

भानुमान् । पुं० सूर्ये ॥ भानुपौषिद्य
 न्तंऽस्य । मनुष्य ॥ चि० दीधिति
 युक्ते । सकिरणे ॥

भानुमती । स्त्री० दिक्कामादित्यनृपस्य
 पत्न्याम् ॥ यथा । देवशूरो प्रसादे
 नलिङ्गायै मेसरस्वती । तिनारुनपला
 नासिभानुमत्यास्तलयधेतिवरकृषिः
 भानेभिः । पुं० गभस्तिहस्ते । सूर्ये ॥
 भामः । चि० नक्षत्रकान्तौ ॥ भाम्यामे
 वाभायस्ययस्यः ॥

भामः । पुं० क्रोधे ॥ रथी ॥ दीपि
 रुचौ ॥ पृथ्वी ॥ भगिनीपती ॥
 यथा । अहोभगिन्द्यहोभामस्य
 वांशतपाप्सना । पुत्रपाट्टवार्त्त
 सुष्टदोषिसिता सुताः ॥ भाति । भां०
 अतिमुमुक्षुर्दृष्टिधुभायावापदि
 चिनीभ्योमद्वितिसन् ॥ भामर्त्त
 भानक्रोधे । अच्वा

भारत :

भामकः । पुं० भगिनीपती ॥ स्वा
वैश्वः ॥

भामा । स्त्री० कोपनायांयोपिति ॥
सद्यभामायाम् । विनापिप्रब्रय
मितिपूर्वपदलोपः ॥

भामो । वि० क्रोधिनिः ॥

भामिनी । स्त्री० कोपनायाम् ॥ अथ
अभारते । भाम० । आशयके
णिनिः । यद्वादिणिनिर्वा ॥ स्त्री
मात्रे ॥

भामिनीविलासः । पुं० जगन्नाथमि
श्रपण्डितराजकृते विद्यासचचारमके
यन्यविशेषे ॥

भारः । पुं० बीवधे ॥ विष्णोः । विंश
तितुलापरिमाणे । पलानां द्विसप्तस्र
। अष्टसहस्रतोलकात्मके ॥ दिग्दर्पा
गोण्यदाहताः । तामेवभारंजानौ
यादवाहीभारचतुष्टयम् ॥ भियती
। मृज्मरणे । अकर्त्तरि चकार
किसंज्ञायामितिघञ् ॥

भारंडः । पुं० उत्तरकुम्भदेशजकुम्भ
पक्षिणिः ॥

भारतः । पुं० जागवाहने । यज्ञौ ॥ तटं
॥ भरतस्यमुनेः शिष्यः । अण् ॥
भरतात्मजे । भरतस्यश्रीदृभवे ।
महाकुलप्रसूते ॥ भरतस्यराज्योय
म् । तस्येदमित्यण् ॥ सङ्घामवि
शेषे । भरतायोद्धारीऽक्षसङ्घाम
स्य । सङ्घामेप्रयोजनयोद्धृभ्यङ्त्व

भारतवर्षः

ण् ॥ वि० ज्ञानभिरते ॥ भाम्ना
नम् । तचरतः ।

भारतम् । न० व्यासप्रणीतलक्ष्मणोका
त्मकमहाभारतसंज्ञके० इतिहासे
। तस्यशब्दादिफलंयथा । भारतं
शृणुयादित्यं भारतं परिकीर्तयेत्
। भारतं भवने यस्यतस्यहस्तगतोज
यः ॥ योगोद्यतं कनकशृङ्गमयं द
दातिविप्रायवेदविदुषेः षडशुताय
। पृथ्वाक्षभारतकथांशृणुयाच्चनि
त्यं तुल्यं फलं भवति तस्यचतस्यधै
व । नवनीतं यथादधनीद्विपदांवा
घ्नणीयथा । हृदानामुदधिः श्रेष्ठो
गौर्वरिष्ठश्चतुष्टयम् । यथैतानी
तिहासानां तथा भारतमुच्यते । य
द्यै नं शाययेच्छावे ब्राह्मणान्पादम्
ततः । अच्यमन्नदानं वै पितृन्त
स्त्रीपतिष्ठते ॥ इतिहासपुराणा
भ्यांवेदंसमुपवृंश्येत् । विभित्य
त्पशुतावेदोमात्मयं प्रहरित्यति ।
कार्यावेदमिमं विशान्घाययित्वा
र्षमश्रुते । मृणुहत्वाहृतज्ञापिपा
यलक्ष्मादसंशयम् ॥ श्रुतिः । जस्य
हीमनवमांशेवर्षं दिशेदे ।

भारतवर्षः । पुं० न० जस्यहीमस्य
नववर्षान्तर्गतवर्षं विशेषेण । यथा
। हिमाच्छंदिष्येवर्षं भरतायददौ
पिता । तस्माद्यभारतं वर्षं तस्मान्ना
द्यामहात्मनः । तस्यनवभागायथा

भारतवर्ष :

भारतवर्ष :

भारतस्यास्यवर्षस्यनवमे दान्निवोध
मे । समुद्रान्तरितास्तं यास्ती त्वगम्याः
परस्परम् ॥ इन्द्रदीपः कश्चिद्वृत्ता
स्वर्णयोगभस्तिमान् । नागधीपस्तथा
सौम्योगाम्बर्षीयारुणस्तथ ॥ चयन्
नवसस्ते यंभीयः सागरसंबृतः ।
। योजनानां सप्तसप्तै हीषोयं दक्षि
णोत्तरात् ॥ पूर्वै किरातायस्यान्ते
पश्चिमियवना स्मृताः । ब्राह्मणाः
क्षत्रियावैश्याः शूद्राद्यान्तः स्थि
तास्त्रिज ॥ इन्द्र्यायुधधण्डिज्याद्यैः
कर्म्मभिः भक्तपावनाः । तेषां
संव्यवहारस्यभिः कर्म्मभिरिष्यते
। स्वर्गापवर्गं प्राप्तिद्युष्यं पापंच-
यैतथा । महेन्द्रीमलयः रुद्रः
शुक्तिमानृष्टपर्वतः ॥ विन्ध्यस्य-
पारिवात्रसप्तै याचकुलाचलाः
ते पांसप्तश्रयान्ये भूधरायैसमीप
गाः ॥ विक्षारोच्छ्रायधैरम्याविपु
लाश्चिचसानयः । कीलाहलः स
वै भालीमन्दरोद्दुंराचलः ॥ वा
तस्यमीवैद्युतस्यमैनाकः सुरसला
धा । तुङ्गप्रम्योगानभिरिर्गीधनः
पांडुराचलः ॥ पुष्पयोर्जलयनी
चरेवतीर्जुद्वेषव । ऋष्यमूकः
समीमनाः वृत्तै नः वृतः सरः
॥ ग्रीष्वर्षतस्यवोरस्यशतशोन्वै ऽल्प
पर्वताः । तैर्विमिश्राजनपटाम्ने
प्याचार्यासभागः । तैः पीय

न्तै मरिच्छै छायास्ताः सम्यङ्निबो
धमे । गङ्गासरस्वतीसिन्धुश्चंद्रभा
गातथापगा । यमुनाचशतद्रु सवि
तस्तै रावतीकुङ्कः । गोमतीधूतपा
पाचवाहुदाचदृषपती ॥ विपाशा
देविकाश्चु विशालागण्डकीतथा
। कौशिकीचापराविप्रहिमवत्पाद
निः सृताः ॥ वेदस्मृतिर्वैतसि
नीराचिध्नीसिन्धुरेवच । वैशाच
स्यन्दनाच्चेवसवान्नीरामघेतथा ॥
पाराचर्मण्वतीलुपीविदिशावेचव-
त्त्वपि । क्षिप्रान्नाचनौचतयापारिपा
त्राययाः स्मृताः ॥ शीषोमहान
दस्यैवनर्म्मदासुरताक्रिया । मन्दा
किनीदशार्णाचचिचकृटातयापगा ॥
चित्रीत्यलाचतमसाकरतोयामिश्रा
चिका । तयान्यापिप्रयलाशोषीधि-
पाशावञ्जुलानदी ॥ सरैरुवाशुक्ति
मतीमद्गुलोचिदिवाक्रतुः । चत-
पादप्रसूतावैतथान्यावेगवादिनी ॥
शिश्रापयोष्णीर्निर्विन्ध्यातपीचनि
पधावती । वेष्वावैतरणीर्चैवसिनी
पालीकुसुदती । तोयाचैवमहानौ
रीदुर्गाचान्तः शिवातया । विन्-
ध्यपादप्रमृतास्तानयः पुष्पवलां-
गुभाः ॥ गोदावरीभीमरयोक्ताण-
वर्णांतथापगा । तुङ्गभद्रामुप्रयोगा-
वाद्याकावेर्वापगा । सद्यपादवि
निष्कान्ताइसाम्नाः सरिदुत्तमाः ॥

भारतवर्षः

कृतमालाताम्बपथी पुष्पजात्युत्प
 लावती । मलयद्रिसनुहूतानयः
 शीतललासिन्धुमाः ॥ विद्वहोमर्षि
 कुल्पाचन्द्रललाचिद्रिवालय । सा-
 हूलिनीवंगकरामहेन्द्रप्रभवाः स्मृ
 ताः ॥ ऋषिकाचकुमारीचमन्दगा
 मन्दवासिनी । कृशापलाशिनीचै-
 वशुक्तिमत्प्रभवाः स्मृताः ॥ स-
 र्वाः पुण्याः सरस्वत्यः सर्वाङ्गा-
 समुद्रगाः । विश्वस्यमातरः सर्वाः
 सर्वाः पापहराः स्मृताः ॥ अ-
 न्याः सहस्रशोक्ताः जूद्रनद्यो-
 द्विलोत्तम । प्रावृटकालवहाः सं-
 तिसर्षकालवहाः ॥ मध्याः
 कुशूलाः कुल्यास्युंतलाः काशि
 कोशलाः ॥ अर्थदायकुलिहाचस-
 मकायवृक्षैः सह । मध्यदेशजनप-
 दाः प्रायशोभौप्रकीर्चिताः ॥ सद्य
 स्थचोत्तरेषु वयवगोदावरीनदी ।
 पृथिव्यामपिक्तरुन्नायां सप्रदेशोम-
 नोरमः ॥ गोवर्धनपुर रस्यभार्ग-
 वस्यमहात्मनः ॥ ब्राह्मीकावाठधा
 नायथाभीराः कालतीयकाः ॥
 अपरान्ताञ्चद्रूपपङ्कवापर्मखण्डि-
 काः । गान्धारायवनाचैवसिन्धु
 सीवीरसद्रकाः ॥ शतद्रुदालजित्वा
 चपारदाहारमूपिकाः । माठरार
 चहतकाः कैकयादशमानिकाः ॥
 त्रिविद्योपनिवेशाश्चैश्वर्यद्रुजुलानि

. भारतवर्षः

च । काम्बीजादरदायैववर्धराक्ष-
 द्रलौकिकाः ॥ नीचाहैवतुपारा-
 यपङ्कवावाद्यतोहराः । आर्षेयाः
 समरहाजाः प्रस्यलायदशेरकाः ॥
 लस्यकाः सूनकारायचूलिकाजा-
 ह्वैः सह । अपघायालिमद्राय-
 किरातानाद्युक्ततयः ॥ तामसाह
 समागंयकाशमीरास्तङ्गनास्तथा ।
 चूलिकाहृडकाचैवकर्णादावास्त-
 यैवच ॥ एतेदेशाञ्चुदीच्यास्तु०प्रा-
 च्यान्देशान्निबोधमे । अम्भुवाका
 सुदगरकाचनगिरिवर्षिर्मराः ॥ त
 थास्यवद्वावह्नेयामलदामलधर्तिकाः
 ब्रह्मोत्तराः प्रविजवा भार्गवाह्वेय
 मर्दकाः । प्राग्व्योतिषायमद्रा-
 यविदेहास्तामलिकाः । मन्वा-
 मगधगोसेदाः प्राच्याजनपदाः
 स्मृताः ॥ अवापरजनपदादधिषा
 पथवासिनः । पाण्थायकेरलायै
 वचोलाः कुल्पास्तर्षेवच ॥ सेतुका
 मूपिकाचैवकुमारावानवासिकाः ।
 महाराष्ट्रामाहिषिकाः कलिद्राचै-
 वसर्वशः ॥ आभीराः सह
 चैपीकाचाटव्याशवराचये । पु-
 लिन्दाविन्ध्यमालिवा वैदर्भादगड-
 कैः सह ॥ पौरिकामौलिकायैव
 अशमकाभोगवर्धनाः । तैलिकाः
 कुन्तलाञ्चान्धाउहिदानःलकारकाः
 ॥ दाक्षिणाच्यास्त्रिमेटेशा० अपरा

भारतवर्षः

न्तान्निवीधने । सौपरिका : कालनदादुवास्तालीयकैः सह । कारस्करलोहजड्घावानेदाराजभद्रकाः । तोसला : क्रीशलासैवत्रैपुराविदिशास्तथा ॥ तुषारास्तुम्बरासैवपाटवोनेषधैः सह । पुलिन्दा-ससुशीलापरूपमांस्तामसैः सह । तथाकुरुमिनयैवसर्वेचैवकरस्कराः । नासिकास्त्राज्येचान्येयेधैवान्तर-नर्भदाः ॥ मारुकच्छाः समाह्वयाः सर्वेसारस्वतैः सह । कष्ठीयाश्च-सुराष्ट्राश्चावन्त्वायार्थद्वैः सह ॥ इत्येतेह्यपरान्ताप्यशुविन्धनिवासिनः । मलजापकरूपाथमेकला-योत्कलैः सह । उत्तमर्षादृशाणां शमोजाः किष्किन्धकैः सह । अनूपास्तुगिडकिराश्चवीरहीत्राश्चावन्तयः ॥ एतेजनपदाः सर्वे विन्ध्यपृष्ठनिवासिनः ॥ अतोदेशान्प्रवक्ष्यामिपर्वताश्रयिणश्चये ॥ निर्हाराहंसमार्गाश्चकुपथास्तद्वशाः खशाः । कुत्साः प्रावर्षाश्चैवऊर्षादर्याः सहस्रहृषाः ॥ त्रिगतांमालवाम्बैषकिरातास्तामसैः सह । द्रुतचेतादिक्कात्रचतुर्युग्भक्तोविधिः ॥ एतत्तुभारतवर्षचतुःसंख्यानसंस्थितम् । दक्षिणपरतीक्ष्णपूर्वेणचमहोदधिः ॥ हिमवानुत्तरेणस्याकासुंक्षयघागुणः । तदेतद्भारतं

भारती

वर्षसर्वबीजं हि लोचनम् ॥ देवस्वममेशत्वदेवत्वमर्त्यतांतथा । मृगपद्मम्बरचरायोनीस्तदत्सरौसपाः ॥ म्नावराथाश्चसर्वेषामतोब्रह्मन्शुभग्नुभैः । प्रयान्तिकर्मभूर्ब्रह्मन्नान्यलीकेषुविद्यते ॥ देवानामपि विप्रर्षेसदैवैपमनोरथः ॥ अपिमानुषमापस्थामोदेवत्वात्प्रच्युताः ॥ चिंतौ । मनुष्याः कुर्वतेतत्तुयज्ञशक्यं सुरासुरैः ॥ स्वकर्मनिगडयस्तुः स्वकर्मचपथोत्सुक्षैः । नकिञ्चित्क्षियते कर्मसुखलेपोपहंसितैः ॥ इतिश्रीमार्कण्डेयपुराणेभारतखण्डवर्णनं नामाध्यायः ॥

भारतिः । पृ० दृशनामसञ्ज्ञासिनां मध्ये सञ्ज्ञासि विज्ञे ॥ यथा । ना नाशास्त्रे प्रयोविज्ञीतानाकर्मविशारदः । सदेष्टदेवीभावेनभाचयेदो हिचावखाम् । सएवभारतिवीरोमहाज्ञानीजितेन्द्रिय इति ॥

भारती । श्री० वचने ॥ सरस्वत्वाम् । अर्थपरिज्ञानफलाहिभारती गरुडो धिनिपक्षि विज्ञे ॥ भार० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥ ब्राह्मणमोषधौ ॥ नाव्यवृत्तिप्रभेदे ॥ शृङ्गारेकीशिकी वीरेसात्वत्पारभट्टीगुनः । रस्सैरौट्रेषधौभस्सिवृत्तिः सर्वेषुभारती ॥ भारतीवृत्तिस्तुसंस्कृताप्रायोवाग्ब्यापारोनराश्रयः ॥ विभक्तिः । कुभृज

भारविः

भूमृद्विग्निलोत्सवः । ततः प्रजा
 यणि० डीप् ॥
 भारदानः । पुं० वृहस्पतिः पुत्रे ॥
 व्याघ्राटाख्यविहङ्गमे द्रोणाचार्ये ॥
 ऋषिविशिषे ॥ मद्रलघे ॥ भारद्वा
 षण्णगोत्रापत्यम् । विद्यायञ् ॥
 ऋगख्यमुनी ॥
 भारद्वाजी । स्त्री० वनकापास्याम् ।
 भारद्वाजसमुनेरियम् । तेननिर्मि
 तत्त्वात् । तस्येदमिच्छण् । डीप् ॥
 भारभृतिः । पुं० पुण्यम्यानविशिषे ॥
 भारभृतीभवेद्भूतिरितिभागवतम् ॥
 भारयः । पुं० भरद्वाजपक्षिणि ॥
 भारयष्टिः स्त्री० उभयतोवदशिक्ये
 र्कवदाक्षिकाष्टे । विहङ्गिकाया
 म् ॥ भारयष्टिः ॥
 भारयम् । न० ज्यायाम् । गुणे ॥
 भारवाहः । वि० भारिके ॥ भारं वह
 ति । वह० । कर्मख्यण् ।
 भारवाहकः । वि० भारयजनकक्ष-
 रि ॥ भारम्यहति । वर० । श्व-
 ल् ॥ भारस्वयाहकोवा ॥
 भारवाहणः । वि० लघाटीभारवाह
 के ॥ परिग्रन्थान्तकर्त्तरिन्त् । सो
 रक्षात्राट्टेयोहनः । वाहनमाहिता
 दितिपत्यम् ॥
 भारवाणे । पुं० धृञ् ॥
 भारवाणी । जो० नील्यम् ।
 भारविः । पुं० विराताभुर्नीयका-

भारी

व्यकर्त्तरिकमिविशिषे । शतकाम्ये
 इतिविकारहृण्यः ।
 भारभृषः । पुं० काचीनामकगंध-
 र्ख्ये ॥
 भारभृङ्गः । पुं० रुगनामकहरिणजा
 ती । वारुङ्गिगा० इ० भा० ॥
 भारहरः । पुं० भारिके ॥ हरति । ह
 र्ज् । अच् । भारस्वरः ॥
 भारहारः । पुं० भारिके ॥ भारं हर-
 ति । हृञ् । कर्मख्यण् ॥
 भाराक्रान्तः । वि० भारवाहे ॥ भारे
 णक्रान्तः ॥
 भाराक्रान्ता । स्त्री० षष्ठ्यष्टिवृत्तिप्रभे
 दे ॥ भाराक्रान्तामभनरसलाशुकः
 श्रुतिपद्यर्थैः । यथा । भाराक्रा-
 न्ताममतनु रित्त्रं गिरोन्द्रविधारणा
 त्कर्म्यधर्त्तेशमजलकर्णतवापरिसु
 क्षति । इत्यावृण्वन्नुत्पयिजनद-
 क्षणास्तुलपत्रधीर्त्तौ पौत्यं चरविल
 सितं विनोववगुणं हरिः ॥
 भारिकः । पुं० भारवाहे ॥ भारोनि
 याद्यत्वे नाम् । पतङ्गनिठनागिति
 ठन् ॥
 भारिः । पुं० नि षे ॥
 भारिष्टः । पुं० पश्चिमिषे । ज्यामघ
 टके । गैगिरे । खडभचके ॥
 भारी । पुं० भारवाहके ॥ वि० भारवी
 हिते । भारवुत्ते । भारोऽख्ये ॥
 यच्चिन्ना । इतिः ॥

भार्य्यः

भार्य्यी । स्त्री० भारवाहिकायाम् ।
 भार्गवः । पुं० गर्व । मतद्गर्ज । ध
 न्विनि । धानुष्के ॥ शुक्राचार्य-
 । परशुरामे ॥ भृगोरपत्न्यम् । ऋ-
 प्यम् । बहुत्वे० तस्य अचिभृगुशुत्स
 वसिष्ठगोतमाङ्गिरीभ्यपेति० लुकि०
 भृगवः ॥

भार्गवाः । पुं० भू० भारतवर्षमध्ये
 प्राच्यदेशान्तर्गतदेशविशेषे ॥

भार्गवप्रियः । पुं० हीरके ॥ शुक्रा-
 धिष्ठातृदेवताकत्वात् ॥

भार्गवी । स्त्री० पार्वत्याम् ॥ श्रियि ॥
 लृष्णदूर्वायाम् ॥ इव तदूर्वायाम् ॥
 नद्यन्तरे । भृगोरियम् । तस्यै दमि
 ल्यन्० ङीप् ॥

भार्गी० । स्त्री० ब्राह्मण्यष्टिकायाम् ।
 भ्रज्ज्याम् । भारङ्गी० द्र० भा० ॥ य
 या । भार्गी रूक्षाकटुस्निह्नारुच्यो
 ष्यापाचनीलघुः । दीपनीतुवरागुल्म
 रत्नगुग्गुलयेद्भ्रुवम् । शोथकास-
 कफप्रहामपीनसञ्चरमासतान् । म
 र्जनम् । भ्रसृजपाके । घञ् । भ्रसृजो
 रोपधयोरमन्यतरश्चाम्० इतिरमाग
 मः । चञोरिति लुक्त्वम् ॥ भ्रुवीभ
 र्जगिवा । घञ् । भार्गी श्यस्या ।
 ष्योत्त्रादिभ्यउपसङ्गस्यानमित्य
 च् । ङीप् ॥

भार्धात्री । स्त्री० बन्नाकार्पाश्याम् ॥

भार्य्यः । धि० भरणीये ॥ भृ० ङु० भृ

भालाङ्कः

ञ्० वा । खत् ॥

भार्य्या । स्त्री० जायायाम् । द्वितीया
 याम् । पाणिश्रीत्याम् । साभार्या
 याप्रियं ब्रूयात्सपुत्रोयस्तुजीवति
 । सजीवतिपुत्रोयस्यधर्मोयस्यसजी
 वति । गुणधर्मविहीनोयोनिष्कलं
 तस्यजीवनम् । भातुर्ष्ये षष्ठ्यभार्या
 यागुरुपत्न्यनुष्यसा । यवीयसस्तुया
 भार्याञ्जुपाश्वे षष्ठ्यसास्मृता ॥ भ
 याकान्त्वाचार्या । भर्तुं योम्या ।
 ङु० भृज्० भृभक्तर्जिवा । षष्ठ्यलोम्य
 ञ्त् । टाम् ॥

भार्याटः । पुं० अन्वयार्थस्त्रुसीदा
 तरि ॥

भार्याटिकः । पुं० स्त्रीजिते ॥ हरिणा
 नरे ॥ मुनिसेटे ॥

भार्यापती । पुं० सहोक्त्वाजायाय
 च्योः । दम्पत्योः ॥ भार्याचपति
 यतौ । राजदन्तादिः । निश्चदिव
 चनात्तोयम् ॥

भार्यारुः । पुं० श्रैवाविशेषे ॥ मृगप्र
 भेदेः क्रोडयापरभार्यायांपुत्रोत्पाद
 के ॥

भालम् । न० महसि । तेजसि ॥
 ललाटे ॥

भालदर्शनम् । न० सिंदूरे ॥

भालद्वक् । पुं० शिवे । भासलोप
 ने ॥

भालाङ्कः । पुं० करपधे । ककचे

भाव :

॥ शास्त्रविशेषे ॥ रोहितमत्स्ये
॥ महालक्ष्मणसम्पन्नपुरुषे ॥ कष्क
पे ॥ हरे ॥

भालूकः । पुं० ऋक्षे । अष्टभङ्गे ।
भङ्गुके ॥ भलति । भलहिंसायाम् ।
वाहुलकादुः । सञ्जायांकन् । प्र
ज्ञादाय ॥

भालूकः । पुं० भालूके ॥ भलति ।
भलपरिभाषणादौ । उलूकादित्वा
त्साधुः । प्रज्ञादाय ॥

भाङ्गवेयः । पुं० इन्द्रयुवनामनि
ऋष्यन्तरे ॥ भङ्गविरपत्तम् भाङ्ग
विः । तस्यापत्तम् । शुभादेराह
तिगणत्वात् ० टक् ॥

भालूकः । पुं० भङ्गुके ।)

भालूकः । पुं०)

भवः । पुं० सत्तायाम् । सत्त्वे ॥
परमार्थसत्तारूपे ॥ स्वभावे ॥ मान
सधर्म ॥ उपसन्नोपायसाधके ॥
सधोक्तः श्रीमद्भानुनिर्वाणतन्त्रे ।
पशुवीरदिव्यभावदेवतामन्त्रसिद्धिदो
इति तथापि । पशुभावः कलौ
नाम्निदिव्यभावोपिदुर्लभः । वीर
साधनकर्मापिप्रत्यक्षाणिकलौयुगे
इति ॥ अयिष । शृशुभात्रयं
देविदिव्यवीरपशुजन्मात् । दिव्यसु
देवमतप्रायोवीरस्योद्धतमानसः ।
सत्त्वत्तावपर्यन्तदिव्यभावविनि
र्षयः । अतादापरपर्यन्तवीरभा

भावः

वद्वतौरितम् ॥ मद्यंभत्स्यंतथा
मांसंमुद्रामैधुनमेवच । श्मशान
साधनंभद्रेचित्तासाधनमेवच ।
एतन्नेकथितं सर्वदिव्यवीरमतंप्रि
ये । दिव्यवीरमतं नास्तिकलिकालि
सुलोचन इतिष्वालीविलासतन्त्रम्
॥ अभिप्राये ॥ आत्मनि ॥ चिदाया
म् ॥ प्रकृतिजन्यधीधविषयेप्रका
रे ॥ क्लियायाम् ॥ लीलायाम् ॥
पदार्थे ॥ विभूतौ ॥ नास्योक्त्या
विदुषि । बुधे ॥ अन्तौ ॥ मानस
विकारे ० रत्यादौ ॥ योनी ॥ उप
देशे ॥ शूङ्गारादिकारणे ॥ शब्द
प्रवृत्तिहेतौ ॥ गौरविते ॥ अभिन
यान्तरे ॥ धात्वर्थे ॥ संसारे ॥
भवने । भावनायाम् । चिन्तने ॥
सहाये ॥ परमार्थतत्त्वाग्रहरूपे प्रेम्
सि ॥ भक्तौ । अनुरागे ॥ तत्तादा
त्स्ये ॥ भू ० विभाषायग्रहत्वत्र
सत्रतेश्चेति ० कोशिकावचनात् ॥
॥ भाषयतिकरोतिरसान् । भाषय
ति ० परिभाषयतिषा । पचाद्यच्
॥ भवनंषा । शिषीभुवोनुपेतिवल्
षा ॥ भाषावुद्दिगुणाधर्मज्ञानवैराग्य
भूतयः । सात्त्विकाव्यख्येनेते
रागमुख्यं ज्यतामसा ॥ धर्मज्ञान
वैराग्यं श्रियाख्या बुद्दिगुणा ०
भाव संज्ञया चिन्तियाः ।
एतेवसात्त्विकाधीद्व्याः । व्यख्ये

भावः

भावना

न० रागसुतस्यवेराग्यविधिवर्जिता
 स्तामसाः । अधर्मान्जानैश्वर्यरूपाः ०
 श्वैराग्यलक्षणस्तुभावोराजसद्रूप्यः
 । धर्मादिभिरन्वितायुक्षिदन्वितं
 सूक्ष्मशरीरमित्युक्तम् । भावयन्तिय
 तोलिङ्गतेनभावाद्भित्कृताः ॥
 सचसात्त्विकादिभेदात्त्रिविधः ।
 तत्र० सात्त्विकः शमदमादिरूपः
 राजसोहर्षदपादिरूपः ० शोकमो
 हादिरूपस्तुतामसः । बाह्याध्यात्मि
 कभेदाद्द्विविधश्चयथासाध्यसाधनत
 यास्थितोभङ्गाः सुखदुःखंज्ञानरागश
 ल्लेषमाकारभाध्यात्मिकः ० विभाषः
 स्यादिसङ्गश्च सानुभावीयसात्त्वि
 कः ॥ व्यभिचारीतिपञ्चैतेभाषभे
 दाः प्रक्रीर्चिताः । अष्टमः स्वरि
 । बहुद्वीरास्तथागानिधान्यश्चक्ष
 त्रम् । जायन्तेसर्वशस्यानिभावे
 वर्षेवरानने ॥ ८ नववहाणांशयना
 दिहादशचेष्टानुभवत्वादिवाद्दशसु
 स्त्रीणांशौवनसात्त्विकभावात्पाविंश
 च्चलहारन्तर्गतान्जप्रथमालहारे ।
 यथाः-शौवनैसत्त्वलात्तासामष्टावि
 षतिसङ्ख्यका ॥ अन्वङ्कारा
 त्तत्रभावात्पहेलास्त्रयोद्गजा- तत्र
 भावोयथा । निर्विकारात्मकेचि
 त्तेभावःप्रथमविक्रिया । कर्मत.प्र
 प्रभृतिनिर्विकारिमनसि० उद्बुद्धमा
 भेविकारीभावः । यथा । सप्यसुर

भि.कालः सप्यमलवानिलः । सैवे
 यमवलाकिन्तुमनोन्वदिवदृश्यतइ
 ति ॥ प्रतिक्षणपरिणामिन.सर्वेभा
 वात्ततेचिच्छक्तेः ॥
 भायकः । पुं० भावे । मानसविकारे ॥
 चि० सत्ताशये ॥
 भावकरणम् । न० अभिप्रायस्यसूचने ॥
 तत्रभावत्रः । त्रि० अभिप्रायत्रे ।
 भावतः । त्रि० भवदीये । भावत्के ।
 भवतोऽयम् । भवतएककृसायित्वव
 वृद्धादित्यनुवृत्तेः शब्दनादृशेव ॥
 भावत्कः । त्रि० भवदीये ॥ भवतामव
 स् । भवतएककृसायिति ० ठक् ।
 इत्सुसुक्तान्तात्कः ॥
 भावनः । पुं० परमेश्वरे ॥ सर्वेपांभो
 कृष्णांफलानिभावयतिउत्पादयती
 तिआस्थानात् भवतेर्ग्रन्ताल्ल्यु
 ट् ॥ न० कल्पने ॥ भावनायाम् ॥
 भावनन्तुनान्धानेपर्यालोचेऽधिवा
 सने ॥ भव्ये । चालता इ० गौ०
 दे० भा० प्र० फलविशेषे ॥
 भावना स्त्री० ध्याने ॥ पर्यालोचे ।
 अधिवासने ॥ कल्पनायाम् ॥ सं
 स्कारे ॥ भावनानामभवितुर्भवानानु
 क्रोभाववितुर्व्यापारविशेषः सा
 द्विधा । शब्दभावना । अर्थभावना
 चेति ॥ भाव्यश्चिपयान्तरपरिहारे
 षर्चेतसिपुन.पुनर्निवेशने ; निदि
 ध्यासनात्मिकायांविद्यतीयप्रत्यया

भावना

नन्तरितसजातीयप्रत्ययप्रवाहरूपा
 याम् ॥ भावनातिङ्प्रच्ययवाच्येति
 मोमांसका ॥ उत्पादनायाम् ॥ ०
 उत्पत्त्यर्थाद्भ्रमतीर्णान्तात् ० युच् ।
 त्रिविधाभावनायथा । त्रिविधाभा
 वनाविप्रविश्रमे तन्नियोधमे । त्र
 ह्यास्त्राकर्मसंप्राप तयाचैकेभया-
 त्तिका ॥ त्रह्यभावात्तिकाच्चे का क
 सैभावात्तिकापरा । उभयात्मिकात
 यैवान्यात्रिविधाभावभावना ॥ सन
 न्दनादयोत्रह्यभावभावनयायुता ।
 कर्मभावनयाचान्ये देवाद्याः स्याव
 राचरा ॥ हिरण्यगर्भादिषु चत्रह्य
 कर्मात्मिकादिधा । बोधाधिकार
 युक्ते पुत्रिदातेभावभावना ॥ इति
 विष्णुपुराणे ६ चश्रे ७ अध्याय ॥ त्रि
 विधभावनाश्रयजीवात्मकत्वात्तदु
 पचारिषत्रिविधाभावनैत्वुच्यते । एत
 द्विहरेः स्त्रूलंरूपम् । अतः पररू
 पप्राप्त्युपायत्वात् ० तत्रप्रथममनः
 सन्धार्यमितिभावः । भावनानाम
 ज्ञानविशेषजायासना । तांत्रिविधा
 मपिसन्नामादिशक्ति ० ब्रह्माख्येति ।
 तामिन्द्रविषयत्रैविध्यो नविविनक्ति ०
 ब्रह्मभावनान्त्रिकेति ॥ भावभाव-
 ना ० भावोयस्तु ० तद्विषयाभावनान्त्रि
 विधा । तत्रयत्रह्यौ वभावयामः ।
 वयंकर्मैवकुर्मः । वयन्तु भयमिदम
 नुसन्दध्मइत्येवत्रिविधाभावना ।

भावानुगा

भावनायुक्तान्जीवानुदाहरति ० सन
 न्दनादयइतिदाभ्याम् । इतितदी
 का ॥
 भावबोधकः । पुं ० अनुभावे ॥ भाव
 स्वरत्वादेर्बोधकः सूचकीगुणः । त्रि
 यादिरनुभावः । अनुभावत्प्रती
 तियोंम्यतानीयतेरत्वादिरनेनेति ०
 अनुभावः । घञ् ॥ तद्वरतेरनुभावाः
 लोचनचातुर्वर्गभूषेपादयः । हासस्त्रच
 कपोलाकुचनाः ० नासीत्फुल्लनाद-
 योऽनुभावाः ० एभन्यवानुमन्ताव्यम् ॥
 भावरूपम् । न ० इत्यर्थे ॥
 भावहस्तः । पुं ० ब्रह्मणि ॥ भाव. स
 टिः ० तत्रहस्तः प्रहस्तः ॥
 भावहस्तिः । स्त्री ० घटाद्याकारवृत्तौ ।
 भावशुद्धिः । स्त्री ० यन्तः करणशुद्धौ ॥
 कलिफल्बपयुक्तानांसर्वदास्थिरचे-
 यसाम् । निद्रालस्य प्रसक्तानां-
 भावशुद्धिः कथंभवेत्इतिमहानि
 वांशतं च ॥
 भावसंशुद्धिः । स्त्री ० इत्यल्लकामको
 धलोभादिमलनिवृत्तौ । पुनरशुद्
 ध्युत्वाद्रादिच्चै नसाम्यत्वे नविशि
 टायाम् ॥ परैः सहव्यवहारकाले
 मायाराएच्ये ॥
 भावसरोरुहम् । न ० इत्यल्लकामले ॥
 भाषाटः । पुं ० भावके ॥ साधुनिवेशि
 ॥ कामुके । नटे ॥
 भावानुगा । स्त्री ० कायायाम् ॥

भावी

भावार्यः । पुं० सत्तारूपे । परमार्थे ।
 भावालोना । स्त्री० छायायाम् ।
 भावावः । त्रि० विश्वचानरि ॥ भावा
 न्० अवरति । अ० । कर्मग्रन्थ ॥
 भावावबोधः । पुं० अभिप्रायपरिज्ञा
 ने ॥ यथा । भावावबोधविहितो न
 दुनोतिदोषइति ॥
 भाविकम् । न० अलङ्कारविशेषे ॥ यथा
 ॥ प्रत्यक्षाद्भवयज्ञावाः क्रियन्ते भूत
 भाविनः । तद्भाषिकम् ॥ भूताश्च
 भाविनश्चेतिद्वन्द्वः । भावः
 कवेरभिप्रायोऽस्तीति० भाविकम्
 । उदाहरणम् । असीदञ्जनमचे
 तिपश्चात्प्रमितवलोषने । भाविभूष
 यसम्भारांसाजातकुर्वतवाक्कतिम् ॥
 पचाय भूतस्व० द्वितीयेभाविनोद
 र्शनम् ॥
 भावितः । वि० वामिते । संस्कृते ।
 याहितहृद्वादिगन्धव्यञ्जनादौ
 ॥ प्राप्ते ॥ चिन्तिते ॥ भावितेन्द्र ।
 भूप्राप्ते । आधृपाईतिवाणिजन्तः
 । क्तः ॥ भुवीवक्कल्लनइतिगन्ता-
 त्० क्तोवा ॥ सपादितेशुष्ठे ॥
 भावितत्वम् । न० ससप्ततत्वे ॥
 भावितात्मा । वि० शुद्धचित्ते ॥
 भावित्रम् । न० त्रैलोक्ये ॥ भवति ।
 भू० । भूवादिगृभ्योणिञञ् ।
 भावी । वि० भविष्यति ॥ भविष्यत्का
 ले । वर्त्तमानप्रागभावप्रतियोग्य-

भाषा

त्पत्तिके ॥ भू० । भुवश्चेति० इनि-
 र्णित् ॥ भवितुंयोग्ये ॥
 भाविनी । स्त्री० नारीविशेषे ॥ भावः
 शृङ्गारचेष्टाविशेषोविद्यतेऽस्याः ।
 अंतर्द्वेनि । डीप् ॥ वर्त्तमानप्रा-
 गभावप्रतियोगिन्याम् ॥
 भावुकः । पुं० नाब्योक्त्वाभगिनीप
 तौ ॥ न० भविके । कल्याणे । म-
 द्दले । शुभे ॥ शीलम् । भूप्राप्ते ।
 लषपतपदेत्त्वञ् ॥ वि० मद्दल-
 वति ॥ रसविशेषभावनाचतुरे ।
 उत्पत्तिशीले । भवनाशये ॥ भवति
 यः । कर्त्तरि० उक्ञ् ॥
 भाव्यम् । वि० कार्ये । दिभावनौये ॥
 भवितव्ये । भवति । भू० । वाह
 लकात्कर्त्तरिण्यत् । यथा । कृत-
 स्यकरणं नास्तिद्वैयाधिष्ठितकर्माथ
 । भापीत्यज्ज्ञयज्ञाव्यतचन्नप्राप्य-
 वाथक ॥ इति ॥ न० अज्ज्ञभवि
 तव्ये । चोराथश्वके । इतिण्यत् ॥
 साध्ये ॥ भावयतीतिभवेत्खान्ता
 त्कात्कर्त्तरिण्यत् ॥
 भाषणम् । न० वदने । यथा । स
 लापीभाषणतिति ॥ भाषयज्ञाया
 वाचि । ल्युट् ॥ नस्त्रिंशद्भाषण
 मिकै सहसगापेत ॥
 भाषा । स्त्री० व्याहरे । उक्तौ । वप
 ने ॥ भाष्यते प्रबोध्यपयोजकवृष्ट
 । व्यवहारेणप्रयुज्यते । भाष० । गु

भाषा

रीद्ये त्वप्रच्ययः । टाप १ शास्त्रीया
 ष्टादशभाषायया । संस्कृता १ प्राकृता
 २ उन्दीची ३ माहाराष्ट्री ४ मागधी
 ५ मिश्राईमानधी ६ शंकाभीरी ७
 श्रवन्ती ८ द्राविडी ९ ओडोवा १०
 पायाच्या ११ प्राच्या १२ बाङ्गिया
 १३ रन्तिका १४ दाक्षिणात्या १५
 पैशाची १६ श्रवन्ती १७ शौरसे
 नी १८ । एतासांलक्षणीदाहरणा
 निप्राकृतलक्ष्णैश्चरं व्याकरणे द्रष्टव्या
 नि ॥ अथभाषाविभागः । पुरुषा
 यामनीचानांसंस्थानं स्यात्कृता
 त्मनाम् । शौरसेनीप्रयोक्तव्याताह
 शीनाद्युद्योपिताम् ॥ आसामेषतु
 गाथासु महाशष्टी प्रयोजयेत् ।
 अत्रोक्तामागधीभाषा राजान्तः पु
 रचारिणाम् । चंटीनां राजपुत्रा
 षांश्चेत्तिनां चार्धमागधी । प्राच्या
 विद्वेषकादीनां धूत्तिनां स्यादवन्तिका
 ॥ योधनगरिकादीनां दाक्षिणात्या
 ष्टिदीव्यताम् । शकारानां शकोदी
 नां शकारीसम्प्रयोजयेत् । यान्
 लोकाभाषादिव्यानां द्राविडीद्रविडा
 द्विपु । आभीरेपु तथाभीरीचाण्डा
 लीपु कसाद्विपु ॥ आभीरीगावरी
 चापिकाष्ठपञ्चोपजीवियु ॥ तर्षवा
 हारक्षारादीपैशाची स्वात् मिशाच
 वाक् । चंटीनामप्यनीचाना
 मविस्थात् शौरसेनिका ॥

भाषा

वासानांप्रण्डकानांचनीचराहंविचा
 रिणाम् । उन्मत्तानामातुराणां सैव
 स्यात्संस्कृतं क्वचित् ॥ ऐश्वर्येण
 प्रमत्तछदारिद्र्योपस्कृतस्य चाभिनु
 बन्धवरादीनांप्राकृतं सम्प्रयोजयेत् ॥
 संस्कृतं सम्प्रयोक्तव्यलिङ्गिनीपूषमा
 सुच । देवीमन्त्रिसुतावेश्यास्यपि कै
 चित्तत्तद्योदितम् ॥ यद्देवंनीचपात्र
 न्तु तद्देशंतस्यभाषितम् । कार्यतद्यो
 त्तमादीनां कार्यभाषाविपर्ययः ॥
 योपित् सखीशालधेश्याकितवाप्सर
 सांतया । वैदग्ध्यार्थप्रदातव्यं सं
 स्कृतज्ञान्तराकारा ॥ एषामुदाह
 रणान्याकरेपु बोद्धव्यानि । भाषाल
 क्षणानिभाषार्थे ॥ इति साहित्य
 दर्पणे ६ परिच्छेदः ॥ संस्कृतं प्रा
 कृतं भूतभाषाऽपभ्रंशिकागिरः । ना
 टके नियताः शस्ताएताभाषारसाय
 षाः ॥ भाषाविभाषामेदेन प्राकृतन्तु
 चतुर्दश भाषाव्यवन्तिकाप्रव्यार्गा
 रसेत्यर्धमागधी ॥ पाञ्चोकादाक्षि
 णाश्चाचभाषाः सप्तचप्राकृतेः । ग
 काराभीरचाण्डालगवर्द्रविडी प्र
 जाः । वनीफसीविजातीनां विभाषा
 सप्तकीर्तिताः ॥ कैशेयीशौरसेनी
 चकाञ्चोपास्यमागधी । द्राविडीवा
 पांपदेशीचभूतभाषाप्रकीर्तताः ॥
 ॥ वैदर्भमागधीनाटीपाञ्चोनीचोप
 नाभगरी । पाञ्चानीपडमभंशभाषा

भाषितम्

स्युर्देशभेदतः ॥ इतिसङ्गीतदामोद
रः ॥ आसासुदाहरणं सुरारेरनर्घराच
वे० भवभूतेरुत्तरचरिते० कालिदा
सस्याभिज्ञानयाकुन्तलेऽश्लोकनी
यम् ॥

भाषापादः । पुं० चतुष्पाद्व्यवहारा
न्तर्गतप्रथमपादे ॥ तस्यसप्तम्यथा ।
अर्थवहर्मसंयुक्तं परिपूर्णमनाकुलम्
। साध्यवद्वाचकपदंप्रकृतोर्थांनुव
न्निच ॥ प्रसिद्धसविरुद्धक्षनिशि
तंसाधनक्षमम् । संचिप्तं निखिला
र्यस्यदेशकालाविरोधिच ॥ चर्पतुं मा
सपचाहोवेलादेशप्रदेशवत् । स्थाना
वसथसाध्याख्या जालाकारवधोयुत
म् ॥ साध्यप्रमाणसङ्ख्यावदात्म
प्रत्यर्थिनामच । परात्मपूर्वजानेक
राजनामभिरहितम् ॥ जमालि
हात्मपौडायत्कथिताहृतुं दायकम्
। यदावेदयतेराज्ञेतद्वापेत्त्वभिधीयते
॥ इतिमिताधरा ॥ अथविवरणं
भाषाशब्देकल्पद्रुमेद्रष्टव्यम् ॥

भाषितम् । न० यधने । वधसि ॥
यथा । आचारः कुलमाख्यातिव
पुराख्यातिभोजनम् । सम्यतिः पु
य्यमाख्यातिदेशमाख्याति भाषित
मिति ॥ भाषणम् । भाष० । भावे
त्तः ॥ षि० कथिते । उक्तं । ष-
भिरिते । भाष्यतेऽ । भाषेः कर्म
शितः ॥

भासनं

भाष्यम् । न० चूर्णाम् ॥ सूत्रोक्तार्थ
प्रपञ्चके । सूत्रानुकारिभिर्वाक्यैः
सूत्रार्थस्यस्यपदानाञ्चोपवर्णनपरि०
सन्धविशिष्टे ॥ तथाचभरतः । सूत्रा
र्थोपवर्णयतेयचपदैः सूत्रानुसारिभिः
। स्यपदानिचवर्णयतेभाष्यंभाष्यवि-
दोविदुरिति ॥ त्रि० कथनीये ॥
भाष्यकारः । पुं० श्रीशङ्कराचार्ये ॥
। महाभाष्यकर्त्तरिसुनी । गोर्नदीये
। पतञ्जली । चूर्णिकृतिः ॥ अहश्चभा
ष्यकारस्यकुशाधीयधियावुभौ ॥ नैव
शब्दान्मुधिः पारंकिमन्यं जडबुद्ध
यः ॥ भाष्यं करोति । हुङ्गञ् ॥
। कर्मण्यण् ॥

भाष्यकृत् । पुं० भाष्यकारे ॥
भाः । स्त्री० प्रभायाम् । दीप्ती ॥
प्रभावि ॥ मयूखे ॥ द्रष्टायाम् ॥
। भासते । भासदीप्ती । भासभासेति
कृिप् । भाः० भासौ० भासः ॥
भासः । पुं० प्रभायाम् ॥ विहगविशि
ये । शकुन्ते । मध्रे ॥ कृणुटे ॥
गोष्ठे ॥ व्याप्यव्यापकतादिप्रतिभा
सः ॥

भासनम् । न० दीप्ती । प्रकाशने ॥
स्यतस्मापदिदंजगत्विष्णुहोभयात्म
कंभासते । यदापिशब्दस्यशांदिङ्ङय
स्तुभासनारैवेन्द्रियाणिरुत्थानितया
पिचैतन्यस्य ॥ पित्तगदव्यवहारस्य
उपादानतयाचैतन्यं पूर्वकर्मफलं

भास्कर :

भासते । तवासति । पद्याङ्गः
ससमानखजडखप्रथमतोभा समान
चैतन्य मेवशास्त्रं रूप मिति नि
दित्य० जडसुपेक्षन् चिन्मावचित्ते वा
सवेदितिजीवन्मुक्तिप्रकरणम् ॥
भासन्तः । पुं० भासपचिणि । शकुन्ते
। सूर्ये । भे । नक्षत्रे ॥ चन्द्रे ॥
वि० रम्ये । सुन्दराकारे ॥ भासते।
भास० । तृभूवृद्धिबसिभासिसाधोति
भक्ष्यित् ॥
भासन्तो । स्त्री० नक्षत्रे । ङीप् ॥
भासमानः । वि० प्रकाशमाने ॥
भासितः । वि० प्रकाशिते ॥ -
भासुः । पुं० सूर्ये ॥
भासुरः । पुं० स्फटिके । वीरे ॥
प्रमाणनिरपेक्षतर्थाभासनशीले०
शास्त्रनि ॥ न० बुधौपथे ॥ वि०
भासनशीले । दीप्तिवृद्धे ॥ भासते
तच्छीलः । भासु० । भङ्गभासमि
दोवरच् ॥
भासुरपुण्या । स्त्री० उच्चिकाख्या
म् ॥
भास्करः । पुं० आदित्ये । प्रभाकरे
॥ यथा । सदायजन्तियज्ञेनसदा
दानं ददन्ति च । सदाचशयुभक्षा
स्ते निश्चयेऽर्चन्तिभास्करमितिभ
विष्यपुराणम् । अग्नौ । बह्वी ।
भाः करोति । दिग्बिभेतिटः ।
। कस्कादिस्वात्सः । तेनविसर्ज

भिचा

नीरजिह्वामूलोयौसकारखनभवतः
वीरे । अर्कवृक्षे ॥ न० सुव
र्णे ॥
भास्करक्षेत्रम् । न० प्रयागे ॥
भास्करप्रियः । पुं० पद्मरागमणौ । च
द्री० इतिकेचित् ॥
भास्करेष्टा । स्त्री० आदित्यभक्ताया
म् ॥
भास्करनः । वि० भस्करमये ॥ भस्करो
विकारः । अथ । अन्नितिप्रकृति
भावाद्भस्करद्विधितइतिटिलोपीन ॥
भास्करान् । पुं० सूर्ये । अर्कवृक्षे ।
दीप्ते । प्रभायाम् ॥ भासः सन्व
स्यः । तदस्यास्तीतिमतुप् ॥ वि०
भास्करे । दीप्तिविशिष्टे । प्रथाश
वति ॥
भास्करः । पुं० दिने ॥ न० कुट्टौप
थौ । कृष्टे । इ० भा० ॥ वि० प्रका
शवति । भासनशीले ॥ भासते०
तच्छीलः । भासुदीप्तौ । स्थेशभा
सपिसकसोवरच् ॥
भिः सटम् । स्त्री० भिष्मटायाम् ॥
भिचा । स्त्री० भृती । याच्यायाम् । अर्
नायाम् । सीवायाम् । भिचितवस्तुनि ।
अथयासमात्राभेदेभिर्चितिशतात-
पः । सगभवेत्त्वधिकमपिदेयमिति०
भिचास्त्रभिचवेद्याभिधिवद्भाषा
रिणे० इत्त्ववृद्धात्कभटः ॥ यदैव
यतिप्रश्नचारिणोरुपस्थितिस्तदैव०

भिच्चाशित्वम्

भिच्ः

। भिच्चादानं कर्त्तव्यम् । यद्योक्तं न
रसिंहपुराणे । भिच्चाच्च भिच्चेद-
द्यात्परित्राड् ब्रह्मचारिणे । कल्पि
तादन्नादुहृष्यसव्यञ्जनयुतादपि ।
अकृतवैश्वदेवे तु भिच्चौचगृहमागते,
। उहृष्यवैश्वदेवार्थं भिच्चादत्त्वादि-
सर्जयेत् इति ॥ पाखण्डानुपक्रम्य-
ब्रह्मपुराणे तेभ्यो देयं गृहाद्भिरित्य
भिहितम् । भिच्चया लक्ष्यते चर्याप-
रियह विवर्जिता । किमोग्यं परि-
गृह्णीयात्सर्वभोग्येषु षोडश-
गात्रयाचामाचहेतुभिच्चाद्वादिव्य-
तिरिक्तसर्वभोग्यत्वागोभिच्चाशब्दे
न लक्ष्यत इत्यर्थः । इयञ्च चर्या वि-
वेकिनामतिमुलभेत्वाह । किमो-
ग्यमिति ॥ यथाहुः । भिच्चाचारो-
निराहारो भिच्चा नैव प्रतियहः । अ-
सतो वासतो वापि सोमपानं दिनेदि-
ने ॥ भिच्चाप्राणस्य रक्षार्थं कन्द्याशीत
नियारिणो । अचलाकेशवे मक्तिर्वि-
भवेः किम्प्रयोजनम् ॥ भिच्चषम्-
भिच्च्यतेऽनयादा । भिच्चभिच्चायां-
लाभे अलाभेषु । गुरोश्चेत्यः । टाप् ॥
भिच्चाकः । पुं० भिच्चुके ॥
भिच्चाकी । स्त्री० भिच्चुक्याम् ॥
भिच्चाचरः । पुं० स्त्री० भिच्चुके ॥
भिच्चाटनम् । न० भिच्चार्यगमने ॥
भिच्चाशित्वम् । न० पैशुन्ये ॥
भिच्चागी । स्त्री० भिच्चुके ॥

भिच्ः । पुं० ब्रह्मचार्यान्त्याश्रमचतुष्ट
यान्तर्गतचतुर्थाश्रमे । आश्रमशब्दो
येधर्मिपरो धर्मपरश्च । तत्पर्यायाः ।
परित्राट् । कर्मन्दी । पारोशरी ।
मस्करी । इति ॥ तस्य धर्मो यथा । भि-
च्चौधर्मप्रवक्ष्यामि तन्निवीधतसंज्ञमां
। वनाद्गृहाद्वाकृत्वेष्टिं सर्ववेदस
दक्षिणाम् ॥ प्राजापत्यांतदन्ते तु-
श्चमिनोरोष्यं चात्मनि । सर्वभूत-
हितः शान्तस्त्रिदण्डी संकर्मगण्डे लु-
। सारिभं परित्यज्य भिच्चायीं यामि
माश्रयेत् । अग्रमत्तश्चरेदभैक्षं साया
ह्नेनातिलक्षितं । रक्षिते भिच्चुके
यमियाचामाचमलोलुपः । भवेत्प
रमहंसो वाप्येकदेश्छीयमादित्तम् ॥
सिद्धयोगस्य जनूद्देहममृतत्वमिहा-
प्नुयात् । योगमस्य स्थितिं भुक्त्वा परां
सिद्धिमवाप्नुवात् ॥ दातांति शिप्रियो
ज्ञानी गृहीत्याश्च ऽपि मुच्यते । इति गा
रुडे १०३ अध्यायः ॥ अपिच । च-
तुर्थशाश्रमो भिच्चोः प्रीच्यते यो मनी-
यिभिः । तस्य स्वरूपं गदतो मम श्रो-
तुं नृपार्हसि ॥ पुत्रद्वयकलत्रं पुत्र-
कृत्तं होनराधिप । चतुर्थाश्रमस्या
नंगण्यं त्रिहूशमत्सरः ॥ शैवर्णि-
कास्य लेतुसवां नारम्भानवनीपते ।
भिच्चादिपुसनीमैषः समस्तो ज्येष्ठ
जन्तुषु ॥ धरायुजा गृहजादीनां वा-
डसनः कर्मभिः कचित् । युक्तः

भिच्चु :

कुर्वीत नद्रोहं सर्वं सङ्गांश्च वक्ष्ये-
 त् ॥ एकं रात्रिस्थितिं प्राग्निं पञ्चरात्रस्थि-
 तिः ॥ पुरे तथा तिष्ठेद्यथा प्रीतिर्ह
 पीवागाश्च जायते ॥ प्राययाचानि मि-
 त्तस्य व्यंगारे भुक्तवक्ष्यन्ति ॥ कालिप्रश-
 स्तवर्षानां भिन्नार्थं पर्यटोद्गृह्णान्-
 षां चामः ॥ क्रोधस्तथादृष्टं नो ह्यलोभा-
 द्येद्यये ॥ तांस्तु दीधान्परित्यज्य परि-
 प्राण निर्ममो भवेत् ॥ अभयं सर्वं
 सेत्वेभ्यो दत्वा यच्चरते मुनिः ॥ न त-
 स्त्सर्वं भूतेभ्यो भयमुच्चयते क्वचित् ॥
 कृत्वामिहोत्रं स्वशरीरसंस्थं शरीर-
 मग्निश्च मुखेणुहोति ॥ विप्रस्तु भैक्षोपर-
 तैर्ह विभिच्छिताग्निना समजतिस्मलो-
 कान् ॥ मौचाथमं यच्चरते यथोक्तं शु-
 चिः सुसङ्कल्पितवुद्धियुक्तिः ॥ अनिव्यन-
 ज्योतिरिव प्रशान्तं सन्नह्यलीकं शय-
 ति द्विजातिः ॥ इति धिष्णुपुराणे
 ३ अंशे ८ अध्यायः ॥ अपिच ।
 चतुर्विंशतिभिन्नवस्तु कुटीपरवत्सू-
 द्धी । हंसः परमहंसस्य योयः प-
 सात् सलत्तमः ॥ एको भिच्चुयं
 शीकः स्याद्दहीचैवो भियुनं श्रुत-
 म् ॥ यथोग्रामः समाख्यातकर्षुं
 न्नुनगरायते ॥ नगरं नृपिकर्त्त-
 व्यं साः मोगामियुनं तथा । राजादि-
 वात्ततिपुस्यात्रिचावातापरस्परम्
 इति म्भूतिः ॥ पुनश्च । अजितः
 पण्डकः पंगुरभ्यो वधिर एव च ।

भित्तिः

मुग्धश्च मुच्यते भिच्चुः पद्मिरे तैर्न
 संशयः ॥ अत्र च्चाजिह्वादिपदव्या-
 ख्यानं यथा स्थानेन्द्रदृष्टव्यम् ॥ अपि-
 च । ननिन्दानस्तुतिं कुर्यान् न क-
 ष्चिन्मर्मं शिच्छुशेत् ॥ नातिव्याधि-
 भवेत् तद्वत् सर्वं वैवसमो भवेत् ।
 न समभाषेत् स्त्रियं काश्चित् पूर्वद-
 टाश्च न स्मरेत् । कथाश्च वर्जयेत्
 तासां न पश्ये ह्यिच्छितामपि ॥ इति ॥
 भिच्चणशीलः । भिच्चयोश्चायाम् ।
 सनाशं स भिच्चतः ॥ बुद्ध भिच्चु-
 के ॥ थावणीचुपे ॥ कोकिलार्च ॥
 भिच्चुकः । त्रि० याचके । अर्थिनि ॥
 भिच्चुसङ्घाटी । स्त्री० चीवरी ॥
 भिण्डः । पुं० भिण्डाचुपे ॥)
 भिण्डकः । पुं०)
 भिण्डा । स्त्री० शाकचुपविशेषे ॥
 तत्फलैश्च । चोचसम्भवे । सुशाके
 । कर्पणे । वृत्तवीले । भिण्डी ०
 ० इ० भा० ॥ भिण्डीमोषायाश्चि-
 षीवतथाश्चिकरास्मृता ॥
 भिण्डीतकः । पुं० भिण्डायाम् ॥
 भित्तम् । न० खण्डे ॥ गिद्यतेयम् ।
 भिदिरविदारयो । त्तः । भित्तं श-
 क्तमिति निष्ठातकारश्च नत्वाभयो-
 निपाद्यते । यथा । भित्तं तिष्ठति
 ० खण्डमिच्छर्थः ॥
 भित्तिः । स्त्री० कुम्भे । कांय० कांध०
 कन्ध० भीत० इ० भा० ॥ भिच्च

भिदु :

ते । भिदिर० । ज्ञान् ॥ प्रदेशे
॥ प्रशस्ते ॥ मतस्त्रिकोद्धमिश्राः
स्युः प्रकाशदृष्ट्यालभित्तयद्रतिगण
रत्नमहोद्धिः ॥

भित्तिका । स्त्री० भित्तौ ॥ पल्लिकाया
म् । पल्ल्याम् ॥ भिनत्ति० भि
द्यतेषा । भिदिर० । कृतिभिदिल
तिभ्यः । किरिति० । तिकन् ॥

भित्तिचौरः । पुं० । चौरविशेषे । कुडा
च्छेदिनि । सौधचौर० । इ० भा०
भित्तिपातनः । पुं० । महाभूषके । धू
स० । इ० भा० ॥

भिद् । स्त्री० प्रभेदे ॥ भिनत्तिभिदिर
० । तच्छीलादिपु० । बन्धतोपिद
श्रतद्रतिद्विप् ॥ चि० । भेदवर्त्त
रि ॥

भिदवाः । पुं० । खड्गे ॥ न० । वच्चे ॥
भिदा । स्त्री० । भेदे ॥ वस्त्रादेर्विदारणे
। विदरे । स्फुटने । फाडा० । फटा
० । फाडना० । इ० भा० ॥ भेदन
म् । भिदिर० । भिदाद्यद् । टाप्
॥ धन्याकि ॥

भिदिः । पुं० । वच्चे ॥ भिनत्ति । भि
दिर० । ऋगृष्णपृक्कुटिभिदिच्छिदि
भ्यश्चेति० । इ० । सचकित् ॥

भिदिरम् । न० । वच्चे ॥ भिनत्ति । भि
दिर० । इषिमदोल्यादिनाकिरच् ।

भिदुः । पुं० । पवौ ॥ वच्चे ॥ भिनत्ति ।
भिदिर० । पृभिदिव्यधीतिकुः ।

भिन्नः

भिदुरम् । न० । कुलिशे । वच्चे ॥ भिन
त्ति । भिदिर० । विदिविदिच्छिदे
कुरच् ॥ न० । प्रचहृत्ते । चि० । भि
न्ने ॥

भिदेलिमः । वि० । भेत्तव्ये ॥ भिद्यते
कर्मणिभिदेः । केलिसर ॥

भिद्यः । पुं० । नदे । भिनत्तिक्लृत् । भि
दिर० । भिद्योद्दयौनदे० । इति०
लज्जपवाद् । कर्त्तरिश्चप्निपात्यते ॥

भिद्रम् । न० । गतधारे । वच्चे । भिन
त्ति । भिदिर० । स्फायौतच्छील्यदि
नारच् ॥

भिन्दिः । स्त्री० । कृपाणिकायाम् ॥ भि
न्दति । भिदिचवयथे । सर्वधातुभ्य
द्रन् ॥

भिन्द्यालः । पुं० । क्षेपणीये । सुगे ॥
गोफण० । इ० । ॥ भिमिन्द्या
लयति । पालरक्षणो । कर्मस्त्रण्

भिन्नः । वि० । भेदविशिष्टे । दारिते । भे
दिते । खण्डितावयवे । चन्ववसद्
गते ॥ फुल्ले ॥ विदूषे । भिद्यतेष्य ॥

भिदिर० । क्तः । रदाभ्यानिष्ठातो
नः । पूर्वस्यचदद्रति० । दकारतकारयो
र्नौ ॥ न० । चन्वायवचने । पुं० । न०

क्षत्ररोगविशेषे ॥ तल्लक्षणं यथा ।
शक्तिकुर्त्तुं । पु० । खड्गायविवायै राश
योरुतः । यत्किञ्चित् प्रसवेत्त
द्विभिन्नमित्यभिधीयते ॥ आश
यः । कोष्ठः ॥

भिक्षतरु :

भिक्षकः । पुं० चपणे । वीचे । वि०
ईपद्रिने । अनन्तखन्तगतौक्तादि
तिकन् ।

भिक्षगार्शिका । स्त्री० कर्कटीविशेषे ।
फूट० इ० भा० ॥ भिक्षगात्रमभ्या
भिक्षदशी । वि० अन्ने । कुतार्किके ।
अविद्यामोहितात्मानः पुरुषाभि
द्रर्थात् । ॥ भिक्षद्रष्टुशीलंयस्य
। शिनिः ॥

भिक्षधीः । वि० भंसितमतौ ॥
भिक्षभिक्षात्मा । पुं० चषके ॥
भिक्षयोजनी । स्त्री० पापाशभे दृष्टवे ॥
भिक्षार्थकः । वि० अन्यस्मिन् ॥ भि
न्नार्थकाचन्यतरएकत्वान्यतराअपि
इत्यमरः । भिक्षः अर्थोयस्यसः ।
भिया । स्त्री० भये ॥ जिभीभये । भि
दाद्यडिद्वयद् । टाप् ॥

भिरिष्टिका । स्त्री० प्रवेतगुञ्जाग्राम ॥
भिक्ष । पुं० स्त्री चण्डकाच्यनरि । भील
इ० भा० ॥ यथाह । हेमचन्द्रः ।
मालाभिक्षाकिराताश्चसर्वेपिन्ने ष्ट
जातयः इति ॥ सयत्राहणकन्याया
तौवराज्जातः । यथा । पुलिन्द
मेदभिक्षाद्यपुष्पोमल्लयथावकः । कु
न्दकारोडोखलोवामृतपोहृक्षिपस्त
था ॥ एतेवैतौवराज्जाताः कन्या
यात्राहणस्यचेतिप० पद्वतिः ॥

भिक्षगवी । स्त्री० गवय्यान् ॥

भिक्षतरुः । पुं० लोत्रे ॥

भिक्षटा

भिक्षी । स्त्री० लोत्रे ॥
भिक्षपाश । पुं० निन्द्यवैद्ये ॥
कुक्षितोभिक्ष । यार्थे पाशम् ।
भिक्षप्रिया । स्त्री० गुह्य्यान् ॥
भिक्षजितम् । न० चौषधे ।
भिक्षभद्रा । स्त्री० भद्रदलिकायान् ।
भिक्षमाता । स्त्री० वामके ॥
भिक्ष । पुं० वेद्ये ॥ हेतौलिङ्गप्रथ
मनेरोगाणामपुनर्भवे । ज्ञानंचतु
विधंयस्यसुरालार्हाभिक्षतम ॥
दृग्दनीयोयवा । अज्ञातौपधमन्
सुयश्चव्याधेरतत्ववित् । रोगिभ्यो
ऽर्थसमादत्ते सदृग्दनीरथद्विपक् ॥
भिक्षोद्गस्याभोज्यत्वंयथा । शूद्रा
न्नवाह्यशीभुक्त्वातथारहावतारिण
। चिकित्सकसङ्करस्यतथास्त्रीभृग-
खीदिनाम् ॥ शौण्डिकान्नसूति
वान्न भुक्त्वामासन्नतीभवेत् । त्र-
तीयावकेन । तत्रधेनुद्वयमितिप्राय
श्चित्तविवेकः ॥ अपिच । यूयंचि ।
कित्सकस्यान्नपुंश्चल्यास्वन्नमिन्द्रिय
म् । विद्याबाहुपिकस्यान्नस्तविक्र
यिषोमलम् ॥ इतिमानवे ४ अध्या
यः ॥ भिक्ष्यति । भिक्षज्जग्ये
। कण्डादिः । द्विप् ॥ जिभेतिवा
। जिभी० । भिय । पुग्भ्रख्येद्य
न्निः ॥

भिक्षटा । स्त्री० दग्धिजायोम् दग्धा
न्न । भिक्षांटीकते । टीकृतो ।

भीमकर्मा

अन्य भ्योपीतिष्ठः । ड्यापोरितिद्
स्तः ॥

भिष्ठा । स्त्री० अत्रे । षोदने । भक्ते ॥
वभन्ति । भसदीप्तौ । बाहुल्यकात्स
हन्दसिवहुलमितौत्वम् । ब्राह्मण्य
भिष्णे तिभाष्यप्रयोगात्तौकेपि ॥ य
हा । भेदनम्० भित् । सम्यदादि
त्वात्क्लिप् । भिदंस्तति । षोचन्त
कर्मणि । थातीनुर्पे तिकः । पृपो
दरादिः ॥

भिष्ठाण्डम् । न० शालूके । भसीड०
द्र० भा० प्र० कन्दे ॥

भीः । स्त्री० भये ॥ जिभीभये । सम्य
दादित्वात्क्लिप् ॥

भीतम् । न० भये त्रि० भययुक्ते ॥ वि
भेति । जिभी० क्तः ० ॥

भीतभीतः । त्रि० अतिशयेनभीते ।
भीतप्रकारे ॥

भीतिः । स्त्री० भये ॥ जिभीभये ।
क्तिन् ॥ कर्म्ये ॥

भीमः । पुं० चन्द्रवैतसे ॥ शिषे ॥
पीठविशेषे ॥ यथा । भीमेश्वरोभी
मपीठे शिवाभीमेश्वरीतथेत्यागम .
॥ सर्वसम्प्रतिपन्नपराक्रमेपाखुलन
ये । वृष्कोदरे ॥ त्रि० भयहेती । षो
रे ॥ भयानके ॥ विभेत्यस्मात् । भी
मादयोऽप्रादाने० भिव . पुग्विति
मक् ॥

भीमकर्मा । पुं० भीमसेने ॥ भीमं०

भीमसेनः

हिडम्बवधादिरूपंकार्मांश्व ॥

भीमनादः । पुं० सिंहे ॥

भीमनिर्हृदिः । पुं० राक्षसान्तरे ॥

भीमपूर्वजः । पुं० भीमाग्रके । युधि
ष्ठिरे ॥

भीमरथः । पुं० तामसमनुवंशजाता
सुरविशेषे ॥ हरिणाकुर्मरूपेणहतो
भीमरथोऽसुरप्रतिगारुडं गयामाहा
त्म्ये ८६ अध्यायः ॥

भीमरथी । स्त्री० जनानामवस्थाविशि
षे ॥ यथा । वैद्यकेसप्तसप्ततिकेवर्षे
सप्तमेमासिसप्तमी । रात्रिर्भीमरथी
नामनरायामतिदुस्तरा ॥ नराणां
दुरितक्रमेतिचपाठः ॥ तामतीत्व
रोधोसौ दिनानि यानिजीवति ।
क्रतुभिस्तानितुल्यानिसुवर्षशतद्वि
धे ॥ गतिः प्रदक्षिणविषोर्बल्य
नमन्तभाष्यम् । ध्याननिद्रासुधा
चान् भीमरथ्याः फलश्रुतिः ॥ न
दीविशेषे ॥

भीमविक्रान्तः । पुं० करिमांचले ।
सिंहे ॥ भीमस्वाप्तौविक्रान्तः ॥

त्रि० भयानकविक्रमवति ॥

भीमशासनः । पुं० यमे ॥ भीमंशास
नयस्य ॥

भीमसेनः । पुं० मध्यमपाण्डवे । भी
मोहकोदरे ॥ कापूर्वरभेदे । भीम
सेनोकापूरुद्विभाषा । यथा । पो
तासोभीमसेनस्तदनुशितकारः शङ्

भौरक :

रावामसंज्ञः । पांशुः पिष्टोऽब्ज
सारस्तदनुश्मियुतावातुकावृष्टिका
ष । पद्यादस्मानुदारस्तदुपरिसर्जितः
श्रीतलः पत्रिकास्वाक् रश्मि तिभे
दागुपरसमदृष्टावैसदृष्टी नदृष्ट्याः ।

भीमसुता । स्त्री० दमयन्ताम् ॥

भीमा । स्त्री० दुर्गायाम् । रोचनाद्य
गभद्रव्ये ॥ कगायाम् ॥ ।

भीमाफाली । स्त्री०) दुर्गायाम् ॥
भीमादेवी ।

भीमाध्यानम् । न० तौर्विशेषे ॥

भीमेश्वरी । स्त्री० भीमपीठस्त्रायाम् ॥

भीमैकादशी । स्त्री० भाषणसैकाद
श्याम् ॥ भैम्याम् ॥

भोरः । वि० भयदे ॥ भियंराति ।
रा । कः ॥

भीरुः । पुं० इक्षुप्रभेदे । यथा । भी
रुः स्त्रीपाकरः स्वादुरविदासीगुरुः
स्मृतः प्रति । व्याघ्रे ॥ भूगानि ॥
वि० पार्श्वे । कातरे ॥ भीरुके ।
बर्षी । टरयोफ० इ० भा० ॥ रणे
भीरीः स्वर्गाभाषः ॥ विभेति ।
त्रिभीभये । भियः कृत्, कृत्नापि
ति० क्तुः । स्त्री० भयगीनायाम् ।
वरयोपिति ॥ काण्टकायाम् । ग-
ताश्याम् । न च्चमायाम् ॥ पाया
शाम् । स्त्रीमात्रं ।

भीरुः । पुं० इक्षुप्रभेदे । भीरुः ।
इ० दे० भा० प्र० ॥ वातविनायक

भीष्मजगनी

मनोमधुरोरसपाकयोः । सुगीतोपृंह
खीयत्यः पौष्टिकीभीरुकल्पया ॥
पेषके ॥ न० यने ॥ वि०
भयगीनि । भीलुके । बर्षी । विभे
ति । त्रिभी० । कृत्, कृत् ॥

भीरुहृदयः । पुं० मृगे ॥

भीरुः । स्त्री० भयगीनायांयोपिति
॥ कटुतइत्यङ् ॥

भीलः । पुं० भित्ति ॥ भिद्यंतीति ।
ला० कः० ॥

भीलभूषणा । स्त्री० गुह्यायाम् ॥

भीलुकः । वि० भयप्रकृतिकेजने ।
बर्षी ॥ विभेति । त्रिभी०
। भियः कृत्, कृत्नापितिल्लु, क
न् ॥

भीषणः । पुं० भयानकरसे ॥ गव-
क्याम् ॥ कुन्ट, रुके ॥ कपोते ॥
दिन्तानि ॥ भैरवविशेषे ॥ वि०
गाटे ॥ दारुणे ॥ भीरुसान्निगे
॥ भीषयते । त्रिभी० । गन्धादि
त्वान्न्धुः । भियोऽन्तुभयेपुति
पृक् ॥

भीष्मः । पुं० गाटे धे । पान्दवानी
पितामहे ॥ कृत् ष राधमे ॥ भया
नकरमे ॥ वि० भयंती । भयद
दे ॥ विभेत्स्वप्नात् । त्रिभी० ।

भियः पुं० ति० मक् । पुगापमद्य-

भीषणः । पुं० नृपिण्ड्याः पितरि ॥

भीष्मजगनी । स्त्री० गदायाम् ॥

भुक्ति :

भीष्मपञ्चकम् । न० फार्तिकशुक्रपञ्ची
यैकादश्यादि पूर्णिमान्तपञ्चतिथि
कर्तव्यव्रतविशेषे ॥

भीष्मरविम् । न० हिमालयोत्तरदेश
जातशुक्रवर्णप्रस्तरविशेषे । भीष्म
पाषाणे ॥

भीष्मसूः । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ भीष्मं
सूते । पूङ्० । क्लिप् ॥ शान्तानो-
र्महिषीभूत्वाभीष्मं सूतवतीयतः ।
तस्मात्स्वाभीष्मसूः प्रोक्तागङ्गावै लो-
क्यपावनी ॥

भीष्माष्टमी स्त्री० 'माघशुक्लाष्टम्याम्' ।
तत्रभीष्मस्यतर्पणकर्तव्यम् ॥
भीसटम् । न० श्रेमान्तके ॥
भुक्तम् । न० भक्षण्ये ॥ चि० भक्षिते ।
खादिते । अश्ववष्टुते । अशिते ॥
भुज्यतेस्मभुजः । क्त० भुक्तोत्राश्रया
द्रव्यचतुभुक्तमेषामस्त्रीच्यकारोमव्य-
र्थीयोनतुक्तं रिक्तः । सर्कर्मन्के
भ्यस्तस्यविधानाभावात् ॥ यद्योत्तर-
पदलोपोचद्रष्टव्यः । भुक्तान्नाभु-
क्ता । अत्रात्रस्यभुक्तत्वद्राश्रयणे
पूपचय्यते ॥

भुक्तसमुज्जितः । चि० फेलायाम् ॥
पूर्वम्भुक्तम्० पद्यात्समुज्जितम्
। पूर्वकालैकितिसमासः ॥

सुक्तिः । स्त्री० भोजने ॥ भोजनम् ।
भुजपालनाभ्यवहारयोः । स्त्रियां
क्तिन् ॥ भोगे ॥ यथा । भुक्तिस्त्रिषु

सुजगः

रूपोसिध्नेदिति ॥

भुक्तिप्रदः । पुं० सुहे ॥ वि० भोगदा-
तरि ॥

भुक्तोज्जितः । चि० फेलायाम् ॥
पूर्वम्भुक्तम्० पद्यात्समुज्जितम् । पूर्व
कालैकितिसमासः ॥

भुंजः । चि० रोगादिनाकुटिलीकृत-
कृष्णे ॥ नम् ॥ भुज्यतेस्म । भुजो
कौटिल्ये । क्तः । अदितश्चेति
नत्वम् ॥ भुजतिस्मवा । गत्यर्थेति
क्तः ॥

भुजः । पुं० स्त्री० करे ॥ वाहौ ॥
अस्यशुभाशुभलक्षणयथा । कक्षाश्व-
त्वदलाश्रेष्ठासुगन्धिन्युर्ध्वरोमिका ।
अन्यथाधर्महीनानामसौनिःसस्य-
रोमशौ ॥ निर्मासौचैवभग्नाल्यौश्चि-
ष्टौचविपुलौभुजौ । भालानुर्गन्धि-
नौवाह्वृत्तौपीनीनीनरेश्वरे ॥ नि-
खानारोमशौश्चस्त्रीश्रेष्ठोकरिकरप्र-
भौ । इति ॥ भुज्यतेऽनेन । भुज-
पालनाभ्यवहारयोः । भुजन्त्युज्जी-
पाश्वपतापयोरितिसाधुः ॥ यहा
। भुजति । भुजकौटिल्ये । इगुप-
घेतिकः ॥ चतुष्कलेशेषशुक्रसंज्ञा-
याम् ॥ ० ॥ पुं० ॥

भुजकोटरः । पुं० कले ॥

सुजगः । पुं० सर्पे ॥ भुजः सनगच्छ-
ति । अन्यत्रापीतिष्ठः ॥ भुजेनकौ-
टिल्येनगच्छतिवा ।

भुजङ्गप्रयातम्

भुजङ्गसङ्घता

भुजङ्गदारणः । पुं० गरुडे ॥

भुजङ्गभोगी । मयूरे ॥

भुजङ्गराजः । पुं० शिषाहौ ॥ भुजङ्गा
साराजा । टच् ॥

भुजङ्गशिशुभृता । स्त्री० वृहतीहृन्दः

प्रमेदे ॥ भुजङ्गशिशुभृतानीमः ।

यथा । हृदतटनिकटचौषीभुजङ्गशि

शुभृतायासीत् । सुररिपुदन्तिते

नागेव्रजजनमुखदासा ऽ भूत् ॥

भुजङ्गान्तकः । पुं० गरुडे ।

भुजङ्गभोजी । पुं० मयूरे ॥

भुजङ्गाशनः । पुं० पक्षिसिंहे । गरु

डे ॥ भुजङ्गान्चञ्चति । यश० ।

ल्युः । भुजङ्गायशनं यस्ववा ।

भुजङ्गः । पुं० अहौ । सर्पे ॥ पिष्ट-

गे ॥ भुजङ्गे नक्षीटिख्ये नगच्छति ।

गमेः । सुपिखच् । खञ्जिडावाच्य

इतिडिख्यमचे टिणोपः ॥ सौस

के ।

भुजङ्गधातिनी । स्त्री० सर्पाच्याम् ।

चुल्क्याम् । कहालिका० द्र०

गौ० दे० भा० ॥

भुजङ्गजिह्वा । स्त्री० महासमहायाम्

॥ सर्परसनायाम् ॥

भुजङ्गप्रयातम् । न० अगतीहृन्दः

प्रमेदे ॥ भुजङ्गप्रयातं चतुर्भिर्यका

रैः ॥ यथा । सदारात्प्रजञ्चति

भृत्स्योविहायस्वमेतं हृदं जीवितं लि

प्यमानः । मयाङ्गितः कालिये

त्वं कुसुत्वं भुजङ्गप्रयातं द्रुतं साग

राय ॥

भुजङ्गमुक् । पुं० मयूरे । भुजङ्ग

मुद्धके । भुजङ्ग । विर । गरु

डे ॥

भुजङ्गभोजी । पुं० राजसर्पे ।

भुजङ्गमः । पुं० सर्पे । भुजङ्गे नक्षी

टिख्ये नगच्छति । गमेः । सुपिषा

च्यइतिखच् । खञ्जिडावाच्यइति

हिदभाके टिलोपामात्रः ॥ न०

सौसके ॥

भुजङ्गलता । स्त्री० नागवल्क्या

म् ॥

भुजङ्गविजृम्भितम् । न० डत् । कति

हृन्दः प्रमेदे ॥ वस्त्रीशाश्वैश्चेदो

पितं ममतनयुगलसञ्जगौर्भुजङ्

गविजृम्भितम् ॥ यथा । ऐलीदञ्च

न्यञ्चत्पादप्रवाटविकटनटनभरोर

वत्कारतालकषारुप्रैश्चञ्छावर्षः

शुतितरलनवकिशलयतरङ्गितहा

र ध्रुव् । चस्यन्नागस्त्रीभिर्भक्त्या-

मुकुजितकररुसणयुगं कृतश्रुतिर

च्युतः पायाङ्गम् छिन्दन्कालि

न्दीहृदकृतनिजवसतिग्रहणं जङ्ग

विजृम्भितम् ॥

भुजङ्गशङ्कता । स्त्री० वृहतीहृन्दः

प्रमेदे ॥ नवरैर्भुजङ्गसङ्घता ॥

यथा । तरलातरङ्गरिङ्गिते यं

मुनाभुजङ्गसङ्घता । कथमेतिन-

भुज्यु :

रक्षारक्षपल : सदैयताहरि : ॥
 भुजङ्गहा । पुं० श्रीकृष्णस्यन्दन
 ध्वज । गरुड ॥
 भुजङ्गाक्षी । स्त्री० राक्षायाम् ॥ भुज
 दान् चचति । अचन्याप्तौ । कर्म
 खण् ॥ यद्वा । भुजङ्गोच्चियखाः ।
 अक्षोदर्शनादिष्वच् । जातेरिति०
 गौरादि त्वाद्वा० डीप् । भुजङ्गशब्द
 स्यभुजङ्गादिसदृशेलक्षण ॥
 भुजङ्गास्य : । पुं० नागकेसरे ॥
 भुजगिरः । न० स्कन्धे ॥ भुजस्यणि
 रः ॥
 भुजा । स्त्री० दाक्षी ॥ करे ॥ भुजाष्टा
 प् ॥
 भुजाकण्ठः । पुं० कान्नाडुञ्जिनखि ॥
 भुजादलः । पुं० हस्ते ॥ भुजान्तरम्
 न० क्लोडे ॥ भुजयोरन्तरम् ॥
 भुजिः । पुं० वज्रै ॥ भुनक्ति० भुज्य
 तेषा । भुज० । भुजेः क्तिञ्चेति०
 इः ॥
 भुजिष्यः । पुं० स्वतन्त्रे ॥ हस्तमूत्रे ।
 दासि ॥ भुङ्क्ते० स्वान्युच्छिष्टम्०
 भुज्यतेषा । भुज० । क्विभुजिभ्यां
 क्तिष्यन् ॥
 भुजिष्या । स्त्री० दास्याम् ॥ गणि
 कायाम् ॥ टाप् ॥
 भुज्युः । पुं० भोजने ॥ अन्तौ ॥
 भुनक्तिपालयतिसर्वाणिभूतानि ।
 भुजसृष्ट्यांयुक्त्युक्तावितियुक् ॥

भुवनकोपित्

भोजनंश ॥ भाजने ॥ षट्पिपिशे
 पे ॥
 भुञ्जन् । चि० भोगकर्तरि । भुञ्जानि ॥
 भुज्जे० लोटः शब्द ॥
 भुञ्जानः । चि० भुञ्जति । यथा । त्रि
 पुधामसुयदृभोज्यभोक्तावद्यप्रकी
 र्तिताः । वेदैतदुभयंयस्यसृष्टानो
 नलिप्यत इति । त्रिपुधाममुजाय
 दादिपु ॥ भुजेः कर्त्तरि लोटः शा
 नच् ॥
 भुरिक् । स्त्री० पृथिव्याम् । विभ
 र्त्ति० भरति मनुष्यादीन् । डुभ्र
 ज् ॥ भुञ्जउच्चेति० इच्प्रत्ययः
 भुवनम् । न० सलिले । जले ॥ गग
 ने । जने ॥ पिष्टपे । जयति ॥ भू
 रादिसर्वलोकिके ॥ चतुर्दशभुवनानिय
 या । भूर्भुवः स्वर्नृद्वैत्यजनस्यतप
 एवच । सख्यलोकाद्यसप्तै तैलोक्यास्तु
 परिकीर्तिताः । अतलंसुतलंचैव
 वितलस्रगभस्त्रिमत् । महातलंर
 सातलंपातालंसप्तमंभूतम् ॥ इ
 ति ॥ भवन्त्याः नभूतानि० इति
 भुवनमवलोकः ॥ इत्येते । भूमीपती ।
 भूसूक्ष्मसृजिभ्यश्चन्दसीतिक्युन् ॥
 यद्वा । भवन्ति० उत्पद्यन्तेऽनेनक
 रणेच्छुट् । संज्ञापूर्वकत्वाद्गुणा
 भावः ॥
 भुवनकोपः । पु० भूगोले ॥
 भुवनकोपित् चि० । चतुर्दशभुवना

भुवर्लोक :

निवस्तुनि० इतितत्पर्येषामिच्छे ॥
कल्पनामात्रमेतत् । तेषामदृष्टत्वा
त् । नचवचनेभ्यस्तद्दर्शनम् । ते
षामिद्योविप्रतिपत्तिदर्शनात् ॥

भुवनेश्वरः । पुं० एकाम्बरे ॥

भुवनेश्वरी । स्त्री० महाशिव्याविशेषी ।

साम्यावस्थमायोपाधिक ब्रह्मरूपि-
य्याम् ॥ मण्डिपीपाधिवासिन्याम् ॥

यया । पाशाङ्कुशधरभीतिधरान्दिवी
चिदात्मिकाम् । बन्धसमन्दहसितां

मण्डिपीपाधिवासिनीम् ॥ आयुध-
स्थानानिवासाधः करसारभ्यदधि

याधः करपर्यन्तम् । तदुक्तं महास
म्नोहनतन्त्रे । दक्षिणेचाङ्कुशं दद्या-

दामेपाशं प्रदापयेत् । अर्धदक्षिणे
दद्याद्वरुणामेप्रदापयेदिति । दृग्प्र

टव्यामपिभुवनेशीघ्राने । दक्षेङ्कु-
शाभयेप्रोक्तेवामेपाशमधेष्टदमिति ॥

भुवन्तुः । पुं० भानौ ॥ सूर्ये ॥ ज्व-
लने । वज्री ॥ शशलाञ्जने । श-

शिनि ॥ भवति । भू० । कन्व, च्-
क्षिपेष्टेति० चाङ्कु, यः कन्व, च् ॥

भुवरं । अ० अन्तरिक्षे । गगने ॥ प
ष्ठान्ताप्रतिरूपकमव्ययम् । भवति ।

भू० । भूरङ्गिभ्यांकिदित्त्वमुन् । उ
वद् ।

भुवर्लोकः । पुं० भूरादिसप्तलोकान-
न्तर्गत द्वितीयलोकः ॥ यथा । भूमि

सूर्यान्तरं यच्चसिद्धादिमुनिसेवितम् ॥

भूकदम्बः

भुवर्लोकस्तुसोप्युक्तीद्वितीयोमुनिस
त्तमः । अपिच । तिथिलक्षोभुव-
र्लोकोध्रुवप्रान्तोमहीतलात् ॥ भूपृ
ष्ठादारभ्यध्रुवप्रान्तेइति० ज्योतिष
क्रावत्तम्बनभूतध्रुवपर्यन्तपञ्चदशल
क्षोष्ठायोभुवर्लोकपृथ्वीः ॥

भुविः । न० अर्ध्वी । समुद्रे ॥ भवन्त्य
स्मिन् । भू० । भुवः किदिति० इ
सन् ॥

भुशुण्डी । स्त्री० अक्षांतरे । अग्नि-
वर्त्त ॥ यथा । उड्डीयोड्डीयचप्राप्यन
दन्तोदशकलंका । क्रमतेचानता-
ङ्गीयासाभुशुण्डीनिगद्यते ॥

भू । अ० रसातले ॥

भूः । स्त्री० स्थानमात्रे ॥ एकाङ्गे ॥
व्याहृत्यन्तरे ॥ धरण्याम् । भूमौ ॥

दृष्टात्मविजयव्ययान्नृपानृहसति
भूरियम् । अहोमांविशिगीपन्तिम्

स्थीः क्रौडनकानराः ॥ भवति०
भवनंवा । भू० सत्तायाम् । कर्त्त

रिमावेवाङ्गिप् ॥ भवन्त्यस्यांसर्व
मिच्छधिकरणेवहुलवचनाडाक्किवि

च्येके । भवन्त्यस्याभ्रतानीच्छपा
दानेवाक्किविच्येके ॥ उच्यन्ते ॥

भूकः । पुं० न० काले ॥ छिद्रे ॥
चन्द्रकारे ॥ भवति ॥ भू० । मृहभृश

पिमुपिभ्यः कक् ।

भूकदम्बः । पुं० अलम्बुपट्टे । जो
कसिम० इ० गौ० दे० भा० ॥

भूकम्प :

भूकम्पः । पुं० । यवान्याम् ।
 भूकम्पिका । स्त्री० । महाश्रावणिका
 याम् ॥ सुगड्याम् ॥
 भूकम्पः । पुं० । महाश्रावणिकायाम् ॥
 भूकम्पः । पुं० । उत्पातविशेषः ॥ स-
 यथा । यामत्रमात्रभूकम्पीहिवादी
 नासनिष्टः । अनिष्टः । द्विती
 शानासन्ध्ययोरुभयोरपि ॥ इति
 शिष्टः ॥ यदाविजृम्भतेनन्तोमदाधु
 र्णितलोचनः । तदाचलतिभूरेषा
 साद्विद्वीपाविकानना ॥ भुवः कम्पो
 भूकम्पः ॥ सेषेवृष्टिकर्भगजः प्र-
 चलतिव्याघ्रादिभिः । कथ्यते चापि
 मोनकुलीरमेवहपभेसन्ध चलत्क-
 ष्चपः । यूकेकुम्भाधरेऽरुगेन्द्रमिधुने-
 कन्यामृगेषुपन्नगस्तेषामेकतमोयदि
 प्रचलतिचौखीतदाकम्पते ॥ कच्छ
 पेमरणंज्ञेयंमरणं चापिपन्नगे । सर्व
 चसुखदञ्चैवपृथिव्यां चलितेगजे ॥
 प्रचितनरेऽहमरणं व्यसनान्दाम्ने य
 मारुतयोः । जुह्वयमतिवृष्टिभि
 रुपमौडान्तेजनाद्यापि ॥ चिचतु
 र्यपञ्चमदिनेमासेषु चोच्चिपञ्चके । भव
 तियदाभूकम्पःप्रधाननृपनाशनंजुह
 ते । सचायंभूमिलोत्पातविशेषः ॥ यथा
 । चरस्थिरभवंभौमंभूकम्पमपिभूमि
 चम् । जलाशयानां वैकुल्यं भौमंतद
 पिकीर्तितम् ॥ भौमंथाप्यफलंज्ञे
 यंचिरेणपरिपच्यते ॥ अपिच । चि

भूकणः

तिकम्पमाहुरेके बृहदन्तर्जलनिवा
 सिसत्त्वकृतम् । भूभारखिन्नदिग्ग
 जविश्रामसमुद्भवचान्ये ॥ अनिलो
 ऽनिलेननिहतः । चित्तीपतनेसख-
 नंकरोलान्ते । केचित्त्वदृष्टकारित
 निदमन्वोप्राहुराचार्याः ॥ गिरि
 भिः पुरासपत्तैर्वसुधाप्रपतद्दिकृत्य
 तद्विद्य । आकम्पितापितामहमा
 हामरसदसिसत्रीडम् ॥ भगवन्नाम
 मसैतत्त्वयाकृतंयदचलिततद्भतेथा
 । क्रियतेऽचलैश्चलद्भिः । शक्ताहंन
 स्वखेदस्य । तस्याः सगद्गगिरं
 किञ्चित्स्फुरिताधरंविनतमीपत् ।
 साश्रुविलोचनमाननमवलीक्यपिता
 महः प्राह ॥ मन्तुं हरेन्द्रधात्याः
 निपवुलिशंशैलपञ्चमहाय । शक्रः कृ
 तमित्युक्त्वामामैयीरितिचदसुमतो
 माह ॥ किन्त्वनिजदहनसुरपति
 वरुणाः सदसत्फलवावधीधार्थम् ।
 प्राग्द्विचिचतुर्भागेषुदिननिशीः क
 म्पयिष्यन्ति ॥ अतोविशेषोद्भ्रष्टव्यो
 वाराह्यासुचिचक्षुः ॥
 भूकर्षुदारः । पुं० । जुह्वेन् फ्रान्तके ।
 भूकर्षुदारकः । पुं० । भूशैली । छोटा
 लसोडा० इ० भा० । भूकर्षुदा
 रोमधुरः । कृमिशूलापहः परम् ।
 वातः कोपनः । किञ्चित्शैतलः ।
 स्वर्णमारकः ॥
 भूकणः । पुं० । दुर्धिनीताश्वे ।

भूचरः

भूकश्यपः । पुं० वसुदेवैः ॥
 भूकाकः । पुं० खलपण्डिते ॥ क्रीडते ॥
 भीलक्षपीते ॥
 भूकुम्भी । स्त्री० भूपाटस्थाम् ॥
 भूकुशाण्टी । स्त्री० विदार्याम् ॥
 भूकेशः । पुं० शैवले ॥ वटे ॥
 भूकेशा । स्त्री० राक्षसाम् ॥
 भूकेशी । स्त्री० शवणम् ॥
 भूचित् । पुं० सूचीरोम्णि । शूकरे ॥
 भूखर्त्री । स्त्री० चुद्रखर्त्र्याम् ।
 भूयुक्तायाम् ॥ भूखर्त्रीतुमपुरा
 शिथिरादाहपितनुत् ॥
 भूग्रम् । न० विषे ॥
 भूगर्भः । पुं० भगवति । भूगर्भेयस्य
 भूसर्वम् ताश्रयभूतागर्भप्रवान्त्सर्व
 तिनीयस्य भूसत्तागर्भेऽस्येतिवा ॥
 भवभूतिनामनि ॥ कवी ॥
 भूगोलः । पुं० ज्योतिष्शास्त्रप्रसिद्धे
 भूवनक्षीर्षे ॥ भोज्यं यथासर्वरसंवि
 नाज्यं राज्यं यथाराजविवर्जितस्य ।
 सभानभासीवसुवहृद्भीनागोलानभि
 च्छोगणकस्तथैव ॥ वादीव्याकर
 णं विनै वषिटुपाद्युष्टः प्रविष्टः सभाज
 ल्पब्रह्ममतिः स्यात्पटुपटुभूभ
 ङ्गवक्रोक्तिभिः । श्रुतः सद्रुपपरा
 समेतिगणकोगोलानभिज्ञसायाज्यो
 तिवित् सङ्क्षिप्रगलभगणकप्रश्नप्रप
 षोक्तिभिः ॥

भूचरः । वि० भूमिचारिणि ॥

भूतकृत

भूकषायम् । न० अंधकारे ॥ भुवः
 क्षया । क्षयावाकृत्ये ० इति
 क्रीवता ॥
 भूकस्तुः । पुं० भूनागे ॥
 भूकम्बूः । स्त्री० गीधूमे ॥ विकटत
 फले ॥ भूमिकम्बुम् ॥
 भूतः । पुं० देवोनिविशेषे ॥ सच
 अधोमुखोर्ध्वमुखादिपिशाचभेदोरु
 द्रानुचरोवालसहः ॥ कुमारं ॥
 कृपाचतुर्दश्याम् ॥ योगीन्द्रे ॥
 शम्भोगणविशेषेषु । न० ज्वादी ।
 पृथिव्यमैजीवाखाकाशेषु ॥ पि
 शाचादौ ॥ जन्तौ । युक्ते ।
 न्याय्ये ॥ वस्तुतत्त्वानुसरणे ॥ वि०
 उच्यते ॥ प्राप्ते ॥ विप्ते ॥ ऋते
 । सद्ये ॥ प्राणिनि ॥ ज्ञानविशेषे
 । वृत्ते । अतीते । गते ॥ परमार्थे
 ॥ विद्यमानेवस्तुनि ॥ अतीतोत्पत्तिके
 । जाते ॥ समे ॥ उच्यते ॥
 भूतशब्दः समार्थ इतिशाब्दिकाः
 । यथा पितृभूतः । देवभूतोयमि
 ति घूर्वमपि विद्यमाने ॥ भवन
 धर्मिणि ॥ भाव्यते स्म । भूप्राप्ती
 । आधृपाहेतिषिजभावः पचे ०
 क्तः ॥ भूतिरखास्तिवा । अर्थभा
 दाच् ॥ अभवद्वा । भूषोनात्वंवेति
 ० भूतार्थे कर्त्तरि क्तः ॥ अर्धं चां
 दिः ॥

भूतकृत । पुं० धातरि । द्रुहिष्ये ।

भूतचतुर्दशी

भूतानि करोति । ङुक्कञ् ।
 क्षिप् । तुक् ॥ रुद् ॥ भूतानि
 कृन्वति । छिनत्ति । कृतीर्छन्दने
 । क्षिप् ॥ कृणोतिहिनस्तिवा ।
 कृञ् । क्षिप्तुक् ॥ विष्णी ॥
 रजोगुणसमाश्रित्यविरिञ्चिरूपेण
 • भूतानिकरोतिदूतितया ॥

भूतकेशः । पुं० । दृषविशेषे । गो
 लीम्याम् । अल्पकेश्याम् ॥ भू
 तानांकेशद्वय । भूतः केशोऽस्य
 वा ॥

भूतकेशी । स्त्री० । भूतकेशे ॥ शेषा
 लिकायाम् ॥ नीलसिंहवा-
 री ॥

भूतकान्तिः । स्त्री० । भूताने श्रे ।

भूतगणः । पुं० । पृथिव्यादिपञ्चके ॥
 भूतानांगणः ॥

भूतगत्या । स्त्री० । सुरानामनिगंधद्र
 व्ये ॥

भूतशामः । पुं० । देहेन्द्रियसङ्घा
 ताकारेणपरिगतपृथिव्यादिभूत
 समुदाये ॥ सध० । जरायुजागृहज
 खेदकोतिष्कमेदाञ्जतुर्विधोभवति
 । भूतानांपृथिव्यादीनांशामः ॥

भूतज्ञः । पुं० । भूजं हन्ति ॥ उष्ट्रे ॥
 जज्ञने । वि० । भूतनाशके ॥

भूतज्ञी । स्त्री० । तुलस्याम् ॥ सुमिडति
 कार्या ॥

भूतचतुर्दशी । स्त्री० । जारिं कक्षापाच

भूतपतिः

तुर्दश्याम् । यमचतुर्दश्याम् ॥
 भूतजटा । स्त्री० । जटामांस्याम् ॥
 गन्धमांस्याम् ॥

भूतत्वम् । न० । वत्तमानध्वंसप्रतिवो
 गिसमयवृत्तित्वे ॥ बहिरिन्द्रियग्रह
 पायोग्यविशेषगुणवत्त्वे ॥ पृथिव्या
 द्यस्तुजातिविशेषाः ॥

भूतदर्शनम् । न० । परमार्थदर्श
 ने ॥

भूतद्राघो । पुं० । भूताङ्गुशब्दे ॥
 रक्तकरवीरे ॥

भूतद्रुमः । पुं० । शेषांतकहर्षे ॥

भूतधुक् । पुं० । भूतानामपकारके ॥
 भूतानिद्रुच्छति । दृष्ट० । सत्त्वहि
 पेतिक्षिप् ॥ भूतधुक्कीलभेत
 यन् ॥

भूतधात्री । स्त्री० । भूमौ ॥ भूतानां
 धात्री ।

भूतभाषः । पुं० । शिवे ॥ भूतानां
 नाथः ॥ भूतैर्जन्तुभिर्याच्यते०
 तानुपतापयति० तैस्त्वयाशान्ति० ते
 पामभीष्टमितिनाभूतनाथः ॥

भूतनायिका । स्त्री० । दुर्गायाम् ॥

भूतनाशनः । पुं० । श्वेतसर्पपे ।
 सर्पपे । भक्षातके ॥ न० । रुद्रात्
 ॥ भूतान्नाशयति । यमचदर्शने
 ण्युट् ।

भूतपतिः । पुं० । महादेवे ॥ भूतानां
 पतिः ।

भूतयज्ञः

भूतंपत्नी । स्त्री० तुल्यस्याम् ॥
 भूतपुत्रः । पुं० श्योनाकवृत्ते ॥
 भूतपूर्णिमा । स्त्री० चाग्निनपूर्णिमा
 याम् । शारदाम् । कीजागरायाम् ॥
 भूतपूर्वः । चि० अतिक्रान्ते ॥ पूर्व
 भूतः । सुमुपेतिसमासः । भू-
 तपूर्ववरडितिर्देशात्भूतशब्दस्यपू-
 र्वनिपातः ॥
 भूतप्रादुर्भावः । पुं० अतिक्रान्तोत्प-
 स्तौ ॥ भूतस्यप्रादुर्भावः ॥
 भूतभावनः । पुं० सर्वभूतपतिरि ।
 ईश्वरे । भूतानिभाषयतिजनय-
 ति० प्रापयतिवा । भवतीर्ह्यन्ताद्
 युच् ॥
 भूतभृत् । पुं० विश्वी ॥ भूतानि
 मिभक्तिं धारयति० पोषयतिवा० ।
 ड् भृच् । क्तिप् । तुक् ॥
 भूतभैरवः । पुं० भैरवविशिष्ये ॥ श्री
 लज्जरापद्मेचूर्णविशिष्ये ॥ यथा । ए-
 लाजातिफलं व्योषविफलालीरवांघ-
 नः । सविडङ्गसितायुक्तं चूर्णश्री-
 लज्जरापद्ममिति ॥
 भूतभाजा । स्त्री० शब्दादिषु । पृथि-
 व्यादिषुविषयेषु ।
 भूतभारी । स्त्री० चीडानामनिगंध-
 द्रव्ये ॥
 भूतयज्ञः । पुं० पञ्चमहावज्रान्तर्ग-
 तवलिपेश्वदेवकर्माणिभूतीभ्योवसि

भूतसञ्चारिणी

हरणे ॥
 भूतयोनिः । पुं० परमात्मनि ॥ भू-
 तानांयोनिः ।
 भूतलिका । स्त्री० पृक्कायाम् ॥
 भूतवासः । पुं० कलिद्रुमे ॥ भूता-
 नांवासः । भूतानांवासोस्मिन्वा ॥
 भूतविक्रिया । स्त्री० अपस्माररोगे ॥
 भूतवित् । पुं० लौकायतिके ॥ सच
 पृथिव्यज्ञे लोभायवस्तस्त्वानि० तानि-
 चत्वारिभूतानिजगत्कारणानीति
 कल्पयति ॥
 भूतविद्या । स्त्री० भूततन्त्रे ॥ यथा ।
 भूतविद्यानाम० देवासुरगन्धर्वयक्ष-
 रक्षः पिष्टपिशाचनागयक्षाद्युपसृ-
 टचेतसां० शान्तिकर्मवलिहरणार्दि-
 यज्ञोपशमनार्थमितिमुश्रुतः ॥
 भूतवृक्षः । पुं० शाखोटवृक्षे । श्योना-
 कवृक्षे ॥ कलिद्रुमे ॥
 भूतवृक्षकः । पुं० शाखोटे ॥ वृक्षार-
 के लसोडा० वृ० भा० ॥
 भूतवेशी । स्त्री० श्वेतश्रीफालिकायाम्
 श्वेतसुरसायाम् । श्वेतन्यवारी०
 वृ० भा० ॥ भूतानिविगन्ति । वि-
 गप्रवेशने । कर्मस्थम् ॥
 भूतव्रक्षा । पुं० देवलिः ।
 भूतसञ्चारः । पुं० भूतीन्मादरोगे ।
 भूतक्रान्ती । राजाम्भे ॥
 भूतसञ्चारिणी । स्त्री० लक्ष्म्यचतुर्द-
 श्याम् ।

भूतात्मा

भूतसञ्चारि । पुं० दावानसी ॥
 भूतसर्गः । पुं० भूतमृष्टी । दैवासुरभे
 देनभूतानांसृष्टी ॥ यथा । ब्राह्मणः
 प्रजापतीयद्यसीम्भेन्द्रस्तवैवच ।
 गान्धर्वीधियक्रीवैरोरक्षः पैशाचमा
 नुषाः ॥ स्यात्वरः पाशवीमार्गः
 सार्वः शाकुनिकस्तथा । चतुर्दशवि
 धीह्ये प्रभूतसर्गः प्रकीर्तितः ॥
 भूतसारः । पुं० श्योनाकप्रभेदे ॥
 भूतसृष्टः । पुं० ब्रह्मणि ॥
 भूतहन्त्री । स्त्री० बंध्याकक्षाटक्याम् ।
 नीलदूर्वायाम् ॥
 भूतहरः । पुं० गुग्गुली ॥
 भूतहारि न० देवदारुणि ॥
 भूता । स्त्री० कृष्णचतुर्दश्याम् ॥ य-
 था । स्कान्दे । ब्रह्माण्डोदरमध्ये
 नृयानितीर्यानिसन्तिवै । धूम्रिता
 निभ्रन्नोश्भूतायांपारणेकृते ॥ अ-
 विष । शिवरात्रिप्रतेभूतांकामवि-
 रांशिवर्ष्येत् ॥
 भूताङ्गुशः । पुं० गौ० दे० खनाम्ना
 प्रसिद्धे हस्ते । घवके । यहाङ्गये ॥
 भूताङ्गुशस्तीव्रगन्धः कटुरुष्णस्त
 थोत्कटः । भूतयहादिदोषघ्नः क
 क्कयातनिकृत्तनः ॥
 भूतात्मा । पुं० देहिपृथिव्यादिभूता-
 रश्चत्वात् ॥ भूतान्यं यात्माहभाषी
 चम्पसः ॥ परमेष्ठिनि । दृष्टिनि ।
 हिरण्यगर्भे ॥ भूतानांब्यष्टापाधी

भूताविष्टः

नामात्मानियन्तासमष्टापाधिक्वा-
 त्० व्रति ॥ सदाशिवे ॥ जीवात्म-
 नि ॥ विष्णौ ॥ भूतानांप्राणिनामा
 त्कायन्तर्यामी ॥
 भूतादिः । पुं० सर्वजगत्कारणे । ता
 मसाहकारि ॥ भूतानामादिः ॥ प
 रमेश्वरे ॥ भूतानांभयनधर्मकाणां
 मृत्युत्तिमतांसर्वेषामादिः कारकं
 कर्तुपादानोभयात्मकामितियावत् ॥
 भूतादिसर्गः । पुं० भौतिकसर्गं ॥ भू-
 तादिः सर्गः ॥
 भूतारि । न० हिङ्गुनि ॥
 भूतात्तः । वि० भूताविष्टे ॥ भूतेन-
 चतोदीप्तः । ऋतेचलतीयासमास
 इतिष्टपिः ॥ भूतेनपार्चीवा ॥
 भूतार्थः । पुं० सिवार्थे ॥
 भूतार्थवादः । पुं० प्रमाणान्तरविरो
 धन्तुतिरहितार्थबोधकैषिदयाव्ये ॥
 यथा । इन्द्रोहवायबच्चमुदयश्छदि
 च्यादिः ॥
 भूताली । स्त्री० भूपाटल्याम् ॥ सुप
 ल्याम् ॥
 भूतायासः । पुं० विभीतके । उष्टिहा०
 इ०भा० ॥ भूतानामायासः ॥ या
 काशाद्याशये० वासुदेवे ॥ भूतान्या
 भिमुष्ये नवसन्त्वच ॥ यसन्निच्यधि
 भूतानिभूतावासभाषीभवान् । इ
 तिहरिदंशः ॥ कायि ॥
 भूताविष्टः । वि० पिशाचयन्त्रे ॥ भू

भूतणम्

ताक्रान्ते ॥ भूतादिनारीगयन्ती ॥
भूताविषः । पुं० आविषे । भूतस-
ञ्चारि ॥

भूतिः । स्त्री० भस्मनि ॥ सम्यत्तौ ॥
हस्तिगृहारे ॥ मांसपाकविशेषे ॥
उत्पाते ॥ शिवस्थोषिमाद्यष्टविधै-
श्वर्ये । अणिनामहिमाचैवल्लिमा
गरिमातया । प्राप्तिः प्राक्ताम्बुमीशि
त्ववशित्वं चाष्टभूतयः ॥ शम्भुधृ
तभस्मनि ॥ भूतणे ॥ उत्पत्तौ । जा
तौ ॥ तृदिनामौषधे । रोहिषं तृणे ॥
विभूतौ ॥ भयनम् ॥ भूतिः ॥ स्त्रियां
क्तिन् ॥ भवत्वनया । क्तिञ्चा ॥
भूतिकंठः । पुं० यथान्यामीषधी ॥ न०
कट्फलीषधी । घनसारे ॥ भूनि
स्ये ॥ भूत्सृषे ॥ भवति । भू० ।
क्तिञ्चस्त्रीचसंज्ञायामिति० क्तिच् ।
संज्ञार्याकन् ॥

भूतिकामः । पुं० ऐश्वर्याभिलाषि
णि ॥

भूतिकौलः । पुं० भूखाते ।

भूतिगर्भः । पुं० भवभूतिकवौ ॥

भूतिनिधानम् । न० घनिष्ठानद्यवे ॥

भूतिमान् । नि० ऐश्वर्ययुक्ते ॥

भूतिकम् । न० भूनिष्ये ॥ यथान्या
म् । कपूरे । भूत्सृषे ॥ तृणे ॥

भूतणम् । न० गन्धतृणे । गन्धखेले
। रोहिषे ॥ पुं० रोहिषे । भूति-

के । नालातृणे । सुनभरोहिषे ॥ इ०

भूध्रः

परिमलेदगद्वनि० इ० आने ध्रमापाप
सिद्धे ॥ भूतणं कटुकं तिक्तं तीक्ष्णो
ष्णं रोचनं लघु । विदाहिदीपनं रुच
मनेत्यं मुखशोधनम् ॥ अर्हष्यं बहुवि
ट्कंश्चपितरक्तप्रदूषणम् । भुय-
सृषम् ॥

भूतेशः । पुं० शिवे । सर्वभूतनियन्त्रि
॥ भूतानांप्रसवादीनां बालपश्याणां
प्राणिनां वाङ्मयः ॥

भूतमम् । न० खर्णे ॥ भुविउत्तमम् ।

भूद्रोभवा । स्त्री० आखुफण्ड्याम् ॥

भूद्वारः । पुं० यरादि । सूकरे ॥ भुय

न्दारवति । दृ० कर्भण्यण् ॥

भूद्वयः । पुं० ब्राह्मणे । ब्राह्मणोज्ज्व

मासृत्तिः श्रीविष्णोः परमात्म-

नः । अतएव हि विख्यातां भूदेवा-

स्तं महारते । भुवः भुविधादे-

वः ॥

भूधनः । पुं० राज्ञि ॥ कृषीवले ॥

भूधरः । पुं० पर्वते । महीधरे ॥ धरति

धृजः पचाद्यच् । भुवोधरः ॥ य

न्त्रविशेषे ॥ यथा । जलकण्ठपपाता

लदोलाभूधरवालुकाः । वकाद्या

यन्त्रभेदाः स्युरिति गन्धचन्द्रिका ॥

भूधात्री । स्त्री० भूम्यामलक्याम् ॥

भूधाचीयातक्तृत्तिक्ताकपायामधु

राहिमा । पिपासाकासपित्तासृक्

कफमारुह्यतापहा ॥

भूध्रः । पुं० पर्वते ॥ भुयन्धरति । धृ-

भूपाटली

ज्० । मूलविभुजादित्वात्कः ।
 भूनागः । पुं० उपरसविशिषे । चिति
 नामे ॥
 भूनिम्बः । पुं० लुपविशिषे । किरातति
 क्षी । चिरायता० इ० भा० ॥ भुवीनि
 भ्वद्वय ॥
 भूनीपः । पुं० भूमिकदम्बः । भूकृष
 जमे । लघुपुष्पे । त्रिकदम्बाः क
 टूष्णास्रवृथादोपहराहिमाः । कपा
 यतिक्ताः । पिप्तघ्नाधीर्वृत्तिकराः ।
 पराः ॥
 भूनेता पुं० राज्ञि । भुवीनेतानायकः ॥
 भूपः । पुं० राजनि ॥ भुवंपाति । पा
 रण्ये । कातीनुपेतिजः । १६ सं
 ख्यायाम् ॥
 भूपतिः । पुं० नृपे । राज्ञि ॥ भू
 पृथीयस्यप्रतीसतुभवतिकथं भूपती
 रामचन्द्रः । इतिरामायणे किकथी
 वाक्यम् ॥ भुवः पतिः ॥ ऋष
 भीपथे ॥
 भूपदः । पुं० वृज्जे ॥ भुविपदानियहा ॥
 भूपदी । स्त्री० सज्जिकायाम् । विलो०
 इ० भा० ॥ भुविपदसूत्राः । गौरादिः ॥
 भूपलाशः । पुं० हृत्विशिषे । विशाली
 इ० गी० दे० भा० ॥ भुवः पला
 शः ॥
 भूपाटला । स्त्री० भूपाटल्याम् ॥
 भूपाटली । स्त्री० भूकुम्भ्याम् । रक्तपु
 पिशाचाम् ॥ भुवः पाटली ॥

भूमा

भूपालः । पुं० राज्ञि ॥ भुवंपालयति
 । पालरचणे । कर्मश्रण् ॥ यथा ।
 राज्यपालयतीत्यर्थं सत्यधर्मपराय
 णः । निर्जित्यपरसैन्यानिक्षिपतिधर्म
 णंपालयेत् ॥
 भूपुत्री । स्त्री० सीतायाम् ॥ भुवः पु
 त्री ॥
 भूपेष्टः । पुं० राजादनीठघ्ने ॥
 भुवदरी । स्त्री० लघुबदर्याम् । चिति
 वदर्याम् । ऋषेरी० इ० भा० ॥
 भूमता । पुं० नृपे ॥ भुवीभर्ता । पत्य
 र्यभट्टशब्दस्ययाजकादित्वात् । याज
 कादिभिश्चेतिसमासः । तीन० च
 पांस्रष्टा० वञ्चस्यभर्तृत्वत् । तज
 काभ्यां कर्त्तरीति० नसमासनिषेधः ॥
 भूमृक् । पुं० राज्ञि । भुवंपुनक्तिपाल
 यति । भुज० । कृिप् ॥
 भूमृत् । पुं० शट्टी । गीत्रे । गिरौ ॥
 महीपती ॥ भुवंपिभर्ति । डुभूज०
 । कृिप् तुक् ॥
 भूमा । पुं० बहुल्वे ॥ भूमामहान्नि
 रतिशयंबधितिपर्यायाः । इतिभा
 प्यम् । सकलसामारिकव्यहाराभा
 राभादोपलक्षितैतत्त्वे । ब्रह्मणि ॥
 यच्चान्यद्विज्ञानातिज्ञान्यश्चमृषो
 तिवच । नान्यत्पश्यतियस्मिन्वैस
 भूमाप्रोच्यतेशुती ॥ योभूमासोऽमृ
 तः प्रोक्तः सुखंनल्पे विचारय ॥
 पद्मोभादः । पृथ्वादित्वादिमनिष्

भूमि :

। वहीर्षोपोभू चवहो : । वि० बहु
त्वविशिष्टे ॥

भूमय : । वि० मृदात्मके । भूमिमये
भूमयो । स्त्री० सूर्यपत्न्याम् । छाया
याम् ॥

भूमिः। स्त्री० स्थानमात्रे वसुन्धरायाम्
। चित्तौ । अचलायाम् । रसाया
म् । स्थिरायाम् ॥ विष्णुभूमिस-

म्पूज्योवाच । सर्वाधाराभवशुभेस-
वे : सम्पूजितासुखम् । मुनिभि
र्मनुभिर्देवैः सिद्धैश्चटानवादिभिः ॥

अख्वाचोश्चाग्निदिनेगृह्णारम्भोप्रवेश
ने । वापीतडागारम्भे चगृह्णैषकूपि
कर्मणि । तयपूजाकरिष्यन्तिमदरेण

सुरादयः । मूढायेनकरिष्यन्तिद्या
द्यन्तिनरकांचते । इति ॥ अख्वा
चीत्याग्निदिनेगृह्णारम्भोप्रवेशने । तद्दि

त्रदिनेतवपूजाकरिष्यन्तीत्यन्वयः ।

अष्टा : शुभामहाभारते मोक्षधर्मे
यथा । भूमेस्त्रैर्यंक्तुत्त्वञ्चकाठिन्यं
प्रसवार्यता । गन्धोगुत्त्व यत्किञ्चस
ज्ञातः स्थापनाधृतिः ॥ इति ॥

अथार्धे । स्त्रैर्यमचाञ्चल्यम् १ ।

गुरुत्व पतनप्रतियोगीगुणः २ । का
ठिन्यम् ३ । प्रसवार्यता ४ । धान्या-

द्यत्पत्तिस्तदर्थता ५ । गन्ध ५ ।

गुरुत्व पिण्डपुष्टि ६ । शक्ति ७ । ग
न्धपहणसामर्थ्यम् ७ सहात ०

शिष्टावयवच्यम् ८ । स्थापना० मनु

भूमिका

ध्याद्याश्रयत्वम् ८ । धृतिः पाञ्च
भौतिकेमनस्सियोधुखंशः १० । इ

ति ॥ पटिवर्षसहस्राणिसुर्गेशिष्ठति

भूमिदः । उच्छेसाचानुमत्ताचता

बन्तिनरकांचसेत् ॥ योगिनामवस्था

विशिष्टे ॥ यथा । निरुद्धे चेतसिपुरा

सविकल्पसमाधिना । निर्विकल्प-

समाधिस्तुभवेदवचिभूमिकः ॥ व्यु-

त्तिष्ठतेस्वतस्त्वाद्ये द्वितोयेपरबोधित ।

अन्ते व्युत्तिष्ठतेनैषसदाभवतितन्म-

यः ॥ एवंप्राग्भूमिसिद्धावप्युत्तरो

त्तरभूमये । विधेयाभगवद्भक्तिस्तावि

नासानसिध्यति ॥ भवन्त्यस्यांभूता

नि । भूत्ताधाम् । भुव । किदि

ति० मिः ॥

भूमिकदम्बः । पुं० कदम्बविशिष्टे । भू

नीपे । भूमिजे । लघुपत्रे । वृत्तमु

ष्ये । विषष्टे ॥

भूमिकन्दली । स्त्री० कन्दल्याम् । द्रो-

णपर्ण्याम् ॥

भूमिका । स्त्री० रचनायाम् ॥ विज्ञान्त

रपरिग्रहे । रूपान्तरस्त्रीकारे यथा ।

इहेमचन्द्रः । पाचाणिनाय्ये ऽधि
कृतास्तत्तद्देशास्तुभूमिकाः । इ
ति ॥ ज्ञानिनामवस्थाविशिष्टे ०
यथाहुः । ज्ञानभूमिः श्रमेच्छा-
भ्याप्रथमासमुदाहृता । विचारणा
द्वितीयाहृता । तृतीयातनुमानसा ।
मत्त्वापत्तिश्चतुर्थीस्था । ततोऽरुमक्ति

भूमिका

नामिका ॥ पदार्थभाजनाघटीसप्तमो
 तुयगांस्मृतेति । भूमिकानामेषित्त
 स्वावस्थाविशेषः । अत्रभूमिकाचित
 यत्रह्यविद्यासाधनमेव । नतुत्रह्यवि
 द्याकोटावन्तर्भावः । भेदसत्त्वत्व
 वृत्तिरश्चत्वात् । यद्यच्चतुर्थभूमि-
 कांप्राप्तः सत्रह्यविदित्युच्यते । पक्ष
 मभूमिनिर्निर्धकल्पातदातस्याः स्व
 यमेवव्युत्तिष्ठति । सोयज्ञानीब्रह्म-
 विद्वरः पष्ठमभूमौपाश्वस्थबोधितो
 व्युत्तिष्ठति । सोयंत्रह्यविदरीयान् ।
 तदेतद्भूमिद्वयसुषुप्तिरितिचाभिधो
 यते ॥ असम्प्रज्ञातप्रतिपादकानि-
 योगशास्त्राणिसप्तभूमिकाप्राप्तयोगी-
 गिन्येवपथ्यवसन्ति । सोयमौदृशो
 योगीव्युत्थानरहितोनिर्धकल्पक
 समाधिस्यः परमहंसः सप्तमभू-
 मौब्रह्मविदरिष्ठइतिचोच्यते ॥ इति
 ॥ भूमिकापञ्चकमप्याहुः । यथा।
 क्षिप्तमूर्द्धविक्षिप्तमेकायंनिरुद्धमि-
 ति ॥ तत्र । आसुरसम्प्लोकशास्त्र
 देहवासनासुवर्तमानचित्तंक्षिप्त-
 भूमिकानिन्द्रातन्द्रादियस्तचित्तं
 मूढभूमिका कदाचिद्दुष्टानयुक्तं
 चित्तंक्षिप्तादिशिटतयाविक्षिप्तभू-
 मिका । तत्रक्षिप्तमूढयोः समाधि-
 त्वशब्देनान्ति । विक्षिप्तं तु समाधि-
 त्वशब्दात्तदितरत्भूमिकादयंसमा-
 धिः ॥ एकार्ये मनसिसद्गतमधिप्र-

भूमिगुणस्तु :

द्योतयति । क्लेशानुद्विषोति । क
 र्मवन्धनानिश्चययति । निरोधम-
 भिमुखीकरोति । इतिसम्प्रज्ञातो-
 योगः एकाग्रभूमिका । सर्ववृत्ति-
 निरोधरूपासम्प्रज्ञातसमाधिः ।
 निरुद्धभूमिकेति ॥

भूमिकृष्णाण्डी । स्त्री । लताविशेषे ।
 विदार्याम् ॥

भूमिखर्जूरिका । स्त्री । चुद्रखर्जूयाम्
 ॥ भूमिखर्जूरिकोखाहीदुरासीहान्
 दुष्पदा । अथमन्मफलाकाककर्व-
 टीखादुमसका । पियूढखर्जूरिका
 त्वन्यासादेशेपश्चिमेभवेत् ॥

भूमिखर्जूरी । स्त्री । भूमिखर्जूरिका-
 याम् ॥

भूमिखड्गम् । न० । वहयातनाग्रहे ॥

भूमिचम्पकः । पुं० । पुष्पहृत्विशेषे ।
 ताम्बपुष्पे । सन्निवन्ध । द्रुव-
 णे भुंइचौपा० इ० भा० ॥ भूच-
 म्या० इ० भा० ॥ अस्मूलंद्रव्यपा-
 ककारकम् ॥

भूमिच्छवम । न० । शिलीन्ध्रे ॥

भूमिजः । पुं० । नरकोसुरे । अद्वार-
 के । कुजे । भीमे ॥ भूमिकादस्ये ।
 मनुष्ये ॥ न० गौरसुवर्णे ॥ भूमे-
 भूमौवाजातः । जनी० । डः ॥

भूमिजगुणस्तु । स्त्री । आशापुरसम्भ-
 वे । दैव्यमेदजे । महिपासुरसम्भ-
 वे । आशापुरीगुणुल० इ० भा० ॥

भूमिपुत्र :

सिद्धोसीकटुसुपाय कफवातहरस्त
था । उमाप्रियथभूतघ्नोमेधः सौ
रभ्यदायकः ॥

भूमिलम्बुः । स्त्री० भूमिलम्बुका
याम् । नादेय्याम् ॥ भूमैर्लम्बुः ॥
भूमिलम्बुका । स्त्री० चद्रजम्बुम् ।
नादेय्याम् ॥ वृक्षत्वात्स्वार्थेकम् ॥
यद्वा भूमिलम्बुका । शाकपा
र्धिषादिः । भूमिलम्बुप्रवृत्त्यात् ।
भूमिजम्बुः । स्त्री० चद्रजम्बुम् । वृ
क्षफलायाम् । अमरेष्टायाम् ।
पिक्वभक्ष्यायाम् । काष्ठजम्बुम् ॥
भूमिजा । स्त्री० जनकात्मजायाम् ।
सीतादेय्याम् ॥ भूमैर्वाता । जनौ०
। डः । टाम् ॥

भूमिजोषी । स्त्री० षिणि ॥

भूमिदानम् । न० दानोत्तमे । यथा ।
दत्तुमिः सन्ततांभूमिंयवगोधूम
शालिनीम् । ददातिवेदविदुषेसग
भूयोभिजायते । भूमिदानात्परं
दानं नभूतंनभविष्यतीति ॥

भूमिदेवः । पुं० ब्राह्मणे । भूदेवे ॥

भूमैर्भूमौशदिवः ॥

भूमिपः । पुं० राजनि ॥

भूमिपत्रः । पुं० याताश्वे ॥

भूमिपिशाचः । पुं० तालवृक्षे ।

भूमिपिशाची । स्त्री० माधवीताया
म् ॥

भूमिपुत्रः । पुं० पारि । मद्रते ॥ भू

भूमिरुहः

। से.पुत्रः ॥

भूमिमण्डः । पुं० अष्टपादिकायाम्
। मदनमाली० शपरमाली० धू०
गी० दे० भा० ॥

भूमिमण्डपभूषणा । स्त्री० साधवील
तायाम् । अतिमुक्ती । पुरण्डुके ॥

भूमिमान् । वि० भूमिविशिष्टे ।
यवादित्वात्त्वन् ॥

भूमिरक्षकः । पुं० याताश्वे ॥

भूमिलामः । पुं० सूच्यौ । भूमैर्लामो
येन ॥ भूमिप्राप्तौ ॥

भूमिलेपनम् । न० गोमये ॥ भूमैर्लेप
नंवेन ॥ भूमैर्लेपे ॥

भूमिवर्धनः । पुं० न० श्वे ।

भूमिसम्भवा । स्त्री० सीतायाम् ।

भूमिसुतः । पुं० मङ्गलयष्टे । नरकां
सुरे । भूमिः सुतः ।

भूमिसुता । स्त्री० जानक्याम् ।

भूमिस्पृक्षः । पुं० मानवे । धैर्ये ॥
शौरविशेषे । अस्त्रे ॥ खड्गे ॥ भूमि
स्पृशति । स्पृशस्पर्शे । स्पृशोऽ
नुदक्षिक्त्वान् ।

भूमि । स्त्री० भूमौ । चित्तौ ॥ भूमिति
। भू० भुवः किदितिभिः । लादि
कारादस्तिनद्रति० डीप् ॥

भूमौन्द्रः । पुं० नृपे । राजनि ॥

भूमिरुहः । पुं० वृक्षे । यथा । दीर्घां
स्तापयुतायवाधिरहिणीश्वानामाया
यासरवाग्निन्वयपलायवाकुलवधु

भूयिष्ठः

दृष्टिः सरोपाप्रिये । छायावाञ्छा
तमानघोटवनितावाणीवभूसीरुहा
निप्यन्दाः सुचिराद्यवामिलितयो
र्यूनोर्मिथोदृष्टयः ॥

भूसीसहः । पुं० द्रुमान्तरे । द्वारदा
ती ॥ भूसीसहस्तुशिरोरक्तपित्त
प्रसादनः ॥

भूम्यामलकी । स्त्री० क्षुपविशेषे । बहु
पुष्पाम् । जडायाम् । अर्धगण्डाया
म् । तामलक्याम् । भूद्रुवामला
द्रु० भा० ॥

भूम्यामली । स्त्री० तमाल्याम् । चा
रुखाम् । भूम्यामलक्याम् । भुद्रुवा
मलाद्रु०गौ०दे०भा० ॥ अरुमली०
द्रु० भा० ॥

भूम्याहृल्यम् । न० कुष्ठवृक्षी । क्षुपे
। मार्कण्डेयी । महीपथे । भुजित
खड्ग० । द्रु० भा० ॥

भूयः । अ० अधिकारि ॥ पुनरर्थे ॥
भूयान् । त्रि० बहुतरि । प्रचुरे ॥ अ-
परिमितमहिमनि ॥ अयमनयो
रतिशयेनबहुः । द्विवचनविभक्त्योप
पदेशरवीवसुनाविति०र्द्धसुन् । व
होर्लोपोभूचक्षोः ॥ स्त्री० भूयसी
चतिमश्याम् । डीप् ॥

भूयिष्ठः । त्रि० प्रचुरे । बहुतमे ॥ अ-
यमेपानतिशयेनबहुः । अतिशयेने
दृष्टन् । दृष्टस्थयिष्ठ्चिति० वहोःपर
स्योऽस्यलोपः० यिडागस्य०वहोः

भूरिमल्ली

स्थानेभूरादिशब्द ॥

भूयुक्ता । स्त्री० भूमिखर्जूर्याम् ॥
भूयोभूयः । धारंवारमर्षे ॥ यद्यत् । भू-
योभूयोभाविनोभूमिपालान्नत्वान
त्वायाचतेरामचन्द्रः । सामान्योयं
धर्मसितुर्नृपायां कालिकालेपालेनी
योभवद्भिरिति ॥ । . । .

भूः । अ० रेफान्तमव्ययम् । भूर्लोक
भूरिः । पुं० वासुदेवे ॥ हरे ॥ परमे
ष्ठिनि ॥ न० सुवर्णे ॥ त्रि० प्राज्ये
। प्रचुरे ॥ भवति०भूयतेवा । भूस
त्तायान्० प्राप्तीदा । अदिशदिभूय
भिभ्यः क्तिन् ॥

भूरिगन्धा । स्त्री० पुरानामनिगन्धद्र-
व्ये । गन्धाद्यायां ॥

भूरिगमः । पुं० खरे । गर्दभे ॥

भूरिदावा । पुं० बाहुदातरि ॥

भूरिपत्रः । पुं० उष्ववालवृक्षे ॥

भूरिपलितदा । स्त्री० पाण्डुरपाल्या
म् ॥

भूरिपुष्पा । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥

भूरिर्प्रेमा । पुं० चक्रवाके ॥

भूरिफेना । स्त्री० सप्तलायाम् । च
र्मकपोषधौ ॥ भूरयः फेनाय-
स्याः ॥

भूरिवला । स्त्री० अतिवलायाम् ॥

भूरिवलंसामर्ष्ययस्याम् ॥

भूरिभागः । त्रि० सष्टद्भाग्ये ॥

भूरिमल्ली । स्त्री० अम्बटायाम् ॥

भूर्जकण्ठकः

भूरिमायः । पुं० नृगाले ॥ भूर्वी
 मायायस्य ॥
 भूरिरसः । पुं० इक्षौ ॥ ॥
 भूरिशः । अ० बहुवद्भवर्थे । वद्व्यां
 क्स्कारकादन्यतरस्याम् ॥
 भूरिशवाः । पुं० चन्द्रवंशीयसोमदत्त
 पुत्रे ॥ चि० बहुव्ययविशिष्टे । भू-
 रिप्रचुरश्रवोयशोयस्यसः ॥
 भूरुहडी । स्त्री० श्रीहस्तिन्याम् । हस्ति
 कर्णपत्रायाम् ॥ शाकविशेषइति-
 खामो । सुवहृद्वयति० आच्छाद-
 यति । रुटिलुटिस्तेयकरणे० इत्य-
 व० माधवीयायांस्त्री० रुडिलुडी
 च्यपरे० इतिपाठान्तमुपन्यस्तम् ।
 कर्मव्ययम् ॥
 भूरुह । चि० भूरुहे ॥ भुविरोहयति ।
 रुहवन्मनिप्रादुर्भावे । क्तिप् ॥
 भूरुहः । पुं० इक्षे ॥ रोहति । रुह-
 ० । इगुपधेतिकः । भुविरुहः स-
 मसोसमासः ॥
 भूर्जः । पुं० मृदुत्वचि । भृत्तत्रे ।
 रघापत्रे । भोजनपत्र इतिभाषा
 भूर्जोभूतयद्भ्रजे प्रकर्णकम्पितर-
 क्षजित् । कपायोराचमप्रयमेदोयि
 पहर, परः ॥ ऊर्जनमूर्जः ऊ-
 र्जबलप्राणनयो . । घञ् । भू-
 ऊर्जोऽस्य ॥
 भूर्जकण्ठकः । पुं० सद्वरजाप्यन्त-
 रे । प्राच्याप्राज्ञात्सवर्णायामुत्प-

भूगयः

त्रे । भावत्ये ॥
 भूर्जपत्रः । पुं०) खनाम्नाप्रति-
 भूर्जपत्रकः । पुं०) वी । मृदुत्वचि०
 भूर्जिः । स्त्री० भूमौ । पृथिव्याम् ।
 मरुभूमौ ॥ विभक्तिं । डुभृञ्० ।
 वृषिपृथिपाब्धिर्चूर्णभूर्णीति० वि-
 भर्त्ते हत्वन्निप्रत्ययश्च ॥
 भूर्जीकः । पुं० अन्तरीचादधीलीके ।
 सततदीपसमुद्रसन्निवेशविशिष्टे ॥ पृ-
 थिव्याम् । मर्त्यलोके ॥ अक्षयज-
 चं । यथा । पादगम्यञ्चयत्किञ्चित्
 यस्त्वस्तिपृथिवीभयम् । सभूर्जीकः
 समाख्यातोविभारोम्यमयोदितः ॥
 इ० वि० पु० २ अश्रे ५ अध्यायः ॥
 विस्तारोमयोदितइति । सर्वतो लो-
 कालोकावधिः पञ्चविंशतिर्गोटी
 प्रमाणः ॥ भूः सन्नकोलोकः ॥
 भूलना । स्त्री० गह्रपुप्याम् ॥
 भूलता । स्त्री० किञ्चुलुके ॥
 भूवायु । पुं० चावहामिधेपवने । भूमेर्व-
 हिदादगयोजनान्यस्यध्यानमवाप्सुद-
 विद्युदाद्यहरन्तीतिशिरोमन्चिः ॥
 भूगयः । पुं० नकुलगोधाटौ ॥ वि-
 ष्यौ ॥ लङ्गाप्रतिमार्गान्त्रे पथंशुर्वन्
 समुद्र प्रतिव्रतः चरणायतदुष्कण्ठे
 भूमौशितेदाशरयिरुपेणितिभूगय ।
 अधिकरणेशितेरित्यच्चाप्ययः त-
 थाचरामायणम् । तत सागरवे-
 लायांश्मान्नीर्यराज्य । अञ्ज-

भूपित :

लिंप्राङ्मुखः कृत्वा प्रतिशिष्ये मही
दधेरिति ॥

भूजितुः । पुं० भूकर्तुदारि ॥

भूपणम् । न० अलङ्कारे । तद्वारणफलं यथा
भूपणं भूपयेदङ्गं यथाभोग्यविधान-
तः । शुचिसौभाग्यसन्तोषदायकं
काञ्चनं स्मृतम् ॥ ग्रहदृष्टिहरं पुष्टि-
करंदुः खप्रणाशनम् । पापदौर्भा-
ग्यशमनं रत्नाभरणधारणम् ॥ माणि-
क्यंतरणे । सुजात्यममलं मुक्ताफलं
श्रीतगोर्भविष्यच्चविद्रुमोनिगदि-
तः । सौम्यस्वगारुत्मतम् । देविज्य
स्वचपुष्परागमसुराचार्यस्ववच्चं शने
नीलनिर्मलनन्ययोश्च गदिते गोमेद-
धैदूर्यक्षि ॥ वासः । स्रग्भरतानां
धारणं प्रीतिवर्धनम् । रत्नोद्यमर्थ्यं
मोलक्ष्यं सौभाग्यकरमुत्तमम् ॥ भू-
प्यति ५नेन । भूपचलङ्कारे । ह्यु-
ट् । भूपयतिवा । क्रुधमगडाद्यं
भ्यद्येति भूपैर्युच् ॥ यतोनां भूपणं ज्ञा-
नं सन्तोषोद्दिष्टिबन्धनान् । उद्यमः
शत्रुहननभूपणं भूतिमिच्छतामिति
पारिभाषिकम् ॥

भूपा । स्त्री० अलङ्क्रियायाम् । अलङ्का-
रसाध्यशोभायाम् ॥ भूपणम् । गुरो-
रालङ्कृत्यः ॥

भूपितः । वि० अलङ्कृते । मण्डिते ॥

भूप्यतेभ्य भूप० । क्तः । इट् ।

भूमादुपिते ॥ भुविउपितः स्थितः

भूकुंस :

भूपिता । स्त्री० अलङ्कारैरलङ्कृत्याम्
। मण्डितायाम् ॥ टाप् ॥

भूष्णुः । वि० भविष्यौ । भवनशीलः
। भू० ग्लानिस्थयगृस्तुः । चाद्
भुवः । कृत्तित्तेत्वचगकारप्रज्ञपा
दगुणाभावः ॥

भूसुतः । पुं० भौमे । महलघटे ॥ न
रकासुरे ॥

भूसुता । स्त्री० सीतायाम् । जानक्या
म् ॥

भूसुरः । पुं० ब्राह्मणे ॥

भूसृणम् । न० भूदणे । अक्षय्या
यागयाद्यया । गुह्यवीजभूती
कांसुगर्भगोमयप्रियम् । भूसृणन्तु
भवेच्छत्रामालाहकमित्यपि ॥ भू-
सृणं कटुकं तिक्तं तीक्ष्णोष्णं रोचनं
लघु । विदादिदीपनं रुचमनीत्यं सु-
खशोधनम् । अष्टय्यं बहुविट्कञ्च
पित्तरक्तप्रदृषणम् ॥ इति । भुवः
दणम् । पारस्करादिखातुम् ॥
मालवदेशप्रसिद्धे । शाकविशेषे ॥

भूसृक् । पुं० मत्से । पञ्चजने । मनु-
ष्ये ॥ भुवंस्रगति । स्रग० । किन्त्

भूसृगं । पुं० सुरपर्वते । सुमेरी ॥

भूस्रामी । पुं० भूपती ॥ भुवः स्वा-
मी ॥

भूकुंसः । पुं० स्वीयंगधरनक्षत्रे ।

भूकुंसे ॥ पटपुटे तिट्ठकडकोक्तम् ।

पणार्यकुसिधातीशु राट्टिग्वन्तात् ॥

भृगुकच्छः

परच् । भृवाकुंसोभापणमस्य ।
पृषोदरादिः ॥

भृकुटिः । स्त्री० भृकुष्याम् । क्रोधादि
नाभ्रुवः कौटिल्ये ॥ कुटकौटिल्ये ।
इगुपधात्कृदिति० इन् । भ्रुवोः
कुटिः । पृषोदरादित्वात्कृका
रः ॥

भृकुटी । स्त्री० भृकौटिल्ये । क्रोधा
दिनाललाटसङ्घोचने ॥ कुट० ।
इगुपधादिति० इन् । कृदिकारा
दितिङोष् । पृषोदरादित्वाद्
कृकारः ॥

भृगुः । पुं० ब्रह्मणस्त्वधोजाते मह
र्षिर्विशिष्ये । महर्षीणांभृगुरहमि
तिभगवद्वचनाद्भगवद्विभूती । म
नुषुचे ॥ वक्रस्तनये ॥ शर्वभृष्टा
द्वैतसद्व्यग्रत्वात्भृगुः ॥ हरे
। शिवे ॥ शुक्राचार्ये ॥ यमदम्भौ
॥ सानौ । निरवलम्बनपर्वतपा
श्वे । यस्मात्पतने ऽवलम्बनक्रि
याविशेषोनास्ति । तस्यपर्यायी ।
प्रपातः । अतटः । इति ॥ भृञ्ज
ति० तपसा० भृञ्जते वा । भस्ज
पाके । प्रथिन्दिभ्रभृजांसम्प्रसार
यंसलोपश्चेति० भस्ज्जेः कुप्रत्य
यः० सम्प्रसारणंभस्ज्जेः सलोप
श्च । न्यङ्क्तादित्वात्कुत्वम् ।
भृगुकच्छः । पुं० शककारकावलीजं
गमस्थानपत्तनविशेषे ॥

भृङ्गरजः

भृगुतुङ्गम् । न० तीर्थविशेषे ॥
भृगुपतिः । पुं० परशुरामे ॥
भृगुप्रस्रवणः । पुं० हिम तः पा
दे ॥

भृगुभवा । स्त्री० भार्याम् ॥
भृगुपट्कः । पुं० योगविशेषे ॥
सन्नात्पठोभवेच्छुक्रोभृगुपट्क
इतीरितः ।

भृगुसुतः । पुं० शुक्रग्रहे ॥
भृगूणांपतिः । पुं० परशुरामे ॥
भृङ्गः । पुं० भ्रमरे । मधुव्रते ।
भृङ्गराजे ॥ धूम्याटे । कलिद्वप
चिणि । फिङ्गा० इ० गौ० दे०
भा० भृङ्गद्रवकृष्णात्त्वात्० भृङ्गः
॥ धिङ्गे ॥ न० गुडत्वचि । त्वक्
पचे ॥ अम्भके ॥ विभर्त्ति । डुभृ
ञ्० । भृञ्जः कित्नुट्चेति० ग
न् ॥

भृङ्गकः । पुं० राजवासनपचिणि ॥
भृङ्गजम् । न० अगुरुणि ॥
भृङ्गजा । स्त्री० भार्याम् ॥
भृङ्गपरिष्का । स्त्री० सूक्ष्मलाया
म् ॥

भृङ्गप्रिया । स्त्री० वासनत्याम् ।
साधनीलतायाम् ॥ शृङ्गाणांप्रिये
व ॥

भृङ्गमूलिका । स्त्री० भ्रमरच्छत्याम्
खतायाम् ॥

भृङ्गरजः । पुं० भृङ्गराजे ॥ भृङ्गद्रव

भृङ्गरील :

भृङ्गी

रजोऽस्य ॥

भृङ्गराजः । पुं० भृङ्गराज ॥ भृङ्ग
द्ववरजोस्य ॥भृङ्गराजः । पुं० मार्कवे । कुन्तल
वर्धने । केशरञ्जन । भंगरा० इ०
भा० ॥ भृङ्गराजः कटु, स्निग्धो
रुचीणः कफवातनुत् । केश्यस्
त्वच्यः कृमिश्वासकासशोथामपा
रुद्धनुत् ॥ दन्तलीरसायनोबल्यः
कुष्ठनेत्रशिरोत्तिजित् ॥ अस्यप
त्रिविधेषु ॥ भ्रमरे ॥ यज्ञविशेषे
॥ भृङ्गद्ववराजते । राज्ञीद्रीप्तौ ।
अच् ॥भृङ्गराजादिचूर्णम् । न० भैषज्यर
वायल्युक्तौ चूर्णविशेषे ॥ यथा ।
अष्टौकृतं भृङ्गराजस्य चूर्णं ति
लाहं कंचामलकाहं कंच । सगर्क
रं भक्षयति गुह्यं वानतस्य रोगो नरा
नन्तु ॥ अन्धः पश्येद्भग्नरश्चि
तो मत्तमातङ्गामी मूकान्वाग्मौ
श्रवणरहितो दूरगव्यानुसारी । नी
रुग्भर्त्सो भवति पलितो नीलजंभूत
केशोजोर्णादन्ताः पुनरपिनवाः चो
रगौराभ्रजन्तीति ॥भृङ्गरिः । पुं० }
भृङ्गरिः । पुं० } शिवदारपाले ॥
भृङ्गरिः । पुं० }
भृङ्गरोलः । पुं० फीटान्तरे । विषष्ट
कायाम् । वरोले । दण्डपट्टपटे ।
भीमरुख् इ० गौ० भा० ॥भृङ्गवज्रमः । पुं० भूमिकादम्बे ॥
धाराकदम्बे ॥भृङ्गवज्रभा । स्त्री० भूमिलम्बाम् ॥
भृङ्गसीदरः । पुं० केशराज । नाग
मारि ॥भृङ्गानन्दा । स्त्री० यूथिकायाम् ॥
भृङ्गाभीष्टः । पुं० आसहर्षे । रसा-
लि ॥ न० आसमुकुलफलयोः ॥भृङ्गारः । पुं० कनकालुकायाम् ।
स्वर्णघटितजलपात्रे । भृङ्गराजे ।
मार्कवे । विभक्तिजलम् । ङुभृ-
ञ्० । शृङ्गारमृङ्गारावितिसा
धुः ॥ न० लवङ्गे ॥ काञ्चने ॥भृङ्गारिः । स्त्री० कविकापुष्पे ॥
भृङ्गारिका । स्त्री० भ्रित्तिकायाम् ॥
भृङ्गारी । स्त्री० भ्रित्तिकायाम् । भी
गुरइति म्भ्याते कीटे । भृङ्गमृङ्गरु
पसारति । रादाने । मूलविभुजा
दित्वात्कः । गौरादिः । यदा ।
विभक्ति । ङुभृञ्० । शृङ्गारमृङ्ग
राविति० भृञ्आरन्० नुम्० गुक्०-
इत्स्य ॥ यदा । रूपेण भृङ्गमृङ्ग-
ति । षट्गती । कामगच्छन् ॥भृङ्गाद्यः । पुं० शीतके ॥ भृङ्गराजे ॥
भृङ्गाद्या । स्त्री० भ्रमरच्छलल्याम् ॥
भृङ्गिः । पुं० भृङ्गिणि । शिवदाः स्वो ॥
भृङ्गिणी । स्त्री० वटीहर्षे ॥
भृङ्गी । पुं० शिवदारपालविशेषे । प्र
स्थिवियरे । नाडीदिशि ॥ षट्गती ॥

भृतकाध्यापित :

भृङ्गी । स्त्री० अतिविपायाम् ॥ गौ
रादित्त्वान्डीष् ॥

भृङ्गीफलः । पुं० आम्नातकवृक्षे ॥

भृङ्गीयः । पुं० महादेवे । शिबे ॥

भृङ्गेरिटिः । पुं० भृङ्गरीटे । भृङ्-
गिणि ॥

भृङ्गेष्टा । स्त्री० काकजम्बाम् ॥ घृत-
कुमार्याम् ॥ तरुख्याम् ॥ भार्या-
म् ॥

भृञ्जनः । पुं० न० अम्बरीषे । म-
र्जनपात्रे ॥ भृञ्जन्त्यच् । भृञ्जपाके ॥

भृञ्जभृञ्जस्त्रिभृञ्जन्दस्त्रीतिक्वन् ॥

भृतः । चि० भरिते । धारिते ॥ वैतने
नक्षत्रे ॥ भृञ्० । त्तः ॥ भरणी-
ये ॥ पुष्टे ॥

भृतकः । पुं० वैतनयाशिकर्मकर्त्तरि ।
भृतिभुजि । कर्मकरे । वैतनिके ॥

सचचिन्धिः । यथा । उत्तमस्त्वा-

युधीयोऽवमध्यमस्तुष्ठागीश्वलः । अ

धमोभारगहोम्यादित्येर्वो विधो

भृतः ॥ इति ॥ भियतेयम् । भृञ्

भरणे । त्तः । स्तार्थिकः ॥ यथा ।

भृतिं करोति । तत्करोतीतिचि-

जन्ताङ्गन् ॥

भृतकाध्यापकः । पुं० अपाङ्कथे०-
द्विजाधमे ॥ भृतकः सन् योऽध्याप
कः ॥ अयञ्चसर्वानव्यंताङ्गव्यत्या-
त् ॥

भृतकाध्यापितः । पुं० वैतनदत्त्वापा

भृमिः

ठिते । अपाङ्कथेद्विजाधमे । श्रुति
वैतनम् । तदपाङ्कीभृतकः । श्रु-

तकः सन् योऽध्यापितः सतथा ॥

भृमिः । स्त्री० भरणी । वैतने ॥ सू-

ल्ये ॥ भियन्ते कर्मकराचनया । श्रु

ज्भरणे । कर्मविश्वतावितिनि-

द्वैशात्किन् ॥

भृतिभुक् । चि० श्रुते । वैतनिके ॥

श्रुतिवैतनंभृङ्कते । भुज० । कि-

प् ॥

भृत्त्वः । पुं० किलरै । दासि ॥ अत्या-

वधुविधाज्ञेयाउत्तमात्रममध्यमाः ।

नियोक्तव्यायघार्थं पुत्रिविधेष्वव-

पामंसु । भियते । यञ्० । यञोऽ-

सञ्जायामितिक्वप् ॥ चि० पीषे ॥

अवश्यभरणोयेष्टमालादित्रादौ ॥

भृत्या । स्त्री० भृती । वैतने ॥ भिय

न्ते कर्मकराचनया ॥ भरणंवा । भृ

ञ्० । संज्ञायांसमजनिपदनिपतम

नविदपुञ्शीङ्भृञ्जिण्डविक्वप् ॥

चिकित्सायां ॥ यथा । कुमारभृत्या

कुशनैरितिरघुः ॥

भृमिः । पुं० वायुविशेषे । घुरन्वा

यु० इ० भाषा ॥ जलादिभ्रमणे ॥

भ्रमसि० भ्राम्यतिवा । भ्रमुचनव

स्थाने० भ्रमुचलनेवा । भ्रमेः सप्त

सारकञ्चेति० इन्० कित् ॥ भृमि
भ्रमणशीलदृष्टिद्रंजनमितिवेदभाष्य
म् ॥

भेकल :

भृशम् । न० अतिशये ॥ चि० अतिश
यान्विते ॥ भृशते । भृशम्भंशुचधः
पतने । अन्तर्भावितस्पर्शादिगुप्रथे
तिकः ॥

भृशम् । अ० प्रकर्षार्थे ॥ शोभने ॥

भृषत्-द् । पुं० पाषाणे ॥

भृष्टः । चि० जलोपसेकेनविनापक्वे ॥

भूना० भुजैना० इ० भा० ॥

भृष्टतण्डुलः । पुं० भर्जनविशिष्टधा
न्यनिकरे । भूनाचावल० इ० भा०
सुगन्धिः कफहारुचः पित्तलोभृ
ष्टतण्डुलः ॥

भृष्टमांसम् । न० शूल्ये ॥ भृष्टं चत
न्यासंच ॥

भृष्टवः । पुं० धानासु । वज्रुरी० इ०
भा० ॥ भृष्टखासीयवच ॥

भृष्टाङ्गम् । न० भृष्टतण्डुले ॥

भृष्टिः । स्त्री० भर्जने ॥ शून्यवाटिका
याम् ॥

भेकः । पुं० मण्डुके । वर्षाम्नि ॥ भेघे
॥ चि० भीरी ॥ विभेति । त्रिभी
भवे । दृग्भौकेतिकन् ॥

भेकटः । पुं० मत्स्यवि० ॥

भेकभुक् । पुं० कुम्भीनसे । सर्प ॥
भेकान्मुङ्क्ते । भुज० । क्लिप् ॥

भेकरावणः । पुं० भेघे ॥ भेकान्प्राव
यति । रुद्रव्ये । नन्द्यादिच्वाल्-
ल्युः ॥

भेकलः । पुं० वनस्पतिविशेषे ॥

भेदः

भेकलिः । पुं० मत्स्यविशेषे । भाङ्गन
इ० गौ० दे० भा० प्रसिधे ॥ भेक
लिर्मधुरः शीतोष्णः श्लेष्मकरो-
गुरुः ॥

भेकी । स्त्री० भेकस्त्रियाम् । शिल्याम्
। गण्डूपद्याम् । वर्षाभ्व्याम् ॥ जुद्ध
मण्डुके ॥ जातेरस्त्रीतिङ्गीष् ॥ म-
रुद्धकपण्याम् ॥

भेडः । पुं० भेघे । भेडा० इ० भा०
॥ इतिहे० ॥

भेडी । स्त्री० भेडस्त्रियाम् ॥

भेडीदुग्धम् । न० चाधिके ॥

भेत्ता । चि० भेदकर्त्तरि ॥ भिनत्ति ।
भिदिर् । तृच् ॥

भेदः । पुं० उपजापे । शचोरमात्या
दीनामुपाये न० परतोविद्विष्यात्म
सात्करणे । ऐकमर्त्ये नस्थितानां रा-
जामात्यादीनां भयजननादिनापृथक्
रणे ॥ तद्विशेषीयथा । मत्स्यउवा
च । परस्परन्तु वेदुष्टाः क्रुधाभीता
धमानिताः । तेषां भेदं प्रयुञ्जीत भेद
साध्याहितमताः ॥ येतुयं नैव दोषे
वपरस्मादापराध्यति । तैतुतदोष
पाकेन भेदनीयामृशंततः ॥ आत्मी
यंदर्शयेदोषं परस्माद्दर्शयेद्भयम् । एवं
हिदर्शयेद्भिन्नं यथा वद्वगमानयेत् ॥
संहराण्डिनिनाभेदंशक्रेयापिसुदुःस
हाः । भेदमेवप्रगंसन्तितस्मान्नयवि
शारदाः ॥ स्वमुखे नागयन्त्रे दंभेदं पर

भेदः

मुखेन च । परीक्षसाधुमन्यन्त भेदं
परमुखाच्छ्रुतम् ॥ भेदाः स्वकार्यं
सुदृश्रकृण्वैर्येहिभेदिताः । भेदिता
स्ते विनिर्दिष्टानैवराजार्थं वादिभिः
॥ अन्तः कोपोवहिः कोपोयचस्था
तामहीक्षिताम् । अन्तः कोपोम
होस्तत्रमाशक्तः पृथिवीक्षिताम्
॥ सामन्तकोपोवाद्यास्तुकीपः प्रीक्तो
मनोपिभिः । महिषीयुवराजाभ्यां
तथासेनापतिर्दिग्जः । अमाध्याम
न्विराजैवराजपुत्रास्तथैव च । अन्तः
कोपोविनिर्दिष्टोदास्यः पृथिवी
क्षिताम् ॥ वाद्यकोपे समुत्पन्नं सुम
ह्यविविधार्थैः । शुदान्तस्तुमहा
भाग्यश्रीमन्नेरक्यैरभयेत् ॥ अपिञ्च
क्रसमोरजाअन्तः कोपे ननश्चति
। अन्तः कोपे समुत्पन्नं तज्जाद्रज
न्महीक्षिताम् ॥ परतः कोपमुत्पा
द्यमं देनविजिगीषुषा । ज्ञातीनां
भेदनं कार्यं परेषां विजिगीषुषा ॥
रक्ष्यन्तैवप्रयत्नेन ज्ञातिभेदस्तथा
त्मनः । ज्ञातयः परितप्यन्तं सत
तं परितप्यन्तम् ॥ तद्यपि तं पांक्तं
व्यसुगं भीरिणचेतसा । यत्रणं दान
मानान्यांभेदस्तं भ्योभयं करः ॥
न ज्ञातिरनुष्ठानातिनज्ञातिर्दग्धु
मिच्छति । ज्ञातिभिर्भेदनीयास्त
रिपवस्तं नपार्थिवैः ॥ भिन्नादि
शस्वारिपवः प्रभूताः सत्पुत्र

भेदनम्

सेन्यै ननिहन्तुमाजौ । सुसंभता
नांहिततस्तुभेदं कार्यं रिपूणां नय
शास्त्रावहिः ॥ इति साख्ये राज
धर्म १८७ अध्यायः ॥ द्वैधे ॥
आपद्यात्स्वीयानात्स्वीययोर्भेदः ॥
विशेषे ॥ विदारणे ॥ मन्त्रभेदे
कार्यं हानिरिति विदांसतम् ॥ वी
धे ॥ भिद्यमानभावे । भेदनम् ।
भिदिर् । चञ् ॥ विरिक्ते ॥
भेदकम् । न० व्यावर्तकः । विशिष
ण ॥ वि० नाशकः । विदारणे ॥
विरिचकौपचादौ ॥ पृथकार्थे
। यथा । भेदयति० अन्यपदार्थं
पृथक्करोतीति भेदकम् । नास्म
शिवः शोके शमात्यः ॥ अपिवा
भेदयते दकयोः शिष्टं तं स्वंधेन्यो
न्यमिष्यते । दिष्टायद्यपिसम्बन्धः
पह्युत्पत्तिस्तु भेदकादिति मर्हद्द
रिः ।
भेददर्शी । वि० अपराधिनि ॥
यथा । यदक्षितज्ञानाति यज्ञे हा
क्षितदौ चते । इत्येवमपराधीस्य
विद्यते भेददर्शिनः । किञ्च जाय
त्स्वप्रदीरविद्यावद्भिर्भान्तै रूपलम्भा
त्० सुषुप्तिसमाधौ भ्रान्तिभावे ऽ
नुपलभान्निध्यात्स्वभेदस्य सिद्धमि
च्छनुमवाचभेददर्शिनो मिथ्याज्ञादि
तृष्यात्पराधत्वमिति निश्चयः ॥
भेदनम् । न० विदारणे ॥ भिदेल्लु

भेरुण्डः

ट् ॥ हिङ्गुनि ॥ पुं० शम्भवे त
से ॥ सूकरे ।

भेदनिम्नः । चि० संसारानुगे ॥
भेदितः । धि० दारिते । भिन्ने ॥
भेद्यते स्म । भिदिर० । चुरादि
श्रान्तः । ऋः ॥

भेदी । पुं० शम्भवे तसे ॥ चि० भे
दकर्त्तरि । तद्विशिष्टे च ॥

भेदुरम् । न० भिदुरे । कुक्षिणे ॥
भेद्यः । वि० व्यावर्त्त्ये । विशेष्ये ॥
अमानितजने ॥ भेत्तुंशक्ये ।
विघट्टनीये । वाच्ये ॥

भेरः । पुं० पठहे ॥ विभेच्छस्मात्
। जिभीभये । ऋञ्जेन्द्रायेत्यादि
नारन् ॥ भेद्याम् ॥ दुन्दुभी

भेरिः । पुं० वाद्यप्रभेदे । करणाल-
० इ० भा० ॥ विभेच्छस्वारवात् ।
जिभी० । वङ्क्तादयश्चेति० क्रि-
न् । बाहुलकाद्गुणः ॥

भेरी । स्त्री० वृहस्पृष्टक्लायाम् । आन-
के ॥ वाद्यविशेषे । करणालघृति-
ख्याति ॥ कृदिकारादितिपलेडौष्
विभेते ऋञ्जेन्द्रेतिरन् ॥ गौरादि-
त्त्वान्डौष् । दृत्तितुरासागमः ॥
वितस्त्रिचयदीर्घात्वात्किर्मिताचर्म
एतन्नाचतुर्विंशत्यङ्गुलवदनद्वयाभे-
रीतिकश्चित् ॥ अन्तस्तन्वीकाठका
भेरीतिन्वामी ॥

भेरुण्डः । पुं स्त्री ॥ चि० भयानके

भैक्षम्

भेरुण्डा । स्त्री० देवतान्तरे ॥ यक्षिणी
विशेषे ॥

भैक्षः । पुं० भवे । डौंगा० इ० भा
प्र० जलतरणसाधने । मुनिविशे
षे ॥ वि० भीरी । अञ्जे । बुदिविषयि
ते । सूखे ॥ विभेत्त्यस्मात् । जिभी
। ऋञ्जेन्द्रायेत्यादिनारन् । निपात
नासुत्वम् । चंचले ॥

भैक्षकः । पुं० न० उडुषे । भवे ।
स्वल्पे जलतरणसाधने ॥ स्वार्थकः ॥

भैषजम् । न० शीषधे । जायौ ॥ भैष
यति । भैष्टृमथे । श्रान्तः । अच्
भेपंरीगजयति । जि० । अन्वेभ्यो
पीतिडः ॥ भेपंजायतिवा । जैज
ये । आतोनुपेतिक्कः ॥ भिषजडद
म् । तस्येदमित्यण् । अनन्तावस
येतिहभेषजादितिनिर्देशादित्वमित्य
न्वे ॥ संसाररोगरुस्रसाक्षात्कारे
यभैषजध्वम्भेषजंनिवर्तकंरक्षाभि
न्नातरज्ञानम् ॥

भैषजाङ्गम् । न० अनुपाने ॥

भैक्षन् । न० भिजानिगुरस्वे ॥ भि
क्षाणांसगूहः । भिक्षादिभ्योष् ॥
ब्राह्मणचक्रियविश्वरेश्वरेशुभैक्षमन्वह
न् । सजातीयगृहेष्वेवंसार्धवर्षिक
मेववा ॥ सर्वंवापिचरेद्यामंपूर्वा
तानामसम्भवे । अन्त्यवर्जंमहाभा
गशास्त्रं धित्वं विनिश्चयः ॥ भैजे
यष्टस्त्रिगोष्टस्त्रिरुपवाससमाप्तता ।

भैरवी

भोक्ता

भैरवचर्या । स्त्री० भिष्मासमूहाहरणी ।
भैरवजीविका । स्त्री० भिष्मयाजीवनी
पाये ॥ पैण्डिन्ये ॥ इतित्रिकाखड
शिवः ॥

भैरवभुक् । वि० भैरवाग्निनि ॥ भैरवसु
नक्ति । भुज० । कर्त्तरिक्रिप् ॥

भैरवाणः । पुं० परिव्राजि । प्राणस
सम्भारणार्थं यथाशास्त्रं माधूकरादि
भिष्मांशुर्वाणे ॥

भैरवकम् । न० भिष्मकहन्दि ॥ भिष्म
यांसमूहः । खण्डिकादित्वादञ् ॥

भैरवी । स्त्री० दमयन्त्याम् ॥ भौमति
थी । माघशुक्लैकादश्याम् ॥ भौमो
क्तलसिकाप्रभेदे ॥ यथा । श्रेष्ठंगोधू
मधूर्णं प्रचुरधृतम्, तनालिकेरिषसा-
धं द्राघाखजूरशुण्ठीत्वचमरिषयु-
तंशर्करामूर्णं गर्भम् । प्रकृतान्क-
टादित्वादिटललेपावकेसंददीप्तौ
धन्यैर्हमन्तकालेमुजनपरिवर्तैर्भुज्य
तेलापनथीः । भौमस्येयम् । अ
ण् । ङीप् ॥

भैरवः । पुं० शङ्करे । रुद्रे ॥ रागवि
शेषे । नदविषये ॥ भयानकरसे ।
भैरवपर्यंतइतिप्रसिद्धे ॥ भैरवा
च्चैर्भैरवीदेवी ॥ सिद्धान्तविशेषे ॥
वि० भयानके । भौषणे ॥ भौरी
रिद्धम् । तस्यै दमित्यण् ॥

भैरवी । स्त्री० देवताभेदे । चामु
गडायाम् ॥ रागिणीविशेषे । भैरव

रागपत्न्याम् ॥

भैरवम् । न० भैरवे ॥ लावकपक्षि
षि ॥

भैरव्यम् । न० भैरवधे ॥ भैरवनेव
। अनन्तायसद्येतिहभेयकाञ्ज्यः ।
भौ । अ० सम्बोधने ।

भोक्तव्यः । वि० भोजनीये ॥ भोज्ये
। यथा० । यत्नेनभगिनीहस्ताद्भो
क्तव्यं पुष्टिवर्द्धनम् ॥

भोक्ता । पुं० पत्नी ॥ शरीरेन्द्रियमगो
भिः संयुक्तश्चात्मनि० संसारिणि ।

अधस्याद्यपिशिष्टे जीवे ॥ भोक्तै
वात्मानकर्त्तरिसाद्ख्याः ॥ सु
खादिभोगकर्त्ता० यथा । कर्त्ताव
देहीभोक्ताश्चात्माभोजयितासदा
। भोगोविभवर्भेद्व्यभिक्त्तिर्मुक्ति
रेवचेति त्र० वै० पु० वै प्रवानरे
मौ ॥ सर्वेषांयज्ञानांतपसाश्चकर्त्तृ
रूपैर्देवतारूपेष्वभोगकर्त्तरि ॥
आनन्दमये ॥ बुद्धेः सुखदुःखमो
हात्मवान्प्रत्ययान्स्वरूपचेतन्येनप्र
काशयतीतिनिर्विकारणोपलब्धिः ।
वि० पालके ॥ भोगकर्त्तरि । भो
जनकर्त्तरिचेतनेदेवदत्तादौ ॥ तस्य
प्रकारोयथा । ज्ञातः सुधीतश्चदुःसु
न्दरश्चकृपासास्तत्कालधीतचरणः
सहपुत्रमिथैः । सखीप्रसन्नहृदयो
रसपाकधेयांभोक्ताविशेषसतर्तुद्विभु
हासवेदीः ॥ शृङ्गलमयेद्यन्निधायुः

भोग :

स्वावगुण्णिते । आसनेप्राङ्मुखी-
भोक्तोपविशेद्वाप्युदङ्मुखः ॥ भुङ्-
क्ते । भुज० । ढञ् ।

भोगः ! पुं० मुखे । द्रुद्रसुखलवानु-
भवे ॥ सुखसाधनविषये० पञ्चग्रहि
रण्यादौ ॥ नञ्नुत्साहवतामननु-
तिष्ठतामलसानांभोगप्राप्तिर्लीकित-
ष्टेतिपूज्यपादाः ॥ सुखादियहणे ।
सुखदुःखानुभवे ॥ धने । अहेः
शरीरे ॥ अहेरितिप्रयोगवाङ्मूल्याभि
प्रायम्० भोगशब्दस्यशक्तिस्तुशरीरमा-
त्रे० इच्छाकरः ॥ अहेः फणायाम्
॥ पालने । अभ्यवहारे योषिदा-
दिभृतौ । वैश्यादिवितने ॥ आदिना
इत्यञ्जादिकर्मकराणांभृतौभाडा०-
ब्र०भा० ॥ वियये । राज्ये ॥ भोज-
नम्० भुज्यतेवा । भुजपालनाभ्यवहा-
रयोः । भुजोक्तौटिल्येवा । भाषि-
कर्मणिवाचञ् । योगिनोजी न-
हेतीभिश्चाव्यापारे० वषांशसोधि-
तव्यापारिञ् ॥ यथा । चित्तस्यभो-
गैर्होभागौशास्त्रेणैकंप्रपूरयेत् । गु-
रुशुश्रूषयाभागमव्युत्पन्नस्यसक्तम् ॥
किञ्चिदव्युत्पत्तियुक्तं भागंभोगेन
पूरयेत् । गुरुशुश्रूषयाभागौभागंशा-
स्त्रार्थचिन्तया ॥ व्युत्पत्तिमनुयात-
तस्यपूरयेच्च ततोन्वहम् । होभागौ
शास्त्रवैराग्यैर्होध्यानगुरुपूजयेतिव-
शिष्टः ॥ भूम्यादीनांभोगो यथा ।

भोगवती

त्रिपुरुपभोगमाहव्यासः । प्रपिता-
महेनयद्भुक्तं तत्पुत्रेणविनाचतम् ।
तीविनायस्यपित्राचतस्यभोगस्त्रि-
पौरुषः ॥ पितापितामहोयसृजौ
वैश्वप्रपितामहः । त्रयाणांजीवतां
भोगोविज्ञेयस्त्वं कपूरुषः ॥ नार-
दः । तथारूढविवादस्यप्रैतस्य व्यव-
हारिणः । पुत्रेणसोऽर्धः संशोध्यो-
नतंभोगोनिवर्त्तयेत् ॥ विभवमि-
दे ॥ य० । कर्त्ताचदेहीभोक्ताचञ्चा-
त्माभोजयितासदा । भोगोविभव-
भेदश्चनिष्कृतिर्मुक्तिरिवच ॥

भोगगृहम् । न० वासगृहे ॥

भोगदेह । पुं० स्वर्गनरकादिभोगार्थं
सूक्ष्मशरीरं ॥ यथा । कृतेसपिण्डो
करणेनरः संबत्सरात्परम् । प्रीतदे-
हंपरिच्यज्यभोगदेहंप्रपद्यते ॥ इति ॥

भोगपालः । पुं० अश्वरचके । वि०
भोगरचके ।

भोगपिशाचिका । स्त्री० दुष्वायाम् ॥

भोगभूमिः । स्त्री० सुखस्थाने ॥ भा-
रतवर्षातिरिक्तवर्षे ॥ यथा । तत्रापि
भारतंश्रेष्ठंजम्बुद्वीपेमहासुने । य-
तीष्टिकर्मभूरप्राततोन्वामेगभूम-
यः ॥

भोगवान् । पुं० अहो । सर्पे ॥ भोगो-
त्थस्य । मतुप् । नाञ्च । वि०
भोगविशिष्टे ॥

भोगवती । स्त्री० नागपुर्याम् ॥ पा-

भोजनम्

यंप्रयः । पयसोष्टगुणं मांसं मांसा
 दष्टगुणं हृतम् ॥ घृतादष्टगुणं तै-
 लं मर्दनाद्भक्ष्यम् ॥ आहारः
 प्रीणनः सद्यो बलकृद्देहधारणः ।
 फलमादौ हि चाग्नीयाद्भोजनं ह्यनरो-
 त्तमः । विना मोक्षाफलं तद्दृष्टव्यं-
 नीयाच्च कर्कटो ॥ मृणालं विषशाल-
 लूककन्दं च प्रसूतीन्यपि । पूर्वमे-
 वहि भोज्यानि न तु भुङ्क्ता कदाचन ॥
 याममध्ये गभोऽन्नं यामयुग्मं नल-
 ङ्घयेत् । याममध्ये रसोत्पत्तियु-
 ग्मेऽतोतिबलचयः ॥ आयुष्यं प्रा-
 ङ्मुखो भुङ्क्ते यश्च दक्षिणासु-
 खः । श्रियं प्रखण्डं सुखो भुङ्क्ते च
 तं भुङ्क्ते च सुखः ॥ कुक्षे र-
 द्धे न भागौ द्वाविकं पानेन पूरयेत् ।
 वायोः सञ्चारणार्थं च चतुर्भुजं शौच-
 धयेत् ॥ दन्ते चावगमं चाद्गं शौच-
 नावहरिज्जलं । कुर्यादनिर्गतं त-
 द्विसुखस्यानिष्टगन्धताम् । भुङ्क्ता पा-
 णितलं घृष्टा च क्षुपीर्यदिदीयते । अ-
 धिरेणे वतदारितिरासि विष्यपोह-
 ति ॥ भुङ्क्त्वा च म्यधरं वामं दत्त्वा कु-
 क्षीततः पठेत् । भुङ्क्तं महेन्द्रहस्ते
 न वैश्वानरमुखे न च ॥ गरुडस्य च क-
 ष्ठे न स मुद्रं च वङ्गिणा । वाता-
 पिर्भक्षितो येन पीतो येन सहोदधिः
 ॥ यन्मया खादितं पीतं तद्गरुडो-
 जरिष्यति । पठित्वं तत्सुप्वासोनः

भोजनम्

घणं तिष्ठेदनाकुलः । भुङ्क्-
 त्वा पादशतं गत्वा वाम पाश्वरं न सं-
 विशेत् । एवं छाधी गतं चाद्गं सुखं-
 तिष्ठति भीर्यते ॥ भुङ्क्त्वा संविश-
 तस्तुन्दं बलमुत्तानशायिनः । आ-
 युर्धामकमुपास्य मृत्युर्वावतिभावतः
 ॥ अथ च । ततो भोजनवेलायां
 कुर्यान्मङ्गलदर्शनम् । तस्य प्रदक्षि-
 णं नित्यमायुर्धर्मविवर्द्धनम् । लोके
 ऽस्मिन्मङ्गलान्यष्टौ त्राह्मणो गौरुता-
 शनः । हिरण्यं सर्पिरादित्यश्चापो
 राजा तथाष्टमः ॥ पादुकारो हणं कु-
 र्यात्पूर्वभोजनतः परम् । पादरोग-
 हरं हृष्यं च चतुष्यं चायुषे हितम् ॥ अ-
 श्रौयात्तन्मना भूत्वा पूर्वन्तुमधुरं रस-
 म् । मध्ये क्लृप्तवयौ पश्चात्काटुं तिलकं
 पायकान् ॥ विदाहीन्यन्नपानानि
 यानि भुङ्क्ते हि मानवः । तदिदाह-
 प्रशान्त्यर्थं भोजनान्ते प्रयः पिवेत्
 ॥ एवं भुङ्क्त्वा समाचामेत्सुखं च यश्च
 पूर्वकम् । भोजने दन्तलग्नानि नि-
 ह्नेत्वा च मनं चरेत् । दन्तलग्नमनि-
 र्थं लेपं मन्थेत्तदन्तवत् । नतच वद्-
 शः कुर्यात्सर्वं निर्हरणं प्रति वि-
 स्तरस्त्वनत्र ॥ अस्नाता शीमलं भुङ्-
 क्ते अथ पीप्यशी शितम् । अहृत्वा तु
 कृमिं भुङ्क्ते अदत्त्वा विड्विभोजन-
 म् ॥ अचंसकैवलं भुङ्क्तेयः पचत्वा-
 त्मकारणात् । इन्द्रियप्रीतिजनकं

भोज्यम्

भौतिकः

दृष्यापार्कविषय्येदितिलायालि : ॥
 वासंसुधासिनीष्ठहगभिख्यातुरकन्य
 का : । सम्भोज्यातिथिभृत्यांस्रदम्य
 ल्यी : शेषभोजनम् इतिधाज्ञवल्
 क्य : । नभोजनार्थस्त्रीविप्रः कुल
 गोत्रनिवेद्येत् भोजनार्थहितेशं
 सन्वान्तागीत्युच्यतेबुधैरितिमनुः॥
 भोजनप्राप्तम् । पुं० आहारभाजने ॥
 हैमंदीपहरंपात्रं चक्षुष्यं राजतंशु
 चि । कांस्यं बुविप्रदं रम्यं पालाशं क
 चिकारकम् ॥
 भोजपतिः । पुं० कंसामुरे ॥ भोजा
 नांश्चत्रियविशेषाणां पतिः ॥
 भोजपुरम् । न० खनाम्नाप्रसिद्धदेश
 वि० ॥
 भोजयिता । वि० भोजनकारयितरि ॥
 भोगप्रयोजकः । पुं० ईश्वरे ॥
 भोजविद्या । स्त्री० ऐन्द्रजालिकविद्या
 याम् ॥
 भोजाधिपः । पुं० कंसामुरे ॥ भोजा
 नामधिपः ॥
 भोज्यम् । न० भोजनोद्यत्स्य । यत्किं
 बलं जिह्वयाबिलोडानिगीर्यते सूपी
 दनादितस्मिन् । पायसादी ॥ वि
 पयमात्रे भुज्यते । भुज० । पृह-
 लोर्थात् । भोज्यं भक्ष्ये इतिग्र
 तिकषणाभावोनिपातनात् ॥ आ-
 हारादधिकं भोज्यं ब्रह्माण्डविभवे
 पिन ॥ अभ्युदयार्थं प्राणभोजने ॥

स्वाराज्यसत्त्वाज्ययोर्भोगभाक्त्वे ॥
 सोमे ॥
 भोज्यवित् । पुं० सूपकारे ॥ सूपका
 रोहिभोज्यं वस्तुत्वेन जानाति ॥
 भोज्यसम्भवः । पुं० शरीरस्थरसघातौ ॥
 भोज्या । स्त्री० भोजस्वराज्जोगोवापस्थे
 स्त्रियि ॥ क्रौञ्चादिभ्यश्चेत्यत्रभोज्य
 विये० इच्छुक्तेः । प्यडादेशः ।
 प्यडच्चाप् ॥
 भोटः । पुं० भोटार्द्रं । भोटान्ते ॥
 भोटार्द्रः । पुं० खनाम्नाप्रसिद्धदेश-
 विशे० । भोटान्० इ० भा० प्र० ॥
 भोटान्ताः । पुं० देशविशेषे ॥ यथा ।
 काश्मीरन्तुसमारभ्यकामरुपात्तुपदि
 मे । भोटान्तदेशोदेवेशिमानसेगा-
 श्चदक्षिणे ॥
 भोभो । अ० सम्बोधने ॥
 भोलिः । पुं० पञ्जपीवे । उष्ट्रे ॥
 भोः । अ० सम्बोधने । विषादे ॥ प्र
 श्ने ॥ भाति । भा० । वाङ्मलका-
 त्० षोस् ॥
 भौतः । पुं० देवस्य भूतयज्ञे । न०
 भूतसङ्घे । भूतानांसमूहः । भि
 चाद्यत् । वि० भूतसम्बन्धिनि ॥
 भौतिकः । पुं० व्याप्ये ॥ शिथे ॥
 सर्वविशेषे । यथा । अष्टयिकल्पो-
 देवस्यैयं ग्यानिरयमस्तुधाभवति । मा
 नुष्यस्यैकविधः समासतोभौति-
 कः सर्वाः ॥ भौतिकाम्नाष्टसर्ग

भौमायाशा

सुवैतन्योत्कर्षनिष्कर्षतारतम्याभ्या
मूःधोमध्यभावेनचै विध्यम् । य-
था । ऊर्ध्वसत्त्वविशालस्तमोवि-
शालश्चमूलतः सर्गः । मध्यरजो
विशालोब्रह्मादिस्तस्य पर्यन्तः ॥ न०
मुक्तायाम् ॥ त्रि० भूतसम्बन्धिनि ॥
रूपादिपु ॥ चक्षुरादिपु ॥ शरीरा
दिपु ॥

भौती । स्त्री० तम्याम् । राक्षी । रज
न्याम् ।

भौच्यः । पुं० भूतिसुनेः पुत्रे चतुर्द
शमनौ ॥

भौमः । पुं० कुजग्रहे । मङ्गले । नर
कासुरे ॥ अम्बरे । रक्षापुनर्नवाया
म् ॥ न० पानीयविशेषे । भौमम-
न्धोनिगदितं प्रथमं चिद्विधं दुधैः ।
जाह्नखं परमानुषं ततः साधारणं क्र-
मात् ॥ भौमानामभ्रसांप्रायेण ङ
गंप्रातरिष्यते । शीतत्वं निर्मलत्व
च्चयतस्ते पांसुहानुगुणः ॥ त्रि० भू
मिभवे । तले ॥ अन्नमद्यभूमिकार्ये ॥
भूमैरपच्यम् । शिवादित्वाद्दण् ॥
भूमौ भवति शैषिकीण् ॥ भूमैरिद
म् । तस्यै दसिल्यण् ॥

भौमवारः । पुं० पद्मवाराद्यांप्रहा
ध्यायम् ॥

भौमनः । पुं० विश्वकर्मणि ॥

भौमरत्नम् । न० प्रधाषी ॥

भौमायाशा । स्त्री० शैसहस्तीतिवि-

भकुटी

ख्यातायाममायाम् यथा । अमा
वास्यां भवेद्दारायदिभूमिसुतस्य च ।
शैसहस्रफलं दद्यात्स्नानमात्रेण जा-
ह्नवीतिव्यासः ॥

भौमी । स्त्री० सोतायाम् । वानव्या
म् ॥

भौरिकः । पुं० वानकाध्यक्षे ॥ भूरि
णि । सुवर्णेनियुक्तः । तत्रनियुक्त-
इतिठक् ॥

भंशः । पुं० अशः पतने ॥

भंसः । पुं० भंशि ॥

भकुंसः । पुं० स्त्रीविशधारिणि नर्त्त-
के । भुकुंसे ॥ पठपुटेतिदण्डको
क्तभापार्थकुसिधातोश्चुरादिग्रन्ता
देरच् । भुवाकुंसाभापंगमस्य । इ
कोऽस्त्री । इयोगालवस्ये तिसूत्रे । अ
भुकुंसादीनामितिवार्त्तिकस्य-
कारेनेनविधीयतइतिव्याख्याना-
न्तराद् । भकुंसः ॥

भुकुटिः । स्त्री० क्लोधादिनाभुवः कौ
टिल्ये । भुकुट्याम् ॥ कुटकौटि
ल्ये । इगुपधात्कृदिति० इन् ।
भुषाः कुटिः । इकोऽसुखइत्यच्०
अभकुंसादीनामितिवार्त्तिकेनाका
राविधीयते ॥

भकुटी । स्त्री० भकुटी । कुटेरन्नना
त्० ह्रदिकारादितिडोप् ॥ भुषाः
कुटी ॥ इकोऽसुखइतिसूत्रे० अ-
अभकुंसादीनामितिवार्त्तिकस्य०

भ्रमः

भ्रमरच्छली

अकारोनेनविधीयतइत्वर्थादकारः ॥
 भ्रमः । पुं० अम्बुनिर्गमे । प्राकारगृह
 भित्तिषुजलनिर्गमनजाले ॥ कुन्दा
 स्थितिलियर्त्तु ॥ चरख० इ० भा०
 भ्रमणे । भास्वी । मिथ्याज्ञाने । मिथ्या
 मतौ । व्यसनहेतो ॥ माविनश्रत्यऽयं
 भोगोपद्वैतामुत्तरोत्तरम् । साविघ्नाः
 प्रतिबद्धन्तुधन्योस्मात्स्मादितिभ्रमः ॥
 भ्रमणम् । भ्रमुचनवस्त्रानि । भावे
 घञ् ॥ नद्यादावधस्यलस्योर्हनिः
 सरथे ॥ भ्रमन्तिजलान्वनेन । इल
 खं तिघञ् । नोदात्तोपदेशस्येति
 इडाभावः ॥ देहिन्द्रियादाध्यासे ॥
 न्यायमते० भ्रमस्यनामान्तरमप्रमा ।
 भ्रमोद्विविधः । त्रिपर्यासः ० सं-
 शयय । आद्योयथा । देहेचात्मवु
 धिः ० शङ्कादौषीततामतिः ।
 सानिश्चयरुपा । द्वितीयोयथा । किं
 खिन्नरोवा० स्याणुर्वेत्वादिबुधिः ।
 तस्यकारणम् । पित्तदूरत्वमोहभया
 दिनानाविधदोषः । यथा । अप्रमा
 अप्रमाचेत्तन्ज्ञानंद्विविधमुच्यते । त
 च्छून्ये तन्मतिर्यास्यादप्रमासादिरु
 पिता ॥ तत्प्रपञ्चोपिपर्यासः संश
 योपिप्रकीर्तितः । आद्योदेहेचात्म
 बुधिः शङ्कादौषीततामतिः ॥ भवे
 त्त्रिश्चयरुपासासंशयोपपदृश्यते ।
 । किंखिन्नरोवास्याणुर्वेत्वादिबु-
 धिसुसंशयः ॥ तदभावाप्रकारा

धीन्तत्प्रकारातुनिश्चयः । समं
 शयोभवेदाधीरेकवाभावभावयोः
 ॥ साधारणादिधर्मस्यज्ञानंसंशय
 कारणम् । दोषोऽप्रमायाजनकः
 प्रमायास्तुगुणोभवेत् ॥ पित्तदूरत्वा
 दिरूपोदोषो नानाविधः स्मृतः ।
 इ० भा० प० ॥
 भ्रमणम् । न० चनवस्थितौ ॥ गमन
 विशेषे । पर्यटने ॥
 भ्रमणी । स्त्री० कारुण्डिकायाम् ।
 जलौक्यायाम् ॥ अधीशितुः क्रीडा
 व्यायाम् । अधीशितुः क्रीडादौ ॥
 भ्रमल्लुटौ । स्त्री० तृणादिच्छ्वे ॥
 कावार्याम् । जङ्गमकुल्याम् ॥
 भ्रमरः । पुं० क्रीटविशेषे । मधुमे ।
 मधुव्रते । द्विरेके । वसुरीके ॥ वा
 मुके ॥ वेधनप्रसूने । वर्मा० इ०
 भा० ॥ भ्रमति । भ्रमु० । अतिं कर्मि
 भमिबमिदेविवासिन्वसिदिवरः ॥
 भ्रमरकः । पुं० मृगं । मधुलिहि ॥
 गिरिके । बालमूधिके ॥ चूर्णकेशे ।
 अलके । ललाटतन्वितचूर्णकुण्डले
 ॥ जलभ्रमे ॥ भ्रमरद्वय । इवेप्रतिष्ठ
 तावितिकन् ॥ भ्राम्यतिवा । भ्रमु०
 अतिं कर्मोत्परः । स्वार्थेकन् ॥
 भ्रमरक्रीटः । पुं० क्रीटान्वरे । कुष्मा
 री० इ० भा० ॥
 भ्रमरच्छली । स्त्री० लताविशेषे । मृ
 शान्नायाम् ॥ मृच्छलीचकटुका

भ्रमरावली

विक्लादीपनरोचनीति० रा० नि०

भ्रमरप्रियः । पुं० धाराकदम्बे ॥
भ्रमरमारी । स्त्री० मालवदेशप्रसिद्धपु
ष्पहचविशेषे । मांसपुष्पिकायाम् ॥
भ्रमरविलसितम् । न० भ्रमरविलसिता
याम् । भ्रौन्तूनीगः स्याद्भ्रमरविल
सितम् ॥

भ्रमरविलसिता । स्त्री० चिष्टुप् ११
छन्दः प्रभेदे ॥ यथा । मोगीनौगो
भ्रमरविलसिता ॥ य० सुगधेना
नंपरिहरनचिरात्ताम्रखन्ते सफल
यतुहरिः । फुल्लावलीभ्रमरविलसि
ताभावेभीभांफलयतिक्लिमुताम् ॥

भ्रमरा । स्त्री० भ्रमरच्छलाम् ॥
भ्रमरातिथिः । पुं० चम्पके ॥
भ्रमरानन्दः । पुं० बकुले । अतिमुक्त
के ॥ रक्ताम्बाने ॥

भ्रमरालकः । पुं० भ्रमरके । कुसुले ।
ललाटस्थितपूर्वकुन्तले ॥

भ्रमरावलिका । स्त्री० भ्रमरायल्याम् ॥
भ्रमरावली । स्त्री० अतिशर्करीप्रभेदे ॥
भुवसद्गतगद्गसुवर्णलसद्वलया० कर
पुष्पसुगन्धवरीरसनाकचिरा । कन
कद्वयनूपुरचारुतराजयतिभ्रमराव-
लिकाभुजगाधिपटुर्लखिता ॥ यथा
। सखिसम्प्रतिकम्प्रतिमौनमिर्देवि
हितम् । मदनैरधनुः सगरंसुकरे
निहितम् । नतिगानिभिकिषनमा
निनिमानकथा० रतिनायकगायक

भ्राजिष्णुः

दुः खमुपैतिष्टया ॥

भ्रमरिका । स्त्री० बालानांक्रीडाविशे
षे ॥ वेनभूरपिभ्रमतीक्ष्णभाति । भा
जीमाजी० इ० भा० ॥

भ्रमरी । स्त्री० भ्रमरदोषिणित् । भौरी०
इ० भा० ॥ घटपद्याम् ॥ जतुका
याम् ॥ पुचदाल्याम् ॥ भ्रासर्थाः स्थाने ॥

भ्रमरेष्टः । पुं० श्वोनाकप्रभेदे ॥

भ्रमरेष्टा । स्त्री० भूमिजम्बूम् । भाग्याम् ॥

भ्रमरोत्सवा । स्त्री० माधव्यालतायाम् ॥

भ्रभासक्तः । पुं० शस्तमार्जके ॥

भ्रमिः । स्त्री० भ्रमणे ॥ जलनिः

सरणमार्गे ॥ यन्त्रविशेषे ॥ भ्रमण

म् । भ्रमु० । द्रवकृष्यादिभ्यः ॥

भ्रमेः सम्प्रसारणश्चेतीन् । वाङ्

लकात् सम्प्रसारणाभावः ॥

भ्रमितः । चि० घूर्णिते । भ्रसर्णका
रिते ॥

भ्रमी । चि० भ्रमविशिष्टे ॥

भ्रष्टः । चि० गलिते । च्युते । हस्ता

दितः पतिते ॥ अर्वाद्भ्रष्टातीर्थ

यावान्तुगच्छेत्सत्त्वाद्भ्रष्टोरौरव्ये

त्रजेच्च । योगभ्रष्टः सत्त्वधृतिश्चग

च्छेदराज्याद्भ्रष्टोमृगवर्षाश्चैत्रजेच्च ॥

भ्राजः । पुं० कात्यायनप्रथोतेशोके ॥

भ्राजानामश्लोकाद्भ्रतिमशभाष्यम् ॥

भ्राजकम् । न० पिप्पे ॥

भ्राजमानः । चि० दीप्यमाने ॥

भ्राजिष्णुः । चि० अलङ्कारादिनादी

भाहवल :

मियुक्ते ॥ दौमिशालिनि । विभा
 लि ॥ भाजते । तच्छीलः । भाज
 दीप्तौ । भुवश्चेतिचकारात् ० भाजं
 रपिद्वष्णुच् ॥ स्वप्रकाशचिद्रूपे ॥
 भाता । पुं० सहोदरे ॥ भावते० वि
 भर्तिवा । भाजृ हुभृज् ० । वा ।
 नमृनेष्टृत्वष्टृष्टोष्टपोष्टभाहवामाह
 पिहृदुहृह । इतिसाधुः ।
 भातरौ । पुं० २०० सहोक्त्याभाहवम
 गिन्योः । भाताचस्वसाच । भा
 हपुचौस्वष्टुहृहभ्यामित्वेकशेषः ।
 स्वसाचभाताचेतिवा ॥
 भाहकम् । चि० भातुरागतेधनादौ
 ॥ षट्ठञ् ॥ डीपि० भाहकी ॥
 भाहयोग्ये ॥
 भाहजः । पुं० भाहपुत्रे ॥ भातुजात
 । पञ्चम्यामित्ठः ॥
 भाहजा । स्त्री० भातुपुत्र्याम् । भाची
 यायाम् ॥ टाप् ॥
 भाहजाया । स्त्री० भाहपत्न्याम् ।
 प्रजायत्याम् ॥ भातुः जाया ॥
 भाहपत्नी । स्त्री० प्रजायत्याम् ॥ भा
 तापरितीयस्याहृतिविषष्टि० नित्वंस
 पत्न्याद्विजिति० भाहपतिशब्दस्य
 नान्तादिशि० षट्ठेभ्यङ्गलिङीप् ॥
 भाहपुत्रः । पुं० भाहजे ॥
 भाहभगिन्यौ । स्त्री० भाचोः ॥ भा
 ताचभगिनीच ॥
 भाहवलः । चि० भाहमति ॥ भा

भ्रान्तिदर्शनम्

ताऽस्यास्ति । धन्व्यभ्योपिदृश्यतइ
 ति० यलच् । संज्ञामित्यनुहृष्टेर्वल
 इतिनदीर्घः ॥
 भ्राहव्यः । पुं० भ्राह्मपुत्रे ॥ भ्रातु
 रपत्यम् । भ्रातुर्व्यञ्च ॥ शची ॥
 व्यन्सपत्ने ॥
 भ्राह्मश्वशुरः । पुं० पतिव्यष्टभ्रात
 रि । जेठ० भाशुर० इ० भा० ॥
 भ्राह्मस्थानम् । न० सहोदरगृहे ॥ लग्ना
 चतृतीयभवने ॥ भ्रातुः स्थानम् ॥
 भ्राचीयः । पुं० भ्राह्मजे ॥ भ्रातुरपत्य
 म् । भ्रातुर्व्यञ्चेति० चाष्टः ॥
 भ्रान्तः । पुं० मत्तद्विमे ॥ राजधुसू
 रे ॥ न० भ्रमणे ॥ चि० भ्रान्ति
 ते ॥ भ्रान्तिमापन्ने ॥ अद्वितीयं-
 ब्रह्मतत्त्वं न जानन्ति यदातदा । भ्रा
 न्ताएवाखिलास्ते सांक्ष्यमुक्तिः का
 वासुधन् ॥ भ्रमेः कर्त्तरिक्तः ।
 अनुनासिकस्यक्षिभक्तोः कृडिति०
 इ० दीर्घः ॥
 भ्रान्तिः । स्त्री० भ्रमे । मिथ्यामतौ
 । अतस्मिंतज्ज्ञाने ॥ युक्तिहीनप्र
 काशत्वाद्भ्रान्तिर्नैष्टित्तज्ज्ञानम् ।
 यदिस्याल्लक्षणं किञ्चिद्भ्रान्तिरेषन-
 सिध्यति ॥ भ्रान्तिभाजिभवतिक्वचि
 धेकः ॥ भ्रमणे । अनवस्थितौ ।
 भ्रमणम् । भ्रमु० । ज्ञान् । अनुना
 सिकस्येतिदीर्घः ।
 भ्रान्तिदर्शनम् । न० असाधनेसाधनत्व

भ्रामरः

बुधौ ॥ साधनेष्यसाधनत्वबुधौ ॥
भान्यादर्शनम् ॥ श्रुतिकायारणत
वद्विपर्ययज्ञाने ॥

भ्रान्तिमान् । त्रि० भ्रान्तिविशिष्टे ॥
भ्रान्तिरस्वाप्ति । मतुप् ॥ डौपि०
भ्रान्तिमती ॥ पुं० अलङ्कारविशेषे
॥ भ्रान्तिमानन्यसंबिधत्तुल्यदर्श-
ने । तदिति० अन्यदपाकरणिकंनि
र्दिश्यते० तेनसमानमर्थ्यादिहप्रा-
करणिकमाश्रीयते । तस्यतथावि-
धल्लहटौसत्यांयदप्राकरणिकतया-
संबेदनम्०सम्भ्रान्तिमान् । नर्षेधरू-
पकम्प्रथमातिशयोक्तिर्वा०तत्रवस्तु-
तीभ्रमस्त्राभावात् । इहचार्यानुगम-
नेनसंज्ञायाः प्रवृत्ते स्तल्लस्यष्टमेव
प्रतिपन्नत्वात् । उदाहरणम् । कपा-
लंभाज्जारः पथवृत्तिकराज्जे दिशशि-
नस्तकृच्छिद्रप्रोतान्विसमितिकरी
सद्बलयतिःरतान्तं तल्पस्यान्हरति
वनिताप्यंशुकमितिप्रभामसचन्द्रो
जगदिदमहोविज्ञयति ॥

भ्रान्तिहरः । पुं० भ्रान्तिणि ॥ त्रि०
भ्रमनाशके ॥

भ्रामकः । पुं० लभ्युक्तेः । फीरौ ॥
धूर्त्ते ॥ सूर्यावर्त्ते ॥ अग्नप्रसेदे ।
चुम्बक० इ० भा० प्र० ॥ त्रि० भ्र-
मजनके ॥

भ्रामरः । पुं० चुम्बक० इ० प्र० पा-
पाणे । भ्रामके ॥ न० शुकवर्णे म

भ्रुकुंसः

धुनि ॥ भ्रमरैः कृतम् । चुद्राभ्रम-
रेत्वादिनाऽञ् ॥ किञ्चित्सूक्ष्मैः प्र-
सिद्धेभ्यः षट्पदेभ्यो लिभिश्चितम्
। निर्मलंस्फटिकाभयत्तन्मधुभ्राम-
रंस्मृतम् ॥ भ्रामरंरक्तपित्तघ्नंमूत्र-
जाड्याकरंशुभ्र । स्वादुपाकसमिष्य-
न्दिविशेषात्पिच्छिलंदिमम् ॥ रत-
वभ्रान्तरे । यथा । तत्कटिंसमधि-
रुद्धवल्गुभः स्वादुषादिपशुसंस्थि-
तिस्थितः । चक्रवर्द्धमतिकुञ्चित-
त्रिकोभ्रामरंनिगदितंसमुद्यतम् ॥
नृत्वविशेषे । रासे । मगडलनृत्वे
। हलौसे ॥ त्रि० भ्रमरसम्बन्धिनि ॥
अण् ॥

भ्रामरौ । त्रि० अपस्मारिणि ॥ इति
कुल्लुकभट्टः ॥

भ्रामरो । स्त्रो० पार्थत्याम् ॥

भ्रानितः । त्रि० आचूर्णिते ॥

भ्रोष्टः । पुं० भर्जनपात्रे । अम्बरीषे ।
भडसां० इ० भाड० इ० भा० ॥
भृञ्ज्यतेऽत्र । भृञ्जपाके । भृञ्जि
गमिनमिहनिविश्यशांष्टद्विद्येति० इ-
न० हृञ्जि ॥

भ्रियमाणः । पुं० पीष्यमाणे ॥

भ्रुकुंसः । पुं० भ्रुकुंसे ॥ भ्रुकुंसे । स्त्री
वेशधारिणिनर्त्तके । नचनिजा०
इ० भा० ॥ भ्रुवाकुंसीभाषणमस्य
। इकोद्बुद्धोऽडरीगालवस्य तिमूचे०
प्रयद्गुप्रडभाविनाम व्ययानाञ्चेति ॥

भ्रुकुटि :

वक्तव्यमितिनिधे धोत्तरपठितेन ।
 यभ्रुकुंसादीनामिति वक्तव्यमिति
 वाचिकेन तन्निर्घे धाद्भ्रस्रः ॥ एवं
 भ्रुकुटिशब्दे पिवोध्यम् ॥

भ्रुकुटिः । स्त्री० भ्रुकुटी । भ्रुकुव्या
 म् । क्रोधादिनाललाटसङ्कोचने ॥
 कुटे रिगुपधात्किद्वितीन् । भ्रुवीः
 कुटिः । भ्रुकुंसादीनामिति ॥

भ्रुकुटी । स्त्री० भ्रुकुटी । भ्रुवीः
 कौटिल्ये ॥ कुटे रिगुपधाद्वितीन् ।
 कृदिकारादितिङ्गीप् । भ्रुवीः
 कुटी ॥ यभ्रुकुंसादीनामिति वा
 चिकेन तन्निर्घे धाद्भ्रस्रः ॥

भ्रुः । स्त्री० नेत्रीपरिभागस्य रोमराज्यां
 चिल्लिकायाम् । भ्रु० इ० भा० ॥
 भ्रुम० । भ्रुमेद्यङ् । टिलोपः ॥ यदा ।
 भ्रमति । भ्रुमचलने । भ्रुमेद्यङ् ।
 ॥ यदा । भ्राम्यति । छिप् । ऊह
 सादीनामिति० गमः । क्वाचित्च
 वाचिकेन० मलोपजङ्घादेशः ॥

भ्रुकुंसाः । पुं० भ्रुकुंसे । भ्रुकुंसे
 । नचनिजा० इ० भा० ॥ भाषणा
 र्थकचुरादिस्थानात् कुंसे रेरच् ।
 भ्रुवाकुंसीभाषणमस्य । इकोङ्गस्त्री
 ऽङ्गोगालवस्त्री तिस्रुचे० इयङ् । वङ्
 भाविनाम० दानाञ्चनेति वाचिकेन
 द्भ्रस्रः । नर्घे धः ॥

भ्रुकुटिः । स्त्री० भ्रुकुव्याम् ॥ भ्रुवीः
 कुटिः । इयङ् । वङ् भाविनामिति

भ्रूणहत्वम्

निर्घे धाद्भ्रस्रो न भवति ॥

भ्रुकुटी । स्त्री० भ्रुकुव्याम् । भ्रुकुटी
 ॥ कुटे रिगुपधाद्वितीन् । कृदिका
 रादितिङ्गीप् । भ्रुवीः कुटी ।
 इयङ् । वङ् भाविनामितिङ्गस्य नि
 र्घे धः ॥

भ्रूणः । पुं० स्त्रीगर्भे । उदरस्य जन्तौ
 ॥ डिभिः । अर्भके ॥ गर्भे ष्याम्
 ॥ श्रोत्रियदिजे ॥ भ्रूण्यते । भ्रूण
 षाशाविशङ्कयोः । घञ् ॥

भ्रूणहत्या । स्त्री० गर्भस्थवालकहन
 ने ॥ यथा । त्रिविधा हतं यं न नकरी
 तित्ततुर्धकम् । कुलानि पातयेत्स
 मभ्रूणहत्याव्रतश्चरेत् ॥

भ्रूणहा । त्रि० गर्भस्थवालकहन्तरि
 ॥ भ्रूणं हतवान् । हन्० । ब्रह्म
 भ्रूणहर्षेणु छिप् ॥ ब्रह्महर्षिण ॥
 भ्रूणहा० परिष्ठत्राह्मणहन्तीच्यत
 इति व्याख्यानात् ॥

भ्रूभङ्गः । पुं० भ्रूविक्षीपे । भ्रुवः
 कौटिल्ये ॥ भ्रूपोभङ्गः ॥

भ्रूषः । पुं० अश्वः पार्श्वे । यद्योपि
 तात्० भ्रूषे ॥ भ्रूषणम् । भ्रूषण
 लने । घञ् ॥ चलने ॥

भ्रूपथम् । न० चलने ॥

भ्रूणहत्वम् । न० भ्रूणहोभाषे ॥
 घञ् । दाहिडनायनेति निपातना
 तकारादेशः ॥

मकारन्दः

मः । पुं० मकारे ॥ यमे ॥ समये ॥
विषे ॥ मधुसूदने ॥ चन्द्रशिखरे
। शम्भौ ॥ ब्रह्मणि ॥ चन्द्रमसि ॥
मन्त्रे ॥ मङ्गले ॥ विगुरौ ०५५५० ॥
मंहिष्ठः । वि० महनीये । पूजनी
ये ॥

मकारः । पुं० नक्त्रे । यादः प्रभेदे
। मगर० इतिभाषाप्रसिद्धे ० भ
षाणांमध्ये भगवद्विभूतौ ॥ निधि
प्रभेदे ॥ दशमरागी । आकीकिरे
॥ कृष्णाति । कृष्टिसायाम् । पत्रा
द्यच् । मनुष्याणांकरः । पृषोदरा
दिः ॥ यदा । मङ्कते । मकिमण्ड
ने । अच् । आगमशास्त्रस्यानिच्च
स्वानुम् । मकराति । रादाने
। आतोनुपेतिकः ॥ दर्पणेऽप्यु
क्तः सारस्वतकोपे ॥ अर्हद्भु
जे ॥

मकरकुण्डलम् । न० मकराकृतिक-
णाभरणे ॥

मकरकेतनः । पुं० कामदेवे ॥ मकरः
केतनं यस्य सः ॥

मकरधुजः । पुं० कंदर्पे । अग्रे ॥
मकरीनक्त्रोधुजोयस्य सः ॥ रससि
न्दूरविशेषे । चन्द्रोदये ॥ तत्कार
णप्रकारोन्मत्तरसिन्दूरचिन्तामणौ ॥

मकारन्दः । पुं० पुष्पसि ॥ मकारमपि
द्यति ॥ कामजनकध्यात् । दोषवग्न
ण्डने । आतोनुपेतिकः । पृषोड-

मकुटम्

रादिः ॥ यदा । मकरमप्यन्दति ।
अदिवन्धने । कर्मस्थान् । शकन्
ध्वादिः ॥ कुन्दपुष्पवत्त्वे ॥ न० कि
ञ्चलत्वे ॥

मकरमुखी । स्त्री० प्रयात्याम् । पय
सः पदव्याम् ॥

मकरन्दवतो । स्त्री० कृष्णहन्तायाम् ।

पाटलापुष्पे ॥ मधुविशिष्टायाम् ॥

मकरव्यूहः । पुं० मकराकृतितवत्सै
न्यविन्यासे ॥ बराहव्यूहविपर्यये-
ण मकरव्यूहो भवति । तैनाऽपि पश्चा
त्तोभयत्रभयेसतिगच्छेत् ॥

मकाराकारः । पुं० समुद्रे ॥ मकाराणा
माकारः ॥

मकाराकारः । पुं० महाकरञ्जे । य-
द्भ्यश्चे ॥

मकाराक्षः । पुं० समुद्रे ॥ कागदेवि ॥

मकाराधिपः । पुं० शनियुते ॥ मकर
स्थराशिविशेषस्य अधिपः ॥

मकारालयः । पुं० अक्षौ ॥ मकाराणां
मफरोपलक्षितानां जलक्षणां नामा-
लयः ॥

मकरी । पुं० समुद्रे ॥ मकाराः सन्त्य
स्मिन् । अतद्विनिठनाक्षिति० उ-
निः ॥

मकुटम् । न० मुकुटे । किरीटे ॥ म
द्वरैऽपीनवा । मकि० । वाचुलका
दुष्टः । आगमशास्त्रानिश्चात्पत्र-
नुम् ॥

मकेश्वर :

मकुतिः । स्त्री० शूद्रशासने ॥
 मकुरः । पुं० सुकुरे । द्रुपंथे ॥ वकु
 लद्रुमे ॥ कुलालदण्डे ॥ कौरके ॥
 मङ्गते । मकि० । मकुरददुरावि-
 तिसाधुः ॥
 मकुलः । पुं० न० सुकुले ॥ वकुलद्रु-
 मे ॥
 मकुष्ठः । पुं० वनमुद्गे । मौठ० इ० प्र०
 त्रौष्टिविशिष्ये ॥ मकुष्ठोवातलोया-
 शीकफपित्तहरोलघुः । वांतिनि-
 न्मधुरः पाकेहृन्मिक्तञ्चूरनाशनः ॥
 वि० मंथरे ॥
 मकुष्ठकः । पुं० वनमुद्गे । मयुष्ठके ।
 मकुष्ठे ॥ मङ्गते० मङ्क्यतेया । म
 कि० । बाहुलजादुर्नुमभावश्च ।
 तिष्ठति । षा० । कुन् । मकुञ्चा-
 सौख्यकश्च । पूर्वपदादितिषः ॥
 मकुलकः । पुं० सुकुलके । लघु
 दन्वामोषधौ ॥ मङ्गते । मकि० ।
 खञ्जपिञ्जादिभ्यञ्जरोलचाविति०-
 पिञ्जादिच्चाटूलच् । सार्धेशान् ॥
 मकुलः । पुं० शूलरोगविशिष्ये ॥ य
 था । सूतायाश्चिरोवस्तिशूलमङ्ग
 खसञ्चितम् । यवक्षारं पिबेत्तत्र-
 मसुनीशोदकेनवा ।
 मका । स्त्री० खुराशामभिधे देशे ॥
 मकुलम् । न० शिलाजतुनि ॥
 मकेश्वरः । पुं०) खुराशानदेशस्थे
 मकेश्वरः । पुं०) शिवे ॥

मखान्नम्

मकोलः । पुं० शिलाधाती । सितो
 पले । मकोल० खडियामाटी० गो
 लू० इ० भा० ॥
 मखः । पुं० खदोषाच्छादन ॥
 मखवीर्यः । पुं० पियालवृक्षे ॥
 मखिका । स्त्री० कौटविशिष्ये । म
 न्धलोलुपायाम् । यमनीयायाम्
 । मखी० इ० भा० ॥ मशति ।
 मशशब्दरोपकृतेश्च । हनिमशिभ्यां
 सिकन् ॥ मखतिवा । मखरोपस
 ह्वाते । कुन्० खलुषा ॥
 मखिकामलम् । न० सिक्वके ॥
 मखीका । स्त्री० मखिकायाम् ॥
 मखः । पुं० यज्ञे ॥ मखन्तिदेवायत्र
 जनेनवा । मखेती । हलश्चेति०
 घञ् । संज्ञापूर्वकत्वात्तद्धिः ॥
 यज्ञात्तच्चिदपवादविषयेषु स्वर्गामि
 निविशते० इतिघञ्विषयेपिपुंसी
 तिषः ॥ यदा । मङ्गते । मह० ।
 नहिर्होपश्च० महेष्टे तिस्रोहलोपश्च
 मखधाता । पुं० श्रीरामचन्द्रे ॥ मखा
 नांघाता ॥
 मखवङ्गिः । पुं० प्रथीते । यज्ञान्नी ।
 मखानलः । पुं० महावीरे । यज्ञा
 न्नी ॥
 मखान्नम् । न० पद्मनीवाम् । पानी
 यफले । मखाना० इ० भा० ॥
 मखान्नपद्मशीजस्यगुणैस्त्वत्थं विनि-
 र्दिशत् ॥

मघ :

मखासुहृत् । पुं० शिवे । मखस्यदक्ष
 यज्ञस्त्रयमुहृत्० शब्दः ॥
 मगथः । पुं० चिगुरौ०ऽऽऽः ॥
 मगधः । पुं० वन्दिनि ॥ मगधे ।
 वंशपरम्पराशंसके ॥ मगध्यति० या
 चते । मगधपरिवेष्टने । कण्ठ्यादिर्य
 गन्तः । अच् । यस्यहलवृत्तियलोपः
 ॥ मगधाः । पुं० भूमि ० कौकटदेशे
 ॥ यथा । व्यासेश्वरंसमारभ्यतप्तकु
 र्ण्डान्ताकं शिवे । मगधाभ्योमहादेशी
 याचार्यांनहिदुष्यति ॥ दक्षोत्तरक्र
 मेथैवक्रमात्कौकटमागधौ ॥ मगधा
 नांनिवासोजनपदः ० मगधाः ।
 निवासोऽथोजनपदेलुप । लुपियुक्त
 वद्भावः ॥
 मगधा । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥
 मगधेश्वरः । पुं० जरासन्धनृपे । म
 गधदेशाधिपमात्रे ॥ मगधानांदेश
 विशेषाणामौश्वरः ॥
 मगधोजवः । वि० मगधदेशजाति ॥
 मगधोद्भव । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥ मग
 धो लहवोयस्य ॥
 मग्नः । वि० जलान्तः प्रविष्टे । आ
 मुते । स्नाते ॥ मज्जति । टु मसृजो
 शुडी । क्तः । षोदितद्येति० निष्ठा
 नत्वम् । तस्यासिद्धत्वात्० स्त्रोरिति
 सलोपः । धीः कुः ॥
 मघः । पुं० क्षीपान्तरे ॥ देशान्तरे । म
 ग्नामकम्नि स्थाने ॥ न० पुष्प

महुर :

विशेषे ॥
 मघवा । पुं० इन्द्रे । शक्रे ॥ मघ्यतेपू
 ज्यते । महपूजाग्राम् । श्वन्नृशन्
 पूषन्लोहत्रिखादिना० कनिन् । कवि
 रितिमनोरमायांस्पुटम् ॥ निपा
 तनात्० इत्यधोवुगागमस्य । मघवा
 नौ० मघवानः ॥ मघवावहुलमिति
 मितिचादेशपक्षेतु० मघवान्मघ
 वन्तौ० मघवन्तः ० इत्यादिवो
 ध्यम् ॥ जिनानांद्वादशचक्रवर्त्तन्त
 र्गतचक्रवर्त्तिविशेषे ॥
 मघवतो । स्त्री० इन्द्राग्र्याम् ॥
 मघा । स्त्री० दशमनवर्षे ॥ अचजात
 स्वकलं यथा । कठोरचित्तः पितृमातृ
 भक्तस्त्रीव्रतभावस्त्वनवद्यविद्याः खं
 ज्जन्मभयस्यमघाऽनवः स्यान्मतिः
 सदारान्तिविनाशदत्ता ॥ बहुवचना
 न्तोप्यददृश्यते ॥ यथा नक्षोदकीनवा
 न्ने चरुप्रच्छादनेतथा । पितरः स
 हयन्त्वद्यमघकासुमघासुचेति ॥ म
 घायांपिरुडदानेनष्टेष्ठपुत्रोविनश्य
 तीत्येकवचनान्तोपि ॥ धीपधकिशि
 धे ॥
 मघाभवः । पुं० शक्रायज्ञे ॥
 मघाभूः । पुं० शक्रचार्ये ॥
 मघी स्त्री० धान्यविशेषे ।
 मघोनी । स्त्री० इन्द्राग्र्याम् ॥
 महुरः । पुं० दर्पणे । मुकुरे । महते
 मकि० । पाहुलकाटुरच् ॥

मङ्गल :

मङ्गलः । चि० शठे ॥ मङ्गले । मङ्गि०

। वङ्क्रादिच्वात्साधुः ॥

मङ्गलम् । न० जङ्घात्राणे ॥ इति
हारावली ॥मङ्गलु । अ० शीघ्रे ॥ मङ्गार्थे । म-
ञ्जयि । टुमस्त्रीशुद्धौ । वाङ्मुलका
म् । मङ्गलिनशोरितितुम् । स्त्री
रितिसलीपः ॥मङ्गलुश्चम् । न० जङ्घात्राणे ॥ इति
त्रिकाण्डशेषः ॥मङ्गलः । पुं० नीमस्तके ॥ मङ्गलि । म-
गिसर्पणे । यथायध् ।मङ्गलः । पुं० अद्भारके । कुक्षी । तृती
ययङ् । अस्वधारेजातस्वफलं यथा ।
उग्रः प्रतापीक्षितपोलमन्तोरणप्रि
योवक्रवचाः सरोपः । सत्वान्वि-
तः शरणाप्रथेताकुलस्यशरैप्रभ-
वोमनुष्यः ॥ न० कल्याणे ॥ सर्वा-
र्थरक्षणे ॥ अगर्हिताभिप्रेतार्थसि-
द्धौ ॥ यत्खलु क्रियमाणमेवमनः
प्रह्लादनसमीहितसाधनक्षतनाङ्ग-
लमुच्यतइतिव्याख्याकाराः ॥ आ-
शौर्नमस्क्रियावन्मुनिर्दोषोवापित
म् । अमिष्पालहारिकोक्तः काव्या
दिमुखे क्रियमाणे ॥ यथाहभगवा-
न्भाष्यकारः । मङ्गलादीनिमङ्गल
मध्यानिमङ्गलान्तानिशास्त्रादिप्रय-
न्ते धीरपुरुषाग्नायुष्मत्पुरुषाणिष-
भवन्तिअप्ये तारस्यप्रवक्तारोभवन्ती-

मङ्गलच्छायः

तिमङ्गलानुष्ठानप्रयोजनानि । प्रग-
स्ताचरणनिश्चमप्रशस्तयिष्यन्मम् ।
एतदिमङ्गलं प्रोक्तमपिभिसत्त्वदर्शि-
भिः ॥ लोकेऽस्मिन्मङ्गलान्यष्टी-
व्राह्मणोगौडताशनः । हिरण्यस
पिरादिच्छापोराजातथाष्टमः ॥
एतानिसततं पश्येन्नोर्षेदर्यादिना
यजेत् । प्रदक्षिणन्तुकुर्वीततथाचा-
युर्नहीयते ॥ अथिच । रोचनं चन्द-
नं हेममृदङ्गदर्पणं मणिम् । गुरुम-
ग्निं तयामूर्ध्वं प्रातः पश्येत्सदाधु-
धः ॥ मङ्गलि० दुरदृष्टमनेन । मणि
सर्पणेः गतीवा । मङ्गलच ॥ अ-
शुभानिनिराचष्टे तनोतिशुभसन्तति
म् । स्मृतिमार्चणयत्पुंसां त्रिपुत्र-
न्मङ्गलं विदुरिति विष्णुपुराणम् ।
चि० कल्याणवति ॥मङ्गलच्छायम् । न० मेपराशौ । दक्षि-
कराशौ ॥ मङ्गलस्यदृष्टतृतीययष्टस्य
एम् ॥मङ्गलचगिड्या । स्त्री०) दुर्गायाम् ।
मङ्गलचण्डौ । स्त्री०) यथा । प्रधा-
नांशस्वरूपाचदेवीमङ्गलचगिड्या
। प्रह्लातेर्मुग्धसम्भूतासर्व्वमङ्गल
दासदा । सृष्टीमङ्गलरूपाचसंज्ञा
रेकोपहृषिणी । तेनमङ्गलचगण्डो
सापदिष्टतैः परिकीर्तिततिभागव-
तम् ॥

मङ्गलच्छायः । पुं० प्रचष्टर्षे ॥

मङ्गल्यः

मङ्गलपाठकः । पुं० स्तुतिपाठके ।
वन्दिनि ॥

मङ्गलप्रदा । पुं० दुर्गायाम् ॥ हरि
द्रायामितिकक्षित् ॥ चि० मङ्गल
दात्तरि ॥

मङ्गलप्रस्थः । पुं० भारतवर्षस्वपर्व
तान्तरे ॥

मङ्गलमालिका । स्त्री० सजोभेदे ॥
मङ्गलायामालिका ॥

मङ्गलाः स्त्री० उमायाम् । काच्या
यन्याम् ॥ गयायामङ्गलास्मृते-
तिदेवीगीता ॥ सितदूर्वायाम् ॥
साध्याम् ॥ करज्जभेदे ॥ हरिद्रा
याम् ॥ नीलदूर्वायाम् ॥ वृत्ताह-
न्याहविशेषे ।

मङ्गलाशुभ । न० अशुभचतुष्टयाना-
गताशुभविशेषे ॥ यथा । मङ्ग-
ल्यामश्लिक्तागन्यामङ्गलाशुभवाच
काः । मङ्गल्यागु रुशिशिराग-
न्याख्यायोगवाहिका ॥

मङ्गलाचरणम् । न० गन्यादारक्षे
मङ्गलकरणे ॥ मङ्गलाचरण-
शिष्टाचारात्फलदर्शनाच्छ्रुतितथा
वश्यं कर्तव्यमित्याहृत्याख्याकाराः ॥

मङ्गलारुहा । स्त्री० दूर्वायाम् ॥

मङ्गलिकाक्षीरणम् । न० असाहस्य
कथायाम् ॥

मङ्गल्यः । पुं० वायसाणायाम् ॥ अ
श्रवत्ये ॥ विख्ये ॥ मसूरके जीर

मचर्चिका

के ॥ नारिकेलि । कपिल्वे ॥ री
ठाकरङ्गे ॥ न० दध्नि ॥ चन्दने
॥ मङ्गलाशुभे ॥ सिन्दूरे ॥
स्वर्णे ॥ चि० शिवकरे ॥ रुचिरे
॥ साधौ ॥ मङ्गलसाधुः । तत्र
साधुरितियत् ॥

मङ्गल्यकः । पुं० मसूरे ॥ स्वार्थे
कन् ॥

मङ्गल्यकुसुमा । स्त्री० शङ्खपुष्प्याम्
॥ मङ्गल्यानिकुसुमान्वयाः ॥

मङ्गल्यनामधेया । स्त्री० जोवन्त्याम्
। शाक्येष्टायाम् ॥

मङ्गल्या । स्त्री० मल्लिगन्ध्यशुभे ॥
शय्याम् ॥ अधः पुष्प्याम् ॥ मि
स्याम् ॥ शृङ्गवचायाम् ॥ रोचना

याम् । प्रियङ्गुव्याम् ॥ शङ्खपुष्-
प्याम् । माषपण्याम् ॥ जीवन्त्या

म् ॥ ऋविनामौषधी ॥ वचाया
म् ॥ हरिद्रायाम् ॥ चीडायाम् ॥

दूर्वायाम् ॥ मङ्गलसाधुः । त
त्रसाधुरितियत् ॥ गौर्याम् । शि

वायाम् । भवान्याम् ॥ शोभना
निचर्चानिन्यादिधीदृते हरि । भ

क्तानामार्तिहरणीमङ्गल्याते नसा
स्मृता ॥

मङ्गिनी । स्त्री० नादि । नौकाया
म् ॥

मचर्चिका । स्त्री० प्रणखे ॥ मंथं
भुञ्चति । चर्चप्रथयने । गवु

मञ्जसमुद्भवम्

मञ्जरौ

त् ॥ यथा । प्रशस्तोवाह्वयः ॥
 प्राज्ञायमत्रिंकारुटिशब्दात् ॥
 प्रशंसावचनैश्चेत्तिसमासः ॥

मञ्जः । पुं० मत्स्ये ॥

मञ्जका । स्त्री० मञ्जायाम् ॥ मञ्जै
 वस्त्रार्थकः ॥

मञ्जकृत् । न० अस्थिनि ॥

मञ्जा । पुं० वृक्षसारे । वृक्षादेरुत्तम

स्थिरभागे ॥ फलमञ्जगुणाद्यथा ।

यस्ययस्यफलस्यैववीर्यंभवतियादृ
 शम् । तस्यतस्यैववीर्येणमञ्जान

मपिनिर्दिशितम् ॥ अस्थिमध्यगतं

धातौ । अस्थिसारे ॥ मञ्जस्वरूप

माह । अस्थियत्स्वामिनापकांत

स्यसारोद्भवोघनः । यः स्यैदवत्

पृथग्भूतः समञ्जोऽप्यभिधीयते ॥

स्थानन्तु । स्वन्नास्थिपुविशेषेण

मञ्जात्स्वभ्यन्तरेस्थितः । इति ॥

अण्यगुणाद्यथा । बलशुक्लरसश्चेन्न

भेदीमञ्जविवर्धनः । मञ्जाविशि

पतोऽस्थिनाशालकृत्स्नैर्हर्नरितः

॥ मञ्जत्वस्थिपु । टु, मस्जोऽशुद्धौ

। अजन्त्र, चित्रितिसाधुः ॥ शिरोऽस्थि

मध्येपिठितस्त्रैर्हृ । मन्तिष्के ॥

मञ्जानम् । न० स्ताने ॥ मञ्जत्वनेन ।

टु, मस्जौ । यद्गुलमन्त्रचापीति

युक् ॥ मञ्जायानितिशब्दचन्द्रि

का ॥

मञ्जसमुद्भवम् । न० वीजं । शुक्लं ।

मञ्जसम्भवः । पुं० शुक्ले ॥

मञ्जा । स्त्री० वृक्षसारे । अस्थिगत

धातौ ॥ मञ्जतेः पचाद्यजन्ताद्

टाप् । मञ्जोक्तामञ्जयासहेति०

दिरूपः ॥

मञ्जलाजः । पुं० भूमिधगुग्गुली ॥

मञ्ज्वारसः । पुं० शुक्ले ॥

मञ्ज्वारसम् । न० जातीफले ॥

मञ्ज्विका । स्त्री० मञ्जकायाम् ॥

मञ्जः । पुं० खट्वायाम् ॥ कर्णवृंशि

। मांशांमांशां इ०भा० ॥ उद्धम

गडपविशेषे ॥ दीलायमानं गोवि

न्दंमञ्जस्यंमधुसूदनम् । रथस्थंवा

मनंइष्ट्वापुनर्जन्मनविद्यतेइति

पुराणम् ॥ मञ्जते । मञ्जिधारणो

च्छायपूजनेपु पचाद्यच् ॥

मञ्जकः । पुं० इन्द्रकीपे । उच्चमगड

पे ॥ श्वट्टायाम् ॥

मञ्जशाथयः । पुं० मत्स्ये ॥

मञ्जमगडपः । पुं० शश्वरचार्यकुटीरे

। सुद्रङ्गे ॥

मञ्जिका । स्त्री० चासहायाम् ॥

मञ्जरः । पुं० यज्ञरौ ॥ मुहायाम् ॥

तिलकद्रुमे ॥ यस्याम् । जतायाम् ॥

मञ्जरिः । स्त्री० यज्ञ्याम् ॥ मञ्जुख

सृष्टति । सगती । अचद्रः । शक

भ्रादिः ॥

मञ्जरो । स्त्री० तिलकद्रुमे । स्थूलमुहा

याम् ॥ यज्ञरौ ॥ तुलस्यामूढो ॥

मञ्जुगमना

पुं॥

मञ्जरौनसः । पुं० वेतसवृक्षे ॥
 मञ्जा । स्त्री० मञ्जर्याम् ॥
 मंजिः । पुं० मंजर्याम् ॥
 मञ्जिका । स्त्री० वारमुन्दर्याम् । वै-
 श्यायाम् ॥
 मञ्जिफला । स्त्री० कंदल्याम् ॥
 मञ्जिष्ठा । स्त्री० विकसायाम् । जिह्-
 ग्याम् । समङ्गायाम् । मवीठ०
 इ० भा० प्र० शौपथी ॥ मञ्जिष्ठा
 मधुरातिक्ताकपायस्वर्णवर्णकृतम् ।
 गुरुतृष्णाविपद्मेघशोथयोन्मत्तिकर्ण-
 रुक् । रक्तातीसारकुष्ठास्रविसर्पत्र-
 यमेहनुत् ॥ मञ्जीशोभनेवर्णोतिष्ठ-
 ति । छा० । सुपिच्यङ्कितकः । अ-
 भ्याम्वेतिपत्वम् ॥ यदा । अतिशा-
 यनेतमविष्टनी ॥
 मञ्जी । स्त्री० मञ्जर्याम् ॥
 मञ्जीरः । पुं० मन्धानदगडरज्जुवन्ध-
 नार्थस्तम्भे । कुठरे ॥ पुं० न० नूपु-
 रे ॥ मञ्जति । मलिधुनी० सौचः ।
 बाहुलकादीरन् । सुर्वचरे०ऽ, ॥
 मञ्जरीरा । स्त्री० वर्षावृत्तान्तरे ॥
 मञ्जुः । चि० मनोज्ञे ॥ मञ्जुज्यते ।
 मजि० । बाहुलकाद् ॥
 मञ्जुकेशी । पुं० शौक्लायणे ॥ चि० म-
 नोज्ञचिकुरविशिष्टे ॥
 मञ्जुकेशी । स्त्री० स्वर्गविश्यामेदे ॥
 मञ्जुगमना । स्त्री० इक्ष्याम् ॥ चि०

मञ्जुश्रीः

सुन्दरगामिनि ॥

मञ्जुघोषः । पुं० शिवे । उपास्यदेव-
 ताविशेषे ॥ पूर्वजिने ॥ बुधानां
 देवताभेदे ॥ मञ्जुः घोषः शब्दो
 ऽस्य ॥ शोभनशब्दे ॥ चि० श्री-
 भनशब्दवति ॥
 मञ्जुपाठकः । पुं० शुकैः । कीरे ॥
 चि० सुन्दरपाठकर्त्तरि ॥
 मञ्जुप्राणः । पुं० ब्रह्मणि ॥
 मञ्जुभद्रः । पुं० पूर्वजिनविशेषे ॥
 ज्ञानदर्पणे । मञ्जुघोषे ॥ शिवे ॥
 मञ्जुभाषिणी । स्त्री० अतिजगतीक-
 न्दः प्रमेदे ॥ यथा । सजसाजगौ-
 चयदिमञ्जुभाषिणी ॥ अमृतोष्मिं
 शीतलकरेशालयस्तनुकान्तिरोचि-
 तविस्तीवनोदरे । निशतंकलानिधि-
 रसीतिप्रसूवोमुदमच्युते व्यधितम-
 ञ्जुभाषिणी ॥ सुमन्दिनीतिशर्मा ॥
 मञ्जुमणिः । पुं० पुष्परामे । पोख-
 राज० इ० भा० ॥
 मञ्जुलः । पुं० जलरक्षी ॥ न०
 जलाशले । शैशले ॥ निकुंजे ॥
 चि० मञ्जी ॥ मञ्जु० मञ्जु-
 त्वंजाति । ला० । वाः ॥ मञ्जु-
 मञ्जुत्वमस्वसास्मिन्वा । सिधा-
 दिस्वाङ्गच् ।
 मञ्जुवक्त्रः । चि० सौम्यावनयुक्ते ॥
 मञ्जुवाक् । चि० मधुरवचने ॥
 मञ्जुश्रीः । पुं० मञ्जुघोषे ॥ म-

मठ :

अञ्जुर्मनोन्नाश्रीर्यस्य ॥
 मञ्जुषा । स्त्री० मञ्जुषायाम् । पि
 टके ।
 मञ्जुषा । स्त्री० पिटके । दावादिनि
 र्मितपेटके ॥ पाषाणे । प्रस्तरे ॥
 मञ्जुषायाम् ॥ हिरण्यादिनिघे
 पाधारे ॥ मञ्जुत्वववा । टुमस्फी
 मञ्जुनुम्बेत्त्वूपन् ॥
 मठवी । स्त्री० मर्दनहेतुभूतेपाषाणह
 ट्यादौ ॥ अशय्याम् ॥
 मठस्फटिः । पुं० दर्पारम्भौ ॥
 मठकम् । न० एहमसके ॥
 मठः । पुं० छात्रादिनिलये ॥ मठलो
 चव । मठमदनिवासयोः हलश्चे
 तिघञ् । संज्ञापूर्वकत्वान्नर्हाषिः ॥
 यडा । मठतिनिवासवति । पचाग्य
 च् ॥ मांठ० इतिष्यातिपक्षाग्रविशि
 षे ॥ यथा । समितामर्दयेदाज्यैर्ज
 लिनापिचसन्नयेत् । तस्यास्तुवटकं
 त्वापचेत्सर्विनिनीरसम् ॥ एलाल
 वद्दकपूर्वरिवाद्यैरलङ्कते । म
 ज्जयित्वासिताभोजिततक्षसमुवरे
 त् ॥ अर्थप्रकारः ससिद्धोमठइत्य-
 भिवीदते ॥ मठस्तुहणोहृष्योवल्ह्यः
 सुमधुरोमुसुः । पित्तानिलहरोरु च्या
 दौभाग्नीनांसुसूजितः । समिता
 शर्करासर्विनिर्मिताअपरेप्रिये । प्र
 काराअमुनातुल्यास्तं पिचैतद्दृशाः
 स्मृताः ।

मणिकर्णिकेश्वरः

मठरः । पुं० मुनिविशेषे । शौण्डे ॥
 मन्यते । मनञ्जाने । मनुतेवा ।
 मनुअशोधनेवा । षचिमनिभ्यां
 । किञ्चेतिचरष्टोन्तादेशश्च ॥
 मडकः । पुं० मडुवा० वृ० प्र० शब्दे
 मड्डुः । पुं० बाद्यप्रभेदे मञ्जति०
 रण्यशिशुभाभवा । टुमस्फीशु
 शी ॥ भृशशौतृचरिस्तरितनिधनि
 मिमस्जिभ्यडः । पृषोदरादिः ॥
 हमरुर्वमणः मड्डुइत्युच्यते ॥
 चुचुक० इ० गौडेपुयस्त्रप्रतिदि ॥
 मड्डुकः । पुं० मड्डुवाये ॥ स्वार्थे
 कः ॥ मर्दते ॥
 मणिः । पुं० स्त्री० अशुजाती । रत्ने
 ॥ सुहादौ ॥ अजागलसाने ॥ लि-
 हाये ॥ अलिंकरे ॥ योन्ययभागे
 क्षने । मणिवन् ० मण्यते । मण
 शब्दे । सर्वधातुभ्यश्चन् ॥
 मणिकम् । न० अलिंकरे । मांठ०
 वृ० भा० प्र० ॥ मणति । मण० ।
 हुन् । स्वार्थयावादित्वात्कन् ।
 संज्ञायांकोवा ॥
 मणिकरः । पुं० मणिकारे ॥
 मणिकर्णिका । स्त्री० काश्यपनागंतप्र
 धानतीर्थे ॥ हृष्योविश्वे प्रवरोदेशे
 स्नातव्यामणिकर्णिका ॥
 मणिकर्णिकेश्वरः । पुं० काश्यपनागंत
 शिखलिद्विशेषे ॥ मणिकर्णिका
 याः ० मणिकर्णिकायांकाश्यपः

मणितारक :

मणिकाननम् । न० कण्ठे ॥ रत्नवने
 मणिकारः । पुं० वैकटिके । मणिष
 टितालङ्कारादिकर्त्तरि । जोंहरी
 इ० भा० । मणिकार० इति च ॥
 मणिकरोति । डुकुञ्ज० । कर्मण्य
 ण् ॥ न्यायविन्तामणिकर्त्तरि ॥
 मणिकूटः । पुं० पर्वतविशेषे ॥ यथा
 । मणिकूटस्याथगिरेर्गन्धमादनकस्य
 च । मध्यस्रवतिलोहिल्योत्रह्यपुत्रः
 समास्थितः ॥ प्रचक्षीपस्येगिरिवि
 शेषे ॥
 मणिखनिः । स्त्री० मणे राकरे ॥ म
 णेः खनिः ॥
 मणिगुणानिकरः । पुं० घटिशर्करो
 १५ प्रभेदे ॥ यथा । वसुमुनिवति
 रिति० मणिगुणानिकरः । यथा ।
 नरकरिपुरवतु० निखिलसुरगति०
 रमितमहिमभरसहस्रनिवसतिः
 अनिबधिमणिगुणानिकरपरिचितिः
 सरिद्धिप्रतिरिवधृततनुविभवः ॥
 मणियीवः । पुं० कुबेरात्मजे ॥ मणि
 रिवधोवायस्य ॥ वि० रतकन्धरे ॥
 मणिच्छिद्रा । स्त्री० मेदाद्याम् ॥ ऋ
 तभास्त्रीपधी ॥
 मणितम् । न० रतिकृजिते । मैद्युन-
 काकीनवाक्त्रे ॥ रतिकालिखीणां कं
 ठकृजितविशेषे ॥ मणनम् । मण०
 । भावेत्तः ॥
 मणितारकः । पुं० सारसप्रजिणि ॥

मणिवन्धः

मणिद्वीपः । पुं० क्षीराब्धिसध्येपद्म
 रागादिमणिमयान्तरीपे । त्रिपुरसु
 न्दर्यावासस्थाने ॥ भुवनेश्वर्याः
 स्थानद्व० देवीगीता । ब्रह्मलोकाद्
 धुंभागिसर्पलोकोस्तथः श्रुतः ।
 मणिद्वीपः स एवास्तियत्रदेवीविरा
 जते ॥ सर्वस्मादधिकोयस्मात्सर्व-
 लोकास्ततः स्मृतः । पुरांपराम्बधै
 वायं कल्पितोमनसेच्छ्रवा । सर्वादी
 निजवासायं प्रकृत्वामूलभूतया ।
 कैलासादधिको लोको वैकुण्ठादधि-
 कोन्तमः । गोलोकादपि सर्वस्मात्
 सर्वलोकोधिकः स्मृतः । नैतत्स
 मंत्रिलोक्यान्तु सुन्दरं विद्यते क्वचिदि
 त्थादिना देवीभागवतीदादशस्कन्धे
 १० अध्यायेऽप्यवर्णनं द्रष्टव्यं ॥
 मणिनागः । पुं० तीर्थविशेषे ॥
 मणिपर्वतः । पुं० गिरिविशेषे ॥
 मणिपुष्पकः । पुं० सहदेवाख्यपाण्डवस्य
 शट्खे ॥
 मणिपूरम् । न० यत् चक्रान्तर्गतना
 भिमध्वस्ये दशदलेहतीर्थचक्रे ॥ म-
 णिपद्मिन्नं तत्पद्मं मणिपूरं तथोच्य
 ते ॥ दशविशेषे ॥
 मणिवन्धः । पुं० प्रकोटभास्त्रीः स-
 न्धिस्रानि । करग्रन्थी । कलाद्व० इ०
 भा० । इस्तमूले । मणिवन्धत्वेऽव ।
 बन्धवन्धनि । हलश्चेति घञ् न० ॥
 ठहती ऽ हन्द्ः प्रभेदे । यथा ।

मणिमाला

आदितुरीयं पञ्चमकंपष्टमयान्धं स्या
दृगुरुचैत् । इन्द्रियवेदैश्च हिरति-
स्नग्निवन्धं प्राहफणौ ॥ मणिमध्य
मितिनानान्तरम् ॥

मणिवन्धनम् । न० हस्तमूले ॥

मणिभद्रः । पुं० जिनानांपूर्ववज्रवि
शेषे । जम्भले ॥ कुबेरसीनापतौ ॥

मणिभूमिः । स्त्री० कुट्टिने । रत्नस्यख
नौ ॥

मणिमञ्जीरम् । न० रत्नमयनूपुरे ॥

मणिमण्डपः । पुं० रत्नमयगृहे ॥

मणिमध्यम् । न० दृष्टौ ट् ण्दोभे
दे । मणिवन्ध ॥ लक्षयंयथा । सा
न्धिमध्यं च ह्रमसाः । यथा । का
लियभोगाभोगगतस्तन्नाथिमध्यस्फो
तरुचा । चित्रपदाभोनन्दमुतयात्
ननत्तं रत्नस्य ॥

मणिमन्थम् । न० सैन्धवलवणे ॥ पर्व
तविशेषे ॥

मणिमान् । वि० मणिविशिष्टे । रत्न
भूपिते ॥ पुं० तीर्थे चैव नवविंशतिप
र्वतविशेषे ॥

मणिमन्दिरम् । न० बहुमूल्यप्रस्तरयु
क्तगृहे ॥

मणिमाला । स्त्री० हारे । स्त्रीणां दृग-
घतान्तरे ॥ लघुम्याम् ॥ लयती-
१२ ण्दोभेदे । यथा । त्वीत्यौभ
पिमालाशिलागुरुश्चैः । यथा ।
प्राणमरुमीनोरत्नोपलक्षणम् । वातप्र

मण्डः

तिविंवाशीणामणिमाला । गोविन्द
पदाङ्गे रावीनखराणामास्तांममचि
त्तैध्वान्तंशमयन्ती ॥ मणीनां० सा
ला० मालेवशा ॥

मणिरागम् । न० हिन्दुले ॥

मणिवः । पुं० नागविशेषे ॥ मणि
रस्यास्ति । अन्येभ्योपिदृश्यतइति
वः ॥

मणिवरः । पुं० हीरके ॥

मणिवीजः । पुं० दाडिमवृक्षे ॥

मणिसरः । पुं० मुक्ताहारे ॥

मणी । स्त्री० मणी ॥

मणीचक्रम् । न० इन्दुकान्ते । चन्द्र
यणैरुप्ये ॥ पुं० मत्स्यरङ्गस्य
ने ॥

मणीव । अ० मणितुल्ये ॥

मणीवक्रम् । न० पुष्पे । कुसु
मे ॥

मण्डपी । स्त्री० चुट्टीपोदक्याम् ॥

मण्डः । पुं० पक्वान्निविशेषे । मठे ।

माठः इ० भा० ॥ मण्डयो । मठि

शोके । जोषदृष्टाध्यानम् । पचाय
षः ॥

मण्डः । पुं० पञ्चाहुने । एतदहृष्टे

॥ शाकभेदे ॥ मन्नुनि ॥ भूपा

याम् ॥ सारे ॥ पिष्टे । दृष्टे

॥ भक्तादिभवरत्ने ॥ तत्रचापयथा

भक्तैर्विनाट्टशोण्डः । पंथंभक्तम्

मन्वितम् ॥ प्रविद्याश्चलक्षणाधि

मण्डक :

गुणाच्चतरदुलानांसुसिदानांचेतुर्दं
शगुणैजले । रसः सिक्थैर्विर
हितोमण्डकत्वमिधीयते ॥ शुण्ठी
संघवसंयुक्तोदीपनः पाचनश्चसः
। अन्नससम्यक्सिद्ध्यावज्जेयाम
ण्डकसिद्धता ॥ पेयायूष्यभागूनां
विलिपीभक्तयोरपि । तक्षगुणाः ।
मण्डोपाशीलवुः शीतोदीपनोधा
तुमाम्यक्तु ॥ ज्वरघ्नस्तर्पणोवल्घ्न
पित्तघ्नोपान्त्रमापिष्टः । अपिच क्षुब्धो
धनोवस्तिविशोधनश्चप्राणप्रदः शो
णितवर्द्धनश्च । ज्वरापहारीकफं
पित्तहन्तावायुं कथे दृष्टगुणोहिम
ण्डः ॥ लाञ्छमण्डोमिजननोदाह
रण्यानिवारणः ज्वरातीसारशम
नीऽग्निपटोपामपाचनः ॥ वाय्वम
ण्डोमिजननः शूलानार्हविनाश
नः । पाचनोदीपनोहृद्यः पित्त
घ्नोपान्त्रिलापहः वाय्वमण्डोभृष्टय
वमण्डः ॥ न० मस्तुनि ॥ मण्ड
ने ॥ पुं० न० सर्वेषामन्नदध्या
दीनामवरसे । मांड० इ० भा०
॥ सारे ॥ पिच्छे ॥ मण्डयति ।
मडिभूषायाम् । पचाद्यच् ॥ म
ण्डति० मण्डाते वा । अच्० घञ्
वा ॥ मन्वते वा । मनञ्जाने ।
अमन्ताड्ड ॥

मण्डकः । पुं० मांडे० माडा० म
ण्डादितिप्रमिषेखाद्यपदार्थे ॥ त

मण्डनम्

द्विधानं यथा । वारिणाकोमलांक
त्वासमितांसाधुमर्दयेत् । हस्त
लावनयातस्यालोपूर्वीसम्यक्प्रसा
रयेत् ॥ अधोमुखवटस्यैतद्विसृ
तंप्रक्षिपेद्वहिः । मृदुनावज्जिना
साध्यः सिद्धोमण्डकउच्यते ॥
दुग्धेनसाज्यखण्डेनेमण्डकंभवत्येव
रः । अथवासिद्धमांसेनसतंक्रवट
केनवा ॥ मण्डकोहं हणोहृष्योवल्घो
रुचिकरोभृशम् । पाकेपिमधुरीयाद्यौ
लघुर्दोषचयापहः ॥ शीताङ्ग
विशेषे ॥ यथा । जयप्रियः कला
पञ्चकमलः सुन्दरस्तथा । मङ्गलो
वज्रभङ्गेतिमण्डकाः षट्प्रकीर्त्ति
ताः ॥ एषांविशेषः सङ्गीतदा
मोदरेद्रष्टव्यः ॥

मण्डनम् । न० प्रसाधने । भूपणे ॥
चतुर्धामण्डनं वासीभूषामाल्यानु
लेपनैः ॥ मण्डातेऽनेने । मडि०
। ल्युट् ॥ नीतिभूमिभुजानंति
गुणवतांक्रोरुद्गनानां धृतिर्दम्प
त्वीः शिशवोरुहृक्षकावितावुर्धेः
प्रसादो गिराम् । लावण्यं वपुषः
स्रुतिः सुमनसः शान्तिर्द्विजस्य
धमाशक्तुस्त्रविष गृहाश्रमवतांस्वा
स्य्यंसतांमण्डनम् ॥ वि० भूप
शक्तर्दि श्लङ्कारिण्यौ । मण्ड
नशीलः । मडि० । कृधमण्डाय
भवेत्तियुच् ॥

मण्डल :

मण्डनता । स्त्री० प्रसाधनत्वे ॥

मण्डपः । पुं० न० जनश्रये । जन

विश्रामसञ्चानि ॥ मण्डनम् मण्डि

। घञ् । मण्डपाति । पारचये ।

आतोऽनुपसर्गेकः ॥ देवादिदत्तवे

श्रमि ॥ वि० मण्डपानकर्त्तरि ॥

मण्डपिषति । पा० । कः ॥

मण्डपी । स्त्री० निष्पाव्याम् ।

मण्डयन्तः । पुं० नटे ॥ वधूसमूहे ।

अत्रे ॥ अलङ्कारे । भूपणे ॥ मण्ड

यति । मण्डिभूपायांर्घ्वेच । तृभूव

हिवसौल्यादिना० भ्रू० सचपित्

मण्डयन्ती । स्त्री० योषिति । वधूनाम् ॥

नव्याम् ॥ पित्रान्डीभ् ॥

मण्डइमानः । वि० मण्डनं कृषाणि ॥

मण्डयति० तच्छीलः । मण्डि० ।

ताच्छील्यवयोवचनशक्तिपुचानश् ॥

मंडरी । स्त्री० घुर्घुयाम् ॥

मंडलः । पुं० कुक्षुरे ॥ सर्पप्रभेदे ॥

न० परिधौ । चन्द्रसूर्ययोर्वैद्विष्टने

। चन्द्रसूर्ययोरुत्पातधरग्निमंडले ॥

य० वातेनमंडलीभूताः सूर्याः चन्द्रम

सोः कराः । मालाभाव्योन्नितन्व

नोपरिवेशः प्रकीर्तितइति ॥ चक्र

वाले । मंडलाकारेणपरिणतसमूह

साधे ॥ चतुरसादौ ॥ यथा । चतु

रसंविक्तीणंवावर्त्तुं चार्धचन्द्रकाम्

। कर्तव्यमानुपूर्वेष्ववाहाणादिपुंमं

डलमिति ॥ कौठरोगे । मंडलवत्

मण्डलः

कुष्ठे ॥ देशे० समन्तादिंशतियोजने

। चत्वारिंशद्योजनेवादेशदृतिकेचि

त् ॥ द्वादशराजके ॥ द्वादशराजमु

द्वादशराजमंडलंतुकामन्दकीनोक्तं

। यथा । अरिर्भिषमरैर्भिचंमिचमि

चमतः परम् । तद्यारिभिचमिच

स्रविजिगीषोः पुरः स्थिताः ।

पार्ष्णिद्याहः स्मृतः पश्चात्प्राक्

न्दस्तदनन्तरम् । आसारावनयोश्चै

वविजिगीषोस्तुपृष्ठतः मंडलम् ॥

अरेयविजिगीषोश्चमध्यमीभूयन्त

रः । अनुयहेसंहतयोः समर्थाव्य

स्तयोर्वधे ॥ मंडलाहृष्टिरेतेपामुदा

सीनोबलाधिकः । अनुयहेसंहता

नांव्यस्तानाश्चवधेप्रभुः । पञ्चविजि

गीषोः पुरः सराः । पार्ष्णिद्याहा

क्रन्दपार्ष्णिद्याहासारात्क्रान्दासारा

द्येतिपृष्ठतश्चत्वारः । मध्यमोदासी

नीहौ । विजिगीषुरेकद्वयेवद्वादश

राजमंडलम्भवति ॥ गोलै ॥ चक्रैः

सद्वाते ॥ नखाघाते । गदायुद्देग

तिभेदे ॥ धन्विनांस्थानपञ्चकान्तर्ग

तस्थितिविज्ञेये ॥ यथा । मंडला-

कारपादाभ्यांमंडलंस्थानमीरितम् ॥

व्यायनखाख्यगभद्रव्ये ॥ व्यूहविज्ञे

ये । यथा । तिर्यग्गृह्णतिचदंडः स्याद्

भोगीन्वाहृत्तिरेवच । मंडलंसर्वतो

हृत्तिःपृथग्गृह्णतिरसंहतः ॥ मंडयति

मण्डि० । वृषादिच्चात्कालः । मंड

मण्डलेश्वर :

मण्डूकौ

भूर्पालातिवा । मंडते० इतिवा ॥
यथा । मंडमस्वस्य । सिधादित्वा
ल्लच् ॥ वि० निवहे । विम्बे ॥

मण्डलकम् । न० विंवे ॥ कुष्ठभेदे । म
ण्डलाकारकुष्ठे । कोठे ॥ दर्पणे ॥
मण्डलाकारव्यूहे ॥ पुं० कुक्षुरे ॥
मण्डलमिव । इवेप्रतिकृताविति
कन् ॥

मण्डलनृत्यम् । न० हल्लीषे । मण्ड
लाकारनृत्ये ॥

मण्डलपत्रिका । स्त्री० रत्नपुनर्भवस्था
म् ॥

मंडलसङ्ग्रहः । पुं० राशिसङ्ग्रहे ॥

मंडलाराः । पुं० क्लृपाषे । खड्गे ॥ मंडल
मयमस्य ॥

मंडलायितम् । न० वतुले ॥

मंडलाधोशः । पुं० मंडलेश्वरे । मध्यमे ॥

मंडलिका । स्त्री० परिधौ ॥ मंडलात्
स्वार्थेकः । कात्पूर्वस्येकारः ॥ मंड

ल्यान् ॥ स्वार्थेके० केषः ॥

मण्डली । पुं० भुजङ्गे ॥ विडाले ॥

णाएके ॥ गीमासि० सप्ते ॥ वटहृत्ते०

मण्डली । स्त्री० मण्डलाकारेणपरिण
तसमूहे ॥ दूपायाम् ॥ गौरादित्वा
न्डीप् ॥

मण्डनिगः । पुं० एकजनानि । भवा
परे । मण्डलेश्वरे ॥ ग्राण्डज्यादे-

व्याः न्यनि ॥ मण्डलस्वर्णः ॥

मण्डलेश्वरः । पुं० नृपान्तरे ॥ भुव्ये कदि

शाधिषे ॥ चतुर्योजनपर्यन्तमधिका
रीनृपस्य च । वीराजातच्छतगुणः

सएवमण्डलेश्वरः ॥ मण्डलस्यभ
रिमित्रादिरूपस्यदेशस्यईश्वरः ॥

मण्डहारकः । पुं० शौण्डिके ॥ मण्डं
सुरायरसंहरति । ह्रस्व० । कर्मस्थ

ण् । स्वार्थेकः ॥

मण्डा । स्त्री० आमलक्याम् ॥ सुरा-
याम् ॥ ॥ मण्डिः पचायजन्ताष्टा

य् ॥

मण्डितः । पुं० वीढगशाधिपविशिषे
॥ वि० भूपिते ॥ मंडते । मडि०

क्तः ॥

मण्डुकः । पुं० सड्यरे ॥

मण्डूकः । पुं० गूढवर्चसि । दर्दुरे ।
भेके ॥ शोणके ॥ सुनिविशिषे ॥

न० वन्धविशिषे ॥ मण्डवति० ज-
लाशयम् ॥ मंडतेवा । मडि० । श

लिमण्डिभ्यामूकण् ॥

मण्डूकपर्णाः । पुं० पत्रोर्णे । स्थोना
कहजे ॥ शोणके ॥ मंडूकद्रवपर्णम

स्य ॥ कपोतने ॥

मण्डूकपर्णा । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥
ब्राह्मण्याम् ॥ गोजिष्ठिकीयधौ ॥

यादित्वभक्त्यायाम् ॥ मंडूकवत्पर्ण
मन्याः । पाककर्मविधीप् ॥

मण्डूकनाता । स्त्री० ब्राह्मण्याम् ॥

मंडूका । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥

मंडूका । स्त्री० मंडूकपर्ण्याम् ॥ पृष्ठयो

सतानुज्ञा

पितृ । भेष्याम् ॥ ब्राह्म्याम् ॥ सू
र्यभक्तायाम् ॥

मंडूरम् । न० लीरमले । सिंहाये ।
शिव्याये ॥ धूम्रायमानस्यलोहस्यम
लंमंडूरउच्यते । यज्ञोपधंशुगंधीतं
सत्किट्टमपितृहृणम् ॥ शतीर्हमुत्त
मंकिट्टमभ्यश्चाशौतितार्थिकम् ।
अधमम्पठिवर्षीयंततोहीनोविषोप
मम् ॥ मूण्डते । भडि० । खजूरादि
त्वादूरः ॥

मंडोदकम् । न० चित्तरामे ॥ आगर्ष
ये । आशिम्यने ॥

मतस्य । वि० सत्यते ॥ ज्ञाने ॥ अर्चि
ते ॥ शिष्टसंमते ॥ तर्किते ॥ मन्व
ते । मनजाने । मतिरुद्दिपूजार्थेभ्य
श्चेतिवर्तमानेकः ॥ न० अक्षिप्रा
ये ॥ निरुये ॥

मतद्वः । पुं० भुनियिष्ये ॥ भेवे ॥
मतद्वकेदारः । पुं० तीर्थविशेषे ॥
मतद्वजः । पुं० गणेशे । इतिनि ॥ म
तद्रात्कथये जातः । जनी० । पञ्च
न्यामवातावितिष्ठः ॥

मतद्विका । स्त्री० प्रशस्ते । मतं० म
तिम्० अलति । अलभूपगादी ।
शबुल् । पृषोदरादिस्वादस्यलः । प्र
शक्तः पुरुषः ० पुरुषमतद्विका ।
मतद्विकायास्तद्विगद्वत्वात् । प्रशंसाव
चनेष्टेतिप्रसासः ॥

मतानुज्ञा । स्त्री० निरुयस्थानभेदे ॥

मतिः

तस्यलक्षणंयथा । स्वपचेदोपाभ्युप
गमात्परपचेदोषप्रसङ्गीमतानुज्ञा ।
इ० गो० सूचम् । ६३ ॥ अस्यार्थः
। दोषाभ्युपगमात् । दोषमनुद्वे
त्यर्थः । यथाशब्दोन्मित्यः श्रावश्च
स्वादिस्युक्ते । धनावनैकान्तिकत्वे न
इत्वाभासोयमित्युक्ते । शब्दोऽनि
त्यः कृतकत्वादितिसाधितेऽनैर-
पिपद्यत्वाद्दोष इत्युक्ते । असिष्ठ
त्वात्तवापिइत्वाभासोयमित्युक्ते ।
सोयंमतानुज्ञयानिगृहीतः स्याद्
प्रतिपिठमनुमतंभवतीतिस्वपचेदो
षाभ्युपगमात् ॥ इति ॥ ६३ ॥

मतिः । स्त्री० इच्छायाम् । धियि ।
बुद्धौ । यस्ययत्कुलैजन्मतन्मतिस्ता
दृशीभवत् । मृत्व्याम् ॥ श्रुतस्यमन
ने ॥ मतिकरीषधंयथा । पाठाद्देवौ
रकेकुष्ठमश्रवभाजमोदकम् । वचा
विकटकश्चैव लवणं चूर्णमुत्तमम् । ब्रा
ह्मीरसेभावितश्च सर्पिर्मधुसमन्वितम्
। मसावभक्षितं कुर्यान्मदे श्रवै मतिं
धरामितिगरुडपुराणम् ॥ सन्दत्येष
नया । मनजाने । शिन् ॥ मतिर्म
ननं तर्किसन्तव्यविषयचादरइति
च्छान्दोग्यमहाभाष्यम् । आर्ये । शा
कभेदेऽत्रलवणमालः ॥ अतीतानुसृ
तिर्नधातव्यालयादिस्त्रीमतिः । शु
भाशुभविचारज्ञाप्रज्ञाधीरैरुदाहृते
तिदिशेषः ॥

मत्तकाग्निनी

मतिगर्भः । चि० प्रतिभासारे ॥
 मतिदा । स्त्री० ज्योतिषत्व्याम् ॥ शि
 मृडीक्षुपे ॥
 मतिभ्रमः । पुं० भ्रमे ॥ मतिर्भ्रमः ॥
 मतिभ्रान्तिः । स्त्री० मतिभ्रमे । मि-
 ध्यामत्तौ ॥ मतिभ्रान्तिः ॥
 मतिमान् । चि० प्राज्ञे ॥
 मतिविभ्रंसः । पुं० उन्मादरोगे ।
 मतिर्भ्रंसोनाशोयेन ॥
 मतुवर्धीयः । पुं० मत्वर्धीयपुप्रन्वयेषु ॥
 बाहुलकान्मतुवर्धशब्दाच्च ॥ गैपि
 कान्मतुवर्धीयादितियथा ॥
 मत्कुणः । पुं० मकनाइतिख्यातेनि-
 र्धिपाणेमे । कालेष्वजातदन्तो मृगे ॥
 निः श्मश्रुपुरुषे ॥ उदृष्टे । रक्त
 पायिनि । रक्ताङ्गे । मञ्जाश्रये०
 कौटथिशीपे । उडुस० मांगुण०
 खटमल्ल० इ० चभाषा ॥ नारिकेले ॥
 जहाधारे । जहासम्बहवाससि ॥
 मत्कुणा । पुं० निर्लोभयोनी ॥
 मत्कुणारिः । पुं० इन्द्राग्ने । भद्रा
 याम् ॥
 मत्तः । पुं० प्रभिन्ने । चरन्प्रदेहति
 नि । गर्जिते । धुम्नरे ॥ कोकिले ॥
 मदिपि । चि० छष्टे । मदिरानर्त्त
 ॥ गौडे माद्यतिम् । मदीरुपे
 ; गत्वर्धेतिः । नध्यास्त्रेतिननत्वं ॥
 मत्तकाग्निनी । मत्त० चत्तुत्तमनायाम्
 । परपविन्द्याम् । मत्ता० चीने

मत्तमातङ्गलीलाकरः

वकाशतेभाति । काशृदीप्तौ । कत्त
 र्युपमानइतिग्निनिः ॥
 मत्तकाग्निनी । स्त्री० वरारोहायांयो
 पिति ॥ मत्तेवकासते । काशृशब्द
 कुत्सायाम् । कसगतिशासनयोर्वा
 । कत्तर्त्युपमानइतिग्निनिः ॥
 मत्तकौशः । पुं० हस्तिनि ॥
 मत्तधारणः । पुं० प्रक्लिन्नकटकुञ्जरे ।
 मत्तगले ॥ न० प्रासादवीथीगांवर
 रड्डे । कौठिकावरंडा० इ० भा० ॥
 अथाश्रये । प्राङ्गनावरणे ॥ पूगचूर्णे ॥
 मत्तमयूरः । पुं० अतिवगती १३ छ
 न्दः प्रभेदे । यथा । वेदैरन्मूर्त्तिस
 यगामत्तमयूरः । यथा । लीला
 नृत्वन्मत्तमयूरधनिकान्तम् । नृ
 त्वन्नीपामोदिपयोदानिलरम्यम् ।
 रासक्रीडाच्छमनागोपवधुभिः ॥
 कंसधर्षीनिर्जनवृंदावनमाम् ॥
 मत्तमातङ्गः । पुं० दंडकप्रभेदे ॥ यथा
 आदितोरागणास्त्रेच्छयायत्रदत्ताः
 सवैमत्तमातङ्गनामामहादंडकः स
 न्मते० स्नान्तरेनंमनादायमोदायचे
 तोयिषेदिप्रभोभारतीरीतिविद्यानि
 भुम्बंयतः । यिस्फुरत्सद्गराद्ग
 येनागराजिमचीत्कारफुत्कारधाराकु
 निसावधानोयथा० पन्नगाधीगगुह
 प्रायुदैकबुदिप्रकाशग्रहसहस्रदृत्तया
 स्वैऽपिनित्ययथा ॥
 मत्तमातङ्गलीलाकरः । पुं० दंडकप्र

मत्तालम्बः

नेदे ॥ यथा । यचरेफः परः खे
च्छयागुम्फितः ॥ सस्मृतोदंडकोम
त्तमातङ्गलीलाकरः ॥ हेमगौरे
यसानोऽशुकेन्द्रनीलासितेवर्षणि
स्पष्टदिव्यानुलेपाद्धितोऽहारतारां
शुवचोनभाश्चिचमालाश्चितोभव्यभू
षोञ्जलाहः समंसीरिया । अञ्ज-
नाभान्बरेखेन्दुकुन्दाभदेधेनलीला
परीहासहासोर्मिकौतूहलैः कं-
सरद्गाद्रिगुः पातुनयक्रपाणिर्गति
क्रोडयामत्तमातङ्गलीलाकरः ॥

मत्ता । स्त्री० मदिरायाम् ॥ मदेनमू-
ढायाम् ॥ पङ्क्तिच्छन्दः १० प्रभे-
दे ॥ यथा । ज्ञेयामत्तामभसगच्छटा ॥
यथा । प्रीत्त्वामत्तामधुमधुपाली०-
कालिन्दीयैतट०नकुञ्चे । उहीव्य-
न्नीत्रजनरामाकामासक्तामधुलि-
तिचक्रे ॥

मत्ताक्रीडम् । न० विक्रतिच्छन्दः २३
प्रभेदे ॥ यथा । मत्ताक्रीडं वस्त्रिष्व-
शायतिमयुगमयुगमनुलघुगुः कभिः
॥ यथा । सुग्धोन्मीलनमत्ताक्रीडं
मधुसमयसुलभमधुरमधुरसात्०गा-
नेयानेकिञ्चित्त्वन्दुत्पदमरुणनयन
युगलसरसिजम् । रासोल्लासक्रीड-
त्कन्द्रजयुप्रतिबलयविहितमुजरस
म्०सान्द्रानन्द०हन्दारश्चेत्स्वरजह
रिसनघघरणपरिचवम् ॥

मत्तालम्बः । पुं० प्राङ्नावरणे । य

मत्सरः

पाश्र्वये । प्रगौवे । मत्तवारणे ॥
मत्तभगमना । स्त्री० स्त्रीविशेषे । म-
त्तगजगामिन्याम् ॥ मत्तभवद्गम-
नंयथा । सा ॥

मत्त्वर्षः । वि० मदीयप्राचीने ॥
मत्त्वम् । न० दात्रादिमुष्टौ । वष्टे ।
वैटा०द्र०भा० ॥ मत्तज्ञानम्०तस्य
करणम्०भावः माधनंवा । मत्त-
जनहलात्करणलक्षणवर्षेषु०वृत्तिय-
त् ।

मत्त्वधीर्षः । पुं० मत्तुवशोयेप्रत्यये ॥
मत्त्वर्षाच्छः । बहुलवचनादकार-
लीपः ॥

मत्सः । पुं० मत्स्ये ॥

मत्स्यगणः । पुं० गणयहे । मत्स्यगण-
द्र०गौ०दे०प्र०व्यञ्जनविशेषे ॥

मत्सरः । पुं० मात्सर्ये । अन्वशुभहे-
षे ॥ क्रोधे ॥ वैरे ॥ वि०असन्नप-
रसम्पत्तौ । परोत्कर्पासहनपूर्विका
यांस्त्रोत्कर्षवाञ्छायाम् । स्वप्रयो-
जनप्रतिसन्धानं विनापराभिमतनि-
वारणं च्छायाम् ॥ अन्वशुभहेषव-
ति ॥ कृपणे ॥ माद्यतिपरकृच्छे ।
मदीहर्षे । कृधूमदिभ्यः । किदिति
सरः ॥ मत्सरहर्षं हेतुमिति वेदभा-
ष्यम् ॥ आत्मधिकारविशेषे ॥ य-
था । निन्दन्तिमांसदालोकाधिग-
स्तुममजीवनम् । इत्यात्मनिभवेश
स्तुधिक्कारः सवमत्सरः ॥

मत्स्य :

मत्स्यरा । स्त्री० मत्सिकायाम् ॥
 मत्सरी । त्रि० अन्धशुभर्ह एरि । कर्णे
 जपे । दुर्लभे । पिशुने । सूचके ।
 नीचे । द्विजिष्टे । खले ॥ मत्सरोऽ
 स्वस्यास्मिन्वा । इनिः ॥
 मत्सी । स्त्री० मत्स्यस्तिवासम् ॥ मत्स्य
 शब्दात्स्त्रीत्वेष्वायांगौरादित्वान्
 ङीप् ० सूयंतिथ्ये तियलोपः । स
 चमत्स्यस्वडांसिद्धः ॥
 मत्स्यः । पुं० मीनान्तरे ॥ अभिस्थ-
 यादवे । नारायणे ॥ द्वादशराशौ ।
 मीने ॥ अष्टादशपुराणान्तर्गतचतु
 र्विंशसहस्रश्लोकात्मकेपुराणविशिषे ॥
 दशावतारान्तर्गतत्रयमावतारे ॥
 मत्स्याः भूध्वि । देशविशिषे ॥ पु
 लिन्दादुत्तरेभागेकच्छाद्यपश्चिमेशि-
 वे । मत्स्यदेशसमाख्यातोमत्स्यवा
 हृत्यकारकः ॥ मत्स्यानांनिवासोक्त
 पदःमत्स्याः । अणोलुप । लुपियुक्तवद्वा
 दः । देशविशिषे । विराटनगरे ॥
 माद्यति । मदी० । षट्ठन्यञ्चीति
 मदेः सन् । जनिदेत्त्वादिना०
 स्योषा । स्वरभेदः ॥ पुं० स्त्री०
 अलननुविशिषे । पृथुरोम्णि ।
 भूपे । नीने । वैमारिणे । अ
 एडजे । मष्ठी० इ० भाषा ॥
 रोहित्याद्यास्तुये वीषाम्ने मत्स्याः ।
 परिकीर्त्ताः ॥ अयं तेषां दुःखाः
 । यथा । मत्स्याः स्निग्धोपमधुराः

मत्स्यः

गुरवः कफपित्तलाः । वातघ्नाः
 इणाहृष्यारोचकावलवर्धनाः ॥
 अध्वव्यायसत्तानांदीप्तानीनाक्ष्म
 जिताः ॥ शुष्कमत्स्यानवल्याः
 स्युर्दुर्जरविड्धिवन्धनाः । दग्ध
 मत्स्योगुणैः श्रेष्ठः पुष्टिकृदलव
 र्धनः ॥ सूक्ष्ममत्स्यास्तु । भर्जि
 तास्तिलतैलेनसर्वसम्भारसम्भृताः
 । सूक्ष्मासत्स्याः स्वादुरसादोपच
 यनिवर्धनाः । परं सूक्ष्मास्तुयेतेषु
 तैसर्वेषु स्वनाशनाः ॥ अथकृपादि
 मत्स्यानांगुणाः । कौपमत्स्याः
 शुक्लसूचकुष्ठे प्रविवक्षदाः । स
 रोजामधुराः स्निग्धापल्यावातयि
 नाशनाः ॥ नादेयाहृषणामत्स्या
 गुरवो निलनाशनाः ॥ रक्तपित्तक
 राहृष्याः स्निग्धीणाः स्वल्पवर्च
 सः ॥ चौडाः पित्तहराः स्नि
 ग्धामधुरालवशोहिमाः । ताडा
 गागुरवो हृष्याः शीतलावलमूव
 दाः ॥ ताहागदन्निर्भरकावलायु
 र्मतिहृहराः ॥ अथर्तुविशिषे म
 त्स्यगुणाः । यथा । हेमन्तोऽप
 लान्तुः ० शिशिरेसारसाहि
 ताः । वसन्ते तैतुनादेवाचीप्ते चौ
 ङसमुद्गशः ॥ तडागवास्तो व
 पांसुनासृष्ट्याग्दीभवाः । नैर्भ
 राः शरद्विषे छाविशेषीवनुदाह
 रः ॥ अमिच । निः शल्कानि

मत्स्य :

न्दितामत्स्या : सर्वे शक्ययुताहि-
 ता : । वपु : स्यैव्यंकरावीर्बल
 पुष्टिविवर्धना : ॥ इद्रकुल्याजल
 निर्भरतडागयापीजलेपु येमत्स्याः
 । तैःतिजडानादेयायवोत्तरंलघु
 तराम्नुदेया : ॥ चाराम्बुमत्स्या
 गुरवोविदाहिनोविष्टंभदास्ते लव
 यार्थवादिजा : । नानाश्रिता :
 स्वादुजलस्थिताचपिर्न्निथाजडास्ते
 पितथाश्रिताद्रमे ॥ चन्द्रमत्स्या :
 स्वादुरसादोपत्रयविनाशना : ।
 लघुपाकासचिकरा : सर्वदातेहि
 तानता : । अतिसूक्ष्मा : पुंसूख
 हरारुच्या : कासानिलापहा : ।
 मत्स्याशङ्कगुणास्तु । मत्स्यग
 भीमशुभ हृष्य : स्निग्ध : पुष्टिकरो
 गुरु : । कफभेद : प्रदोषल्योम्ला
 निहन्नाग्नाशन : अधरभ्रन
 प्रकारा : मत्स्यखण्डानिसङ्घ
 व्यञ्जालयेत्प्रथमंजले : । ततोवै
 जनतक्ताभ्यांवहृश : चालयेत्पुनः
 । गन्धनाशनप्रकारस्तु । हरिद्रा
 शुण्ठीधान्याककटुतैलैर्विमर्दये
 त् । प्रचालयश्चिह्ननालिर्म्यंक्ष्म
 स्तेनोपशान्यति । मत्स्योत्तमरभ्य
 नस्तु । तप्ततैलेषिपेद्यान्यकास
 मर्दनारिद्रकम् । भृष्टसलवणंत
 क्तैमत्स्यलिव्यापुनः पचेत् । अर्ध
 पक्वजिवदन्तसिद्धचूर्णक्षनागरम् ।

मत्स्य :

दग्धंहिंहुविनिः त्रिष्यसाधवेन्मस्य
 मुत्तमम् ॥ मत्स्यपिष्टिकातु । गत
 स्वक्कण्टकोमस्योवे सवारैयसंयु-
 तः । शिलायांपिपितोभ्युयः प्रोच्य
 तेमस्यपिष्टिका ॥ तैलेविपाचयेत्प
 द्याच्चतुर्थसाम्नसंयुतम् । विसवारैय-
 संयुक्तंशिलायःपिपयेत्पुनः ॥ अ
 नयापूर्ववत्क्षुर्यान्मांसस्येवप्रकार-
 काः । वटिकावटकाद्याश्चसूपका
 रधियोषिताः । मत्स्यरूपम्
 तक्तेणस्त्रिमस्यस्यखण्डान्प्रघास्य
 पेपयेत् । वीजपूराद्रंमरिचैर्हिंहुसै
 भ्यवजीरकैः ॥ संयुक्तकटुतैलाद्यै
 र्वृत्तेपक्तायचूर्णयेत् ॥ मत्स्यपुटग-
 कस्तु । गतच्चक्कालि तंमस्यं कद-
 लीफलवैष्टितम् । रुदालिंपुष्टेपक्व
 संस्कृतंदाडिमादिना । यच्चमत्स्यं पु
 टेपक्वजीरतगडुललेपितम् । तापि-
 कायांपुनः पक्वसंमिश्रमरिचादि-
 ना केचिद्दन्वमृतमस्तिपुरिसुरा
 यांकिंचिद्दालिनिताधरपक्ववपु ।
 श्रुमोयप्रसकापशाम्बिषारयुद्द्या-
 लम्बोरनोरपरिपूरितमत्स्यरागडिड-
 तिमणिमिश्रः । मत्स्यभक्षगतिवैधो
 यथा । योयस्मान्मसशातिसत-
 न्नांसादृच्छते । मत्स्याद्ः सर्वमां
 सादस्तस्मान्मत्स्यान्विषर्षयेत् ॥ त्रि
 न्यस्यपदिनेभागिमत्स्यमुष्पतितो-
 भवेत् ॥ अन्येषकामतो जग्ध्वासोपया

मत्स्रजालम्

सस्र्वाहं वसेत् ॥ अज्ञानतस्तद्वैम् ॥
 मत्स्रभक्षणप्रतिप्रसवी यथा । मत्-
 स्रान् सशक्तान्मुञ्चोतमांसरौरवमै
 वच । निवेद्यदेवताभ्यश्चब्राह्मणेभ्य-
 च्चनान्यथा ॥ सफरसिंहतुण्डश्चतथा-
 पाठीनरोहितौ । मत्स्रस्त्रे तैसमु
 द्धिष्ठाभक्षणायतपोधनेः ॥ प्रोचित
 भक्षयेदपांसांसश्चद्विजकाम्यथा ।
 यथाविधिनिवृत्तप्रमाणानामपिचा
 ख्ये ॥ इतिकौर्मैत्रपरिभाषे १६
 अध्यायः ॥ अपिच । पाठीनरोहि
 तावासौनियुक्तौ ह्यव्यकव्ययोः । रा
 जीवान्सिंहतुण्डांश्चशक्तांश्चैवसर्व-
 शः ॥ इतिमनुः ॥ अजिदेयनभो
 क्तञ्चमत्स्रमासश्चग्रहवेत् । अत्र वि-
 ष्टापयोमूत्रचंदिष्णोरनिवेदितम् ॥
 मत्स्रकरगिडका । स्त्री० मत्स्रर-
 क्षणपात्रे । मत्स्राधान्याम् । कु
 वेष्ट्याम् । खालु इ० इ० गौ० दे०
 भा० ॥
 मत्स्रगन्धा । स्त्री० व्यासदेवस्रमा
 रारि ॥ तोषमिष्यल्याम् । लाङ्ग-
 न्याम् ॥ मत्स्रस्रगन्धवगन्धी-
 स्ताः । उपमानाश्चेतिङ्घ्राभाव-
 ग्छान्दसः ॥
 मत्स्रगर्मः । पुं० मत्स्राडि ॥
 मत्स्रपण्डः । पुं० मत्स्रघटितव्यञ्ज-
 नविशेषे । गलयहि ॥
 मत्स्रजालम् । न० शानाये । जाले ॥

मत्स्रनाशनेः

मत्स्रगिडका । स्त्री० मत्स्रगिडगाम् ।
 राव० इ० भा० ॥ मत्स्रगिडकाखं
 डसिताः क्रमेणगुणवक्षराडतिवाग्
 भटः मत्स्रगुण्डोव । स्वार्थेक-
 न् ॥
 मत्स्रङ्डी । स्त्री० फाणिते राव०
 इ० काशीभाषा ॥ तल्लक्षणम् ॥
 यथा । इक्षीरसीयः सम्पक्वोघनः
 किञ्चिद्द्रवान्वितः । मन्दं यत्स्रन्द
 तेतस्मान्मत्स्रगुण्डोतिनिगद्यते ॥ मत्
 स्रगुण्डोभेदिनीवल्यालघ्वीपिस्तानि
 लापहा । मधुराहं हणौष्ट्यारतादो
 पापहास्मृता ॥ मत्स्राण्डाकार
 त्वात्० मत्स्रङ्डी । शकम्बादिः ॥
 मर्दमुर्दवास्त्रन्दते । स्रन्दू प्रसवर्ण
 । कर्मव्ययम् । डीम् । पृषोदरादिः ॥
 मत्स्रधानी । स्त्री० मत्स्राधान्याम् ।
 कुवेष्ट्याम् ॥ मत्स्राधोयन्तं च ।
 करणाधिकरणयोरितिधाञी ल्यु-
 ट् ॥
 मत्स्रध्वजः । पुं० मत्स्राकारिध्वजे
 ॥ गिरिकामरूपप्रसिद्धे पर्वते ॥ य-
 था । मणिकूटाचलात्पूर्वमत्स्रध्व
 जकुलाचलः । निर्दग्धोयत्रमदनो
 ररनेचामिनायुनरिव्यादिकाशिका
 पुराणे ॥ ८१ ऽध्यायेऽस्ति ॥ ०
 मत्स्रनाशकः । पुं० कुररपक्षिणि ।
 चि० मीननाशकस्तोरि ॥
 मत्स्रनाशनः । पुं० कुररपक्षिणि ॥

मत्स्यसन्तानिक :

मत्स्यपित्ता । स्त्री० कटुरोहिष्ठ्याम् ।
क्षुण्णभेद्याम् । कटुव्राम् ॥ मत्
स्थानांपित्तमिवतत्स्वादुत्वात् ॥

मत्स्यप्रलेहः । पुं० मत्स्यव्यञ्जना
न्तरे ॥ विषेणः प्रलेहे ॥

मत्स्यवन्धी । पुं० कैवर्त्ते । धीवरे ॥

मत्स्यवन्धनी । स्त्री० कुवेष्ट्याम् । म
त्स्वाधान्याम् ।

मत्स्यमंडकः । पुं० व्यञ्जनान्तरे ।

मत्स्यस्यापिष्टिकांकृत्वापर्थस्यामण्ड
लाकृतिम् । आसुरेणसमुत्स्त्रिं
संबुक्तांधूलनिनसु । मत्स्यमण्डक-
द्रव्यकृत्तः सूदशास्त्रे विचक्षणैः ॥

मत्स्यरक्तः । पुं०)

मत्स्यरक्तकः । पुं०) पक्षिविशेषे । क
स्याग्निनि । जलमग्नी । मणीव-
के । माचराद्भा० इ० गौ० दे० भा० ।

मत्स्यरक्तः इ० दे० भा० ॥

मत्स्यराजः । पुं० विराटन्वपे । रोहि
तमत्स्ये ॥ मत्स्थानाराजा । ट-
च् ॥

मत्स्यविज्जा । स्त्री० कटुष्वायाम् ॥

मत्स्यवेधनम् । न० बडिशे ॥ विभ्यते
नेन । विधविधाने । करणेतिव्यु-
ट् । मत्स्थानावेधनम् ॥

मत्स्यवेधनी । स्त्री० मद्गुपदिशि ॥
बडिशे ॥

मत्स्यसन्तानिकः । पुं० मत्स्यव्यञ्ज-
नविशेषे ॥ यथा । दग्धोद्गारेमलय

मत्स्यधानी

शीवेसशरैरुपस्त्रुतः । साद्रकः क
टुतैलेनमत्स्यसन्तानिकोभवेत् ॥

मत्स्यसुता । स्त्री० उषरायाम् । परी
घिन्नातरि ॥ सत्त्ववत्त्वाम् ॥

मत्स्यमाची । स्त्री० तोयपिप्ल्याम् ॥
सोमलतायाम् । ब्राह्म्याम् । यथा

ब्राह्मीवयस्यामत्स्यमाचीमीनाचीसी
मधुषरी । मत्स्यमाचीशिशिरावत्त्वाम् ॥

व्रणदीयव्यवपदा ॥ द्रवितराजनिर्घ
रट् ॥ गण्डदूर्वायाम् ॥ शिलो-

चिकायाम् ॥ मत्स्यमाचीवपुष्प-
मस्याः । मत्स्यशब्दः स्त्रासावय-

विगौणः । बहुव्रीह्यादितिपच् ।
डीप् ॥ मच्छेष्टी० द्रवितलोकरसिद्धौ

पथौ ॥ मत्स्यमाचीशाहिणीगीताकु
ष्ठपित्तकफास्त्रवित् । लघुस्तिक्ताकपा-

याचस्वादीकटुविपाकिनी ॥
मत्स्यमात्स्वगः । पुं० मत्स्यान् च-

त्ति । षट् । क्तिप् । मत्स्यमात्सा-
सौसगद्य ॥

मत्स्यमादनी । स्त्री० पाद्मल्याम् । ती
वपिप्ल्याम् । मत्स्यमाच्याम् ॥

मत्स्यमादनी । षट् । ल्युट् । क्ति-
प् । डीप् ॥

मत्स्यमाधानी । स्त्री० मत्स्यरघार्यवा
चे । कुवेष्ट्याम् । उषरायी० शालु-

इ० इ० गौ० दे० भा० । मत्स्यमात्सा-
धीयन्ते इव । इ० धाञ् । करपा-
धिकरणयोरितिल्युट् ॥

मत्स्याशनः । पुं० मत्स्यरङ्गविहङ्ग
से ॥

मत्स्योदरी । स्त्री० मत्स्यस्य व्यञ्जना
नरि ॥ कासमर्दकचूर्णेन मत्स्यपि-
ष्टिर्नियोजिता । भर्जिताकटु तै-
लेन मत्स्योदरी इतीरिता ॥

मत्स्योदरी । स्त्री० सत्त्ववत्त्वाम् ।
व्यासमातरि ॥ काशीस्य तीर्थविश्रे-
षे ॥

मथनः । पुं० गणिकारिकायाम् ॥
न० दध्यादिविलोडने । विलोडना०
द्र०भा० ॥ मथति । मथे विलोड-
ने । ल्युट् ॥

मथितम् । न० निर्कलेसरीषजित्विवि
लोडितेदधिनि ॥ सरोदकविहीन
न्तुमथिताकफपित्तनुत् ॥ चि० आ-
लाडिते ॥ घृष्टे । निघृष्टे ॥ मथ्य-
तेष्म । मथे० । क्तः ॥

मन्यः । पुं० मन्यानदण्डे ॥ मध्यतेऽ
नेन । मन्यविलोडने । मन्यइति०
चनिः कित् । कित्त्वान्नलोपः ॥
मन्यामन्यानदण्डे चवर्ज्वावातेपिच-
स्मृतः ॥

मधुरा । स्त्री० मधुप्रयाम् । श्रीकृष्णज-
न्मभूमौ । मधुरायाम् । मथति । म
थे० । मन्दिवाग्निमविषतीत्युत्पत् ॥
मधुराचविलोमेन मध्यमोनयदक्षरम् ।
शोनस्वरतिनाकिस्मिन्मन्मध्यतन्म-
थुपरि ॥

मधुरेशः । पुं० श्रीकृष्णो ॥

मधूरा । स्त्री० मधुरायाम् ॥

मदः । पुं० रेतसि ॥ कस्तूर्याम् ।

गर्वे । अहङ्कारे ॥ विद्यामदीधनम्

स्यैवाभिजनीमदः । एतेमदाम्

न्यानांतएव हि सतांदमाः ॥ हर्षे ।

आमोदे ॥ दूभदाने । गजगह्वर

ले । दाने ॥ यथा । करात्कटा

भ्यामेढ्राच्चने चाभ्याध्वमदस्युतिः ।

करान्नासारन्ध्राभ्याम् ॥ मथे ।

मादकद्रव्यसंवनजन्ये विकारिभि

षे ॥ चैव्ये । मत्ततायाम् ॥ वंश

। स्वामदात्प्रकृतिमेतिहिसर्वः

इतिस्वाभाविकधम्मप्रकाशनमद

धम्मः । उत्कर्षरहितत्वेऽप्युत्कर्ष

विशेषाध्यारोपे ॥ अशास्त्रीयविष

यसंवनोष्णस्रुत्त्वे ॥ मददम् ।

माद्यत्वेनेनवा । मदीर्घपे । मदी

नुपसर्गइत्यप् ॥ मदयतिवा ।

अच् ॥ मदे ॥ कल्याणरस्तुनि ॥

इतिधरणिः ॥ युधे मीहः । समभं

वदण्डागदभून्मदः । राखलचयं

यथा । अहंमहात्माधनवान्मपु

ल्यः कोस्तिभूतले । इतियज्जाय

तेचिन्तेमदः प्रोक्तः । सकोवि

देः ॥

मदकः । पुं० मध्यासवे ॥

मदकटः । पुं० पण्डे । गीपती ॥

मदकारः । पुं० आनन्दजनके ॥

मदन :

मदकलः । पुं० अन्तर्मद्गजे । मदी
त्कटे ॥ त्रि० मदेनव्यक्तवचने ।
मदेनकलवे । कलशब्दसङ्ख्यान
योः । अच् ॥ मदेसति० कलो
ध्वनियस्येतिवा ॥

मदगन्धः । पुं० सप्तषट्दृष्टे ॥ मद
सदृशगन्धोऽस्य ॥

मदगन्धा । स्त्री० सुरायाम् ॥ अतस्त्वा
म् ॥

मदगमना । स्त्री० महिष्याम् ॥

मदग्री । स्त्री० पूतिकाथाम् ॥

मदच्युत् । पुं० असृतरसच्यावयित
रि० असृतरूपेऽसौमे ॥ मदमदकर
मानन्दकररसमसृतरूपच्यावयय
सौमदच्युत् ॥

मदनः । पुं० मन्मथे । कामदेवे ॥

मदनेकः । पुं० मन्मथे ॥ पौण्ड्रीतके ।

मरुवकी । श्वसने । मयनफलवृत्ति

भाषा ॥ मदनोमधुरस्तिशोधीर्थो

प्योलिखनोलघुः । यातकृष्टिद्रधि

हरः प्रतिश्यायप्रणान्तकः ॥ रुचः

कुष्ठकफानाहशोयगुल्मप्रणापहः ॥

सिक्वके । मधूच्छिष्टे । मैथ०

मोम० इतिचभाषा ॥ मदनमृदु

सुस्निग्धभूतप्रव्रणरोपणम् । भग्न

सम्भानकृदातकुष्ठवीसपरत्तजितं

भाषे ॥ खदिरं ॥ लग्नात्सप्त

मभवने ॥ चालिद्रनविशेषे । तम्

स्वरूपं यथा । नायकोनादिकायाः

मदनचयोद्देशी

कण्ठे हस्तदत्त्वा० द्वितीयहस्तस्य
मध्यदेशेदत्त्वायदाश्लिषति० इति
कामशास्त्रम् ॥ मद्यति । मदीह
पंश्लेपनयोः । ल्युः ॥ न० ज
ले ॥

मदनकाकुरवः । पुं० पारावते ॥

मदनगृहम् । न० लग्नात्सप्तमच्चे

॥ मात्राहत्तप्रभेदे ॥ यथा । प्रथमं

कुरुपट्कलमन्ते कुरुडलमिहमथ्ये

वसुतुरगधरसन्तापहरम्० दशवसु

भुवनाष्टभिरचचरणमभिभवतिवि

रामोयद्विललितकविवलयहितम्

फणिनायकभक्तिजगणविरहितं

चत्वारिंशत्कलकलितं भुवनेमहि

तम्० हत्तं रसनिवहं तन्मदभग्नं नरप

तिसंसदिलब्धपदं शुकशोकगदम् ॥ य

था । विरहानलतप्तसौदृतिमुन्धारवि

तनलिनदलतल्पतले मरुतविम

ले० वारकालितकपोलं गलितानिषी

लं नययतिस ततस्तदितं ननिशाम

निसेषदृशा । नसखीमभिनन्दति

रुजमनुचिन्दतिनिन्दतिहिमकर

करनिकरपरितापकरम्० मनुते

हृदिभारं सुक्ताहारं द्विपसनिशा

करदीनमुखी जीवितविमुखी ।

मदनगोपालः । पुं० श्रीकण्ठे ।

मदनचतुर्दशी । स्त्री० चैत्रशुक्लचतुर्द

श्याम् ॥

मदेनचयोद्देशी । स्त्री० चैत्रशुक्लचयो-

मधुरा

मत्स्याशनः । पुं० मत्स्यरङ्गविहङ्ग
ने ॥

मत्स्योडरी । स्त्री० मत्स्यस्य व्यञ्जना
नारि ॥ कासमर्दकचूर्णेन मत्स्यमि-
ष्टिर्निर्घोजिता । भर्जिता कटु तै-
लेन मत्स्योडरी इतीरिता ॥

मत्स्योदरी । स्त्री० सत्त्ववर्ध्याम् ।
व्यासमातरि ॥ काशीस्थतीर्थविशि-
षे ॥

मथनः । पुं० शण्डिकारिकायाम् ॥
न० दध्नादिविलोडने । विलोडना०
द्र० भा० ॥ मथति । मथे विलोड-
ने । ल्युट् ॥

मथितम् । न० निर्जलेसरोवर्जिते वि-
लोडितेदधिनि ॥ सरोदकविहीन
न्तुमथितं कफपित्तनुत् ॥ चि० अ-
लाडिते ॥ घृष्टे । निघृष्टे ॥ मथ्य-
तेस्म । मथे० । त्तः ॥

मन्यः । पुं० मन्यानदण्डे । मथ्यतेऽ
नेन । मन्यविलोडने । मन्यद्वृत्ति०
इनिः कित् । कित्त्वान्नलोपः ॥
मन्यामन्यानदण्डे षयजूवातेपिच-
स्रातः ॥

मयुरा । स्त्री० मधुपुर्याम् । श्रीकृष्णज-
न्मभूमौ । मधुरायाम् ॥ मथति । म
थे० । मन्दिवाग्निमथिचतौ चुरच् ।
मधुरात्रविलोमेन मथ्यमोनयदचरम् ।
यो न स्मरति लोके किञ्चित् स गन्धं तन्मु-
खापरि ॥

मदकरः

मंयुरेशः । पुं० श्रीकृष्णे ॥

मधूरा । स्त्री० मधुरायाम् ॥

मदः । पुं० रेतसि ॥ कस्तूर्याम् ॥
शर्बे । अहङ्कारे ॥ विद्यामदीधनमद-
स्तथैवाभिजनो मदः । एतेमं दामदा
स्थानांत एव हि सतां दमाः ॥ हर्षे ।
शामोदे ॥ इमदाने । गजगण्डज-
ले । दाने ॥ यथा । करात्कटा
भ्यांनेद्राच्चर्ने चाभ्याच्चमदस्त्वितिः ।
करान्नासारन्प्राभ्याम् ॥ मद्ये ॥
मादकद्रव्यसंवनजन्ये विकारविशि-
षे ॥ चैव्ये । मसतायाम् ॥ संघा
। स्वामदात्प्रकृतिमेति हि सर्वः
इतिस्वाभाविकधर्मप्रकाशनं मद-
धर्मः । उत्कर्षरहितत्वेष्पुत्कर्ष-
विशिष्याध्यासेपे ॥ अशास्त्रीयविष-
यसंवनोन्मुखत्वे ॥ मदनम् ।
माद्यच्चनेनवा । मदीहर्षे । मदीऽ
नुपसर्गइत्थप् ॥ मद्यतिषा ।
अच् ॥ नदे ॥ काल्याणवस्तुनि ॥
इति धरणिः ॥ युपे मीहः । समभ-
वदहङ्कारादभून्मदः । तस्य लक्षणं
यथा । अहं महात्मा धनधान्यमस्तु
ल्यः कोस्तिभूतले । इतियज्जाय-
ते चित्तमदः प्रीक्तः सक्तो वि-
दैः ॥

मदकः । पुं० मध्वासवे ॥

मदकटः । पुं० पण्डे । गोपतौ ॥

मदकरः । पुं० आनन्दजनके ॥

मदन :

मदनचयीदशी

मदकालः । पुं० अन्वामदगजे । मदी
 क्कटे ॥ चि० मदेनव्यक्तवचने ।
 मदेनकलते । कलशब्दसङ्ख्यान
 योः । अच् ॥ मदेसति० कजो
 ध्वनिर्यस्येतिवा ॥

मदगन्धः । पुं० समाच्छदहृष्टी ॥ मद
 सदशोगन्धोस्य ॥

मदगन्धा । स्त्री० सुरायाम् ॥ अतस्या
 स ॥

मदगमना स्त्री० महिष्याम् ॥

मदघ्नी । स्त्री० पूतिकाथाम् ॥

मदच्युत् । पुं० अमृतरसच्यावयित
 रि० अमृतरूपे सोमे ॥ मदंमदकर
 मानन्दकरंरसममृतरूपं च्यावयच्च
 सौमदच्युत् ॥

मदनः । पुं० मन्मथे । कामदेवे ॥

मदनोत्तरे ॥ मदनोत्तरे ॥ पीण्डीतके ।

मरुवके । प्रवसने । मयनफलइति

भाषा ॥ मदनोमधुरस्तिक्तोवैर्यी

षोःलिखनोल्घः । वातकृद्विद्रधि

हरः प्रतिश्यायत्रणान्तकः ॥ रुद्रः

कुष्ठकफानाहशोथगुल्मत्रणापहः ॥

सिक्थके । मधूच्छिष्टे । मैश०

मोम० इतिचभाषा ॥ मदनंमृदु

सुस्निग्धंभूतमंत्रप्रथरोपथम् । भग्न

सन्धानकृडातकुष्ठवीसपरक्तजितं

। मापे ॥ खद्विरे ॥ लग्नात्सप्त

समवने ॥ चालिद्रनविशेषे । तत्

स्वरूपंयथा । नायकोनायिकायाः

कण्ठे हस्तं दत्त्वा । द्वितीयहस्तंतस्या
 मध्यदेशेदत्त्वायदाक्षिपति० इति
 कामशास्त्रम् ॥ मदयति । मदीह
 र्गंलेपनयोः । ल्युः ॥ न० ज
 ले ॥

मदनकाकुरयः । पुं० पारावते ॥

मदनरुष्टम् । न० लग्नात्सप्तमर्चे चै

॥ मात्राहृत्प्रभेदे ॥ यथा । प्रथमं

कुरुषट्कलमन्ते कुण्डलमिहमध्ये

वसुतुरगधरं सन्नापहरम्० दशवसु

भुवनाष्टभिरवचरणमभिभवतिवि

रामोयदिललितं कविषलयहितम्

फणिनायकभक्तितं जगणविरहितं

चत्वारिंशत्कलकलितं भुवनेमहि

तम्० हस्तं रसनिवहं तन्मदपगृहं नरप

तिसं सद्विलम्बपदं शुरुशोकगदम् ॥ य

था । विरहानलतृप्तासीदतिमुत्तारचि

तनलिनदलतल्पतले मरकतविम

ले० करकलितकपोलं गलितनिचो

लं नययतिसततद्विते ननिशाम

निमेषदृशा । नसखीमभिनन्दति

रुजमनुविन्दतिनिन्दतिष्टिमकर

करनिकरं परितापकरम्० अनुते

इदिभारं मुक्ताहारं दिवसनिशा

करदीनमुखी जीवितविमुखी ।

मदनगोपालः । पुं० श्रीकृष्णे ॥

मदनचतुर्दशी । स्त्री० चैत्रशुक्लचतुर्द

श्याम् ॥

मदनचयीदशी । स्त्री० चैत्रशुक्लचयो-

मदनाडौ

दश्याम् ॥

मदनहादशी । स्त्री० चैत्रशुक्लषादश्या-
म् ॥

मदनपाठकः । पुं० कोकिले ।

मदनभवनम् । न० लग्नात्सप्तमस्था
ने ॥

मदनमोहनः । पुं० श्रीकृष्णे ॥

मदनरसः । पुं० शृङ्गारे ॥

मदनललिता । स्त्री० अष्टिसंज्ञकच्छ-
न्दः १६ प्रभेदे । मीनोग्रीगोमदन
ललिताघट्टैः मङ्कटभुभिः । यथा ।
विभ्रष्टसर्गललितचिथुराधौताधर-
पुटा० स्तायत्पचावलिकुचतटोष्ठा
सोर्मितरला । राधात्वर्धमदन
ललितान्दोलालसवपुः ० कंसा-
रातिरतिरसमघोचकीऽतिघट्टपम् ॥मदनलवः । पुं० अक्षांशे ० मदनल
लवः ॥मदनशलाका । स्त्री० कामोद्दीपकभै-
षज्ये ॥ सारिकायाम् ॥ कोकिला
याम् ॥मदनसारिका । स्त्री० पक्षिप्रभेदे । सा
रिकायाम् । चित्रनीचनायाम् । सा
लिक् ० प्र० गी० भा०

मदना । स्त्री० सुरायाम् ।

मदनायकः । पुं० कोटये ॥

मदनादृशः । पुं० नखि ॥ लिङ्गे ॥

मदनाडौ । स्त्री० गजदानशिरायाम् ॥
तायमपयवाहपालः । करात्कटा-

सदयन्ती

भ्यामिद्राचनेत्राभ्याश्चमदच्युतिरि-
ति ॥

मदनायुधः । पुं० भगे ॥ योनौ ॥

मदनायुषः । पुं० कामवह्निचुमे ॥

मदनालयः । पुं० कुसुमधनुषोमन्दि
रे । सारागारे । भगे ॥ मदनभव-
ने ॥मदनावस्था । स्त्री० उद्देगहृपायांका
मावस्थायाम् ॥ कथंतस्थालाभोभ-
विष्यतीति ॥मदनी । स्त्री० सुरायाम् ॥ कक्षूर्या-
म् । अतिसुक्तकी ॥मदनीयः । चि० मदकारिणि । मद्य
ति । मदी० । कृष्यल्पुटोवह्लमि
तिकर्त्तरि षनीयर् ॥

मदनीया । स्त्री० धातक्याम् ॥

मदनेष्ठाफलः । पुं० अश्वत्थाम् ॥ १०

मदनीत्ववः । पुं० सुवसन्तकी । शोला
कायाम् । शोली० इ० भा० ॥

मदनीत्वषा । स्त्री० स्वर्गविश्यायाम् ॥

मदप्रयोगः । पुं० तारिण्यामदोद्गमे ।
व्यस्तारे ॥

मदनभङ्गनी । स्त्री० शतमूल्याम् ॥

मदमृदुषुषिः । चि० मदेगविपरीताम
ज्ञे ॥ मदमृदुषुषिषुषिवेकिताकु-
तः ॥

मद्यलिका । स्त्री० मन्मथ्याम् ।

मद्यन्ती । स्त्री० मन्मथ्याम् ॥ वनम
त्रिकायां ।

मदाख्य :

मदयिता । वि० मादके ॥ मदयति ।
 मदी० । लोटः शब्दः ॥
 मदयित्वा । पु० कामदेवे ॥ शीण्ड
 के ॥ मेघे ॥ न० मदी ॥ मदयति ।
 हर्षयति० श्लेषयतिवा । मदी० ।
 क्षान्तिद्विपुषिगदिमदिभ्योषेरितु-
 लिति० द्रलुच् । षेरयादेशः ॥
 मदलेखा । स्त्री० उपश्लिक् ० छन्दः
 प्रभेदे ॥ मग्नाः श्लान्मदलेखा ।
 यथा । रङ्गे वाह्विलम्नाहन्तीन्द्रान्म
 दलेखा । लग्नाभून्मुरणचौकसूरी-
 रसचर्चा ॥
 मदविधिप्तः । पु० मत्तहसिनि ॥
 मदव्यायामः । पु० मदाधिक्ये ॥
 मदशकः । पु० उपोदक्त्राम् ॥
 मदसारः । पु० तूदृष्टवे । ब्रह्मका-
 ष्टे ॥
 मदस्थलम् । न०)
 मदस्थानम् । न० । मद्यपानस्थले । शु-
 र्हायाम् । पानगृहे ॥
 मदहसिनी । स्त्री० महाकरञ्जे ॥
 मदहेतुः । पु० धातक्वाम् ॥ मदस्य-
 कारणे ॥
 मदाख्यः । पु० तालवृधे ॥ त्रि०मद-
 युक्ते ॥
 मदाख्या । स्त्री० लोहितक्रिण्ख्याम् ॥
 मदातकः । पु० मदाख्यरोगे ॥
 मदाख्यः । पु० मद्यपानजन्यरोगवि-
 शेषे । पानाश्वये । मदव्याधी ॥

मदामदः

निदानानितु । विषस्यवेगुणाह-
 टाः सन्निपातप्रकोपणाः । तपश्-
 मद्येदृश्यन्ते विषे तुवलवत्तराः ।
 तस्माद्विधिपीतेनतयामावाधिकी
 नच । युक्तेनवाहितैरन्नै रकालिसिदि-
 तेनच । मद्येनखलुजायन्ते मदाख्य
 यमुखागदाः ॥ अविधिप्रयुक्तमद्य-
 विकारान्तरमय्युत्पादयतीत्याह ।
 निर्भुक्तपकान्ततपश्मद्यं निषेव्यमा-
 शंमनुषे ननिच्यम् । उत्पादयेत्क-
 ष्टतमानं विकारानुव्यादयेत्त्रापिग-
 रीरभेदम् ॥ हेत्वन्तरमप्याह । क्र-
 ष्णभूतिनपिपासितेनशोकाभित-
 प्ते ननुभुचितेन । व्यायामभाराध्वप-
 रिचतेनवेगावरोधमिहितेनदापि०
 अल्पन्नहृत्तावततोदरेषसाजीर्णभु-
 क्तेनतथाऽवलीन । उष्णाभितपे नच
 सिव्यमानं करोतिमद्यं विविधान्वि-
 कारान् ॥ तैवविकाराग्रन्यान्तरे-
 ष्णातव्याः । चिकित्सातु । मद्योत्वा-
 नात्तुरोगाणांमद्यमेवहिभेषजम् ।
 यथादहनदग्धानांदहनं स्वेदनं हित-
 म् ॥ सिध्याविहितमद्येनयोव्याधि-
 रुपजायते । मद्येनैवनिपीतेनमद्यं
 नसहशास्यति ॥ विशिषीन्यत्रद्रष्ट-
 व्यः ॥
 मदामदः । पु० परमेश्वरे ॥ आत्म-
 नि । आत्माहितमदीऽमदस्य० सह-
 र्षेऽहर्षं द्यं विरुद्धमवान्तोदृशि

मदिरा

क्रीपदेशं विनाऽशक्यो ज्ञातुम् ॥
 मदास्त्रातः । पुं० गजद्वजायाम् । हा
 घोपरकाडका० इ० भा० ॥
 मदास्वरः । पुं० मत्तहस्तिनि ॥
 मदायुधः । पुं० चतुर्दन्ते । ऐरावते ॥
 मदारः । पुं० हिरदे । हस्तिनि ॥ गृ
 करे ॥ धूर्त्ते । कामुके ॥ मत्तहस्ति
 नि । गन्धमेदे ॥ नृपान्तरे ॥ मा
 दाति । मदी० । अगिमदिमन्दिभ्यभा
 रन् ॥ बन्धनविशेषे ॥
 मदार्मदः । पुं० मत्स्यमेदे । राल-
 गीवि ॥
 मदाससा । स्त्री० मार्कण्डेयपुराणप्र
 सिद्धायाम् गन्धर्वकन्यायाम् । यथापुत्र
 स्तारितः ॥
 मदात्लापी । पुं० कोकिले ॥
 मदात्रयः । त्रि० मदेकाशरणे ॥
 मदाक्षयः । पुं० कस्तूर्याम् ।
 मदिरः । पुं० रक्तखदिरि ॥ मद्य-
 ति । मदि० । किरच् ।
 मदिरा । स्त्री० मादकद्रव्यविशेषे । सु
 रायाम् । हस्तिप्रियायाम् । वरु-
 षात्मजायाम् । गन्धीसमायाम् ।
 प्रासन्न्यायाम् । कादम्बर्याम् । इरा
 याम् । मदी० । सुप्रतिभायाम् ।
 सोदिन्याम् । महानन्दायाम् ।
 मैरेये । देवन्ष्टायाम् । अम्बिजा-
 याम् । हाटप्रविधेयं यया । मा
 धीकंपानमं द्राक्षं त्वाजूरं तान्मै-

मदिरा

क्षवम् । मैरेयं माञ्जिकंटाङ्गं मधू-
 कं नारकेलजम् ॥ मुख्यमद्रप्रकारे
 त्वं मदानिदादर्शं वच ॥ ऋतुविशे
 षे षोपेयमदिरायथा । गौडीतुशिशि
 रेपेया० पीष्टीहेमन्तवर्षयोः । शर
 द्धीप्रवसन्ते पुमाध्वीयाज्ञानचा
 न्यथा ॥ कादम्बरीशर्करादिमद्यं
 सुशीतलं हृष्यकरं मदाव्यम् । मा
 ध्वीसमं स्वातृष्णहृष्यजातं मद्यं सु
 शीतं गुरुतर्पणञ्च ॥ अन्यथाकुरुते
 पानं मद्यं सन्तापशोषदम् । अन्नदो
 षमदाध्यादिकारकं मूर्च्छं नश्चतत् ॥
 नवजीर्णं मद्ययोगुं षास्तु । मद्यं न
 वं सर्वं विकारहेतुसर्वं नृवातादिक
 दोषदायि । जीर्णं तु सः सकलाम
 यज्ञं धूर्णं प्रदं हृष्यकरश्च दीपनम् ॥
 मद्यप्रयोगं कुर्वन्ति शूद्रादिपुमशा
 त्तियु । द्विजैस्त्रिभिस्तु नयाह्वयद्य
 प्युष्णीवयेन्मृतम् ॥ गौडीपीष्टीत
 यामाध्वीधिविधाचोत्तमासुरा ।
 सैवनानाविधाप्रोक्तातालखजूरस
 म्भग ॥ तथादेशविभेदेनानाना
 द्रव्यविभेदतः । बहुधेयं समा
 ख्याताप्रशस्तादेवतार्चने ॥ अन्ये
 षादशधामद्यर्भेदानाहुर्मनीषिणः
 । उक्तप्यात्मर्भेदानीतिनान्येयांपृथ
 गीरितम् प्रायगोभिनयं मद्यं गुरु
 दोषनमौरितम् । श्रोतसांगोधनं
 शीर्णं दीपनं तद्य रोधनम् ।

मदी

इयं प्रीणनं बल्यं मद्यं शोकत्रया
 पहम् । प्रागल्भ्यप्रतिभापुष्टिबीर्यं
 तुष्टिखरप्रदम् ॥ अपिच । सम्यग्
 विधिविधानेन सुसमाहितर्षे तसा ।
 पिवन्ति मदिरां मर्त्यां मर्त्या एवते
 क्षितौ ॥ आह्वतिच्छन्दः २२ प्र
 मेदे ॥ यथा । सप्तभकारयुतैक
 गुह्यं दिते यमुदारतरामदिरा ।
 यथा । माधवमासिविक्ररकेशर
 पुष्पलसन्मदिरामुदितैर्भृङ्कुलै र
 पगीतवनेवनमः तिनमालिकालानि
 लयम् । कुञ्जद्वेदरपल्लवकल्पित
 तल्पमनल्पमनोजरमं त्वं भजमाध
 विकाम्बुदुनर्त्तनयामुनवातकृतीप
 गमा ॥ मादराच्यनया । मदीर्घ्ये ।
 इपिमदिमुदीत्यादिनाफिरच् ॥
 मत्तखञ्जने ॥

मदिराची । स्त्री० मत्तनेचायाम् ॥
 मदिरावदक्षिणीयस्याः सा । यथा
 । अविदितसुखदुःखं निर्गुणं वस्तु
 किञ्चिज्जडमतिरिहकश्चिन्मोघश्च
 च्याचर्च । ममतुमतमनङ्गस्मै
 रतारल्पचूर्णं मादकलमदिराचीनी
 विमोचीचिमोघः ॥ इतिविटोक्तिः ॥
 मदिरागृहम् । न० गङ्गायाम् । मद्य
 संधानगृहे ॥ मदिरायाः गृहम् ॥
 मदिरासखः । पुं० आम्बहर्षे ॥
 मदिष्ठा । स्त्री० मदिरायाम् ॥
 मदी । स्त्री० जपकवन्तुनि ॥ हाय्ये ॥

मद्गरः

मदीयम् । वि० मदकरे । इषीत्याद
 के । मदीयं सरः इतिवेदेदर्शनां
 त् । मामके ॥ ममेदम् । छः ।
 मपर्यन्तस्वमादेशः ॥
 मदीत्कटः । पुं० अनामं देहस्तिनि ।
 मदकले ॥ मदेनदानेनाम्बुना०
 उत्कटः मत्तः ॥ वि० मदमत्ते ॥
 मदीत्कटा । स्त्री० मदिरायाम् ॥ मदे
 नोन्मत्तायाम् ॥ मदेनउत्कटा ॥
 मदीदयः । वि० मदीन्मत्ते ॥
 मदीदया । स्त्री० आर्याम् ॥
 मद्गतप्राणः । वि० मद्गतमार्थजीवने
 ॥ मद्गताः प्राणायस्य ॥
 मदीहतः । वि० मत्ते ॥ मदः
 । पीरुषादिधर्मः । तेनउत्ततः ॥
 मद्गुः । पुं० कारगडवे ॥ जलकाकि ॥
 मज्जति । । टुमस्लोशुषी । म्बु-
 शौथ्युः । न्यङ्कादिच्चात्कुत्वम् ।
 संध्यज्यत्त्वेनदः ॥ ब्राह्मणेनवन्दि
 भायांयांजनिते ॥
 मद्गरः । पुं० मगुरी० मागुर० इ०
 स्यातेमस्ये ॥ मज्जति । टुमस्लो०
 । मद्गरादयस्येतिनिपातितः य
 द्वा । माद्यति । मदी० । मद्गराद
 यस्य खुरच् । धातोर्गुरादेशः । म
 द्गुरीनातद्बृष्योवत्यः । कफकरोल
 पुः ॥ मद्गरः खण्डरहितः । कटु
 तैलेसुभर्जितः । माण्डिन्यनिशा
 युक्तोहिद्रुनाधूपितेरसः । । मद्गुरी०

मद्यम्

वातहापथ्यीरुच्यीवृष्यीवलः प्रदः ।
। अग्निसञ्जननोहृद्यस्तदुक्ताचष्ट-
त्रिका ॥

मद्गुरकः । पुं० मद्गुरमीने ॥

मद्गुरमी । स्त्री० शृङ्ग्वाम् ॥

मद्गुरः । वि० प्रेमृगामय्यनुरक्ति ॥

मद्यम् । न० सुरायाम् ॥ मास्यन्वनेन

। मदी० गदमदचरेत्यादिनाय-
त् ॥ अस्थलक्षणादि यथा । पियंथ

न्मादकं लोके सान्मद्यमभिधायती
यवारिष्टं सुरासीधुरासवाद्व्यमनेक

था ॥ गौडीपैष्टोत्तपामाध्योत्रिविधा
षोत्तनामुरा । सैवनानाविधाप्रोक्ता

तालखर्जूरसम्भवा ॥ तवादेशविभं
देननानाद्रव्यविभेदतः । वृष्येयंस

साग्याताप्रगस्तादेवतार्चने ॥ तद्
दादेशविधंयथाहपुनस्तयः । पानम

द्रोक्षमाधुर्कखार्त्तं तालमैक्ष्वम् ।
माध्योक्ताद्रमादीकभैरयनारिक्ते-

लिजम् ॥ समानानिदिजातीनांम
द्वान्यं प्रादगैःतु । दादगन्तुमुरा-

मद्यसर्वेषानधमंमृतम् । मत्तं
सर्वं भवेदृष्यं पितृकृतातनागनम् ।

भेदभेदीप्रवाकश्चरुक्कफहरपरत्
॥ अस्तसुदीपनंरुच्यं पाचनंशामका

रिष्य । तीक्ष्णंमुष्णंरुचिद्विद्वंज्यापि
षविकादिष ॥ मत्तंनवमभिद्वन्द्वि

विद्वीपप्रनवंगमम् । अद्वैतं हंजं
दाद्विद्वंभंविद्वंशुम् ॥ अर्थोत्तदे

मद्यपदः

वरोचिष्णुकृमिश्ने फ्रानिलापहम् ।
इद्वंस्तुगन्धिगुणवत्तधुसीतीविशोध

नम् ॥ सात्त्विकादिविभेदेतचेष्टाज्ञी
यामनीपिभिः । तेभेदास्तु । पर्याया

वांग्भवेन्मत्तंतामसंराक्षसप्रियम् ।
मगडलावायाजसंततत्तद्वृष्टंसात्त्विकं

कंभवेत् । सात्त्विकेगीतहास्त्रादि-
राजसेसाहसादिकम् । तामसेति-

न्यकर्मापिनिद्राश्चमदिराचरेत् ॥ पि
धिनामात्रयाकालीहृत्तरुर्नैर्यवायल

म् । प्रहृष्टोयः पिवेन्मत्तं तद्वृष्टा-
द्वृष्टतंयथा ॥ किन्तुमद्यंस्वभावेन-

ययैषात्रंतयाम्मृतम् । अयुक्तियुक्तं
रागाययुक्तियुक्तंयथामृतम् ॥ मत्तं

गन्धंस्वनागायतपायीयमुदीर्यते ।
मुसौलवालगदशीरकधान्यकैलाव

चर्वयन्मदसिवाचमभिव्यनक्ति । स्त्रा
भापिकंसुखजमुक्तितृप्तिगन्धं गन्धं

श्चमद्यनशुनाद्विभवंवननम् ॥ ७ ॥
नालिकेरोदकं कंस्थे तामपाचे म्त्रि

तंमधु । गन्धस्ततामवाचमंमत्तु-
ल्यं घृतंविनैतिकमंशोषनम् ॥

मद्यगन्धः । पुं० सकुलद्वयं ॥
मद्यद्वयः । पुं० गाडे । ध्वजहर्ष । पि

तान्ति ।
मद्यपः । पि० सुरापे ॥ सुराप्यतिरि

त्तमत्पातरि ॥
मद्यपदः । पुं० मृगाकण्ठे । मंत्तके ॥

अमि । मंटा० ५० गौ० दे० भा० ॥

मद्रकार :

मद्यपाचनी । स्त्री० धातव्याम् ॥
 मद्यपाशनम् । न० उपदंशि । अरदं
 श्रे । चलन्ते । मानरोचकमन्त्ये ॥
 मद्यपुष्पो । स्त्री० धातव्याम् ॥
 मद्यमण्डः । पुं० सुरायभागे । मद्य
 फोने । कारोत्तरं ॥
 मद्यवासिनी । स्त्री० धातकीदृष्टे ॥
 मद्यशीजम् । न० नानाद्रव्यकृतसुरा
 बीजे । किण्वे । नमन्ति । वाखर०
 इ०गौ० दे०भा० ॥ मद्यस्यशीजम् ॥
 मद्यसम्भानम् । न० अभिपवे । आसु
 ती । मद्यच् भायना० इ०भा० ॥
 मद्याजी । वि० मत्पृजापरे ॥ मांय-
 द्दुंगीलंयस । षिनिः ॥
 मद्यामोदः । पुं० वकुलवर्धे ॥ मद्या
 स्यामोदोऽस्मिन् ॥
 मद्योगः । वि० मदेकशरणं । मयि
 सर्वकर्मसमर्पणे ॥
 मद्रः । पुं० हर्षे ॥ देशविशेषे ॥ वै-
 राटपाण्ड्यायोर्मध्ये पूर्वदक्षकर्मण
 तु । मद्रदेशः समाख्यातोमाद्रीहा
 तचतिष्ठति । मन्दते । मद्रिस्तुति-
 भोदमदखप्रकान्तिगतिषु । स्फा-
 यितञ्चौतिरक् ॥
 मद्रकः । वि० मद्रदेशभवे ॥ मद्रेषु
 जातः । कन् ॥
 मद्रकारः । पुं० मद्रङ्करे ॥ मद्रं क
 रोति । डुकृञ् । घीमप्रियमद्रेष्
 चेतिस्यप् ॥

मधु :

मद्रङ्करः । वि० घीमङ्करे । शङ्करे ॥
 मद्रं करोति । डुकृञ् । घीमप्रियम
 द्रेष्चेतिष्यप् ॥
 मद्रसुता । स्त्री० माद्र्याम् । नकुलसह
 देवयोजनन्यांपाराडुपत्न्याम् ॥
 मदान् । पुं० विधौ० । वायसे ॥
 मदती । स्त्री० शिवायां ॥
 सहा । पुं० शिवे ॥ माद्यति । म-
 द्ये० । आमदीत्यादिभावनिप् ॥
 राजवत्०रूपाणि ॥
 मद्रो । स्त्री० सुरायाम् ॥ माद्यत्यन-
 या । मदी० । वनिप् । वभोरचेति
 ङीर्षी ॥
 मद्रगौणः । वि० }
 मद्रगौयः । वि० } मद्रगंसम्बन्धि-
 मद्रग्यः । वि० } नि । शैषिकेष्व
 र्थेषु० अशब्देयत्खावन्यतरस्यामि-
 त्यनेनक्रमात्० खल्यत्पत्ययाः ॥
 मधुः । पुं० मधुद्रुमे । मधूषे म-
 हुवा० इ०भा० ॥ वसन्तर्त्तौ । दै-
 त्यविशेषे ॥ यंश्चत्वा० विष्णुर्मधुसूद
 नोऽभूत् ॥ चैत्रेमासि ॥ औवाशो-
 की । असुरविशेषे ॥ सचशचुप्तेनह
 तः । यस्नान्नामथुरा० मधुपुरीति
 स्त्रातिंगता ॥ मधुयष्ट्याम् । न०
 चीरे ॥ लले ॥ मद्ये ॥ मधुररसे ।
 इची ॥ वर्षहत्तान्तरि ॥ यथा । इ
 यमपि । लघुमधु ॥ यथा । रतिम-
 य । वरतनु ॥ कर्मकपि ॥ मन्यन्ते-

मधु :

एतम् । मनञ्जलि । फलिपाटीत्युः
 धयान्तादिशः ॥ पुं० न० सार्द्धीकम-
 च । पुष्परसि । मकरन्दे । कुसुमा
 सवे । चौद्रे । माक्षिके । पुष्पास-
 वे । पवित्रे । पिप्ल्ये । वरटीवान्नि ॥
 मन्त्रिकारटीमद्रवातपुष्परसोद्भव-
 म् । मधुशीतलघुस्त्रादुरुचंयाहि-
 विसिखनम् । चक्षुष्यं दीपनं स्वयंत्र
 यशोधनरोपणम् ॥ सौकुमार्यकर-
 सूत्रं परं सौतोविशोधनम् । कृपा
 थामुरसंज्ञादिरसादजनकं परम् ॥
 वर्णमेधाकरं हृद्यं विशदं रोचनं ह-
 रित् । कुठार्गः । कामपित्तासंकफ-
 मेरुकमक्रीमन् ॥ मेदन्तृष्णावसि-
 ष्वासहितातीसारविघ्नान् । दाह
 घ्नतघ्नदांशुत्तु योगवाञ्छल्पयातल-
 म् ॥ माक्षिकं भ्रामरं शीघ्रं पौष्टिकं
 द्राघमिखपि । चार्दमीहालकं दा-
 नमित्त्वष्टौमधुजातयः ॥ पपांस्त-
 दपं विघ्नयं स्त्रस्त्रानिममोपिभिः ॥
 नवं मधुभवेत्पुष्ट्यै नातिघ्नं प्राहरं भ-
 रम् । पुराणं यादृक्कुरुषं मेदोघ्नमति
 निघ्नम् । मधुनः शर्करायाद्यगुड-
 म्नापिभिः शियतः । एकमं वत्सवं सोते
 पुराणवत्सूर्यं रंभे ॥ विषपपाद-
 पिरसंमविषाभमरादयः । गन्ध्या
 मधुकुर्वन्ति तच्छीतं गुणवत्तम् ।
 पाण्ड्यात्तदुष्णं तद्वत्सं चोष्णं म-
 मत् । उपदार्गं सोपकः कित्तम् ॥

मधुकुडुटो

विषसमंमधु ॥ मकरन्दस्यमद्यस्यमा
 जिकस्यापिवाचकः । अर्द्धांदिश
 र्थं पाठात्पुत्रपुंसकयोर्मधुः ॥
 मधुः । स्त्री० लीवन्तीवर्षे ॥
 मधुकः । पुं० खगविशेषे । श्रोत्रदप
 क्षिपि ॥ बल्ल्यन्तरे । मधुयच्छा
 म् ॥ वंशपरस्परशंसके । भागधे
 ॥ न० श्लोकके । मधुयष्टिकायाम्
 चपुष्पि ॥ मध्विव । इव प्रतिहृ
 गितिकन् ॥ यदा । मधु० मधु
 कायति । कै० चातइतिकः ॥
 मधुकण्डः । पुं० कौकिलि ।
 मधुकरः । पुं० भ्रमरे । मधुपे । म
 धुकरोति० तच्छीलः । हाजोडित्व
 तितः ॥ मृद्वराजे । मद्ररा० इ०
 भा० ॥ कामिति ॥
 मधुकर्कटिका । स्त्री० मिष्टधीजपूरे ।
 मधुकर्कट्याम् । मधुकर्कटिकास्त्रा
 दीरोचनीशीतलागुनः । रक्तपित्त-
 चयज्वामकामसहिजाभमापहा ॥ म
 धुखर्वृत्तिकायाम् ।
 मधुकर्कटो । स्त्री० मधुकर्कटिकाया
 म् । मधुकाकरोति० भाषाः ।
 मधुका । स्त्री० मधुपाल्याम् । मधु
 पल्याम् । मधुयष्ट्याम् । टाप् ।
 मधुकुडुटिका । स्त्री०)
 न० ककटा । स्त्री०) रम्भीरविधि
 र्थे । मातुमुद्रायाम् । मुग्ग्यायाम्
 । गिरिस्वाम्याम् । पतिपुत्रियायाम् ॥

मधुजित्

मधुक्रात् । पुं० भमरे ॥ मधुकरो
 ति । कुहञ् । क्तिप् ॥ मधुकर
 मञ्जिकायाम् ॥
 मधुकेशटः । पुं० भृङ्गे । भमरे ॥
 मधुकोपः । पुं० मधुमञ्जिकाभिः
 कृतेमध्याधारे । मधुकचक्रौ० इ०
 भा० ॥
 मधुक्रमः । पुं० मधुपानाहत्तौ । श
 श्वन्मधुपानक्रमे । मधुवारे । मधु
 नः क्रमः ॥
 मधुघोरः । पुं० खर्जूरहर्षे ॥
 मधुखर्जूरिका । स्त्री० मधुकर्कटि-
 कायाम् । कोलककर्कटिकायाम् ।
 माध्वीमधुरायाम् ॥
 मधुगन्धः । पुं० बकुले ॥
 मधुगायनः । पुं० कोकिले ॥
 मधुगुह्ननः । पुं० शोभाघ्ननहर्षे ॥
 मधुघोषः । पुं० कोकिले ॥
 मधुच्छदा । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥
 मधुच्छन्दाः । पुं० ऋषिविशेषे । वि
 श्वामित्रपुत्रे ॥
 मधुच्युत् । त्रि० शकृतस्त्रायिणि ।
 मधुञ्जम् । न० सिक्थले ॥
 मधुजम्बीरः । पुं० मधुरजम्बीरे ॥
 मधुजा । स्त्री० पृथिव्याम् ॥ मधोजां
 ता । जनी० । उः ॥ महाश्वेता
 याम् । सितायाम् ॥
 मधुजित् । पुं० विष्णौ ॥ मधुदैववि-
 श्वपम्० पल्लवौत् । जि० । मत्स्-

मधुनी

द्विपेतिक्तिप् । तुक् ॥
 मधुदणः । पुं० न० इक्षौ ॥
 मधुप्रयम् । न० मधुरप्रये ॥
 मधुद्वीपः । पुं० कामदेवे ॥
 मधुदूतः । पुं० चासहर्षे ॥
 मधुदूती । स्त्री० पाटलाहर्षे ॥
 मधुद्रः । पुं० भमरे ॥
 मधुद्रवः । पुं० रक्तशियौ ॥
 मधुद्रुमः । पुं० मधुके । गुह्यपुष्पे ।
 मधुवा० द्र० भा० ॥ मधुनामाद्रुमः ॥
 मधुद्विट् । पुं० विष्णौ ॥
 मधुधातुः । पुं० खर्जूरमाधिके ॥
 मधूलिः । स्त्री० खण्डे । खांडद्र०-
 भा० ॥
 मधुधेनुः । स्त्री० दानार्थमधुदिनि
 र्मितसयस्त्रायांगवि ॥
 मधुनाडी । स्त्री० मधुधारच्छिष्टे ॥
 मधुनारिकेलः । पुं० माध्वीकफले ।
 मधुफले । बृहत्कर्षे । बृहत्फले ।
 मोहानारल० द्र० गौ० दे० भा० । ए
 रनारिकेल० द्र० कीकणदेशभा० ॥
 माध्वीकनालिकेरफलमतिमधुरं द्रु
 र्जरजन्तुकारिसिग्धं वातातिसारभ
 मशमनमयध्वंसनं वक्रिदीप्तं । चा
 मश्ने प्राप्रकोपजनयतिकुहतेचारुका
 न्तिवलघ्नस्त्रीर्षदेहम्यधत्तं धनमद-
 नकलावर्धनपित्तनाशम् ॥
 मधुनी । स्त्री० क्षुपविशेषे । घृतम
 ष्टायाम् । वायुलील्याम् । सुमह

मधु .

एतम् । मनञ्जाने । फलिपाटील्लुः
 धद्यान्तादेशः ॥ पुं० न० सार्द्धिकम-
 धे ॥ पुष्परसे । मकरन्दे । कुसुमा
 सवे । चौद्रे । मात्तिके । पुष्पास-
 वे । पवित्रे । पित्ये । बरटीवान्ते ॥
 रुचिकावरटीभङ्गवातपुष्परसोद्भव-
 म् । मधुशीतलघुस्वादुरूचं याष्टि-
 विलेखनम् ॥ चक्षुष्यं दीपनं स्वयं
 यशोधनरोपयम् ॥ सौकुमार्यकरं-
 सूक्ष्मं परं स्तोत्रोविशोधनम् । कषा-
 यासुरसंज्ञादिप्रसादजनकं परम् ॥
 वर्ण्यं मेधाकरं हृष्यं विशदं रोचनं ह-
 रत् । कुष्ठार्थं । कासपित्तास्रकफ-
 मेहकमक्तमीनं ॥ मेदस्तृष्णावसि-
 श्वासहिक्कातीसारविशदान् । दाह
 घतचयांस्तक्षुयोगवाह्यल्पवातल-
 म् ॥ मात्तिकं ध्वंसं चौद्रे पौत्तिकं
 एतन्मित्यपि । आर्यं मीहालकदा-
 लमित्यष्टौ मधुजातयः ॥ एषां स्व-
 रूपं विद्म्यं स्वस्वस्थानेममौषिभिः ॥
 नवं मधु भवेत्पुष्टं नातिज्ञे प्रहरं स-
 रम् । पुराणं शाहकं रुच्यं मेढोप्रमति-
 लेखनम् । मधुनः शर्करायाश्च गुह-
 स्थापि श्रेष्ठतः । एकसंवत्सरैतौले
 पुराणत्वे ह्यृतं दुषे ॥ विषपुष्पाद्-
 पिरसं सविषाभमरादयः । गृहीत्वा
 मधुकुर्वन्ति तच्छीतं गुणवन्मधु । वि-
 धान्वयात्तदुष्णन्तुट्यं शोष्णं नपा-
 सरं । ज्वात्तं शोष्णकालिच्युतं-

मधुकुट्टौ

विषसमं मधु ॥ मकरन्दस्य मद्यस्य मा-
 चिकस्यापि वाचकः । अर्धं चादिग-
 शे पाठात्पुत्रपुंसकयोर्मधुः ॥
 मधुः । स्त्री० जीवस्तीवर्त्त ॥
 मधुकः । पुं० खगविशेषे । श्रौवदप-
 क्षिणि ॥ बल्ल्यन्तरे । मधुयष्ट्या
 म् ॥ वंशपरम्पराशंसके । भागधे
 ॥ न० क्लौतके । मधुवष्टिकायाम् ।
 चपुणि ॥ मध्विव । इवे प्रतिकृता
 गितिकन् ॥ यद्वा । मधु० मधुरं-
 कायति । कै० पातवृत्तिकः ॥
 मधुकण्ठः । तुं० कोक्लि ।
 मधुकरः । पुं० भनरे । मधुपे । म-
 धु करोति० तच्छीलः । कञ्जोद्वि-
 तितः ॥ मृगराजे । भङ्गरा० इ०
 भा० ॥ कामिनि ॥
 मधुकर्कटिका । स्त्री० मिष्टशूलपूरे ।
 मधुकर्कट्याम् । मधुकर्कटिकास्त्रा-
 दीरोचनीशीतलागुरुः । रक्तपित्त-
 क्षयश्चामकासहिक्काभ्रमापहा ॥ म-
 धुखलूरिकायाम् ॥
 मधुकर्कटी । स्त्री० मधुकर्कटिकाया-
 म् । मधुकाकरीति० भाषा ॥
 मधुका । स्त्री० मधुपाल्याम् । मधु-
 पष्ट्याम् । मधुयष्ट्याम् । टाप ।
 मधुकुट्टिका । स्त्री०)
 मधुबकुटा । स्त्री०) जम्बीरविशे-
 षे । सातुलुजायाम् । सुगन्धायाम्
 । गिरिजायाम् । पूतिपुष्पिकायाम् ॥

मधुजित्

मधुकृतः । पुं० भमरे ॥ मधुफरो
 ति । इत्तञ् । क्तिप् ॥ मधुकर
 मधिकायाम् ॥
 मधुकीयटः । पुं० भृङ्गे । भमरे ॥
 मधुकीयः । पुं० मधुमक्षिकाभिः
 कृतिमध्वाधारे । मधुक्षत्रक्री० इ०
 भा० ॥
 मधुक्रमः । पुं० मधुपानाहत्तौ । श
 श्वन्मधुपानक्रमे । मधुवारे । मधु
 नः क्रमः ॥
 मधुघोरः । पुं० खर्जूरवृक्षे ॥
 मधुखर्जूरिका । स्त्री० मधुकर्कटि-
 कायाम् । कौलकर्कटिकायाम् ।
 माध्वीमधुरायाम् ॥
 मधुगन्धः । पुं० वकुले ॥
 मधुगायनः । पुं० कीकिले ॥
 मधुगुध्ननः । पुं० शोभाघ्ननवृक्षे ॥
 मधुघोषः । पुं० कीकिले ॥
 मधुच्छदा । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥
 मधुच्छन्दाः । पुं० ऋषिविशिष्ये । वि
 श्वामित्रपुत्रे ॥
 मधुच्छत् । चि० अमृतस्त्रायिषि ॥
 मधुजम् । न० सिक्यके ॥
 मधुजम्बीरः । पुं० मधुरजम्बीरे ।
 मधुजा । स्त्री० पृथिव्याम् ॥ मधोजां
 ता । जनी० । ङः ॥ मधुशब्दे ता
 याम् । सितायाम् ॥
 मधुजित् । पुं० विष्णौ ॥ मधुदेववि-
 क्रम० अक्षयीत् । लि० । सत्स्-

मधुनी

द्विपेतिक्तिप् । तुक् ॥
 मधुदणः । पुं० न० इक्षौ ॥
 मधुधयम् । न० मधुरधये ॥
 मधुदीपः । पुं० कामदेवे ॥
 मधुदूतः । पुं० आम्बुवृक्षे ॥
 मधुदूती । स्त्री० पाटलावृक्षे ॥
 मधुद्रः । पुं० भमरे ॥
 मधुद्रवः । पुं० रत्नशिखी ॥
 मधुद्रुमः । पुं० मधुके । गुडपुष्पे ।
 मधुवा० इ० भा० ॥ मधुनामाद्रुमः ॥
 मधुद्विट् । पुं० विष्णौ ॥
 मधुधातुः । पुं० खर्षमाधिके ॥
 मधूलिः । स्त्री० खरुडे । खांशुद्र०
 भा० ॥
 मधुधेनुः । स्त्री० दानाधेनुमधूदिनि
 मितसप्तसायांगवि ॥
 मधुनाडी । स्त्री० मधुधारच्छिद्रे ॥
 मधुनारिकेलः । पुं० माध्वीफलले ।
 मधुफलले । बहुकूर्चे । द्रुखफलले ।
 मोशनारल० इ० गौ० दे० भा० । ए
 रनारिकेल० इ० कीकिलदेशभा० ॥
 माध्वीकनालिकेरफलमतिमधुरं दु
 र्जरं जन्तुकारिस्त्रिभुवयातातिसारभ
 मशमनमयध्वंसनधञ्जिदोषः । या
 मध्वे धामप्रतोप जनयतिकुरुतेचारुका
 निवलयस्त्र्यैर्यदेह्यधत्तं धनमद-
 नकलावधं नपित्तनाशम् ॥
 मधुनी । स्त्री० घुपविशिष्ये । घृतम-
 यटायाम् । वायुशैल्याम् । सुमञ्ज-

मधुपर्षिका

लायाम् । माकरुडहाता० इ० भाक
चाडली० इ० च० गौ० दे० भा० ॥

मधुनेता । पुं० भमरे ॥

मधुपः । पुं० भमरे ॥ मद्यपे ॥ मधु-
पिवति । पा० । आतोनेपसर्गे० इ
तिक्रः । पिवतेः सुरासीधोरिति-
नियमाद्गटच् ॥

मधुपतिः । पुं० श्रीकृष्णचन्द्रे ॥

मधुपर्कः । पुं० षोडशोपचारपूर्वा-
न्तर्गतप्रष्टोपचारे ॥ तस्यप्रमाणं य
था । दधिसर्पिजं लंचौद्रं सितैताभि
स्तुपञ्चभिः । प्रोच्यते मधुपर्कं सुस-
र्वदेवौघतुष्टये ॥ जलन्तुसर्वतः । स
ल्पं सितादधिघृतंसमम् । सर्वेषा-
मधिकं चोद्रं मधुपर्कं प्रयोजयेत् ॥ त
क्ष्वेत्कांस्त्रपात्रे शरीकमग्ने तभवेन
वा । ज्योतिष्टोमाग्नेमेधादीर्पूर्ते जे-
ष्टे प्रपूजने ॥ मधुपर्कः प्रतिष्ठोयं-
सर्वदेवौघतुष्टिदः । धर्मार्थकामसौ-
खांसाधकः परिकीर्तितः ॥ मधु-
पर्कः सौख्यभोग्यतुष्टिपुष्टिप्रदाय-
कः ॥ आज्यं दधिमधुमिश्रं मधुप-
र्कं त्रिद्वयुधाः । इति च ॥ न० दधि-
संयुक्तमधुनि । महीष्टये ॥ मधुना
पृच्यते । पृची० । वज्र् ॥

मधुपर्कः । चि० मधुपर्कं हि ॥ मधु-
पर्कं मूर्हति । दण्डादिभ्यद्भ्रतियत् ॥

मधुपर्षिका । स्त्री० गम्भार्याम् । नौ-
लीहृत्वे ॥ मध्विष० मधुराषिवा-

मधुफलिका

पर्षान्यस्याः । पाककर्षेति डीष् ।
स्वार्थेकन् । द्रुसः ॥ सुदर्शनायाम् ॥

मधुपर्षी । स्त्री० गम्भार्याम् । नौ-
स्थोषधी ॥ गुडूच्याम् ॥ मधुवीज
पूरे ॥ वराहक्रान्तायाम् ॥

मधुपा । स्त्री० मद्यपायाम् ॥

मधुपाका । स्त्री० पङ्कजायाम् ।
स्वर्ज्वा० इ० भा० ॥

मधुपायी । पुं० भमरे ॥ चि० मधुपा
नकर्त्तरि ॥

मधुपालिका । स्त्री० गम्भार्याम् ॥

मधुपिपासुः । चि० मधुपातुमिच्छौ
॥ मधुपिपासुः । गम्यादित्वाहि-
तीयासमासः ॥

मधुपीलुः । पुं० महापीली । राजपी-
ली । महाहृत्वे ॥

मधुपुरी । स्त्री० मधुरायाम् ॥

मधुपुष्पः । पुं० मधुद्रुमे ॥ रोधे ॥
शिरीषहृत्वे ॥ अशोकहृत्वे ॥ वकु-
लहृत्वे ॥

मधुपुष्पा । स्त्री० दन्तीहृत्वे । नाग-
दन्तीहृत्वे ॥

मधुप्रियः । पुं० वलदेवे । अच्युता-
यके ॥ मधुमद्याप्रियं यस्त्वसः । भू-
मिलम्बाम् ॥ चि० मद्यप्रिये ॥

मधुफलः । पुं० मधुनालिकेरे ॥ वि-
कङ्कतहृत्वे ॥

मधुफलिका । स्त्री० मधुखर्जूरिका-
याम् ॥

मधुमती

मधुवहुला । स्त्री० वासन्तीलतायाम् ॥
मधुमारः । पुं० मात्रावृत्तान्तरे ॥ स
गणविधायजगणनिधाय सुखसौ
ख्यवाममधुमारनाम ॥ यथा । अ-
यिमुञ्जमानमवठौवधान । भुजपा-
शकेनभयनाशकेन ॥

मधुभित् । पुं० विष्णौ ॥

मधुभक्तः । त्रि० मधुपे ॥

मधुमक्षिका । स्त्री० सरपायाम् ॥

मधुनीमक्षिका ॥

मधुमञ्जा । पुं० आखोटवर्षे ॥

मधुमान् । त्रि० माधुर्योपिते ॥

मधुमती । स्त्री० सूर्यायाम् । काशम

र्याम् ॥ नदीविशेषे ॥ तस्याञ्जल

गुशास्तु । चन्द्रभागगुणसाम्यदंज

खंक्षिञ्चमाधुमतमग्निदीपनम् ।

इति ॥ मध्वस्तिचक्ष्याम् । मध्वादि

भ्यसंतिमत्तुप् ॥ उपास्थनायिका

विशेषे ॥ यथा । तथा मधुमतीसि-

द्धिर्जायतेनावसंशयः । देवचेटी-

शतशतं तस्यवश्याभवन्तिहि ॥ सु-

र्ये मर्त्ये चपातालेसयवगन्तुमिच्छ-

ति । तत्रैवचेटिकाः सर्वनिघन्ति

भादसंशयः ॥ अपिच । शस्त्रानिप

शृणोति योजनशतादाविर्भवन्त्यथ-

तास्तेवेदपुराणभारतकथागाथाद

योवाङ्मयाः । ययनातिस्त्रयमि-

च्छंश्राशुचिपदैः शास्त्राधिकार्या-

निवासीकान् भाम्यतिपश्यतिस्फुट

मधुरः

रुचीरत्नस्यलीमैरधीः । उष्णिकृ-
न्दः ० प्रमेहे ॥ यथा । ननगिमधु
मती । यथा । रविदुहितवटो व
नकुसुमततिः । व्यधतमधुमतो
मधुमेघनमुदम् ॥

मधुमत् । पुं० विष्णौ ॥ मधुंमयना-
ति । मदे । क्विप्चेतिक्विप् ॥

मधुमयनः । पुं० विष्णौ ॥

मधुमञ्जी । स्त्री० मालच्याम् ॥

मधुमस्तकम् । न० खाद्यविशेषे ।
परिमाण्नि ॥

मधुमाक्षिकम् । न० स्वर्णमाक्षिके ॥

मधुमाध्वीकम् । न० मद्ये ॥

मधुमारकः । पुं० श्वमरे ॥

मधुमूलम् । न० आलुके । मौञ्जालुद्र-
गौ० दे० भा० प्रसिद्धे । हिङ्गुले ॥

मधुयष्टिः । स्त्री० इक्षौ ॥

मधुयष्टिका । स्त्री० मधुकायाम् । म-
धुयष्ट्याम् । मुलहठी० मुहसैठी-
तिस्त्र्यातीयधौ ॥ मधुयष्टीव । इक्ष-
तिकम् ॥

मधुयष्टी । स्त्री० मधुयष्टिकाकम् ॥
मधुनोयष्टी ॥ गुणान्पञ्चवश्या-
म् ॥

मधुरः । पुं० मिष्टसे । गौर्त्ये । स्वा-
दौ । रसज्येष्ठे । गुल्फे ॥ तस्यगु-
णाः मधुरः पिच्छलः श्रोतो-
धातुन्तन्यवहरदः । वचुष्योवात
पिच्छलः बुद्ध्यान्वित्ययलक्ष्मी

मधुरनिखना

मधुरा

सीतिवृक्षोज्वरश्वासगलगंडादिरो
 गकृत् ॥ अपिच । मधुरस्मुरसन्धिनो
 तिकेशान्बपुपः स्थायैवलीजबौर्यं
 दायो । अतिसेवनतः प्रमेहगैत्र्य-
 लडतामान्दुमुखान्करोतिदीपा-
 न् । जीवकीपधौ । रक्तधियौ ॥
 रात्राम् ॥ रक्तघ्नौ । गुडे ॥ शाली
 हैमन्धान्ये । न० विधि ॥ वज्र ॥
 वि० रसनाक्षर्पिणि । स्वादौ । म-
 धुररसद्युक्ते ॥ मधुमाधुर्यमस्यास्ति ।
 जपसुषीतिरः ॥ मधुमाधुर्यं राति
 वा । आतोनुपेतिकः ॥ प्रिये ।
 दधिमधुरंमधुमधुरंद्राक्षामधुरासि-
 तातुमधुरैव । तस्यतदेवहिमधुरंय-
 स.मनीयवसंलग्नम् ॥

मधुरकः । पुं० जीवकीपधौ ॥ स्वा
 र्थकः ॥

मधुरकण्टकः । पुं० मत्स्यविशिषे । क
 क्कलायाम् ।

मधुजम्बीरः । पुं० मधुजम्बीरे । रस-
 द्राविणि । शर्करके ॥

मधुरत्वचः । पुं० धवे । पीतफले ॥

मधुरवयम् । न० दुग्धसितामाधिके-
 पु ॥ सितामाघ्निसर्पिण्यु ॥

मधुरविफला श्री० द्राक्षाकाग्नसर्पण
 र्णरिफलेषु ॥

मधुरनिखना । स्त्री० मधुरस्मुरसुता
 यांनार्याम् । मधुरोनिखनीय-
 स्याः ॥

मधुफलः । पुं० राजवदरे ।

मधुरमांसम् । न० चीरासृते ॥ तदि
 धानंयथा । घृताम्बुस्त्रे दितेमांसेश
 र्हीचूर्णविनिः क्षिपेत् । दुग्धश्चश
 कंरोपेतंपसात्सौगन्धिकक्षिपेत् ।
 नातिसाद्रं नातिशुष्कमिदंघीरासृ
 तस्मृतम् ॥ चीरमृतवहुरसंरोचकं
 चातिशीतलम् । वातपित्तहरं व-
 ल्यं सुस्निग्धमतिवीमलम् ॥

मधुरवत्तौ । स्त्री० मधुबीजपूरैः ।

मधुरसः । पुं० इक्षौ । मधुर्मधुरो
 रसोस्यास्मिन्वा ॥ तालहृत्वे ॥

मधुरसा । स्त्री० भूर्वायाम् ॥ द्राक्षा-
 याम् ॥ दुग्धिकायाम् ॥ गम्भा
 र्याम् ॥ मधुरसोस्याः ॥

मधुरस्त्रवा । स्त्री० पिण्डलार्क्यार्याम् ॥

मधुरा । स्त्री० शतपुष्पायाम् । सीं ।

फ० इ० भा० ॥ सिधियायाम् । गा

लिये । शीतशिधे । सलूका० इ०

गौ० दे० भा० ॥ मधुरोरसोस्त्य

स्याः । अर्शथाप्यच् ॥ मधुरापुर्यां

म् ॥ यथा । इत्यांचलवर्णरत्नोमधुसु

चंमहायलः । शत्रुघ्नोमधुरानामपुरी

तत्रचकारथं इति मधुकार्कटिका

याम् ॥ सोदायाम् ॥ मधुन्याम्,

यटिकायाम् ॥ काकोल्याम् । श

शापर्याम् ॥ वृत्तीवन्त्याम् ॥ पा

नद्वन्त्याम् । मनीदरायाम् ॥
 टाप ॥

मधुवनम्

मधुराकृतिः । वि० सौम्यरूपे ॥
 मधुरासः । पुं०) आमातके ॥
 मधुरासकः । पुं०)
 मधुरासफलः । पुं० रेफले । आरे ॥
 मधुरालापा । स्त्री० शारिकायाम् ॥
 मधुरालावुनी । स्त्री० रालालाव्याम् ।
 मधुरिका । स्त्री० मिथ्याम् । शालिवे ।
 शीतशिवे । धनसौफ० इ० भा० ॥
 मधुरीरसीस्यस्याः चत् । स्वार्थे
 कन् ॥
 मधुरिपुः । पुं० विश्वी ॥ मधुरसुरवि
 शेषस्यरिपुः ॥
 मधुरेशः । पुं० कठभीवृक्षे ॥
 मधुरोदकः । पुं० सप्तसमुद्राणांशिवस
 सुद्रे । जलसमुद्रे । खादुदके ॥
 मधुखम् । न० आसवे । मद्ये ॥
 मधुलम् । पुं० रक्तग्रीभासूने ॥
 मधुलता । स्त्री० श्लील्ले ॥
 मधुलिका । स्त्री० राजिकायाम् ।
 मधुलिङ्ग । पुं० भमरे ॥ मधुलिङ्गि लिङ्
 आश्वादेने । क्लिप् ॥
 मधुलेपी । पुं० मृङ्गे । भमरे ॥
 मधुलीलुपः । पुं० भमरे ॥
 मधुवटी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥
 मधुवनम् । न० अथुरायाम् ॥ कदा
 चिन्मधुसंज्ञेनदैत्येनाधि हितंयतः ।
 ततोमधुवनंनाद्यास्यातमचमशीत
 ले । पुण्यमधुवनंतवसान्निध्यंनित्य
 दाहरैः ॥ मधोवनम् ॥ किष्कि

मधुशर्करा

म्हायां सुयीवश्यपनविशेषे ॥
 मधुवत्तः । पुं० कोकिले ॥
 मधुवल्ली । स्त्री० यष्टीमधुनि ॥ क्लीत
 नके ॥
 मधुवारः । पुं० मनुक्रमे । पुनः पु
 नर्मधुपानपरिपाद्याम् । मधुपाना
 वसरे ॥ मधुनोमद्यस्ववारोऽवसरः ।
 मधुपानावृत्तिरितियावत् ॥
 मधुवारुणौ । स्त्री० मधुरूपायांवारुण्य
 म् ॥
 मधुबीजः । पुं० दाडिमे ॥
 मधुबीजपूरः । पुं० मधुरफलायाम् ।
 महाफलायाम् । मधुकर्कश्याम् ।
 मौठाविनीरा० इ०भा० ॥
 मधुवृक्षः । पुं० मधुके । मधुवा० इ०
 प्रसिद्धे ॥ मधुनामावृक्षः ॥
 मधुव्रतः । पुं० भमरे ॥ मधुव्रतंमध्यं
 यक्ष ॥ यज्ञा । मधुमकरन्दंयतयति
 मुद्धती । कर्मण्यण् ॥
 मधुशर्करा । स्त्री० मधुजातशर्कराया
 म् । सिताखण्ड० इ० गौ० दे०
 भा० प्र० द्रव्ये यथा । माध्वीसु
 तामधुत्पन्नामधुक्षामधुशर्करा । मा
 ध्वीकशर्कराचैवकीट्रजाकीट्रशर्करा
 ॥ यज्ञयन्त्रप्रोक्तं तद्गुणारुण श
 र्करा । विशिषादलवृष्याचतुर्षण्णो
 खदिहिनाम् चपिच । मधुकाश
 कंरारुजाकफपित्तहरीगुणः । ह
 र्तीसारतुङ्गदाहरक्तश्चुवराधि

मधाम :

कुल्याद्यकुन्तय : कान्तिकीशलाः ।
 चावन्याद्यभुलिंडाद्यलोकाद्यै वान्ध
 कैः मह ॥ मध्यदेश्याजनपदाः ।
 प्रायशः परिकीर्तिताः ॥
 मध्यदेशः । वि० मध्यदेशभवे ॥ दि
 गादित्वात्० यत् ॥
 मध्यान्दिनः । पुं० वन्भूकवृत्ते । मभ
 निजा० इ० भा० ॥
 मध्यपञ्चमूलकम् । न० पाचनविशि
 ये । ब्रथा । यत्पापुनर्नवैरगडसूर्यप
 दीद्वयन्तु । एतन्नयोक्तिर्नैत्रस्यान्म
 व्त्वंपञ्चमूलकम् ॥
 मध्यमः । पुं० तन्व्युत्कृतेकाण्डोक्ति
 तेषमन्त्ररापांमध्ये पञ्चमे ॥ मध्य
 देशे ॥ मृगविजये ॥ रागप्रभेदे ॥
 शरीरावभ्याविजये ॥ यथा । षोड
 शाष्टं सनारभ्यदावद्वैसप्रतिभं वित्
 । मध्यमः सतुविज्ञेयः परतोहृत्
 उच्यते ॥ यथोक्तम् । तद्ददेशीत्वि
 तोवायुनरः कण्ठसमाहृतः । ना
 भिप्राप्तो न शानाटो न ध्यम्यसो न मध्य
 मः ॥ लौञ्चो न दतिमश्रममिति
 च ॥ मृगविजये ॥ अरेचनिलि
 गोपीन्द्रमन्मोभुस्यननारः ॥ पुं०
 न० चन्द्रने । देहसाम्यमेभागे
 । वि० मध्यत्रे ॥ उत्कृष्टाटपमेवं
 याष्टटाटपमेपिष मध्यं भवः
 । नशान्मः ॥ दशाष्टासामयिक
 पञ्चाशाम् ॥

मध्यामीयन्

मध्यमपाण्डवः । पुं० श्रुतेः ।
 मध्यमभृतकः । पुं० कृषीवलसर्त
 । कृपाण० इ० भा० ॥ यथा ।
 उत्तमद्यायुधीयोचमध्यमस ह्यौ
 वलः । यद्यमोभारवाशीलादिर्भ
 पन्निविधोभृतः ॥
 मध्यमलीकः । पुं० भूमौ ॥
 मध्यमसड्यहः । पुं० स्त्रीसङ्ख्या
 स्यत्रिवाद्द्विगेषे ॥
 मध्यमहलम् । न० पङ्गवे इव ।
 मध्यमा । स्त्री० दृष्टरत्नोत्तम्याम् । ए
 खलायाम् कान्यायाम् । करिष
 याम् ॥ अङ्गुलिप्रभेदे । मध्याह्ने
 । ल्युच्चारकन्दसि । हृदयोत्तम
 हियुतनादरूपवर्णः । नायिकाभेदे
 ॥ लज्जामग्नयनव्यस्थानभयोर्ग
 यौवनेतिलक्षणम् । मधो जात
 न् ॥ अदन्तस्त्राष्ट्राप् ॥ मध्यम
 भाद्यायाम् । मध्यमस्त्री । पुं०
 शलक्षणादीषं बाधित्वाऽजादिभ
 शान् ॥ वात्प्ययीवनयोर्मध्यम
 मध्यान्मः । तयोर्नधिमागीत
 यथा ॥
 मध्यमाग्निः । पुं० चर्कायंमनिर्
 शेषे ।
 मध्यमिका । स्त्री० मध्यमायाह्वे
 ममैव । कन्
 मध्यमीयन् । वि० मध्यम ॥ मध्यम
 । मध्यमीयो वप्रस्यवीवत्प्रजाति

मध्यास्य :

मीयः ॥

मध्येश्वरः । पुं० काशीस्थे शिवलिङ्ग
विशिषे ॥ शर्वाणोमध्यमाभिधे ॥
अवशर्वाणीस्थानम् ॥

मध्यवः । पुं० पटुर्ज्ञे तसर्पपरि
माणे ॥

मध्यरात्रः । पुं० निशीथे । अर्धरात्रे
॥ मध्यरात्रेः । पूर्वापरापरितिसू
त्रे० सर्वएकदेशः कालेनसमस्य
तेनत्वज्ञैश्च० ज्ञापकस्यसामान्यापे
क्षत्वादिच्युक्तिः समासे० अइः
सर्वेकदेशे च्यच् ॥

मध्यलोकः । पुं० पृथिव्याम् ॥

मध्यलोकेशः । पुं० नृपे । राज्ञि ॥

मध्यलोकानामर्चानामीयः ॥

मध्यस्थः । चि० निरुद्धे । मध्यवर्ति
नि । विवदमानयोरुभयोरपिचितै
पिणि ॥ उभयपचरहिते ॥ स्वार्था
विरोधेनपरार्थघटके ॥ यथा । एके
सत्पुरुषाः परार्थघटकाः स्वार्थस्य
वाधेनयेमध्यस्थाः परकीयकार्यकुश
लाः स्वार्थाविरोधेनये । रीऽमीमानु
षराक्षसाः परहितैः स्वार्थतोहन्य
ते० येतुप्रगतिनिरर्ध्वपरहितंतेकेन
जानीमहे । पुं० पुरुषे । अत्रैगुण्या
नृपुणसोऽमध्यस्थः । सुखीहिमुनि
नाऽप्यन्० नृ० लोचदुःखं द्विपद्ममध्य
स्थासर्गि । नृ० परहितोमध्यस्थइ
ति० उदासान्दानीपरव्याप्ते म

मध्यासवयणिक्

धेतिष्ठति । छा० । कः ॥

मध्यखलम् । न० काटिदेशे ॥ यथा ।
कुचीमरिचसन्निभौनुरजमध्यस्य
लीचछीतिमिरमञ्जरीसहचरीनरीनु
त्यते । इति ॥

मध्या । स्त्री० मध्यमायाम् ॥ ल्यचरा
याम् वृत्तौ ॥ नायिकामेदे ॥

मध्याङ्गः । पुं० अङ्गोमध्यभागे । नि
धायिभक्तदिनस्यमध्यभागे । पञ्चधा
विभक्तस्याङ्गमृतीयभागेवा । अङ्गो
मध्यम् । सख्ख्याधिंसायेतित्रापका
त्समासः ॥

मध्यचित्तम् । अ० चित्तमध्ये ॥ मध्यं
चित्तस्येतिविशेषे । पारिमध्यपपट्या
वेति० अव्ययीभाषः । निपातना
देदंतत्वम् ॥

मध्यदः । पुं० कर्मफलभुजिजोषे ॥
मधुकर्मफलम् । अति । अद० ।
कर्मस्थण् ॥ संज्ञापूर्वकत्वाद्बृद्ध्य
भावः ॥

मध्याधारः । पुं० सिक्थके ॥

मध्यालुः ।) न० कन्दविशिषे । मधु
मध्यालुकम् ।) न० रतावुजोरीमान्वि
ते । दीर्घसुधिर्नोति० भा० । मीभा
लु इ० गौ० भा० ॥

मध्यासवः । पुं० मधुकपुष्पजातिसव्य
। माधयके । मधुनि । माधोके ।
मधुकपुष्पमधु । तस्यासवः ॥
मध्यासवयणिक् । पुं० ग्रीगडके ॥

मधुसूदनः

सा ॥ मधुनःशर्करा ॥
 मधुशाखः । पुं० मधुष्ठीले ॥
 मधुशियुः । पुं० रक्तशोभाञ्जनवृक्षे ।
 मुनूगा० इ० काश्यादीख्याते ॥ म
 धुः मधुरुः शियुः ॥ मधुप्रधानः
 शियुर्वा ॥
 मधुशीर्षकम् । न० समितानिर्मितेप
 क्षात्रविशेषि ॥
 मधुशेषम् । न० सिकथके ॥
 मधुश्रेणी । स्त्री० मूर्वायाम् । मधुनः
 श्रेणिरत्र ॥
 मधुश्लासा । स्त्री० जीवन्तीवृक्षे ॥
 मधुष्ठीलः । पुं० मधूकवृक्षे । मधुशा
 ख० विख्याते ॥ मधुष्ठीवसि । छिबु
 निरसने । इगुपधेतिकः । पृषोद
 रादिः ॥ मधुष्ठीले गर्भेऽस्येतिवा ॥
 मधुसूतः । पुं० कामदेवे ॥
 मधुसारथिः । पुं० कामदेवे ॥
 मधुसिकथकः । पुं० स्यावरविषभेदे ॥
 मधुसुहृत् । पुं० कामदेवे ॥
 मधुसूदनः । पुं० भमरे । वनमालि
 नि । श्रीकृष्णे । वैदिककर्ममार्गके
 भगवति० दुष्टनिग्रहकर्तारि ॥ मधु
 नोमानमसुरं सृष्टितथान् । सूदयति
 स्रवा । सूदधरणे । नन्द्यादिस्वा-
 ल्ल्यः ॥ विष्णुयज्ञसलोद्भूतमधु
 नाममहासुरम् । ब्रह्मणोपचितिक्षु
 वैनुलघानपुरुषोत्तमः ॥ तस्य ताव
 दधादेवतदासर्वेऽपिमानवाः । मधु

मधूकः

सूदनमिलाहृन्तपययजनार्दनमि-
 तिभारते ॥
 मधुसूदनी । स्त्री० पालङ्गीशक्ति ॥
 मधुस्रवः । पुं० मधूकवृक्षे । मोरटल
 तायाम् ॥ न० तीर्थविशेषि ॥
 मधुस्रवाः । पुं० मधूकवृक्षे ॥
 मधुस्रवा । स्त्री० जीवन्त्याम् । डोडी
 तिगुर्देशभाषयाप्रसिद्धायाम् ॥
 मूर्वायाम् ॥ हंसपद्याम् ॥ मधुय
 टिकायाम् ॥
 मधुस्वरः । पुं० कोकिले ॥ मधुर्मधुरः
 स्वरुयस्यसः ॥ मधुस्वरुयस्रवा ॥
 मधुहा । पुं० विष्णौ ॥ मधुदैत्वविशे
 षं हन्ति । हन० । क्षिप् चेतिक्षिप् ।
 ब्रह्मभूवर्षेपु क्षिवितिनियमप्र
 यिकत्वात् ॥
 मधूकः । पुं० गुडपुष्पि । मधुद्रुमे ।
 मधुशा० इतिख्यातेवृक्षे ॥ अश्वगु
 णाः मधूकपुष्पं मधुरंशीतलंगुसु-
 हं हणम् । बलशुक्रकरं प्रोक्तांवातपि
 त्तविनाशनम् ॥ फलंशीतंगुसखादु
 शुक्रलंवातपित्तनुत् ॥ अष्टयं हन्ति
 लपाःसदाःशशासचतस्र्यान् ॥ त-
 न्मज्जगुशास्तत्पालवत् । यथा । य
 स्यस्यफलस्यैववीर्यंभवतियाहंश-
 म् । तस्यतस्यैववीर्यंयमजानमभि
 निहिंशेत् ॥ तस्यत्वग्गुणाः । म
 धुत्वक्कृत्तपित्तघ्नीत्रशोधनरीपथी
 ॥ मद्यति० मन्यतेवां । मद्यपूजायां

मननम्

मध्यजा । स्त्री० मध्ये ।

मनः । पुं० जटामांस्याम् ॥

मनश्चापः । चि० मनोज्ञे ॥

मनःप्रयवान् । चि० प्रगृहीतमनसि ।

समाहितचित्ते ॥

मनःप्रसादः । पुं० विषयचिन्ताव्याकुल

त्वरहित्ये ॥ मनसः स्वच्छतायाम्

॥ मनसः प्रसादः ॥

मनःशिलाः । पुं० मनःशिलाया

म् ॥

मनःशिला । स्त्री० रक्तवर्षधातुविशि

ष्टे । कुनय्याम् । मनोज्ञायाम् । ना

गमिहिकायाम् । मनसिल्० इ०

भा० ॥ मनःशिलाशुक्लवर्षासरो

ष्णाक्षेखनीकटुः । तिक्षास्त्रिम्बोधि

यश्चासक्तासभूतकपाञ्चनुत् ॥ मनः

शिलामन्दबलं करोति जन्तुं भ्रुवं शोध

नमन्तरेण । मलानुबन्धं किलमूत्ररो

धं सशर्करं कृच्छ्रगदं च कुर्यात् ॥ ताल

क ॥ वमिदोस्ति मनोयुतं तदन्तरम् ।

तालकं त्वतिपीतं स्वाद्बवेद्रक्तामनः

शिला ॥ अयशोधनम् । पचेत्पुत्र

मजामूत्रे दोलायन्त्रे मनःशिलाम्

। भाष्येत्सप्तधापित्तं रजायाः सावि

शुध्यति ॥ मनःशब्दाद्याशिला ।

शाकशार्दिवादिः ॥

मननम् । न० बुद्धी ॥ बुक्तिभिरनुचि

न्तने ॥ धराने ॥ असमापनाविप-

रीतभाषनानिरासेनयुक्तिरनुचिन्त

मनः

ने ॥ जहे ॥ श्रुतस्वार्थस्याद्वितीयं व

स्तुनोवेदान्तार्थानुगुणयुक्तिभिरनवर

तमनुचिन्तने ॥ केवलमुत्पन्नदुधी

त्ये चित्तशुक्लतर्कव्याहृच्छर्षवेदान्ता

र्थानुगुणे तिविशेषणम् ॥ अर्थाऽस

म्भावमोर्च्छे दौतर्कामननमीरितम्

। वेदशास्त्राधिरोधत्रतर्कौषा-

द्घोनचे तरः ॥ आत्मन्यतीतेसर्व-

ध्यात्सर्वरूपेयवातते । कोबन्धः

कथवामोच्चोनिर्गेलमननं कुरु ॥

मनः । न० ज्ञानेन्द्रियविशेषे । बुद्धी

न्द्रियाणां प्रधानभगवती विभूती ।

चित्ते । चेतमि । इदथे । खानो ।

इदि । मानसे ॥ अपिचास्त्रपर्या-

याः यथाभारते । मनोमहान्म-

तिर्ब्रह्माप्युक्तिः स्यात्तिरीश्वरः ।

प्रज्ञासंविच्चित्तैवमृत्तिस्य परिप-

प्यते । पर्यायवाचकाः शब्दामन

सः परिपीर्त्तिताः ॥ इति । न्या

यमतेऽस्रगुणाः । यथा । परंपर-

त्वंसङ्ख्यायाः पञ्चवैशाखमान

से । मनोयाज्ञं मुखं दुः खमिष्ठा-

हे पीमतिः इतिः ॥ अयीगपया

कं ज्ञानान्तं स्थायुत्त्वमिद्व्यते । इ

ति ॥ जन्यज्ञानसामान्यं प्रतिस्त्वद्

मनीयोगः कारणम् । त्वचोयोगी

मनसा ज्ञानकरणमृदुत्त्वैः ॥ त-

स्त्वनवगुणायथा । धैर्योपपत्तिर्व्य-

क्तिसविसर्गः कल्पनाक्षमा । सद

मनः

संचाश्रुताचै वमनसोनववैगुणाः ॥
 १. धैर्यम् १। उपपत्तिः ऊहापोह-
 कौशलम् २। व्यतिः स्मरणम् ३।
 कल्पनामनोरथवृत्तिः ४। विसर्गः
 ५। विपरीतसर्गाभ्रान्तिः ५। जमा ६।
 सत् वैराग्यादि ७। असत् राग-
 द्वेषादि ८। आश्रुता च स्थिरत्व-
 म् ९। इत्यर्थः ॥ अन्तःकरणे ॥
 अष्टौ चातुर्विध्यं यथा । मनोबुद्धिरह-
 ङ्कारश्चित्तं करणमन्तरंम् । संगयो
 निश्चयोगर्बः स्मरणं विप्रयाग्नौ ॥
 तस्य ध्यात्मत्वादि यथा । अध्या-
 त्ममन इत्याहुः पञ्चभूतत्संसार-
 कम् । अधिभूतस्य सङ्कल्पस्यन्द्रमाद्या
 धिदैवतम् ॥ इति ॥ तस्य स्वरूपं य-
 था । अनिरूप्यमदृश्यं सञ्ज्ञानभेदं म-
 नः स्मृतमिति । तस्य प्राशस्व्या-
 प्राशस्वानुमापकानियथा । जना-
 नां हृदयंसयः सुव्यक्तं वचनेन वै ।
 शिष्यं कल्पवै कन्यायां दौहित्रे वा भ-
 वैपिव ॥ पुत्रे पौत्रे च वचसि प्रतापे
 यशसि श्रियाम् । बुद्धौ वारिणि वि-
 द्यायां ज्ञायते हृदयं नृणाम् इति ब्रह्म
 वैवर्त्तं पुराणम् । तस्य वत्समोज प्रति-
 हेतुस्त्वयथा । न देहो न शरीरं न त्मानं
 न्द्रियाणि परन्तप । मन एव मनुष्या-
 णां कारणं यत्समोक्षयोः । वत्सल-
 विषयासद्भिर्मुक्तं निर्विधयन्तर्हति ॥
 तच्च शायशीयपरमाशुरूपमिति शिरो

मनः

मणिमतम् । स्पृशं रश्मित्वे सति-
 क्रियावत्त्वच्छाश्रुलक्षणम् ॥ अस्यैको
 वत्वमेव नपुंसकमिति ज्ञात्वा प्रिया-
 यै प्रेषितं मनः । तद्युतवै परमतेषु
 ताः पाणिनिनावयम् ॥ सुखदुःखा
 युपलब्धि साधने ॥ बुद्धियविशेषे ॥
 सङ्कल्पविकल्पात्मिकायामन्तः क-
 रणरूपी ॥ तच्च प्रध्यात्मनियतत्वा-
 दनन्तं परमाशुरूपं निश्चये तिता-
 र्किकाः ॥ एकैकस्यात्मन एकैकमन-
 इत्यात्मनामनेकत्वान्मनसोऽनेकत्व-
 म् ॥ प्रदीपज्वालासन्तानद्वृत्तिसन्ता-
 नरूपेण परिणममानमनोः करणद्व-
 व्यं मननात्मकत्वान्मन इत्युच्यते ॥ ए-
 कादशीन्द्रियाणां मध्ये प्रवर्त्तकं मनो
 वामुदैवनिभृतिः ॥ उभयात्मकमच-
 मनः सङ्कल्पकमिन्द्रियेण साध-
 म्यात् । एकादशसिन्द्रियेषु मध्ये
 मन उभयात्मकम् ॥ बुद्धीन्द्रियङ्क-
 र्मोन्द्रियस्य । चक्षुरादीनां वागादी-
 नासु मनोधिष्ठितानां स्वविषये प्रव-
 र्त्तेः । तदसाधारणे नरूपेण लय-
 ति ॥ सङ्कल्पकमचमनः । आलो-
 चितमिन्द्रियेषु भिन्नुत्तमिति मग्न-
 यम् ॥ इदमेवं नैव मिति सम्यक्कल्प-
 यति ॥ विशेषणविशिष्यभावेन शिषे च
 यतीति यावत् । यथाहुः । नग्युग्ध
 वस्तुमावृत्तप्राग्गृह्णात्याशिकल्प-
 तम् । तत्सामान्यविशिष्याभ्यां च

मन :

ल्पयन्तिमनीषिणइति ॥ तथा • अ
 सिद्ध्यालोचनं ज्ञानं प्रथमं निर्विक-
 ल्पकम् । बालमूकादिविज्ञानसह
 शं शुद्धवस्तुजम् ॥ ततः परं पुनर्व
 स्तुधर्मैर्जात्यादिभिर्यथा; बुद्ध्या
 वसोयतेसापिप्रत्यक्षत्वेनसम्भवेति
 सोयंसङ्कल्पलक्षणेव्यापारोमा-
 नसः समानासमानजातीयाभ्यां-
 व्यवच्छिन्दन् मनोलक्षयति ॥ स्यादे
 तत् । असाधारणव्यापारयोगिनी
 यथामहदहङ्कारोनेन्द्रियम् • एवं
 मनोप्यसाधारणव्यापारंनेन्द्रियं भ-
 वितुमर्हतीत्यतश्चहृद्न्द्रियञ्च • कु-
 तः साधर्मात् • इन्द्रियान्तरैः ।
 सात्त्विकाहङ्कारोपादानत्वञ्चसाध-
 र्थम् । नत्त्विन्द्रियत्वम् • सहत्-
 तत्त्वादीनामपि • इन्द्रियत्वेनेन्द्रि-
 यत्वप्रसङ्गात् । तस्मादव्युत्पत्तिनिमि-
 त्तमात्रमिन्द्रियत्वं न प्रवृत्तिनिमि-
 त्तम् ॥ मनुतेऽनेनेतिविज्ञाननि-
 मित्तान्तःकरणे ॥ युगपच्छा-
 नानुत्पत्तिर्मनसोलिङ्गम् • १६ ।
 इतिगोतमसूत्रम् । युगपत्पृथक्का-
 ली • एकात्मनीतिप्रणयोयम् • ज्ञाना-
 नामनुत्पत्तिर्यतः स एवधर्मो ज्ञानक-
 रणाण्युत्वं मनसोलिङ्गं अत्रणमिच्छ-
 र्त्तः । तथाहि । चक्षुरादिषु विष-
 यसम्बन्धेपि • यस्यासत्त्वभावादेकन-
 ज्ञानं जनयति तत्सम्बन्धादपरच्छा

मनसादेशी

नं जनयति • तदेव चाणु निखिलज्ञा-
 नजनकं मुख्यादिसाक्षात्कारासाधा-
 रणकारणं तदेकमेव साधवात् सिद्धं
 मनइत्यर्थः ॥ समानाव्रवमभवने ॥
 मनएवमनुष्याणांकारणं तन्मसोच्च-
 योः । वत्साद्यविषयासङ्गं मुक्त्यैनि-
 र्विषयं स्मृतम् ॥ यतोनिर्विषयं
 नित्यं मनः कार्यं मुमुक्षुषा । निर-
 स्तविषयासङ्गं सन्निरुद्धं मनो हृदि
 यदायात्युन्मनीभावं तदा तत्परमं
 पदम् • तावदेव निरोधव्यं यावद्धृ-
 तिगतंचयम् । एतच्छान्दध्यानञ्च
 श्रेयोन्ध्यायस्य विस्तरः ॥ मन्यतेनेन
 मनुतेनेनवा । मनज्ञाने • मनुष्यवधो-
 धनेवाचसुम् • मनसोनेर्मस्यत्ववश्यांका-
 रणीयम् • यद्योक्तश्रीदेवोभागवते । भ्रम-
 न्सर्वेषु तीर्थेषु स्यात्वासात्वापुनः
 पुनः । निर्मलमनोयावत्तावत्
 सर्वनिर्द्वयमिति ॥

मनसा । स्त्री • विषयार्थम् । अरत्सा
 रसुनेः पत्न्याम् ।

मनसादेशी । स्त्री • कर्तुः । मनसा
 याम् ॥ अस्थाः प्रथाममनोयथा
 । आफ्नीकसुनेः माता भगिनी
 वासुकीकृतया । अरत्सासुनेः पत्नी
 मनसादेशी नमोस्तुते ॥ अस्थाध्या-
 नयथा । देवीमन्वामघीनांश्रगधर-
 वदनां चारुकानि वदान्यां च सारु-
 टामुदारा मरुणितवसनां सर्वटांस

मनस्वी

वन्दैव । स्मै राभ्यामण्डिताङ्गीकन
कमण्णिगणैर्नागरत्नैरनेकैर्वन्देहं
साष्टनागामुरुकुचयुगलांभीगिनीं
कामरूपामितितिथ्यादितत्त्वम् ॥
मनसिज्ज । पुं० कामदेवे ॥ गृह्यारूपे
श्चमनसिजायते स्म । जनौ० सप्त
स्यांजनेडः । तत्पुरुषे कृतीष्वलुक्
हलदन्तादितिवा ॥

मनसिशयः । पुं० स्मरे । कामदेवे
। मनसिशिते । शौड् । अधिकरणे
शिते रिच्यच् । हलदन्तादिष्वलुक् ॥
मनस्कारः । पुं० चित्ताभोगे । मन
सः सखादौ । एकस्मिन्विषयेचि
त्तस्यैवे ॥ मनसः कारोव्यापार
विशेषः । लुक् । भावे षञ् ।
श्चतः कृकमीतिसत्वम् ॥

मनस्तापः । पुं० मनः पीडायाम् ।
अनुतापे । पञ्चात्तापे ॥ यथा
। परनिन्दानिलोत्कर्षव्यसनायुक्त
भाषणम् । अयुक्तं कर्म कुर्वाणोम
नस्तापे विशुद्धयतीतिमहानिर्वा
णतन्त्रम् ॥ ब्राह्मणेनयदादैवा
च्छिन्नयज्ञोपवीतत्वम् । मनस्ता
पेनशुद्धिः श्लादापस्तम्बोऽब्रवीन्
मुनिः ॥

मनस्पालः । पुं० दुर्गायाः सिद्धे ।
मनस्यः । चि० मनसिस्थितवस्तुनि ॥
मनश्चनम् । न० विवक्षाद्युधौ ।
मनस्वी । पुं० शूरे ॥ अग्निमान्नि

मनाकरम्

जि ॥ मनोऽस्यास्ति । असन्त
त्वादिनिः ॥ शरभं ॥ चि० सुम
- नसि । प्रशस्तमनीयुक्ते ॥ प्रशंसा
यांविनिः ॥ क्वचिद्भूमौशय्याक्वचि
दपिचपर्यङ्गशयनः क्वचिष्वाका
शरः क्वचिदपिचशाल्योदनरुचिः
। क्वचित्कन्याधारीक्वचिदपिचदि
- व्याम्बरधरोमनस्वीकार्यार्षी नगण
यतिट्टः खंनचसुखम् ॥

मनस्विनौ । स्त्री० प्रशस्तमनसिस्त्रि
याम् ॥ नान्तलक्षणेडीप् ॥
मनहंसः । पुं० अतिशर्करोच्छन्दः
१५ प्रभेदे ॥ सगणविधायपयो
धरव्यमुन्दरम् । भगवततोपवि
धायचामरतोमरम् । मनहंससप्त
मिदक्षपञ्चदशाक्षरम् । भणितम्भुज
हमनायकेनमनोहरम् ॥ यथा ।
नवमङ्गलकुञ्जकूलितकोक
ले । मधुमत्तचञ्चलचञ्चरीककुलाकु
ले । समयेतिधीरसमीरकाम्पित
मानसे । किमुचण्डिमानमनोरथे
नविलिख्यसे ॥

मनाक् । अ० अल्पे ॥ मन्दे ॥ मन
नम् । मनज्ञाने । आक् प्रत्ययः ॥
मनाका । स्त्री० करिण्याम् ।
इस्तिन्याम् ॥ मन्वते । मन० ।
वलाकादयश्चेत्तिसाधुः ॥
मनाकरम् । न० मंगल्यायान् । म-
स्तिनागम्भयुक्तागुरुणि ॥ चि० ई-

मनीषी

पत्करे ॥

मनायी । स्त्री० मनोः पत्न्याम् ॥

मनुशब्दपुंयोगे० मनोरीवे स्त्रीकारा
देशस्ततोऽपीप्च् ॥

मनावी । स्त्री० मनाय्याम् ॥ मनेनोः

स्त्रीतिपुंयोगेमनुशब्दस्यमनोरीवेत्स्वी
कारादेशस्ततोऽपीप्च् ॥

मनित् । चि० बुद्धे । ज्ञाते ॥ मन्यते

स्य । मनुचववोधने । ज्ञाः । यस्य-
विभाषेच्छयानिच्छत्वादित् ।

मनीकम् । न० यज्ञने ॥

मनीषा । स्त्री० बुद्धौ धिपण्यायाम् ।

श्रेमुष्याम् ॥ ईपणम्० ईपा । ईप

गतिहिसादर्थनेषु । गुरोश्चरुचरुच्य
प्रच्ययः । टाप । मनसईपा । श-
कन्धादिः ॥

मनीषिका । स्त्री० मनीषायाम् ॥

मनीषितम् । न० मनीषायामभिनिवि

ष्ट मनीषितम् । प्रातिपदिकाहात्
र्थवहुनमिष्टवच्चेति० शिचि० तद्
न्नात्० ज्ञाः ॥ इच्छायाम् ॥

मनीषी । पुं० ज्ञे । प्राज्ञे । धीरे ।

पण्डिते ॥ मनीषाऽस्यास्ति । व्रीह्या
दित्वादिनि ॥ यद्वा । मनसईपी
चित्तशुचिक्रमेणमनसोवशीकर्ता ॥

मनसईपितरिसर्वज्ञईश्वरे । पूषोद्

रादि० ॥ ब्रह्मविदि ॥ अहृतफला
भिसस्यौ । सत्त्वशुद्धिदारेणमहावा-
क्यजन्यात्ममनीषावति ॥ विवेकि

मनुः

नि ॥ प्रमाणकुशले ॥

मनुः । पुं० ब्रह्मणः पुत्रे । सचप-

जापतिर्वर्ष्मशास्त्रयज्ञाच्च ॥ स्वाय
म्भुवादिषु ॥ प्रतिबाल्येषतुर्दशम-

नवोभजन्ति । तेषानामानियथा ।
स्वायम्भुवः १ सचगायत्यांब्रह्मणो

धातः । स्वारोधिपः १ । उत्तमः
३ । तामसः ४ । रैवतः ५ । चा

क्षुषः ६ । सचध्रुवपौत्रात्त्रिपुञ्ज-
यात्ब्रह्मदीहिल्यांबीरणबान्यायांबैरि

भ्यांवातः । एतेपडतीताः । वैव
स्वतः ७ । अयञ्चसूर्यात्सञ्ज्ञायां

जातोवर्त्तमानएव ॥ सावर्णिः ८ ।
सतुमूर्याच्छावायांभविष्यति । द्

चसावर्णिः ९ । ब्रह्मसावर्णिः
१० । धर्मासावर्णिः ११ ।

रुद्रसावर्णिः १२ । दिवसावर्णिः
१३ । इन्द्रसावर्णिः १४ । एतेभ

विष्यन्ति । मास्त्रे नवमादिमनूनां
नामान्तराख्यज्ञानि । यथा० रौ-

च्यः ९ असीरुचिप्रजापतेः पुत्रः ।
भीत्यः १० । असौभूतिप्रजाप-

तेः पुत्रः । मेरुसानर्णिः ११ अ
सौब्रह्मणः पुत्रः । ऋतुः १२ ऋ

तुधामा १३ । धिष्यञ्सेनः १४ ॥
इतिमास्त्रे नवमाध्यायमारभ्यैकवि

शस्य यायपर्यन्तचतुर्दशमनूनांनि-
रूपणमस्ति ॥ ब्रह्मणोदिवसे ब्रह्म-
न् नममद्यचतुर्दश । भवन्तिपरिमा

मनुजपति :

पञ्चतेषां कालकृतं गृह्यम् । सप्तर्षयः
 सुराः शक्रो मनुसात्सूनवो नृपाः ।
 एककाले हि सृज्यन्ती सं ज्ञियन्ती च पूर्
 व्वत् । चतुर्गुणां सख्यातश्चि
 काश्चैकसप्ततिः । मन्वन्तरमनीः
 कासः सुरादीनाञ्च सप्तमः । अष्टौ
 शतसहस्राणि दिव्ययासद्भ्ययासू
 ताः । द्वापञ्चाशत्तथान्यानि सप्त
 स्याद्गधिकानि च ॥ त्रिंशत्कोट्यस्तु
 सम्पूर्णाः सद्भ्ययाताः सद्भ्यया
 द्विजः । सप्तपष्टिस्रयान्यानि नियुता
 नि महामुने ॥ विंशतिश्च सहस्राणि
 कालोयमधिकं विना । मन्वन्तरस्य
 सद्भ्ययमानुषैर्ब्रह्मरै दिव्य ॥ मन्वे
 । मनुष्ये ० । जिनमेदे ॥ प्रजापती
 ० । कवि विशेषे ॥ स्वायम्भुवप्रणीत
 स्मृति विशेषे ॥ मनुते । मनुष्य
 बोधने । शृङ्खुच्छिद्रिचप्यदिवसि ह
 निक्रिदिबन्धिमनिभ्यसेत् ॥ मन्वे
 ते । मनञ्जाने । पूर्वेषु ० उः ॥

मनुः । स्त्री० मनोः पत्र्याम् । मनो
 स्त्रीति विद्यते ० पुंयोगे ० मनोरौवे
 ल्यौकारैकाराभावे ० तत्त्वत्रियोगशि
 षोडोपचन भवति ॥ पृष्ठायाम् ॥
 मनुजः । पुं० मनुष्ये ॥ मनोजातः
 । जनी० । पञ्चम्यामिति ॥

मनुजपतिः । पुं० नरेन्द्रे । मनुजा
 नांपतिः । मध्यगुरुसंज्ञायाम् ०

मनुष्यतीर्थम्

मनुजी । स्त्री० मनुष्याम् ।
 मनुभूः । पुं० मनुष्ये ॥
 मनुराट् । पुं० कुबेरे । निधिनाथे ।
 श्रुते तोदरे ॥
 मनुषी । स्त्री० मानुषद्वियाम् । मनु
 ष्यस्त्रीजातौ ॥ योपधप्रतिषेधे ०
 गवयहयमुकयमनुष्यमख्यानमप्रति
 षेधद्वितियोपधाव्यातिर्डीप् । हलस्त
 हितस्ये तियलोपः ॥

मनुष्यः । पुं० मानुषे । मर्त्ये । मनु
 जे । मानवे । नरे ॥ अयन्तुभवांक
 स्त्रोतीब्रह्मणोनवमः सर्गएकविधय
 । यथा । चर्वाक्स्त्रोतस्तुनवमः चत्त
 रेकविधीनूषाम् । रजोधिकाः वा
 र्मंपरादुः खिचसुखमानिनः ॥ अ
 पिच । तन्वापिध्वायतः सर्गसत्या
 भिध्यायिनस्ततः । प्रादुर्बभूवचाव्य
 क्तादर्वाक्स्त्रोतस्तुसाधकः ॥ यथा
 दर्वाक्प्रपद्यन्ती ततोर्वाक्स्त्रोतस्तु
 ते । तेषु प्रकाशवहुलास्तमोद्विक्त
 जोधिकाः । तस्मात्तद्दुः खवहुला
 भूयोभूययकारिणः । प्रकाशावहि
 रन्तश्चमनुष्यासाधकास्तुते इति वद्वि
 पुराणम् ॥ शास्त्रीयज्ञानकर्मयोग्यो
 ज्ञयम् ॥ अथपञ्चमनुष्यविभागोवा
 राद्याम् ६० अध्याये ॥ मनोरपत्त
 म् । मनोजातापज्यतीपुत्र्युच ॥
 मनुष्यतीर्थम् । न० प्रजापतितीर्थे ।
 कानिष्ठामूले ॥

मनीषी

पत्करे ॥

मनायी । स्त्री० मनोः पत्न्याम् ॥

मनुशब्दपुंयोगे० मनोरौवे स्त्रीकारा
देशस्ततोऽपीप्च् ॥

मनाषी । स्त्री० मनाय्याम् ॥ सेनोः

स्त्रीतिपुंयोगेमनुशब्दस्यमनोरौवेस्त्री
कारादेशस्ततोऽपीप्च् ॥

मनित . । चि० वृत्ते । ज्ञाते ॥ मन्यते

स्य । मनुष्यववोधर्क । क्तः । यस्य-
धिभाषे च्छान्निचत्वादिट् ।

मनीषाम् । न० अञ्जने ॥

मनीषा । स्त्री० बुद्धौ धिपणायाम् ।

श्रेमुष्याम् ॥ ईपणम् । ईपा । ईप

शक्तिहिंसादर्शनेषु । शुरोश्चङ्खलद्वय

प्रच्ययः । टाप । मनसईपा । श-

कन्ध्वादिः ॥

मनीषिका । स्त्री० मनीषायाम् ॥

मनीषितम् । न० मनीषायामभिनिधि

ट मनीषितम् । प्रातिपदिकाशाल्य

र्थेवङ्गनमिष्ठवच्चेति० णिचि० तद्

नात्० क्तः ॥ इच्छायाम् ॥

मनीषी । पुं० ज्ञे । प्राज्ञे । धीरे ।

पण्डिते ॥ मनीषाऽस्यास्ति । व्रीह्या

दित्वादिनिः । यदा । मनसईपी

चिपणशुद्धिक्रमेणमनसोपशीकर्ता ॥

मनसईपितरिसर्वज्ञईश्वरे । पूषोद्

राटि । ब्रह्मपिति ॥ अकृतकफा

भिमन्थी । सत्त्वशुद्धिदारेणमनाया-

स्यजन्त्यात्ममनीषावति ॥ विवेकि

मनुः

नि ॥ प्रमाणकुशले ॥

मनुः । पुं० ब्रह्मण्यः पुत्रे । सचप्र-

जापतिर्वर्त्मशास्त्रवक्ताच ॥ स्वाय

म्भुवादिषु ॥ प्रतिकल्पे चतुर्दशम-

नवीभशन्ति । तेषांनामानियथा ।

स्वायम्भुवः १ सचमायव्यांब्रह्मणो

क्षातः । स्वारोचिषः १ । उत्तमः

३ । तामसः ४ । रैवतः ५ । चा

चुषः ६ । सचभ्रुवपीचात्त्रिपुङ्ग-

यात्ब्रह्मदीहित्यांशोरणकन्यायांवेरि

श्याजातः । एतेषडतीताः । वैव

स्वतः ७ । अथससूर्यात्सञ्ज्ञायां

जातोवर्त्तमानएव ॥ सावर्णिः ८ ।

सत्सूर्याच्छायायांभविष्यति । द

क्षसावर्णिः ९ । ब्रह्मसावर्णिः

१० । धर्मसावर्णिः ११ ।

सद्रसावर्णिः १२ । देवसावर्णिः

१३ । इन्द्रसावर्णिः १४ । एतेभ

विष्यन्ति ॥ माख्ये नवमादिमनूनां

नामान्तराख्यत्तानि । यथा० रौ-

च्यः ६ असौरुचिप्रजापतेः पुत्र-

। भोव्यः १० । असौभूतिप्रजाप-

तेः पुत्रः । मेरुसावर्णिः ११ अ

सौब्रह्मणः पुत्रः । चतुः १२ च

तुवामा १३ । विष्वक्सेमः १४ ॥

इतिमाख्ये नवमाध्यायमारम्यैषाविं

शत्त्वयायपर्यन्तचतुर्दशमनूनांनि-

रणमन्ति ॥ ब्रह्मणोदियसे ब्रह्म-

न् मनयश्चतुर्दश । भयन्तिपरिमा

मनोन्मनी

न्द्रवहेमन्तो जीयन्ते भोगवासना ;
 ॥ हस्तं हस्ते न सम्प्रीड्यदन्ते दंन्तान्-
 विचूर्ण्य च । अन्नान्यद्भिः समाक्रम्य
 जयेदादौ स्वकं मनः ; ॥ एतावतिभूमि
 तले सुभगास्तौ साधुचेतनाः पुरुषाः ।
 पुरुषकथामुच्यगन्तान्जितायेचेत
 सास्त्रेण ॥ हृद्यथिलेहृतकुण्डललट
 ल्वणकलनाविषो मनोभुजगः । य-
 स्त्रीपशान्तिमागतमुदितं तमव्ययं व
 न्दे ॥ इति ॥ द्वौ क्रमौ चित्तनाशश्च
 योगो ज्ञानचरणाघव । योगस्तद्गृह्णति
 रोधिद्विज्ञानं सम्यगवेक्षणम् ॥ असा
 ध्यः कस्यचिद्योगः, कस्यचिदज्ञान
 निश्चयः । प्रकारौ द्वौ ततो देवो जग
 द्धरमेश्वरः ॥ इति च ॥ मनोनाशा
 भ्यासस्तु, अत्यन्ताभावसम्पत्तौ ज्ञा
 तुर्ज्ञेयस्य वस्तुनः । युक्त्याशास्त्रैर्यत
 न्ते येतेष्ववाभ्यासिनः, स्थिताः ॥
 ज्ञातृज्ञेययोर्मिथ्यात्वधोरभावसम्प
 त्तिः ० स्वस्वरूपेणाप्यप्रतीतिरत्व-
 न्ताभावसम्पत्तिः । युक्तिर्यागः ।
 सोयं मनोनाशाभ्यासः ॥
 मनोन्मनी ॥ स्त्री ० योगिनोऽवस्थावि-
 श्रिषे ॥ यथाहुर्योगतारावल्यांश्रीश
 ह्वराचार्याः । निचेयधीर्ध्नीपनिमेष
 शून्ये वायुर्यथावर्जितरेचपूरः मनस्य
 सङ्कल्पविकल्पशून्यं मनोन्मनीसाम
 धिसन्निधत्तान् ॥ चित्तंन्द्रियाणा
 धिरनियहेणवासप्रवाहेगमितेसम

मनोरमः

स्ते । निघातदीपायुतनिश्चलाद्वा-
 मनोन्मनीसामधिसन्निधत्तामिति ॥
 मनोभवः । पुं० कामदेवे ॥ मनसिभ
 योऽस्य ।
 मनोभूः । पुं० कन्दर्पे । मनसा ० मन
 सः ॥ मनमिवाभवति । भुवः कृिप् ॥
 मनोमयः । पुं० पञ्चकोपान्तर्गततृतीय
 कोपे । इच्छाशक्तिमति ० करणरूपे
 मनस्तु कर्मेन्द्रियैः सहितं मनोमय-
 कोपोभवतीति ॥ अहन्त्यांमतां दे-
 हेगृह्णादौ च करोति यः । कामाद्यव
 स्यायाभानोनासावात्मानोमयः ॥
 आत्मनि ॥ मनोवृत्तिभिर्विभाष्यमा
 नत्वात् ॥ चि० मनः प्राये ॥
 मनोयोनिः । पुं० कामदेवे ॥ मनो
 योनिरस्य ॥
 मनोरथः । पुं० इच्छायाम् । स्रहा
 याम् ॥ मनपथरथोऽयं । मनसोरथ
 इव वा ॥ मनोरथानां न समाप्तिरस्ति
 वर्षायुतेनाप्यथवाब्दलक्षैः । पूर्णेषु
 पूर्णेषु पुनर्नवानामुत्पत्तयः सन्ति मनोर
 थानाम् । चि० मनस्तुष्टिकरे । चित्त
 परिकल्पिते ० चित्तपरिच्छेदो मनस्य
 न्तर्वर्तमाने ॥
 मनोरमः । चि० सुन्दरे । रुचिरे ।
 चारुणि । सुपमे । साधौ । श्रीभने
 ॥ मनोरमवति । रम् ० । ख्यन्तः ।
 । कर्मण्यम् ॥ दक्षिणपश्चिमदोरथ
 २ ॥

मनोजवस :

मनुष्यधर्मा । पुं० धनदे । श्रीदे । कुवे
रे ॥ मनुष्यस्त्रीवधर्मशाचारः ।
गमशुलत्वादिर्वास्त्र । धर्मादिनिष्के
वलात् ॥

मनुष्ययज्ञः । पुं० अतिथिपूजने ।
नृपयज्ञे ॥

मनुष्यलोकः । पुं० अधिकृतत्राह्मणा
दिविशिष्टदेहे ॥

मनीगुप्ता । स्त्री० नागलिह्यायाम् ।
मनः शिलायाम् ॥ मनसागुप्ता ।
कर्त्तृकरणसमासः ॥ इक्षुप्रभेदे ।
मनीगुप्तावातहरौटप्यामयविनाशि
नी । सुशीतामधुरातीवरक्तपित्तप्र-
याशिनी ॥

मनोजः । पुं० कामदेवे ॥ मनसिजा
यतेश्रङ्गारादिरूपेणप्रादुर्भवति । ज
नी ॥ सप्तम्याञ्जुर्द्धः । तत्पुरुषेक्त
तिवहुलमितियहुलशहयात्लुगभा
वाभावः ॥

मनोजन्मा । पुं० कामदेवे ॥ मनसोज
न्ययस्यसुः ॥

मनोजत्रः । पुं० हरौ ॥ मनसोवेगद्व
वलबोस्यसर्वगतत्वात् ॥ हनुमति ।
मनसोवेगे ॥ चि० पित्तसन्निभे ।
पित्ततुल्ये । अतिशयवेगवति ॥
जवति । जुः सौत्रः । अन् । मनो
जववेगवद्यस्मिन् ॥

मनोजयसः । पुं० पित्तसन्निभे ॥ मनो
जयतेस्मिन् । शीत्यादिकोऽसः ॥

मनोनाशः

मनोजहतिः । पुं० कामहृत्क्षुपे ॥
मनोजम् । न० सरलकाष्ठे ॥ चि०
शोभने । मनोहरि । सुन्दरे । कचि
रे ॥ मनसाजानाति । इगुपधिति
कः । निहत्तप्रैषणोचजानातिः ॥
मनोज्ञा । स्त्री० मनः शिलायाम् ॥
राजपुत्र्याम् ॥ वन्ध्याकर्कोटक्याम्
॥ जात्त्याम् ॥ मदिरायाम् ॥ स्थूल
वीरके ॥

मनोनाशः । पुं० मनसीलये ॥ मन
सोनाशोनामहृत्क्षिरूपपरिणामंपरि
त्यज्यसर्ववृत्तिविरोधिनानिरोधाका
रेणपरिणामः ॥ सहस्राङ्कुरुशाखा
त्मफलपङ्कवशालिनः । अस्यसंसा
रद्वेष्यमनोमूलमितिस्थितम् ॥ स
कल्पमेवतन्मन्ये संकल्पीपशमेनतत्
। शोपयामिययाशोपमेतिससारपाद
पः ॥ प्रबुद्धोस्मिप्रबुद्धोस्मिदृष्टयौरोम
यात्मनः । मनोनामनिहन्स्यंमंमन
साहचिरंहतः ॥ इतिजनकः ॥ वशिष्ठो
प्याह । अस्यसंसारद्वेष्यसर्वोपद्रव
दायिनः । उपायएकएवास्तिमन
सः स्वस्थनिर्घृहः ॥ मनसोभ्युद्
योनाशोमनोनाशीमहोद्दयः । ज्ञो
मनोनाशसभ्यं तिमनोज्ञस्यदृष्ट्यह-
क्षा ॥ तावन्निशीवदेतालावलान्तिह
द्विवासनाः । एकतरजहटाभ्यासा
द्यावन्नविजितमनः ॥ प्रधीयचित्त
दर्पस्थानिगृहोतेन्द्रियद्विषः । पश

मनोन्मनी

न्यद्रवहेमन्तो चीयन्ती, भोगवासना :
 ॥ हस्तं हस्तेन सम्पीड्य दन्तं दन्तान्-
 विच्छेद्य च । अङ्गान्यङ्गैः समाक्रम्य
 जयेदादी स्वकमनः ॥ एतावतिभूमि
 तले सुभगास्तं साधुचेतना : पुरुषाः
 । पुरुषकथासु च गण्यन्तान्जितायै चेत
 सास्तेन ॥ हृदयविलिङ्गताकुण्डलव
 ल्पणकलनाविषोमनोभुजगः । य-
 क्षोपशान्तिमागतमुद्धितं तमव्ययं व
 न्दे ॥ इति ॥ दौर्लभ्यैश्चित्तनाशश्च
 योगो ज्ञानश्चराधव । योगस्तद्वृत्ति
 रोधिद्विज्ञानसंम्यगवैक्षणम् ॥ असा
 ध्यः कास्यचिद्योगः । कस्यचिदज्ञान
 निश्चयः । प्रकारौहीततो देवो जग
 दपरमेष्ठिनः ॥ इति च ॥ मनोनाशा
 भ्यासस्तु ॥ अत्यन्ताभावसम्पत्तीक्षा
 तुर्जैयस्त्रस्तुनः । युक्ताशास्त्रैर्यत
 नो येतेष्वचाभ्यासिनः स्थिताः ॥
 ज्ञातृत्वेययोर्मिथ्यात्ववीरभावसम्प
 त्तिः ० स्वस्वरूपेषाम्प्रतीतिरत्य-
 न्ताभावसम्पत्तिः ॥ युक्तियोगः ।
 सोयमनोनाशाभ्यासः ॥
 मनोन्मनी । स्त्री ० योमिनोऽवस्थावि-
 श्रये ॥ यथाहुर्योगतारावल्यांश्रीश
 इराचार्याः । नेत्रेयधोन्मिपनिमेव
 शून्येवायुर्यथावर्जितरेचपूरः मनश्च
 सङ्कल्पविकल्पशून्यं मनोन्मनीसाम
 यिसन्निधत्ताम् ॥ चित्तैन्द्रियाणां
 चिरनिराहेण्यवासप्रवाहेगमितेसम

मनोरमः

स्ते । निशतदीपायुतनिश्चलाङ्गा-
 मनोन्मनीसामयिसन्निधत्तामिति ॥
 मनोभवः । पुं० कामदेवे ॥ मनसिभ
 वोऽस्य ।
 मनोभूः । पुं० कन्दर्प्यै । मनसा० मन
 । सः मनसिवाभवति । भुवः कृष्ण ॥
 मनोमयः । पुं० पञ्चकोपान्तर्गततृतीय
 कोषे । इच्छाशक्तिमतिः करणरूपे
 मनस्तु कर्मन्द्रियैः सहितं मनोमय-
 कोपोभवतीति ॥ अहन्तांममतांदि-
 हेगृहादौ च करोति यः । कामाद्यव
 स्थयाध्यान्तोनासावात्मानमनोमयः ॥
 आत्मनि ॥ मनोवृत्तिभिर्विभाव्यमा
 नत्वात् ॥ चि० मनः प्राये ॥
 मनोयोनिः । पुं० कामदेवे ॥ मनो
 योनिरस्य ॥
 मनोरथः । पुं० इच्छायाम् । स्वहा
 याम् ॥ मनपरवरीऽन् । मनसीरथ
 इववा ॥ मनोरथानांनसमाप्तिरस्ति
 यथायुतेनाप्यथवाह्वलचैः । पूर्णेषु
 पूर्णेषु पुनर्नवानामुत्पत्तयः सन्ति मनोर
 थानाम् । चि० मनस्तुष्टिकरे । चित्त
 परिकल्पिते । चित्तपरिच्छेदो मनस्य
 न्तर्वर्तमाने ॥
 मनोरमः । चि० सुन्दरे । रुचिरे ।
 चारुचि । सुषमे । साधौ । शोभने
 ॥ मनोरमयति । रम् । ० ख्यन्तः
 । कर्मस्थम् ॥ दक्षिणपश्चिमदोरथ
 इ ॥

मनीहत :

मनोरमा । स्त्री० मनीज्ञायाम् । कान्तायाम् । मञ्जुलायाम् । मनीशरायाम् । सुन्दर्याम् ॥ बुद्धशक्तिविशेषे । तारायाम् । लोकेश्वरात्मजायाम् ॥ पङ्क्तिशब्दः १० प्रभेदे । यथानरजगैर्भवेन्मनोरमा । यथा । सरणिजातटे विशारिणी० ब्रजविलासिनीविलासतः । सुररिस्तनुः पुनातुवः० सुकृतशालिनामनोरमा ॥

मनोवती स्त्री० ब्रह्मणः पुत्र्याम् ॥ यथा । चतुर्दशसहस्राणियोजनानां स्वयम्भुवः । मध्ये मनोवतीनामपुरीलोकेशवन्दिता ॥ याचकारारुणा नुचैर्विद्यन्मार्गान्महः श्रिया । साविव्याः स्पृहमानिवस्वर्गकांमतिवर्तिनी ॥ तस्यामुपासतेदेवामुनयश्चमहीजसः । महायोगेश्वरंसिद्धैर्यमाद्यैर्भूतवेषसम् ॥ मध्ये० इन्द्राद्यष्टदिक्पाना ममरावत्याद्यष्टपुरीषांमध्यवृत्त्यर्थः ॥ इतिमृगेन्द्रसंहिता ॥

मनोयित् । पुं० लोकायतभेदे । सजिभान्त्वामनपवात्मैतिनिश्चिनोति । मनसः स्वातन्त्र्योच० घटवदनात्मत्वात् ० करणत्वाद्यदीपवदात्मत्वायोगात् ॥

मनीहतः । चि० प्रतिहते । हतमनोभङ्गे ॥ मनोहतयस्यसः ॥

मन्तः

मनोहरः । पुं० कुन्दवृक्षे ॥ न० सुवर्णे ॥ चि० मनोज्ञे ॥ मनोहरति हरतेरनुद्यमने० इत्यच् ॥

मनोहरा । स्त्री० आतोहसे ॥ स्वर्णयुष्याम् ॥ मनीज्ञायाम् ॥ टाप् ॥ मनोहर्ता । चि० मनोहरणकर्त्तरि ॥ मनोहारि । न० सुन्दरवाक्ये ॥ चि० मनोहरि ॥ प्रिये ॥

मनोघ्ना । स्त्री० मनः शिलायाम् ॥ मनः शब्दे ह्यसे । ह्यञ्शब्दे । आतद्योपसर्गइत्वङ् । टाप् ॥

मन्तव्यः । चि० ज्ञेये ॥ मननीये । भाव्ये । विभावनौये ॥ मन्तव्यस्योपपत्तिभिः ॥

मन्तुः । पुं० अपराधे ॥ मनुष्ये । प्रजापतौ ॥ न० मन्त्रणायाम् ॥ मन्यते । मनज्ञाने । कश्चिन्मिजनीत्यादिना० तुः ॥

मन्ता । पुं० मन्त्रिणि ॥ मन्यते मन । बहुलमन्यवापीति० ङच् ॥

मन्त्रः । पुं० वेदविशिषे ब्राह्मणभिर्ब्रह्मवेदभागे । याज्यापुरोनुवाक्यादौ । देवैभ्योयेनोद्दिश्य हविर्दीयतेतत्र । स्वरतोवर्णतोवाहीनस्यमन्त्रस्थानिष्टफलजनकत्वमुक्तं शिष्यायामहाभाष्ये च । मन्तोहीनः स्वरतोवर्णतोषामिथ्याप्रयुक्तोनतमर्थमाह । सवाग्बन्धोयजमानंदिनस्त्रियद्येन्द्रशत्रुः स्वरतोपराधादितिशिष्या । ङष्टः

मन्तः

शब्दः स्वरतद्गतिभाष्यपाठः । दु-
ष्टान्शब्दान् मां प्रयुक्तमहीत्यधीयव्याक-
रणमिति ॥ अथकैयटः । स्वरणस्वर-
तः । आद्यादित्वात्तसिः । मि-
थ्याप्रयुक्तद्रुति । यदर्थप्रतिपादना-
यप्रयुक्तस्ततोऽर्धान्तरं स्वरवर्णदीपात्
प्रतिपादयन्नाभिमतमर्थमाहैस्वर्यः ।
वागीश्वकोहिसकत्वात्तुर्थेन्द्रशचु-
शब्दः स्वरदीपात्तुयजेमानं हिंसित
दानित्त्वर्थः । इन्द्रस्याभिचारेह-
चेणारब्धः । तत्रेन्द्रशचुर्वर्षस्वे-
तिमन्त्रकहितः । तत्रेन्द्रस्यशमयि-
ताशातयितावाभवेति क्रियाशब्दी-
ऽवशचुशब्दथाशितोनतुरुडिशब्दः
। तत्र शयणे हि वहुम्रीहितत्पुरुष-
यारः । तत्रेन्द्रादिति त्वत्वे
सिउ ० : गचुर्भूदित्वात्तसि-
प्रतिपाद्यवशादास्ते प्रयोक्तव्ये वा-
युदासकृत्वजाप्रयुक्तद्रुत्वर्धान्तरा-
भिधानादिन्द्रएव ० वचस्यशातयिता
सम्पन्नः । इन्द्रशचुत्वत्त्वविधेयत्वा-
त्सम्बोधनविभक्तेरनुवादाविषय-
त्वादिहाभावः । ययाराजाभवयु-
ध्यस्वेति । ऊह्यमानस्यत्रामन्त्रत्वा-
त्युक्तकर्मथीतिजपादिपर्युदासीम-
न्त्राणांनेकश्रुतिर्विधोयमाभानेहभ-
वतीति ॥ ६ ॥ मन्त्रान् कर्मसन्नि-
पातद्रुतिन्यायः ॥ प्रयोगसमवेता
र्धस्मारकेवेदभागे ॥ मन्त्राणां तादृशा

मन्त्रकृत्

धैस्मारकत्वेनैवाधीयत्वम् ० ननु तदुच्चार-
णमदृष्टार्थं सम्भवति । दृष्टफलकत्वे ०
अदृष्टकल्पनायाचन्याय्यत्वात् । न
चदृष्टार्थं स्वरणस्य प्रकारान्तरेषामपि
सम्भवान् मन्त्रास्मान् व्यर्थमिति वा-
च्यम् । मन्त्रैरेवस्मत्तर्व्यमितिनिय-
मविध्याश्रयणात् ॥ देवादीनांसा-
धने । मायांषीजादौ । गुह्यवादि ।
रक्षिककर्तव्याऽवधारणे । मन्त्र-
णायाम् ॥ तस्य च ० पञ्चाङ्गानि भव-
न्ति । तानि च । कर्मणामारम्भोपा-
यः ० पुरुषद्रव्यसम्पत् ० देशकाल-
विभागः ० विनिपातप्रकारः ०
कार्यसिद्धिरिति ॥ मन्त्रमूलं यतो
राज्यमतो मन्त्रं सुरचितं । कुर्या-
द्यथा तन्न विदुः कर्मणां साफलोदय-
त् ॥ गिरिपृष्ठं समाकृत्वा प्रासादं वा-
रहोगतः । अरव्ये निःशलाकिया
मंचयेद्विभावितः ॥ यत्कर्णा-
भिद्यते मन्त्रं चतुष्कर्णं यथावते ।
द्विकर्णं स्यात्तु मन्त्रं स्वयं क्त्वाप्येकान-
वुदध्यते ॥ मन्त्रं ते ० मन्त्रं वा । म-
न्त्रिगुणभाषणे । घञ् ॥ पञ्चमरा-
शौ ।

मन्त्रकृत् । पुं ० मन्त्रिणि । मन्त्र-
णाकारके ॥ मन्त्रान् कृतवान् ।
सुकर्मपापमन्त्रपुण्ये यत्कृत्वा इति-
क्षिप् ॥ मन्त्रं च दृष्टिः । दौत्यकृ-
ति ॥ मन्त्राणां दृष्टिः प्रयोक्तारि-

मन्त्रदाता

च ॥

मन्त्रगण्डकः । पुं० विद्यायाम् ॥
 मन्त्रगूढः । पुं० चरे ॥ मन्त्रोगूढोय-
 स्मिन् ॥
 मन्त्रग्रहम् । न० मन्त्रणागारे ।
 मन्त्रजा । स्त्री० मन्त्रशक्तौ ॥
 मन्त्रजिह्वः । पुं० बह्वी ॥
 मन्त्रज्ञः । पुं० चरे ॥ वि० । मन्त्र-
 विद्दि ॥
 मन्त्रज्वालः । पुं० अग्नी ॥
 मन्त्रणम् । न० मन्त्रे ॥ मन्त्रि० । भा-
 वेल्युट् ॥ मन्त्रणायाम् ॥
 मन्त्रणा । स्त्री० मन्त्रे ॥ रहसिकर्तव्या
 वधारण्ये ॥ तत्रवर्णनीयानि
 यथा । मन्त्रे पञ्चाङ्गताशक्तिपाङ्गु
 ख्योपायसिद्धयः । उद्वाचिन्तनी
 याश्चस्त्रैर्यज्ञेन्द्र्यादिसूक्तयः ॥
 मन्त्रणागारम् । न० मन्त्रग्रहे ॥
 मन्त्रदः । वि० मन्त्रदातारि ॥
 मन्त्रदाता । वि० मन्त्रप्रदानकर्तारि ।
 श्रीगुरौ ॥ अदीक्षितस्त्रमूर्खस्त्रि-
 ष्वृतिर्नास्तिनिश्चितम् । सर्वं
 कर्मस्त्रिदशस्यनरकेतव्यशोः स्थि-
 तिः ॥ जन्मदातान्नदातावामा-
 तान्ये गुरवस्तथा । पारिकर्तुं न
 शक्यन्ते घोरिसंसारसागरे ॥ विद्या
 मन्त्रज्ञानदातानिपुणः पारकर्म
 णि । नशक्तः शिष्यमुद्यत्तुमीश्वर
 र्थं प्रवरेऽपरः ॥

मन्त्रवित्

मन्त्रदीधितिः । पुं० अग्नी ॥
 मन्त्रनिर्णयः । पुं० मन्त्रनिश्चये ॥
 यथा । मन्त्रमूल्यतोरार्ज्यततो
 मन्त्रं सुरक्षितम् । कुर्यादायात-
 न्नविदुः कर्मणामाफलेदयात्
 ॥ अर्घानर्थो हियत्रेभौसं श्रयश्चपरी
 च्यते । समंचद्रतिविञ्जयः श्रेष्ठा
 श्चखलुविभ्रमाः ॥ एकमेवविषं ह
 न्तिशस्त्रैश्चैकशब्धते । सराष्टसम्प
 दं हन्तिराजामन्त्रवित्प्रयः ॥ कंरि
 ष्यन्नप्रभाषे तक्ततान्येवतुदर्शयेत् ।
 धर्मार्थकामकार्याणि कृतोमंचेन
 भिद्यते ॥ यिरिपृष्ठमुपारुह्यपासादं
 वारहेगतः ॥ स्वर्गधेनिः शला
 केवातत्रमंचेविधीयते ॥ तत्रसाम
 प्रथोक्तव्यं कार्येपुण्यवत्स्वपि ।
 दानं सुखेपिभेदश्चशक्तितेजपिनि
 शयः । जडमूकांधवधिरांस्तिर्य
 ग्येनौन्वयोधिकान् । स्त्रीस्त्रेच्छ
 व्याधितव्यङ्गान्मन्त्रकालेनिर्घेधये
 त् ॥ इति सन्त्रकृतः प्रोक्ता राजनी
 तिरियंमया । यत्त्रिवर्गाविरुद्धं
 स्याद्राजनीतिस्तदुच्यते ॥ इति
 युक्तिवाक्यपरतौतियुक्तिः ॥
 मन्त्रपूतः । वि० मन्त्रेषपविधी
 कृते ॥
 मन्त्रपूतात्मा । पुं० गरुडे ॥ वि०
 मन्त्रेषपविवात्मनि ॥
 मन्त्रवित् । पुं० चरे ॥ मन्त्रं -

मंती

मंथः

वेत्ति । विद० । क्रिप् ।

त्रि० मंत्रज्ञातरि ॥

मंत्रवेश्म । न० मंत्रगृहे । चिन्तो
दृषसिते ॥मंत्रशक्तिः । स्त्री० राज्ञांशक्ति
विशेषे । ज्ञानवले ॥ सन्ध्या

दिपस्यांयथावत्स्त्रापनं ज्ञानबलं

मंत्रशक्तिः । पञ्चाङ्गमंत्रोमंत्रश
क्तिरिच्छन्त्ये ॥मंत्रस्यूक् । त्रि० मंत्रकरणकस्य
शक्त्यंरि ॥मंत्रितः । त्रि० मंत्रेणसंस्कृते ।
प्रभिमंत्रिते ॥

मन्त्रो । त्रि० उपदेष्टरि । साधके ॥

पुं० मन्त्रजातकर्तव्यनिश्चयकर्त-
रि । धीसचिवे । अमाच्ये ॥ कार्यसहायाः सचिषाबुद्धिसहायाधम-
न्त्रिणः प्रोक्ताइतिभेदः । तद्धलक्षणवधा । मन्त्रीभक्तः शुचिः शु-
रोऽनुकूलोबुद्धिमान्जमी । आन्वीक्षिक्वादिशुभलः परिच्छेदीमुदेश
जः ॥ विद्यादिसुखसम्पन्ना विप्राःकार्याङ्गिमन्त्रिणः । यथाशं कालिकापु-
राये । मन्त्रिणस्तनूप कुर्व्यादिप्रान्प्रियाविशारदान् । विशुडांशकुलीनां
यधमार्थकुशलान्जुन् । मन्त्रयेत्तैःसमं कालेनाचर्य । इभिशरेत् एकैके
नैवकर्तव्यं मन्त्रं तु विनिश्चयम् । व्य-

सौख्यैवसमसोऽत्रान्यन्यपदेशतः ।

। स्वयं वृत्तं मन्त्रगृहं स्थूलधारुद्धम
न्त्रयेत् ॥ अरण्यानिः शलाकेषान-यामिन्यांकदाचन । शिशुंशाखास्य
गान्पण्डान्शकान् वैसारिकांस्तथा॥ वर्जयेत् मन्त्रगेष्टेषु मनुष्यानुदतां-
स्तथा । दूषणं मन्त्रभेदेपुनृपाणां यत्रजायते ॥ नतत्सम्यक्समाधातुं द-
क्षैर्नृपशतैरपीति ॥ अपिचमत्स्यपुरा-णे । बहुभिर्मंत्रयेत्कामं राजा मंत्रं-
पृथक्पृथक् । मंत्रिण मपिनाकुर्यात्सत्रोमंत्रप्रकाशनम् ॥ नक्तवितृक्षस्य
विश्रवासाभवतीहसदानृषाम् । नि-श्चयस्यसदामंत्रे कार्येकेनसूरिणा ।
भवेद्दामिद्यथावाप्तिः परबुद्ध्यनु-जीवनात् । एकस्यैवमहीमर्तुं भू-
यः कार्योविनिश्चयः ॥ इति ॥ मं-त्रोत्तमभाषणमस्यास्ति । अतइतिः
॥ यथा । अवश्यमंचयति । मन्त्रिण-मभाषणे । यावश्यकेषिनिः ॥ य-
द्वादिगिन्यन्तोवा ॥मन्थः । पुं० मन्थानदगडं । दिवाक-
रे ॥ साक्तधे । द्रवद्रव्यसंयुक्तेपुसक्तुपु । यथा । सक्तुभिः सर्पिपारयतेः
शोतवारिपरिप्लुतैः । नास्त्वच्छेनातिसान्द्रश्चमन्थइच्छभिधीयते ॥ पय-
विशेषेऽथा । जलेचतुपनिशोतेलुखं-द्रव्यं पलं लिपेत् । मृत्पात्रे मन्थयेत्
सम्यक्तरात्राच्चदिपन्नपिदेत् ॥ घुसं

चूर्णीकृतमन्थयेत् ॥ शृङ्गीघात् ।

मन्वान :

नेत्ररोगि । नेत्रमले ॥ भारणे ॥ म
 छ्यतेऽमेन । मधिहिंसासंक्लीशनयाः
 । हलच्छेतिषब् ॥ मन्वने ॥

मन्वजम् । न० नवनीते ॥

मन्वदण्डः । पुं० मन्वानि । मन्वान-
 दण्डे । रङ्गे० इ० भा० ॥

मन्वनम् । न० विलोडने । कुन्वने ॥
 पुं० मन्वानदण्डे ॥

मन्वनघटी । स्त्री० दधिमन्वनपात्रे ॥
 मन्वनी । स्त्री० गर्ग्याम् । मन्वनपात्रे
 ॥ मध्यतेऽहाम् । मन्वविलोडने ।
 करणेतिष्यट् ॥

मन्वरः । पुं० कोपे ॥ फले ॥ वाधि ।
 मन्वानि ॥ सूचके मन्दगामिनिः ।
 योऽरिः ॥ कोपे ॥ केशे ॥ न० कुसु-
 मराम् ॥ वि० मन्दे । पृथ्वी । वक्र
 ॥ मन्दगामिनि लडे ॥ सूचके ॥
 नीचे ॥ मन्वतिपादौ । मधि० ।
 वाहुलकादरन् ॥

मन्वरा । स्त्री० कैकेयादाय्याम् ॥

मन्वरः । पुं० कुठेरौ । धामरवाते ॥

मन्वशैलः । पुं० मन्वराधले ॥

मन्वा । स्त्री० मेघिकायाम् ॥

मन्वानः । पुं० मन्वदण्डे । वैशान्ति
 रङ्गे० इ० भा० ॥ आरम्भे ॥ न०
 गायत्रीश्रुन्दः ६ प्रभेदे ॥ यथा ।
 कर्णध्वजानन्दमाधायनिचक्षु । व-
 धैरमेवैत्तु मन्वानमेराधु ॥ यथा ।
 गीतांशुवक्त्रायपायोन्ननेवाय ।

मन्दतम्

वन्दस्वनन्दस्यभव्यायपुत्राय ॥ मन्व
 ति । मधि० । वाहुलकादानच् ॥

मन्वानकः । पुं० हृणभेदे । रक्षिते ।
 दृढमूले । तृणाद्भिषे ॥

मन्विनी । स्त्री० दधिमन्वनपात्रे ।
 गर्ग्याम् । क्लृप्त्याम् । मधानी०
 इ० भा० ॥

मन्दः । पुं० शनैश्चरे । हस्तिजाच्य
 न्तरि ॥ शीर्षपादे । वसे ॥ प्रलये ॥
 वि० अतीच्छे । अलसे । शोतके ॥
 मूर्खे ॥ स्त्रेरे ॥ अभाग्ये । भाग्यर-
 क्षिते ॥ रागिणि ॥ श्लप्ते ॥ मन्द-
 ते ॥ खले ॥ अशुचित्तत्वे नजाना-
 धिकारमप्राप्ते ॥ मन्दते । मदिस्तु
 तिमोदमदस्त्रप्रकान्तिगतिपु । पचा-
 यच् ॥ न० ईपदर्धे ॥

मन्दगः । वि० मन्दगामिनि । अशीघ्र-
 ने ॥

मन्दगतिः । पुं० शनी ॥ वि० मन्द-
 गामिनि ॥

मन्दगामी । वि० मन्दगमजर्गाले ।

मन्वर ॥ मन्दगच्छत् । तच्छीलः
 । गमूछ० । सुप्रजाताधितिगिनिः

मन्दजननी । स्त्री० सूर्यपत्न्याम् । शनि
 सारारि । छायायाम् । तपस्याम् ॥

मन्दटः । पुं० पारिभद्रश्चे ॥

मन्दता । स्त्री० चान्द ॥ मन्दत्वे ॥

मन्दनम् । न० स्तोत्रे । मन्दते । मदि-
 । कृष्टलिसन्दीच्यादिनाक्यः ।

मंदाकिनो

मन्दप्रज्ञः । ति० जडबुद्धौ ॥ मन्दाज
 षाप्रज्ञाधीर्यम्यसः ॥
 मन्दभास्यः । ति० विघ्नाकुले ॥
 मन्दभूः । पुं० मन्दभूमौ ॥
 मन्दरः । पुं० मन्द्यशैले ॥ मन्दारपा
 द्पे ॥ स्वर्गे ॥ शारभेदे ॥ मेरीदां
 व्याधिप्राच्यादिशि श्वेतवर्णे पञ्चायत्
 सहस्रोच्छ्रायैविष्कम्भशैले ॥ तत्र
 योजनसहस्रे त्रतिमान्कदम्बपाद
 पेक्षि । सुराङ्गनाक्रोडाप्रधानाहि
 मन्दरः । न० वर्षावृक्षाभरे ॥
 छन्दसिभोवदि । मन्दरमञ्चति ॥
 शब्दुययद्धर । वैरिभयद्धर ॥ वि०
 बहुले ॥ मन्दे ॥
 मन्दिरहरिणः । पुं० जम्बुद्वीपोपद्वीप
 विशेषे ॥
 मन्दसानः । पुं० शम्भौ ॥ जीवे ॥
 निद्रायाम् ॥ मन्दते । मदि० । षट्
 श्लिष्टधिमन्दिस्तम्भ्यः किदिच्छसा
 नच् ॥ वेदभाष्ये यौगिकार्थेणवपुरस्कृ
 तः ॥
 मन्दा । स्त्री० सङ्क्रान्तिविशेषे ॥ अ
 जादित्वाद्याप् ॥
 मन्दाकम् । न० सत्वने ॥
 मन्दाकिनी । स्त्री० विग्रहज्ञायाम् ।
 स्वर्णायाम् । सुरदीर्घिकायाम् ॥
 प्रधानधारायास्वर्गसाचमन्दाकिनी
 स्मृता । योजनायुतविस्तीर्णाप्रस्ये
 नयोजनास्मृता ॥ नीरतुल्यजलाश

मंदाग्निः

प्रदल्युत्तुङ्गतरद्विणी । वैकुण्ठाद्
 ब्रह्मलोकश्चततः स्वर्गसमागता ॥
 सङ्क्रान्तिविशेषे ॥ यथा । बुधेभै
 वसंज्ञे तुमन्दाकिनीसानृपाणान्तुसी
 ख्यं भवेत्तचमासे ॥ जगतीच्छन्दः
 १२ प्रभेदे ॥ ननररघटितानुमंदा
 किनी । यथा । बलिदमनविधौयभौ
 सङ्गता० पदजलरुद्रियस्यमंदाकिनी
 सुरनिष्ठितसिताम्बुजसङ्निभाहर
 तुजगदधंसपीताम्बरः ॥ मन्दमका
 ति० तच्छीला । अककुटिलायाग-
 ती । सुवीतिशिनिः । स्त्री० ॥
 मंदाक्रान्ता । स्त्री० अत्यष्टिच्छन्दः १०
 प्रभेदे ॥ मंदाक्रान्ताम्बुधिरसनगैर्मा
 भनीतौगयुग्मम् । यथा । प्रेमाला
 पैः प्रियवितरथैः प्रीणितालिङ्ग
 नाद्यैर्भेदाक्रान्तातदनुनियतं वश्रता
 सेतियाणा । एवंशिक्षावचनसुधया-
 राधिकायाः सखीनांप्रीतः पायात्
 स्मितसुवदनोदेवकौनन्दनोनः ॥
 मंदाक्षम् । न० लज्जायाम् ॥ मन्दमचं
 वागाद्यच्च ॥
 मंदाग्निः । पुं० अर्कनिष्कासनायाम्नि
 विशेषे ॥ कफद्वाराल्पजठरानले ॥
 तस्यनिदानादियथा । मदस्तीक्ष्णोष
 विषमः समश्चेत्तित्तुर्विधः । क
 फपित्तानिलाधिक्यात्तत्साम्यात्त्रा
 ठरीऽनलः ॥ विषमेवातकानूरा-
 गांस्तीक्ष्णः पित्तसमुन्नतान् । करो

मन्यान :

नेत्ररोगि । नेत्रमले ॥ मारणे ॥ म
 व्यतेऽनेन । मर्धाहंसासंकीर्णयोः
 । हलयेतिषञ् ॥ मन्यने ॥

मन्यजम् । न० नवनीते ॥

मन्यदण्डः । पुं० मन्याने । मन्यान-
 दण्डे । रं० इ० भा० ॥

मन्यनम् । न० विलोडने । कुन्यने ॥
 पुं० मन्यामदण्डे ॥

मन्यनघटी । स्त्री० दधिमन्यनपात्रे ॥
 मन्यनी । स्त्री० गर्ग्याम् । मन्यनपात्रे
 ॥ मध्यतेऽहाम् । मन्यविलोडने ।
 करणेतिष्युट् ॥

मन्यरः । पुं० कोषे ॥ फले ॥ वाघे ।
 मन्यानि ॥ सूचके मन्दगामिनि ।
 योऽहरिः ॥ कोषे । केशे ॥ न० कुसु-
 म्याम् ॥ त्रि० मन्दे । पृथी । वक्रं
 ॥ मन्दगामिनि जडे ॥ सूचके ॥
 नीचे ॥ मन्यतिपादौ । मधि० ।
 बाहुलकादरन् ॥

मन्यरा । स्त्री० कैकेयादाम्याम् ॥

मन्यरुः । पुं० कुठरी । चामरवाते ॥

मन्यशैलः । पुं० मन्दराचले ॥

मन्या । स्त्री० मैथिकायाम् ॥

मन्यानः । पुं० मन्यदण्डे । वैशाखे
 रं० इ० भा० ॥ पारग्वधे ॥ न०
 गायत्रीऋन्दः । प्रभेदे ॥ यथा ।
 कर्गध्वजानन्दमाधायनित्यञ्च । व-
 गैरसैर्यत्तुमन्यानमेतत्तु ॥ यथा ।
 शीतांशुवक्रवायपाघोजनीवाय ।

मन्दनम्

वन्दस्वनन्दस्यमव्यायपुनाय ॥ मन्व
 ति । मधि० । बाहुलकादानच् ॥

मन्यानकः । पुं० तृणभेदे । रक्षिते ।
 इठमूले । तृणाङ्घ्रिपे ॥

मन्यिनो । स्त्री० दधिमन्यनपात्रे ।
 गर्ग्याम् । कुलस्याम् । मधानी०
 इ० भा० ॥

मन्दः । पुं० शनैश्चरे ॥ इतिजात्य
 न्तरे ॥ शीर्षपादे । यने ॥ प्रलये ॥
 त्रि० अतीक्ष्णे । अलसे । शीतके ॥
 मूर्खे ॥ स्त्रेरे ॥ अभाग्ये । भाग्यर-
 क्षिते ॥ रोगिणि ॥ अल्पे ॥ मन्द-
 ते ॥ खले ॥ अशुभचिन्तये नजाना
 धिकारमप्राप्ते ॥ मन्दते । मदिस्तु
 तिमोदमदस्वप्रकान्तिगतिषु । पचा-
 यच् ॥ न० द्वेषदर्थे ॥

मन्दगः । त्रि० मन्दगामिनि । अशीघ्र-
 ने ॥

मन्दगतिः । पुं० शनी ॥ त्रि० मन्द-
 गामिनि ॥

मन्दगामी । त्रि० मन्दगमनशीले ।
 मन्यरे ॥ मन्दगच्छत् ॥ तच्छीलः

। गम्ल० । सुष्यजाताधितिणिनिः
 मन्दजननी । स्त्री० सूर्यपत्र्याम् । शनि-
 सातरि । कायायाम् । तपत्वाम् ॥

मन्दटः । पुं० पारिमद्वहले ॥

मन्दता । स्त्री० चालथे । मन्दत्वे ॥
 मन्दनम् । न० स्त्रीषे । मन्दते । मदि-
 । कृपृष्ठजिमन्टीच्चादिनाक्त् ॥

मंदाकिनो

मन्दप्रज्ञः । त्रि० जडबुद्धौ ॥ मन्दाज
डाप्रज्ञाधीर्यस्यसः ॥

मंदभाष्यः । त्रि० विघ्नाकुले ॥

मंदभूः । पुं० मन्दभूमौ ॥

मन्दरः । पुं० मन्दशैले ॥ मन्दारपा
दपे ॥ स्वर्गे ॥ चारभेदे ॥ मेरीदां
व्याधिप्राच्यादिशिश्वे तवर्णे पश्चात्
सहस्रोच्छ्रायिविष्कम्भशैले ॥ तत्र
शालनसहस्रे त्रतिमान्कदम्बपाद
पोक्षि । सुराङ्गनाक्रोडाप्रधानोहि
मन्दरः । न० वर्षावृष्टान्तरे ॥
छन्दसिभोयदि । मन्दरमञ्जरि ॥
शङ्खुयगङ्गर । वैरिभयङ्गर । वि०
वकुले ॥ मन्दे ॥

मन्दिरहरिणः । पुं० जम्बुद्वीपोपद्वीप
विशेषे ॥

मन्दसानः । पुं० शम्भो ॥ जीवे ॥
निद्रायाम् ॥ मन्दते । मदि० । ऋ
ञ्चिह्विमन्दिसहिभ्यः किदिह्वसा
नच् ॥ वेदभाष्ये यौगिकार्थएवपुरस्क
तः ॥

मन्दा । स्त्री० सङ्क्रान्तिविशेषे ॥ अ
जादित्वाष्टाप ॥

मन्दाफम् । न० क्षयने ॥

मन्दाकिनी । स्त्री० विद्यहङ्गायाम् ।
स्वर्णायाम् । सुरदीर्घिकायाम् ॥
प्रधानधारायास्वर्गसाधमन्दाकिनी
स्यूता । योजनायुतविस्तीर्णाप्रस्यो
नयोजनायुता ॥ चीरतुल्यजलाश

मंदाग्निः

प्रदल्युत्तुहतरद्विशी । वैकुण्ठाद्
ब्रह्मलोकश्चततः स्वर्गसमागता ॥
सङ्क्रान्तिविशेषे ॥ यथा । बुधेभौ
वसंज्ञे तुमन्दाकिनीसानृपाथान्तुसौ
स्वर्गभवेत्तत्रमासे ॥ जगतीच्छन्दः
१२ प्रभेदे ॥ ननररघटितातुमंदा
किनी । यथा । बलिदमनविधौवभौ
सङ्गता । पदजलरुद्धियस्यमंदाकिनी
सुरनिहितसिताम्बुजसङ्निभाश्चर
तुजगद्वचंसपीताम्बरः ॥ मंदमका
ति० तक्षीला । अककुटिलायाग-
ती । सुपीतिशिनिः । स्त्री० ॥

मंदाक्रान्ता । स्त्री० अत्यष्टिच्छन्दः १०
प्रभेदे ॥ मंदाक्रान्ताम्बुधिरसनगैर्मा
भनौतौगयुग्मम् । यथा । प्रेमाला
पैः प्रियवितरथैः प्रीणितालिङ्ग
नाद्यैर्मंदाक्रान्तातदनुनियतवश्रयता
मेतिवाणा । एवंशिक्षावचनसुधया-
राधिकायाः सखीनांप्रीतः पायात्
द्यितसुवदनोदेवकीनदनीनः ॥

मंदाक्षम् । न० रुज्जायाम् ॥ मंदमच
वागाद्यच्च ॥

मंदाग्निः । पुं० अर्कनिष्कासनायाम्नि
विशेषे ॥ कफद्वाराभ्यञ्जठरानले ॥
तस्यनिदानादियथा । मद्स्त्रीष्णोध
विषमः समर्थे तिषतुर्विधः । क
फपित्तानिलाधिकात्तन्नाम्यात्त्रा
ठरोऽनलः ॥ विषमोवातजानूरो-
गांस्त्रीष्णः पित्तसमुन्नतान् । करो

मन्दिकुरः

ह्यग्निस्तथामं दीविकारान्कफसम्भ-
वान् ॥ समासमान् रशितामात्रा
सम्बन्धिपच्यते । अल्पापिनैवसंदाग्ने
र्द्विभामान् सुदेहिनः ॥ कदाचित्प
च्यतेसम्बन्ध् कदाचिच्चनपच्यते ॥
इति ॥ तस्त्रीषधयथा । चिचकस्या
ष्टभागानिशूरणस्यचषोडश । शुण्-
ठ्याश्चत्वारिभागानिमरिधानांइयं-
तथा ॥ पिप्पलीपिप्पलीमूलविडङ्-
गानांचतुष्टयम् । अष्टौमूषसिभागा
श्चनिफलायाश्चतुष्टयम् ॥ द्विगुणै-
नगुडैर्नैषामोदकानिहिकारयेत् ।
तद्वत्तपमजीर्णैर्हिपाण्डु रोगञ्चका-
मलाम् ॥ अतिशीघ्रितमन्दाग्निस्त्री
हाद्यञ्चनिवारयेत् । इ० ॥

मन्दायुः । चि० अल्पायुषि ॥

मन्दारः । पुं० सुरद्रुमविशेषे । पारि-
भद्रे । निम्बतरी । धकायन० इ०
भा० ॥ अर्कपर्णे । चाक० इ० भा०
॥ मन्दते० मोदयति । मदिस्तुत्वा
दौ । अङ्गिमदिमन्दिभ्यश्चरन् ॥ म-
न्दाचरायस्य । यथा ॥ मन्दाचाराधा
राशस्यसरलत्वात् ॥ मन्दसृष्टतिधा
कृगतौ ॥ कश्मंखण् ॥ मन्दानिय-
तिं । अण् । मन्दै र्यतेन । प्र० ॥
तीर्घविशेषे ॥

मन्दारः । पुं० पारिक्राते । मन्दते ।
मदि० । वाडूलकादार ॥

मन्दिकुरः । पुं० मन्दिभिर्गणैः ॥

मदीदरीशः

मन्दिरः । पुं० मकरावासि । ममुद्रे ॥
जानुपखाज्ञागे ॥ न० नगरे ॥ भगा
रे । निशान्ते । वक्ष्ये । सद्ने ॥
देवतागृहे ॥ मन्दते० मन्द्यते० सु-
प्यतेऽत्रवा । मदि० । इषिमदिसु-
दौतिकिरच् ॥

मन्दिरपशुः । पुं० विडाले ॥

मन्दिरा । स्त्री० मन्दिरे ॥ अजादि-
त्वाद्वाप् ॥

मन्दुरा । स्त्री० बानिशालाधाम् ॥ श-
यनोयार्थवस्तुनि । मादरी० इ०
भा० ॥ मं दतेऽत्र । मदिस्तुत्वादौ ।
मन्दिवासीत्पुरच् ॥

मंदिहः । पुं० राक्षसविशेषाणांसंज्ञा
याम् ॥ यथा । सन्ध्याकालितुस-
म्प्राप्तिरौद्रेपरमदारुणे । मंदिहारा
हसाघोराः सूर्यमिच्छन्तिखादितु-
म् ॥ प्रजापतिकृतः शापस्तेषामै-
तेयरक्षसाम् ॥ अक्षयत्त्वशरीराणां
मरणञ्चदिनेदिने ॥ ततः सूर्यस्य-
तैर्दुर्बमवत्त्वत्यन्तद्वारुणम् ॥ ततो
द्विषीत्तमास्तीयं प्रक्षिपन्तिमहामु-
ने ॥ श्रीकृत्स्नस युक्तं गायत्र्या-
भिनियं चितम् । तेनदञ्चन्तितेपा
पावञ्जीमूतेनवारिणा इत्वादि-
न्निजपुराणैर्द्रष्टव्यम् ॥

मंदीदरी । स्त्री० रावणस्यपत्न्या-
म् । मयामुरदुषुव्याम् ॥

मंदीदरीशः । पुं० रावणे ॥ मंदि

सन्मय :

दर्या : ईश : ॥

मन्दोदरीसुत : । पुं० इन्द्रजिति ।
मन्दोदराम् । न० ईषदुग्णे । मं दक्ष
तदुष्णश्च ॥ लि० तद्वति ॥

मन्द्र : । पुं० गन्धौरध्वनी ॥ मेघादि-
शब्दे ॥ मन्द्रते । मदि० । स्फायि
तश्चीतिरक् । वाद्यविधिषे । म्द
इके ॥ वि० गन्धौरध्वनिवति ॥

मन्मथ : । पुं० कामदेवे । कुसुमायु-
धि । कपित्थे ॥ मननमत्० चेत-
ना । मन० । सम्प्रदादित्वात्किप् ।
गमादीनांकावितिनलोपः । हुन्वस्ये
वितुक् । मथतोतिमथः । मथे० ।
अच् । मतोज्ञानममथः मन्मथः ॥
मनोमथनातिवा । पृषोदरादिः ।
मियुनलम्ने ॥ बह्वरविशेषे । २८॥
सरोग चतथादेविहाह्वरसमन्वि-
तम् । अभिभूतं जगत्सर्वमन्मथेसु-
रपूजिते ॥

मन्मथानन्दः । पुं० महाराजपूते ॥

मन्मथालयः । पु० थान्ने ॥

मन्मथनः । पुं० गङ्गध्वनी ॥ न० दम्प
त्तोः । शनैर्भाषणे ॥ सुरतेकर्णम्
तिपुयञ्चदेशीयभाषया । दम्पत्तो-
र्ल्लित्त मन्दमन्मथनतविटुर्बुधाः ॥

मन्मथनस्कः । वि० मन्मथनि ॥ म-

थ्ये । मनः सङ्कल्पत्वात्मकं थम्य ।

मन्मथः । वि० मटेकचित्ते । मापर
मात्मानं तत्पटावत्त्वं पटावामिटे-

मन्वन्तरम्

नसाक्षात्करणशैले ॥

मन्या । स्त्री० यौवाया । पद्याहाने०-
स्थितायांशिरायाम् ॥ गलपाञ्चशि
रायाम् ॥ मन्वतेऽनया । सजायां
समजेतिक्वप् ॥

मन्याका । स्त्री० मन्व्यायाम् ॥

मन्युः । पुं० क्रुधि ॥ दैन्ये । शीके ॥
यज्ञे ॥ मन्वते । मनञ्जाने । यज्ञि
मनिशुन्विदसिजनिभ्योयुच् ॥ मृ-
गव्यादिर्वा ॥

मन्ये । अ० वितर्के ॥

मन्वन्तरम् । न० दिव्यानांयुगानामे-
कसप्ततौ । किञ्चिदधिकैकसप्तति-
युगात्मकेमनोः कालविशेषे । ए-
वचतुर्युगाख्यानांमाधिकाष्टौकसप्त
तिः । कृतत्रेतादियुक्तानामनोर
न्तरमुच्यते । मनथः श्वायम्भुवा-
द्यन्तेषामन्तरमथकाशः स्थितिरि
तियाश्चत् । एकसप्ततिरित्यमरो-
क्तिः । अथयद्यपिगणनया० अर्वा-
युगेनाधिकासङ्ख्यासम्पद्यते ।
यतः । दैविकानांयुगानान्तमह-
स्रवण्णोदिनम् । मन्वन्तर तथैवै
क तथ्यभागास्तुहंग ॥ तत् किञ्चि
दधिकादिव्ययुगानामेकसप्ततिरि-
ति० नामविधानेसर्वज्ञानारायणे शो
कृत्वात् । तथापि० धन्पत्वादिह-
तथानोक्तमितिनोध्यम् । मन्वन्तर-
समङ्ख्यातशर्मापियत् । वि० ग-

मन्वादिः

क्लोव्यस्तुवर्षाणांमानुषे षड्विजोत्त-
 माः । सप्तर्षाष्टस्यान्यानि कियुता
 न्यधिकानितु ॥ विंशतिस्तुसहस्रा-
 णिकाखीयः साधिकांविना । मन्व-
 न्तरस्वसङ्ख्येपालिङ्गेऽस्मिन्क-
 यिताद्विज्ञाः ॥ यथाह्वाः ॥
 ३०६०२००००० । एषं षतुर्दशमन्व-
 रैर्ब्रह्मदिनं भवति ॥ ब्रह्मणोदिन
 मध्ये षतुर्दशमन्वन्तराणि भवन्ति-
 । एकोमनुयायदधिकारी भवति स
 कालो मन्वन्तरसंज्ञको भवति । तत्र
 अनूर्नामानि यथा । खायश्रुवो
 मनुः पूर्वातः स्वारीचिपोमनुः ।
 उत्तमस्वामसस्यै वरै वतशानुपसा
 था ॥ षड् विंशतिमनवीऽतीताश्च
 वै वसुतोमनुः । सावर्णा , पञ्चरौ
 च्यश्चभौ च्छागामिनस्त्वमी ॥ पुरा
 णलक्षणे ॥ मन्वन्तरं मनुर्देवामनु
 पुत्राः सुरेश्वरः । ऋषयोऽशाव
 तारश्चक्षुरेः षड्विधमुच्यते ॥
 मन्वादिः । स्त्री० मासविंशेषे पुतिधि
 दिशिषे ॥ अश्वयुक्शुक्लनवमी०
 कार्त्तिकेहादशीसिता । तृतीया
 चैवमासस्य ० तथाभाद्रपदस्य ॥
 भावणस्याष्टमीकृष्णा पौषस्यैकाद-
 शीतथा । भाद्रपदस्यापिदशमी मा-
 घमासस्यसप्तमी ॥ कार्त्तिकीफा-
 ल्गुनीचैवी ज्येष्ठोपचदशीसिता ।
 माघमासे शुक्लैवकार्त्तिकीचतयै

मयुः

वच ॥ एतामन्वादयः प्रोक्तादश
 स्थाद्यकारिकाः ॥

मपष्टः । पुं०)
 मपष्टकः । पुं०) वनमुद्गे ॥
 मपुष्टकः । पुं०)

ममः । ष० षष्टान्तकप्रतिरूपकमव्यय
 म् । मनेष्वभिमाने ॥

ममता । स्त्री० मदीयत्वाभिमाने ॥
 भाषेतल् ॥ ममत्त्वे ॥

ममतायुक्तः । वि० कृपणं ॥

ममत्त्वम् । न० नमतांयाम् ॥ भाषे-
 च्चः ॥

ममापतालः । पुं० विषये ॥ मव्य-
 ति । मव्ययत्वने । मव्यते र्थलोपो
 मश्चापतुद्वालवृत्तिमव्यते रालप्र-
 ख्ययस्तस्यापतुद्वागमोधातीर्थलो-
 पोमकारश्चान्यस्य ॥

मयः । पुं० देहानांशिल्लिपिनि । मा-
 याशिनांशिल्लिपनाश्चाचार्ये ॥ वीसरे
 । अश्वतरं ॥ अष्टे । करभे ॥

मीनाति० मयते या । मीङ्ङिंसा
 याम् ० मयगतौवा । पचाद्यच् ॥

मयटः । पुं० ढण्डस्य ॥ ढण्डयुक्त-
 हस्यं ॥

मया स्त्री० विकित्सायाम् ॥

मयुः । पुं० कित्तरे ॥ मृगे ॥ मिनो-
 ति । ढुमिञ्प्रक्षेपणे । भृशशैतृ-
 चरित्सरितनिधनिमिमस्जिम्बठः
 इत्युः । मीनातीख्यात्यन्तुवापुल-
 कात्र ॥

मधुरक :

मरक :

मयुराजः । पुं० कुर्वरे ॥ मयूनांराजा
टच् ॥

मयुष्टकः । पुं० वगसुद्धे । मकुष्टके ।
मौठ० इ० भा० ॥ तिष्ठति । छा० ।
कुंन् । मयुखासौख्यकश्च । पूर्वप-
दादितिपत्नम् ।

मयूखः । पुं० किरण्ये । मौख० इ०-
भा० ॥ ज्जालायाम् ॥ शोभायाम् ॥
दीप्तौ ॥ निमोत्ते । माङ्माने ।
माङ्क्खोमथर्च ख्खप्रख्योमया
देगश्च ॥

मयूरः । पुं । वर्हिष्ये । नीलकण्ठे ।
शिखावले । कैकिनि । मीर० इ०-
भा० ॥ अस्त्रमांसगुणाः । यथा ।
मयूरः शोचनेवाग्निमेधाशर्षखरायु
षाम् । हितोबल्योगुरुथोष्योवातघ्नः
शुक्रमांसदः ॥ हिमन्तकालेशिशिरे-
वसन्तेसिन्धुहिमायूरमुगन्तिमांसम् ।
उष्णो हि वर्हिर्हिषमोक्षमैश्वर्यांगर-
द्दीप्तसुखं ध्वपथ्यः । एतन्मांसमे-
रुण्डतैलभृष्टं विषतुल्यम् । वर्हिचू-
डाऽथौषधी । खराश्वायाम् । का-
रव्याम् ॥ अपामार्गे ॥ सिनातिरो
गम् । सोष् हिंसायाम् । भिनाते-
दरन् ॥ यथा । मवते । मयगतौ ।
खजांदित्वादृरः ॥ मच्छांरीतिवा ।
चन्तेभ्योपोतिष्ठः । पृषोटरादिः ॥

मयूरजः । पुं० अपामार्गे ॥ मयूरे ॥
मयूरशिखायाम् ॥ न० तुत्याञ्जने ॥

मयूरप्रतिहतिः ॥ कन् । मयूर-
कायतिवासादृश्यन्त् । कै० । था-
तइतिकः ॥

मयूरपीषकम् । न० तुल्ये ॥
मयूरशीवा । स्त्री० तुल्ये ॥
मयूरचटकः । पुं० गृहकुक्कुटी ॥
मयूरचूडम् । न० स्त्री० यके ॥
मयूरचूडा । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥
मयूरजडश्चः । पुं० श्योनाफि ।
मयूरतुल्यम् । न० तुल्ये ॥
मयूरपट्टकम् । न० स्तनाहीनखाघाते ॥
मयूरविदला । स्त्री० अम्बठायाम् ॥
मयूरशिखा । स्त्री० वर्हिचूडायाम् ।
शिखिन्याम् । शिखावलाश्लक्षुषे ॥
मयूराङ्गाशिखापोक्तासहस्रद्विर्म
रुच्छदां । नीलकण्ठशिखासञ्जीपि
तत्रे प्रातिसारजित् ॥

मयूरका । स्त्री० अम्बठायाम् ॥
मयूरी । स्त्री० मयूरस्त्रीजातौ । मीर-
ची० इतिभाषा ॥

मरकः । पुं० नार्याम् । मारके ।
मारो० इतिभाषाप्रमिदे मरये ॥
तश्चकारणादियथा । वाश्नार्तगड
सुतुर्गं विधनुपिभर्षमन्त्रधे शक्ति-
नार्यातावद्दुर्भिवर्षीडाभयतिचम
रुजसंगययांतिलीयाः । दाहाका
रातयोर्भमनुजभयकरीकं करावैश
भौमैः शन्ययामाभययुनरपतिर-
हिताभुरिकहालमान् ॥ चक्रं करी

मरकतम्

तिरविजोधरणीसुतोषामूलर्षदक्ष-
मघरेवतिमैत्रभेषु । हृद्योपभङ्गप
तनानिघसै निवानां सर्वत्रलोकास
रणं जलधौतदेशः ॥ (०००)
सांसास्थीनिसमादायश्मशानाद्गृह
वायसाः । प्रज्ञाशृगालोद्यवान्धे
पुरस्यप्रविशन्विचेत् ॥ विकिर
न्तिगृहद्वौषधशानं सामहीभवेत्
। चोरेण हृत्यते लोकाः परचक्रस
मागमः ॥ सङ्ग्रामस्य महाघोरो
दुर्मिघं मरकतं तथा । अद्भुतानि
प्रसूयन्ते तस्य देशस्य विद्रवः ॥ दे
वीमाहात्स्यपाठे नभैरवस्यस्तवेनच
। अत्रशान्तिर्भवेद्भून्तुलस्याविष्णु
पूजनात् ॥

मरकतम् । न० हरिहरमथिवि-
शेषे । गारुत्मते । अश्रमर्मे-
। हरिश्मथौ । पञ्चा० इ० सा
धारणलोकभाषाप्रसिद्धे ॥ अथ
लक्ष्यं यथा ॥ स्रष्टव्यस्रष्टावन्ति
श्वगाश्वमादवसमेतम् । अथ
इ० बहुरङ्गं शृ० गारीमरकतं शुभं विभृ
यात् ॥ कुलक्षयं यथा । शर्वरि
लकाशिवरुचं मलिनं लघुहीनकान्ति
कल्मापम् । आसद्युतविकृताङ्गं
मरकतमसरोपिनीपभुञ्जीत ॥ प
रीक्षादिकं नृत्वन्यत्र द्रष्टव्यम् ॥ म
रकतं रत्नं न । तृ० । अ-
न्येष्वपीतिष्ठ ॥

मरदवा :

मरकतपथिका । स्त्री०)
मरकतपथी । स्त्री० पाद्याम् ॥
मरकतम् । न० मरकतमथौ ॥
मरकम् । न० वत्सनां भविषे ॥ प-
ञ्चतायाम् । कालधर्मे । दृष्टा
न्ते । निधने । मृच्छौ ॥ मर
कं चेष्ययाक्तामद्दुःखितोपिनवां
छति । रोगयस्तोपि दीनोपिन-
सुमूर्धतिकाद्यनेति भागवतम् ॥ अ-
पिच । मरणस्त्वृषिभिः प्रोक्तं सङ्ग
रे सङ्गलास्यद्दम् । यत्तत्समान
यत्तयोर्गोधयोर्युध्यते । किलेति ॥
अनुष्ठानासमर्थस्यवानप्रस्यस्यजीर्व
राः । भृग्वन्निजलसम्पातैर्मरण
न्तुविधायते । न्यायमतेन० वि
ष्वातोयात्ममनः संयोगध्वसे ॥
उपाधानां पूर्वसांनिव्यायविशिष्टा-
यां देहेन्द्रियसन्निवुद्धाङ्कारवुद्धिविद्
मानां परिच्छाये ॥ नत्वात्मनोपि
मागः रास्यकूटत्वात् ॥ मरण-
प्रायविच्छेदो न तु नाशः सतीम
राः । मृष्टप्रायव्यागइत्युक्तं स
थं नष्टः कथत्वजेत् ॥ मृष्टो लुट्
॥ लम्बाष्टमभवने ।
मरतः । पुं० मरथे ॥ सिधति ।
मृष्टप्रायस्यापि । मृष्टमृष्टमिदमपि
विपच्यसितमिनिमिहार्थिन्योऽतच् ॥
मरन्दः । पुं०)
मरन्दवाः पुं०) मदारन्दे ॥

सरिचम्

मरइटा । पुं० सात्राहसप्रभेदे ॥ यथा
। आदौकुरुपटं कलमचषतुष्कलप
खानन्दमितोपि । दशवस्त्रेकादश
भवतिवशमधिकशुचामवलोपि ॥
विंशतिनवसहस्रंभषितसुमुख्यंन
न्दितगुणगयकोटिमरइटाठसंकि
लजयकृततेकृतरिपुविनतकरोटि
॥ यथा । अभिमतधनदातासिधि
विधाताशगदशरगतशील । दुरितद्व
मदाहीविश्वविगाशीकल्पघयकृत
शील । भुवनत्रयवदितहरशिरसिस्थि
रवास । दृष्टतवहपापंदेहिदुरापं
सुइततिमिरविलास ॥

मराकाली । स्त्री० वृद्धिकाल्याम् ॥

मरालः । पुं० राजहसे ॥ शारण्यवे
॥ कञ्जले ॥ धारिवाहे ॥ तुरङ्ग
मे ॥ दाडिमोविपिने ॥ चि० खचे
॥ वि० मरुथे ॥

मरालकः । पुं० कलइंसि ॥

सरिचम् । न० कोलके । कृष्णे ।
उपथे । धर्मपत्तने । फाजीमि-
रप० इतिभाषा० । सरिचकटुखं
तौष्णंहीपनकफनातजित् । उष्णं
पित्तहररुचंश्चासग्लहमीनुषरेत् ॥
तदाट्टंमधुरपाकेनात्सुष्णंशटुकगु
रु । किञ्चित्तौष्णगुणंज्ञेप्रसी-
फिस्यादपित्तलम् ॥ त्रियतेविपम
नेन । मृदुपाषाणानि । पाहुलका
दिचः । कशोली । पुं० मरुवक

मरुः

इधे ॥

सरिचपत्रकः । पुं० पत्रकयोः । सा
लतरोः प्रभेदे ॥

सरिसा । पुं० मृत्तौ ॥ त्रियते ।

मृदु० । जनिमृद्भ्यामिमनिच् ॥

सरिष्यमाणः । त्रि० आसन्नमरणे ॥

सरोषम् । न० वीह्वली । सरिचे । कृष्ण

सरिच० इ० भा० । त्रियतेविप-

मनेन । मृदु० । पाहुलकादोचः ॥

सरोचिः । पुं० ब्रह्मण्योश्चैष्ठमानस-

पुत्रे० मुनिविशेषे ॥ प्रजापती ।

भरतांमध्येभगवद्भिभूती ॥ पुं०

सौ० चन्द्रसूर्ययोः किरणं । गभ

स्ती । पट्वरुरीशुपरिमाणे० इति

वैद्याः । त्रियतेतमोऽस्मिन् । मृ

क्षपिभ्यामीचिः ॥ चि० कृपणे ॥

सरोचिका । स्त्री० मृगतृष्णायाम् ॥

शीघ्रंमरुदेशसिकतादावर्ककाराःप्र

तिफलिताः दूरस्थानांजलत्वंना-

भांति । तदाचिकासृगट्पिकेति०

टोकाकारः । सरोचिरिय । इवे-

प्रतिकृतावितिकन् ॥

सरोचिपः । पुं० तपोविशेषात्सर्वे-

तिसंज्ञेतापसान्तरे ॥ चट्टिकाप

यिनि ॥

मरुः । पुं० गिरौ । पर्वते ॥ धन्व-

नि । दृष्टेरके । निरुद्देशे । मा

रजाड० इ० भाषा ॥ गुर्जरात्पू

र्यभागेतुषारिकाताहिद्विचये । म

मरुत्कार :

रुदेशीमहेशानिउष्ट्रेःत्यक्तिपरायणः
 । म्रियन्तेप्राणिनोच । रुड्० ।
 मृशुश्रीच्युः । मरुवकहृत्ते ॥ सूर्य
 वंशीयभाविगृपविशेषे ॥
 मरुकः । पुं० मृगविशेषे ॥ मयूरे ॥
 मरुकान्दारम् । न० रामबाणेनशीषि
 त्तेदेशविशेषे ॥ आफ्रिका० इ० इ
 द्वेजभा० ॥
 मरुजः । पुं० नखीनामगन्धद्रव्यं ।
 व्याघ्रनखाख्ये ॥ वि० मरुदेशजा
 त्ते ॥
 मरुजा । स्त्री० मृगवारी ॥
 मरुटा । स्त्री०)
 मरुण्डा । स्त्री०) उच्चलवाटायाम्स्थि
 याम् ॥
 मरुत् । पुं० समोरे । वायौ ॥ म्रियन्ते
 ऽनेन० हृदेन० विनावा । रुड्० ।
 मृयोरुतिः ॥ देवे । सुरे ॥ सप्तस
 शक्तिगण्ये ॥ मरुवके । न० यान्यप
 र्ये ॥ स्त्री० पूजायाम् । मरुदम्नि
 प्रदोहृद्यस्तिज्ञोष्णः पित्तलीलघुः
 । हृथिकादिविषक्षे पावातकुष्ठलसि
 प्रखुत् ॥
 मरुतः । पुं० वायौ ॥ अन्वत्यन्नोयम्
 । मरुतः स्पर्शनः प्राणवृत्तिविक्र
 मादित्वादिकोधात् । कौर्वंवातस
 दाक्षिणाच्चमरुतइतिकविराजः ॥
 घण्टापाटलिहृत्ते ॥
 मरुत्करः । पुं० राजसाये ॥

मरुगवा

मरुतः । वि० वायुविशिष्टे । मरुत
 सन्त्यत्र । तर्ष्यवमरुदभ्यामितिराप्
 ॥ चन्द्रवंशीयनृपविशेषे ॥
 मरुतकः । पुं० मरुवके ॥
 मरुत्पथः । पुं० आकाशे ॥
 मरुत्पुत्रः । पुं० इनुनति ॥ भीमसेने
 ॥ मरुतः वायोः पुत्रः ॥
 मरुत्प्रवः । पुं० काण्ठीरथे । सिंहे ॥
 मरुत्फलम् । न० घनोपले ॥
 मरुत्वान् । पुं० इन्द्रे । शचीपती ॥
 मरुतोदेवताः सन्ध्या । सतुम् ।
 भयइतिवत्वम् । तसौमत्वर्थइतिभ
 त्वाफ्जश्रुत्वाभावः ॥
 मरुत्वतीयम् । न० मरुत्वत्ये हृविधि ॥
 मरुत्वान्देवतास्य । द्यावापृथिवीशु
 नासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्पति-
 रुद्रहृगृहमेधाष्चेति० ह्र० ॥
 मरुत्वत्यम् । न० मरुत्वतीये० हृविधि
 । मरुत्वान्देवतास्य । द्यावापृथिवी
 त्वनस्यचकारात्० यत् ॥
 मरुत्सखः । पुं० इन्द्रे ॥ चमनौ ॥
 मरुदान्दोलः । पुं० धविचे ॥
 मरुद्विष्टः । पुं० गुग्गुलौ ॥
 मरुद्गणः । पुं० श्वाथहृन्नवासादिवायु
 समूहे ॥
 मरुद्गणम् । न० वाततूले । यीषाहा
 से । बुढियाफोमृत० इ० भा० ॥
 मरुद्गवा । स्त्री० ताञ्जमूलाक्षुपे । शि
 राइ इ० गौ० दे० भा० ॥

मरुसम्भवा

मर्कटक :

मरुद्रथः । पुं० अश्वे । देवरथे ॥
 मरुद्रुमः । पुं० विट्खदिरि । अरिमे
 दे ॥
 मरुद्वर्त्म । न० आकाशे ॥
 मरुद्वारः । पुं० धूमे ॥ बज्जी ॥
 मरुद्विमः । पुं० उष्ट्रे ॥
 मरुन्माला स्त्री० पुष्पायाम् । मरु-
 द्विर्मल्यते । मलधारणे । घञ् ॥
 मरुप्रियः । पुं० उष्ट्रे ॥ मरुर्देशविशि-
 षः प्रियोऽस्य ॥
 मरुभूः । स्त्री० दशेरकीमारनाड-
 इ० प्र० ॥ निर्जलदेशे ॥
 मरुभुरुचः । पुं० करीरवृक्षे ॥
 मरुलः । पुं० कारण्डवपुच्छिणि ॥
 मरुला । स्त्री० केरलदेशप्रसिद्धार्था
 नयाम् ॥
 मरुवः । पुं० मरुवक्षे ॥
 मरुवकः । पुं० समीरखे । प्रस्थपुष्पे ।
 फणिकृक्ते मरुवा० इ० भा०-
 प्र० पुष्पे ॥ पिण्डीतके । श्वसनै ।
 करहाटके । मदनट्टमे । मयनफल
 प्र० भाषा ॥ मरुवाति । वा० ।
 मरुन्धिल्लिसंज्ञयोः ॥ व्याघ्रे । रा-
 श्ठी । खरपत्रे । नागदौना० इ० गौ०
 दे० भा० प्र० क्षुपविशिषे ॥ वि०
 भवानके ॥
 मरुसम्भवम् । न० चाणक्यमूलके ॥
 मरुसम्भवा । स्त्री० मरुद्वारुण्याम् ।
 चुद्रदुरालभायाम् ॥

मरुस्था । स्त्री० चुद्रदुरालभायाम् ॥
 मरुकः । पुं० मृगविशिषे ॥ मयूरे ॥
 मरुत्वे ॥ मारयति० म्रियतिवा । मृ-
 इ० । मृकण्णिभ्यामृक्कीकणाधिल्यु-
 कः ॥
 मरुद्वरा । स्त्री० कार्पास्याम् । यवा-
 से । चुद्रखदिरि ॥
 मरुलिः । पुं० मकरे । असिदंष्टके ।
 मगर० इ० भा० प्र० यादसि ।
 मरुलिकः । पुं० मकरे ।
 मरुर्कः । पुं० देशे । शरीरे । वानरे ।
 वायौ ॥ मर्चति० मर्चयतिवा ।
 मर्चिः । सौचोधातुरितिवृषवः । म-
 र्चशब्दे० शौरादिकइति० मिदचो
 न्यात्सूचैकैयटः । दृषभीषापाग
 ल्यतिमर्चिभ्यः कन् । नचैवंगिली
 पक्षस्थानिवज्ञायात् । कुत्स्वन्स्यादि
 तिवाच्यम्० पूर्वचासिषे तदभावा-
 त् ॥
 मरुर्कः । पुं० मलिगण्डखगे । हाड-
 गिल० इ० गौ० दे० भा० ।
 मरुर्कटः । पुं० वानरे । लूतायाम् ।
 ऊर्णनाभे । शीकारणान्तरे । गलि-
 गण्डे । हाडगिल० इ० भा० प्र०
 खगे । मर्कति । मर्कः । सौचोधातु
 र्यहरो । शवादिभ्योऽटन् । स्थापर
 विषमेदे ॥
 मरुर्कटकः । पुं० शस्यप्रमेदे । वानरे ।
 लूतायाम् ॥ मरुद्विशिषे ॥ दैत्यवि

मर्त्यः

मर्त्य

श्रेष्ठे ॥ संज्ञायाम्कम् ॥

मर्कटतिन्दुकः । पुं० कुपीली ।

मर्कटपिण्डी । स्त्री० अपामार्गे ॥

मर्कटप्रियः । पुं० क्षीरवृक्षे ॥

मर्कटवासः । पुं० आशाशम्भे ॥ खू-
तातन्तौ । मकडीकालाल० इ०
भा० ॥

मर्कटशीर्षम् । न० हिड्डुली ॥

मर्कटास्यम् । न० ताली ॥ वानरसु-
खे ॥ पुं० स्नेहविशेषे ॥ चि०
वानरसुखसदृशसुखविशेषे ॥मर्कटी । स्त्री० करझप्रभेदे । मकडाक
रैजुषा० इ० भा० ॥ शूक्ष्मिभ्याम्म् ॥ मर्कटीवद्विषवेष्टाचित्तत्वा-
त् ॥ अकमोदायाम् ॥ अपामार्गे ॥
वानर्याम् ॥ गौरादित्त्वान्छीप् ॥

मर्कटिन्दुः । पुं० काकतिन्दुके ॥

मर्करः । पुं० भृङ्गराजे ॥

मर्करा । स्त्री० निष्कलायाम् ॥ द-
व्याम् ॥ सुरदायाम् ॥ भाण्डे ॥मर्कः । पुं० धावके । रजसे ॥ प्रौढ
मर्हे । स्त्री० शूभे । मर्कटि ।मर्कशुद्धौ । मर्कशुद्धौ ॥ मा-
र्कन्याम् ॥मर्तः । पुं० मर्त्यलोके ॥ मानुषे ।
त्रियन्तेऽप । मृड्० । हसिमृयि-
ण्वामिदमित्पूधूर्विभ्यस्तत्रितित-
न् ॥

मर्त्यः । पुं० मनुष्ये ॥ त्रियते ।

मृड्० । हसिमृयितितन् । ततः
स्वार्थेयत् । प्राक्प्रबोधात्० सर्धा-
हिमर्त्यः ॥ मध्यलोके ॥ त्रियन्तेऽ
चेतिमर्त्यः । हसिमृयिति० मृ-
ड्घातीस्तन्० मर्तः । ततो नवसु-
रमर्त्यविष्टेभ्यः स्वार्थेयत् ॥ मर्ते
भवोवा । दिग्गादेराह्णतिगणत्वाद्-
यत् ॥

मर्त्यमुखः । पुं० यज्ञे ॥

मर्त्या । स्त्री० मानुषस्त्रियाम् ॥

मर्त्येन्द्रा । स्त्री० मातरि ॥ अग्निदम-
न्याम् ॥ राजमातरि ॥मर्दनम् । न० अद्भ्यस्यमर्दने । पादम-
र्दनादौ । संवाहने ॥ मृदघोदे ।मृदुत् । फदने ॥ चूर्णम् ॥ वि०
मर्दयितरि ॥ मर्दयति । मृदघोदे०
मृदमर्दनेषा । चित्तुमस्त्रिभ्यात्कर्त्त-
रिच्छुट् । वहुलमन्यार्थेति युज्वा ॥मर्दलः । पुं० वादात् ॥ मर्दले-
मर्दल इति । पाणिस्थायी० मृद-
लः । मर्दयः ॥ मर्दमुपमर्दनाति० ।
ला० । अतइति नः ॥मर्दितः । चि० चूर्णिते ॥ त्रियते ॥
मर्दिता । चि० मर्दिनि ।

मर्दी । चि० मर्दितरि ॥

मर्मकीलः । पुं० मर्तारि ॥

मर्मज्ञः । चि० मर्मविदि । तत्त्व-
ज्ञे ॥

मर्म । न० तरुपे । तत्त्वे ॥ यथा ।

मर्म्भुरः

सृग्दानविगौययेन्द्रपैरपिधर्मागम-
मर्म्भुपारगैः । स्मरसुन्दरमायद्-
श्वजस्तवधर्मः सदयोदयोज्ज्वलाः ॥
सन्धिस्थानि ॥ जीवस्थानि ॥ परचे-
चेगांचरन्तीनचाचघौतकशचित् ।
नसंवसेत्सुतवीचनकवैमर्मणिस्पृ-
शित् ॥ अरुपि ॥

मर्म्भुरः । पुं० वस्त्रविशेषि ॥ शुष्कप-
र्यंश्चनी ॥ वस्त्रपर्यानांस्वनिते ।
मर्ममर्मरुड्मरुड् । इतिचभाषा ॥
मर्मराति । रा० कः ॥ अनुकरण-
शब्दोवा ॥

मर्म्भुरी । स्त्री० पीतदारुणि ॥

मर्म्भुरीकः । वि० दौनजने । म्रियते ।
मृद् । परांरोकादिश्चादीकन् । धा-
तोर्द्वित्वंनय्वाभ्यासस्य ॥

मर्म्भुवित् । पुं० मर्म्भुञ्जे । कार्पटि-
के ॥

मर्म्भुवेदी । पुं० मर्मविद्दि ॥

मर्म्भुस्पृक् । वि० मर्मपीडके । अम-
न्तुदे ॥ मर्म्भुस्पृशति । स्पृशउपता-
पे । स्पृशोऽनुदकइति । क्तिन् ॥

मर्म्भुवित् । पुं० । वि० सन्धिस्थानयेधक-
र्त्तरि ॥ मर्म्भुञ्जे । मर्म्भुणिविध-
ति । व्यधताडने । क्तिप् । यद्विण्ण्ये
तिसम्प्रसारणम् । नरिहतीतिदी-
र्घः ॥

मर्म्भुक् । वि० मर्मञ्जे ।

मर्म्भुरः । पुं० तुपानले ।

मलः

मल्यः । पुं० मरणधर्मणि । मनु-
ष्ये ॥

मल्या । अ० सीमायाम् ॥

मल्यांदा । स्त्री० सीमनि । अवधी ।
तेनयिनेत्त्वर्थे ॥ स्थितौ । धारणा-
याम् । सत्पयस्थितौ ॥ अनुल्लङ्घनी-
यायाव्यवस्थायाम् ॥ स्थित्यनतिक्र-
मे ॥ कुलभूमौ । मर्येतिसीमार्थेऽ-
व्ययम् । तत्रदीयते । डुदाञ् ।
आंतयोपसर्गइत्त्वच् ॥

मर्यः । पुं० चान्ती ॥ मर्यणम् । मृ-
पतितिचायाम् ॥ घञ् ॥

मर्यणम् । न० अपराधिसह्यपिकोपा-
नाविष्करणे । चमायाम् । मृष०
भावेच्छुट् ॥

मर्यितः । वि० चान्तियुक्ते ॥ मृषेः
कर्त्तरिक्तः । भावेत्तेऽस्तीवम् ॥

मर्यितवान् । वि० चान्ति ॥ मृषेः
कर्त्तरिक्तपतुः ॥

मर्यी । वि० क्षमाशैले ।

मलः । पुं० न० पापे । किल्बिषे ॥

विशि । विठायाम् । यया । मला
यत्तं वलंपुंसांशुक्रायसक्तुजीवनम् ।
तस्मादात्रे नंतरंतेत्युच्छिषोमलरे-
तसोइति । क्तिट् । मृगडूरदौ ।
सेदादौ । वसाशुकमनूक्तमनू-
र्षवित् । कर्षवित् । नखाः । क्तिट् ।
पिकास्ते दोषादर्थैरेन्द्रपानकाः ।
वारादिषु । यथा । मलैः पूज्यते ॥

मल :

षामलिनीकरणान्मला : । धारणा
हातवर्त्सं ह्युवातपित्तकफास्त्रयः ॥
सर्वेषामिवरोगाणांनिदानंक्षुपिता-
मला : । तत्प्रकोपस्यतुप्रोक्तंविबि-
धाहितसंवनम् । इरेदसन्तेश्चेष्णाणं
पित्तंशरदिनिर्हरेत् वषांसुशमये
हायुंप्राग्विकारसमुच्छ्रयात् ॥ अथ-
विशेषमाहमाधवः कफपित्तानि
लाः पूर्वमध्यान्ते पुव्यवस्थिताः ।
देहाहोरात्रिवयसांसन्धिव्यपिकफा
निलात्रिति ॥ अस्मार्थः । कफपि-
त्तानिलाः देहाहोरात्रिवयसांपूर्व
मध्यान्ते पुययासंख्यं व्यवस्थिताः ।
देहस्यपूर्वभागे शिरमारभ्यवचोन्ते-
कफोव्यवस्थितः । मध्येचामाशय-
मारभ्यनाभ्यन्ते पित्तं व्यवस्थितम् ।
अन्ते नाभ्यधोभागेवायुर्व्यवस्थितः
। शिरोमूलत्वात् देहस्यैवपूर्वादिक
रूपना । अङ्गस्त्रिधाविभक्तस्यपूर्व-
भागेकफोमध्ये पित्तमन्ते वायुः ।
एवंरात्रेरपिवयसोपिपूर्वभागेवाल्धा
वस्थायान्तेष्वामध्ये तरुणावस्थायान्ते
पित्तमच्यन्ते वृद्धावस्थायान्ते वायुः ।
सन्धिव्यति । देहाहोरात्रिवयसा-
मिच्छेव । तत्रदेहस्यपूर्वभागमध्ये-
भागयोः सन्धौकफोव्यवस्थितः म-
ध्यभागान्त्यभागयोः सन्धौपक्षाश-
याप्योवायुः एतद्वययोसङ्ख्यमि-
ष्यते लभ्यते । अहः सन्धौरात्र्या-

मलमास :

साकमहः सन्धिः प्रातः संचक-
स्त्रिभ्रन्कफः । अज्ञासाकरात्रेः
सन्धिः सायंतस्त्रिभ्रन्वातः । वयः
सन्धौवास्त्र्यतारुण्ययोः सन्धौश्रेष्ठा
तारुण्यवृत्तत्वयोः सन्धौवायुरिति
॥ सृज्यतेऽसौ । सृजुशुधौ । सृजेष्टि
लोपश्चेति कलः ॥ मलयति । मल
तत्कृती ० अदन्तः । मलतेषा ।
मलधारणे । पचाद्यच् ॥ कर्पूरे ॥
त्रि० कृपणे । कदर्ये ॥

मलघ्नः । पुं० शाक्यलीकन्दे । त्रि०
मलनाशके ॥

मलघ्नी । स्त्री० नागदमन्याम् ।

मलजम् । न० पूये ॥ त्रि० मलोद्भवे ॥

मलद्रुषितः । त्रि० मलिने ॥ मलेनद्रु-
षितः । कर्द्धकरणेऽतिसमासः ॥

मलद्रावी । पुं० जयपाले ॥

मलधीः । पुं० क्षामिणि ॥

मलनः । पुं० पटवासे । चंशुकालये
॥ न० महर्ने । पीडना० मलना०
इ० भा० ॥

मलपूः । स्त्री० काकोदुम्बरिकाया-
म् ॥ मलवृक्षभक्तृत्तिकाशीतला
तुवरालयेत् । कफपित्तव्रणशिवचकु
ष्ठपाण्डुर्षकामलाः ॥ मलात्पापा
त् । पुनाति । पूज्यवने । क्षिप् ॥

मलभुक् । पुं० काके ॥

मलभेदिनी । स्त्री० कटुक्षायाम् ॥

मलमासः । पुं० । अधिमासेमलि-

मलय :

मलाका

न्नुचे ॥ यस्मिन् मासिनसङ्क्रान्तिः
 सङ्क्रान्तिद्वयमेववा । मलमासः
 सविद्धो योमासस्त्रिंशत्तमोभवेत् ॥
 गर्गस्तु । अमावास्याद्वयं चरवि-
 सङ्क्रान्तिवर्जितम् । मलमासः
 सविद्धो योमासः शुक्लख्यउत्तरः ॥
 तथाचन्द्रसिद्धान्ते । शान्दीमासो-
 ष्चसङ्क्रान्तोमलमासः प्रकीर्ति-
 तः ॥ सख्यत्रतस्तु । राशिद्वयं यत्र
 मासिसङ्क्रमेतदिवाकरः । नाधि-
 मासोभवेदेवमलमासस्तुकेवलम् ॥
 एकत्रमासद्वितयं यदिस्याद्वयं ऽधि-
 कंतत्रपरोऽधिमासः । त्रयोदशस्तु
 श्रुतिराहमासं चतुर्दशं क्षापिनपा-
 स्तिदृष्टम् ॥ अथ सासद्यान्द्रएवग-
 सौरः । अस्तित्रयोदशोमासः सच-
 श्रुत्यानिगद्यते । असौ चान्द्रो नसौ
 रक्षाद्वास्ति सौरत्रयोदशः ॥

मलमासत्त्वम् । न० रविसङ्क्रान्त्य
 भावविशिष्टवान्द्रमासत्त्वे ॥

मलयः । पुं० ऋष्यमूकप्रदेशात्परे ।
 खनाक्षाप्रसिद्धे ऽद्विविशेषे । पाषा-
 ठे । दक्षिणाचले । चन्द्रनाम्नी ॥
 छातमालाताम्बपर्णी प्रसुखामलयो-
 द्दवाः ॥ शैलाद् ॥ देशविशेषे ।
 मलयार० पू० भा० ॥ थारामे । न-
 न्दनवमे ॥ अष्टादशोपवीपान्तर्ग-
 त्ततोपविशेषे ॥ मलयते । मलयार-
 थे । बलिमलितानिभ्यः क्यन् ॥

ऋषभदेवस्यपक्षनेपुथे ॥

मलयगम्बिनी । स्त्री० उमायाः सखी-
 विशेषे ॥

मलयजः । पुं० राहुयज्ञे ॥ पुं० न०-
 चन्द्रने ॥ मलयैकातः । सप्तम्यांज
 शिङ् ॥

मलया । स्त्री० विद्वतायामोपधौ ।
 मलयाचलः । पुं० सद्भाद्रिसमीप-
 ख्ये० शैलविशेषे । दक्षिणाचले ।
 सतांनिसेव्योऽभिवान् भोगिनांम-
 लयाचलः ॥

मलयानिलः । पुं० वासन्ते । वसन्त
 कालिकवायी ॥

मलयालः । पुं० देशविशेषे ॥ यथा ।
 सुरास्विकांसमारभ्यमलयान्तर्गतं-
 शिवे । मलयालाभिधोदेशोमन्वसि
 हिप्रदेशः ॥

मलयूः । स्त्री० मलय्याम् । साकोटु-
 म्बरिकायाम् ॥ मलयवति । युज्
 गुप्तायाम् । क्लिप् । दाहुलका-
 दौघं ॥ यदा । मलयते । मलयार-
 थे । माहुलयादयूः ॥

मलयोद्भवम् । न० चन्द्रने ॥

मलयवर्त्म । न० रुदे ॥

मलयविलासिनी । स्त्री० शङ्खपुष्पा-
 म् ॥

मलयवता । पुं० माल्यालीकन्दे ॥

जता । स्त्री० भुव्यामपञ्चाम ॥

मलाका । स्त्री० दूष्याम् । कामिन्या

मलिनमुखः

म् ॥ इति न्याम् ॥

मलापकर्षणम् । न० पापसोचने ॥

मलच्छूदरीकरणे ॥

मलापहा । स्त्री० गदीविशेषे ॥ यथा ।

मलापहामीनरथीचघृगयायथाचक्र

प्याजलसाय्यगामुषैः । मलापहा

घृगयोस्तावापिपथ्यलघुस्त्राटुतर-

सुकार्तिदम् ॥

मलावहम् । न० मलिनीकरणे । पा

पविशेषे ॥ यथा । कृमिकौटययोः

प्यामद्यासुगतभोजनम् । फलैः

कुसुमसोयनधैयं शुभलावहम् ॥

मलारिः । पुं० सर्वकारे । सामन-

श्च० भा० ॥

मलिनम् । न० दोषे ॥ टङ्गणे ।

चोले ॥ चि० मलवृत्तवस्तुनि ।

मलीमसे । कक्षरे । मलदूषिते ॥

यथा । यथाभवतिवाजानांगगनं

मलिनंमलैः । तथाभवत्यवुधाना

मात्मापिमलिनोमथैरिति । मलैः

कृशकर्मफलैरात्मना । अन्यवम

लैर्घनरलीधूमादिभिराकाशदृश्य

धैः ॥ निधनेमितिफक्रियात्वा

गिनि ॥ कृष्ये । दूषिते ॥ मलो

स्यात्ति । ह्योत्प्लातमिस्त्रेति साधुः

॥ यदा । मलते । मल० । यद्

लसन्वचापीतो नष् ॥

मलिनमुखः । पुं० अम्बौ ॥ गोला

द्वली० स्त्रि० ॥ प्रते ॥ चि० क्रूर

मलिष्ठा

। खले ॥

मलिनात्मा । पुं० कृष्णदेहे ॥ दुष्ट

चित्ते ॥ नपरिचयोमलिनात्मनां

प्रधानम् ॥

मलिनाम्बु । न० मलाम्बु ॥

मलिनास्रः । चि० खले ॥

मलिनिम्बा । पुं० कृष्णत्वे ॥ मलिन

त्वे ॥ मलिनस्रभावः । इमनि

च् ॥

मलिनो । स्त्री० रजल्लक्षार्यानायां

म् । ऋतुमस्थाम् ॥ मलोऽख्यस्याः

। अतद्गुणित्वात् ।

मलिनोकरणम् । न० मलावहं ॥

मलिष्णुचः । पुं० मलमासे ॥ यथा

। तमतिक्रम्यतुरविष्यंदागच्छेत्

फयश्चन । चाद्योमलिष्णुचोच्चेयो

द्वितीयः प्रकृतः स्यात् ॥ यदा

दृष्टान्तजासमतिक्रम्यतत्पूर्वमासा

न्त्वद्यप्यहतिराशिश्चः सन्सूक्ष्मोऽ

तिवाप्यगच्छेत् मासान्तरं राश्यन्त

रसंयोगं गच्छेत् । तदाचाद्योऽति

क्रान्तमासोमलिष्णुचोच्चेयः । मलो

सन्सूक्ष्मोपति । गच्छतीति । मलि

ष्णुचः । द्वितीयस्तुप्रकृतः शुद्धः

कर्माहत्वात् ॥ चौरि ॥ ज्वलने

॥ वाते ॥ मल्यते । मल० ।

इष् । मलिधृतं ज्वोपति । ऋष

सोये । मूलविभुजादित्वात्कः ।

मलिष्ठा । स्त्री० ऋतुनस्थानायाम् ।

मल्लतुर्वम्

मल्लोमसः । पुं० पुष्पकासीसे ॥ लौ
हे ॥ मल्लिने ॥ मल्लोऽश्यासि ।
ज्योत्स्नातमिस्रे तिसाधुः ॥

मल्लकः । पुं० कृमिविशेषे ॥

मल्लः । पुं० पात्रे ॥ कपोले ॥ म
ख्यभेदे ॥ बलीयसि ॥ भल्लु ।
निश्चिषी । बाहुयोधिनि० मल्लु
तिनास्त्राप्रसिधे ॥ अयश्चन्द्राख्यात्
क्षत्रियात्सवर्णायांजातः । यथा
इमनुः । भल्लोमल्लुयराजन्वाद्वाच्या
न्निश्चिविरेवच । नटस्यकारणस्यैव
खसोद्विडपवच ॥ इति ॥ देशवि
शेषे ॥ यथा । दृगार्णानधराष्ट्रश्चम
ल्लाः शाल्लाः युगधराः । इति
। विराटपर्वणि १ अध्यायः ॥ वण
सङ्करजातिविशेषे । माला० इ०
गौ० दे० भा० प्रसिधे ॥ अयश्च
० छेटात्तीवरफन्वायांजातः ।
इ० व्र० वै० पु० ॥ तन्ववाग्यांकु
न्दकाराज्यातः । इ० प० पु० ॥
नियुद्धकुयलोमल्लु स्तद्वृत्तिस्तपरा
यचः ॥

मल्लकः । पुं० दन्ते । पुं० स्त्री० द
पाधारे । कौशिकायाम् । नारिके
खफलनिर्मितेषपक्षिः नरीली० इ०
भा० ॥ मल्लते । मल्लधारण्ये । ख
ल् ॥

मल्लतुर्वम् । न० वाद्यविशेषे । मल्ल-
स्तने ॥

मल्लिका

मल्लनागः । पुं० अश्वमातङ्गे ॥ वाख्या
यनमुनौ ॥ कामशास्त्रविशेषे ॥ ले
खधारे ।

मल्लभूः । स्त्री० मल्लभूसौ ।

मल्लभूमिः । स्त्री० रङ्गभूसौ । अचवाट
। अखाडा० इ० भा० ॥ देशविशि
षे ॥

मल्लयात्रा । स्त्री० माल्लव्याम् । मल्ल
नांयुवार्थप्रयाणे ॥

मल्लयुद्धम् । न० नियुद्धे । बाहुयुद्धे ।
मल्लानांसङ्ग्रामे ॥

मल्ला । स्त्री० नार्याम् ॥ पशवल्ख्याम्
॥ मल्लिकायाम् ॥

मल्लारः । पुं० पञ्चारागाद्यांमध्येहितो
यरागे । मेघमल्लाररागस्यगानंवर्या
सुसर्वदा ॥

मल्लारी । स्त्री० वसन्तरागस्यरागिण्या
म् ॥ यथा । आन्दोलिताचदेशाख्या
लोत्थाप्रथममल्लारी । मल्लारीचेतिरा
गिण्योवसन्तस्यसदानुगाः ॥ मेघरा
गस्यरागिण्याम् ॥

मल्लिः । पुं० छत्तार्धविशेषे ॥ स्त्री०
मल्लिकायाम् ॥ मल्लते । मल्ल० ।
सर्वधातुभ्यङ्म् ॥

मल्लिकः । पुं० मल्लिनचक्षुःकरणयु
क्तेःसविशेषे । किञ्चिद्दध्मवर्णैश्च
क्षुःकरणैरुपलक्षितैःसप्रभेदे । मल्ल
ते । मल्ल० । इग् । स्वार्थकः ॥

मल्लिका । स्त्री० तणशून्ये । भूपद्याम् ॥

मल्लिकाद्यः

मशकः ।

। गतभीरी । वेल्लि • विला • वेली •
 इ • प्र • पुष्पद्वये । मल्लुतेगम् •
 भल्ल्यतेवा । मल्लु • । सर्वधातुभ्यङ्ग
 । वादीप् । स्वार्थेकन् । इङ् ।
 टाप् • मल्लिकोष्णालक्षुष्याति
 त्ताव्यट्टुकाहरत् । वातपित्ताह
 ग्व्याधिजुठारुचिविषयत्रयान् • मी
 नविशेषे • मृत्पात्रविशेषे • पान
 पात्रे • सवैष्यान्तगतद्वयविशेषे •
 यथा । अश्लेषगुणाधिपशोभनशोभन
 सौरभयुद्धविशुद्धयगतो • विधिश्चि
 धेश्चिविवेकनिधेश्चिपुरोन्नयानिश्च
 सप्रलङ्गीसुमते । विशोभियशोभिस
 पेक्षितथेतिविनिर्मितमल्लिकयेशर
 ते • निधेश्चिनिधेश्चिसुदृष्टद्वयसद्वये
 यशमन्तधराधिपते • यर्णद्वयान्तरे •
 यथा । शरणाङ्गनामनेवमखिलताष्ट
 वर्णकेन । यर्णिताङ्गुतूहलीनमल्लिके
 दिङ्गलीन • यथा । वेदवेदिवाल्लि
 ल्यनारदादिसंस्तुताय । अस्तुमेन
 तिः सदैवतुभ्यमस्वु प्रप्रियाय • भू
 पदीपुष्पे • मल्लिकायाः पुष्पम् •
 पुष्पमूलेपुष्पद्वयमित्ति • अनुदात्ता
 देरञ्जोऽप्यल्लुप् । लुपियुक्तिवत् •
 वर्णपात्रे • इ • श • मान्ता •

मल्लिकाद्यः । पुं • क्विदिदृग्भ्यश्चैवसु च
 रथैरुत्सहितेऽनविशेषे • श्लक्ष्ण
 र्णवेष्टितचपुर्णयुक्ताऽवे । मल्लिका
 क्षारमद्ययस्त्रशुक्लापाङ्गत्वात् । व

शुद्धीहीसव्ध्यच्छीरितिपच् ।
 मल्लिकाद्यः । पुं • मल्लिकाद्याभिधे
 इत्से •
 मल्लिकाद्या । स्त्री • मोहिन्याम् । वि
 पुरमालोतिगौडदेशप्रसिद्धेपुष्पे •
 मल्लिकागन्धम् । न • मल्लिकागुरुणि •
 मल्लिकापुष्पः । पुं • कुटण्णये • क
 यत्तये । करुणालिपु • इ • गौ •
 दे • भा • । स्वनाम्नाप्रसिद्धेपुष्पद्व
 ये •
 मल्लिगन्धि । न • मल्लिकागुरुणि • म
 ल्लिकापुष्पस्ये षगन्धोयस्य । उपमा
 नाश्चेति • इत् •
 मल्लिपत्रम् । न • छपाके •
 मल्ली । स्त्री • मल्लिकायाम् •
 मल्लीकारः । पि • शीरे •
 मल्लुः । पुं • भाण्णके •
 मवितः । धि • यथे •
 मशकः । पुं • कीटविशेषे । वक्ष्यतु
 गडे । सूच्यास्त्री । रात्रिजागरदे ।
 मशर • प्रतिभाषा । तद्राशकधू
 पोयथा । विफलार्जुनपुष्पाणिमल्ल
 तदश्विरीयकम् । लाजासर्जरस
 र्थेवविहृष्टयेवगुणुः । एतेर्धूमे
 मंशिकायांसशयानांविनाशनम् •
 घृष्टरोगविशेषे । मखा • इ • भा •
 प्रसिद्धे • यथा । पवैदन्श्चिरंभेय
 यशुनापप्रदृश्यते । मापयत्तुह्यस
 त्ममंमजिनंमशकदिशेत् • शिर

मसी

म० अचलम् ॥ अथचिक्वित्सायवा
। चर्मकीलंअतुमर्षिभगकांस्तिलका
लकान् । उक्तृल्लयस्त्रेणदहेत्धा
राग्निभ्यामग्निपतः ॥ अपिच । ल
शुकानान्तु चूर्णं त्वचर्षोमशकनाशनः
॥ इति ॥

मशफी । पुं० छट्स्वरच्छर्षे ॥
मशफरी । स्त्री० चतुष्पद्भ्याम् । शयन
तिरस्करिष्याम् ॥

मशुनः । पुं० कुञ्जरे ॥
मसनम् । न० सोमराजौषधे ॥

मसरा । स्त्री० मसूरे ॥

मसारः ।) पुं० इन्द्रनील
मसारकः ।) पुं० मषी ॥

मसिः । स्त्री० लिपिप्रयोचनायाम् ।
पञ्चाक्षरि । मक्षाम् ॥ मस्यति ।
मसोपरिणामे । इन् ॥ शिफालिका
वृन्ते ॥

मसिकूपी ।) स्त्री० मक्षा-
मसिधानम् ।) न० धा-
मसोधाना ।) स्त्री० रे ।

मसिकृपिकायाम्
मसिनम् । न० सपिंडके ॥
मसिपय्यः । पुं० लिखके ॥
मसिप्रसूः । स्त्री० मस्याधारे । मस्याः
प्रसूः ॥ छेद्यन्याम् ॥
मसिमधिः । पुं० मस्याधारे ।
मसिबर्धनम् । न० रसगन्धे ॥
मसी । स्त्री० मेषायाम् । लिपिसाधन

मसूरविद्वला

विशेषे । खलो० इ० गौ० भा० ।
स्वाधो० इ० भाषा० ॥ शिफालिका
वृन्ते । लक्षति । मसी० । पञ्चाक्षर
। गौरादित्वान् लीप् ॥

मसीवल्लम् । न० मक्षाम् ॥
मसीधानम् । न० मस्याधारे ॥
मसीधानी । स्त्री० मस्याधारे ॥
मसीना । स्त्री० खनाच्चाख्यातीधान्ये ।
उमायाम् ॥

मसीशः । पुं० कायस्थे ॥ मस्याइ
ः ॥

मसुरः । पुं० मसूरे । महल्लक्षे ॥ म
स्यति० मस्यतेषा । मसी० । मसि
येच्छुरन् ॥ उपधानि ॥ मसुरा
। स्त्री० वैश्यायाम् । द्रौहिप्रभे दे
। टाप् ॥

मसुरी । स्त्री० पापरीने । मसूर्याम् ।

मसूरः । पुं० द्रौहिप्रभं दे । महल्लक्ष-
के । मसूरोमधुरः पाणिसङ्घाधी
शोतलोलघुः । कफपित्तास्रजिद्र
धोवातलोञ्जरनाशनः ॥ मस्यति०
मस्यतेषा । मसी० । मसेद्वरन्निति
पाञ्चमिकजरन् । उपधानि ॥

मसूरकः । पुं० उपपदं विशेषे । चातु
रे । चक्रगण्ठी । गोलसिर्षा
पा० इ० भा० ॥ मसूरे । खार्थे
कः ॥

मसूरविद्वला । स्त्री० कृत्वाचिद्वताया
म् ॥ मसूरविद्वलमस्याः ।

मस्कारी

मसूरा । स्त्री० मसूर० इ० प्रसिध्दं श्री
हिमेदे । मङ्गल्यके ॥ वैश्यायाम् ॥
टाप् ॥

मसूरिका । स्त्री० कुट्टन्याम् ॥ मङ्गल्य
के ॥ मसूरीरोगे । शीतलाख्यरोगे ॥
मसूराकृतिसंस्थानाःपिण्डकाःस्युमं
सूरिकाः ॥ अतोसारि ॥ मशहयां
म् ॥ यथोक्तपाद्मेत्रियायोगसारे ।
दंशांशमगकांशैववर्षाकाजेनिवार
येत् ॥ मसूरिकाभिः प्राहृत्यमञ्ज
शायिनमुच्यतेति ॥

मसूरी । स्त्री० पापरोगे । रक्तव्याम्
। शीतलाख्यरोगे ॥ विहति ॥ रक्त
विहति ॥

मसृषः । पुं० सोमे ॥ चि० अफकंशि
। अफठिने । सिग्धे ॥ मसृषति ।
मसो० पाण्डुलकात् ० कथः ॥ यद्वा
। समसृषीति । षण्णुगती ॥ इरु
पधेति कः । पृषोदरादिः ।

मसृषा । स्त्री० उमायाम् । अतस्थान् ।
मस्कारः । पुं० धियो । धंशि ॥ मस्का-
तेऽनेनवा । मस्कागती । पाण्डुलका
दरः । यद्वा । मसृषीमफिमण्डने ।
अरः । आगमशास्त्रम्यानिध्वत्वा-
न्ननुम् । मस्कारमस्करिष्योष्युपरि-
त्राजकयोरिति सुट् ॥ रन्मुधंशि ।
मस्कारो । पुं० परित्रालके । मिधौ ।
संन्यासिनि ॥ मस्कनम् । मस्कग
ती । पाण्डुलकादरः । मस्कारोपानं

मस्तु

गतिर्वाऽस्यास्ति । मस्कारमस्करि-
षावितीनिः ॥ यद्वा । मस्कारोवे-
णुरस्यास्ति । इनिः ॥ यद्वा । मा
कत्तुं अमं निषेदुंशीजमस्य । मस्क-
रमस्करिषावितिसाधुः ॥ यद्वा ।
मसुरद्रवशुद्धमत्तः क्तरणमस्यास्ति-
। प्राग्बन्निपातः ॥ यद्वा । महते ।
मक्षि० । वाङ्मलकादरः । आगम
शास्त्रम्यानिध्वत्वाद्गनुम् ॥ मकारो-
निधिभेदोपाऽस्यास्ति । पूर्वबन्निपा
तः ॥ चन्द्रे ॥

मस्तम् । न० मस्तके । मस्ततेस्त्व । म
सौ० । क्तः ॥

मस्तक्षः । पुं० न० उक्तमाह्ने । शिर-
सि । मूर्धनि । स्वार्थेकान् ॥

मस्तकक्षेपः । पुं० शिरोमलानि ॥

मस्तकाख्यः । पुं० शिखरे । उच्चशि-
रसि । मस्तकमिच्छाम्यायस्य ॥

मस्तदास । न० देवदारुणि ॥

मस्तमूलकम् । न० शिरोधौ ॥

मस्तिष्कम् । न० गोर्धे । मस्तकस्थ-
ताकारचेष्टे । मसृषे० मसनंथा० ।
मसो० । तिन् । मस्तिमस्कते ।
मस्कागती । पधाद्यच् । पृषोदरादिः ॥

मस्तु । न० दधिभयमण्डे । दधिल्ले
। शीढ० इ० भाषा । दधुस्तु परि
योभागोपनः खेरममन्वितः । स
जोकेसरद्रव्युत्थोदधोमण्डमुमस्त्व
ति ॥ मस्तुमण्डरं वस्यं कपुमुत्ता-

महद्भूतम्

हामारते । यथा । महानात्मा मति
विंश्याजिंश्याः शम्भुसुवीर्यवान् ।
वृद्धिः प्रज्ञोपलब्धिश्च तयाख्याति
धृतिः स्मृतिः ॥ पर्यायवाचकैः श
ब्दे महानात्मा विभाव्यते ॥

महत्तरः । पुं० शुद्धविशेषे । यामकृ
टे । महता० इ० भा० ॥ इ० वि०
काण्डशेषः ॥

महत्त्वध्वम् । न० हृत्तीसहस्राख्य
शस्त्रे ॥

महत्त्वम् । न० महतोभाषे । यथा ।
महत्त्वंपद्भिर्धेहेतुरिन्द्रियकरणमतम्
। इ० भा० प० । महत्त्वंपद्भिर्धे
ति । द्रव्यप्रत्यक्षमहत्त्वंसमवायसम
यन्वनकारणम् । द्रव्यसमवेतानां
गुणकर्मसामान्यानांप्रत्यक्षे० स्वाश्र
यसमवेतसमवायसम्बन्धेनकारणम्
। इ० सिद्धान्तमुक्तावली ॥ स्वाध्यस्त
सर्वसम्बन्धित्वे ॥ श्रेष्ठतायाम् ॥

महत्पुण्या । स्त्री० हस्तिधोपायाम् ॥
महद्ब्रह्म । न० अव्याकृते० प्रकृतौ०
त्रिशुणात्मिकायांमायायाम् ॥ स-
र्वकार्यभिक्षयाधियात्वात्कारणं मह
त्० सर्वकार्याणां ब्रह्महेतुत्वकृपात्०
बृहत्त्वाद्वा० ब्रह्मण्यत्वाद्वा० ब्रह्मच
भक्ष्यव्याकृतम् ॥ महत्त्वद्ब्रह्मचे
तिविषयः ॥

महद्भूतम् । न० परमात्मनि ॥ महत्
ब्रह्मविद्योत्कर्षेणवर्तमानत्वात्० भू

महत्त्विकः

तंपरमार्थसत्त्वम् । महत्त्वतद्भूतश्च ॥
महनीयः । वि० पूजनीये ।
महर्ष्यता । स्त्री० अधिवान्यूनत्वे ॥
महर्षिः । स्त्री० समृद्धौ । ऋषेराधि
क्ये ॥

महर्लोकः । पुं० मूरादिसप्तलोकान्त
र्गतचतुर्थलोकः । चतुर्मुखदिनस्या
शेष गदेतश्चराचरम् । यदादिदृष्ट
तेसर्वेषु लोकांभूर्भुवादिकम् ॥ जग
म्ययान्तितापार्तामहर्लोकनिवासि
नः ॥ चतुर्थेतुमहर्लोकैतिष्ठन्त्यक्षय
वासिनः ॥ अपिच । महोदिकोटि
र्षवास्तेमरीच्यादिमुनिव्रजः ॥ भू-
पृष्ठादिकोव्युच्छ्रायोमरीच्यादिमुनि
व्रन्दस्थानंमहर्लोकचतुर्थः ॥

महर्षभौ । स्त्री० कपिकण्ठ्याम्
महर्षिः । पुं० व्यासादिषु । भृगवा
दिसप्तसु ॥ वेदशास्त्रद्रष्टृषु० सर्वज्ञे
षु० विद्यासम्प्रदायप्रवर्तकेषु ॥ अ
गुंमरीचिमक्षिप्तपुण्यस्यपुण्यहंक्रतु
म् । वसिष्ठसमज्ञानेकाः सोऽख्यन्
मनसामुतान् ॥ सप्तब्रह्माण्डत्येते
पुराणे निश्चयहताः ॥ महर्ष्यासौ०
ऋषिश्च । कृतज्ञस्यवेदकदर्शनात् ।
। अन्ये तुवेदैकदेशदर्शनादपयः ॥

महत्त्वकः । पुं० चत्तः पुररचके ।
सौविद्रे । कश्चुधिनि ॥ महती
लाति । जा० । कः । कः ॥

महत्त्विकः । पुं० चत्तः पुररचके ।

महाकान्ता

चक्यः पुरस्थायिजने ॥ तत्तत्रयं य
 था । मुष्कयुत्थोऽनुपस्थोयः ॥ सी
 स्वभावोमहक्षिकः ॥ इति ॥
 महः । न० उत्सवे ॥ तेवसि ॥ मह-
 नम् ॥ महतेवा । महपूजायाम् ।
 सर्वधातुभ्योऽसुन् ॥
 महसम् । न० ज्ञाने ॥ महति ॥ मह-
 तेवा । महः । अथविचमितमिन
 मिरभिक्षभिनमितपिशतिपक्षिप-
 निमहभ्योऽसच् ॥ प्रकारे ॥
 महा । स्त्री० गोपवल्गाम् । पृथिप-
 र्णीविशिषे ॥ घेनौ । महतेपूष्यते ।
 महः । खनोवचेति० च ॥
 महाकच्छः । पुं० समुद्रे ॥ प्रचेत-
 सि । वरुणे ॥ पर्वते ॥ महान्क-
 ष्ठीयस्यसः । आन्महतदृत्वात्त्व-
 न् ॥
 महाकण्टकिनौ । स्त्री० क्षुब्धिभेदे ।
 विश्वसारके । नामफण्योऽपर० इ०
 भा० । फणिमनसा० इगौ० दे० भा० ॥
 महाकान्दः । पुं० नशने ॥ चाणक्य
 मूलकी । मूलकी ॥ रत्नलशुने । रा-
 जपलाख्यौ ॥
 महाकपित्थः । पुं० विन्ववृक्षे ॥ म-
 र्णसास्तीक्ष्णपित्थश्च । आन्महतः ।
 महाकापित्थाप्यः । पुं० विन्वे ॥
 महाकारश्चः । पुं० उन्निकारश्चकी ॥
 महाकार्ष्णिपारः । पुं० पारम्बर्षे ॥
 महाशान्ता । स्त्री० पवित्र्याम् ॥

महाकालः

महाकायः । पुं० वृषाणके । प्रमथ-
 विशिषे । शिवहारपाले ॥ महच्छरी-
 रे ॥ शि० तदति ॥
 महाकार्त्तिको । स्त्री० रोहिणीनक्षत्रयु-
 क्तायांकार्त्तिकपूर्णिमायाम् ॥
 महाकालः । पुं० महादेवे ॥ प्रमथ-
 विशिषे । महाभीमे ॥ लताविशिषे ।
 किम्पाके ॥ अथखण्डखण्डायमान
 विष्णुस्वरूपसमये ॥ उच्चयिन्त्यांम-
 हाकाहः ॥ शाहरीतत्रदेवता ॥
 महाकाली । स्त्री० परदेवतायाम् । म-
 हाकालपत्न्याम् ॥ जिनानां चतु-
 र्थिशक्तिशासनदेवतात्तर्गतदेवीवि-
 शिषे ॥
 महाकाव्यम् । न० सर्गवर्त्ये ॥
 महाकुमुदा । स्त्री० काश्मर्याम् ॥
 महाकुम्भो । स्त्री० षट्फले ॥
 महाकुलः । वि० कुलीने । धार्ये ।
 सभ्ये । सज्जाने । साधी ॥ महच्चत-
 त्कुलश्चमहाकुलम् । आन्महतदृ-
 त्वात्त्वम् । महाकुलमस्यासि । अ-
 च् ॥ महत्कुलमस्येतिविशेषीया ।
 न० सत्त्वते ॥
 महाकुलीनः । वि० महाकुले ॥ म-
 हाकुलस्थापत्यम् । कुलाम् । न०
 इत्यनुहृषी । महाकुलादङ्गुष्ठा
 नितिपद्येगः ॥
 महाकूपः । पुं० पादावर्णे ॥
 महाकुलः । पुं० मत्कुले ॥

महागुरु :

महाकोशफला । स्त्री० देवदालीजता
याम् ॥

महाकोशखः । पुं० देशविशेषे ॥ य
था । गोकर्णेशात्पूर्वभागिचार्याव
र्त्तात्तुषीत्तरे । तीरमुक्तात्पश्चिमे-
तुमहापुर्वाच्चसर्वतः । महाकोश-
खदेशस्यैवंशपरायणः ॥

महाकोषातकी । स्त्री० हस्तिघोषाया
म् । गेनुवां० घोदातोरजी० इ०
भा० प्र० शक्तिः । महाकोषातकी
स्निग्धासरापित्तानिलापहा ॥

महाक्रतुः । पुं० अश्वमेधे । महांश्या
सौक्रतुश्च ॥

महाखरः । पुं० अश्वतरि ॥

महागद्गः । पुं० ज्वरे ॥

महागन्धः । पुं० कुटजवृक्षे । अन्वु
वितसे ॥ न० हरिचन्दने ॥ महान्
गन्धीयश्च । यस्मिन्वा ॥ बीजे ।
महागन्धा । स्त्री० चामुण्डावादिभ्या-
म् । वैदिकामुष्ये । चागवलावा-
म् ।

महागणः । पुं० शब्दे । घनगणे ॥

महागिरिः । पुं० वीरभेदे ॥ हृत्पत्-
पर्वते ॥

महागुरुः । पुं० मातरि । पितरि ॥
आचार्ये ॥ यथा । मातापितान्नद्व
दातामहान्नीगुरुषः स्मृताः । इ
ति । महांशालीगुरुषः । यन्मह
तश्चान्धम् । स्त्रियाः पतिरेवस

महापीनः

शगुरुः ॥

महागुल्मा । स्त्री० सोमवल्ख्याम् ॥

महागुहा । स्त्री० पृश्निपर्ण्याम् ॥

महागोधूमः । पुं० पश्चाद्देशमविगो-
धूमश्शिष्ये । यथा० गोज्ञं० इ०
भाषा ॥

महागहः । पुं० सूर्ये ॥

महागीवः । पुं० चष्ट्रे । वि० हृत्पत्
गौवायुक्ते ॥

महाघूर्णा । स्त्री० सुरायाम् । महती
घूर्णावस्थावयादा ॥

महाघोरः । वि० अतिशयभयानक्षि ।

महाघोषः । पुं० अतिघोषणे । म-
हाशब्दे । न० हृष्टे । चापणे ।
वि० वृष्टच्छब्दयुक्ते ॥

महाघोषा । स्त्री० कर्कटशृङ्ग्याम् ।
कुन्दुकव्याम् ॥

महाङ्गः । पुं० चष्ट्रे । महान्यङ्गान्य
श्च । अंगेकानितिकहुव्रीहिः । गी
घुरफे ॥ महामूर्षिके ॥ रत्नचिप-
के ॥ वि० वृष्टद्वयनयुक्ते ॥

महाचक्षुः । पुं० वृक्षस्य मतिष्क-
ने । शाकविशेषे । सुचक्षुकाया-
म् । दीर्घपत्न्याम् । दिव्यगन्वाया-
म् ।

महाचण्डः । पुं० फालगुणश्च ॥
वि० प्रचण्डे ॥

महापीलः । पुं० क्षिपि शिष्ये । यथा
वीतावीरंसमारभ्यसरथूपरितः प-

महाजनः

रे । अरगंमहेशानिमहाधीना
भिधीभवित् ॥

महाच्छब्दः । पुं० देवताखट्वधे । वृ
हत्पथे ॥

महाश्यायः । पुं० बटहर्षे । वि० बृहच्छा
यायुक्ते ॥ महतीप्लायाऽस्य ॥

महाच्छिद्रा । स्त्री० महामेदायाम् ॥
वि० बृहच्छिद्रयुक्ते ॥

महाजः । पुं० बृहच्छाने ॥ वि० म-
हाकुक्षोक्षये । महंसासायजश्च ॥
महतीजायसेवा ॥

महाजटा । स्त्री० रुद्रजटावामोपधौ
॥ बृहत्त्वांजटायाम् ॥

महाजनः । पुं० सज्जने । साधौ ।
यथा । वेदाविधिज्ञाः स्मृतयो
विभिन्नानाऽसौमुनिर्यस्यमतं नभिन्न
म् । धरं स्मृततत्त्वनिश्चितं गुणायं
महाजनोदीनगतः सपन्थाः ॥ स
हाजनोपर्यनुकीशयुक्तः सन्नाहरा
जाविवेकः । यथा । आः पाप
महामोहहतकलसंधाहतस्त्वयायं
महाजनः । यतः । शान्तेऽनन्त
महिम्निनिर्मलधिदानन्दे तरङ्गाव
लीनिर्मुक्तेऽस्यतसागराश्चसिमना
कमन्वोपिनाचानन्ति । निः सारि
मृगदृष्टिकाण्येनले चरन्तोपिन्
ठः पिवन्वाधापध्ववगाहतेऽभिर
मते मज्जन्धधोमध्जतोति ॥ नन्वा
दौ । यथा । प्रायेणैव दत्तदिद नम

महाधीनम्

हाजनोयं देव्याविमोहितमतिवर्त
माययालम् । चर्यांनधीहृतमति
मंधुपुष्पितायांवेतानिकेभरतिक
स्त्रं पियुष्यमानः ॥

महाजम्बुः । स्त्री०)

महाजम्बु । स्त्री०) बृहज्जम्बुम् ।
राजजम्बुम् ॥

महाजवः । पुं० गवये । श्रीकारिणि
रुने ॥ वि० अतिगयवेगवति ॥

महाधातिः । स्त्री० वासगत्वामूलता
याम् । साधव्याम् । श्रेष्ठवर्णे ।

महाजाही । स्त्री० धीतवर्णघोषाया
म् ॥ राजकोपाशक्याम् ॥ जालय
ति । जालाचाच्छादने । पुं० । यथा
यव् । गीरादिः । महतीचासौ
जालौच ॥

महाज्येष्ठी । स्त्री० नक्षत्रविधिपादियु
क्तायांज्येष्ठापूषिमायाम् ॥ यज्जा
चशब्दकल्पद्रुमम् ॥

महाज्योतिष्यती । स्त्री० यताविधिषे
। र्तिजीवत्वाम् । यदुरसायाम् ।
कनकप्रभायाम् । जषणायाम् ।
बडीमालकांगणौ । पुं० भा० ॥

महाज्यालः । पुं० यज्ञवज्जी । वि
श्वाम् ॥

महाज्याला । स्त्री० जिनानांविद्याध
रोविधिषे ॥ बृहदग्निशिखायाम् ।
महाधीनम् । न० पक्षिणः । पुद्रयत
नेनप्रध्यावृष्टौ ।

महातीजा :

महाव्रतः । पुं० कदम्बे ॥ वि० अ
तिशयधनवति ॥
महातपाः । पुं० विष्णौ ॥ महत्तृ
ष्टिविषयतपोज्ञानमस्य । ऐश्वर्यं
प्रतापोवामहदस्य ॥
महातमप्रभा । स्त्री० अतिशयान्धका
रमयेनरकविशिषे ॥
महातरुः । पुं० क्षुहीवृक्षे ॥ वृहद्
वृक्षे ॥
महातलम् । न० पातालप्रभेदे ॥
महातारा । स्त्री० जिनानादेशीविशि
षे ॥
महाताली । स्त्री० आवत्तक्याम् ॥
महातिक्तः । पुं० महानिम्बे ॥ वि०
अतिशयतिक्तसरयुक्ते ॥
महातिक्ता । स्त्री० यवतिक्तायाम् ॥
पाठायाम् ॥
महातोच्छ्रा । स्त्री० भस्त्रातकवृक्षे ॥
पि० अतिशयतीक्ष्णे ॥
महातुम्बी । स्त्री० राजालान्याम् ॥
महातेजाः । पुं० अग्नी ॥ काशि
केये ॥ विष्णौ ॥ यथा । तेजस्वि
नीयदीयेनतेजसाभास्करादयः
। तन्मेजोमहदस्येतिमहातेजाः
सर्वेश्वरः ॥ क्षीयंशोयांदिभिर्धर्मै
र्महतिः समलङ्कृतः । श्रुतिवास्या
न्महातेजाः श्वश्रुपारानश्वरः
॥ न० पारदे ॥ वि० अतिशयते
जस्विनि ॥ महत्प्रकृतंतेजस्येत

महादानम्

न्यलक्षणमस्य ॥

महात्मा । वि० महात्मनसि । महाश
ये ॥ अत्यन्तशुभान्तः कारणत्वाप्ती
वनमुक्ती ॥ सर्वोत्कृष्टे ॥ रजसमो
मन्तरहितान्तः कारणे । शुद्धसत्त्वे
। समुत्पन्नसम्यग्दर्शने ॥ साधूना
मभयदायके । परमोदारचित्ते ॥
परमक्षास्यिके ॥ सर्वेश्वरे ॥ सर्वज्ञे ॥
परमात्मनि ॥ अक्षुद्रबुद्धी ॥ महा
न्धमेकजन्मसुकृतैः संस्कृतः क्षु
द्रकामाद्यनभिभूतः ॥ आत्मा ॥
अन्तः कारणस्यस्यः । महात्मा
सावात्माशेषेतिवा ॥
महास्वयः । पुं० चतुर्थके ॥ विषमज्ज
रे ॥ गम्भीरे ॥ महत्कष्टे ॥
महादण्डः । पुं० यमदूतप्रभेदे ॥
महादन्तः । पुं० गजदन्ते ॥ शशाद-
न्ते ॥ वृहदन्तमार्चे ॥ वि० महतिः
महादानम् । न० श्रेष्ठदाने । तुत्सामुस
पादिपौडशप्रकारे ॥ यथा । आद्य
स्तुसर्वदानानांतुष्वापुरुषसंज्ञितम् ।
। हिरण्यगर्भदानसुव्रह्माण्डतदन-
न्तरम् ॥ कल्पपादपदानसुगोचरस
स्तुपञ्चमम् । हिरण्यकामधेनुसुहिरण्वा
श्वसद्यैवध ॥ पञ्चयांगलक्षतद्वारादा
नतयैवध । हिरण्यश्वरवशादर्थमह
न्तिरयस्तथा ॥ पादशंविष्युचक्रस्यतयः
कल्पकतात्मकम् । समसागरदानसु
रजधेनुस्तयैवध ॥ महाभूतघटनाह

महादेवी

तपोऽयः परिकीर्तितः ॥
 महादान । न० दिवदारुणि ॥
 महादाहः । पुं० नरकान्तरे ॥
 महादेवः । पुं० शिवे ॥ महाशासो-
 देवश्च । पान्महतइत्याध्वम् ॥ म-
 हानुदेशेनृत्वादिहृपाक्रीडायस्येतिवा
 ॥ ब्रह्मादीनां सुराणाञ्चमुनीनाञ्च
 धादिनाम् । तेषाञ्चमहतोदेवोमहा
 देवः प्रकीर्तितः ॥ महतीपूजिताधि-
 श्चै मूलप्रकृतिरीश्वरी । तस्यादेवः पू-
 जितश्चमहादेवः सचस्मृतः ॥ इ-
 ब्र० वे० पु० ॥ सर्वदेवानांमहनीय
 स्वाधमहादेवः । तयोक्तं साम्बपुरा-
 णे । पूष्यतेयस्सुरैः सर्वैर्महाशैव
 प्रमाणतः । धातुर्महतिपूजायांम
 हादेवस्ततस्मृतः ॥ स्तान्दिपि । म
 हतामपिदेवनामहमेवमहान्यतः ।
 नतुमत्तोमहानन्योमहादेवस्ततोश्च
 धनिति ॥ कोटयोवज्रहृत्वानामग
 न्यागनजोऽयः । सद्यः प्रलथमा-
 यान्तिमहादेवितिकीर्तनात् ॥ महा
 देवमहत्देवमहादेवे तिवादिनम् ।
 वत्संभोरिद्यगौरोगोधापत्नमनुधाव
 ति ॥ अथोक्तमथर्वधिरसि । सर्वा
 न्मावान्परिच्यज्यात्मज्ञानयोगेश्व
 र्ये महतिमशीयतेतद्यादुष्यन्तमहा-
 देवइति । अस्यावीविष्णुसहस्रनाम
 भाष्यटोकायांद्रष्टव्यः ॥

महादेवी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ महती-

महाद्रोषा

ब्रह्मादीनपिदेवयतिसर्गादिभिर्व्यव
 शारयति० इतिमहादेवी । द्विव० ।
 अच् । टित्वानुष्ठीप् ॥ पूष्यतेवासु
 रैः सर्वैर्महतीचप्रमाणतः । धातु
 र्महतिपूजायांमहादेवीततः स्मृते
 तिदेशीपुराणम् । सर्वैर्दृश्यंमहादेवी
 द्रष्टासाधीचसैवहीतिदेशीभागवत-
 म् । द्रष्टाजीवः साधी० ईश्वरः ०
 दृश्यंसर्वत्रगत० इदंथयसैवभगवती
 भवतीश्वर्यः ॥ राज्ञ्याम् । महिष्या
 म् । पट्टदेव्याम् ।

महादेव्यः । पुं० भौक्ष्यमन्वन्तरीयदै-
 व्यविशेषे ॥ उत्कृष्टदेव्ये ॥
 महाद्युतिः । वि० ईश्वरे ॥ महती-
 याञ्चाभ्यन्तरव्यापिनीद्युतिश्चेतन्य
 लक्षणास्यकामादिपराभवेनसृष्टित
 साधनोन्मुखे० पुरुषर्षभे । महती
 द्युतिरस्य ॥

महाद्रिभृक् । पुं० इरीमहानमद्रि-
 मन्दरं गोवर्द्धनं पाण्डुरतमयने गोरच-
 षेवाधृतवानिति व्युत्पत्तिः फलिता
 र्धकथनपरः । यस्तु तन्मुमहाद्रयेध
 प्योति० धर्तुंमृप्रगल्भते । जिधृ-
 याप्रागल्भ्ये । जिध् । क्षिन्प्रथ्यय
 सक्तुः ॥

महाद्रुमः । पुं० अजत्ये ॥ महंया
 सीद्रुमस्य ॥ वृष्टृधे ॥

महाद्रोषा । स्त्री० देवकुलन्नायाम् । दि-
 व्युत्पायाम् ॥

महानथ :

महाद्रुषी । स्त्री० महाद्रुषालुपे ॥
महादण्डः । पुं० युद्धवाद्ये ॥ अतिक
कठे ॥

महाधनम् । न० महामूर्ख्ये । बहुमू
र्ख्यवस्तुनि । मङ्गो० द्र० भा० । सु
वर्णे ॥ सिद्धये ॥ चारुयाससि ।
महधनमूर्ख्यमस्य ॥ कृषिकर्मणिः
चि० अतिशयधनयुक्ते ॥

महाधातुः । पुं० स्वर्णे ॥

महाध्वजः । पुं० उष्ट्रे ॥

महानटः । पुं० महादेवे ॥

महानदः । पुं० नदविशेषे ॥

महानदी । स्त्री० पुरुषोत्तमक्षेत्रान्तर्गतं
तनदीविशेषे । चित्रोत्पलायाम् ॥
गङ्गायाम् ॥ यथा । अम्बुजमम्बु-
निजातंजातुनजायतेम्बुजादम्बु ।
सुरश्चरतवधिपरीतंपदाम्बुजादम्बु
धानदीजाता ॥

महानन्दः । पुं० मुक्ती । अधिष्ठाह्वा
दे ।

महानन्दा । स्त्री० अमृतायाम् । सुरा
याम् ॥ माघशुक्लनवम्याम् ॥ नदी
विशेषे । देवीविशेषे । अट्टहासेम
हानन्दादेवी ॥

महानन्दिः । पुं० गन्धिद्वर्षनास्त्ररा
जपुत्रे ॥

महानरकः । पुं० अतिशयनागाप्रधा
रयातनास्थाने ॥

महानन । पुं० उष्ट्रगौ ॥ देशनदे

महानिधा

महानयनी । स्त्री० अग्निनशुक्लनर-
स्याम् ॥

महानसम् । न० पाकस्थाने । रसय-
त्त्वाम् ॥ तत्परचण्डीयजनामाख्येउ
क्ताः । यथा । सूदमाख्यविधानज्ञाः
पराऽभेदाः कुलीनताः । सर्वेम-
हानसेधार्याः क्रुत्तकेभनखाजनाः
॥ इति ॥ पुं० सिद्धोप्ययमि त्रिकसि-
त् ॥ महत्तद्गय । अनोष्मायः
सरसांजातिसंज्ञयोरितिसंज्ञायांउ-
त् ॥

महानसाधिकृतः । चि० पीरीगवे ॥
महानसेऽधिकृतः ॥

महानाटकम् । न० अनुमन्नाटके ॥
नाटकविशेषे ॥

महानाडी । स्त्री० फण्डरावाग् ॥

महानादः । पुं० कुञ्जरे ॥ धर्षुक्वान्दे
॥ महाखने ॥ ध्वनिगरे । कर्णे ॥

सिंहे ॥ उष्ट्रे ॥ महस्त्रे ॥ कोइला
याम् ॥ महाज्ञादोयस्त्रसः ॥

महानिद्रा । स्त्री० भरर्णे ॥

महानिम्ब । पुं० पवनेष्टे । पार्वसे ।
यकायन० ट्रेक० छेक० इ० भा-
पा । महानिम्बोऽपिमोदवसिन्तो-

यादीकपायकाः । फफपित्ताह्मि
च्छदिक्कुडपदासरकजित् ॥ प्रमेह-

त्रानगुन्मार्शोऽपि कानिपनाशनः ॥
महानिशा । स्त्री० गिरागज्ज्भाने ।

निर्गोष्ठे । राधेर्मध्यस्थोत्तरपथे ॥

महान्तक :

यथा । महानिशातुविज्ञेयामध्य-
स्थप्रहरद्वयम् । तत्रज्ञानंनकुर्वीत
काम्यनैमित्तिकाहते ॥ स्मृत्त्युक्तम-
हानिशासाहंप्रहरीपरिप्रहरद्वयमि-
तिरघुचन्दनः । देवलोक्तामहाणि-
शाराभिमध्यमदण्डद्वयात्मिकासाहि-
तीयप्रहरशेषदण्डतृतीयप्रहरप्रथम
दण्डरूपा ॥

महानीषः । पुं० रजसिःपतिशयहीन
वर्णः ।

महामीलः । पुं० भृङ्गराजे ॥ नामवि-
शेषे ॥ सिंहलद्वीपाकरीहूतेः सपि-
विशेषे ॥ सिंहलस्याकरीहूतामहा-
नीलास्तुतेष्मृताश्चगन्धोत्तोः । त-
स्यस्यंयथा । यस्तुवर्णस्यभूयस्त्वानु-
चोरेणतगुणं स्थितः । नीलतांतनु-
यात्सर्वमहानीषः सच्यते ॥ इ-
तिगारुडो० ७२ अध्यायः ॥

महानीला । स्त्री० महाजम्बुम् ॥

महानीलो । स्त्री० नीलापरान्जिता-
याम् ॥ इष्टनील्याम् । श्रीफलिका-
याम् । किशार्द्यायाम् ॥

महानुभावः । पुं० श्रोत्रे ॥ महा-
मये । सुकृतिनिः । महानाहास्ये
॥ महान्युताभ्यनतपश्चाधारादि-
निवन्धनीऽनुभावः प्रभावोयस्यसः ॥

महान्तकः । पुं० महिन्द्राचलपीठस्थे
शिवे । स्त्री० देवीविशेषे ॥ महिन्द्रे
चमहान्तका ॥

महापातकम्

महापक्षः । पुं० बहुपुत्रादिपरिष्-
जे ॥

महापञ्चमूलम् । न० वृहत्पञ्चमूले ।
तद्यथा । बिल्वोन्मिमन्थः श्योना-
फः काग्न्यः पाटशातया । सर्वे
स्तुभित्तैरैतैः श्याम्नहापञ्चमूल-
कम् ॥

महापञ्चविषम् । न० वृहद्विषपञ्चमे ॥
तद्यथा । शृङ्गीचकालकूटशमुखाक्षी
वत्सनाभक्षः । शष्पखर्षीतियो
गोयंमहापञ्चविषाभिधः ।

महापञ्चाङ्गुलः । पुं० स्यूचैरयडे ।
महापक्षः । पुं० श्याकलघे ॥ मानके ।
मागकच् । इ० गौ० दे० भा० प्र०
कन्दे ॥ वि० वृहत्पर्ययुक्ते ॥ महा-
न्तिपपाण्ड्यस्यसः ॥

महापशा । स्त्री० महाजम्बुम् ॥

महापथः । पुं० प्रधानेऽध्वनि । धरुटा-
पथे । राजधर्मनि ॥ चाफाशे ॥ पि-
शीर्षेपथि ॥ श्मशाने ॥ महतांप-
न्याः । चः ॥

महापथगतः । पुं० मरथे ॥

महापथः । पुं० अष्टनागान्तर्गतमग-
विशेषे । पतिशुक्ले । दशविन्दुक्त
मन्त्रके ॥ कुविरक्षणवनिधान्तर्गत
निधिदिशिर्ष ॥ लक्ष्मीटिसदृश्याया-
म् । १०..... न०
सितपथे ॥

महापातकम् । न० ब्रह्महत्यादियु ॥

महापातकी

यथा । ब्रह्महत्यासुरापानस्त्रियंगुर्व-
ङ्गनागमः । महान्तिपातकान्याहु-
स्त्रसर्गाद्यापितैः सह ॥ महापात-
कजंचिद्धसप्तधन्मसुजायते । बाध-
तेव्याधिरूपेचतस्रकृच्छ्रादिभिः । श-
मः ॥ महच्चतुर्पातकञ्च ॥

महापातको । स्त्री • ब्रह्महत्याद्यन्यतम
पातकयस्ते ॥ वीरघ्ननाद्यन्यतममहा
पातकयस्ते ॥ यथा । वीरघ्नानौवृथा
पायोवीराणांसीगमस्तथा । स्त्री वीम
हापातकिनस्तत्संघर्गीवपञ्चमः ॥
सचपतितः ॥ यथा । महापातकि-
नोयेचपतितान्ते प्रकीर्त्तिताः । प-
तितानानंदाहः । स्वान्नाख्येतिर्ना-
स्त्रिसञ्चयः । नचाश्रुतातः पिसडो
वाश्यायंश्रादादिकं द्वाचित् ॥ ए-
तानिपतितानाश्रुतः करोतिविभो-
दितः । तमकृच्छ्रदयेनैवतस्रशुद्धि-
नैवान्यथा ॥ इतिशुद्धितत्त्वधृत्वं
पुपुराणवचनम् ॥ महापातकिनो-
क्षीयतएवप्रेतस्योदकक्रियावच्यमा-
णरोध्यासपिण्डैः समानोदकैश्चया-
मारुहिनंत्वात्त्रास्यृत्स्विगुरुसन्निधा-
निरित्नायांगशस्यांतिवैदिनान्तेवर्त्त-
त्येत्थाहमनुः ॥ पतितस्योदकांका-
र्यंसपिण्डैर्वाभ्यर्क्षेदितिः । निन्दि-
तैरुनिपायाष्टेनास्यृत्स्विगुरुसन्नि-
धीः । दामीघटमपांपूर्णपर्यस्येत्पे-
तवत्पदा ॥ अक्षीराचमुपासीरन्नशी

महापाशः

चंवांधवैः सह ॥ निवर्त्तरेद्यतस्मा-
त्सुसम्भाषणसहाशने । दायाद्यस्य
प्रदानश्चयान्नाचैवहिलौकिकीः ।
ज्येष्ठतांचनिवर्त्तेतज्येष्ठावाप्यस्यय-
नम् । ज्येष्ठांशंप्राप्नुयाच्चास्मयवीया-
न्युत्पत्तोधिकः ॥ प्रायश्चित्ते तुच-
रितेपूर्वकुम्भमपानवम् । तेनैवसा-
ष्टं प्राप्स्येयुः स्नात्वाशुभ्रं जलागये-
॥ सत्त्वसुतंघटंप्रासाप्रविश्रमभवनं
सकम् । सर्वाणिष्ठातिकार्याणियथा-
पूर्वसमाचरेत् ॥ एवमेवविधिकुर्या-
द्योपित्तुपतितारूपि । यस्मान्नपा-
नंदेयन्तुवसेयुश्चशान्तिकी ॥ महा-
पातकमख्यस्यास्मिन्वा । इतिः ॥
पारिभाषिकमहापातकीयथा ॥ कृ-
त्प्राणप्रतिष्ठाञ्चनीचैर्वाप्रतिमांदिज-
दुर्गाःनप्रणयेद्यस्तुसमहापातकोऽमृ-
तः ॥ अपिच । पितरंमातरंभार्या-
गुरुपत्नींशुकं परम् । धीनपुण्यातिका-
पय्यात्समहापातकीशिवे न० वै०
पु० ॥

महापापम् । न० महापातकी ॥ अथ्यु-
त्कटपापे ॥

महापापमा । पुं० अथ्युये ॥ दामि ॥

महतः पापस्यैतुत्वात् ॥

महापारेःतम् । न० वदत्पारेवते ।

हीपखर्वुरे ॥

महापाशः । पुं० यमदूतविशेषे । व

धत्पाशे ।

महापुरुषदक्षिणा

महापासकः । पुं० गोमिनि । चेलु
के । बुधभिक्षुशिष्ये ॥

महापिण्डीतकः । पुं० कृष्णवर्णमद
नद्रुमे । वाराहे ॥

महापिण्डीतकः । पुं० वृक्षविशेषे
। श्वेतपिण्डीतके । शस्त्रकोषतरौ
। शरे । पिण्डीतरौ । पेडिरा
इ० भा० ॥

महापीठम् । न० एकपञ्चाशत्पीठे ॥

महापोषुः । पुं० वृहस्पत्युवृक्षे ।
महाफले । मधुपोषी ॥

महापुराणम् । न० एकादशलक्षणयुक्ते
न्यासप्रथीते ऽष्टादशसङ्ख्यकपुरा
णविशेषे ॥ तत्रक्षणयथा । सृष्टि
द्यापिविसृष्टिसृष्टिस्थितिस्तीषाक्षपाल
नम् । कर्मणां वासनावाप्तामनुना
सक्तमेव च । वर्णनं प्रलयानासक्तमो
क्षस्य वनिकरणम् । उत्कीर्तनं शरे
रेवदेवानासक्तपुत्रकपृथक् ॥ दशा
धिकं लक्षणसप्तमहतां परिशीलितम्
॥ इति ब्रह्मवैवर्ते कृष्णकन्मखण्डे
१३२ अध्यायः ॥

महापुरुषः । पुं० नारायणे । श्रेष्ठ
नरे ॥ लक्षणं वाराह्या ६७ अ० ॥
ब्रह्मात्माभेदज्ञानिनि० वीवन्मुक्ते
॥ महासासीपुरुषश्च । सम्प्रवृत्ति
समासः । आत्मवृत्तवृत्तत्वात् ॥

महापुरुषदन्ता । स्त्री० शतमूल्याम् ॥

महापुरुषदक्षिणा । स्त्री० मराशता

महाप्रसादः

द्वय्याम् ॥

महापुष्या । स्त्री० अपराजितायाम् ॥

महापृष्ठः । पुं० उष्ट्रे त्रि० वृहस्पृष्टे ॥

महापौरुषिकः । पुं० पैकुलनाया
नुचरे ॥

महाप्रकृतिः । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

महाप्रपञ्चः । पुं० सूक्ष्मसूक्ष्मकारण
प्रपञ्चानांसमष्टौ ॥ यथाऽवाप्तरव
नानांसमष्टिरेकं महद्दन्म० यथाऽवा
न्तरजलाशयानांसमष्टिरेकोमहान्
अलाशयोभवति० तद्वत्सूक्ष्मसूक्ष्म
कारणशरीरप्रपञ्चानामपिसमष्टिरे
कोमहान्प्रपञ्चोभवतीति ॥

महाप्रभः । त्रि० अतिशयदीप्तियु
क्ते ॥

महाप्रभावः । त्रि० अतिशयतीक्ष्णः
शक्तिविशिष्टे ॥

महाप्रभुः । पुं० जगन्नाथे ॥

महाप्रलयः । पुं० सर्वसंहारे । एक
कालिकसमस्तजन्यपदार्थनाशे ॥
महाघासीप्रलयश्च ॥ न्यायमते ज
न्यभावानधिकारणं कासीमहाप्रय
यः ० सचचरमध्वंसरूपः ॥

महाप्रसादः । पुं० विष्णुनैवेद्यादौ

॥ यथा । पादोदकाक्षनिर्माल्यनै

वेद्युक्तविशेषतः । महाप्रसादब्रह्म

ज्ञायाच्छं विष्णोः प्रययतः ॥ ब्राह्मे

षत्रभ्रमंशेषत्रघ्राणेषि तवस्तुनि । त

न्याहातुम्यं महानिर्वाणतन्नेसम्यक्

महाबोधि :

निरूपितम् ।

महाप्रस्थानम् । न० शास्त्रीवेदेहृद्या
गविशेषे ॥ महत्० चावृत्तिशून्यं प्र
स्थानम्० सर्पं हृदिकसिंहव्याघ्रादि
विषमभूव्याघ्रपरिहारेणगमनं याव
च्छरीरपातं तन्महाप्रस्थानम्० ब्रुच्यु
च्यते ॥

महाप्राणः । पुं० द्रोणवाकी ॥

महाप्रेतः । पुं० ब्रह्मादिषु ॥ यथा
। ब्रह्माविष्णुशक्रद्रुद्रईश्वरश्चसदाशि
वः । एतेपञ्चमहाप्रेताभूताधिपतयो
मताः ॥ चत्वारोमञ्चचरणाः पञ्चमः
प्रच्छदःपटः । सञ्चितप्रकाशरूपेणशि
वेनाभिन्नविद्याः ॥ तत्रासनेसमा
सीनानिर्भरानन्दरूपिणीति ॥

महाफलः । पुं० मालूरे । विखे ॥

दि० उत्हाटफले ॥ न० हृष्टफले ॥

महाफला । स्त्री० पून्द्रवारख्यम् ॥

राजजम्ब्वाम् ॥ तुम्बाम् ॥ महा

फोशातव्याम् ॥ मधुबीजपुरे ॥

महाफेना । स्त्री० अन्विषेने । छिन्डी

रे ॥

महाधगः । पुं० वायी ॥ दुष्टे ॥ न०

सीसके ॥ दि० यतीत्कटे । धलीय

क्ति ॥ महासामर्थ्ये ॥ मण्डप्रकृष्टं

यन्मस्य ॥

महाघटा । स्त्री० अतिवज्रायाम् । पी

तपुष्याम् । पीननाप्यालफे ॥

महाबोधिः । पुं० बुद्धे ॥

महाभिषः

महाब्राह्मणः । पुं० निन्दितब्राह्मणे

। कव्या० पवारज० द्र० भा० ॥

महाभद्रा । स्त्री० काश्यप्याम् ॥ गङ्गा

याम् ॥

महाभटः । पुं० अतिशययोद्धरिः ॥

महाभागः । वि० अतिधन्ये ॥ दयादा

ष्टगुणयोगीमहाभागेता० तदिष्टिष्टे

। महान्भागोभाव्यमस्य ॥ महान्

असाधारणोभागोऽश्वर्यादिभगसमु

दायोवस्यवा ॥

महासागा । स्त्री० महालयतीर्ष्यायां

देव्याम् ॥

महाभारतम् । न० व्यासप्रणीतितिहास

शास्त्रे ॥ तन्नामकारणं यथा । एक

तस्यतुरोवेदाभारतञ्चैतदेकतः ।

पुराकिलसुरैः सर्वैः समस्यतुलया

धृतम् ॥ अतुर्भ्यः सरस्वतीभ्योदेवे

भ्योभ्यधिकंयदा । तदाप्रभृतितीके

स्मिन्महाभारतमुच्यते ॥ महत्त्वा

हारतत्त्वाश्चमहाभारतमुच्यते ॥

महाभाष्यम् । न० पातञ्जलव्याकरण

भाष्ये ॥

महाभिजापः । वि० महेश्वरे ॥ महा

भक्तितापोस्तु ॥

महाभिषः । पुं० राजर्षिर्षिषीये । प्रा

तीये । शन्तनी ॥ यथा । महामि

षोऽनूपीक्षातः प्रतीपस्यसुतनादा ।

शन्तनुनांसगर्षिर्धर्मतिहासत्त्वस्य

रइति ॥

महासना :

महाभीता । स्त्री० लज्जालुब्धे ॥ वि०
पतिशयभयवृत्ते ॥

महाभीमः । पुं० शान्तानुत्पे ॥ भू
हिनामकशिवद्वारपाले ॥ वि०
पतिशयभयानके ॥

महाभीरुः । पुं० क्रीडविशेषे । गोपा
- लिक० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
खाली० इ० दे० भा० ॥ पतिशय
भयशीले ॥

महाभीष्मः । पुं० शान्तानुत्पे ॥

महाभूतम् । न० स्त्रीमादिपञ्चसु ।
भूत्यादिपञ्चसु ॥ महाभूतानिपञ्चैव
खानिलाग्न्यासुभूमयः ॥

महाभृङ्गः । पुं० नीलभृङ्गराले ॥

महाभीरवः । पुं० शरभरूपिणश्चरे ॥

महाभोगः । वि० नारायणे ॥ पति
सुखिनि ॥ महान्भोगः सुखरूपो
ऽस्य ॥

महाभोगा । स्त्री० दुर्गायाम् । महार्घं
साधिनीदेवीमहाभोगाततः स्मृता ॥

महामण्डूकः । पुं० पीतमण्डूके ॥

महामतिः । वि० पतिशयवृद्धिबिधि
ष्टे ॥

महामदः । पुं० मत्तगर्शे ० वि० प
तिशयवृद्धयुक्ते ॥

महामनाः । वि० सदनः करणे ॥ उ
दटे । महिष्ये । उदारे । मलाशये
। पचुद्भिन्ने ॥ सर्वत्रेहोपमितिम
न्यमाने ॥ महद्भीरमन्यैरसममा

महामाया

हानंमन्यमानंमनोयश्चसः ॥ पर
मेश्वरे ॥ रुष्टिस्त्रिच्यन्तकनांशिलग
तांमनसैवकारोतीतिमहामनाः ॥
मनसैवजागत् रुष्टिं स' शरश्चकरो
तिय इतिविष्णुपुराणम् ॥ मनसै
व० सङ्कल्पमात्रेणैव ।

महामाघः । पुं० योगविशेषे ० मा
घौचमघसंयुक्तामघायांचगुरुयदा
। महामाघस्तदाप्रोक्तोब्रह्मतोडाशदि
षज्ज'येत् ॥

महामात्रः । पुं० प्रधाने । अरात्वे
। सेनान्यादी ॥ समृद्धे । इक्षिप
काधिपे । इक्षिपिजाजीमिनिः
महतीमात्रपरिच्छेदोऽस्य ॥

महामात्री । स्त्री० आचार्यपत्न्याम्
। महामात्रयोपायाम् ॥

महामानसो । स्त्री० विनाननांविद्या
द्विभेदे ॥

महामायः । पुं० इरी ॥ मायाविना
मपिनायाकारित्वात् ॥ महतीप्रकृ
ष्टामायाश्च । महानायात्वंचमायावि
षामपिमयश्चप्रभृतोनांविधिधप्र
पंचविभमकारिमायाप्रयोक्तृत्वात् ॥

महामाया । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ ईश्व
रगतग्राम् ॥ विसृष्टप्रतीतिमाध
नंसाया० तस्याचमरत्नसर्वविषय
स्वमितिव्याप्यमानात् तस्याः ए
वंपदया । कातिकपुराणे । रमां
तत्प्रतिनसम्पन्नं प्रीतिरंशुतिमावतेः

महासुख :

। अथर्वज्ञानरहितंकुरुतैयानिरम्भ
रम् ॥ पूर्वातिपूर्वसम्पदसंस्कारेण-
नियोज्यध ॥ आहारादीततीभीष्टं-
ममत्वज्ञानसंशयम् ॥ क्रोधोपरोध
लोभेपुत्रिष्ठाधिष्ठापुनः पुनः । प-
श्चात्कामेनसंयोज्यधित्तायुक्तमर्हनि-
शम् ॥ आसौद्युक्तं व्यसनासक्तं ज-
न्तुं करोतिया । महामायेतिसामो
क्तातेनसाजगदीश्वरो ॥ इति ॥

महामायी । पुं० ईश्वरे ॥

महामायी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

महामारी । स्त्री० महाकाव्याम् ॥ आ-
मर्यशभूतायांमहाजनचयकर्यादेव
तायाम् । संहारशक्तौ ॥ महतीमा-
रयतीतितथा । महतीचासौमारी
चेतिवा ॥ व्याप्तं तथैतत्सकलं ब्रह्मा
शब्दं मनुजीश्वर । महाकाव्यामहा-
कालेमहामारीस्त्रयपया ॥ सैवका-
लेमहामारीसैवदृष्टिभयत्वात् ॥ स्थि-
तिकरोभूतानांसैवकासिनातनी-
तिमाकंष्टं यपुराणम् ॥ अतिशय-
मारके ॥

महामार्गः । पुं० राजमार्गे ॥

महामालिनी । स्त्री० नारायामिषेह-
त्तविशेषे ॥ यद्विहमद्युगलंततोवेदरे
फैर्महामालिनीतिलघणम् ॥

महामातः । पुं० राजमाये । चौरा-
लोपिया ॥ पुं० भा० ॥

महामुखः । पुं० कुशीरे । न० इष्ट

महामेदा

न्मुखे ॥ पि० तद्वति ॥

महामुंडी । स्त्री० महाश्रावधिका-
याम् ॥

महामुनिः । पुं० नारायणे ॥ चंग-
ख्ये ॥ पुष्टे काले ॥ कृपाचार्ये ॥
व्यासे ॥ महान्यासीमुनिश्च । सन्म
हदितिसमासः । आन्महतश्च्य
त्वम् ॥ ब्रह्मविदि ॥ तुम्बुसुष्टे ॥
न० फुल्लम्बुरुषि । धन्याके ॥

महामूर्खा पुं० शिवे ॥ पि० बृहन्मस
क्युक्ते ॥

महामूलः । पुं० राजपणारुडी ॥ छि-
लिच्छिष्टे ॥

महामूल्यः ॥ पुं० पद्मरागे ॥ न० म-
हार्घे ॥ पि० तद्वति ॥

महामूर्खिकः । पुं० बृहद्दुर्गै । महा-
क्ते ॥

महाभृगः । पुं० हस्तिनि ॥ गरभे ॥
महाभृगुञ्जयः । पुं० मृच्छोमृच्छुव
रे शिवमन्वविशेषे ॥ निह्यमष्टशतं
जपत्वामृच्छुंष्टुच्युपयं नर्थत् ॥

महामेवः । पुं० अतिशयमेधे ॥

महामेदः । पुं० अष्टवर्गाङ्गीपथे ।
पुरीश्वरे ॥ बृहन्मेदे ॥

महामेदा । स्त्री० अष्टवर्गाङ्गीपथविशि-
षे ॥ वसुच्छिद्रायाम् । जीवन्त्याम् ॥

पांशुरागिष्ठ्याम् ॥ महामेदाभिधः
कन्दोभोरहादीप्रवायते । शब्दाद्

कनिभः कन्दोभतावातःसुपांशुः ॥

महायज्ञः

महामेदाभिधः प्रोक्षीयन्वीभावप्र
कायके । मेदायुगं गुरुखाटुपृष्यं
स्तन्यकफामहम् । इष्यं शीतलं
दित्तरक्तवातज्वरप्रणुत् ॥ तस्याप
लाभे भस्त्राः स्थाने गतापरिदेया ॥

महामेषः । पुं० बुधभेदे ॥ ० ॥

महामोचः । पुं० भाग्येच्छाख्याज्ञाने
॥ महामोचस्तुविज्ञेयोऽस्यभोगसु
खेपया । रागे । विषयं यमिश्रेये
सदशविधः । शब्दादिषु पञ्चसु
दिव्यादिव्यतया दशविधेषु विषयेषु
रक्षणीयेषु रागः • भासक्तिमहा
मोचः • सचदशविधविषयत्वा
द्यविधः ।

महामोक्षो पुं० शिवप्रिये । धत्तुरे
॥ वि० महामोक्षविशिष्टे ॥

महास्यञ्जः । पुं० गरकान्तरे ॥

महागन्धम् । न० तिलिगणैश्च । वृक्षा
न्वे ॥

महायज्ञः । पुं० षष्ठं दुपसकविशेषे ॥

महायज्ञः । पुं० अध्यापनादिमन्त्रसु
॥ पाठोऽहोमघातिवोनांसुयथांतपं
चंबलिः । एते पञ्चमहायज्ञात्रय
यज्ञादिनामकाः ॥ अध्यापनं त्रय
यज्ञः पित्र्ययज्ञस्ततर्षणम् । होमो
र्देवीवलिभो तोन्ययज्ञोऽतिगिपुञ्ज
नम् ॥ अहृतज्ञ इतरेषां तानामहृत
मेष ॥ ब्राह्मणं प्राप्तिस्तप
स्यज्ञान्प्रयत्ने ॥ अयोऽहो

महाराजनम्

इतो होमः प्रहृतीभौतिको बलिः ।
। ब्राह्मणं इतदिनाम्याचां प्राप्तिं पि
दतर्षणम् ॥ पश्ये तान्द्योमहायज्ञा
न्महापयतिगच्छितः । सद्यैपिप
सन्निध्यं सूनादोयैर्न लिप्यते ॥ दे
वताऽतिघिभृत्त्वानां पितृषामात्त
नखयः । ननिवंपतिपञ्चानानु
ष्टुसन्नसजीवति ॥ अपिच । एते
पञ्चमहायज्ञात्रयणाग्निर्मितापुरा
। ब्राह्मणानां हितायायदत्तरेषां च
तन्मुष्ठाः । इतरेषां च वर्षानां प्राप्तिः
कारिताः शुभाः । एवं कृतत्वात्तपो
मुक्त्वाऽन्वाहरिषी विशदृष्यति । अन्य
यात्री ज्योतिष्यते एते कर्मणश्चिपः ।
मन्त्रव्यादादमोक्षं प्राप्तिमांस्तुत
इवेत् ॥ इ० वराहपुराणे ।

महायज्ञाः । पुं० भूताहं विजये ॥
न० कल्पभेदे ॥ वि० लोकीदेव
प्रसिद्धविभवे ॥ अतिगययगोयुक्ते ॥

महायगस्तः । वि० अतिगययुक्ते ॥

महायोगी । पुं० अद्रिफूटपीठस्थं
शिवे ॥

महारजतम् । न० स्वर्णे । धत्तुरे ॥
वृष्टीयं ॥ महं चतटजतं च । म
ग्रहदितिसमाप्तः । श्रीश्रवण
श्यास्यम् ॥

महारत्नम् । न० कुसुमं । धत्तुं
भा० इ० भा० ॥ गालकुक्षं ।
मर्वे ॥ रज्जुमं इनेन । रघुराने ।

महारस :

ख्युट् । रजकरजनरञ्जनरजस्युप
सङ्ख्यानात्रलोपः ॥ रञ्जे : क्युन्
वा ॥ महच्चतद्रजनं च । सन्महदिति
समासः ॥

महारण्यम् । न० अरण्यान्याम् ॥ मह
च्चतदरण्यञ्च । सन्महत्परमोक्षमो
क्कृष्टाः पूज्यमानैरितिसमासः ।
आन्महत्तद्ब्रह्मात्त्वम् ॥

महारत्नम् । न० मुक्तादिनवसु ॥ सु-
क्ताप्रख'हीरकस्रवैदूर्यपद्मारागकम् ।
पुष्परागञ्जगोमेदंनीलंगारुत्नतं त-
या ॥ प्रवालयुक्तान्वुक्तानिमहार-
त्वानिवैनव ॥

महारथः । पुं० रथिकविशेषे । अतु
तधन्विभिः सहयोरथि ॥ यथा ।
एकोदयसहस्राण्ययोधयेद्यसुधन्वि
नाम् । शत्रुशास्त्रप्रवीणस्यमहा
रथवृत्तिस्मृतः ॥ अपिच । आत्मा
नंसारधिक्षाश्रवान् रचान्वुद्धेत
योनरः । समहारथसंज्ञः स्त्रादि
च्याहुर्नीतिकोपिदाः ॥ शिवे ॥ वि
ष्णौ ॥ महान् महात्मा० नन्दी० गरु
डोवारयोयस्यसः ॥

महारथम् । न० गडखवये । सांभ-
र० इ० भा० ॥

महारसः । पुं० खर्जूरैः ॥ कौशल्या-
रैः । द्रव्युविशेषे । कौसिपार० इ०
भा० ॥ कशेरुपि ॥ पारदे । रसे
न्द्रे ॥ न० काञ्चिके ॥

महाराष्ट्रः

महारसाष्टकम् । न० हिङ्गुजायष्ट-
सु ॥ यथा । दरदंपारदः सलीवै
क्रान्तं कान्तमभकम् । साक्षिकां वि
मलद्येति स्युरेतेष्टौ महारसाः ॥

महाराजः । पुं० वृत्तभेदे । मञ्जुषो-
धे ॥ पसपन्नराव्यवति । नृप-
श्रेष्ठे ॥

महाराजचूतः । पुं० उत्तमाखे । म
न्मथानन्दे ॥

महाराजद्रुमः । पुं० आरग्वधे ॥

महाराजिकः । पुं० गणदेवताविशि-
षे ॥ सत्त्वसुधन्वसवनादयोविंश-
श्वधिक्षत्रतद्वयसङ्ख्यातागौरवा-
द्गदर्शिताः । महाराजिकनाम्नो
द्विशतेविंशतिस्तथा ॥ महतीराजिः
पङ्क्तिर्येषामिति विश्वेशेशादिभा-
षेतिकम् ॥

महाराधिः । स्त्री० महाष्टम्याम् ।

अष्टराचात्परं सुहृत्तं द्वि ॥ ब्रह्म
क्षयीपलक्षितायां महाप्रख्यवराच्या-
म् ॥ ब्रह्मणस्तुनिपातेचमहाकल्पो
भवेन्नृप । प्रकीर्त्तितानमहाराधिः
साएवचपुरातनैरिति न० वै० पु० ॥

महाराष्ट्रः । पुं० देशविशेषे ॥ क्षिप-
क्षकंसमारभ्यमध्येचोञ्जयिनीशिवे ।
माजारीतीर्थराजोन्द्रकोलापुरनिधा-
सिनौ ॥ तावर्देशो महाराष्ट्रः क-
र्णाटस्त्रामिगोचरः । इ० शक्तिसङ्घ
ने ० पटलः ॥ अपिच । नैष्टीतिद्र

महाशब्द :

विडान्तं महाराष्ट्राक्षरैश्चतः । ज-
वनः पञ्चवः सित्म् । पारसीकाद-
योमताः ॥ इ० व्योतिपतत्त्वे कू-
र्मचक्रं ॥

महाराष्ट्री । स्त्री० जलपिप्पल्याम् ॥
शाश्वविशेषे । मरैठी० इ० भा० ।
भाषाप्रभेदे ।

महारिष्टः । पुं० महानिम्बे । गिरि-
निम्बे ।

महारुद्रः । पुं० महादेवे ।

महारूपः । पुं० शिवे ॥

महारूपकम् । न० नाटके ॥

मरारोगः । पुं० पापरोगे ॥ सचाष्ट-
विधोयथा । छन्नादः १ । त्व-
न्दोषः २ । राक्षयघ्नता ३ । श्वासः
४ । मधुमेहः ५ । भगन्दरः ६ ।
उदरः ७ । अक्षरी ८ । दूति ॥

महारोगी । पि० महारोगयुक्ते ॥

महारौरवः । पुं० नरकान्तरे ॥ महा-
रौरवसंज्ञानुअधीर्दृतास्त्रसम्पुटम् ।
धर्मवीरखदिराकारैर्गुरुदारापनाय-
कः ॥ द्वेषद्रव्यापहारीचपच्यतेका-
लमलयम् ॥ महानूरौट्टोरयोऽत्र ।
शकन्वादिच्छाट्टलोपः । यदा ।
रुभारिशृङ्गाख्योमृगः ० महारौर-
वोरयम् । अण् ॥

महार्थः । पुं० साक्षात्पञ्चमे ॥ जि०
महामूर्ध्नि ॥

महाशब्दः । पुं० महासमुद्रे ॥

महालीलसरस्वती

महाशब्दः । पुं० परमार्थे ॥

महाशब्दः । पुं० त्रयविशेषे । महाज्ञा-
इ० गौ० दे० भा० ॥

महाद्रुमम् । न० चन्दने ॥

महाद्रुमम् । न० वनाद्रुमि ॥

महारुदम् । न० दशरुदे । शतकोटि-
१०००००००० सङ्ख्यायाम् ।
अज्ञे ॥

महाहं । पुं० शिष्यौ । महः पूजा-
तामर्हति । अर्हद्वृत्तिसूत्रात् अर्हतेः
कर्मण्युपपदे च चप्रत्ययः ॥ न०
श्वेतचन्दने ॥

महालक्ष्मीः । नारायणशक्त्याम् । रा-
धायाम् । यन्माययामोहिताद्यत्र
श्लविष्णुशिवादयः । वैष्णवास्तां
महालक्ष्मीं परारार्धावदन्ति ॥ यद-
र्धाहामहालक्ष्मीः प्रियानारायण-
स्यचेति व० वै० पुराणम् ॥

महालयः । पुं० विशारे ॥ तीर्थमल-
भागादेव्याक्षेपे ॥ परमात्मनि ॥
पितृभ्यामुत्सदाश्रयेकन्यागतापरपक्षे
कन्यागत० इ० भा० ॥

महालसा । स्त्री० देवीविशेषे । दक्षि-
णदेशे । मत्तादिस्थानमिति विख्या-
ते० देवीस्थाने ॥

महालिकाटभी । स्त्री० श्वेतकिण्वी-
वृत्ते ॥

महालीलसरस्वती । स्त्री० तारादेव्याः
प्रभेदे ॥ लीलयावाङ्मूलाचेति तेन

महावाक्यी

लीलसरस्वती ॥

महालोभः । पुं० लोभे । पटियाक्षी
ध० इ० भा० ॥

महालीषः । पुं० काके ॥ बि० अ-
तिचञ्चले ॥

महालीहम् । न० अयस्कान्ते ॥

महावनम् । न० महारथ्ये ॥ इन्दाव
नस्यचतुरथीतिथनान्नागंतवनविशे-
षे ॥

महावपः । पुं० महामेदे ॥

महावराः । स्त्री० दृर्वायाम् ॥

महावराहः । पुं० आदिवराहे ॥ महा
शासौवराहश्च । महत्त्वज्ञास्यातिवि-
पुल्लगरीरधारणान्पुविष्णुशरथाय ॥

महाधरोहः । पुं० प्रसवधे ॥

महावलिः । पुं० नरवली ॥

महायक्षी । स्त्री० माधवीलतायाम् ॥

महावसः । पुं० शिशुमारे ।

महावाक्यम् । न० परमाद्यंबोधकेवेदि-
क्षीपदेशयाक्यविशेषे । सङ्ख्यापर-
पर्यायेप्रतिष्ठादावुत्सर्गवाक्ये । बो-
ग्यराकांक्षासक्तियुक्तिवाक्यसमूहे ।

महापादपी । स्त्री० तिथिविशेषे ॥

सायवा । शनिवारसमायुक्तासाम-
दायात्तृणीस्मृता । गङ्गायांयदिक-
भ्यंतकीटिसूर्ययज्ञेः समा ॥ सा-
धारणीत्वर्थः ॥ महामहावाक्यौ
तु । यथा । शुभयोगसमायुक्ताशनी
शतभिषायद्दि । महामहेतिविख्या

महाविषः

ताभिकोटिकुलमुषरित् ॥

महावाहूः । पुं० स्कन्दे ॥ श्रीरामे ॥

महागौदाहूयस्य । अस्यावाधोर्मह-
त्त्वस्योक्तंयुष्कांडे । पिशाचान्दा-
नवान्यघ्नान्पृथिव्यायेवरघसाः
अह्नुस्त्रयेषतान्दन्त्यामिच्छन्हरि-
गणेश्वरैति ॥

महाविद्या । स्त्री० देवताविशेषे ॥ य

था । कालीतारामहाविद्याधोहृयी
भुवनेश्वरी । भैरवीक्षिन्नमस्ताचवि-
द्याधूमावतीतथा । वगकासिःवि-
द्याचमारात्रीकमलात्मिका । एता-
दृशमहाविद्याः सिद्धविद्याः प्र-
कीर्तिताः ॥ तासांद्भावतारत्वं
यथा । प्रकृतिर्विष्णुरुपाचपुरुषस्य
महेश्वरः । एवंप्रकृतिमेदिनमेदानुप्र-
कृतेर्देशः । कृष्णरुपाकालिकासाम्रा-
मरुपाचतारिणी । मगलाङ्गुर्मूर्तिस्था-
न्मीमोधूमावतीभवत् ॥ क्षिन्नमस्ता-
नुसिंहः श्याधराहृद्यैवभैरवी । मुन्द-
रीयामद्गन्धः स्यादामनीभुवनेश्व-
री ॥ कमलावौद्धयपास्यादृष्टगा-
यान्कल्किरूपिणीः स्वयंभगवतो
कालीकृष्णस्तुभगवानुत्तयम् ॥ स्वय-
म्भगवानुत्कृष्णः काशीरूपोभवद्
जे ॥

महाविराट् । पुं० महाविष्णौ ॥

महाविलम् । न० नभसि । हृष्टिद्रे ॥

महाविषः । पुं० द्विमुत्सर्पे । काल

महाव्याधिः

सर्वे ॥

महाविषम् । न० मेषसङ्क्रान्तौ ॥

मसूरं निम्बपात्राभ्यां योऽस्ति मेषग
तेरवौ । अपिरोपान्वितस्तस्य तच्चक
किं करिष्यति ॥

महाविष्युः । पुं० महाविराजि ॥

महावीचिः । पुं० नरकविशेषे ।

महावीचिर्वचमहाफलोत्तमतुनीय
ते ॥

महावीण्यम् । न० विटपे । मुख्यये
। उच्यते योरन्तरे ॥

महावीरः । पुं० गरुडे ॥ शूरे ॥

सिंहे ॥ मखानये । यज्ञान्तौ ॥

वश्ये ॥ श्वेततुरङ्गे ॥ पन्तिमणि

ने ॥ कौकिले ॥ लज्जये । अनुस

ति ॥ एकवीरवृत्ते ॥ सप्तमपिष्ट

ने । जराटके । कामदेवे । मारे ।

महावीरा । स्त्री० शीरषाकोल्याम् ॥

महावीर्यः । पुं० ब्रह्मणि ॥ महदु

त्पत्तिकारणमविद्यालक्षणवीर्यम

स्य ॥ वृद्धभेदे । वाराहीसन्दे ॥

वि० महाप्रभावे । पतिशयवष्टयुक्ते ॥

महावीर्या । स्त्री० सञ्जायाम् । सूर्य

पत्न्याम् । वनशार्पास्याम् । महा

शतावर्याम् ॥

महावृष्टः । पुं० शूरीहमे ॥

महावृष्टी । स्त्री० पाताक्याम् ॥

महावेगः । वि० अभिकवेगपति ॥

महाव्याधिः । पुं० कुहादिमहारोगे ॥

महाव्रतम्

महाव्रतम् । न० दुष्टवृत्ते ॥

महाव्रतम् । न० द्वादशवार्षिकव्रते ॥

यथा । तेन वधकालादूर्ध्वं विशेष्य

ऽधिकशतखयापदवद्विष्टं तावत्प

रिमाणमहाव्रतानुरूपार्धेन वीदात

न्याः शरत्कालिकदुर्गापूजने । य-

था । महाव्रतं महापुण्यं महासाधौ

रनुष्ठितम् । कर्तव्यं सुरराजैन्द्रदे

वीभक्तिं समन्वितैः ॥ अरुणोदय

कालिकामावसाने ॥ अस्ति च योग

शास्त्रे ऽप्यविशेषः । सद्यथा । अष्टिं

सासत्तासौ व्रतद्वयार्थं परिचयय

माः ॥ ३० ॥ एते जातिदेशकाल

समयाऽनपेक्षिताः सावर्भौमान

सामतम् ॥ ३१ ॥ धिचांश्च साद्याः

संशयमापन्नास्तएव कालान्तरगवच्छे

देन दृढभूमयोरमहाव्रतशब्दाध्याः

तु अष्टिं साक्षात्पश्चिन्नायथा ॥ नृग

धीर्नृगातिरिक्तान् नृनिष्यामीति

॥ सैयकालावच्छिन्नायथा ॥ नचतु

र्हं ध्यानं पुण्ये ऽह्नोति सैयप्रयोजन

विशेषरूपसमयावच्छिन्नायथा ॥ अ-

भियस्य देवनाक्षणं प्रयोजनव्यतिरे

कीदमहनिष्यामीति ॥ शुक्विनागह

निष्यामीति च । एवं विवाहादिप्र

योजनव्यतिरेकेषामुक्तं भवद्विद्या

भीति । एवमापत्कालव्यतिरेकेषु

शुद्धयाद्व्यतिरिक्तः स्तैयं न करि

ष्यामीति । एवमनुत्पाजव्यतिरिक्त

महाशौचिर :

महाशय्या । स्त्री० राजतल्पे । हृष्ट-
 ख्यायाम् ॥
 महाशरः । पुं० स्थूलशरे ॥
 महाशब्दः । पुं० चिद्वटमल्पे ॥
 महाशाकः । पुं० शाकवृक्षे ॥
 महाशाखा । स्त्री० नागवक्षाथाम् ॥
 महाशालः । पुं० महाशुखे । विस्ती-
 र्णाभिः शाखाभिर्युक्ते । सम्पन्ने ॥
 महतीविस्तीर्णाशाला० ग्रहंयस्यसः ॥
 महाशालिः । पुं० स्थूलशालौ ।
 सुगन्धिके ॥ महान्श्रेष्ठः शालिः ॥
 महाशिवः । पुं० महादेवे ॥
 महाशौता । स्त्री० शतमूल्याम् ॥
 महाशुक्तिः । पुं० सुक्तामातरि ॥
 महाशुक्ला । स्त्री० सरस्वत्याम् ॥ वि-
 पतिशुक्लवर्णयुगे ॥
 महाशुभ । पि० पतिशुभवर्णयु-
 क्ते । न० रजते ॥
 महाशुद्रः । पुं० भाभीरे ॥
 महाशुद्रा । स्त्री० महत्त्वाशुद्रायाम् ॥
 महतीशुद्रेतिविशेषः ॥
 महाशुद्धी । स्त्री० भाभीर्याम् ॥ महा-
 शुद्धसङ्गो० जातीयया । पुं० योगा-
 दिति० जातिरितिशाब्दीम् ॥
 महाशौण्डो । स्त्री० श्रेष्ठकनिष्ठीड-
 क्षे ॥
 महाशोचिर । पुं० इतरोगविशेषे ॥
 इन्ताश्लनिषेष्टं श्वस्तालुषाप्यवदी-
 र्वते । इन्तामासानिषद्यतेमुत्सप-

महाष्टमी

तुदते ॥ यस्मिन्सखर्षञ्चोव्याधिर्म-
 हाशौचिरसंज्ञितः ॥
 महाश्वानानम् । न० श्वानन्दरगे । का-
 श्याम् ॥ महात्पपिचभूतानिप्रलये
 समुपस्थिते । शरतेऽचशयामूत्वाश्व-
 शानन्तुततोभवेत् ॥ वारापसीति
 विख्यातारुद्रावासइतिविजः । म-
 हाश्वशानमिच्छे वंप्रीक्तमानन्दका-
 ननम् ॥
 महाश्यामा । स्त्री० शिंशपाहृत्ते ॥
 श्यामल्याम् ॥
 महाधमः । पुं० तीर्थविशेषे ॥
 महाधमवः । पुं० बुधभेदे । शक्य-
 सुनौ ॥
 महाधापिका । स्त्री० कदम्बपुष्पा-
 न् महासुडाम् ॥
 महाधोः । स्त्री० बुधप्रत्यग्ररे । ता-
 रायाम् ॥
 महाधोत्रियः । पुं० मरुत्सतिश्रुता
 ऽश्वनवत्तसम्पन्ने ॥ महांघासीधो-
 वियसः ॥
 महाध्वेता । स्त्री० शुक्लभृङ्गाप्राण्डे ।
 उद्यमन्धिकायाम् ॥ कृष्णभूमिः
 प्राण्डे ॥ सरस्वत्याम् ॥ श्वेताम-
 राजितायाम् ॥ सितायाम् ॥ मधुजा-
 याम् ॥ श्वेत्तखिचिरीनुवे ॥ दुर्गायाम् ॥
 महतीचासौश्वेताय ॥
 महापट्टी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 महाष्टमी । स्त्री० पाश्र्विनशुक्लाष्टव्याम्

सहासमहा

महासिंहः

शरत्कालीश्रवायातुसैवप्रोक्ताम
 हाष्टमो । महारात्रिरितिख्यातातस्या
 मम्बांगञ्जित्मुधीः ॥ अष्टस्यांरुधिरै
 मांसैर्महासांसेः सुगंधिभिः । पू
 जयेद्दृज्जातीयैर्वलिभिर्भोजनैः शि
 वाम् । सिन्दूरैः पट्टवासोभिर्नाना
 विधयिलेपनैः । पुष्पैरनेकजातीयैः
 फलैर्वहुविधैरपि ॥ उपवासंमहाष्टस्यां
 पुत्रवान्नसमाचरेत् । यवातथैवपूता
 त्माव्रतीदेषींप्रपूजयेत् ॥ पूजयि
 त्त्वामहाष्टस्यांनवस्यांवलिभिस्तथा
 । विसर्जयेद्दशम्यान्तुत्रयत्तांबरी
 त्तुषैः तत्रार्चरात्रपूजा यथा ।
 कन्याघंस्त्रीरवाविये शुक्लाष्टस्यांप्रपू
 जयेत् । सोपवासोनिर्घाहेतुमहा
 विभवविश्वरैः ॥ पूजांसमारभे
 हे व्यानक्षत्रं बाराण्ये पिदा । पशुघा
 तयकत्तं व्योमवलापवधस्यै तिदे
 वीपुराण्ये दारुणपदेनपुर्वापाठोच्यत
 प्रतिरचुनग्दनः ॥ महाष्टस्युपंवा
 सोपारणन्तु । अष्टस्यांसमुपोष्यैश्च
 नवस्यामपरं ऽ अहनि । सत्यमांसो
 पशारेणदद्यान्नैवेद्यमुत्तमम् ॥ ते
 नैवविधिनान्प्रतुख्यं भुञ्जीतनान्य
 धेति ॥

महासन्नः । पुं० कुवेरैः । चि० अति-
 निकटैः ।

महासमहा । स्त्री० उद्भवलायाम् ।
 खिरष्टिव्याम् । घलायाम् । कगदि

या० कंधी० खरैटौ० दू० भा० ॥

महासर्पः । पुं० असनवृद्धे ॥ प-
 नसे ।

महासहः । पुं० कुलकवृद्धे ॥ चि०
 अतिचमे ॥

महासहा । स्त्री० मापमर्द्याम् । अन्ना
 मी । कठसरैर्व्या० दू० भा० ॥ मह
 तीचासौसहाच । सन्महदितिसमा
 सः । आन्महतद्रव्यात्त्वम् ॥

महासन्तापनम् । न० व्रतविशेषे ॥
 अथवाप्तवल्कलः । कुयोदकसुगो
 धोरदधिभूवशकृत्तृप्तम् । ज
 ग्ध्वापरैर्हृद्युपवसेत्कृच्छंसात्त
 पनंचरन् ॥ दृष्टसाध्यसान्तपनसु
 क्ताह । पूयन्सान्तपनद्रव्यैः षड
 हः सोपवासकः । सप्तार्हेनैवकृ
 ष्ट्रीयं महासात्तपनं व्युत्तम् ॥ स-
 हासान्तपनं धेनु पट्टफदानसम
 न् ।

महासारः । पुं० दुष्कहिरैः । चि०
 युशियुद्धे ॥

महासाहसम् । न० अतिबलात्कारकृत
 श्रावैः । अतिभयदृष्टे ॥

महासाहसिकः । चि० अतिसाहस्यु
 ह्ये ॥ प्रसङ्गामहारिणि । महासा-
 सौसाहसिकाद्य ॥

महासिंहः । पुं० शरभे । पर्वताश्रये ॥
 देव्याः सिंहे ॥ यथा । तीष्णादंष्ट्रः
 करालाद्यः श्टामोभितकन्वरः ।

महाशिव :

घतुरङ्गत्रिवर्धनस्त्रीमहासिंहः प्र-
कौर्त्तितइति ॥

महासुखः । पुं० बुद्धि ॥ न० स्त्रीडा
रत्न ॥ प्रचुरसुखे ॥ वि० तदति ॥

महासुगन्धा । स्त्री० गन्धनाकुल्याम् ॥
वि० अतिसुगन्धयुक्ते ॥

महासूक्ष्मा । स्त्री० बालुकायाम् ॥

वि० अतिशयसूक्ष्मे ॥

महासेनः । पुं० धार्त्तिकेये ॥ महासैन्य
पत्नी ॥ भौषमेदे ॥ महतीसेनाऽस्य ॥

महास्कन्धः । पुं० शरभे ॥ वि० उच्य-
त्स्कन्धयुक्ते ॥

महास्कन्धा । स्त्री० अम्बुप्लवे ॥

महास्कन्धी । पुं० शरभे ॥

महास्यली । स्त्री० पुष्टिव्याम् ॥ श्रेष्ठ
स्यामि ॥

महास्रावुः । पुं० कण्डरायाम् ॥

महास्रव्ही । पुं० शिवे ॥

महासहनः । पुं० धाद्यप्रभेदे । महत्तु-
र्ये ॥ विश्वी ॥ महान्कर्मिष्ठः ॥

सहनः नादोऽस्य । यदा । महान्
सहनः श्रुतिशक्त्योनादोऽस्य ॥ सग्न
ददितिसमाप्ते ॥ धात्वम् ॥ उच्यते

॥ वि० तदति ॥

महाहनुः । पुं० शिवे ॥ हनुमति ॥

वि० उच्यते ॥

महाशक्तिः । न० गीयते ॥ ब्रह्मणि ॥

महच्चतुर्विधं ब्रह्मात्मनि सर्वत्रग-
त्तदात्मतया ह्युत्तमैतन्नशाश्विः ॥

महिरः

। यदामहाशिवीधिषाज्यपुरोडा-
शप्रशुसीमादिरूपाश्च ॥ इन्द्रादि-
देवतारूपस्वयजमानरूपस्वविति म-
हाश्विः ॥

महाहासः । पुं० अट्टहासे ॥

महाहिगन्धा । स्त्री० गन्धनाकुल्याम् ॥

महाहस्ता । स्त्री० कपिकण्ठ्याम् ॥

शुश्रुमिन्व्याम् ॥ वि० अतिशयै ॥

महिः । ध० महिमनि ॥

महिः । स्त्री० भूमौ ॥ मह्यते । मह-

पूजायाम् । सुरादिरदन्तः । व्यं-
त्तादर्थः ॥

महिषा । स्त्री० हित्ने ॥ मह्यते । मह-

० । कुन्निशिपुसंप्रयोः ॥

महितः । वि० पूजिते ॥ मह्यते ॥

॥ मह० । मतिबुद्धिपूजायैभ्यश्चे-
तिक्त् ॥

महिनम् । न० राज्ये ॥ वि० पूजनीये

॥ मह्यते । मह० । महिरिनप्येति
पक्षेऽनन् ॥

महिमा । पुं० शिवैश्वर्ये ॥ ऐश्वर्याति

शब्दे । भूतिप्रभेदे ॥ महान्भवति ॥

येनसमस्तब्रह्माण्डं पिनसमवैति ॥

विभूतिविस्तारे ॥ धात्मनः एतं

निमित्तं दृष्टिचयरादित्ये ॥ महतो

भावः । पृथादिन्वादिमनिच् ॥

उत्कर्षे ॥

महिमभट् । वि० ऐश्वर्यवति ॥

महिरः । पुं० शीघ्रं । महिरे । सूर्ये ॥

महिषध्वजः

इतिविष्णुशेषः ॥

महिला । स्त्री० फलिन्याम् । गुन्द्राया
म् । प्रियह्वी ॥ त्रियाम् । योपिति ॥
रेणुयानामगन्धद्रव्ये ॥ मदमत्ता
याम्योषायान् ॥ महति० महती
वा । मह० । सलिकलीति० पूष
च् । टाप् ॥

महिलाक्षया । स्त्री० श्यामायाम् ।
प्रियह्वी ॥ महिलायाभाक्षयोय
स्याः ॥

महिषः । पुं० लुलाये । फास्त्रे ।
यमशाहने । भैंसा० इ० भा० ॥
महिषस्त्रामिषंस्त्राटुस्त्रिभीषांवार
नाश्रनम् । निद्राशुक्रवल्गुस्तन्यतनु
दाढ्यंवारं गुरु ॥ वध्यश्चष्टिषिण्
भूषंवात्पितास्त्रनाशनम् ॥ महति
० महतीवा । मह० । अविमद्यो
ष्टिपच् । यदासं हतेमहिषतौष्टिपच्
। आगमशासनस्यानिस्त्वत्वाद्गुम्
॥ अर्धध्वजविशेषे ॥ असुराधिप
विशेषे । महिषासुरे ॥ शत्रुधारि
षिर्ज्ञेयत्वात्विशेषे ॥ पुरातनं
धिययासीत्सगरेणास्त्रवेदाद्यनधि
कारोविशान्यत्वं धर्मनाशसङ्गतः ॥

महिषजन्तुः । पुं० महाजन्तुविशेषे ।
- शुभाली ॥

महिषज्ञी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

महिषध्वजः । पुं० यमे ॥ अर्धविशेषे
॥ महिषोध्वजं यम्यसः ॥

महिषीदुग्धम्

महिषमर्द्दिनी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
महिषवती । स्त्री० घताविशेषे । स्त्री
व्यायाम् ॥

महिषवाहनः । पुं० यमे ॥

महिषाघः । पुं०)

महिषाघः । पुं०) गुग्गुली । अद्वा
क्षनसमप्रभे ॥

महिषाक्षादि । न० महिषाक्षादिपक्षा
नांगणे ॥ यथा । महिषाघस्तथा
राजं निर्यासः सर्गकस्यच । कृष्णा
गुरुः कादम्बचमहिषाक्षादिपक्षकम् ॥
महिषासुरः । पुं० महासुरविशेषे ।
रन्नासुरात्मके ॥

महिषासुरसम्भवः । पुं० भूमिलगुग्गुली ॥

महिषासुरहन्त्री । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

महिषी । स्त्री० कृताभिषेकावांराज्ञः
पत्न्याम् । महती । मह० । अविम
द्योष्टिपच् । टित्वान्डीम् ॥ औष
धीर्भेदे ॥ सैरिभ्याम् । मन्दगमना
याम् । महाक्षीरायाम् । भैंस०
इ० भा० ॥

महिषीगोष्ठम् । न० महिषीशताया
म् । भैंसवाडा० इ० भा० ॥ महि
षीशाखानम् । गीष्टच् ॥

महिषीदुग्धम् । न० महिषीक्षीरे ।
सैरिभ्याः स्तम्भे ॥ महिषं सधुरं
गव्यात्क्षिग्धं शुक्लकरं गुरु । निद्रा
करमभिव्यन्दिषु भाषिवापर रिम
म् ॥

महिदुर्गम्

महिधीप्रिया । स्त्री० । दृग्विशेषे । शूल्या
म् । शूलपत्न्याम् । जलाशयायाम् ॥
महिषान् । पुं० । दैवविशेषे ॥ महि
षाः सत्त्वस्मिन् । महिषाश्चेति
वक्ष्यन्वमिति० ॥ ७५२ ॥

मही । स्त्री० । भूमौ । पृथिव्याम् ॥
मञ्जते । मह० । चुरादावदन्तः ।
श्वन्तादृषद् । कृदिकारादिति
स्त्रीप् ॥ यद्वा । महीयते । महीङ्
पूशायाम् । ऋगुद्वादिद्यगन्तः ।
क्लिप् । चेतिक्लिप् । अतोपयलोपी
। कृदिकारादितिस्त्रीप् । तद्भावे
विसर्गइत्यप्याहुः । मालवदेशवि
हारिस्थानदाम् ॥ महीजलशुसु
खादुक्त्वापिषापरं सुह । गवि ॥
हिलसोधिनायाम् ॥ वषट् । सप्त
श्वक्पाप्रभेदे । यथा । ऋषुर्गुः ।
। महीसूता । यथा । हरीऽस्तुमे ।
मनोमुदे ॥

महीचिह्नम् । पुं० । नृपे । राजनि ॥
मही० । चयते० । ईष्टे । चिनिवास
गस्थीः । मञ्जाचयतिवा । चिघ
यैऽवयवयोः । क्लिप् । तुक् ॥
महीजः । पुं० । भूमि । मङ्गलवर्धे ॥
न० । चार्द्रके ॥ चि० । भूमिषायी ॥
महिदुर्गम् । न० । मृदापापायं । नेष्टके
नवाविस्ताराहुं । गुण्योऽप्राथम्यपादम
हसाद्युच्छिनीनयुदायं । नुपरिभ्रमणयो
स्तेनसौवर्षगवाघादियुक्ती नगाकारे

महेन्द्रः

एवेष्टितैराज्ञांवासस्थाने ॥
महीधरः । पुं० । विष्णौ । महीगिरि
रूपेणधत्ते । धरति । धृञ्० ।
मञ्जाधरः ॥ षष् ॥
महीध्रः । पुं० । शिखरिणि । पर्वते ॥
महीधरतिधारयतिवा । धृञ्० ।
मूलविभुजादिच्चात्कः ॥
महीपालः । पुं० । राजनि । महीपाल
यति । पाल० । कर्मव्यण् ।
महीप्राचीरम् । न० । समुद्रे ॥
महीभृत् । पुं० । पर्वते । नृपे ॥
महीमयः । चि० । सृष्टिकानिमते ॥
मञ्जाधिकारे ॥
महीयान् । चि० । महत्तरे ॥
महीरुपः । पुं० । शान्तिनि । पादपे । वृजे
॥ शाकहृत्ते । मञ्जारीश्चति । रुषधीज
जनानिप्रादुर्गावि । प्रमुपधेतिक्कः ॥
महीलता । स्त्री० । किञ्चुतुके । केषु
पा० । धृतिख्याते ॥ द्वागत्त्वदीर्घत्वा
भ्यांमञ्जावतेश्च ॥
महीमुतः । पुं० । महत्त्ववर्धे । जोरि
ताह्वे ॥ मञ्जाः सुतः ॥
महीश्वः । चि० । मङ्गागये । मङ्गाभि
लाये ॥ मङ्गीपृच्छाऽस्य ॥
महेन्द्रः । पुं० । कृत्तिहृद्विश्वेकुलपर्व
तविशेषे ॥ सिद्धपीठोद्यमद्रिः ।
यथा । मङ्गाशकीमहेन्द्रे चपार्वती
चमङ्गाशकीति ॥ चिसामाष्टपि
बुग्याद्यामहेन्द्रप्रभयाः स्मृताः ॥

महेला

इन्द्रे । महांद्यांसी • इन्द्रसमहान्वा
अयमभूद्योतुचमवधीदितियुते ।

इश्वरे । विष्णौ ॥

महेन्द्रकदली । स्त्री • कदलीप्रभेदे ।

महेन्द्रतनया । स्त्री • सरिद्वारं ॥

महेन्द्रनगरी । स्त्री • चमरावध्याम् ॥

महेन्द्रपर्वतः । पुं • तीर्थविधिषु ॥

महेन्द्रमदभित् । पुं • श्रौहाणं ॥

महेन्द्रवाद्यणी । स्त्री • लताविधिषु ।

चित्रवल्ख्याम् । महांफलायाम् ।

वह्नीमाकाङ् । इ • गौ • दे • भा • ॥

महेन्द्राणी । स्त्री • इन्द्रयोषिति ।

पुलोमजायाम् ॥ महेन्द्रस्योषी ।

महतीचासाविन्द्राणीर्चेतिवा ।

महेन्द्रियम् । वि • माहेन्द्रे • महेन्द्री

देवताश्च । महेन्द्रादृघाणीर्चेतिघः ।

महेन्द्रीयम् । वि • माहेन्द्रे • इविरा

दौ ॥ महेन्द्रीदेवताश्च । महेन्द्रा

दृघाणीर्चेतिघकाराश्च ॥

महेरणा । स्त्री • कुन्दकव्याम् । शङ्ख

कीर्तने । महदीरणमस्याः ॥ मह

मुत्सवमीरयतिवा । ईर • स्तुः ॥

महेला । स्त्री • महिलायाम् ॥ यामा

याम् ॥ महस्यउत्सवस्य • प्रला

भूमिः । यहा । महति • महतिवा

। मलिकलीतीक्ष्ण । पूषोदरादिः

। मायाः । इलालीढाया । परमहे

नारतोप्यमारदारिद्र्यइतिदमयन्ती

काव्यम् ॥

महोद्यः

महेलिषा । स्त्री • महिलायाम् ॥ स्वा
येकन् ॥

महेशः । पुं • शिवे । महेशान्नापरी
देवः ॥

महेशबंधुः । पुं • श्रीफलवृक्षे । विखे
। महेशस्यवन्धुरिव ॥

महेशिता । वि • परमेश्वरे । परदेव

तायाम् ॥ महांद्यासावीशिताश्च ।

सम्प्रहदितिसमासः ॥

महेश्वरः । पुं • शिवे । महादेवे । म-

हेश्वरस्यत्यम्बकपचनापरश्वतिरघुः

॥ विश्वस्थानाक्षसर्व्वं धामंशतामो

श्वरः स्वयम् । महेश्वरश्चतेगोसंघ

वदन्तिमनीषिणः ॥ महांद्यासावी

श्वरश्च । सम्प्रहदितिसमासः ॥

वि • अभीश्वरे ॥

महेश्वरी । स्त्री • महेश्वरपत्न्याम् ।

भगवध्याम्यरदेवतायाम् । अथरा

जितायाम् । पित्तलप्रभेदे । कपि

शायाम् । ब्रह्मरीच्याम् । राजरी

ध्याम् । महतीचासावीश्वरीश्च ।

महेश्वसः । पुं • इरी । शिवे । महा

श्वितवद्रज्वासद्रुपर्धे पोयस्यसः ।

वि • वरामधानुष्के ।

महेश्वडः । पुं • श्वलेखडि ॥

महेला । स्त्री • शूलैलायाम् ॥

महोद्यः । पुं • उद्युयं । उद्यमे ।

महांद्यासायुधाश्च । अथतुरेति

साधुः ॥

मा

दयीषप्रमाथे गडह्लागानाविधासु
ता ॥

महौका : । नि० वीर्यवति । महानु
भावे । महत्प्रोजोयस्येतिविश-
हः ॥

महौषधम् । न० शृणुग्राम् ॥ विपाया
म् । अतिविपायाम् । अतीस० इ०
भा० ॥ कशुने ॥ भूम्यादुल्ये ॥ वा
राहीकन्दे ॥ वत्सनाभे ॥ पिप्प-
ल्याम् ॥ मुरायाम् ॥ महौषधय-
ञ्जीवानांष्टुः खविस्मारकमहत् ।
आनन्दजनकयशतट्टायातखलश
थम् ॥ महश्चतत्तथौषधम् ॥

महौषधिः । स्त्री० दूर्यायाम् ॥ लज्जा
लुचुषे ॥

महौषधिगणः । पुं० पृथ्विपर्णादिपु
॥ यथा । पृथ्विपर्णाश्रवासलताम्बरा
जगतादरी । गुरुधीसहदेवापमहौ
षधिगणः स्मृतः ॥

महौषधी । स्त्री० चिह्नमोषिकायाम् ॥
ज्ञेतकष्टकार्याम् ॥ यादुशायाम् ॥
अतिविपायाम् ॥

महौषधकम् । न० महाद्यामीयद्रव्य
विशेषे ॥ यथा । सहदेवीतथाव्या
धोयशापातिवलातथा । गह्रपुष्पो
तथासिद्धोषधनीपसुवर्चला । महौ
षधकप्रोक्तमशानाविनिबोधयेत् ॥

मा । अ० धारणे । विकल्पे ॥

मा । स्त्री० लक्ष्म्याम् । पद्माकयायाम्

मांसम्

॥ विद्यायाम् । माने ॥ मातरि ॥
मानम् । माधातीः सम्पदादि
त्वात्क्षिप् ॥

मांसम् । न० पिणिते । तरसे । पल
खे । आमिषे । अस्त्रे । रत्नसधा
तौ । मांस० इ० भा० ॥ मांसवा
तहरंमवेष्टं शयंलपुष्टकत् । प्री
थनंगुरुद्वयस्रमधुरंरसपाकयोः ॥
मांसवर्गीधिधात्रे योजाङ्गलाऽनूपभे
दतः । तत्रसद्योहतादिमांसेषुत्रिंशे
षडङ्गः सधीच्यते । यथा । सद्यो
हतस्रमांसंश्चाद्व्याधिधातियवान्
तम् । ययस्यंष्टं शयंसात्स्यमन्यथा
तद्विबर्जयेत् ॥ खयंमृतस्रपावत्य
मतीसारकरंगुरु ॥ हवीनांदोषलं
मांसं बालानांवलदंलघु । त्रिदोष
हृदव्यालघुष्टं शष्वांशूलकरंगुरु ॥
पिपासुहृदस्रतस्यैतन् सृष्ट्युदीपरु
चाकरम् ॥ क्षिन्नमुत्तेदलनकंक्षयं
यातप्रक्षोपनम् ॥ तोयपूर्वागिरा
शालंश्रुतमसुषिदोषकत् ॥ विशुद्धे
पुपुमान्येष्टः श्वीचतुष्पदवातिपु
। परार्हंलघुपुंसांस्वात्स्त्रीषांपूर्वा
र्षमादिश्रेत् ॥ देहमध्यंगुक्रमावः
सर्वेषांप्राणिनांस्मृतम् । महोत्
थे पाहिहृद्गानांतदेषलघुमृच्छते ॥
गुरुष्वंछानिसर्षेषांगुर्वावीयाचप
धिषाम् । हरम्कन्यांहरंमृदांमाषो
पादोक्तिकाया । पृष्ठत्वगथहाद

मांसम्

साधिगुरुषोऽयद्योत्तरम् ॥ लघुवा
 तहरं मांसं खगानां भान्यचारिणा
 म् । मत्स्वाश्रिणां पिशकरं वातघ्नं
 गुरुक्षीत्तितम् ॥ फलाश्रिणां श्लेष्म
 हरं लघुगुरुसुदीरितम् । हृष्यं
 गुरुनातघ्नं लेपामेवफलाश्रिणाम् ॥
 तुल्यनातिघ्नं लघुदेहामहादेहेषु पूजि
 ताः । अल्पदेहेषु गुरुस्य लेपये वस्य
 कदेहिनः ॥ चेष्टादत्तां परं मांसं
 श्रुत्वा रुच्यं लघुस्य तम् ॥ शिष्टतादि
 श्रुत्वा ये च दूरावासप्रचारकाः । ते
 चाभिष्यन्दिगः सर्वे विपरीतम
 तोन्यया ॥ जलानूपचराः सर्वे त
 वास्यलचराश्चै । गुरुभुक्त्या गुरुत
 रंतेषां मांसमुदीरितम् ॥ धान्योत्प
 त्तिप्रचाराणां लघुस्वाप्रघुपक्षिणा
 म् ॥ याम्यं मांसं वनजमवधानूपजं
 वादिलोत्पन्नं तं पीतं हरितमकण्यं
 पाचितं सूमकारैः । तज्यं शुल्यं
 सरसमधुरं स्त्रीदितं वदितं वायस्य
 प्रायोयदभिरुचितं स्यूयते तेन तत्रि
 ष्यपिष । मांसस्तु धिविधं स्त्रीयं सुदु
 र्बलं दानिर्बनम् ॥ पारायताजघट
 कशशशुकरटिडिभाः । सुद्रमन्
 सादिष्ठाः सर्वे मांसं पुस्तुलाः
 स्युताः सुमारोदितवाद्यासमन्
 खाः शङ्खशिवराः । एते कठि
 नमांसाः शुः पक्षिषो जघचारि
 षः ॥ गजकुम्भीरुषुग्नाद्याः सग

मांसम्

व्यावर्करादयः । गोभागोऽत्रानुजा
 याद्याः घ्नमांसाः प्रकीर्त्ताः एकप
 यवं मांसानि विरुद्धं च परस्परम् ॥
 वैद्यशास्त्रोक्तविधिना मांसस्योक्तागु
 षापूमे । मनूक्तविधिनावर्त्ये विधिं
 भक्षयषर्जने । प्रोक्षितं भक्षयेन्मांसं
 ब्राह्मणानासु काम्यया । यथाविधि
 नियुक्तस्तु प्राणानामेव चाख्ये ॥ प्रा
 णस्यान्नमिदं सर्वं प्रजापतिरकल्पयत् ।
 स्यादरंजमश्चैव सर्वं प्राणस्य भोजन
 म् ॥ शराणामन्नमशरादंष्ट्रिणाम
 प्यदंष्ट्रिणः । अहस्ताससस्तानां
 शूराणां चैव भीरवः ॥ नात्तादुष्य
 च्यदन्ताद्यान् प्राणिनोऽहन्त्यहन्ति
 । धाचैव चष्टाद्याद्याप्राणिनोऽत्ता
 रणश्च ॥ यज्ञायजग्धिमांसस्योत्थे
 पदेभो विधिः स्मृतः । अथोन्यथा
 प्रवृत्तिस्तुराचसो विधिरुच्यते ॥ स्त्री
 स्वास्ययं वाप्युत्पाद्यपरोपकृतमेव वा
 देवान्पितृणां च धित्वांश्चादं मांसं न
 दुष्यति ॥ नाद्याद्विधिना मांसं वि
 धिन्नोऽनापदिद्विषः । अग्राह्यवि
 धिना मांसं संप्रेष्यते रद्यतेऽवगः ॥
 नराहश्रमवर्त्ये नोऽहन्त्यहन्तुर्धनाधिनिः
 । याहशंभवति प्रवृत्तयामांसानि
 ष्यादतः । नियुक्तस्य पान्यायं यो
 मांसं नाप्तिमानयः । संप्रेष्यणशुतां
 याति सश्रवानेकविंशतिम् ॥ अस
 क्ततानूपशुन्मन्त्रैर्नाद्यादिप्रः क

मांसम्

दायन । मन्त्रे सुसंस्कृतानद्याश्वा
श्रुतंविधिमास्थिरा : । कुर्याद्दधुतुप
शुसहे कुर्यात्पिष्टपशुंतया । नखे
धतुवथाशतुं पशुमिच्छेत्फदाचन-
॥ यावन्तिपशुरोमायितापत्कृत्वीह
मारयम् । उद्यापशुघ्नः प्राप्नोति
प्रं च्छन्नानिजन्मनि ॥ यत्रार्थेन
शवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयन्नुवा ।
शत्रोऽस्यभूच्छैसर्वं स्यात्समाद्यज्ञे यथो
ऽपधः । शोषध्यः पशुयोऽप्यसि
रंशः पञ्चिणस्तथा । यत्रार्थेनिधनं
प्राप्ताः प्राप्नुवन्त्युच्छृतीः पुनः ॥
सधुपर्केचयज्ञे षपिहदैयतथासंश्रिया
अथैवपशुयोहिंसाज्जान्यथे स्यप्रपी
न्मनुः ॥ एध्वर्थेपुपशुनृंहिसन्वेद
तत्त्वार्थेवद्विजः । यात्मानस्यपशुस्यै
पनरायन्नु ससांगतिम् ॥ सृष्टेगुरा-
परख्येवानिवसद्भ्रातृमथान्द्विजः ।
नवेदविधितां हिंसांमापद्यपिसरा-
चरेत् ॥ यावेदविधितां हिंसानि
यतास्त्रिंशराचरे । अहिंसामिवतां
द्वियापेदादसोहिनिर्वभौ ॥ योऽहिं
सपानिभूतानिणिलस्यात्मसुखीच्छ
या । सजीवेष्वनृतये वपलपित्सु
खमेधते । शोवन्धननधक्तेषाम्प्रा
यिर्जानपिचोर्वति । ससर्वं सृष्टित
प्रोक्षुः सुखरावन्नामशुते । यथा
यदियत्शुक्रतेधृतिं धृतिायवष ।
सद्वाप्रोच्ययत्रैवयोहिमस्तिनकि-

मांसम्

क्षुन । नाहत्याप्राणिनां हिंसां मांस
मुत्पद्यतेष्वापित् । नचप्रायिवधः
स्वर्ग्यं सद्मान्नांसंविषय्यं सेत् ॥ स
समुत्पत्तिस्वमांसस्य वधधत्तौ चदेहि
नाम् । प्रसमीध्वनिपत्तं तसर्वमां
सस्य भषवात् ॥ नभक्षयतियोमां-
संविधिं हित्यापिशाचवत् । सतीकि
प्रियतांयातिव्याधिभिद्यनपीडादेः
चनुमन्ताविशसितानिष्टनात्त्रयवि
ज्ञयो । संस्कृताधीपशुचांचखाद-
वश्यं तिघातयाः । एमांसं परमां
सिनयोवर्धयतुमिच्छति । जनभ्यर्ष्यं
पितृनुदेवानृतातोन्वीनाख्यपुष्यक
त् ॥ यथैवपेशुमेधिनयोवर्धयतं स
माः । मांसानिपनखादेष्टस्योः
पुष्यफलंसमम् ॥ फलमूतायनेमं
धैर्मुन्यग्रानासुभोजनेः । नतस्-
फलमथाप्नोतियन्मांसपरिवर्जना-
त् ॥ ५४ ॥ मांसमद्ययितामुच्यते
मांसमिशादस्यहम् । एतन्मांसस्य-
मांसत्वं प्रवदन्तिमनीषिणः ॥ न-
मांसमद्ययेदोपीनमंथेणचमैधुने ।
प्रवृत्तरेषामभूतानानि वृत्तश्चुस्रश-
फला ॥ अपिच । शीमद्यानिर्वाणत
स्ये । मांसानुचिविधिं प्रोक्तं चशभूष
रूपे चरम् । यस्मात्तस्मात्समाधो
तंयिनकेनपिघातितम् ॥ तस्यवै-
यताप्रोच्यं भवेद्वनसंशयः । साध
कीप्यापजयतीदयेऽस्तुनिद्वैयते ॥ य

मांसरस :

दादात्मप्रिय द्रव्यं तत्तदिष्टाय कल्प
येत् ॥ यत्किदानपि धीदेवि विहि-
तः पुरुषः पशुः । स्त्रीपशुनं च ह्यग
व्यस्तपशां भवशासनात् ॥ सन्वये-
देवादिप्रीत्यर्थम् । गनजानि । म
नेर्दीर्घं चेतिसः ॥

- मांसः । पुं० कालि । कौटि ॥
मांसकारि । न० रत्ने । रुधिरि ॥
मांसच्छदा । स्त्री० मांसरोहिणीविशि
ये । मांश्याम् । सुलोभायाम् ॥
मांसजम् । न० मेदसि ॥
मांसतेजः । न० मेदसि ॥
मांसदहनः । पुं० प्रीषन्नश्चे ॥
मांसद्राघी । पुं० अन्धवेतसे
मांसपचनम् । न० मांसपाके ॥
मांसपेयी । स्त्री० गर्भस्थानवयविशिषि ॥
यथा । बुद्बुदः सप्तरात्रेण मांसपेयी
भवेत्ततः । हिसप्ताष्टात् भवेत्तुमेयी
रक्षमांसपिताहटा । धीजस्यै वा-
ङ्कुराः पिश्याः पशुविशतिराश-
यः ॥
मांसप्रलिङ्गः । पुं० प्रलीङ्गविशिषि ॥ प-
श्याप्रलिङ्गम् ॥
मांसफला । स्त्री० वासांश्याम् ॥
मांसभक्षः । वि० मांसभक्षयकर्त्त-
रि ।
मांसमाया । स्त्री० मापपश्याम् ॥
मांसरसः पुं० भोत० रसा० इति
स्थितेमांसशब्दधे । सिद्धमांसरसो

मांसशृङ्गाटकम्

रुच्यः श्रमश्र्वासद्ययापहः । प्रीष
नोपातपित्तघ्नः स्त्रीयानामल्परेत-
साम् ॥ विशिष्टभग्नसन्धीनां शृण-
नां शृणकाङ्क्षिणाम् । स्मृत्वाञ्छोष
लहीनानां ज्वरशीणघ्नतोरसाम् ॥
शस्त्रतेस्वरहीनानां इष्टयायुः श्रवणा
र्षिनाम् ॥

- मांसरोहिणी । स्त्री० सुगन्धिद्रव्यविशि
षे । चमिनिरुहायाम् । चर्मकपासा
म् । विकपायाम् । श्यान्मांसरो
हिणीशृण्वासरदीपश्यापहा ॥
मांसलम् । न० काव्यस्य गौडौरीत्यन्ता
गंतस्त्रीलोगुणश्याङ्गविशिषे ॥ यथा ।
शोषः समासभूयस्त्वं मांसलपदङ्
स्वरम् ॥ वि० चंसन्ने । यत्नयति ॥
स्यूते ॥ यथा । निस्त्रास्यबहुरेखाः
स्युर्निर्द्रव्यास्यिमुषैः कृपैः । मां
सलैश्चधनोपेताभवत्कै रधनेन्द्रैः
॥ मांसमस्यस्य । सिध्मादिष्वाहाप्
॥ पुं० माषे ॥
मांसलफला । स्त्री० हन्यापयाम् ॥
मांसविक्रयी । वि० यैतसिके । फौ-
टिके ॥ सक्कदपिमांसविक्रयकारि-
णि ॥ सद्यः पततिमांसिनलाघया
खययोग्य ॥
मांसव्यधः । वि० मांसखण्डने ॥ मां
सस्यव्यधनम् ॥ व्यधजपोरनुपस
गैः इत्त्वप् ॥
मांसशृङ्गाटकम् । न० मांसप्रकारवि

मांसम्

दावन । मन्त्रैस्तुसंस्कृतानद्याप्य
 श्वतंबिधिमास्त्रितः ॥ कुर्याद्घृतुप
 शुंसङ्गे कुर्यात्पिष्टमशुंतया । नत्वं
 घृतुष्टयाहन्तुं पशुमिच्छेत्फदापन-
 ॥ यावन्तिपशुरोमाश्चिताधत्कृत्वोश्च
 मारयम् । हयापशुश्चः प्राप्नोति
 प्रीत्यजन्मनिजन्मनि ॥ यज्ञार्थं प
 शवः सृष्टाः स्वयमेवस्वयम्भुवा ।
 यज्ञोऽस्यभूत्सर्वं स्यात्समाद्यज्ञे बधो
 ऽवधः ॥ शोषध्वः पशुवीर्यासि
 यंश्चः पक्षिणस्तया । यज्ञार्थं निधनं
 प्राप्ताः प्राप्नुयन्वृक्षृतीः पुगः ॥
 मधुपर्के च यज्ञे च पिष्टद्वैपतकर्मणि
 पशुवैषमयोहिंसाद्रान्यत्रैश्वर्ययी
 ग्यन्तुः ॥ एध्वर्षेपुपशुन्हिंसन्वेद
 तत्प्रायश्चित्तद्विजः । यातमानसपशुसै
 पगमयश्चुत्तमांगतिम् ॥ यज्ञेगुरा-
 परत्येवानिवसद्वात्सवान्दिवाः ।
 नवेद्विहितार्हिंसाभापद्यपिसमा-
 परेत् ॥ यावेद्विहितार्हिंसानि
 षतास्त्रिंशत्परैः । अरिंसामेवतां
 विदासेदावर्माहिनिर्वभौ ॥ योऽहिं
 सप्यानिभूतानिहिन्त्वात्मसुखेच्छ
 वा । सजीवं पश्यतद्ये वनक्षयित्मु
 च्छमेधये । योपश्वनपधकं भान्मा
 षिनांनपिदीर्षति । ससर्वं सृष्टि
 र्मिष्णुः सुप्तमत्वनामन्त्रये । यथा
 चतियत्पुनरुतेतिदध्नातियवच ।
 तदवाप्रोच्ययसं नयोहिगस्तिनहि-

मांसम्

श्चन । बाह्यत्वाप्राणिनां हिंसां मांस
 मुत्पद्यतेक्षपित् । नक्षत्रादिवधः
 स्वर्ग्यं सत्साम्नांसं विवर्जयेत् ॥ स
 समुत्पत्तिश्च मांसस्य पधयन्मौ च देहि
 याम् । प्रसमीच्यानिवर्त्ततसर्वमां
 सस्य भषणात् ॥ न भक्षयतियोमां-
 सं विधिं हित्वा पिशाचयत् । सजीवी
 प्रियतां याति श्वाधिभिश्च न पीडयेत्
 पनुमन्ता विशसितानिष्पन्ता कृत्वभि
 ष्ययी । संस्कृतां पशुं पशुं च खाद-
 ष्येति घातकाः ॥ स मांसं परमां
 सिनयोवर्षयतुमिच्छति । जगभ्रष्ट्यं
 पितृन् देवान् गततीन्वीनारयपुष्टक
 त् ॥ यथैवर्षेऽश्वमेधेन यो गते तशसं स
 माः । मांसानि पशुखादेष्टव्योः
 सुखकलंससम् ॥ ज्ञानमृत्पाशनेर्मे
 त्वैर्मुन्यद्रानासुभोजनैः । न तात्-
 फलमवाप्नोति यन्मांसमरिषण्णा-
 त् ॥ ५४ ॥ मांसमप्यहितामुच्यते
 मांसमिष्टादन्यहम् । एतन्मांसस्य
 मांससत्त्वं प्रवदन्ति मनोपिथः ॥ य-
 मांसमभक्षयेदो धीर्नमस्ये न भषमेधुने ।
 प्रहृष्टिरेवाभूतानां निवृत्तिस्तुमश-
 षत्पा ॥ अपिच । योमधानिर्वापरा
 न्ते । मांसशुचि विधिं प्रोक्तं प्रसभुच
 रये परम् । यज्ञात्सत्समात्समागो
 तं येन येन दिघातितम् ॥ तस्मात्सं-
 यत्ताप्रोच्ये भषेदयनसंभवः । साध
 द्दिष्ट्या गतवतो देवैश्चुनिदैवते ॥ य

मांसरसः

द्वादशप्रियं द्रव्यं सत्तद्विष्टासकल्प
येत् ॥ यत्किदान्विधीदेविविहि-
तः पुरुषः पशुः । स्त्रीपशुर्न च हन्त
व्यस्तद्वर्गभावशासनात् ॥ मन्यते-
देवादिप्रीत्यर्थम् । गनज्ञाने । म
नेर्दीर्घश्चेति सः ॥

मांसः । पुं० काले । कीर्ति ॥

मांसकारि । न० रत्ने । रुधिरं ॥

मांसच्छदा । स्त्री० मांसरोहिणीविशे-
षे । मांस्याम् । सुतोमायाम् ॥

मांसजम् । न० मेदसि ॥

मांसतेजः । न० मेदसि ।

मांसदहनः । पुं० प्रीष्टप्रश्ने ॥

मांसद्रावी । पुं० अस्त्रवेतसि

मांसपचनम् । न० मांसपाके ॥

मांसपेशी । स्त्री० गर्भस्थानव्यविशेषे ॥

यथा । बुद्बुदः सप्तरात्रेणमांसपेशी
भवेत्ततः । इसमाहात्म्ये त्वपेशी
रक्षमांसपितादटा ॥ धीजस्यैवा-
ङ्कुराः पेश्यः पशुविशतिराच-
रतः ॥

मांसप्रलेहः । पुं० प्रलेहविशेषे ॥ प-
श्याप्रलेहम् ॥

मांसफला । स्त्री० दात्तादिवाम् ॥

मांसभक्षः । वि० मांसभक्षकस्त-
रि ।

मांसमापा । स्त्री० मापपश्याम् ॥

मांसरसः । पुं० भोक्त० रसा० प्रुति
स्थानेमांसस्यजले ॥ सिधमांसरसी

मांसशृङ्गाटकम्

सद्यः श्रमश्वासक्षयापहः । प्रीण
नोवातपित्तघ्नः क्षीणानामल्परेत-
साम् ॥ विष्टिष्टमन्सस्त्रीनांशुषा-
नांशुषकाङ्क्षिणाम् । स्यूत्वोष्णोष-
लहीनानांज्वरक्षीणघ्नतोरसाम् ॥
शस्यतेस्वरहीनानांदृष्ट्यायुः श्रयथा
र्थिनाम् ॥

मांसरोहिणी । स्त्री० सुगन्धिद्रव्यविशे-
षे । अमिरुहायाम् । अमरकपाया
म् । विकपायाम् । स्यान्मांसरो-
हिणीतृष्यासरादोपषयापहः ॥

मांसलम् । न० काव्यस्यगौडीरीत्यन्त
गंतस्यौजोगुणस्याङ्गविशेषे ॥ यथा ।
शोथः समासभूयस्त्वं मांसलपदङ्
स्वरम् । वि० अंसले । यलपति ॥
स्यूते ॥ यथा । निस्त्रासवहुरेखाः
स्युर्निर्द्रव्याङ्घ्रिबुधैः कृषैः । मां-
स्योसधगोपेताभवक्त्रै रधनेन्द्रपाः
॥ मांसमस्त्यस्य । सिध्मादिष्वाङ्गम्
॥ पुं० माघे ॥

मांसलफला । स्त्री० हन्तायवाम् ॥

मांसविक्रयी । वि० यैतसिके । की-
टिके ॥ सक्तदपिमांसविक्रयकारि-
वि ॥ सद्यः पततिमांसिनलाद्यथा
लयणेनच ॥

मांसव्यधः । वि० मांसखण्डने ॥ मां-
सस्यव्यधनम् ॥ व्यधनपीरनुपस-
र्गे । इत्यम् ॥

मांसशृङ्गाटकम् । न० मांसप्रकारवि

भागधः

भागधी

माधीम् । अ० वक्ष्ये ॥
 याकोटः । पुं० सुकुटे श्रव्यास्थाने ॥
 माकोटे सुकुटे श्रवतीतिदेवीगीता ॥
 माधिकम् । न० मधुनि ॥ मादिका-
 मिः कृतम् । संज्ञायामित्यम् ॥
 तैलवर्णमधुनि ॥ मद्यिकाः पिद्रव
 र्णास्युः सङ्ख्योमधुमद्यिकाः । ता-
 मिः कृततैलवर्णमाधिकपरिष्की-
 र्त्तितम् ॥ मादिकमधुयुश्रेष्ठमेचाम
 यहरंलघु । कामलाशः घटाश्वास
 कासत्रयविनाशकम् ॥ धातुमादि
 षि । स्वर्णमादिके ॥ तापिष्ठी ।
 शीतमादिके ॥ मादिकं द्विविधं प्रो
 त्तहेमाहं तारमादिकम् । भिन्नव-
 र्णं विशेषस्वादसवीर्यादिकपृषक् ॥
 तारपादादिकेतारमादिकसुप्रशस्य
 स्त । देहिदेमाक्षकंशस्तं रोगहृद्वलपु-
 ष्टिदम् ॥

मादिकाजम् । न० सिक्विके ।
 मादिकधातुः । पुं० मादिके । स्वर्णं
 नादिके ॥
 मादिकफलः । पुं० मधुनादिकेर-
 क्षे ॥
 मादिकगर्करा । स्त्री० सिताखण्डे ।
 मादिकाश्रयम् । न० सिक्विके ।
 माधीकम् । न० मधुनि ॥
 माधीकशर्करा । स्त्री० सिताखण्डे ॥
 भागधः । पुं० वैश्यातः चित्रियावासु-
 त्यन्निवर्णसहरजातिविशेषे । भाट

पूतिस्थारी ॥ शुक्लवीरस्ये ॥ नरास-
 न्ननृपे ॥ फौकाटदेशात्तर्बन्तिदेश-
 विशिषे । मगधे ॥ पाणिखनके ॥
 थंशक्रमेणमहत्त्ववेदिनिराजायस्तु-
 तिकादिषि । मधुके । चन्दिनि ।
 सुतिपाठके । तस्तीत्यत्तिविष्णुपु-
 राणे यथा । ततोऽहद्विचयं हतं भ-
 मन्नुसो तदादिनाः । मध्यमाने च
 तथाभूतपृथुर्वैश्याः प्रतापवान् ॥ त
 स्ववैजातमात्रसायज्ञे पैतामहेशुभे-
 । सूतः सूच्यांसमुत्पन्नः सौख्ये ऽह
 निमहामते ॥ तस्मिन्नेव महायज्ञे ज
 म्ये प्राज्ञोऽवमागधः । प्रोक्तो तदा मु
 निवरैस्तु भौसूतमागधीः स्य
 तानेपनृपतिः पृथुर्वैश्याः प्रतापया
 न् ॥ सूच्यांसितः सूतिः । अभि
 पूतिः । अभिपूयतेकण्डातेसो-
 मोऽस्यामिति सूतिः सोमाभिपव-
 भूमिसत्त्वाम् । सौख्ये ऽहनि० तदि
 ज्ञेयदिने० पूत्वर्थः ॥ वंशपरंपरा
 शंसकीश्रयम् ॥ मगधतियाचते
 । मगधपरिवेष्टने कण्डादियं गताः
 । अय् । यश्चक्रे इति यलोपः ।
 प्रज्ञान्यम् ॥ भागधावंशशंसकाः
 । वंशोदीरणे नयेयाचन्ते० तीमाग
 धास्यर्थः ॥ द्वि० मगधोद्गमे ॥
 भागधादेवी । स्त्री० राधिकायाम् ॥
 भागधी । स्त्री० कथायाम् । पिप्परवा
 न् । यथ्याम् ॥ भाषाप्रभेदे ॥

भाष्यम्

उक्तं हि भरतसूत्रे । भिक्षुकर्षण
कराचसाशः पुरावासिचेठकादौ
नामागधीति । मगधे • देशे भवा ।
तत्र भवइत्थम् ॥

मागमा । स्त्री • कर्कस्यां ।

माघः । पुं • मासविशेषे । तपसि ।
भवजातस्य फलम् । यथा । विद्या
विनीतस्य कुलप्रधानसदासदाचारयु
तः प्रवीणः । योगानुरक्तो विषये पुसक्तो
माघे यमासं भववानिवेशः इति ॥
माघीपौषं मास्यस्मिन्पौषं मासो
त्थम् ॥ श्रीदत्तकसूनौ शिशुपाल
यथमहाकाव्यकर्त्तरि ॥ तस्य नामै
वख्याते महाकाव्ये ॥ यथा । पुष्ये
पुलातोनगरे पुकाशी नारीपुरम्भा
पुरुषे पुविष्णुः । नदीपुगङ्गानुप
तीपरामः काव्ये मुमाघः कवि
कालिदासः ॥ इत्थाधुनिकः क-
चित्

माघपती । स्त्री • पूर्वदिशि ॥

माघवनम् । वि • इन्द्रसम्बन्धिनि ॥

मघवतइदम् । अप् • ॥

माघो । स्त्री • तपोनासस्य पूर्वमायो
न् ॥ मघयायुक्तापौषं मासो ।

मघवे चैरप्य् । ततोऽपीम् ॥

माघानी । स्त्री • पूर्वदिशि ।

माघान् । न • शब्दपुष्ये ॥ माघे ना
पु । तपनाधुरितियत् ॥ माघे मघ
म् । दिगान्दिश्यादायत् ॥

भाष्यतः

माष् । अ • निषेधे । आशङ्कयाम् ॥
माङ्गलिकः । पुं • प्रणवे ॥ अथशब्दे ॥
प्रणवधायशब्दशब्दावेतौत्राप्रणवः पु
रा । कृष्णं भिक्षाविनिर्यातीतस्या
ष्माङ्गलिकायुमौ ॥ महलायक्तिय
माघे तूर्यादिवाद्ये । अर्गर्हिताभी
ष्टावर्त्सिद्धमङ्गलम् । महलंप्रयोच
नमस्य । प्रयोजनमितिठक् ॥ यथा
माङ्गलिकभाष्याय्य इति ॥

माङ्गल्यम् । न • महलायक्तियायान् ॥
मङ्गलायति ॥ यथा । माङ्ग
ध्यं पुविदाष्टपुकन्यासं वर्षे पुष्य ।
दशमासाः प्रणखन्ते चैत्रमौषधिय
लिंताः ॥ इति राजमासंशुद्धः ॥
महलस्यभावः । भावेप्यञ् ॥

माङ्गल्याणां । स्त्री • पायमाणायां क
तायां ॥

माघः । पुं • पथि ॥

माघतः । पुं • मन्दिचौरे ॥ रुषि ।
याहे ॥

माघिका । स्त्री • मघिकायान् ॥ अ
स्वठायाम् ॥ मीरुवा • इ • पथि
मदेनासिदायामौषधी ॥ माघिका
म्नारसे पाकेनपायाशीतनाद्यपुः
। पञ्जातीसारविशासकफकस्थाम
यापदा ॥

माघिम् । अ • ग्रीधे ॥
माघीपथन् । न • मुरपथं ।
माघतः । पुं • अथपथिनि ॥

माठि :

माञ्जिष्ठम् । न० लोहितवर्णं ॥ वि०
तद्रति ॥ मञ्जिष्ठयारक्षम् । देनर
क्षं रागादिच्युष् ॥

माटान्नक्षः । पुं० वृषविशेषे ॥

माठारः । पुं० चण्डांगोः पारि
पाञ्चिके । सूर्यानुगे ॥ व्यासे
विभ्रिः । मठन्वनेन । मठमदनिवा
सयोः । पुंसीतिचः । मठं राति
। रा० । षः । मठस्यापत्त्वम् । वि
दादित्वाद् ॥ यगादिन्त्वान्
माठ्यः ॥

माष्टः । पुं० वृषविशेषे । धूलवृषे
। वितानके । मद्यद्रुमे । माष्टवै नौ
• इ० कौक्ये प्रसिधे ॥

माष्टवः । पुं० वर्षं सहरजोतिविशेषे
यथा । शेटको वरकन्यायांजनया
भासयन् ३३३३ । माष्ट मशमाष्टवश्च
मष्टं कौक्यं कालन्दरं ॥

माष्टकः । पुं० माष्टिके ॥ मष्टुपादा
द्वन्शिल्पमस्य । मष्टुकाभक्तं राद-
पान्यतरणामिच्छन् ॥

माष्टुक्किः । पुं० माष्टुके ॥ मष्टुका-
पाद्वन्शिल्पमस्य मष्टुकाभक्तं रा-
दितिप्रथेठम् ॥

माठिः । स्त्री० पथमज्ञे ॥ पदगिरा-
याम् ॥ दैन्वप्रपाशने ॥ दिव्यविशि-
षे ॥ अर्चायान् ॥ महनमनयाया ।
मष्ट० । क्तिन् । टत्त्वष्टुत्त्वतोप-
दीर्घाः ॥

माणवीनम्

माठी । स्त्री० दन्तागिरायाम् ॥

माणकः । पुं० वृषविशेषे । स्थलप-
द्मे । वृष्ट्युदे । न० कन्दविशेषे ।
माणकचू० इ० गौ० दि० भा० ॥

माणवः । पुं० वायुके ॥ अपत्येकुत्सि
वेसूटे मनोरौत्सर्दिकः स्मृतः ।
नकारस्य चमूर्धन्यस्तेन सिद्धतिमाश
वः । मनोरयम् । तर्क्षं दमिच्छन् ।
ब्राह्मणमाश्ववेतिनिवातनाश्वम् ॥
पोडशमष्टिकदारे ॥

माणवक्षः । पुं० विंशतिसष्टिकाभि-
र्भिर्मितेहारविशेषे । पालके । पो-
डशवर्षं पर्यन्ताप्रयमवयस्के ॥ कुमु-
दपे ॥ माणवीवालः • सद्युष ।
द्वैप्रतिकृतावितिकम् ॥ यदा ।
अत्योनाश्वः ॥ अल्पप्रतिकः ॥
न० अनुष्टुप्प्रभेदे ॥ माषकगाना-
श्वपत्रम् ॥ यदा । अक्षकचूडं चप-
लेर्धत्सुखैः केचित्परम् । ध्यायस
खेस्ते रमुखं नन्दसुतं माषकम् ॥

माणवकलोठम् । न० अनुष्टुप्प्रभेदे
विशेषे । माणवके ॥ आदिगणं क-
र्षं धरं माणवमिदं हरावरम् । पद्मग-
राणे नक्षत्रं माणवकलोठमिदम् ।
यदा । कौक्यवधुं कौक्यधरं पद्मवनी-
योधकरम् । गाठतनीनाश्वकरं नो-
नितरामुष्णकरम् ॥

माणवीनम् । वि० माणवमन्वन्निनि
माणवायदिते ॥ माणवचरणाभ्यां-

भाषिष्य

खञ् ॥

भाषव्यम् । ष० भाषवहन्द् ॥ भाष-
यानांसमूहः । ब्राह्मणभाषववाड
वाद्यन् ॥ भाषवत्त्वे ॥ भाषवशक-
र्त्तभाषीषा । ब्राह्मणादिच्चात्प्य-
ञ् ॥

भाषिज्ञा । स्त्री० अष्टपलपरिमाणे ॥
भाषिक्याम् । ष० रत्नविशिषे । शीष
रत्ने । रत्नरत्नि । रविरत्नके । पद्म
रागे । क्षुरविन्दे । भाषिक० भाष
क० इतिभाषा । तस्यलक्षणं यथा
सिग्धं शुक्लाचंयुतं दीप्तं खच्छं सुर-
हृदं समाह्वम् । इतिचाच्यं भाषि-
क्यं बाल्याणं धारणात्कुर्वते । तस्य-
दोषावयवा । द्विष्टायमभविहितं वा
क्यं प्रमाकैरिलं भिन्नधूमश्च । विरुपं
रागविमलं लघुभाषिक्यं नधारयेदो
मान् ॥ तस्यचतुर्विधाजातिर्यथा ।
तद्गन्तं यदिमशारागमयतत्पीताति
रत्नां द्विधाजानीयात्कुर्वन्दिक्कंयद
हणं स्यादेयसौगन्धिकम् । तन्नीलं
यदिनीलगन्धिकमितिक्षेयं चतु-
र्धापु धैर्भाषिक्यं कपचर्पं ये प्यविक-
लं रागेण जात्यं लघुः ॥ विशिषोन्वच
युक्तिफल्यतरौद्रष्टव्यः ॥ भाषिक-
नेव । चतुर्वर्षादीनां सार्वे उपसृज्
स्यानमितिप्यञ् ॥

भाषिक्या । स्त्री० षोडशाम् । सुम-
न्याम् । गृहगोधायाम् । पञ्चम्या

मातरिज्ञा

म् ॥

भाषिमन्थम् । न० सैम्भवलषणे ॥ म
दिमन्थाश्चै पर्वतभवम् । तत्रभव
इ० षञ् ॥

मासडलिका । पुं० यामस्यराप्ति ॥
मसडलपूव । षञ् शुक्लादिभ्यश्च ॥

मासडूक्चम् । न० उपनिषद्विशिषे ॥
मातङ्गः । पुं० श्वपचे । गजे । इक्षिनि ॥

अर्द्धदुपासकाविशिषे ॥ मतङ्गस्यायं-
म् । तस्योदमिष्यन् ॥ मतङ्गस्याप-
च्यम् । शिवाद्यण्वा ॥

मातङ्गनक्तः । पुं० मातङ्गाकारेमा-
सु ॥

मातङ्गमक्षरः । पुं० मन्त्रासत्यप्रभेदे ।
मातङ्गाकारिनक्ते ॥

मातङ्गी । स्त्री० मन्त्रविद्याविशिषे
मतङ्गस्यसुभेः कन्यामातङ्गीसाप्रकी
र्तिता ॥

मातरपितरौ । पुं० द्विवचनान्तोयम् ।
। सद्योत्तयामातापित्रीः ॥ माताप
पिताप । मातरपितराबुद्धीषामि
तिपर्यपदे० षट्कारस्वारटादेशोमि
पातनात् ॥

मातरि, ष० म्पत्तरीषे । सप्तम्यत्प्राप्ति
रूपकमन्थयम् ॥

मातरिज्ञा । पुं० धाम्नी । सर्वप्राणभृ
तां क्रियाहेतुभूते । मातरि० पञ्च-
रिचैः प्रयतिवर्चैर्गण्यति । टुप्पोऽि
गतिहृद्योः । यथा । मातरि०

माता

तिङ्गीप् ॥ भक्तायाम् ॥

मातुबुद्धः । पुं० बौध्वापुरे । श्लोचले
। टावालेबुद्धः गौ० दे० भाषा ॥
मिनाश्वरुचिम् । मीज्जिंसायाम्
। बाहुलकात्तुन् । लुञ्ज्यते ।
लुजिर्भावायः । चञ् । चञ्जोरिति
कुत्सम् । न्यञ्जादिश्वाहा । मातु
द्यासौलुङ्गम् ॥

मातुलुङ्गकः । पुं० श्लोचलगुण्डे ।
फालपुरे । वीक्षपुरे । रुचिके ॥ सा
र्वकम् ॥

मातुलुङ्गा । स्त्री० मधुक्कुटुब्याम् ॥
यथा । मातुलुङ्गासुगन्धान्यागिरि
जापतिपुष्पिका । अश्वलादेवदूतीष
साक्षिभ्यमधुक्कुटी ॥ प्रतिरत्नमा
ता । मण्डुर० इ० मण्डुर० इ० गौ०
देशभाषा० ॥

मातुनुङ्गिका । स्त्री० यनवीज
पुरे ॥

मातुवेद्यः । पुं० षो० मातुलम्यापर्वे ।
शुभादित्वाष्टकम् ॥

माता । षि० प्रस्थादिनाधान्यादिमा
तरि ॥ मिनीति । लुभिष् ० टच्
पु० साधिष्ठानपुष्टिश्चपिदाभासस्य
प्रेमसातरि ॥

माता । स्त्री० वागवित्याम् । प्रसोम् ।
जनन्याम् । सवित्याम् । मा० इ० भाषा
। पापदिनात्तै यशरपम् ॥ दीउजम
पारामातरै यथा । एतन्नयोर्गमं

माता

धात्रीभक्तदात्रीशुरुप्रिया । अमीठ
देवपत्नीचपितुः पत्नीचकन्यया ॥
सगर्भजायाभगिनौपुत्रपत्नीप्रियाप्रसूः
। मातुर्मातापितुर्मातासौदरस्यप्रिया
तथा ॥ मातुः पितुश्चभगिनौमातुक्तानौ
तथैवप । जनानांविद्विषितामातरः
पौत्रशस्त्रताः । तस्मात्तैस्त्वं यथा
। जगत्पौत्रशस्त्रदानत्वात्पातनाश्च
प्रियास्तुतः । नरौघान्जन्मदातु
श्च योद्मदातापितासुनी ॥ विनाग्ना
न्नप्ररोदेषोनित्यः पितुरुत्तमः ।
तयोः शतसुषे मातापृथ्व्यामाग्या
भवन्दिता ॥ गर्भधारणपीडाभ्यां
साक्षताभ्यांगरीयसौ । इतिब्र० वै०
पु० । अत्रमनुर्थथा । उपाध्याया
नृदशाचार्य्याचार्याणांशतः पिता
। सस्रन्तुपितृन्मातानौरथेयाति
रिष्यत इति ॥ नपितुर्नधनंचार्यं
यथा । मातुः सुतेनश्चि । पिताथ
पतिराश्व्याष्योनमातासत्सुदीनश्चि
॥ गर्भधारणपीडापितातीमातागरी
यसौ । दशविप्रादुपाध्यायोमोरपे
यातिरिष्यते ॥ वैभ्यः पितादशस्य
सुमातापै वगरीयसौ । मातुतोन्वो
नदेभोऽस्मिन्मातृपृथ्व्यासदासुतैः
॥ मातुश्चयपितुः किञ्चित्कृत्वा भश्चि
तः पुमान् । तदर्थं विद्विजानीया
देवधर्मविदोऽपि ॥ पितुर्भगिन्यां
मातुश्च श्यायस्यात्सुनयधि ।

मरता

मातृवत्त्वमितिमातिष्ठे नृमाताताभ्यो
 गरीयसीतिमनुः । स्वमाद्येजगतां
 मातापिताब्रह्मपरात्परम् । युष-
 योः प्रीणनयस्मात्तस्मात्किंष्टि
 षांतपः ॥ स्वभापतोभयेन्माता-
 पुत्रे तिकरुणायतो । तेनभक्तौहृता
 यानुषक्तव्यं किततः परम् । धि
 गस्तुजन्मतेपायैकृतघ्नानानुपादि-
 माम् । येसर्वमातरदेवींस्त्रोपास्यां-
 नभक्तित्वै ॥ नशिवोपासनानि-
 श्चानविष्णुपासनातया । निष्चोपा-
 स्तिः पुरादेव्यानिष्वायुत्स्यैषोदि-
 ता ॥ किंमयावपुषक्तव्यंस्वाग्रेसंश
 ययिंते । सेवनीयापदान्मोलांभग
 षत्त्वंनिरन्तरम् ॥ गवि ॥ भूमौ ॥
 दुर्गायाम् । खड्ग्याम् । देव्याम्
 ॥ चायुःकथ्याम् ॥ इन्द्रवारुण्या
 म् । महाशिवश्याम् ॥ अष्टामां
 स्त्वाम् ॥ गौर्यादिषु ॥ यथा । गौ-
 रीपद्माशचीसेधासाधिवीविजयाज
 या । उरसेनास्रधास्त्राशशान्तिःपु-
 ष्पिष्ठं । अमा । पातन्नोदेयता-
 चैषतः । कुण्डेशता ॥ ब्राह्म्यादिषु ।
 यथा । ब्रह्माश्रीशिवरीचैन्द्रीवारा-
 ह्यैष्यभैतया । कौमारीचैषयामु-
 खडा । र्धकैलटमातरः ॥ सप्तमा
 तरीयया न । जैम शिवरीचैषकीमा-
 रीचैष्यभैतया । शाराशीषतवेन्द्रा-
 दीचामुखडानमनातरः ॥ मान्यं

मातृवाच्यः

ते० पूज्यन्ते लोकात्मातृत्वादितिमा-
 तरः । नामपूजायाम् । नष्टने
 ट्ठ्० इत्याद्युष्पादिस्त्रेषनिपाति-
 तः ॥ भान्तिशियपरिवारत्वेनस
 भाविशन्तीतिवा ॥ मातिगर्भोऽस्यां
 वा ॥ विभूतौ ॥

मातृकम् । त्रि० मातुरागते ॥ दत्त-
 षागतइत्यधिकारे० षट्ठञ् ॥

मातृका । स्त्री० मातृकायाम् । उप-
 मातरि ॥ मातरि । जनन्याम् ॥
 देवीप्रभेदे ॥ यथा मालायाम् । आ-
 दिष्टान्तवर्षे ॥ कर्षे ॥ स्त्रे ॥ ई-
 श्वर्याम् । श्वाश्वरे । मातृव ।
 स्वार्थे रदितः ॥

मातृकेश्ठः । पुं० मातृके ॥

मातृतुल्या । स्त्री० । मातृः समाना
 सु ॥ रायया । मातृत्वसामातृजा
 नीपितृव्यस्त्रीपितृश्वसा । श्वश्रुः पू०
 अष्वश्वोषमातृतुल्याः प्रकीर्तिताः
 । माचातुल्या ॥ मातृशब्दसमा-
 ययामातृतुल्यस्त्वयथा । मातरित्वे
 षशब्दे नयाश्चमगभाष्यतेनरः । सा
 मातृतुल्यासत्यं गधम् । साधो-
 स तानपि ॥

मातृनन्दनः । पुं० पार्थिक्ये । न-
 शसिने ॥

मातृवाच्यः । पुं० मातृमांषादिषु ॥
 मातृमांषापिताभ्रातामातृभ्रातुः
 सुतामाया । मातृः पितुः सोदरा

मात्रम्

अविज्ञियामाहवाभवाः ।
 माहभोगीयः । वि० मातृर्हिते ॥ मा
 तुर्भोगः शरीरम् । तस्मै शितः ।
 आत्मविग्रहजनेत्यादिभाषः ॥
 माहमुखः । वि० जडे । इतिचिपा
 गृहशेषः ॥
 माहयोगः । पुं० याचायोगास्त्रे ॥
 यथा । अधिमाचांशरीसौख्येसिरीया
 प्यसुरार्चिते । लम्बेमाहयोगोयंश
 च्चांसन्धिकृतदा ॥
 माहवाहिनी । स्त्री० वल्लुलायाम् ।
 मांसेष्टायाम् । प्रचिचिषी ॥
 माहशासितः । पुं० मूर्खे ॥
 माहध्वसा । स्त्री० मातुर्भगिन्याम् ॥
 मातुः ससा । माहपितृभ्यांससि
 तिमच ॥
 माहध्वसेयः । पुं० माहध्वसुसु । सा
 हध्वसीये ॥ माहध्वसुरपथम् । ठ-
 किलोपः । अतएवशापकाड्डम् ॥
 माहध्वसेयी । स्त्री० मातुर्भगिनीसु
 तायाम् ॥ ङीप् ॥
 माहध्वसीयः । पुं० माहध्वसुसु ॥ माह
 ध्वसुरपथम् ॥ माहध्वसुजेतिङ् ॥
 माहध्वसीया । स्त्री० मातुर्भगिन्वाः
 कन्यायाम् ॥ टाप् ॥
 माहसिंही । स्त्री० वासुके ॥
 माधम् । न० कात्स्न्ये ॥ यथा ।
 धीधमाचंनरिंसेत ॥ अशधारणे ।
 यथा । पयोनापभुङ्गे ॥ मीयन्ते०

भाषा

अनयाया । सति० मिमीतेया ।
 सामाये । माङ्मानेया । इयासा
 युभसिभ्यस्त्रन् ॥ स्वावे ॥
 भाषा । स्त्री० कर्णभूपणे ॥ वित्ते ।
 द्रव्ये ॥ माने ॥ इहवश्वदौपरिच्छ
 दे ॥ अचराऽपयवे । स्वल्पे ॥ का
 ले । अकारादिलघुचरकासे ॥ उ
 त्ते ॥ क्षालविशेषे ॥ यथा । क्षाले
 नयावतापाणिः पर्येतिजानुमगड
 ले । सामापाकविभिः प्रोक्ताऽ
 र्खदीर्घंश्रुतेमता ॥ अपिच । धाम
 जानुनितवस्तममणं यावताभयेत् ।
 फालेनमाचासाप्तेयासुनिभिर्वेदपा
 र्गैः ॥ पुनश्च । सजानुनः कारा-
 पत्तं कुर्याच्छोटकयायुतम् । एपा-
 शाचाभवेदेकासर्वेषैषनिष्ठवः ॥
 यायाहये ॥ विपथेषु ॥ मीयन्ते०
 पुं० साथाः विपथाः ॥ उपभोग
 योन्वेधिशेषे ॥ इन्द्रियहृत्तिमु ॥ प्र
 न्द्रियेषु ॥ मीयन्ते० अनयाया० प्रतिमा
 या० परिच्छित्तिः ॥ मियन्ते वि
 पथापाभिरितिभाषाः ॥ इन्द्रिय
 हृत्तयः ॥ मीयन्ते० अनयाया । सा
 ति० मिमीतेया । सामाये० माङ्
 मानेया । इन् । अनिष्ठः पिता
 ङीप् । टाम् । इयासेतिपाथम् ॥
 पतुलध्वसुर्वाले ॥ धर्मि ॥ यथा ।
 नवोपिद्यः पुद्गलवाद्दवसागडि
 नाहसे । एभर्त्तपिरुत्सायाभ्यस्य

भादन :

मिरासांयत : स्रुवेति ॥ पिरुडेभ्य
स्त्वल्पिकाभाभामितिच ॥

भावाकाल : । पुं० काबविशेषे । नि
मेयानन्तरं यावताकाशेनस्रभायत-
उन्मेषोभवतितावतिकाशे ॥ निने
षोन्मेषर्षे भावाकाशोलघ्वधरंतये-
तिपुराणम् ॥

भावायाम् । अ० अल्पपरिमाणे ॥

भावीय : । चि० भाषेद्विते ॥ तस्यै
शितमितिष्क : ॥

भास्वय्यम् । न० अन्वशुभद्वेषे ॥
भास्वरएव । प्यञ् ॥

भास्विक : । चि० मख्यधातिनि ॥
मख्यानृण्ति । पश्चिमख्यस्रगान्
इत्तोतिठक् । भास्वस्वङ् यामिति-
परिगणनात्० सूर्यतिप्ये तिवलो-
पीनं ॥

भाय : । पुं० बध्नि । यधि ॥

भायुर : । धि० मधुरायांजाते ॥ सध
जातइत्यच् ॥ शैषिकेष्वेवंप्रणेष ॥

भायुः । पुं० द्वेषे । श्वे ॥ मदे ॥ मद्
नम् । मदीश्वे ॥ सधमादधीरिति
प्रापकान् । क्वचिद्वषादेतिन्याया
दा० षञ् ॥

भादकः । पुं० दाक्षुष्टपचिचि ॥ चि०
मत्तताजनके ॥

भादन : । पुं० क्षामवेदे ॥ मदनठ-
धि ॥ धत्तरे ॥ न० लषण्नी ॥ पि०
श्वर्षकारयितरि ॥

भाधवक :

भादनी । स्त्री० भद्रायाम् । विद्याया
याम् ॥ भाकन्ध्याम् ॥

भादृगः । चि० मखदृशे ॥ यधनिष
दृश्यते । खदादिष्वित्वादिनाकञ् ।
पासर्धनाञ्च : ॥

भाद्रो । स्त्री० अतिविषायायाम् ॥ न
ल्लुक्षस्रद्वेवयोमांतरि । मद्रपुत्र्या
म् ॥ भगादित्वात्तद्राजसनसु-
ष् ॥

भाद्रोपति : । पुं० पाण्डुनृपे ॥

भाद्रोसुतः । पुं० नकुले ॥ स्रद्वे ॥

भाधव : । पुं० विष्णौ । नारायणे ।
णम्नोपती ॥ मधुविद्यायांश्वदुध्यरी०
इतिभाधव : । शैषिकोऽण् । आ
दिद्वधि : गुणायादेशी ॥ भायाल-
घ्न्याः० विद्यायाया० धवः प-
तिः ॥ यहा । यदीर्ज्वेठः पुषीम
धुः० नृश्यायत्वं भाधवस्तदंश्वत्परा
त् ॥ मधोर्धन्वि तिषा । धिषे० ष्व
च् ॥ भाधवस्रखपपायामूलमद्व-
तिरोऽश्वरी । नारायणोतिविख्याता
विष्णुमायासनातनी ॥ महालक्ष्मो
खरुपाश्वेदमातासरसतो । राधा
पसुधरागङ्गातासांश्रामीधनाधवः
॥ मधी । वरुन्ते ॥ राधे । वैशाखे ॥
मधुमदारन्दः० सोऽपिद्विति । स-
धोर्ज्वेतिजः ॥ यादवे ॥ मधूपाश
वे ॥ द्वाप्योमुर्जे ॥

भाधवसः । पुं० मधूकपुष्पमये । न

भाधवसः । पुं० मधूकपुष्पमये । न

माधवी

धासत्रे ॥ मधुकपुष्पमधु । मधुना
कृतः सन्धितः । कुलाजादिभ्यो-
बुष् ॥

माधपद्रुमः । पुं० आस्रवृद्धे ॥ माध
वस्यवसन्तर्षाद्रुमः ॥

माधवप्रियम् । न० पीतघन्टने ॥

माधविः । पुं० प्रद्युम्ने ॥ माधवस्या-
पत्नम् । पतद्बुष् ॥

माधविका । स्त्री० माधवीलतायाम्
॥ सङ्कृतिवृत्ति २४ प्रभेदे ॥ य-
था । भवन्तिपुरोचगणाघदिसप्तत-
तीयगशोहितदावारयन्तः प्रकास
मतीपसुदेननुमाधविकामितितांक्त
ययन्वतिसन्तः । तुषारधराधररा
लसुतापरिषारकभूमिप्रतियशयन्त-
तमानयमानयवृत्तमदोसिमदोषत
भवहरस्वकामन्तः ॥

माधवी । स्त्री० मिसौ ॥ मधुशर्कराया
म् । सिताखण्डे । कुट्टन्याम् ॥
मदिरायाः प्रभेदे ॥ यथा । पीत्वा
यमाधवीमिठांशरायामिरथाद्रये०
प्रतिमद्विषं प्रतिदेपीपाक्यं भागवते
॥ गोमद्विष्यादिसम्पत्तौ ॥ दुर्गावां
म् ॥ तुलनाम् ॥ सुभद्रावान् ॥
पुष्पततापिशेषि । पतिमुत्तौ । पुण्ड्र
के । यासन्त्याम् । जतायान् ॥ मा
धवीमधुराशीतास्रचोशेषन्यापशा
॥ मधीपुष्पव्यति । कासात्माधुपु
ष्पत्पत्न्यानागित्पुष्पव्यर्द्धेऽ-

माधुर्व्यम्

य् । स्त्रीप् ॥ उर्व्याम् । भूमौ ॥ स्व
ग्नयाहंस्वदाधारास्वत्सृष्टाच्यामुपा-
श्रिता । माधवीतिचलोकोयमभि
धत्तेततोहिमामितिबिष्णुपुराणम् ॥

माधवेष्टा । स्त्री० वाराहीकन्दे ॥

माधवीचित्तम् । न० ककोलके ॥

माधवीश्वः । पुं० राजादन्याम् ॥

माधुकः । पुं० वर्षसङ्करजातिवि-
शेषे ॥

माधुपर्षिकम् । न० मधुपर्षादायकाले
पूष्यतयालब्धेधनादौ ॥

माधुमतः । पुं० काश्मीरदेशे ॥ काश्मी
रास्तुमाधुमतः सारस्वतास्तुविष्णि
काः ॥ धृतिहेमचन्द्रः ॥ मधुमदभि
जमोऽस्य । सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽ
जातिष्वण् ॥

माधुरम् । न० नक्षिकायाम् ॥ पि०
मधुरसन्धवे ॥

माधुरी । स्त्री० मदी ॥ माधुर्ये ॥ वि
त्तंक्लृष्णपदारविन्दरसिकांसाभाधुरी
माधुरी ।

माधुर्व्यम् । न० निसर्गसौम्यत्वे ॥
रामणीयके । रसिकातायाम् ॥ का
व्यगुणभेदे ॥ यथा । पाल्हादक्षर्य
माधुर्येऽष्टारद्वितयारणम् । शृणा
रे० पर्याप्तमगोमिद्वितिर्गलितश्वनि
य । श्रव्यत्वंपुनरीषः प्रसादयोर
पि । दक्षर्षेपिप्रफर्षे तच्छान्तेषा-
तिगयान्वितम् । नक्षनाद्वितरेतु

माध्वीकम्

स्वात् ॥ मधुरस्यभाषः । दृढादिस्ता
तृष्यञ् ॥

माध्वकम् । चि० मध्वकस्यभावये ॥ त-
द्विकारे कोपधाये च्वप् ॥ मधु-
रभाषिणि ॥

माध्यन्दिनः । पुं० यजुर्वेदोद्यशाखा-
विशेषाध्यायिनि ॥ चि० मध्यमे ॥
मध्येभवः । मध्यमध्यन्दिनष्वा-
द्यादितिष्ठतिः ॥

माध्यमम् । चि० मध्यमौये ॥ मध्येभ-
यम् । मध्याम्नष्-इतिष्ठतिः ॥

माध्यमिकः । पुं० वीशामान्तर्भेदेशु-
न्वयादिनि ॥ विज्ञानं चण्डिषं ना-
त्माविद्युद्भवनिर्मेपनत् । अन्वया
नुपलब्धत्वात् न्यं माध्यमिकाज-
हः ॥

माध्यस्थम् । न० मध्यस्थत्वे ॥ चत्रै
गुण्यात्पुरुषस्यमाध्यस्थाम् ॥ मध्य
स्थस्यभावः । व्यञ् ॥ मध्यस्थक-
रणे ॥

माध्याह्निकः । पुं० मध्यह्नी ॥ चि०
मध्याह्निके ॥ ठप् ॥

माध्वकम् । न० माध्वीके ।

माध्वी । स्त्री० मद्ये ॥ मध्यादिहात-
सुरायाम् । मधुरकण्ठफमस्यै ॥

माध्वीकम् । न० मध्वकपुष्यैः कृते-
मद्ये । मध्यासये । माध्वकी ॥ म
टीका-द्राघा-तस्याधिकारः । त-
स्यधिकारइत्यर्थः । अनुशासादिद्ये-

मानः

चञ्जा । पृषोदरादिः ॥ मधुनः
प्रभेदे ॥

मध्वीकफलः । पुं० मधुनाशिकेरके ॥
माध्वीमधुरा । स्त्री० मधुखर्जूरिषा-
यां ॥

मानः । पुं० चित्तसमुन्नतौ ॥ चित्त
स्यसमुन्नतिरच्छुद्रतामानः । धना-
द्युत्कर्षेणात्मनिषिप्तोन्नतिर्मानः ।
मत्संसोनाम्योस्तीतिमननंमानः ॥

गर्दे । अपूर्णत्वे विपुण्यत्वस्या
पने ॥ आत्मनिपुण्यत्वाध्यासी ॥

पुण्यत्वे ॥ यथा । अधमाः क-
लिमिच्छन्ति सन्निमिच्छन्ति मध्यमाः

। उत्तमा मागमिच्छन्ति मानो हि म-
हतां धनम् ॥ मानो हि मूलमर्थस्य मा

निस्त्रागैर्धनेन किम् । प्रभेदमानद्वयं
स्यार्थिर्धनेन किमायुषा । सत्कारे ।

आत्मन्यविद्यमानगुणारीपेणोत्कर्ष
वुद्धौ ॥ प्रत्युत्थानाभियादनादौ ॥

गुणयतिनिर्गुणत्वधीरुपस्यथोपि
सानीन्तर्भवति ॥ यद्दे ॥ आदरे ।

सन्तानि ॥ कोपविशेषे ॥ स्त्रीशामी
प्याङ्गतः स्त्रीशोमानोन्वयासङ्गि-

निप्रिये । प्रियापराधसूचिकाये-
एमानः ॥ मधुरस्योर्दम्पयोर्भा

यविप्रिये ॥ यथा । दम्प्योर्भात्रए
ष्यसतीरन्धनुराधयोः । स्त्रीशोदा

शेषबीधादिनितोधीमानउच्यते ॥
न-शमाणे । प्रत्यघादौ ॥ अनुप

माधवी

माधुर्यम्

धासत्रे ॥ मधुकपुष्पसधु । सधुमा
कृतः सन्धितः । कुलाजादिभ्यो-
पुञ् ॥

माधवद्रुमः । पुं० आखण्डे ॥ माध
वखवसन्तर्द्धिमः ।

माधवप्रियम् । न० पीतपन्दरी ॥

साधविः । पुं० प्रद्युम्ने ॥ साधवस्या-
पचम् । पतदञ् ॥

साधविका । स्त्री० माधवीलतायाम्

॥ सङ्कृतिवृत्ति २४ प्रमेदे ॥ य-
था । भवन्तिपुरोजगणाकदिसप्तत-
तोयगयोहितदाकरयन्तः प्रकाम
मतीयमुदेगनुसाधविकांसितितांक
ययन्त्वतिसन्तः । तुषारधराधररा
जसुतापरिचारकभूमिपतेयशयन्त-
तमानयमानपहृष्टमदोत्तिसदोषत
गर्भरखकमन्तः ॥

साधवी । स्त्री० मिसौ ॥ मधुशर्करायाम्

म् । सिताखण्डे । कुट्टन्याम् ॥

मदिरायाः प्रमेदे ॥ यथा । पीत्वा

यमाधवीमिष्टांशातयामिरणाद्रवे०

श्रुतिमण्डिपं प्रतिदेवीषाक्यं भागवते

॥ सोमण्डियादिसम्पत्तौ ॥ दुर्गायां

म् ॥ तुलकाम् ॥ सुभद्रायाम् ॥

पुष्पगताविशिष्टे । पतिमुत्तौ । पुण्ड्र

के । वासन्त्याम् । फतायाम्० सा

धवीमधुरात्रीताण्योदोपधयापडा

॥ मधीपुष्पवति । कालात्ताधुपु

प्यत्पच्यमानेपिगिपुष्प्यदर्देऽ-

य् । ङीप् ॥ उर्व्याम् । भूमौ ॥ त्व
न्मयाहंस्वदाधारात्स्वदात्त्वामुपा-
श्रिता । माधवीतिषणोकोयमभि

धत्तेततोहिमामितिषिष्णुपुराणम् ।

माधवीष्टा । स्त्री० वाराङ्गीकन्दे ॥

माधवीचितम् । न० फकीलके ॥

माधवीद्रवः । पुं० राणादन्याम् ॥

साधुकः । पुं० वर्षसङ्करजातिवि-
शेषे ॥

साधुपर्किकम् । न० मधुपर्कदायकाले
पृष्यतयाख्यधनादौ ॥

साधुमताः । पुं० काश्मीरदेशे ॥ काश्मी

रास्तुसाधुमताः सारस्वतास्तुविक्रान्ति

काः ॥ श्रुतिश्रमपन्द्रः ॥ मधुमदमि

जनोश्च । सिन्धुतक्षशिलादिभ्योय

जाविष्यन् ॥

साधुरम् । न० नक्षिकायाम् ॥ पि०

मधुरसन्धये ॥

साधुरो । स्त्री० मये ॥ माधुर्ये ॥ वि

तंज्ञाण्यपदारविन्दरसिकंसामाधुरी

साधुरी ।

साधुर्यम् । न० निसर्गसौम्यत्वे ॥

रामशौचके । रतिफतायाम् ॥ वा

व्यसुधभेदे ॥ यथा । चाल्कादकत्वं

साधुर्यंशुहारीद्वृत्तिकारणम् । शुभ्रा

री० पयात्सुग्रीमेद्वृत्तिर्मलितत्वमि

प । श्रव्यत्त्वंपुनरीणः प्रसाद्वीर

पि । करुण्यं विप्रपद्ये तच्छान्ते धा-

तिगयान्वितम् । अज्ञानाद्वृत्तिहेतु

माध्वोक्तम्

स्वात् ॥ मधुरस्यभावः । दृढादिस्वा
 त्प्यञ् ॥
 माध्वकम् । वि० मध्वकथावयवे । त-
 दिशारे कोपघाते च्चय् ॥ मधु-
 रभाषिणि ॥
 माध्यन्दिनः । पुं० यजुर्वेदीयशाखा-
 विशेपाध्यायिणि ॥ वि० मध्यमे ।
 मध्येभवः । मध्यमध्यन्दिनश्चा-
 स्मादितिष्ठतिः ॥
 माध्यमम् । वि० मध्यमीये ॥ मध्येम-
 यम् । मध्याह्नय्-इतिष्ठतिः ॥
 माध्यमिकः । पुं० वीदायान्तर्भेदेश्-
 न्ययादिनि ॥ विज्ञानं शण्डिना-
 त्तादिव्युद्भूतनिर्मेयवत् । अन्यथा
 नुपलब्धत्वाच्च न्यं माध्यमिकाज-
 यः ॥
 माध्यस्थम् । न० मध्यस्थत्वे ॥ यत्रै
 गुण्यात्पुरुषस्यमाध्यस्थान् ॥ मध्य
 स्थस्यभावः । व्यञ् ॥ मध्यस्थद-
 रणे ॥
 माध्याह्निकः । पुं० यन्त्रके ॥ वि०
 मध्याह्नभवे ॥ ठक् ॥
 माध्यकम् । न० माध्वोक्तेः ।
 माध्वी । स्त्री० मद्ये ॥ मध्यादिहात-
 सुरायाम् । मधुरस्यण्टकस्यञ् ॥
 माध्वोक्तम् । न० मध्वोक्तपुण्यैः कृते-
 मद्ये । मध्यासवे । माध्वके ॥ वृ
 द्दीका० द्राघा० लघ्याविहारः । त-
 ख्यविहारद्वयम् । अनुदात्तादिषु-

मानः

खञ् षा । पृषोदरादिः ॥ मधुनः
 प्रभेदे ॥
 माध्वोक्तप्रज्ञः । पुं० मधुनाशिकेरके ॥
 माध्वोमधुरा । स्त्री० मधुवर्जूरिषा-
 यां ॥
 मानः । पुं० चित्तसमुन्नतौ ॥ चित्त
 ससमुन्नतिरनुद्रतामानः । धना-
 द्युत्कर्षेणात्मनिचिह्नोन्नतिर्मानः ।
 मत्संमोनाद्योत्तीतिमगनमानः ॥
 गर्वे । यपूज्यत्वे विपूज्यत्वस्या
 पने ॥ आत्मनिपूज्यत्वाध्यासे ॥
 पूज्यत्वे ॥ यथा । यथमाः क-
 लिमिच्छन्ति सन्निमिच्छन्ति मध्यमाः
 । उन्नतामानमिच्छन्ति मानो हि म-
 षतांधनम् ॥ मानो हि मूलमर्घ्यस्य
 नेत्रागेधनेन किम् । प्रभटमानदर्पं
 स्य किंधनेन किमायुषा । सत्कारे ।
 पादमन्यविद्यमानगुणारोपेणोस्तर्ध
 पुत्रौ ॥ प्रसुखानामिभादनार्दौ ॥
 गुणवतिर्गुणत्वधीनपस्ययोपि
 मानेन भवति ॥ यद्दि ॥ आदरे ।
 सन्मानि ॥ कोपविशेदे ॥ स्त्रीणामी
 प्याङ्गतः कोनोमानो न्यासदग्नि-
 निप्रिये । प्रियागराधसुविदाग्ने-
 षामानः ॥ अनुरागयोर्दम्पत्योर्भा
 षविशेपि ॥ यथा । दम्पत्योर्भाषण
 षसतोरप्यनुरागयोः । स्वामोहा
 द्वेषयोधादिनिरोधो मानउच्यते ॥
 न० प्रमाथे । प्रत्यघादौ ॥ अनुप

मानभाक्

बोधकमानमितिमानलक्षम् । माना
नांस्त्रिविधयावभासदत्वंनिरपेक्षमि-
दितार्किकाः । आत्मसापेक्षमिति
वैदिकाः । मानाधीनमेवसिद्धिर्मा-
नसिद्धिश्चलक्षणादिष्व्याहुः । प्रस्था-
दौपरिमाणे । यौतवे । द्रुवये ।
याये ॥ तत्तुतुलाद्भक्तिप्रस्यैस्त्रि-
विधभवति । तत्रतुलागणनेनो-
न्मानाद्युपपत्तये । अद्भुत्याहस्ता-
दि । प्रस्थेनद्रोयादि ॥ अद्भु-
मानंक्लिस्तीन्मानंपरिमाणन्तुसर्वतः
। आधामस्तुप्रमाणंस्यात्सल्लख्या-
धाष्ट्यातुसर्वतः ॥ सणनम् । मनु-
यवधीधने । घञ् ॥

मानकः । पुं० न०कच्चीप्रमेदे । महा-
पने । मानकञ्०मानसागर०घृ०
भा०प्रसिद्धकन्दे ॥ मानकः शीघ्र-
प्लौतः पितरज्जहरीलघुः ॥

मानयन्त्रिः । पुं० पपराधि
मानघनः । वि० अक्षिमानपति ०
मानधात्रिका । स्त्री० कर्षाभ्याम् ॥
मानना । स्त्री० घनने माने ॥ घ-
नस्यस्येचुरादिः । ततोदुष । चि-
शोतुक् ।

माननीयः । वि० मान्ते । पूजनीये ॥
मानपालम् । न० सजातायंप्रस्थाशने ।
मानभाक् । वि० अक्षिमानवति ।
मान्ये ॥ यथा तेषामुत्पन्नवैता-
नामान्नीत्यातकपार्थिवी । राजशा

मानसः

तत्प्रयोद्यैवज्ञातकोनृपमानभागि-
ति ।

मानरन्ध्रा । स्त्री० तास्त्रास् । तांधी०
दृ० गौ० दे० भा० प्र० वाद्यविज्ञे
॥ यथा । यामचोपोऽथतास्त्रीस्था-
न्मानरन्ध्राविद्याखिकिति०त्रिकास्त-
शेषः ॥

मानवः । पुं० मनुष्ये । मनुजे ॥
मनोरयम् । तस्यैदमिच्छन् ॥ य-
द्वा । मनोरपत्तम् । ब्राह्मणमाथवे-
तिज्ञापकादण् ॥ वि० मनुप्रोक्षे
॥ न० उपपुराणविशेषे ॥

मानवकः । पुं० बाले ॥
मानवर्जितः । वि० मानरहिते ॥
नीये ॥

मानवान् । वि० सत्कारपति ॥ फो-
पवति । मानोदिद्यतेऽस्य । मनु-
प् ॥ स्त्री० उगित्त्वान्डीपि०
मानवती ॥

मानपी । स्त्री० मनोः कस्यावान् ॥
मानुष्याम् ॥ शासनदेवीविशेषे ॥
मनुप्रोत्पायाम् ॥ मनोरियम् ।
तस्यैदमिच्छन् । टीप् ॥ विद्यादे-
वीविदिः । ॥

मानसः । पुं० अक्षिपिषे ॥ यच्चवि-
ष्टीष्टतनामिच्छित्तिसमानसः
विधियज्ञात्पयद्वीविष्टीष्टप्रसिद्धं
क्षे । उप०म् । खाप्यतलुषः सा-
र०मनसः स्युत्तद्विसमृतेः ।

मानस :

ग० खान्ते । मनसि ॥ अथमुष्वा
 यथा । परापरत्वं सद्ख्याद्याः प
 क्षुवेगसमानसो । इति० भा० प०
 ॥ मानसतापोयथा । कामक्रोध
 भयर्षे वलोभमोहविपादनः । शो
 कासूयावसानेर्ष्यामात्सर्यादिभयना
 या० मानसोपिहितश्चेष्टतापोभ
 यतिनैकाधा । प्र० धि० पु० ॥ मा
 नसंविधिर्ज्ञर्म यथा । परद्रव्यं प्र
 मिध्यानं मनसाऽनिष्टचिन्तनम् ।
 यित्वाभिनिवेशत्रिविधं जर्ममा
 नसम् ॥ सरोविशेषे ॥ यदोक्तमा
 र्परमायणे । कौजासपर्वते राम
 मनसानिर्मितं परम् । ब्रह्मणानरथा
 दूर्जते नेदं मानसं सरः ॥ तस्मात्
 सुप्तावसरसः सायोध्यामुपगृह्णते
 । सरः प्रवृत्तासरयूः पुण्याब्रह्मस
 रश्च्युता ॥ इति० श्वेत्संहिता
 यान्तु० मेरोर्याव्यं गन्धमादनोनाम
 बिष्वाशाशैफस्तस्त्रसूलेनन्दनाख्यमु
 पवजसक्ति० तपमानसं नाम सरद्रष्टु
 तं यथा । यासाद्रिमृत्तगन्धसुरसि
 चापरोहवम् । नन्दनं मानसं तपस
 रोमानसतस्कारम् ॥ इति ॥ नि०
 मनोभवे । यथा । विपयैष्वतिसं
 रागोसन्धोमललड्यते । जगुडा
 नङ्गपीठे वममेयं मानसीव्यथा ।
 सद्दण्डः कर्म मानसगिति ॥ न०
 गिरिविशेषे । नन्दतेऽनेव । मन

मानसीका :

ज्ञाने । असुन् । ततः प्रज्ञाप्यम् ॥
 मानसतीर्थम् । न० रामादिरहिते
 मनसि । मनोनिर्मलतीर्थेऽपरागा
 दिभिरनाधिष्ठमिति ॥
 मानसपूजा । स्त्री० जगोरपितद्रव्यक्ष
 रणफलपर्यायाम् ॥
 मानसयागः । पुं० यानिपुप्रथमे ॥ अ-
 क्तवामानसं यागं योन्यं यागं समा-
 रभेत् । अग्निवः सतुविज्ञो योनो
 ज्ञायविधीयते ॥ आत्मयामेकतीर्थै-
 पदेऽशुविः प्रजायते ॥
 मानसवासना । स्त्री० कामक्रोधदम्भ
 दर्पाद्यासुरसम्पदि ॥ काव्यमानस्य
 दशावन्वसंस्कारे ॥
 मानसव्रतम् । न० अहिंसादौ । यथा
 । अहिंसासत्त्वमस्ती यंत्रधर्ममक
 म्पता । पतानिमागसान्याहुर्ब्रता
 नितुधराधरे ॥ इ० वराहपुराण
 म् ॥
 मानसतपः । पुं० इंसि ॥ मानस
 पातयोऽस्य ॥
 मानसिकम् । न० मनः कल्पिते ॥
 मानसी । स्त्री विद्याद्विषोविशेषे ॥ स-
 नः कल्पितायाम् ॥
 मानसूपम् । न० स्वर्णादिनिर्मितं क
 टिलूर्वम् ॥
 मानसोत्तरः । पुं० मेरोः प्रखारवत्
 परितः स्थिरीमहापर्यते ॥
 मानसीकाः । पुं० इंसि ॥ मानसं सर

मानिनी

शोकोऽस्य ॥

मानाद्यः । पुं० कृष्णीकाण्ठे । नारा
यणे ॥

मानार्थकम् । न० यौतवे ॥ मानम
घोयस्यतत् ॥

मानासः । वि० पराङ्कारशरिणि ॥
मानमखति । असु० । कस्मँख्य
ण् ॥

मानिका । स्त्री० मध्ये ॥ शरावे । से-
र० इतिभाषा ॥ इतिवैद्यकपरि
भाषा ॥

मानितः । वि० पूजिते ॥ मानः स-
ञ्जातोऽस्य । तारकादित्वादित् ॥

मानिता । स्त्री० अभिमानितायाम् ।
मानिनोभाषः । तण् ॥

मानित्वम् । न० विद्यमानैरविद्यमान-
नैर्गामुषै रात्मनः ज्ञाघने ॥ भा-
वेत्त्वः ॥

मानौ । पुं० सिङ्गे ॥ वि० मानवि
शिष्टे ॥ अङ्कारिणि ॥ मननशी
चे ॥ मानोस्वास्ति० अस्मिन्वा ।
इनिः । अनात्मवस्तुपुञ्जात्मानभि-
मानोमानः । सोऽश्वास्तोतिमा
नौ । १ ॥

मानिनी । स्त्री० फल्गाम् । प्रियङ्गौ
॥ मानवस्थाम् । स्त्रीषिष्ये ॥ उ
त्तमशीप्रितिः । सामर्थ्यतोऽतिरुच्य
स्याः । इनिः । ङीप् । फोपना
याम् । ङीशामीर्ष्याहृत्तः शोपी

मानुष्यः

मानोन्व्यासद्विनिप्रिये० द्रुतिलक्ष-
णात् ॥

मानिपादः । पुं० श्रीरामे ॥ गा० ष
क्षीरस्मिन्विष्णोनिपोदति० तिष्ठ
ति । षद्ग्लु० । इत्येतिषञ् । स
द्विरप्रतेरितिषत्वम् ॥

मानुपः । पुं० मनुष्ये ॥ मनोरपच्य
म् । मनोर्जातावञ्ज्यतौपुक्च ॥
आसुरविवादे ॥ शुक्लोनासुरइति
शरीतसूत्रात् ॥ पि० मनुष्यसम्ब
न्धिनि ॥ मनुष्यस्यायम् । तस्येदमि
ष्यण् । आपत्त्वस्येतिथलोपः ।
थेऽपु धामम्दमतयोविधिनामुचिता
द्यथे । तेषाम्यमानुषं चम्पुनर्वच्यं
विशब्द्युत ॥

मानुपतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ॥
मानुपपित्तम् । पुं० शरीरपाठने ॥
शोभूधिरग्यादिसाधनसम्पत्तौ ॥
मानुपसूतदित्तश्च ॥

मानुषी । स्त्री० नरभार्यायाम् ॥ म
नोरपच्यं स्त्री । मनोर्जातावञ्ज्य-
तौपुक्च । टिड्ढेतिङीप् ॥ जा
तिविवक्षायापरत्त्वान्ङीन् ॥ पुंयोगे
तुङीप् ॥ पिक्वित्वाप्रभेदे ॥ यथा
आसुरीमानुषीद्वैवीपिकिरसासा-
विधामता ॥

मानुष्यः । पुं० विविधभौतिकासर्गे ॥
उच्यतेविधः ॥ ब्राह्मणाद्यथान्तर-
णातिभेदाविषयत्वा० संस्थानं

मान्य :

चतुर्ष्वपि वर्णेष्वपिशेषात् चैतन्यो
त्वर्धनिज्जर्धतारतस्याभ्यामूर्द्धाधोम
ध्यभावेन चैविध्यं बोध्यम् ॥ न०
मनुष्यत्वे ॥ मनुष्यशरीरे ॥ मानु
ष्ये कदलीस्तमानि ; सारिसारमार्ग
णम् ॥

मानुष्यकम् । न० मानुषसङ्घे । मनु
ष्याणां समूहे । गोत्रोच्चोत्थोरधरा
जराधन्यराजपुत्रः त्वमनुष्याघाह
श्च । प्रह्लाद्यायैराजन्वमनुष्ययुवान
प्रतिबलोपोन ॥ मनुष्याणां भावियो
पधाङ्गुपोत्तमाहुश्च ॥

मानोन्नकम् । न० मनोन्नतायाम् ॥
मनोन्नतभावः । एतन्मनोन्नादि
श्वये तिलुश्च ॥

मान्त्वविधायम् । न० मन्त्वपर्याङ्गे •
व्रज्याणि ॥

मान्त्वाम् । न० मन्त्वत्वे । मन्त्वक्षरम्
भाषयोः ॥ पच्यन्तापुरोहितादिभ्यो
यक् ॥ रोगि ॥

मान्वाता । पुं० युवनाश्वनुपात्मणे ॥
यौवनाश्वे राक्षसि ॥ मामयंधास्त्र
तोतिदेवराड्वचनात् • मान्वाता
नामतोऽभवत् । यावत्सूर्यलदेति
स्रयावच्चप्रतितिष्ठति । सर्वन्तद्यौवना
श्वस्यमान्वातुः ये चमुच्यते ॥

मान्यः । वि० पूर्ण्ये । मन्त्वत्वे ।
मानाष्टे ॥ सापपूर्णायासम्प्राप्त्युरा
दिष्यन्तादर्शाद्यर्थे यत्प्रत्ययः ॥

मामकीनः

मान्यस्थानम् । न० पूज्यत्वकारणे ॥
॥ यथा । विज्ञान्युदयः कर्माधि
दाभवतिपक्षमौ । एतानिमान्य
स्थानानिगरीयोयदादुत्तरम् ॥ प
क्षानांचिपुवर्णे पुभूयांसिगुणवन्ति
च । यचस्युः सोऽमानाष्टः शृ
ष्टोपिष्टमौगतः ॥

मान्या । स्त्री० पूजायाम् । मन्वन्मा
जायामौषधी ॥

मापकः । पुं० प्रभापके । प्रभाजनये
। शब्दे ॥

मापच्यः । पुं० कामदेवे ॥

मापनः । पुं० कृषि ॥ न० परिमा
णे ॥

मापितः । वि० परिष्कृष्टे ॥ भास्त्रे
माडोवा • प्यास्तात्कर्मणिस्तः ।
शक्तिं ह्रीच्यादिनापुगागमः ॥

माभीः । स्त्री० अभये । नजर्धमा
शब्दसमीशब्देन सुप्तुपैतिसना
सः ॥

माभीदः । वि० अभयप्रभेदे ॥ माभी
ददाति । बुदाञ् • । आतप्रति
कः ॥

मामकः । पुं० मातुले ॥ कृपणे ॥
वि० मदीये ॥ ममतायुक्ते ॥ ममा
यम् । खण् । ममतादेशः ॥

मामकीनः । वि० मदीये । मामकी ।
ममाऽयम् । युष्मदस्मादोरन्यतरस्मां
खर्चेति खण् । तदकममकापिक

भाषा

वचनेद्वैतिसमकादेशः ॥

सामिका । जी० धनसम्बन्धिन्याम् ॥
 समेयम् । युष्मदस्मदोरित्वात् ।
 तथैवसमकानितिसमकादेशः ।
 पादिषुषिः । केवलमानकेतृत्वा
 दिनासंज्ञाच्छब्दसोरेवेतिनियमा
 द्वाप्येव । सामान्यरक्तयोरुपसङ्ख्या
 जादित्वम् ॥

मायः । पु० पीताम्बरे । पीतवस्त्रे
 । अमुरे इ० सेदिनी ॥ अम्बरेह
 रिष्टिमचन्द्रः ॥ माति० मिमीवे
 षा । सामाभि० माच्छ्मानेशब्दे च
 । माच्छासत्सिभ्योयः ॥

मावा । जी० इन्द्रजालादी । शास्त्र्या
 म् ॥ शंघरद्वैत्येनप्राङ्निर्मित
 त्वात् ॥ वुषी ॥ कृपायाम् । दर्भे
 ॥ शठतायाम् ॥ यथा । जायातुशठ
 ताशाठ्यं कुरुतेतिनिं क्तित्यस्येति ॥
 राज्ञांघुट्टोपायविधिषे ॥ यथा । मा
 धीपेचेन्द्रजालानिघुट्टोपायाद्भे
 षवः । प्रति ॥ जक्ष्माम् । वुष
 मातरि ॥ दुर्गायाम् ॥ यथा । दुर्गे
 शिवेऽभवेनायेनारायणिसमातनि
 । जयेमेमङ्गलं देहिममस्ति सर्वं मयषि
 ॥ राजन्शौवचनेमापयात्प्रपणवा
 चकः । तांप्रापवदिव्यासयः सामावाप
 रिकीर्त्तिता ॥ माद्यमोहाद्यैश्चनोया
 उप्रापयवाचकः । तांप्रापवदिव्या
 सित्वं नामावापरिकीर्त्तिता ॥ ५०

भाषा

व० वै० पु० ॥ अमिष । विचित्रका
 र्यंकारणाशचिन्वितफलप्रदा । खेन्ने
 न्द्रजालपक्षीकीमायासैवप्रकीर्त्तिता
 ॥ प्रतिदेवीपुराणम् ॥ समुद्यानिर्गु
 णामायाशक्तिः शास्त्री पुनिचिता ।
 तथसमुद्या० एकैकगुणविशिष्टमहा
 पाख्यादिहृपा । निर्गुणागुणपर्य
 साम्यावस्थारूपेतिविवेकाः । तत्र
 साम्यावस्थाश्रयत्रयणीयश्चनिर्गुण
 पदेनागतंशक्तिशक्तिमतीरभेदात् ।
 विसदृशप्रतीतिसांभवंमायेतिनागी
 णीभट्टः ॥ युक्तिहीनप्रकाशरसंज्ञा
 सायेतिकथ्यते ॥ अघटनघटनापटौ
 यस्याम् ॥ विपरीतदर्शनं ॥ इदयेऽ
 न्ययाकृत्यापश्चिरन्यथाव्ययपर्ये ।
 कपटे । परवक्ष्यनेच्छायाम् ॥ ईश्वर
 रणज्ञी । प्रकृतौ । अविद्यायाम् ॥
 अज्ञानी । प्रधाये । ज्ञानी । अजा
 याम् ॥ शुभसत्त्वाधाराभावात् । मक्ति
 नसत्त्वप्रधानाजविद्येतिभेदः ॥ अ
 टिकादीभ्रमवानादीमाश्रयप्रकाशवा
 मास । सादृष्टदृश्यानुसन्धानरू
 पा० कार्यकारणरूपाप । सत्त्वरज
 स्तमोगुणमयी० तस्याः शक्तिव्यव
 र्त्तं । भावरणशक्तिविपक्षिशक्तिः ।
 तस्यामायावामहेश्वरत्वजातम् । तस्या
 दृष्टकारः । तस्यात्पुण्यश्रुताभि० वि
 भ्योव्रह्माण्डम् ॥ विष्णुमायाखरु
 पशुवाराहपुराणे द्रष्टव्यम् ॥ तत्त्व

साया

साया

प्रतिभासप्रतिबन्धनात्प्रतिभास
 पितुरापरणविषेपशक्तिश्चयवच्चविद्या
 • सर्वप्रपञ्चप्रकृतिः । विद्यमानं वस्तु
 रूपमाहवोति • अविद्यमानञ्चपिच्छि
 हश्चयति • या • सा • साया ॥ निस्त-
 च्चाकार्यगम्याश्चशक्तिर्मांयेतिविन्दु-
 ता । निखिलप्रपञ्चप्रतिभासायाः
 स्वरूपत्वम् । मूषोच्छेदंदिनादां-
 पितृप्ररोचन्तिपुनः पुनः । यथा-
 वतासयाविश्वमज्ञानप्रशमंघिना ॥
 चतोष्ठाःमूलमज्ञानमेव । अतएव ।
 पूर्वंशतसशसन्तुसिद्धन्वव्यक्तचित्त
 ष्ठाः । दशमन्वन्तारावीचतिष्ठन्ती-
 न्द्रियचित्तकाः । भौतिकास्तुगतं
 पूर्णसदृशंत्वामिमानिकाः । द्यौ
 णादयसप्रकाशितिष्ठन्तिविगतञ्ज-
 राः ॥ पुरुषं निर्गुणं प्राप्यशालस-
 ष्ठस्थाननिवासे । घृतिपुराणं इत्य-
 क्तादीन् पुरुषदुदोपासितवतांपुनर्ज-
 न्माभिधाय • पुरुषं निर्गुणमित्या-
 दिगामूलाज्ञाननिवर्तितावतः पु-
 रुषसाधात्कारेणपुनर्जनाभाषः
 प्रतिपादितः ॥ तुच्छाऽगिर्वचनी-
 याश्चकारवैधेत्त्वसौषिभा । अथवा
 सायानिभिर्वैधेः चोतयौतिशनी
 किकेः । अन्तरापस्पष्टमुक्तं द्यौ
 र्देषाभागेतद्व्यक्तमस्तम्भं दीर्घी-
 तं दशमवचनम् । यथा । तन्मन्त्र-
 पितृपतः सिद्धाशक्तिर्मांयेतिविन्दु

ता ॥ ॥ काचित् • अनिर्वचनीया •
 तस्यममात्सरूपश्च • स्वतः सिधा •
 अनादिभूताशक्तिरस्ति • सामायेत्वा
 दिपदैः सर्वश्रुतौविद्युताप्रसिद्धा-
 स्ति । सायान्तुप्रकृतिंविद्यात् • मा-
 यावाप्यानारसिंहीत्वादिश्रुतिषु ॥
 साकौहशीवत्तैतदांश । नसती •
 सानासती • सा • नोभवात्माधि-
 रोधतः । एतद्विषयथाकाचिद्-
 पस्तुभूतास्तिसर्वदा ॥ अचविरो-
 धतश्चप्राप्तत्वा • स्वामपयेपियोग्य
 म् । मन्त्रदत्त्वात्प्रयायाध्यास-
 ती • नवत्तै • मन्त्रज्ञानेनवाप्यत्व
 ष्यविरोधात् । नापिर्वध्यापुवपत् •
 असती • व्यापहारिकसत्तावत्विरो
 धात् । मायुभयात्त्वा • सत्त्वासत्त्व-
 विशिष्टविरुद्धमयोः सत्त्वासत्त्व
 योरिक्त्वसत्तावद्वानविरोधात् । अ
 तएतत्पुनर्विषयत्वाकाचिदनिर्वच
 नीयापस्तुभूतास्तिसर्वदा • अनादि-
 यांवनमोषश्चादिन्यस्योत्तमैः ।
 तथापतापनीयश्रुतिः । सादावत
 नीरपासुभूतोसदितश्च • सीककक
 मननांतुप्यसिद्धंरूपमस्वास्त्य-
 स्थानित्वनिश्चयाविमुक्तैः शक्तैश्च
 सत्त्वमसत्त्वद्वयं दिति ॥ ५९
 पडहानामाह । वाग्दलेति ॥
 १ पापदन्तीयसैकुण्ठोविन्दु
 धितिः । अत्रशक्तिर्वैधेः ॥ ५९

मायाकारः

यंसहजाधवा । सहजाऽनादिः ०
 ध्रुवायावन्मोक्षस्थायिनीमायापक्ति
 र्ममास्तौर्च्यः । एतेन मायाग्रह्या
 सद्दितोयत्त्वं ब्रह्मणोऽस्तीति ० कथंज-
 नन्मृष्टः ० पूर्वैर्ब्रह्मसजातीयभेदशून्य
 मितिशब्दकापरास्ता ० शक्तेः श-
 क्तानतिरेकात् ० नहिवाङ्मशक्तिर्व-
 द्भः पृथक्त्वेन ० क्वचित्कदाचि
 द्दृष्टते । किञ्चद्वितीयः सच्यपदा
 र्थिनास्तीत्यैकमेवाद्वितीयब्रह्मति
 श्रुतेरर्थः । तथाचासत्त्वाभावात्स-
 द्वितीयस्येपि दोषाभावात् ० इति ॥
 विश्वं भाल्स्थान् ० मिमीतेवा ।
 मामानि ० माह् मानेया । माच्छा
 सत्सिभ्योयः । मांयातिवा । चाती
 सुंपतिकः ॥ यथैहत्तागरे ॥ तत्र
 धगम् । ह्यन्वावापैर्कुण्डलयुक्तीकु
 र्वरत्न दन्वापाटनूपुरयुक्तं कुरुहरम्
 । मायाहत्तं पिङ्गलनागोदितसैरज्
 कामात् ० इदः पण्डितवक्त्राभ्युजसा
 रम् ॥ यथा । उद्यदाधासम्प्रतिरा-
 धामधुमासि ० ब्रह्मसद् । तस्मात्ति-
 यातास्मिमुदासि । क्षीलीकुञ्जं शून्यम
 देव्यास्तरदस्याप्राण्यथायं भाविकथं
 धावद्दत्तस्थाः ॥

मायाकारः । चि ० ऐन्द्रलाजिके ।
 प्रातिहारिके । मायां ० स्थलजला
 दौजलास्थलादिज्ञानं करोति । बुद्ध
 ज् ० । ज्ञयं स्थय् ।

मायाधाम्

मायाकृत । पुं ० मायाकारे । प्राति
 हारिके ॥

मायाजीवी । पुं ० प्रातिहारिके । वा-
 जीकर इ ० भा ० प्रसिधे ॥

मायातिः । पुं ० नरवले ।

मायादः । पुं ० कुम्भीरे ॥

मायादेवी । स्त्री ० शक्यमुनेर्जनन्या
 म् ॥

मायादेवीसुतः । पुं ० शक्यमुनी ।
 शक्यसिंहे । गौतमी । पर्कवन्वी ।
 पुष्टभेदे ॥ मायापासीदेवीश्च । स
 स्थाः सुतः ॥

मायाधमनः । पुं ० मायाधमने ० भ-
 गवति ॥

मायाफलम् । न ० फलविशिषे । द्वि-
 द्राफले । नायिफले । माद्रफल-
 इ ० गौ ० भा ० ॥

मायामयः । चि ० सायायिनःकृते ॥
 न ० जगति ॥ नैरिद्रूपयितुं शक्या
 विस्पष्टभासतेच्या । सामायेतौ
 न्द्रजाणादीलौकाः सम्प्रतिपेदिरे ॥
 स्पष्टभातिजगद्येदमशक्यं तन्निरूप-
 यम् । मायागम्यजगत्तस्माद्दोष
 खापक्षपाततः ॥

मायामीषः । पुं ० पर्हर्षमप्रवर्तके ०
 भगवद्देशेऽसुरार्थमीशयोष्यत्रे ॥

मायारसिकः । चि ० परप्रसारके ॥
 मायायारसिकः ॥

मायाधान् । चि ० सायासंयुक्ते । मा

मायुः

याविनि ॥ मायास्वस्त्रास्त्रिन्वाम
तुप् ॥

मायायती । स्त्री० कामदेवपत्न्याम् ।
रत्नान् ॥ उगित्वान्डीप् ॥

मायावी । पुं० यांसासुरे । विहाजे ॥
वि० मायाकारे । व्यंसके । ऐन्द्र
जातिके ॥ मायास्त्रान्ति० पस्त्रि-
न्वा । अस्त्रायामेधास्त्रधीविनिः ॥

मायाविनोदः । पुं० दैत्यदानवादी ॥
मायायामायायार्थाविनोदश्चमत्का-
रविशेषः क्लीडाघाचस्यैतिविशेषः ॥

मायाशक्तिः । स्त्री० आचरणे विधीय
शक्तिसम्पन्नयाम् ॥

मायासीता । स्त्री० योगेनाग्निहोत
सीताप्रकृतौ ॥

मावासुराः । पुं० बुद्धे ॥ मायायाः
सुतः ॥

मायिकः । पुं० मायाकारे ॥ माया-
स्त्रिषु ॥ त्रीक्षादिपाठादृठन् ॥

न० मायाफले ॥ वि० नृपात्मके ॥
मायी । पुं० तायान्तरे । धूर्त्तः । जालि-
के ॥ मायाविनि । मायाशक्तिम-
ति० महेश्वरे । मायायाः प्रकृते

निर्वायामके ॥ मायान्तुप्रकृतिविद्या-
न्मायिनन्तुमहेश्वरन् ॥ समाव्यस्र
करीत्याहुः ॥ इहे ताश्वतरशाखिनः ॥

मायाचक्षुः । पाश्चिन्वाचक्षि । त्री
क्षादिपाठादिभिः ॥

मायायती । स्त्री० कामदेवपत्न्याम् ।
रत्नान् ॥ उगित्वान्डीप् ॥

मायुः । पुं० पित्रे ॥ मिनोति० प्र-

मारणम् ।

क्षिपतिदेशिजन्माचम् । डुमिज्प्र-
क्षेपथे । क्वावापाजिसीत्युण् ॥

मायुराजः । पुं० कुबेरात्मर्ज्ज् । वष-
कवी ॥

मायूरम् । न० मयूरसमूहे । मयूराणां
समूहः । अतुदात्तादेरञ् ॥ मयू-
रमांसे ॥ मयूरस्त्रायवषोविकारो-
दा । प्राणिरणतादिभ्योज् ॥ मायू-
रं पाचितं मांसं घृतेषोपस्करान्वितं ।
द्वैपक्षयथसंयुक्तं मरिचैलासमन्वित-
म् ॥ कपायसुथं मायूरं कफानिल-
घरं मुखं । वषां कालेन तत्सैव्यं दुष्ट-
फौटादिभक्षणात् ॥

मायूरिकः । पुं० मयूरयाशिनिशाकु-
निके ॥ मयूरान्घृतिपचिमख्यस्य-
गान्धुश्वीतिठक् ॥

मायूरी । स्त्री० अजमोदायाम् ॥

मारः । पुं० अनाहे । खरे ॥ मारय-
ति० विरञ्जिणम् । पचाद्यच् ॥ मृ-
तौ ॥ विह्वे ॥ धत्तूरे । मारणे ॥
वियतेऽमिन । मृड्० । मारणे-
यञ् ॥

मारकः । पुं० मरके । उत्पाते ॥ प-
क्षिविशेषे । घातपक्षिणि । राज-
द्र०भा० । वि० मारणवार्त्तरि ॥

मारक्षित् । पुं० जिने । बुद्धे ॥ मार-
क्षामंजयति । जि० । सख् द्विपिति
क्षिप् । तुक् ॥

मारणम् । न० प्रतिघातने । वषि ॥

मायाकार :

संसृजाम्भवा । सहजाऽनादिः ० ।
 ध्रुवायावन्मोज्ज्वलायिनीमायाशक्ति
 र्ममास्तीत्यर्थः । एतेन मायाशक्त्या
 सप्तितोयत्वं ब्रह्मणोऽस्तीति ० कथञ्ज-
 गत्सृष्टः पूर्वब्रह्मसजातीयमेदृशान्य
 मितिगडकापरास्ता ० शक्तिः श-
 क्तानतिरेकात् ० नहिबद्धिशक्तिर्व-
 द्धः पृथक्त्वेन ० क्वचित्कदाचि
 द्दृश्यते । किञ्चद्वितीयः सत्यपदा
 र्धीयासीत्वं वैकमेधाद्वितीयब्रह्मिति
 श्रुतेरर्थः । तथाचासत्यामाययास-
 द्वितीयत्वे पिदोषाभावात् ० इति ॥
 विग्रहमाख्यसाम् ० सिमीतेवा ।
 मामाने ० माण्डमानेवा । माण्डा
 सत्त्वभ्योयः । मायातिधा । आती
 नुर्पतिकः ॥ वर्षाहत्तान्तरे ॥ राज
 धणम् ॥ कृत्वाकर्षीकुण्डलयुक्तौकु
 रुत्र दत्त्वापादगुणयुक्तौकुरुशरम्
 । गन्धाशुभं पिद्वलनागोदितमेतव्
 जानातऽदः पण्डितवद्वान्मुजसा
 रम् ॥ यथा । उद्यहाधसम्प्रतिरा-
 धामधुभासे ० गद्वे सद्दे । तन्मति-
 याताकिमुदासे । विलीकुञ्जंशून्यम
 वेच्याप्तरद्व्याप्राणचायंभाषिकथं
 धावदराथाः ॥

मायाकारः । वि० ऐन्द्रशक्तिके ।
 प्रातिशक्ति । मायां ० म्रणलता
 दौमलस्रवादिज्ञानं करोति । कुञ्ज
 ज ० । अर्धं गण् ॥

मायावाग्

मायाकृत । पुं० मायाकारे । प्राति
 शारिके ॥
 मायाजीवी । पुं० प्रातिशारिके । वा-
 जीकर इ० भा० प्रसिद्धे ॥
 मायातिः । पुं० नरवले ।
 मायादः । पुं० कुम्भीरे ॥
 मायादेवी । स्त्री० शाक्तानुनेर्जन्या
 म् ॥

मायादेवीसुतः । पुं० शाक्यमुनी ।
 शाक्यसिंहे । गौतमी । अर्धवन्वी ।
 पुद्भेदे ॥ मायाचासौदेवीय । त
 स्याः सुतः ॥

मायाधमनः । पुं० मायाधमने ० भ-
 गवति ॥

मायाफलम् । न० फलविशेषे । छि-
 द्वाफले । मायफले । माद्रफल
 इ० गी० भा० ॥

मायामयः । वि० मायायिनाकृते ॥
 न० जगति ॥ नैगिकप्रयितुं शक्या
 विस्पष्टभासतेचया । सामायेती
 न्द्रजाणादौलीकाः सम्प्रतिपेदिरे ॥
 स्पष्टभातिजगद्येदमगक्यंतत्रिकुम-
 धम् । मायामयंजगत्तस्मादौष
 स्वापन्नपाततः ॥

मायामोडः । पुं० अर्धभं प्रयत्नं के०
 भगवद्वेदेऽसुराणां मोषायोत्पन्नं ॥

मायारसिकः । वि० परप्रतारके ॥
 मायायांरसिकः ॥

मायावान् । वि० मायासंयुक्ते । मा

मायुः

मारणम् ।

याविनि ॥ मायाख्यस्यास्मिन्वाम
तुप् ॥

मायावती । स्त्री० कान्देवपत्न्याम् ।
रत्नान् ॥ अगित्वान्डीप् ॥

मायावी । पुं० वांसासुरे । गिडाजे ॥
धि० मायाकारे । व्यसक्ते । ऐन्द्र

जाणिके ॥ मायास्यान्ति० पस्मि-
न्वा । अस्मायानेधासजीविनिः ॥

मायाविनोदः । पुं० दैह्यदानवादी ॥
मायायामायायांबाविनोदसत्कार-

रविशेषः क्लीडायाश्चस्येतिविद्युः ॥
मायाशक्तिः । स्त्री० धावरण विधि प

णशिसम्पन्नायाम् ॥
मायासीता । स्त्री० योगेनानिहृत

सीताप्रकृतौ ॥
मायासुतः । पुं० बुद्धे ॥ मायायाः

सुतः ॥
मायिकः । पुं० मायाकारे ॥ माया-

स्तिसख्य । व्रीक्षादिपाठाट्ठन् ॥
म० मायाफले ॥ पि० सृषात्मके ॥

मायौ । पुं० मायाकारे । धूर्त्ते । जालि
के ॥ मायाविनि । मायाशक्तिम-

ति० महेश्वरे । मायायाः प्रकृते
निंयामके ॥ मायानुप्रकृतित्रिव्या-

न्मायिनन्तुमश्वरम् । समाव्यच
यमेत्याहुः । श्वेताश्वतरश्यादिभिः ॥

मायापद्य० पस्मिन्वापपि । व्री
क्षादिपाठादिनिः ॥

क्षिपतिदेहेकप्राणम् । छुनिञ्प्र-
क्षेपथे । कृवापाजिमीत्युष् ॥

मायुराजः । पुं० कुवेरराजर्षे । षण्
कवी ॥

मायूरम् । न० मयूरसमूहे । मयूराणां
समूहः । पशुदात्तादेरञ् ॥ मयू-

रमांसि ॥ मयूरस्यावयवोधिकारो-
था । प्राणिरजतादिभ्योज् ॥ मायू-

रं पाचितं मांसं धृतेषोपस्करान्विते ।
ईयत्तवथसंयुक्तं मरिचैतासमन्वित-

म् ॥ कपायसुष्टं मायूरं कफानिल-
हरं गुरु । वर्षाकालिनतत्सैव्यं दुष्ट-

कीटादिभक्षणात् ॥
मायूरिषः । पुं० मयूरयाज्ञिषशाकु-

निके ॥ मयूरान्श्न्तिपचिमत्स्यन्त-
गान्श्न्तीतिठक् ॥

मायूरी । स्त्री० पञ्जमीदायाम् ॥
मारः । पुं० अनङ्गे । स्यरे ॥ मारय-

ति० विरश्चिथम् । पचाद्यच् ॥ सृ-
शौ ॥ विभ्ने ॥ धत्तूरे ॥ मारथे ॥

स्त्रियतेऽभिन । मृङ्० । करणे-
घञ् ॥

मारकः । पुं० मरुके । उत्पाति ॥ प-
क्षिविशेषे । चारापक्षिणि । पाञ्ज-

ङ्० भा० । त्रि० मारणवार्त्तरि ॥
मारकित् । पुं० जिने । तुषे ॥ मारं-

कामं वयति । लि० । सत्सृष्टिपिति
क्षिप् । तुष् ॥
मारणम् । न० प्रतिवातने । दधि ॥

मारि

चभिचारविशेषे ॥ प्राणिनांप्राणहर
 षंमारणं समुदाहृतम् । नृहंसा-
 याम् । स्वार्थं गच्छन्तः । ख्युट् ॥
 मारिः । स्त्री० मारये ॥ धर्षे ॥ घन
 धये । मरके ॥
 मारिचिकम् । वि० मरिचैः संस्कृ-
 ती ॥ संस्कृतमित्ठक् ॥
 मारितः । वि० नष्टीकृतं ॥ भस्मी-
 कृतं ॥
 मारिव्यसनधारकः । पुं० राजपिं वि-
 शेषे ॥
 मारियः । पुं० नाव्योक्त्या० धर्षे । मा
 न्ये । श्रेष्ठे ॥ मर्षणात्० सहना-
 न्मारियः । पृषोदरादिः ॥ मर्सा-
 इ० प्र० शाकविशेषे ॥ श्वेतरत्नपमे
 दिनदिविधोमारिपि । स्मृतः । मारि
 पोमधुरः शोतादिष्टकां मत्तनुह-
 रः । वतस्य मरुतोरत्नपिक्तनुष्टि-
 पमाग्निजित् ॥ रत्नमापीशुर्नार्ति
 सचारीमधुरः सरः । श प्रः ।
 कर्त्तव्यः । प्रायेण त्वत्पदार्थितः ।
 । पत्तनात् । उपसर्ग्य तश्चातीयाद्य
 शब्दः ॥
 मारि । स्त्री० मारयायाम् । धा-
 ख्येन । । तनां भार्यायाम् ॥
 मारो । स्त्री० शब्दयाम् ॥ जनघये ॥
 मारोनामद्युगपद्नेककोकघयपेतु-
 रप्यातोषिशिष्टदेवताधिष्ठानः ।
 सान्देवताप्रेतपतिनाश्रपायच्छा-

मारुतात्मजः

चित्कार्यकरोति ॥ मारुश्रयैश-
 क्ती
 मारीचः । पुं० राजसविशेषे । साड
 काराजसीपुत्रे । रावणानुचरे ॥
 अयश्चसोताहरणकालिमायान्मरुतः
 श्रीरामेण हतः ॥ कथ्यते ॥ याज-
 कविषे ॥ याजकं द्वजप्रतिघण्टः
 ॥ राज्ञोग्नि ॥ कश्यपे ॥ मरीचे र
 पक्ष्यम् । तस्मात्पत्न्यमित्त्वयं ॥ इ
 तिकाशिका । वन्द्यस्तु० धोक्षादि-
 श्यञ्चे वि० इजाभाव्यम् । तयो व०
 मिद्वेचोन्वात्परइतिसूत्रे भाष्यम् ।
 मरोचिगच्छेवात्तादिपु पठ्यतइति ॥
 व० मरीचानां वने ॥
 मारीची । स्त्री० देवताविशेषे । माया
 देव्याम् । मीत्रिद्यायाम् । मि-
 खायाम् ॥
 मारुगडः । पुं० सुबह्वर्ग गडः । प-
 धि । मर्भ ॥ गोमर्भमण्डले ॥
 मारुतः । पुं० श्वमने । स्पर्शने ।
 धायौ । नियन्त्रेऽनिनष्टोक्तं धिगा
 या । रुड् ॥ स्वयोरुतिः । मरु-
 द्विव० प्रश्नाद्यप् ॥
 मारुतव्रतम् । न० राज्ञोव्रतविशे-
 षे ॥ यथा । प्रविश्वसर्वभुक्तनिवृत्त्या
 परतिमारुतः । तथाचरैः प्रये-
 टव्यव्रतनेतद्विमारुतम् ॥
 मारुतात्मजः । पुं० शत्रुमति ॥ मरु
 तस्य पात्मजः ॥

मार्गशीर्षः

व्याख्यन्वधानहि ॥ इतिदेवीपुराणे
 त्रैलोक्याभ्युदयेगोपुरद्वार लक्षणा
 ध्यायः ॥ मृगेण्युक्तापौर्णमासी
 मार्गी० सान्निभस्ति । अण् ॥ मृष्य
 तं विद्वशीक्रियते प्रादौ : । मृष्यु
 दौ । मार्ग्यते वा । मृगश्चन्वेषणे
 । घञ् ॥ मार्गी० ष्विज्जीह्वानूपांठ
 विषयविषयभेदेमन्विषीज्ञेयः ॥
 सम्प्रदाये ॥ चि० मृगसम्बन्धि
 नि ॥

मार्गीषः । पुं० चाण्डायणे ।

मार्गीणः । पुं० शरे । न० चन्वेष
 णे । संवीक्षणे । याज्यायाम् ।
 याचने ॥ चि० अर्थिनि । याचके
 ॥ मार्ग्यन्वेषणे । वङ्कमन्यत्रा
 पीतियुच् ॥ मार्ग० ल्युट् ॥ मार्ग
 शति । मार्ग्यते वा । ल्युः क्त्वल्युट्
 इति ल्युट् ॥

मार्गीणकः । पुं० याचके ॥

मार्गीधेनुः । पुं०)

मार्गीधेनुकम् । न०) यौवनपरि
 माणे ।

मार्गीषः । निपादादायोगव्यासुत्पन्न
 दागपरलासनि ॥ निपादोमार्गीषं
 सूतेदानमीषर्ग्वीषिणम् कैव-
 र्चमिशिचंद्रापुरार्यार्चनिवाति-
 नः ।

मार्गशिरः । पुं० मार्गसासे ।

मार्गशीर्षः । पुं० मरुति । मार्गे ।

मार्जभः

चाण्डायणिके । मंगसिर० पू०
 भा० ॥ द्वादशमासानामध्ये० अ
 भिनवयाखिवास्तूष्णाकादिशाली
 ० शीतातपशून्यत्वेनचसुखहेतु-
 मार्गशीर्षोभगवद्भूमिः । मासा
 नामार्गशीर्षोहमितिभगवद्वचनात्
 ॥ अथजातस्यफलंयथा । यस्यप्रसू-
 तिः खलुमार्गमासितौर्षेप्रयासिसततं
 मतिः श्वात् । परोपकारीधृतसा-
 धुष्टतिः सप्तृत्तियुक्तो लज्जनाभिला
 पी । मृगशिरसायुक्तापौर्णमासी ।
 मन्त्रेणयुक्तः काण्डद्वयण् । ततो
 ङीप् । मार्गशीर्षोपौर्णमासीष्यण्
 ॥ चि० मृगशिरसिजाते ॥ सन्धि-
 वेक्षेण्यण् ॥

मार्गीकः । पुं० शरिणिके । मृग
 शन्तरि मृगानुष्ठिति । पश्चिमत्ये
 तिठक् ॥

मार्गीतः । चि० पन्वेषिते ॥ मार्ग्य
 तेष । म० । क्तः ॥

मार्गीपोथी । स्त्री० दक्षिणमार्गेनक्ष
 विशीयाणांसंज्ञाविशेषे ॥ यथा । अ
 वक्ष्यधनिष्ठाचमार्गीति ॥

मार्जीः । पुं० विष्णौ ॥ शङ्खादिनिर्म
 लीकरणे । मार्जभे । रत्नके ॥

मार्जीनः । पुं० खीप्रच्छे । न० प्रो
 ज्यनादिनाऽङ्गनिर्मलीकरणे । मा
 र्जी । मार्जना० ड० भा० ॥ घान
 कानेशरीरमार्जनाह्वयाः यथा ।

भाष्यारि :

दौर्भाग्यं शौर्यकण्डूं कण्डूंसलसरी-
 चनाम् । खेदगीभक्ततां शक्तिशरी-
 रपरिमाणं नमिति । देवीपुष्पमानं
 नपलायथा । दिव्यासुप्तान्तुयः शुक्ति
 सख्यार्जवतिलव्यगः । सभवेतत्तवा-
 न्मौख्यसर्वमभ्यतिसवुत इति ॥
 महान्नावांजननाथैभस्यभृदितास-
 सापुष्करलेपने ॥ माष्टिचनेन ।
 मृजुगुठी । ल्युट् ॥

माङ्गना । खो० मलप्रपकर्षणे । मा
 ष्टी । माङ्गने । माङ्गना० इ० भा०
 ॥ माङ्गनम् । मृजु० । मृजुगु
 धालहरणयोर्वा । चुरादि । व्यास
 ग्रन्थोद्युत् ॥ मुरजध्वनी ॥

माङ्गनी । खो० सख्यार्जव्याम् । शो
 धन्याम् । सोष्टनी० इ० भा० ॥
 माङ्ग्यतेऽनया । मृजु० । करणे
 ल्युट् । हविः । ङीप् ॥

माङ्गनीयः । वि० महारे पयक
 रे ॥ माङ्गितुयोग्यः । अनीयर् ॥

माङ्गारिः । पुं० खडाशि । रक्तचिष-
 के । मोतो । दिङ्गलि । अम-
 स्तर्गनिशेषोवता । अभोज्यस्ति-
 काशयमारजारसखुञ्जकुकरान् ।
 पतितापविषचण्डालस्तपाराध
 नानित् । संसृग्शुशुभ्यतेज्ञाना
 दुदृश्यायामशुकरै ॥ माष्टिमु-
 खम् । मृजु० । कलिमृजिर्थाचि
 दित्त्वारात् । मृजेर्ध्विः । पारि

भाष्याख्यैः :

भाष्यिकमानारोयथा । दम्भाथैवप-
 तेयद्यतप्यतेयजतेतथा । नरपचार्यं
 सुद्युक्तोमानारिः परिकीर्तितः ॥
 माङ्गारिकः । पुं० मयूरे । सितापा-
 ङ्गे ।

माङ्गारिकरणम् । न० रतवन्वाकारे ॥
 यथा । प्रसारितेपाणिपादेशव्यास-
 जिमुखोरसि । उन्नतायाः स्त्रियाः
 कस्यांमाङ्गारिकरणं विदुः ।

माङ्गारिकणीका स्त्री० चामुण्डादे
 व्याम् । चर्मांमुण्डायाम् ॥

माङ्गारिकणी । खो० चामुण्डायाम् ।
 माङ्गारिगन्धा । खो० सुहृपणीविशि
 षे ।

माङ्गारिगन्धिका । खो० सुहृपण्यां-
 म् ॥

माङ्गारिहस्तिकः । वि० वैडालवृत्ति-
 के ।

माङ्गारि । खो० माङ्गांश्वियाम् ॥
 फल्लयाम् । जन्तुविशेषे । पूतिका
 याम् । गन्धर्चे लिकायाम् । गन्ध-
 गोक्षुवा० खडाशी० इ० गौ० देवभा
 या ॥

माङ्गारीयः । पुं० माङ्गालीये ॥

माङ्गालः । पुं० माङ्गारिः ।

माङ्गालीयः । पुं० शूद्रे । विद्याषे ॥
 कायशोधने ॥ माष्टि । मृजु० ।
 स्याच्चित्तमृजेरावच्य दान्वालीय-
 यः इति मृजेरावच्य ॥

माह्वः

माह्वितः । वि० कृतमार्जनी । सु-
 खे । तः ॥
 माह्विता । स्त्री० रसाज्यायाम् । शि-
 खरिण्याम् ॥ वि० शोधिते ॥ मा-
 ह्व्यं तैस्म । सृष्टुषीचालदारयोः ।
 ऋः । टाम् ॥
 माह्वच्छः । पुं० तरणी । सूर्ये ॥
 सृताण्डेभवः । मधुभ्रादिः ॥
 क्रोडं । शूकरे ।
 माह्वच्छवपभा । स्त्री० सूर्यपत्न्याम् ।
 चादित्यभक्त्यायाम् ॥
 माह्वच्छिः । पुं० सूर्ये । सृताण्डेभ-
 वः । यण् ॥ क्रोडं । भूदारे ॥
 माह्वच्छिः । पुं० पराधे ॥ वि० सृ-
 त्तिष्पारचिते । सृत्तिकायाविष्पारः ।
 तस्य विष्पारश्च्यण् ॥
 माह्वच्छिम् । न० पत्तने ॥
 माह्वच्छिः । वि० सौरजिके । सृष्ट-
 वादके । सृष्टश्चादशशिल्पमश-
 । शिल्पमित्तिठक् । यप० सृष्ट-
 पादने० प्रकृतौ चषा । मुख्यार्थं
 हृत्तिस्वगभिधानात् ॥
 माह्व्यः । पुं० नर्षं सङ्घारघातिवि-
 शिषे । न० सृष्टुसायाम् । परदुःख-
 प्रदर्शनात्पीडासुषी ॥ पत्तारत्वे ।
 हयापूर्वपश्चादिकारिष्वपिषिष्यादि-
 पुं० अप्रियभाषणादिव्यतिरेकेणो-
 चयित्त्वे । चित्ताक्रान्ठिन्ये । सृ-
 दोर्भावः । इगन्तश्च्यण् ॥

माह्वीयः

माह्वीयम् । न० मधुनि । द्राघाम-
 यी ॥ सृष्टीकाद्राघा० तस्याविकारः ।
 तस्यविकारश्च्यण् ॥ अनुदाघादि-
 श्च्यण्वा ॥
 माह्वीयः । पुं० मारिषशक्तिः । भाव्यो
 ह्याथर्वे ॥ मर्षंथात्सहनात्० मा-
 ह्वीयः ॥
 माह्वीयः । पुं० मारिषशक्तिः ॥
 माह्वीयः । स्त्री० प्रोक्तनादिनाश्ल-
 निर्मलीकृतौ । माह्वीनायाम् ॥ भा-
 ह्वीयम् । सृष्टुशुषी । सृष्टुशुषीवाच-
 छरणयोर्षा० चुरादिः । शिन् । ति-
 तुश्चेतिनेट् । षिलीपः ॥
 माह्वीयः । पुं० उन्नतभूतये० क्षेपे ।
 स्त्री० क्षातिविशेषे ॥ यथा । मा-
 हाभिहाः किराताश्च सर्वेपिम्बे-
 ष्ठथागयः ॥ देवविशेषे ॥ सच०
 मेदिनीपुरप्रदेशे मानभूमित्सेभद्व्या-
 यः ॥ न० यपटे ॥ धने ॥ उन्नतभू-
 तले ॥ क्षेपे ॥ माति । सामाने ।
 ध्वेन्द्रायश्च्यपिप्रपुत्रनुत्रच् । रत्न-
 भद्रीयमेरभेच्छशत्रुशुक्लगौरवन्ते रा-
 मायाः । इतिरन् । निपातनाच्च-
 च्यम् ॥
 माह्वीयः । पुं० नित्यवृत्ते । मणले
 । मखधारथे । ह्युन् ॥ न० स्थल-
 पश्चि ॥
 माह्वीयः । स्त्री० माह्वीय ॥
 माह्वीयः । पुं० पौशिके । रागवि-

मालती

शिवे । अष्टगानसमयीराशिषे
षः ॥

मालवद्वन्द्वम् । न० सक्थ्य रूपव सन्धे
। मालाप्रचाकि० प्र० गौ० भा०
मालतिका । स्त्री० वृत्तविशेषे ॥ यथा
। पादिगुरुः पुनरगतगुरुयंदिधान
रगाः सगणामुनिमानाः मालति
काकथिताविफसम्भतिमिषिदित
श्रुतिभिः कृतमाना । गौडकुश
खधुरस्य रद्वेनद्वयाकरसत्कविभिः
कृतगाणाश्रीयशवन्तपरेशनिधा
सपशामघमानवदानविधाना । मा
लत्तियथः ।

मालती । स्त्री० युवती ॥ द्वापमाख्या
म् । विशल्यायाम् ॥ श्वेतुच्चाया
न् ॥ निशि ॥ नदीविशेषे ॥ जा
प्याम् । चंवेली० इ० प्रसिद्धाया
पुष्पलतायाम् ॥ वषट्ठभान्तरे ॥
चादौचत्वारोम्यांकाणांजायन्ते शिषे
यत्पारामहाराजन्ते । रुद्रैर्वैश्वैः
पादिपादेविख्यातामालत्तं धावाणी
भूपाविख्याता ॥ यथा । पायाम्मा
यामीनोलीनः सख्यान् प्रागादि
घोषीभर्तुं पापिक्रीडं । व्यामा
म् भोर्धस्तस्मिन्कालीलीलाभिः स
स्यन् सर्वोपध्वोयत्पृष्ठेतिष्ठन् ॥
अगतीइन्दोर्भेदेपि ॥ तद्वचनं
यथा । भवतिनजावधमालतीजरी
॥ यथा । पृष्ठवपयच्छुतकीजिका

मालती

नगेमधुरसधौरमसारलोषुपः ।
मुमुमकृतव्यतचारविभ्रमामातिर
पिचुवतिमालतीमुष्टुः ॥ मालति
काश्चन्दसि । मालत्तमीजतति ।
लतिः सौधोवे वृथायः । मूलवि
भुजादित्वात्कः । गौरादिः ॥
माणांगनोतिवा । तनु० । चन्धेभ्यो
पीतिष्ठः ॥

मालतीगौरवः । पुं० टड्ढि । सुषा
गा० प्र० भा० ॥

मालतीगौरसम्भवम् । न० श्वेतटड
णे ॥

मालतीपविद्या । स्त्री० आतीपत्या
म् ।

मालतीफणम् । न० आतीफलं ॥

मालयः । पुं० चन्दनवृक्षे ॥ वि०
भलयसम्बन्धिनि ॥ न० पद्मे ॥

मालवः । पुं० अवन्तिदेशे । माल
या० इ० भा० ॥ अवन्तोतः पूर्व
भागे गोदाव्यासयोत्तरं । माल
याख्योमहादेशोधगधान्यपरायणः
॥ रागविशेषे ॥

मालविका । स्त्री० चिह्नति ।

मालती । स्त्री० केशपुच्छर्षे । दाया
च्याम् ॥ रागिणीविशेषे । मालव
रागस्यपत्न्याम् ॥ सतान्तरे ऋषे
रागस्यभार्यायाम् । अष्टागानसम
यो यथा । इन्द्रोत्वानात् सभारस्य
यावद्गामोत्सवन् । गीयामधेव

मालिकी

यादूषद्भा० ॥

मालाधरः । पुं० वर्णवृत्तविशिषे ॥
 द्विलक्षरगणान्वितोगजपतिः पुन-
 स्तूर्यवाम् । करतलपरिस्फुरत्खन-
 ककुण्डलीनान्वितः । सुरपतिगुरु
 शिष्यापरिगतः समंतात्सखे । जय
 तिभुविहसभूपतिरयन्तुमालाधरः
 ॥ यथा । क्वचिदपिषयस्त्रयासहविनो
 दमातन्वती० कतिपयफधारसै न
 यतिवासरीयांरुजम् । सुभगतयथा
 मिनीसमधिगम्यसायामिनी मनु
 भवतिभामिनी मदनवेदना मस्त
 तः ॥

मालारिष्टा । स्त्री० पाच्याम् । मरकतप
 त्त्याम् । हरितकतायाम् ॥

मालाशिक्षा । स्त्री० पृक्षायाम् ॥

मालाली । स्त्री० पृक्षायाम् ॥

मालिः । पुं० सुकेशराजसपुत्रे ॥

मालिकः । पुं० मालाकारे ॥ पद्य
 विशिषे ॥ मालाशिल्पमस्य । शिल्प
 मितिठक् ॥ मालास्थास्तिवा । व्री
 द्धादिभ्यर्द्यतिठन् ॥

मालिका । स्त्री० सप्तलायाम् । पुत्र
 त्याम् ॥ योगलङ्करणे ॥ पुष्यमा
 ल्ये ॥ नदीविशिषे ॥ सुरायाम् ।
 मये ॥ टाप् ॥

मालिकी । स्त्री० मालिकयोपिति ।
 मालिन् । इ० भा० ॥ टिड्ढेति
 डीप् ॥

मालुधानी

माली । पुं० मालावति ॥ मालाख्यस्य
 । सुखादिपु० मालाघे मे० इतिपाठा
 दिनिः ॥ व्रीद्धादित्त्वाद्वा० इनिः
 । सतुर्घे पादन्यचापि ॥ सुकेशराज
 सपुत्रे ॥

मालिनी । स्त्री० मालकायाम् ॥ मा
 लिकयोपिति ॥ गौर्याम् । उमाथा
 म् ॥ चम्पानगर्याम् । मन्दाकिन्या
 म् ॥ नदीविशिषे ॥ मालाशक्ति
 श्रद्धाः श्रद्धांया । व्रीद्धादिच्चादि
 निः । डीप् ॥ यद्वा । मलते । मल
 धारणे । णिनिः । ङीप् ॥ अग्नि
 शिखायाम् ॥ टुरालभायाम् । अ
 तिशर्करोष्णन्दो १५ भेदे ॥ यथा
 । नगमयययुतेय मालिनीभोगिलो
 कीः ॥ रुगमदकृतचर्चापीतक्रीशि
 यथासारुचिरशिखिशिखण्डावध
 मित्तपाशा । अगृक्षुनिहितमसैवश
 सुत्काण्यन्तीधृतमधुरिपुनीलामालि
 नीपातुराधा ॥

मालिन्यम् । न० मलिनत्वे ॥

मालायः । वि० मालायाश्चवि ॥ वृषा
 ष्यः ॥

मालु । स्त्री० पञ्चलतायाम् । पञ्च
 बल्ख्याम् ॥ नार्याम् ॥

मालुधानः । पु० सार्तुलाहो । विश्वसर्प
 ॥ मालुरोपधी० तद्धानसस्य । म
 हापद्मे ॥

मालुधानी । स्त्री० लतान्तरे ॥

माल्यधान्

मालुकः । पुं० कृष्णार्जके ॥
मालूरः । पुं० शाण्डिल्यवृक्षे । श्री
फले । विल्वे । वेल० इ० भा० ॥
मालक्ष्मीपरिप्राणुनाति । लून्क्षेद
ने । बाहुलकाद्रक् ॥ क्षपित्ववृ
क्षे ॥

मालेया । स्त्री० स्थूलैलायाम् ॥
माल्यम् । न० कुसुमे । पुष्ये ॥ माला
यांसाधुमाल्यं पुष्यमिति विवरणम् ।
यथा । यथाघाल्येनमाल्येनवासि
तंतिखसर्पपम् । नमुद्धतिखलंगन्धं
तदत्सूक्ष्मस्वदर्शनम् ॥ पुष्यमाला
याम् ॥ सूक्ष्मं न्यस्तपुष्यदांमनि ॥
कीदृशतापार्थादिमाल्यधारणनिपे
धोयथा । नदिगच्छं कर्थायुवांषि
गान्धं नधारयेत् । गमाच्चयानं पृष्ठे
नक्षत्रं धौनरिगर्हितम् ॥ रत्नमयस्र
जि ॥ नालामारो ॥ मलयते । मल
धारणे गच्छलोर्णत् ॥ यथा । मा
लेय । चतुर्वर्षादिस्वाम्युष्यम् ।

माल्यपुष्पः । पुं० शण्डवर्धे ॥
माल्यपुष्पिका । स्त्री० शण्डपुष्पा
म् ।
माल्यधान् । पुं० पर्वतविशेषे । मेरु
तः प्राच्यामानीलनिपधं याम्योत्त
राधर्मं दिनदग्गयोत्रमदितीर्षं येतु
मानिलाइतवर्धोर्मयांदिष्टी । ना
म्याकागतास्यान्तिमतुम् ॥ राक्षस
सभेदे

मापः

मालः । पुं० लीटात्तीविरज्ज्यायामु
त्पन्नं सहरजाती ॥
माजवी । स्त्री० महयापायाम् ॥
माशब्दिकः । त्रि० प्रतिपेदरि । नि
पेधके ॥ माशब्द । द्रुतिथवाचसः
। तदाहेतिमाशब्दादिभ्योपसङ्ख्या
नमित्तिठप् ॥

मापः । पुं० ग्रीहिप्रभेदे । कुसुविन्दे
। धान्यवीरे । वृषाकरे । मांसले
। यशाब्धे । पित्ये । भोजने । मा
इ० उडद० इ० भा० ॥ मायस्यफ
लंमापः । यवयवेनप्राग्ग्रीपधिपृष्ठे
भ्यद्रुच्यन् । तस्यफलपाकद्रुपांमिति
लुपि० युक्तावशावः ॥ मापोमुरुः
स्नाट्टपाकः स्निग्धोरुच्छीडनिजाप
इ । उष्यः सप्तर्षीशोत्रस्यः शुक्र
शीघ्रं हणः परः ॥ भिन्नसूत्रमप
सन्धनेदः पित्तकफप्रदः । शुद्धी
वादिंशवासपक्षिशूजानि नागवे
त् ॥ कफपित्तकरामापाः कफपि
त्तकरं दधि । कफपित्तकरानतस्या
हृत्ताकं कफपित्तहृत् ॥ मूलकं मापसूमे
नमधुनाचनसपयं त् ॥ त्वयपरिमाप
विशेषे ॥ देकृष्णमेसमधुते पित्तो
योग्यमापसः । परिनापविशेषे
। मापके ॥ सप्तसामधमानीसुश्रुतम
ते ५ गुणापरकसते ६ ८ गुत्राप
रिमापम् । कानिद्रमानीसुश्रुतमं
ते ५ ७ ८ गुणापरिमापम् । ये

मापवटी

मा :

दकान्तरे १० गुञ्जापरिमाणम् ।
 यथा । गुञ्जाभिर्दशभिर्मापः शायो
 मापचतुष्टयमितिथैद्यकपरिभाषा
 । मासाद्गति भाषा ॥ ज्वाति : स्मृ
 तिमते १२ गुञ्जापरिमाणम् । य
 धा । पलकुलीकिकैर्मानैः साष्ट
 रक्षिदिमापकम् । तोलकचितयं
 ज्ञेयं व्योतिर्ज्ञैः स्मृतिसम्मतमि
 तितिव्यादितस्वधृतवचनेनपलमष्ट
 रक्षिकाधिकमापहयाधिकतोलकय
 यम् । एतेनमापकपरिमाणं द्वादश
 रक्षिकं भवति ॥ मूर्खे ॥ स्वर्गदोष
 भेदे । मद्याद्गति भाषा ॥

मापकः । पुं० पक्षरक्षिकपरिमाणे
 । गुञ्जाः पंचायमापकाइत्तमरः
 ॥ द्वाण्डगुणप्रपदन्तिमापं नापाद्य
 येः प्रोडशमिच्छत्पमितितीलाव
 तोच ॥ पद्मिस्तुरक्षिकाभिः स्नान्
 जापसोहेनधान्यफौ । मापोगुञ्जा
 भिरष्टाभिः सप्तभिर्वाभवेत्तद्वाचिदि
 तिभावप्रकाशः ॥

मापपर्णी । स्त्री० महाशपायाम् । य
 यपुष्पीयधौ । चाम्बोन्चाय् । वग
 मापे । मापाचीति० गौ० दे० सा०
 ॥ मापपर्णीहिमातिक्कारुद्राशुक्रव
 लासकृत् । मधुरायाश्चीगोधावात
 पिच्छञ्जरासजित् ॥

मापवर्द्धकः । पुं० स्वर्षकारि ॥

मापवटी । स्त्री० यटिकाविशेषः । च

डदी० वही० इ० भा० ॥ मापा
 णांपिष्टिकाहिद्रुजयणाद्रकसंस्कृ
 ता । तयाभिरचितायसेषटिकासा
 धुशोपिताः ॥ तखितोक्तमतैकेता
 श्वधवासुप्रलेहिताः । यटकस्यसुशै
 युंताज्ञातव्यारुचिदाभृशम् ॥

मापयः । य० प्रतिमापम्० इत्य
 धे ॥

मापादः । पुं० कच्छपे ॥ वि० माप
 भक्तके ॥

मापादिः । पुं० शमीधान्यगणे । मा
 पथादिव्यस्त्रगणविशेषस्तः । मा
 पोमुहोराधमापः कुलव्यस्यणकस्ति
 लः । काकागड्डीपरइतिशमीधा
 न्यगणः स्मृतः ॥

मापीयम् । न० मापचेचे । माप्ये ॥
 मापाणांभवनंचेचम् । विभापो
 तिलमापोमाभङ्गाणुभ्यइतिपचेख
 ज् ॥

मापेगडरी । स्त्री० इगडरी० इन्दरे०
 सेफ० इतिहिमपर्वतप्रसिद्धेखाद्य
 द्रव्ये ॥

माप्यम् । न० मापीये । मापचे
 चे ॥ मापणांभवनमचेचम् । वि
 भापातिलमापेतिपचेयत् । मापे
 अ्योहितंवा । खलयवमापेव्यादिना
 यत् ॥

माः । पुं० चन्द्रे ॥ मासे ॥ मिमीति
 शानन्दमितिमाः । बाहुलकात्कि

मासतमः

वलादप्यसिः ॥

मासः । पुं० आसि । वर्षांशि । शुक्लकृ
 प्यापञ्चदश्यात्मकोकाणि ॥ मासोद्विषि
 धः शुक्लादिः कृष्णादिश्च । तत्र
 चैवशुक्लप्रतिपदमारभ्यामावास्याप
 र्थनांशुक्लादिः । कृष्णपत्रप्रतिपद
 मारभ्यपूर्णांमापर्यन्तं कृष्णादिः ॥
 मासन्द्रक्षस्वायन् । षष् । सौरा
 दिषु । यथा । मासद्यतुर्विधः प्रो
 क्तः सावनादिप्रभेदतः । त्रिंशद्दि
 नात्मकस्तत्रसावनः परिशीर्षितः
 ॥ एतस्मात्कृष्णमासात्सङ्क्रान्तिः
 सौरीभिधीयते । शुक्लपचादिकृष्णा
 ष्णशान्द्रः स्यादन्यथापिवा ॥ सर्वं
 नक्षत्रभुज्यास्तुनाचनोमासउच्यते ॥
 तत्र । आदिकेपितृवृत्तेऽसासद्या
 न्द्रसप्त. सप्तः । विवादादीस्तृप्तः सौ
 रोयन्नादीसावनोमतद्रतिभिधेकः ॥
 मस्यते परिमौयसं चन्द्रवृत्तिद्ययाभ्यां
 यः मसीपरिणामे । कर्मणिष्वञ् ॥
 मासजातः । त्रि० जननादृष्टुंयलमा
 सोमतस्तत्र ॥ तत्रैवव्यवहारात् । मा
 सोजातस्यस्यसः । काणाः परि
 माश्विनेतिसमासः ॥
 मासज्ञः । पुं० दाल्ङ्गि ॥ पि० मास
 विदि ॥
 मासतमः । पुं० मासस्यपूर्ये ॥
 निष्प्रजतादीतिटलमहागमः ।
 शतएभजापकाट् उट् ॥

मास

मासनम् । न० सोमराध्याम् ॥
 मासमानः । पुं० वत्सरे ॥ न० मास
 परिमाणे ॥
 मासरः । पुं० निम्नावि । भक्तसमुद्भवे
 मंडे । मांड० पीच० द्र० भा० ॥
 मास्यते । मसीपरिणामेऽद्यन्तः
 । बाहुल्यवादनम् ॥ यथा । मा०
 श्रीः सरस्वती । सृ० पुंसीति
 षः ।
 मासश्चिंका स्त्री० सप्तपोषचित्रि
 शिषे ॥
 मासान् । पुं० यमावास्यायाम् ॥
 स ज्ञान्तिदिने ।
 मासिकम् । न० पन्वाचार्ये । दर्शथा
 र्थे ॥ पितृणांमासिकं यागमन्वाचार्यं
 विदुर्विधाः । तत्रामिधेयकर्त्तव्यं
 प्रशस्तेनप्रयत्नतः ॥ मासेभवम् ।
 काळाट् ठञ् ॥ प्रेतस्य० संवासरा
 भ्यन्तरे० प्रतिमासं मृताण्युक्तिर्यमा
 ये श्राद्धे । मासोदेवताऽऽष्टवा । का
 लोभ्योभववत ॥ षष्ठे ॥ मासेदेवं ।
 देवसृष्टे । ठञ् ॥ वि० माससस्य
 न्दिनि । मासेननिवृत्तम् । ठञ्
 । मासेभववा ॥
 मासुरो । स्त्री० श्मश्री ॥
 मासूरः । वि० मसूरविकृती । मसूर
 सावयवोविकारोपा । निस्वाद्यन् ॥
 मासा । ष० यशम् । वारणे ॥ माष
 स्याप । षनयोः समाहारः ॥

माघियम्

माहाकुलः । वि० महाकुलीने ॥ स-
 चाकुलाव्यापद्धम् । अहाकुलादण्
 खत्रापितिपञ् ।
 माहाकुलीनः । वि० महाकुले ॥ स
 चाकुलव्यापद्धम् । महाकुलादि-
 तिमधेपञ् ।
 माहाजनिकः । वि० महाजनायहि-
 वे । महाजाकोजनय । महाजना
 इज् । षड्ब्रीडिश्च । महाजनोयः ।
 माहात्म्यम् । न० महात्मत्वे ॥ प्र-
 सवि । महात्ममोभावः । प्यञ् ।
 पनतिशयैश्चर्षे । विश्वरूप्यादिक्
 च्चैष्वविचारित्वे । शुभाशुभय
 मंकारयित्त्वे व्यथैष्ये । वक्ष्मो
 चादिफलदात्त्वे प्यसञ् मौदासी
 न्ये ॥
 माहाराजिकः । पुं० महादेवताभेदे ।
 महाराजोदेवतापाम् । महाराजप्रो
 चपदाङ्गित्ति०ठञ् ॥ महाराजो
 भक्तिरश्रवा । महाराजाङ्गञ् ।
 माहाव्रती । स्त्री० पाशुपतव्रतसम्बन्ध-
 धिन्यांपद्यतौ ।
 माघिनम् । स० राज्ये । मघतिङ्खि
 न् । मघ० मघैरिणेष्वेतीनष् ।
 वि० मघवीये ।
 माघिर । पुं० देवरात्रे । प्रुन्दे ।
 माघियम् । न० माघिव्याधर्मं । यण्म
 दिव्यादिभ्य । वि० माघिसम्ब
 धिनि । मघिपोपजीविनि । मघि

माघेन्द्रः

घ्याः । मघिपद्मवा०पुद्म् । य
 ष् ॥
 माघिमस्तयः । पुं० शालिमभेदे ।
 माघिपिकः । पुं० मघिपवीधने ॥ म
 षिपीपती । व्यभिचारिष्यनुरक्तप-
 ती । यथा । मघिपीष्युच्यतेनारो
 याचम्याद्व्यभिचारिणी । तांदुष्टां-
 कामदतियः सवैमाघिपिकः स्मृ
 तः ॥ भगदारोपाङ्गितस्त्रीधनोप-
 षीविनि । यथा । मघिपीष्युच्यते
 भार्याभगेतोपाङ्गितंधनम् । उपजो
 यतियस्तस्याः सवैमाघिपिकः स्मृ
 तपुति ॥
 माघिपाती । स्त्री० शिशुपासनगर्भा-
 म् ।
 माघियः । पुं० वर्षसहस्रलातिविशे
 धे । वैश्यायांश्चविद्यादुत्पन्ने । गद्य
 चजीवननृचमीतेसहस्ररचयम् ।
 माघिव्यायांशुभाश्रति । प्रोक्ताचो
 शनसांख्यम् ॥
 माघेन्द्रः । पुं० शुभदण्डविशेषे । र-
 व्यादिशारेपुषायुषरुषयममघेन्द्रा-
 यामेकेकदण्डामवन्ति०तपवचयम
 घेन्द्रवीदंण्डीशुभो । वायुयमयोदं-
 ण्डावशुभौ । यथा । स्वातांवाधय-
 मासूर्येमावावयकखानिधौ । वय-
 मावाकुलेष्वेयामावावयसुधांशुले ।
 सुरीषावयमाथैप०मावावयतयाभ-
 गौ । सूर्यपुत्रेयमावावघटीयुग्मंशु

माहेश्वरी

भाशुभम् ॥ माहेन्द्रे विजयीनिख-
वावर्ण चधनागमः । वायौ च भम-
तेनिख्यं यमेपिसरणं द्रुपम् ॥ वि०
महेन्द्रसम्बन्धिनि ॥

माहेन्द्री । स्त्री० गवि ॥ श्याम् ॥ अ
मरावण्याम् ॥

माहेयः । वि० मद्यापपत्ये ॥

माहेयी । स्त्री० गवि । सौरभेय्याम् ।
मद्याः । गोत्रापत्यम् । सौभ्योठ
य् । मद्यतेपूष्यते मह० पुंसौ-
शि० खनोषचेतिषाचः । मद्याया-
पपत्यम् । ठक्० इतिस्त्रामी ।

माहेशी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ यथा ।
महादेवातासुं नमामहेति । प्रेक्ष्य-
तेशत । माहेप्रदर्यातकुं स्यामाहे
शौतेनसास्यता (५) ॥

माहेश्वर । वि० कौत्सके । जी० न्य
ते । यय० । १६ माहेश्वरै स्त्री
प्रक्ष्यभ्युत्तानशास्त्रिभिः । रापर-
ज्ञानमार्चं यजीवन्मुक्ताभवात्ताह ।
पश्यान्मनाचदत्तमानस नामाहेश्वर
राशोद्विगमाः प्रदान्त्वतिच ॥
महेश्वरसम्बन्धिनि ॥ तस्तेदसिख-
य् । न० सपपुराणादिशिषि ।

माहेश्वरपदम् । न० तौर्ध्वंक्षिषि ।
माहेश्वरी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ भाद्र-
भेदे । यदतिज्ञायाम् । विश्वौ ॥
यथाकीर्मे ॥ ५ ध्याये । ययनारा-
यणीगीरीक्षगन्धातासनातमः । वि

मिषः

भग्यसंस्थितोदेवः स्वात्मानं बहु-
धेश्वरः ॥ नमेविद्रुः परंतत्त्वदे-
वाद्याममहर्षवः । एकोपुं देवदेवा
त्माभयानौविष्णुरेषचेत्यादिवचना
त् । शिवयज्ञाम् ॥ महेश्वरस्वैय-
म् । षष् । स्त्रीप् ॥ तौर्ध्वंविशि
षे ॥

मितः । वि० प्राते ॥ निखिते ।
परिच्छिन्ने । सौयतेय्य । मा० माड्०
नेष् प्रणिदानेवा । ङ् । यतिख
योतीकारान्तादेगः । (०) ।

मितङ्गमः । पुं० दन्तावले । इस्तिनि
मितङ्गच्छति । गख् । गमेः सुपिया
च्यइतिखच् । खितिमुम् ॥ स्त्री०
टाप् ॥ द्वि० परिमितगामिनि

मितद्रुः । पुं० ससुद्रे । मितद्रवति
। द्रु० हरिमितायोद्गुं इतिकु ।

मितन्यचः । वि० क्तिन्पचानि ॥
कृपणे ॥ दुर्गतं । मितन्यचति ।
मितनखे चं तिमितोपपदात्पचे ।
कृत् रित्खश् । मुम् ॥

मिताशनः । वि० युक्ताहारं । परि
मितभोक्षिनि ॥ मितमशयंयस्य
सः ॥

मितिः । स्त्री० ऐयखे । षष् ।
माने ॥ विज्ञाने मानम् । सा
ङ् । ङिन् । यतिखतीतोख
य् ॥

मिषः । पुं० चुमयी । चुर्षे ॥ न०

मित्र :

सुहृदि । सख्यौ । मीत० प्र० भा०
 ॥ यथा । सार्थः प्रवसतोमित्रं भा
 र्यामित्रं गृह्णसतः । आतुरस्यमिष
 ष्मित्रं दानंमित्रं सरिष्यतः ॥ इ
 त्ति । अपिच । सगृह्यागासह नोवन्तुः
 सद्देवानुगतः सुहृत् । एकत्रियो
 भवेन्मित्रं समप्राणः सखा भवेत् ॥
 प्रतिभेदस्त्वविषयितः ॥ श्री ई नो
 यक्षत्तिरि । प्रीतिकारके ॥ तद्यत्तु
 धर्विधं यथा । सहायी भजमानस्य
 सरजः कृतत्रिमस्त्येतिभेदात् ॥
 यक्षयित्कक्षपिग्मिचंनकक्षित् य
 छर्चद्रिपुः । कारणादेवलायन्ते
 मित्राश्चिरपवस्तथा ॥ साश्रीर्यांन
 मद् कुर्यात्समुत्पन्नोत्पन्नोत्पन्नः
 तन्मित्रं यत्नविविधं सः पुरुषः
 सखितेन्द्रियः ॥ सर्वथासुकरंमि
 पदुक्करं परमाननम् । अनिच्छत्वा
 विविधानां प्रीतिरत्येतिभिश्चते ॥
 शयोः परस्मिन् । रुदेमाऽव्यवहित
 राधात् परस्मिन् ॥ विदयानकारो
 राणाश्चुमिश्च मत परमित्र
 सरास ॥ हिरण्यभूमसम्प्राप्
 त्वापाधिं योनतवधत्तं । यथा मि
 चं भूतशय्याकृपमयायतिधमम् ।
 धर्मं स्रज्जलतद्भ्रतुष्टकृतिमेवच ।
 अनुरक्त स्थिरारमा लघुमित्रं प्रगम्य
 तं । मीयति । अमित्राद्ये इने
 चमिचिमिदिगसिन्धः कारइतिप्

मित्रावरुणीयम्

षः यथा । मित्रात्पायते ।
 वैष्णुपालने । सुपौतिकाः ॥ अष्ट
 मतारायाम् ॥ अनुराधानद्यचे ॥
 सयंभृतात्मकेतातलजगन्नाथे जगन्म
 ये । परमात्मनिगोविन्दे मित्रांमि
 चकथाकुतः ।
 मित्रद्रोही । वि० नरकाधिकारिविग्री
 पे । मित्रद्रुहि ॥ यथा । मित्रद्रोही
 कृतप्रसये चविश्वारासघातकाः । ते
 नरानरकं यान्तियाश्चन्द्रदिवाक्षरा
 पितिससि मितोपाख्यानम् ॥
 मित्रधृक् । पु० मित्रद्रोहिणि । मित्र
 व्यापकारके ॥ मित्रद्रुष्मति । द्रुहः
 रुम् नप तिक्लिप् ॥
 मित्रयुः । पु० लोकयात्रामिष्टे ॥
 । वि० मित्रशमले । क्याष्टन्दसी
 ॥ ॥ यथा मित्रयाति । या०
 शय्यादित्वात्कु ॥
 मित्रद्रुषम् न० मैदे विफायान् । सु
 द्रुत्संयाने ।
 मित्रक्षत्रिः । ची०)
 मित्रलाभः । पु०) सुहृत्प्राप्तौ ॥
 मित्रपन्नः । वि० मित्रप्रिये । मित्र
 यौ ॥ मित्रशमलं यन्मसः ॥
 मित्रा , स्त्री० सुमित्रायाम् । शयुष
 मातरि ।
 मित्रावरुणीयम् । न० मित्रावरुणस्य
 त्स्विग्विशेषशक्यंभाषयोः ॥ सी
 वाभृष्टः ॥

मिथो

मिथः । अ० अन्वोन्वसिन् । सघार्थे ॥
रलोर्वे ॥ मेवति । मेवृसहमे । असु
न् । पृषोदरादित्त्व । दृक्षः ॥
मिथिः । धु० मिमिराजपुद्ये । जन
क्षि ॥

मिथिवा । स्त्री० जनकपुत्र्याम् ॥ विदे
हायाम् ॥ देशविधिषे । सैरभुक्त
। तिरहित० इ० भा० प्र० ॥ यथा
। गण्डकीतीरमारस्यचम्यारस्थान-
कंशिये । विदेग्नूः समाख्याता
लेरमुक्ताभिधः सतु ० मध्यतेरिप
दोऽथ । मये विषोक्तने । मिथिवा
दयचे तीलच् । अकारस्त्री च्वनिपा
तनात् ॥

मिथु । अ० दादिश्वर्षे ।

मिथुनम् । न० स्त्रीपुंसयोर्धुग्मे । इ
नृहे । युगले ॥ लुगल० जोडी० इ०
भा० ॥ इयोः ॥ सुरते । इन्दव
निते सुखे ॥ ततीयरागरे । मिथु
मे । मिथुनलननक्षरफल यथा । मि
थुनोदयसञ्जातीसानीस्त्रलनदक्षलः
। त्यागीभोगीधनीकाभीदौर्घसुभी
रिमर्दनः । मेवति । मिथुसहतेच
। धु धिपिजिमिपिभ्यः । फिदित्युन
न् । उपमर्गशिगिष्टे धातो । सम्भ
न्वे ॥

मिथुभाधिपः । धु० दुधयथे ॥

मिथो । अ० रचमि ॥ सघार्थे । अन्वो
न्वसिन् ॥ मेवति । मेवृ० । पाट

मिथ्यादृष्टिः

खकादोः । पृषोदरादिष्वाद्दृष्टः ॥
मिथ्या । अ० अनृते । वितर्धे ॥ प्रा
गभावयुतत्त्वेसत्त्वचिन्कारचनात्त्वं
मिथ्यात्वमितिमिथ्यालक्षणम् ॥
यदसज्ञासमानं तन्मिथ्यास्वप्नगणा
दिवदितिच ॥ स्त्री० अधर्मपत्
न्याम् ॥ यथा । अधर्मपत्नीमिथ्या
सासर्वधुर्त्तैरुपलता । यथाविना
सगतसर्वमुच्छिन्नं विधिनिर्गितम् ॥
मिथ्याविनाघृष्टं समुदाय रूपसु
च्छिन्नं भवति । मिथ्याभोपणा
भाविधुर्त्तत्वस्याभावात् इत्यर्थः ।
सत्ये चादर्शनायाचने तावांसू
क्ष्मरपिणी । अर्थावययरुपाश्च
घापरं चैयसंहता ॥ कलीमहाप्रग
न्भायसर्वतन्वोपिकावलात् । कप
टेनसम आवाभमत्वा वरुहेरुहेदृति
। मवते । मये । अघ्न्यादित्त्वा
स्थाधुः ॥

मिथ्याचारः । त्रि० पायाचारः ॥ स
त्वशशमावेनफलागोम्यत्वात् ॥
मिथ्याप्राभम् । न० भेदायपूर्वके
अन्वस्थान्यात्मतादभासे ।

मिथ्यादर्शनम् । न० ग्रास्त्रीपपसिवा
र्त्तैरेतदर्थेन ।

मिथ्यादृष्टिः । स्त्री० फर्गफलापयादक
प्राणे । नास्तिकतायाम् । मिथ्ये
त्त्वपञ्चके । तद्विषयिषोऽदृष्टिर्ज्ञान
म् । असत्त्वदर्शने ॥

मिथ्योत्तरम्

मिथ्याध्यवसितिः । स्त्री० मिथ्याध्यव
साये ॥

मिथ्यानिरसनम् । न० अपथे ।

मिथ्याप्रयुक्तः । चि० यदर्थप्रतिपाद
नाथप्रयुक्तस्ततोऽर्थान्तरस्वरूपणं दो
षात्प्रतिपादयति । शब्दे ॥

मिथ्याभियोगः । पुं० अभ्याख्याने ।
शतमेधारयसौख्यादिमिथ्योद्भावन
रूपे० मिथ्यापवादे । मिथ्याचासा
वभियोगश्च ॥

मिथ्याभिशंसनम् । न० अभिशापे ।
। स्वर्णं स्वयं स्वयाहृतमिथ्यादिमि
थ्यास्त्वेत्यादिसाधनरूपे मिथ्यारोप
धाक्ते ॥ अभिशंसंभावे ल्युट् ।

मिथ्याभिशापः । पुं० मिथ्यापवादे
॥ यथा । शुक्लपक्षे चतुर्थ्यान्तुसिंहे
चन्द्रखड्गनम् । मिथ्याभिशापं
कुर्वते नपश्ये चततं ततः ॥

मिथ्यामतिः । स्त्री० भान्तौ । भर्मे ॥
मिथ्याचासौमतिश्च ॥

मिथ्यापिनीतः । चि० कपटेनविन
यिनि ॥

मिथ्यासाक्षी । चि० षूटसाक्षिणि ॥
सकृद्भानप्रकारमाश्याच्चकल्पयः
। उक्ते विसाक्षिभिः साक्ष्ये यद्यस्मि
सुवप्रसमाः । द्विगुणावाच्यधात्र
यु । षूटाः षूः पूर्वसाक्षिणः ।

मिथ्योत्तरम् । न० यतुर्ज्ञानान्तर्गतो
त्तरविशेषे ॥ तद्वचनं यथा । अभि

मिथिनः

युक्तोऽभियोगस्यदिकुर्यादपश्यन्
। मिथ्यातत्तुविधानीयादुत्तरव्यव
हारतः ॥ तच्चतुर्विधं यथा । मि
थ्यैतन्नाभिजानामि ममतचन
संनिधिः । अजातयास्त्रितत्वात्सि
द्धिमिथ्याचतुर्विधम् ॥ इतिव्यव
हारतत्त्वं ॥

मिथ्योपलब्धिः । स्त्री० सायागस्यव
भगरादिदाने ॥ मिथ्याचासादुपल
ब्धिश्च ॥

मिथ्यम् । न० धियाभिसङ्घर्षे ॥
पालखे ॥ विरे ॥ गिद्राया
म् ॥

मिथिम । चि० सानुनासिपदाच्च
गिष्टे । गुन्गुना० प्र० भा० । री
ना० इ० गी० दे० भा० । भीमथा
इ० पर्वतीयभाषा ॥ अस्त्रनिदान
न्तु । आह्वयवायुः सकफोधमनीः
शब्दादिनीः । नरान्कारोप्यस्त्रि
यफान्मूकमिथिनगहदान् ॥

मिमङ्घुः । चि० नङ्ङुमिष्ठी ॥
मर्धे । सन्ननादुप्रखयः ॥

मिमन्धियुः । चि० मधितुमिष्ठी ॥
मर्धे । सन्ननादुः ॥

मिसानः । चि० मानङ् कुर्षाणे ॥
माकोलटः यानजादेशः । ज्ञायि
तिडिर्भावः ॥

मिशिषः । चि०)

मिथिनः । चि०) मिथिने ।

मिश्रेया

कथं देशे । तत्पृष्ठभागेकुरुतेऽरिष-
 दिक्षुतं कृत्वाश्वाशुभमाद्वाति ।
 भोगाययामश्ववषस्यपृष्ठे कथं च
 वामेकथितं ज्ञयाय । सर्वाश्वाभा-
 यचवामनेचे जातं क्षुतं स्यात्कृततोऽ
 पृष्ठैव ॥ क्रमाद्भिषेधंगमनस्वविभ्रं-
 कालंसन्दिक्षुतमुपरोगम् । करो-
 त्तिरोगघयमर्धलाभं दीप्तादिदिक्षुक्षु
 तमुद्धतंसत् ॥ औपधेवाहनारोहेवि
 वादेशयनेऽशने । विद्यारम्भे धौज-
 वायेक्षुतसप्तसुशोभनं ॥

मिश्रशब्दः । पुं० अश्वतरि ॥

मिश्रा । स्त्री० सङ्क्रान्तिविशेषे ॥ अ
 गौमिश्रमेसाभवेदेवमिश्रापशूनांसु-
 ख तनविहट्भिरक्तम् ॥

मिश्रिका । स्त्री० मिश्रायाम् । मिश्रै-
 धस्त्रार्थकः ॥

मिश्रितः । वि० गौरधिते ॥ मित्तिते
 । युक्ते । (७) ॥

मिश्रिता । स्त्री० सङ्क्रान्तिविशेषे ।
 मिश्रायाम् । मिश्रिताधैवविज्ञेया
 मिश्रितर्क्षुसङ्क्रामे ॥

मिश्रेया । स्त्री० मधुरिकायाम् । सी
 फ० धनसीफ० धन्सावा० शू० भा० ॥
 शतपुष्यायाम् । तालपथ्याम् । व-
 नजायाम् । चराक्पुष्पाम् । स-
 रिप्तपुष्पिकायाम् । सन्तुफा० इ०
 गो० दे० भा० । मिश्रेयातद्गन्धप्रो-
 क्तविज्ञेयादीनिशुद्धनुत् । अग्निमा

मिष्टान्नम्

न्याशरीष्टयायवविट्कृमिशुस्तद्धत्
 रुदोष्यापाचनोकासधमिद्ये भ्रानि
 खान् धरेत् ॥ तद्गुण्या० मधुरिका-
 पर्यायशतपुष्यायुषा ॥ मिश्रयति ।
 मिश्र० । चच् । ईयते । ईङ् ।
 मघाश्चच् । मिश्राचासावियाच ।
 शकन्ध्वादिः ॥

मिपः । पुं० स्पष्टने ॥ न० व्याजे ।
 मिपति । मिप० । फः ॥

मिपन् । वि० पश्यति ॥

मिपिः । स्त्री० मधुरिकायाम् । शत
 पुष्यायाम् । जटामांश्याम् ॥

मिपिका । स्त्री० जटामांश्याम् ॥

मिपी । स्त्री० मिश्याम् ॥

मिष्टः । पुं० मधुररसे ॥ नूतनसर्प-
 पशुकांनवीदनं पिच्छिलानि पदधी
 नि । अल्पव्ययेमुन्दरियाम्बज्जनो-
 मिष्टमश्नात् ॥ वि० मधुररसवि-
 शिष्टे ॥

मिष्टनिम्बफम् । न० मीठा० नीम्बू०
 इतिप्रसिद्धे फले । मिष्टनिम्बफनं
 स्नादुसुखमाकृतपित्तनुम् । गरीरग-
 विषध्वंसिज्जपोत्केशिचरकदृत् ।
 शिपायचिह्नपाण्डिर्हरं बल्यश्च उ
 पम् ॥

मिष्टान्नम् । न० मधुद्वये ॥ मिष्टान्न
 पानटातायसततं यश्वाञ्चितः । दे
 वपुष्यापरोनिच्यं नरे तीयायतीह-
 तः ॥

सौन :

मिसि : । स्त्री० मधुरायाम् ० अटा-
मांश्याम् ॥ शतपुष्पायाम् ॥ अज
मोटायासम् ॥ मश्रति । मसीपरि-
यामे । सर्वधातुभवदन् । वाङ्मलका
दत : स्यानिङ् ॥ उशीर्शम् ॥

मिसी । स्त्री० मिसी । तपस्त्रिन्याम् ।
अटामांश्याम् ॥ मश्रति । मसो० ।
इन् । कृदिकारादितिडीष् । पृ-
षोदरादि : ॥

मिहिका । स्त्री० अशश्याये । नीहारे ।
तुपारे । मेहति । मिहसेचने । कृ-
म् शिल्पिसंज्ञयोरितिङ्गन् ॥

मिहिरः । पुं० विकृषंने । अर्के । मा-
शंगडि । सूर्ये ॥ मेघे ॥ बुधे ॥ मे-
हति । मिह० । इपिमदिमुद्विदि-
दीतिक्विरच् ॥ वायी ॥ इंद्रे ॥

मिहिराण्यः । पुं० जगदीनो । शि-
वि ॥

मोढः । वि० सूचिते । मिहतेस्य ।
मिह० । क्तः ॥ सिके ॥

मोढष्टम् । पुं० शिवे ॥

मोढान् । पुं० शिवे ॥ सीढास्त्री० सी-
ढांसः इष्यादि ॥

मोढः । वि० स्ते ॥ सोयतेषा । सी-
अहिंसायाम् । मत्तर्षेतिक्चर्त्तिक
स्य विवाङ् ॥

मोढः । पुं० सत्तुम् । राशिषिष्टे
। अन्त्यर्भे । अरप्रातस्त्यफलं यथा
। मोढः सत्तुम् । रत्तुम् । रत्तुम् ।

मोना

पूरितः । अल्परोमामशाप्रोदो-
र्षंफालपरीक्षकः । मोनाति० सी-
यते वा । मञ्० फेनमोनाविति
निपातितः ॥ भंगशतीविष्यो ।
प्रथमावतारि । प्रह्वतिविंशुत्पाच
पुंरुपशमशेखरः । एतं प्रकृतिभे-
देनभेदास्तुप्रकृतं दंश ॥ कृष्णरुपा
कालिकास्त्राट्टामरुपाचतारिणी ।

यगलाकूर्ममूर्त्तिः स्यान्मोनाधूमा
वतीभवेत् । छिन्नरुक्तान्मिहः
स्यादराहयैवभैरवी । सुन्दरीजा
मदग्न्यः स्यादामरीभुवनेश्वरी ।
यामलायौशरुपास्यान्मातङ्गोक्लि
रुपिणी । स्वयंभगवतीशानीकृष्ण
सुभगान्मस्यम् ॥ स्वयंभगवान्
कृष्णः श्वानीरुपाभवद्मले ॥

मोनाकेतनः । पुं० प्रद्युम्ने । कन्दर्पे ॥
मोनाशब्दोत्पत्तेश्चरोत्पत्तेश्चार्थः ।

मोनामकरः केतनंभवोयस्यसः ॥

मोनागोधिका । स्त्री० अजाशये ॥

मोनाघाती । पुं० वकी ॥ वि० मस्यघा-
तके ॥

मोनानेषा । स्त्री० गण्डदृष्यायाम् ॥

मोनारः । पुं० अजरुपे । मकरे ।
अतिदंष्ट्रके ॥

मोनारंशः । पुं० पश्चिमिर्ग्रेये । मस्या-
गने ॥

मोना । स्त्री० टपाकन्यायाम् । कस्य
पश्यभाष्यायाम् ॥

मीमांसा

मीमांसी । श्री० देशीविशेषे ॥ तत्स्या
 वे । चिदम्बरे । शालास्त्री । मन्वा
 ज्ञायाम् । मन्वेष्टी० इ० भा० ॥
 मण्डदूर्वायाम् ॥ कुवेरकन्यायाम् ॥
 मीमांसी । श्री० शर्करायाम् ।
 मीमांसिपः । पुं० वृहस्पतौ ॥
 मीमांस्योः पुं० । दर्दरान्ते । व्यञ्जनप्र
 ॥ इ० । सास्त्रमीनव्यञ्जनेश्चञ्जने ॥
 मीमांसन्तः । पुं० सिद्धान्तिनि । पू
 र्वीत्तरमीमांसाशास्त्राभिज्ञे । मी
 मांसामधीतेवेत्तिवा । क्रमादिभ्यो
 युन् ॥ पूर्वमीमांसासूक्तार्त्तौमि
 निः । वृत्तिकर्ताकुमारभट्टः । भा
 ष्यकर्त्ताश्वरस्वामी । प्रभाकरः कु
 मारभट्टश्चाप्यावः । सपथगुरुत्वेन
 भञ्जते । तन्मत्तगुरुमतम् । तच्छि
 ष्याः प्रभाकराः ॥ उत्तरमीमांसा
 सूक्तार्त्तविद्व्यासः । तेषामाष्यक
 र्त्ताश्वरारचार्यः । वार्त्तिककर्त्तासु
 रेश्वरारचार्यः ॥ मीमांसकोवेमिनौ
 वेवेदान्तौब्रह्मवादिनि । वैशेषिके
 स्यादौद्यूक्त्यः सौगतः शून्यवादि
 नि ॥ नैयायिकाद्वाचपादः स्या
 त्स्यादादिकर्त्तार्यतः । चार्त्ताकली
 कायतिकौसर्त्कार्यसाङ्ख्यकापि
 ङी ॥
 मीमांसा । श्री० वेदविचारले ॥ वि
 चारणायाम् ॥ सादिधा० पूर्वमीमां
 सा० उत्तरमीमांसाचेतितेद्रात् । त

मीमांसा

वपूर्वमीमांसाहादगा । ध्यायात्मि
 का० जैमिनिप्रणीतायज्ञादिकर्मर्त्ता
 छनिरूपिका । अस्याश्चत्तर्गतानि
 लोकाव्यवहारनियमाद्यैमनुयाय्यव
 ष्ट्यादिभिर्धर्मनिधर्मशास्त्रादि
 तानि ॥ उत्तरमीमांसातुचतुरप्या
 यात्मिकाविद्व्यासप्रणीता० ब्रह्मनि
 रूपिकावेदातशास्त्रत्वेनप्रसिद्धा
 धर्मप्रमीयमाणे हि वेदेतत्करणात्मना
 इतिप्रार्त्तव्यताभागं मीमांसापूरवि
 ष्यति ॥ प्रमाणादयः प्रसङ्गान्तादा
 दशपदार्थाः क्रमाद्दादशानामध्या
 यानांविषयाः । यथा । धर्मोदाद
 शस्यत्वाव्युत्पास्यत्वात्तत्त्वैः । प्र
 माण्यमेदशेषत्त्वप्रयुक्तिर्त्तमसंज्ञकाः ।
 अधिपारोतिदेशसामान्येनविशि
 ष्यतः । कर्त्तव्यत्वात्प्रमङ्ग्यो
 दितः प्रमाणात् ॥ २॥ आयोपेत
 त्तशास्त्रव्यवर्त्तावयवः । प्रमाणाद
 योऽध्यायानांविषयाः तत्रप्रथमाध्या
 यविश्वधर्मवादादिरूपधर्मप्रमाणनिरु
 पितम् । १ । द्वितीययामदानादिक
 र्त्तमेदः । तृतीयप्रयाजादीनांद्वापू
 र्वमीमांसाधर्मत्वेनतच्छेषम् । चतुर्विंशो
 दोऽनन्तपुरुषार्थत्त्वप्रयुक्त्यानुष्ठानं
 तुल्यवर्त्तव्यप्रयुक्त्यैवधमादयः । प्रथ
 मेतन्मनियतिविधेयत्वादयः । पठे
 कर्त्तुरधिपारोतान्वादेरिच्छादयः ।
 सप्तमीसमानसितरच्छोनेनेच्छादिप्र

मुक्ताकलापः

यिनिश्चये । परिनिश्चिततत्त्वोच्यः ।
समुक्तः कर्मवन्धनात् ॥ नमुक्तिर्न
पनादीमाद्युपवासयतैरपि । ब्रह्मै
वाहमितिज्ञात्वामुक्ता भवतिदेहभृ
त् ॥ आत्मासाक्षीविभुः पूर्णः ।
सत्त्वोद्भूतः परात्परः । देहस्थो
यिनदेहस्थोऽज्ञात्वात्सुक्तिभान्भव
त् बालक्रोडनवत्सर्वरूपनामादि
फलपनम् । विहायब्रह्मनिष्ठोयः स
मुक्ता इनावसंशयइतिश्रीमहागिर्याय
तन्मे सुक्तायैवसंतीचतुर्हंशाज्ञासः
॥ मुच्यतेऽस्य । मुच्यते ॥ १ ॥ ॥

मुक्तावच्छुद्धः । पुं० निमुक्ते । अचिर
त्सुक्ता निर्माकिसर्पे ॥ मुक्तः कश्चिद्वी
रिन ॥

मुक्तवधुः । पुं० सिंहे ॥ पि० मुक्त
वधे ।

मुक्तवन्धनः । पि० लब्धाभिमाने ॥
लब्धपात्रे ॥ मुक्तवन्धनवेनयस्य
वा ॥

मुक्तवत्सा । स्त्री० राधावाम् ॥ पि०
लक्ष्मणे ॥

मुक्तवत्सलः । पि० लब्धफलाभिसम्पत्तौ ॥

मुक्तव्यापः । पि० लब्धनिष्ठे ॥

मुक्ता । स्त्री० मौक्तिके । इन्द्रवत् ॥

मौक्तिके । माती० इ० भा० प्र०

रते मुच्यतेऽस्य । मुच्यते ॥ १ ॥

॥ व्यपगतभानायाः । पुं० नन्द्याम् ॥

मुक्ताफलमापः । पुं० मुक्ताशरे ॥

मुक्ताफलम्

मुक्तागारम् । न० श्रुतायाम् ॥ मुक्ताया
अगारम्

मुक्तागारा । स्त्री० पुं० चल्याम् ॥ मुक्तं
ल्लभमगारं यथासा ॥

मुक्तापुष्पः । पुं० कुन्दवृक्षे सुक्ते
वपुष्पाद्यात् ॥

मुक्ताप्रसूः । स्त्री० श्रुती । मुक्तायाः
प्रसूः ॥

मुक्ताफलस्वः । पुं० मुक्ताशरे ॥

मुक्ताफलम् । न० धनशारे । कपूर्णे ॥
सवलीफले ॥ मौक्तिके ॥ गर्भेन्द्रवी

सूतवराइशमत्साइशुशुभ्रुप्रववेण
जानि । मुक्ताफलानिप्रथितानिखो

केतपानुशुशुभ्रुप्रवमेधभूरि ॥ विशेषो
न्यधगरुष्ठपुराणाद्दीदृश्यः । अथ

वाराशुक्तं लब्धवादिक्षयवा । द्विपभुज
गशुक्तिगृह्णात्प्रवेणुतिमसूकरप्रसूता

नि । मुक्ताफलानिदेषां वदुसाधध
शुक्तिर्भवति ॥ सिंहेलकपारलीफि

फमौराद्रिकताभ्यर्षिपारशदाः ।
श्रीवैद्यपादवाटकैरमकडल्याकरा

स्वधौ ॥ वदुसंख्यानाः त्रिगुहाई
सभाः सिंहेनाकराः स्रुताः ।

ईपत्तायाः ॥ त्रै तादासीविसृष्टाद्य
तायाख्याः ॥ कृष्णाः ॥ त्रै ताः

पीताः सप्रधराः पारलीफिकाधि
यनाः । नस्युतागात्प्रवपानप्रनीत

मिभादमौराशुः ॥ ल्योतिष्ठत्तः
शुभासुरयोऽतिमहाशुभाजदारभदा

मुद्रापाठम्

कान्तिसप्रभं बहुगुणसुवाराङ्गम् ।
 तिमिलमप्याधिनिभं हृत्पवित्रं
 विषयदक्ष ॥ ११ ॥ मेघसम्भूतस्य
 मुक्ताफलस्य लक्षणम् ॥ वर्षोपखे व
 जातं वायुस्त्रन्वायसप्तमादुभयम् ।
 ध्रियते किञ्चिदाद्यदेवैस्तद्विप्रभं
 मेघसम्भूतम् ॥ १४ ॥ अपिच ।
 पञ्चकवासुकिमुक्ताः कामगमा
 शेषपद्मराशौषाम् । सिग्घाकीच
 धुतयोभर्वाप्तमुक्ताः फलसागोः
 शस्तेऽनिप्रदेशैरजतमयै भाजने
 स्थिते भवति । वर्षातदेवैः कदा
 सञ्ज्ञेयं भागसमाप्तम् ॥ अपहरति
 चियमलघ्नीषप्यतिशच्चून्यश्रीवि
 काशयति । भौजह नृपतीनां धृत
 मङ्गतावै विनयदं ॥ १७ ॥ विष्णु
 ह्योहवस्यलक्षणमाह । कर्पूरस्फटि
 कनिभं विपिटं विषमस्यैकुञ्जं य
 म् । शङ्खीहव शशनिभं वृत्तं भावि
 प्युत्तरिच ॥ २८ ॥ एतेषां परि
 भाषाज्ञानायमाह । शङ्खतिमिवेषु
 वारणधराहभुजगाभक्षान्वेध्यानि
 । अमितगुणसुत्पाद्यैषामर्चः शा
 स्त्रीनिर्दिष्टः ॥ २९ ॥ एतेषां प्र
 षंसायमाह । एतादिसर्पादिमहा
 गुणानिमुखाद्यैः शोभाययश्चकुरादि
 । दृष्टोऽहत्तुं विषयाधिपानां मुखा
 षणानोऽपितकामदानि ॥ ३० ॥
 सुत्तारपितावामाभरणाणां च प्रा

पुद्गामोदकः

पाह । सुरभूषणं चतानांसहस्रम्
 टोत्तरं चतुर्दशम् । इन्दुः कृदीना
 षामिजयच्छन्दस्तदर्थेन ॥ शतमष्ट
 युतं शरीरदेवच्छन्दोऽश्रीतिरेकयु
 सा । अष्टाष्टौकोष्ठं शरीरश्लिफलाप
 यमदण्डाः ॥ हाथि शतातुगु
 षोविंशत्काकीत्तं तौशंगुच्छाद्यः
 । शीघ्रमिभाषवकीदादशमिशा
 र्द्धमाणवकः । मन्दरसंज्ञाष्टाभिः
 पञ्चशताहारफलकमिच्छुः शम्भु
 शिश्रिसुक्ताइस्तोनघषमाणेति
 चन्तरमणिसंयुक्तामणिसोपानमुप
 षं गुणिकैर्वा । तरलकसणिमध्यग
 तौविज्ञेयं चाटुकाकारमिति
 एकाश्लीनाभयर्थेऽसंख्याइसापमा
 षामणिविप्रयुक्ता । संयोजितावा
 मणिनातुमध्ययतीतिसाभूषणविक्रि
 वता ॥ ३६ ॥ इतिवाराष्ट्रांसंज्ञि
 तायां ७८ अध्यायः ॥ योपदेवकृते
 पन्थविशेषे

मुक्तामुक्तः । वि० सिन्हादिभिः । अ
 ष्टप्रयोगेऽपि शस्त्रेचप्रावित्तंते ॥
 मुद्गामोदकः । पु० मोतीचूर० मोती
 वाद्यु इतिख्याते मुद्गानां धू
 पसीसस्यगुचे तल्येतिमंलास्वमा ।
 कटाइरुचुत्स्यं १००० कर्भरं स्यापये
 घतः ॥ धूमसीतुद्रवौभूतांप्रक्षिपे
 त्कस्तदोपरि । पतंतिविन्दवस्त
 द्यात्सुपकांस्तान्समुदरेत् । सि

मुक्ति

तापाक्वेनसंयोग्यकुर्याद्यज्ञात्तुमो
दकान् । लघुयांहीविदोषघ्नः
न्वादुः शंतीरुचिप्रदः चधुर्व्या
ज्वरहृदयस्तपो मूढमोदकः ॥

मुक्तालता । स्त्री • मुक्ताशरि ॥

मुक्तावली ॥ स्त्री • मुक्तामालायाम् ।

मुक्तानामावलीदोषांपच्छिः ॥

मुक्तास्फाटः । पुं • शुक्री । मुक्तोत्पा
दिकायांशुक्री ॥ मुक्ताः स्फुटन्व
चस्फुट • हजयेतिघञ् ॥

मुक्तास्फाटा । स्त्री • शुक्री ॥

मुक्तिः । स्त्री • शैथिल्ये निर्वाणे ।
श्रेयसि निःशेयसे । शक्यते ।
मोक्ष । अपवर्गे । स्वभावस्थाने ।
अज्ञाननिवृत्तिपथकार्यांसिद्धौ ॥

मुक्तौतमोतिरेकीणनान्तरायेन्यद्र-
प्यते । यतोतीऽज्ञानविध्यस्तीमुक्तः
सन्नेवमुच्यते ॥ साचपुष्ट्यैर्विना-

नलभ्यतेइत्याहुराचार्याः यथा ।
जन्तूनांनरलज्जदुर्लभमतः पृथ्व-
रतोविप्रतातय्याहैदिकधर्मभाग-

परताविद्वस्वमस्मात्परम् । पा-
श्मानामविधेचनंस्वभुवोमहात्म-

नामस्थितिमुक्तिर्नाशतयोऽतिधर्म-
सुकृते । पुष्ट्यैर्विनात्तभ्यतेइति ॥

मोषनम् । मुच्यतेनापये । मादि-
स्त्रियांक्तिम् ॥ मुक्तिः पञ्चविधिति-

पौराणिकाः । यथा साजोष्यंवा-
दिसारुष्यंसाध्यंसाधुष्यमेष्य । कै-

मुक्तिमुक्तः

पश्यंतितांविधिमुक्तिंराघवपञ्च-
धां ॥ अपिप । साष्टिसौरुष्यसालो-

प्यसामौष्यैकरुमप्युत । दीयमानं
गगृह्यन्तिविनासक्तेयमंजनाः ॥

इतिभागवताः ॥ मुक्तिस्तुष्टिवि-
धासाध्विमुच्यतासर्वसम्भवा । नि-

षांषपददाशीषहरिभक्तिप्रदानृणान् ।
हरिभक्तिस्वरुपाश्चमुक्तिंवाञ्छन्तिपै-

श्याः । अन्येनिर्वाणरुपाश्चमुक्ति
मिच्छन्तिसाधवः । पुं • व्र • वै • पुं •

प्राच्यगिरिकटुः एनिहृत्तिरितिने-
यायिकाः ॥ प्रकृतिपुरुषयोर्विधे-

कयइत्यात्मकित्तिरतिमाहृश्याः ॥
प्रकृताहुपरतायांपरुषस्वरुपेणावस्था-

नंमुक्तिरितिसाहृष्यसिद्धानाः ॥
मुक्तिदः । वि • कैपल्यप्रदे ॥

मुक्तिदा । स्त्री • गुरुवाचि ॥
मुक्तिभाक् । वि • नुमुचौ । मुक्ताधि-

कारिणि ॥ मज्जज्ञानादृतेदेविक-
यांसन्यसनंधिना कुर्वन्कल्पग-

तकम्भंनमयेन्मुक्तिभागधरः ॥
मुक्तिमण्डपः । पुं • याग्यांविज्ञे इतर-

स्यदधिपपाश्र्वस्यमण्डपे ॥ यथा ।
निमेषमात्रस्थितापिरहतामिष्ठानि

येदधिपमण्डपेय । अनन्यभावात्
पिगाठमानसानरीपुनर्गभंदेशासुपा-

सती ॥
मुक्तिमुक्तः । पुं • गम्यद्वयविशेषि । तु-

रुक्ते । छिद्रके । सिधारस • लोपा

सुखचपला

न० प्र० भा० प्र० ॥

सुखियुक्तिः । स्त्री० सुखिवोधनप्र-
कारि ॥

सुखः । पुं० छद्मै । लकुचे । चङ्च-
न् प्र० भा० ॥

सुखम् । न० शरीरावयवविशेषि । प
क्ष्वे । आस्ये । षट्पि । तुंछे । आ
मने । लपने ॥ तस्यस्वरूपयवा ।
आष्टीचदगामूलानिदन्ताजिह्वाध-
ताखुच । गणोगलादिसकलसमा-
हंस्तुमुच्यते ॥ कषयस्तुलजाटादि
चिबुकान्तिसमुदायेप्रयुञ्जते ॥ निर्ग-
मे । निः सरणे । गृहस्थनिर्गमन
प्रवेशनयोर्वर्त्मनि ॥ प्रारम्भे ॥ उ-
पाये ॥ भाटकादिः सन्धिविशेषे ॥
शब्दे ॥ त्रि० श्रुष्टे ॥ खन्वते । ख-
नुचवदारणे । छित्पनेर्मुट् षोदा
शब्दत्वच्० आदिर्मुष्ठागमः ।

सुखकमलम् । न० वदनारविन्दे ॥
सखकमलमिय । उपमितसमाप्तः ॥

सुखगन्धः । पुं० सुखामोदे ॥

सुखगन्धकः । पुं० पलाशह्यै ॥

सुखघण्टा । स्त्री० हलहल्याम् । म-
हताकर्मविधीर्वासुखधनिविशेषि ।

चङ्गुली । पुलु० प्र० गौ० भा० ॥

सुखचपला । स्त्री० आर्याप्रभेदे । आ
खंदनसमस्तंभेक्षु नक्षत्रचपलायते
यस्याः । शेषपूर्वजलज्यामुद्यपप-
क्षारिताहितानुगिना ॥ यथा । भन्द

सुखरः

सुतवसुदस्वदठनतेप्रमगच्छतथैव-
। यत्रभवतितीराग । कापिञ्जगादे-
तिम् सुखचपला ॥

सुखचौरौ । स्त्री० रसनायाम् । जि
ह्वायां ॥

सुखतायः । त्रि० सुखतोकाताह्यै ॥
आद्यादित्वात्तसौ० सुखपाशङ्गत-
सौलीपञ्चेतिङ् ॥

सुखदूषणः । पुं० पलाशह्यै ॥

सुखधावनम् । न० आस्यप्रलापने ॥ प
टोखनिम्बखस्यून्मालतीवनपक्ष
वैः । पक्षपक्षवधः श्रेष्ठः कषायो
सुखधावने ॥

सुखधीता । स्त्री० ब्राह्मणयष्टिकाया
म् ॥

सुखनिरोधकः । पुं० अतसे ॥

सुखपूरणम् । न० गच्छ्धि ॥

सुखप्रियः । पुं० पौरावते । नागरह्यै ॥

सुखभूषणम् । न० ताम्बूले ॥

सुखमयहनकः । पुं० शिखकहृषे ।
त्रि० आस्यभूषणे ॥

सुखामोदः । पुं० शोभाश्रुते ॥

सुखयन्त्रणम् । न० कविकायाम् । ख
लीने ॥

सुखयानिः । पुं० आसिख्ये ॥

सुखरः । त्रि० दुर्मुखे । भयहमुखे ।

अप्रियवादिनि ॥ निन्दितं सुखम
स्य । रप्रकरणे खम् सुदुष्ठी भ्यउ
पसङ्ख्यानम् । सुखशब्दीनकथ

मुखरोग :

शयावपमपर : । गिरतरभाषिणि
। न, खं वागमाक्षि । पूर्यवद्रः ।
शब्दायमाने ॥ यथा । मुखरगुण
खलकर्मिषुसुसि ॥ पुं० स्त्रीके ॥ ख
रु

मुखरता । स्त्री० वाषाणवायाम् ॥
भावे तत् ॥

मुखरिषा । स्त्री० यथे ॥

मुखरितः । वि० कौत्सिंते ॥ प्रफटि
ते ॥ यथा । सग्युखरितन् ॥

मुखरोगः । पुं० वक्ष्वाभये ॥ मुखरो
गायानिदानं यथा । अनूपपिथित
घोरदधिमापादिसं वनात् । मुख
सध्यगदानुक्युः ॥ ऋषादोषाद्यषो
धराः । तं प्रासङ्ख्यादया । सु
रटाभोहयोर्दन्तमूषितुदमघट् तथा ।
दन्तेष्वधोरमन्नायापत्रस्वर्गतालु
नि कसुतेष्वटादयो । तन्वधः
सर्वसराः स्मृताः । एतन्व्याम
या । सर्वे सप्तपटिमतायुधे । त
रुण्यौयवगोचरमूलं पीतं पथोन्वि
तम् । कामलादिहरं प्रोक्तं मुखरोग
हर तथा ॥ शुष्कमूककशुक्लानाद्या
रोहिण्यलमागरम् । शुष्कवतुसुं यं
दद्यात्सौ शमेतं विं प्राशयेत् वा
धिवैक्यं शुल्लस्यस्रात्रक्षकर्मयोः
। पूरणादस्यते षष्ठ्यामयः कर्मयोः
खिनाः ॥ धिप्रं विनाशमायाति
धयाद्वक्तृमैश्वर । धारतै कनिदं

मुखतन्त्रः :

श्रं संमुखदन्तामयापहम् ॥

अखलाङ्गनः । पुं० शूकरे । क्रीणे ।

भूदारे ॥ मुखलाङ्गलं यत् ॥

मुख लभः । पुं० दाडिमहणे । पि०
मुखापिथे ॥

मुखाचिका । स्त्री० चम्पयायाम् ॥

मुखशदाम् । न० पञ्चनालवाद्ये ।
धाकश्रुति गौ० भाषाप्रसिधे ॥ सु
खस्य० मुखे नपवाद्ये ।

मुखवासः । पुं० शब्दथये ॥

मुखवासनः । पुं० मुखसद्मकारण
द्रव्ये । सामोदिनि । सुखं वासय
ति । वस० । अग्नादिष्वाङ्
र्युः ॥

मुखविलुङ्घिता । स्त्री० यथायाम् ।
हाग्याम् ॥

मुखविषा । स्त्री० तेषमाविषाया
म् ।

मुखशफः । पुं० दुर्मुखे ॥

मुखशुधिः । स्त्री० वक्ष्मशोधने ।
यथा । अभावेदमाकाष्ठानां प्रतिपि
चदिनेतथा । अपांटादशगस्युपै मुं
खशुधिविधीयते ॥

मुखशोधनः । पुं० फट्, रसे ॥ न०
त्वथे ॥

मुखशोधी । स्त्री० जम्बीरे ।

मुखशोचः । पि० दुर्मुखे ॥

मुखसपात्रः । पुं० त्राक्षये । सुपा
तसप्तयोऽस्य ॥

मुख्यांसः

सुखसिद्धः । पुं० मुखकर्मणि सिद्धे
प्रव ॥ अत्रोक्तं देवतोत्तरे । अथाथ
रीष्टसितार्कं नत्रलाभिरानफुत्वारवा
युषदमुन्नतकन्धरायम् । मीत्वीप
कुञ्चितमुखेन वरीहसास्यमश्रुं धत्तु
प्यासमवेत्सु रासिश्चिमासुरिरिति ॥

मुखसुरम् । न० ताकास्याम् । सारा
सवे । ताडो • इ० प्रसिद्धमर्थे ।
गण्डधमर्थे । मुखसुरसुरा । यिभा
पासे भासुरेति लोपता ॥

मुखस्तामः । पुं० कारतादागम् । पा
त० इ० भा० ॥

मुखामिः । पुं० द्वाभ्याम् ॥

मुखागयः । पुं० मुखरोगे ॥

मुखार्थकः । पुं० अर्थके । अत्रे तप
प्राप्ति ॥

मुखास्तः । पुं० फलंटे ॥

मुखाप्या । स्त्री० द्वाभ्याम् । भूतस
क्षार्याम्

मुखा । पुं० पादाभिधौ । शास्त्रीक
रामचरणे । यदा मीदिभियं
पात । श्रुतिमानं दयवायताट्यं
मथनोयते । तं मुखमथै मन्वते ।
रि० म० इ० । प्रधाने ॥ मुख
मिध । शास्त्रादिप्रायः ॥ मुखे
प्रायः । मुखमिधः । दिवादिप्रा
यम् ॥

मुख्यमः पुं० प्रतापरिधिषु । प्रधान-
त्वेन्द्रीणां शीघ्रतः । तदुक्तात्तम् ।

मुख्यसर्गः

येन हि कर्मैव प्रधाना मिच्छिद्यन्ते तेनै
व कर्मैव • तेषामङ्गान्यमुद्यीयन्ते •
तटासर्वेषामङ्गाणां सैः सैः प्रधा-
नैस्तुल्य व्यवधानमवति । व्युत्क-
मेयामुद्योगेदीपाश्चिदङ्गाणां सैः प्र-
धानैरात्मन्तमव्यवधानम् • क्षिपाश्चि-
द्व्यवस्थ व्यवधानस्यात् । तद्यायुक्त-
म् । प्रसौगिकिभ्यमगततादित्यथाधा
पत्तेः । अतः प्रधानज्ञमोष्यङ्ग-
ज्ञनेहेतुः । अतएव प्रसादशेषेषथा
दायान्ने दृष्टवियोशिघारण्यम् • पञ्चा
देन्द्रस्यदधुः । आत्मेन्द्रयागयोः
मौर्धमर्थात् । एवस्तपयोर्धयोरभि
घारणयोः खस्तप्रधानैगतुल्यमेका
कारितव्यवधानम् । व्युत्कमेयाभि
पारण्ये आत्मेन्द्रविरभिघारणान्ते-
दयागयोस्तपनामव्यवधानम् । ऐ-
न्द्रदध्यभिघारण्येन्द्रयागयोर्धम-
रितान्व्यवधानम् • तद्यायुक्तमित्युक्तमे
व । सप्तमुख्यज्ञमः पाठतामादृष्ट-
र्थकः । मुख्यज्ञमैरिदमाकाण्ठर-
क्षापिप्रधानममप्रतिपत्तिसापेक्ष-
तयागिणन्तिप्रतिपत्तिकः । पा-
ठतामपुनिरपेक्षतादध्यायपाठज्ञम
नाथमापेक्षतागततयेतिरपयान् ।
प्रवृत्तित्वात्प्रवृत्तयान् । प्रवृत्तित्वने
इदङ्गनामङ्गानां प्रधानविप्रक्षर्या
म् । सुदृढवैशुमित्रिणांत् ॥
एव सर्गः । पुं० आरारण्ये । मुख-

मुञ्चक :

व्यसर्गचतुर्थसमुच्चानैस्यावरा :
समुत्ताद्-वराइपुराणात् ।

मुञ्चार्थः । पुं० शब्दश्रवणमात्राधग-
स्यर्थे । यथा । श्रुतिमात्रेण यथा-
श्रुतादर्थावसोयते । तं मुञ्चमर्थं
मन्वन्ते शौचं यतोपवाहितम् ॥ प्र-
तिपाद्यर्थे ॥

मुगूहः । पुं० दाह्यूपचिषि ॥

मुग्धः । पुं० भिक्षुकविशेषे ॥ यथा ।
साग्निष्ये विषयाणां ह्यसमर्थोऽपि क-
लेन्द्रियः । सुगयदत्तं तेनिष्कं भिक्षु-
मुग्धः स उच्यते । चि० रस्ये । मु-
न्दरे ॥ मुठे विवेकविकले विप-
यंसे । श्रुत्यर्थपरिशीलनविधुरे-
नये

मुग्धाः स्त्री० नायिकाप्रभेदे उदय-
शीवनामुग्धालब्धाविहितमग्नायाः ।
इ० लघणम्

मुचिरः । चि० दातरि । मुचते । सु-
च्युः । घषिमदिमुद्धीत्यादिगाकि-
रच् ॥ पुं० धर्मे ॥ वाथीः देवि ॥

मुचुकुन्दः । पुं० सास्वाहनृपतेः पु-
त्र ॥ पुच्यहचविशेषे । यत्रहधे ।
चिचके । प्रतिपिपुके । सेचकन्द-
फल-इ०भा० । मुचुकुन्दः शिरः
भोद्यापित्तासविपनाशनः ॥

मुचुटी । स्त्री० मुकुत्याम् । मुटी ।
मुडीइ०भाषा ॥

मुचुकः । पुं० सुप्यपाहये ॥

मुगुडफलः

मुञ्जः । पुं० दण्डविशेषे । ब्राह्मण्ये ।
याणे । स्थूलदर्भे । मूज० इ०भा० ॥
मुञ्जद्वयस्तुमधुरंतुधरंशिशिरंतथा ।
दाहदण्डादिसर्पासमुच्चवस्यचिरोग-
मित् । दाहचयहृद्वर्षमेखलासूप-
युज्यते ॥ मुञ्जद्वयम्० मुञ्जभद्रम्-
ज्ञौ ॥

मुञ्जकीर्णौ । पुं० विष्णौ ॥

मुञ्जरम् । न० शालूके ॥

मुञ्जातकः । पुं०० मुञ्जं ॥ सुप्यशा-
काप्रभेदे ॥

मुञ्जावटः । पुं० तीर्थविशेषे ॥ प-
थमप्रादेवस्तिष्ठति ॥ तीर्थानरे ॥

मुगुडः । पुं० दैत्यविशेषे राहुगृहे ।
मुगुडतप्तमस्तशिरः कीर्णद्रव्यावा-
रिविशेषे ॥ सशिरुकौगमश्रुदिति
परिवाजि ॥ नापिते । स्थाणुद्वी
पुं० न० मूर्धनि न० दोले ॥ मुगुडा-
यते ॥ चि० मुगुडते ॥ मुगुडागौ ।
मुगुडखण्डने । चञ् ॥

मुगुडकः । पुं० नापिते ॥ न० मस-
के । उपनिषद्विशेषे

मुगुडचपकः । पुं० कलाये ॥

मुगुडनम् । न० अयने । परिपाप-
ने । क्षीरे । क्षेण्ये दगे । मुगुडगं
धीपयाससर्वसर्वतीर्थेष्वर्थविधिः । य-
ज्ज्वित्वागथांगह्रादिग्राह्यांवरणां
तथा । मुडि० । ल्युट् ॥

मुगुडफलः । पुं० नारिकेलवर्धे ॥

सुगडौ

सुगडाकाराणिकलानियस्यसः ।

सुगडेफलानियस्यवा ॥

सुगडमांसम् । न० सुगडानिषे । त
क्षपाकप्रकारी यथा । समयं विदुषि
न्मृत्तमग्निनाख्युण्णैतिना । प्रधा
प्यतप्रपानीयं त्रीभान्यपिच घर्षये
त् ॥ अगडयित्वापचं तैले हृतं वो
पस्करान्वितं ॥ सुगडानिषं वातह
रं जिग्धं गुरुतरं ह्युत्तम् । पशोयं
स्यदियन्मृत्तं तन्मांसं कसुपायह
म् ।

सुगडशाकिः । पुं० शान्तिप्रभेदे ।

सुगडनक्षे । निः शुक्रे ।

सुगडा । स्त्री० सुगडौरिकायाम् ।

सुगिदतशिरस्कार्यास्त्रियाम् ॥

सुगडाख्या । स्त्री० मरुत्तशिरसिष्ठा
यां ॥

सुगडायभम । न० शौचे ।

सुगिदतम् । न० कौशे ॥ वि० परि

वापिते । सुगिदतसुगडे ॥ सुगडा

दौसा । सुगि० । क्तः ॥

सुगिदतिष्ठा । स्त्री० सुगडौर्याम् । क

दन्वपुष्पायाम् ॥

सुगडौ पुं० नापिते ॥ सुगडं परोति

। सुगडानिषे तिपिप्त् । अष्टादित्वा

पिनिः ॥ अष्टादीनिन्वगविशेषे ।

योद्धः । अष्टादीनिः स्थात्सुगडौ

तिनिगद्यते ॥ सुगडौ सुम्परकाशा

पययज्ञानामचोद्धनः ॥

सुदिरः

सुदिरनिष्ठा । स्त्री० श्रावण्याम् । सु
खडौर्याम् ॥

सुगडौ । स्त्री० सुगडायाम् । गोरत्न

सुगडौ तस्यात्तौषधी ॥ सुगडौति

क्लाशटः । पक्षिजार्गोण्यामधुराजपुः

। लेभामगडापधीकृच्छकृमिवोन्य

त्तिं पागडुनुत् । औपदारुष्यपस्या

रञ्जीरमे दीसुदात्तं धत् । मशसु

गडौच सुगडौद्रुणैरज्ञा मरुषि

भिः ॥

सुगडौरिका । स्त्री० सुगडाम् ॥

सुत्० द् । स्त्री० हर्षं ॥ मोदनम् ।

सुदहर्षं । सम्पदादिष्ठात्स्त्रियाम् ॥

उपिनामौषधी ।

सुदा । स्त्री० हर्षं । सुखे ।

सुदितः । पुं० सप्तम्यांसिधौ । पि०

पानन्दिने । हर्षिते ॥ विशारादि

भिः सनुष्टे सुद० । क्तः उदु-

मधादिति वाकित् ॥ न० पाकिष्ट

गविशेषे । राउघर्षयथा । नावि-

ष्ययानायकस्ययामपाश्वेउपिष्ठावा

मरादंतस्योरुहवमध्वेभ्यापदितौभी

मिलित्वायदयस्त्रानमितिश्रामशासां

सुदिता । स्त्री० हर्षं ॥ पुण्यक्रियेद, सु

दिताभाषयेत् । पुण्यशसुपुण्यानु-

मोदनेनहर्षं कुर्यात् ॥ नसुदितेषं न-

चोषेयाम् ॥

सुदिरः । पुं० निघे । पारिकाष्टे ॥ ता

दशनेन । सुद० । उपिनादिमुदौ-

सुहर :

तिकिरच् ॥ कामुके ॥ भेवी ॥

सुह्रः । पुं० शमोधान्यभेदे । रूपप्रधाने । रसाक्षमे । भुक्तिप्रदे । इयानन्दे ॥ सुह्रोस्तोलघुर्वाहीकफपित्तहराहिमः । स्वाटुरल्पानिषोनि चोज्वरघ्नोवनवन्तथा ॥ द्वाभ्यमुह्रो मशामुह्रोहरितः पीतकस्तथा । श्वेत्तोरक्तघृतीयान्नुपूर्धः पूर्वोत्तघुः स्मृतः ॥ लुप्ततेनपुनः प्रोक्तोहरितः प्रवरोमुणैः । चरकादिभिरध्वक्तपपवगुणाधिकः । सुह्रस्वफलमुह्रः । विष्यादिभ्योश्च । तस्य फलपाकेतिलुपियुक्तवज्रावः ॥ यद्वा । मोदयति । सुह्र० । सुदियोर्गमावितिगक् ॥

सुह्रपर्णी । स्त्री० वनसुह्रे । काकसुहायाम् । सहायाम् । सूर्यपगर्हाम् ॥ सुह्रपर्णीहिमार्कधातिकास्वादुद्वह्नाशला । चक्षुष्याघतगोघघ्नीयादिषीज्वरदाहनुत् । दोषत्रयहरोत्तघ्नीघद्वयर्गोतिसारहत् ॥ सुह्रः पर्थमस्याः । सुह्रगर्हन्मुह्रपर्थसदृशंलघ्यते । पाककर्णोतिदीप ॥

सुह्रमुक् । पुं० घोटके ।
सुह्रभोजी । पुं० घोटके । अश्वे ।
सुह्रमोदकः । पुं० मुह्रामोदके ॥
सुह्रः । पुं० शीघ्रादिभेदने । यन्मोरहणे । गोगरा० पुं० भा० प्र० पुषहघदिशिपे । गभस्तारे । सप्तपथे । अ

मुह्राद्रकवटः ;

तिगन्धे । जनेष्टे । स्वनास्त्राप्रसिद्धे । चस्रविशेषे । द्रुघने ॥ खोरकी । न० सन्निकाप्रभेदे ॥ गिरति । गृनिगरणे । अच् । सुदीगरः ॥

मुह्ररकः । पुं० वानारहघे । कामरखइतिभाषा ॥

मुह्रनः । पुं० गोचकारकेमुनिविशिषे । इयंश्वराजपुत्रे ॥ न० रोहपटले ॥

मुह्रवटकः पुं० । मंगवरा० इतिलोकप्रसिद्धे ॥ मुह्रानायटकामर्क मष्कितालघवोहिमाः । संस्कारजप्रभाषेपदिदोषशमनादिताः ॥

मुह्रवटिका । स्त्री० मुं गौडीइ० खोकाप्रसिद्धवटिकायाम् ॥ मुह्रानां वटिकास्तद्वृषितासाधितास्तथा । पथ्या रुच्यास्ततो लघ्वो मुह्रमृपगुणाः स्मृताः ॥ तदत्० सापवठीवत् ॥

मुह्राद्रकवटः । पुं० वटकविशिषे । अदेवरा० पुं० भा० । चादावडा० पुं० गौ० भा० ॥ मुह्रविष्याभिरचितान् वटकांस्तौलपाचितान् । शक्ते नचुर्विवेत्सम्यन्तस्त्रिषु र्णैर्विनिधिमेत् ॥ रुष्टं हिट् स्माद्र्कंमुह्रंभरिचगोरक्तवथा । निम्बुरसवधानीशयुक्त्यासर्धविमिश्रयेत् ॥ सुह्रविष्टोपधत्नम्वकम्बान्यामान्मारकोपरि । तस्यामुगोण्मखानकुयांत्तगमभ्ये पुरवांश्चिमेत् ॥ तैर्नितान्गोलघान्पुत्राकादितायांनिगम्येत् ॥ गोच-

मुद्रा

का : पाचकै : प्रोक्तास्ते स्वाद्रं कव
टाश्चपि । मुद्राद्रं कवटारुच्या
लक्षवैवलकारका : । द्योपना
स्तपंणापय्या स्त्रिषु दीपेषु पूजि
ता : ॥

मुद्रा । स्त्री० प्रत्ययकारिण्याम् । छा
प० द्र० भाषाप्रसिद्धायाम् ॥ मोद-
तेऽनया । मुद्र० । स्फुरितस्रोति
रश् ॥ चिह्ने ॥ मस्रविधलिप्यन्तर्ग-
तलिपिविशेषे । छापकाश्चरद्वि-
भा० प्र० ॥ यद्योक्तं वाराहीतन्त्रे
मुद्रालिपि : शिल्पलिपिलिपिले-
खनिसम्भवा । सुखिण्डकाघुणसम्भू-
तालिपयः पञ्चधास्युता : ॥ एता
भिलिपिभिर्व्याप्राधरिचौशुभदाहरे
ति ॥ मुरडमात्तातन्त्रे पियघा ।
लेखन्यालिखितं विप्रैर्मुद्राभिरद्वित
स्यत् ॥ शिल्पादिनिर्मितं वञ्चपा-
ठ्यं धार्यं च सर्वदा ॥ ३० ॥ लोकाप्र
सिद्धा० स्वर्णरीप्यमुद्रकथा : । पु
राणाद्युक्ता० शरीरधारणौयेभयव-
यन्नायुधादिचिह्ने ॥ कृष्णायुधादि
तंदेहंगोपीचन्दनसृत्स्रया । प्रया-
गादिपुत्रीयेपुमगत्त्राकिंकरिष्य-
ति ॥ यदायस्यप्रपश्यं तदेष्टमड्वा
दिचिह्नितं । राशतदानगतस्यामौ-
तुष्टोहरतिपातकम् ॥ भयतेयस्यदे-
हेतुपधेराचदिनेदिने । शङ्क्यच
प्रगदापद्मं लिखितं साऽप्युत : ॥

मुनि :

यम् ॥ नारायणायुधैर्युक्तं कृत्वात्मा
नंकलौवुगे । कुतसेपुख्यकर्माणसे
रुतुख्याणितस्ववै । शङ्खादिना-
द्वितोभूत्वाद्याद्यः । कुतसेद्विल : ।
विधिज्ञानसुसम्पूर्णपितृणाञ्जगया-
समम् यथाग्निर्दहतेकञ्चवायुनाप्रे-
रितोभृशम् । तथादृष्टान्तिपापानि
दृष्ट्वाकृष्णायुधानिवै ॥ देवताप्रोति
जनिकाङ्गुलिरचनायाम् ॥ मो-
दनात्सर्वदेवानां द्रावणात्पापस-
न्तते : । तस्मात्सुद्रे तिस्राख्याता-
सर्वकामार्थसाधनी ॥

मुद्राद्वितः । वि० मुद्रिते । मुद्रया
चिह्निते । मोहरकियो० प्र० भा०
प्र० ॥

मुद्रालिपि : । स्त्री० पञ्चधालिप्यन्तर्ग
तलिपिविशेषे । छापिकाश्चर०
द्विभाषा ॥

मुद्रिका । स्त्री० स्वर्णरुप्यादिनिर्मि
तमुद्रायाम् ॥

मुद्रितः । वि० अप्रफुले । सदुधि
से । निद्राणे । मौलिते । मुद्रा०
प्र० भा० ॥ मुद्राद्विते ॥

मुद्रा । अ० व्यर्थं ॥ मुद्रति । मुद्र
वैचित्र्ये । काप्रत्ययः । पृथोहरा
दित्वात्इत्यधः ॥

मुनि : । पुं० वगिष्ठादी ॥ वाचंयमे
। मौनिनि ॥ ज्ञानातिशयवति ॥
मननशीले । विधेकिनि । सम्न्या

मुनिपित्तलम्

सिनि । परमार्थतत्त्वस्यमननान्मु
निरितिशास्त्रताव्युत्पत्तेर्नेतरा
जनः शास्त्रविदपित्तत्वज्ञानाभा
यात् ॥ सदा मननशीलियोजोवन्मु
क्तोऽमुनिः स हि स्थितप्रज्ञादिभिः
शब्दैर्मोक्षशास्त्रेषु वर्ण्यते ॥ दुः
खिष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्य
हः । बीतरागभयक्रोधः स्थित
धीर्मुनिरुच्यते ॥ मौनान्नमुनिर्भ
वतिनारण्यवसनान्मुनिः । खलुक्षय
न्तुयोर्वदसमुनिः श्रेष्ठ उच्यते ॥
अगस्थे ॥ बुधे ॥ मन्यते । मन
ज्ञाने । मगेरुर्च्यते । उपधाया
उत्पद्यते । किदिद्यनुवर्तनाद्गण्यः
॥ वदसने । अगस्थद्रुमे ॥ अहं
ति । पियाक्षे । किंशुके ॥ दम
नकवर्धे ॥ सप्ताह्ने ॥

मुनिखण्डिका । स्त्री० खर्जुरीप्रभे
दे ॥

मुनिषट्ठः । पुं० सप्तषट्ठवर्धे ।

मुनितरुः । पुं० वक्रवर्धे ।

मुनिद्रुमः । पुं० वक्रपुष्पे । यरुसं
ने । अगस्थिया० द्रु० भा० प्र०
वर्धे ॥ श्रेयानाकवर्धे ॥ मुनिसंज्ञ
कोद्गमः । शास्त्रपाधिवादिः ॥

मुनिनिर्मितः । पुं० डिण्डिभे ।

डिंडिसी० टिंडा० इ० प्र० फल
शाके । मुनिनानिर्मितः ॥

मुनिपित्तलम् । न० तापे ॥

मुमुक्षुता

मुनिपुत्रः । पुं० दमनकद्रुमे । क
विसृते ॥

मुनिपुत्रकः । पुं० भद्रनामनि । ख
लुने ।

मुनिपुष्पः । पुं० अगस्थद्रुमे ॥ न०
अगस्थपुष्पे ।

मुनिपूगः । पुं० रामपूमे । कामी
ने ॥

मुनिभेप्रजम् । न० आगस्थइरीत
क्याम् । अगस्थिपथ्यायाम् ॥ ल
कुने ॥

मुनिव्रतः । दि० उपशान्ते ॥ म० नी
नां व्रतमस्य ॥

मुनिस्वतः । पुं० सुव्रताख्ये बुधभे
दे ॥

मुनिस्थानम् । न० आश्रमे ॥

मुनीन्द्रः । पुं० श्रीधने । य० ह्ये । धि
भे ॥ मुनिपुद्गन्दः श्रेष्ठः ॥

मुन्यन्नम् । न० नीवाराटी ॥ मुने
यान्प्रस्यसा अन्नम् ॥

मुमुक्षुः । पुं० यती । संसारयान्ति
भेदमेकतत्त्वयत्ने ॥ साधनचतुष्टय
सम्पन्ने ॥ यथा । काव्यनाटकत
कादीनभ्यक्षतिनिरन्तरम् । धिनि
शीर्ष्यायात्तद्गन्मुमुक्षुः संविधा
रयेदिति ॥

मुमुक्षुता । स्त्री० मोक्षेच्छायाम् ॥
संसारयन्निर्मुक्तिः । कथंभ्यान्मे
कधाविधे । इतिधासुदृढायुष्ये

मुमुक्षुता । स्त्री० मोक्षेच्छायाम् ॥
संसारयन्निर्मुक्तिः । कथंभ्यान्मे
कधाविधे । इतिधासुदृढायुष्ये

मुमुक्षुता । स्त्री० मोक्षेच्छायाम् ॥
संसारयन्निर्मुक्तिः । कथंभ्यान्मे
कधाविधे । इतिधासुदृढायुष्ये

सुरजा

शब्दात्सामुच्चुता ॥ मुमुक्षोर्भाक् :
तल् ॥

समुच्चत्वम् । न० मुमुक्षतोयाम् ॥
राग्यञ्चमुमुच्चत्वं तौर्ब्रयस्यतुवि
'द्यते' । तस्मिन्नेवावर्धन्तः छुः
फलवन्तः शमाद्यः ॥ मोक्षेष्वा
मोक्षविप्रवेष्वा० तद्वत्त्वममुमुच्च
त्वं । भावे त्वः ॥

समुच्चानः । पुं० सेधे ।
समुच्चिपुः । चि० चौरि ।
समुच्चर्षुः । चि० चासन्नसृष्ट्यौ । स
सुमिच्छौ । सन्नन्तान्मूढः सना
शंसभिद्यतः ॥

सुरः पुं० देवविशिष्ये । सुरति ।
सुरसंबेष्टने । प्रगुपधत्वात्कः ॥
न० वेष्टने ॥

सुरजः । पुं० सृष्ट्रे ॥ सुरणम् । सु
रः । तुदादिः । घञर्वेकविधान-
मितिषः । सुरवेष्टनंजातमस्य ॥
सुरजफलः । पुं० मनसश्च ॥ सुरज
सदृशानिफलानियस्यसः ॥

सुरजवन्धः । पुं० चिञ्जकाव्यविशिष्ये ॥
सुरजडः । पुं० जम्पाक्षदेशे ॥ तच्छे
स्ये तुसुरजडाः ॥

सुरन्दगा । स्त्री० सुरगागव्याम् ॥
सुरमर्दनः । पुं० विष्णौ ॥
सुररिपुः । पुं० विष्णौ । सुरस्वरि-
पुः ॥

सुरता । स्त्री० सुरन्दगायांरिति ।

सुरलिका

सुरली । स्त्री० वंशीवाद्ये । वंशिकावा-
म् ॥ इतिशब्दरत्नावली ॥

सुरलीधरः । पुं० श्रीकृष्णे ॥
सुरहा । पुं० केशवे । विष्णौ ॥

सुरा । स्त्री० खनासाप्रसिद्धे गन्धद्रव्ये
। तालपत्र्याम् । गन्धकुव्याम् ॥
सुरातिक्ताहिमास्त्रादीष्वीपितानि
लापहा । इवरास्यभूतरचोप्तीकुष्ठ
कासविनाशिनी ॥ सुरति । सुर०
। प्रगुपधत्वात्कः टाप् ॥

सुरारिः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ सुरस्यध-
रिः । सुरः क्वी श्रेष्ठसत्तापेकर्मसो
नेचकर्मिणाम् । देवमेदेप्यरिन्ति-
पाम् सुरारिन्ति नकीर्तितः ॥

सुरः । पुं० लोहविशिष्ये ॥
सुर्मिथी । स्त्री० अहारधाण्याम् ॥
सुर्मुँरः । पुं० तुपवर्गौ ॥ मन्त्रवे ॥
रविवाजिनि ॥

सुलतामः । पुं० देशविशिष्ये ॥ पार
तायांसमारभ्यदिङ्गलाजान्तयांनि
वे । सुलतानदेशे।देवेभिमशाम्ये
परायणः ॥

सुगटो । स्त्री० सिराफाङ्गव्याम् ॥
सुगजः । पुं० न० सुसपे । सुगज्य
नेनया । सुमरागडर्गैः उज्ज्वलता
द्वयाम् तालव्यमध्यमात्पुन्यैः हपोदि
त्पारात्फलः ॥

सुगणिका । स्त्री० पत्तान् । इतिह
गायुधः ॥

मुष्कर :

मुशली । स्त्री० पद्मल्याम् ॥ साक्षमूल
 ख्याम् ॥ इ० राजनिर्घण्टः ॥
 सुपलः । पुं० न० सुत्तले ॥ सुपत्तने
 कथा । सुपत्तण्डने० इतिधातोर्द
 न्त्वान्ते पुमूर्धन्यान्ते पुष्वीपदेवा
 च्चैवादिभिः पठितत्त्वात्कणः ॥
 मुपा । स्त्री० मूपाधाम् ० सुप्याति ।
 सुपस्तेये । भिदाद्यद् । टाप् ॥
 मुपितः । वि० वञ्चिते ॥ छते ॥ ख-
 ण्डसे ॥ मुप्यतेस्म । सुपस्तेये ।
 ऋः ॥ नमुपितांस्त्रियं प्री वी त । अ
 चमुपितेवमुपिताचीरे हंसवस्त्रे व०
 नमोच्चर्य इतिव्याख्येयम् ॥
 मुष्कः । पुं० चण्डकीपे । वपथे ॥
 सुप्यातिरेतः । सुप० । सप्तभृश
 पिसुपिष्वः कक् ॥ सङ्गती ॥ मो
 चकृद्धे ॥ मुष्कजे ॥ मुष्काहचस्तुषि
 विषः श्वे तल्लप्यप्रभेद्यतः ॥ तस्कर
 रे । मांसये ॥
 मुष्कजः । पुं० घण्टापाटली । गोपी
 टे । मुष्क । भाटले । मोर्धे ॥
 मुष्ककः कटु क्लिक्तीयाष्टुषाः
 क्षफप्रातश्चतु । विपत्तैद्युक्मकण्ड
 वस्त्रिकक्लमिश्रकनुत् ॥ सुप्याति
 रोगम् । मुपेः कफन्ताम् ० स्वार्थे
 कन् ॥
 मुष्करः । पुं० समुष्के । प्रतन्नाण्डे
 ॥ मुष्कोण्डः । सोखानि । जप
 सुपोत्तरः ॥

मुष्टिभ्यः

मुष्कशून्यः । पुं० वृषपरहिते । अनु
 पस्थे । स्त्रीस्त्रभावे । महत्प्रिये ।
 राजीन्वः पुररक्षके । खीला० भा
 या ॥
 मुष्टः । त्रि० चोरिते ॥ मुषेजः ॥
 मुष्टिः । पुं० स्त्री० पलपरिमार्थे ।
 चरतोला इतिभाषा ॥ वदवाणौ
 । मुष्टौ० इ० भा० । अह्नृजिसन्नि
 वेगोमुष्टिः ॥ यथा । घासमुष्टिं
 परगविसात्रं दद्याच्चयः सदा । अह्न
 च्चास्त्रयमाहारं स्वर्गं लोकंसमस्तौ
 तिश्रीमहाभारतम् ॥ क्षरी । मूठ
 ० इतिभाषा ॥ धान्यमानमेदि ।
 कुञ्ज्यष्टभागे । छटांका० इ०भा०
 । मोषणे । सङ्गोपणे । मुष्यतेन
 या । मुप० । स्त्रियांक्तिन् ॥ यदा
 । मुप्याति । क्तिच् ॥ प्रहारविशेषे
 । मुष्टीप्रतिभाषा ॥ पथिचुधार्त्तय
 तिलादीनांमुष्टियश्चथे चौर्याभाषो
 यथा । तिलमुष्टयथादीनांमुष्टियां
 घ्रापथिस्त्रितैः । चुधार्त्तैर्नान्यथा
 विप्रविधिवित्तिरितिस्त्रितैः ॥
 मुष्टिकः । पुं० कंतासुरलमक्षविज्ञे
 यं ॥ स्वर्णकारे ॥
 मुष्टिकान्तकः । पुं० यक्षदंष्ट्रे ॥ नृ
 टिकसप्तत्यक्तः ॥
 मुष्टियुतम् । न० पुष्टके । द्युतप्रभे
 दे ॥
 मुष्टिभ्यः । पुं० वालके ॥ मुष्टिंघ

मुसलीय :

यति । घं ट्पाने । नाडीमुद्यो

यति० खश् । मुम् ॥

मुष्टिवम् : । पुं० सङ्घट्टे । मुष्टिय
न्वनक्रियायाम् ॥ अशोसलस्यमुष्टि
यम् : ॥ मुष्टेर्वन्व : ॥ मुष्टिनाव
श्लोहद्वयङ्गणं वा ॥

मुसलः । पुं० न० अयोधे । कण्ड
नीयदण्डे । मूसर० मूसल० इ०
भा० ॥ मुसलखलेनवा । मुसलखण्ड
ने । एपादिभ्यश्चैत्तिकलः ॥

मुसली । पुं० इल्लिनि । बलदेवे ।
मुसलमसत्वस्य । अतद्वनिठनावि
तीनिः ॥ यथोक्तं विष्णुपुराणे जरा
सन्धयुषोऽशोमे । उलस्रवल्मद्रस्यग
गनादागतं ज्वलत् । मनसोभिम
तं विप्रसौनन्दं मुसलं तथेति ॥

मुसली । स्त्री० तालमूल्याम् ॥ ताल
मूलीतुवद्विभ्रमुसलीतिनिगद्यते
॥ मुसलीचक्षिधाम्रीताश्वेताश्वप
रमंज्ञका । श्वेतासल्लपगुणीपेता
अमराधरत्तायनी ॥ मुसलीमपुरा
व्यायीर्वीप्याहंशपीगुरुः । तिल्ला
रसायनीरुन्निगुदजान्धनिलं तथा
॥ पान्मुपयग्राम् ॥ यशोधिफलादा
म् ॥ मुकृति० सुमतिसंशयं वा
। मुम० । एपादिभ्यश्चिदिकराः ।
जातरित्तगौत्तद्विष्वाहाडीप् ॥

मुसलीयः । पि० मुसल्ये ॥ मुसला
यसिः । विभाषाएविरुपादि

मुष्टिरः

भ्यद्वतिपञ्चैश्चः ॥

मुसल्यः । पि० मुसखिनवध्वे ॥ द
गडादिभ्योयत् ॥ मुसलीये । मुस
लायहितः । अयूपादिच्वात्पर्ष
यत् ॥

मुस्तः । पुं० न० मुस्तके । मीघा०
इ० भा० ॥

मुस्ताकः । पुं० न० मुस्ते । कुरुविन्दे
। सेवनामनि । मुस्तायाम् । मीघा
० इ० भा० ॥ मुस्तं कटुहिमं या
दितिल्लं दीपमपाचनम् । कषायं
कफपित्तासल्लज्ज्वराश्चिबन्तुघ्नत्
॥ अन्नुदेशेयज्जातं मुस्ताकं तत्प्रश
स्यते । तथापिमुनिभिः प्रोक्तं वरं
नागरमुस्ताकम् ॥ मुस्तसङ्घाते ।
डु० । ध्वुल् ॥

मुस्ता । स्त्री० मुस्ताके । मीघाख्यद्वये
॥ मुस्तयति । मुस्ता० अच् । टा
प् ॥

मुस्तादः । पुं० गुस्तरि ॥ मुस्तामत्ति
। अद० । अर्मग्यण् ॥

मुस्ताभम् । न० मुस्तनविशेषे । कुट
ज्ञटे । नागरसेवा० इ० भा० ॥

मुस्तुः । पुं० मुष्टौ ॥

मुस्तन् । न० अस्तुपि ॥ मुस्तंति । मु
स्त० । मुस्ते रत्नाङ्गुलशात् ॥ मुस
ले ॥

मुष्टिरः । पुं० कामे ॥ मुष्टे ॥ मु
ष्टानि । मुष्टैश्चिच्छे । प्रपिमदि

मुहूर्तः

मुदीत्यादिनाकाच्च ॥

मुहूर्तांषां । स्त्री० पुनः पुनः कवने
। अनुवापे ॥ मुहूर्तांषणम् । भाप
• घञ् ॥

मुहुः । अ० मौनः पुन्ये । भीहनम्
। मुहृ • । मुहुः । किञ्चिच्छ्रुतिः ॥
पुनरर्थे ॥

मुहूर्तः । पुं० ग० द्वादशवशात्मके
काले ॥ विंशत्कालात्मकेकाले ॥
दंडद्वयात्मकेकाले ॥ मुहूर्तचटि
काद्यमिच्छुक्तेः ॥ अथिपध्मपरि
चेपोनिनेपः परिष्कीर्त्तितः । वौ
निमैपौचुटिनामधेचुटीतुवावः
स्मृतः । षोडशैघषद्वयुक्तः का
ष्टामोक्षादशघणः । विंशत्काष्ठा
कलाप्रोक्षाकलाविंशत्मुहूर्तकः
॥ पुराणोक्तलक्षणम् । रीद्रः श्रुत
स्तयामैत्रस्ततः सारभटः स्मृतः
॥ सावित्रीधैवदेवसगन्धर्वः कृ
तपसवा । रोहिषस्त्रिलक्षधैववि
जयोनिर्दत्तस्तथा ॥ संवरोददय
र्यैः भगः पञ्चदशस्मृतः । इति
दिनपञ्चदशभागैः प्रभागं ॥ यथा
। प्रातः कालोऽनुपूर्तां स्त्रीन्सदृश
स्तावदेवतु । मध्याह्नस्त्रिमुहूर्तः
श्यादपराह्णकालः परम् १ साया
ह्नास्त्रिमुहूर्तः श्याच्छायंतपनका
रत्वेत् । राघसीनामसादेनागर्हिता
संवत्सरं १ इत्युक्तिः । इच्छांसी

मूट्याहः

टिह्ये । अस्मान्लिङ्घोर्द्धमौहृ
सिंकद्वतिनिर्देशान्मुहूर्तशब्दीनि
पुपन्नः ॥ अल्पकाली । दिनश
क्तिविशेषे । लक्षण्यातदुपगच्छिते
काले ॥

मुहुरः । वि० मूर्त्तौ ॥ मुहुरति । मु
हृ० । मूर्त्तौ रादयश्चेति साधुः ॥
मुहुरमानः । वि० अनेकानर्थप्रकारै
रविवेकतयाविधिप्रपिक्ततयाधि
त्तामापद्यमाने ॥

मूः । स्त्री० बंधने ॥
मूफः । पुं० बलीशये । मय्ये ॥ दै
त्ये ॥ वि० अवाचि । धर्यानुधार
की ॥ दौने ॥ मूमितिकायति । कै
० । आतीनुपेतिकः ॥

मूटः । वि० तन्त्रिते । वापे । षड
॥ मूर्त्तौ । यथाजाते । स्थाजान्
कार्यविषयैर्मोहव्याप्ति ॥ घटन
वसाधनमिदमनर्थसाधनमितिपि
थेकशून्ये । अविधारणे । अविधे
फिनि । अनात्मविदि ॥ तन्द्रादि
यस्यचित्ते । तमसाच्छद्रे । मोहयु
क्ते ॥ चित्तस्यद्वितीयायात्तमौ ॥
मुहुरतिस्म । मुहृ० । मय्येति क्तः
॥ आशान्नादिमुहुरभेपुक्तिपित्तनः
प्रधानतयामूटाः मोहप्रकाशकाः
द्विषयाः सुखः दीर्घविद्येयान्
मूटाः कथ्यन्ते ॥

मूट्याहः । पुं० अविधेकातिगप

मूत्रम्

कृतीदुराग्रहे ॥ याद्योच्यते ॥ मू
 टानांयाहः ॥
 मूढता । स्त्री० अकार्यपरिज्ञानस्य ॥
 अविवेकतायाम् ॥ यथा । यानां चि
 तीयानगतदृष्टेर्दोदृष्टिपिचान्यः पु
 रुषो निविष्टः । ममस्त्वमुर्व्यां न तथा
 यथाऽस्मिन्देशेऽस्तिमात्रं वतमूढतै
 षेति ॥
 मूढदृक् । चि० देशमानिनि । देशमा
 त्स्त्वेनाभिमन्यमाने ॥
 मूढयोनिः । पुं० पश्यादौ ॥
 मूढा । स्त्री० तामस्यामनसोहृषी ॥
 मूढः । चि० वशे ॥ मूढतैस्म । मूढ
 वन्धने । नः ॥ बालानपात्रे ॥
 मूत्रम् । न० प्रसावे । मूत्र० पिप्पाध०
 पू० धा० ॥ मूत्र्यते । मूत्रप्रदायणे ।
 पञ्च ॥ मूत्रनिष्पादुददकांस्त्रेचा
 निखनिर्गतम् ॥ यथा । लुच्यते
 यत् । सुचलु० । सिविमुच्योटेरु
 पेतिष्ठन् । पदास्त्रगुणाः । गोमू
 धं कटुतीक्ष्णोष्णं चारं तिक्तं कषा
 यकम् । लघुग्विहीपनं मेध्यं पित्त
 कृत्कफशतघ्नम् ॥ शूरागुल्मीदरा
 नाइकगुल्मिमुखरोगिन् । किलास
 नदवातामनशिरुककुष्ठनाशनम् ॥
 कासग्वासापङ्गुशोथकामलापाण्डुरो
 नदन् । काण्डुकिलासगदशूलसुषा
 क्षिरोगान्गुल्मावितसारमरुदानवमू
 षरीधान् । कासं स्रुतकठरकृमि

मूत्रकृच्छ्रम्

पाण्डुरोगान् गोमूत्रमेकमपिपीत
 मयाकरोति ॥ सर्वेष्वपिचमूत्रेषु
 गोमूत्रं शुण्ठीधिकम् । अतोविशि
 षात्कथनेमूत्रं गोमूत्रमुच्यते ॥ ग्री
 होदरश्लासकासशोधवर्षायहापह
 म् । शूलगुल्मरक्तानाह कामलापा
 ण्डुरोगानुत् ॥ कषायं तिक्तातीक्ष्ण
 क्षुद्रपातकृष्णशूलघ्नम् ॥ नरमूत्रं
 रं रं हृषिसं वितं तद्रसायनम् । रक्त
 पामाहरं तीक्ष्णं सचारलघुषण्डम्
 म् ॥ गोलाविमद्विषौषानुस्त्रीणां
 मूत्रं प्रशस्यते । खरीष्टं मनराश्ला
 नांपुंसांमूत्रं शितं मतम् ॥ अथमूत्र
 परीक्षा । वातेनपाण्डुरं मूत्रं रक्तं
 नीलञ्चपित्ततः । रक्तमेवभवेद्रक्ता
 दृघवर्णं नीलं कफादिति ॥
 मूत्रकृच्छ्रम् । न० प्रसावघटितरोग
 विशेषे । मूत्ररोधे । अश्रयाम् ।
 कृच्छ्रे । मूत्रं कृच्छ्रमथ ॥ यथाश्व
 चिकित्सा । त्रिकण्ठकारम्बधर्भ
 काशययासधापीगिरिभेदपथ्याः
 । निम्बान्निपीतामधुनाश्रीचसमी
 पस्त्र्योरपिमूत्रकृच्छ्रम् ॥ त्रिकण्ठ
 कारदिक्वाथः ॥ १ ॥ एलाग्भमेदक
 शिषानुतुगोक्षुराणांमिवांसवीजलव
 गीत्तमकुष्ठमानाम् । चूर्णानित
 र्दुल्लक्षणे लुलितानिषीत्वाप्रच्यव
 र्द्वत्परिक्लीपतिमूत्रकृच्छ्री ॥ ए
 लादिचूर्णम् ॥ २ ॥ अथोरजः

मूत्रनिरोधः

सूक्ष्मपिष्टं मधुना सह योजितम् । मूत्रकृच्छ्रं निवृत्त्या शुसंलीटं दिवसत्रयम् ॥ ३ ॥ गुडं नमिश्रितं चीरं कटुष्वंशामतः पिषेत् । मूत्रकृच्छ्रेषु सर्वेषु शर्करायाश्च निवृत्तशः ॥ ४ ॥ धात्रीरसं चैत्रुरसं पिबेद्वाहकृच्छ्रे सरक्ते मधुना विमिश्रम् । शल्याभिघातोत्पित्तमूत्रकृच्छ्रे शार्पाक्रियामाकृतकृच्छ्रतुल्या ॥ ५ ॥ कायो गोक्षुरपीजस्य बवचारसमन्वितः । पीतः प्रशमयत्येव कृच्छ्रविध्वंशोत्पित्तम् ॥ ६ ॥ त्रिफलायाः सुपिष्टायाः कल्कं कोलसमन्वितम् । धारिणालवशीकृत्य पिबेत् मूत्रकृच्छ्राग्रम् । स्त्रीलंबद्वरम् ॥ ७ ॥ गुठमामलकंहृष्यत्रमन्नं तर्पणं प्रियम् । पित्ताग्न्यादाहशूलघ्नं मूत्रकृच्छ्ररं परम् ॥ ८ ॥ सपादशरणतुलितो बवचारः सितायुतः । भक्षितो नागयत्येव मूत्रकृच्छ्रनसंशयः ॥ ९ ॥ द्राक्षासितोपलाकल्काः पीतः कर्पूंसितानरैः । मस्तुनापलमात्रेण मूत्रकृच्छ्रं च पीषति ॥ १० ॥ समूलगोक्षुरकायः सितासाक्षिकसमुतः । नागयेन्मूत्रकृच्छ्रापितेष्वेकासगौरणम् । उष्यमसौरयत्प्यशातमूत्राघातविशेषम् ॥ इति भावप्रकाशः ॥

मूत्रदीपः । पुं० प्रमेहे ॥

मूत्रनिरोधः । पुं० मूत्रप्रतिबन्धकारिणः

मूत्राघातः

विशेषे ॥ यथा । पिष्टं वैमालती-मूलं यौष्णकालेसमाहृतम् । साधितं छागदुग्धे नपीतं शर्करयान्वितम् । हरेन्मूत्रनिरोधस्य हरे वैपाकदुर्गरां । मूत्रपतनः । पुं० गन्धमालारिः ॥ मूत्रपुटम् । न० नामेरधीभागे । मूत्राशये ॥ मूत्रफला । स्त्री० कर्कश्याम् ॥ तपुष्याम् ॥ मूत्रलम् । न० तपुषि ॥ वि० मूत्रवर्धकः ॥ मूत्रला । स्त्री० कर्कश्याम् ॥ बालक्याम् ॥ मूत्राघातः । पुं० प्रसावरोधकारो-विशेषे ॥ प्रायो मूत्रविघाताद्यैर्बातपुरण्डलिकादयः । ज्ञायन्ते कुपितैर्दीर्घैर्मूत्राघातास्तयोदयः ॥ मूत्रविघाताद्यैरित्वाद्यमन्दे नपुरीषश्चक्त्वा दिवसविघातादीनां रुधागनादीनाञ्च यदृणम् । मूत्रविघाताद्यैः कुपितैर्दीर्घैरित्यन्वयः । ननु मूत्रकृच्छ्रमूत्रघातयोः कीमेदः । उच्यते । मूत्रकृच्छ्रे कृच्छ्रमधिगमयिष्यन्तेऽन्वयः । मूत्राघाते तु विषयन्ते । उल्लयान् कृच्छ्रमल्पमित्यनयोर्भेदः ॥ अस्याधिक्यमायवः । ननु कुमकारिणो वनाज्ञायंतातः सुग्रीतानं नसितम् । पित्तानग्न्यतिनिवृत्तं तद्वयदुष्पुत्राद्य-कविः । कविः शून्यः । कर्पूर-

मूर्खः

जसायुक्तायस्यर्तिः शनैः शनैः ।
 नेदुमार्गान्तिरेन्यस्वाम् द्राघातंघ्यपी
 हति । धान्ययोचुरथः द्राघः क
 ल्कसिर्घं हितं घृतम् । मूर्खाघाते-
 म् बलकृच्छ्रे शुक्लदोषे चदारुणे । धान्य
 ने। चुरत् घृतम् । मूर्खकृच्छ्रे श्मरो
 रीगभिषजं यत्प्रकीर्तितम् । मूर्खाघा
 । तेषु सर्वेषु तत्कुर्याद्द्वे शकालवित् ॥
 मूर्खातिसारः । पुं० प्रस्त्राघातिसरण
 रोगे । तस्यौषधयथा । बलामूल-
 च्च चटुभीपीतंसघौरगकर्म्म । मू
 खातिसारं हरति दृष्टमेतन्नसंशयवृ-
 त्तिः ।
 मूर्खातीतः । पुं० मूर्खरोगविशेषे ।
 शवाङ्गः । चिरं धारयतो मूर्खं त्वरया
 नप्रदत्तंति । मेघमानस्यमन्दं वान्-
 दातीतः सठच्यते ॥ इति ॥
 मूर्खाशयः । पुं० बन्ती । मूर्ख-
 पुट्टे ॥
 मूर्खाशयपुट्टः । पुं० इन्द्राम् । मू-
 खपुट्टे ।
 मूर्खितः । लि० कृतम् प्रोत्सर्गे । मी
 टे ॥ नृत्पतेत्य । मृत० । शः ॥
 मूर्खः । पुं० पुराणम् । साधे ७ गाय
 त्रीरिति । साधे गायत्रीरिति ।
 वि० पञ्च । वैधये । पालिने ७
 ग्रामाङ्गान्मूर्खः । गन्धवादिनि ॥
 देहात्मशादिनि यथाप्येदनास्वा
 दिमनारिगिच्छये । तेभ्यः प

मूर्खसुम्

रोनमूर्खीस्त्रिसधर्मः श्वाजशुकरैः
 । समद्वितीयेषः । मानुष्यं दुर्लभं
 प्राप्यवेदशास्त्रास्यधीच्छ्व । यध्यते
 यदिसंसारिको विविच्य तमाजवः ॥
 मुञ्चति । मुह० । मुहः खोमर्ष ॥
 मूर्खीवर्षाप्रवासीसति निजविभवे
 सस्यवोनास्तिनेहिनानाधान्यौषधी
 नांसतिपितरिगृहेनार्जितायेनपिद्या
 । भायेत्त्वक्त्वासुरुपांरतिमिहकु
 र्ततमर्त्तं सत्त्वाचदास्यांवाग्यायैरा
 भिलाप्रीकुमतिजनकविर्वाक्शिराज
 नृशुभोयम् ॥ वाश्याम् ० गीर्वाण
 भापायाम् । उल्लुपुपुरुपायंलाभे
 सन्नाथत्वधम कामयमानो मूर्खः
 । मूर्खेषसहसंयोगोदियादपिसु
 दुर्जरः । विज्ञे नसहसंयोगः सुधा
 रससमः स्मृतः ॥ अत्रमूर्खनि
 न्दादेशीभागवतीदृष्टव्या ।
 मूर्खता । स्त्री० मूर्खत्वे ॥ मूर्खस्य
 भायः । तस्यभावस्त्वतलावितित
 त् ॥
 मूर्खत्वम् । न० मूर्खतायाम् । अ
 ज्ञत्वे । मूर्खपन् ० इ० भा० ॥
 मूर्खत्वमुद्यमं भजत्यद्युमतं मूर्खं
 चाष्टीगुणानिचिन्तोत्रुभास्येति
 सुपरैरातिं टिवाग्यप्रभाक् । कार्या
 कार्यविचारवादिर्दृष्टोमानापमा
 नेममोदत्त्वात्पंजनस्यमूर्खिं चर
 षौमूर्खं टिप्सु मूर्खीयतु ॥

मूर्च्छांलः

मूर्च्छंनम् । न० मूर्च्छायाम् ॥ मूर्च्छापिचतमः प्रायः ॥
 मूर्च्छना स्त्री० गीताद्विभ्रंशे ।
 रामभगसप्तमभागे ॥ चतुर्दशविधा
 याम् । षड्वादिस्वरसंपूर्णताया
 म् । तदुक्तंशाशिडल्येन । यत्रैव
 ख्यु । खराः पूर्णामूर्च्छनासंख्यु
 दाहतीति ॥ अन्यतमूर्च्छनालक्षणं
 यथा । जमात्खराणांसप्तानामारी
 रश्चावरोहणम् । सामूर्च्छंख्युच्य
 ते यानस्यापताः सप्तसप्तच । या
 सवयेपिप्रत्येकंसप्तसप्ततुमूर्च्छनां० इ
 त्ख्येणविंशतिसमूर्च्छनाभवन्ति ।
 मूर्च्छा । स्त्री० कश्मले । मोहि ॥
 सञ्जावणसुनाडीपु पिहिताखनि
 लादिभिः । ततोभ्युपैतिसहस्रासु
 खदुःखव्यपीकृत् ॥ मुखदुःख
 व्यपोहाच्चनरः पततिकाष्ठवत् ।
 मोक्षामूर्च्छतितांप्राहुः षड्विधा
 साप्रकोर्त्तिता ॥ मूर्च्छंनम् । मूर्च्छा
 मिहसमुचक्राययोः । गुरोः
 यष्टलङ्गत्यः । उपधायार्द्धेतिदी
 र्घः । टाप् ॥ इन्द्रियैः सहस्रन-
 सउपप्रक्षेसमूर्च्छेतिव्याख्यातारः ।
 मूर्च्छायः । पुं० मूर्च्छायाम् ॥
 मूर्च्छालः । वि० मोक्षयुक्ते । मूर्च्छं
 ते । मूर्च्छांशक्ति । सिध्मादि-
 पु० खट्वजन्तपतापयोश्चेतिपठि-
 ताक्षच् । प्राणिभ्यादात्इतिनभय-

मूर्च्छांलः

ति० प्राण्यङ्गादेवेतिव्याख्याना-
 त् ॥
 मूर्च्छितः । वि० मूर्च्छे । मूर्च्छायुं
 श्ते । मूर्च्छांशे । विचेतने ॥ सी
 च्छये ॥ मूर्च्छे ॥ उद्धे ॥ मूर्च्छं
 तिस्य । मूर्च्छां० । गच्छर्थेतिक्तः ॥
 मूर्च्छसिञ्जाताश्रवा । तारकादि-
 स्वादितच् ॥
 मूर्च्छः । वि० मूर्च्छाले । मूर्च्छं
 ते ॥ कठिने ॥ मूर्च्छिमति ॥ स-
 द्विदेशिगेतदृश्यावस्यतन्मूर्च्छंमुच्य-
 ते । क्षिप्रश्चुन्नियमंमूर्च्छंमूर्च्छंत्वित
 रद्वयम् ॥ मूर्च्छंतिस्म । मूर्च्छां० ।
 षकर्मकाच्चात्काः । राक्षीपः ।
 नध्याग्येतिनतृत्वंन ॥ न्यायमते०
 पृथिवी० जल० तेजः० वायुः
 मनश्च । एषांशुष्णाः रूपं० रस०
 गन्धः स्पर्शः० परत्यम्० अपर
 त्वम्० गुरुत्वम्० क्लृष्टः० शैत्य
 मूर्च्छांमूर्च्छसाधारणशुष्णाः । सट्
 प्या० परिमितः० पृथक्त्व
 म्० संयोग० विभागश्च इतिभा-
 यापरिच्छेदः० ॥
 मूर्च्छांलः । वि० भागमिके ॥ विश्व
 लधारीमहेश्वर गङ्गास्रवणादिधा
 रीविष्णुवांपरमाधीभवतीत्यागमि-
 फाः कल्पययनि । तद्वृत्तिपांशुत्व
 नम्० भ्रान्तिमात्रम् । अस्मदादि
 गरीरयत्तत्वापिगरीरश्चपाशुभौ

मूर्त्तिमान्

तिक्त्वात्तृणीलाविग्रहकल्पनञ्च ।

विग्रहाभावनीलायोगाद्युक्तमेव ॥

मूर्त्तिः । स्त्री० काठिन्ये ॥ प्रतिमा
याम् । असर्वगतसद्रव्यस्य परिमा-
ये ॥ शिषस्याष्टमूर्त्तयोयथा । सर्व
क्षितिः समुद्दिष्टाभवान्जलमुदाह-
राः । रुद्रोन्निरयोवायुः स्यात्भीम
आकाशशब्दिता ॥ पञ्चाः पतिर्घ
जमानोमहादेवः सुधाकरः । ई
शानः सूर्यइत्येतामूर्त्तयोऽष्टौप्रकी
र्त्तिताः ॥ मूर्त्तिर्हिधर्मस्यपत्नी ।
यथा । मूर्त्तिश्चधर्मपत्नोसाक्षात्ति
रूपामनोहरा । क्षान्तिरूपश्रीभा
रुपा । परमात्माप्रविश्र्वीचोनिराधा
रोयथाधिना ॥ श्रीभाविनापरा
त्तापिनिराधारोनिरयंकद्वयार्थः ॥
सर्वपञ्चाभारुपाचलक्ष्मीमूर्त्तिमती
सती । श्रीरूपामूर्त्तिरुपाचमान्या
धन्यातिपूजितेतिभाग्यते ८ स्कन्धे
१ ध्यायः ॥ काये । देहे । जरायु
कारणजीविष्णादिभेदेनविलाक्षणवि
विधसंख्यानानुगतनुषु ॥ मूर्च्छति०
मूर्च्छतेवा । मूर्च्छा० । तिन् ।
राक्षोपः ॥ रूपे ॥ स्वभावे ॥
लम् ।

मूर्त्तिमान् । वि० काठिने । मूर्त्तिर्वि
शिष्टे ॥ मूर्त्तिः आठिन्यमत्यानि ।
तदस्यऽस्वप्नितिदिगतम् ॥ म्नि
याम्० मूर्त्तिमती । उतिस्थान्डी

मूर्धाभिपिक्तः

प् ॥ न० शरीरे ॥

मूर्च्छुपचयः । पुं० स्त्रीस्थे ॥

मूर्च्छकः । पुं० चत्रिये ॥

मूर्च्छकपर्पो । स्त्री० जलवायाम् ॥

मूर्च्छसोलम् । न० ह्वे ॥

मूर्च्छः । पुं० केशि ॥ वि० मूर्च्छिजा
ति ॥

मूर्च्छतैलम् । न० तैलविशेषे ॥ अम्य-
ङ्गः परिधिकस्यपितुवस्तिरितिक्र
मात् । मूर्च्छतैलचतुर्धास्याहलयत्
तययोत्तरं ॥

मूर्च्छा । पुं० उत्तमाङ्गे । शिरसि ।
मस्तकी ॥ छायाः कारः शिरोभि
स्तुनूपानिम्नशिराधनी । विपिटैस्तु
पितुर्च्छुर्गबाध्याः परिमण्डलेः
घटमूर्च्छापापसचिर्धनाद्यैः परिव-
र्त्तितः ॥ मुञ्चत्यस्मिन्नाहते । सु-
ह० । श्वङ्गुचन्निति० मुष्टेः कनि
न्० निपातनादुपधादीर्घाधिक्तादे
शिरमागमञ्च ॥

मूर्च्छन्त्यः । वि० मूर्च्छनिभवे । शरीरा
वदवाचं वियत् । येषामात्मकर्म
शोरितिप्रकृतिभायात्प्रसङ्गितति०
टिषोपाभायः ।

मूर्च्छपुष्पः । पुं० शिरोपहृष्टे ॥

मूर्च्छरसः । पुं० मत्तफले ॥

मूर्च्छवेदनम् । न० उष्णीषे ॥

मूर्च्छाभिपिक्तः । पुं० भृपालि । राव
नि ॥ अत्रिये । राधन्ये । थापुञ्जे ॥

मूलम्

मूलकम्

मूर्ध्नि • अभिपिच्यतेऽ । पिपच
एषे । ज्ञः । राव्यदासमवे • मू-
र्धन्यभिपिच्यते • तत्प्रभवत्वात्
पौपिचत्वियान् पूर्वाभिपिच्यते ।
मन्त्रिणि ॥ प्रभाषे ॥ मूर्ध्निभ्य-
पिचः । पचं सहरणाविशिषे ।
विप्रात्तद्यवियाधाम् लासि ॥

मूर्धापसिचः । पुं • ब्राह्मपात्परि-
चोतश्चविद्यायामुल्लेखे ॥ चन्द्र-
चित्तु । श्वल्यश्वरश्चभिषाचपध्या-
पांधारपंतया । मूर्धापसिचश्च
हतिः । प्रोक्षाज्जनसाशुभा ।

मूर्ध्ना । स्त्री • चतादिशिषे । देव्याम् ।
मधुरधायाम् । मोरटोयाम् । सुर-
हरा • पुं • मा • प्र • । धनुर्गुणोप-
वृत्ता • सुरगा • पुं • गौ • भा •
प्र • मूर्धासरागुरुः । स्नादृन्निता-
पिचान्तमेवुत् । विदोपव्याह-
द्वेगकण्टकुञ्जवरापञ्च । मूर्ध्नि
। मूर्धीवन्धने । चत् ॥

मूर्ध्विका । स्त्री • मूर्धायाम् ॥ मूर्ध्वेय
। स्नापेकन् ॥

मूर्ध्नाम् । न • शिफायाम् ॥ मूर्ध्नि •
। चल्ङिगामके । चट • इ • भा •
। मूर्ध्नायाम् ॥ यया । चवंधामूर्ध्नि
निज्जतिः । मूर्ध्नायामकमूर्ध्नायाम्
पुं • यच । धमं लयागादिदयादमय
मोपश्च सवैपरमः । निदाभ्यः ।
पायै । मधये ॥ यया । मूर्ध्नायाम्

तिः । मूर्धापिचो । से । निज्जति
। निजे ॥ परपे । टीकाहंसान्ये
। मूर्ध्ने । पिपचोमूर्ध्नि । पुज्जार-
मूर्ध्ने । निशियमूर्ध्नायाम् पिचो
धोयपा । गदीनामग्निहोपायांसा
एतन्नज्ज्वल्यथ । मूर्ध्नायाम् धोनकथं
धोमूर्धापोमूर्ध्नीयते ॥ पुं • म •
पसिचो । पाश्चिं । गच्छविशिषे ॥
यया । च्छास्त्रातिशयथाश्लोकेषु
गग्निरोममुंसिख्यात् । पुंसिपुनव
सुपुथ्यौमूलत्वपौस्त्रियांशिषाः ।
निष्टंतिदेवताकिंगद्ये ॥ च्छि
न्यातलफलंयथा । मूर्ध्विद्वदा
ययपंसमूर्ध्नायाम् देव्ये देवद्वित्त
त्तः । च्छेद्व्यातः । पुत्रपादिशिषा
त् सौभन्वमायुषकुगानुहविः ॥
मूलमन्ते । मूलति । मूलप्रतिष्ठा
याम् मूर्ध्नीरुच्ये पा । इयुषधे वि-
पाः ॥ मवते । मूर्ध्वन्धने । मूर्ध-
व्यस्त्रिभ्यः । छः ॥

मूर्ध्नाम् । पुं • स्थावरविपमने दे ।
मूलकम् । न • मूर्ध्निशिषे । राकाहु-
षी । महाभन्दे । च्छिदृगाके ।
मूर्ध्नी • इतिभाषाप्रसिधे चन्दे ।
चल्ङुपाः । मूर्ध्नायाम् दिविधं प्रोक्तं
सपैकं च्छुमूर्ध्नायाम् । शालामर्द-
टकं विचं गासो यं मवसगायाम् ।
पापव्यन्मूर्ध्नायाम् तोधुपं तदाम् राव-
पीतिका । शिषासमूर्ध्नायाम्

मूलकर्म

तद्ववेङ्गजदमावत् ॥ राघुमूलकमु
 प्यां स्याद्द्रुध्यं लघुचपावनम् । दोष
 पयहरं स्वयंस्वरश्वासविनाशनम् ॥
 वासिकाकण्ठरोगघ्नं नयनानयना
 शनम् । मण्डलदेवरुघोपांशुदोष
 पवप्रदम् ॥ ज्ञे इतिपं तदेव स्यादो
 पवयविनाशनम् । तत्पुष्पं ह्ये पापि
 क्षत्रं फलं वातकफप्रदमिति । मूल
 ति । मूल० । कृ० । यदामूलय
 ति । मूलरोहणी । पु० । चच् ।
 संज्ञायाम् ॥ यदा । मूलेजातः
 । पूर्वाह्णापराह्णाष्टांमूलप्रदीपा
 वस्कराद्यु० ॥

मूलकादृष्टः । पुं० गांठर० गण्डव०
 इ० प्र० मूलकावयवे । सप्तः
 । खो दितस्तक्रे दगडोमूलसूत्रकः
 । घृतेपक्षस्तुग्निष्वात्येनवर्णे नवि
 मिश्रितः । सुकृद्यं मूलकं शाकं
 विष्टमिश्रकफकारकम् । वातपित्त
 हरं ह्ये अकृष्यं प्लवसुगुपावणम् ॥
 मूलकावयवम् । न० मूलकस्यपर्ये ॥
 पावनं तद्वनघ्नीपां वचं मूलककं न
 दम् । खे इतिदं चिदोपन्नसिद्धं
 कफपित्तकम् ॥

मूलकपर्णी । स्त्री० शिशोसुने ॥
 मूलकसू० । स्त्री० घोरकण्ठुद्या-
 न् । घोरीमण्डले ॥

मूलकर्म । न० गार्भये । टीका०
 इ० भ० प्र० कर्णादिप्रिये । मूले

मूलचिन्तितभवनम्

रोपधीमूलेः कर्म० वासजोऽऽ-
 नस्तन्वानवशीशरयादि० मूलकर्म
 । उपपातकविशेषतत् । यथा ।
 सर्वाकारेध्वधीकारोतथायस्त्रावत्
 नम् । हिंसीपधीनां सुव्याजीवोऽ
 सिचारोमूलकर्मप ॥ इतिमनुः ।
 मूलकर्म० मन्त्रौषधादिनावधीकार
 यमिति कुक्षु कर्मद्वः ॥

मूलकारः । पुं० मूलकन्यशक्तं रि ॥
 मूलकारोति । कृत्वाः कर्मांशुष ॥
 मूलकारिणा । स्त्री० पुत्रुष्याम् ॥
 मूलकन्यार्थप्रकाशकावयवम् ॥ मूल
 धनस्य इदं धिनिशेषे ॥

मूलकपत्रः । पुं० न० एनादपविध-
 पणं कृच्छ्रव्रतात्पर्यं तत्र विधिषे ।
 यदा कृत्वा निश्चलसूनाजिसासंघी-
 यन्ते० तदा मूलकपत्रव्यपदेशं कर्त-
 व्यं । यदा एतन्मार्गं गच्छेत् । फलेना
 र्जितकथितः फलकृत्तिसंगीषिषीः
 । श्रीकृष्णः श्रीगणैः प्रोक्तः दद्या
 चैरपरमथा ॥ जातेनामन्यदीर्घ-
 श्रीकृष्णमपरं गृह्णतम् । पत्रैर्भतः
 पत्रहाः । पुष्पं शक्यं पत्रकृते ॥
 मूलकपत्रः । दृ० तो० नैलोयकृत्तरे-
 लपिननु० इति ॥

मूलकः । पुं० उष्यवादी ॥ न० वा-
 द्भ्ये ॥ रि० मूलोऽपि ।

मूलचिन्तितभवनम् । न० सुखादिपदा
 पारायिकपत्रादिनिशेषे । यथा । सिद्ध

मूलपर्वी

गोमेषधनिताधनुर्वृक्षघटास्तथा । मू
लत्रिकीणभयनान्वाहः । सूर्यादि-
तः क्रमात् ॥ एतेरागयः क्रमात्
सूर्यादीनामूलत्रिकीणभवान्याहः
। यथा । सिद्धः सूर्यस्यमूलत्रिकी
णभवनम् । एवंघण्डचन्द्रस्य • सैपः
कुजस्य • कन्यापुष्यस्य • धनुर्गुरोः तु
लाशुक्रस्य • कुम्भः शनिरिति ॥

मूलत्रिकीणांशः । पुं० ख्यादीनात्रि
योणभानि ॥ च० । खयुग्मभावादि
कंप्राददिकंपञ्चदशविंशतिः । मूल
त्रिकीणभागाः स्युः सूर्यादीनाय
थाज्ञातात् । यथा । मिहाराशौसूर्य
स्यविंशत्तन्नामूलत्रिकीणभागाः स्युः
। एवंचन्द्रस्यैषधमस्तुद्वांशयथादृ-
धिसप्तविंशत्तन्नामूलत्रिकीणभागाः स्युः
शांशाः पुष्यस्यकन्यायांतुद्वापञ्चद-
शांशादृद्वांशांशाः पञ्चविंशत्तन्नामूलत्रिकीणभागाः स्युः
स्तम् • मुरार्धसुपिदशांशाः शुक्रस्यतु
लायापञ्चदशांशाः शने • कुम्भे विंश
त्तन्नामूलत्रिकीणभागाः स्युः
रिति ॥

मूलपर्वी । पुं० मूलभद्रे । कांसासुरे
मूलपर्वी । न० मूलपर्वी ॥
मूलपर्वी । न० वषिष्ठमूलपर्वी ।
गीव्याम् । परिपरे । पुं० मूलपर्वी • २० •
सा • मूलपर्वी ॥

मूलपर्वी । न० मूलपर्वी ॥
मूलपर्वी । स्त्री० मूलपर्वी ॥

मूलाधारः

मूलपुष्करम् । न० पुष्करम् ।
मूलपीठी । स्त्री० शाकप्रभदे । घुद्रव
ख्याम् । घुद्रमेतिकायान् ॥
मूलप्रकृतिः । स्त्री० धायादांगती ।
प्रधाने ॥ प्रकृतिः प्रधानम् । मूल
खासौप्रकृतियेतिविशेषः । विश्व
स्यशास्त्र्यकलापस्यसामूलम् • गत्य-
स्यामूलान्तरसन्निधनवस्थाप्रसङ्ग
गात् । नचांगवस्थावामस्तिप्रमा-
णम् ॥

मूलफलदः । पुं० फलदः । कण्टफिफ
री । मूलो • फलददाति । घुद्राङ् •
। कः ॥

मूलवन्धः । पुं० राक्षसोगाङ्गविशेषः ।
यन्मूलमवभृतानांयन्मूलविशेषवन्ध-
नम् । मूलवन्धः सदासिध्दोयोग्यो
सौराज्योयुगम् ॥

मूलभद्रः । पुं० कासासुरे ॥
मूलरसः । पुं० मूलरसतायान् ॥
मूलदिभुजः । पुं० रथ ॥ मूलानि
विभुजति । भुजोकोटिस्थे । मूल
विभुजादिस्वात् ॥

मूलसन्नाः । पुं० मूलसन्नाः ॥
मूला । स्त्री० मूलसन्नाम् ॥ न० मूलः ।
मूलाधारः । पुं० मूलसन्नाः ॥
मूलसन्नाः । पुं० मूलसन्नाः ॥
मूलसन्नाः । पुं० मूलसन्नाः ॥
मूलसन्नाः । पुं० मूलसन्नाः ॥
मूलसन्नाः । पुं० मूलसन्नाः ॥

मूपतो

मूलाविद्या । स्त्री० अगाद्याविधेति ।
अयंतीवोनकूटस्थं विधिनन्तिकदा
पन । अनादिरविवेकीयंमूलाविद्ये
तिगन्वताम् ॥

मूलाह्वयम् । न० मूलवे ॥

मूलो । पुं० वृषे ॥

मूली । स्त्री० मूले छाम् ॥

मूलैरः । पुं० छटायाम् ॥ मूलति ।

मूल० । मूलैरादयरोति साधुः ॥

मूल्यम् । न० अथक्रये । वज्जे । नील

० निरख० इ० भा० दर० दाम०

इतिसाधारणजनभाषा ॥ भूत्यादा

म् । येतने । महीना० भाषा०

इ० भा० ॥ मूलिनपानास्यम्० भू

पिनसमंवा । नौवयोधर्मप्यादि

नायत् । वि० मूलतत्त्वाटनयो

म्येमुद्गादौ ॥ मूलमावर्षियस्व ।

मूलमस्त्रावर्षीतियत् ॥

मूपः । पुं० मूपिक्ते ॥ तौघसावत्

न्यां ॥

मूपसः । पुं० मूपिक्ते ॥ मूपति ।

मूपसो येदौघीपकीष्यति । भ्रादिः

। षत्त्वं प्राधान्यं वा ॥

मूपसकपी । स्त्री० शाखुपख्याम् ॥

मूपकमारी । स्त्री० सुतथेख्याम् ॥

मूपका । स्त्री० मूपिकायाम् ॥

मूपिकारातिः । पुं० शोतौ । विष्ठा

ले ॥

मूपली । स्त्री० पपां ॥

मूपिकपपी

मूपा । स्त्री० ख्याद्यावत्तनयाचे ।

तौघसापत्तभ्याम् ॥ देवताडे ॥

अन्तः शयिराशांस्तत्प्रतिभायाम्

॥ मूपति । मूप० इरुपधेतिक् ॥

॥ गवाचे ॥ यथा । एकदिव्यादि

मूपावदनमितिमशोत्र्दिमेभूमिभ

क्तुर्दम्ये रम्ये एमूषे चतुरविरचिते

शब्दाशास्त्राविशाले । इत्यादिशौ

शावल्यांश्रैषीव्यवहारः ॥

मूपाकपी । स्त्री० शाखुपख्याम् ॥

मूपातुत्यम् । न० फांश्चभीले । शितुत्र

के । हेमतुत्ये ।

मूपिकः । पुं० उन्दुरी । आखी ॥

अस्यमांसमुषाः । अक्षिनङ्गुलशस्य

गोधानूपिकमुस्याद्विषयाः कधि

ताः । श्वासानिनकासहरंतर्मा-

संपित्तदाहकारम् ॥ अन्ये बिलिशया

येस्युः कीद्विडोन्दुरुकादयः । ग

र्हितं तस्यमांसस्यमयगौरपटुर्जरम्

॥ अविच । मूपकीमधुरः स्निग्धो-

व्यवायीवखवर्धनः । पारिभाषि

कोयथा । विभवेसतिगैवाक्षिनद-

दातिजुषोतिष । तमाहुरासुंस्तस्या

न्नंमुद्गाकृच्छेपशुष्यति ॥ सुषा-

ति । मुप० । मुपि दौर्बन्धेतिक्-

फन् ॥

मूपिकपपी । स्त्री० जलदपनिधि-

दि । पिपायान् । एमपिपायाम् ।

म्ययोथाम् । मूपापपी विख्याता

वृत्तगणः

सूत्रः

याम् । इन्द्राकानीपाना० ५० गी०
 दे० भा० ॥ मूषिकपथमस्याः मू
 षिककर्णाकारपथस्तात् । पाकक
 र्णैतिडीप् ॥

मूषिका । स्त्री० मूषिकपथ्याम् ॥ मू
 षकस्त्रियाम् । अनादित्वाद्वाप् ॥
 मूषायाम् ॥

मूषिकाहः । पुं० गणेशे ॥
 मूषिकाघ्नः । पुं० विघ्नहारिणि ।
 गणेशे ॥

मूषिकारः । पुं० आखौ । उन्दुरी ॥
 मूषिकायाः पुमान् । आरक्ष्पुंसी
 आरक्

मूषिकारातिः । पुं० विडाति ॥
 मूषिकापया । स्त्री० सुतये ख्याम् ।
 मूषिकपथ्याम् ॥

मूषितः । वि० मुषिते । चोरिते । मू
 षतेष्वा । मूषते षे । क्तः ॥

मूषिवर्षिका । स्त्री० मूषितपथ्याम्
 मूषो । स्त्री० स्वर्णाद्यायर्षनसाधि । स्व
 र्णादिद्रवीकरणपार्थे । मूषायाम् ॥

मूषीकः । पुं० उन्दुरी । मूषिके ॥
 मूषीककर्णौ । स्त्री० मूषिकपथ्याम् ॥
 मूषीका । स्त्री० उन्दुरी

मूषकण्डः । पुं० मूषकण्डुमूनी ॥ अथम
 दन्तोमूषक्यादयथे तिसूषे० उन्दुरा
 टकपथ्ये ख्ये ॥ मूषकण्डुमुने-
 र्नीयेतद्यास्यामतिनिर्मलमितिर्या
 न्दोप ॥

मूषकण्डुः । पुं० मूषकण्डुमुनी
 मूषः । पुं० आरक्ष्यपशुमावे । कवि
 विशेषे । मूषगिरोनघ्न ॥ यथा
 मूषेगत्वाभिवेस्त्रिच्वाऽद्वितीयं च
 मूषयदृरिपूनिति ॥ एकदेशप्रयोगा
 त् ॥ चन्ने पथे ॥ यात्रायाम् ॥ सा
 र्गशीर्षमासि ॥ यज्ञविशेषे ॥ मूष-
 नामौ ॥ सकरराशौ ॥ मूषयाया-
 म् ॥ स्वनाम्नापसिधे षण्णुविशेषे ।
 कुरङ्गे । यातायौ । हरिणे । अ
 जिनयोनी ॥ अस्यासांसाकारमुषाः
 । नागैसांसतद्वृक्षकृत्तं पित्रमो-
 षशतीथेतस्यैर्षे षण्णुसिधेपाधि
 लंशब्दसुनैः । साम्नांसांसांसापथस
 षितं दाहिमेनातियुक्तं साटन्या-
 दन्कतयतिशिरश्चन्द्रवृष्टेपिनुनम
 ॥ ऐषंसांसं षिम्सां षिहृच्यं षोपच
 थापइत् ॥ षण्णुसपथं षण्णुसपथं
 ज्वरापइम् ॥ मूषयते । मूषयन्ते ष
 णे । षण्णुः । षण्णुः । मूषीनष-
 षिधोवया । मन्वरीरोहितोमूषुः
 कुरङ्गः । मूषीनकः । षण्णुस-
 षिधे तिसूषाः । षण्णुसपथताः ।
 पाठाकारदया । मूषकरोहितोन्व-
 षुः । मन्वरीवमूषीकः । मूषे
 षण्णुसपथे तिसूषः । षण्णुसपथताः
 । षण्णुसपथिधे षण्णुः । षण्णुसपथ
 मीरथ । षण्णुः । षण्णुसपथे षण्णुसपथ
 मूषमया ॥ षण्णुसपथे षण्णुसपथ

सृग :

दानेचकीर्तिताः ॥ इतिकालिका
पुराणे ६७ अध्यायः अथसृगपरी
क्षाः । सृगनाभिसनादातुंकीतुका-
र्थतथापुनः । नृयाः पोष्यामहौ-
न्द्राणांतेषांश्चामिच्छाम् ॥ पृ
थिव्यव्शायुगननतेजीधिकास्तुपञ्च
घाभिदन्तं नैकधेदास्तुसमन्तासृग
जातयः ॥ तथावाः येगन्धिनः क्षी
णशरीरवर्णास्तेपार्थिवागन्धसृगाः
प्रदिष्टाः । सर्वाङ्गमेषांसुरभिप्रका
संमुख्येप्रदेशेप्रभवन्तिते तु । धैवैवि
शालासुखदीर्घशृङ्गाचमांसलाप्तौ
ब्रह्मुरप्रदेशाः । आप्यास्तुतेवैप्रसर
स्तिभूरिसर्ववदेशेप्रभवन्तिचैव ॥ धा
वन्तिवेवातमिवान्तरीक्षेदीर्घास्तुते-
षातमृगाः प्रदिष्टाः । तैश्चयचै
वभवन्तिशक्तास्तथैवसर्वाणिशुभा-
निसन्ति ॥ लघुप्रभाणाण्युत्तीर्यस-
त्त्वानिर्गन्धदेहान्छगजप्रमाणाः ।
तेगाननयेगकरानराणांस्पृश्यान्ते
नाप्रिनिरोक्षणीयाः ॥ वैह्यप्यवर्णा
सुखदीर्घशृङ्गाः क्षुद्राश्चधात्वि
षवायुवेगाः । तैश्चश्वसाराः ऋषु
तैश्चसास्तुपुच्छप्रदेशेप्रभवन्तिते तु ॥
भोजीप्याथ । पार्थिवादिमृगः सर्वं
सतुर्जातिर्भवेत्पृथक् । सुशृङ्गास्त
सुलोमानोत्राङ्गणामृगजातयः ॥
क्रुहाः पश्वरिन्शुक्राश्चत्रियाः
खरलोमशाः । आवर्त्तशृङ्गास्तगवौ

सृग :

हरिणावैश्रजातयः ॥ कुशुक्तावाप्य
शृङ्गावाशुद्राः खरतनूरुहाः । अश्रवा
नायिसुषादीषा स्त्रीक्षीयाहरिणेष्वा
पि ॥ तथापिदोषाः पञ्चामीवक्ष्य
न्तेहरिणाश्रयाः । नैत्रयोरन्तरैय
स्यलोमावर्त्ताः सपापहृत् ॥ विष
मौविह्वतौशृङ्गीयस्त्रसर्चेमनाशनः
। आवर्त्तः पृष्ठतौयस्यधानाभिस
भिविन्दति ॥ पश्चाद्यैवस्यवावर्त्त
स्तौस्त्याज्यौभयकारकौ । वयर्त्तश्च
पदादीनांवैह्वताहननाशनः ॥ गा
म्यः । दोषवन्सृगजातीनांपिका
तोनामथापिषा । दर्शनात्स्पर्शना
क्षैवगन्धादानाच्चपोषणात् ॥ भवे
युर्विपदः सर्वास्तथाचैषाद्यपोष
णात् ॥ शङ्कोपि । हरिणपोषणतो
धरिषीभुजान्निभवेन्मरुदुश्रवपीड
नम् । नपविबद्धिरुजारिपुञ्जंभयंत
द्वतंहरिणंशुशिननूपः ॥ इतिसृग
परीक्षांयुक्तिकल्पतरौ ॥ चतुर्विध
पुरुषेषुपुरुषविशेषे ॥ तत्तल्लक्षणं
यथा । बर्दंतिमधुरवाणीदीर्घनित्रो
ऽसिभीरुश्चपलमतिमुदहः शीघ्रवे
गोसृगोयम् ॥ शशकेपद्मिनीतुष्टा
सृगेतुष्टाचचित्रिणी । वपमंशङ्गिनी
तुष्टाहयेतुष्टाश्चस्तिनी ॥ पद्मिनी
शशयोर्वीनिमेद्रुक्षीचतुरङ्गुली ।
चित्रिणीसृगवोर्वीनिमेद्रुक्षीचतथा
विधी ॥ इ० रतिसञ्जरी ॥

मृगहृष्या

मृगगामिनी । स्त्री० विडम्बे ॥ मृगस
 दृशगमनशीलायाम् ॥
 मृगघर्मजम् । न० जवादिनामकम
 न्दद्रव्ये ॥ वि० मृगघर्मघाते ॥
 मृगचेष्टकः । पुं० खट्वासे ॥
 मृगचेष्टितम् । न० खनेद्रिते ॥ तद्य
 धा । सीमागतावन्यमृगःकथन्तः ।
 स्थिताव्रजन्तीयसमापतन्तः । सम्
 प्रत्नतौतैष्यभयानिदीप्ताः कुर्वन्ति
 शून्यं परितीभ्रमन्तः ॥ दीप्ताः
 भयंकुर्वन्तिभावेद्यन्तीतिसर्यवान्य
 वेदोध्यः ॥ तेषान्यसत्त्वरनुवाच्य
 भानाभयाशरीराधायभवन्तिवन्त्याः ।
 दाभ्यामपिप्रख्यनुवाशितास्ते वन्दि
 यशायैवमृगारुवन्ति ॥ वन्द्ये सत्त्वे
 हारसंस्थे पुरस्करोधावाच्यः संप्रवि
 ष्टे विनाशः । सूतेच्छुः स्याद्भयं
 संस्थितेचनेहंदातेवन्मनंसंप्रदिष्टम् ॥
 मृगजङ्घः । पुं० मृगापत्ये ॥
 मृगजालिका । स्त्री० वानुरायाम् ॥
 मृगजीवनः । पुं० व्याधे ॥ मृगाः
 जीवनमस्य ॥
 मृगया । स्त्री० षषष्ठतद्रव्यान्दिपथे
 ॥ मृग० । ख्यासे तिवृच् ॥
 मृगवट् । स्त्री० मृगहृष्यायाम् ॥
 मृगहृष्या । स्त्री० मरीचिकायाम् ॥
 मृगार्णाटप्रापन्ताः । पर्वणा
 यच् । टाप् ॥
 मृगहृष्या । स्त्री० मरीचिकायाम् ॥

मृगमिथुः

यीष्णे मरुदेशेसिक्ततासुर्धरश्मयः ।
 प्रतिकल्पितादूरस्थानांजलमित्तु
 द्विविधयास्त्रामृगहृष्यायस्त्वस्यात्
 । अर्गशाद्यच् । टाप् ॥
 मृगहृष्याका । स्त्री० मृगहृष्यायाम्
 ॥ मृगहृष्यैव । स्वार्थे कन् ॥ दि
 पित्तपित्तवचरं चरथीमुरारे ।
 पारंगमिष्यसियतीभवसागरस्य ।
 पुत्राः दालवमितरसुद्धदः सहायाः
 सर्वदिलोफयसखे मृगहृष्याकाभ
 म् ॥
 मृगदृगकः । पुं० सुजुरे ॥ मृगा
 गृदगति । दंमृगने । कर्मण्य
 श् । कः ॥
 मृगधूर्त्तकः । पुं० गोमाथी । मृगा
 लि ॥ मृगीपुधूर्त्तद्वव । संज्ञायां
 कन् ॥
 मृगनाभिः । पुं० कल्लूर्याम् ॥ मृगना
 नाभिः ।
 मृगनाभिजा । स्त्री० कल्लूर्याम् ।
 मृगनेत्रा । स्त्री० रात्रिविधिषे । त्व-
 दामु रक्तनापीतन्मनेचासुराभिपु-
 सेनत्तं विष्टप्रांराधे पङ्क्तं गौरिचसी-
 दसि । मृगानक्षत्रविज्ञेयानिताय
 याः । नेतुर्नघनेऽप्यत्राव्यः ।
 धीपितृपमेदे । मृगगीचनावान् ॥
 मृगसर्मर्षे इवनेधे वसुक्षे यथाः ।
 मृगपतिः । पुं० मृगेन्द्रे । सिंहे ॥
 मृगमिथुः । पुं० पथक्षे । पन्डे । दि

मृगलक्षणा

मृगगामिनी । स्त्री० विडम्बे ॥ मृगस
 हृगमनशीलायाम् ॥
 मृगधर्माजम् । न० जवादिनामकग
 म्द्रव्ये ॥ द्वि० मृगधर्मजाते ॥
 मृगचेटकः । पुं० खट्वास्ते ॥
 मृगचेष्टितम् । न० मृगेष्टिते ॥ तद्य
 था । सीमागतावन्मृगारुधनाः
 स्थिताव्रजन्तोश्चसमापतन्तः । सम्
 प्रच्यतौतैष्यभयानिदीप्ताः कुर्वन्ति
 शून्यं परितोभ्रमन्तः ॥ दीप्ताः
 भवंकुर्वन्तित्रायेद्यन्तीतिसर्वचान्ध
 र्थाबोधः ॥ तेषाम्बसत्त्वैरनुवाच्य
 सामाभयाशरोधायभवन्तिवन्ताः ।
 धाम्भोमपिप्रच्यनुवाशितास्तेधन्दि
 यहायेवमृगारुधन्ति ॥ वन्द्यसत्त्वे
 हारसंस्थेपुरस्करोधावाच्यःसंप्रवि
 ष्टेविनाशः । सूतमृच्युः स्यात्स्यं
 संस्थितेचनेहंयातेवन्धनंसंप्रदिष्टम् ॥
 मृगजङ्घः । पुं० मृगापत्थे ॥
 मृगजालिका । स्त्री० वागुरायाम् ॥
 मृगजीवनः । पुं० व्याधि ॥ मृगाः
 जीवनमस्थ ॥
 मृगजा । स्त्री० अपचतद्रव्यान्लेपये
 ॥ मृग० । ग्यासं शिपुच् ॥
 मृगलट् । स्त्री० मृगलक्षणायाम् ॥
 मृगलपा । स्त्री० मरीचिकायाम् ॥
 मृगापाण्डपाचलायाम् । पशुं पा
 यच् । टाप् ॥
 मृगलक्षणा । स्त्री० मरीचिकायाम् ॥

मृगपिप्पुः

यौग्रेमरुदेशेसिद्धतास्वर्धरश्मयः
 प्रतिश्लिष्यतादूरस्थानांवलमितिवु
 द्विषिषयास्तामृगलक्षणाचख्यस्थाम्
 । अर्शजायच् । टाप् ॥
 मृगलक्षणा । स्त्री० मृगलक्षणायाम्
 ॥ मृगलक्षणायाम् ॥ स्वार्थकम् ॥ रे
 चित्तचिन्तयचरं चरणीमुरारे
 पारंगमिष्यसियतोभवतागरख
 पुषाः काञ्चमितरेलुद्धदःसपायाः
 सर्वेषिलोकयसखे मृगलक्षणाभ
 म् ॥
 मृगदशकः । पुं० कुण्डरे ॥ मृगा
 मृदगति । दंमृदगने । कर्मस्थ
 र् । कः ॥
 मृगधूर्त्तकः । पुं० गीमायौ । शृगा
 ले ॥ मृगेपुधूर्त्तद्वय । संज्ञायां
 कम् ॥
 मृगनाभिः । पुं० फस्तुर्धाम् ॥ मृगस्र
 नाभिः ।
 मृगनाभवा । स्त्री० कस्तुर्धाम् ॥
 मृगवेना । स्त्री० रात्रिदिशिपे ॥ त्र-
 दापुचकनाधीतमृगनेवासुरात्रिपु-
 त्तैरत्त्वधिदृपांमध्येपञ्चगौरिवसी-
 दसि । मृगानघत्रविशिधिविताय
 एषाः । नेतुर्नघत्रेऽप्रतन्वः ॥
 योषित्प्रभेदे । मृगनाभनायाम् ॥
 मृगस्रनेत्रेऽवनेत्रेऽपसृते वयोः ॥
 मृगपतिः । पुं० मृगेन्द्रे । सिंह ॥
 मृगपिप्पुः । पुं० पशुनि । चन्द्रे । हि

मृगयु :

मृगशिरः

मांशी ।

मृगप्रियम् । न० पर्वतदण्डे ॥

मृगवधालीवः । पुं० व्याधे ॥ मृगवध
आलीवीयस्यसः ॥ मृगवधेनाली-
वतिया । जीव० । इगुपधेतिकः ॥मृगवन्धनौ । स्त्री० मृगवन्धनार्थजा
लविशिषे । खावसू० इ० पर्वत
भा० ॥ वागुरायाम् ॥ मृगीवध्वते
ऽनया । वन्धवन्धने । करणेच्छुट् ।
डीप् ।

मृगभक्ष्या । स्त्री० जटामांश्याम् ॥

मृगसदः । पुं० कसूर्याम् ॥ मृगस-
सदः ॥मृगसदवासा । स्त्री० कस्तूरीमल्लिका
शाम् ॥मृगमातृकः । पुं० मृगविशिषे ॥ ख-
स्त्यः पृथुद्रीर्जीवः शरभोमृगमा
तृकः । मुणैः शशिनसदृशीगदितौ
मृगधमातृकः ॥मृगया स्त्री० आशिर्दने । मृगव्ये । प्रा-
सिटे । खेटे । छेडा० इ० भा० ॥ अथख
लकुनाशिमोक्षान्निजनौ उद्द्रु-
पीडिनः राजान् । अनवद्यतया
दिनिमृगान्मृगयाघोदनमुभ्यतां
ताम् ॥ इतिशोषम् ॥ मृग्यन्ते
मृगाचम्याम् । मृग० । चु० पद-
स्यः । परिवर्त्यापरिसर्गामृगवाऽटा
व्यानामुपमत्स्थाननितिसाधुः ॥

मृगयुः । पुं० व्याधे । मुग्धके । हि

डिया० इ० भा० प्र० । मांसवि-
क्रयार्थमृगादिपशुहन्तरि ॥ मृगा
न्वधार्थंवाति । या० । मृगव्या-
दित्वात्कुः ॥ गोमावे । शृगाली
॥ परमेष्ठिनि ॥

मृगरसा । स्त्री० सहदेव्याम् ॥

मृगराट् । पुं० सिंहे । मृगीषु राज-
ते । राज० । क्षिप् ॥मृगराजः । पुं० सिंहे ॥ मृगायांरा-
जा । राजाहः सखिभ्यटच् ॥

मृगराटिका । स्त्री० वीषग्याम् ॥

मृगरिपुः । पुं० सिंहे ॥ मृगायांरि-
पुः ॥मृगरामजस । न० राजवे । मृगरा-
मजीवस्त्रे ॥मृगलाञ्छनः । पुं० चन्द्रे । शशिनि
॥ मृगीलाञ्छनंयस्य ॥

मृगवल्लभः । पुं० कुन्दरुदण्डे ॥

मृगवाहनः । पुं० वायौ ॥ मृगीवाह-
नंयस्य ॥मृगव्ययम् । न० मृगवाचाम् ॥ मृगा-
व्ययन्द ५५ । व्ययगती । पन्थेष्वपो-
तिङः ॥मृगशिरः । स्त्री० पञ्चमनक्षत्रे ॥ मृ-
गः शिरीऽस्य ॥मृगशिरः । न० मृगशीर्षे । पञ्चदे-
नक्षत्रे । पञ्चवातफलम् । शरा-
मनाभ्यामरतोविनीतः सदानुगती
गुणितानुपेषु । भक्षानुपस्ये इभरे

मृगाङ्कः

यपूर्वः सन्नागैर्वर्तीमृगजलप्रभागी ।
 आकृत्वामृगः शिरोऽस्य ॥
 मृगशिरा । स्त्री० आगहायस्वाम् ॥
 मृगशिरसि ।
 मृगशीर्षम् । न० मृगशिरसिनक्षत्रं
 । आकृत्वामृगः शीर्षं यस्य ॥
 मृगशीर्षा । स्त्री० मृगशिरानक्षत्रं ॥
 मृगा । स्त्री० सष्टदेवीलतायाम् ॥
 मृगाक्षी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ।
 विगालाघाम् ॥ मृगनेत्रायांराक्षी
 ॥ मृगलोचनायांनायांम् । मृगस्य
 अक्षिणीइवअक्षिणीयस्याः ॥
 मृगाङ्कः । पुं० कलामिथी हिमांशौ ॥
 कपर्दि । वायी ॥ मृगचिह्ने ॥ मृ
 गोद्धायस्वसः ॥ मयादर्पणं प्राप्य
 पराधृत्तानयनरश्मयोदीवास्त्रमेवमु
 खंदर्पणगतमिदपश्चान्ति० एवचन्द्र
 मण्डलं प्राप्य पराधृत्तास्तेदूरस्त्वदोपा
 त्० पृथिवीमव्यक्तरूपामिवचन्द्रमण्ड
 लगतोपश्यन्ति० स एव चन्द्रे मृगचि
 ह्नमिच्छुपवर्षते० इतिव्याख्याता
 रः । यक्ष्मरोगस्यौषधविशेषे ॥
 यथा । स्याद्रसं नसमं हेममौक्तिकं हि
 गुणं भवेत् । गन्धकस्तुसमस्तो नरस
 पादस्तुट्टपः ॥ सर्वतद्गोलकं कृत्वा
 काङ्क्षिकेन विगोपयेत् । भाण्डे ल
 यत्पूर्णे पयसं यामपतुष्टयम् । मृ
 गाङ्कसंज्ञकोक्षे धीरो गराजनिहन्त
 नः पविष । र्गस्यभयनो हेम

मृगो

पिटीकृत्वप्रयोजयेत् । गुञ्जापतुष्ट
 यक्षाञ्चमरिचैर्भक्षयेन्नरः ॥ इति
 मधुसूती ॥
 मृगाक्षीयः । पुं० व्याधे ॥
 मृगाण्डजा । स्त्री० कस्तूर्याम् ।
 मृगादनः । पुं० तरुक्षी । तैदुवावाध
 • तरुख इ० भा० प्र० ॥ मृगमति
 । षट्० । स्युः ॥
 मृगादनी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ।
 गवादन्याम् । मृगिवारी । सष्टदे
 व्याम् ॥
 मृगादिः । पुं० मार्गशीर्षे ॥
 मृगादी । पुं० सिंहे ॥ मृगानक्षुंगी
 लं यस्य । चिनिः ॥
 मृगाधिपः । पुं० सिंहे ॥
 मृगान्तकः । पुं० चित्रव्याघ्रिः धीता
 • इ० भा० । मृगाणामन्तकः ॥
 मृगारातिः । पुं० मृगस्यगर्भे ॥
 कुक्षुरे ॥ मृगस्यभरातिः ॥
 मृगारिः । पुं० कान्ठीरवे । सिंहे
 । शार्दूले । व्याघ्रे ॥ मृगस्यभरिः
 ॥ कुक्षुरे ॥ रक्तशिशौ ॥
 मृगाधित् । पुं० व्याधे ॥
 मृगाधः । पुं० सकररागौ ॥ मृगस्य
 आकृमिदधास्यं यत्नमः ॥
 मृगितः । पि० अन्वेषिते । दृढा०
 इ० भा० । मृगतं यत् । मृग
 । लः । षट्० ॥
 मृगो । स्त्री० धनिताविशेषे ॥ मृग

मृगेन्द्रमुखम्

जातिचियाम् । मृगोशांजहलोख्या
नांछाःगौक्षीरसुखं पयः ॥ कश्यपक
न्यायांम् । पुलहभायांयाम् । हरि
यादिमृगाणांमातरि ॥ मध्यावृत्ति
प्रभेदे । रोमृगी० इतिलघणलक्षि
ते ॥ यथा । सामृगीलोचना । रा
धिकाशीपतेः ॥ हरिण्याम् ॥
सितोदरेपीतपृष्ठे वराटके ॥

मृगेशणा । स्त्री० मृगेशवायाम् ॥ मृ
गेशरी ॥

मृगेन्द्रः । पुं० सि० छि ॥ नाभिषेखो
नसंस्कारः सिंहस्यक्रियते वने ।
शिक्रमार्जितसत्त्वस्यस्वमेवमृगेन्द्र
ता ॥ मृगाणामिन्द्रः ॥ वर्षहत्ता
न्तरे ॥ पयोधरधारिमृगेन्द्रमविहि ॥
यथा । दृशाविलपानि ॥ मध्यलघोः
पशुमात्रापयादि० ५ । ५० ॥ यात्रा
वीमान्तरे ॥ जर्म शुकः भ्रशीपन्वी
कर्मस्थानिशुकर्यदा । मृगेन्द्रयोगी
विख्यातोयातुः सर्वार्थसाधकः ॥

मृगेन्द्रचटकः । पुं० श्वेने ॥ चटका
नांमृगेन्द्रः ॥ रात्रद्व्यादिः ॥

मृगेन्द्रमुखम् । न० अतिजगती १३
हृदोभेदे ॥ भवतिमृगेन्द्रमुलंनजौ
जरीयः । यथा । सुकुमुजवीर्भरं
हरिमदान्वायुधिसमुपिखनदानवा
जिजीवुः । लुधितमृगेन्द्रमुखंमृगा
उपमेच्यन्ननुजलविभतिजीवनस्ययो
गम् ॥

मृगाक्षम्

मृगेन्द्राशी । स्त्री० वासके ॥
मृगेर्वारुः । स्त्री० श्वेतेन्द्रवारुण्या
म् । मृगाक्ष्याम् । श्वेतपुण्यायाम् ।
मरुजायाम् ॥

मृगेष्टः । पुं० मुद्गरहृत्ते ॥
मृग्यः । चि० चन्वेप्ये । मृगितर्थे ॥
मृगः । पुं० वायविशेषे । मर्दले ।
दारुणे । मादल० द्र० गी० दे०
भा० प्र० ॥

मृजा । स्त्री० मार्जनायाम् । प्रोञ्जनां
दिनाहनिर्मलीकारणे ॥ मार्जनम्
। मृजुशुषौ । मृजुशीचालहरणयो
युरादिर्वा । भिदान्द ॥

मृष्यः । चि० मार्जनीये ॥
मृडः । पुं० शिवे ॥ मृडति । मृडसु
खने । मृड्यातिवा । मृडचचात्
खीदे । इत्युपधत्त्वात्स्यः ॥

मृडरथः । पुं० वाखके ॥ मृडति ।
मृड० । मृडः कौक्यात्स्यविधि
कहथः प्रत्ययः ॥

मृडा । स्त्री० दुर्गायां ॥

मृडानी । स्त्री० पण्डिकायाम् । अ
न्दिशायाम् ॥ मृडस्यही । प्रन्द्वय
रथे तिडीषानुकी ॥

मृडी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

मृडीकः । पुं० रणे । हरिणे ॥ मृ
डति । मृडः कौक्यात्स्यविधिकी
कथ् ॥

मृयाक्षम् । न० गरादे । उशीरे ॥ पुं०

मृतः

न० वसे । पद्मनालि ॥ मृषालंशी
तलंठप्यं पिशदापाञ्चनिहृत् । दुर्ग
रंखाटुपापास्रन्धाननकफप्रदम् ॥
सद्गाहिमधुरंरक्षंशालूकामपितहृ
षम् - विस्तारुकरास्रन्द्रकलानुका
राविभायिताः सैस्त्रनिम्बुधाभ्या
म् । विस्तीर्णखण्डोक्ततश्रुवेराज
विपिपञ्चिंलघुदीरवनि । मृष्यते
। मृषासिंसायाम् । तमिविगिदि
डिन्स्योतिक्कालन् ॥

मृषालिनी । स्त्री० पद्मिन्याम् ॥

मृषालानिसन्धय । मुष्कारादिभ्यो
देशश्रुतीनिः ॥

मृषालो । स्त्री० विसे । अक्षादिमूले
॥ अपषयवियद्यायाम्गौरादिच्वा
नूडीप् ॥ स्वल्पमृषालजाती ॥

मृतः । वि० परासौ । प्राप्रपञ्चत्वे ।
परते । प्रेते । संश्रिते । प्रसीते
। मरा० ड० भा० ॥ यथा । धर्मः
प्रवक्षितस्तपः प्रवसितं सखद्वरे
गतंपृथ्वीमन्दफलाजनाः क्षपटिनो
खौल्यं खिरात्राक्षपाः । सर्वाः
स्त्रीपशनाः क्षिप्रश्चपलाः नीचा
वनाउन्नताकाष्ठंशुलीवितंफलि
दुर्गेधन्यामरायिमृताः ॥ इतिमान
ड ११५ अध्यायः । न० मृत्सौ ॥
याचिते । मृत्युवाचितं प्रोक्तमि
तिगनुः । याचनवृत्तिर्हिमरणमि
ददुः खवनकत्वान्मृतमुच्यते ॥

मृतालकम्

म्रियते स्र । मृद्प्रायश्चामे । मत्त
र्वेतिक्तः ॥ तमिसृङ्भ्याकिर्चेति
तनुवा ॥

मृतकम् । न० शवे । मरणाशौचे ॥
यथा । यदित्यान्मृतकोसूतिमृतके
चन्द्रतिस्तावा । शिष्येथैवभवेच्छुधिर
ः शिष्येदिरानकम् ॥

मृतकाल्यः । वि० मृतप्राथे ॥ ईयद्
नीमृतः । ईपद्वनमाप्तावितिकल्प
पुप्रत्ययः ॥

मृतकालकः । पुं० मृगाले ॥

मृतकीयः । पुं० तिलकहर्षे ॥

मृतमत्तः । पुं०)

मृतमत्तकः । पुं०) मृगाले ॥

मृतवत्सा । स्त्री० अशौचस्नानानाया
म् । मृतापत्यायाम् ॥

मृतसञ्जीवनी । स्त्री० मृतवीर्यमार्धि
कायांविद्यायाम् ॥ गीरचटुग्धावा
म् । मृतः सञ्जीव्यतेऽनया । वीर्य
प्राणधारणे । लुट् । डीप् ॥

मृतप्रातः । वि० अशफाते । मृत
मुद्दिञ्जतवधानेकमे ॥ मृतप्रातः
। रात्रभीतिसमासः ॥

मृतपानम् । न० अपदाने । मृतोर्ध्वे
शिनस्वारी ॥

मृतसामोक्ता । पुं० राजर्षिविप्रीये ॥

मृतामदम् । न० तुल्ये ॥

मृतालकम् । न० तुपरिख्यायाम् ॥

मृतमालयति । अलम्पयादौ ।

मृत्तु :

मंशुण् । संज्ञायांकन् ॥
मृत्तिः । स्त्री० भरणे ॥ मृङ्प्राण
ध्यागं । स्त्रियांक्तिन् ॥ मृत्तिः प्रा
णवियोगः स्थान्नुनाशः सतो
मतः । मृङ्प्राणध्यागद्व्युक्तं स्व
यंनष्टः कथं च्यजेत् ॥

मृत्करः । पुं० कुम्भकारे ॥
मृत्कांस्थम् । न० शरावे ।
मृत्किरा । स्त्री० अललनुविशेषे ।
धुर्धुयाम् ॥

मृत्चारम् । न० मूलके ।
मृत्खलिनी । स्त्री० सप्तलायाम् ।
चमकपायाम् ॥

मृत्तालम् । न० तुवरिकायाम् ।
सुराप्रक्षमृत्तिकायाम् ॥ मृदिता
लः प्रतिष्ठाऽस्थाः ॥

मृत्तालकम् । न० मृत्ताले ॥ स्वार्थे
कन् ॥

मृत्तिका । स्त्री० मृदि ॥ माटी०
द० भा० ॥ मृदेव । स्वार्थे० मृ
दक्षिकन् । प्रक्षयध्यादित्वे वसिष्ठ
०कारोच्चारणप्रक्रियालाघवार्थं
म् । टापोलुध्वपिश्रवणार्थं । प्र
क्षभिर्दित्तिकाभिः श्लोतः पञ्च
मृत्तिकाः षटः ॥

मृत्फली । स्त्री० फुटीपथे ।
मृत्तु । पुं० भरणे । पक्षतायाम्
। निधने । शरीरादारम्भककर्मघय
निमित्ते । मर्षमर्षेणै दनरूपे०

मृत्तु :

शरीरादिविच्छेदे ॥ सचसर्वेषां
ज्जादीनां कालंप्राप्यावश्यमेव भवति
। तथाहि । प्राप्ते काले स्वयं ब्रह्मापरा
हृदयसंस्मृते । निधनं याति तरसा
लगत्कर्ता स्वयंप्रभुः ॥ चतुर्युगसह
स्रैषु ब्रह्मणो दिवसे किल । यस्मिन्
भवनात्पञ्चनवदेन्द्रास्तथा पुनः
तथैव द्विगुणे विष्णुर्मरणयोपकल्प
ते ॥ तथैव द्विगुणे कालेशहरः
शान्तिमेति च ॥ काचिन्तामरणे
मूढानि च लोदैव निर्मिते । महीमही
धराणाञ्च नाशः सूर्य्यं शशाङ्कयोः
॥ जातस्वहिध्रुवो मृत्तुध्रुवं जन्ममृत
स्य च । अध्रुवस्मिन् शरीरे तुरजशी
वंशशः स्खरम् ॥ इति श्रीदेवीभा
गवते ५ स्कन्धे ३१ अध्यायः ॥
आसन्नमृत्तुलीकोयं ध्रुवादीन् हि प
श्यति ॥ तथाहि । अरुन्धतीं ध्रुव
स्यैव विष्णोस्त्रीणि पदानि च । आस
न्नमृत्तुनीयं श्ये चतुर्वर्मात्मण्डल
म् ॥ अरुन्धती भवेत्पिच्छाध्रुवो ना
सायमुच्यते । विष्णोः पदानि भू
मध्येनेत्रयोर्मात्मण्डलमिति काशी
खण्डे १२ अध्यायः ॥ संसारं ।
अविद्याकामकर्मसमुदाये । स्वाभा
धिककर्मणि ॥ स्वाभाविके ज्ञाने ॥
संसारकारिणामध्ये विनाशश्चैतौ
भगवतो विभूतौ । यमं । यैवन्वतो
॥ मरणम् । मृत्० । मृजिम्भुः

सृत्त्वुञ्जय :

युक्त्युक्ताविति च्छुक् ॥ योगवि
शिषे ॥ यथा । रवावनुराधा० सोमे
उत्तराषाढा० कुजेशतभिषा० बुधे
अश्विनौ० गुरौ मृगशीर्षम्० श्रु
गौल्ले पा० शनौहस्तनक्षत्रज्ञे ग्मृ
ल्युयोगो भवति ॥ जन्मादृष्टमसयने
। यात्रायोगान्तरे ॥ धन्योन्यत्र च
गायकर्म च वापविभास्करौ । मृ
ल्युयोगोयमाख्यातो चातुर्ग्यु प्र
दायकः ॥

मृत्त्वुञ्जरे । स्त्री० द्वि० प्रज्वारसप्रिया
प्रियवोः ॥ यथा । कालकर्म्य मृ
ल्युञ्जरे प्रज्वारसप्रियातिथे । या
भ्यांजगत्ममुच्छिन्नं विधाचानिर्मि
तं विधौ ॥ अरामृत्वीरपिकालाद्दु
त्यद्रत्वात्कन्यासहस्रत्वात्कन्यास्व
म् । तिमृत्त्वुञ्जरे कालकर्म्यप्र
ज्वारसप्रज्वारसप्रियाप्रियेपत्
न्यौ भवतः । प्रियातो प्रियेऽतिगयि
तपियेद्वल्यर्थः ॥

मृत्त्वुञ्जयः । पुं० कृत्तिवाससि ।
शिवे ॥ मृत्त्वुञ्जयानिताशश्रुच्छि
वे नगुरुषामम । नमृत्त्वुञ्जयानि
तः शम्भुः कल्पकल्पेश्वरौ सुतम्
॥ मृत्त्वुञ्जयति । निजये । संज्ञा
यामृत्त्वुञ्जयानिधारिसहितपिदमः ।
इति खच् । मुम् ॥ यात्रायोगान्त
रे । लाभं भौमोगुरुच्छिद्रे पठस्या
निषभास्करः । मृत्त्वुञ्जयसमा

सृत्त्वा

स्योयं सर्वशत्रुनिवर्हणः ॥

मृत्त्वुनायकः । पुं० पारदे ० चि०
मरणहर्त्तरि ॥

मृत्त्वुपाशः । पुं० अधर्माज्ञानराग
हंषादौ ॥

मृत्त्वुपुष्पः । पुं० इक्षौ ॥

मृत्त्वुफलः । पुं० महाकालफले ॥

मृत्त्वुफली । स्त्री० कदल्याम् ॥

मृत्त्वुमहुरकः । पुं० भवति ।
प्रतिपद्ये । मरणसमयवाद्ये ॥

मृत्त्वुमृत्युः । पुं० रोगे ॥

मृत्त्वुमान् । चि० मृते ॥

मृत्त्वुवध्ननः । पुं० शस्यौ । श्रीफले
। द्रोणकाके ॥

मृत्त्वुवीजः । पुं० वंशे ॥

मृत्त्वुसूतिः । स्त्री० कर्कश्याम् ।

सागनायाम् ॥ मृत्त्वुवेसूतिः प्रसवी
यस्याः ॥ यथाकर्कटकीगर्भाध
नेमृत्त्वुनात्मनः ॥

मृत्त्वा । स्त्री० प्रशस्तामृदि ॥ प्रशस्तामृ
त् । सचौप्रशंसायामितिसः । टा
प् ॥ तुवरिकायाम् । तूष्पर० इ०
भा० ॥ मृत्त्वाऽस्त्रस्याः घोचत्वे न
। अर्शपाद्यच् । टाप् ॥

मृत्त्वा । स्त्री० प्रशस्तायामृत्तिकायाम्
। मृत्त्वायाम् ० प्रशस्तामृत् । स
क्षीप्रशंसायामितिसः । टाप् ॥
तुवर्याम् । षाट्क्याम् । षरहर
तूष्पर० इ० भा० ॥

मृदङ्ग :

मृत्-० । स्त्री० मृत्तिकायाम् ॥ शौ-
चे मृद्विशीपोयथाविष्णुपुराणे । व-
ल्मीकमूपकोत्खातामृदमनर्जला-
सथा । शौचावशिष्टं गेहाञ्जनाद्-
द्याह्निपसम्भवात् ॥ अन्तः प्राख्य-
वपन्नाञ्जहलोत्खातांश्चपार्थिव ।
परित्यजेन्मृदस्त्वताः सकला-
शौचसाधनश्रुतिः ॥ अन्तः प्राख्य-
वयन्नासकौटाम् ॥ मृदति० मृद्य-
तेवा । मृदन्तीदेसम्पदादित्वात्क्षि-
प् । काञ्चाम् । तुवरिकाया-
म् ॥

मृदङ्करः । पुं० हारीतपक्षिणि ॥

मृदङ्गः । पुं० स्नानाम्नाप्रसिद्धेवाद्ये ।
सुरजे ॥ अथमृदङ्गादिविवरण-
म् । मर्दलः खादिरः श्रेष्ठोष्ठीगः
स्नादन्त्यदारुणः । रक्तचन्दनशी-
वाद्योगभीरध्वनिरुच्चकैः ॥ साङ्ग-
एस्तप्रमाणनुदीर्घ्यमश्वादिधीयते ।
अयोदशाङ्गुलं वाममध्यवाहाद्गङ्गुल-
म् ॥ दक्षिणश्लभवेदीनसेकेनाऽऽर्ध-
श्लेमेनवा । करणान्तद्वन्द्वोमध्ये चै-
वपुवुर्भवेत् ॥ पण्सासीयोगवेदना-
सञ्चमकण्ठमतम् । मृत्तिकानि-
र्जितसौवमृदङ्गः परिकीर्तितः ।
पातयेत्स्नानं वाद्यवादनार्थं सम-
र्द्धले । विभृत्तिर्गैरिकांभतांकेन्दुकै-
नचमंयुतम् ॥ यद्वाचिपीठकंदैर्य-
जोविभोसत्प्रमिचितम् । सर्पमेकव-

मृदिनी

पिष्टं तल्लेपः खरजिरुच्यते । वा-
भास्वैर्पूरिकांक्तत्वात्तेपं दद्याच्चद-
क्षिणे । एवंमर्दलकः प्रोक्तः स-
र्धंवाद्योत्तमोमतः ॥ अस्यसंयोग-
मासाद्यसर्ववाद्यसुश्रीभते । एतद्-
द्विवीजकाष्ठेदलमर्वाङ्गुलंविदुः ॥ इ-
ति । विशेषः सङ्गीतशास्त्रे द्रष्टव्यः
ः पठे ॥ थोषे ॥ वंशे ॥ मृद्यते ।
मृद० । विडादिभ्यः क्तिदिच्छङ्-
च् । मृत्शङ्कमस्येतिवा ॥

मृदङ्गकाः । पुं० मृदङ्गे ॥

मृदङ्गफलः । पुं० पनसमृच्छे ॥ मृद-
ङ्गद्वयफलान्दृष्ट ॥

मृदङ्गफलिनी । स्त्री० कोपातक्या-
म् ॥

मृदङ्गो । स्त्री० कोपातक्यम् । श्वेत-
धीपादितिगौ० दे० भा० ॥

मृदरः । पुं० विषे ॥ त्रि० विलस-
सति ॥ चिद्यतेऽनेन० मृद्गातिवा-
। मृङ्मद० वा । कुरादवद्येति०
अरप्रखयाग्नोनिशतितः ॥ भ-
ये ॥

मृदा । स्त्री० मृत्तिकायाम् ॥

मृदाकरः । पुं० वद्ये ॥

मृदितः । चि० अभिनष्टे । विनाशि-
ते ॥ निष्पोष्टिसे ॥ चूर्णीकृते ॥
मृद्यतेम् । मृद० । णः । इट् ।
कृत्तित्तिचंतिनमुणः ॥ घोषे ॥

मृदिनी । स्त्री० मृत्मायाम् ॥

मृदुपत्रम्

मृदुः । वि० कीमले ॥ अतोत्तो ॥ मृ
दुः सर्ववधाध्यते ॥ मृद्यते । मृद
मईणे । प्रथिन्मदिभस्त्वामितिकुः
रन्मसारणं च ॥ मृदुगन्दोमृदुत्व-
गुणमुक्तं । तद्भव्यमविधत्ते द्रुतिगुणव
चनोमृदुगन्दः । तेनस्त्रियार्थोप-
भावे० मृदुः । न० विशियनवचा-
दी । यथा । विचेन्दुमिचपीया-
द्यमृदुमै च तयाभ्युः । तच्चगोता-
म्बरतोडामिचकार्यं सुगोभनम् ॥
स्तो० यष्टरन्वायाम् ॥

मृदुक्लृपायसम् । न० सीसके ॥
मृदुगमना । स्त्री० संख्याम् ॥ वि० म
न्दगमने ॥

मृदुवर्मा । पुं० भूर्जंश्ले ॥ वि० की
मलचुमिगिष्टे ॥

मृदुक्कटः । पुं० भूर्जं । सुक, रद्र, मे ॥
श्रीताले ॥ अक्षोटे ॥

मृदुता । स्त्री० मृदुता ॥
मृदुतालः । पुं० श्रीतालवृक्षे ॥
मृदुत्तुक् । पुं० भूर्जपदपत्रे ॥ मृदीत्तु
गष्ट ॥

मृदुत्तुचः । पुं० मृदुत्तुचि । मृदी-
त्तुचायस्यसः ॥

मृदुत्तुक्कम् । न० सुनर्षे ॥ इतिगष्टप
न्द्रिका ॥

मृदुपत्रः । पुं० नले, न० कीमपत्रर्षे ॥
वि० कीमलपत्रर्षति ॥ मृदुनिपथा
पिदक्षमः ॥

गृहीका

मृदुपत्री । स्त्री० शिखीशक्ति ॥
मृदुपर्वकः । पुं० वेचे ॥ वि० पोम
लपर्वति ॥

मृदुपुष्पः । पुं० शिरोपट्टे ॥ वि०
कीमलकुसुमविगिष्टे । मृदुनिपु
ष्पापियसः ॥

मृदुफलः । पुं० मधुनारिकेलि ॥ वि
कृत्ते ॥ वि० कीमलफलवति ॥
मृदुनिफलानियस्यसः ॥

मृदुपत्रः । पुं० सात्विकराजससृष्टि
द्वये ॥

मृदुरिचनी । स्त्री० मार्कण्डिकायाम् ॥

मृदुलः । वि० कीमले । मृदुर्गुणोप्या
स्ति । सिध्दादिभ्यश्चेति लृप् ॥ न०
वलि ॥

मृदुनीमकः । पुं० गगके ॥ वि० की
मलरोमविगिष्टे ॥

मृदुत्पलम् । न० नीलपत्रे ॥

मृदुद्रवम् । न० पट्टे ॥ कीमलाययवे ।
वि० तरति ॥ मृदुन्वहानियस्य ॥
कर्मधारयोप ॥

मृदी । स्त्री० कपिनद्राजायां । कीम
लाद्व्याम् ॥ मृदुगन्दोमृदुगु-
पमुक्ता । मृदुत्तुगुदवृष्टं द्रव्यमभि-
धत्ते इतिगुणपत्रनर्ये न० यतो गुद-
वचनादितिमाञ्जिकोडोप ॥

मृदीका । स्त्री० नीमन्व्याम् । द्रवा
याम् । गुणशा० इ० मा० । मृ-
दुति । मृदुः । पनीकाद्वर्योत-

सृष्ट :

साधु : ॥ कपिलद्राघायाम् ॥
 सृधम् । न० युद्धे ॥ मर्दनम् । सृधु
 हिंसायाम् । बाहुलकात् ० भावे ०
 घञर्थेवाकः ।
 सृन्मयः । चि० सृदोविकारे । मघ
 ट् ॥ जी० सृन्मयी ॥
 सृन्मरुः । पुं० अग्नि । पापाण्ये ।
 सृषा । अ० वितथे । मिथ्या भूठ०
 इ० भा० ॥ सृष्यते । सृषुसृषने ।
 काप्रत्ययः ॥
 सृषाध्यायी । पुं० वक्त्रे ॥
 सृषार्थकम् । न० थाइते । अत्वन्ता
 सन्भवार्थवाक्ये ॥ यदा । एषवन्-
 ध्यासुतोयातिखपुष्पजतश्रिखरः । कू
 मरलोमस्तनुवाणः शशशृङ्गधनुर्व-
 रः ॥ इ० । सृषाऽर्थीयस्यतत् ।
 कप् ।
 सृषाणकः । पुं० आश्वत्थे ॥
 सृषावादः । पुं० मिथ्योदिते । मि
 थ्यावाक्ये । टट्ट्याम् ॥
 सृषावादी चि० मिथ्यावादिनि । मृ-
 षोद्ये । सृषावादीस्यास्ति । इनिः
 ॥ मिथ्याभियोक्तारि ।
 सृषोदः । चि० मिथ्यावादिनि ॥ रा
 जसूत्रसूर्यमृषोद्ये त्व्यादिनामृषो-
 पपट्टाददेः कर्त्तृणिनित्व्वक्ष्यन्नि
 पात्त्वते ॥ म० मिथ्यावाक्ये ॥
 सृष्टः चि० अरनीतमखे । शोधिते ॥
 मृज्यतेरम् । मङ्गशुद्धौ । क्तः । न०

मेखला

मरिचे ॥

मृष्टिः । खो० अन्नदेः संस्कारविशि
 षे ।
 मृष्टेरकः । पुं० वदान्वे । दानश्री-
 श्ले ॥ मिष्टाश्रिनि ॥ अतिविष्टि
 षि ॥
 मेकः । पुं० अजे । हामि ॥
 मेकलः । पुं० अष्टपत्तरे । गिरिवि
 श्रिषे ॥
 मेकलवान्यका । स्त्री० नर्मदादांसरि-
 ति । रेवायाम् ॥ मेकलखर्षे रट्टे
 र्वाकन्यका ।
 मेकलाद्रिजा खो० सीमीद्रवायाम् ।
 रेवायाम् ॥ मेकलाद्रेर्जाता ।
 जनी० । डः ॥
 मेघणम् । न० यज्ञीयमात्रविशिषि ॥
 मेखलः । पुं० मेकलपर्वते ॥
 मेखलवान्यका स्त्री० रेवायाम् ॥
 मेखला । स्त्री० खड्गवन्धे । खड्गा
 देशमार्दिनिर्मिते कटिवन्धने ॥ यु
 धे हस्तात्पतनवारणायमखिवन्धे
 प्रक्षिप्यमाणे चर्मादौ ॥ स्त्रीकस्या
 भरणे । फाञ्चाम् ॥ रधनाया
 म् ॥ केचिद्पु० एकषष्टिर्भवेत्का
 स्त्रीमेखलास्त्वष्टयष्टिका । एशनायोड
 शस्त्रेयाकलापः पञ्चविंशकः ॥ इ
 तिपठन्ति० इष्टत्वमेदात्पर्यायता ॥
 स्त्रीकस्यावन्धयन्धने ॥ त्रीणिस्था
 ने ॥ शैतानितन्वे । उपनयनकाले

मेखला

मेघजीवन :

धारणौयसुद्धनिर्मितसूत्रये ॥ य-
था । भीष्मोविष्वत्समाश्रयाका-
यांविप्रसूमेखला । चत्रियस्यतुमौ
वींज्यावैश्रस्यशयतान्तवी ॥ सुप्रा
लामेतुकर्त्तव्या : कुशाश्रमानकव-
ल्यजैः । विष्वताश्रान्यनैकेनचिभिः
पञ्चभिरैवया ॥ इ० मनुः ॥ शीम-
कुण्डीपरिमृद्वटितवेधनविशेषे ॥
ययोज्ञंविशेषपञ्चरात्रे । यावानुकु-
ण्डस्यविस्तारः खननंतावदिष्य-
ते । इत्संकेमेखलास्तिस्त्रोवेदामि-
नयनाद्गुणाः ॥ कुण्डेहिइत्सं ता-
त्तं थारसवेदगुणाद्गुणाः । चतुर्ह-
स्तं तुर्गुण्डं तावसुतर्क्युनाद्गुणाः ॥
मेखलात्रह्यचारिमेखलावत्कुण्ड-
वेष्ठितामृद्वटिताःतास्यखालदेशा-
द्यो एकाद्गुणिकपंक्तंरुढं परिष्वज्यो
च्छायैषविस्तारैणधेच्छादिप्रयोगवे-
दायद्गुणाः एतद्विपरितास्तन्वा-
न्तरोक्तास्यवहोरविश्रयाः ॥ विद्व-
न्नामतेपि । खातादेकाद्गुणंस्वह्यः
मेखलानांविधिर्भवेदिति । मखंग
स्तिंलाति । ला० । खातइतिवः ।
पृषोदरादिः । मखंगमौम् ईखति
० माईखतिवा । मखग्योनिपेधेई-
खगती । माइलकारत्कलच् ० य
हा । माईखति । खलसस्ययसि
सुनेच । मूलविभुसादिचात्पः ।
अपितु० वृदिः ख्यात् ॥ नर्मटा-

याम् ० प्रश्निपर्या ॥ ०
मेखलिकः । पुं० मेखलिनि ॥ मेख-
लास्यासि । त्रींश्यादित्वाद्गु ॥
मेखली । पुं० मेखलावति । मेखलि-
के । मेखलास्यासि । त्रींश्यादित्वा
दिनिः ।
मेघः । न० अर्धे । वारिवाहे । घने ।
जलदे ॥ मेघास्तुचिविधास्तत्रवर्द्ध
छाधूमयोनयः । निश्वासलामुजी-
मूतास्तेज्ज्याजीवरूपिणः ॥ यज्ञ-
जास्तुधनाघोराः शुक्लरावर्त्तकाद
यः । इतिविशेषउक्तः शब्दार्थवे-
॥ मेघतिसिञ्चति । सिञ्चसेचने ।
अध् । न्यङ्क्त्वादिच्वात्कुक्चम् ॥
मुस्तायाम् ० राक्षसे ० पद्मागान्तर्ग
तरागविशेषे ॥ यथा । सैरथोयव
सन्धुनटोनारायणस्तथा । श्रीरा-
गोमेचरामधयठे तेषुप्रपाद्यथाः ॥
मेघकफः । पुं० करकायाम् ॥
मेघकालः । पुं० धर्पची ॥
मेघचित्रकः । पुं० चातकपक्षिणि ॥
मेघहृदः । पुं० मेघजनने । मेघान्क
राति । मेघतिभयैपुष्टजः खल्
प्रथयः । अर्द्धपदितिमुम् ।
मेघवः । वि० मेघभवदस्तुनि ॥
मेघजालम् । न० कालिकायान् । मे
घावली ॥
मेघजीवनः । पुं० पारजे ॥ मेघजी
वनसस्य ॥

मेघनायक :

मेघज्योतिः । पुं० इरस्मदे । वज्रा-
मौ । मेघस्यज्योतिः ॥ अन्योन्य-
सङ्घट्टनेनमेघाद्भिः सङ्घट्टत्वादीयो
ज्योतिरग्निः पततिसः ॥

मेघडम्बरः । पुं० मेघगर्जने ॥ मेघ-
साडम्बरः ॥

मेघतिमिरम् । न० मेघाच्छन्नदिने ॥

मेघदीपः । पुं० विद्युत्ति ॥

मेघध्वनिः । पुं० गर्जिते । मेघनि-
र्घोषे ॥

मेघनादः । पुं० वरुणे ॥ रावणात्म-
जे । इन्द्रजिति ॥ मेघस्यनादव-
नादोयस्य ॥ मेघनादः ॥ पलाशव-
धे । तमहुत्तोयशाके ॥ इतिराज
निर्घण्टः ॥ मेघस्यनादः ॥

मेघनादछित् । पुं० रामानुजे । ल-
क्ष्मणे ॥ मेघनादभक्त्यौत् । जि०
। सत्सुद्धिपेतिक्लिप् । तुक् ॥

मेघनादानुलासकः । पुं० मयूरे ॥

मेघनादानुलासी । पुं० मयूरे ॥

मेघनादेनधनुलसति० तण्शीलः
। ससखेपथज्ञोदनयोः । सुप्यला
तावितिणिनिः ॥

मेघनामा । पुं० मुक्तिके ॥ मेघनामा
निनामाक्ष ॥ आदिलक्षीपञ्चमात्र
के । १५५ ॥

मेघनायकः । पुं० आपत्तक्षी ॥ यथा
। विद्युत्तेशाकवर्षे तु चतुर्भिः शोधि
तेरुमात् । आपत्तक्षिदिमं चर्त्त पुष्क

मेघवज्रिः

रद्वेषमम्बुदम् ॥ फलं यथा । आन
र्त्तीनिर्जलीमेघः सर्वार्थं सवद्दुःखः
। पुष्करोद्दुष्करजलौद्वेषः सस्रप्रपू-
रकइति ॥

मेघनिर्घोषः । पुं० स्तनिते । गर्जि-
ते ॥ मेघस्यनिर्घोषः ॥

मेघपर्यायः । पुं० आदिलक्षीपञ्चना
चके । १५५ ॥ मुक्तिके ॥ मेघोमे-
घवाचकः शब्दः पर्यायेऽस्य ॥

मेघपुष्पम् । न० पिशडाखी । वर्षोप-
ले ॥ चम्बुनि ॥ नदीजले ॥ पुं०
इन्द्रस्याश्वे ॥ कृष्णस्यघोटके ॥
मेघक्षुप्यसिव ॥

मेघप्रसवः । पुं० लक्ष्मी ॥

मेघभवः । त्रि० मेघोत्पन्नवस्तुनि ॥

मेघभूतिः । पुं० वज्र ॥

मेघमालः । पुं० झञ्झीपस्ये गिरिधि-
शिर्षे ॥ रमागर्भजातकल्किदेवपु-
त्रे ॥

मेघमाला । स्त्री० कादम्बिन्याम् ॥

मेघानामाला ॥

मेघयोनिः । पुं० धूम ॥

मेघरागः । पुं० रागविशिष्ये ॥ मेघ
संज्ञकोरागः ॥

मेघवर्षा । स्त्री० नीलीवृष्टे ॥ वि०
घनसमानवर्षवति ॥

मंघवर्षः । न० नभस्मि । गगने ॥

मेघवज्रिः । पुं० वज्राग्नी । इरग-
ते ॥

मेघाख्यम्

मेघवाहः । पुं० इन्द्रे ॥ यथा । राजा
च्यवान्समाह्वयकुर्यादिन्द्रमहोत्स
वम् । प्रणीतोमेघवाइक्षुमर्षती
वृष्टिमाहवेदित्तिदण्डनीतिः ॥

मेघवाहनः । पुं० इन्द्रे । तुरासाहि
॥ मेघाः महामेघागजरूपधारि
ः षष्टैरावतादयोवाहनमख ॥ मेघा
नृवाइवतिचालयतिवा । ल्युः ॥
इन्द्रोहिमेवानाविश्ववर्षतीच्याग
मः ॥

मेघविस्फूर्जिता । स्त्री० अतिधृति
च्छन्दः । १८ प्रभेदे ॥ तन्नचणोदा
हरणे यथा । रसत्वंश्र्वैर्यीन्सौररगु
क्युतामेघविस्फूर्जितास्यात् ॥ य
था । कदम्बामोदाव्याविपिनपवनाः
केकिनः कान्तकिकाः ॥ विनिद्राः
कन्दल्योदिशिदिशिमुदाददुं राहस्य
नादाः । निशान्दच्यद्विद्युद्विलसि
तलसन्मेषविस्फूर्जिताचेत् प्रियः
खाधीनीसौदनुजदलनोराज्यमस्मा
त्किमन्यत् ॥

मेघवैश्व । न० खं ॥

मेघसारः । पुं० चीनकपूरे ॥

मेघसुहृत् । पुं० मयूरे ॥ मेघः सु
हृदस्य ॥

मेघस्तनितोद्भवः । पुं० विक्रष्टक
वृक्षे ॥

मेघाक्षाशः । पुं० अभाकाशि ॥

मेघाख्यम् । न० सुस्तके ॥

मेटुला

मेघागमः । पुं० प्रावृषि । वर्षाकाशि
॥ मेघस्यागमोयस्मिन् ॥ मेघस्या
गमने ॥

मेघानन्दा । स्त्री० बलाकायाम् ॥

मेघानन्दी पुं० मयूरे ॥

मेघान्तः । पुं० शरदि ॥ मेघानाम
न्तोयस्मिन् ॥

मेघास्तः । पुं० शरद्वती ॥

मेघास्थि । न० करकायाम्

मेघारुद्रम् । न० आकाशि ॥

मेघोदरः । पुं० अर्षत्पितरि ॥

मेघः । वि० मेघमये ॥ दिगादित्वा
त्वत् ॥

मेघकः । पुं० मयूररुचन्द्रके ॥ मे
घकोवर्णोऽस्यस्य । अर्षं चान्यत् ॥

श्यामखवर्णे । कृष्णे ॥ मेघकः कृ
ष्णनीलः स्यादतसौपुष्पसन्निभः ।

द्रुतिशब्दाणवभेदः ॥ अर्षिकण्डसमं
वर्णमेघकं वृषतेतुधा द्रुतिकाख्यः ।

मचतिमिथीभवतिवर्णान्तरेण । मच
मुचिकल्कने । कृष्णादिभ्यः संज्ञा

यां वुन् । पचिमच्योरिच्योपधाया
इतीत्त्वं लघूपधगुणः ॥ धूमे ॥

मेघे ॥ शोभाञ्जने ॥ न० सीतोद्भवे
॥ अन्वकारे ॥ नीलाञ्जने ॥ वि०

श्यामखद्युक्ते ॥

मेघतामिधा । स्त्री० पातालगरु
डोत्तयायाम् ॥

मेटुला । स्त्री० आमलक्याम् ॥

मेद :

मेठः । पुं० इक्षिपके । निषादि
नि ॥ ०
मेद्रः पुं० मेहने । शिन्ने ॥ मेहन्
त्वनेन । मिहसेचने । दास्योतिष्ठन्
॥ मेहतिवा ॥ मेषे ॥
मेद्रशृङ्गौ । स्त्री० मेपशृङ्गवृक्षे ॥
मेष्टः । पुं० इक्षिपके ॥
मेष्टः पुं० मेठे । इक्षिपके ॥
मेष्टः । पुं० मेषे ॥
मेधिः । पुं० मेधिकाष्ठे । खले वा
ल्याम् । खलेपशुवन्धनार्थकाष्ठे
॥ मेध्यन्ते पशवोऽथ । मेधसङ्गमे
। सर्वधातुभ्यङ् ॥
मेधिका । स्त्री० मेधिण्याम् । मेध्या
म् । गन्धबोधायाम् । मेधीतिप्र
सिप्तशके ॥ मेधिकावातग्रमनी
शे प्रह्नीज्वरनाशिनी । ततः सल्ल
गुणाधन्यावानिनांसातुपूजिता ॥
अपिच । मेधिकादीपनोद्दयावड
विट्कामिशुक्रसुत् ॥ रूचोष्णतत्
फलं कासानिलद्रप्रबन्धीन्लयेत् ।
मेधिनी । स्त्री० मेधिकायाम् ॥
मेधो । स्त्री० मेधिकायाम् । गौरादि
स्वात्हादिकारादितिवाडीप् ॥
मेदः । पुं० मेदसि । वषायाम् ।
शुभ्रमांससेहे ॥ पलम्बुषायाम् ॥
मेदति । जिमिदास्त्रेहने । पत्र् ॥
वैदेहेननिषाद्भार्यायांलभिते० अ
न्त्यजविधिषे ॥

मेदा

मेदः पुष्कः । पुं० दुम्बके । दुग्मा०
दुग्मा० इ० भा० प्र० मेघविशिषे
॥ मेदः पुच्छोद्भवमांसहृदाद्यध्य
मापहम् । पित्तशे प्राकरंकिञ्चिदा
तव्याधिविनाशनाम्
मेदः सारा । स्त्री० मेदायाम् ॥
मेदकः । पुं० अगसे । सुराकण्ठे ॥
मेदतिजिमिदा० । कृजादिभ्यो
षुन् ॥
मेदलः । पुं० भूमिजगुग्णौ ॥ वि०
मेदोद्भवे ॥
मेदः । न० शुभ्रमांसप्रभवसेहविशिषे ॥
वषायाम् । वषायाम् ॥ मेदसः
स्वरूपंयथा । यन्मांसंस्त्रामिनापक्वां
तन्मेदद्रतिकथ्यते । तदतीवगुरुभि
ग्धं वलकार्यतिष्ठं हणम् ॥ स्प्राणं
यथा । मेदादिसर्वभूतानामुदरेष्व
स्थिपुस्थितम् । अतएवोदरेरुक्षिः
प्रायमं दक्षिणोभवेत् ॥ रागविशि
षे ॥ तन्निदानंयथा । अव्यायामदि
वाक्षप्रज्ञे प्रलाधारसेविनः । मधु
रान्नरसः प्रायः क्लेशान्मेदाविवर्द्ध
येत् ॥ अन्नरसः ० आमद्रवः ॥ अ
स्यष्टौवैगुण्यंयथा । मेदसाहतमा
र्गत्सात्पुष्यन्वनेनधातवः मेद
सुचीयतेतन्नादशक्तः सर्वकर्मसु
॥ मेदति । जिमिदा० । षसुन् ॥
मेदकत् । न० मांसे ॥
मेदा । जी० अष्टवर्गीरुत्तीपधिविजिति ॥

मेदोवतो

मेधाहत्

मेदोहवायाम् । वीवन्वाम् । यैष्ठा
 याम् ॥ मणिकिद्रायाम् ॥ तस्रज
 णादियवा । शुकवान्दीनस्त्वैथो
 मेदोधातुमिदस्त्वैत् । यः समेदे
 तिबिन्दो योजिज्ञासातत्परैर्जनैः ।
 ॥ मेदायुगं गुरुस्वादुमृष्यं सान्यक
 फावहम् । वृंहणं शीतलं पित्तरक्त
 वातज्वरप्रणुत् ॥ मेदायुगम् । मेदा
 महामेदे ॥ मेदा महामेदास्थाने
 शतमूलीप्रधिपन्ति ॥

मेदिनी । स्त्री० काश्मर्याम् । मेदा
 याम् ॥ मद्याम् । धूम्रै ॥ मेदम
 स्यस्याम् । अतद्गनिः । मलप्रोमे
 दकुष्ठे तिशाजिष्ठोत्रेऽदन्तोपिमेद
 शब्दोस्ति ॥ यदा । मेदति । जि
 सिदा० । यद्वाटित्वाजिनिः ॥
 सधुक्कैठमयीरासोन्मैदसैवपरिमु
 ता । तैनेयंमेदिनीदेतीप्रोच्यतेब्रह्म
 वादिभिः ॥

मेदिनोद्वनः । पुं० पांशी । धूली ॥
 मेदुरः । पि० सान्द्रजिग्धे । अति
 शयतिग्धे ॥ मेदगशीजः । जि
 सिदा० । भद्रभासभिदोहुरत् ।
 मेदुरा । स्त्री० काशीव्याम् ॥
 मेदीजम् । ल० अम्बु ।
 मेदोवथा । स्त्री० मेदायाम् ॥
 मेदोग्नुः । पुं० पर्थकडरवातिभे
 दे ॥

मेदोवतो । स्त्री० मंदायाम् ॥

मेधः । पुं० यागे । कृती ॥ मेधति ।
 मेधमहमे ॥ पचायच् ॥
 मेधाः । पुं० मेधोभिधानेसुनिविशि
 पे ॥ वसिष्ठे ॥ स्वायम्भुवमनाः
 पुत्रे ॥

मेधा । स्त्री० धारणावच्छात्रुषी । अने
 क्यन्यार्थधारणशक्ती ॥ अतीतानु
 स्मृतिर्मेधातत्कालयाहिणीमतिः
 । शुभाशुभविचारज्ञाप्रज्ञाधीरैरु
 दाहता ॥ इतिविशेषः ॥ साधैव
 ज्ञानस्यभार्या । यथा । ज्ञानस्यति
 साभायांश्चतुर्भिर्मेधाधृतिस्तथा ।
 याभिर्धिनाजगत्सर्वं मूढं मत्समं स
 दिति । मेधतेसङ्गच्छतेसर्वमस्या
 म् । मेधु० । गुरीशैत्यः । टाप्
 ॥ मेधाकरसौषधं यथा । गह्वपुष्पी
 वचातोमात्राक्षीत्रह्यसुवर्षादा ।
 कभयाचगुहूषीत्रपटूरपकमासुधी
 ॥ एतैरक्षसर्भैर्भगैर्धृतं प्रथं विधा
 पयेत् । काण्टकार्यारसं प्रस्रं दृ
 ष्ट्वाचसमन्वितम् ॥ एतद्वाग्नीधृ
 तं नागस्मृतिर्मेधाकरं परम् ॥ ० १

मेधाकरः । पुं० मेधाजनकमेगविशि
 पे यथा । सतताध्ययनं तत्प्रज्ञा
 नन्वक्षक्यास्तदा ग्रहानांतन्वशा
 खाणामयलोकानमेधव । सद्ब्रिजा
 चार्यं सेवाप गणोमेधा करः च्यु
 तः ६

मेधाहत् । स्त्री० सुनिपगुके । मिता

मेदः

मेठः । पुं० इक्षिपके । निषादि
नि ॥ ८

मेद्रः । पुं० मेहने । शिशे ॥ मेहन्
त्वनेन । मिहसे चने । दाम्नीतिष्टन्
॥ मेहतिवा ॥ मेघे ॥

मेद्रश्रुहौ । स्त्री० मेपश्रुह्वीवृजौ ॥

मेशः । पुं० इक्षिपके ॥

मेशः । पुं० मेठे । इक्षिपके ॥

मेशः । पुं० मेघे ॥

मेघिः । पुं० मेघिकाष्ठे । खले वा
ल्याम् । खले पशुवन्धनार्थकाष्ठे

॥ मेघ्यन्तं पशुषोऽव । मेघसङ्गमे
। सवंधातुभ्यङ् ॥

मेघिजा । स्त्री० मेघिन्याम् । मेघ्या
म् । गन्धगीजायाम् । मेघीतिप्र
सितशके ॥ मेघिकावातशमनी
श्रेष्ठास्त्रीज्वरनाशिनौ । ततः स्वरूप
गुणावन्धावाजिनांसातुपूजिता ॥
पवित्र । मेघिकादीपनीहृदावह
त्रिट्कृमिशृङ्गुत् ॥ रुक्षोष्णतत्
फलकासानिलश्रृणवमीन्जयत् ॥

मेघिनी । स्त्री० मेघिकायाम् ॥

मेघो । स्त्री० मेघिकायाम् । गौरादि
स्वात्कृदिकारादितिवाङीप् ॥

मेदः । पुं० मेदसि । वपायाम् ।
शुभमांसलेष्टे ॥ अलम्बुपायाम् ॥

मेदाति । जिमिदासेहने । वज्र् ॥

वेदेहेननिषादभार्यायांजनिते० य
न्त्वजविशेषे ॥

मेदा

मेदः पुष्कः । पुं० दुस्वके । दुग्धा०
दुग्धा० इ० भा० प्र० मेपविशेषे

॥ मेदः पुच्छीश्वंमांसंष्ट्र्यंष्ट्र्यय
मापहम् । पिचय्ये प्रकरंकिञ्चिहा
तव्याधिविनाशनाम्

मेदः सारा । स्त्री० मेदायाम् ॥

मेदकः । पुं० जगले । सुराकल्के ॥
मेदातिजिमिदा० । कृजादिभ्यो
वुन् ॥

मेदजः । पुं० भूमिजगुम्बुली ॥ वि०
मेदोश्च ॥

मेदः । न० शुभमांसप्रभवद्वेहविशेषे ॥
वपायाम् । वसायाम् ॥ मेदसः

स्वरूपयथा । यन्मांसंस्त्राग्निनापक्वं
तन्मेदइतिक्थ्यते । तदतीवगुरुक्ति

भ्रंनजकार्यतिष्ठं ह्यम् ॥ १ ॥ स्थानं
यथा । मेदाहिसर्वभूतानामुदरेज्ज

स्थिपुस्त्रितम् । अतएवोदरेहृदिः
प्रायमेदस्त्रिनीभवेत् ॥ रागविशि-

षे ॥ तन्निदानंयथा । अव्यायामदि
वास्त्रप्रश्ने प्रलाधारसेविनः । मधु-

रोन्नरसः प्रायः स्नेहाग्नेदोविषर्ह
येत् ॥ अन्नरसः ० आमद्रवः ॥ अ

स्त्रहोवैगुग्धंयथा । मेदसाहतमा-
र्गत्वात्पुष्यन्त्वेनधातवः मेद-

स्तुचोयतेतस्मादणक्तः सवंधासु-
॥ मेदाति । जिमिदा० । यसुन् ॥

मेदस्तत् । न० मांसि ॥

मेदा । स्त्री० अष्टवर्गाष्टगीपविशेषे ॥

मेदोवती

मेदोद्भवयाम् । जीवन्त्याम् । श्रेष्ठा
याम् ॥ मणिच्छिद्रायाम् ॥ तल्लक्ष
णादियथा । शुक्लकान्दीनखच्छेद्यी
मेदोधातुमिषस्त्वित् । यः समेदे
तिविज्ञी योजिज्ञासातत्परैर्जनैः ।
॥ मेदायुगंशुक्लादुवृष्यंखान्यक
फावहम् । वृंहणंशीतलपित्तरक्त
षातञ्जरप्रणुत् ॥ मेदायुगम् । मेदा
महामेदे ॥ मेदामहामेदास्थाने
शतमूलीप्रक्षिपन्ति ॥

मेदिनी । स्त्री० । वास्ययाम् । मेदा
याम् ॥ मद्याम् । धूमौ ॥ मेदम
स्त्वस्थाम् । अतद्दनिः । मल्लोर्म
दकुष्ठेतिशालिहोत्रेऽदम्भोपिमेद
शब्दोक्ति ॥ यथा । मेद्यति । जि
मिदा० । यथादित्त्वान्निः ॥
मधुकैटभयोरासोन्नेदसैवपरिमु
ता । तेनेयंसेदिनीदेवीप्रोच्यतेदस
वादिभिः ॥

मेदिनोद्रयः । पुं० । पांशी । धूलौ ॥
मेदुरः । पि० । सान्द्रश्निग्धे । अति
शयञ्जिग्धे ॥ मेदगशीलः । जि
मिदा० । भद्रभासमिदोदुरच् ।
मेदुरा । स्त्री० । श्लाघीख्याम् ।
मेदोजम् । न० । अस्थि ॥
मेदोषवा । स्त्री० । मेदायाम् ॥
मेदोयुः । पुं० । वर्षसङ्करजातिभे
दे ॥
मेदोवती । स्त्री० । मेदायाम् ॥

मेधाकृत

मेधः । पुं० । यागि । कृती । मेधति ।
मेधूसहमे ॥ पचाद्यच् ॥
मेधाः । पुं० । मेधोभिधानैमुनिविशि
पे ॥ वसिष्ठे ॥ खायन्मुवमनीः
पुत्रे ॥
मेधा । स्त्री० । धारणावच्छांशुवी । अने
कचन्यार्थधारणशक्ती ॥ अतीतानु
सृतिर्मेधातत्कालशाहिषीमतिः
। शुभाशुभविचारज्ञापज्ञाधीरैरु
दाहता ॥ इतिविशेषः ॥ साचेयं
ज्ञानस्रभाया । यथा । ज्ञानस्यति
स्रोभार्याद्यदुहिर्मेधाधृतिस्तथा ।
याभिर्विगागगत्सर्वमूढमचसमंस
दिति । मेधतिसङ्घच्छेतेसर्वमस्या
म् । मेधु० । गुरोश्चेत्त्वः । टाम्
॥ मेधाकरसौषधंयथा । शङ्खपुष्पी
वचासीमाप्राप्तीत्रस्तासुपर्षशा ।
अभयाचसुद्धूषीचषट्कपकवासुकी
॥ एतैरक्षसमैर्भागैर्घृतं प्रखं त्रिपा
पयेत् । काष्ठजायारसं प्रखं दृ
ष्ट्वाचसमन्वितम् ॥ एतद्गाम्भीर्घृ
तं नामसृतिमेधाकरं परम् ॥ ॥
मेधाकरः । पुं० । मेधाजवफेगणविशि
पे यथा । सतताध्ययनंयत्त्वज्ञा
नलक्षकयासदा श्रेष्ठाभातन्तया
स्त्रायामवलीकगमेवच । सद्द्विजा
चार्यसिवाच गयोमेधाकरः स्मृ
तः ॥

मेधाकृत । स्त्री० । सुनिपगति । सिता

मेधि :

वरशाकि । त्रि० मेधाकारके ॥

मेधाजित् । पुं० फाच्यायनमुनी ।

मेधातिथिः । पुं० मुनिविशेषे । करण
र्थः पुत्रे ।

मेधारुद्रः । पुं० कालिदसि ॥

मेधावती । स्त्री० महाज्योतिष्पत्न्याम्
त्रि० मेधाविशिष्टायाम् ॥ मेधावा
न्० मेधावत्० इ० पुंनपुंसक
धाः ॥

मेधाविक्रम् । न० तीर्थविशेषे ॥

मेधावी । पुं० शुक्रपद्मिणि ॥ परिहृते
॥ व्याहृते । मदिरायाम् । धि० मे
धान्विते ॥ प्रज्ञातिशयवति । कदा
पीडसमर्थे ॥ श्रमदमसर्वकर्मपरम
शुरूपसदनादिसामवापिकाङ्गयुक्ते
नमननिदिध्यासनाद्व्यवेदान्तावा-
क्यविचारेणपरिनिव्यज्रंवेदान्तम-
हावाक्यकरणकान्निस्तसमस्ताप्राप्ता
यथाशुक्लं चिदन्त्याविषयकमहं ब्र-
ह्मास्मीतिब्रह्मात्मैक्यज्ञानमेवमेधा
० तयानिच्छं युक्ते ० स्थितप्रज्ञं ० विप-
श्चिति ॥ मेधास्थिति । असूमाया-
मेधास्रजोधिनिः ॥

मेधाविनी । स्त्री० ब्रह्मणः पत्न्या-
म् ब्राह्म्याम् ॥

मेधिः । पुं० खलीशल्याम् । खलीपशु
धन्वनाचारोपतैकाष्टे ॥ पुंसिमेधिः
खलीदारुन्वन्तयत्पशुधन्वे ॥ मे-
धन्तेपशुवोच । मेधु० । इग् ॥

मेना

मेधिरः । त्रि० मेधाधिनि ॥

मेध्यः । पुं० यवे ॥ छागे ॥ खदिरे ॥

त्रि० पवित्रे । शुची । शुद्धे । यज्ञ-
ये ॥ मेधनाहंम् । मेधु० । ऋहली
र्यत् ॥ मेधायैहितोवा । उगवा-
दिभ्योयत् ॥ मेधामहंतिवा । द-
गडादिच्चायत् ॥ मेधइववा शो
खादिभ्योवः । ज्ञाभिन्मध्यन्खि-
लममेध्यंज्ञानतोभवेत् । ब्रह्मज्ञा-
निसमुत्पन्ने मध्यामेध्यंनविद्यते ॥

मेध्या । स्त्री० रत्नवचायाम् ॥ रोच-
नायाम् ॥ कीतवधाम् ॥ ज्योति-
ष्पत्न्याम् ॥ शकृत्पुष्याम् ॥ वा-
ह्याम् ॥ मेधायैहिता । यत् ।
टाप् ॥ योषिति । नार्थाम् ॥ सो-
मः शीषं ददौ स्त्रीणांगन्धर्वं च शुभां
गिरम् । पावकः सर्वमेध्यस्वमे-
ध्यावेशोपितोद्भूतः ॥

मेनका । स्त्री० हिमालयस्यभार्याया-
म् । अपर्यामातरि ॥ सर्वेज्याया-
म् । शकुन्तलायाननयित्व्याम् ॥

मेनकात्मजा । स्त्री० गिरिजायाम् ।
दुर्गायाम् ॥ मेनकायाः चात्म-
जा ॥

मेनकापतिः । पुं० हिमालये ॥

मेनकापुत्रः । पुं० मेनाके ॥ मेनका-
याः पुत्रः ॥

मेनकाप्राणेशः । पुं० हिमालये ॥

मेनाः । स्त्री० मेनकायाम् । हिमाद्रे

मेरु :

भार्यायाम् ॥

मेनाजा । स्त्री० पाव्यंस्थाम् ॥

मेनादः । पुं० क्षिकिनि । मयूर ॥ मा
वारि ॥ हगले । शगने ॥मेनाधवः । पुं० उमासुरौ । हिमाल-
ये ॥

मेनासुतः । पुं० मेनाके ॥

मेयः । वि० प्रमेये ॥ मानाधीगामेय
सिद्धिः ॥ मीयते । माङ्माने ।
अधोयत् । ईदसि । गुणः ॥ मा
तुंपरिच्छेत्तुयोग्योवा ॥मेयामः । वि० मेयससामाकारे ।
मे चखयामेशामायस्यसः ॥

मेरकः । पुं० विष्णो ॥ शत्रुपामेदे

मेरुः । पुं० सुमेरौ । अधुच्छितानां
गिर्यंरिणांमध्येभगवतीविभूती । हे
माद्री । रत्नसानी । सुरालये ॥ ज
खुहोपचितानांभिस्तदुत्तल्लयोज
नम् । धाराध्विनापरिष्ठताम्परिवृ
त्तनतावता ॥ तस्यमध्येस्थितः
गैलरालरावोदिरण्मयः । तिर-
क्ततांग्रमज्ज्योतिर्मैक सुरनिषिधितः
सपोडगसहनाजिघितौविष्टोमही-
तलात् । तद्वनमुद्रतोषधंमूल्यो
डगविस्तृतः ॥ समेकभूमैरत्न ।
पोडगयोजनसहस्राणिप्रविष्टः स-
हीतलादारभ्यलक्ष्म्यावद्यतुरगीति
योजनसहस्रोन्नतिः मूलेषधसहस-
सहस्रविस्तारः । ऊर्ध्वतोम्यगारावा

मेरु :

कृतिविस्ताराधिवयेनष्टैगुण्यम् । उ
त्ताक्षयीमत्स्यतन्त्रे । धाडगैकसह
स्राणिविभुभागेप्ररोपितः । तान्य-
स्यमूलविस्तारः स्याद्दृष्टंदिगणसु-
सः ॥ सगरावाकृतिर्देविमेरुर्देवा-
श्रयोद्विराट् । इति । विपुपादाना-
रेष्वस्यचतुर्वर्धेषुपर्वसु । गंसयः क
टकाकारानिर्गतादीप्तिमत्तराः ॥ ए
कादशसहस्रातुमनुसाहस्रकीपरा ।
नेमियांमस्तकीपान्तेसिन्धुपालसना
शया ॥ चक्रवाटीसिताभाङ्गुः सर्वर
त्नप्रभावसीम् । अष्टमैरोःस्योच्छ्राय
पादेनपञ्चविंशतिसहस्रात्मकान्त-
रयेपांसिपुतद्याविधेषुत्तरंपतुः स
सहस्रविवृधेषुपर्वसुभागतसिन्धु-
कटकाकराः सुष्टुदीप्तास्त्रिंशोमे
मयोमेखलानिर्गताः । रादेवेपु-
त्रिपुम्यानिपुचतुर्ध्वद्वर्गयति ।
एकादशसहस्रत्वादिन्य । एकाधा-
द्यादशसहस्रमाणा । द्वितीयाम-
नुसाहस्रिकाचतुर्ध्वसहस्रा । चतु
र्ध्वत्त्वोक्तेः । तृतीयाऽष्टादशमा
हस्रविस्तृता । सानेमियांमस्तकस
नीपेभ्योऽकपालाद्यभृताचारैःपरम
प्रभामानुराच । तांचक्रवाटोत्त-
पागमत्तापाङ्गुः । एतच्चप्रागुक्तं
तुरगीतियोजनसहस्रोच्छ्रायछन्-
नाः पर्वपदंपञ्चसप्ततिमहस्रमान-
कम् । कटकचयधुनवसहस्रोन्नता

मेघ :

मेकैकश्राविसहस्रमानकत्वमिच्छा-
 गमना : । सिद्धगन्धर्वमरुतांतद-
 धः पर्वसुस्थितिः । चक्रवाटाधः
 स्थितेषुत्रिपुपर्वसुसिद्धादीनामास्प-
 दम् । यातुचक्रवाटाख्योर्द्ध्वमेखला
 तस्यामष्टसुशृङ्गेपुपुर्णौटीसमवस्थि-
 ताः । प्राच्यादिष्विन्द्रमुख्यानां-
 नामतप्तानिवीधत ॥ नानारत्नप्र-
 भाजालमण्डलाकङ्कताहरैः ।
 सिद्धसाध्यमत्तज्जुष्टारुक्मभूरभराव-
 तो ॥ रक्तपीतमणिप्रायस्समप्रकार
 रोपुरा । वज्रैस्ते जीवतीवज्रितुल्य
 भूतनिषिधिता ॥ मृत्प्योः संयमनी
 तुङ्गलोहप्रकारमण्डला । कालपाश
 पितृव्याधिप्रेतमारीनिषिधिता ॥ कृ-
 ष्णाद्वै त्वपतेर्मृत्प्योर्धामवद्वै त्वसेधिता
 । गोलरत्नप्रभाजालवितानपरभूष-
 णा । शुद्धवत्त्वस्वनायस्वस्फुटिदीप
 लनिर्मिता । पाण्डुराभ्योपमैर्वाद्दः
 सेधिताभातिधामभिः ॥ वायोर्गन्ध-
 यतीतुङ्गश्चेत्तपीतश्रजाकुला । यज-
 यद्गतसप्तष्टासर्वरत्नविनिर्मिता ॥ म-
 ष्टोद्दयाचन्द्रममःश्रवतामुष्मादिनिर्मि-
 ता । द्विजसद्व्यस्तुताभातिपुरै-
 र्निर्मिरिप्रभैः ॥ स्वयत्तलाटङ्-
 गद्वन्धवारगुह्यप्रभाभृतः । पुरी-
 यजादरीतामरत्नशरद्वसेधिता । इ-
 तिसर्वर्तुमुग्धापकवाटादेषिस्त-
 ताः । पुरीष्टापनिष्ठादधुतपारि-

मेरुदेवी

जातरजीरणा : ॥ चक्रवाटाधेन
 नवसहस्रात्मकेनविस्तीर्णाः ॥ वेध-
 सानिर्मतालोकपालचक्रानुवर्तिः
 नाम् । भूतवेस्वर्गद्वयेतामीयन्तो
 कविभिः क्षिती ॥ अथवज्रणः
 पुरी । चतुर्दशसहस्राणियोजना
 नांस्त्रयम्भुवः । मध्येमनोयतीनाम
 पुरीलोकेशशक्तिता ॥ याचकारा
 गणानुचैर्विद्यन्मार्गान्महः श्रिया
 । साविल्याः स्पर्द्धमानेष्वर्गकामा
 तिवर्त्तिनी ॥ तस्यामुपासतेदेवा
 मुनयश्चमहीजसः । महावीर्यशू-
 रंसिद्धयैयमाद्यैर्भूतवेषसम् । त-
 दीशभागेतस्माद्देः शृङ्गमादिष्व
 सन्निभम् । यत्रानुष्योतिष्कमिच्छा
 दृः सदापशुपतेः प्रियम् ॥ तुल्य
 सानुपुष्टैमपुरलचिचि पुर्मस्थिताः ।
 स्कन्दनन्दिमहाकालगणे प्रादिगणे
 श्वराः ॥ मूर्ध्निदेवादिदेवस्य
 स्थानंविपुरविदिषः । स्रष्टाद्युतग-
 णैर्जुष्टं वज्राद्यैश्सुरोत्तमैः ॥ इ-
 तिसृगेन्द्रसंज्ञितायांविद्यापाठेभुव-
 नाध्यप्रकारणेनेरैर्वर्णनम् ॥ जपमा-
 लायवर्त्तन्त्यै कस्मिन्मणौ ॥ मिनो
 • तिचिपतिश्रयोतीप्युत्तत्वात् ।
 सुमिज्ज्मैर्त्तैपथे । मिनोर्भारुः ॥
 मावामाधे । ० । ० ॥

मेरुजः । पुं० यद्यधुपे ॥
 मेरुदेवी । स्त्री० नामिभूतेः परत्याम् ॥

मेषक :

भगवतशरणभस्मजनन्याम् ॥
 मेरुसावर्णः । पुं० एकादशमनी ॥
 मेलः । पुं० सहमे ॥ मेलनम् । मिला
 संश्लेषि । घञ् ॥
 मेलकः । पुं० सङ्गे । सहमे ॥ मेलन
 न् । मिल० । घञ् । स्वार्थिकः ॥
 मेलकालवचनम् । न० श्रीपरलवणे ॥
 मेलनम् । न० मेलि । सहमे ॥
 मेली । स्त्री० मसीजलि ॥ मेलिके ॥
 यक्ष्मिने । मञ्जानील्याम् ॥ टाप् ॥
 मेलानन्दा । स्त्री० मस्याधारे । मसी
 पात्रे ॥
 मेलान्युः । स्त्री० मेलानन्दायाम् ॥
 मेलान्युः पुं० मस्याधारे ।
 मेषः । पुं० हृष्टी । मेट्टे । उरश्चे ।
 उरश्चे । जर्षाधी । एलके । मेट्टा०
 इ० भा० ॥ मेषसनांसपृच्छैस्त्रायि
 पाश्रीपाकारंशुभ । तस्यैनागडविष्टी
 नक्षत्रमांसकिष्टिपुत्रुतम् ॥ अपि
 चास्त्रमांसगुणाः । मेषमांसगुरुक्षि
 गंधवर्षवातकफप्रदम् । मेदःपुष्पा
 मेषं हृत्थं कफपातनारगुरु ॥ मिय
 ति । मियस्पर्धायाम् । चच् । मेषज्य
 प्रभेदे । राशिविशिष्टे । क्रियसंज्ञके
 ॥ लग्नविशेषे ॥ मेषलज्जोत्पन्नस्यफ
 लंयथा । मेषलज्जं सप्तत्यत्रगण्टीमा
 नीधनीशुभः । क्रौंचोखजनपदगा
 चविज्ञयोपरवत्सलः ॥
 मेषकः । पुं० श्रीजगदि ॥

मेषाधिपः

मेषकम्बलः । पुं० जर्षाधी ॥ मेषलो
 महातः कम्बलः । शकपार्थिवा
 दिः ॥
 मेषलोचनः । पुं० चक्रमर्दके ॥ मेषस्य
 लोचनमिवलोचनमस्य० तत्तुल्यपु
 पत्तात् । लोचनशब्दस्तत्पुष्पोलाच
 णिकः ॥ त्रि० मेषचक्षुस्तुल्यने
 चे ॥
 मेषवह्नी । स्त्री० मेषगृह्याम् ॥
 मेषावधायिका । स्त्री० मेषगृह्यां ॥
 मेषगृहः । पुं० स्यावरविषप्रभेदे ॥
 मेषगृह्णी । स्त्री० गन्दीहृत्ते । नेट्टगृह्
 ग्याम् । मेषविषादिकायाम् ॥
 मेषगृह्णीरसे तिहावातलाश्रासका
 सङ्गत् । रुषापाकेकटुः पित्तत्रस्र
 श्ने प्राक्षिशूलनुत् ॥ मेषगृह्णीफलांति
 शांकुष्ठमिहकाफ्रेणुत् । क्षीपनंस्त्रं सनं
 कासस्रमित्रविषापचम् ॥ मेषः
 गृहमस्याः । मेषगन्दीमेषगृहसह
 श्रिलाजणिकः ॥ गौरादिः ॥
 मेषा । स्त्री० चुट्टी । चुट्टेलायान् ॥
 मेषाचः । पुं० चक्रमर्दके । मेषसावी
 वाक्षिबल० तस्यहृत्पुष्पात् ।
 अक्षुपोदर्शनादित्त्वच् । अधिशब्दः
 पुष्पोलाचणिकः ॥
 मेषाधिकुतुम्बः । पुं० चक्रमर्दके ॥
 मेषारुः । पुं० इन्द्रे ॥
 मेषाधिपः । पुं० भीमशर्के ॥ मेषस्य
 मेषराशिः अधिपः ॥

सैव :

सैवी

मेपास्त्री । स्त्री० वस्तान्त्रीहृत्ते ॥
 मेपालुः । पुं० वर्ज्यराहृत्ते ॥
 मेपाघ्नयः । पुं० वदामर्ह ॥
 मेपिका । स्त्री० मेप्याम् ॥
 मेपी । स्त्री० मेपय्याम् । मेड०
 मेडी० इ० भा० ॥ तिनिशवृत्ते ॥
 षट्ठामांस्याम् ॥
 मेसूरयम् । न० दशमलम्ने ॥ यथा ।
 कर्मस्थानदशमंखमेसूरणमास्यद
 म् ॥
 मेहः । पुं० प्रमेहरीगे ॥ मेहति ।
 मिहसेचने । पचाद्यच् ॥ मेहनवा
 । घञ् ॥ प्रघाथि ॥ मेधि ॥
 मेहनी । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥ मेहं हन्ति
 । हन्० । अमनुष्यकलं किंचेतिटक्
 ङीप् ॥
 मेहन । चि० सृचयति ॥ मेहति ।
 मिह० । शब्द ॥
 मेहनः । पुं० सुष्ककषुधे ॥ न० मूचे
 ॥ शिञ्जे ॥ वेहन्त्वनेन । मिह० ।
 करणेल्घुट् ॥
 मेधः । पुं० ब्राह्मणे ॥ सुधन्वाचार्ये ॥
 न० अनुराधानक्षत्रे ॥ विशिषनक्ष
 त्रादौषधा । चिचेन्दुमित्रपौष्पाप
 रुद्रमैत्रं तथाभृगुः । रात्रगीताम्बर
 क्रौडामित्रकार्यंश्चशीभनम् ॥ अष्ट
 मवारायाम् ॥ मित्रदेवताकपायु
 सस्वत्वान्मूत्रपुरीषोत्सर्गे ॥ अत्राडा
 पस्तम्बः । मूत्रपुरीषकुर्वाहृत्त्रिषां

दिशं दक्षिणापरांवेति । दक्षिणापरां
 नैर्हृतीम्० गच्छेतिशेषः ॥ तथा
 पक्षमितेचवहिर्यामाहाराद्यावसथा
 म्मूत्रपुरीषयोः कर्मवर्ज्येदिति ॥
 शुष्कैल्लृषैस्तथाकाष्ठैः पचैर्वेणुदक्षे
 नवा । तृणमयैर्भाजनैषामिषक्तर्थाय
 वसुन्धरामितिवायुपुराणम् ॥ मूत्रो
 धारसमुत्सर्गदिव्याक्षुर्वाहुदृष्ट्मुखः
 । दक्षिणामिसुखोरात्रौसन्ध्योचय
 यांदिषेतिमनुः ॥ चि० मित्रसम्ब
 न्धिनि ॥ मैत्रीप्रिगधता० तदति ॥
 मित्रस्यकर्मभातीया । युवादिह्वा
 दण् ॥ मिदोदेवतास्त्रया । सास्यदे
 यतीत्यण् ॥

सैवभम् । न० अनुराधानत्रै ॥

सैवायणीयः । पुं० यजुर्वेदक्षशाखामे
 दे ॥

सैवावरुणः । पुं० पुरोनुवाक्यायाव

। क्षरि० छत्विग्धिषिथि ॥ यथा ।

सैवावरुणेनपुरीषाद्याप्रादुक्तायां

रात्प्रधाश्रितदेयतीर्दं शिनाध्वुंही

हपठितयाह्यान्तेवपदस्कारेणसीमा

दिकंशुहीतीति ॥ अगख्यमुनी ॥

सैवावरुणिः । पुं० अगख्यमुनी ॥

मित्रवरुणश्च० मित्रावरुणौ । देव

तादृण्डेचेत्थानह् । तयोरपचम्

। अतइञ् ॥ पीष्वागर्जन्त्वम
 स्तः ॥

सैवी । स्त्री० सीघार्ये ॥ क्षिग्धताया

सैतयिका

सैनायः

म् ॥ सर्वप्रादिपु सुखसन्तोषापञ्चे
 षु • साधे तन्मनगित्वासांसुखिच
 मितिमैत्रीभाषयेत्तन्मैत्रीध्याम् ॥ अथ
 म्ताश्रीदशब्दानुशोभ ॥ विद्विष्टप
 तितोन्मात्तबहुदैरातिश्रीटकैः । व
 न्मदौवन्मजीभर्तुं चुट्टान्ततफयैः स
 ह । तद्यतिव्यवशीलेद्यपरीवादक
 रैः प्रठैः । सुधीमैदीगकुर्नित •
 नैशः पञ्चन्तनोटमयीडकः ॥
 उक्तुष्टमधमनिहाएजनीपु मैत्रीवद्य
 ष्टितासु र्दकतः सुत्रक्षिपु रेखा ।
 वैरद्वमात्तधमराध्यमसज्जनपुयद्यष्टि
 णासुसिद्धयासुषणपिपु रेखेत्सु ष्टः ॥
 उपकारित्ये । अनुराधामे ॥
 मैत्रीवतः । पुं • सुधे । मैत्रीवलंयथ
 सः ॥
 मैत्रेयः । पुं • न्यानाभिधर्मी । यक्षे
 । वै कितायने । सुगिविशिषे । मि
 त्तायाः अपजन्त । उष्ट्वादिभ्यश्च
 तिठञ् । द्वाण्डनादिनेतिनिपात
 नाद्दुजोपः ॥ वैदेशादायोगव्यां
 जाते • सद्गरजातिविशेषे ॥ मैथे
 यकन्तुदैहोमाधुक्षसम्प्रसूयते । नृ
 नृप्रशंसत्यजसं योषणद्राताडोरुणी
 द्ये ॥ माधुकांसधुरभाषिणम् ॥
 भाविबुदिविशिषे ॥
 मैत्रेयिका । श्री • मित्रयुक्ते ॥ मित्रयू
 नाभाषे ॥ गीवचरणाश्लाघाच्या
 क्षारतद्वैतीत्वित्तुञ् । कैकयमि

वयुप्रलयानामितियादेशः ॥
 मैत्रेयी । श्री • याज्ञवल्क्यस्यैः
 पत्न्याम् ॥
 मैथिलः । पुं • जनकानृषे ॥ वि •
 मिथिलायांभवे ॥ अथ ॥
 मैथिली । स्त्री • जानक्याम् ॥ सीता
 याम् ॥
 मैथिलीयः । पुं • सीतापुत्रे । अप
 ष्ये टक् ॥
 मैथुनम् । न • मिथुनसाध्ये यन्व्याधा
 नपुत्रीत्यादनादौ ॥ सप्तमे ॥ रते
 । सुरते । धर्षिते । व्यवधि । या
 स्यधर्म । मिथुनने ॥ मिथुगमेव ।
 प्रन्नाशब् ॥ मिथुनस्त्रीदंवा ॥ सार
 शंक्रौर्त्तनदीकिः प्रेषसंबुद्धभाषणम्
 । सङ्ख्योध्यवसायुक्तिक्रिधानिर्द्धं चि
 रेपथ । एतन्मैथुनजपाक्षं प्रबद्धन्ति
 मनीषिणः ॥ प्रणास्त्रीयैस्त्रीपुंस
 स्वतिकरे ॥ गौर्ध्रमैथुनगाम्नीदौर्धा
 युरन्वयाख्यायुः ॥
 मैथुनी । पुं • सारसी ॥
 मैथुन्यः । वि • मिथुनायज्ञिते । स
 खैहितमितियत् ॥ न • मिथुनी
 भावसुखे ॥
 मैनाकः । पुं • पर्वतविशिषे । हिमा
 लयस्थश्चैष्ठपुत्रे । हिरण्यनाभे ।
 सुनाभे ॥ कौशंगिरिमतिक्रम्यमै
 क्षीनामपर्यतः । मयस्थभवन्तद
 दानवस्यस्यथकृतम् ॥

मोक्ष :

मैनाकखसा । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 मैनाकखमेनासुतखम्बसा ॥
 मैनिक् : । पुं० माख्यसि । मीनान्
 शन्ति । पश्चिमत्ये तिठक् ॥
 मैन्द : । पुं० वानरविशेषे ॥ त्रिष्णु
 वध्यासुरविशेषे ॥
 मैन्दहा । स्त्री० विष्णौ ॥
 मैरेयम् । न० मयविशेषे ॥ मैरेयं धात
 कोपुष्पगुडधानास्युसहितमितिसा
 धवः ॥ चासवे ॥ मिरायांदिगवि
 शेषे० शौषधिविशेषे वाभवम् । न
 द्याद्विभोष्टक् । चास्ये वमैरेयमि
 ति व्याख्यासारः । तेषामैरेयशेषे
 षविपनीह्यतचेतसात् । निन्तोच
 तिरवानासीद्देयूनामिषमर्हं नम् ॥
 तेषाम्याद्वानाम् ॥
 मोक्षः । पुं० पाठलिङ्गमे ॥ मोक्षने
 मृतौ । स्तृप्त्वे वापधर्मइति चार्वा
 कः ॥ प्रक्षीयसर्वावरणत्वात्स्वात
 नृत्यसम्प्राप्तावुत्पदासाटनमीक्षद्र
 ध्वनेकान्तयादिनः । धदाहुः ।
 लोचपञ्चरविर्ष्ये दात् प्रवर्तेऽद्यावुक्तं
 यथा । चारीएतितयामोक्षं जीवी
 मोक्षदिसंबयात् ॥ निखपोधमुग्धा
 दौ चधर्मदुःखः सतिष्ठतीति ॥ सु
 तीः । धैवच्छे । निपांसे । श्रेयसि
 । निः शेषेति । चमते चधर्मः ।
 सन्वद्वान्तवैऽज्ञानतत्त्वार्थाभाधे ।
 निरतिगयानन्दाभिप्यते । निरप

मोक्षसाधनम्

श्रीवानधीच्छती । स्वाविद्याकल्पि
 तानात्मदेहाद्यात्मत्वाभिमानरुप
 वन्धनिवृत्तिद्वाराखसुरावस्थानि ॥
 चनात्मभूतेदेहादावात्मबुद्धिस्तुदेहि
 नाम् । साऽविद्यातत्कृतोवन्धस्तद्भा
 शीमोक्षञ्चयते ॥ मोक्षमिच्छन्सदा
 कामं स्वजेदियससाधनम् । त्यजते
 वहितजज्ञेयं त्यक्तुः प्रत्यक्परंपद
 म् ॥ यथोक्तं निर्वाणे । यावन्नक्षीय
 तैकर्म शुभं वाऽशुभमेव वा । तावन्न
 जायते मोक्षो नृणां कल्पगतैरपि ॥
 यथा लोचमयैः पाशैः पाशैः स्वर्ण
 मयैरपि । तयावशो भवेज्जीवः फ
 र्मसिद्धाशुभैः शुभैः ॥ कुर्याणः
 सततं कर्म कृत्वा कष्टगताल्पपि । ता
 वन्न लभते मोक्षं यावदुपज्ञानं न विन्दति
 ॥ मोक्षयम् । मोक्षधरनामिचुरादिः
 । धञ् ॥ यडा । मोक्षयति । सुचेः
 सन्नत्वाद्दशमकाणि जन्तादच् ॥ सु
 चेयाहुलकात्सीज ॥
 मोक्षकः । पुं० सुप्तकश्चे ॥
 मोक्षणम् । न० मोक्षने ॥
 मोक्षधरः । पुं० गमहमादिप् ॥
 महाभारतोक्तप्रकारविशेषे ।
 मोक्षपरायणः । धि० सर्वदियवदिर
 क्ति ॥ मोक्षः परमयनमरा ॥
 मोक्षमयः । वि० परमानन्दस्वरप्राप्त
 स्थानरुपे ॥
 मोक्षसाधनम् । न० प्राप्ते । धर्मसा-

मोक्षोपायः

स्वन्तः शरणशुद्धिद्वाराज्ञानेनैवयो
गोनतेर्पासाद्यान्मोक्षसाधनत्वम् ।
। यथा । कषायपङ्क्तिः कर्माणिज्ञा
मन्तुपरमागतिः । कषायेकमेभिः
पङ्क्तिस्ततोज्ञानप्रवर्धत इति । च
पासनानानुचित्तं क्राम्बम् । नकै
पण्यमुपासनात् । तथाचमोक्षमा
सौख्योमार्गाः । तत्रज्ञानमार्गः
साशान्मोक्षसाधनमितरैर्विस्तशुद्धि
द्वारेतिविवेकः ।

मोक्षो । वि० मोक्षाधिकारिमानये ।
मोक्षयोग्ये ॥ स्याद्वरः क्लमयथा
ज्ञाः पक्षिणः पनवोनराः । धा
मिंकासिंद्देशास्तदन्मोक्षिणश्चयथा
क्रमम् ॥ चतुर्भिर्धशरीराणिधृत्वा
मुक्तासङ्गणः । मुक्ताग्मानधीम्
खाज्ञानीचेन्मोक्षमाप्नुयात् ॥ चतु
रशीतिषोपुशरीरेपुशरीरिणाम् ।
नमानुष्यविनाम्यत्रत्वज्ञानगुणस्य
ते ॥ अथजगत्सङ्घापांसङ्घैरपि
पार्षति । कदाचिद्व्रतजन्तुमानु
ष्यपुण्यसञ्चयान् ॥ सीपानभूतंमो
क्षस्वमानुष्यंप्राप्यदुर्लभम् । यथा
रयतिनात्मानंतादात्वापतरीचकः
॥ नरः प्राप्यीतमंजम्नान्धधापे
न्द्रियसौष्टवम् । नयित्वात्प्रमितंय
स्तसमवेदुश्चातकः ॥ इतिश्रीकु
शापर्विप्रवामोपासः ॥

मोक्षोपायः । पुं० विधिदिपामना

मोक्षकः

सि ॥ साधनपतुष्टयसम्यगौ ॥

मोक्षः । पुं० जलवरण्डे ॥

मोक्षः । पुं० प्राचीरे ॥

वि० दीने ॥ पू० हे० चन्द्रः ॥

हीने ॥ इतिमेदिनी ॥ निरर्थके ।

नियक्ते ॥ मुद्गन्वस्त्रिन् । मुद्ग० ।

इत्यर्थेतिषञ् । न्यङ्कादित्वात्कु

त्वम् ॥

मोक्षकर्मा । पुं० सकामकर्मणि ॥

मोक्षानिश्चयमात्ररूपाणिपनिहोधा

दीनिकर्माण्यस्यसः ॥

मोक्षज्ञानः । वि० शुतर्कज्ञाननिमि

ष्टे ॥ गोचमर्द्धधराप्रतिपादककुल

केशाख्यनितंज्ञानंयस्य ॥

मोक्षपुत्रा । स्त्री० पन्ध्यायाम् ॥

मोक्षशक्तिः । वि० व्यव्यापारे ॥

मोक्षा स्त्री० पाटलाहर्षो मोक्षवति

। मुद्ग० । पचाद्यच् । न्यङ्कादि

त्वात्कुत्वम् ॥ निडह् ॥

मोक्षायः । वि० कर्मिणि ॥ ईश्वर

मन्तरेपक्षमार्थेवयः पलंदाप्रसो

ख्येवंदामोक्षानिष्पत्तौवचायाफल

प्रायंभायस्यसः ॥

मोक्षोक्तिः । पुं० मार्धारे ॥

मोक्षः । पुं० गीताज्ञाने ॥ मोक्षवति

। मुप्ल० । विप् । पच् । न० क

टलीपति ॥

मोक्षकः । पुं० कटस्थान् ॥ त्रिधी

। मुक्कण्डवृक्षे । वि० निरसोपदे ॥

मोचाट .

विरागिणि ॥ मोचयति । सुच्छ०

। णिच् । थच् । स्वार्थे कन् ॥

मोचनम् । न० मोचणे ॥ वि० मोच
कर्त्तरि ॥

मोचनिर्यासः । पुं० मोचरसे ॥

मोचनी । स्त्री० कटकार्याम् ॥ मो
चकर्त्याम् ॥

मोचरसः । पुं० शाल्मलिनिर्यासे ।
पिच्छिलसारे । शाल्मलीवेष्टे ॥

मोचसारः । पुं० मोचरसे ॥ मोच
सावोत्तमोषाहीप्रिग्धोवृष्यः कषा
यकः । प्रवारिकातिसागमकफ
पित्तासदाहनुत् ॥

मोचस्तुत् । पुं० मोचसावे ॥

मोचा । स्त्री० रगोद्याम् । कदल्या
म् ॥ शाल्मलीवृक्षे । नीलौदृष्टे
। मुञ्चतिरसम् । सुच्छ० । मचा
यच् । टाप् ॥ मोच्यते । घञ्
वा ।

मोचाटः । पुं० कृष्णधीरे ॥ रचाम्नि
। कदलीगर्भे ॥ मद्योदावे ॥

मोचाकणम् । न० कटलीसन्धे ॥
मोचापातः स्यादुशीरा विष्टम्भकफह
रु । जिग्ध पित्तासद्वट्टाहृत
द्यवममीरलित् ॥ पञ्जराट्टिमं
पाकिन्वाट्टवृष्यस्तु इयम् । सुत्
व्यानेतवट्टुम्भेष्ट नचिमांसकत् ।
शाधिक्वगार्त्वाहृतपम्पकाद्याभेदा
फट्ट्याद्वैविमन्ति । लक्ष्मणा

मोहाधितम्

सौषधिकामवन्ति निर्दीपतास्थाप्त
धुताचतेषाम् ॥

मोहिका । स्त्री० मत्स्यविशेषे । मोह
इतिख्याते ॥ मोहिकावातहृदल्यो
वृंहयोमधुरागुरुः । पित्तहृत्कफ
हृद्ग्यावृष्यादीभ्यामयेहिता ॥

मोहितः । वि० मुक्ते । मोहप्र
पिते ॥

मोटकम् । न० पिष्टदानार्थद्विगुणभु
ग्नङ्गप्रथये ॥

मोटकी । स्त्री० रागिणीविशेषे ॥

मोटनः । पुं० वायौ । न० चूर्णीकर
णे ॥ चाक्षेपे ॥

मोटनकम् । न० विष्टपृच्छन्दः ॥
प्रमेदे ॥ यथा । स्यान्मोटनकांतज
काशलगरी । रङ्गेखलुमहाकाकाकुश
एवाणु रमराभट्टमोटनकम् । यः
फेणिलघेनचकारसमेससाररिपुंम
रिमोटवतु ॥

मोटा ॥ स्त्री० बलायाम् ॥

मोहाधितम् । न० स्त्रीणांसाभाविप
द्वगविधाद्वक्कारान्तर्गतस्यहार
विशेषे । राज्ञश्च यथा । मोहाधि
तवियस्य च्चासाप्रभङ्ग विजृग्ण
म् ॥ अविच । दान्तस्मरणवार्त्ता
टौहदितद्रवभायतः । प्राकश्यम
भिनाप्यमोहाधितमुदीर्यते । पुं
। मोटनम् । सुटप्रमर्दने घञ् ।
वाट्टाट्टपञ्चस्तुट् । भृगाद्विषद

मोदाद्या

नादाचित्तः ।

मोणः । पुं० शुष्कफले । बाने । नक्त
मक्षिकायाम् । सर्पकरण्डे ।

मोद्दः । पुं० षष्ठे । सन्तोषे ॥

मोदकः । पुं० धनियच्छूद्रायांवा

तीवर्णसङ्करजातिविशेषे । मयरा०

इ० गौ० दे० भाषाप्रसिद्धे ॥ पुं०

न० खाद्यविशेषे । खडुके । यवासश

र्करायाम् । शर्करादिद्वारापञ्चोप

धविशेषे । न० वर्षावृषप्रभेदे । यथा

। पादयुगंकुशुनूपुरसुन्दरमाशुकरं

कुसुमद्वयमाधर । सुन्दरिसर्वजनौ

नमनोऽस्मोदकवृत्तमिदं परिभाषय

यथा । मोनसमे तदनुक्षणमिच्छति

शोपकुलियदिहरिरोगच्छति । तत्

करथैप्रशस्तिं सुरविदिपिसर्वसपदान

शेविपततुत्वपि । वि० षष्ठ्युक्ते ॥

मोदनम् । न० सियायुक्ते ॥ मोदे ।

मोदनीयः । वि० षष्ठ्युक्ते । आत्म

नि ॥

मोदमानः । वि० पानन्दावस्थाप्राप्ते

॥ प्रनुदिते ॥ अष्टम्यांसिद्धौ ॥

मोदमोदिनी । स्त्री० लम्बाम् ॥

मोदयन्ती । स्त्री० वनमार्जकायाम् ।

अठचंबेलो० इ० भा० ।

मोदा । स्त्री० पञ्जमोदायाम् ॥

मोदास्यः । पुं० धाम्पठे ।

मोदास्यः । वि० षष्ठ्युक्ते ॥

मोदास्यः । स्त्री० मोरिन्धाम् । पञ्जमो

मोहः

दायां ।

मोहितः । वि० सुरभीकृते । इषिते ।

षष्ठे । मुद्दृष्टे । कर्त्तरिणः ॥

मोदिनी । स्त्री० मक्षिकायाम् । युधि-

कायाम् । महिरायाम् ॥ पक्षूरि

कायाम् ॥ अन्नमोदायां ॥

मोरटः । पुं० सताप्रभेदे । कर्णपुष्पे ।

पोलुपथे । मधुसूते ॥ दोषमूले-

धीरमोरटे ॥ न० मृद्युमूले ॥ अहो

ठमसूते ॥ सप्तरात्रात्परधीरे ॥ न

ष्टदुग्धभवंतीरमोरटे केव्यटाऽन्नशो-

त् ॥ सुरति । सुरसंघेष्टने । शका-

दिभ्योऽटन् ॥ पञ्चाठमूले ॥

मोरटकम् । न० मृद्युमूले ॥

मोरटा । स्त्री० मूर्धिकायाम् । सुरह

रा० इ० भा० । टाम्

मोपः । पुं० चौरधने ॥ मुप्यते । मु

पस्ये । चञ् ॥

मोपकः । पुं० तस्करे ॥ मुप्याति ।

मुप० । ख्युम् ॥

मोपणम् । न० लुंटी । मोसना० लुट

ना० इ० भा० ॥ ऊर्दने ॥ यथे ॥

मोपिता । वि० पारि । मोपयकत्

रि ।

मोष्टः । पुं० नृप्यायाम् ॥ टुः श्वे ॥

टिशाशाशतमपुर्वी ॥ यत्र दुग्धोभवे

दुदिः समोऽदितिलीफिकाः ॥ वि

शभिभवे ॥ अशियायाम् । विपर्य

ये । अशितायाम् । तमः कार्ये ॥

मोक्ष :

भमं । हिताहितविवेकासामर्थ्यं ।
 तमसि । अज्ञानकृतविपर्ययः । नि
 र्णयासामर्थ्यं । व्याकुलताहेताय
 विवेकी ॥ मोक्षेनभवतिभेदः केशाः
 सर्वपितृन्मूलाः ॥ अष्टाष्टविधाभे
 दः । देवाश्चाष्टविधमैश्वर्यमासा-
 द्यास्तुताभिमानिनः । अहिमादि
 कामात्मैयं शाश्वतमभिमन्यन्तइति
 • सोयमस्त्रितामोहोऽष्टविधैश्वर्यवि-
 पयद्वाष्टविधः ॥ मोक्षनम । गु-
 हवैचिह्न्ये । अञ् ॥ धर्मविमूढ-
 त्तु ॥ मोक्षधर्मविमूढत्वंमानह्वा
 त्याभिमानिता ॥ मोहव्यवोयथापा
 द्मे । सुमगीवाव । श्रूयतामभिधा-
 ख्यामित्तर्पतंदेहनाशनम् । राक्ष-
 सुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् ॥
 शीघ्रः पापस्यवीक्षोऽयंमोक्षीमूलगु
 तस्यहि । असत्त्वंतस्यपस्त्राभ्योना
 याशाखासुविस्तरः ॥ द्वा.कौटि
 ख्यपरापिबुद्ध्यापुष्पितः सदा ।
 यैश्वर्यं तस्यसौमन्थ्यमज्ञानं फल-
 सेमरि ॥ कृष्णपापएडवीरायजू
 टाः द्रुमचपायिनः । पञ्चिमी
 दृष्यम्यनायाशाशासमाश्रिताः ॥
 अज्ञानन्तुफतंतस्त्रसोऽधर्मः फा
 रुदि ॥ भाषादकेनसंघट्टकसत्त्वा
 त्सतुमियः । अधर्मस्तस्यसुरभिः
 क्रीदयनधुरावती । तादृशैरुपकैरै
 वसुफलीलाभमदपः ॥ तस्यका

मोक्षरात्रिः :

यांसमाधिच्छयानरः परिवर्तते ।
 फलानितस्यथोऽथातिसुपक्षानिदि
 नेदिने ॥ फलानाशुरभे नैवअधर्मो
 षतुषोषितः । सुसम्पुष्टोभवेन्मर्त्यः
 पतनायप्रयच्छति ॥ इति ॥
 मोहकलिलम् । न० अविवेकात्मकालु
 ष्ये । अहिमदंमर्मदमित्यज्ञानवि
 लसिते ॥ रजस्तमोमले ॥
 मोहनः । पुं० कामदेवस्यवाणविशेषे
 ॥ धूसूरुञ्जो, गर्ध ॥ न० दाम्य
 धर्म । सुरती ॥ हीनमन्त्रौपध्यादि
 धारासुग्धताकारणे । वि० मोहका
 रकी ॥
 मोहनशीला । स्त्री० सुरजीयायाम् ॥
 मोरना । स्त्री० विपुलालीपुष्पे । म
 र्गगणायाम् । पृष्ठायाम् ॥
 मोहनी । स्त्री० उपोदपयाम् ॥ बठप-
 त्याम् ॥
 मोहपत्रः । पुं० विपर्ययसंशयतर्कना
 गप्रमादभयशिकीपु । मोहलपत्रः ॥
 मोक्षरात्रिः । स्त्री० जगताष्टश्वाम् ॥ ह
 यजन्निवासाज्ञानोक्षरात्रिसा
 मता । अपिच । जगताष्टमोसहेशा
 निमोक्षरात्रिः प्रतीर्त्तता । दैनन्दि
 नप्रत्यये । वर्षा । एषंपक्षाशदृष्टं म
 नेतुमद्यथोत्प । दैनन्दिनस्तुप्रत्यये
 द्वेषुपरिशीर्त्तितम् ॥ मोक्षरात्रिच
 साप्रोक्ताविद्विद्भिः पुरातनेः ।
 रात्रसर्वप्रणयान्द्राक्षादिदिगी-

मौक्तिकम्

मौक्तिकयोगिनः

श्वराः ॥ इत्यादिवृत्तवैश्वानराय
 न् ॥ महाप्रलये • इ • यायित् ॥
 मोक्षशास्त्रम् । न • अविद्याजनकयन्त्रे ॥
 मोक्षान्वयारः । पुं • अज्ञानध्वान्ति ॥
 मोक्षितः । वि • विवेकायोग्यत्वमा
 यादिते । निर्णयसासामर्थ्यप्राप्ते ॥ मो
 क्षः सद्भातोऽयम् । तारकादित्वादितत्त्
 ॥ अनात्मसुदेहिन्द्रियादिध्वात्माभि
 मानरूपयुक्ते पुरुषे ॥

मोक्षिनी । स्त्री • त्रिपुरमालिकापुष्पे ॥
 पृष्ठायामौपधौ ॥ शास्त्रीयज्ञानभ्रंस
 हेतुभूतायांप्रकृतौ ॥ समुद्रमयनका
 खेदिधानामस्यतपानायासुराणामिः
 नायचभगवद्बतारविशिष्टे ॥ स्वर्
 श्याविशिष्टे ।

मौक्तिकम् । न • मुक्तायाम् । इन्दुर
 ये । मुक्ताफले । मोती • इ • भा •
 ॥ मौक्तिकंशैतलहृद्यं द्रुष्यं पल
 मुष्टिदम् ॥ अपिच । मौक्तिकक्षम
 पुरं सुशोतलं हृष्टिरीगमनं विपाप
 इन् । राजयज्ञपरिकोपनाशनं चौ
 यशैर्भवत्पुष्टिर्ब्रह्मम् ॥ अस्तलघ
 पंधया । मद्यवाभंशुहमत्त्वन्मुक्तं
 जिग्धं स्थूलनिर्मलनिर्मलम् । न्य
 त्तं धत्तं गौरधं यत्तु जायातद्विर्मोर्त्यं
 मौक्तिकंसौख्यदायि ॥ अष्टदोषज
 घणं यथा । यदि ज्ञायमोक्तिकं व्यह
 कायं शुक्तिस्पर्शतावातिधत्ते ।
 मत्स्याच्छब्दं च मत्स्यमनमनेतत्तथै

धोमतादोषदायि । अष्टधामौक्ति
 कं यथा । भातद्गोरगमीनयोविशिर
 सस्त्वक्षसारयद्वात्स्यभुञ्जन्तीनामुद्
 राद्यमौक्तिकमणि स्पष्टं भवत्यष्टधा ॥
 मौक्तिकविशेषोद्यथा । छायापाटल
 नीलपीतधवलास्तत्रापिसामान्यतः
 सप्तानां बुद्धयोगलब्धिरिति चेत्प्रीति
 यकंतुत्वयम् ॥ अस्त्यरीषायथा ।
 लवणधारघोदिनिपाथेऽजगोमूष
 पूरितेऽस्त्रिणम् । मर्दितमपिशालितु
 ये र्यं दक्षिणतंतन्मौक्तिकं जायते । सु
 क्तौ य । विनयादिभ्यश्च ॥

मौक्तिकताण्डल । पुं • धरकयावनाले ॥
 मौक्तिकदाम । न • वर्णं हृत्प्रभेदे ॥
 यथा । पयोधरमन्त्रचतुष्पानधैरिक्क
 लाशरणं दिकलपोद्धगदेहि । भुजङ्ग
 पतहृदिमौक्तिकदामसुवृत्तमिदं शृ
 मौक्तिकदाम् ॥ यथा । मयातदकि
 क्षिप्तकारिकादापिविद्यासिनिरास
 र्नुस्मरतापि । तत्रापि मनश्चादना
 प्रवृत्तनायन्नजामिकयं भवतीत्यपहाय ।

मौक्तिकप्रसथा । स्त्री • शुक्ती ॥
 मौक्तिकयोगिनः । पुं • शुक्तिवृद्धाद्याष्टसु
 ॥ यथा । शुक्तिः ब्रह्मयोगः क्लेशः
 क्वाणोमत्स्यश्च ददुर्ः । येषुरेतेसमा
 ख्याराम्नात्सु चैर्मौक्तिकयोगिनयः ॥
 अगच्छोप्याह । धीमूतकारिमत्स्या
 दि । अगच्छतराहमाः । शुक्लु ह्यथा
 विज्ञेयापद्योमौक्तिकयोगिनयः । इति ॥

मौनम्

मौखियम् । न० सुखरत्ने ॥
 मौञ्जी । स्त्री० सुस्त्रनिर्मितमैखलायां ॥
 मौञ्जोत्तणाम् । पुं० सुस्त्रे ॥
 मौञ्जीनिवन्धनम् । न० उपनयने ॥
 मौञ्जानिवन्धनं यच्च ॥
 मौञ्जीपत्रा । स्त्री० यस्त्रजायाम् ॥
 मौञ्जीवन्धः । पुं० उपनयने ॥
 मौञ्जीवन्धनम् । न० उपनयने ॥
 मौख्यम् । न० मीरे ॥ मूढस्यकर्मभा
 वावाः । गुणयचनद्राक्षणादिभ्यः
 कर्मणिषेतिष्यञ् ॥
 मौदकिकः । पुं० कान्तधिकविशेषे ॥ मो
 दकाः पथ्यमस्रातदस्यपथ्यमितिठक्
 मौद्गः । वि० मुद्गावयवे ॥ मुद्गविपारे
 ॥ मुदस्याववयोविकारिवा । शिखा
 दाण् । मुद्गेस रष्टे ऽन्ते ॥ मुद्गादण्
 मौदलिः । पुं० श्वाके ॥
 मौद्गल्यः । पुं० मुद्गलमुनिपुत्रे ० गो
 पकारके ॥
 मौद्गोनम् । न० मुद्गधे च ॥ मुद्गानांभय
 नधे चम् । धान्यानां भवनेद् ० खञ् ॥
 मौनम् । न० अभाषणे । तूष्णीम् ।
 तूष्णीकाम् । शब्दप्रयोगराहित्ये ॥
 कर्मविशेषेनौनयथा । उच्चारैर्युने
 वैशप्रसाधेदलघाषणे । दानिभोज
 नफालिषपट् ॥ सुमौनं समापरेत् ॥ गो
 प्यानां गोपनं तुमौ नं वाचं यमस्त्वं
 भगवतो विभूतिः । नष्टितूष्णीं स्थि
 तेषां भिमायो ज्ञायते ॥ मुद्गानां न-

मौनी

ध्ये सर्वस्यवर्णमननपूर्वकसात्त्व-
 नोनिदिध्यासनलक्षणमौनं वा भगव-
 तो विभूतिः । मौनश्चैवास्त्रिगुह्याना
 मिति भगवदुक्तेः ॥ मुनिभावे । ए
 काग्रतयात्मचिन्तने ० निदिध्यासना
 ख्ये वाङ्मयसंयमहेतौ ॥ मनः सं
 यमो मौनमिति भाध्यम् ॥ मुनेः कस्म
 णि ० ज्ञानाभ्यासलक्षणे ० निदिध्या-
 सनशब्दिते ॥ यस्याहाचे निवर्त्त-
 न्ते च प्राप्य मनसा सङ्गः । यस्मै नं मौ-
 निभिर्गस्यं तद्भवेत्सर्वदा मुषः ॥ वा
 चायस्यान्निवर्त्तन्ते तद्भक्तुं केन शक्य
 ते । प्रपञ्चो वदिवक्तव्यः सोऽपि शब्दवि
 यर्जितः ॥ इति यातद्भवेन्मौनं स
 तांसङ्गसंज्ञितम् । गिरामौनन्तु वा
 लानां प्रयुक्तं ब्रह्मवादिभिः । विवाद
 त्वाग्नि ॥ मुनेः कस्मै भावे वा । इमं ता
 चलाद्युप्यादिदिव्यम् ॥
 मौनधरः । वि० मौनिनि ॥ धरति ।
 धृञ् ० । षच् । मौनस्य धरः ॥
 मौनधरति वा ॥
 मौनी । पुं० मुनी ॥ वि० संयतवा-
 षि । मौनयुक्ते ॥ यथा । सिनी-
 यालोकुर्षुर्षां पियदिसीमदिने भवेत् ॥
 गोसहस्रफलं दद्यात्तृप्तानं यन्मौनि
 नाह्वतम् ॥ एतश्च मौनमरुषोदय-
 नारभ्यद्यानपर्यन्तं कार्येन तुष्टानया
 शमाचे । मौनमस्यासि । एतद्-
 निठनादिसीमिः ॥

सौपलम्

म्लाना

मीनेयः । पुं० गन्धर्वगणविशेषे ॥
 मीरनिष्कः । वि० मारद्विके । सुर-
 लवादेके ॥ सुरजः लक्षणयातद्वाद
 नंशिल्पमस्य । शिल्पमितिठक् ॥
 मीर्ष्वम् । न० घाडि ॥ मूर्खत्वभावः
 । वर्णदृष्टादिभ्यः व्यञ्चेतिव्यञ् ॥
 मीर्वम् । न० काण्डे ॥ मस्यनि ॥
 मूर्वायाः विकारः अथयवोवा । अण् ॥
 मीर्वी । स्त्री० ष्यायाम् । धनुर्गुणे ॥
 मूर्वायाविकारः । अथयवेचप्राग्यो
 षधितद्धे भ्यङ् ॥ ङीप् । अजगृ
 ङ्ग्याम् । वी० गा० ङ्० गौ० भा० ॥
 मीलः । पुं० वंशपरम्पराक्रमेणतर्ह-
 गावस्यायिनि ॥ मूल्यादैर्मूलज्ञात
 रि । मोडल्० ङ्० गौ० भा० ॥ यथा ।
 यंपरम्परयामौलाः सामन्ताः खा
 निनविदुः । तदन्वयस्यागतस्यदात
 व्यागोत्रलैर्मंडी । तल्लक्षणं यथा । ये
 तत्रपूर्वमसागन्ता पश्चाद्देशान्तर ग
 ता । तन्मूलत्वात्तु तमीपावृत्तिभिः
 परिकीर्त्तिताः ॥ मन्त्रिपदे । मूला
 दागत । मूलेभयोवा । अण् ॥
 मीलिः । पुं० स्त्री० किरीटी ॥ धक्षि-
 ले समतकेषु ॥ षूडायाम् । मू
 र्दनि । पुं० अशीकपादपे ॥ स्त्री०
 भृमी ॥ मूलास्यादूरभय । सुवह-
 मादित्वादिभ्यः ॥ यद्वा । मूलस्था-
 पत्यम् । अतङ् ॥
 मीपलम् । न० सुपद्यतुल्ये ॥ यथा ।

गङ्गावामीपलं ज्ञानं महापातकना
 शनम् । महाभारतस्य पूर्वविशेषे ॥
 मीष्टा । स्त्री० क्रीडाविशेषे ॥ सुष्टिः
 प्रहरणमस्याक्रीडायाम् । तदङ्गं
 प्रहरणमितिषः । टाप् ॥
 मीष्टुत्तः । पुं० ज्योतिर्विदि । दैव
 ज्ञे ॥ मुष्टुत्तं मधीते० वेदया । तद
 धीतेतद्देष्टव्यम् ॥
 मीष्टुत्तिकाः । पुं० गणके । ज्योति
 र्विदि ॥ मुष्टुत्तं मधीते० वेदया ।
 क्ततूक्थादितिठक् ॥
 सघः । पुं० खदोषगूढने ॥ ऋषणे ।
 सघणम् । न० च्चे हने । अभ्यङ्गे ॥ तं से ॥
 सिग्धतायाम् ॥ द्रव्यस्य द्रव्यान्तरेषु
 संयोजने ॥
 सदिमा । पुं० मारद्वे । सृदुल्ले ॥ सृ
 दोर्भावः । पृज्वादिभ्यङ्गमिञ्चा ॥
 सदिष् । वि० सदीयसि ॥ प्रष्टन् ॥
 सदीयान् । नि० अतिदुःसमादे । अ
 तिप्रथेनसृदौ ॥ ईयसुन् ॥ ० ॥
 सातनम् । न० कैवर्चीमुसके ॥
 स्रियमाणः । वि० सरणासन्ने ॥
 स्रतम् । न० पोरिते ॥
 स्रान । वि० मल्लिने । स्रचरे । सरी
 मसि सौषर्पचये । तः । संयोगादे
 रातीधातीर्यण्वतद्रतिनिष्ठातस्रनः ॥
 स्राना । स्त्री० रजस्रलायाम् ॥ स्राय
 तिञ्ज स्रै० । गन्धर्वैतिस्रः ।
 संयोगादेरितिस्त्रानः । टाप् ॥

मूलेच्छः

स्नानिः । स्त्री • कामिन्वये ॥ स्नाय
 ति । स्त्री • । वाङ्मूलकात्रिः ॥
 स्निग्धम् । न • अविस्पष्टं । अत्यष्टवा
 क्ये ॥ वि • अत्यष्टवाचि । अस्पष्ट
 भाषिते ॥ स्नाने ॥ स्त्री स्फूर्तिश्च ।
 स्त्री स्फूर्तिश्च शब्दे । शुद्धस्नाने
 स्यादितानिपातितम् ॥
 स्त्री स्फुः । पुं • किरातशबरपुलन्दादि
 पामरभेदे ॥ स्त्री स्फुनांसर्वधर्मराशि
 त्तमुक्त हरिवंशि । सगरस्ताप्रतिज्ञा
 सुगुरोर्वाक्य निशम्यच । धर्मजघा
 नतेपांशेयेशान्यत्त्वंपकारश्च । अर्थ
 शकानां गिरसीमुल्लङ्घित्वाव्यसर्ज्ज-
 यत् । यवनानां गिरः सर्वकाश्चि-
 षागांतदेनच ॥ पारदासुक्तदीयाश्च
 पद्मयाः श्लशुधारिण्यः । निः स्वा
 ध्यायावपट्काराः कृतोक्ते नमसात्न
 ना ॥ शजायवनकाश्चोजाः पार
 दाः पद्मवास्तयाः । कालिसर्पाः स
 मरिष्यादावांशोलाः सकेरजाः ॥
 यमिष्ठवचनाद्राजन्सगरेश्वनपामना
 शकानांशकदेशोद्भवानांच्चिद्याया
 म् । एवं यवनादीनाम् ॥ तेषाम्
 धर्मपरिष्यागान्स्त्री स्फूर्त्त्यं ययुरि-
 त्तिविष्णु • पुरा • बीधायनः गीमां
 सगच्छकियन्तुविक्रद्वेपद्भापति । स
 दांपारविष्टीनपद्मं स्फूर्त्वाभिधीय
 ते । पापरातो । अथभातये ॥
 अथगच्छे ॥ स्त्री स्त्रीहवापययदपम्य

मूलेच्छितम्

इतिभाष्यम् ॥ न • स्त्री स्त्री ॥ स्त्री
 स्फूर्ति । स्त्री स्फु • । पचायच् ॥
 स्त्री स्फुक्कन्दः । पुं • लशुने ॥
 स्त्री स्फुजातीयः । वि • स्त्री स्फुक्कन्द्यादे
 ॥ प्रकारश्चनेजातीयर् ॥ ॥
 स्त्री स्फुदेगः । पुं • शिष्टाचाररहित-
 खशादिदेशे । प्रथमो यत्त्रियदेशाद्
 न्यस्मिन्देशे ॥ चातुर्वर्ष्यं व्यदस्यात्र
 यस्मिन्देशेनयिद्यते । तंमूलेच्छ
 विषयंप्राहुरावाचिसंतः परम् ॥
 अत्रात्रिविष्टीयायथा । नधात्रीसफला
 यथनविष्णोस्तुलसोदलम् । तंमू
 लेच्छदेशेजातीयान्यत्रनायागिधै
 यथाः ॥ मूलेच्छानांदेशः ।
 स्त्री स्फुभोजनः । पुं • गोधूमे ॥ न •
 साधके ॥
 स्त्री स्फुमण्डलम् । न • मूलेच्छदेशे ॥
 स्त्री स्फुमुखम् । न • ताम्बे । शूर्ये । तांवा
 • इतिभाषाप्रसिद्धे ॥ मूलेच्छदेशीमु
 खमुत्पत्तिरथ ॥ मूलेच्छस्यमुखमि
 दवा ॥
 स्त्री स्फुस्यम् । न • तान्ने । मूलेच्छदेश
 पादमुत्पत्तिरथ ॥ मूलेच्छस्यास्य-
 मिययो ॥
 स्त्री स्फुत्तम् । न • अथगच्छे । परभाषा
 याम् ॥ नमूलेच्छितव्यंपचादीघोप,
 नामाकृतं पदेत् । सट्कोषं नामि
 षातेषु नामप्रबुद्धेषु संस्कृतम् ॥ मूले
 स्फुत्तम् । मूलेच्छ • तः । इट् ॥

श्रीपद्मविमोदिस्यते

शंभुर्जगत्सुखकरः प्रभुरेकलिङ्गः ।
 शेषनाथानशिश्वरस्यसुशैवप्रेर्यान् ॥
 रस्यद्रुपुषितलतादुरयोभितायां
 संराधितोद्विषगपैरवतासुबंधम्
 ॥ १ ॥

सुमेदपाटप्रवरोनुभोयःशिवावतारं
 परिदृष्टराज्यम् ॥ करोतितम्भं
 द्विरमागतस्वन्शिवाचनंपुषपदात
 मोति ॥ २ ॥

भूपः श्रीसध्वनेगो जगतिगुणगणं
 वधेयनूराक्षतेयसर्वाविद्यायुःस्य
 सखलवनमनो राक्षरंशोभयन्त्रः
 द्रष्टुं चच्छुनूपातः भयतुसुनगरे
 सर्वविद्याप्रधाना यस्मिन्पायैव
 रिष्ठस्तदखिलसुमतः सर्वराज्ये प्र
 योयः ॥ ३ ॥

श्रीमत्श्रीसध्वनेगो जगत्कलहितकरो
 राज्यकार्ये पुद्वत्तः स्त्रीयं वृत्तं
 दिविन्वन्निखिलगुणधयं वधेयि
 षुः सक्षिषुः ॥ तिष्ठन्गच्छन्स
 दायो नयजनसहितोभव्यकर्मप्रद
 त्तः फोगादौ खितिदासविदरियति
 धियास्त्रीयवाङ्मनुजुलः ॥ ४ ॥

सर्वशपर्यनम्

श्रीवाप्यो योचि धामा सकल जन
 तती रावक्षिति प्रसिद्धो धेनेदचिच
 कूटं विदित सुनयतोभूपमानास्य
 सीयात् ॥ नीतंतदशभूपागव्यत
 वरतमेव कमेरावधोयाक्ते सर्वेभाम्य

सर्वशपर्यनम्

यन्तोवहुवल्लिगुणिनो राष्ट्रकार्येसु
 दृष्टाः ॥ ५ ॥

श्री विष्णुमोय शतके युगचन्द्रवर्षे
 श्री राक्षपो नरपति पद्भुभाम्य
 शाली ॥ विगादि रायल पदादि
 धृताष्टिरापातत् संज्ञया नृपतयः
 प्रथिता भवन्ति ॥ ६ ॥

सिपांदि वझे जयसिद्ध भूपः श्रीव
 ध्मबोसाधजयो नृपेशः ॥ नास्वा
 ऽरि इग्तोर नृपा यभूताम् श्रीचेच
 सिंसोऽवनिपोवभूव ॥ ७ ॥

श्रीलक्षसिंहा वधुवीर धोषायीर
 प्रतापोसककारिणता ॥ पद्यानुयो
 मोक्षज वधोरधमा धमार्यकानादि
 ककर्मकर्ता ॥ ८ ॥

शून्या ऽहा ऽध्वीन्दु वर्षे सपिब
 वनपितः कुभकवीं भिपित्तो
 राष्ट्रे श्रीमोखलोये नयनद रचना
 दृष्ट वीर प्रतापी ॥ धेनलोयेन ना
 खा भरतम नगरः कुभलो मेकदु
 र्गः दिवेधिन् स्यापितो सौतद
 वनिप यशः कोतयन् भाति
 साम्बः ॥ ९ ॥

पञ्चहोष्विन्दु वर्षे उदय पतिनृपो
 राष्ट्रसिंहासनस्थः सस्योये नैव
 दुष्टा वरय पदपतो भूखनिष्ठः
 धितोय ॥ शून्य श्रीध्विन्दुवर्षेसक
 खजनमती रायमद्योवभूव संघाम
 स्तस्यपुवीरसकतुशरचेराज्यसिंहा

खड्गशवर्षणम्

सनस्य : ॥ १० ॥

पाषाण्डे खिन्दुवर्षे निखल जस
 हितो रत्रसिंघो धभूव गन्दाष्टे।
 खिन्दुवर्षे सुनयन रुचिरो विनाम
 सस्यभाता, ५ षाष्टे खिन्दौष्टि
 हत्वा, समय नरपतिंवाणवीरः
 कुदासी वेदाष्टे खिन्दुवर्षे उदय
 नरपति खानिराकृत्यभूपः ॥ ११ ॥
 पद् चन्द्र त्विन्दु वर्षे बृहदुदय
 मझा सागरस्यास्यपुर्याः प्रारम्भवे
 मशीमः यमु धगतनुत सचवर्षी
 पकार ॥-वेदद्वन्द्वे वर्षे उदय-
 नरपतिंविचवृष्टे-उपेत्य चेन्द्रप्रस्थे
 शशाङ्गेः शवायर यवनः संजिगा
 यातियुक्ते नागद्वन्द्वे वर्षेनयतपन
 समः, श्रीप्रतापादिसिंहः ॥ १२ ॥
 चीप्वह्नेन्दौमितेष्टे चमरनरपती
 राज्यसिंहासनस्यः शास्त्राद्युक्ते न्दु,
 वर्षेनय तरणि समः वर्षसिंघो
 रितस्त्री ॥ वेदाष्टेखिन्दु वर्षेनय
 निपुणवगति रभूपोष्टु, दारोणन्दा
 खान्द्रीन्दु वर्षे सकल जनसुहृद्
 राक्षसिंहसरेखे ॥ १३ ॥
 सुमेदपाटे रचित मरोवरमृगराज
 सामुद्रिखनासगच्छितम् ॥ सुराज
 मिरेन कृताप्यं यमंथा मुरन्य
 क्षीभवने सुजोभितस्य १ १४ ।
 सप्तद्वीन्दु, वर्षे शुभगुणनिरतः
 श्रीकयाज्यादिसिंघो येन गीयेन

खड्गशवर्षणम्

नात्वा बहुवय निखये, निर्मित
 दिव्यखातम् ॥ षट् पंचाद्वीन्दु
 वर्षे क्षपर नरपतिः राव्यद्वे
 द्वितीयः सप्तद्वीन्दु वर्षे सकल
 सुखदसंयामसिंघोन्यभूपः ॥ १५ ॥
 शून्या ऽद्या ऽद्वीन्दु वर्षे क्षपरनृप
 क्षयसिंहभूपन्तु तस्यौ सप्तभाष्टे
 न्दु वर्षे सुगुणपरनृपः श्रीप्रतापा
 दिसिंहः ॥ १६ ॥
 शून्ये नष्टे न्दु वर्षे क्षपरनरपती
 राक्षसिंघो नृपाली नागेनष्टे न्दु,
 वर्षे कुलन कुपयहन्तारिसिंघोवदा
 न्यः ॥ १७ ॥
 गन्देष्टे न्दु वर्षे ऽपरनरपतिश्चक्रोर
 सिंघोनृपाली वेदव्यष्टे न्दु वर्षे पद्
 धलचपलोभीमसिंघोनरेयः ॥ षा-
 षाष्टाष्टे न्दु वर्षे रुचिरवचनगुम्
 श्रीजवानादिसिंहः पंचाकाष्टे न्दु,
 वर्षे सकलजनहितोभूपसर्दारसिंहः
 ॥ १८ ॥
 नन्दाकाष्टे न्दु वर्षे प्रयलमठशिताः
 श्रीखरुपादिसिंघोभृषोदागीयश्री
 सकल जनहितो खोया विख्यात
 कीर्तिः ॥ श्रीधु त्यागी खराष्ट्यं
 गज इय धनत पृथेयन् सर्वसा
 र सर्वैरष्ट्ये प्रयंघंयनिपुणधिया
 प्राकृतोदार गीतः ॥ १८ ॥
 नागेनष्टे न्दु वर्षे गुणियनसुगतः
 शमुतिशोभन् भोगीदानीहृत्पागु

श्री १०८ श्रीसञ्जनसिंह

पंडुविष रसिकी रूप लावन्ध्र
युक्तः । अल्पायुर्भोगभोगानिखि
लजनहितो धर्मशीलः स्वलोका
च्छंभुं भौखलीलां निखिलसुखे
करोति संविधायाश्रयातः ॥ २० ॥

एन्दुव्यहंन्दु वर्षे सकल सुखकरे
सर्वसं पद्मिधाने श्रीमच्छ्रीसञ्जनेश
सुजनसचिर्वयुक्त्वाभ्यसि हासन
स्यः । सर्वकार्ये विज्ञाननुनयगुण
धियां स्वल्पकालेन पूर्वं पद्याया
यामुयोभ्यानखिलजनहितानुस्थां
पयनुरोचतेयम् ॥ २१ ॥

स्त्रीयान् राक्ष्याथं दधान् संचिदनय
सुधान् शत्रुसवीक्ष्य सर्वान् रा
क्षीचिन्तानुकूलनिखिल समयकं
प्रमपूर्वानु भापम् ॥ निल्यानन्द
प्रकाशं कविगुणकविताकर्म संक्ता
पूर्ति भावा भावप्रकारं प्रकटयति
गरीयः समेचास्ति मन्वी ॥ २२ ॥

मूपालाश्रितिकेचित्सुखरसरता
प्यार्थभाजसुभाज केचिद्विज्ञानु
पक्षाः स्वपुरजनधनं कपयन्तो यत
त सम्यग् रीत्यासुनीत्या निखल
जनपदपालयन् लालयन् श्रीमान्
श्रीसञ्जनेशो भुवनसुखकरो भाति
लोकेयमेव ॥ २३ ॥

लोकेकार्ये समसा षठिनमतिधिया
साहस्रानुकूल लक्षण्ये राजकीय
सुखमजनपद ध्वं सजाभैकमूपम् ॥

यावदायं कुलकमलमन्वी

तत्कार्ये दधभूपोनयनिपुणजनैश्री
यने भूपसवात् सीयश्रीसञ्जनेशो
निखिलमतिमतां राजते मध्यव-
र्ती ॥ २४ ॥

श्रीमच्छ्रीसञ्जनेशो नवनिधिसिंह
तद्यथासिद्धौ कपर्षुं तस्वधौ मन्नि
यथौ निहिरविधुनिभौ धामिकमां
नुकूलौ ॥ एकश्रीग्रामलाख्यानिखि
ल जनमनो भारती भावदधः
पद्मालोली द्वितीय सकलविभवयुग्
राज्यसर्वाधिकारी २५ - (०११०) -
लोभाग्नेोहादिरतो निखिलजन
हितो (राज्येणामानुरीधी संपद्या
पदासुतेनयपथकुशलो मन्निमुच्छी
दियोम्यः ॥ देवेऽस्मिन्मेदपाटे
रणकरथभटे सर्वशस्याब्जभूसौती
यं श्रीग्रामलाख्यो निपुणकविद्वरो
वर्तते मचिरालः ॥ २६ ॥

धाव्यापकारवेत्ता सचिवकविद्वरः
श्यामलोवीरसिंहः शास्त्रव्यासग
सज्ञोगुणिवरसिकः फीशपुष्पां
भिलापी ॥ कीशशब्दार्थचिन्ताग
थिसतिफलद सनिरीच्यासमाप्तं
वृत्तसदस्यसर्वेन सुधनविषय पृष्टश
न्मीयमिवात् ॥ २७ ॥

प्रविश्यथादृष्टान्

समाष्टाष्टेन्दु वर्षे उदयपुरपुरे श्री
वधानात्प्रभुपे रगार्थोऽन्दिन्द्रतुर्ग्य
सञ्जनेशपदमात्ततिप्रातपोती ॥

सनस्य ॥ १० ॥
 पाषाण्डे ध्विन्दुवर्षे निखल जंघ-
 हितो रवसिंघो धभव गन्दाष्टे
 ध्विन्दुवर्षे सुनयन रुचिरो विज्ञप्त
 सप्तधाता ॥ ११ ॥ ध्विन्दुवर्षे
 एत्वा समय भरपतिनाथवीरः
 कुदासी वेदाहो ध्विन्दुवर्षे उदय
 भरपति धनिराक्तत्वभूपः ॥ १२ ॥
 पट् चन्द्र त्विन्दुवर्षे बहुदुदय
 मया सागरस्यास्यपुर्याः प्रारम्भो
 महीपः शम धनतनुत सप्तपूर्वो
 चकार ॥ १३ ॥ ध्विन्दुवर्षे उदय
 भरपतिपिङ्गुटे उपेत्य चेन्द्रप्रस्थो
 यगाथो प्रकायर यवनः संजिमा
 यातियुषे नागद्युष्टिन्दुवर्षे नथतपन
 समः श्रीप्रतापादिसिंहः ॥ १४ ॥
 धीपक्ष्ण्दीमितीन्दुवर्षे भरपररपती
 राध्यसिंघासनस्यः शास्ताद्युष्टिन्दु
 वर्षे नव तरणि सनः शर्षसिंघो
 दितस्थो ॥ १५ ॥ वेदाष्टिन्दुवर्षे नय
 गियुगवगसिंघभूमोद्युष्टारो नन्दा
 धान्दीन्दुवर्षे सकल जनसुहृद्
 राजसिंघरथे ॥ १६ ॥
 सुसेदपाटे रचितं सरोवरमूहराज
 सामुद्रिकनामगव्दितम् ॥ सुराज
 सिंहेन कृतार्थं कामपा सुरस्य
 पूजे भवनेः सुश्रीभितम् ॥ १७ ॥
 सप्तद्वीन्दुवर्षे शुभसुपरिगतः
 श्रीषकाप्यादिसिंघो येम सीयेन

नाम्ना षडुज्ज्वलं निलये निर्मितं
 दिव्यखातम् ॥ षट् पंचाद्वीन्दु
 वर्षे चापर नरपतिः ॥ राजद्वेषो
 द्वितीयः सप्तद्वीन्दुवर्षे सखल
 सुखदसंयामसिंघो न्वभूपः ॥ १८ ॥
 शून्याऽह्नाऽद्वीन्दुवर्षे चापरनृप
 चगसिंघभूपस्य तस्थीः सप्तद्वीन्दु
 वृषे सुगुणपरनृपः श्रीप्रतापा
 दिसिंहः ॥ १९ ॥
 शून्ये नष्टेन्दुवर्षे चापरनरपती
 राजसिंघो नृपालो नागेनष्टेन्दु
 वर्षे कुवन सुपथहस्तारिसिंघो वेदा
 स्यः ॥ २० ॥
 गन्दध्रष्टेन्दुवर्षे चापरनरपतिश्चो
 सिंघो नृपालो वेदव्यष्टेन्दुवर्षे वहु
 पलचपलोभीमसिंघो नरेशः ॥ धा-
 णाष्टेन्दुवर्षे रुचिरधंधनयुक्
 श्रीजवानादिसिंहः पंचाह्नाष्टेन्दु
 वर्षे सखलजनहितो भूषसदरिसिंहः
 ॥ २१ ॥
 गन्दाह्नाष्टेन्दुवर्षे प्रपलभट्टिशरा
 श्रीखरुपादिसिंघो सुप्रोदागीयवखी
 सकल जनहितो शोफ विख्यात
 कीर्तिः ॥ श्रीध व्यागी खराध्य
 गज हय धनयः पूर्णयन् सर्वसा
 रं सयैराध्य प्रबंधं गयनिपुणधिया
 प्राकृतीदार गीकः ॥ २२ ॥
 नागेनष्टेन्दुवर्षे गुणधनसुखदः
 शंभुसिंघो नृप भोगीदागीकपायु

श्रीशिवविषयकप्रथम

देवादागत्वगौड द्विवकुलतिलकः
 श्रीसुखानन्दनाथः कोशशब्दार्थचि
 ता मणिमतिफलदं छत्रसंख्यवा
 न्तः ॥ २८ ॥
 पञ्चाशद्वर्षाभागाः शतगहनतरा
 शास्त्रग्रन्थस्यूनं तेषामेकैकवर्षं
 स्वरपदरचने दीर्घकाशीव्यतीतः ॥
 शब्दानुख्यातान् विचिन्वन्नतिपि
 दिततरे कोशसंग्रहेऽहृष्टा चेत्य
 विश्रन्निताब्दाः श्रमसुरचनया
 संगताः कोशपूर्ता ॥ २९ ॥
 (केन प्रकारेण कुलकोशस्य भागः-
 यन्मुद्रित मित्यत्रोच्यते)
 श्रीमन्वदिपृच्छतिकोशस्य विस्वा
 रपुर्षेन्द्रामतोयथावत् ॥ वासुदेवमे
 षानुषदेयमेतः शिन्तारतः संयद
 बोधनार्थम् ॥ ३० ॥
 सुखानन्दनाथेन मां प्रत्यलेखिभव
 द्विः सुमुद्राद्ये कोषपण्यः ॥
 मुसंमुद्रणीयश्रुतः प्रीतिभावात्
 दाधोचरं तन्मया संव्यधीश्वि ॥ ३१ ॥
 भवच्छ्रीकृष्णपूर्वपर्व सुकोशस्य पठे
 स्तद्विजानन्दपूर्वलिखामि ॥ मदी
 यादिगतिर्नदित्तस्यदृष्ट्या सहाये
 क्षियच्छित्तोदीर्घभूता ॥ ३२ ॥
 तदारभ्यचिन्ता सुकोशार्थमेप्रामदी
 यदृष्टिव्यापिनीभज्यभावा ॥ कथं
 गण्येऽप्यनं संप्रयाये जगत्यादिधि
 मूर्तिता शिष्यचित्तम् ॥ ३३ ॥

श्रीधासीरामकथनम्

देवात्सुरस्य यमुनानिकुले श्या
 दिपीरस्थितताजगजे ॥ श्रीधासि
 रामस्य सुहृदरक्ष यशोधरस्यास्य
 समागमोऽभूत् ॥ ३४ ॥
 मित्रं प्रसन्ना ननभूत्यस्यैव सानन्द
 मायान्त मसंदग्त्वा ॥ यस्यामि
 दानीं भरतस्यभूमौ दृष्टादितुव्या
 नद्विदानशूराः ॥ ३५ ॥
 श्रीमन्सखेकिं कथितं भवतिः सर्व
 स्थितं स्वल्पमनल्पमस्याम् ॥ कस्या
 पिवाहृत्यमतीव चास्ति न्यूनस्वम
 न्यस्य जगत्प्रभावात् ॥ ३६ ॥
 श्रीमन्सखेकिं कथितं भवतिः शूरा
 नसंतीदमसद्यवायवम् ॥ शौर्येण
 कथिः हनतीदिकथिद्व यदित
 कः कतरोऽहृष्टः ॥ ३७ ॥
 शूरधनाश्चैकसि कार्यद्वेष मत्तो
 यदाप्रापयत्कथिद्वि ॥ श्रीमत्कृ
 पातो धनतः समर्था इतावकीतो
 निजभूलमुखाः ॥ ३८ ॥
 जानामिसन्निभं सुदारभावं त्वासा
 दं प्रोष्यवदामि हृद्यम् ॥ इन्द्रस्यपु
 र्यातवमातुलोक्ति विद्वदरोधो तस
 मस्तविद्यः ॥ ३९ ॥
 तेनैकयोगो रचितोऽहं तोसौ चिंय
 म्मिताद्ये नभदुप्रयासात् ॥ द्रव्य
 व्यधीकीकृ पितार्थकारिन् तन्मु
 द्रयं कारयमीत्तमर्थं ॥ ४० ॥
 श्रीमन्सखेऽस्मिन् सुकथे चिन्तये

प्रियद्रव्येष्वस्ति

द्रव्यं कियत्संमितमत्रयोग्यम् ॥ शु-
 त्वात्तदाविशतिकंसहस्रं देयमवति
 नैततोधिकञ्च ३८ ॥
 एतन्मितद्रव्यं सुदानकार्ये शक्तिर्न
 दीयामभवतः प्रसादात् ॥ प्रातः स-
 मागत्यमद्वीयगृहे द्रव्यं यज्ञोत्पाकुर्व
 मांसनायन् ॥ ४० ॥
 प्रातर्वांसौय रामस्थलमति रसुलं
 प्राप्यदृष्टः कृतपत्रस्तं मांसवीच्यशी
 प्रान्निजननसहितस्यासनादुत्थितश्च
 न् ॥ गाठव्यालिग्यमोदादतिनमन
 तथास्त्रापयनदक्षभागे स्थित्वापेयवृष्ट
 स्तः सगदतिधनदस्तदनंसंशुशाण
 ॥ ४१ ॥ इत्यगृहीत्वास्त्रधनस्यकोशि
 यश्चस्थिताः सन्तिधनस्यपेटाः ॥
 नौत्वाऽवदत्सीकुस्तद्विचिन्तम् धां
 छाद्मिनेतद्गृह्णेनवांश ॥ ४२ ॥
 घासीरामकवनात्पण्डितवशीधर
 स्य इन्द्रपुर्यागमनम् ॥
 इत्यविचारैरिन्द्रकपुर्यां गत्वाभ
 वन्तनययन्यकारम् ॥ याल्तामि
 संकल्पकरस्तद्विज्ञि विज्ञादितपत्र
 सवाप्ययातः ॥ ४३ ॥
 इन्द्रप्रस्येसुरस्येवषुदिनवशतीसुस्य
 मित्रेचत्राय चायान्तादूरदेशाद्विदु
 धवरसुखानन्दनाथानिरीच्य ॥ य
 भ्युत्थानदिदत्त्वानिजननसहितं स्या
 पवज्ञयभागे धन्योस्त्रिस्त्रीय मित्र
 निव भवनगतं दीकयामि प्रस

श्रीसुखानन्दवंशीधरमेतन्नम्

न्नम् ॥ ४४ ॥
 धन्योस्त्रिस्त्रीय कुमलाहसमस्तदे
 ह श्रीमन्तमदाद्ययासहगच्छत्वा
 यम् ॥ कौशस्यमुद्रयविधौकुसुम
 माशु विचपदास्थतिपरतवभासि
 नेयः ॥ ४५ ॥
 सिद्धिः कृतो मगवता खिलविचरु
 पा तस्मात्सुगत्व कृपयागमनार्थमे
 कम् ॥ पत्रं सुप्रेषयततो निजकर्मकृ
 त्वा याथाभ्यर्चयत्तथाभवदप्रियु
 लम् ॥ ४६ ॥
 कृत्वापणो स्वपुरतस्तत्र भागिनीया
 यातोस्त्रिकार्यमभिधावजयादुप्रणी
 यम् ॥ दास्यामिचासदिवसीनिज
 इस्तपत्रंगच्छामितत्रवहुकालसमा
 गमः स्यात् ॥ ४७ ॥ घासीयराम
 सुहृदश्चसुपचहस्तं मावीच्यपत्रनि
 खिलाशयमाभिमन्व ॥ सानन्दतो
 ह्यभिवदन् किमुकार्यं मद्यपत्रं
 सुप्रेषययतश्चबुध प्रयातु ॥ ४८ ॥
 पत्रं विलिख्य ददतीत्य सुहाकगेहे
 ततप्राप्यपण्डितपरस्य समागतोत्र
 सर्वं सुसाधन मयत्वरया यज्ञीत्वा
 कौशस्यकार्यमपचलत् प्रतिवासरत
 त् ॥ ४९ ॥
 दत्ताधना दधिकदानं सुशुच्यभाषि
 पोशस्यकार्यं मरुधचित्तदृष्टंजाते ॥
 पश्चादगौ सशिवुधोपि परदगता
 प्रीयास्तयोः धमभवज्ञगरस्य मध्ये

श्री १०८ श्रीसच्चनेश्वरः कीर्तनम्

॥ ५० ॥

इन्द्रप्रस्थेऽस्ववासी हिलधरजगदानन्द
नाथोमहात्मा तच्छिष्योधीरवृत्तिः ।
सकल बुधजनैस्त्रोविता योग्यवर्ती
कीर्णयन्धानुपूर्वैव हृत्तरनगरेभ्वाभ्य
माथः प्रयासी ॥ ५१ ॥

शक्तिप्रण्डितवरो जगदातिन-
न्दः सारस्वतीं निजगुणप्रथितेन्द्र
प्रस्यः ॥ कीर्णार्हे सुद्रव्यकरिवहु
यत्नकारी द्रव्यव्ययेषु कृतेनूपाज
हृष्टिः ॥ ५२ ॥

याज्ञार्थकारण विचार परप्रधाना
तीक्ष्णप्रतिबुधगुणगौरवपूर्णभावा ।
यत्कार्यमस्ति कठिनं परमंदुरुहं त-
ज्जायते सुगमत, परयाहिदृष्ट्या ॥ ५३ ॥
देशे हि सन्ति बहुबोधनपान्दपाखाः
कीर्णशुपूर्णकरकेह्यतनु विचिन्ता ॥
कस्मापि शक्तिरभवद्रक्षिपूर्णचित्ता
पूर्णे हितस्त्रकृतधीः कविराजमं
थी ॥ ५४ ॥

श्रीयावदार्थकुलपद्मसूर्यभूप, श्री
श्यामलात्मविधरादिनिश्चयचित्ता
म् ॥ कीर्णस्य लोकासु खदस्यसमस्त
वृत्तमात्रां ददाति कुकेशसमाप्ति
यत्नम् ॥ ५५ ॥

श्रीसच्चनेश्वरः गुणशास्त्रपूर्णे
विद्याप्रचाररसिके खिलभूपसूर्ये ॥
श्रीसूर्यवंशस्य कीर्तिविशासमूर्त्तौ
कीर्णस्य पूर्तिरिसंरचिता विधा

श्री १०८ श्रीसच्चनेश्वरः कीर्तनम्

धा ॥ ५६ ॥

श्रीश्यामलेनकविराजवरीष तूर्णैव
श्रीधराहु धवरास्त्रितदेवधर्येति ॥
पंच कियत्वनमित्त बहुसाधनाब्ज
सर्व विचार्य धनतः परिपूरि
तस्य ॥ ५७ ॥

पञ्चस्रवांवनगराहिलकेहरामाहर्षा
दिसीसकमयं खलकातपीरात् ॥
जाला मनीहर सुदास वाराचटैप
मिषीय साशिव कराहृ मूख्य
माहम् ॥ ५८ ॥

श्रीमच्छ्रीसच्चनेश्वरु जनमुखकरो
राज्यसि शासनस्य साबन्मासावि
जातानि खिलसुखकरावासरायान्ति
निलम् ॥ न्यायन्यायप्रसक्ताहचि
रतनुषितमूर्धोच्चकुर्वन्ति विद्वाः
स्थानस्थानविभिन्नखिलजनगत
तचकार्यस्य पूर्तिः ॥ ५९ ॥

यवस्थानं सुरम्य सकल विषयकं
तचसुद्रातिपच देवीदैशीसुपासी
मितदिनरचितेभिरुडभापाचरा-
णि ॥ श्रीमच्छ्रीसच्चनेन्द्रप्रतिनिय
तविधेऽन्यैर्वशा वलिच श्रीमच्छ्री
श्यामलाख्यो विरचयति कविष्णवं
धृत्तान्तगामी ॥ ६० ॥

देशेऽस्मिन्नेदपाटे निखिलनगरव
धस्तुचायाति सर्वे श्रीमच्छ्री सच्चना
प्राऽप्रतिहतविषया श्रीसुखात्रिषु
ताया ॥ तस्यादाब्दे हिनुष्टासकल

श्री १०८ श्रीसञ्जनेशयश कीर्तनम्

जनगणादेशदेशात् प्रयान्तिभाग्या
त्सर्वे मनुष्या नृपपरविहितांवीषि
पासलभते ॥ ६१ ॥

भूपालाभायवन्त. स्वसुखरसपराः
स्तेनगाम्नाद्यकार्पू रस्य स्थानं सम
यात् निवमहिमधिया वर्तयन्तः
श्वदेशे ॥ यत्स्थान जीर्णभूत बहु
समयशशास्त्रेनदृष्टिनंदता तत्सर्वे
सञ्जनेशो विपुलधनधयान्नव्यवस्थ
विधत्ते ॥ ६२ ॥

पङ्क्तिप्रार्ति शृष्टोदयपुरनगरोये-
पदष्ट.पुरायसाध्विन्सर्वभवीष्यांवि
विधनमलतादृश्यतेसर्वभागे ॥ स्व
ष्ठा सर्वाङ्गशुभा पुलिस जनगणे
र्षीच्यतेसर्वकाले श्रीमच्छ्रीसञ्जने
न्द्रप्रनियत नियमात्स निरीच्याति
इष्ट. ॥ ६३ ॥

दत्तानिपदानि प्रतिष्ठायाः

श्रीमेदपाठ प्रभुषाप्रसन्नं ध्यति
भा ॥ पददत्तप्रतिष्ठायाः षड्वि
श्यामलधीमते ॥ ६४ ॥

कविराजपदचैकसम्बुधानद्वितीय
कम् ॥ तृतीयस्पर्शन चादौ चतुर्थे
पादभूषणम् ॥ ६५ ॥

श्रीमादिकचतस्रर्षोटीदानंपपद्य
सम् ॥ भूतनष्टायकरत . पदद
द्यादिमुद्रिका ॥ ६६ ॥

मुद्रिव्याग्य

राधा श्री सञ्जनेन्द्रसा परपाठ

श्री १०८ श्रीसञ्जनेशयश कीर्तनम्

प्रसादतः ॥ कविराज पदद्वारा
श्यामलस्त्रियमुद्रिया ॥ ६० ॥

इत्याद्यन्वा पदव्योपि बहुसम्मान
सूचिकाः । दत्ताः श्रीसञ्जनेन्द्रे
णकविश्यामलधीमते ॥ ६८ ॥

श्रीनरेशस्यहिप्रौतिर्यथाश्यामलधी
मतिः । विप्रवासभूतासत्याहीनत
यान्यचदृश्यते । ६८ ॥

श्रीमच्छ्रीसञ्जनेन्द्रादरनियममशा
तुश्यामलप्ररणातः षोडशः शब्दा
र्षचिन्तामणिसुषनिकरः । व्य श
फः पूर्तिमानात् ॥ यथाव्याडे
न्दुर्वर्षे बहुरसिकतरिकात् नैशुद्ध
पक्षदेवाचार्ये चित्तिर्यासफणसुख
करेसार्द्धवर्षदृष्टेन ६९ ॥

श्रीभूपः सञ्जनेशो निरुत्त जन
हितैराख्यकर्मणीषो । पिदाशा
स्त्रै कदजः सुभटसचिधयुक् सर्व
दाकार्यदशी ॥ स्यादीर्घायुर्निरौ
ग शिवविधिकमया स्नामितुष्टौव
पालो मार्कण्डेयोऽप्य जीषी पर
वरदशिवाराधनादौर्षवीषी । ७० ॥

श्रीमच्छ्री सञ्जनीयबहुलवातया
वीरताष्मीषुवाषो जिद्दार्था दध
वाषीस्फुरतुद्रिननिशनरानकारय
शो ॥ राश्वश्रीद्रव्ययुता सकलवि
भनकीजाश्रमेष्टेप्रपूर्वाचित्तधान्ये धं
नीधैर्निपिलजननय पूर्व विसवि
धेष्टि । ७१ ॥

श्लोशब्दार्थचिन्तामणौ तृतीयोभागः

श्रुत्वादि गौड़कुलोत्पन्ना जीववाण प्रधाना पनाम तुलाराम मिश्रात्मज
श्रीधनपति मिश्रापरनाम्ना श्रीसद्गुरु कुलावधूत श्रीपरमहंस परिब्राह्म
दाचार्य श्री महारिहरानन्द नाथ भारती शिष्येण ब्राह्म्यावधूत श्री
सुखानन्दनाथा परनामधेयेन विरचिते शब्दार्थचिन्तामणौ पवर्गः
तृतीयोभागः समाप्तिद्वयतः

श्रीसुखानन्दनाथ तच्छिष्य श्री जगदीशमिश्रा परनाम ब्राह्म्यावधूत
श्री जगदानन्दनाथ प्रीतिकामैः, श्रीमन्महा राजाधिराज रविकुलाव
तंस मधीमहेन्द्र यावदार्थकुलकमल दिवाकरैः मेदपाटदेशाधीशैः अखिल
भूपाल मौलिमणिभिः श्री १०८ श्रीयुक्त सप्पन्नसिंहैः संख्यायिते
उदयपुरस्थ सप्पन्न यन्त्रालये मुख्यमन्त्रि कविराजिराज श्रीश्यामसदास
प्रेरणया परिहृतपालपेयि यधीधरेण अफिखनाजितदेव शर्मणाचश्रीधरतः
जीवनराम शम्भूनाथ श्यामसुन्दर तुलावराम लक्ष्मोनाथ प्राचिनाथ
खालसिंह प्रभृतिभिर्विद्वैः वर्षाव्रतेश्चदमितः सदांरवेण यथनेन परमानन्द
नाथार्थेन मुद्रितः

एकीनयिंशत्यधिकचत्वारिंशत्तमे १८४० वैक्रमाब्दे राजघा

नुदयपुरे सप्पन्नयन्त्रालये श्रीमेदपाटेश्वर

श्रीधनव्यान् याजपेयिर्वधीधरस्य

प्रथमोमुद्रितः

॥ नमः शोभुरचनमः देवद्वीकृता अनेकेषां कष्टं त्वाहु विविञ्जमात् । मनसास्त्रि
रूपत्वात्त्यादिशशुद्धिसम्भवः १ अतोमुद्वीकृतव्यन्दे ह्यपिपरिहृतशोधिते । अ
शुद्धोद्घाटकस्यास्यप्रसूयायश्रकंनतम् २ तदेतस्मिन्निद्रितस्य शब्दार्थचिन्ताम
णिकोम शुद्धाशुद्धसूचनापत्रलेखः । तत्राशुद्धिर्दोषा । शब्दाशुद्धिः १ श
ब्दव्याख्यानाशुद्धिश्च २ इति ३ सीमायत्रपञ्चधा । यथा । मात्राशुद्धिः
१ वर्णाशुद्धिः २ न्यूनाक्षरा ३ अधिकाक्षरा ४ वर्णविपर्यया ५ चैतिमे-
दात् । अत्रशब्दाशुद्धीसर्वप्रपूर्वस्मिन्नेवचिह्नमंतत् ० । व्याख्यानाशुद्धौतुपू
र्वत्रचिह्नमिति—ज्ञेयम् ॥ ततोमात्रावर्णाशुद्ध्योस्तु । अशुद्धिलेखपङ्क्त्या
विक्रमेवाशुद्धमघरंलिख्यते । अथे । शुद्धिलेखेतुसमन्ताः शब्दालिख्यन्ते ।
तत्र । मात्रायांशुद्ध्याक्षरस्योपरिलक्षणमेवं—क्रियते वर्णैतुशुद्ध्याक्षरस्याधः
शून्यम् ॥ न्यूनाधिकाक्षराशुद्ध्योस्तु ॥ अशुद्धीपूर्वपर पाश्र्ववर्णोवाशुत्पू
र्वपरमुत्तरेखादिस्यात्तस्यतस्यलेखः । ततमध्ये लक्ष्मचेति—पतितरेखायाः
। शुद्धिलेखेतुन्यूनवर्णाधिकात्रिह्नसिन्यमधः—पतितरेखायाः । अधिकवर्णा
शुद्धौतुपूर्वपरवर्णमध्यलिखिताधिकवर्णस्योर्द्वैमेवम् ५ अशुद्धिलेखेचिह्नं
कृतम् । शुद्धिलेखेतुवर्णस्यैवलेखः ॥ अथिच । न्यूनाधिकाक्षराशुद्धौतु
पूर्ववदशुद्धिलेखपूर्वपरलेखमध्ये—एतद्रेखा लेखः । शुद्धिलेखेतुलिखित
न्यूनाक्षराणामधीदेशे देव देवदत्त अनिन प्रकारेण वर्णसमानावापतीदीर्घा

रेखाकृष्यते । अनियवर्णाधिक्ये तु । अशुद्धिलेखपश्चाधिकाक्षरायांलेखः ।
नीचैस्तावतीदीर्घरिञ्चाप । शुद्धौतुशून्यादि । वर्णव्यव्यासाशुद्धौतु । अशु
द्धिलेखेवर्णोपरिरेखाकादयोः लेपः २ १ । शुद्धिलेखेतुवर्णवर्णमिवेति
दर्शनोयम् ॥ अथे पुष्पाद् प्रथम द्वितीयस्यग्नपङ्क्त्याङ्गांक्रमेणलेखः ।
तत्र शून्यलेखे प्र० दि० इतिपूर्ववर्णशैलेखेयावत्प्रथममधोः । शून्यमेव
लिख्यतेतथायावद्वितीयम् ॥ अतोविज्ञेयप्रकाराशुद्धौतु तत्रतत्रविज्ञेयो
लेखः कृतादर्शनोयः ॥ यदिसद्विरेकवारं पुष्पाकवतिः क्रियेतशुद्धमिदम् ।
दर्शं दर्शं शुद्धा शुद्धा दर्शं भवेत्तदिति सुकृतम् ॥ १ ॥

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	सभा :	पङ्क्तिः
शु.	पेपय्युपस्करं	११	•	१०
- मी०	बलिभीर्तो	११	•	१६
- त्व	उप्रादी ।	११	•	२४
- क्त	सहत्तिर्त्तं	१२	प्र०	१२
- ष्य-वि	प्यभाषितु०	१२	वि०	२
- गु	गड	१२	•	२३
- धा	दाशीसा	१३	वि०	६
- पच	पञ्चविंशति	१३	•	११
- द्र	द्रावणं	१४	•	१०
- भा	प्रभवाना	१४	•	२६
- न्य	सुगन्धिद्रव्ये	१५	•	१८
• पुं०	पञ्चस्रोतः न०	१५	•	२६
- इ- ।	रहस्ये	१६	प्र०	१६
- ।- कौमारं	<u>कौमारादिपञ्चसु</u> ॥ कौमारं	१८	वि०	८
- धी	अशास्त्रो	१८	•	२६
- च	पञ्चीकरणम्	१८	प्र०	१
- सं	सुस्फुटद्रति०	१८	•	२१
- वा	वाग्	१८	•	२०
- विं	• पञ्चराशेटः	१८	वि०	२४
- स्त्री	पञ्चीकरः	१८	•	२४
- चा	पियामद्वमे	२०	प्र०	२६

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	सन्धाः	पङ्क्तिः
- पुं० सु	पुं० न० सुचिलक	२०	०	२८
- व	चित्र०	२०	०	२९
- व	कचिदपवाद	२०	दि०	६
- वा	चितेरा	२०	०	११
- क	वलीके ।	२१	प्र०	२९
- पुं० अं	यस्तु गृहे ॥ पठवासः पुं० अंशुका०	२१	दि०	४
- प्र	चकेडा	२२	द०	२२
- शी	पट्टाहो	२३	०	१७
- व्यं	पुण्यद्रव्ये	२५	प्र०	५
- य	पणाय्यते	२५	०	६
- पंछा	पण्डते	२५	०	२४
- त्म - चा	निष्पयात्मकज्ञानि	२५	दि०	६
- व्य - नि	सम्यग्दर्शिनि	२५	०	१५
- स्य - द	व्यसनिनो	२५	०	१७
- कौ	कटकोसि	२७	प्र०	७
- मा - र	समाचरन्	२७	०	१७
- पुं० न०	पचमून०	२९	दि०	१०
- ले - वाः	लिम्बकः	३०	०	२१
- ध	० मचघना । सी०	३४	प्र०	२४
- दि	खर्षकारादीनाम्	३४	दि०	९
- यं	शाब्दायां	३४	०	१२

अशुद्धिलिख :	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्क :	स्तम्भ :	पङ्क्ति :
- याम्	कर्तव्याम्	३४	•	१६
- व	तुलाधटे	३५	प्र०	६
ह-	हारौ	३६	दि०	२१
- स - च्च	असृत्तच्च	३७	प्र०	१८
• १ - वस्तु	। सत्त्वे ।	३८	दि०	१०
- १ - कथं •	<u>उभयमित्याह</u>	३८	•	१२
- ता	उभयया	३८	•	१२
- शं	विमशं :	४०	•	२
- ४-प्रतिष्ठा	तन्त्राधिकारणाम्युपगमसंस्थितिः सिद्ध धान्तः ६	४०	•	५
- प्रभे	प्रभेदे	४१	दि०	२०
- का	पिकोहपक्षिणि	४२	•	२४
- त - रं	घातकरं	४४	प्र०	१२
- रे०	भाग्याम्	४४	•	२२
- र	चारिण्याम्	४४	•	२४
- तां	हृत्तार्हन्मातरि	४४	•	२६
- पद्म	पद्म	४४	दि०	१५
- सु - ष्य	सुरष्यं षे	४६	प्र०	८
- घैः	युधैः	४६	•	१५
- दे-वि	तदेवविष्टम्भि	४६	दि०	१४
- तित	पि.त्तकथापठ :	४६	•	१८
- दि	होपि ॥	४८	•	६
- ग	पराधीनि ॥	५०	•	७

अशुद्धिलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाङ्कः	संख्या :	पङ्क्तिः
- पुं०	परन्तपः वि०	५१	प्र०	३
- ष	नारायणं ॥	५२	द्वि०	५
- चा	सौचान्तिकादिमते	५३	प्र०	१०
- ष	कारणम् ।	५३	•	२४
- ष	बायीजनं	५३	द्वि०	४
- नाश	नाशात्	५३	•	११
- शि-नि	षदिनाशित्वनिरति-	५४	•	१६
- रो - त्क	मुत्तरोत्तरेत्कर्म०	५४	•	२०
• पुं०	परमायुः न०	५४	•	२८
- विं	चतुर्विंशति-	५५	प्र०	५
• पुं०	परमाशक्तिः स्त्री०	५५	द्वि०	४
- न	दीयानास्कन्दिते ।	५५	द्वि०	१७
- र - खा	परमसासावीश्वरस्य	५५	•	१७
- ति-छा	शिष्टति । छा० ।	५५	•	२६
- उपग	उपधादिभ्योवत्	५७	प्र०	२७
- भ्यो	रानिशुभ्यांङिञ्जित्तुः	५७	द्वि०	२
- तां । य-ती	प्रथमे ताद्युगादावदतीर्थः ॥ अशुद्धिद्वयम्	५७	•	११
- य	प्रिमदनिमं हातपाः ।	५७	•	१४
- नागिछात्	••••	५७	•	१८
- द-स्य	पदम्यस्य	५८	प्र०	२५
- त	भोजनम्	५८	•	३
६ १ ६	••••	६०	•	६
- पराश्रयगम्	••••	६०	•	६

अशुद्धिलिख.	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्क	संज्ञा :	पङ्क्ति:
- लि	पराङ्मू ॥	६०	०	११
• शङ्को	• पराङ्कोनम् । न०	६०	०	१५
- ली	लीयन्तोपिचतेत्यता :	६०	दि०	६
- च - म्	• परान्तकालः । पुं०	६०	०	१६
- तित्प	प्रतिपक्षर्थे०	६२	प्र०	२२
- सससी	ससीग्निमान्	६२	०	२४
- दं	परं हेरथ्	६२	दि०	२०
- प	अत्ररश्चपरापरम्	६२	०	१६
• हण ;	• पराहणः पुं०	६३	दि०	२०
- हेण	अपराहणे ॥	६३	०	२०
- त	दोषताभिधानात्	६४	प्र०	१६
- छा	रथाप्येवनिष्ठत्वेन	६४	०	२१
- य	परिकीर्तते	६४	प्र०	२४
- छा	अनूढप्येष्टे०	६४	०	२८
- छा	दानिष्ठ०	६४	०	२८
- मां	परिक्रमाभाषाशुक्तिः	६४	दि०	१८
- छि	वेष्टिते	६५	प्र०	७
- छ	रूपवेष्टने	६५	०	७
- मां	पुस्तं०	६५	०	२५
- ह	विरष्टे	६५	०	२६
- म्	शान्ताऽनिष्टि०	६५	दि०	२

अशुद्धिलिख :	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्क	स्वरः	पङ्क्तिः
- धा	फलं यथा	६५	•	१०
- वा	• परिघातनः । पुं०	६५	द्वि०	२३
- तीत	परिचरतीति	६६	•	१
- व्यं	शान्त्यः	६०	प्र०	२३
- धिः	साधुः	६०	द्वि०	२
- ना - प्रा	गुणान्तरप्रादुर्भावो	६०	•	२५
- स्य	रूपस्य •	६८	प्र०	८
- धो - ते	धीयते	७०	•	१३
- प्र	वर्षप्रधान्ये ।	७१	द्वि०	२०
- र्त्ति	वदुर्त्ति ॥	७२	•	१९
- र्त्तं	दीर्घं	७३	प्र०	८
- ध्य	महद्दुःखमिति	७३	•	८
- व	परिमाणकमुच्यते	७३	•	१५
टु	दुःखम्	७४	द्वि०	२६
• व	उद्विग्विद्विग्वी	७५	द्वि०	१
- न्वप्	नृपः पश्येत्	७५	•	६
त्त	अयति	७५	•	१५
- ट	अन्तर्द्वेषे	७६	प्र०	७
- न - फ	वस्तुपशिनशुभफलमाह ।	७६	•	२०
- र्त्ता - वा	घराणान्तर्वाणामावापृषक्	७७	•	१३
- र्त्त	वाधिषष्	७७	•	२१

अशुद्धिलिख :	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्क :	संभः	पङ्क्तिः
- द्वि	द्विष्टियुद्धं	७०	द्वि०	५
- स्ना	विनाशः स्नात्	७७	०	१२
- ठ - लि	गाठमालिङ्गिती	८०	०	७
० द्वि :	० परिष्वङ्गः	८०	०	८
- ष - क	अषचकथनं०	८१	प्र०	६
- ख - दी	अस्मिं सदोषत्रयेदोषद्वयं	८१	द्वि०	१८
- ष	सएषपीयानिख्यातः	८३	प्र०	१३
- टु	डु. वप्	८४	०	३
० रि	० परोक्षारः । पुं०	८४	०	५
- क - शे	उपकरुषी	८४	०	६
- प	पाचिष्ठादीर्घः	८४	०	२३
- ष	पाङ्क्तकाटुः ॥	८४	०	२८
- भा	वदन्ति	८४	द्वि०	१६
- थ - ष	त्राङ्गाणे तिच	८४	०	१८
- प	ई पात्	८४	०	२०
- लू	भूतान्तरे	८५	प्र०	१४
० ल्य	० पर्जन्यादर्थः । पुं०	८६	द्वि०	५
- - पर्थ	० पूषति । पूषप्रीणनेप० अन् ॥ शुद्धः । पर्थ घति ।	८६	द्वि०	१०
- ष - प	० किमसमुद् ईति	८७	प्र०	२८
ष्य	रूपशिल्पशर्पे०	८७	द्वि०	७
- त	पितपापडा० भाषाशुद्धिः	८७	०	८
- - - ॥	० घन् ॥	८८	प्र०	२०

पशुद्वितीयः	शुद्धिद्वितीयः	पृष्ठाङ्कः	सप्तमः	पङ्क्तिः
- १ - प्र	प्रयत्नेनमपुनः संज्ञायांमितीचः यदा ।	१००	प्र०	१
- बी । बी०	पवति	१००	•	३
२१	अग्निं त्रिदिव्यद्रधीषी ॥	१००	•	५
- मद्र	दमनकी ।	१०१	•	२६
- यो	कुर्वन्मगसा०	१०१	दि०	२१
- व - शु	सएवपशुभावेन	१०१	•	२७
- ख - प	पञ्चसुपर्बसु	१०५	•	२
- शु	पांशुलातिवा	१०६	•	६
- वि	समुद्धितस्य	१०६	•	१३
मा - म	ऽविभक्तानां विभक्तानामपि	१०८	प्र०	१६
- क्त	मुक्ते	१०८	दि०	८
- कुं	पातिर्वल्लिङ्गुत्तैव्यमुन् ।	१०८	•	२८
- पा०	पेक्षात्मिकायाम्	१०८	प्र	१
- वा - ख	परिमाणमस्य	१०८	दि०	१०
- ल्य - व	पाठल्याचदयषी ।	११०	•	२८
- न - क्त	शेनप्रिल्लमेप	१११	प्र०	२
- दा - ना	पदायाना०	११२	•	२
- म	सर्वानोक्तानां	११२	दि०	२५
- ल्य - य	आयमल्ययश्च लुक्च ॥	११३	प्र०	१८
- य	पणः	११३	दि०	१६
- सप्तम	सप्तम्यतद्धति०	११४	•	२४
- घा	विहृद्व्याप०	११४	प्र०	२८
- भू	पाण्डुभूमि०	११५		

अशुद्धिः	शुद्धिः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- क २१	कश्चिदक	११५	०	२८
- मद्	दमनवाचने ॥	११५	दि०	२५
अपपागडाशब्दे पाण्डुराभिप्रयत्नात्पाण्डुनामित्यादिपूर्वसिन्धुपाण्डुकशब्दे				
यत्तु खित्ततद्व्योधनीयम्				
		११६	प्र०	११
- टी । धि	आशये । यश्चसतः ॥	११०	दि०	५
- र	पातेडति :	११०	•	८
- क	कुठेरथे ।	११०	•	१६
- भू०	उपभूषणे	११८	•	१०
- रि :	पावसाधरः ॥	११६	प्र०	११
- चि	बंशखाविच्छेददौ	११६	दि०	२
- ष - प०	• इतिकर्मविधञ्जयते	११६	•	१२
- त	पादघमे ॥	१२०	•	१०
- पा । पा	पदाती ॥ पदातिरेव ।	१२१	प्र०	२०
य	अमानुषवृत्तध०	१२१	दि०	८
• पा	पदाती	१२१	•	१५
• कीनन	कूर्धनक्राद्य०	१२१	•	२१
• २१	उरानधि	१२२	प्र०	३
• छिन्न	पयतीचश।	१२२	•	८
• ५	जेनेद्यमुदरेऽरिः ।	१२२	•	१४
• तेमिन	एकीक०	१२४	•	७
• २	परपञ्च पु	१२६	•	५
• ३	अन्वये ॥	१२७	प्र०	२८

अशुद्धिलिख :	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्क	प्रश्न	पङ्क्ति :
- फ	पुलम्	१२८	•	२०
- ॥ - म	१ पायतिदेहेऽस्माद्वा । पारक्षणे । विधितिदेहेवामनिगूढम् •	१२८	दि०	८
- धी	रोगस्य	१३०	•	१८
- छं	चङ्गेनकुम्भं •	१३०	•	२०
- पा	शैः गवाही	१३१	प्र०	१४
- रा	फलान्वितैः ।	१३१	•	२२
- ल्य	दोलायस्त्रे	१३१	दि०	१४
- धि	सर्वमलैर्विमुच्यते ।	१३२	प्र०	४
- कः	कृञ्जिहेत्वितिट् :	१३५	•	१
- न्	ठञ्	१३५	•	२६
- न्यं	परिपत्यं	१३०	•	२४
- भे	श्रीधमेदः	१३०	दि०	१०
- ग	गजहृदः गौभायाशुचिः	१३८	प्र०	२८
- षी	प्रज्ञाष्टाभरणे	१३८	दि०	१०
• ष्ट	• पार्वटः पुं •	१३६	प्र०	१६
- न	विधानात्	१४०	•	२
- ती	पृष्ठवर्ती	१४१	दि०	१०
- दा - । पा •	पाळ्यतेवास्यजानयावा पाळ •	१४२	•	१५
- खे •	शूलाखे •	१४४	प्र०	२१
- गडा	कडाः	१४६	•	१०
- तु	रूचि ।	१४७	•	२८
- थ	त्रपथि	१४७	दि०	१०

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- १- चन्व् •	। <u>टीक्ष्णगतौ चन्व्</u> •	१४०	•	१८
• छ	• <u>पिटङ्गाशः</u> पुं •	१४८	•	५
• या •	• <u>पिटङ्गेका</u> । स्त्री •	१४८	•	६
- षविशे	शुद्धपत्रे •	१४८	•	२६
- वी	दृश्यन्ते	१५०	•	२३
- ॥ - ॥	। <u>स्वार्थकः</u> ।	१५०	•	२८
- डी	भक्तपिंडी •	१५१	प्र०	२३
• रक्तः	• <u>पिंडीतगरः</u> पुं •	१५१	•	२८
- हः - ॥	पितामहः <u>पितृपिता</u> ।	१५१	द्वि०	२६
२१ - त्प	पितामहपत्न्याम्	१५२	प्र०	२
- ॥ - सच •	॥ <u>मन्वदेसच</u> •	१५२	•	५
- च्य	समेत्यासु •	१५२	•	१३
- च	मन्वदमिति	१५२	•	१६
५ - कादिचि	नेष्टकाचिते	१५२	द्वि०	१२
- ती - पि	चित्तदिवमितं सपथित्	१५२	•	१२
- ठ	टक्	१५४	प्र०	२३
- ज	पिनाकियोमोषिज्ञेयो	१५५	•	१३
- घ	च्छेदितोऽप्रवृत्तः	१५५	द्वि०	२२
- लि	यालवेधञ्च •	१५६	प्र०	८
- षी	मुडोच	१५६	द्वि०	२
- ष	मुद्रमसूरादिपिष्टे ।	१५८	प्र०	१८
- थ	कृतगन्धद्रव्यवर्ण	१५८	•	२४

अशुद्धलिखः	शुद्धलिखः	पृष्ठाङ्कः	संज्ञा :	पङ्क्ति :
- नी	वासिनी	१६०	•	१
- थो । डि	भैरवैर्द्धियते	१६१	प्र०	२६
• ष	• पीठकेलिः । पुं०	१६१	द्वि०	११
- म	वन्दामहे	१६१	•	२१
- खडो	पिण्डोत्तफ०	१६३	•	१
• - । था	• पोतपुष्या । स्त्री० षाट्क्याम् ।	१६३	•	५
- पुष्याम्	षपुष्याम्	१६३	द्वि०	१०
- ष	लक्ष्मणोक्तन्दे ३	१६८	•	२
- भू	कीर्णमूपा ।	१६८	•	२५
- ल्य	यात्कल्य	१६९	•	१२
- व्या	वाङ्मुलिमापकम्	१६९	•	१५
२१				
- मद्	दमनकवृद्धे	१७०	•	२८
• प	• पुण्डलनः । पुं०]	१७२	प्र०	१८
- सु :	सुलिनतिष्ठति ।	१७४	द्वि०	१०
- भ्या	अध्यायः	१७६	प्र०	१०
- ग्नी	शैग्नी	१७६	द्वि०	७
- ना	धनधान्यञ्च	१७६	•	२५
• वे	• पुर्वेयणा । स्त्री०	१७८	•	८
• भं	• पुनर्द्वः । पुं०	१८०	प्र०	२
१				
- नर्नशा - जा	पुनर्द्वारजाति ॥	१८०	•	२८
- क्त	परिगुन्ते ।	१८३	•	१८
- स्या	पूर्वलोपा	१८३	•	२७

अशुद्धिखः	शुद्धिखः	पृष्ठाङ्कः	सन्नाः	पङ्क्तिः
- ल्य	•पुराकल्पः । पुं०	१८३	द्वि०	१२
२ १ - श्यदि	उपदिश्यन्ते ।	१८३	•	२१
- स	संपूर्णः	१८५	प्र०	६
- च	पद्म०	१८५	प्र०	१७
- सा	•पुरुदंष्ट्रा । पुं०	१८५	द्वि०	६
- त्सु	चापत्सु, मूढो०	१८५	•	२२
- पु	परलोकां	१८६	प्र०	२३
- स	साश्रोथान०	१८६	द्वि०	८
- ना	दृश्यन्ते	१८७	प्र०	१३
- य - झ :	•पुरुपद्मः । वि०	१८७	•	२६
• ष	चतुर्गणं	१८७	द्वि०	२५
- च	अनाच	१८८	प्र०	५
- भा	•पुनर्वीक्षमः । पुं०	१८८	•	१३
- शै	वेदेष	१८८	•	२३
- त्ति - भा	इतिदेवीभाग०	१८८	द्वि०	११
- या	पुङ्खवा०	१८८	•	१७
- मे	पयसि	१८८	•	१८
- प	पुरोधसि ३	१८८	प्र०	२२
- य	मनोवृत्ति०	१८८	द्वि०	१५
- मे	हामिर्भूदि ।	१८८	•	२४
- गो	मुष्करेणोपमिते	१८९	द्वि०	३
- य : पं०	• मुष्करेणोपमिती०	१८९	प्र०	१

अशुद्धिः	शुद्धिः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
पुष्पघातफुं	यावत्तिसम्भवेऽस्यार्थशब्दस्यचोपलब्ध द्वितीयशब्दस्यार्थस्योभातः शबश दम् । यथा वंशे । स्वक्सारि ॥ पुष्प घातफुं । यामदेवपुष्पघातरः ॥ पुं	१८३	०	१६
- ल्य	पुष्पधनुरस्य	१८३	प्र०	२०
- य	लघुघ	१८४	०	८
- र	रुल्लः	१८४	०	१०
- ने . .	धधनेन .	१८४	प्र०	२१
- पु - द्वि	पुष्पविशिष्टे ॥	१८४	०	२८
- ष	पुष्पर .	१८४	द्वि०	६
- ता	पिशुइरी .	१८४	०	२०
- ष	निष्कलायाम्	१८४	०	२०
- या . र	धमणार्थे रधि	१८५	०	१८
- धिपत् - री	द्वैववित्पुरीधीभ्याम् ।	१८५	०	२०
- र्मा	कर्मणि ॥	१८६	प्र०	५
- त	सुमनीइरी :	१८६	०	२०
- न्द्रे	इन्द्रे ।	१८६	द्वि०	६
- ध्र	शास्त्रं	१८७	प्र०	२६
- ने	रोहिण्यस्य	१८८	०	११
- ष	कण् .	१८८	०	२२
- ॥ -	१ दुर्गभवायी ॥	२००	०	६
- सी	गभ्येण्	२००	०	१५
- चा	असहायधी	२००	०	२८

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	संख्याः	पङ्क्तिः
- न	दक्षिणोत्ता०	२००	द्वि०	२२
- गी	पुरोचाप्यायने	२०१	प्र०	१
- का - दे	कालदेश०	२०१	०	२
- खा	० पूरणः ।। पुं०	२०१	०	४
- खि	खिन्नं	२०१	०	७
- शा	विचार०	२०२	द्वि०	२३
- साधर्माचा २१	पूर्वाचामाषषाढाच ॥	२०५	प्र०	२
- जिष्ट	सखिभ्यष्टजि०	२०५	०	१४
- ट	पृष्ठवर्तिन्याम्	२०५	द्वि०	५
- नः	तन्	२०६	प्र०	१
- ॥ -	॥ चन्त्यामितिदीर्घः	२०६	०	४
- य	विच, पण्याम्	२०६	०	२०
- पृथक्	० पृथक् । थ०	२०६	द्वि०	२१
म० त्वहाम् - क्	महत्यामृत्वक्पत्याम्	२०८	०	५
- रपयु	पयोधरयुता	२०८	०	१४
- स्वा	वृष्टदेलायाम्	२०८	०	२४
- पुं - श	दंगभौरौ ।	२१०	०	११
- ॥ - खे	। तृह्वरोनिशदौर्ध्व्यकुचिरोग विनाशिनौ	२११	०	१६
- ॥ - य	॥ खङ्गापधानि ॥ मामापिगङ्गाम् ॥ अण्ड	२१२	०	१८
- म	० वैतिकम् । पि०	२१३	प्र०	२८
- पा - के	केनिपातके ।	२१५	०	१८
- ट - टु	जामासमाहपितृदृष्टि	२१५	द्वि०	१२

अशुद्धिलिख :	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ :	पङ्क्ति
- व०	प्रविशति :	२२८	द्वि०	१०
- न्य	प्रचख्यते	२२८	.	११
- ये - पु	निर्वासयेत्पुत्रात्	२३०	.	५
- ख्यात	रोगाख्येति ।	२३०	.	१३
- वा	सङ्गमाज् .	२३१	प्र०	१८
- छ	त्वष्टि रि	२३१	द्वि०	२०
- ङी	परमेष्ठी	२३१	.	२८
- घ	दत्तादीर्गा०	२३२	प्र०	७
- घी - धी	रक्षाप्रज्ञाधीरैरुद्दत्ता ।	२३२	द्वि०	२८
- च	मनुष्य । शत्रुगवादिषु	२३३	प्र०	२१
- गि - घ०	अन्द्गानि प्रज्ञानानि च नीभूतानीव ।	२३३	.	२५
- घ	पुत्राये	२३३	द्वि०	२५
- झ	प्रश्रये	२३४	प्र०	६
- छे	प्रेमविशिष्टे ।	२३४	प्र०	१३
- झे	कर्मणि	२३४	.	२५
- ङे	शेदोरप्	२३४	.	२७
- ञ	प्रत्यये	२३५	.	११
- ति	हृदिहारादितिडीप्	२३५	द्वि०	२६
- य - मा	शयपमात्रेण	२३६	.	१६
- । . वा	प्रापूरी । प्रवद्व्यानि नावाहुल०	२३७	प्र०	१२

• यत्रप्रतिकर्म । शब्दस्य सकलशब्दार्थयोर्विष्णुतेरियमशुद्धिः यथा • प्रतिष्ठापः । पुं •
 शरव्ये । शब्दस्य प्रतिकरूपयोः प्रतिकर्तृ ॥ २३७ • २४

अशुद्धिलिख :	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्कः	जान्ता:	पङ्क्तिः
- ज् :	कृञ् :	२३७	दि०	१४
- यि -	घण्टिकायाम् ॥	२३८	•	१५
- ग	गादाधरी ॥	२३८	•	२१
- ल्य	ल्युट्	२३९	प्र०	२२
- क्ते - क्त०	। ल्युक्ते० शयमर्षविशिष्यत्वेनच परिणमत्य, क्ते० क्त०	२३९	दि०	१७
- स	सन्धास :	२४०	प्र०	११
- वि	प्रतिवाद्ये	२४०	दि०	२३
- कर	कृतइतिमनु :	२४१	•	१९
- श्वप्रतिपदे०	विश्वदेवादिभिरनु०	२४१	•	२१
ये ॥ य	विधेयतयावा०	२४१	•	२९
- त - सा	विपरीतसाध्यसा०	२४२	प्र०	३
- ट - मा	घाटस्यमातृण्डविभ्यः ।	२४२	•	२८
- उप्रति	प्रतिउपपद्यते	२४२	दि०	३
- कि	बोधने	२४२	•	२१
- पा - र	पालरघणे	२४२	•	२९
- र	सनोचते ॥	२४३	प्र०	२९
• क	• प्रतिभयाकारः । पुं०	२४३	दि०	१७
- म	प्रगल्भे	२४४	प्र०	६
- दोषसा	प्रतिवादोक्षाभि	२४५	दि०	२३
- घे	विशिष्टे ॥	२४९	प्र०	१४
- पुं०	• प्रतिष्ठति : स्त्री०	२४९	•	१९
- १ - नि	। शपिघायाम् निज्जाति०	२४९	दि०	२८

अशुद्धिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	सम्भः	पङ्क्तिः
- प्रो	प्रतिपत्त्यै •	२५०	प्र०	३
- शा	शेक्तनुराजपितरि ॥	२५०	•	२६
- न - प्रा ५	पमानप्रशोक्तकधूर्वहृत्त्वे नीपमान प्रातिलिख्यति	२५१	•	१३
- कौतवात्	कौतवात्	२५१	•	१०
०।- अवा	•प्रत्यक्पर्षीं । स्त्री •अवामार्गे ॥	२५२	दि०	६
- रे	प्रसरत्येतत्	२५४	•	४
- ख्य	तत्त्वोत्तेखपूर्वकज्ञानम् ।	२५५	•	१०
- स्त्रा	अर्थघाञ्ज्याम् ।	२५६	प्र०	१५
• व	•प्रत्ययस्थानम् । न०	२५६	दि०	१४
• पुं०	•प्रत्यासत्तिः । स्त्री०	२५७	•	१८
- व - दे	ऽऽशयावैयनदेहमानिने	२५८	•	१८
- ख्य ५	प्रवप्रख्याने	२५८	प्र०	१८
- दप्रद ५	तुष्टिदप्रदधिणम्	२५८	दि०	२१
दारर	हविदारणे ।	२६०	•	४
- य ५	दीपवृक्षाद्याः	२६०	•	२५
- धदेव्या	सार्धदेव्यैर्निशामुखे	२६१	•	१६
- भ्र	अत्रात्ताभाः	२६२	प्र०	३
- सा	रयस्यचक्रान्ते •	२६२	•	२६
- दा	राधायां •	२६३	प्र०	१८
- ङ • प	। पतितुमिच्छीपततः •	२६४	•	२०
- टि • वि	पद्माटे ॥ दि०	२६४	दि०	३
• ट	दुष्टे	२६४	•	१४

अशुद्धिलिख :	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्क	स्तम्भ :	पङ्क्ति
- व्ये - मु	चक्षुष्ये सुपुष्येपु०	२६४	०	१०
- वि०	जिकला०	२६४	०	२६
- य - फ	अभिघे यस्यकल्पना०	२६५	प्र	८
- भां०	भार्येयम्	२६६	द्वि०	१४
- छ	धातुछन	२६६	०	१०
- न	विरतिन्	२६६	०	२४
- प	प्रच्युते ।	२६७	प्र०	११
- लिखाना	भालिनाम०	२६७	०	२३
- अ	परमेस्वरै	२६७	द्वि०	२२
- छे	पतव्यनुपलब्धिभेदेनपीटा ॥	२६८	०	२८
- र्पी	सन्निकर्षी०	२७०	प्र०	११
- नंस्वात्त	ज्ञानंत्तद्विज्ञेयकम् ॥	२७०	०	१८
- ट - म्	द्रष्टव्यम्	२७०	०	२८
- । - हा	। यथाशास्त्रिनमुदकम्०	२७१	०	१४
- । - त०	• प्रज्ञायथाधितार्थकः पुं० • तर्कयि०	२७१	द्वि०	१०
- घा	वानरान्तरे	२७२	०	१४
- ष - तु	पनुष्ठान०	२७२	०	१०
- पि - क्तः	कर्मणिस्तोक्तः	२७३	०	१२
- मू	सूक्ष्मम्	२७४	प्र०	१२
- मोदकः	• प्रसीकः पुं०	२७४	०	१०
मा-र	अहिंस, द्विरसौ	२७४	द्वि०	२३
- र	नरीरे	२७५	प्र०	१०

शुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्क.	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- शी - श	स्पर्शःयका र्श्वत्स्पर्शःशका •	२०५	दि०	१२
- स्थ.न्त-	रूपाभ्यामाभ्यन्तराभ्यां •	२०६	प्र०	१३
- य	गंगायाम्	२०६	दि०	४
- ङ	प्रस्थिते	२०६	•	२५
• अत्रप्रयुक्त ।	शब्दाद्येककलशब्दार्थयोर्विस्मृतेरियम शुद्धिःयथाप्रयुक्तार्थः।पुं० प्रतुत्स्मिःप्र कृष्ट'युद्धमर्थोऽयम्॥			
- प्रांश	प्रयोगप्रांशभावविधेय	२०७	प्र०	१५
- यंप्रप्र	पश्यांयंप्रयोग •	२०७	•	२५
- क्षीभाक्कीभा	पश्यांयंप्रयोग •	२०७	•	२६
- वा	सात्त्विकीभावद्वयत्वात्	२०८	•	३
- ल्यं	विद्यमानस्यैव	२०८	•	५
- तु	नित्यः	२०८	•	१५
- न्य	सिद्धेषु,	२०८	दि०	१६
- भा	धान्यावाम्	२०८	प्र०	११
- प्रवती	भर्जितम्	२०८	दि०	३
- ह	प्रसं दे ।	२०९	प्र०	२२
- षी	बाह्यं स्पष्टा :	२०९	दि०	३
- । आङ्गि	पार्ष्णी	२०९	दि०	१८
- राव	। आङ्गिरसगीषका आङ्गिरस •	२०९	प्र०	५
- न	काश्यायन	२०९	•	२४
पृष्ठांनासत्वा	वसुधीनाम्	२०९	प्र०	१८
- छ	ज्यैष्ठ्यांसमेतीयायां •	२०९	प्र०	२४
- वी	ऐन्द्राग्न्याख्ये •	२०९	दि०	१०
	वायोऽर्धं स्थितः	२०८	प्र०	५

अशुद्धिलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- गिन्निरो	नेतिशिरोमणिः ॥	२८४	प्र०	१०
- रो - छ	स्त्रियोवृष्टनावयानविशेषे ।	२८४	•	२३
- प्रा	हिंस्रादानेषु ।	२८४	द्वि०	१
- ज	प्राणापल्लैश्चरन्तीतिवाक्ये न०	२८६	प्र०	२४
- गा	सीनाभूंग० भाषाशुद्धिः	२८७	प्र०	६
- ल	निष्कान्तौ ॥	२८७	द्वि०	६
• १ शम	शुद्धशतने ।	२८७	•	२७
- ॥ प्रस्तावे ॥	•••••	२८६	•	२१
- प्र	अप्रधान्यम्	२८०	प्र०	११
- वि	प्रधानता	२८०	•	११
- ज्ञ - या	प्रसन्नतया०	२८०	•	२५
- कु	कलुषितः	२८०	द्वि०	७
- द्वि	अतिद्वि०	२८०	•	२८
- ख	उत्थाव्यमाने	२८१	प्र०	१४
- म	ध्याप्यमि०	२८२	•	२५
- प्रा	प्रसविष्ट ।	२८३	द्वि०	१२
- प्रा	प्रसविष्ट ।	२८३	•	२३
• अन्तम्	• प्रसूतिद्वम् । न०	२८३	•	२६
- का	वीषाप्र	२८४	•	१०
- का - पी	विद्वेषकादीनां परस्पर०	२८५	प्र०	२४
• १ - क	• प्रहरणशक्तिः । छो०	२८७	प्र०	२७
• १ - या	• प्रहारः । पुं० चाद्यामी ।	२८८	प्र०	२

अशुद्धिलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाङ्कः	साधः	पङ्क्तिः
- फ	षोट०फोट० भाषाशुद्धिः	२६८	•	२
- प्रनिः ॥	इण् ॥ लिञ्	२६८	•	१०
- न	खान्त् ॥	२६८	•	१६
- इ	प्रशदू ल्याम्	२६८	वि०	७
- १ - तु	उदये । तुङ्गे ॥	२६९	•	१
- डि	हिंसायाम् ।	२६९	•	१६
- विंशति	षीङ्गम्	२६९	•	२०
- धी	दीर्घे ०	३००	प्र०	१
- म	संयोगएव	३००	•	२५
• ती	• प्राख्यम् । न०तीज्जातायाम् • ।	३०१	•	२३
- खे	विद्यमानस्त्रैव	३०१	दि०	१
- दीपः	देशः	३०२	•	१५
- कृन्	शब्द ए	३०२	•	२६
- खी - खी	उगितर्षी तिङीप्	३०३	प्र०	८
- प्रा	प्रति०	३०६	प्र०	७
- वर्तते	इन्मध्यं	३०६	•	२६
- दिकांसं	पानादिसर्जा०	३०६	दि०	४
- १ - वलि	॥ वानिले ॥ वले ॥	३०६	•	१०
- न्वे - यु	उच्यन्ते नपुनरेके०	३०६	•	२२
- य	प्राणायामः	३०८	•	२६
२१	भगवदुशी	३०८	प्र०	२६
- दुव	जन्मिनि	३०८	दि०	५

अशुद्धिः	शुद्धिः	पृष्ठाङ्कः	संख्या :	पङ्क्तिः
- त	सन्नि चित्ततथा	३१०	प्र०	१४
- ॥ - अह	चि० चरमु० खि०	३१०	०	२८
- स - म्नि	सम्यग्नि	३११	हि०	२६
- त्वे - र्थे	कृत्वैर्यथे	३१२	प्र०	८
- ग	० श्रवणान्तर्गतै०	३१३	०	१४
- सा	प्रामाण्यरा०	३१३	हि०	५
- हि	यश्चिह्नै	३१५	०	१५
- म	दिशन्दिरे ॥	३१७	प्र०	१७
- प्री	प्रीतसाधतरी	३१८	०	२२
- नि - ष०	रोमभिर्युक्तोस्तद्वच०	३१८	प्र०	२६
- न	प्रतने	३२०	हि०	७
- प - वि	प्रुपत्रादे	३२१	०	१९
- न	संख्येनलणदाने	३२२	०	८
- ति	प्रभासे०	३२३	प्र०	८
- क्त्वा	दिष्टव्यत्वे स्वर्धे	३२३	०	१४
- १ - र्थे	श्रुपञ्चै वेष०	३२४	हि०	१२
- : १ - को	श्रुप : १ पुं क्री शो०	३२४	०	१७
- त	तल्लक्ष्ण०	३२५	०	१
- गूढ	प्रवृत्त	३२८	प्र०	१८
- य	पञ्चकलसि०	३२८	हि०	१
- दि	चन्द्रितम्	३२८	०	५
- ति	प्रति	३२८	०	५

व्युत्पत्तिः	शुद्धिः	पृष्ठाङ्कः	संज्ञा :	पङ्क्तिः
- लं	कृन्नाद्याम्	३२६	०	१८
- । - फणा	फणभारी । मुं० फणाभृतिः ॥	३३०	प्र०	१८
- फि०	फणिसंज्ञकः	३३०	दि०	३
- कृ	फोटादिदूषितम्	३३१	प्र०	१३
- एव	ए०च	३३१	दि०	०
- त्रिधाधा	सन्निव०	३३३	प्र०	२२
- ल - तु	० फल० तु० लम् । न०	३३३	०	२४
- ल	फलवृत्ति०	३३३	दि०	१
- म	द्राघायाम्	३३४	०	१४
- गति - ख	मृशिवृत्तु०	३३४	०	२५
- खनु	खेत्वनन्	३३५	प्र०	१५
- ख - न्यो :	फलान्तरफलान् न्यो :	३३५	०	२०
- मे	फलं दे ॥	३३५	०	२८
- फ	॥ फोण्यती ।	३३५	दि०	१५
- फा	फोण्यती ।	३३५	दि०	१६
- भू	धूम्यटविभूमे ।	३३६	०	१०
- दमनं	फलदन्०	३३७	०	६
रत्ना	फलद्वेषम् ।	३३७	०	१८
- टु	फलद्वेषम् ।	३३७	०	१५
- धा - पा । दा	वध्याद्याकार्यमुप्यागुरश्नार्थधिया ।	३३७	प्र०	४
- ध्या	वध्याम् ।	३३७	०	१०
- व	वध्याम् ।	३३७	०	२०

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- प - त्वा	रूपत्वादासुरसम्पदुत्वादाकत्वाच्च०	३४३	•	२२
- न	चोयमानियम्भः	३४३	दि०	६
- सां - क	पुंसांसुखकाराद्यैश्च	३४३	•	२६
- श	काशे	३४४	प्र०	११
- तं - प्र	तंस्त्रप्रकाशं०	३४४	प्र०	१०
- स	सप्तद्विधम्भुः	३४४	दि०	१६
- स	सर्पद्वर्ष०	३४५	•	१०
- छा । या	चष्टामायाः	३४६	प्र०	२०
- वि०	पारिभाषिक०	३४६	दि०	२६
- सं	समांसा०	३४८	•	१८
- ह	बलात्सन्नद्वयैर्द्व	३४८	प्र०	२३
- स्था	पूर्वपदस्यैश्चः	३४८	दि०	२४
- र	शुद्धःशुद्धे	३५०	प्र	२८
- कां	कुन्दश्चे	३५०	वि०	९०
- लि	बलीमुखेः	३५१	प्र०	१४
- धे	क्रोधेहि	३५१	दि०	१८
- नि०	वाल्मीकिमुनी	३५२	प्र०	८
- पुं०	• अष्टतन्त्रोक्तः । वि०	३५३	दि०	१०
- धावा ।	विधायैश्च ॥	३५४	प्र०	३
- र - य०	॥ विधायैश्च०	३५४	•	१२
- तुक्ताया	चतुष्पायाम्	३५४	दि०	३
- सां०	श्रेष्ठातये	३५६	•	२

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	संख्याः	पङ्क्तिः
- चित्ताका-म	कुचिकायाम्	३५६	०	८
- नं	स्नानपत्रं	३५८	०	६
- इ	नवात्रे	३६१	प्र०	१
२१ - दाय	वालपक्षा०	३६१	०	१८
- शे - ति	करणेचित्तिः	३६१	०	२६
- भि	भिर्व्याम्	३६२	दि०	२
- श	वालार्थेया०	३६२	दि०	७
- स्त्री - के	स्त्रीविशप्रघाटलेक्षि०	३६२	०	११
- धा	वलिशय	३६३	प्र०	१०
- म	थलीयान्नाम् गौ०भाषाशुद्धिः	३६३	दि०	१
- म	कूपिके	३६३	०	६
२१ - मांसा	सोमादंषम् ।	३६३	०	२१
- द	कचायश्चुल्य०	३६४	०	१०
- पुं०	सगणे ॥ ५ ॥	३६५	प्र०	२
- भगते	सुगते ।	३६६	दि०	२५
- छ - झु	निष्ठपृथक्पूर्वदूरुपाख्य-	३६७	प्र०	११
- प्रा	प्रयुक्ते ।	३६७	दि०	१
- यो - सा	श्रीजुष्टेसाधारणव्यापारः	३६७	०	२३
- १ - म०	प्रज्ञायाम्श्रीसुष्याम् ॥ मती ।	३६८	प्र०	७
- १श्रीसुष्याम् ॥	० ० ० ०	३६८	०	७
- सि - नि	प्रहसितानिप्रसिद्ध	३६८	०	१३
- मा !	व्यवसायः	३६८	०	२३

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	स्वामः	पङ्क्तिः
- ॥ - ५	॥ इष्टानिष्टविपत्तिः इष्टानिष्टानां •	३६८	०	२५
- र्ययस्त	विपर्यस्तम् ॥	३६८	दि०	२५
- छ	पञ्चैषां	३६९	०	१०
- घ	धटइति	३७०	०	११
- १ - ॥	॥ जुद्धवातांक्वाम् ॥ जुद्धायाम्	३७१	०	१८
- पुं० - पा	पुं० छिन्नाः लिङ्गवृत्तिज्ञास्त्री-पाठायाम्	३७२	प्र०	१०
- म	घण्टारवायाम्	३७२	०	२५
- ध्या	चरणोध्ययनादितदा०	३७२	दि०	६
- ख	स्यूलैजायाम् ॥	३७२	दि०	८
- ष	• वृष्टद्वन्द्वम् ग०	३७२	०	२०
- दिवय २१	दिवगुरोर्मनुष्यः ॥	३७३	प्र०	२८
- टका :	• वेकटः ।	३७३	दि०	३
- ॥ - वी	॥ वीरालिकेवोभंकारोति	३७४	प्र०	१३
- छ्ये	मिथ्यैष०	३७४	दि०	१२
- न०	पुं० श्रीकृष्णे ।	३७७	प्र०	१४
- येप्रणयेक्षा	प्रणयेऽस्त्रात्मनि०	३७७	०	१६
- सं - तम्	संज्ञितम् ।	३७७	दि०	२२
- षी	वाङ्मण्डलत्विविधेयस्य०	३७८	प्र०	१०
- खि०	शिखेरान्वितः	३७८	०	२२
- श्य	दृश्यते०	३७८	दि०	२
- च	लक्ष्यते०	३७८	०	८
- लापय	कान्तापरिष्कृत०	३७९	०	२०

अशुद्धिस्थितिः	शुद्धिस्थितिः	पृष्ठाङ्कः	संख्या :	पङ्क्तिः
-ञ	सर्वज्ञः ।	३०६	०	२३
-त । तु	यत्तत्तच्छब्दोपलक्षितः ।	३०७	०	१६
-र । छ	प्रश्नोत्तरैर्द्वितीयोऽज्ञासिपरब्रह्मोः ।	३०९	प्र०	१३
-र । श	निरतिशयमहत्त्वः ।	३०९	द्वि०	२
-धीतोषा	बीजाद्यन्ते	३०९	प्र०	६
-ञ्ज	ब्रह्मैव	३०९	०	२२
-ग	संयोगोऽप्रतितीर्णत्वात् ।	३०९	०	१०
-स । धी	सादृश्यसदृश्ययोः ।	३०९	द्वि०	५
-स्य । नञ्	भोग्यं न भोग्यं सस्यं न सस्यं ।	३०९	प्र०	२०
-तो - ।	उत्पातोऽपि ।	३०९	द्वि०	१०
-र	पराविद्यायाम्	३०९	०	११
-र्या	यस्तुत्यामोहितोऽर्थः ।	३०९	प्र०	६
-दा - ति	पूर्वपदादितिगत्वे	३०९	०	२०
-मर्षणि	व्यभिचयसर्पणे ।	३०९	०	५
-न	एतेषां परिकल्पनाः ।	३०९	द्वि०	२४
- ॥ -ञ	। चित्तव्यपन्नः ।	३१०	प्र०	८
-माँछवाँछातो	० ० ० ० ०	३११	०	२१
-न	ननुतंनवदुः	३११	द्वि०	४
-यः	अध्यापयति नो गिष्यान्	३१२	०	१५
० च	माँछवाँछासी । पुं०	३१२	प्र०	५
-य - ष	माँछवाँछापापवदाडवाद्यन्	३१२	द्वि०	०
-ध	सधुर	३१४	०	२८

नशब्दनिखः	शुद्धिनिखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भाः	पङ्क्तिः
- न्यम्	धीनकधान्ये	३८५	०	११
- घा	योऽटकाविशिष्टे ।	३८६	प्र०	२
- इ - य०	४ पङ्क्त्याम् ॥ अथायात् ।	३८६	द्वि०	२५
- झवर	भवेन्नर . *	३८७	प्र०	१८
- छी	तन्मन्त्रे	३८७	०	२५
- सा	मध्यमाधिकारिणः	३८७	द्वि०	७
- म	दुर्गमज्ञानं	३८७	०	८
- त्	सुखमत्वन्मा०	३८७	०	२१
- र्ध - ल	सर्वसुखं	३८८	०	१६
- ना	न्यादि ।	४००	प्र०	२४
- क	सधितं	४००	प्र०	२७
- स्तु०	ब्राह्मणेषु	४००	द्वि०	२८
- श्रुष्ट्या	शुद्धयत्	४०२	प्र०	६
- म	तथायत्	४०२	०	१०
- क	यथापाठ	४०२	०	११
० धि०	० भगवान्पुं०	४०२	०	२२
- पा :	रनुवाद्द्वेषा	४०४	०	१
- ष०	तद्द्वारं मृगा०	४०४	द्वि०	१०
- त	सु योगात्	४०७	०	२७
प ट् - ष	नघपपट्कि ॥	४०४	प्र०	२८
- छा	शरीरहा	४०४	द्वि०	८
- ॥ म	पि० भंगार्थे ॥	४०५	०	८

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- सु	यथादिष्टुच्च	४०५	.	१५
- व - का	व्यापयोरिवकारणात् ।	४०५	.	१८
- वाराणे	पुराणे	४०५	.	२५
- १ - मन०	मनक्ति । मन्त्रो० । खलु ॥ मङ्गलन्दि०	४०६	प्र०	२०
- च - वि	यत्तमानमजायेत् मन-	४०६	द्वि०	१४
- जे०	यशिसादिस्थहृषीवाविति०	४०७	प्र०	२
- ता	पूज्ये ॥	४०७	.	७
- जि	नाय्योक्त्या	४०७	.	८
- य०	पूज्ये	४०७	.	१४
- ता	शोदिष्यथारे	४०७	.	१०
- ट	नाय्योक्त्या	४०८	.	२२
- : - ।	संज्ञरीट्टे	४११	प्र०	६
- ष्टा	भयतिःपुं०	४११	.	८
- मकन्द	भद्रा, याम्	४११	द्वि०	८
- याभय	कामन्दकः	४११	.	१६
- कपारी	याभयमनागतम्	४११	.	२१
- धी०	भयंकरीति	४१२	.	१८
- ग्ये	यति, पिलामी०	४१२	प्र०	१०
- धी - भ	शरत्पते ॥	४१२	द्वि०	२८
- ति	इधिष्ठानत्वे नभरपात् ।	४१४	.	२०
- पु - टं०	भित्तम्भित्तम्भौ०	४१४	.	१८
- टि	प्राप्तियुभमंभुति०	४१४	प्र०	८
	मिष्टगम् ।	४१४	.	८

पशुलिखः	शुलिखः	पृष्ठाङ्कः	राम्यः	पङ्क्तिः
- २१	मयेवक्ष्यन्तीष्वने	४१८	दि०	१२
- २	पुराणविशेषे	४२१	•	१
- ३	भाजनम् ॥	४२२	•	२२
- १-॥	क्षादिभ्य कित्। यनुनासिक्स्तीति द्वीपः ॥	४२३	प्र०	२४
- ताताता	तातादिप्रायस्त्रापयं न्	४२४	•	१०
- मा	भानं चित्तेऽपि चितः	४२४	•	२६
- स्वयं स्वः	सायस्वसः	४२४	दि०	२१
- य	रुणन्तथा	४२६	प्र०	५
- मक्षपा०	कृत्तपायनाः	४२६	•	१२
- व्य	चिचोत्पला	४२६	दि०	१६
- जा	मुख्यजलोः	४२६	•	२५
- भै०	मातापाद्यैव	४२८	प्र०	२३
- भा	भरहाणस्य	४२८	•	५
- प	उपासनापायसाधकी ।	४३१	प्र०	१८
- क	यसौलिङ्गं • ।	४३२	•	६
- श	रागस्यैव	४३२	•	१२
- रूप	तन्वाद्दिदृशसु ।	४३२	•	२०
- घ०	सत्यसुरभिः यापः	४३२	•	२८
• तपम०	• मापन्नः पि०	४३२	दि०	८
- वाम्	वात्पनायाम्	४३२	•	३२
- प	विद्ययात्तर०	४३२	•	६०
- १-शा	। ब्रह्माख्या • ३	४३३	प्र०	०

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	समाः	पङ्क्तिः
निसृष्टारम्भेप्रयोग	• • • • •	४५५	•	१०
नः	सममभूमिका	४५६	•	१४
- स - भू •	वाताश्वे	४५७	दि •	८
- श्व	अतिशायने	४५८	प्र •	२०
- यो	• भूयोभूयः । अ • वारं •	४५८	दि •	३
• - वारं •	उखर्वे शतके ॥	४५८	•	१८
- वा	भोजपत्र •	४५८	प्र •	२२
- अ - न - प	सङ्घाप्रति •	४५८	दि •	२४
- ङा	विमवतः	४६१	•	३
- म - तः	विद्धे ॥	४६१	•	१५
- इ	आल्पपक्षिदिशिपे	४६२	प्र •	१०
- ख	असलपाक्षे	४६२	•	११
- भू •	अपश्ये •	४६३	•	१६
- श्य	श्रुमिभमपशील	४६३	दि •	२०
- मि •	• सुद्धरवे • गोभने •	४६४	प्र •	५
- ॥ - शी •	रितिनीतिविदामतम्	४६५	दि •	०
- ति - वि	विद्योयद्यपिरुम्बन्धः	४६५	•	१०
- धा	मेष्टभये ।	४६६	दि •	१२
- दृ	प्राणसन्धारणार्थे •	४६७	प्र •	७
- यत्स	पुष्टियर्जनम्	४६७	दि •	८
- छि	मनुयातस्य	४६८	प्र •	२६
- या - तत	नोव्य ।	४६८	दि •	२०
- य				

अशुद्धिलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- ते०	चीर्यति	४००	०	४
• पुं०	• भोजनपात्रम् । ग०	४०१	प्र०	८
- स्थां	धमाशस्त्रा	४०२	द्वि०	२
- अष्टाभ	अभ्युत्तादीनां०	४०२	०	२६
- गी	मौथीनीयो०	४०४	प्र०	६
- सु०	सु. षण्०	४०४	०	२२
- ष्टा	• भ्रष्टतीर्थ०	४०४	द्वि०	२१
- २००)	• भ्रातरौ । पुं०२	४०५	प्र०	८
- छ	केशवासुम्भम्	४०५	द्वि०	१०
- स्था	सम्भ्रान्तिमान्	४०६	प्र०	१२
- अ-वा	काविच्यपत्यार्ति०	४०७	०	१८
- सु०	मुकुंसे०	४०७	०	२१
- त्वा । त्व	ऽ निचत्वात्तसुम्	४०८	द्वि०	२८
- ल	श्रुतं	४०८	प्र०	२३
- र्	सप्तमती ।	४०८	द्वि०	१५
- छ०	छद्मधीयन्तो :	४०९	प्र०	२२
काविराजमनार मायांश्चुटम्०	कानिन्प्रलये ।	४१०	द्वि०	४
• पुं०	• मद्रनप्रदा । यी०	४१२	प्र०	४
- य०	प्रत्ययात्तादिसोरस्यदा	४१३	०	१
- का-५०	कामपत्रिकायाद्वि०	४१३	प्र०	०
- दि	मैट्टामञ्जरीचर्मनः ।	४१३	०	००
- २०	पतिगर्भमञ्जरी - अति०	४१३	०	१६

अशुद्धिलिख.	शुद्धिलिख :	पृष्ठाद्.	स्तम्भ :	पङ्क्ति.
- ट	कुठरे	४८४	.	२०
• झरीरा	• मञ्जीरा । खी०	४८४	.	२३
- व०	सौम्यान्ननयुक्ते	४८४	दि०	२७
- झी	दर्पारक्षे ॥	४८५	प्र०	११
- ध०	यु षणे ।	४८५	.	२४
- प्रि	अपरिप्रिये	४८५	.	२७
- पे	सर्वलोकास्तियः	४८६	दि०	५
- म्	मणिवस्त्रे०	४८७	प्र०	१३
- ड	मंझती	४८०	दि०	१२
- सु	सु. निविशेपे ।	४८०	.	१६
- समुक्ताया	सूर्यभक्तायाम् ॥	४८१	प्र०	२
- नी०	ततोर्षीन	४८१	.	८
- ने	ज्ञाते ।	४८१	.	१३
- ग्यमहाभा	इतिच्छोन्दोम्यभाष्यम्	४८१	दि०	२५
- पुं०	• मत्कुषा । खी०	४८२	प्र०	२०
- ना	प्राङ्गणवर्णे	४८२	दि०	११
२१ - सय	यस्यामसत्सयूरः	४८२	.	१३
- ल	स्मरतुङ्गि.	४८३	प्र०	२७
- ना	प्राङ्गणवर्णे ।	४८३	.	२६
- गी	प्रचीवे	४८३	दि०	१
त्वा-भू०	मण्ड्या पुं० भू०	४८६	प्र०	१५
- सु दे	• सुनादेयाः ॥	४८५	प्र०	६

अशुद्धिलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाङ्कः	सम्भः	पङ्क्तिः
- न्य	क्षिपेधान्तं	४८५	०	२६
- स	मांसं	४८६	०	३
- थ - थ	तुगडां च स ग ल्कां चै ३०	४८६	०	१३
- शौ	जलमज्ञौ ।	४८७	०	१६
- म्य	विध्यते	४८७	०	२३
- स्वासाथ	स्वास्थ्यवे	४८७	द्वि०	१२
- रो	सरवर्जिते०	४८८	प्र०	१४
- खा	खामदाम्	४८८	द्वि०	१३
- स्र	कामावस्थायाम्	५००	०	८
लटः शत। १	<u>कर्त्तरि लृप् स फीलाद्यर्थस्तुन्वा ।</u>	५०१	प्र०	२
- रे - शौ०	यन्यान्तरंभ्योच्चातया : ॥	५०१	द्वि०	१८
- द्वि	देशिकीपदेशं	५०१	०	२८
- र्था	गन्धोत्तमायाम् ।	५०२	प्र०	२३
- र	नारिकेलजम्	५०२	द्वि०	२
- ती०	धूपितोरसः	५०३	०	२८
- त	वाक्पुष्परसो०	५०६	प्र०	६
- वि - य	विडयदान्	५०६	०	१५
- थ	चार्घ्यमीहा०	५०६	०	१८
० म० धु	मधुचूलिः	५०७	द्वि०	१३
- ध	घनमदन०	५०७	०	२६
- ज	चात्तीनुपसर्गे०	५०८	प्र०	५
- लकारं	गजगंडादिरोगकृत्	५१०	०	१

अशुद्धिनिखः	शुद्धिनिखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- स्त्री	स्त्रीरणी०	५१०	प्र०	३
- र	श्रीरामृतं	५१०	द्वि०	७
- कामल्	कामलम्	५१०	०	८
- मो०	मोदायाम्	५१०	०	२५
- फा	काकौल्याम्	५१०	०	२६
- टुः	मधुरः	५१२	प्र०	५
- र्ग - क्षी	मार्गप्रवर्तकी	५१२	०	२२
- छि - सा	उलूकादयश्च तिसाधुः	५१३	०	१
- व्य	हृद्यं रुच्यं मुखप्रियम् ।	५१३	०	१०
- मे - ॥	पञ्चमेखरे ॥	५१४	०	१४
मधुध्य -	मध्यमे ॥	५१४	द्वि०	२८
- य	मद्ये ।	५१५	०	२६
- य - वा	प्रयङ्गवान् ।	५१६	प्र०	४
- गा०	पञ्चमेगद्य	५१६	द्वि०	२१
- ल्या	प्राग्गृह्याख्यविश्व०	५१७	०	२८
- ली - नि	यतोनिर्विषयस्यास्यमनसोमुक्तिरि च्छत । अतोनिर्वि०	५१८	०	७
- ल्या	छरत्कारमुनिः	५१८	०	२०
- मेः	सुनेमाता	५१८	०	२४
- न्दा	परनिन्दा	५१८	प्र०	१८
- म०	मानुष्याम् ॥	५१९	द्वि०	१
नृपय	नृपयज्ञे ॥	५२२	प्र०	६
- य - स०	पाठकरत्वे तिसुमासः ॥	५२२	०	११

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- ६ - १०	१ चावर्तक्याम् ४	५२२	द्वि०	७
- तम	सुदितं च्वाव्ययवन्दे०	५२३	प्र०	६
- सु। रि. ख०	सुररिपोक्तनुः	५२४	प्र०	८
- व्दे - छ	शब्दे न छयते	५२४	द्वि०	१०
- र्थ - स्म	नचदृष्टार्थस्यार्थस्वरणस्व०	५२५	०	४
- म - का	प्रतीकारः	५२५	०	१३
- न्न	मन्व्यते	५२५	०	२२
- स्त्रपथे	एरुष्ये निः शलाकिवा	५२६	०	१४
- ता	सम्यत्तः	५२६	०	२१
- प्य	पिप्पलीमूलं	५३०	प्र०	८
- म	समुद्रे ॥	५३०	द्वि०	१
- त - वि	मन्मनं चतुर्दिदुर्वुधाः	५३१	प्र०	२५
- स	संज्ञायाम्	५३१	द्वि०	४
- स	सङ्ख्यार्थप्रिसं०	५३३	०	१५
• १	• गयूरिका । सी०	५३३	०	१८
- ८	हृषु. पायसः	५३४	प्र०	५
- ख - स	स्त्रफल्गुनसफ्थायं	५३४	प्र०	२०
- नां - पू०	उपात्तागोमपूर्वासां	५३४	द्वि०	१०
• युधि	चित्तवेदनानां	५३४	०	१८
- ट - द्या	तन्मूटम्यनित्वात् ॥	५३४	०	२०
- या - ट	गन्मादटगभपने	५३४	०	२४
- शि - य	भयतिविरति ॥ १०	५३५	प्र०	४

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	संख्या :	पङ्क्तिः
- द्वि	चन्द्रिकापायिनि ॥	५३५	दि०	२४
- च	भाविकुपविशेषि ॥	५३६	प्र०	४
- तिष्ठश्च	स्त्रीव्यतिष्ठश्चेथा०	५३६	दि०	१०
- अह०	फलिअहिके	५३७	प्र०	१६
- छ	असिदंष्ट्रके ।	५३७	दि०	८
• सु०	• मत्स्यसुखः । पु०	५३८	०	८
- वा	स्युर्वातपिच्छ०	५४०	प्र०	२
- यू	मलयुः सन्ध०	५४०	दि०	२३
- चा	चान्द्रमासत्वी	५४१	प्र०	२०
- लख	रत्नखलायां०	५४२	दि०	१०
- ॥ - म० -	त्रि० मणिनि ॥	५४३	प्र०	२
- द	द्वीपाधारे ॥	५४३	०	२३
- ल्य	सप्ततेश ।	५४४	०	२
दृवाती विधिपिबि	विशुभते० विवेचि०	५४४	०	११
- ज	दिवेकिनि	५४४	०	१२
- क्षि - पि०	मल्लिकेतिविह्वलि०	५४४	०	१८
- ष्य	छायाविह्वतायाम् ॥	५४५	दि०	२८
- ॥ - म	॥ श्यामलतायाम्मसूर०	५४५	०	२८
- सु	मञ्जुतानि०	५४६	प्र०	११
- म्य	लनम्पयान्ति	५४८	दि०	१०
- श	वनगपि	५५०	प्र०	२२
- द्यावा	दधोश्यादा	५५०	दि०	११

अशुद्धिलिख.	शुद्धिलिख :	पृष्ठाङ्क.	साम्प्रतः	पङ्क्तिः
- क्	मनाग्मग्नी	५५१	प्र०	२५
- प्रान्तोपि	० स्त्रां तोविमूठ :	५५१	०	२८
- घा-मे	स्त्रयो न मज्जतीति	५५१	०	२६
- शा	शौर्षादिभिः ०	५५२	०	२५
० द्र	० महाद्रोणी । स्त्री०	५५४	०	१
- को	काशलावाम् ॥	५५४	हि०	१६
- श्या	लक्षणं चाराशाम्	५५७	प्र०	२४
० पा २ १	० महावीरप्रियः । पुं०	५५७	दि०	४
- दे धे	वेदेभ्यो०	५५८	हि०	१७
- क्षा ५	नृपीजातः	५५८	०	२७
- जाननां	जिनानां विद्या०	५५८	हि०	१७
- रो-भू०	स्त्रिं तस्वरोत्तिभूतानां०	५६०	प्र०	२०
- ष २ १	। घृंहप०	५६१	०	३
- ह र्थ	अहृदपासकविशेषे ॥	५६१	०	२०
- ध यु	यतिश्रययणीयुक्ते ॥	५६१	हि०	२०
- स्मा०	प्रशौण्य०	५६२	प्र०	१७
- घा	पारसीकाद्योमताः	५६३	०	३
० रा	० महारिणः । पुं०	५६३	०	१५
० । - ना	महापत्नी । स्त्री० नारा०	५६३	हि०	१३
- र्घ	तीर्थमहाभाग०	५६३	०	१६
- लि	सक्तिवृत्तपाक्यसमूहे ॥	५६४	प्र०	२२
० विषम्	० महाविषुयम् । न०	५६५	०	२

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	सामः	पङ्क्ति
- पा	पवाभ्यां •	५६५	.	३
- ति - सै	मीतिदेशावच्छिन्नानतीर्थेहनिष्यामी	५६५	दि.	१८
- समथा	ति • सैष • तवाहिसया •	५६६	प्र.	१३
- धा	हरौ ॥	५६६	.	२२
- छे	धिपद्ये	५६६	दि.	५
- ग - स्त्री	रुहस्ये	५६७	प्र.	७
• पुं •	• सहाश्रुतिः । स्त्री •	५६७	.	१४
- प - तु •	परितुद्यते	५६७	.	२६
- स्त्री •	ससर्वलोव्याधि •	५६७	दि.	१
- श्रां	फाश्राम्	५६७	दि.	४
- ज :	प्रतिहिजा :	५६७	.	७
- श्रा - ल्या	श्रामवल्याम्	५६७	.	११
- रिऽपह •	परिऽहनि ।	५६८	प्र.	२२
- स्त्री	मुञ्जीतनान्यर्षित ॥	५६८	.	२४
• सन्ता	• सहासोत्पन्नम् ।	५६८	दि.	१०
- ॥ •	॥ श्री	५६८	.	२६
- छि	हृष्यश्चछेदधिष् •	५७०	प्र.	१५
- जि •	मीचिफायाम्	५७१	.	१६
- सौ •	सोषण •	५७१	.	२८
- ह्यति	मघांरोहति ।	५७१	दि.	१६
- धा	मशीत्सरम्	५७३	प्र.	७
- धा	तदाद्यतस्त्रलघपम्	५७४	.	१०

अक्षरलिखः	शुद्धलिखः	पृष्ठाङ्कः	संख्या :	पङ्क्तिः
- स	असंस्कृतान्	५०५	द्वि०	२८
- षू	प्राप्तवन्त्यस्तु तो : पुनः ०	५०६	प्र०	१९
- द	भवेदेवनसंशयः ।	५०६	द्वि०	२८
- ह	तद्दृष्टं	५०८	प्र०	६
- य	सर्विषिसम्पुष्टं	५०८	०	८
- क	इकारउच्चारणार्थः	५०८	०	२१
० या	० माफोठः । पृ०	५०८	०	२
० श०	० माक्षीकशर्करा । खी०	५०८	प्र०	२०
- रा	पूरवासिः	५०८	०	९
- नवरा	जनया मासप्रणरान्	५०९	०	१०
- त्व - ट्	ठत्वधत्वट्त्वट्त्वोपदीर्घाः ४	५०९	०	२८
- मा	भासखगामा०	५०९	द्वि०	१०
- क्थी	० भाषिकव्यम् । न०	५०९	प्र०	८
- हं	सुरद्रदेसमाह्वम् ।	५०९	०	१३
- खं	शार्करिलभिन्न०	५०९	०	१६
- व	पितुर्देशगुणं	५०९	०	१५
- रा	पुत्रवृष	५०९	द्वि०	०
- पु	परोदिव्या	५०९	प्र०	१२
- था	सेवनीयं	५०९	०	१४
- कर्षं	कर्षं	५०९	द्वि०	१२
- मा	अधिमिचानं०	५०९	प्र०	८
० नी	० मोटपुसंयः । पृ०	५०९	०	१०

अशुद्धिनिघः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाङ्कः	संख्याः	पङ्क्तिः
• से	• माहृषुत्तं यो । स्त्री •	५८६	•	२०
• त्त	• माधवोचितम् । न •	५८८	द्वि •	६
• ख	• माध्यस्थान् । न •	५८९	प्र •	१७
- मा	याम्याद्रिसूक्ति	५९१	•	२२
- दा	विद्याभरति	५९३	द्वि •	३
- प्रमेदि	अभयप्रदे	५९३	•	२१
- छ	मायान्तुप्रहृतिं	५९५	•	५
- तीय	पापकक्षीप्यतेदय •	५९५	•	२८
- य - भे •	सनातीयविद्यागीयस्वगतभेद •	५९६	प्र •	५
- सि	नरःखी ।	५९६	द्वि •	५
- या	मार्यथा	५९७	प्र •	१०
- म	माकृतस्य •	५९८	द्वि •	२८
- रि - षां	परिमाणं	५९८	•	१६
- र्णं मा	पीर्णमास्यस्त्रिनमासी । सास्त्रिन्पीर्ण मासीष्य •	६००	द्वि •	१७
- म	मार्गी	६००	•	२०
• धी	• मार्गीवीधी । स्त्री •	६००	•	२१
- षा	दिव्यारुहन्तुयः	६०१	प्र •	४
- क्त	शुक्ल •	६०१	•	४
- सार	माजारा •	६०१	•	२४
२१ - र य	नपरचाघ •	६०१	द्वि •	२
- ल	मृजीरालीयम्	६०२	•	२९
- शी	मृजीवीवातका •	६०२	प्र •	५

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भः	पङ्क्तिः
- ली	दूत्र रामाला०	६०२	द्वि०	२२
- लो	इगन्तोच्चैत्यम् ॥	६०२	०	२६
- म	रामाधारा०	६०३	प्र०	२०
- क्षा	चिकली	६०४	०	२६
- टणानि	दृशान्वय	६०४	द्वि०	१६
० खा	० माखीयः । चि०	६०५	०	२२
० सा०	० मालुः । पुं०	६०५	०	२४
- घसस	राजसमेदे०	६०६	प्र०	२६
- । - भोज	पितृभोजने	६०६	द्वि०	१०
- प	सापारणां	६०७	०	२४
- ष्	महाकुलादन्खला०	६०८	प्र०	२
- म	साहिन्द्या०	६०८	द्वि०	२३
- ल	अनुरागं०	६११	प्र०	२७
- मिषुमे	क्षितुमे	६१२	०	२०
- घू०	विनाधूर्तं०	६१२	द्वि०	१०
- ये	धीलयाधे	६१५	प्र०	११
० ट	० मीट्टमः । पुं०	६१६	प्र०	२१
- ग	षोदितोः	६१७	द्वि०	१८
० रा	पुरोडासे	६१८	प्र०	८
- ङ - गिङ्ग	मङ्गलानिङ्गं	६१८	द्वि०	१०
- म्	निम्बुत्तं ।	६२०	प्र०	२३
- ति	परिपतडाङ्गि०	६२१	०	८

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	संज्ञः	पङ्क्ति
- टुकाका	घाट्टकारमिति •	६२२	हि०	१४
- गे	प्रयोगोऽस्ति	६२२	•	२२
- स्फ०	• मुक्तास्फोटः । पुं०	६२२	प्र०	८
- स्फ०	मुक्तास्फोटा । स्त्री०	६२३	प्र०	११
- घ	मोक्षे	६२३	•	१४
- त्य	शुच्युक्तासर्व०	६२३	हि०	६
• त्मु	यष्टणान्मुक्तिरि०	६२३	•	१३
- लाप	प्रचालने	६२४	•	१०
- पुं०	• मुखशफः । वि०	६२५	•	१८
- व्य	व्युत्क्रमेण	६२६	•	१५
- ध	इषिमदि •	६२०	प्र०	२०
- स	निम्नरसं	६२८	हि०	२४
- क्ता	कषितायां •	६२८	•	२८
- य	सट्साहे ।	६३४	प्र०	३
• वे - ति	दृषादिभ्यश्चिदितिकलः ॥	६३४	•	१०
- दि - ष	दृषादिभ्यश्चिदितिकलः	६३४	प्र०	२६
- ॥ - सु०	। सुप्तयतिमुक्त०	६३४	हि०	१५
• म०	• मुम्मुः । पुं०	६३४	हि०	२४
• पां	• मुद्भांदा । स्त्री०	६३५	प्र०	२
- डे	वडे ।	६३५	दि०	१८
- ल्य	स्यूलिपु •	६३५	दि०	२५
- कांय	अकार्यपरिज्ञानधुं •	६३६	प्र०	३

अशुद्धिलिखः	शुद्धिलिखः	पृष्ठाङ्कः	सप्तमः	पङ्क्तिः
- इ	कदुष्णं	६३०	०	३
- वि०	कीयिमुच्यतमानवः ॥	६३८	दि०	४
- हिं	सूद्धिं गते	६४०	०	६
- छा । वा :	छत्राकारैः	६४०	०	१३
- दा - स	राजदानसमये	६४१	प्र०	२
- खे	० सुत्पद्मे ॥	६४१	०	८
- धा	सधुरसायाम् ।	६४१	०	१४
- मा	वर्तनपाथे ।	६४५	०	२०
- व	सृगगिरोनघत्रे ॥	६४५	दि०	५
- वे	पशुनिशेषे	६४५	०	८
- हं	वदति०	६४६	०	२२
- ष्या - घ०	सृगदृष्यामश्चेन्नोच्यन्ते । सृगायां ह ष्यापत्य०	६४०	०	३
० पुं०	० सृगनाभिः स्त्री०	६४०	०	१८
- गवसा	सृगमादकः ॥	६४८	प्र०	१८
- म	सृगरोमकम् । न०	६४८	दि०	१४
- १ - मध्य०	। एरिनमज्जामि मध्य०	६५०	०	१६
- ल०	खलुविभक्ति०	६५०	०	२८
- य	पिसि ।	६५१	०	१
- य	दीपयन्दि०	६५१	०	८
- म	धर्मज्ञपायाम्	६५२	०	१३
- टी । पा	दुहीपथे ॥	६५०	०	२६
० भ	भुजिगदृशां	६५०	दि०	२८

अक्षरलिखः	शुद्धलिखः	पृष्ठाङ्कः	संख्या
- ने	सुख्युद्योगो.	६५३	प्र. ६
- रा - मृ	वरायामृत्त्या.	६५३	प्र. १५
- ता - प्रि	प्रियालोपिप्रिये	६५३	. १८
- जी	रक्तचन्दनजो.	६५४	. १०
- दे	विपीठकन्दे य	६५४	. २८
- द्यो	द्यो	६५४	वि. ८
- नि	मलत्वविशिष्टे	६५५	प्र. १६
- २१	कोमलपथं ॥	६५५	. २०
- पल	चित्रोशके	६५५	वि. १
- धि	मृद.	६५५	. २८
- ट	मेघजनके.	६५०	. २२
- ने	खच.	६५०	. २३
- र्	पुष्करे	६५८	. १
- र	रसत्त्वप्रवैयर्थी.	६६८	प्र. १२
- र्थी	निनद्धे म	६६०	. २२
- य	मेदोख्यत्वान्	६६१	. १०
- दमख्य	सामभाविका.	६६२	. १५
- पि	धासनात्यफनीपकाद्युत्पन्नव	६६२	. १८
- ख्य - ध	शब्दनाख्ये.	६६२	वि. १४
- ॥ मे	। इति तत्रचायाम् ॥ शब्दान्	६६२	प्र. १३
- घ	मण्डल्याम् ॥ मघा.	६६२	. ४
- लो	नामद्वयम् ।	६६४	वि. ३
- म	निर्मिता.	६६५	